Inv. 69
Mn 79

R. 2/1/7

Institutionum

SIVE

PRIMORVM TOTIVS

Iurisprudentiæ elementorum,

LIBRI QVATVOR

DN. IVSTINIANI sacratissimi Principis authoritate iussuq; compositi,

Commentarijs ACCVRSII, *& multorum insuper aliorum doctorum hominum scholijs, & nouissimè* CVIACII *observationibus illustrati.*

Non sine locupletissimo, cum verborum, tum rerum Indice.

Accessit ad voluminis calcem, ipsius IVSTINIANI *Imperatoris vita, ex varijs authoribus opera* Aegidij Perrini *Fori Ecclesiastici Iosaiensis apud* Lutetiam Parisiorum *quondam* Officialis, *diligenter collecta.*

VENETIIS,

Sub signo Aquilæ renouantis. M. D. LXXXIIII.

Institutáne vocanda sint hæc legum cunabula (vt Iustinianus appellat) an Institutiones.

T si inter multos iamdiu obtinuerit Instituta vocari hæc iurisprudentiæ elementa, quippe cùm & Sypontinus instituta interdum decreta legum atque sanctiones dici affirmet, & ita Iustinianus opus suum elementorum inscripsisse (id quod & ipse agnoscit Sabellicus) & in Pandectis Græcis legatur, τὰ Ἰνστιτοῦτα Ἰουστινιανοῦ (id quod in Budæanis Institutionibus adnotatum vidi) nos tamen Laurentium Vallensem, atque alios humanitatis professores magis sequimur: qui instituta interpretantur bonos mores, consilio, & ratione sumptos, domesticamque disciplinã: quæ literis non mandantur, sed obseruantur cõi opinione virorum bonorũ per quandam consuetudinem. vnde & apud Valerium Maximum titulus est De institutis antiquis, quasi de moribus antiquis. & Quintilianus lib. 1. institutionum oratoriarum, Nam is, inquit de Chrysippo loquens, quanquam triennium nutricibus dederit; tamen ab illis quoque formandam quàm optimis institutis mentem infantium iudicat. cur autem ad literas non pertineat ætas, quæ ad mores iam pertinet? eandem rem appellans instituta & mores. Hæc Quinti. Institutiones autem sunt præceptiones quibus instituuntur & docentur homines: vt sunt libri ab eodem Quintiliano inscripti Institutiones oratoriæ, à Lactantio Institutiones diuinæ, ab Aldo Institutiones Grammaticæ, & ita ab aliis multis auctoribus, vt hinc scilicet hoc opus Institutiones dici intelligas, quòd præceptiones ac documenta quædam seu elementa totius legitimæ scientiæ contineat, quibus iam inde ab initio cupida legum inuentus imbuatur. Quarum & Politianus Miscellaneorum cap. 84. commeminit, his verbis: Institutiones hæ, quæ vocantur in iure ciuili, Iustiniani principis nomine editæ, sed à Triboniano tamen doctisque aliis viris compositæ, etiam Græcè scriptæ sub eodem prorsus intellectu reperiuntur, nisi quòd ritus quidam consuetudinesque Romanorum veteres vberius aliquanto & laxius in Græco ipso quàm in Latino codice referuntur, vt peregrinis hominibus, atque à Romanorum more consuetudineque alienis, res tota penitus innotesceret. Hactenus ille. Quorum te voluimus monitum, humanissime lector, vt cum iurisprudentia, verborum quoque peritiam tibi adsciscas. Vale.

Rubricæ Institut. & Index Rubricarum.

CARMINA RVBRICARVM PRIMI LIBRI

Institutionum, quæ sunt numero sex & viginti.

IVstitiæ.ius naturæ personaque subsunt.
Ingenuos.debent libertini sociare.
Non omnis dominus seruos sic liberat ut uult.
Fusia lex.iuris alieni patria uirtus.
Nubet.adoptabit.soluet.tutela.dabitque.
Agnatos.capitis.patronos atque parentes.
Est fidus tutor.est Attilianus.& auctor.
Finit.curator.teneatur satdare tutor.
Excusat.tutor suspectus erit remouendus.

De iustitia & iure. De iure naturali,gentium, & ciuili. De iure personarum. De ingenuis. De libertinis. Quibus ex causis manumittere non licet. De lege Fusia Caninia tollenda. De his qui sui uel alieni iuris sunt. De patria potestate. De nuptiis. De adoptionibus. Quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. De tutelis. Qui testamento tutores dari possunt. De legitima agnatorum tutela. De capitis deminutione. De legitima patronorum tutela. De legitima parentum tutela. De fiduciaria tutela. De Attiliano tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur.De auctoritate tutorum. Quibus modis tutela finitur. De curatoribus. De satisdatione tutorum uel curatorum. De excusationibus tutorum uel curatorum.De suspectis tutoribus uel curatoribus.

Rubricæ secundi sunt quinque & viginti.

Res.corpus.seruit.vsusfructus sit.& vsus.
Est usucapiens.est donans.est alienans.
Quæro.testari.miles permittere non uult.
Exhæres.hic instituit.bis substituendo.
Infirmat.uel inofficit.hæres qualia.legat.
Hinc adimit.falcat.committit.singula.codex.

De rerum diuisione,& acquirendo ipsarum à dominio.De rebus corporalibus, & incorporalibus. De seruitutibus rusticorum prædiorum.De usufructu. De usu & habitatione. De usucapionibus, & longi temporis præscriptionibus. De donationibus.Quibus alienare licet, uel non. Per quas personas nobis acquiritur. De testamentis ordinandis. De militari testamento. Quibus non est permissum facere testamentum. De exhæredatione liberorum. De hæredibus instituendis. De uulgari substitutione.De pupillari substitutione.Quibus modis testamenta infirmentur. De inofficioso testamento. De hæredum qualitate & differentia. De legatis.De ademptione legatorum. De lege Falcidia. De fideicommissariis hæreditatibus,& ad senatusconsultum Trebellianum. De singulis rebus per fideicommissum relictis. De codicillis.

Rubricæ tertij sunt triginta.

Fert.intestatus.agnatis.Tertul.& Orfic.
Cognatis gradibus.seruus.libertus inhærent.
Signo libertos.possessus.& arrogo quærens.
Post addicta bona.successio dupla recessit.
Obligo.re.uerbis.duo.cum seruis stipulantur.
Diuidit.est & inutilis.atque fideiubet omni.
Litteræ consensus.emit.& locat.hinc sociabit.
Et post mandatum.quasi contraho.quærito.tollo.

De hæreditatibus quæ ab intestato deferuntur. De legitima agnatorum successione.De senatusconsulto Tertulliano. De senatusconsulto Orficiano. De successione cognatorum. De gradibus cognationum. De seruili cognatione. De successione libertorum. De adsignatione libertorum. De bonorum possessionibus. De acquisitione per arrogationem. De eo cui libertatis causa bona addicuntur. De successionibus sublatis quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex senatusconsulto Claudiano. De obligationibus. Quibus modis re contrahitur obligatio. De verborum obligationibus. De duobus reis stipulandi & promittendi. De stipulatione seruorum. De diuisione stipulationum. De inutilibus stipulationibus.De fideiussoribus.De literarum obligationibus. De obligationibus ex consensu. De emptione & venditione.De locatione & conductione. De societate. De mandato.De obligationibus quæ ex quasi contractu nascuntur.Per quas personas nobis obligatio acquiritur.Quibus modis tollitur.

Rubricæ quarti sunt decem & octo.

Delictum.rapit.aquillis.iniuria subsit.
Et quasi delinquens ago,uel gero.noxia.pauper.
Per quos.satdabo.perpet.& excipiens.replicabo.
Sunt interdicta.cum pœnis.officioque.
Publica iudicia reperis in fine locata.

De obligationibus quæ ex delicto nascuntur. De vi bonorum raptorum. De lege Aquilia. De iniurijs. De obligationibus quæ ex quasi delicto nascuntur. De actionibus. Quod cum eo qui in aliena potestate est, negocium gestum esse dicetur.De noxalibus actionibus.Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. De his per quos agere possumus.De satisdationibus.De perpetuis & tẽporalibus actionibus, & quæ ad hæredes & in hæredes transeunt.De exceptionibus. De replicationibus. De interdictis.De pœna temere litigantiũ.De officio iudicis. De publicis iudiciis.

Finis titulorum Institutionum, qui sunt numero. xcix.

TABVLA RVBRICARVM INSTITVTIONVM IMPERIALIVM.

ACquisitione per arrogationem, columna. 328.B
Actionibus. col.446.B
Ademptione legatorum. col.261.A
Adoptionibus. 55.B
Ad senatusconsultum Orfitianum. 301.C
Ad senatusconsultum Tertyllianum. 298.D
Ad senatusconsultum Trebellianum. 267.A
Adsignatione libertorum. 320.B
Attiliano tutore. 86.A
Auctoritate tutorum. 89.B
BOnorum possessionibus. 321.A columna
CApitis deminutione. 79.A
Codicillis. 279.B
Curatoribus. 95.B
DIuisione stipulationum. 352.A
Donationibus. 166.A
Duobus reis stipulandi & promittendi. 347.B.
EMptione & uenditione. 379.A
Eo cui libertatis causa bona addicuntur. 329.C
Exceptionibus. 530.B
Excusationibus tutorum, uel curatorum. 102.B
Exhæredatione liberorum. 198.B
FIdeicommissariis hæreditatibus, & ad senatusconsultum Trebellianum. 267.A
Fideiussoribus. 370.B
Fiduciaria tutela. 84.B
GRadibus cognationum. 305.A columna
HAeredibus instituendis. 205.A
Hæreditatib. quæ ab intestato deferuntur. 282.A
Hæredum qualitate & differentia. 232.B
His per quos agere possumus. 520.B
His qui sui uel alieni iuris sunt, 39.B
INgenuis. 26.B
Iniuriis. 436.A
Inofficioso testamento. 228.C
Interdictis. 538.B
Inutilibus stipulationibus. 354.A
Iis per quos agere possumus. 520.B
Iure naturali,gentium,& ciuili. 13.B
Iure personarum. 24.B
Iustitia & iure. 10.B
LEgatis. 237.B
Lege Aquilia. 429.B
Lege Falcidia. 262.A
Lege Fusia Caninia tollenda. 39.A
Legitima agnatorum successione. 294.A
Legitima agnatorum tutela. 76.B
Legitima parentum tutela. 84.A
Legitima patronorum tutela. 28.B
Libertinis. 82.B
Literarum obligationibus. 375.A
Locatione & conductione. 387.B
MAndato. 396.A
Militari testamento. 190.B
NOxalibus actionibus. 515.B
Nuptiis. 45.B
OBligationibus. 332.D
Obligationibus ex consensu. 377.B
Obligationib.quæ ex quasi cõtractu nascuntur. 401.A
Obligationibus quæ ex delicto nascuntur. 415.B
Obligationib.quæ ex quasi delicto nascuntur. 442.C
Officio iudiciis. 550.C
PAtria potestate. 44.A
Pœna temere litigantium. 547.A
Perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hæredes & in hæredes transeunt. 526.C
Per quas personas nobis acquiritur. 177.A
Per quas personas nobis obligatio acquiritur. 406.B
Publicis iudiciis. 556.B
Pupillari substitutione. 218.A
QVibus alienare licet,uel non. 172.B
Quibus ex causis manumittere non licet. 32.B
Quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. 62.B
Quibus modis re contrahitur obligatio. 335.B
Quibus modis testamenta infirmentur. 224.A
Quibus modis tollitur obligatio. 409.A
Quibus modis tutela finitur. 93.A
Quibus nõ est permissum facere testamentum. 194.C
Qui testamento tutores dari possunt. 74.B
Quod cum eo qui in aliena est in potestate,negocium gestum esse dicitur. 508.A
REbus corporalibus,& incorporalibus. 147.A
Replicationibus. 536.A
Rerum diuisione, & acquirendo ipsarum dominio. 118.B
SAtisdatione tutorum, & curatorum. 98.B
Satisdationibus. 521.C
Senatosconsulto Orfitiano. 301.C
Senatusconsulto Tertylliano. 298.D
Senatusconsulto Trebelliano. 267.A
Seruili cognatione. 313.A
Seruitutibus rusticorum prædiorum. 148.A
Singulis rebus per fideicommissum relictis. 277.A
Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. 518.C
Societate. 392.A
Stipulatione seruorum. 349.B
Successione cognatorum. 303.A
Successione libertorum. 315.D
Successionibus sublatis quæ fiebant per bonorum uenditiones, & ex senetusconsulto Claudiano, sublatis. 331.D
Suspectis tutoribus,uel curatoribus. 112.B
TEstamentis ordinandis. 183.A
Testamento militari. 190.B
Tutelis. 71.A
VErborum obligationibus. 341.A
Vi bonorum raptorum. 426.C
Vsucapionibus, & longi temporis præscriptionibus. 156.C
Vsu & habitatione. 154.C
Vsufructu. 150.b
Vulgari substitutione. 214.B

Explicit tabula Rubricarum Institutionum.

Tabula paragraphorum.

TABVLA AMPLA COMPREHENDENS OMNES PARAGRAPHOS INSTITVTIONVM Imperialium, ſecundum ordinem alphabeti.

A B hoſtibus. 87.b
Abolita eſt. 162.a
Acceſſit nouus. 329.d
Acceſſit. 184.a
Accidit aliquando. 172.b
Ac prius. 40.b
Ac prius. 182.c
Acquiritur uobis. 177.a
Actio autem. 446.b
Actiones autem de peculio. 468.a
Actionum autem. 492.a
Actus eſt. 148.c
Ad certum tempus. 75.b
Ad exhibendum. 408.a
Ademptio legatorum. 261.b
Adeo autem. 138.a
Adeo autem aliquam. 389.b
Adhuc autem. 325.a
Adipiſcendæ poſſeſſionis. 540.b
Ad legitimam. 298.c
Admonendi autem. 69.a
Admonendi tamen. 290.c
Adoptio autem. 59.a
Adoptio enim. ibidem
Adoptiui liberi. 202 c
Adoptiui uero. 289.d
Aduerſus autem. 165.b
Aedibus denique. 251.b
Aeque ſi agat. 452.a
Aeque ſi debitor. 532.b
Affinitatis quoque. 51.a
Agnationis quoque. 308.b
Alia deinde lex. 559.c
Alia inſuper. 169.b
Alia ſane cauſa. 131.a
Alia ſane cauſa. 146.b
Aliam uerò bonorum. 326.b
Aliena autem. 397.a
Alienus quoque. 208.a
Alienus ſeruus. 207.a
Alieno, ueluti. 521.a
Alię autem ſunt. 455.b
Aliæ autem donationes. 168.b
Aliis quoque. 161.a
Alio quoque modo. 226.b
Alioqui ex quam. 533.b
Alioqui ſi intra. 534.b
Alioqui ſi. 51.b
Aliquando autem. 54 b
Aliquando autem. 421.c
Aliquando etiam. 162.b
Alteri ſtipulari. 367.a
Amotis quoque. 315.b
Animalium nomine. 519.a
An ſeruo hæredis. 258.b
Ante Auguſti. 279.b
Ante hæredis. 259.b
Apium quoque. 126.b
Appellamus autem. 478.a
Appellantur autem. 533.c
Apud Catonem. 62.b
Aquæductus. 149.a
Armorum autem. 545.c
At aduerſus inficiantes. 548.a
At cum aliquis. 394.b
At ex contrario. 175.b
At hi qui emancipati. 289.a
At inſula. 129.c
At is qui. 338.b
At qui patrono. 85.a
At qui per fœminini. 77.b
Atrox iniuria. 440.c
At ſi ita. 344.a
At ſi quis. 142.b
Auctoritas. 90.a

Bella etenim. 17.a

C Aecus autem. 198.a
Cęteræ quoque res. 153.b
Cæteri qui. 234.b
Cæterum dubium. 513.a
Cæterum ſi genitalis. 519.b
Cæterum inter. 295.b
Cæterum placuit. 434.d
Cæterum ſciendum eſt. 520.a
Cæterum ſi. 192.b
Capite tertio. 433.c
Caput ſecundum. ibidem.b
Certe autem. 75.c
Certe illud. 137.a
Ceruos quoque. 127.b
Circa adoptiuos. 204.a
Ciuilia autem iura. 124.b
Codicillis autem. 281.a
Codicillos autem. 281.b
Commodius eſt itaque. 124.b
Commnnem ſeruum. 408.b
Communes ſunt. 354.a
Compenſationes quoque. 507.b
Conceptum furtum. 418.b
Conditiones quę. 346.b
Conductor autem. 391.b
Coniunctim autem legatur. 245.a
Conſenſu fiunt. 378.a
Conſequens eſt. 114.a
Conſtat autem ius. 19.a
Conſtituitur autem. 152.b
Contra autem. 173.b
Contra quoque. 453.a
Contumacię quoque. 556.a
Conuentionales. 333.b
Creditor quoque. 340.b
Cui ſimilis eſt. 444.a
Cuius enim. 49.a
Cuius reſcripti. 43.a
Culpa autem. 395.b
Cum autem in compluribus. 73.b
Cum autem emptio. 384.c
Cum autem ingenuus. 28.b
Cum autem is. 64.a
Cum autem quæritur. 287.c
Cum autem quæritur. 512.b
Cum autem ad agnatos. 82.a
Cum autem ratio. 266.a
Cum autem impubes. 58.a
Cum autem finitus. 154.b
Cum enim olim. 261.b
Cum enim lex. 173.a
Cum eo quoque. 507.c
Cum etiam. 209.a
Cum ſit inciuile. 109.b
Cum ergo certus. 37.b
Cum ergo pupillorum. 89.b
Cum & agnatos. 83.b
Cum ex aliena. 131.b
Cum expoſitum ſit. 415.b
Cum filius filiaue. 286.b
Cum igitur aliquis. 268.c
Cum igitur plures. 327.a
Cum in ſuo. 135.a
Cum lege regia. 20.b
Cum non ſit ueriſimile. 35.a
Curare autem debet. 499.a
Cumque hoc Deo. 5.a
Cumque antea. 325.c
Cum quis ſub aliqua. 369.b
Cum ſatis. 39.b
Cum ſatis abſurdum. 298.b
Cum expoſitum ſit. 415.b
Cum uero tuam, 125.b

D Amni iniuriæ. 429.c
Dantur autem. 96.a
Dari autem. 74.b
Datur autem. 320.b
Datus autem. 111.b
Datum eſt autem. 113.a
De conſtituta autem. 467.b
De eo uero. 444.a
Defuncti. 104.a
De hæreditatibus. 156.c
De his autem ſeruis. 180.c
De illa ſane. 393.a
De ordine. 546.c
Definunt etiam. 95.b
Dictum eſt autem. 67.b
Directo autem. 278.c
Diuerſæ ſcholæ. 384.a
Diutina poſſeſſio. 164.a
Dominus noxali. 516.a
Donationum autem. 168.b
Dum tamen à uillis. 119.b
Duo plureſve. 348.b
Duorum autem. 49.b
Duplicia ſunt. 546.b

E Adem hæc. 290.a
Eadem interueniunt. 554.d
Eadem lege. 36.b
Eadem oratione. 228.b
Eadem ratione. 509 b
Eę quoque res 244.a
Eas uero exceptiones. 535.c
Ecce enim. 328.c
Ecce enim. 547.c
Edicto diui Marci. 165.a
Ei uero qui iuri tuo. 359.b
Ei uero qui. 140 b
Eius uero. 49.a
Eius qui apud. 198.b
Eiuſdem generis. 452.a
Emancipati autem. 288.b
Emancipatos liberos. 202.b
Emptio & uenditio. 380.a
Emptio tam. 386.b
Enimuero. 118.a
Eo amplius. 154 b
Eodem numero. 147.c
Eo enim ipſo. 83.b
Eos etiam. 304.a
Erat olim. 171.a
Erat & ex ſenatuſconſulto. 332.c
Erat ante. 332.a
Ergo ſi quidem. 271.c
Ergo non omnes. 47.a
Error autem. 163.b
Eſt autem alluuio. 129.a
Eſt autem caſus. 206.a

Eſt au-

Institutionum Imperialium.

Est autem capitis. 79.a
Est autem litus. 120.a
Est autem tutela. 73.a
Est etiam prohibiti. 419.a
Est & alia. 84.b
Est & alterius. 328.b
Est & aliud. 166.b
Est & aliud. 170.a
Est & inter. 562.b
Et ad exemplum. 168.c
Et bellicos. 3.b
Et certa quędam. 238.b
Et constat. 212.b
Et conuenienter. 180.b
Et cum hoc. 157.b
Et cum quæsitum. 263.b
Et cum quibusdam. 58.b
Et cum retro. 169.a
Et cum sacratissimas. 4.b
Et cum super hoc. 263.a
Et cum vxore. 115.c
Et deditios. 31.c
Et econtrario. 27.b
Et econtrario. 211.a
Et eorum utilitati. 162.a
Et ex diuerso. 212.b
Et exquiritur. 58.a
Et generaliter. 260.d
Et hæc quidem. 503.b
Et his modis. 158.a
Et hi quidem. 338.b
Et ideo constitutionem. 138.a
Et ideo constat. 48.b
Et in eo par. 200.b
Et inhumanum. 179.b
Et in summa. 167.b
Et inuenimus. 171.c
Et is quidem. 338.b
Et ita diui. 329.d
Et lege antiqua. 203.b
Et libertas. 25.a
Et mortuo. 296.d
Et multo magis. 189.a
Et non inelegantes 23.a
Et omnes libertos. 32.b
Et plures. 215.b
Et post multam. 131.c
Et prædicta quidem. 185.a
Et præterea. 69.a
Et primus quidem. 299.a
Et primo loco. 323.b
Et quasdam. (al. incipit, Sed & quasdam.) 166.b
Et quia prima. 276.b
Et quia siue. 50.b
Et quidem naturali. 119.b
Et quidem quemadmodum. 63.a
Et quidem si. 392.b
Et quidem neque. 70.b
Et quidem omnes. 113.a
Et qui potestatem. 103.c
Et quod in castris. 193.b
Et ruptum. 226.d
Et seruus. 37.a
Et si creditori. 368.b
Et si ex disparibus. 215.b
Et si hæreditas. 553.a
Et si in rem. 552.a
Et si intra. 327.c
Et si plures. 211.b
Et si plures unciæ. 212.c
Et si tales. 47.b
Et si unum. 210.b
Et stipulandi. 348.a
Et tam filium. 59.b
Et tunc. 68.b
Et uerius est. 241.b
Et uix receptum. 155.c
Et unum hominem. 209.b
Eum qui surdus. 237.b
Examen quoque. 126.c
Excepta sola. 496.b
Exceptionis autem. 537.a
Exceptis his. 195.a
Ex conditionali. 345.b
Ex contrario. 248.b
Excusantur autem. 102.b
Ex diuerso. 136.b.& 258.c.& 517.a
Ex duobus. 349.b
Ex eadem lege. 83.a
Exemplo cęterorum. 103.a
Exemplo patronorum. 84.a
Ex eo autem. 227.c
Exhibitoria sunt. 539.b
Ex his & illud. 27.b
Ex his itaque. 181.d
Ex hoc intelligere. 195.c
Ex hoc tamen. 434.b
Ex huiusmodi. 349.a
Ex maleficiis uero. 482.a
Ex maleficiis seruorum. 515.b
Ex non scripto. 22.b
Exposuimus. 156.c
Expositis generibus. 407.a
Ex quibusdam iudiciis. 549.b
Ex quibusdam tamen causis. 405.a
Ex quibus ferre. 475.a
Extraneis autem. 235.c
Extraneo uero. 223.c

F

FAuos quoque. 126.b
Ferræ igitur. bestiæ. 125.a
Fideiussor & præcedere. 372.a
Fideiussor non tantum. 372.a
Fideiussores ita. 373.b
Filii autem superstites. 104.a
Filiusfa. si. 65.a
Finitur autem. 154.a
Flumina autem. 119.b
Fœmina quoque. 61.b
Fratris uero. 48.c
Fructuarius. 181.b
Fuerat antea. 494.a
Furiosus nullum. 361.b
Furiosus. 75.b
Furiosi quoque. 96.b
Furiosi autem. 196.c
Furti actio ei. 423.b
Furti autem actio sane. 426.c
Furtiuæ quoque res. 159.b
Furtum autem fit. 419.c
Furtum est contrectatio. 416.b
Furtorum autem duo. 417.b

G

GAllinarum autem. 127.c
GGeneraliter iniuria. 436.c

H

HAbent autem. 210.a
HActenus ostendisse. 307.b
Hactenus tantisper. 182.b
Hæc actio dissimulatione. 442.b
Hæc autem actio. 519.b
Hæc autem omnia. 549.a
Hæc constitutio. 331.b
Hæc de seruitutibus. 156.c
Hæc exempli causa. 533.a
Hæ mortis causa. 166.b
Hæres quoque. 404.b
Hæres & pure. 213.a
Hæredes autem. 232.b
Hæredes instituere. 205.a
Hęreditas plerunque. 210.a
Hi enim qui. 104.b
Hi qui in parentum. 423.a
Hi quos nunquam. 214.a
Hi uero qui. 63.a
Hinc descendit: 14.a
His autem verbis. 432.b
Hisdem illis. 155.a
His igitur. 11.a
Hoc amplius. 145.c
Hoc amplius. 235.a
Hoc amplius. 414.b
Hoc autem casu. 226.b
Hoc etiam. 296.c
Hoc loco admonendi. 527.a
Hoc loco. 304.c
Hoc loco necessarium. 305.b
Hoc quoque. 199.a
Hoc rescripto. 330.c
Hodie autem non ita. 535.a
Hodie tamen. 543.c
Huic autem qui loco. 302.b
Huic proxima. 257.b
Huius studij. 12.b

I

IDem & in milite. 109.b
IIdem & in pluribus. 101.a
Idem iuris est. 355.b
Idem iuris est. 404.a
Idem iuris est. 351.b
Idemque iuris est. 34.b
Idemque erit. 212.c
Idem placet. 181.b
Ideo autem hæ. 149.b
Ideo autem. 83.b.
Ideo autem muros. 123.b
Ideo & legum. 123.b
Ideo nos. 38.b
Ideo autem plus. 501.b
Ideo autem istis. 378.a
Ideoque statuimus. 179.b
Ideoque si anseres. 128.a
Ideoque sic. 239.b
Ideoque cognosce. 43.b
Ideoque si mutuam. 175.a
Ideoque si noxali. 551.b
Ideoque si mulier. 200.b
Ideoque si debitor. 175.b
Id priuilegium. 192.a
Idque eo maxime. 547.b
Idque lege Iulia. 202.a
Igitur cum quis. 401.c
Igitur in pupillari. 220.b
Igitur liberi. 177.b
Igitur post libros. 7.b
Igitur quartam. 231.b
Iiqui in parentum. 423.a
Iiquos nunquam. 214.a
Iidem rescripserunt. 112.a
Iidem rescripserunt. 252.b
Iisdem illis. 155.a
Illis autem temporibus. 191.b
Illud autem scire. 70.b
Illud certum est. 52.b
Illud certum est. 313.b
Illud expeditum est. 393.c
Illud in summa. 514.c
Illud non ex uerbis. 432.c
Illud quoque mandatum. 398.b
Illud quoque quod his. 255.a
Illud quęsitum est. 125.c
Illud proprium. 61.c
Illud proprie. 514.b
Illis autem temporibus. 191.b
Imo ulterius. 417.c
Imperio magistratus. 56.b
Imperatoriam. statim in principio prœmij. 2.a
Imperatoris auctoritate. 56.a
Imperatores Seuerus. 225.c
Impetu quoque. 432.a
Impossibilis conditio. 213.b
Impuberes non possunt. 115.a
Impuberes autem. 89.b
In alienum locum. 123.a
In bonæ fidei iudiciis. 405.b
Incertis autem. 255.c

Tabula paragraphorum.

Incertis uerò. 254.c
Incorporales autem. 147.b
In duplum. 487.a
In extraneis. 234.c
In fraudem. 35.b
Ingenuus. 26.b
In hac re. 341.c
In his autem animalibus. 127.b
In his autem casibus. 446.a
In his autem. 380.b
In his enim actionibus. 498.b
In his quoque. 532.b
Inimicitiæ. 108.b
Iniuria autem. 430.b
Iniuria autem. 436.b
In omnibus autem. 371.b
In pecudum. 141.b
In personam quoque. 466.b
In petenda. 328.a
In plurimis autem. 60.b
In potestate itaque. 41.a
In potestate nostra. 44.a
In primis igitur. 268.b
In primis. 330.d
In quibus breuiter. 8.a
In quibus tribus. 485.b
In seruorum conditione. 26.b
In stipulati onibus. 374.b
Insula quæ. 129.c
In summa quod ad. 320.c
In summa sciendum. 426.b
In summa sciendum. 441.b
In summa sciendum. 400.c
Interdictum quoque. 541 b
Interdum autem & pupilli. 97.a
Interdum autem licet. 285.b
Interdum etiam. 145.a
Interdum etiam. 421.b
Interdum euenit. 536.a
Interdum quoque. 422.a
Intereas enim. 47.a
Inter eas quoque. 48.a
Inter pignus autem. 465.b
Inter rusticorum. 149.b
Inter uenditorem quoque. 164.b
Intestatus decedit. 282.b
Intestatorum. 283.a
In testibus autem. 187.b
Introduxit. 510.b
Is ergo miles. 192.b
Is qui exequitur. 399.a
Is quoque cui. 513.b
Is quoque, qui. 336.b
Is uerò ad quem. 141.a
Ita autem concepta. 366.a
Ita demum. 284.b
Ita etenim. 179.c
Ita tamen competit. 427.c
Ita tamen hi. 85.b
Itaque eo casu. 222.a
Itaque hi qui. 53.a
Itaque per se. 100.a
Itaque si pecuniæ. 153.b
Itaque si quidem. 195.b
Itaque tunc. 36.a
Itaque si filius. 73.a
Itaque si quis. 430.c
Itaque stipendiaria. 143.b
Itaque si moriente. 63.b
Item actio de eo. 491.a
Item actoris. 548.b
Item amitam. 50.a
Item contra. 356.b
Item diuus Marcus. 105.a
Item ea quæ ex hostib. 178.b
Item ea quæ ex animalibus, ibidem.c
Item ex lege condictitia, 489.b
Item exercitor. 415.b
Item extraneus. 236.c
Item finitur. 94.a
Item finitur. 154.a
Item furioso, 196.c
Item in his. 371.a
Item inuiti. 96.a
Item inutilis. 320.b
Item is ad quem. 155.d
Item is cui. 338.a
Item is cui. 404.c
Item is ex cuius. 443.b
Item is qui ædium. 155.c
Item is qui status. 108.b
Item lapilli. 128.b
Item lex Cornelia 558.b
Item lex Cornelia. 560.b
Item lex Iulia. 558.a
Item lex Iulia de ui. 560.c
Item lex Iulia. 561.b
Item libertis. 155.c
Item loco. 97.a
Item maior. 109.a
Item mixta est. 484.a
Item neq; materteram. 50.a
Item nemo rem suam. 369.a
Item nepotes. 103.b
Item non aliter. 58.b
Item per alienas. 182.a
Item per liberos. 408.a
Item per acceptillationem. 410.b
Item pretium. 383.b
Item prodigus. 197.a
Item propter. 106.a
Item proter aduersam. 107.a
Item qui reipublicæ. 105.b
Item quæritur. 390.b
Item Romæ. 110.a
Item Seruiana. 465.a
Item si adhuc. 399.c
Item si adhuc socrus, 51.c
Item si adhuc. ibidem.b
Item si alicuius. 394.c
Item si de dote. 506.a
Item si expari. 433.b
Item si fullo. 423.d
Item si inter. 403.c
Item si in iudicio, 532.c
Item si is ad quem. 160.b
Item si propter. 107.b
Item si putator. 431.b
Item qui ex sociis. 395.a
Item si quis ita. 365.b
Item si quis postulante. 469.a
Item si quis merces. 145.b
Item si quis in fraudem. 462.a
Item si testamento. 97.a
Item surdus. 197.b
Item tria onera. 106.b
Item uerborum. 363.a
Item uetustas. 292.b
Item uobis. 179.c
Iter est. 148.c
Iure ciuili. 157.a
Iure etenim. 185.a
Iuris præcepta. 12.b
Iuris prudentia. 11.a
Ius autem ciuile. 15.a
Ius autem gentium. 17.a
Ius autem potestatis. 44.b
Ius bonorum. 321.b
Ius naturale. 13.b
Ius tamen accrescendi eis, 199.b
Iustas autem nuptias. 45.b
Iustæ autem. 36.b
Iustitia est constans. 10.b

L

LAtinos autem, 32.a
Legari autem. 254.b
Legatariis autem. 188.c
Legatum itaque est. 238.b
Lex xij. tab. 298.d
Lex est. 19.a
Lege Fusia. 39.a
Liberis autem suis, 222.b
Liberis suis. 219.a
Liberum autem est. 343.b
Libertus autem. 85.b
Libertus quoque. 117.b
Libertinorum autem. 31.a
Libertini sunt. 29.a
Libertas quoque. 255.b
Libertas quoque. 278.a
Licet autem domino, 33.a
Licet autem. 59.b
Licet autem totum. 188.a
Licet autem uulgo. 301.c
Literæ quoque. 139.a
Littorum quoque. 120.b
Locus autem. 122.d
Locatio & conductio, 387.c
Loca etiam. 345.c
Loca sacra. 387.a
Longe magis. 257.c

M

MAndatum contrahitur. 396.a
Mandatum non. 400.b
Mandatum & in diem. 400.c
Mandantis tantum. 396.b
Manet autem societas. 394.a
Manifestus fur. 417.b
Manumissio autem. 29.a
Mariti tamen. 52.a
Masculi quidem. 46.a
Masculi quidem. 95.a
Masculo igitur. 223.b
Masculos uerò. 201.a
Mater uel auus. 204.b
Maxima capitis. 80.b
Medio autem tempore. 235.b
Militia enim. 65.b
Minima autem. 94.c
Minor. 80.a
Minorem natu. 59.a
Minores autem. 109.a
Minus ergo iuris, 289.c
Modo uideamus. 118.c
Mortis causa. 166.c
Mortuo autem filio. 329.b
Mortuo conductore. 392.a
Multo magis. 522.b
Multum autem. 377.a
Multis aliis. 319.a
Multis autem modis. 30.a
Multis modis. 32.b
Mutum neque. 361.a

N

NAm agnatio. 78.b
Nam Antoninus. 42.a
Nam apud. 41.a
Nam à quarundam. 47.a
Nam cedendo. 154.b
Nam conceptum. 417.b
Nam quum prudentibus. 167.a
Nam & ita coiri. 393.b
Nam legatorum. 182.b
Nam & mutus. 197.b
Nam & apes. 127.a
Nam ex his. 71.a
Nam furtiuarum. 159.b
Nam hæres. 153.a
Nam iusiurandum. 14.a
Nam moribus. 219.b
Nam mortuo. 63.a
Nec anni. 105.b
Nam nec hi. 53.b
Nam quamuis. 191.a
Nam quod. 15.a
Nam si hæres. 160.b
Nam si maxima, 81.b
Nam si pater. 84.c
Nam si quis filium, 84.b
Nam si sciens. 160.a
Nam traditum est. 243.a
Nam usu exigente, 17.a

Nam vt emptio. 387.c
Nanque agit. 149.a
Namque si cui. 456.b
Naturalem autem. 125.b
Na iniuria. 34.a
Nec ad rem. 196.c
Nec alius ullus. 278.c
Nec enim quod. 477.a
Nec enim unquam. 292.c
Nec in pendenti. 356.a
Nec interest. 125.a
Nec interest. 211.c
Nec interest. 315.a
Nec interest, an. 320.d
Nec longe. 147.a
Nec magis. 134.b
Nec tantum. 320.d
Nec ulli alij. 155.b
Nec ullorum. 192.b
Necnon eos. 283.b
Necnon is qui. 51.a
Necessarius hęres. 232.b
Necessarii uero. 234.a
Nemo igitur. 119.b
Neporibus uerò. 73.b
Neque autem. 102.a
Neque enim idem. 210.b
Neque tamen. 90.c
Ne tamen. 98.a
Nihil autem. 144.b
Nihil autem interest. 189.b
Nihil autem interest. 274.b
Nominatim. 200.a
Non autem omnes. 529.a
Non autem liberis. 229.b
Non esse autem. 208.a
Non autem utique. 210.b
Non solum autem. 56.a
Non solum autem. 181.c
Non solum autem. 222.a
Non solum autem. 241.a
Non solum autem. 442.a
Non solum res. 347.a
Non solum. 56.a
Non tamen omnibus. 195.a
Non tantum autem. 280.b
Non tamen omnibus. 195.a
Non tamen per omnia. 227.a
Non tamen. 33.a
Non tamen ut omnino. 199.
Nos autem per. 88.b
Nostra autem constitutio de leg. 239.b
Nostra autem diuina. 165.b
Nostra autem. 68.b
Nostra autem. 93.b
Nostra autem constitutio. 239.
Nouissime sciendum. 163.b
Nouissime autem. 117.c
Nouissime sciendum est. 302.c
Nouus autem alueus. 130.c
Noxa autem. 515.c
Nullius autem. 121.b
Nunc admonendi. 175.a
Nunc admonendi. 521.a
Nunc admonendi. 547.a
Nunc de libertorum. 315.d
Nunc transeamus. 267.b
Nunc transeamus. 332.d
Nuptiæ autem. 44.b

O

OB hominem. 444.b
Oblatum furtum. 418.b
Olim scriptura. 375.a
Omnis autem noxalis. 516.c
Omnis stipulatio. 342.c
Omnis res. 354.b
Omnis autem ius. 24.a
Omnes autem actiones. 486.a
Omnes uero. 4.a
Omnium autem actionum. 448.a
Omnium autem actionum. 550.b
Omnium autem obligationum. 333.a
Ope & consilio. 422.b
Optionis legatum. 253.b
Ostendimus qui. 113.b

P

PAri ratione. 74.b.& 259.c
Partibus autem. 211.b.
Pater necnon is. 187.a
Patitur autem. 437.b
Pauonum quoque. 127.a
Peculium autem. 252.b
Per adoptionem. 294.d
Per alluuionem. 129.b
Per contrarium. 301.c
Perficiuntur autem. 168.b
Permissum est. 72.b
Perpetuæ. 533.c
Per traditionem. 143.b
Placebat autem. 297.d
Placuit tamen. 420.a
Plane ad estercorandum. 156.a
Plane de testamentis. 191.c
Plane ex his. 21.a
Plane odio furum. 447.a
Plane qui. 125.b
Plane si depositi. 481.a
Plane si longiori. 129.b
Plane solutio. 358.a
Plebs autem. 19.b
Plebiscitum. ibidem
Plerunque tamen propter. 103.a
Plus autem quatuor. 501.a
Pœna autem iniuriarum. 439.c
Pœnales quoque. 471.a
Pœnæ quoque nomine. 260.a
Pœnæ seruus. 65.a
Pœnam tantum. 482.b
Possidere autem uidetur. 544.a
Possunt autem. 186.a
Postea diuus. 267.c
Postea uerò lege. 317.a
Postea uero ex edicto. 185.a
Posteriore quoque. 224.c
Post genera. 401.a
Post hęc videamns. 237.a
Posthumus autem. 256.c
Posthumi quoque. 200.b
Posthumi quoque. 294.c
Posthumo quoque. 256.a
Posthumorum autem. 201.b
Post missionem. 193.a
Post mortem quoque. 259.d
Post mortem suam. 364.b
Post quod senatusconsultum. 271.a
Post suos. 303.b
Potest autem quis. 215.a
Potest autem non solum. 277.c
Potest etiam. 150.a
Potest tamen quis. 277.a
Prædiorum urbanorum. 249.a
Præferuntur. 299.c
Præiudiciales actiones. 474.a
Præter has. 520.b
Præter hos. 196.b
Præterea debitor. 532.a
Præterea & is. 339.c
Præterea emancipatione. 68.a
Præterea etiam. 535.b
Præterea introducta. 511.a
Præterea intestatus. 275.c
Præterea inutilis. 359.b
Præterea nouatione. 413.a
Præterea pœna. 419.a
Præterea quasdam. 497.a
Præterea qui. 95.a
Præterea quod. 129.a
Præterea sicut uulgo. 388.b
Præterea si medicus. 431.c
Præterea si quis. 502.c
Præterea testamentum. 196.b
Prætoriæ sunt. 353.a
Prætorum quoque. 21.b
Præualuisse tamen. 35.b
Pretium autem. 382.a
Primo gradu. 305.c
Prius est. 334.a
Procurator neque. 521.c
Pro derelicto autem. 146.b
Prodesse autem. 316.c
Pro eo qui. 371.a
Pro hærede autem. 237.a
Pro hærede enim. 237.b
Prohibitoria sunt. 539.a
Pro hoc tamen. 233.a
Proponebant. 21.b
Pro possessore. 541.a
Proprietas autem. 121.a
Proprius autem. 75.a.& 206.a
Propriosautem. 205.b
Proximus autem. 297.c
Pubertatem autem. 93.a
Publica autem dicta. 557.a
Publica autem iudicia. ibidem
Publica iudicia. 556.c
Publicatione. 394.c
Publicorum iudiciorum. 557.a
Pupillus omnę. 361.b
Pupilli. 93.a

Q

QVa constitutione. 109.b
Qua de causa. 146.b
Qua de causa. 234.b
Qua de causa. 316.b
Qua de causa. 502.c
Qua ratione. 138.b
Qua ratione. 220.a
Quadruplum autem. 427.b
Quadrupli autem. 489.b
Quæ autem in prætoris. 325.b
Quæcunque diximus. 222.b
Quædam actiones. 485.a
Quædam enim. 119.a
Quædam præterea. 147.b
Quæ de fullone. 424.c
Quæ diximus. 514.b
Quæ & ipsa. 83.a
Quæ & ipsa. 84.a
Quæ omnia apertius. 526.b
Quæ quidem. 41.a
Quæ quidem. 101.b
Qualis est. 485.a
Quam formam 526.b
Quam quasi. 39.b
Quantitas autem. 264.b
Quare in primis 305.b
Quarto gradu. 306.b
Quas ex omnibus. 8.b
Quasi Seruiana. 465.a
Qui autem. 45.b
Quia duas. 11.c
Quia eadem. ibidē.
Quia hi qui. 67.a
Quia non sunt. 119.b
Quia plerumque. 83.b
Quia plerumque. 229.a
Quia tamen superius. 508.b
Quia tamen ita (alias ita tñ.) 427.c
Quia utræque. 51.a
Qui autem ex fideicommissi. 278.c
Qui autem excusare. 110.b
Qui autem prohibitas. 54.a
Qui autem uult. 110.a
Quibus autem testamento. 77.a
Quibus autem dignitas. 81.a
Quibus connumerari. 283.b
Quibus constitutionibus. 102.a
Quicquid autem. 125.b
Quid enim. 186.b
Quid ergo. 193.b
Quid si patronus. 113.b
Qui hoc anno. 370.a
Qui igitur. 45.a
Quinetiam nec libertates. 260.c
Quinimo. 192.c
Quinto gradu. 306.c

Index materiarum.

Qui pro uſu. 391.b
Quippe cum. 160.b
Qui res alienas. 426.d
Qui Sabinus. 44 a
Qui tutelam. 111.b
Quod ad fœminas. 295.b
Quod autem ad eas res. 161.b
Quod autem de quarta. 232.a
Quod autem dictum. 81.b
Quod autem dictum. 159.b
Quod autem ex alia. 178.b
Quod autem lex. 78.a
Quod autem non præciſe. 430.a
Quodcunque ergo. 20.b
Quod enim ante. 125.a
Quod cum placu 181.b
Quod & aliis. 55.a
Quod & ipſum. 51.b
Quod genus. 454.a
Quod ita ſcilicet. 51.a
Quod ideo ſic placuit. 389.b
Quod nobis. 178.a
Quod non erat. 38.a
Quod non. 205.b
Quod noſtra conſtitutio. (alias noſtra id conſtitutio.) 194.b
Quod noſtra. 34.b
Quod noſtra. 164.b
Quod quidem ius. 195.b
Quod ſeruus communis. 351.b
Quod ſi aliqua. 130.b
Quod ſi aliqua. 136.a
Quod ſi alteri. 130.a
Quod ſi caſu. 134.b
Quod ſi fortuito. 134.a
Quod ſi fugerit. 385.b
Quod ſi frumentum. 134.a
Quod ſi ille. 164.a
Quod ſi male. 176.b
Quod ſi naturali. 130.b
Quod ſi nemo. 100 b
Quod ſi partim. 132.b
Quod ſi poſt. 70.b
Quod ſi poſt. 130.c
Quod ſi quis ſibi. 350.a
Quod ſi tutor. 98.a
Quod turpi. 369.b
Quod uerò naturalis. 15.b
Quod uero per æs. 184.b
Quoniam filius. 85 b
Quoquo enim modo. 191.b
Quorum utranque. 3.b
Quorum vis. 545.b
Quos autem ſolus. 322.b
Quotiens plures. 366.b

R

Recte quoque. 399.c
Ré contrahitur. 355.c
Recuperandæ poſſeſſionis cauſa. col. 544.c
Rei perſequendæ. 480.a
Relegati autem. 64.b
Religioſum locum. 122.b
Repetitis. 314.c
Retinendæ poſſeſſionis. 542.a
Res fiſci. 162.b
Reſponſa prudentum. 22. a
Reſtituta autem. 269 b
Reſtitutoria ſunt. 539.b
Reueluti. 501.a
Reuertendi autem. 127.b
Riparum quoque. 120.b
Ruptum enim. 434.a
Rurſus earum. 40.a
Rurſus ex diuerſo. 458.a
Rurſus interdum. 536.c
Ruſticorum. 148.b

S

Sæcræres. 123.a
Sancitum etenim. 178.b
Sanctæ quoque res. 223.b
Sane enim. 48.a
Sane in hac actione. 428.c
Sane ſi tam magna. 500.a
Sane uno. 455.a
Satisdationum modus. 522.a
Satis enim. 211.b
Sciendum autem eſt. 101.b
Sciendum autem eſt. 302 a
Sciendum eſt tamen. 236.a
Sciendum eſt. 113.a
Sciendum tamen eſt. 194.b
Scriptum autem. 19 a
Secundo gradu. 305.c
Sed adoptiui liberi. 103.b
Sed agnationis quidem. 78.b
Sed aliquando. 158.b
Sed bonæ fidei. 181.b
Sed cum aliquis. 186.c
Sed cum antea. 300.c
Sed cum factum. 350.b
Sed cum libertas. 38.b
Sed cum magis. 380 b
Sed cum multas. 331.c
Sed cum peſſimum. 171.b
Sed cum paulatim. 185.b
Sed quoniam deditiorum. 31.b
Sed ea omnia. 291.a
Sed eas quidem. 324.b
Sed emancipatio. 68.b
Sed & antequam. 115.b
Sed & capitis. 94.b
Sed & ea. 226.c
Sed & filiæ. 299.c
Sed & id quod. 273.d
Sed & in ſtricti. 496.a
Sed & lex Cornelia. 440,b
Sed & maior. 42.a
Sed & mente. 96 d
Sed & plebiſcita. 19.b
Sed & propter. 106.b
Sed & illud. 61.a
Sed & legis. 483.b
Sed & quaſdam. 169.b
Sed & quod principi 20.b
Sed & ſi credat. 420.b
Sed & ſi decedens. 58.c
Sed & ſi diuerſæ. 133.b
Sed & ſi emancipato. 74.a
Sed & ſi fuerint. 105.b
Sed & ſi inſulam. 82.a
Sed & ſi in teſtamento. 87.a
Sed & ſi tu. 48.a
Sed & ſi pater. 69.b
Sed & ſi pecorum. 156.a
Sed & ſi quis cum. 507.a
Sed & ſi quis ex. 27.a
Sed & ſi quis priore. 225.b
Sed & ſi quis. 193.c
Sed & ſi quis. 368.a
Sed & ſi rem. 242.a
Sed & ſi uſque. 94.b
Sed & tale. 253.b
Sed & unum teſtamentum. 189.b
Sed iſta quidem. 455.a
Sed ueteres. 518.b
Sed ex conſtitutionibus. 545.b
Sed ex conſtitutione. 65.b
Sed ex diuerſo. 176.c
Sed ex diuerſo. 329.b
Sed ex his legibus. 87.c
Sed fœminini. 201.a
Sed furti quidem. 490.a
Sed hactenus. 193.a
Sed hæ actiones. 419.a
Sed hæc de his. 319.c
Sed hæc ita. 230.b
Sed hæc quidem. 190.a
Sed hæc quidem. 203.a
Sed his omnibus. 185.c
Sed hoc etiam. 175.c
Sed hoc forſitan. 174.a
Sed & hoc iure. 88.b
Sed hoc non eſt. 99.a
Sed hoc diſtinctionem. 63.a
Sed hoc tempore. 41.a
Sed hodie hæc. 523.
Sed hodie. 57.a
Sed huiuſmodi. 260.d
Sed id quod. 197.a
Sed illa quidem. 184.b
Sed interdicto. 543.a
Sed is apud quem. 425.a
Sed iſtæ actiones. 497.b
Sed iſtæ quidem. 455.
Sed ius quidem. 16
Sed naturalia quidem. 23.b
Sed ne creditores. 174.a
Sed ne dum. 428.a
Sed ne in primis. 240 b
Sed nec huiuſmodi. 256.b
Sed nec neptem. 48.c
Sed nec nominatim. 299.b
Sed neque hæres. 187.c
Sed non ita. 299.b
Sed non uſque. 139.c
Sed nos pleniſſimo. 170.c
Sed nos conſtitutione. 300.a
Sed nos cum adhuc. 292.a
Sed noſtra beniuolentia. 236.b
Sed noſtra conſtitutio. 317.c
Sed olim quidem. 238.b
Sed Papinianus. 162.b
Sed poſteriorem. 126.a
Sed primus. 170.b
Sed proprietas earum. 120.b
Sed pupilli. 95.a
Sed quemadmodum. 301.b
Sed quia hæredes. 270 b
Sed quia inciuile. 269.a
Sed quia ſanè. 226.c
Sed quia ſtipulationes. 273.b
Sed qui filium. 199.a
Sed quod. 198.b
Sed ſi à Titio. 139.a
Sed ſi cui. 156.b
Sed ſi econtrario. 231.b
Sed ſi ex teſtamento. 99.b
Sed ſi ex. 64.b
Sed ſi filius eius. 201.c
Sed ſi filius familias. 187.b
Sed ſi gregis. 142.a
Sed ſi hæres. 108.a
Sed ſi is qui. 144.b
Sed ſi in bello. 104.a
Sed ſi inſtituto. 216.b
Sed ſi in expeditione. 204.a
Sed ſi libero. 439.b
Sed ſi non fuerant. 599 b
Sed ſi nummi. 175.b
Sed ſi qua. 48.b
Sed ſi quis præſens. 117.b
Sed ſi quis. 197.c
Sed ſi quis nepotis. 60.a
Sed ſi recuſabat. 272.c
Sed ſi rem legatarij. 246 b
Sed ſi uxor. 52.b
Sed ſi uxori. 249 b
Sed ſi quidem. 233.c
Sed tamen id. 160.b
Sed tamen nomen. 170.b
Sed teſtari. 191.c
Sed ueteres. 518.b
Sed utilitatis. 153.b
Sed ut nepos. 233.b
Semel autem. 37.b
Senatuſconſultum eſt. 20.a
Sæpe enim. 197 b
Septima eas. 326.c
Sequens diuiſio interdictorum. 540.b
Sequens illa diuiſio. 480.a
Sequitur de exceptionibus. 531.a
Sequitur de iure. 40.b
Sequitur ergo. 53.b
Sequitur ut diſpiciamus. 538.b
Seruitus autem. 25.a
Seruus autem à domino. 207.b

Institutionum Imperialium.

Seruus autem alienus. 75.a
Seruus autem manumissus. 81.a
Seruus autem plurium. 209.b
Seruus communis. 351.b
Seruus etiam alienus. 209.a
Seruus ex. 350 a
Serui autem bis. 25. b
Serui uerò. 30.b
Seruum adulterio. 206.b
Seruis autem ipsis. 438.b
Seruiana autem. 465.a
Sexto gradu. 307.a
Si ab hostibus. 66.b
Si ad exhibendum. 553.c
Si aduersus ea. 53. a
Sic itaque discretis. 476.a
Si communi seruo. 438.c
Si communem seruum. 171.b
Si cui ergo. 182. c
Si cui fundus. 245.b
Si cui nullus. 86. b
Sicut ille remmittitur. 117.b
Si de alia re. 369.b
Si duorum. 133 b
Si eadem res. 244.b
Si enim tres. 103.a
Si ex pluribus legitimis. 302.c
Si familiæ erciscundæ. 554. b
Si filiusfamilias seorsum. 445.a
Si finium regundorum. 555. b
Si fundum dari. 370. b
Si generaliter seruus. 253.b
Signacula autem. 185.c
Si grex. 251.a
Si igitur iussu. 509.a
Si impossibilis. 362.b
Si inter tutorem. 92.a
Si is qui in integrum. 331.a
Si iudex litem. 443. a
Similiter eum. 107. b
Simili modo. 94. b
Si minus intentione. 504. b
Si modo. 33.b
Sin autem aliter. 176.b
Sin autem ipsi. 100. b
Sin autem per procuratorem. 524. b
Sin autem per uim. 561.a
Sin autem quis. 221.a
Si autem resipuerint. 220.b
Singulorum autem. 124. a
Si nemo suus. 294.b
Si uerò quantacunque. 230.b
Si peculium. 251. b
Si plures conditiones. 213.c
Si plures instituantur. 211.b
Si plures sint. 297.b
Si plures sint. 372. b
Si quid autem fideiussor. 374.b
Si quid autem suspectus. 116.a
Si quis agens. 499.b
Si quis alium. 357.a
Si quis alij. ibidem.
Si quis aliud. 504.b
Si quis ancillas. 250.b
Si quis à non domino. 140. b
Si quis autem. 112.b
Si quis autem sine. 190.a
Si quis debitori. 248.a
Si quis filijs suis, uel filiabus. 76.a
Si quis in aliena. 139.b
Si quis in nomine. 257.a
Si quis ita stipuletur. 345 b
Si quis itaque. 327.c
Si quis rem suam. 246 b
Si quis tutor. 116.b
Si quis uelit. 150 a
Si quis una aliqua re. 274 c
Si rem suam. 247.a
Si res aliena. 242.b
Si res legata. 249.c
Si scriptum. 366 b
Si seruus domino. 517.b
Si seruum alienum. 216 b
Si tamen alienam. 132.c
Si Titius alienam. 137.c
Si tutor nomine. 231.a
Siue autem domino. 350 b
Siue ex duobus. 26.b
Si uerò pater. 57. b
Si uerò ibi. 67.a
Si verò intestati. 195.c
Si uerò quis. 247.b
Si uero reus. 526.a
Si uero totus as. 211.b
Si uero ultra. 111. a
Si uxor tua. 52.b, aliàs incipit, Sed si uxor.
Socius socio. 395.b
Societatem coire. 392.b
Socrum quoque. 51.b
Soluitur adhuc. 394.c
Statim autem. 548.b
Stipulationum aliæ. 352.b
Sua & aliena. 297.b
Sub certa uero. 255.c
Sub conditione. 258.c
Sub conditione. 344 b
Subscriptiones. 185.c
Subsidiaria autem. 101.b
Substituitur autem. 223.b
Sui autem & necessarij. 233.b
Sui autem hæredes. 285.a
Summa autem diuisio. 539.a
Summa itaque. 24.b
Summa itaque ope. 9. a
Sunt autem agnati. 294.b
Sunt autem agnai, 77.a
Sunt autem bonorum poss, 323.b
Sunt autem constitutæ. 516.b
Sunt & aliæ personæ. 52.c
Sunt præterea publica. 562.b
Sunt præterea. 505.b
Sunt tamen qui. 539.b
Superest ut admoneamus, 534.a
Superest ut de lege. 262.b
Superest ut de actionibus. 446.b
Superest ut de officio. 551.a
Superiore libro. 118.b
Supradicta. 191.a
Suspectus autem est, 115.b
Suspectus autem remotus. ibidem.
Suspectum eum. 118.a

T

TAm autem corporales. 253.a
Tam autem naturales. 230.a
Tertia diuisio. 545.c
Tertio gradu. 205.d
Testes autem. 186.b
Testamentum ex eo. 183.a
Testamentum iure factum. 224.b
Testamenti autem. 235.b
Thesauros quos. 142.b
Titius filius. 200.a
Tollitur autem. 409.b
Transeamus. 71.a
Transferri quoque. 261.b
Tripli uerò. 488.a
Tua & aliena. 397.b
Tua gratia. 396.b
Tua tantum gratia. 397.c
Tutor autem statim. 91. a
Tutor autem. 256.c
Tutores autem sunt. 72.b
Tutores & curatores. 521.c
Tutores quoque 403.a
Turores uerò. 522.c

VAlde enim. 33.b
Vel singulis. 222.c
Veluti aduersus. 471.a
Venditæ uero. 144.a
Verba autem. 279.a
Verbis obligatio. 241. b
Versa uice. 369.a
Vi autem bonorum. 483.a
Via est. 148.C
Videamus itaque. 40.b
Videamus itaque. 182. c
Videamus nunc. 62. c
Videamus si pars. 211. a
Vnde illud. 420.c
Vnde in his. 90.b
Vnde in rebus. 169.a
Vnde nostra constitutio. 107.a
Vnde quæsitum est. 46.b
Vnde qui facultates. 232.c
Vnde si alienus seruus. 517.c
Vnde solent. 53.b
Vniuersitatis 121.b
Vocantur autem. 143.b
Vsusfructus. 151.a
Vsusfructus à proprietate. 151.a
Vt ecce uas. 132.a
Vt ecce priuignam. 51.a
Vt ecce si in. 505.b
Vt ecce si quid. 90.a
Vt ecce si quis. 131.b
Vt hoc ius. 185.c
Vtique tamen. 386.b
Vt liceat. 6.b
Vt nouissimo loco. 215.a
Vtriusque etiam. 548.b
Vt sint totius. 8.a
Vt utrunque. 2.b
Vulgo quæsitos. 304.b

Explicit tabula omnium Paragraphorum Institutionum Imperialium.

TABVLA FACILIS ET AMPLA

COMPREHENDENS SECVNDVM NVMERVM

singulis columnis additum, omnes materias singulares ex textu, glossis, postillis, & uita Iustiniani extractas.

ABesse desijt,qui domum redire potuit finito negotio. col. 460.C.in gl.e

Absens an amittat possessionē. col. 161.D.in gl.e

Absens capitaliter damnatus non fit seruus,sed præsens sic. 65.B.in gl. a

Absens est degens extra prouinciam. 558. C.in gl.u

Absens quando dicitur quis in stipulationibus. 363.B.in gl.b

Abolitio, id est accusationis peremptio, 162.A.in gl.K

Abrasio. 137.B.in gl.e

Abrogatio alicuius iuris cum fit,censetur perpetua. 320.A.in text.

Absoluere.)Faciliores sumus ad absoluendum, quàm ad condemnandum. 542. C.in mar.

Abstinere à malo nō sufficit,nisi &c.12. A

Acceptilatio.i.imaginaria solutio, uel per momentum duratura. 410.B. in text.

Acceptilatio non tollit obligationes iure gentium. 411. B

Acceptilatio ratione rei inutilis, habet uim pacti; secus ratione conceptionis ineptæ. ibidem.C

Accessio,) Non debet plus esse in accessione,quàm in principali. 373. B.in text.

Accidentalis causa an & quando naturali præponderet. 96.B.in mar.

Accidentis impedimētum,debilius quàm naturæ. 61.A

Accipere iniuriam,quid. 436.C.in gl.m

Accusare an possit fœmina. 114 B

Accusatur quis etiam post mortem. 557. B in textu.

Accursij lapsus. in uita Iust. 570. A

Accursius nesciebat legere Græcè. 383. D. in gl. h

Actio ad dandum & ad tradendum differunt. 477. A

Actio Caluisiana. 69.A

Actio ciuilis & prætoria. 447.A.in gl.a.& 455.D

Actio communi diuidundo. 493.B

Actio competens actori qui reo deferente iurauit, qualis est. 469.D.in glo.c

Actio confessoria. 452.C.in gl.c

Actio de in rem verso, 469.A

Actio de peculio. 468. D

Actio de tigno iuncto. 136.B

Actio est tam de iure ciuili, quàm prætorio. 447. A

Actio & causa differunt. 446.D. in fi.gl.m

Actio & obligatio quid differant. 447. A. in glo.a

Actio exercitoria. 469.A

Actio ex maleficio,& quasi maleficio, differunt. 445. D

Actio ex stipulatu pro dote competit marito & uxori. 494 C

Actio familiæ erciscundæ, quare est mixta. 485. A

Actio finium regundorum. 493. B

Actio hypothecaria. 463. D

Actio hypothecaria & tutelæ, quando nascuntur. 340.C

Actio.i.iudicium. 374.C.in gl.l

Actio in factum de calumniatoribus. 489. D.in gl.g

Actio in factum est prætoria: condictio ex lege, ciuilis. 457.C

Actio iniuriarum an sit annalis in omnibus casibus. 440.C.in gl.l

Actio in rem,condictio furtiua, actio furti differunt. 424.B. in gl.i

Actio institoria. 469.B

Actio legis Aquiliæ & iniuriarū differunt. 430 D.in gl.m

Actio multis modis sumitur. 446. C. in glo.n

Actio nulla hodie datur in triplum. 488. D in fi.gl.h

Actio pignoratitia. 493. A

Actio præscriptis uerbis in tribus generibus negociorum habet locum. 547.A

Actio pro tutelæ directa & contraria est ex quasi contractu. 403.C.& 492. D. in glo.h

Actio Publiciana an competat habenti utile dominium. 457.B

Actio quandoque,id est accusatio.441. D. in gl.i

Actio quando nascitur ex permutatione. 493.C

Actio quod iussu. 469.A

Actio realis potest in stipulationē deduci. 412. A

Actio strictè pro personali stat. 454.B.in glos.l.e

Actio tributoria. 469.B

Actio tutelæ,& actio de rationibus distrahendis,differunt. 89.D

Actio ui bonorum raptorum est duplex. 427.C.in gl. D

Actionis duplex diuisio. 529.A. versj.in gl.

Actionis in factum quatuor sunt genera. 546. D

Actiones ex quinque partibus iuris ciuilis descendentes, ciuiles & perpetuæ sunt. 527. D

Actiones ex contractu descendentes, quæ non dantur in hæredes. 529. D

Actiones ex maleficio in duobus casibus transeunt in hæredes. 529.B.in gl. e

Actiones mixtæ dicuntur duobus modis. 479.B.versu.4.ante lit.c

Actiones octo sunt quæ infamant. 549. D

Actiones pœnales prætoriæ sunt multæ. 473. D

Actiones plures si competāt alicui, an una intentata tollantur aliæ. 520.C

Actiones reales quanto tpe durāt. 527. D

Actiones stricti iuris quarē sic dictæ. 492. B

Actionum adiectiones quædam sunt, quæ actiones putantur. 515.A

Actionum diuisiones duodecim. 506. A

Actionum quædam sunt simplices, quædā duplices. 546. B

Actis interuenientibus.i.coram iudice. 62. B.in gl.r

Actor & reus in eodem negocio esse quis non potest. 92.C.in gl.l

Actor,reus, iudex,& res:hæc quatuor considerantur in cōtractibus ciuilibus. 476. A.in gl.b

Actus & uia differunt. 149.A.in glos.a

Actus morientium non possunt esse in suspenso. 258.D.in gl.n

Adam non posset ducere uxorem, si uiueret. 47.D.in gl.d

Ad dandum & tradendū differunt. 477. A

Addendi iure saluo,poni debet in libello. 504.A.in marg.

Addico, id est adiudico. 329.D.in mar.

Adire hæreditatem, repudiare, immiscere & abstinere differunt. 235.D.in gl.l

Adeunti hæreditatem multa sunt necessaria. 237.A.in gl.c

Adiectio inutilis an uitiet. in uerbo, inutilis.

Adiectiones actionum. 515.A

Adiectus cui soluitur, diuersa actione tenetur. 358.D

Adhibere testem, id est rogare ut interfit, & sit attentus. 189.D.in gl.i

Administrare an debeat prælatus accusatus ut suspectus. 116.D

Administratio transit in filium, uel potius continuatur mortuo patre. 234. D.in postil.

positus extra Administrationem retinet dignitatem, 6.A.in fi.gl.K

Admonendi sumus, id est admonemus. 290.C.in gl.c

Adoptatus impropriè dicitur consanguineus. 295.A.in textu.

Adoptans auus quartam relinquit adoptato. 291.A.in gl.h

Adoptio ex tribus maribus. 291.D.in tex. & in gl.r

Adoptio quid. 56.C.in gl.h

Adoptione nō fit matertera. 49.D.in gl. g

Aduentitia & profectitia differunt: quia hæc iussu patris requirunt,illa abnuunt. 299.C.in gl.i

Aduentitiorum proprietas filij est. 497. C. in glo. f

Aduentitiorum usumfructum quandoq; pater non habet. 178. C.in gl.o

Aduocati dicuntur militare. 2. D. in gl p

Aduocati & procuratoris officium spontaneum. 231 A

Aduocati mali taxantur. 197.C.in gl.h

Aduocati partium an debent iurare. 548. D.in gl.p

Aduocati qualitas. 6.C.in glo.o

Aduocatus esse non potest infamis, sed procurator. 535. D

Aduocatus lucrū habet,procurator onus. 536. A

Adulterij accusatio non omnibus datur. 557. C.in gl.b

Adultus non habens curatorem potest alienare quæ seruando seruari non possunt. 175.B.in gl.a

Aedificare licet usque ad cœlum. 150.D

Aedificari potest quadrupliciter. 137. A

Aediles curules à cura dicti sūt. 21. D. ī gl.r

Aedilium officium. ibidem.

Aequitas si est eadē,idē ius statuitur. 510.A

Aequitate fit aliquid,non tamen ratione. 180.A.in gl.o

Aestimatæ rei cuius est periculum. 493.C. in gl.d

Aestimatione communi, non ex affectione singulorum, quanti plurimi res fuerit æstimatur. 430.A.in gl.h

Aestimatores patrimonij pupillorū. 102. D.in gl.n

Aetas perfecta xxv.annorum. 86.A

Aetates sunt septem. 59.C.in marg.

Institutionum Imperialium.

Affectio.) Aestimari debet res non affectione, sed communi ualore. 430.A.in gl.h
Affectio operi nomen imponit. 9. A. in gl.b
Affectus punitur, licet non sequatur effectus: an & quando locum habeat hæc regula. 421.B
Affinitas an contrahatur ex coitu illicito. 312.B
Affinitas an soluatur soluto matrimonio. 51.D.in gl.l
Affinitas non contrahitur per sola sponsalia, sed publica honestas. 52. C.in mar. sub.*
Affirmat tacens, nisi erubescentia taceat. 69.D. in gl.i
Aphrica habet septem prouincias. 4. B.in glo.l
Agapetus primus Pont. Max. in vita Iustiniani. 571.D
Agapetus Pont. Max. Iustinianum ad uerā fiedm reduxit in uita Iusti. ibidem.
Agit quis aliquid quandoque non ut ipse, sed ut alius. 231.B.in glo.d
Agnasci, est postea nasci, uel incipere esse agnatum ad effectum succedendi. 60.B. in gl.i & 201. D.in gl.f
Agnatio à patre est, cognatio à matre. 304. B. in textu.
Agnatio contrahitur adoptione. 294.D.in textu.
Agnatio fit non solum iure naturali, sed etiam ciuili. ibidem.
Agnatio, id est natiuitas. 200.D.in gl.t
Agnatio iuris ciuilis, cognatio naturalis nomen est. 78.B.& 82.A.in gl.g
Agnatio ut fiat, quid requiritur. 77. A.in marg.
Agnationis & cognationis differentia sublata est. 315.D.in fi.gl.k
Agnationis ius tolli potest, non cōsanguinitatis. 78.B.in tex.& 81.D.in gl.f
Agnati præferuntur cognatis in duobus. 78.C
Agnati qui. 294.B.in tex.
Agnatorum prærogatiua facilè perditur. 78.C.in glo.n
Ago, est verbum generalissimum. 188.C.in glo.g
Alapa.) Pater cum aliquis cogitur quando que emancipare filium. 66.C.in gl.k
Allegationes falsæ non reuelant. 112.B.in textu.
Allegationes repetendæ sunt in sententia. 273.D.in gl.c
Alere non tenetur tutor pupillum de suo. 117.A.in gl.b
Alimēta.) Pupillorum reditus omnes non debent expendi in eorum alimētis. 116. D.in gl.o
Alimentarius an possit transigere & mulier paciscī super alimentis. 90.C.in glo.n
Alienans in fraudem potest incarcerari. 463. C.in gl.f
Alienans quandoque repetit quod alienauit. 173.C
Aliena res uendi potest, non obligari. 355. D.in gl.g
Alienare aliena multi possunt. 174. A.in gl.n & 130.D.in gl.q
Alienare & amittere differunt. 175. B.in postil.
Alienare quandoq; potest adultus, & quæ. ibidem in gl.a
Alienare res suas multi non possunt. 173. C.in mar.
Alienare strictè est dominium mutare, large ius in alijs constituere. 372. D. in gl.l
Alienari an & quando potest prædium dotale. 172.D.in glo.h
Alienata res in fraudem, quandoque retineri potest. 463.D.circa fi.col.
Alienum agrum an & quando ingredi liceat inuito domino. 125.C in gl.d
Altior est, qui proximior est domino. 325. C.in glo.q
Alueus duo significat. 126.C
Alumnus quis. 37 A.in gl.a
Amalasiuntha regina Græcè Latinèq; docta. in uita Iusti. 566. C.& 574.C
Ambulatoria est hominis uoluntas usque ad mortem. 166.D.in gl.q
Amingus Francus. in uita Iusti. 567. B
Amittere & alienare differunt. 175. B. in postillis.
Amittere quandoque impropriè dicitur. 131. A.in gl.b
Amisse dicor, quod cōsequi potui. 433.A. in gl.b
Amita est soror patris, matertere matris. 305.D.in textu.
Amitini. 306.C.in textu.
Ammonius monachus à fide historica alienus. in uita Iusti. 565.B
Amor calefacit. 519.A.in gl.c
Amotis suis hæredibus, id est cessantibus, 315.A.in gl.c
Angustiam iuris prætor dilatauit. 323.A.in textu.
Augustinæ iuris sunt tollendæ. 299. A. in textu.
Anima non in nostra, sed Dei potestate est 557. D
Animæ hominum quibuslibet rebus sunt præferendæ. 122.C.in gl.f
Animal quandoque fœminam tantùm complectitur. fallit in lepore. 128. D. in glo.y
Animalium quædam mansueta, quædam fera prorsus, quædam mixta, 127. B. in gl.o
Animo calumniandi petere fideicommissum. 276.C.in postil.
Annus completus quando requiratur, uel sufficiat cœptus uel tempus requiratur de momento ad momentum. 109.A.in postillis.
Annus utilis. 460.D.in gl.f
Anno hoc promittens uel mense, non tenetur ante finem eorum. 370. A.in text. & in gl.l
Annum aliquid promittere, & quolibet anno differunt quia hoc in fine illud in capite anni solui debet. 370.C in gl.l
Anthemius hæreticus à Iusti. pellitur. in uita Iusti. 571.D
Antherior hominis pars est nobilior. 122. D.in gl.y
Antessessoribus per s ab antesedo legi debet, in §.cumque.in proœ. Instit.& non antecessoribus, quod nemo hactenus animaduertit, ac ne ipse quidem Erasmus, uir alioqui doctissimus. 6. A.in marg.
Antiquitas non debet ignorari. 178. A.in glo.e
Antiquum ius allegatur, ex eo quoque arguitur. 203. D.in gl.k
Antonina Belisarii uxor Syluerium pontificatu priuat in uita Iusti. 572. B
Antonina Iustiniani uxor. in eius uita. 565.B
Apocrisarius. 98.C
Apostatus crimen transit ad hæredes. 285. D.in gl.i
Apprehentio.) Sine apprehensione sæpe transfertur possessio. 146.C.in gl.g
Approbare laudum an possit quis antequam proferatur. 280.B.in mar.
Aquæ haustus, id est ius auriendi aquam 550.A.in gl.h
Arator in uita Iustiniani. 574.b
Arbiter faciens litem suam, &c. 443.B.in glo.b
Arbitrium boni uiri quando requiratur. 382. C.in gl.q
Argumētum à contrario sensu ualet in iure 182.A
Argumentum ab auctoritate ualet. 20.b in gl.n
Argumentum quasi arguteinuentum dicitur. 184.C
Argumētum sumitur ex iure antiquo. 203 D.in gl.K
Arma, legum auxilio egent. 2.D.in gl.p
Arma reorum sunt exceptiones, ut actiones actorum. 44.C.in gl.b
Arrogatio à rogando dicta. 56. D.in gl.l
Arrogato, quæ personæ succedant. 329 a
Arrogatus nō debet habere plus iuris, quā naturalis & legitimus. 59.b
Articulus ubi est dubius de iure ciuili, & clarus de iure canonico, sequimur ius canonicum. 37.B.in mar.
As tria significat. 210.C.in gl.p
Assis partes quæ, & quot. ibidem.
Asinaria porta. 72.b
Assciptitius est domesticus. 188.A.in gl.d
Assciptitius an sit liber. 25.B.in gl.b
Assciptitij, coloni, censiti, parum distant à seruis. 475.D.versu.2.
Assectari. 437.B.in gl.d
At, est dictio aduersatiua. 344. B.cir.fi.
Atrociorem iniuriam reddit indicis cōspectus. 44.C.in postil.
Atrox dicitur sententia, licet iusta. 80.c.in glo.c
Atrox iniuria cognoscitur quatuor modis 440.D.in casu.
Auaritia aulicorum, principi est perniciosa in uita Iusti. 574.c
Auarus, largus, & prodigus differunt. 197. A.in gl.b
Augustus ab augendo dicitur. 1. D
Auia succedit ut mater. 299.A.in gl.c
Aureus, id est solidus. 32.A.in uersu.4. glos. 89.A.in glo.A. 444.C.in gl. k.& 550.C.in gl.K
Aureus unus ualet. 1000. sestertiis. 318.A.in textu.
Auri libri constat aureis septuagintaduobus. 89.A.in gl.a
Authentica creditur, non exemplis tantū. 189.C.in gl.g
Auctorare an quis possit ad rempropriam & sibi soluere rem debitā. 92.C.in marg. sub lit.f
Auctorē alteri fieri, est probare quod per eum sit. 91.D.in gl.f
Azo fuit præceptor Accursij. 12.D

B

BAnniti, qui. 65.A.in gl. vers. 13.
Barbari sunt, qui extra Romanum imperium sunt. 4.A.
Barones habent maiestatem. 2. B. in postillis.
Baronis cōstitutio est ius prætorium. 322. D.post.gl.t
Bastardis relinqui potest pro alimentis & dote. 502.C.in gl.& postil.
Belisarius, in uita Iustiniani. 565. C
Belisarius fit mendicus, in uita Iustiniani. 568.C
Belisarius Iustinianum in regnum restituit in uita Iusti. 568.D
Belisarius missionem impetrat. in uita Iust. 68. C
Belisarius Patricius Persas uincit. in uita Iustiniani. 565.C
Belisarius regnum Italiæ à Gothis oblatū renuit. in uita Iusti. 568. C

Index materiarum.

Beliſarius triumphat aureo curru. in Iuſtiniani vita. 566.A
Beliſarij ad Totilam epiſtola.in uita Iuſtiniani. 568.A
Beliſarij ad Theudebertum epiſtola. in uita Iuſti. ibidem.
Beliſarij laus.in vita Iuſti. 569. A
Beliſarij religio, & pietas. in uita Iuſtiniani. 569.A
Beliſarij triumphus in uita Iuſti. 565.C
Beliſario oculi eximuntur. in uita Iuſtinia. 56[illegible]C
Beliſarium à Francis occiſum ſolus ſcribit Ammonius.in uita Iuſti. 568. D
Beliſarium uirtus extulit, inuidia excæcauit.in vita Iuſti. 568.B
Bellum à iure eſt. 17.C
Benedictus Abbas.in uita Iuſti. 574.C
Beneficio quod habeo propter te,non debeo uti cõtra te,ubi tu participas de eo. 103.D.in poſtil.
Beneficiũ collatũ poteſt reuocari propter prouocationem ad iram. 58. D. in gl.f
Beneficium confertur in inuitum. 180. A. & 490.D
ducens uxorem poſt impetrationem uacaturi Beneficij, mortua uxore non obtinebit. 63.D. in mar.
Blondus hiſtoricus. in uita Iuſti. 567.C
Boetius & Symmachus iuſſu Theodorici regis necati. 568.A
Bona fides de iure canonico requiritur continua ad perficiendam præſcript. ſecus de ciuili. 177.D
Bona fides eſt duplex. 491.D
Bona fides in principio multum operatur. 137.B
Bona fides in quibuſdam contractibus requiritur duobus temporibus, in alijs ſufficit eam habere in initio. 140. C.in poſtil.
Bona fides in tradente ſufficit, in præſcribente requiritur etiam iuſtus titulus. 160.D.in poſtil.
Bona fides quando præſumitur. 157. D. in gl. b
Bona fides quibus temporibus requiritur. ibidem.
Bona fides requiritur in emptore & uenditore in titulo ſingulari, ſecus in uniuerſali. 164.C.in gl.n
Bonæ fidei poſſeſſor & vſufructuarius differunt. 141.D.in gl.b
Bonæ fidei actiones, quare ſic dictæ. 491. D
Bonæ fidei actiones ſunt ſeptemdecim. 491.D.in gl.e
Bonæ fidei poſſeſſor an teneatur de naturalibus fructibus conſumptis. 140. B
Bonæ fidei poſſeſſor quos fructus facit ſuos. 140.D
in Bonis meis, & ex bonis, differunt. 428. D.in gl.r & f
Boni mores plus quàm diuitiæ operantur. 9.B.in gl.d
Bonorum poſſeſſio contra tabu.quare dicitur ex teſtamento. 323.b
Bonorum poſſeſſio duplex, decretalis, & edictalis. 327.D.in glo.o
Bonorum poſſeſſio, & querela inofficioſi differunt. 317.D in glo.f
Bonorum poſſeſſio, quid. 91.A.& 321.D. in gl.b
Bonorum poſſeſſio unde cognati, quare ſic dicta. 296.A.in gl.a
Bonorum poſſeſſores habent utiles actiones tantum. 322.D.in gl.t
Bonorum poſſeſſor non eſt hæres, ſed loco hæredis. ibidem.
Bonorum poſſeſſor non rerum, ſed iuris dicitur. 534.D.in gl.g
Bonum.) Ex bono & æquo. 391.C.in gl.d
Bonus animus eſſe nõ poteſt cum fraude. 35.D.in gl.i
Bonifacius. I I. Pont. Max.in vita Iuſtiniani.573.A
Boues & equi ſunt manſueti. 519.C
Breuitate gaudent moderni. 508. D. in glo.p
Brigida ſancta.in uita Iuſtiniani. 574.C
Bucellinus Francus. in uita Iuſti. 567. B
Calamitas dicitur quaſi cadamitas. 28. A.in gl.g
Calata comitia. 183.B.in poſtil.
Calidior eſt fœmina, & promptior in venerem, quàm uir. 46. C.in gl.g
Calphurnia mulier inuerecunda. 114.D. in glo.p
Caluiſiana actio. 69.A
Calumniæ ſacramentum. 3.A.in gl. b
Calumniator eſt, qui falſa crimina ſcienter intendit. 3.B.in gl.c
Calumniator pro omni delinquente capitur. ibidem.
Calumniator punitur ad ſimilitudinem ſupplicij. 3.A.in gl.b
Canes aliqui non mordent, & an canis ſit animal manſuetum. 519. C
Canonicum ius præualet ciuili. 46.A.in fi. glo.d
Canonicum ius quandoque ſequimur omiſſo iure ciuili. 37.B.in poſtil.
Capacitas hæredum quibus temporibus inſpicienda eſt. 235.C.D
Captare eſt blanditijs uenari & allicere. 394.B.in poſtil.
Captare hæreditatẽ, & captata hæreditas. 394.B.in poſtil.
Captatoria uoluntas non poteſt eſſe neque ex teſtamento, neque ab inteſtato. 289.D
Captatoriæ inſtitutiones. 394.B.in poſtil.
Captioſitas reprobatur. 273. B. in tex.
Captus ab hoſtibus poteſt uſucapere. 460.C
Caput & finem habet ſola iuris ſcientia. 7.C
Caput minui, id eſt ſtatum. 80.B
Capite minui dicitur, is cuius ſtatus muta tur. 81.C
Carboniana poſſeſſio non tribuit ius. 326.D
Caſſato principali caſſatur acceſſorium. 206.D
Caſſiodorus. in vita Iuſtin. 574.C
Caſtaldus ſeruus, id eſt actor. 440. A
Caſtè uiuere,& honeſtè, differunt. 12. A
Caſtitas maior requiritur in fœmina, quã in uiro. 206.D.in poſtil.
Caſtratus, id eſt caſtè natus, qui nunquam potuit generare. 61. A
Caſus eſt inopinatæ rei euentus &c. 142.D
Caſus fortuiti qui ſunt. 338.A
Caſus, id eſt fortuna inopinata. 345.A
Cauere. eſt cautionem promittere ſine fideiuſſore. 58. C
Cauetur idonee datis fideiuſſoribus, uel pignoribus, uel fide. 330. A
Cauſa ceſſante an ſemper ceſſet effectus. 191.B.in gl.f
Cauſa in eadem manere. 207. B
Cauſa, id eſt differentia. 226. D
Cauſa propria, quæ eſt. 188. D.in poſtil.
Cauſatiua neceſſitas. 202.A
Cautio à ſtatuto inducta, an ſit ciuilis, an prætoria. 354.C
Cautio de rato eſt communis. 354.C
Cautio & ſatiſdatio differunt. 153.D
Cautio omiſſa quandoque habetur pro facta. 58.C
Cautio petitur à tutore, quandoque principaliter, quandoque incidenter. 354.A
Cautio rem pupilli ſaluam fore, eſt communis, 352. D
Cautio rem ratam haberi eſt communis. ibidem.
Cautionis fragilitati non debet quis ſe committere. 117.B
Cæcus quam ſolennitatem ſeruare debeat in teſtamento faciendo. 198. A. in textu.
Cedens bonis, in poſtea quæſitis non conuenitur niſi in quantum facere poteſt. 395.A.in poſtil.
Cedere quid ſignificet. 251. C.in poſtillis, ad textum ſub ſecunda† & 252. A. in 2. verſu gl.
non poteſt quis renuntiare iuri Cedendi. 152.D.in poſtil.
qualiter cedit actionem creditor fideiuſſori 410.A.in 3.verſu gl.
domus non affixa, ſolo non cedit. 275.D
planta ſolo Cedit, radices ſi tamen egit. ibidem. D
Cenſere quid. 14. B.in poſtillis ad textum.
Cenſitus an ſit liber. 25.A.in glo. b
Ceſſante cauſa finali non impulſiua, ceſſat effectus. 191.B.in gl.f
Ceſſante clerico ab eccleſia per contumaciam, ceſſat præbenda. ibidem.
Ceſſio bonorũ in duobus prodeſt. 507.D
Ceſſio bonorum quare fit. 395.A
Ceſſione bonorũ facta non ſemper conuenitur qui ceſſit, etiam ſi ad pinguiorem fortunam peruenit. 507.D.in glo.k
Ceſſionis dies ſpectatur in legatis. 208. A
Charitas.) Quos charitas non prouocat ad beneficia, ſpe lucri incitantur. 271.A. in poſtil.
Chriſma quæritur a uicinis epiſcopis mortuo prælato. 65. C.in poſtil.
Cicatricum nulla fit æſtimatio: quia liberum corpus non æſtimatur. 444. B. in poſtillis.
Citatio quæ fieri debet domi ſolitæ habitationis, non ualet facta in hoſpitio. ibidem. C
Ciuem Romanum fieri. 320. A.in gl.p
Ciuitas non eſt deformanda ruinis. 461.D. in gl.h
Clam poſſidere quid. 543.D
Clauſula generalis ſubſequens non refertur niſi in minores caſus uel æquales. 385. B.in poſtil.
Clericus cenſetur uſufructuarius beneficij. 154.A.in poſtil.
Clericus epiſcopus, & monachus poteſt eſſe tutor, ſed non cogitur. 109. C. in glo. f
Clodomirus Aureliorum rex Clodouei regis filius.in uita Iuſti. 567.A
Clodoueus rex. ibidem.
Cluniacenſe beneficium quando continetur in diſpenſa. uide in uerbo, diſpenſatio. 104.C.in poſtil.
Coadiutoris adiuncti, ſiue contutoris auctoritas quando finitur. 95. C
Codex Iuſtiniani, in eius uita. 570.A
Codices duos fecit Iuſtinianus. 570.A
Codicilli minorem uim habent, quàm teſtamenta. 281.B.in add.gl.a
Codicilli quatuor modis fiunt. 280.A
Codicilli ſine ſcrip.fieri poſſ. 280.C
Codicillis, 5.teſtes adſint. 276. C.in gl m
Cœlum id eſt aer. 14 B.in gl. l
Cœptus dies quando habetur pro completo, uide in uerbo, Dies ulti.
Cogere eſt accipere. 330.C.in glo.y
Cognati & agnati hodie pariter ſuccedũt uſque ad decimum gradum. 304. D.in glo.m
Cognatio & agnatio ſe habent vt genus &

Institutionum Imperialium.

ſpecies. 77.C.& 294.A
Cognatio nulla eſt inter ſeruos quo ad ius ſuccedendi,ſed quo ad ius matrimonij. 52.D.in gl.a
Cognatio ſpiritualis an contrahatur ex concubinatu. 309. b
Cognatio ſpiritalis non aſcendit, ſed deſcendit. 310.C
Cognatio ſpiritalis quæ impediat matrimonium,& quæ non. 309.A
Cognatio tranſuerſalis quare non incipit à primo gradu. 305.B
Cognatio triplex eſt, ciuilis,naturalis,& ciuilis ac natu.ſimul. 78.D.in gl.r
Cohærentia contractus quid. 335. C
Collatio ſola ſine adminiſtratione in quibuſdam dignitatibus tribuit ius, in aliis non. 66.A.in gl.h
Collegium conſtat ex tribus hominibus. 142.B.in poſtil.
Collyrium eſt unguentum ad ocu. 131.D. in gl.h
Colonus eſt,qui nummis colit. 141.D.in glo.a
Colonus eſt domeſticus. 18.A.in gl.d
Colonus & inquilinus nec naturaliter nec ciuiliter poſſident. 544.C
Colonus & partiarius differunt. 141.D.in poſtil.
Colonus & uſufructuarius diff. 141.A
Colonus in uilla dicitur,inquilinus in ciuitate. 465.C
Colonus partiarius non eſt cõduc. 387. D
Colonus ſimplex non ſoluẽs per bienniũ, repelli poteſt. 390.D.in gl.y
Comœdus. 433.A.in glo. e
Commercium comprehendit omnes cõtractus. 356.C
Cõmercium dicitur eſſe de reliqua, quando eſt in dominio alicuius, & põt ſubijci alteri. 242.A.in poſtil.
Comitia. 194.C.in gl.b
Committere edictum. 203. D.in poſtillis, & 323. A.in poſtil.& 290. A.in gl.x
Committere edictum ſolus prætoritus poteſt. 323.A.in poſtil.
Committitur ſtipulatio. 202. D.in poſtil.
Commodatarius de quibus tenetur. 339. A
Commodatarius non poſſidet. 454. B
Commodatarius tenetur ad exactiſſimam diligentiam. 339.B
Commodatum quid. ibidem B
Commodum.) Fieri nõ poteſt quod ſine commodo fit. 555.A
Compediti ſunt ſerui uiliſſimi,& differunt à mediaſtinis & caſtaldis. 440.B
Compellitur quandoque quis (ut tutor) captis pignoribus. 87.D.in gl.q
Compenſatio in multis caſibus ceſſat, 496. D
Compenſatio in quibus rebus fit. 496.A
Compenſatio non fit ipſo iure, ſed debet opponi. ibidem.
Compenſationes quando dicantur iure aperto. 496.D.in gl.i
Componere. 4.D
Compoſitum pro ſimp.quandoque ponitur. 249.C.in gl.k
Compromiſſum factum in prælatum, an tranſeat in ſucceſſorem. 180.D
Communi diuidundo actio. 493. B
Cõi fundo per unum ex ſocijs nec ſeruitus neclibertas acquiri poteſt. 150. D
inter Contrahentes ſermo de moneta habitus,intelligitur ſecundum cõmunem curſum monetæ regionis. 89. A.in poſtillis.
Conceptus nepos poſt mortem aui, non agnaſcitur ei. 288. C
Conceſſo uno conceditur id ſine quo id eſſe non poteſt. 35.A.in text.
Conceditur per obliquum, quod non directo. 22. C.in gl.d
Concludendi modus in petendo indebitè ſolutum. 336.D.in gl.m
Concubinas quidam retinẽt experturi an ſint fœcundæ, ut eas poſtea ducant uxores. 283.D.in gl.p
Concubinæ expulſæ, quam quis ceperat animo ducendi, eam quarta bonorum debetur. 271 B
Concubinæ filius uel inceſtuoſus non eſt in poteſtate. 45.a
Condemnare difficilius debemus, quàm abſoluere. 542.C.in poſtil.
Condemnatio in arbitrarijs poteſt fieri tripliciter. 498. d
Condicere priſca lingua eſt denunciare. 478.a.in textu.
Condictitia actio,i.condic.indeb. 337.a
Condictitia lex. 489.a
Condictio certi generalis. 336.c
Condictio certi ſpecialis. ibidem. c
Condictão & rei uindicatio differunt. 478. a.in textu.
Condictio ex lege eſt ſæpe mixta. 484.b
Condictio furtiua intentatur agendo in perſonam,ſi res conſumpta ſit. 426.a
Condictio indebiti ad quid datur. 336.c
Condictio furtiua ad poſſeſſionẽ uel proprietatem pertinet. 421.d
Condictio impoſſibilis dicitur tribus modis. 214. a
Condictio ſine cauſa quando competit. 141.a.in poſtillis.
Conditio retrotrahitur.. 193.d
Conditio triplex,poteſtatiua,mixta,caſualis. 214. c
Confeſtim ſiue ſtatim, id eſt intra decem dies. 345. b
Confinium inter agros uicinium inter domos dicitur. 485.c.in gl.f
Confirmans ex neceſſitate non dat. 73. c in poſtil.
Confirmare electionem fiendam an poſſit epiſcopus. 280.a in poſtil.
Confirmatio aliquando præcedit ſuũ confirmabile. ibidem.
Cõfitens delictum, ſibi præiudicat quo ad pœnam temporalem,non corporalem, 406.b.in poſtil.
Confeſſoria actio. 452.C.in gl.c
Confeſſoria proponitur uerbis affirmatiuis. 452.c in gloſſ. g & 453. c in gl.c
Confundi & miſceri differunt, quia materiæ confunduntur,ſpecies miſcẽtur. 134 B.& 135.b
Congregatio conſtat ex duobus hominibus. 142.B.in poſtil.
Coniecturam ſumimus de præteritis ad futura. 6.d
Coniuges an poſſint ſe ab inuicem ſeparare. 312.d
Coniuratio, conuenticulum, ſocietas inhoneſta, idem. 392.b in poſtillis.
Conſanguinitas eſt inter fratres. 304. b
Conſanguinitas eſt ſpecies agnationis, 304 b.in textu.
Conſanguinitatis ius tolli non poteſt, ſed agnationis. 79.b.& 81.d
Conſanguinei quaſi ex eodẽ ſanguine nati. 294.b
Conſanguineus quandoque, id eſt cognatus, quandoque frater. 301.d
Conſenſus in ſtatuto requiſitus, an præcedere debeat. 208.d.in poſtil.
Conſentiens ſemel, pœnitere non poteſt. 123.b.in gl.f
Conſenſu æquiparatur patientia. 69.d.in glo.i
Cõſcientia.) Iudex unum debeat iudicare ſecundum conſcientiam. 94. A.& 504. C.& D. in poſtillis.
Conſcius mortis alicuius quandoque plus punitur, quàm ſi ipſe occidiſſet. 560.A. in glo.o
Conſequens, id eſt conueniens. 170.D.in glo.u
Conſideratur non quod eſt, ſed quod eſſe poteſt. 225.A.in gl.b
Conſilium. 36.C.in gl.p
an & quando quis teneatur de Conſilio. 35 D.in gl.l
Conſilium & mandatum differunt. 398.A. in textu.
Conſilium non facit quem teneri, niſi in certis caſibus. 397.B
Conſilium patris & ſic maris, firmum: matris uerò, & ſic fœminæ, debile. 99.C
Conſilium ſumitur multipliciter. 422. D
Conſobrini ſunt duorum fratrum filij. 306.B.in textu.
Conſonantia eſt, quæ nihil habet contrarium aut ſuperfluum. 4. D. in glo.l
Conſors impropriè, id eſt ſocius. 403.D. in gl.g
Conſpirantes in barones & duces, quæ pœna tenentur. 2. B.in poſtillis.
Conſtitutio eſt Codicis,Lex Digeſtorum. 194.D.in gl.i & K
Conſtitutio eſt ſtatutum. 150. A
Conſtitutio,id eſt placitum principis.20.B. in text.
Conſtitutio legem,& utrunque conſuetudo uincit. 551. C
Conſtitutio perſonalis in corpore iuris clauſa, eſt generalis, aliàs non. 21. A.in gl.d
Conſuetudo duplex. 551.C
Conſuetudo & legem & conſtitutionem uincit. ibidem.
Conſuetudo generalis & ſpecialis. 22. D. in glo.f
Conſuetudo imitatur legem,& in interpretatur,& corrigit. ibidem.
Cõſuetudo inducitur ex curſu decem annorum, 22.B.in gl.d
Conſuetudo longa ſeu robuſta. ibidem.
Conſuetudo quot actus requirit. 23. A. in poſtillis.
Conſuetudinẽ error impedit. 22. D.in gl.e
Conſuetum negotium, inſolitum & deſertum differunt, 402.D.in poſtil.
Conſules deſignati. 255. B
Contextu uno, id eſt nullo actu interpoſito,niſi neceſſario naturæ. 185.A.in gl.h
Continuatio fit ad præcedentia:ideo principia non continuantur, quia nihil habent ante ſe. 1. A.& B
Continuatio inter diuerſa fieri debet, & ideo dominiũ bonorũ patris nõ continuatur in filiũ,ſed quaſi cõtinuat, quia pater & filius unum ſunt. 285.B. in gl.d
Contractus qui ſunt inter uiuos, trahuntur ad ultimas uoluntates. 39.D.in gl.l
in Contractibus conſiderãtur actor, reus, iudex & res. 476.A
Contractus innominatus fit interuentu rei. 378.C.in fi.glo.q
Contractus in ſcriptis quis fieri dicatur. 380.B.
Contractus nominati,qui ſunt:& qui innominati. 384.B
Contractus, obligatio, & actio differunt. 334.D
Contractus proprie eſt ultro citroque obligatorius,impropriè quando non naſcitur hinc inde obligatio, ut in mutuo, 334.D
Contractus quandoque claudicat.90. C.in gloſ.r
repetita cenſentur in Contractibus, quæ in præ-

Tabula materiarum.

præfationibus dicta sunt. 360. C. in glo.h
valet argumentum de Contractu ad ultimas uoluntates. 38.D.& 39.D
Contractui magis accedit donatio causa mortis licet sit ultima uoluntas. 195.C
Contractus quatuor iuris ciuilis. 17. D.in glo. g
Contrariorum eadem est disciplina in directo contrarijs quo ad cognitionē. 40. D.& 393.D.410.B
Contrectatio generaliter dicitur etiam si non sit amotio. 416.D
Contubernium fit inter seruos. 43. D
Contumacia filij an faciat quod actor mittatur in peculium profectitium. 518. B
Cōtumax non iurando cōdēnatur. 276 D in glo.p
Conualescere nequit per uitam, quod per mortem utile non sit. 258.C.in postil.
Cōuersatio bona requiritur in tutore. 87. D.in glo.n
Conuentionalis pœna & legalis differunt. 481.A.& 486.D
Conuitium quid. 436.D
Cornelia lex & postliminium differunt. 198.A
Corneliæ legis fictio. ibidem. A
Correctus locus in uita diuæ Annæ.in uita Iustiniani. 573.C
Correctum ius citatur ad declarationem noui, non decisionem. 184.C
Corriuales sunt.qui ducunt aquam per eūdem riuum. 542.C
Corporalis rei dominium facilius trāsfertur, quàm incorporalis. 556.A
Corpore luat, qui non habet in ære. 483.D in fi.gl.i
Corpus duplex, diuiduum,& indiuiduum. 555.A
Corpus triplex est. 251.A.in glo.e
Creditor. 463.A
Creditor dicitur ex omni causa. 340.B
Creditor propriè sumitur & impropriè. 345.B
Creditor qualiter cedit actionem fideiussori. 410.A
Creditor quando potest uendere pignora. 174.C
Creditor uel debitor non potest hodie esse tutor uel curator. 91.B.& 106.b
Creditore inuito quandoque soluitur alij. 409.D.in gl.c
Creditur magis uiuæ uoci, quàm mortuæ. 364.C.in fi.gl.q
Crimen duplex, commune & militare. 193 D.in gl.c
in Crimine ordinatio punitur quis similitudine pœnæ, in extraordinario motu iudicis. 3.C.in postil.
in Criminibus proceditur de similibus ad similia. 472.B.in postil.
Criminale iudicium dicitur etiam quando agitur ad pœnam pecuniariam fisco applicandam. 441.D.in fi.gl.f
Crimina an morte extinguantur. 286.C
Crimina post mortem possunt inquiri, si agitur propter bona, uel contra personam & bona, secus si contra personam tantum: quia crimina morte extinguntur. ibidem,
Cucurbita cito crescit. 129.B
Culpa cum culpa,& dolus cum dolo compensatur. 395.C.in glo.K
Culpa est in eo qui malorum opera utitur 446.A.in textu.
Culpa lata, 340.A
Culpa lata semper dolo æquiparatur, nisi in tribus casibus. 116.A
Culpa leuis. 340. A
Culpa leuissima. ibidem.
Cum id est quanuis. 155.D
Cura quando finitur. 95.B
Curator furiosi etiam cum inquisitione datus satisdat. 99.D
Curator pupillā adultam ducere uxorem non potest, neq; eius liberi. 53.B
Curator non potest esse mutus & surdus. 74. C
Curator quandoque pro adiuncto siue coadiutore sumitur. 97.B.& 98.B
Curatores testamentarij non tenentur satisdare. 99.C
Curatoris pupilli auctuoritas non sufficit ad adeundam hæreditatem. 91.B
Curia ciuitatis, quid. 283.B
Custos scripturæ alienæ est falsarius, si eam alijs ostendat, aut copiam det. 560.D

D

DAmnare quandoque, id est obligare. 650.A.in postil.
Damni dans causam, damnum fecisse uidetur. 435.A
Damnosa non debet cui uideri, res quàm uolens fecit. 265.B.in postil.
Damnum datur quadrupliciter. 435.D
Damnum est deminutio patrimonij, seu ademptio. 519.C.in gl.p
Damnum, id est destructio alicuius rei, seu deminutio patrimonij. 429. D
Dare non uidetur, qui ex necessitate confirmat. 73.C.in post.
Dare propriè est accipientis facere, dominiū transferre: impropriè est tradere, itē concedere. 175.C.in gl.c.338.c. in gloss. l.& 477.B.in gl.a
Dari mihi res mea non potest. 477.A.in in texu.
Dat quis quod non habet. 29.D
Debere uerbum multis modis sumitur. 447.D
Debitor speciei, liberatur ea perempta. nō qualitatis, quia perire non potest. 249. D.in postil.
Debitor uel creditor hodie non potest esse tutor uel curator. 92.B
Debitorem fugitiuum capere licet. 447. C.in gl.c
Debitum naturale solutum non repetitur 365.C
vxor quo ad debitum carnis est in potesta te mariti: quo ad cætera, patris, de iure Rom. 299.B. in gl.h
Decernere est sedendo pro tribunali sententiam definitiuam ferre. 29.D.in glo.d
Decisio, id est sententia, uel lex. 46. D.in glo.q
Decretorum locus; correctus. 1. in postillis.
Decuriones seu consiliarij successerunt loco senatorum: statuere tamen non possunt in reseruatis principi. 20. B.in postillis.
Dedicare quis potest. 122. B
Dedicatio bonorum an ualeat monasterij ingressu uitiato. 250.D.in postil.
Dedititij, qui. 31.D
Deducere, id est detrahere, separare. 246. A.in postil.
Deducto usufructu, quid. ibidem. & 151.B
Defendere offensum tenemur de iure canonico, secus de ciuili. 12. A. in postillis. Cic.1. offic. Qui alium non defendit, si potest, tam est in uitio, quàm si patriam aut parentes deserat.
Defendit quilibet etiam sine mandato. 525.D
Defensio an sit de iure naturali, uel gentiū 17.C.in fi.gl.e
Defensor,& procurator, differūt: quia ille sine mandato, hic cum mandato intelligitur. 522.A
Defensor in re aliena nemo est idoneus sine satisdatione. 523.A.in text.
Defensor verbum simpliciter positum intelligitur sine mandato, sed procurator cum mandato. 522.A
Deflorator virginis non tenetur de fornicationibus cū aliis uiris postea per eam perpetratis. 487.C.in postil.
Defuncti dispositio, lex esse uidetur. 35. D. in gl. h
Defuncti & hæredis dñium non est idem. 205.D.in gl.b
Defuncti uicē gerit hærsditas iacens. 209.B in gl.d
Defuncti uoluntas quandoque non seruatur. 273. D.in gl.e
Deliberandi tempus. 235.D.in glo.m
Delictum nō præsumitur in dubio. 179. A
obligatio ex Delicto, solutione facta damnum passo, non tollitur quo ad fiscum. 409.B.in postll.
Deponenti ex necessitate grauius est fidem fallere, quam uoluntate. 492.D. in glo.f
Deportare possunt quatuor iudices. 64.A.
Deportatus æquiparatur excōmunicato. 80.D.in gl.g
Deportatus est mortuus ciuiliter. 64. C.in glo.q
Deportatus & relegatus differunt. 65. A
Depositarius de dolo tantum tenetur. 497.A
Depositarius de quibus tenetur. 339.C
Depositarius tenetur solum de dolo,& lata culpa. 393.C
Depositi actio datur in duplū in quatuor casibus, non tamen in hæredem. 529. D. in gl.l
Depositi declaratio. 339.D
Depreciati serui. 433.B.in tex.
Derogatoria clausula posita in testamento potest reuocari in codicillis. 281. D. in postillis.
Decedentes succedunt per stirpes, collaterales per capita. 293.C
Desertum negotium, consuetum, & insoli tum, differunt. 402.D.in postil.
Desertum testamentum seu destitutū. 287. C.in textu.
Designati consules. 255.B.in text.
Desinere abesse quis dicatur. 460.C. in gl. e
Desinit abesse, qui domū redire potuit finito negotio. ibidem.
Destitutum testm̄ seu desertum. 287. C.in textu.
Destruuntur facilè quæ facile fiunt. 208 B
Desuetudine tollitur lex,& contraria consutudine,& econtra. 85.C
Deteriorata res restitui non dicitur. 338. C
Deum uenerari interest cuiuslibet. 479.C
Diem cedere,& uenire, differunt. 345.D
Dies cepta quādo hī pro completa. 36.D
Dies debet inferri in instrumēto. 364. A. in glo.q
in Diem,& ex die, idem sunt. 343.C
in Diem & ad diem differunt. ibid.
Dies ultimus cœptus habetur pro completo. 36.in glo. n
Differentia locorum discrimen inducere non debet. 158.C.in glo.y
Difficilis, id est impossibilis. 135.D.in gl.g
Definitio bona conuertitur cum suo definito. 222
Digesta.in uita Iusti. 569.D
Digesta unde. 7. D
Digitus summus. 563.A
Digniores altiori loco sedere debent. 525. C.in gl.q
Digniora præferenda sunt. 24.A. in gl. o
Dignitas, In quiquśdam dignitatibus sola

Institutionum Imperialium.

collatio sine administratione tribuit ius, in aliis requiritur administratio. 66.A. in glo.fi.
positus extra administrationem retinet Dignitatem. 6.B.in fi.gl.k
Dignitates duodecim liberant à patria potestate. 65.D.in gl.e
Dignitatum ordines. 6.B. in gl.m
Diligentia prodest. 178. D.in gl.p
Diligere plus nepotem ex virili sexu, quàm fœmineo, est contra naturam. 292. C.in postillis.
Dionysius abbas.in vita Iusti. 574.B
Directo prohibitum fieri, prohibetur & per obliquum. 206.D.in gl.q
Disiunctim, ideſt diuisim. 351.C.in gl.d
Dispensatio.) In generali dispensat. ad obtinendum quoduis beneficium regulare, non continentur beneficia Cluniacen. ordinis, nisi contineatur in dispensat. 104.C.sub * in postillis.
Dispensans cum inhabili videtur eum scienter promouere. 74.D.in postil.
Disputatio verbosa improbatur. 508. B. in textu,
Distinctione vtendum est, quamuis Imperator quandoque non vtatur. 216. B.in tex.& C. in gl.p.
Distinguere non debemus, si lex non distinguit. 492 D.in fi.gl.f
Distrahere quid. 337.B.in textu.
Distractus. 404.D.in casu.
Distributio, id est adsignatio. 211. D.in gl.c
Distributa virtus recipit incrementum. 29. C.in postillis.
Diu, decennium continet. 377.D.in gl.d
Diuersa nomina diuersa significare debēt. 281.B.in gl.b
Diui principes fuerunt Valentinianus, Arcad.& Theodosius. 292. B.in textu.
Diuisio.) Quod non recipit diuisionem in re, nec in tempore, vt hæreditas. 213.A.in postil.
Diuisio quandoque, ideſt casus. 331. A. in gl.c
Diuisionis definitio. 334.C
Diuitiæ non tantum operantur, quàm boni mores. 9.B.in gl.d
Diuitiæ prosunt. ibidem.
Diuina possessio, quæ. 164.C
Docentur aliter pueri atque prouecti. 132. B.in postil sub.*
Docti excellenter, præferuntur cæteris. 109 D.in gl.g
Doctor præfertur militi. 2.C.in postil.
Doctores pecunia comparare scholares non debent. 117.B.in gl.h
Doctorum numerus certus esse debet in quaque ciuitate. 109.D.in gl.g
Dodrans non excediturin legatis, donatione causa mortis, mortis causa capione, fideicommissis &c. 263.B
Dolus.) Condemnato ob dolum pareitur, si causa non exprimatur in sententia. 114. B.in gl.l
Dolus & lata culpa,& leuis & leuissima, differunt. 340.A
non agitur de Dolo pro re minori duobus aureis. 127.D.in gl.n.
Dolus quandoque dat causam contractui quandoque incidit in contractum. 529.D
Dominus est caput serui. 350.A
Dominus his causis feudum reuocare potest, quibus donator donationē. 169.D
Dominus vincitur à non domino. 390.B
Dominicæ potestatis effectus multiplex. 41.C
Dominij translationem an impediat error. 405.B.in gl.c
Domino inuito res distrahitur in eius odium,& fauore religionis, libertatis,& vltimæ voluntatis. 43.B .in gl.c
Dominium est causa possessionis &c. 182. C.in gl.p
Dominium est quędam plenitudo, quæ nō capit plures in solidum. 234. B. in postil. sub ij.*
Dominium & pignus nequeunt concurre re. 144.B.in postil.sub.*
Dominium hæredis & defuncti non est idē sed fingitur idem. 205.D.in gl.b
Dominium, ideſt res ratione dominij. 457. B.in gl.e
Dominium in quibusdam rebus habere nō possumus. 354.D
Dominium quādoque, ideſt æstimatio dominij. 429.A.in gl.a
Dominium rei corpo. facilius transfertur, quàm incorpo. 556.A
Dominium variis modis quæritur. 133.D
Domus nostra.) A nostra domo (inquit Imperator) ideſt priuata substantia. 065.D
Domus sua dicitur, siue propria seu conducta aut gratis data. 440 B.in textu.
Domus, vicinæ dicuntur: agri uerò contermini. 555.C.in gl.b
Domestici qui sunt. 234.A.in gl.p
Domesticum furtum non parit actionem. 234.A.in gl.p
Donaria, ideſt dona. 122.C.in gl.c
Donatio an fieri possit sine stipulatione. 168.C.in gl.o
Donatio a quo iure descendit. 166.C.in gl.l
Donatio causa mortis & legatum differūt. 167.B
Donatio causa mortis licet sit vltima volūtas, tamen magis accedit contractui. 195 C.in fi.gl.c
Donatio causa mortis non est, nisi exprimatur mors. 166.D.in gl.o
Donatio facta per Constantinum, an fuerit valida. 2. A.in postil.
Donatio inter uiuos certis ex causis reuocatur. 169.D
Donatio nudo pacto fieri potest. 268.C
Donatio pro benemeritis non est insinuanda. 169.B
Donatio propter nuptias & dos debent æquiparari. 170.C
Donatio reuocatur ob solum obsequium à liberto non præstitum. 169 D
Donationes multæ non egent insinuatione. 169 B.in textu.
Donationes tres. 238.C
Donationis insinuatio coram quo iudice fieri debet. 169.B.in postil.
Donationum species multæ. 166.C.in gl.m
Donator an teneatur de euictione. 168. D. in gl.q
Dono Titio fundum præsenti & recipienti an hęc verba à testatore prolata habeant vim legati vel donationis. 238.D.in post.
Dos.) Actio ex stipulatu pro dote competit uiro & uxori. 494 C.
Dos datur ad leuanda matrimonij onera. 170 D
Dos & donatio propter nuptias æquiparari debent. 170.C
Dos non potest esse sine matrimonio. 53. A.in textu.
Dos.) Vide in uerbo Mulieris hæres.
Dotem non potest alienare maritus etiam uxore consentiente, nisi post biennium iterum consentiat. 171.A.in gl. & postil.
Dotem petens mulier, an præferatur cæteris creditoribus. 494.D.in gl.r
Dotis legatum à marito uxori factum ualet. 249.B
Dotis dominium uxorisne sit, an mariti 173.A.& 234.B.in gl.q.
Dotis instrumenta. 249.C
Dotale prædium certis casibus alienatur. 172.D.
Dotale prædium inæstimatum alienari non potest de iure ciuili, etiam uxore uolente: secus de iure canonico, nisi uxor prius iurasset se nolle cōsentire alienationi. ibi.
Dubium.) An præsumatur quis scire in dubio, uide in uerbo, Scire.
in Dubio, non præsumitur delictum. 179 A.in uersu.7.gl.
in Dubio non præsumitur error. 218. B. in post.
Dubius si est articulus de iure ciuili, & clarus de iure cano. sequimur iu. cano. 37 C.in postillis.
Duces & Barones habent maiestatem, & conspirantes in eos tenentur crimine læ sæ maiestatis. 2.C.in postil.
Duæ rationes uincunt unam. 292.C
Duo non sunt multi, sed plures, sed Nico. de Neap. tenet contra. 26.D.in gl.q.
Duellum iure ciuili permissum. 286.A
Dupondium. 210. C.in fi. gl. p. & 212.D.in gl.l.

EAdem lex unum permittit & prohibet diuersa ratione. 34.B.in postil.
Ebrius & luxuriosa mulier æquiparantur. 331.D
Ecclesia dat immunitatem fugienti ad eam si non deliquit in ea, nec est publicus latro. 42.D
Ecclesiæ nomine continetur cathedralis, & eius expressio uitiat. 16.D
Edictum committere quid. 202.in postil.
Edictum, ideſt præceptum generale. 165. B
Educatio liberorum inspecto naturæ instinctu est de iure naturali, sed redacta ad necessitatem (ut quia pater cogitur alere liberos) est de iure ciuili. 14.D
Ei,& in eum, differunt. 20.D
Electio debet fieri de meliore. 513.C
Electio actionis non potest uariare. ibid.D
Electrum quid. 133.in fi.B.in tex.
Elementorum qualitates quatuor. 8.C
Eleemosyna non debet fieri de furto quęsitis. 419.C.in postil.
Eligens malum, cum possit eligere bonum, stultus est. 513.C
Emancipare filium pater cogitur quatuor casibus. 70.D
Emancipare filium pater patricij cogitur cum alapis & uerberibus. 66.C.in gl. k
Emancipatio olim fiebat imaginaria uenditione. 68.B.in tex.
Emancipatio per æs & libram. 184. B. in tex.& in postil.
Emancipatis datur querela. 204.A
Emancipatus præteritus unum habet remedium, suus hęres duo. ibidem
Emendare, ideſt supplere, uel corrigere. 321 D.in gl.c
Emendatio libelli an fieri possit usque ad sententiam definitiuam. 503.D
Emo quandoque, ideſt permuto. 383.C
Emptio an possit in alterius contrahentiū arbitrium conferri. 386.D
Emptio quandoque est uenditio: & licet simpliciter dicatur unum, tamen intelligitur de utroque. 331.C.in posti.
Emptio tribus modis perficitur. 379.C
Emptio uoluntatis, solutio necessitatis est. 176.C
Emptor familiæ, ideſt hæreditatis. 185. A
pœnalis dispositio in Emente, haber locū in uendente, quia sunt correlatiua. 331. C.in gl.f
Emphyteuta priuati non soluta pensione p triennium, ecclesiæ uerò per biennium potest repelli.
Emphyteuta res si pereat, cuius erit damnum. ibi.
Emphyteusis cum solennitate,& sine solennitate, differunt. 389.D

Empty-

Tabula materiarum.

Emphyteusis datur ad varia tempora.ibid.
Emphyteusis duo tacita pacta continet. 390.D
Emphyteusis vnde dicitur. 390.A
Emphyteusis & locatio differunt in septē. ibidem C.
Emphyteusis & venditio differunt in tribus. 390.C
Emphyteusis, ideſt melioratio, quia olim tantum ſterilia dabātur,nunc etiam fertilia. ibi.A
Epiſcopus an poſſit confirmare electionē fiendā. 280.A.in poſtil.
Epiſtola inter abſentes mittitur. 92 A. Tullius in 2.epiſtolar.
Equi & boues ſunt manſueti. 519 C
Equum currere faciens, debet dicere garda,garda. 431. B.in poſtil.
Eremitarum habitum aſſumentes gabadei puniendi. 437.C.in m irg.
Eripere eſt quaſi de manu auferre. 427. C
Error an impediat trāslationem dominij. 405.B
Error communis facit ius. 187.A
Error duplex. 163.D
Error in dubio non præſumitur. 218. B.in poſtil.
Error nominis appellatiui an vitiet. 257.C
Error nominis & cognominis &c. non vitiat,ſi conſtet de corpore. 257. A.in tex.
Errorem ſuum corrigere quis permittitur. 505.B
Error prodeſt. 187 A
Erubeſcentia tacens,non affirmat. 69.D
Eſculentum iure veteri recipi poterat, nouo non,niſi cum deeſt ſalarium. 562.C
Eſſe quandoque ſumitur pro fuiſſe. 41.B
Et,capitur quandoque pro ideſt. 29 D
Euenire qnod poteſt,inſpicitur. 125.D.& 278.D
Euictio.) Soluere non tenetur emptor, quando imminet euictio in limine contractus ante ſolutionem precij,niſi venditor det idoneos fideiuſſores. 117. D
Ex dictio quid denotet. 178.C.in fi.gl. k
Examen tria ſignificat, vniuerſitatem apū, approbationem,iudicium. 126.D
Exceptio diuiſionis fallit in quinque caſibus. 273.A
Exceptio epiſtolæ Hadriani eſt anomala. ibidem.B
Exceptio iſta,dico in quantum facere poſſum,me conueniendum:eſt temporalis 534.D
Exceptio non numeratæ pecuniæ, etiam poſt biennium poteſt opponi. 377.B
Exceptio non numeratæ pecuniæ poteſt proponi ſiue agat actor,ſiue nō. 376 D
Exceptio peremptoria nō opponitur poſt ſententiam, niſi in ſeptem caſibus. 534.B
Exceptio reo competens gratia perſonæ, fideiuſſori non competit, ſed bene ſi rei cohæret. 537.C
Exceptiones turpes non opponuntur in parentes & patronos. 131 D
Excuſationes plures habens,an & quando eis uti debeat. 110.B.in tex.
Excuſari large ideſt prohiberi. 107. C. 109. B.& 112.C.in gl.o
Excuſari quem à tutela, quandoque eſt cū non admitti,etiam ſi velit. 107.C.in gl.c
Exemplis non creditur ſine authentico. 189.C
Exemplis non iudicatur, ſed ex conſuetudine,quæ probatur exemplis. 22.C
quod Exemplo peſſimum eſt,tollendum. 171.B.in tex.
Exercitor eſt is ad quem nauis quęſtus pertinet. 509.B.in textu.
Exercitoria actio. ibidem
Exhæredari poteſt filius propter prouocationem patris ad iram. 58.D
Exhæredatio inter cæteros qualiter fit. 199 D
Exhæredatus an habeatur præteritus. 204. C.in tex.
Exhibere tenetur, qui dolo deſiit poſſidere. 175.D
Expenſas repeto per A, E, & O. 137.D. in fi.
Expulſiua uis,& compulſiua,differūt. 259. D.
Exteriora indicant animi ſecreta. 127.C
Extinctum. 133.B.in gl.d
Extraneus manumiſſor quis. 232.D.& 324 & 325.A
Extraneus quādo que plus punitur, quàm ſi ipſe occidiſſet. 560.A.in gl.o
Extraneus quis. 224.B.& 234 D

Faber eſt magiſter de lignamine, uel murorum. 137.A
Fabula quid. 7.A
Faciliores ſumus ad abſoluendum, quàm ad condemnandum. 543.C.in mar.
Facilitas inconſulta. damni reſtitutionem indulget. 236.A.in poſtil.
Factio notat perfectionem. 131.C
Facere,ideſt detegere. ibid.D
Facti proprij ignorantia non eſt probabilis, 400.A
Factionem teſtamenti multi non habent. 254 D
Facto proprio contraueniens auditur,qñ eſt contra legem. 173.C
actionis in Factum, genera ſunt quatuor. 493.D
Factum alienum quādoque licitè promittitur. 357.a
Factum pro mora ſeu culpa quandoque ponitur. 249.D
Factum quandoque continetur appellatione rei. 333.D
Factum ſuum ſcire quiſque debet. 250.A. in gl.1
Facultates paruæ hæredem ſuſpectum creditoribus reddunt,nō tutorem,niſi doloſè verſetur. 117.D
Facultates quæ dicantur magnæ. 88.D
Facundus,in uita Iuſtiniani. 574.B
Falcidia ceſſat in vndecim caſibus. 266. D
Falcidia & Trebellianica differunt. 262. A
Falcidia impropriè continet Trebellianicam. 267.A.in poſtil.
Falcidia in vna re non poteſt retineri. 263. C.in gl.e
Falcidia unde dicitur. 262.B.in gl.k
Falſa demonſtratio ſeu cauſa non uitiat legatum. 257.B.in tex.
Falſarius eſt habens cuſtodiam ſcripturæ alienæ,& eam oſtendens, ſeu eius copiā faciens aliis. 560.D.in gl.u
Falſarius eſt mutans ſigillum. ibidem. D.in poſtil.
Falſæ allegationes non releuant tutorem. 112 B.in textu.
Falſitas inſtrumenti, item ſolennitas, vel error ſcribentis probatur per teſtes. 375 A
Falſum eſt immutatio ueritatis, aliàs imitatio. 112.D
Falſum quod eſt,nihil eſt. 37.C.in gl.h.
Fama cum uno teſte, an probet in crimina libus. 106.D
Fama quandoque damnatur poſt mortē. 34.C.
Famæ periculum æquiparatur periculo uitæ. 116 B
Famoſum crimen eſt pati muliebria. 186.B in gl.x
Familia i.agnati tranſuerſales. 324.A
Familia, ideſt agnatio: & multa ſignificat. 77.D
Familia quandoque,ideſt hæreditas. 184.D in gl.l
Familiæ emptor,ideſt ille qui conſtituebatur hæres. 188.C
Fauia lex an dici debeat,ſiue Flauia,ſeu Phā nia. 562.B in poſtil.tex.
Fauore religionis, libertatis, & vltimæ voluntatis, res detrahitur inuito domino, & in eius odium. 43.B
Fauori proprio renunciari non poteſt, qñ intereſt reipublicæ. 173.C
Fauori ſuo renunciare licet. 153.C
Fauorabilia ſunt ſtatuta ex parte maſculorum. 265.B
Fecerit, perfectionem ſignificat. 131.C.in glo.c.
Felix iiij.Ponti.Maxi.in uita Iuſtiniani. 573 A
Feudum his cauſis reuocatur, quibus donatio. 169.D
Fictio iuris & ueritas differunt. 67.A.in gl.a
Fideicommiſſa, quæ,& unde dicta. 267.A.ī poſtillis,& ibidem.B.in textu.
Fideicommiſſarius ante reſtitutionem hæreditatis non eſt dominus. 274. A. in glo.i.
Fideicommiſſarius ſingularis & uniuerſalis differunt. 188.D
Fideiuſſor an poſſit obligari in plus quàm debitor principalis. 373.D
Fideiuſſor an ſemper relinquat hæredem obligatum. 372.B
Fideiuſſor eſt nomen generale,& dicitur à fide. 535.B
Fideiuſſor in multis caſibus non agit. 374. C
Fideiuſſor in quatuor caſibus agit antequam ſoluerit. ibid.
Fideiuſſor iudicio ſiſti quandiu tenetur. 532.D
Fideiuſſori qualiter cedit actionem creditor. 410.A
Fideiuſſor ſoluēdo liberat debitorem. 410. A.in textu.& glo.
Fiducia contracta emancipare quid. 298. A. glo.x.
Fiducia cōtracta manumittere, ideſt ſuo iure ſuccedendi. 325.B.in gl.h
Fiduciaria uenditio. 184.B.in marg.
Fiduciarius tutor legitimus eſt. B. in glo. f.
Fieri aliquid facilius impeditur, quàm factum tollatur. 115.C
Fieri non poteſt quod ſine commoditate fit. 555.A
Filij contumacia an faciat quòd actor mittatur in peculium profectitium. 518.B.
Filij ſunt domini rerum patris quoad ſpē, 173.A
Filij uox patris uox eſt. 350 C.
Filio condemnato qualiter fiat executio. 514.A.in poſtil.
Filio ſa. olim quinque actiones competebant ratione proprietatis, quas tamen non exercebat. 407.C
Filium licet modice ſine cauſa uerberare. 42.C
Filius non adit hæreditatem ſine uoluntate patris. 91.D
Filius capti ab hoſtibus eſt ſui iuris in veritate,non iuris fictione. 67.A
Filius comprehēdit poſthumū & poſthumam. 76.B.in gl.p
Filius emancipatus conuenitur in ſolidum pro omnibus obligationibus contractis ſub patria poteſtate. 81.A in poſtil.
Filius eſt pars patris. 234.A. in poſti.
Filius eſt pars uiſcerum patris. 359.A.in poſtil.
Filius & pater cenſetur eſſe una perſona. ibidem.C.in gl.d.

Institutionum Imperialium.

Filius & seruus non in omnibus conueniunt. 514.A
Filiusfam.in quibus casibus potest obligari & conueniri. 360.C
Filiusfam. non potest habere tutores uel curatores, sed datur curator cum agitur de eius commodo uel incommodo. 71.C.in glos.c
Filiusfam. non gaudet priuilegio senatusconsulto Maced.in xj.casibus. 514.b
Filiusfam.in quibus obligatur. 360.C
Filiusfa. potest conueniri cum auctoritate patris, qui pater compellitur officio iudicis. ibidem.D.in gl.m
Filiusfa.potest testari ad pias causas cum patris consensu. 195.C
Filiusfa. patre absente agere potest. 407. C
Probans se filium,uidetur probare se legitimum. 62.B.in marg.
Filiusfa.quare capite minuitur per emancipationem. 80.B
Filius quis & unde, & an contineat nepotem. 76.C.in glo.s
Filiusfa. scholaris non gaudet senatusconsulto Maced. 514.B.in glos.n
Filiusfa.testari non potest, sed donare causa mortis potest. 195.B
Filius habetur pro patre in his quæ sunt publici iuris, quæ repræsentant duplicem personam ut in magistratibus. 74. C.in postil.
Filius impubes etiam cum auctorirate patris non potest obligari. 362.B
plus esse quis non potest, quàm Filius. 57. B.in glos.f
Filius olim à patre pro noxa dabatur, & licite occidebatur. 517.D.in gl.k
Filius patrem in septem casibus potest exhæredare. 232.A
Filius uidetur possidere patre uiuente. 234. C.in glos.q
Filius uiuo patre dicitur dominus, interpretatiue,non uere. ibidem. D. in postil. sub.*.
Finalis causa colligitur ex qualitate præfationis. 226.C
Finium regundorum actio. 493. B
Firmum adeo nihil est,quin rumpatur.323 D.
Fisci rem supprimens,duplum reddit.143. A
Fisco quæsitum ius non tollit partis consensus. 414. D.in postillis.
Fisco tria requiruntur ut uendat rem alienam. 165. C
Obligatio ex delicto, solutione facta damnum passo, non tollitur quo ad fiscum. 409.B.in postil.
Fiscus uendit rem vt suam, vel ut alienam. 165.C
Florentia solo æquata. in Iustiniani uita. 567.D
Flumina iudicibus æquiparantur, quia dãt & auferunt dominia. 130.D.in gl.q
Flumina quædam publica, quædam priuata. 120.C. in gl.t
Fœmina an & quando nubere possit ante duodecimum annum. 46. C
Fœmina cum seruo adulterans grauius punitur,quàm vir cum ancilla.206.D. in gl. p.& in postil.
Fœmina & mas simili funguntur officio in sobolis procreatione. 203.B.in text.
Fœmina habet sanguinem calidiorem ad venerem,quàm vir.46.C. in fin.glos.g. & D.in glos.p
Fœmina non peccauit, si non plures liberos peperit,sed uir magis.300.B. in glos. c
puerperium, & periculum & mors ex partu,sæpe consideratur in Fœmina.300. A. in textu.
Fœminæ facilius cõceditur sine patris consensu nubere, quàm masculo. 46. D. in glos.p
Fœminæ incontinentia magis punitur, quàm uiri. 206.C.in post.
Fœminæ non habent liberos in potestate. 63.C.in glos.c
Fœminæ olim laudabantur, quæ strenuam operam dabant liberis procreandis.300. B
Fœmininum quandoque concipit masculinum. 430 B.in postil.
Forma quando dat esse rei. 25.D.in glo.d
Formalis vsusfructus non transit in formalem,sed causalem. 154.C.in fi.glo.n
Formidolosus, idest timidus & meticulosus. 221.A.in gl.a
Fornicatio.) An deflorator virginis teneatur de fornicationibus postea per eam cum aliis perpetratis. 487.D. in postil.
Fortuitus casus non est considerandus in alterius detrimentum. 300.B. in textu.
Fortunam quandoque iudicem sequi debemus. 254 B.in textu.
Forum & forus. 356.b
Forum pœnitẽtiale.) Remissio iniuriarum in foro pœnitentiali facta,an tollat actiones ex maleficio. 532.B.in postil.
Fragilitati cautionis non debet quis se committere. 117.C.in gl.m
Franci à Narsete superati. in uita Iustiniani. 567.C
Franci apud Canetum à Narsetæ cæsi.in uita Iustiniani. ibidem.
Francus dictus est Iustinianus, non à Francis Galliæ, sed Alemaniæ. Blondus contra lib. 7. de inclinatione Romani imperij. & Procopius de bello Gotthico, qui Iustiniano contemporaneus fuit, & Belisarij eius patricij medicus. in uita Iustiniani. 567.B
Franci Galliam occupauerunt ante tempora Clodouei.in uita Iusti. 567.C
Franci Gotthos simul Græcosque fundunt in uita Iustinia. ibidem.
Franci non habent liberos in potestate. 44. D.in glos.f
Frater consanguineus, idest ex eodem patre genitus. idem de sorore consanguinea. 299.C.in text.& 300.C.in tex.
Frater fratrem tribus casibus exhæredare potest. 232.B
Fratres ex eodem patre dicuntur consanguinei. 294.B
Fratres patrueles, sunt duorum fratrum filij. ibidem C.& 306.C.in text.
Fratris filij succedunt cum patruo in stirpes. 297. A
Fraude alienans potest incarcerari. 463. C
Fraudem faciens legi, punitur. 43. C.in postil.
non potest esse bonus animus cum Fraude. 35.D.in gl.i
Fructus industriales & naturales differunt. 140.D.in postil.
Frumentum portans extra prouinciam nõ incidit in pœnam statuti, Si quis portauerit &c. 39.C.in postil.
Frustra precibus impetratur, quod datur à iure. 68.B
Fugiens ad ecclesiam iuuatur, si non deliquit in ea,nec est publicus latro. 42. D. in glos.o
Fullo. 401.A.& 388.B
Fumus & aer corporalia sunt. 148.B
Funus.) Antiqui non habentes seruos solebant aliquos emere, qui funus testatoris pileati antecederent. 266.A
Furari non possum rem immobilem, incorporalem,& meam. 417.A
Furem & latronem quando licet occidere. 430.D
Furis pœna qualis erat de iure diuino. 417. B.in postil.
Fur furti quandoque agit. 423. D
Fur,latro,insidiator,differunt. 430.D
Fur semper est in mora, & interitu rei non liberatur. 477. C
Furti actio & ui bonorum raptorum differunt. 429. D. in post.
Furti actio pro modico datur, non doli. 127.D
Furti actione non tenentur seruus, filius, uxor. 234.B
Furti agit cuius interest etiam modice. 423. D
Furti concepti,oblati, prohibiti & exhibiti actiones exoleuerunt. 419.A.in tex.
Furti non manifesti actio ciuilis est, sed manifesti prætoria.. 516.D
pro Furto quæsitis non debet eleemosina fieri. 419.C.in postil.
Furtum an committatur sine affectu. 161. A
Furtum & rapina non numerantur inter casus fortuitos. 457. A
Furtum facit de alieno largiens. 419. D. in gl.i
Furtum hæreditati fieri non potest. 350. A
Furtum magnum equipollet pluribus. 106. D.in postil.
Furtum manifestum duo faciunt: locus, & clamor. 417.D.in postil.
Furtum non fit nisi contrectando aut amouendo. 425. D.in gl.l
Furtum non fit uolenti. 421.A
Furtum non præsumitur committere socius. 417.C.in postil. sub litera. a
Furtum prohibitum est iure naturali & diuino. 417. A.in postil.
propter Furtum unicum non est quis suspendendus. 427. D
Furtum sui committit quis, ut seruus fugitiuus. 159. C.in glos. c
Furtiua res, & condictio furti quandoque separantur. 421.D. in glo.i
Furenti beneficium non tollitur, sed datur coadiutor. 107. C.in gl.c
Furiosis ex his causis acquiri potest, quibus ex causis nobis ignorantibus acquiritur. 285.A.in text.
Furor non excusat à tutela, sed interim datur curator. ibidem.
Futuras operas æstimare, difficile est. 444. D.in glos.o

Gabellarum præstationi obnoxii non sunt officiales publici,uel anciani.106. A. in marg.
Garda garda, dicere debet equum currere faciens. 431.B.in postil.
Gemmæ & margaritę & lapilli differunt. 128.B.C
Generale auxilium habens, non debet petere speciale. 51.B.in glos.f
Generale verbum post multa specialia poni solet. 434. B. in glo.i
Generale uerbum sæpe restringitur ad id quod rei aptius est. 223. C.in glo. K
Generalia uerba restringuntur per legem specialem. 32. C
Generalis ratio præualet speciali. 159. D. in glos.l
Generaliter loquens lex recipit restrictionem de habilitate. 239.C. & 521.A
Gens comprehendit mares & fœminas. 17.A.in marg.
Genouefa.in uita Iustiniani. 574. C
Genus & species definiuntur. 20.A.in glo.l
Genus,idest maneries & diuersitas. 402.A in glos.c
Gerere pro hærede. 236.C.in postil.
Germanus antistes Parisien.in uita Iustiniani. 574. C
Germanus dicitur quasi ex eodẽ germine ẽ natus

Index materiarum.

natus,& sic ex eodem patre: uterinus ex eadem matre.296.c.in gl q & r.
Germanus patricius Iustiniani frater patruelis in uita Iustiniani. 569.c
Gerundium importat necessitate. 205. a in postil.
Gilimer rex catenis aureis vinctus in triumphum agitur in uita Iustinia. 566. a
Gilimer rex Iustinianum adorare iussus, ridet. in uita Iustin. ibidem.
Gloria mortuos uiuificat. 104.d.in glos.p
Ghotti Belisarium regem facere uoluerūt. 568.c
Gradus cognationis aliter computantur de iure canonico, quàm de iure ciuili. 308.a
Gradus quid & unde.215.c.& 307.c
Graduatus nominatus uxorem postea ducens, an ea mortua prioribus nominationibus uti queat.63.c.in marg.
Grassari quid. 117. c. in gl. l.
Gratianus quibusdam uidetur lapsus in c. sexta 16.dist.in uita Iust. 573.c
Gratianus à calumnia defensus.in uita Iustinia. 574.a
Grauari non debet quis plus quam honoratur. 277 D. in postil.
Grauatus, in uno, releuatur in alio. 233.a
Grex constat ex decē ouibus, uel quinque porcis. 142.c.& 251.a
Grossa scriptura mundum dicitur, seu scriptura munda. 380.c.& 381.c
Grosso modo accipienda sunt pleraque uerba.447.d.in postil sub lit.n
Guntarith uincitur à Belisario.in uita Iustiniani. 566.b

HAbere.) Qui nil habet quod reddat, periculo eius nihil est.424. b. in mar.
Hæres) Apostatatus crimen transit ad hæredes. 285. d in gl.i
Delicta quædam transeunt in hæredem etiam lite non contestata, ut læsæ maiestatis: quædam uero non transeunt nisi lite contestata. ibidem.
Hæres & legatarius esse quare quis non potest 258.d.in gl.l
Hæres, ideſt dominus aptitudine, non actu. 205.d.in glos.b.& postil.& 237.c. in glos. d
Hæres improprie dicitur filius uiuo patre. 233.d in gl.k
Peculatus crimen transit ad hæredes.285.d. in gl.i
Pro hærede gerere. 236. c. in postil. sub. ij.*
Pro hærede possidere dicitur, qui putatse hæredem 541.a.in tex.
Hæres quotæ partis, est successor iuris. 188. d.in gl.m.
Repetundarum crimen transit ad hæredes. 285.d.in gl.i
Hæredis & defuncti dominium non est idem. 205.d. in gl.b
Hæredis & defuncti eadem est persona.164. C.in gl.n
Hæredem instituere, quid. 205.d. in gl.b
Hæredes instituti possunt omnes homines mundi. 209. d.in gl. l.
Hæreditas frequenter est onerosa. 91. c. in gl. c
Hæreditas iacens, defuncti vicem obtinet. 209.b.in glos.c
Hæreditas: ideſt libra.184. d. in gl. n.
Hæreditas per seruum adiri non potest, nisi tria concurrant. 180. b
Hæreditas quandoque, ideſt successio.322. d.in gl.r
Hæreditas quandoque perditur per minimam capitis deminutionem. 302. b. in gl.x
Hæreditas quid.90.d.in gl.s
Hæreditas transmittitur per infantem, non per furiosum. 362.a
Hæreditatis ius, ideſt hæreditas. 148. a. in glos.f
Hæreditatis petitio duplex.est. 540. a
Hæreditati furtum fieri non potest. 350 a
Hæreditatem adeunti, multa sunt necessaria 237.a.in gl.c.
Hæreditatem nuda uoluntate posse adiri, quomodo intelligitur.236.c. in postil.
Hæredum capacitas, quibus temporibus inspicienda est. 235.c
Heudiadis. 232. c. in postil.
Her Teutonice ideſt dominus. 237. c. in gl. d
Herciscо ideſt diuido. 185. a. in glos b
Hermaphroditus an possit esse testis in testamento. 185. d.in gl.q
Hippocentaurum posse reperiri, contra Tribonianum. 355. b. in marg.
Homo est dignissima creaturarum.23. d.in glos.i
Hominis dignitas magna est 141. b. in tex.
Hominis dignitas tanta est, ut non accedat aliis. 258.c.in gl.g
Hominum uoluntates sunt variæ. 272. a. in glos.p
Honestè uiuere & castè, differunt. 11. d. in glos.r
Honor an sit causa oneris, uide in uerbo Onus.
Honor sanguini debetur. 327.a. in gl. e
Honor quandoque sumptuosus est. 179. d in addit.gl h
Honorari magis debet quis, quàm grauari, fallit quandoque. 277.in postil.
Honoratur quis eatenus, quatenus oneratur. 275. d.in gl. g
Honoratus in uno, in alio grauetur. 300.d. in gl.m.
Hostes qui dicantur. 66.d
Hostium bona an fiant capientium,& quãdo. 460.a.in gl.c
Humanitus contingere, ideſt mori. 166. d. in gl.o
Humilis persona. 440.d.in glos.a
Humilis persona & honesta differunt. 558. c.in gl.x

IActare quem pecuniam suam, non est verisimile. 402.c.in gl.l
Iactura aliena nemo debet locupletari.405. a
Idoneè cauere, quid. 330.a.in gl.n
Idonei testes, ideſt omni exceptione maiores. 363.d. in gl.p.
Idoneum) Paupertas reddit hominem minus idoneum. 97.b.in gl.a
Igitur, inceptiue & illatiue sumitur.231.c.in glos.e
Ignorantia facti proprii, non est probabilis, aliem sic.400. in gl.i
Ignorantia iuris est lata culpa.116.c.in glos.
Ignorantia iusta in facto alieno non nocet 400.a.in text.
Illiteratus non potest obtinere beneficiũ. 107.d.in postill.
Illustres qui. 441.d.in gl.h
Illustris persona in causa criminali potest agere & defendere per procuratorem. 441.c.in textu,& in postil.
Imaginaria uenditio. 184.a.in text.
Imaginaria uenditione olim fiebat emancipatio. 68.b. in tex.
Immobilem rem, incorporalem, & meam non possum furari. 417.a
Immunitatem dat ecclesia fugiẽti ad eam, non delinquenti in ea.42.d.in glo.o
Impeditur facilius aliquid fieri, quam factum tollatur, si est eadem ratio. 115.c
Impensæ in alienis negociis factæ, qualiter recuperantur, 137.b
Impensæ sunt triplices, necessariæ, utiles, voluptuariæ. 306.c in gl.h
Impensæ voluptuariæ an possint abradi. ibidem.d
Imperare potest solus Christianus. 1.b
Imperare, ideſt iurisdictionem exercere. 1.b
Imperator non potest minuere imperium donando aut uendendo.2 b.in postil.
Imperatore mortuo succedit ecclesia in administratione. 56. d. in postil. sub litig.
Imperatoria maiestas, id est imperator, qui est in maiestate. 2. c.in gl.o
Imperitia culpæ annumeratur.431.c. in textu.
Imperfectum quãdoque rumpit quod perfectum est. 227.d. in gl
Imperfectum quod est, nihil est: abusiue tamen dicitur aliquid esse.228.a.in textu & in glos.m.
Impossibilis conditio est, cui natura impedimento est quo minus existat.362. b. in text.
Impossibilium nulla est obligatio, in postil. ibidem.
Impubes non potest obligari etiam cum patris auctoritate. 362.a. in tex.
Impubes proximus pubertati potest esse ingratus. 222.a.in j.uers glos.
Impulsiua causa in dubio præsumitur.191. c.in addit.gl.f
In, quid importet.147.d.in fi.gl.f
Inanimata res quandoque dicitur facere iniuriam, sed improprie. 519.c. in gloss. q
Inanis est actio, quam inopia debitoris excludit. 424.b.in postil.
Incapacitas medio tempore non nocet. 247.a
Inceptum censetur factum.131.c.in glos. c.
Incertis personis an & quando legatur.255 a.in text.
Incertum tempus præualet certo in hæredis institutione.213 c.in gl.b
Incestuosi liberi, adulterini,& nefarij, de iure ciuili non sunt alendi: sed de iure canonico sic.302.c.in gl. & in postil.
Incestuosus filius non est in potestate.45.a. in gl.a
Inconstantia quandoque reprobatur, quãdoque non.11.c.in glossa o. & in postil.
Incontinenti dicitur fieri, quod eodem die fit.545.d.in postil.
Incontinenti quæ fiunt, inesse uidentur. 91. d.in gl.h
Incorporalem rem furari non possum.417 a
Incorporalia non traduntur, nec usucapiuntur, nec uindicantur per se. 147. d. in glos.f
Index digitus. 564.a in gl b
Indebitum accipiens in certis casibus restituere non tenetur.337.a.in textu.
Indicere bellum quilibet potest.17.c. in postil.
Indicere operas, ideſt operas iniunctas dicere. 540.c
Indulgere & restituere differunt. 64. d. in gl.r.
Industria personæ cum non requiritur, potest quis seruire per substitutum.152.d.in postil.
Industria personę electa, facit ut compromissum factum in prælatum, non transeat ad successorem.180.d.in fi.gl. r
Industria personæ eligitur in societate.394. d.in postil.
Inesse uidentur, quæ incontinenti fiunt.91. d.
Inesse uidentur, quæ inopere sunt 131. c.in gl.c
Inæstimabilis est patria potestas. 60. c.in eius

Institutionum Imperialium.

gl.k
Infamare) Culpa leuis an infamet. 116. C in gl.h
Infamis est habens duas uxores, sponsas, vel concubinas, uel uxorem & concubinam. 51. C. in gl.h
Infamis potest esse procurator, non aduocatus. 535. D.
Infans dicitur quis vsque ad septē annos. 361. D. in gl.f.
Incrementum recipit distributiua virtus. 29. C. in postil.
Infantiæ proximus, idest vsque ad decem annos. 361. D. in gl.g
Infans quandoque stipulatur, furiosus nunquam. 362. A
Inferiores seu minores dicuntur intra trinepotem: vltra enim non sunt vocabula specialia. 307. C. in gl.c
In ficiatione quando causa crescit. 405. D. in postil.
Infirmitas vnius seu imbecillitas non debet in alterius læsionem conuerti. 432. A. in glos.g
Ingenuus ex supplicio non fit seruus, nisi sequatur mors, vel præsens capitaliter condemnetur: secus si absens. 65. B. in gl. a.
Ingenuus quis fit per sententiam, & natalium restitutionem. 27. D
Ingenuus ob maximam capitis deminutionem non fit seruus. 80. C. in gl.d
Ingratitudo reuocat in seruitutem. 26. B. in gl.m.
Ingratitudinis causæ sunt quatuordecim. 317. D. in gl.f
Ingratus libertus qua actione in seruitutē reuocatur. 80. C
Ingratus potest esse impubes proximus pubertati. 222. A. in j. uersu gl.
Inhabilem sci enter promouens videtur cū eo dispensare. 74. D. in postil.
Inimicus, iudex esse non potest. 108. C. in gl.h.
Inimicus patris ab eo tutor filiis suis dari non potest. 107. A. & 108. B. in text.
Inimicitiæ dicuntur capitales dupliciter. 108. C. in gl.h.
Inimicitia tribus casibus excusat à tutela. ibidem. A. in gl.e.
Inimicitiæ ratione aliquid fit, quod alias non fieret. 108. C. in gl.h.
Iniquitas & iniustitia differunt. 436. C. in gl.l
Iniquitas iuris emendanda est. 316. B. in text.
Iniuria, id est non iure. 429. D. in gl.e
Iniuria est crimen priuatum. 441. C. in postil.
Iniuriæ genus continet multas species. 436. A. in postil.
Iniuriam facere quandoque dicitur res inanimata, & improprie. 519. C. in gl.q
Iniuria qualiter fit. 416. C. in gl.h
Iniuria quid. 436. A. in text.
Iniuria contra naturam, sine competenti emendatione relinqui non potest. 292. C. in text.
Iniuriæ actio & legis Aquiliæ in quo differant. 430. C. in gl.m.
Iniuriarum actio aliquas habet similes conuenientes. 529. C. in gl.h
Iniuriarum actio non ad debitum, sed ad uindictam competit. 448. A
Iniuriarum actio non datur hæredi. 529. C. in gl.h
Iniuriarum actio quæritur etiam si quis nō dicat, reuoco ad animum. 442. B. in glos. p.
Iniuriarum actio quomodo tollitur. 442. A
Iniuriarum remissio in foro pœnitentiali, an tollat actionem ex maleficio. 532 B. in postil.
Innouatio quid. 205 D. in gl.h
Innumerabilis, idest non habilis ad numerandum. 147. D. in gl. h
Inops speratur deuenire ad pinguiorē fortunam. 265. A. in ij. uersu gl.
Inquietatiua uis, quæ parit interdictum quod ui aut clam, qualiter fit. 543. C.
Inquilinus & colonus nec naturaliter nec ciuiliter possident. 544 C
Insidiator, fur & latro differunt. 430. D
Insinuare, idest demonstrare. 524. D. in glo. q
Insinuatio est scriptura facta in præsentia notariorum. 169. A. in gl.e
Insolitum negotium, consuetum, & desertum, differunt. 402. D. in postil.
Institor est, qui negociationi præponitur, 509. C. in textu.
Institoria actio. ibidem.
Institoria actio & exercitoria differunt ibidem. B
Institoria & tributoria actio differunt. 510. D. in postil.
Instituere heredem, quid. 205. D. in gl.b
Instituui possunt omnes homines mundi. 209. D.
Institutiones, in uita Iusti. 569. D
Institutiones factæ sunt ante Codicē. 570. B
Institutio hæredis difficilius reuocatur, quàm legatum. 208. A. in fin. gl. e.
Institutiones unde dicuntur. 7 B. in gl. f
Institutum. idest ordinamentum. 23. A. in gl.d
Institutionum locus declaratus, in uita Iustiniani. 565. A
Instrumenta dotis. 249. C. in gl.i
Instrumenta duo si sint eiusdem diei, & diuersi loci, cui stabitur. 363. D
Instrumenta fieri debent à iurisperitis. 366. C. in gl.t
Instrumenta uulgo dicuntur rogationes. 380. D. in gl.o
Instrumento dies debet inseri. 364. A. in gl.q
Instrumentum alienum habens, & eius copiam aliis faciens, est falsarius. 560. D. in gl.u
Instrumenti editio tripliciter petitur fieri. 364. A
Instrumentum fundi & patris familias differunt. 250. D. in gl.k
Instrumentum gerit uicem duorum, ideo non contradicitur directe, nisi tribus testibus. 364. B. in gl.q.
Instrumentum quid. 283. D. in gl.n
Insula tria significat. 130. C. in uerbo, Insula.
Integri iuris dicitur agnatus qui non est emancipatus, uel alias capite deminutus. 304. A. in glos.f. 315. A. in gl.d. & 323. A. in glos.c.
Intentio, id est libellus in quo ponitur intentio. 500. C. in gl.f
Interdicere, est denunciare & prohibere. 540. A. in textu.
Interdicta dicuntur, quæ inter duos dicuntur. ibidem.
Interdicta & actiones olim differebāt. 538. A
Interdicta sunt multiplicia. 542. A. in glo. x
Interdicta unde. 538. A
Interdictio aquæ & ignis. 80. B. in postil.
Interdictis quandoque litigatur super proprietate. 538. D
Interdicti Saluiani, & actionis Seruianæ differentia. 541. D
Interdictum quorum bonorū duplex est, scilicet directum & utile. 540. D
Interdictum quorum bonorum, & petitio hereditatis, pro una solare possunt competere. 541. A
Interesse conuentum, commune, & singulare quid. 168. C. in marg. sub.*
Interesse petitur certi conditione. 136. C. in gl.l
Interesse rei & actoris differunt. 501. D. in gl.h
Interesse qualiter probatur. 347 C. in glo.d.
Quod interest priuati principaliter, interest reipublicæ secundario. 43. A. in gl. b
quantitas Interesse non est in potestate actoris, sed spectat ad iudicem. 336. C. in postil.
Interesse significat prodesse & pertinere. 43. C. in glos.g.
Interlocutoria noctu, non definitiua ferri potest. 343. D. in gl.i
Interlocutoria sententia & præceptum iudicis idem. 176. A
Interlocutoria principis non habet uim legis nisi hoc exprimat à principio. 20. D. in glos.d.
Interlocutoriæ uerba sunt, decerno, præcipio, & huiusmodi. 176. A. in glos. p
Interpretatio, idest facilis sententia. 11. C. in glos.m
Interpretatio fit secundum mentem contrahentium, quando constat de ea. 365. B in glos.i
Interpres.) Per interpretem potest iudex interrogare testem alterius idiomatis. 342. C. in glos.o
ab Intestato uenientes facilius admittuntur. 227. D. in gl.l
Intestatus quis dicatur. 282. B. & 287. C. in textu.
Intestatus & intestabilis differunt. 78. A. in glos.m
Intestatus improprie dicitur qui testamentum facere nequit. 282. C. in gl.k
Intestatus partim & testatum an quis possit decedere. 211. A. in gl.a
Inuaduntur immobilia, occupantur mobilia. 428. C. in marg.
Inuasor primò percutiatur. 547. D. in gl.i
Inualidum non ualidatur tractu temporis. 196. A. in gl.f.
Inuentarij faciendi tempus. 236. B
Inuentarium non facientes, in quo grauantur. 236. C. in fi. glos.b
Inuentor alicuius ordinationis laudandus est. 296. A, in gl. c
Inuentoris an sit thesaurus, uide in uerbo Thesaurus.
Inuentoris quādo fiunt res inuentę. 128. C
Inuestituræ forma. 341. D
Inuito non defertur iuramentum. 276. D. in gl.o
Inuito quæritur ipso iure, sed non incommutabiliter. 180. A. in glos n.
Inutilis adiectio an nitiet, uel habeatur pro non adiecta. 75. B. in glos. e
Ioan. Fab. historiæ nescius, in uita Iustiniani. 567. C
Ioan. 2 ponti. Maxi. in Iustinia uita. 573. B.
Ioan. 2. ponti. Maxi. scripsit epistolam inter claras. C. de sum. tri. priusquam Iustinianus in hæresim laberetur, in Iustinianī uita. ibidem.
Ioannes præfectus Mauros opprimit, in Iustiniani uita. 565. C.
Ioānes Tritemius in uita Iustiniani. 567. C
Loco prolata uerba non sortiūtur effectū. 192. D. in gl.m
Irrogare quid. 121. A in gl. g
Item, est aduerbium similitudinis. 128. D. in marg sub.*
Item, est dictio repetitiua. 338. A.
Iter sumitur multipliciter. 148. D. in gl.e
Iter stipulari, & ire stipulari, differunt. 350. D. in gl.t.

Index materiarum.

Iterum propriè,i. bis. improprie, pluries. 4. b.in postil.sub lit.e.
Iudex arbitratur quando dicatur parũ vel multum. 292.C.in gl.l.
Iudex bonus arbitratur tempora in contractibus.346.a.in glos.K.& 363.d. in glo. i.
Iudex committit iniquitatem & iniustitiã diuersimode.436 C.in glos.l.
Iudex tam criminalis quàm ciuilis tutorẽ dare potest.88.c.in glos.f.
Iudex errans in lege facili, durius punitur quàm in difficili 443 C.in glos.e.
Iudex habet auctoritatem augendi, minuendi,taxandi,& prorsus tollendi. 459. C. in postil.
Iudex non debet iudicare secundum conscientiam 504 D.cir.fi.glos.m.
Iudex non tenetur sedere in actu uoluntariæ iurisdictionis.30 b.in postil.
Iudex potest dicere ius in quolibet loco suæ iurisdictionis non turpi.68. C.in glo. q.
Iudex potest interrogare testem alterius idiomatis per interpretem. 342. C. in gl. o.
Princeps potest esse iudex in causa sua. uide in uerbo,Princeps.
Iudex quandoque compellit partes ad concordiam quãdoque litem sorte dirimit uel taxillis.253 D.in glos.p.
Coram eodem iudice,idest in eodem iudicio.505.a in glos.2.vide.a Iudicio.
Iudicem recusanti sufficit allegare suspicionem iu.ciuili, non canonico. 272. A.in glos.q.
Iudices æquiparantur fluminibus.130.d.in glos.q.
Iudicis conspectus reddit iniuriam atrocio rem. 440.c.
Iudicis non omnis vox est sententia, nec principis voluntas lex.20.C.in glos.t.
Iudicis officium an sit actio. 447. b. in glos. a.
Iudicis officium est triplex. nobile, mercenarium merum,& mercenarium mixtũ. 499.a in prin.
Iudicis officium mercenarium, quod est. 351.d.versu.7.a fine.
Iudicis officium exuberantius in contractibus bonæ fidei quàm stricti iuris extenditur.492.C.circa fi. glos. e.
Iudicis officium nullam præsupponit obligationem.450.D.cir.fi.glos.n.
Iudicis sententia præsumitur solenniter lata.375.b.in postil.
Iudicare,idest in vltima uoluntate aliquid relinquere.196.C.in postil.
Iudicare an iudex debeat secundum conscientiam 94. a.in prin. glo.
Iudicatum solui satisdatio quid . 522. b.in textu.
Iudicatum solui tres habet clausulas. 526. a.
Iudicia omnia absolutoria sunt,quomodo intelligitur.530 b.in textu.
Iudicia publica à ciuilibus differunt. 556. c. in tex.& in glos.k.
Iudicia publica & ciuilia in aliquibus conueniunt. ibidem.b.
Iudicia quomodo dicuntur absolutoria. 497.C.in glos.
Iudicio in eodem ,id est coram eodem iudice.504.C.in glos.m.& 505.d.in glos.a.
Iudicium.ideſt actio.374.c.in glos.l.
Iudicium an possit esse inter tutorẽ & pupillum 92.C.in glos.K
Iudicium criminale quando dicitur.441.d in glos.f
Iudicium dicitur idem ob personarum idẽtitatem,504.ad lit d in glo.m.
Iudicium quindecim significat. 196. b in glos.x
Iudicium vnum quandoque tollitur per aliud. 441.C.in gl.c
Iudicum præcepta fiunt intra decem dies. 343.b in glos.a
Iulia lex de ambitu in quatuor casibus habet locum.562.a in glos.n
Iulia lex de annona. ibid. c in glos.p
Iulia lex de residuis.ibid.in glo.q
Iulia lex repetundarum.ibid. in glos. o
Iulij pontifices Ro. duo tantum fuere in vita Iustinia. 574.a
Iulius.j pontifex Maxi.sedit tempore Constantini magni . in uita Iustiniani . ibidem.
Iulius ij.pontifex Maxi.in uita Instiniani.ibidem.
Iuramentum calumniæ præstat tam actor quàm reus. 547. d.
Iuramentum calumniæ quæ contineat capitula. 648.a in glos. K
Iuramentum contra bonos mores est nutritiuum peccati ideo non seruandum. 398.c.in postil.
Iuramentum contra legem canonicam nõ ualet , sed contra legem ciuilem sic. ibidem.d.in postil.
Iuramentum contra leges non seruandum 532.d
Iuramentum de non contraueniẽdo. 347 d in glos.i
Iuramentum est species probationis. 377. c.
Iuramentum in litem, præstatur in actionibus realibus. 480. d
Iuramentum inuito non defertur.276.d in glos.o
Iuramentum interpositum tollit beneficiũ restitutionis.256 a in postil.
Iuramentum quandoque exceptionem , quandoque actionem parit. 470.a
Iuramentum sine uoluntate aduersarii nõ prodest.469.d in glos.a
Iuramentum triplex,necessarium, uoluntarium,& iudiciale.470.b in gl.f
Iura omnia postliminij iure recuperantur. 66.c in glos.fi ab hostibus .
Iurare contumaciter nolens cõdemnetur. 276.d in glos.p
Iurare formiter. 469. c
Iurabatur olim in omni casu, & omni articulo , hodie semel tantum. 276.d in glos n
Iuro rem meam esse, & iuro tuam non esse differunt. 352. d
Iuratoria cautio.524.a in textu .
Iuratur in litem officio iudicis.480.d in pe. versũ.gl.
Iure aperto compensationes quando dicuntur.495.d in gl.i
Iureconsultorum sententiæ olim erant necessarię, nunc solum probabiles. 21. d in glos.y
Iureconsultus .) Defectus non est in iureconsulto.184.c
Iure non factum , id est sine solẽnitate. 226. d in glos.b
Iurisdictio.) Quolibet loco suæ iurisdictionis potest dicere ius iudex. 68. c in glos. q
Iuris iniquitas emendanda est.316.b.in textu.
Iuris sola scientia habet caput & finem. 7. c in glos.l
Iuris successor est quotæ partis hæres. 188. d in glos.m
Ius ad quid ponitur in definitione actionis, 447. b
Ius antiquum allegatur,ex eoque argumẽtatur.203.d in glos.K
Ius canonicum in concernentibus peccatum præualet ciuili, etiam in terris imperii. 307.b in glos.a
Ius ciuile , ideſt lex xij.tabul. 24. d in glos. p
Ius ciuile large dicitur quicquid habemus scriptum in iure. 19. c
Ius ciuile magno artificio fingit quod non est.234.b. in glos. q
Ius ciuile sumitur sex modis. 15. d. in glos. d
Ius gentium quare dicitur naturale. 119. c. in glos.i
Ius idem est in toto quo ad totum , quod in parte quo ad partem, quando est eadem ratio in parte quæ in toto.274. d. in gl. n
Ius idem statui debet ubi est eadem ratio per omnia.64.c.in gl.r
Ius idem statuitur , vbi eadem est æquitas. 510.a.in gl.K.
Ius integrum.304.a.in gl.f
Ius naturale immutabile.23.c.in gl. e
Ius patronatus consistit in multis. 318. a
Ius patronatus multipliciter perditur. ibidem.b
Iuris plus quis aliquando cõfert in alium quàm habeat.174.a.in postil.
Ius publicum,in quo consistit.12. d. in glo. u
Ius quandoque dicitur iniquum. 299. a. & 316.b.in textu .
Ius quandoque dominium significat , & multa alia. 357. d
Ius trium liberorum.299.b.in glo.f
Ius uetus correctum citatur ad declarationem noui,non decisionem.184.c.in glo, a
Ius utendi,ideſt seruitus 151.b.in gl.b
Iustitia , ius , & iurisprudentia quomodo differunt.11.b.in gl.b
Iustinianus Antistes, in uita Iustiniani. 574. b.
Iustinianus auarus,in eius vita. 571. c
Iustinianus bella prius quam iura tractauit. in eius vita. 570.b
Iustinianus cœpit regnare Anno domini. 525.in eius uita.566 b
Iustinianus extremis temporibus mentis inops fuit.in eius vita.573.a
Iustinianus hæreticus in eius uita: 571.c
Iustinianus imperauit annos 40. in eius uita.ibidem.
Iustiniano imperante sederunt pontif. Maximi septem.573 a
Iustinianus in hæresim relapsus in eius uita 571.d.
Iustinianus an sit inter diuos relatus in eius uita.571.c.& 572.d.in fi.
Iustinianum inter diuos relatum scribit Io Fab.in eius uita.571.c
Iustinianus inter porcos genitus in eius uita.565.a.
Iustinianus leges digerit in eius uita. 569. c
Iustinianus maiores habuit suarios in eius vita.565.a
Iustinianus mente captus moritur . in eius uita.573.a
Iustinianus mentis inops. in eius uita . ibidem.
Iustinianus meretricem duxit uxorem . in eius uita.565.b
Iustinianus mortuo Agapeto in hæresim Eutychianam iterum labitur. in uita eius 571.c
Iustinianus mortuo Ioan.ij.ponti. in hæresim Eutychianã labitur in eius uita. 573. b
Iustinianus nec bellum gessit ullum,nec legem nouit.in eius uita.570.c
Iustinianus nõ naturalis , iustini , sed adop. filius fuit in eius uita.565.a
Iustinianus obscuris parentibus natus , in eius

Institutionum Imperialium.

eius uita. 565. A.
Iustinianus prior, quo auctore iura condita sunt, fuit Iustini primi ex sorore nepos, sed adoptione filius. 170. B. in text. & 565. A. in uita ipsius.
Iustinianus quare dictus Francus. in eius uita. 577. B.
Iustinianus scripsit de incarnatione Christi. in eius uita. 570. B.
Iustinianus scripsit. l. 4. C. de summa trini. antequam esset hæreticus. in eius vita. 571. C.
Iustiniani in Theodatum odij causa. in uita Iustinia. 566. C.
Iustinianus uindicatus à calumnia Vallæ. 515. C. in postil. & textu.
Iustinianus vixit annos. 80. in eius vita. 565. C.
Iustiniano vnica fuit filia. in eius vita. 565. C.
Iustiniani uxores duæ. in eius uita. 565. B.
Iustinus ex armentario gregarius, ac demũ imperator factus. in eius uita. 565. A.
Iustinus pater Iustiniani, subaudi adoptione. 198. B.
Iustinus Iustiniani fuit auunculus. in eius vita. 565. A.
Iussum, mandatum, & rogatio, differunt. 396. C. in postil.
Iussus & mandatum differunt, ille importat necessitatem, hoc uoluntatem. 88. D. in glos. x.
Iussus ex statuto requisitus, an præcedere debeat. 208. C. in postil.
Iustum, ideſt uerum, vel de iure. 29. C. in glos. a.
Iustus, ideſt perfectus. 184. C. in addit.
Iustus septies in die cadit. 10. sub lit. D. uersu. 5.
Iuuare alios tenemur in his quæ nobis non nocent, & aliis prosunt. 12. A in postil.
Kalendæ. 184. C. in gl. a.
LAbor omnia uincit. 9. A. in gl. b.
Labiorum motu an intelligi loquens possit. 342. D. in marg.
Lapilli, gemmæ, & margaritæ, differunt. 128. C. in gl. r.
Lapis, ideſt miliarium, quia lapide signãtur miliaria. 111. C. in gl. d.
Lapis, quasi lædens pedem dicitur. 184. C. in princip.
Largus, prodigus, & auarus, differunt. 197. A. in gl. b.
Lasciuia ideſt stultitia. 422. D. in gl. m.
Latini liberti, qui. 30 B.
Latro insidiator & fur, differunt. 430. D. in glos. n.
Laudum approbare an possit quis antequã proferatur. 280. A. in marg.
Legalia uerba significant habilitatem & potentiam 402. B. in gl. f.
Legalis pœna & conuentionalis, differunt 480. D. in gl. d. & 486. D. in gl.
Legata & fideicommissa differunt. 240 B. in tex. & D. in gl. in casu.
Legata etiam nuda uoluntate præsumpta reuocantur, vt si legatarius fiat inimicus. 261. D.
Legata facilius reuocantur, quàm hæredis institutio: quia facilius instituuntur. 208. A. in fi. glos. e.
Legata præcedere possunt testamẽtum ordine literæ, non intellectus. 259. C. in postil. sub secunda †
Legata pura & conditionalia quando cedunt. 251. D. in gl. k.
Legata tribus temporibus cedere possunt, ibidem.
Legatariorum quidam sunt coniuncti re tantum, quidam verbis tantum: alii re & uerbis, alii prorsus disiuncti. 245. C. in gl. g.
Legatarius conditionalis legati spem non transmittit. 345. D.
Legatarius & fideicommiss. olim differebant. 188. D. in gl. m.
Legatarius & hæres quare quis esse nõ potest. 258. D.
Legari non potest à legatario. 277. B. in tex.
Legatæ rei periculum. ad quem pertinet. 265. A.
Legati electio an sit hæredis, uel legatarij. 253. B
Legatum ali cui ut seruum manumittat, nõ defalcatur. 266. B.
Legatum cedere, ideſt transmitti ad hæredes. 251. D. in gl k.
Legatum in genere & specie, differunt. 239. D. in gl. m.
Legatum in quinque casibus deficit, & legatario accrescit. 245. A.
Legatum in tribus casibus deficit, nec legatario accrescit. ibidem b.
Legatum libertatis est pium, & ideo non defalcatur. 262. C. in postil.
Legatum peruenies ad eam causam à qua incipere non potest, an extinguatur. 249. B. in textu.
Legatum rei cuius non est commercium, an ualeat. 241. A. in textu.
Legatum respicit diem cessionis. 208. D. in glos. k
Legatum si euincatur, an hęres defuncti teneatur. 242. C. in gl. k.
Leonina societas est, ex qua quis damnum capit, & non lucrum. 393. C. in gl. d.
Leuiora prius discenda sunt. 6. B. in textu, & in gl. x.
Lex Cornelia unde dicitur. 440. C. in gl. r.
Lex dicitur generalis quatuor modis. 21. A. in gl. b.
Lex xij. tabularum unde ortum habuit. 23. B.
Lex est digestorum, Constitutio Codicis. 194. C. in gl. i. & k.
Lex est sanctio sancta. 19. D. in gl. g.
Lex generalis restringitur per alias & limitatur. ibidem.
Lex, ideſt pactum. 391. C. in gl. c.
Lex imponitur rebus, non uerbis 376. C. in fi. gl. f.
Lex Iulia de ui priuata & publica, qualiter punit. 545. B. in textu.
Lex loquens generaliter recipit restrictionem. 521. A. in gl. c.
Lex semper loquitur, & est in uiridi obseruantia. 320 B. in gl.
Lex tribus modis capitur. 19. D. in gl. g.
Vbi lex considerat quid potest euenire, nõ debemus attendere quid actu euenerit. 444. B. in postil.
Legem constitutio, & utrumque vincit cõ suetudo. 551. C.
quot leges habeant singula iuris uolumina. 5. A. in postil.
Legis mens si uiget, habet locum legis dispositio, licet eius uerba deficiant. 33. D. in postil.
Legis uicem quandoque senatusc5sultum obtinet. 301. D. in gl. m.
Legis uoluntas pro ratione est, 33. A. in mar.
Legislator non curat quæ non possunt euenire. 7. A. in gl. c.
Legitimatio per instrumentum & per matrimonium differunt. 283. D. in glo. q. & in marg.
Legitimæ personæ, ideſt descendentes per uirilem sexum. 296. C. in textu.
Legitimi hæredes i agnati 303. B. & 304. C. in textu.
Legitimi, ideſt agnati, & qui loco agnatorum sunt. 324. D. in gl. l.
Legitima hæreditas. 302. A. in text.
Libelli conceptio qualis esse debet. 19. D. in vlt. postil.
Libellus an sit dandus. 488. B. in glos. h.
Libellus continere debet, saluo iure addendi 503. C. in glos. c. & 504. A. in marg.
Libelli emendatio an fieri potest usque ad sententiam definitiuam. 503. D. in pen. versu. glos.
Libellus in actione vi bonorum raptorum 482. C.
Libellus in actione Caluisiana. 462. C.
Libellus in actione commodati. 479. D.
Libellus in actione communi diuidundo. 484. D.
Libellus in actione depositi. 479. D.
Libellus in actione ex empto. 480. C.
Libellus in actione ex lege condictitia. 488. A.
Libellus in actione locati. 480. C.
Libellus in actione ex stipulatu. 479. D.
Libellus in actione in factum descendens ex edicto de calumnia. 489. C.
Libellus in actione familiæ erciscũdæ. 484. C.
Libellus in actione Fauiana. 462. C.
Libellus in actione finium regundorum. 484. D.
Libellus in actione furti manifesti. 482. B.
Libellus in actione legis Aquiliæ. ibidem. C.
Libellus in actione mandati. 480. B.
Libellus in actione negatoria. 453. A.
Libellus in actione pro socio. 480. B.
Libellus in actione in factum, quæ & Pauliana dicitur. 462. B.
Libellus in actione quod metus causa. 490. D. in fi.
Libellus in actione serui corrupti. 487. B.
Libellus in causa criminali. 556 D. in gl. l.
Libellus in causa dandus est. 551. A. in gl. b.
Libellus in cõdictione certi generalis. 476. D. certi specialis ibidem.
Libellus in seruitute personali, 453. A.
Libellus in seruitute reali. ibidem. B.
Libellus in seruitute urbanorum prædiorum. ibidem. D.
Liberatio tribus modis legatur. 248. C.
Liber fit quis à seipso. 207. D. in gl. C.
Liber fit seruus per uenditionem quatuor modis. 26. B. in gl. n.
Liber homo bona fide possessus non querit hæreditatem, nisi sex concurrant. 181. B. in glos. c.
Liber homo quandoque bona, quãdoque mala fide possidetur.
Liber nasci potest ex duobus seruis. 27. D. in glos. a.
Liber pro filio in singulari quandoque dicitur. 313. C. in tex.
Liber quis iudicatur in dubio. 25. B. in gl. b.
Libera persona alii non quærit. 418. A. in glos. l.
Liberi dicuntur omnes descendentes. 324. D. in gl. k.
Liberi & liberti possunt agere in parentes & patronos, quando est iniuria atrox. 440. D. in gl. b.
Liberi proprie dicuntur usque ad trinepotem. 284. D. in gl. z.
Liberi uerbum quandoque ponitur stricte pro filiis tantum. 301. D in glos. k.
Liberos procreare, laudabile erat apud ueteres. 300. B.
Liberorum nomen generale est ad omnes inferiores. 67. D. in gl. g.
Liberorum quidam naturales, quidam legitimi, quidam utrumque: & quidam neutrum, vt incestuosi: & quidam prius non fuerunt legitimi, nunc sunt. 55. D. in gl. f.

Index materiarum.

Liberorum ſucceſſio triſtis. 299.b.
Libertas,ideſt laxitas. 125.D.in gl.f.
Libertas commodo pecuniæ præfertur. 330.C.
Libertas ex ſeruitute quandoque reuiuiſcit.208.B.in gl.f.
Libert s fauorabilis eſt.259.D. in tex.
Libertas in fraudem data, an queat reuocari.35.D.
Libertatis fauor in quibus conſiſtit.172 d.
Libertus quas operas debet patrono.31. d.
Libertus debet adſurgere & ſeruire patrono.ibidem.
Libertusingratus, qua actionein ſeruitutemreuocatur.80.C.
Liberti debent obſequiales operas patronis.328.D.in gl.x.
Liberum corpus non æſtimatur.421.d.
Libra.) Emancipatio per æs & libram. 184. B.in poſtil.
Libra adæquata,ideſt hæreditas æſtimata. 184.D.in gl.n.
Libra auri conſtat aureis ſeptuagintaduobus.89.A.in gl.a.
Libripens, ideſt æſtimator familiæ. 184.D. in gloſ.h.
Libri quibus fides eſt adhibenda. 7.A.in gloſ.a.
Licentiatus an gaudeat priuilegio doctorum.105.D.in gl.c.
Linum eſt chorda de lino, quæ apponitur teſtamentis: ut in literis Papæ. 221.b.in gloſ.f.
Literarum obligatio tollitur per contrariam ſcripturam.377.a.
Litem ſuam facere dicitur iudex, quando damnum alterius in ſe transfert. 443.a.
Literatus præfertur illiterato.107.D.in glo. d.
Litis contestatione non interrumpitur uſucapio rerum mobilium.554 a uerſu.j. in gloſ.
Litis æſtimatio.515.C.& 523.b.in text.
Locare operas in perpetuum poteſt liber homo.152.C.in gl.r.
Locupletari nemo debet aliena iactura. 405.a.
Locupletior dicitur pupillus, ſi non eſt factus pauperior.176.c.in gl. u.
Locus dicitur plenus, ſemiplenus & uacu' 161.C.
Loca uenerabilia multa ſunt.483 C. in gloſ. h.
Longiſſimus gradus, id eſt decimus.295.a. in gloſ.d.
Loquacitas.) In multiloquio nõ deeſt peccatum.508.D.in gl.p.
Lucrum ſentiens,ſentiat onus.425.a.
Lucubratio quid 239.A.in gl.c.
Luere legarum tribus caſibus tenetur hæres.242.D.in gl.o.
Luo quatuor ſignificat ibidem.
Luat in corpore,qui non habet in ære 483. D.in gl.i.& 550.c.in gl.k.
Lupus.) Nil debetur pro lupo exiſtente in vtero matris.250.b.in poſtil.

MAcedonianum in undecim caſibus ceſſat.514.b.in gloſ.n.
Maculatus, ideſt accuſatus. 206. C.in gloſ. m.
Magiſter nauis eſt, cui totius nauis anchora committitur, & differt ab exercitore 510.A.in gl.f.
Magiſter qualis eligi debet. 6.C.in gloſ.o.
Magiſtris ſalaria ſunt perſoluanda. 75.d. in gloſ.n.
Magni plerunque uiri, inutiles habuere filios in Iuſti.uita.565.C.
Magni plerumque viri miſerabilem exitum habere ſolent.in uita Iuſtiniani.565.C.
Maior,ideſt magna.49.D.in gl.m.
Ad perditionem maioris ſequitur perditio minoris.72.D.in poſtil.
Maior, ad tempus non ad perſonam refertur.59.D.in gl.e.
Maiori parti ſtatur in re diuidua, uel in re communi pluribus ut uniuerſis.ſecus in re indiuidua uel communi pluribus ut ſingulis.100 D.in gl.n. & marg.
Maieſtatem habent barones & duces. 2. C. in poſtil.
Maieſtatis læſæ crimen grauiſſimum.206. D.in gloſ.p.
Maleficia diſtinguit uoluntas.419.D.in gl. k.
Malæ fidei poſſeſſor an & qualiter teneatur de fructibus.140.C.in caſu.
Malorum non eſt ſocietas.392. b. in poſtil.
Malorum opera vtens, in culpa eſt. 446.a. in textuo
Malum.) Nõ ſufficit abſtinere à malo, &c. 12.a.in gl.t.
Mandatarius de quatuor tenetur.400. b. in gloſ.q.
Mandatum.) Sine mandato defendit quilibet.525.d.
Mandati definitio.396.a.in gl. n.
Mandatum contra bonos mores, nõ obligat.39.b.in tex.
Mandatum & iuſſus differunt: illud voluntatem importat,hic non,ſed neceſſitatẽ. vide in uerbo,Iuſſus.
Mandatum facilius reuocatur, quàm alij contractus.399.D.in gl. f.
Mandatum, iuſſum & rogatio differunt. 296.C.in poſtil.
Mandatum multis modis contrahitur. ibidem a.
Mandatum quandiu dicitur integrum.399 D.in gl.g.
Mandatum ſpeciale in multis caſibus requiritur. 521.d.
Manere in eadem cauſa.207.d.in gl. b.
Manifeſta peccata plus puniuntur, quàm ſecreta.482.D.in gl.f.
Manifeſtum furtũ quid faciat, uide in uerbo,Furtum manifeſtum.
Manſueta animalia ſunt,quæ gregatim incedunt.519.C.in gl i.
Manſuetum animal eſt canis.ibidem.
Manumiſſus, ideſt emancipatus propriè, 68.D.in gl.x.
Manumittere quandoque eſt emancipare. 325.b.
Manus, ideſt poteſtas. 29. a.
Maritus lucratur fructus rerum dot. 59. b.
Maritus uxoris tutor eſſe non poteſt. 112. b.in gloſ. n.
vxor non eſt in poteſtate Mariti, niſi quo ad debitum carnis.299.b. in gloſ. h.
Mas & fœmina ſimili funguntur officio in ſobolis procreatione.203.b. in textu.
Maſculis.) Statuta ex parte maſculorum fauorabilia ſunt, ex parte fœminarum odioſa 295.b.in gl.k.
facilius fœminæ conceditur ſine patris conſenſu nubere, quam Mari 46, C. in gloſ. g.
Maſculis hæreditas deferri commodius olim uidebatur.295 C.in textu.
Maſculorum progenies, ideſt agnati. 290. D.in gl.b.
Maſculorum prognatos uetuſtas plus diligebat.292.b.in textu.
Maſculinum concipit fœmi.76.b. in gloſ.p.
Mater familias. 437.a in gl. b.
Mater illuſtris ſuccedit liberis etiam uulgo quæſitis. 01.c.
Mater negligens petere tutores liberis, repellitur ab eorum ſucceſſione. ibidem. b.
Mater uehenda in naui non debet mercedem pro fœtu in utero. 250. b. in poſtil.
Matrem ſequitur partus quo ad ſtatum,patrem uero quo ad originem. 27. a in tex. & gloſ.
Matertera uel auunculus non fit adoptione.49.C.in gl.c.
Matris conditio prodeſt partui tribus temporibus,patris verò tempore conceptionis tantum.26.a.in gl.k.
Matris conſilium,& ſic fœminæ,debile: patris verò, & ſic maris, firmum. 99.c. in marg.ſub lit.a.
Matris præteritio habetur pro exhæredatione.290.C.in gl.z.
Matricularius eccleſiæ non poteſt eſſe debitor eius uel creditor. 92.C.in poſtil.ſub aſteriſco.
Matrimonium.) Sine matrimonio dos eſſe nequit.54.b.in glo.i.
Matrimonium à matre dictum:& idem sũt nuptiæ,matrimonium, & coniugium inter liberos, quod contubernium inter ſeruos 43.D.in glo.o.
Matrimonium à triplici iure eſt. 14.C.in gloſ.r.
Matrimonium contrahere æque honeſtum eſt, ac monaſterium ingredi. 47. a. in mar.
Matrimonium.xiiij.modis impeditur.52.d. in gloſ.c.
Matrimonium quandoque, ideſt effectus matrimonij.14.C.in gloſ.r.
Matrimonium quoto gradu permittitur, & quoto prohibetur.312. a.
Matrimonium ſemel contractum an poſſit per Papam diſſolui. 312.d.
Matrimoniumſequens legitimat filios prinatos.283.C.in text.
Matrimonium ſine ſcriptura & dote, poteſt valere.ibidem.d.
Matrimonium tenet ſine conſenſu curatoris,æque ac ingreſſus monaſterij. 47. a. in poſtil.
Matthæus Palmerius, in vita Iuſtinia. 567. c.
Maurus abbas.in uita Iuſtiniani. 574. c.
Maximè uerbum quandoque abũdat.360. D.in gloſ.k.
Meam rem furari non poſſum. 417. a. in gl. b.
Mea res magis mea fieri non poteſt. 477. A.in textu.
Meum dicitur iuriſdictione uel proprietate.119.C.in gloſ.k.
Meum id eſt in quo habeo nudam proprietatem,& alius uſum. ibidem.
Meum eſt,quod ex meo naſcitur.132. b.in gloſ.n.
Meum quod eſt, amplius meum fieri non poteſt.351.C.in glo.e.&,369.a.in textu.& 477 a.in textu.
Media ſententia eſt, quæ neutri in totum diſcordat,uel concordat, ſed diſtinguit. 132.A.in glo.l.
Mediaſtinus ſeu meſonauta, ideſt ſeruus medij actus.440.A.in gl.p.
Media uia eligenda eſt, quando non eſt maior præſumptio pro una parte, quàm pro alia 38.C.in glo.m.
Media via eligitur in ædificante qui primo fuit in bona fide,deinde in mala.137.b.in glo.e.
Medio tempore nõ nocet incapacitas.235. A.in glo.c.
Medium quando ſeruãdũ eſt. 132. in poſt.
Medicus tenetur de culpa tribus temporibus.431.d.in poſtil.
Meliora eligenda ſunt.513.C.
Melius uidetur eſſe, quod quis eligit, licet ſit deterius.278.a.in gloſ.b.
Membrana vnde.139.A.in gloſ. b.
Memoria hominis damnari poteſt poſt

mortem,non ipſe. 286. B. in glo. m.
Memoria hominis poſt mortem damnatur ſic,Pronuncio Lucium feciſſe contra rempub. & ideo bona eius in fiſcum inferri.ibidem.
Memoria,prouidentia, & ſcientia differũt. 3.D.in glo.g.
Mendacium punitur. 277.C.in fi.glo.b.
Mendacium ſeu periurium facit quem puniri. 548.C.
Memna fit præſul Conſtantinopolitanus. in vita Iuſtinia. 571.D.
Mentis conceptus,uerbis,non ſignis debet deprehendi. 342. A.
Mentiri an permittat prætor,457.C.in gl. i. & 461.A.in gloſa.
Merces quandoque certa, quandoque incerta,quandoque nulla. 388. C.
Metallum.) Damnari in metallum, & in opus metalli,& in miniſterium, differunt. 65.C.in glol.b.
Mens legis quandoque attenditur,non uerba. 331.D.in poſtil.
Miles cognoſcitur per ſex ſigna, ſine quibus non gaudet priuilegio militum.190. B.
Miles extra expeditionem non gaudet priuilegio. 204 B. in glo. r.
Miles habet priuilegium cum eſt in militia. 191. B.in glo.d.
Miles in conflictu teſtatur ſine teſte.192.D. in glo.l.
Miles inſolens nihil victoriæ parit.in uita Iuſtiniani. 569. A.
Miles poteſt eſſe inteſtatus partim. 220. D. in glo.d.
Miles propriè dicitur,qui eſt in militia. 109. C.in glo.e.
Miles quæ priuilegia perdit rediens à militia. 193.C.in gl.a.
Miles vnde dicitur. 190. A.
Miles vt ſit quis,ſex requiruntur. 190.B.
Duo Milia librorum leges olim continebant in vita Iuſtin. 569.D.
Militare capitur dupliciter.65. D. in gl. d.
Militaris diſciplina ſub Beliſario maxima. in uita Iuſti. 569. A.
Milites à bello miſſi,quot annos excuſationis habent.
Milites arma magis quàm iura ſcire oportet.2.C.in glo.o.
Militis iuramentum.190.B.in continuatione rub.
Minor an poſſit eſſe executor teſtamenti, procurator,iudex,aduocatus.86.A. in fine gloſl.
Minor uigintiquinque annis, & maior ſeptuaginta excuſatur à tutela. 67. C. in gl.c.
Minor libertas i.media. 31.D.in glo.c.
Minor quando poteſt eſſe in iudicio ſine auctoritate curatoris. 91.C.in gl.d.
Minor uolens de aliquo reſtitui,ſatis habet quòd dicat ſe minorem id feciſſe, licet non exprimat per ignorantiam: quod alias in maiore requiritur. 177. A.verſ.3. in glo.
Minor.xxv.annis ſe uendi permittens, non reſtituitur. 26. C.ſub fi.glo.m.
fratres Minores uel chordigeros ſe facientes in arriculo mortis, vituperantur à Ioan Fab. 31.D.in fi.gloſ.d.
Minoris perditio ſequitur ad perditionem maioris. 79. D.in poſtil.
Minus ualens rumpit quod plus ualet.225. A.in gloſ.b.
Miſceri, & confundi, differunt,uide in uerbo,Confundi.
Miſſilia unde. 146.D.
Miſſio à militia ideſt remiſſio, quando ſcilicet remittitur ſacramẽtum militare. 188. A in gl.c.
Miſſio triplex,hòneſta,cauſaria,& ignominioſa. 193.C.in gl.c.
Miſſus à militia.i.veteranus in textu. 195. B.
Mixta actio dicitur duobus modis. 479. B. in gloſ.
Mobile & mouens idẽ ſunt 355.A.in glo.a.
Mobilia occupantur, immobilia inuaduntur. 428.C.
Mobilia citius transferuntur quàm immobilia. 543. B.in gloſ. g.
Mobilium rerum vilis eſt poſſeſſio. 158. C. in fi.glo.z.
Moderni gaudent breuitate.508.D. in gl. p.
Modo,ideſt aliquando. 31.C.in gl.b.
Modo,ideſt quandoque. 547.D.in glo.d.
Modus,ideſt numerus. 39. C.in glo. c.
per modum & tempus, ideſt moderatum tempus. 154.C.in gloſ.q.
Monachus eſt liber. 25. C. in glo. b.
Monachus & ſeruus æquiparantur.25.C.in glo.b.
Monachus in quibuſdam cenſetur mortuus ibi.
Monachus poteſt eſſe teſtis in cauſa monaſterij. 188. C.in poſtil.ſub lit.c.
Monachus poteſt eſſe tutor.vide in uerbo Clericus,
Monachus poteſt ferre teſtimonium modo iuret de licentia ſuperioris 25. C. in gl.b.
Monachus tranſiens de uno monaſterio ad aliud,acquirit ſecundo 177.D.in addi. gl.c.
Monaſterij ingreſſus non irritat teſtamentum. 234.D.in poſtil.ſub lit.d.
Monaſterii ingreſſu vitiato,an ualeat dedicatio bonorum.250.C.in poſtil.ſup.lit.d.
ſicut tenet ingreſſus Monaſterij ſine conſenſu patris, ita & matrimonium. 47. A. in poſtil.
Moneta.) Intẽhentes ſermo de moneta habitus,intelligitur ſm communem curſum monetæ regionis. 89. A.in mar.
Monumenti impenſa an deducatur ex legato. 266.A. in glo.e.
Monumentum quid. 119.D. in gloſ.p.
Mores,quid. 15. A. in mar.
Mori,ideſt tendere ad mortem, uel laborare in extremis, vel facere aliquid metu mortis,ꝙ etiam ſani faciunt.39.D.in gl.i.
Mors omnia ſoluit. 94. D.in gl. k.
accuſatur quis etiã poſt Mortẽ. 557. B. in t.
crimina quando poſſunt inquiri poſt Mortem. 286. C. in gloſ.c.
poſt Mortem damnatur quandoque fama 34.C in glo.t.
Memoria hominis damnatur poſt mortẽ, non ipſe, 286.B.in gl.l.
Memoria qualiter damnatur poſt mortẽ. ibidem in gloſ.m.
Mors quando timenda,& quando appetenda. 166.D.in poſtil.
Mors ubique timenda. 166.D.in gl.n.
quod per Mortem utile non ſit, per uitam non conualeſcit. 258.C in poſtil.
Morte crimina extinguũtur.286.C.in gl.m.
Mortis in articulo ſe fratres minores facientes taxantur. 31.D.in fi. glo.e.
Mortis dies incertus.166.D. in gl.n. & 299. A. in gloſa.
Mortis tumultus homines anguſtiat.252. C.in glo.o.
Mortuus fingitur viuere per gloriam, & uiuus mori per uituperium. 104. D.in gl.p.
Mortuus non damnatur niſi à deo. 286.B. in gloſ.l.
Mugueti Aurelianenſes puellas adſectantes & appellantes. 437.A.in mar.
Muliebria pati eſt famoſum crimen.186.B. in gloſ.x.
Muliebre ingenium. in vita Iuſtinia. 572.B.
Mulieris hæres in petitione dotis non potitur priuilegio mulieris. 494.D.in glo. ſ.
Mulier luxurioſa & ebrius æquiparantur. 331.D.in marg.
Mulier omnes recipere poteſt, quos maritus,modo honeſte. 155.D.in gntu
Mulier principatus appetens. in uita Iuſtiniani. 573. A.
Mulier pro parentibus agit. 535.D.
Mulier ubique teſtis eſſe poteſt præterquã in teſtamento. 185. D.in glo.q.
Mulierum in poteſtatibus intemperies. in vita Iuſtiniani. 572. B.
Mulſum eſt nectar. 131. D.
Multi & plures differunt. 26. D.in poſtil.
Multum & modicum dr̃ ſecundum materiam ſubiectam, vel arbitrio iudicis. 377. D.in mar.& 523 C.in mar.ſub litera.c.
Multũ, quinquenniũ comprehendit. ibid.
Mundus Iuſtiniani dux Solonam capit. in vita Iuſtiniani. 565. C.
Mundum dicitur groſſa ſcriptura. 380. B.
Mundum ſeu ſcriptura munda. Gallicè, la groſſe. ibidem.
Munus.) An appellari poſſit ab iniunctione munerum. 110. D.
Munus quoddam ciuile,aliud patrimoniale,aliud honorarium,aliud mixtum,i.honorarium & onerarium.104.B.in gl. e.
Munus quoddam publicum auctoritate, & utilitate priuatum, quoddam contra. ibidem in gl.f.
Muri ciuitatis ſunt ſancti. 123.B. in textu.
Mutari non poſſunt, quæ ſunt de neceſſitate naturæ: ſecus ſi de præſcriptione. 23. C.in poſtil.ſub lit.c.
Mutuum deficit tripliciter. 338. D.
Mutuum dicitur quaſi de meo tuum, ex integro ſcilicet & corrupto.336.A. & 338. A.in tex.
Mutuum & commodatum differunt dupliciter. 338. C.
Mutuum eſt triplex,naturale,ciuile,naturale & ciuile ſimul. ibidem. D. in gl. r.
Mutuum & indebitum ſunt ſimilia in quibuſdam. 337. C. in fi. gl.h.
Mutuum & indebitum reconciliantur iiſdem modis. ibidem.
in Mutuo,conſuetudo,& alia tria ſunt conſideranda. 336.A.
Mutuum reconciliatur multis modis. 175. D.& 338.D.
Mutuũ reconualeſcit multipliciter. 338. D.
Mutuo quatuor ſunt neceſſaria. 335. D.in gl.b.

Narſes eunuchus in uita Iuſtin.569.C.
Narſes plura uotis quam armis eſt cõſecutus.in uita Iuſtiniani. ibidem.
Narſetis laus in uita Iuſtiniani. ibidem.
Narſes Iuſtiniani patricius. in uita Iuſtiniani. 567.C.
Natalis ſanctorũ quis dicitur. 28. C.in gl.p.
Natales ſunt ſcriptura præconizata, vel prima natiuitas, quæ eſt de iure naturali. 28. C. tu dic natales ſumi pro conditione ſeu ſtatu in quo quis naſcitur, & aliter etiam ſumitur hoc uerbum.ut notaui eadem col.
Natalium reſtitutio facit ingenuum. 28. C. in gl.p.
Natorum appellatione continentur nondum nati. 76. C.
Natura.) Contra ſtimulos naturæ facit, qui ſe excuſat à tutela filij. 104.A.in gl.b.
Natura duplex. 346.D.in fi. gl.n.
Natura eſt deus,item eſt uirtus inſita cuilibet rei. 13. D.in gl. h.
in rerum Natura, ideſt apud aliquos homines. 355.A. in gl.b.
Natura,ideſt bonitas. 498. D. in gl.t.
Natura magis quam uerba, inſpicienda eſt. 453.D.in gl.c.
Natura rerum,ideſt deus. 142.B.

Index materiarum.

Naturæ impedimentum fortius quàm accidentis.61.a
Naturale.) Nihil tam naturale, quàm uoluntatem domini volentis rem transferre, ratam haberi.143.b.in tex.
Naturale quandoque, ideſt natiuale 57.C. in gl.h.& 78.d.in gl.q.
Naturales liberi an teneãtur alere patrem, 55, C. in gl.c.
Naturales liberi tantum, an & quando ſuccedant ibidem.
Naturalia iura ciuilis ratio perimere non poteſt.289.C.in text.
Naturalibus tantum liberis datur tutor in his quæ ipſis relinquuntur : & tunc non perſonæ, ſed rebus datur.73.a in gl.a.& c.
Naturalis contractus, ideſt iure gentium. 389.C.in gl,t.
Naturalis ratio, ideſt ius gentium. 131.d.in gl.c.
Nauis magiſter, in verbo, Magiſter nauis.
Neceſſarium quandoque, id eſt vtile.325.a in gl.c.& 456 b.in gl.g.
Neceſſarium officium 231.A.in gl.a.
Neceſſarius hæres.34.b.in gl.i.
Neceſſarius vt quis, ſit tria requiruntur, 232. D.in gl.n.
Neceſſitas cauſatiua.202.A.in gl.h.
Neceſſitudo.i.cognatio.298.D.in gl.c.
Neceſſarius, i.cognatus.ibidem.
Negationes duæ æquipollent affirmationi. 441.A.in gl.a.
Negationes duæ faciunt affirmatiuã, quandoque non 6.b in gl.l.
De Negligẽtia qualiter quis teneatur. 249. D.in poſtil.
Negocia ſunt plura, quàm uocabula.307.c. in gl.c.
Negociorum dominus non ſemper in ſolidum tenetur.402.D.in gl.m.
Negociorum geſtor.98.C.in gl.l.
Negociorum geſtor certis caſibus non repetit quod impendit.402.c.
Negociorum geſtor de quo tenetur. 402. C.in gl.n.
Negocium conſuetum, inſolitum, deſertum, differunt 402.D.in poſtil.
Negocium alicui facere.489.a.in textu.
Nihilo magis, ideſt non ideo magis : & habet in ſe negatiuam. 195. C.in gloſ.d. & 297.C.in gl.j.
Nihilo minus, id eſt non ideo minus, & habet affirmatiuam.195.C.in gl.d.
Nobilitas nocet.301.b.in gl.h.
Noctu interlocutoria ferri poteſt, non definitiua.343.d.verſu vlt.
Nocet ſibi quis plerunque, cum alteri nocere putat.33.C.in gl.d.
Nomen.) Non eſt diſputandum de nomine.257.A.in textu.
Nomen, prænomen, cognomen, agnomẽ differunt.257.b.in gl.b.
Nomẽ ſibi mutare poteſt liber homo.257. C.in gl.f.
Nomina appellatiua ſequentia ſtant demõſtratiue, non diſpoſit.351.c.in poſt.
Nomina debent eſſe conſequentia rebus. 170.C.in text.& 276,C.in gl.h.
Nomina debent eſſe conſonantia rebus. 336.b.in gl.k.
Nomina ſignificandorum hominum gratia reperta ſunt : qui ſi alio modo intelligantur, nihil intereſt. 257.a.in text.
Nominati contractus qui ſunt, & qui innominati.383.D.in gl.l.
Nominatus graduatus, uide in dictione Graduatus.
Nominis & cognominis error, &c. non vitiat, ſi conſtet de corpore. 257. a. in tex.
Noſtra facimus omnia, quibus auctoritatem impartimur.19.d.in gl.i.
Notio.317.C.in textu.
Notorium quid, & quotuplex.4.b.in mar.
Noua lex corrigens in uno caſu, non trahitur ad alium, ſimilem rationem habentem.38.D.in fi.gl.o.
Nouus i.inſolitus.402.D.in marg.
Nouus i.ſingularis.35.A.in poſtil.
Nouatio eſt prioris obligationis in aliam tranſmiſſio.413.a.
Nouatio triplici iure fit.414.b.
Nouellæ, in uita Iuſtiniani.570.b.
Nouerca vnde.51.d.
Nouiſſimè, quid.163.C.in gl.e.
Noxa & noxia differunt.515.C.
Nubere an fœmina poſſit ante duodecimum annum.46.C.cir.fi.gl.g.
ſi Nupſerit, ſi uidualiter uixerit, hæc verba quid importent. 155. d. in poſtil. ſub. lit.d.
Nuptiæ à nubendo dicuntur. 43.d. in gl.o.
Nuptialia inſtrumẽta ſeu dotalia quæ ſint. 283.d.in gl.n.
Nuptias prohibitas contrahentium diuerſæ ſunt pœnæ.54.C.in gl.l.
Nuda uoluntate hæreditatem poſſe adiri, quomodo intelligitur.236.C.
Nudo ex pacto oritur actio multis modis 476.c.
Nullius in bonis res dicitur ſeptem modis, 125.B.in gl.b.
Nummus.) Pro unico nummo datur quælibet actio, fallit in, &c.127.d.in gl.n.
Nurus appellatione, &c.51,b, in gl.e.
Nurus & nouerca quando fiunt 52. c.&c.
Nutus capitis non ſufficit in ſtipulatione. 342.d.in marg.

OBligare ſe quis non poteſt ad perpetuum carcerem.152.c.in mar.
Obligari non poteſt impubes, etiam cum patris auctoritate.362.b.in textu.
Obligatio, actionis: iuſtitia, mater eſt iuris. 9.C.in interpre,rub.
Obligatio an poſſit continere, &c. 349. C.
Obligatio ciuilis.323.C.
Obligatio ciuilis & prætoria ibidem, &c.
Obligatio ciuilis quibuſdam perſonis non adhæret.333.c.
Obligatio ciuilis tantum ſolutione tollitur 409.C.in gl.h.
Obligatio ciuilis tollitur per acceptilationem & ſententiam.333.C.
Obligatio, contractus, &c. 334. d.
Obiigatio effectualis habet radicem naturalem & ciuilem.333.C.
Obligatio ex delicto, ſolutione facta damnum paſſo, non tollitur,409. b. &c.
Obligatio eadem poteſt eſſe vna & plures 349.a.
Obligatio fit tantum per uerba futuri temporis.376.C.
Obligatio naturalis inter patrem & filium poteſt conſiſtere.360.d.
Obligatio naturalis.xij.modis tollitur. 415. A.in gl.a.
Obligatio naturalis tollitur per pactum & iuramentum: ſed ciuilis per ſent. 533.a.
Obligatio quid 332.d.in textu.
Obligatio tollitur duodecim modis. 415. A.in gl.a.
Obligationis ius ideſt obligatio. 148.A.in gl.u.
Obligationum ſpecies tres. 332.d. in glo. o.
Oblique conceditur, quod nõ directo. 22. C.in fi.glo.c.
Obſequiales operæ. 328.D.
Obſequio ſolo non præſtito reuocari poteſt donatio. 169.d.in gl.k.
Occidere quãdo liceat furem & latronem. 430.B.in textu.
Occupantur mobilia, inuaduntur immobilia. 428.C.in marg.
Odio alicuiuius res quandoque detrahitur ei.43.B.in g.c.
Odioſa ſunt ſtatuta ex parte fœminarum. 295.b.in gl.k.
Oeconomus.98.C.in gl.l.
Offendens ſe, uel lædens, an ſit excommunicatus.12 C.in poſtil.
Officium iudicis an ſit actio.447.b.
Officium iudicis eſt triplex, uide in uer. &c.
Officium iudicis mercenarium eſt, quando aliquid expedit propter quod principaliter non aditur. 351.D.in caſu.
Officium iudicis nullam præſupponit obligationem. 450. D. in addit. glo.n.
Officium ſuum nemini debet eſſe damnoſum.515.D.in glo.h.
Officia iuris ſunt diuerſa, quia quodam punit &c.11.D.in glo. q.
Officiarij publici ſunt immunes à gabellis. 106.B.in poſtil.
Omnimodo, ideſt generaliter. 63.C.in gloſ.g.
Omnimodo quid importet.490.C.in poſtil.
Omne & totum pro eodem. 394. A. in glo.k.
Omnis eſt diſtributiuum uniuerſalium, totus particularium. 269.D.in poſt.
Oneratur quis eatenus, quatenus honoratur.275.D.in glo.g.
Onus cum commodo poteſt cauſare honorem, ſed honor ſine commodo non debet eſſe cauſa oneris. 179. D.in glo. h. qui ſentit Onus, ſentire debet commodũ 298.A.in gloſ.y,& 425. A. in marg.
Operas futuras æſtimare, difficile eſt.474.D. in glo. o.
Operas obſequiales patronis debent liberti.328.D.in glo.x.
Operæ liberto impoſitæ non tranſeunt ad hæredem extraneum. 530.B.in marg.
Opinio an ueritati præferat. 218. A. in mar.
Opinio eſt cum dubitatione reſponſio. 21. D.in glo.x.
Opinio præfertur veritati. 186.D.in glo y.
Oportet, id eſt oportunum eſt. 2.D.in gloſ.q.
Oppoſitio.) Terminus datus ad opponendum, cenſetur datus ad oppoſita ſeu excepta probandum. 111.C.in fi.glo.b.
Opus laudat magiſtrum. 6.D.in glo.p.
Oraculum, i.princeps. 61.D. in gloſ.q.
Orcinus quis, & unde. 278.D.in glo.q.
Ordinaria ideſt ſolennis. 331.D.
Ordinarij ſerui & vicari. 250.B.in textu. & 512.D.in glo.k.
Ordinem literæ ſæpe præcedit ordo intellectus 259.C.in poſtil.
Ordinis prærogatiua.vide in uerbo, prærogatiua.
de ordine in ordinem, ſeu de capite in caput, quid.297.C. in gloſ. & poſtil.
Ordo librorum iuris.in uita Iuſtinia. 570. B.in marg.& 4.C.in glo.in caſu. & 5. C. in poſtil.
Ordo peruerti non debet. 216. C.in glo.p.
Ordo quandoque, id eſt ſolennitas. 546. D.
Ordo ſcripturæ non curatur. 365. D.
Ordo ſeu caput genus eſt, gradus ſpecies, vt unde liberi &c.eſt ordo ſed unde liberi primò filij, ſecundo nepotes &c. ſunt gradus.297.C.in poſtil.
Origo iuris ciullis.23.A.in glo.C.
Oua ſub gallinis & columbis dimittuntur. 564.A.

PActio, ideſt pactionalis ſtipulatio, 150, D.in glo.n.
Pactum de non petendo habet tres effectus.§2.A.in glo.o.
Pactũ legis cõmiſſoriæ quid 144. D. in poſt mor-

Institutionum Imperialium.

Pactum nudum quid. 335. C. in postil.
Pactum uestitur multis modis. 335. C
Pædagosus. 36 D. in gl t
Paganus vnde, 191. D. in postil.
Pandectæ vnde. 8. A. in gl. a
Pandectæ in vita Iustiniani. 569. D
Patres pro fillis, domini pro seruis, an teneantur. 468. A. in text.
Parentes stricte sunt superiores in linea masculina. 63. C. in gl. c
Parenti an potius sit parendum quàm patriæ 16. B. in glo. g
Parricidium quas personas concernit. 559. D. in gl m
Pars. Ius idem non est in parte quoad partem, quod in toto quoad totum. 211. A. in glo. e
Partes suas interponere dicituriudex, eum se & officiales suos & milites interponit 100 D. in glo. p
Partiarius & colonus differunt. 141. D. & 142 A. in postil.
Particula, id est medietas. 350. D in gl. x
Partus est pars viscerum matris 250. B in gl. c. nec debetur merces pro Partu in vtero matris uehendæ. v50. B in. postil.
Partus matrem sequitur quo ad statũ, quo ad originem verò patrem 27. A. in mar.
Partus non semper sequitur ventrem 27. D in glo. d
Partus suppositi & adulterij. accusatio, non omnibus conceditur. 557. C
Parum esset iura condere, nisi &c. 3. B in glo. b
Parum vel multum quando dicatur, relinquitur arbitrio iudicis. 292. D. in gl. l
Pater cogitur emancipare filium quatuor casibus. 70 D. in gl. q
Pater cogitur præstare auctoritatem filio conuento captis pignoribus. 360. in gl. m
cui pater est populus, non habet ille patrem. 54. A. in gl. f
Pater diuersis temporibus diuersa habuit iura in bonis filij. 179. C
Pater & filius censentur esse vna persona. 359. A. & 234 B. in gl. q
Pater & filius vnum sunt fictione iuris. 285. B. in glo. d
Pater facit testamentum filio impuberi, & sepulturam eligit. 220 B in mar sub. 2. †
Pater filium quatuordecim casibus exhæredare potest. 232. A.
Pater habet contra tabu. filij. emancipati 323. C. cir in fi. glo. e
Honor patri in omni dispositione seruandus est. 178. C. sub † in postillis.
Pater id est senator. 66. A. in marg.
Pater olim dabat filium pro noxa, & licitè eum occidebat. 57. D in mar.
Pater per filij corpus magis penè periclitatur quam ipse filius. 518. B in textu.
Pater potest esse seruus filij. 36. D. in glos. r
Pater præfertur filijs in dispositione absoluta. 294. C
Pater profectitia adimere potest, non aduentitia. 179. D. in gl. i
Pater quandoque cogitur emancipare filium cum alapis. 66. C. in glo. k
Pater quibus casibus succedit filio, & quibus Non. 68. D. in gl. y
Pater quo iure uenit ad bona filij emancipati. 323 D. in glos. k
Patientia æqui paratur consensui. 69. D. in glo. i
Patrem partus sequitur quo ad originem, familiam, & honores. 27. A. in postil.
Patris conditio quando prodest partui. 26. A. in gl. k
Patris consilium, & sic maris firmum, matris verò, & sic fœminę, debile. 99. C. in marg. sub lit. a
Patria potestas consistit in septem. 44. C. in glos. r
Patria potestas est inæstimabilis. 60. D. in glo. k
Patria potestas.) Dignitates duodecim liberant à patria potestate. 65. d. in glos. e
Patriæ an potius sit parendum, quàm parenti. 16. C. in postil.
Patricij qui sunt 20. b. in margi. & 66. a. in glos. g.
Patrimonium.) Quædam res sunt in patrimonio nostro, quædam extra, quædam neutrum. 118. C. in mag.
Patronus qualiter succedit liberto 68. D. in glo. y
Patruus est frater patris, auunculus matris 305. d. in textu.
Patruus patris, est mihi pātruus magnus: idem de magno auunculo. 306. b. in tex.
Paulus diaconus in uita Iustiniani. 567. b.
Pauli diaconi lapsus, in uita Iusti. 574. a
Paupertas an excuset à tutela. 106 c. in textu.
Paupertas prodest 34. C. & 317. b. in gloss. h. dic, Paupertas non prodest, sed fauetur pauperi magis quàm diuiti cum agitur de donatione vel remissione pecuniæ.
Paupertas reddit hominem minus idoneũ 97 b. in glo. a
Paupertas sola non excusat à tutela. 107. a in textu.
Paupertatem detegere durum est. 437 a
Peccata remittuntur peregrinantibus. 283. C. in glo. h
Peccata secreta minus puniuntur, quã manifesta. 482, D in glo. f
Peccatum non deest in multiloquio. 508. D. in glos. p
Peche secret est à demy patdone. 482. D. in postil.
Peculatus actio est quinquennalis 561. C. in glo. k
Peculij actio, & de in rem uerso, &c. 511 d
Peculium castrense. & quasi castrense. 178. A in glo. f
Peculium est multiplex. 179. a
Peculium est quasi patrimonium filij, vel serui 468, D in glo. m
Pecunia consumitur, si expendatur, vel cũ alia misceatur. 175. C. in glos. h
Pecunia data in sacco non numerata, ut tãtundem reddatur. non est mutuum. 335. D. in glos. b
Pecunia large sumitur pro his quæ consistunt in numero, pondere, & mensura. 336. A. in glo. c
Pecunia mea cum alia mixta extinguitur. 153. B. in glos. e
Pelagius j. ponti. Maxi. in vita Iustiniani. 572. d
Pelagius in uita Iusti. ibidem.
Pene seu quasi, id est non. 319. c. in gl. i
Pensione non soluta per biennium repellitur emphyteuta ecclesiæ: priuati verò per triennium 390. d. in gl. y
Percutiatur inuasos primo. 547. d. in glo. i
Perduelles 286. b. in fi. glos. k
Perduellionis crimen ibidem in eadem gloss.
Peregrinus. id est peregrinans, vel deportatus. 214. d. in glos. h
Periculo eius nihil est, qui nihil habet ꝙ reddat 424 b. in postil.
Periculum rei æstimatæ, cuius est 495. C. in glos. d
Periculum vbi est, ibi debet esse commodum 425. A. in glo. e.
Perinde importat similitudinem, sed non omnimodam. 64. C. in glo. p
Periurus. in alio seculo punietur. 547. D. in glo. f.
Periurium facit quẽ puniri. 548. C. in gl. m.
Permutatio duas parit actiones. 384. A. in 6 uersũ glo.
Quando nascatur actio ex permutatione 473. C. in glo. f.
Permittuntur quædam in ultima uoluntate, quę non inter uiuos. 33. B in mar.
Perperam positum, idest contra ius. 7. A in glo. d
Perpetuo. 527 B in tex. & post.
Perpetuo multis modis capitur. 344. D. in glo. p.
Perpetuo. i. donec uiuat quis. ibid.
Perpetuum multipliciter dicitur. 99. B
Perferre. i. renunciare, seu denũciare. 420. D. in glo. p.
Persecutio continet actionem, & petitionem. 412. A
Personæ alienarum rerum gubernationem habentes. 525. C
Personæ quædam nec sui iuris sunt, nec alieni. 40. C. in glo. n
Pertinet.) Nec ad rem pertinet. i non obstat his quæ diximus. 127. A. in glo. b.
quod Pessimum est exemplo, tollẽdum est. 171. B. in tex.
Petitio hæreditatis est realis, & personalis. 553. A.
Peto quod habeo, in quatuor casibus. 43. C. in glo. b.
Philosophorum auctoritates sunt allegandæ. 383. D. in glo. f. & 384. B. in tex.
Philosophorum auctoritates quandoque redarguuntur. 383 D. in glo. f.
Pictura ornat materiam. 139. C. in fi. gl. n.
Pictura pretiosior est scriptura. 140. A
Pietas quid 229. A. in postil.
Pietatis causa maior est, q̃ indebiti. 406. C. in postil.
Pietatis intuitu cum quid datur, cui cẽsetur dari. 406. B
Pignora quando potest vendere creditor, 174. C in glo. l.
Pignoratitia actio. 473. A. in gl. a
Pignori potius incumbẽdum, quàm in personam agendum. 423. C. in tex.
Pignus & dominium nequeunt concurrere. 144 B. in postil.
Pignus, & hypotheca differunt. 465 B. in textu.
Placitum principis est constitutio. 20. B. in textu.
Plebiscitum quid sit. 19. B. in tex.
Plena cautio, & plenior quæ fit. 371. C. in glo. d.
Plena proprietas constat ex nuda proprietate & usufructu. 246. B. in glo. m.
Plena pubertas quando dicitur. 59. B. in textu.
Pluralis locutio pro singulari, & ecõtra ponitur. 25. A. in glo. a.
Pluralis oratio quandoque trahitur ad singularem. 427. C. in glo. d.
Plures & multi differunt. 26. D. in post.
Plures quando loco unius computantur. 104. in glo. k.
Plures rationes prævalẽt uni, nisi una sit melior pluribus. 57. C. in glo. i.
Segnius expediunt commissa negocia plures. 100. C. in glo. k.
Plus esse quis non potest. quàm filius. 57. B. in glo. f.
Plus petitur quatuor modis. 501. A. in tex.
Plus ualet quod est in opinione, quã quod est in re. 186. D. in glo. y.
Pœna arbitraria ad mortem extenditur. 441. D

Index materiarum.

Pœna capitis ideſt ſtatus. 108. D. in gl.k
Pœna conuentionalis & legalis differunt. 481.A.in poſtillis.& 486. D.in fi. gl.l
Pœna ex pacto peti non poteſt. 367.D
In pœnalibus an ſit extẽſio de ſimilibus ad ſimilia. 484 B.in additio.ad gl.k
Pœna maior maiori delicto debet. 361. A
Pœna malos terrere debet. 535. B.in textu.
Pœna minor iniuncta à lege, an tollatur per maiorem inductam ab alia lege.427 A.in.poſtillis.ſub.*
Pœna prætoria, & conuentionalis, differunt. 367.D.in fi.gl.c.& 481.A.& 486.'D in fin. gl.l
Pœnalis actio dicitur tribus modis. 481.B in gl.c
Pœnarum genera ſeptem. 3.B. in gl. b
Pœnæ diuerſificantur ex perſonarum diuerſitate. 560.D.in gl.z
Pœnæ in criminalibus ſunt ordinariæ, & extraordinariæ. 562. D
Pœnæ ſunt reſtringendæ. ibidem in fine in glo. q
Pœnitere non poteſt, qui ſemel conſenſit. 123.B.in gl. f
Pondus quid. 210 C.in fi.glo.p.& 212.B. in annota.ad §.& ſi plures.
Populi quidam legibus, quidam moribus quidam neutro tenentur. 15.D.in gl.b
Populus conſtat decem hominibus.142.A in poſtil.
Populus poteſt facere legem municipalẽ, id eſt particularem. 20. D. in poſtillis ſub lit.i
Porta aſinaria. 572.B
Portans frumentum extra prouinciam. non incidit in pœnam ſtatuti: Si quis portauerit &c. 33. C. in poſtillis,ſub.*
Poſſidentis conditio quandoque eſt deterior quàm petentis. 139. D. in princ. gloſſ.r
Poſſidere commodius eſt, quàm petere. 542.B.in textu.
Poſſidere dolo deſinens, tenetur ad exhibendum. 175.D.in gl.l
Poſſidere pro hærede, & pro poſſeſſore quis dicatur. 541. A. in textu.
Poſſeſſio diutina, quæ. 164. C
Poſſeſſio hæredis & defuncti an ſit eadem 205.D.in glo.b
Poſſeſſio id eſt præſcriptio. 180. D.in glo. v
Poſſeſſio non eſt propriè de mobilibus 543. A
Poſſeſſio poteſt peti ſine interdictis.138. C in glo.n
quis dicatur eſſe in poſſeſſione piſcandi, vel molendinum habendi, uel huiuſmodi. 120. A.in caſu,& ibi.C.in gl.u
Poſſeſſio ſæpe transfertur,licet res non apprehendatur. 146. C.in additio.gl. g
Poſſeſſio ſola dominium non quærit.182. C.in glo.q
Poſſeſſio una cum alia continuatur.285.B in gl. d
Poſſeſſio vnde dicitur. 543. A
Poſſeſſionem poſſeſſus non quærit. 181 B
Poſſeſſionis cauſa quando mutatur.163.D in fi.glo. g
Poſſeſſor clandeſtinus naturaliterpoſſidet, deiectus ciuiliter. 543. D
Poſſeſſor malæ fidei quo iure tenetur reſtituere fructus. 552.B
Pro poſſeſſore poſſidere quis dicatur.141. A.in text.
Poſſeſſori an competat actio.454. B.in gl.h
Poſſeſſorium maximas lites generat. 542, D.in gl.y
Poſitio, id eſt ſpecies. 12.D ,in gl.x
Poſitionibus reſponderi debet ſine plica, 1.C.in gl.i
pro Poſitiuo quandoque ponitur ſuperiatiuus. 391.D. in gl.e
Poſſum, id eſt debeo. 525. D
Poſteriores leges per priorres intelligũtur, 524. C. in fi.gl. n
Poſthumi loco exiſtens differt à vero, 202. A ingl.i
Poſthumorum loco qui ſint. 201. B. in textu.
Poſthumus dupliciter dicitur. 285. A. in ij. verſu textus.
Poſthumus quando non habetur pro iam nato. 73 B.in glo.g
Poſthumi hodie exhæredari non poſſunt. 200.D.in gl.u
Poſthumi quidam naturales, quidam ciuiles. 200.D.in gl & poſtil.
Poſtliminium & lex Cornelia differunt. 198.A in gl.ſ
Poſtliminium quid. 67.B.in glo.b
Poſtulare quid. 37 D.in gl.q
Poteſt verbum quandoque intelligitur cũ effectu. 337.B.in fi.glo.d
Poteſtas.)Franci non habent liberos in poteſtate. 44.D.in gl.ſ
Poteſtas multis modis capitur. 460. B. in glo.d
natus ex concubina, & inceſtuoſus, non ſunt in Poteſtate. 454.A.in gl.a
Poteſtas quinque modis ſumitur. 40. D.in gloſſ.o
Poteſtas tutoris alia eſt quàm patris, uel domini. 72. A. in poſtil.
verbum in Poteſtate. latè patet. 187. C. in poſtil.
Poteſtate alium contingere, tribus modis quis dicitur. 188.B.in gl.e
Poteſtatis dominicæ effectus multiplex. 41.C.in gl.f
Potius aduerbium. 130. C. in glo.g
Præ in compoſitióne quãdoque abundat. 249.C.in gl.k
Præbenda. (Duo prouide eadem Præbenda per Papam,ſimul admittuntur. 213.B paulo ante gl.a
Prædia ſtipendiaria. 144.A
Prædia tributaria. ibidem.
ex Præfationis qualitate colligit cauſa finalis ipſius diſpoſitionis. 226. C. in fin.gl. q
repetita cenſentur in contractibus, quæ dicta ſunt in Præfationibus. 360. C. in glo. q
Præfectus & prætor.differunt, hic ciuilia, ille criminalia cognoſcit negotia.item hic Romæ tantum,ille ad centum miliaria ius dicit. 88.B in gl.ſ
Præiudicare, videin verbo, Confitens delictum.
Præiudicialis actio dicitur, quod præiudicet alijs actionibus, 474.C.& 475.B
iuxta ipſam literam.
Prælegare, id eſt legare. 249. C. in gl. k
Prælato mortuo quærit chriſma à uicinis epiſcopis. 65.C.in poſtil.
Prælatus accuſatus ſuſpectus,an debeat adminiſtrare. 119. D
Prælatus alienans rem eccleſiæ eadem prælatura durante eam repetere poteſt.273. C. in gl.h
Præponi propriè dicitur, quando aliud ſequitur: impropriè, ſi nihil ſequitur. 298. D, in poſtil.
Prærogatiua ordinis.)Diſpoſitio abſoluta debet intelligi ſecundum ordinis prærogatiuam: nt ſi legetur aliquid Titio & filijs, præfertur pater quoad uiuit. 294. C. in gl.d
Præſcribit hæres cum mala fide. 164. C
Præſcriptio eſt longe poſſeſſionis effectus. 180.D.in gl.y
Præſcriptio eſt odioſa. 158.B.in gl.ſ
In præſcriptione quæritur de momento ad momentum. ibidem. B
Præcriptis verbis agitur tripliciter. 589. A
Præſcriptione an quæratur dominium, ſicut uſucapione. 158.C.in gloſſ.z
Præſens. 525.D.in gloſſ.d
Præſens capitaliter damnatus fit ſeruus, non abſens. 95. B. in gl. a
Præſens, ideſt degens in eadem prouincia. 158.B in gl.u
Præſenti. (In præſenti. 553 in tex. D
Præſidis nomen generale. 113.C.in glo. f
Præſumitur quis bonus uel malus pluribus actibus, non unico. 6.D.in poſtillis ſub lit. c
Præſumptio ex varijs ſumitur. 6.D. cir. fin. gloſſ. o
Præterire liberos in teſtamento, eſt eos nec inſtituere, nec exhæredare. 290. A in text.
Præteriti liberi habent duo remedia teſtamenti impugnandi. 323.B.in tex.
Præteriti temporis verba ſunt abnegatiua præſentis.51.A.ſub.* in poſtil. quandoque non. 135.B. in poſti.
Prẽteritio an habeatur p exhæredatione. 204.B.in tex.& in gl u
Præteritum perfectum ſubiunctiui quãdo non poteſt uerificari in præterito,trahitur ad futurum. 237.D.in poſtil.
Præteritus committit edictum inſtituto hærede. 290.A.in glo.x
Prętexta quid. 437.B.in glo. c
Prætor an permittat mentiri. 457.C.in gl.i & 461 A.in gl.a
Prætor ex bono & æquo ius anguſtum dilatauit. 323. A.in textu.
Prætor plus punit, quàm lex duodecim tabu. 419. A in gl. c
Prætores hodie ſunt præſides prouinciarũ, 21.C.in gl.m
Prætoriæ pœnales ſunt annales 528.B
Prætoriæ rei perſecutoriæ ſunt perpetuæ. 528.A. in gl.e
Prætorio iure nõ fit hæres,nec deſinit.323. C. in gl.e
Precaria poſſeſſio. 543.D
Preces.) Fruſtra precibus impetratur &c. in verbo Fruſtra.
Precioſius quando cedit uiliori.131. D.in gl.d.& 132.D.in marg.
Presbyteri ſalarium pro miſſa celebrata qualiter petitur. 406. D.in poſtil. ſub.*
Primo teſtamento præfertur ſecũdum, ſecus in ſententia. 224.D in gl.r
Princeps faciendo gratiam alicui, non tollit ius pœnæ quæſitæ parti: ſic conſenſus partis ipſius nõ tollit ius quæſitum fiſco, 414.D.in poſtil.
Princeps legibus uiuere vult.228.B. in text. & in gl.y.
Princeps poteſt eſſe iudex in cauſa propria. 218.B.in poſtil.
Princeps ſtrictè loquendo idem eſt quod imperator. D.in gl.x
Principi æquiparantur ſenatores. 64.B. in gl. o
Principis intereſt ſubditos habere locupletes. 42.A.in gl.b
Principis non omnis uoluntas eſt lex. 20. C. in gl.t
Principis epiſtola legem facit. 20. B.in text.
Principium bonum, melius medium, ſequitur & optimus finis. 1.B
Principum beneficia ſunt extendenda.61. C.in gl.h
Principum inſtitutores ab auaritiæ uitio alieni eſſe debent.in uita Iuſtin. 574. C
Principale ſi non tenet, nec acceſſorium. hæc regula quãdoque fallit 423.D.in po.
Principali caſſato, caſſatur quod inde ſequitur. 206.D in gl. q
Priſcianus. in vita Iuſtiniani. 574.B
Priuata Scriptura,uide in uerbo, Scriptura priuata.

Institutionum Imperialium.

Priuati scriptura facit fidem contra eum. 376.A.in gl.e

Priuata crimina & extraordinaria, quæ sint. 3.B. in marg.

Priuatæ uoci præfertpublica.207.D.in posſ.

Priuati quod interest principaliter, interest secundario reipub. 43.A.in gl.b

Priuata scriptura facit fidem si habet subscriptionem trium testium. 376. B. in addit.gl.e

Priuatorum pactio,ius publicum non tollit. 409.B in mar.

Priuatus quandoque stipulatur pro alio. 330.A.in postil.

Priuignus quis. 52 B.in glo.t

Priuilegio militum non gaudet miles sine sex signis. 190.B

Priuilegio non gaudet miles extra expeditionem. 204. B in gl.r

Priuilegium litis ordinationem respiciens vni concessum, transit ad aduersariū:secus si decisionem. 176.A.in addit gl. q

Probatio per iuramentum, non est legitima. 490. D.in gl. r

Proconsulis legatus duo habet specialia. 113.C.in gl.f

Procopius historicus.in vita Iusti. 566. B

Procreatio sobolis, simile maris & fœminæ officium requirit. 203.D.in gl. i

Procurator est duplex. 37.B

Procurator. 98. C.in gl.l

Procurator ad negocia, & lites, differunt: quia hic.xxv. ille.xvij. annum attingere debet. 37.B.in gl.e

Procurator agens præsente domino & cō firmante,non potest repelli defectu mādati. 524. D.in addit.gl.r

Procurator esse potest infamis; non aduocatus. 535.D

Procurator fisci quis. 105. C.in glo.b

Procurator non admittitur ubi agitur de pœna corporis,neque agendo.neq; defendendo. 441.C.in postil.

Procurator onus, aduocatus lucrum habet. 536.A

Procurator rei siue interueniat ante litis contestationem, siue post,debet satisdare. 526.C

Procuratores satisdant, non partes. 525.D

Procuratoris & aduocati officium sponta neum. 231. A

Procuratoris inuentio. 521.B.in tex·

Procuratoris officium quibusdam interdicitur. ibidem. D

Prodere & proditus,quid. 124. C. in gl. q

Prodigus, largus, & auarus,differūt.197.A in gl.b

Prodigus quomodo declaratur quis.ibidē C.in gl.d

Prodita actio,id est data. 502. D. in gl.o

Proculus quæstor Iustiniani vir probus.in vita Iustiniani. 571. A

Prognatus & abnepos idem. 283. A

Prohibitum directò, prohibetur per obliquum. 206 D.in glo.q

Promissor an statim conueniri possit. 370. D

Promittitur licitè quādoque factum alienum, quandoque non. 357.A.in gl.b

Promitto decem aureos annuos, & singulis annis, differunt. 344.C.& 370. C.in glos. l

Promissum hoc anno.quādo solui debet. ibidem.

Promulgare quid. 4.C

Propensus, idest magnus. 114.D.in gl.o

Propior sobrinus est filius patrui magni, uel amitæ magnæ: idem de propiore sobrina. 306. D

Propria causa quæ dica. 188. D.ī mar.sub *

Propriè & impropriè poni potest verbum semel positum. 266.D

Propulsare violentiam an & qualiter licet 17.C.in gl.c

Propulsio iniuriæ simplex est de iure naturali,sed cum moderamine est de iure gē tium 17.C.in addit.gl.e

Propulsio iniuriæ tria requirit.ibid.

Protestari non tenetur hæres quando facit actum pium non ut hæres. 236.d.in postillis.

Protestatio an & quādo requiratur in hærede faciente actum hæredis, quòd scilicet non facit ut hæres.236.d.in gl.d.

Pro tutelæ actio. 403. c. & 492.d.in gl.h

Prouocatio ad iram facit ut beneficium possit à prouocato reuocari.58.d.in gl.f

Prouocans patrem ad iram,potest exhæredari.58.d.in gl.f

Proximitas,id est cognatio. 304. C.in gl.g & 314. a.in gl.c

Proximus dicitur,quem nemo sequitur. 298.D.in postil.

Proximus pubertati. 361. d

Proximus pubertati dicitur quis à decimo anno & dimidio.425 d.in gl.m

Proximus quandoque infra respicit,quandoque supra.361.D.in gl.g

Prudentes quandoque contra beneuolentiam, id est æquitatem faciunt.354. B in tex.

Pubes quo ad testamēta & tutelas dicitur maior.xiiij.annis:quo ad matrimonium aūt q̄primum coire pōt,&c. 346.A.in gl.f

Pubes fieri.i.venire in suam tutelam.219.b in textu.

Pubertas plena dicitur in xviij. anno. 59.b in textu.

Publica uox præfertur priuatæ. 207. d.in postil.

Publica iudicia dicuntur quasi populica 457.b. in gl.o

Publica iudicia differunt à ciuilibus.556. b in textu.

Publica vtilitas quandoque facit ne audiat volens reddere alienū, &c. 136.b.in gl.h

Publiciana ut detur,quinque sunt necessaria.457.d.in versu.5.à fine.

Publicum dicitur quasi populicum. 114. C in gl.m.& 119.a.in gl.d

Publicum & commune differunt.121.a

Publicè.i.publica auctoritate. 21.d.in gl.y

Pudicitiæ fauor maximus. 518. b.in textu.

Pueri aliter docendi.atque prouecti. 131.a in gl.n

Pulsari & verberari differunt:hoc. cum dolore,illud sine dolore.440.d.in gl.t & u

Punctus in soluta oratione habet uim copulæ.11.a in postil.sub lit.a.

Punitur quis ex mora & procrastinatione 483.c.in glo.i

Punitur quis in quo peccauit 197.c.in gl. h

Pupillam tutor uxorem ducere nō potest. 53.b.in gl.uersu.31.

Pupilli an soluere possint.176.d

Pupilli reditus omnes non debent in eius alimentis expendi.116.d.in gl.o

Pupillis bona sua non committuntur, ut sint rata quæ per eos fiunt,quia restituūtur.96.b.in gl.f

Pupillus an sine tutoris auctoritate possit esse in iudicio ciuili uel criminali, &c. 91.c.in gl. d

Pupillus conueniens tutorem, præfertur cæteris creditoribus: secus si iudicem. 102.b in fi.gl. e

Pupillus doli capax tenetur depositi. 90. c in gl.q.

Pupillus etiam actor cogitur accipere curatorem in litem.96.a.in textu.

Pupillus ex contractu obligatur quando factus est locupletior.90.D.in gl.r

Pupillus factus locupletior tenetur ex mutuo.337.C.in gl.h

Pupillus in duobus casibus obligatur sine tutoris auctoritate. 90. C.in gl. o

Pupillus in quatuor casibus potest esse in iudicio sine auctoritate tutoris. 91. C. in glos.d

Pupillus in tribus locis potest tutorem petere. 88. C. in gl. u

Pupillus pot est habere curatorem.92.A. in tex.

Pupillus qualiter ex mutuo tenetur.337. C in gl.h

Pupillus quis. 63. D

Pupilare testamentum, pars est paterni testamenti. 222. B. in textu.

Potest quis esse testis de eo quod uidit in pupillari ætate. 189. A. in gl. r

Purpura tripliciter apponitur vestimento. 133.A

Purus locus est non sacer, nec sanctus, nec religiosus. 123. A. in gl.a

Putator. 431.D. in gl. d

Quæstor & exquæstor dicitur tripliciter. 6.A.in gl.K

Quæstus.) Bona ex quæstu sunt, quæ ueniunt ex emptio. vendit. locat. conduct. 391 D.in postillis.

Quæstus,idest prouentus, lucrum. 510. A. in gl.f

Quale,id est quod quandoque.135 A. uersu.4.in gl.

Qualitas, idest bonitas. 336.B. in gl.h

Quantitas non potest perire. 249. D. in postillis.

Quanti plurimi res æstimatur non ex affectione singulorum, sed ex communi æstimatione. 430.A.in gl.h

Quātum interdum sumitur pro quot. 215. C.in gl.c.

Quarta est multiplex. 271. A. in gl.a

Quarta relinquitur multis modis. 231. B

Quasi stat similitudinarie;non affirmatiuè. 457.D.in gl. i

Quamuis quandoque ponitur correctiuè, quandoque aduersatiue. 107. C. in casu. §.similiter.

Querela datur emancipatis. 204. A. in glos o

Querela inofficiosi quandoque continet contra tab. 317.D.in glo. s

Queri potest, idest querimonia proponi. 376.D.in gl.n

Qui uadit planè,vadit sane. 18.D.in glo. p

Quirinus unde. 16. D

Quis & quæ substantiam notant. 368.A

Quodammodo notat improprietatē. 220. B.in postillis.

Quod differtur, non aufertur. argu. pro & contra. 278 D.in gl.e

Quondam dictio, qualiter sumitur. 34. C. in gl.f

Quotcunque. 211.in gl.b

Quotidie quæ uersantur, magis attendi debent.8.D.in postil sub lit.e

Rapina & furtum non numerantur inter casus fortuitos. 457. A

Raptor & fur differunt. 427.D.in gl.f

Raptor in minus tenetur, quam fur manifestus. ibidem in gl.h

Raptor qua actione tenetur.427.A.in prin. gl.

Raro.) Etiam ad raro contingentię adaptatur ius. 130 C.in fi.gl. g

Rata pars hæreditatis uel quarta, idest uirilis portio. 232.A. in textu.

Ratio eadem per omnia ubi est, ibi idem iº statui debet: secus si non per omnia. 64. C.in gl.r.& 510.A.in gl.K

non fit Ratione quandoque,quod æquitate. 180.A.in gl. o

Rationes plures prævalent vni nisi vna sit melior pluribus. 57.C.in gl.

Realis actio directa non hæret ossibus.253.i B.in

Index materiarum.

B. in gloss.d
Rebus non verbis lex imponitur. 376. C. in fin. gl. f
Recedendum non est à significatione uerborum, nisi testatorem aliud sensisse certum sit. 97. C. in gl. b
Rectè iustitiam denotat, rite solennitatem. 202. C. in postillis sub *
Recusanti iudicem sufficit allegare suspicionem sine aliqua causa de iure ciuili, sed de iure canonico debet causa inferri & probari coram arbitris communiter eligendis. 272. A. in gl. p
Reddere uolens alienum, quandoque non auditur. 136. B. in gl. h
Redimens aliquem ab hostibus etiam infidelibus, potest eum retinere pro pignore, 516. C. in gl. m
Rhegino monacus. in vita Iusti. 567. C
Relatiuum quis, quandoque stat declaratiuè. 449. A. in gl. a
Relegare seu deportare qui possunt. 64. A
Relegatus & deportatus differunt. 6. A
Religio. pietas est in deum. 16. B. in gl. g
Religiosum locum quæ corporis pars faciat. 122. D. in glo. y
Religiosus quis fit per leges. 3. C. in gl. d
Religiosus locus non fit sine auctoritate episcopi. 122. B. in gl. n
Relinquere spectat ad vltimam voluntatẽ & morientis tantum. 38. D. in gl. o
Relinquo verbum, an importet institutionem, legatum uel fideicommissum. 192. D. in gl. m
Reliqua non comprehendit remissio redditionis rationum, nec latã culpam, nec dolum. 252. D. in gl. r
Reliqua reddere. 253. A. in textu. & 252. D in gl. r.
Remissio iniuriarum in foro pœniten. an tollat actionem ex maleficio. 532. B. in postillis.
Renunciare iuri suo quandoque quis non potest. 173. C. in gl. i
Repetere alienatum quandoque licet. ibi. D. in gl. h
Repeti indebitè solutm quandoque non potest. 337. A. in textu.
Repetita creduntur in contractiubs, quæ in præfationibus dicta sunt. 360. C. in glo. h
Repetita dicuntur, quæ in præfationibus dicta sunt nisi repetitio inducat uitium. 434. D. in gl. q
Repetitio non competit turpiter danti. 54. C. in gl. k
Repudiare hæreditatem. 235. D. in glo. l
Repugnantia an admittantur. 261. D. in gl. f
Res.) Ex re, strictè immediatam rem notant: large, id est propter rem. 178. C. in gl. k
Res generaliter quandoque stat. 449. B. in gl. d
Res, id est imperium. 12. D. in glo. z
Res, id est species. 243. D. in gl. g
Res incorporales quasi possidentur. 538. D
Rei appellatione quandoque continetur factum. 333. D. in glo. c
Rei vindicatio & furti condictio differunt. 477. C. in gl. c
Rei uindicatio quæ datur legatariis, non est ex quasi contractu. 404. C. in gl. m
Rerum diuisiones quot. 147. C
Rescissum fit testamentum per querelam contra tabu. 282. D. in gl. o
Resignare testamentum. id est sigilla aperire & remouere. 194. B. in glo. c
Resciscere, id est compos mẽtis fieri. 219. D. in gl. q
Restituere non tenetur indebitè accipiens in certis casibus. 337. B
Restituere verbum, large sumitur. 495. D in gl. c
Restitui res deteriorata non dicitur. 338. C in glo. p
Restituo verbum generale est, & differt ab indulgendo. 64. D. in gl. t
Restitutionem non indulget euentus damni, sed inconsulta facilitas. 236. A. in posti.
Restitutionis beneficium tollit iuramentum interpositum. ibid.
Restringitur verbum generale ad id quod Rei aptius est. 223. C. in gl. k
Retinere quinternos potest scriptor nisi ei satisfiat. 139. A. in postil.
Retineri potest res alienata in fraudem soluendo creditori. 464. A
Retro principes, id est antecessores ex eadẽ patria. 169. A. in gl. c
Reus promittendi. 248. D. in casu.
Reus promittendi, est reus debendi. 347. C. in posti. sub ij. †
Reus stipulandi, est reus credendi. ibidem. sub. j. †
Rei debendi in solidum non possunt conueniri, nisi alter sit absens, aut sit inops. 349. D. in gl h
Reorum debendi & credendi constitutio an per interuallum impediatur. 348. C. in gl. l
Reo si denuncietur ut soluat antequam cõueniatur, hoc de vrbanitate est, non necessitate. 478. C. in gl. i
Rite solennitatem denotat, rectè iustitiam. 202. C. in postil. sub. *
Rogatio, iussum, & mandatum differunt. 396. C. in postil.
Roma caput mundi. 526. C. in gl. u
Roma est communis patria. 109. D. in gl. g.
Roma incenditur à Totila. in uita Iustiniani. 567. D
Roma rerum domina in vita Iust. 568. B
Roma sine habitatore relicta. in vita Iustiniani. 567. D
Roma, vrbs, ciuitas, & patria differunt. 194. A. in gl. c
Romam Belisarius mira celeritate instaurat in uita Iusti. 568 B
Romanum ciuem fieri quid. 320. A. in gl. p
Romanus ciuis, id est liber homo. 45. D. in gl. d. & 184. D. in gl. i
Romanum ius qualiter intelligitur. 19. D. in gl. u
Rubrica potest allegari, si continet orationem perfectam, vt Quod quisque iuris in alium &c. 1. A. in postil.
Rubrica quandoque est generalior nigro. 9. D. in gl. l
Ruinis non est de formanda ciuitas. 461. D in gl. g
Rumpi quando dicatur testamentum. 224. B. in textu.
Rumpitur quod plus ualet, per id quod minus. 225. A. in gl. b
Rumpitur testamentum per duo. 282. D in marg.
Ruptum dicitur quoquo modo corruptum seu deterioratum. 434. A. in textu.
Rusticitas sancta omnia palam habet. 465. C. in gl. c
Rusticiana Boetij. vxor Romæ inter mendicantes inuenta. in uita Iustiniani. 568. A
Rusticus) Quædam scimus per rusticos. 129. C. in gl. e
SAcer esse locus definit dupliciter. 122. C. in gl. u
Sacer locus quid dicitur. 122. B. in textu.
Sacræ rei vindicatio ualet inter ignorãtes. 355. D
Sacræ res tribus casibus possunt alienari 122. C. in gl. f
Salaria magistrorum sunt soluenda 75. D in gl. n
Salarium aduocati & procuratoris, & presbyteri pro missis celebrandis, qualiter petitur. 409. D. in postil.
Salariũ interueniens in mandato, an peti possit. & qua actione. 400. C. in gl. t
Salua rerum substantia, quid. 151. C. in gl. f
Sanctiones quid significent. 123. D. in gl. l
Sanctissima res est iuris ciuilis sapiẽtia, nec precio nummario æstimãda 19. A. in gl. versu. 3.
Sanguini debetur honor. 327. A. in gl. c
Sapiens melioris est conditionis, quã stultus. 107. D. in gl. d
Sarcinator. 388. in gl. o. & 401. A. in gloss. a
Satisdare, est promissionem per fideiussores facere. 523. C
Satisdare non tenentur curatores testamẽtarij. 99. C. in gl. g
Satisdatio à quibus tutoribus danda est. ibidem.
Satisdatio de legato soluendo potest remitti à testatore, sed non de vtendo fruendo arbitrio boni uiri. 153. C in marg.
Satisdatio duplex ab actore exigitur. 523. C in gl. g
Satisdatio iudicio sisti, an possit sub pœna fieri. 523. D. in gl. i
Satisdatio iudicatum solui quid. 522. B. in textu.
Scandalum timendum est. 126. C. in marg.
Scholaris absens à studio per quinquennium, perdit priuilegium. 193. D. in postil.
Scholaris moriens uel discedens, an possit substituere. 392. A. in gl. h
Scholaris non gaudet senatusconsulto Macedo. 514. B. in gl. a
Scolarem licet modice, sine causa verberare. 42. B. in gl. i
Scientia certa Papæ facit, ut duo prouisi de eadem prębenda, simul admittantur. 213. B. paulo ante glo. a
Scientiæ triuiales excusant tutores. 109. D in glo. g
Scimus tantum ea quæ sunt, quæ non sunt nescimus. 218. B. in gl. f
Scimus uera, non falsa. ibidem.
Scire an præsumatur quis in dubio aliquid uel ignorare. 111. A. in gl. a
Scire est ueritatem uisu perceptam mente tenere. 308. B. in textu, iuncta gl.
Scire factum suum quisque debet. 250. A. in gl. t
Scire iura omnes tenentur, exceptis fœmina, pupillo, & milite. 119. C. in gl. h
quod nemo Scit, penè non fit. 482. D. in postillis.
Scribentis falsitas solennitas vel error probatur per testes. 375. A. in post l. in Scriptis & sedendo ferenda est sententia. 551. B. in marg.
Scriptor mercenarius potest retinere quinternos, si ei non satisfiat. 139. A. in postillis.
Scriptura nõ est necessaria ad substantiam legis. sed ad probationem. 19. C. in addit. glo. b.
Scriptura præconizata facit fidem apud. omnes. 28. C
Scriptura priuata pro scribente non ualet sed contra eum ualet, si est cũ causa. 363. D. in gl. l
Scriptura priuati facit fidem contra scribent 376. A. in gl. c

Institutionum Imperialium.

Scriptura priuata facit ſemiplenam probationem. ibidem,& in gl.f
Scripturæ an ſemper ſtandum ſit. 363.B
Scripturæ ordo an ſeruandus ſit, pro & cõtra. 259.D.in gl.g
Scripturæ ordinem ſequi, & ſpernere teſtatoris uoluntatem, inciuile eſt. ibidem. C.in textu.
Scripturæ publicæ uel priuatæ an & quando ſtetur. 374.D.in gl. n
Secreta animi indicant exteriora. 127.C.in glo. g
Secreta peccata minus puniuntur, quàm manifeſta. 482 D. in gl. f
Secundum imaginem, id eſt imaginariè & intellectualiter. 407. B.in glo.d
Secundum ſumitur multipliciter. 333.D.in glo. d
Sedere non tenetur iudex in actu uoluntariæ iuriſdictiouis. 30.B. in poſtillis.
Semel quod eſt, ſemper erit: quod eſt verũ in immutabilibus uel natura uel iure. 269.C.in gl.b
Semeſtre quid. 105.C
Seminauit ſi quis ſemine meo in fundo alieno, agam cõtra dominum fundi. 138. D.in gl.n
Semper, id eſt ſine intermiſſione temporis. 534 A.in gl f
Semper erit, quod ſemel eſt: quod uerum eſt in immutabilibus uel natura uel iure. 269.C.in glo.b
Senatores æquiparantur principi. 64. B. in gloſſ. o
Senator poteſt reſtituere ad ſtatũ, ut princeps. 64. D. in gl. ſ
Senatuſconſultũ Trebellianum vnde. 269. C. in glo.e
Sententia an ſit ſtatim executioni mandanda, & in quibus caſibus differtur eius executio. 552. C
Sententia certa non poteſt ferri in rebus incertis. 126. B.in poſtil.
Sententia dicitur atrox, licet iuſta. 80. C.in glo.d
Sententia die præfixa debet ferri, etiam altera partium abſente. 343. D.in mar.
Sententia eſt de iure ciuili. 533. B. in marg.
Sententia eſt firma & indubitata reſpõſio. 21.D.in gl.u
Sententia,& ſecundum decretum,transferunt dominium. 555.D
in Sententia allegationes ſunt repetendæ. 273.D.in gl.c
in Sententia debet cauſa exprimi. 114.B.in glo.l
Sententia in ſcriptis ferenda eſt. 499. D. in marg.
Sententia in ſcriptis ferenda eſt. 499. D. in marg.
Sententia iudicis præſumitur ſolenniter lata. 375. B.in poſt.
Sententia nõ poteſt eſſe ſemper certa. 499. C.in mar.
Sententia prima præfertur ſecundæ, ſecus in teſtamento. 22. A.verſu.i.in glo.a
Sententia ſedendo & in ſcriptis ferẽda eſt. 551.B
Sententia ſi geminetur, ex qua agetur. 225. A
Sententia ſuper actione famoſa, an ſemper infamet. 549.D
Separationem bonorum impetrare quis poteſt. 233.B in glo.g.
Septies in die cadit iuſtus. 10 ſub litera D. verſu 7.
Sermonem conceptum quis retinere poteſt? q.d.nullus. 530.C.in glo.ſ.
Serui libertatem conſequuntur nouẽ modis. 32.D
Serui non habent cognationem quo ad ius ſuccedendi, ſed bene quo ad ius matrimonij. 52.D.in glo.a.
Seruire per ſubſtitutum poteſt quis cum nõ requiritur induſtria perſonę. 152.C. in glo.r.
Seruit nemini ſua res. 151. C.in gl.c.
Seruitus eſt de iure gentium origine, & de iure ciuili formatione. 25.d in glo.d.
Seruitutes perſonales poſſunt alieneri, nõ prædiales. 155.d.in poſtil.
Seruitutes ſunt in bonis noſtris. 118. d.in glo.t
Senectutis ratione aliqua fiunt, quæ aliàs non fierent. 109.a.in glo.d
Seruiana actio. 465.d.in gl.f
Seruitutum genera ſunt tria. 148.d.in glo.b
Seruo inuito dominus non quærit hæreditatem delatam. 208.c.in gl.h
Seruo legatum relinqui poteſt. 180. a. in gloſſ.o
Seruo quandoque datur tutor. 71.d.in gl i
Seruorum ſtatus diuerſus tendit eodẽ. 26. b.in textu,& in gl.p
Seruorum tria genera ſunt caſtaldi, media ſtini, compediti 440.b
Seruus an poſſit habere aliquid ſuũ. 180.a
Seruus ciuiliter nequit obligari. 372.a.in marg.
Seruus fugitiuus an uſucapiatur triginta annis. 159.C.in gl.c
Seruus hæres inſtitutus non acquirit domino, niſi duo cõcurrant 2.59. a.in mar.
Seruus manumiſſus an teneatur de geſtis in ſeruitute. 517.a.in mar.
Seruus in certis caſibus poteſt eſſe in iudicio. 521 a.in poſt.
Seruus non poteſt obligari fideiubendo. 413.D.in glo.e
Seruum occidere quandoque licet. 42.b in gl.i
Seruus ordinarius. 512.d.in gl.k
Seruus priuatus à ſeruando dicitur: ſeruus publicus, id eſt tabellio, à ſeruiendo. 25. d.in gl.g.
Seruus pro nullo reputatur. 468.d.in gl.m
Seruus purè inſtitutus, à ſeipſo libertatem recipit. 232.D.in gl.o
Seruus ſine domino eſſe poteſt: 25.d.in glo.d
Seruus vicarius. 512.D.in gl.k
Sigillum mutans, falſarius eſt. 560.D.in poſtillis.
Signatorius annulus. 185.C.in gl.m
Significatio.) Non eſt recedendum à ſignificatione verborum, niſi certũ ſit teſtatorem aliud ſenſiſſe 97.C.in gl. h
Signis non deprehenditur conceptus mẽtis. 342.D.in poſt.
Siluerius.I.Pont.Max.in uita Iuſtiniani.ibidem.
Siluerius inter martyres relatus, in vita Iuſtiniani. 573.b
Similium eadem eſt diſciplina. 508.d.in gl.q
Simul quædam bene fiunt, quæ non valent ſi fiant ſeparatim. 97.d.in fi.gl.b
Simplicitas legibus amica. 295.d.in textu.
Simplicitas magis quàm difficultas legib. amica: quod uerum de ſimplicitate cõtraria fraudi, non fatua & ignaua. 273.C in gl.b
Singularis pro plurali ponitur in collectiuis, uel quando eſt connexitas, uel ratio nis paritas. 25.b.in poſtil.
Si unus uelit diuidere tutelam, alij gerere, fiet diuiſio. 100.D.in poſtil.
Societas eligit induſtriam perſonæ. 394. D. in poſtillis.
Societas eſt quoddã ius fraternitatis. 393. B in gl.c
Societas incidens. 403.d.in gl.f
Societas inhoneſta, coniuratio,& conuenticulum, idem. 392.B. in poſtil.
Societas iniqua eſt, ex qua quis damnum capit non etiam lucrum. 393.D. in poſtillis.
Societas multis modis ſoluitur. 394. B. in marg.
Societas non eſt malorum. 392. B. in poſtillis.
Societas non trãſit ad hæredes, niſi in duobus caſibus. 394.D in gl.q
Societas omnium bonorum non cenſetur coita, niſi exprimatur. 392. D.in poſtillis.
Societas quandoque impropriè capitur pro conſortio, & ſocius pro conſorte. 403 D.in gl.f & g
Societas quid. 392.A.in interpretatione rubricæ.
Socius in cauſa ſocij admittitur in teſtimonium. 189.B.in glo.c
Socius non præſumitur committere furtum 417.C.in poſtil.
Socrus quæ. 51.C.in gl.i
Sola principis definitiua habet vim legis. 20.D.in gl.x
Solers dicitur quaſi totus in arte conſiſtens 6.C.in glo.o
Solennitas.) Vide id uerbo ſcribentis.
Solennitate non ſeruata factum, eſt quaſi non iure factum. 226. D.in gl.b
Solidus in iure, id eſt aureus. 89. A. in glo.a
Soluens pupillo debitor, plenam uel pleniorem uel pleniſsimam quandoque habet ſecuritatem. 176 C.in gl.a
Soluendo quem non eſſe, quomodo ſcit. 35.C.in gl.e
Soluere.) intereſt noſtra potius non ſoluere, quàm ſolutum repetere. 117.C.in gl. m
Soluere non teneor librum quem emi, ſi prius quàm ſoluam precium, reperiam alienum aut uitioſum. ibidem.
Soluere non tenetur emptor, quando imminet euictio in limine contractus ante ſolutionem precij, niſi venditor det idoneos fideiuſſores. ibid.
Soluere ſibi rem debitam an poſſit quis. 91.C.in poſt.
Soluere ſtatim, uide in uerbo ſtatim.
Solus, id eſt nullus alius. 20. D. in gl.b
Solutio an poſſit fieri adiecto. 358. C. in marg.
Solutio neceſſitatis, ſed emptio uoluntatis. 176.C. in gl.ſ
Solutio quando fiet, ſi hoc anno ſit promiſſum. 370.C.in mar.
Solutio particularis an poſſit fieri inuito creditore. 411.D in mar.
Solutio una, multas terminat quæſtiones. 131 D
Solutio una, parit plures liberationes. 410. A.verſu. 12.in gl.
Solutum indebitum per errorem, ſæpe repeti non poteſt. 337.A.in textu.
Sophiæ templum à Iuſtiniano conditum. in vita Iuſtinia. 566.C
Sophiſtæ, id eſt dialectici. 109.D.in gl.g
Sorores patrueles ſunt filiæ duorum fratrum. 506.C.in textu.
Sorte lis quandoque dirimitur. 254. B.in textu.
Spadones qui. 61.A.in gl.d
Speciale auxilium petere non debet, qui habet generale. 51.B.in gl.f
Speciale mandatum in multis caſibus requiritur. 521.D.in mar
Speciale quod eſt, non trahitur ad conſequentiam. 358.C
Speciei interitu liberatur, qui in ſpecie tenetur. 249.D.in gl.o

Spe-

Index materiarum.

Species, id est casus. 331.B in glo.e
Species solæ commodantur. 496 D. in gloss.o
Specificans, ut dominus fiat rei specificatæ, tria requiruntur. 131.D.in gl.d
Sperari de proximo, & esse, paria sunt. 105.C.in gl.c
Speratur inops deuenire ad pinguiorē fortunam. 265.A.in ij.versu gl.
Spoliatus, si eodem die spoliatorem respoliat, non tenetur interdicto unde ui: secus si die sequenti, quia tunc tenetur. 54 .C.in gl.d
Sponsalia inter absentes & præsentes fieri possunt. 363.C.in gl.b
Sponsalitia largitas est cum sponsus sponsæ per verba de futuro, uel ecōtra, purè donat, non respectu dotis. 171.A
Spontaneum officium. 231.A.in gl.a
Σποράδην græcè, id est vulgo, passim, sparsim. 54.B.in glo.h
Sportulæ. 488.C.in glo.g
Spuriis nihil relinqui potest. 268.B.in glo.b
Spurius quis. 53.D.in mar.
Stabile nihil inter homines. 10.D
Stadium est octaua pars miliarij. 121. C.in gl.i
Statim dictio, importat summariam cognitionem. 526.D.in gl.y
Statim, id est primis, uel eoipso. 295 B.in glo.b
Statim soluere non est illico soluere, sed cum spatio quo solui potest. 392.D.in gl.q
Statua. Mos fugiendi ad statuas principū, vnde manarit. 24.B. in postil.
Statuliber est seruus. 25.A.in glo.b
Statum non habet seruus. 81.C.in gl.a
Status hominis consistit in libertate, ciuitate, familia. 79.D.in gloss.a
Statuta debent strictè intelligi. 4. D.in gl.q
Statuta & sententiæ licet sint stricti iuris, tamen recipiunt interpretationem extentiuam, quando alias non possunt sortiri effectum. 155.D.in gl.o
Statuta quædam fauorabilia, quedā odiosa. 295.B.in gl.k
Statutum derogat ultimæ uoluntati. 207. D in postil.
Statutum in vltima uoluntate non extenditur ad dispositionem inter uiuos. 38. D.in postil.
Sterilia tantum olim dabantur in emphyteusim. 390.A.in glo.p
Stilicidium. 149. C.in gl.e
Stipulamur alteri tribus modis. 367. C. in glo.b
Stipulando alteri quandoque illi actionē quærimus, quandoque non. ibidem.
Stipulari improprie dicitur promittēs. 342 C.in glo p
Stipulari ire, & stipulari iter, differunt. 350. D.in gl.t
Stipulari pro alio multi possunt. 182. B. in gl.n
Stipulatio alteri facta tribus modis formatur. 367.C.in marg.
Stipulatio an possit fieri sine uerbis. 342. D.in postil.
Stipulatio an possit fieri sub conditione, 343.B.
Stipulatio an vitietur ob turpitudinē. 369. B.in textu, & in gl.g & h
Stipulatio debet fieri uerbis aptis. 342.D in gl.t
Stipulatio non semper uitiatur ex responsionis diuersitate. 359.D in mar.
Stipulatio pura non suspenditur, sed bene alij actus. 356.D.in glo.p
Stipulatio quid. 341.B.in gl.d
Stipulatio tātum fit per verba futuri temporis. 376.C.in marg.
Stipulationem committi. 202.D. in postillis.
Stipulationes iudiciales. 352.C.in gl.f
Stipulationes prætoriæ. ibid.in gl.g
Stipulationes prætoriæ & iudiciales differunt multipliciter. 353.C.in gl.h
Stipulatio rei suæ an ualeat. 356. C. in marg.
Stipulatur alter alteri sexdecim modis. 357 D.in gl.e
Stipulatur quandoq; infans, furiosus nunquam. 362. A. in mar.
Stipulatur quandoque priuatus pro alio, quod fit fauore libertatis. 330.A. in postillis.
Stipulor, id est interrogo. 414.A
Stipulum quid. 341.B.in textu.
Stupri pœna est quinquennalis. 558.C
Suasio capitur in bonam partem & malā. 6 D.in gl.f
Substitutio breuiloqua, compendiosa. exē plaris, pupillaris. 220.A,B,C
Substitutio est verbū generale, & refertur ad directam & fideicom. institutionem. 223.C.in gl.k
Substitutio filij exhæredati est eius testamentum. 221.D.in postil.
Substitutio pupillaris habet quatuor necessaria. 219.A.in gl.a
Substitutio vulgaris. 219.D
Subtilitatem legis quærens, dānatur. 277. A.in textu.
Successio liberorum, tristis est. 299. B. in textu.
Successio libertinorum & ingenuorū differt tripliciter. 319.C
Successionis ordo triplex est. 315.C.in gl.k
Successor anomalus est, qui nō succedit ex testamento, nec ab intestato. 330. D.in glo. c
Successorem an comitetur vitium auctoris. 190.A.in gl, o
Successorium edictum. 297.B.in gl.k
Summa, id est prima, maxima, breuis. 24. D in gl.p. & 449.B.in gl.e
Summus, id est primus. 11.B.in postil,
Superflui iure saluo, in libello scribi debet. 503.C.in gl.c
Superiores seu maiores dicuntur supra tritauum: nam vltra nō sunt uocabula specialia. 307. C.in gl.c
Superuiuere, id est cōualere à morbo. 166. D.in gl p
Suspectus) Accusans de suspecto, se debet inscribere quādo agit criminaliter. 113. B.in gl.a
Suspecti fieri possunt omnes tutores distribuendo genera singulorum, non singula generū, idest singula in generibus posita. 114.A.in gl.h
Suus hæres præteritus habet duo remedia, emancipatus unum. 204.A
Sui hæredes immiscent & abstinent: extranei adeunt & repudiant. 235.D
inter Suos hæredes numerātur dati curiæ, & emancipati. 283.B.in textu. & 314.D. in gl.q
Suitas etiam est de iure prætorio. 290.D.in glo.e
Suus relatiuum non semper importat dominium. 440.D.in postil.
Syluerius. I. Pont. Max. in uita Iusti. 572. A
Symmachus Theodorici iussu necatur, in uita Iustinia. 568. A
Syndicus. 98.C.in gl.l
Synodus quinta tempore Vigilij, non Iulij in uita Iustiniani. 573. C

TAbellio malè instrumentans facit litē suam. 443.A.in postil.
Tabellio, seruus est reipub. non tamen est purus seruus, 58.C.in gl.q
Tabelliones non sunt iurisperiti. 366. C.in postillis.
Tacens affirmat, nisi erubescentia taceat. 69. D
Tacere nocet quandoque. 392. D.in postillis.
Talio est similitudo supplicij. vt mēbrum pro membro. 449.D.in gl.i
Taxillis quandoque lis dirimitur. 253. D.in glo.p
Temerè, id est nimis cito. 174.B.in gl.q
Tempore belli rigor iuris seruari non debet: vnde dicebat Marius, non potui exaudire leges, propter strepitū armorum. 2. D.in gl.u
Tempore belli non seruantur leges de facto: de iure tamen seruari deberent. ibidem.
Temporis tractus non ualidat inualidum. 196.A.in gl.f
Tempus incertum præualet certo in hæredis institutione. 213. C. in gl.b
Tempus inducit obliuionem. 161. D. in glo.e
Tempus longum. 159.D.in glo.e.& 161.D. in glo.e
Tempus non est modus tollendæ obligationis. 154.C.in gl.q
Tempus pro tempore ponitur. 237. D.in gl.K
Tempus quid, & eius diuisio. 134. D.in gloss.o
Teneri an & quando quis pro altero possit. 102. A
Tertia pars dicitur parum respectu totius. 292.C.in gl.l
Testamenta maiorem uim habent, quàm codicilli 281.B.in addit.gl.a
Testamenta non iure facta, quæ. 226. D.in glo.b
Testamentarij testes debent audire & uidere testantem, nec sufficit cortina in medio. 192.B.in postil.
Testamenti etymologiam Iustiniani ridet Gellius & Valla, 183. B. in postil.
Testamenti factio actiuè & passiuè capit. 185.D.in gl.p
Testamenti factionem habet qui potest capere ex testamento. 235.B in textu.
Testamēti per cæcum faciendi solennitas. 197.D.in gl.n
Testamenti perfectio quadruplex. 184.C
Testamentū accusans perdit legatum. 167 .C.in gl.f
Testamentum damnati crimine capitali, ui ualet, si pendente appellatione uel supplicatione pro gratia, moriatur. 193.D. in gl.c
Testamētum dicitur quasi testatio mētis. 183.A.in tex.
Testamētum sine hæredis institutione est nullum. 259.C.in gl.f
Testamētum est irreuocabile, si in eo ponatur clausula quòd ualeat iure contractus. 33.C.in gl.c
Testamentum ex libero non ex alieno arbitrio procedere debet. 195.B.in gl.c
Testamentum facere multi prohibētur à iure. 198 B.in mar.
Testamentum incidere plus est quàm dicere uelle ipsum non ualere. 227. D.in glo.l
Testamētum inofficiosum quādoque cōtinet exhæredationem & præteritionē. 317.D.in mar.
Testamentum irritum. 227.A.in gl.b
Testamētum multis modis fit inualidum. 222.B.in gl.u
Testamētum non dicitur vllum sine hæredis institutione. 184. C. paulo ante gl.a
Testamentum nuncupatiuum. 186. D. in gloss. z

Institutionum Imperialium.

Testamentum olim linteo inuoluebatur. 185.C.in gl.n
Testamentum non operantur uerba prolata in dubio,sed in contractibus præsumuntur obligatoria. 192.D.in gl.m
Testamentum per duo rumpitur. 282.D. in marg.
Testamentum per ingressum monasterij non irritatur. 224.D.in postil.
Testamentum per querelam, & cõtratab. fit rescissum. 282.D.in gl.o
Testamentũ principale si non est, nec pupil are. 219.A.in gl.a
Testamentum quid. 184.C
Testamentum quod feci, nolo ualere: hæc uerba nihil operantur, nisi testator declaret uoluntatem suam in actis coram testibus. 227.C.in gl.& postillis.
Testamentum rumpitur multis modis. 222.B.in gl.u
Testamentum secundum præfertur primo, & sententia prima, secundæ. 224. D.in gl.r
Testari quidam nolunt,aliqui nõ possunt. 282.C.in marg.
Testatoris uoluntas lex est. 209.D.in gl.k
Testatur quis quandoque de rebus alienis. 222.C.sub fi.gl.u
Testes duo per indirectum probantes cõtra instrumentum, faciunt ipsum uacillare. 364.C.in fi.gl.q
Testes esse possunt homines uniuersitatis in negotiis ex quibus non resultat commodum particulare,sed communc.188 D.in postil.
Testes & instrumenta differunt. 366. C.in gloss.t
Testes idonei, id est omni exceptione maiores. 363.D.in gl.p
Testes omni exceptione maiores sunt,quibus nulla opponi potest exceptio. ibidem.
Testes rogari debent. 189.D.in gl.i
Testes testamentarij debent audire & uidere testantem. 192.B.in postil.
Testis alterius idiomatis potest interrogari per interpretem. 342.C.in addit. glos.o
Testis esse potest monachus in causa sui monasterij. 188.C.in postil.
Testis esse potest quis de eo quod vidit in pupillari ætate. 186.A.in glo.r
in dicto Testis deponentis de facto alicuius iam mortui, subauditur,quondam. 162.C.in postil.
Testis in testamento an possit esse hermaphroditus. 185.D.in gl.q
Testis non repellitur à testimonio contra eum qui ipsum studiosè percussit & accusauit ut ipsum excluderet. 108.D.in gloss.k
Testis productionis & depositionis tempus inspicitur. 188.B.in fi.gl.e
Testis unus cum fama,an probet in criminali. 106.D
Testium numerus quis esse debet in testamentis. 189.D.in marg.
Theatrum quid, & vnde. 30.C.in gl.u
Theias occiditur à Narsete. in uita Iustiniani. 569.C
Theodatus Gotthorum rex. in uita Iustiniani. 566.c
Theodoricus rex Clodouei filius. in uita Iustiniani. 567.B
Theodora Iustiniani uxor. in eius uita. 565.B
Theodora Augusta Iustiniani uxor, malè de fide sentiens.in uita Iusti. 571.D
Theodoricus Gotthorum rex. in uita Iustiniani. 568.A
Theologia continetur in iure. 11.B
Theotocos dicta Christi mater in uita Iustiniani. C
Theodoci mater Anna dicta. in uita Iustiniani. ibidem.
Theudebertus fœdifragus. in uita Iustiniani. 567.A
Theudebertus Francorum rex Iustiniano confœderatus. in uita Iustiniani.ibidem.
Theudebertus Metensium & Galliæ Narbonen.rex, Clodouei nepos.in Iustiniani uita. ibidem.
Thesaurus an sit inuentoris. 142. D.in glo.f
Thesaurus. conditus in muro domus uenditæ, non fit emptoris. 12. D.in gl.y
Thesaurus quid. ibid c n in glo. q
Titulo singulari succedit legatarius. 58. C. in gl. r.in princ.
Titulus. id est nomen. 296.B.in gl.f
Totilas à Narsete uincitur. in uita Iustiniani. 569.C
Totilas flagellum Dei dictus. in uita Iustiniani. 56 .D
Totilas Italiam diripit. in uita Iustiniani. ibidem.
Totum & pars non censentur eiusdem iuris. 211.A.in j. versu. glo.
Totus est distributiuum particulariũ. omnis uniuersalium. 259. D. in mar.
Totus id est omnis. 394.A.in gl.K
Tradens equum uenditum, per frænum. transfert dominium. 146.C.in fi. gl.g
Traditio.) Consuetudo Daciæ in dando fundo ecclesiæ sine traditione. 146. A. in gl.f
dominium quandoque sine Traditione transfertur. 145.D in gl.a
Traditio rei an valeat sine scriptura.380.D in gl.m
Tradere, & dare,differunt. 175.C in gl.c
Transigere.) Mulier an possit pacisci, & alimentarius transigere,super alimentis. 90.C
Transitus.) In transitu,id est sine causæ cognitione. 30.C.in gl.r
Translationẽ dominij an impediat error. 405.B.in gl.c
Transuersalium ordo diuiditur in tres partes, supra, infra, & ex latere. 49.D. in gl. h
Trebatius iurecon. Augusto. fuit contemporaneus. 279.C.in textu.
Trebellianum senatusconsl. unde. 269.B.in textu.& 271.B.in postil.
Triboniani mores & ingenium in vita Iustiniani. 570.D
Tribonianus accisas magis quàm compẽdiosas fecit Pandectas. in vita Iustiani. 571.B
Tribonianus iuris architectus, non Iustinianus in vita Iusti. 570.C
Tribonianus leges fixit precio, atque refixit.in vita Iustiniani. 571.A
Tribonianus studio pecunię fœliciter semper incubuit. in uita Iustiniani. ibidem. A
Tribonianus uir improbus, & à Christi fide alienus.in uita Iusti. 570.D
Triboniani hallucinatio.289.B.& 291.B.in postillis.
Tribonianus in consarcinandis institutionibus uidetur lapsus. ibidem.
Tripondium. 212.D.in gl.l
Triuiales scientiæ excusant tutores.109.D. in gl.g
Tunc,id est extunc. 68.C.in gl.f
Turpiter danti non competit repetitio.54. C.in gl.K
Tutela.) Doctor legum an excusetur à tutela. 109.D.in mar.
Tutela & hæreditas iure ciuili tribus modis deferuntur. 79.A.in ij.versu gl.
Tutela leuis,breui finieda, affectata,uel honoraria, non excusat. 106.c.in gl.K
Tutela multis modis finitur.92.d.post cõtinuationem rubricæ.
Tutela pupilli est de iure ciuil: tutela uerò propriæ personæ, id est defensio sui, cum moderamine inculpatæ tutelæ, est de iure gen. l. ut vim. ff. de iusti. & iure. sed tutela sui sine hoc moderamine,sed cõsistens in meris terminis naturalibus (quali vtuntur bruta) est de iure naturali secundum Tullium in primo de offi.72.b
Tutela triplex.72 d.in glo. f
in Tutelam suam venire,est fieri puberem. 219.b.in tex.& in gl. g
philosophi excusantur à Tutela. 109.d.in gloss. g
scientiæ quadriuiales non excusant à Tutela,sed triuiales. ibidem.
Tutelæ actio, & de rationibus distrahẽdis differunt. 89. d.in mar.
Tutelæ datio an possit delegari. 88. d. in gl.x
Tutor ad quid datur pupillo. 75.d
Tutor quare dari nequit tutorem habenti 97.c.in gl.b
Tutor an teneatur cauere de rato. 525.d.in gloss.c
Tutor confirmatus est datiuus. 73.c
Tutor datus à matre tenetur satisdare. 99. c.in gl.g
Tutores dans, quid inquirere debet. 87.d in gl.n
Vacantia bona.163.a.in gl.c
Valere nolo testamẽtum, hæc uerba quid important. 227.c.in gl.K
si non Valet quod ago ut ago, &c.62.c.in gl.r
Valet tractu temporis aliquando,quod ab initio,non ualuit. 194.b in gl.g
Vandali annos.105.Aphricam occuparũt. in vita Iustiniani. 566.b
Vandali funduntur à Belisario in uita Iustiniani. 566.a
Vel capitur pro id est,quando ponitur inter duo idem importantia.85.c.in postil.
Vendere pluris æquo volens, perinde est ac sinon vendat.278.d. in gl. k
Vendere rem suam cogitur quis. 42.d.in glo.p.& 171.d.in mar.
Venditio fit in scriptis,& sine scriptis. 380. d.in gl.m
Venditio pro emptione sæpe ponitur.331. c in postil.
Venditio imaginaria.184.a.in textu.
Venditione facta,non pertinet ad emptorem periculum rei uenditæ, nisi nouem concurrant.384.d.in marg.
Venditor an & quando teneatur præcise ad rem tradẽdam, uel ad interesse. 382.c in glo.f
Venditor an ultra ararum triplicium perditionem teneaur ad interesse. 381.c
Venditor,potest vindicare rem, si emptor non soluat. 144.c.in gl.d
Venditor an præcise teneatur rem tradere,an liberetur dando interesse.168.d.in gl.q
Venditor tenetur satisdare ope exceptionis non iure actionis. 177. d. in addit. glo. m
Venerabilia loca multa sunt. 483. c.in gl. h
Verberare est alio modo percutere, quàm pugnis. 436.c.in postil.
Verberare licet sine causa,sed modice, seruum,vxorem,scholarem, & filium. 42.c
Verberari,& pulsari, differunt. 440.b
Verbositas reprobatur. 208.b.in text.
Verbum semel positum, potest poni propriè & improprie. 266.a.in gl.n

Index materiarum Inſtit. Imper.

a Verbis legis nonnunquam recedere licet. 83. C. in mar.
Veritas, & iuris fictio, differunt. 67. A. in glo. a
Veritas magis oculata fide quàm per aures nobis infigitur. 308. B. in tex.
Veritas præfertur opinioni. 186. D. in gl. y Ibi arguitur contra, infra.
Verna eſt ſeruus ex ancilla domi natus, non emptus. 257. C. in glo. g
Verũ & falſum, id eſt iuſtum & iniuſtum. 37. C. in gl. h
Veſtes cum defuncto ſepeliri, probroſum eſt. 261. C. in gl. b
Veſtimenta quædam perpetuò durãt. 153. A. in gl. d
Vetcranus eſt miſſus à militia. 195. B. in textu
Vetuſtas, id eſt media iuriſprudentia. 203. D. in glo. d
Vetuſtius.) A vetuſtiore inchoandum eſt. 124. B. in text.
Via recta & ſimplici incedendũ eſt. 300. C. in textu.
Vi bonorum raptorum concernit res mobiles, vnde vi immobiles. 545. B. in mar.
Vicinum inter domos, confinium inter agros dicitur. 485. C. in gl. f
Vicinus dicitur cuius uox ex oſtio clamantis audiri poteſt. 363. C. in poſtil.
Vindicare, eſt dominium petere, ſi res extet. 426. A. in glo. n
Vindicare poteſt venditor rem, ſi emptor non ſoluat, niſi fidem emptoris ſit ſecutus. 144. C. in glo. d
Vindicat quandoque non dominus à domino. 139. D. in gl. q
Vigilantibus ius ciuile ſcriptum eſt. 1. D. in glo. n
Vigilij tempore quinta ſynodus celebrata fuit non Iulij, falſo legitur in cap. ſexto & cap. ſequen. 16. diſtin. in vita Iuſtin. ad fin. 573. C
Vigilius. j. Pont. Ro. Iuſtiniani contemporaneus in uita Iuſti. 574. A
Vigilius Narſetis interuentu uinculis ſoluitur. in vita Iuſt. ibidem.
Vigilius Pontifex à tortore per vrbem Cõſtantinopolitanam uinctus trahitur. in vita Iuſti. ibid.
Vigilius Pont. Max. malis promiſſis ſtare recuſat. in vita Iuſti. 572. C
Vigilius Sylucrij delator in eius locum ſufficitur in vita Iuſti. 572. C
Vigilius per vrbem diſtractus in uita Iuſtiniani. 572. C
Eiuſdem mors, ibi, & 573. B
Villa duo ſignificat. 119. D. in gl. o
Vinco te, ſi uinco uincente, fallit quandoque. 300. A
Vinculum iuris, id eſt actio. 268. B. in gloſſ. c
Vindicta liberum fieri, id eſt cauſa cognita coram iudice. 30. A. in gl. a
Vindicta quid. ibidem.
Violentia quandoque perſonis, quandoque rebus infertur. 545. D. in gl. i
Violentiam paſſus, quod remedium hẽt. 540. C. in marg.
Violentiarũ genera ſunt quinque. 159. D. in poſtil.
Virginis deflorator non tenetur de fornicationibus cum alijs uiris per eam poſtea perpetratis. 487. C. in poſtil.
Vir incontinens minus punitur quã fœmina. 206. C. in poſtil.
Viri illuſtres tempore Iuſtiniani plures. in eius vita, 574. b
Virilis portio, id eſt rata pars: ut pro rata parte hæreditas diuiditur, id eſt pro uirili portione. 232. A. in textu.
Virilis ſexus.) Contra naturam eſt plus diligere nepotem ex virili ſexu, quàm fœminino. 292. C. in poſtil.
Virtute alium vincere cõtendere quis poteſt non ad gloriam humanam. 276. B. in poſtil.
Vis inquietatiua quæ parit interdictum quod vi aut clam. qualiter fit. 543. C
Vis maior quæ dicatur. 339. A. in poſtil.
Vis quandoque id eſt ius gentiũ, quandoque id eſt ius ciuile. 25. B. in gl. c
Vitæ periculum & famæ, æquiparantur. 119 B. in mar.
Vitigis Gotthorum rex. in vita Iuſtiniani. 567. A
Vitigis rex à Beliſario in triumphum ductus. in vita Iuſti. ibid.
Vituperium uide in verbo, Mortuus.
Vltima mora nocet. 483. D. in gl. i
Vitium rei & perſonæ differunt. 160. B. in poſtil.
Vltima voluntas.) Quædam permittuntur in vltima voluntate, quæ nõ inter viuos. 133. A. in poſtil.
Vltimæ uoluntati derogat ſtatutũ. 207. D. in poſtil.
Vltro citroque, id eſt hincinde. 299. A. in textu. & 402. B. in gl. f
Vnciæ octo faciunt marcam. 486. B. in poſtil.
Vnde ui, concernit res immobiles: ui bonorum raptorum, mobiles. 545. B. in mar.
Vnico actu nõ præſumitur quis bonus vel malus. 6 D. in poſtil.
Vniuerſitatis quædam ſunt dominio, quædam fructu, quædam uſu. 121. D. in glo. l
Voci uiuæ magis creditur, quàm mortuæ. 364. C
Volens.) Non debet cui uideri res damnoſa, quàm uolens fecit. 265. B. in poſtil.
Volumen, in vita Iuſti. 569. D
Voluntariæ iuriſdictionis actus non cogit iudicem ſedere. 30. b. in poſtil.
Voluntas captatoria non poteſt eſſe neq; ex teſtamẽto, neque ab inteſtato. 289. D. in fin. glo. l
Voluntas coacta, eſt uoluntas. 159. D. in gl. m
Voluntas pro ratione eſt. 159. D. in gl g
Voluntas quandoque ualidior ſcriptura 239. A. in gl. e
Voluntatis mutatio cum temporis lapſu quid operatur. 227. D. in gl. l
Voluntatis noſtræ cauſam non ſemper dicere tenemur. 272. A. in gl. p
Voluntatibus fauendũ eſt, non verbis. 239. B. in text.
Vox filij, vox patris: vox ſerui, uox domini intelligitur. 350. C. in gl. n
Vox mea, vox ſerui eſt, quia eadem uox in ſeruo & domino. 359. C. in gl. d
Vox tua, uox filij eſt. 359. B. in text.
Vrbanæ ſeruitutes ſunt nobiliores, quàm ruſticæ. 149. d. in addit. gl. f
Vrbanitas nos aliqua facere cogit. 180. B. in fi. gl. o
Vrbs Roma. 210. C. in gl. n
Vrbs, Roma, ciuitas, & patria differũt. 104. A. in gl. c
Vſque verbum, proprie excludit. 370. C. in addit. gl. l
Vſuarius nemoris ligna vẽdere poteſt. 157. B. in gl. n
Vſucapio eſt fauorabilis. 158. B. in gl. ſ
Vſucapio eſt rerum mobilium prę ſcriptio immobilium. 156. D. in interpre. rubricæ.
Vſucapio & præſcriptio differunt. 158. B. in gloſſ. ſ
in Vſucapione ſufficit attigiſſe ultimũ diẽ ibidem.
Vſucapio pro hærede, quãdo habet locũ 160. D. in gl. q
Vſucapio rerum mobilium non interrumpitur per litis conteſtationem. 553. D
Vſucapio quare inducta. 157. D. in gl. f
Vſufructuarius, & bonæ fidei poſſeſſor differunt. 141. D. in gl. b
Vſufructuarius & uſuarius differunt. 180. D. in gl. c. & dein.
Vſufructuarius ſeruus quærit nobis ex re & operis, vſuarius verò ex re tantũ. 407. D. in mar.
Vſufructuarius non facit fructus ſuos antequam ſint in eius granario, ſecus in bonæ fidei poſſeſſore. 141. D. in addit. glo. d
Vſufructuarius quantitatis & ueſtimenti differunt. 153. A. in gl. d.
Vſufructu deducto, id eſt æſtimatione vſus fructus. 246. C. in glo. p
Vſusfructus an ſit pars dominij. 246. B. in gl. m
Vſusfructus cauſalis. 151. B
Vſusfructus eſt diuiduus. 155. A. in gl. b
Vſusfructus eſt pars dominij integralis, nõ prædicatiua. 246. C. in gl. n
Vſusfructus formalis. 151. B
Vſusfructus in multis habet uicẽ dominij. 246. C
Vlterius quis. 296. D. in gl. r
Vterque quandoque de tribus dicitur. 182 A. in gl. k
Vti.) Expedit reipub. ne re ſua quis male utatur. 43. A. in tex.
Vti poſſidetis, & vtrobi, differũt. 541. A. in glo. o
Vtile per inutile non uitiatur. 359. B. in glo. a
Vtiles dies incipiunt currere à tẽpore ſcientiæ. 327. D. in addit. glo. m
Vtiles dies ſunt, quibus datur copia iudicis, actoris, & rei. ibidem.
Vtilis actio quandoque id eſt efficax & directa. 427. B. in gl. d
Vtrobi unde dicitur. 543. A
Vulgo q̃ſitus an ſuccedat iure nouo. 302. C. in gl. a
Vulgo quæſitus eſt, qui non habet certum patrem. ibidem.
Vulgo quæſitus non habet agnatos. 304. B in textu.
Vulgo queſitus quis. 53. B
Vult, id eſt uellet. 167. C. in glo. i
Vxor an ſit domina dotis. 234. B. in gl. q
bona quæ habet Vxor, in dubio præſumit habere ex bonis mariti, ut tollatur coniectura turpis, ſcilicet adulterij. 178. D. in glo. p
Vxor de iure Rom. eſt in poteſtate patris non mariti, niſi quo ad debitum carnis. 299. B. in gl. h
Vxor eſt domina &c. 173. A. uerſu. 2. in glo.
Vxor præſumitur eadem perſona cũ uiro. 173. B. paulo ante glo. a
Vxor tenetur operari marito. 299. C. ĩ gl. h
Vxorem licet modicè ſine cauſa uerberare. 42. B. in gl. i
Vxores duas, uel ſponſas, uel concubinas, vel vxorem & concubinam habens, eſt infamis. 51. C in glo. h
Vxores eſſe non poſſunt multæ fœminæ. 256. C. in gl. ſ
Vxores experiuntur quidam prius quàm ducant. 283. D. in glo. p
Vxoris affectus maximus. 112. C. in gl.
Vxoris conſenſus in alienatione dotis per maritum, non ualet. 171. A. in j. uerſu gl.

Finis tabulæ materiarum.

In nomine domini

nostri Iesu Christi, [a] Imperator Cæsar [b] Flauius [c] Iustinianus, [d] Alamanicus, [e] Gothicus, Francicus, [f] Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, [f] felix, [g] inclytus, [h] uictor, [i] ac triumphator, [k] semper Augustus, [l] cupidæ [m] legum iuuentuti.

PROOEMIVM, [n]

[De confirmatione Institutionum.

ARGVMENTVM.

IN NOMINE DOMINI. [a] Ista rubrica diuiditur in quatuor partes. Primò ponitur inuocatio diuini nominis, per quam Deus veneratur: ibi, In nomine domini. Secundò ponitur descriptio imperialis culminis proprii & appellatiui, tãquam causa efficiens. ibi, Imperator Cæsar. Tertiò ponitur cui prælens liber dirigitur, ibi, Cupidę legũ iuuentuti. Quartò ponitur quædam rubrica particularis, ad nigrũm proxime sequẽs: ibi incipit procœmium. Angelus Aret.

Non continuatur ista rubr. quia continuatio debet fieri ad proxima. l ij. ff. de sta. hom. Vnde cum sit principium, nihil ante se habere põt, ad quod cõtinuetur. §. discipuli. in procœmio Digestorũ. & l. proximus. de verborũ significatione. Christoph. Porcus.

a *Iesu Christi.* ex hoc no. quòd Christianus: fuit aliàs non posset imperare, idest imperij iurisdictionem exercere: vt in auth. iusiu. quod præstatur. in prin. ibi, & communicator ecclesiæ. col. ij. vbi dicit q̃ quilibet administrator dẽt iurare se esse cõicatorem sanctæ catholicæ ecclesiæ. sic & aliàs incipit: vt C. de offic. præf. præt. Afri. l. in nomine domini. & in auth. de armis. ĩ prin. col. vj. ex hoc. n. sequitur bonum initiũ, melius mediũ, & optimus finis: ut in auth. quomo. opor. epis. §. j. vers. bene aũt. col. j. & gl. j. in auth. de hære. & Fal. ĩ prin. col. j.

b *Imperator Cæsar.* à Cæsare Augusto, qui regnabat tpe natiuitatis Christi: iuxta illud: Exijt Edictũ à Cæsare Augusto, ut describeret̃ uniuersus orbis. i. vt quilibet æstimaret bona sua. & exinde qlibet imperator dictus ẽ Cæsar. Vel dicit Cæsar, q̃ qa fuit cæsus de ventre matris suæ. ADDITIO. Vel qa iã magnã cæsariem pilorum habebat, vt hic p Io. Fa. Et no. q̃ dẽt coronari triplici corona. s. ferrea, argentea, & aurea: de qua gl. in cle. j. de iureiu. & an gesta per ipsum ante coronationẽ teneant cõiter determinatur quòd sic. ut per Ang. & doct. & Christoph. hic.

c *Flauius.* qa erat de familia Flauiorum: uel qa deuicit Flauios, ut dixi. ff. eo. in prin. Alij habent flauus: quia talis erat coloris. nam erat rubeus. [d] sed melior prima sententia.

d *Iustinianus.* qa fuit filius Iustini. ut ĵ. de donatio. §. ẽ & aliud. & ĵ. quibus nõ est per. fac. testa. § pe. Sed in decret. ϙ distin. xvj. habeo librũ. vbi dr̃ q̃ fuit filius Constãtini. Sed forte ibi loquit̃ de alio Iustiniano, q̃ hic. Vel dic q̃ fuit filius Cõstantini, quia successit ei in regno. Vel dicitur à iustitia, quã semper coluit, & subditis iniunxit colendã: [f] vt C. de sum. tri. & fide cath. l. j.

e *Alamanicus.* hoc nomẽ, & oĩa sequẽtia noĩa sunt ab euẽtu sibi ĩposita, vtputa qa vicit Alamãnos: & sic de alijs: vt ĩ auth. de hær. & fal. ĩ pr. col. j. & hęc noĩa sũt noĩa ꝓuinciarũ quas deuicit.

f *Pius.* à Pio Antonino: vt in auth. vt li. de cætero. col. vj. §. hoc simile. ver. facimus aũt Ac. ADDITIO. Vel pius à pietate animi: vt C. de sum. tri. & fide cath. l. j. in princ. & C. de nup. l. imperialis. in prin. & C. de cadu. tol. l. unica. ulti. respon.

g *Felix.* à virtute animi: vel felix, id est prosper: g quia omnia sibi ad uotum succedebant.

h *Inclytus.* à gestis magnificis. Accursius.

i *Victor.* in fugando hostes. Accursius.

k *Triũphator.* p̃ uictoriã, glorios⁹. n. erat qb. magnifica gesta sua.

l *Semper Augustus.* qa huiꝰ dẽt esse ꝓpositi qlibet imperator, ut augeat: licet hoc nõ sp̃ faciat. [h] sic in definitione mr̃imonij: ut ĵ. de pa. po. in prin. licet interdũ diuidat̃: ut C. de repu. l. consensu. sic in definitione iustitiæ: ut ĵ. de iust. & iur. in princ. sec. Io.

m *Cupidæ legũ iuuẽtuti.* s. mittit suã gratiã seu salutẽ, & hũc librũ.

n *Procœmiũ.* more recte scribẽtiũ præmittit procœmiũ, in quo reddit lectorẽ attentũ, docilẽ & beneuolũ. Attẽtum, cũ dicit, summis vigilijs. nam per hoc q̃ ipse uigilauit, reddit nos attẽtos, ut vigilare debeamus. nã ius ciuile vigilantibus scriptũ est: ut ff. quæ in frau. cre. l. pupillus. in fi. & ĵ. eo. proxi. §. ibi, summa prouidentia. Docilem, cum dicit, & cum sacratissimas constitutiones antea confusas &c. ut ĵ. e. §. omnes. Docilem enim facit, qui summam rei breuiter comprehendit. nam per hoc quod ipse abbreuiauit, poterunt amodo facilius edoceri. Beneuolum, id est bonæ uoluntatis ad addiscendum, ubi dicit, & quod in priori tempore. & ibi, summa itaque opẽ: ut ĵ. cod. §. cumque. in fin. & §. summa itaque &c.

Institut.

Imperatoriam. Diuidit̃ ĩ tres partes principales totũ hoc procœmiũ vsq; ad finẽ: licet Io annes de Platea diuidat̃ quinq;. nã primo ponit in quibus dẽt versari imperator. Scõo ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertiò nos ad studiũ exhortat̃ oñdẽdo fructus q̃ sequunt̃ ex assiduo studio. Scda ibi in §. Quorũ. Tertia ibi, Summa itaq;. Iterum prima diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictum. Secundo ponit tres casus. Secunda ibi, Vt utrunque.

Imperatorem non solum decent arma, sed & leges: quo bel li pacisque tempore Respublica recte gubernetur.

consonat ista rubrica huic procœmio. 3. p.

IMperatoriam maiestatem [o] non solũ armis decoratã, [p] sed etiam legibus oportet [q] esse armatã; [r] ut vtrunq; tẽpus, & bellorũ, [s] & pacis, [t] rectè possit gubernari, [u] & princeps [x] Romanus non solùm In hostilibus [y] pręlijs victor existat, sed etiam p̃ legitimos tramites [z] calumbus tãtum intenditis. Feciſtis. n. fieri vnum codicem ex antiqs tribus codicibus. s. Hermogeniano, Theodosiano, & Gregoriano: & ex aliis extrauagãtibus constitutionib⁹. Itẽ feciſtis cõpilari librũ Digestorũ seu Pandectarũ ex antiquis uoluminib⁹ desperaris. Item præcepiſtis tribus uiris peritis, scilicet Triboniano, Theophilo, & Dorotheo, ut librũ Institutionum componerẽt. Dicite ergo mihi quare hoc facitis: & quare intẽditis legibus tantũ. & nõ armis. cũ sitis miles, & sic armis debeatis intẽdere: vt. C. de iure delibe. l. fi. circa prin. Ad hoc rñdet beni gne Imperator assignãs duo tpa. s. tẽp⁹ belli, & tẽp⁹ pacis: & dicit, Fili mi, sic tibi rñdeo: decens est, ut quilibet imperator munitus sit his duobus tpibus. s. armis & legib⁹: & hoc ideo, qa si his duobus tpibus est munitus Imperator: utrumq;, tẽpus poterit recte gubernare, & tẽpus belli, & tempus pacis. Nã tẽpus belli gubernabit, p arma, & usum armorũ: & sic efficiet̃ uictor & triũphator. Tẽpus autẽ pacis gubernabit p legẽ & usum legis: & sic puniet maleficia, delinquẽtiũ: & p hoc fiet religiosiſſim⁹ & sanctiſſim⁹ maleficia puniẽdo, qa ualde religiosum est & scia punire maleficia seu malefactores. Et hoc vsq; ibi, Quorũ.

o *Imperatoriã maiestatẽ.* i. Impératorem, qui est in maiestate: ut. C. de. ll. & cõst. l. digna. i Sic est loquẽdi ornat⁹. ĵ. quib. mo. ius pat. pot. sol. §. filius. ibi, imperatoriã celsitudinem. Et no. q̃. anthypophorizat rñdendo ad tacitam quæstionem, hanc. s. qua re imperator non facit q̃ suum est. s. armis intendere: cum milites magis arma scire, quàm iura oporteat: ut. C. de iu. delib. l. scimus. §. arma. Ad q̃ respondet, Imperatoriam maiestatem &c.

p *Armis decoratam.* q̃rit, quare q̃ erat armorũ, attribuit legib⁹ & eꝯ? Rñdetur: [k] ut ostenderet alterum alterius auxilio semp egere: ut. C. de Iusti. co. ꝯfir. in princ. & ff. de rei uindi. l. qui restituere in prin. l. Vel dic ꝓriè poni: nã arma sunt ad decorem, leges sunt ad armandum. unde dicitur: Militant namque &c. vt. C. de adu. diuer. iud. l. aduocati. Et leges dicunt̃ armare homines: ut. C. ad leg. Iul. de adul. l. cum uir nubit. Vel iõ posuit, ut euitet̃ malus sonus [m] verborum. s. cacophaton, id est turpis sonus.

q *Oportet.* id est oportunum est.

r *Armatam.* scilicet ad hanc utilitatem quæ sequitur. Accur.

s *Et bellorum.* & sic quo ad usum armorum.

t *Et pacis.* sic quo ad usum legum. Accur.

u *Gubernari.* alterum legib. s. tps pacis: alterum armis, scilicet tẽpus belli. ADDITIO. Vnde Io. Fab. saluando gl. dicit, q̃ tpe belli non seruantur iura. s. de facto: sanctius tamen esset quòd iustitia illo tempore fieret, quàm alio tempore. Dicit tñ quòd illo tempore belli non debet rigor seuari omnino: ut extra de transact. c. fi. & xxix. distinct. c. sciendum.

x *Et princeps.* id est Imper. ADDITIO. Intellige stricte & proprie, secũd ũ gl. magnã in cle. j. de bap. uel in dubio, secũdũ Anhic, alias sec⁹: ut no. gl. in ca. fundamenta. §. ꝓinde. de ele. lib. vi.

y *In hostilibus.* qui sint hostes, dicitur. ff. de capti. & postli. reuer. l. hostes & ff. de uerbo. signifi. l. hostes. Accur.

z *Per legitimos tramites.* i. leges q̃ sunt uia gradiẽdi: sicut tramites eundi, sm̃ Io. Bene dico calumniãtes puniri per leges. nã in criminib⁹ sine ordinariis sine extraordinariis ad similitudinẽ supplicij punitur calũniator: ut. C. de ac. l. fi. & ad Turp. l. & in priuatis. ubi dicit: & in ptiuatis & in extraordinariis * criminib⁹ omnes calumniosi extra ordinẽ ꝓ qualitate admissi plectũtur. Itẽ

A in ciui-

a) An aũt hęc rub & aliæ possit vt tex. allegari? & cõiter doc. cõcludunt q̃ si est in eorõ perfecta. vt ĩ tit. qđ quis. iu. & si. q̃ tunc possunt vt te. allegari. aliàs ãt nõ possunt allegari pro decisione iuris; vt plenius videre poteris per Angel. hic.

† Non intelligas de regno Frãciæ, secundũ Io. Fa. & Ioan. de Pla. hic: sđ de quadã Francia; q̃ est in Alemania, de qua fit mẽtio in ca. j. extra đ sp. Blõdus cõtra li. 7. de inclinatione imperij Ro. Eg. Pe.

b) Vel melius à Iulio Cęsare ei⁹ auunculo secundum Bal. Io. Fa. Christ. hic.

c) Ista põt esse vera, secundum Pe. de Bel. Per. & Bar. hic.

d) Vel forte Rufus. Io. de Pla.

e) Et bene, qa ibi loquitur de Iustiniãno, sub quo sexta synodus celebrata fuit tpe Agathonis Papæ, vt 16. dist. 6. sub Iustin. aũt cuius leges leguntur, celebrata fuit quinta synodus tpe Vigilij Papę: ut d. c. sexta.

f) Vtraque expositio pt esse bona. Fab. & Ang. & de natura genitiui. vide eundem Ang. hic.

g) Imò die secundum Pe. de Bel. Per per q̃ dicebatur felix, i. beatus, & ideo sanctus Iustinianus fuit inclytus p̃ p̃ gesta magnifica.

h) Sicuti fuit in donatiõe facta p̃ Cõstãtinũ Papæ Syluestro, & videtur non ualere. cõtrariũ tẽnet glo. singu. & Bal. in l. ij. §. cũ ꝓbé. ff. de ęf. p̃. iac. vr. Sed de hoc vide plenius per Pet. de Bel. Per. q. multũ ĩ b taliter & melius q̃ aliq⁹ hãc materiam hic pertractat. Vel dic q̃ non potest imperiũ donando vel uendẽdo. Bart.

i) Idẽ in aliis ducib. & baronibus ut lubrecti in eos cõspirantes teneant imaiestatis crimine, ſm Io. Fa. hic.

k) Istã sequuntur Io. Fab. & Ang. & cõcludũt hic doctorem militi hodie esse p̃feredũ: cu doctor actu legẽs. si legerit p̃ xx. ann. in studio, fruatur dignitate ui carnatus principis: & comes & dux: & est text. & ibi glo. & Bar. in l. j. C. de ꝓfes. qui in urbe Constãt. lib. xi.

l) Ista est uera ſm Pe. de Be. Perti.

m) Ista reprobatur p̃ Pet. de Bel. Perti.

* Priuata cria & extraordinaria q̃ sint, notat gl. i. sup. d. ſ. & priuatis. Aegi. Per. Magistratus sat tia mites legi timi.

in ciuilib⁹ modo pecuniaria pœna:modo ſacramẽto calũnię: modo nota infamię:vt. ĩ.de pœ.te.litig.per totũ.& ĩ.de accuſ. §.ſi qs agẽs &.C.de plus peti.l.unica. & de iudic.l. properãdum §.& ſi quidem.ubi punitur cõtumax in expenſis. uel dic ꝙ ſeptem genera pœnarũ uocat legitimos tramites: ut ff. de pœn. l.vj.in fin.&.l. vij.& viij.

Vel dic quòd magiſtratus uocat tramites per quos iura reddunt. nã parum ualeret iura eſſe in ciuitate, niſi eſſent qui ea executioni mancipare ut.ff. de origine iuri.l.ij.§.poſt originem qui puniunt in crimina libus:puniunt & in ciui libus, in expenſis,& in uiatico: ut. ff.de iud. eum quẽ quæ ultima uerior eſt. Accurſius.

† Hanc dicendi rationẽ non admittit Vallẽſis p̃ceptio. ex Theophilo tamẽ cõmodius reddidit Iaco. Cui.ita vertens: Atq; tã iure cõſtituendo venerabilem ſe præbeat: quã de victis hoſtibus magnifice triumphet.

a) Sequitur eam Ang.& eſt nõ ſecundũ eundẽ, q.a pœnam delictis à lege impoſitam iudex exequitur.

a *Calumniantium.* Calumniator eſt, qui falſa crimina ſcienter intendit: ut. ff. ad Turpill. l. j. in princip.& facit ad hoc ff. de his qui notan. infamia.l. athletas.§.calũniator. b Quid autem ſit pręuaricator, & tergiuerſator, dicitur in prædictis legibus. Accurſius. ADDITIO. Tamen hic calumniãtium, capitur generaliter pro omnibus delinquentibus.

b) Qui in ordinariis criminib. punitur ſi militudine ſupplicii: in extraordinariis motu iudicis: vt not.in l fi. & ibi gl.& doct. C.de tranſa. Angel.

b *Religioſiſſimus.* Nota quem fieri religioſum per leges. nã ipſæ ſunt ſacræ:ut C.de legibus.& conſtitu.l.leges.ij.Item nota hic quatuor proportionalia:ſ.arma,uſus armorum:uictoria,triũphus.Item leges,uſus legum:calũniæ repulſio,& iuris religio.

[*Quorum.*]Diuiditur in duas partes.Primo dicit ꝙ Imperator perfectè ſe habuit circa arma & circa leges.Secũdo hoc ſuũ dictum ꝓbat ab effectu.Secunda ibi,Et bellicos. Itẽ ſecũda ſubdiuidit. nã primo exemplificat qualiter ſe habuit circa arma. Secũdo circa iura.Secunda ibi,Omnes uero populi. CASVS. Adhuc ſtabat iuuenis ante principẽ:& iterum quæſiuit: Dñe Imperator dixiſtis.ſ.ꝙ quilibet Imperator debeat eſſe munit⁹ his duobus tꝓibus.ſ.armis,& legibus: & uos domine Iuſtiniane qualiter eſtis munitus his duobus temporibus? Reſpõdet: mixtim certè ſum utroque tempore munitus.ſ.armis & legibus. Nam circa arma probè me habui: & circa leges diutius uigilaui.& hoc uſque ibi,Et bellicos.

c) Cõcord. tex.in c.nũtiatum.84 diſtinctio. quod pigris & negligẽtibus iura non ſubueniãt, bene fac. tex.in l.nõ enim. ff.ex quib. cau.maio.

c *Quorum vtranque.* Si iſta debent eſſe in principe: tu Iuſtiniane quid feciſti? Reſpon.quorum utranque.

d *Cum ſummis uigiliis.* id eſt cum ſummo labore quo ad leges. nam ius ciuile uigilantibus & non dormientibus ſcriptum eſt:vt.ff. quæ in fraudem creditorum.l.pupillus. in fine. Acc.

e *Prouidẽtia.* ſcilicet quo ad arma.Et nota tres eſſe hominis ſtatus: memoriam præteritorum, ſcientiam præſentium,prouidentiam futurorum.

f *Annuente deo.* Deo gratias refert, cuius auxilio triumphum meruit obtinere:ut.C.de offic.præfect. præto. Afri.l.j.in prin.

[*Et bellicos.*] CASVS. Inſtabat adhuc iuuenis corã Iuſtiniano imperatore,& dicebat:Dicite mihi,qualiter circa arma uos ꝓbè habuiſtis:quia dixiſtis.ſ.proxi.§.ꝙ circa arma uos habuiſtis ꝓbè:& qualiter circa leges.quia.ſ.proxi. dixiſtis quòd circa leges diutius uigilaſtis.Iuſtinianus reſpõdet,dicens primo qualiter circa arma ſe habuit. Et dicit. Si vis ſcire qualiter circa arma me habui,quæras ab inimicis meis,quos ſubiugaui, & ſuperaui,& deuici.Et quęras ab omnibus de prouincia quæ appellatur Africa:quia debes ſcire ꝙ antiquiſſimo tẽpore illa ꝓuincia,ſ.Africa,& aliæ innumerabiles prouinciæ erant ſubiectæ imperio Romano: & Romani perdiderunt illas prouincias: & ſteterant illæ prouinciæ longiſſimo tempore extra iuriſdictionem Romanorum, ſcilicet per ſpatium centũ quinque annorum:& tandem ego Iuſtinianus per meam probitatem,valentiam,& ſapientiam recuperaui eas, & ſubiecí imperio Romano.& hoc vſque ibi:Omnes vero.

g *Et bellicos.* Quod coniunctim dixerat dicendo, quorum vtranque viam &c.nunc diuidit, dicẽdo primo qualiter ſe habuit circa arma.Accurſius.

Barbari. h *Barbaricæ.* Barbari ſunt, qui extra Romanũ imperium ſunt, & maximè hoſtes.

i *Redactæ.* de nouo.

k *Tam Africa.* ſub qua multæ prouincię continentur. ADDITIO. Dic quòd ſunt ſeptem:vt C.de offic.præf. præto. Africæ.l.j.§.Deo itaque auxiliante. Ange. *Numeroſæ.*] Tot ſcilicet vt vix adnumerari queãt.vt in l.j.C. in quib.cauſis ĩ integ.reſt.nu-

meroſis ſcriptis.ſic nãque & in eo loco legẽdũ eſt,& in hac ſignificatione uſi ſunt hac uoce alij authores q̃plurimi. Cuiac.

A l *Prouinciæ.* Sic conſtrue:tam Africa, quàm aliæ numeroſæ ꝓuinciæ iterum additæ,i. adiũctæ ditioni Romanæ, id eſt iuriſdictioni noſtroque imperio poſt tanta &c.,ꝓteſtantẽ, d noſtris victoriis à cœleſti numine pręſtitis.nam iſtę ꝓuinciæ prius fuerunt de Romano imperio. poſt deſierunt: & poſt cẽtum quinque annos redierũt: ut hic. & hoc innuit quãdo dicit iterum.e & quando dicit poſt tanta temporum ſpacia &c. ut Cod. de offic.præfe.præto:Africæ.l.j.

d) Id eſt ꝓteſtimoniis ſunt, cũ ſit notoriũ, cuius occaſione Io. hic plene examinat materiam notorii.

[*Omnes.*] CASVS. Quæſiuit inuenis ab ĩperatore:Domine Imperator: dixiſtis quomodo uos habuiſtis ꝓbe circa arma: nunc quæro qualiter uos habuiſtis circa leges? Et rñdet Imp. Fili mi, circa leges ſic me habui,ꝙ quaſi oẽs homines de mundo vtuntur legibus aliorum Imperatorum, quas leges in melius reformaui.Ecce.n.erãt olim tres Codices,ſcilicet Hermogenianus,Theodoſianus,Gregorianus, & aliæ cõſtitutiones extrauagantes ſparſim poſitæ per quaternos & leges prædictorum trium Codicum, & aliarum conſtitutionũ extrauagantium,quæ valde erant cõfuſæ: ſed ego Iuſtinianus ex illis tribus Codicibus, & ex alijs extrauagantibus conſtitutionibus feci fieri vnum Codicem clarum & elucidatum. Secundo loco ego Iuſtinianus habui reſpectum ad aliqua volumina deſperata & immenſa, ſeu prolixa & infinita: & ex illis voluminibus deſperatis compilari feci librum Digeſtorum ſeu Pandectarum: & quaſi per medium profundum vadens, iam per Dei gratiam adimpleui illud opus Digeſtorum ſeu Pandectarum,& hoc vſque ibi, Cumque. Franciſc.de Aret.

e) Quæ dictio propriè ſumpta ſignificat bis, vt hic: & ff.de verb. ob.l.fideicommiſſa §. ſi quis decem.Imprimo vero pluries ſignificat: vt ff. de eden.l. veluti. §. hac vox.Ang.

m *Omnes vero.* Vſque huc dixit qualiter bellicam curã habuit: nunc qualiter legalem Accur.

C n *Promulgatis.* ſcilicet à nobis, id eſt de nouo factis. Et eſt promulgare, æquitatem rudem & naturæ occultam iuris laqueis innodare.Componere autem eſt,difficile promulgata, in ordinem compendioſe redigere:vt in componendo ſocius fuerit,in promulgando ſolus.

Promulgare. Componere

ADDITIO. Vel dic quòd promulgare legem, eſt eam cõdere,& conditam recitare,proferre,pronunciare,patefacere, prodere,vel manifeſtare. ſed componere propriè eſt diſponere,conſtituere,quaſi ſimul ponere:vt patet in gloſſa ſequẽti. *

*Dic promulgo. diuulgo, publico, palam pronũcio. Feſtus: legi promulgantur, cũ primum in vulgus eduntur: componuntur autem, quando fiunt ergo iſtæ leges ab aliis factas promulgauit: ſuas vero & cũ poſuit, & promulgauit Eph. Per.

o *Compoſitis*, ſ.ab aliis: quas reformauimus in melius. Vel dic, compoſitis à nobis:quaſi diceret,compilatis à nobis:quaſi ſimul poſitis à nobis:quales ſunt leges Digeſtorum & C.& aliorum Imperatorum. ſuas enim & promulgauit & compoſuit.

ADDITIO. Et hanc differẽtiã notãt Ioãnes de platea& Ioãnes Faber hic pro ſtatutis quæ debẽt ꝓpriè & ſtrictè intelligi.

Et cùm ſacratiſſimas.] Primùm omnium Iuſtinianus Codicem fecit,tum Digeſta,deinde inſtitutiones,ad extremum Codicẽ repetitæ lectiones.Prior Codex valet ex.xvj.kalend.Maij.Indictione vij.Digeſta.Inſtitutiones ex.iij.kalend.Ianu.Indictione xj.Poſterior Codex ex die iiij.kalend. Ianu. Indictione xij. Ergo dum ait,Et cùm Sacratiſſimas, priorem Codicem intelligit non poſteriorem. At nouellarum liber diem non habet. Sunt earum ſententiæ quædam ab Triboniano in Pandectas relatæ,vt in l.vxores.D.de diuort.quæ tota,pauciſſimis verbis exceptis,ſumpta eſt ex No.Iuſtiniani.xxij.ipſumque orationis genus ſatis per ſe ψευδεπιγραφίαν prodit. ſunt & poſterioris Codicis deciſionum quinquaginta.Cuiacius.

D p *Conjuſas.* ſcilicet in tribus Codicibus poſitas, Gregoriano, Theodoſiano,& Hermogeniano: vt C.de nouo Codice fac. le.j.in princip.

q *Conſonantiam.* ſcilicet in vnum Codicem, quem non habemus:ſed ex eo factus eſt iſte quem habemus. Vel dicimus conſonantiam,vt nulla poſſit ibi contrarietas reperiri, nullàq; ſuperuacua ſimilitudo:vt C.de vete.iu.enunc.l.j.circa princ.

r *Tunc noſtram.* id eſt ſtatim poſt compoſitionem illius Codicis fecimus Digeſta.

ſ *Curam.* Et ſic ex paucis & tenuioribus releuati, ad ſummam & pleniſſimam iuris emendationẽ peruenire properauimus;

vt C.de

vt.C.de vete iure enucle.l.j.circa princip.Accursius.

a *Ad immensa.*Nam erant tricies centena milia uersuum,(id est legum vel paragraporum, vel responsorum) & duo milia librorum.& aliæ multæ leges:ut.C.de vete.iu.enu.l.ij.§. sed cum omnia.& in proœmio digestorum.§.& antea.*

b *Desperatum.* scilicet à Constantino . nam & Cōstātinus voluit hoc facere, sed non potuit.

c *Profundum.* reperit enim omniū legū tramitem (qui ab vrbe Romana cōdita & Romuleis descendit tēporib⁹) ita esse cōfusum, vt in infinitum extenderetur, & nullius humanæ naturæ capacitate concluderetur. C. de uete. iur. enu.l. j. in princ. Acc.

d *Cœlesti fauore.* subaudi mediante.

c *Adimpleuimus.* Post digesta ergo &, post primam compositionem Codicis,quem non habemus,factus fuit hic liber sed tñ ante cōpositionē secūdi.C. quem habemus.unde & quod hic dicitur, quādoque per. C. corrigitur:ut facit de anno vtili:qui obtinet ſm hunc librum in restitutione minorum & maiorum: ut.j. de actio.§. rursus. secus est per.C.in dictis restitutionibus, vt. C. de temp. in integ.resti.l.fi. Item in secunda eius compositione facit mentionem Institutionum iam compositarum:vt.C.de emend.Iusti. Co.& secunda eius editione.l.j.§.fi.Accur.*

Cumque,] Diuiditur in duas partes. Primo ponit qualiter mādauit fieri hūc librū.Secundo ponit causas per quas.Secūda ibi,ut liceat. CASVS.Quæsiuit iterū iuuenis āb Imper.Dñe Imperator,nonne aliter adhuc uos habuistis circa leges? Et respōdet Imperator,audi filimi: cōdito .C. & digestorum uolumine,nolui adhuc quiescere:sed missi ꝓ trib.sapiētib⁹ curiæ meæ, s.pro Triboniano, qui erat doctor legum & in dignitate quæstoria tūc posit⁹.Itē misi pro Theophilo & Dorotheo, q erāt illustres uiri,& antecessores nostri: quia fortè fuerāt cū præcedētib⁹ Imperatoribus:qui tres uiri de tribus poterāt cōmēdari.Primo de solertia:quia ualde intēti & solliciti erāt circa artē legalem.Secūdo de scīa:quia ualde erant sapientes . Tertio de fidelitate:quia p̄cepta mea efficaciter suscipiebāt,& ad effectū fideliter ꝓducebāt:sicut iā multoties uidi,& exēplo cognoui. & cū fuerunt in præsentia mea,ego rogaui eos,& p̄cepi eisdē, vt mea auctoritate & meis suasionib⁹ librū Inst.i.institutа cōponerent:q̄ fecerūt . Et hic liber Institit. fuit bonus triplici ratione.Primò fuit bonus ad hoc,vt rudes scholares qui proponunt audire iura , cū primi studeāt in istis institut. à me Iustin. compositis , nō aūt studeant in antiquis institut. quæ fabulas continent.Istæ.n.institutiones utiles sunt:quia nihil inutile cōtinent:& nihil ꝑperam,idest malè positum ueliuri contrariū : & nihil inusitatum,sed ꝯtinēt solūmodo ea quæ sunt utilia, & iuri ꝯsonantia,& quotidie emergentia seu euenientia & accidētia. Secundo bonū fuit hunc librū Institutionū cōponere: quia scholares rudes uolentes studere in his Institit.plus sciēt & addiscēt inuno anno,quàm olim addiscebant usq; ad quadriēnium,quādo ab antiquis Institutionibus suū studium inchoabant siue incipiebant.Tandem in fine huius partis quintæ dirigit sermonē suū Imperator Iustin.iuuenibus siue scholaribus rudibus,occasione quorum istum lib.Institit.fieri fecit.dicens: O iuuenes,principium legalis sciētiæ habetis à me Iust.s. librū Insti.;& finem legis scīæ similiter à me habetis,s.Codicem quē feci fieri ex tribus Codicibus & aliis extrauagantibus constitutionibus:quia primo anno studij leguntur Instituta, & ultimo anno studii legitur.C. & ambo sunt libri Imperiales, seu Imperatoris,& à me Iusti.cōpositi. Et sic debetis uos iuuenes ualde gaudere de tanto honore : quia principium & finē studij habetis à me Iustiniano.& hoc usque ad.§. igitur Fr. de Ar.

f *Hoc.*scilicet uolumen,Digestorum & Codicis .

g *Deo propitio.*id est Deo coadiuuante.

h *Peractum.*id est completum.

i *Triboniauo.* hoc nomē & sequentia sunt datiui casus: & ēt dicitur conuocatis,ꝯstruitur cū illo verbo inferius,mandauim⁹.

Magistro. Magistro officiorū curæ sunt scholæ fabricēsiū & agentiū in reb⁹,disciplina palatij,curs⁹ vehicularis.Quæstori legentiū in reb⁹,disciplina palatij,curs⁹ vehicularis.Quæstori leges p̄ces,laterculū min⁹:& ꝯt est in No.Th.de hō.ca.fac.Quæstori custos est iustitiæ . Ex Quæstorib⁹ sunt Codicillares, aut

ad immensa e veteris prudentiæ uolumina:& opus desperatum, f quasi per medium profundum g euntes, cœlesti h fauore iam adimpleuimus. i

Tribonianus,Theophilus,& Dorotheus uiri illustres, Iustiniani mandato,pro faciliori iuuenum eruditione, Institutiones composuerunt.

Cumque hoc j Deo ꝓpitio k peractū l est, Triboniano m uiro magnifico, magistro, & exquæstori n o sacri palatij nostri, necnon p Theophilo & Dorotheo viris illustribus q anteceſſoribus r nostris (quorum s omnium solertiam , & legum scientiam , & circa nostras iussiones fidem , iam ex multis rerum argumentis t accepimus u) conuocatis specialiter mandauimus , x vt ipsi nostra auctoritate , nostrisque suasionibus y Institutiones z componerent, ut liceat uobis a prima legum cunabula b non ab antiquis fabulis qui verè Quæstores fuerunt.Cuiacius.

k *Exquæstori.*pro suo simplici ponitur.s.quæstori.Not.q̄ tribus modis dr̄ quæstor . Primò ille q q̄rebat pecunias tributorum per mundum & seruabat.a Secundo ille qui præerat capitalib⁹ causis.Tertio,q stabat ut legeret libros principales:q cādidat⁹ principis dicebatur . & ita hoc tertio modo accipitur hic, ut.ff. de offic. quæst.l.j. in fin. & de orig. iur. l. ij. §. deinde cum ærarium. Vel dic secun. Ioan. quòd iam fuit in illo officio ,sed nunc non est. Indè exquæstor.i. extra quæsturam positus. Vel dicas tertio esse nomen dignitatis,ut exconsul:vt. C.de aduo. diuer. iudi.l. petitionē,ibi,egredientem. ADDITIO. Istæ tamen expositiones recidūt in unum:quia extra administrationem positus quis retinet dignitatem. C. ut digni. or.ser.l ij.li.xij.secundum Ioan.Fa.& Ang.hic.

Quæstor dicitur tripliciter . a) Et hic in iure diuersis nominibus nuncupatur.s.susceptor & opinator ut, C. de exact. trib.Remissi.

l *Necnon.*no q̄ duæ negationes faciunt unam affirmationem ut hic.&.ff.de verb.sig.l.duob⁹ Tu dic, hoc verū si sint circa idem,neque resultet sensus iuri ꝙrius : alias secus : ut in.§.si uero.in auth.de his q ingre.ad ap:col.v.Itē plures negationes in numero pari affirmant , in dispari negant, nisi aliter ꝙstet de mente proferentis:secundum Io.Fab. & Ang.hic.

m *Illustribus.*quatuor sūt ordines dignitatū:Maximi:vt sup illustres.Magni,ut illustres . Medij,ut spectabiles.Minimi,ut clarissimi quos specifica vt in auth. de ap.§.j.ij.iij.& iiij.col. iiij.& in auth. ut ab illustrib.& q.s. eā dignitatē sūt.col.v.Sunt & infimi,& defensores ciuitatū,& magistratus municipales : & isti nō habēt merū impiū,b sed superiores sic.Acc. ADDITIO. Vnde versus.

Illustris primus modus spectabilis : imus,
Vt lex testatur, clarissimus esse probatur.
Et super illustris præponitur omnibus istis.

n *Antecessoribus.* scīa uel ætate,uel quia fuerāt cum p̄cedentib⁹ Imperatorib⁹. Aut certè (ut vult Erasm⁹) antesessores dicti sūt ab antesedendo,q̄ puta ante Imperatorē ꝑ tribunali sedentē sederent . Vide si libet Alciatum libro dispunctionum tertio, cap.xij.qui ambigit assessoresne legendum sit , an anticēsores.

o *Quorum.*hic est interpositio usq; illuc,cōuocatis &c.Et no.q̄ in trib⁹ hic cōmendant,qui sunt huic arti intenti.Primò in solertia.i.in cautela,uel ingenij scīa:ut.l.j.C.si ma.fac. alie. fac sine decre.ra.ha.Dicit autem solers à solum,q̄ ē totum,& ars artis quasi totus ex arte cōsistēs:ut est doct⁹ aduocat⁹, qui sæpè publicis ac priuatis in rebus lapsa erigit sua industria: cām ꝑditā restaurās:fatigata reparās: litib. multo tpe ꝑtractis finem imponēs,& quēadmodum miles strenu⁹ clypeis & thoracib.rēpublicā, sic aduocatus ꝑit⁹ gloriosa uoce & solertia patriā parentesq; saluat & ꝑtegit.C.de aduo.diuer.iud.l aduocati.Itē in legum magistra scīa.Eligēdus est.n.talis magister,qui in se laudabilē uitā ꝑbis moribus monstrauerit:& docendi peritiam, facundiam dicēdi,interꝑtandiq; subtilitatē, & copiā disserēdi se habere patefecerit:vt.C.de ꝑfes.q in ur.Cō.l.j.li.xij.Item in fidelitate.nā ex quo actenus fideles extiterūnt : præsumit ꝑ eis. ff.de re mili.l.nō oēs.§.à barbaris.de ꝑteritis n. sumimus cōiecturam ad futura.ff.de accu.l.si cui.§. iisdē. & quādoque occultam cōiecturam sumimus ad præteritum: ut.C. ad leg. Iul. de adul.l.si hi qui adulterij,uide gl.fi.in.c.scribam.de præsum.

p *Ex multis rerū argumētis.*i.ex multis rebus uel negotiis,quæ sūt argumenta.c Acc. ADDITIO. Vnde dicit ꝓuerbium: Opus laudat magistrum.sic in auth.de monachis.§. sancimus. col.j.

q *Accepimus.*id est recepimus. Accur.

r *Mandauimus.*id est præcepimus.

s *Suasionibus.*in bonā partē acci.aliàs in malā accipit̄,vt.ff. de ser cor.l.j.§.psuadere.& C.d fur.& ser.cor.l si qs ser.alieno suaserit.

t *Institutiones.*ideo sic dictas quia in statum Romani iuris nostram erigunt intelligentiam:ut.j.tit.j.§.his igitur .

u *Vobis.*loquitur iuuenibus.

x *Cunabula.*p sile loquit̄:qa sicut in cunis infantes primò morā t̄,ità iuris acceptor Institut. primò legere dēt. sic. th. de of. p̄fe. p̄t.l.j.§. his cunabulis. *Non ab antiquis fabulis.*] Amma . Marcell. lib.xxx.Iurisperiti ut alti⁹ uideant iura callere, Trebatiū loquūtur,& Cascelliū, & Alfenū,& Aurūcorū sicanorū q; iamdiu leges ignotas , cū Euādri mīe abhīc seculis obrutas multis.Cui.

Quæstor dicitur tripliciter . a) Et hic in iure diuersis nominibus nuncupatur.s.susceptor & opinator ut, C. de exact. trib.Remissi. b) Et ideo potestates & rectores ciuitatum non deberent posse ingere pœnam sanguinis: quamuis contrariū de facto obseruetur,ut hic per Ange. c) Nota ex unico actu non præsumi quem bonum uel malum seu mercatorem : sed ex pluribus actibus: ut puta si aliquis pluries bene & correcte impresit librum præsumitur quod adhuc bene & correcte imprimet. ex mente Pe. de bel.p.c. ti. & ali. rum .

* Hodie uero sunt tantum 62.libri tā digestorū quā C sūt autem solum leges 12707. nā ff. vetus habet leges 2928. Infort. 2234. ff. nouum 2983. C. 3608. tres li. C. 954.Egi. Per.

† Quæstori legendū cum teste Suida Iustin. quæstor fuerit: & infra tit. de libertinis. §.& dediticios. dicitur:Triboniano uiro excelso Quæstore nostro&c. uide ad hæc si libet Crinitum li. de honest. disc. x.c. xxi.

* Dic, q̄ Iustinianus fecit primo Codicē, quē non habemus ex tribus ueteribus, secundo fecit digesta tertio has Institutiones . & quarto Codicem quem habemus. Egi. Per.

a *Fabulis.* quia in antiquis institutionibus erant fabulæ, quæ fabulæ nec vera nec uersimilia continebant secundum Tullium lib.j.de Inuentione. ADDITIO. Et ideo tangit hic Ang.quibus libris sit fides adhibenda.

b *Ab imperiali splendore.* ideſt ab imperatore qui splendet.

c *Nihil inutile.* quo ad animum, uel nihil inutile.i.inusitatum: ut patet ex eo quod dicit.ĵ.proxi.uer.& quod &c.

d *Peperam positum.* quo ad aures. Vel dic, id est male positum, & ꝙ ius.

e *In ipsis.*i.in ipsa reiveritate:uel in his,quæ quotidie emergere pñt. Nõ autem inueniuntur hic ca quæ non pñt euenire quia de his non curant legislatores: ut in auth. ut sine prohi. ma. debi. & cre.§. quia uero. col. vij.&.ff.de legi.& senatusc̃o.l. iur.& l. sequen. [*Quodest.*] in usu.l.ult.C. de iu. dom. impet.§. pẽ. ĵ.de satisd.Cuiacius.

f *Legerent.* nam & olim à principio legebãt Imperiales cõstitutiones.ſ. institutiones antiquas, ut in procemio Digestor.§.discipuli. Accur.

g *Primordio.* i. tantum primo anno. proficietis, quantum proficiebatis in quatuor.Et no. quòd adulatur nobis imperato.Accursius

h *Digni.* uos dico digni &c.

i *Initium.*scilicet liber iste.

k *Finis.*id est Codex.Nam primo anno Institutiones legi debent: in.v.legitur Codex: ut in procemio Digestorum. §. pro responsis ibi, quibus si bene.Accursius.

l *Principali.*i.principis.Et no. quod hæc scientia caput habet & finem:licet in aliis artibus hoc non sit, licet utilissimæ sint: ut in procemio Digestorum:§. sed quia Accursius.

m *Igitur.*Iste.§.diuidit in duas partes.Primò ponit,qualiter mãdat diuidi hunc librum in quatuor libros.Secundò ponit, qd continetur in his quatuor libris,Secunda ibi,in quib⁹. Itẽ prima subdiuiditur in duas partes.Nã primò ponit dictum: secũ dò eius cãm.Secunda ibi,ut sint.CASVS. Dicit Imperator Iustinianus in hoc.§. quasi se commendans: Quid feci ego post oĩa prædicta, & post compositionem Codicis, & post opus Digestorum seu Pandectarum, (quam compilationem Digestorum feci per Tribonianum,& sapientes.alios) & post librũ Institutionum?Ego præcepi p̃dictis trib⁹ .ſ.Tribon.Theop.& Doro. ut uolumen Institu. quod fecerant,in quatuor libros diuiderent,quod fecerunt.Primus liber durat usque.De rerũ diuisione. Secundus,De hereditatib.ab intesta. Tertius, De obligationibus.Quartus abinde usque ad finem huius. uoluminis.& hoc fieri feci .ſ.lib.Institut.in quatuor tibros partiri, ad similitudinem quatuor elementorum.ſ.aquæ,terræ, ignis, & aeris:quia sicut ex his omne corpus gubernatur humanũ: ita ex hoc uolumine Institu.per quatuor libros partito,seu diuiso, iuuenes sustentantur,id est adiuuãtur, ut postea possint secure accedere ad libros legales: ex quo in istis Institut.primo studuerint.Et hoc usque ad.§. in quibus Francis. Are.

[*Igitur.*] Ita continua secundum Io. quia prædictorum uirorum sciam.& auctoritatem probauim⁹, nec per alios poterat conmodius expediri, igitur mandauimus per eos diuidi: uel quia ab Imperiali splendore approbatur. & ideo mandat diuidi,ut melius possit intelligi.ff.de uerb.signi.l.ij.§.cuiusque.

n *Quinquaginta.* qui comprehenduntur intra ff. uetus & infortiatum & ff.nouum.

Digesta unde dicãtur.

o *Digestorum.*Ideo dicuntur digesta,qa oĩa ibidem dicenda digeruntur,& soluuntur.Accursius. ADDITIO. Dicebãt quidam,ꝙ olim Digestum scribebatur per duplex dd.uel per d.& g. & postea per uitium scriptorum corruptum fuit. sed hoc non est uerũ,imò debet scribi ꝑ duplex. ff.[a] quia ille liber fuit digestus secundariò per duos Fridericos Imperat. à quorum cuiuslibet nomine sumpta est prima l. f. & sic erunt duo.ff.

a)Multo aliter Alci. li.3. dispu. c. xvi. & aliter Lau rem Vallẽ.in Raudescẽ uersus finem.

p *Pandectarum.*à pan,quod est totum,& decten:ꝙ est doctrina
b quia ibi est doctrina omnium iurisconsultorum:ut.C. de uete.iure enucle.l.ij.§.sed cum omnia. in fi. ut hic sequitur.

q *Quos.*ſ.quinquaginta libros Digestorum.Accursius.

r *Necnon cæteros.*ſ.xv.ex permissu Iustiniani electos:ut.C. de uete. iur. enu.l.j.§. ij.&.l.ij. §.quæ omnia.

b) Vide Budeum ad.l.j.ff de iusti.& iu. in fi.

s *Eosdem institutiones.* id est eadem instituta. un decollige hũc librum sumptũ ex uolumine Digestorum. uel ꝓprie dicit c institution.quas mandauit fieri: nunc mandat partiri. nã partitio animum legentis incitat,mentem intelligentis ꝓparat,memoriam artificiose reformat: ut. ĵ. de leg. §.sed non usque &.ff. de doli ma.excep.l.j.

c)Hæc verior secundum Ange. quia ille liber non ex iure digestorum, sed ex constitutionibus Imperatoris cõfectus est, ut patet supra.§. proxi.

t *Iussimus.* q. d. Institutiones iussim⁹ fieri ex libris antiquorũ: ita ut cõtinerẽt quidquid rebus quæ in præsenti æuo in vsu vertuntur,cõsentaneum est.ut.C.de uet.iur.enuc.l.j.§.sed cũ prosperimus. Accur.

† Hic Caius fuit Hadriani tẽporib. l. utrum ff.de reb. dub. Cuiac.

u *Prima elementa.* quia sicut ex quatuor elemẽtis omnia corpora cõficiunt̃,vt terra & aqua & igne & aere.i. ex uiribus horum quatuor elementorum tot⁹mũdus gubernatur:ita hic liber comprehendit oĩa iura. Et not. quòd terra est frigida & sicca:aqua frigida & humida:ignis calidus & siccus. aer calidus & humidus. Primum habet nàturam melancholiæ:secundum. scilicet aqua, phlegmatis. ignis choleræ,sanguis respondet aeri.

Elementa & eorum qualitates sunt quatuor.

[*In quibus.*] CASVS. Quidam quæsiuit ab Imperatore:Domine Imperator,quæ est materia istarum Institutionum? Et ipse rñ.sicut ex auro & argento seu ex materia auri fit annulus: ita istæ Institutiones factæ sunt ex eo ꝙ olim erat in usu ex legib⁹ antiquis,& ex eis legibus antiquis, quę in usu esse desierunt. Sed ego Iusti. eas illuminaui, & ad usum reduxi, in hos lib.Institit.eas componendo,siue faciendo eas componi. h. d. usque ad.§.quas ex omnibus.

x *In quibus.* scilicet institutionibus.

y *Obtinebat.*id est erat in usu,& nunc desiit.Accursius.

z *Desuetudine.*Nò.legem.tolli per desuetudinem:d uel per contrariam consuetudinem: & iterum eandem consuetudinem per superuenientem legem tolli: sic.ff. de sepul. uiola.l.iij. §. diuus Hadrianus in glo. iij. & in auth. de here. & Falc.§. j. alias.§. sed quoniam.col.j. Et subiicit.Ab imperiali &c. & est optimũ exemplum.C.de iudi.l.rem non nouam.

d) Hoc est uerum si in tali usu n fit implicitus usus contrarius:alias secus de quo uide. infra. ti. 2. §. ex non scripto. secundum Ange. & est de mente Pet. de Bel perti. & Ioã. de Pla.hic.

[*Quas ex omnibus.*] CASVS. Dicit Iustin.prædicti tres uiri.ſ.Tribo.Theop.& Doro. composuerunt has Institutiones ex antiquis Institutionib.quas non habemus, ex cõmentariis.i. glosis Caij.quas glos. fecit ipse Caius ad expositionem prędictarũ Institutionum antiquarum, & ad expositionem cuiusdam libri qui appellat̃ Liber rerum quotidianarum,etiam ex multis commentariis ab ipso Caio factis. Et prædicti tres sapientes.ſ. Tribo. Theop. & Doro. qui hunc librum composuerunt, & ipsum compositum (sicut diximus) in quatuor libros diuiserunt,tã bene cõpositum & diuisum in nostra præsentia attulerunt:quem nos ipsi legimus,& bene cõpositũ inuenim⁹,sic ꝙ illum librum Inst.ap ꝓbauimus,& plenum robur ei accommodauimus,ita quòd uolumus,ut tantum ualeãt leges istarũ Inst. quantum ualent leges in nostro.C. positæ extra casum: uel quantũ ualent leges positę in.ff,& hoc usque ad.§.summa.

e) Et ideo aduerte, qã ea quę quotiens uertãtur, & quæ utilia sunt, magis debent atẽdi ut dicit lex. ff. de hil legatis. in prin secundum Ange hic.

Quas. scilicet institutiones.& accipę,legimus,& recogn̄ouimus,scilicet esse compositas ex omnibus &c.

a *Caij nostri.* commentariis dico factis super libros Institutionum antiquarum.

b *Quotidianarum.*c liber erat sic appellatus: eo quòd in singulis diebus gerenda à magistratibus cõtinebat qualiter iudicarẽt.

c *Cum tres.*interpositio est.

Sũma itaque.] CASVS. In hoc.§.cõcludit Iust.& loquitur iuuenibus

nenib⁹ seu rudib⁹ dicēs:O iuuenes,accipite hūc librū Institutionū alacriter:& viriliter ī eo studete.& postquā ipsū studueritis:& ī ipso,& alijs libris legalib⁹,seu alios libros legaliū sciueritis: uos eritis gubernatores reipublicæ,& nostrarū ciuitatū seu puinciarū,pp sapientiā,& doctrinā vestrā:qa citius viri periti & docti eligūtur in rempub. regendam, q̄ laici,& h.d. tota ista cōstitutio. Franc.de Are.

Virgilius. a *Ope*. quantū ad corpus.Vnde Virgi.Labor omnia vincit Improbus Accursius.

b *Et alacri*. Affectio enim operi tuo nomen īponit: vt C. ad.l. Cor. de sica.l.j.ff.de fur.l.qui iniuriæ.in prin. ADDITIO. Vnde Ang. s.in pęmio ponit hos ver.

Versus. *Si quis forte velit iuris consultus haberi:*
Continuet studium, uelit à quocumque doceri
Inuigilet, nec vincat eū tortura laboris.
Fortior insurgat, cunctisque recentior horis.

c *Leges nostras*.scilicet institutionum.Accur.

d *Ostendite*. i. ita proficite in hoc libro, uel ita moribus informati sitis. Nā boni mores plus quàm diuitiæ operantur: vt ff. de tuto,& cura.da.ab his.l.scire.§.cū reliquis.ibi, neq; enim, ff. de verb.oblig.l.si quis stipulatus.in fin.

e *Vt spes*.i.hæc spes sit ꝺ vobis nr̄ā rēpublicā posse gubernari.

f *Perlecto*.id est lectis aliis libris.vel perfecto.Cuiac.

g *Nostram*.aliàs vestram.

h *Eius*.reipublicæ.Accursius.

i *Vobis*.id est à uobis credēdis,lectis etiā aliis libris.vel si habes credendam,i.cōmittendā uobis:datiue legitur. & hoc dico legitimo opere perlecto.i.cum quinquennio legeritis.nam tūc opus cōsummatur, vt in pęm.ff.§.sed.qa solitū. Et quod dicit in partibus eius,ideo ē,quia multę sunt partes eius: vt p̄fectura,cōsulatus,& aliæ multæ:ut patet ex tractatib⁹ de of.ff.& ī.C.

k *Credendis*.id est quia creditur secundum primam expositionem,vel si habes, credendam,sic ut in glo. supra Accur.

Dn.Iustiniano PP.III.Cos.Legendū Dn. Iustiniano perpetuo.A.III.Cos.Ex hoc die cōfirmanī Institutiones, ex alio valēt, ex quo Pandectæ ēt valent, quæ tñ ex vlteriori die confirmanī, quemadmodū apparet ex subscriptione Constitionis de cōfirmatione Pandectarū. Pāde ctæ igit̄ cōfectę sunt prius q̄ institutiones, posterius cōfirmatæ.Sic prior Codex confirmatur ex VI.Id.April.Indictione VII.posterior ex XVI.Kalē. Decemb.Indictionum XII.ex alijs uero diebus valent.Cuiac.

DE IVSTITIA ET IVRE.

a) Istā cōtinuationē sequitur Nico.

Iustinianus,tractaturus a iura populi Ro.præmittit de iustitia, quæ est mater iuris,& ideo ab ea incipit.sic obligatio mater est actionis b vt ff.de proc.l.licet §.ea obligatio.& ideo præmittitur in tractatu:ut infra de obli.ī prin.& de act. in prin. ADDITIO. Aduerte hic in quantum glo.dicit,ꝙ iustitia est mater iuris. dic hoc verum si consideretur ius prout est in actu. secus si prout est in habitu hominis: quia ius & iustitia tunc fuerunt,& sunt simul omni tempore. Iason.

b) Scilicet natiua.Ia. in.§. 1.infra de act. Quæstio.

l *Et iure*.s.qđ ius iustitiā ꝓsequtur,vt minister vel filius Sed quare de hoc ponitur in rub. cū in tex. nihil dicatur definiendo, licet diuidendo sic?Respondet quidā:ideo non ponit in textu de iure:ne grauaret rudes animos secundum Py. quod nihil est.c Vel dic hoc plerumq; fieri, vt aliquid ponatur in rub. quod in text.non ponitur:vt C.de relig.& sump.fu.& de aleę lusu. nā nihil in tex. ibi dicitur de ludo aleæ.Vel dic (quod est uerius) vt definiatur: vt dicemus.ff.e.tit.§.iuris præcepta. in gl.d

c) Et bene secūdum Por.

d) Et ibi ista opio approbat̄ per Bart. & Por. Diuisio.

Iustitia.Totus iste ti.quinq; hēt partes.Nā in prima ponit definitionē iustitiæ.In sēda ponit definitionē iuris prudētię. In iij. declarat,quo ordine& qua via tractā dę sunt leges.In quarta describit præcepta iuris,vel definit ius, fm opin.quam tenebo.In quinta diuidit ius per mēbra.Secūda ibi,Iurisprudētia.Tertia ibi,His igitur generaliter cognitis quarta ibi,Iuris præcepta. quinta ibi, huius studij. Chri. Por.

(*Iustitia.*) CASVS.In prima parte solum dicitur de prima parte rub.s.de iustitia.& in ipsa prima parte definitur iustitia Et sciē dū, ꝙ hæc prima pars in qua definitur iustitia, dupliciter p̄ot intelligi: uno modo vt loq̄t de iustitia diuina:alio modo vt loq̄t de humana iustitia,Si vis intelligere de diuina iustitia,pone casum.Deus q est iustus,habet voluntatem cōstātem,i. firmā

Indicat.

A stabilem,& perpetuā.i.non temporalē, sed semp duraturā,tribuēdi vnicuiq; ius suū.s.bene meritis paradisum, male meritis infernū.Si aūt vis intelligere scđo modo.s.de humana iustitia: sic pone casum:Homo iustus habet.i.habere dēt voluntatē tribuēdi vnicuiq; ius suū.Et pone exēplū in iudice iusto,q̄ dēt habere voluntatē absoluēdi innoxios & inculpabiles,& puniendi crimi nosos. Et fm hanc sedā expositionem, illa duo vocabula posita in definitione iustitię.s.ꝑstans & ꝑpetua,sunt abiicienda,& remouenda ab ipsa definitione.qa iudex q est homo humanus, non est ꝑstans in voluntate, nec perpetuus. In sēda parte incipit tractare de sēda parte rubricæ.s. de iure: in qua sēda parte sic forma casum.Ego q̄siui à Iustin. Imperatore:O dñe, rñdeatis mihi ad hanc q̄stionem. Nos dicimus quotidie.q; bonum est habere iurisprudentiam. Dicite ergo mihi, quid est iurisprudētia:vel qs dicatur habere iurisprudentiam?Ei certe Imperator rñdet dicens,ꝙ ille dicit̄ habere iurisprudentiam. q̄ sit cognoscere res diuinas & humanas:& qui cognoscit iustum & iniustum.Tertio dicit,ex quo vidimus in prima parte. qd est iustitia:& ex quo vidimus in sēda,quid est iurisprudentia:ēt videamus qualiter leges sunt docendæ.& quo ordine.Et certe leges sunt docendæ hoc modo:quia scholares qui volunt audire iura ciuilia,primò debent incipere à leuibus.s. ab hoc lib. Instit. postea debent ascendere ad grauiora: s. ad lib. Digestorum & Codicis. Et reddit̄ ratio quare sit incipiendum à leuibus: qa si incipiant à grauioribus.s. à libris Digestorū & Codicis: vnū de duobus malū accidet seu eueniet: qa aut rudis ꝑp nimiam difficultatem deseret seu relinquet prorsus studium: aut si nō deserat,hoc est si ꝑp nimiam difficultatē non dimittat studiū: cum magno labore ad hoc perueniet,quinetiam cum diffidētia:quia non habebit spem,nec fiduciam,ꝙ vnquā aliqd sciet, seu perueniet ad fructū scientiæ:ad cuius fructū citius peruenisset,si à leuioribus studiū suum inchoasset. h.d. Franc. de Aret.

B

C

Iustus est q̄ vult,non q̄ aut iusta facit, aut iniusta nō facit,nō qui iurisperitus est:nā iniusti quoq; faciunt plerunq; iusta,aut iniusta non faciunt, aut iurisperiti sunt.sed neq; iustus est qui vult modò,modò nō vult ius suum cuiq; tribuere. Is verò demum iustus est qui sic ab animo comparatus est,ut perpetuò τὸ ἀνεκλογον, i. ius cuiq; suum uelit tribuere. Cuiac.

m *Iustitia*. Hæc iustitiæ definitio p̄ot intelligi de diuina iustitia. q.d. Diuina iustitia est uoluntas c cōstans & perpetua &c.& secundum hoc hæc uerba in ea posita sunt plana.Sed nōne iniustum fuit,i qđ tñ datum fuit mercenario in sero uenienti,quā tum illi qui mane uenerat;qđ tñ dei iustitia laudat: ut ff. de an. leg.l.ij.& de uerb.sing.l.ij.§.cuiusq;.Rñ illud diuinum uel mysti ce vel allegorice debet intelligi.q.d.tñ habebit de paradiso ille qui decedit in hoc ultimo seculo,si faciat bonum, quantū ille q̄ decesserit in primo seculo,vt patet in his uersibus:Vinea cul ta fuit,cultores præmia q̄runt:Non labor æqualis,æqualia dona fuerunt.Sic deus ostēdit,ꝙ qñcunq; uenimus, Arripiamus iter,certi de munere simus.Vel dic fm Ioā. g ꝙ de fragilis hoīs iustitia loquit̄.q.d.iustitia humana, uel quæ est in homine, est uoluntas constans &c.& secundum hoc illa duo uerba, constans & perpetua abiiciunt̄ h extra: quia homini non possunt cōuenire:cum scriptum sit,ꝙ septies in die cadit iustus.& illud: Nunquam in eodem statu permanet. ut in auth. de non alie. aut permu.§.ut autem.col.ij.Item quod in fi.dicit, ius suum vnicuiq; tribuens: intellige quantum ad affectionem : quia ad actum non p̄ot.q.d.habens affectum tribuendi: sicut s. in rub. proœmij dicit̄ de Augusto.sic & de matrimonio,quod est indiuiduū:ut ff.de pa.po.in prin.licet interdum diuidat̄, ut patet. C.de repu.l.ꝙsentiū.Vel tertiò i expone ut in summa huius titu. ut uoluntas,i.mens constans.i.bona:quasi habitus mentis bonus.Sed Tullius sic definit,Iustitia k est habitus animi,cōmuni utilitate seruata:suā cuilibet tribuens dignitatē.sed fm Plac.Iustitia est uirtus q̄ plurimum p̄ot in his quæ minimum possunt. Vel prout ego credo, Iustitia l est animi cōgrua dispositio in singulis rebus recte diiudicans. Accur. ADDITIO. Quæsiuit modū,in quo uoluit emendare Iustin.nū:& ideo uos dicite,

ad q. iustitia. declarat Sanctus Thomas iustitiæ I.ii.tit.i. p.3. et b questione. Glo. i. ubi ex dicto Thomæ habet ēt aliam,

e) Id est intentio. Ang.

f) Dic qđ nō. qa paterfam.tā quā modē. rator rei suę potuit in ea talē legē statuere: vt C. mā. l.in re mā data.secūdū Per. de bel Per. & Por.Ia.

g) Et bene. Ang. & Por. & est de mēte omniū scribem.

h) Nihil est: quia intelligūtur prout homini cōuenire possunt. Bart.Fab. Angel. & Iason.

i) Istud ē diuinare: secūdum Pe.de Bel. pro hic.

k) Ista p̄ot esse vera secūdum Per.& Bel. per hic.

l) Ista dicit Per. de Pel. pro hic.

q hic iustitia definit generaliter. ad argumenta vero breui distinctione facile sic rndebitis. Aliqn considerat iustitia prout est in abstracto:& tunc iustitia est constans & perpetua. Aliqn vero considerat prout est in concreto: vt est posita in corpore hominũ administrantiũ: & tunc dicitur corruptibilis:nõ ratione essentialitatis iustitiæ, sed ratione mali cõtinentis, hoc est prauitatis hominis.secundum Christo. Por.

† Cõcor. cũ hoc prici. xij. q.ij. cano.cum deuotissima.& glo. in cap. forus. super ver. iustitia. extra de ver. signifi.

a *Tribuendi*. vt honeste viuat sibi: & sic alterũ nõ lædat: imò ꝓficiat. vel dic ius suum, id est hominis meritum.

b *Notitia*.Põt recte legi vt illa dictio sciẽtia, sit ablatiui casus: vel eꝫ sit noiatiui casus, & hæc dictio notitia,sit ablatiui casus.sic j. tit.j.in prĩ.

a) Imo vtrunq; est nominatiui casus,secundum Christop. Por. quia punctus sub verbo, notitia, obtinet vĩ copulæ.

a Sed nũquid secundũ hoc oportet, q quicũque vult iuris prudens vel iurisconsultus esse, dẽat theologiã legere? Rñ.non.nam in corpore iuris hæc omnia inueniunt: vt C. de sum. trinit.& fid.catho.& C. de sacrosanc. eccles. & de episc. & cle. & in authen.sub multis titulis: vbi specialiter de diuinis tractatur. Item quæ est differentia inter iustitiam & ius, & iuris prudentiam? Respon. Iustitia est virtus:ius est eius virtutis executiuum:iurisprudentia est scientia illius iuris. Itẽ iustitia est summũ bonum:ius medium:iurisprudentia, infimum.

b)Hoc verũ secũdũ doct. hic, si considerẽtur hæc verba quo ad ordinẽ prioritatis & posterioritatis:& tunc dic summũ.i. primũ &c. vt infra de iure ꝑsona in prin. aliàs secus. Bart. Fab. Ang.

b Item iustitia vult tribuere vnicuiq; ius suum: ius vero coadiuuat:iurisprudentia docet qualiter illud fiat. Accur.

Hoc commune est cum sapientia, cum philosophia quod autem sequitur,proprium est iurisprudentiæ. Cuiac.

c *His igitur*.Nũc vult.dicere,qualiter leges sunt docendæ. Acc.

d *Cognitis*.id est visa definitione iustitiæ, & iurisprudentiæ.

e *Et incipientibus*.Datiue potest legi cum verb.j.vident: vel ablatiue, vt superius respiciant, & hæc verior. Accur.

f *Nobis*. loquuntur compilatores huius libri in persona Iustiniani,qui debet exponere per eos.

g *Tradi*. scilicet iura populi Romani.

h *Leui*.c quo ad subtilia uerba. Accursius.

i *Simplici*. quo ad sententiam. Additio. Et ideo positionibus debet sine plica responderi:nisi essent respondenti captiosæ,vel rei de qua agitur natura ipsam exigeret. Ange.

k *Diligentissima*. quo ad subtilia verba.

l *Exactissima*,quo ad subtilem materiam & sententiam. Accur.

m *Interpretatione*. id est facili sententia.

c)Nota ex gl. iuncto tex. q sciẽtia dẽt tradi prius d facilibus: secũdo de difficilibus. Ang.

n *Quæ*. scilicet diffidentia.

o *Auertit*.No.q inconstantiã.d sic.ff.de proc.l.in causæ.in prin. & in auth.de mona.§.cogitandũ.col.j.vnde Salomõ,Tria sunt mihi incognita,& quartũ penitus ignoro. Via colubri sup lapidẽ,Via auis volantis in aere,Via nauis in medio maris: quartũ difficilẽ.Via iuuenis in adolescẽtia sua. Vnde dant in integ. rest.eorũ facultatibus:vt j.de hĩ.quali.& diff.§.extranis. Accu.

d]Quę nõ admittitur inter viuos in contractibus nominatis circa idem si actus valet: seu circa diuersa si sint connexa:aliàs secus. Ange.

Appi. Et ista patẽt his versibus, Cũ sit pęna grauis cognoscere,q uia nauis, Vel colubris,vel auis:pueri grauior via quauis.

p *Maturius*.hic nota prouerbium: Qui vadit plane, vadit sane.

[*Iuris præcepta*.] Casvs. Hic incipit quarta pars,in qua dicit, q ius nostrum ciuile vno de tribus accipit: aut præcipit vt qs honestè viuat:aut præcipit vt quis alterũ nõ lędat:aut vt vnus homo ius suum vnicuiq; tribuat.De primo ponitur exẽplum in gl.quæ incipit, Quantũ ad se &c. De secundo ponit exẽpiũ, q non debet vnus alteri iniuriã inferre:vt ff.eo.l.iij. de quo ponit exemplũ vt in iudice,qui vnicuique debet suum ius tribuere,prout supra dixi in definitione iustitiæ.Franc.de Aretio.

q *Iuris præcepta*. i iura præcipientia, præcipiunt aliqd quod pertinet ad aliquod istorum trium.Nam non omne ius præcipit: immo quoddam punit,quoddam vetat,quoddam permittit: vt ff.de legi.& se.con.l legis.quoddã consulit, vt ff. de rei uind. l.is qui destinauit.& quoddam hortatur:ut C.de transac.l.age.

r *Honeste*.s.quantũ ad se.q honestas & circa matrimonia est,ut ff.de ritu nup.l.semp & circa mores seruat:ut ff.de tut. & cur. da.ab his l.scire oportet.§.pen.& ulti. Additio. Et ideo dicit Ang.mulierem honeste uiuere, quæ uiuit fm mores loci.sed caste uiuere nõ intelligit,quę transit ad secunda uota.s. respectu mariti defuncti,uel filiorum eius, sed respectu aliorũ sec'. A

s *Alterum non lædere*.unde illud:Quod tibi nõ uis fieri,alij ne feceris.vt in Decret.in princip.

onerauimus:duorũ, alterũ, aut desertorẽ studiorũ efficiemus, aut cum magno labore eius, sæpe etiã cũ diffidẽtia (quæ n plerũq;iuuenes auertit o)serius ad id perducemus, ad quod leuiore via ductus, sine magno labore, & sine vlla diffidentia maturius p perduci potuisset.

Tria sunt iuris ꝑcepta,ad quæ quicquid in iure scriptũ est, refertur.Publicũ ius publicã vtilitatẽ respicit: priuatum verò sin gulorum peculiare cõmodum. B

consonat Q. tit. 1. p. 3

Iuris q præcepta sunt hæc,Honeste r viuere,† alterũ s nõ lædere, i9 suũ t cuiq; tribuere.Hu i9 studij u duæ sũt positiones: x publicũ,& priuatũ.Publicũ ius y est,quod ad statũ rei Romanæ z

t *Suum*.ut nõ solum nõ lædat, sed ẽt adiuuet. c nã nõ sufficit abstinere à malo, nisi fiat qđ bonum ẽ:ut arg. in decre. lxxxvj. dist.c. non satis. Sed nõne hęc uerba ꝑcipiuntur hic sicut s. in definitiõe iustitiæ,in fi? Resp.non: imò ibi hæc tria cõphẽdit: hic autẽ illud solum,quodextra illa duo prima relinquitur.Et not.q in hoc repbo f opi.Py. & aliorũ q dixerũt q ĩ hoc titulo nõ definiebat: i9 qđ est ars boni & æqui:cuius merito qs nos facerdotes appellet. Nam dico, q hæc uerba q̃ hic sunt, tantundẽ præstãt. Nam quod hic dicit,p̃cepta iuris, per hoc dicit ars:cum ars sit collectio multorum præceptorum. Item per hoc quod dicit, honeste uiuere alterum nõ lædere,ualet tantum, quantum boni & æqui. Item per hoc quod dicit,ius suum unicuique tribuere, colligo cuius merito quis nos sacerdotes appellet, id est sacra uel iura sua cuilibet ministrantes:vt hic,&.ff.eo.l.j.ij.respon.

†Sic dicitur ĩ proę. Decre. in glos.honeste. & in prine. decreti, ca. humanũ genus.

c) Ista gl. præstat argu. an qs teneatur adiuuare aliquẽ qui effunditur:& dicitur quod de iure. ca no. teneor iuuare uerbis interponendo me honesto modo:vt j. q. viij. c. negligere. sed secundum leges regulariter non teneor adiuuare: vt l. metum §. sed licet. ibi Bald.ff. q metus causa. Tulli.lib.1. de offic.contra.Qui alterũ non defendit si potest, (inquit) tam in uitio ẽ quã si patriam aut parentes deserat. Egid. Per. An autẽ incurrat excõmunicationem seipsum offendens vel lædens dic q sic secundũ Bar.Pet.de Bel.Eg Pe. & An.hic.

[*Huius studij*.] Diuidit in quatuor partes,sicut sunt quatuor dicta.Ang. Casvs. In hac quinta & ultima parte figu casũ sic. Ex quo uidimus quid est iustitia: itẽ ex quo uidimus, quot & qualia iuris p̃cepta: est sciẽdum vltimo loco,q ius nostrum ciuile in duas partes diuiditur:s.in ius publicum,& priuatum.Et primò dicit,qd dicatur ius publicũ. Et certe ius publicũ dicit illa pars iuris nostri,quę tractat de utilitate totius mũdi.q dic. ut in gl.quæ incipit,Et cõsistit.Secundo dicit qd dicatur priuatum.Certe ius priuatum dicit illa pars iuris nostri,q̃ tractat de utilitate singulorũ: puta ut fundus meus ab altero possessus restituatur mihi: uel puta ut debitor meus q debet mihi soluat.& alia infinita exempla posses ponere.Tandẽ dicit:ex quo uidimus,quid est ius publicum:nunc uidendum est qd est ius priuatum.Et scẽdum est q ius priuatum est collectum ex præceptis trium iurium,s.ex præceptis iuris naturalis.Item ex præceptis uel præcepto iuris gentium. Item ex præceptis iuris ciuilis.Et de his p̃ceptis iuris naturalis,gentium, vel ciuilis,pone exempla ut in gl.quæ incipit,In iure enim.Franc.de Aretio. C

u *Huius studij*. id est artis adipiscendæ per studium.

x *Positiones*.id est species,secundum Pla.sed secũdũ Azo,sic,id est sup duobus generib. non speciebus ponit hæc ars studio legendi discẽda.Nec.n.placet, q ex multitudine rerum multa dicantur iura.sic enim diceretur ius aliud equinũ,quod super equo tractaret,aliud asiniũ,& sic de singulis.sed ego credo, q iste nõ fuit Py.intellectus,sed ille q est præceptoris mei. h Acc.

Additio. Pro concordia dicendum est secundum Por. q species sumitur dupliciter.Vno modo dialectice.& tunc sumitur pro specie prædicabili de pluribus differentibus numero, & hoc modo Pla.intellixit,quam speciem Azo genus appellauit.Alio modo capitur species legaliter pro unoquoque indiuiduo l.eum qui ædes.ff.de usucap.ut etiam not.in.l. legato.ff.de legatis primo.& glo.in.l.ij.ff.si cert.petatur. D

Alij tres fecere iuris positiones,Sacrum,Publicum, Priuatum.Auson.isi Edyl.xv.

Ius triplex tabulæ quod terſanxere quaternæ.
Sacrum, priuatum, & populi commune quod vſq uam eſt.

Priuatum autem ius,& publicum dicimus cum ex aduerso ponimus pacta,uel ultimas uoluntates,uel priuilegia. Cuiac.

y *Publicum ius*.& cõsistit in sacris,in sacerdotibus,& magistratibus.ff.eo.l.j.§ publicum.& in auth.ut li.ma.& auiæ.§. finali. uersiculo quia uerò ita.collat.viij & C. de summa trinit. & fid.cath.l.inter claras.& ff.de orig.iu.l.ij.§.post originẽ Gl.in dicto.§. publicum.in uerb.in sacris.declarat hanc. Egidius Perrinus.

z *Rei Romanæ*.i.Romani imperij,sic ponit j.de pat.po.§.ius aũt.

g)Similes gl.sunt.in l. iust. §. j. ff. de iust.& iu.

h) No. q Azo fuit ꝑceptor Accur.

ad §. ius naturale vᵉ Felicianum. lib. 1. de censib. p. c. 1. n. 6. cōp inter ius naturale primęuum & secundarium reprobat de primogen. c. 2 nᵒ. 5 Lubicalist refert

a *Spectat.* scilicet principaliter. nam & singulorum est utilitas rempublicam saluam conseruari. Accursius.
b *Pertinet.* s. principaliter, secundariò aūt ad publicā vtilitatē ptinet. expedit enī reip. & c.ut. j. de his q sūt sui uel alie. iur. §. nā. Anto.
c *De iure priuato.* sed qd de publico? Rñ. nō dicet ī hoc libro, sed dicit. ff. de iure fisci. & C. eodem titu. & in aliis tit. sequentibus: & fere per omnes tres libros Codicis: ubi de iure publi. tractatur. Et nūquid illud est tripertitè collectum? Resp. sic: ut statim dicā, & ex eisdem præceptis. Cū ergo eadem sint exēpla publici & priuati, quare de priuato tantum dixit, quod ē tripertitè collectum? Rñ. quia plura erat de eo priuato dicturus. Itē cū fecisset hunc librū causa rudiū, nolebat eos multum aggrauare, ꝙ fecisset si tractasset de iu. pu. in hoc lib.
d *Tripartitè.* in iure .n. priuato, ut in suo toto tripartita sunt pręcepta naturalia: ut hoc, Neminē cum alterius dano fieri locupletem. a ut. ff. de cōdict. inde. l. nam hoc natura. Item gētiū: ut quod ql-que ob tutelam sui corporis fecerit, iure fecisse existimet: ut. ff. eo. l. j. ij. & iij. Itē sūt præcepta ciuilia, ut p̄cepta de usucap. ga de priuata utilitate ē usucapio: ut. j. de usucap. in principio ibi, ne dominia &c. Et sic publicū est ex eisdem exemplis, & pone eadem exempla: ut ecce à iure naturali, ut non locupletetur cum iactura alterius; respublica. A iure gentiū, ut liceat reipublicæ propulsare iniuriam. Item à iure ciuili, ut respublica vsu capiat b sicut priuatus, quę exempla posuimus supra statim in verbo, iure priuato.
e *Naturalibus.* id est iuris naturalis.
f *Aut gentium.* id est præceptis iuris gentium.d
g *Aut ciuilibus* præceptis. e

a) Istud exemplū reprobatur per Bartol. & Por. hic. & ꝑ Bald. in §. 1. infra titu. proxi.
b) Contrarium tenet Porc.
c) Vt suā prolem nutrire.
d) Vt suo domino parere.
e) Scilicet quod promisit per stipulationem soluere.

spectat. a Priuatum ē, quod ad singulorum utilitatem pertinet. b Dicendum est igitur de iure priuato, c quod est tripartitè d collectum. Est enim ex naturalibus e præceptis, aut gentium, f aut ciuilibus. g

TITVLVS II.

DE IVRE NATVRALI, gentium, & ciuili.

Quod naturalis instinctus omnia animalia docuit, ius naturale dicitur: ideo mares fœminas appetere, liberos procreare, procreatosque educare (quæ etiam cum brutis communia habemus) hoc iure impellimur.

DE IVRE NATVRALI. &c.

Dictum est supra, quòd ius priuatum est collectum ex naturalibus præceptis gentium, & ciuilibus: nunc de eis dicit: & primo de iure naturali.

IVS naturale est. Totus iste tit. diuidit in quinque partes. Primò ponit de iure naturali. Secūdò de iure gētiū & ciuili. Tertio ponit unā diuisionē iuris ciuilis. Quartò rediēs ad ius ciuile & naturale ponit unā differētiā ītер ipsa iura. Vltimo ponit circa q̄ uersatur ius ciuile. Secūda ibi. Ius autē ciuile. Tertia ibi, Constat aūt. Quarta ibi, Sed naturalia. Quīta ibi, Omne aūt. Et hoc prīcipium etiā diuidit in tres partes. Primò ponit definitionē iuris naturalis. Secūdo declarat illā. Tertio probat ꝑ effectum. Secūda ibi, Nā ius. Tertia ibi, Hinc descēdit. Casvs. Quidam scholaris rudis accessit ad principē Iustinianū, & corā eo talē ꝓposuit q̄stionem: Domine Imper. dicite mihi, q̄d est ius nāle? Imper. resp. ei: Ius naturale est quoddā ius, quo iure oīa animalia sunt instructa & perita à natura. i. à Deo. Vel ius naturale est quoddā ius, quo iure, natura. i. Deus, omnia animalia instruxit & docuit. & in idē ꝑ oīa recidit hæc positio casus cum prima. Bene dico, oīa animalia: ga non solum habet locum in hominibus, sed in omnibus animalibus: siue in cœlo, id est in aere nascanī, ut aues: siue in terra, vt alia animalia: siue in aqua nascanī, ut pisces Videmus enim. i. videre possumus, oīa animalia, nedū hoīes, esse perita huius iuris naturalis. hoc dicit vsque ad uer. Hinc descendit. in quo ponunī. duo uel tria exēpla de hoc iure naturali. Mouetur enim masculus ad cōiūgēdū se fœmellæ: vel vir ad cōiungendum se fœminæ: q̄ cōiunctio uocatur matrim. secundum iura ciuilia. Secundum exemplum ē tale. Iure isto naturali mouet homo & fœmina. ad ꝓcreādos & nutriendos liberos, id est filios. Nā isto iure naturali mouēt hoīes & fœminæ ad cōmiscēdum se ad inuicem, quam coniunctionem faciunt ideo, ut liberos ꝓcreent, & eisdem liberis ꝓcreatis mouent eodem iure naturali ab eosdem liberos alendos & nutriendos. Fr. de Ar. Ius in bruta non cadit: nam nec iniur cadit. l. i. D. si quad. pau. fecisse dic. deniq; ut rationis, ita & iuris bruta expertia sūt. At q̄ bruta faciunt incitatione naturali, ea si homines rōne faciant, iure naturali faciunt, Quæ bruta non faciunt, ea si oēs hoīes rōne faciāt, iure gētium faciūt ꝙ

ipsum naturale ius dicit, & bonum, & æquum, & naturalis æqtas, & naturalis ratio, & lex naturalis, & natura. Quæ non oēs, A sed quædā hominum cōgregata in unum locum moltitudo vtilitatis publicæ cā facit, ea verò fiunt iure ciuili. Cuiacius.
h *Ius naturale est, quod natura.* [i. Deus. f] & nominatiuè & ablatiuè pōt legi. sic s. tit. j. §. j. Et nota quia quatuor g modis ius naturale ponitur. Quādoq; ꝓ iure gentiū: ut. j. de re. diui. §. singulorum. Quādoq; ꝓ iure pactorum, & sic ꝓ iu. prætorio: ut. ff. de pact. l. j. Quādoq; ꝓ eius ꝓrio, s. ꝓ eo q̄ rescindit pacta: ut in restitutione minorum: ut. ff. de minorib. le. j. Quādoq; ꝓ īstinctu naturæ, ut hic, & .ff. eo. l. i. §. ius autē naturale. Sed secundum cano. ius naturale dicitur, q̄ in lege Mosaica h uel in Euangelio continetur, ut in pr. Decreto. Et istud (quod) hic ē nominatiui casus, quādo hæc dictio (natura) est ablatiui casus: & eq̄ est accusatiui, quando (natura) est nominatiui, & tunc dic, natura. i. deus. Addition. Dic secundum Por. quòd hoc relatiuum (quod) erit accusatiui casus, & uerbum (natura) erit nominatiui. Nam hoc uerbum (docuit) in textu positum potest regere duos accusatiuos diuersos: ut in gl. ordina. in. l. successores. C. ad. l. Fal. & habetur in. l. eam quam. C. de fideicommiss.
i *Nam ius.* bene dico omnia animalia. Nam ius istud &c. non solum est hominum, sed cōmune omnium animalium. Acc.
k *Humani.* id est hominum.
l *In Cælo.* id est in aere: ut aues quæ in arboribus & acre nascuntur, vt. j. de rerum diui. §. apum.
m *In terra.* ut feræ bestiæ, quæ in suis lustris, id est cubiculis nascuntur: & etiam quædam aues.
n *In mari.* ut pisces. idem dico & si in qualibet alia aqua nascantur Accursius.
o *Hinc.* i ab hoc iure naturali. s. deo, qui primò Adam Euæ cōiunxit, & in paradiso deliciarum posuit. Accursius.
p *Maris.* id est masculi.
q *Coniunctio.* s. animorum, nō corporum: ut. ff. de reg. iur. l. nuptias. Addition. Est tamen differ. secundum Ang. quia secundo solo cōsensu possibilis est separatio p ingressum monasterij, ut. C. de epi. & cle. l. deo nobis. circa prin. & indecretalib. ex publico. de conu. coniugat. secus autē secuta carnali copula.
r *Matrimonium.* i. effectum matrimonij. Et sic nota, quod matrimonium quo ad originem est de iure naturali. s. de deo: ut hic dicitur. i De iure gentium etiam dici potest: quia ab eo receptum est. K De iure ciuili etiam dici pōt: quia formam ei adiunxit & solennitatem, secundum Azo. ut patet. j. de nup. per totum tit. cum dicit, à quarundam nuptiis abstinere necesse est: ut. ff. de ri. nup. per totum. unde debet dici de iure ciuili: ut. ff. de iustitia & iure, l. ius ciuile. Addition. Intellige hoc nisi quo ad prohibitionem graduum lineę ascendētis, uel descendentis, uel etiā collateralis in primo gradu, quia dicitur de iure diuino. c. literas. §. sane. uers. opinioni. &. §. seq. extra. de restispo. Item quo ad formā uerb. est de iure cano. sed quo ad instinctum coniunctionis, seu causam finalem, scilicet cōseruationē indiuidui. est de iure naturali, secundum Chri. Por. hic.
s *Hinc liberorum procreatio.* Nam deus operatur ad liberorum ꝓ creationem, & naturalis instinctus.
t *Et Educatio.** Nā hoc iure. s. naturali mouet parens ad educationē filiorū suorū potius, quàm alienorum: ut. ff. unde liberi. l. scripto hærede in fin & ad hoc etiā tenetur parens: nisi ꝓ se sit insufficiēs: ut. ff. de lib. agn. l. siqs. §. sed & si filius. &. §. deniq.
u *Cætera.* scilicet animalia præter homines.
x *Istius iuris.* s. naturalis, de quo loqmur. Ex eo. n. quod auis volat, piscis natat, gallina oua calefacit, mouēt isto iure naturali.
[*Ius autem.*] Diuiditur in tres partes. Primò ponit dictū bimēbre. Secundo ponit exēplum primi mēbri. Tertio ponit exemplum secundi mēbri. Secūda ibi, Nam quod. Tertia ibi, Quod vero. Casvs. Quidā scholaris accessit ad principē, & talē ꝓposuit quæstionē: Dñe Imperator, dicite mihi, q̄ differentia est

f) Hæc nō est legis intentio: & natura hic accipitur pro utilitate in scita cuilibet rei. Bart. Nic. Fa. & Placen.
g) Placen. Ia. ponūt quinque quos vide hic per eosdem.
h) Hoc uerum in p̄ceptis moralibus: secus in mysticis seu figuratiuis: quia illa sunt mutabilia secundum Christophorū. †Alias cō iugatio. Nomine iuris Cuiac. Censeri, qualiter hoc loco accipiendum sit, cū non explicet Accur. uide Budæum in annot. ad Pandect. ad. l. 1 ff. de iustitia & iure.
i) Vel aliter secundum Io. Fab. ne parētes, sint incerti de filiis quos alere tenētur, ratio naturalis dictat matrimoniū.
K) Vel quo adsubstantiam consensus.
* Educatio si consideretur in īspecto naturę instinctu, est de iure naturali: si ꝓ ut est redacta ad necessitatē est de iure ciuili. l. si quis a lib. §. fi. ff. de lib. agn. nam pater cogitur iure ciuili alere liberos ut de Sophocle, scribit Tul. in Cato. Egi. Per.

in tx. ubi coniuncto vᵉ Ciceron. lib. 1. de offi. & principio. fol. nihil. B.

B. vide Molinam lib. 2. de primog. c. 2. n. 17. et Joan. Garsia de expens. s. cap. 3. per totum et precipue nᵒ. 10 et seq. et Menochiam. de lib. 1. centu. 1. cas. 75. nᵒ. 15. qui ait ius naturale nec ꝙ in hoc nec in aliis casibus non inducere necessitē, sed solum votum & inclinationem, cuius opinio in hoc mihi omnino displicet

3 pc Ioan. Iudam de expens. cap. 3 nº. 16.

inter ius gentiũ,& ius ciuile, & ideo q̃ro, quia volo vnũ ius ab alio scire discernere. Imperator rñdit. Amice, dico tibi, ꝙ oẽs populi,qui vtuntur iure scripto,& iure non scripto. pro parte A vtũtur suo proprio iure, scilicet ciuili, & pro parte vtũtur iure cõi oĩum hoĩum.Secũdò dicit scholaris. Domine Imperator, vos loquimini sic obscurè , ꝙ non intelligo vos. Quid est hoc dicere,ꝙ oẽs populi,q vtuntur iure scripto , & iure non scripto , pro parte vtuntur suo proprio iure, & pro parte vtuntur iure communi omniũ hominum? Dicit Imperator:Quod dixi tibi, ꝙ vtuntur pro parte suo proprio iure. sic intelligo,ꝙ ius,quod sibi facit quilibet populus, illud est ius proprium illius populi, vel ciuitatis, id est appellatur ius ciuile, id est ius propriũ illius ciuitatis,puta statut.municipalia, quæ in singulis ciuitatibus fiunt. Tertiò dicit Imperator, qđ illud ius quo vtunt oẽs gentes de mundo,naturali ratione.i. discretione est inductũ : appellaturq; ius gentium,id est ius quo oẽs gentes de mundo vtuntur. Et sic amodo aperta est dr̃ia inter ius gentium,& ciuile,quia ius ciuile, est proprium cuiusque ciuitatis : ius uerò gentium est cõe omnibus.Quartò dicit Iustinianus : Nõ solùm quidam alij populi utuntur pro parte iure proprio,id est ciuili,& pro parte iure cõi omnium hominum, id est iure gentium , sed etiam populus Romanus hoc facit,quia pro parte utitur suo iure,id est suis proprijs statutis.& pro parte utitur iure communi omniũ hominum,id est gentium. Quintò respondet Imperator cuidam tacitæ obiectioni, quia possent aliqui dicere: Domine Imperat.uos fecistis mentionem nunc de iure gentium & ciuili,dicatis de natura utriusq; iuris.Dicit Imperator, excusando se:Ego hoc dicam in ꝓpetenti loco.s.in §.pe. ubi dicit ꝙ ius gẽtium est immutabile,& ius ciulie mutabile, s̃m exꝓpositionẽ istius §.uel alio modo intellige istam quintam particulã, ut in gl.quæ incipit.s.Iura gentium. Et hoc totũ in prima parte principali.In scđa parte adsignat Iustin. scđam dr̃iam inter ius gentium & ius ciuile quæ secũda pars ꝓtinet quatuor partes,ut supra dixit : In j.par. h.d. Quamuis ius gẽtium non habeat denominationem ab aliqua ciuitate, quia non dr̃ ius gentiũ Romanorum, uel ius gentium Bonon. tamen ius ciuile habet denominationem ab ea ciuitate in qua factum est, ut ecce statuta q̃ fiebant apud ciuitatem Athenarum per suos sapientes, scilicet Solonẽ & Draconem,possunt dici ius ciuile Athenienſium.Secundò adducit simile. ꝙ statuta facta Romæ possunt dici ius ciuile Romanorum.uel ius ciuile.Quiritũ:quia Romani appellabant Quirites à quodã rege eorum,qui Quirinus appellabat. Tertiò dicit,Sed qd dicemus?si simpliciter dicat ius ciuile, nec addatur nomen ciuitatis in qua factum est illud ius,de quo iure intelligemus? Rñ.per excellentiã intelligitur ius ciuile,de iure ciuili Romanorum, id est de statutis eorum. Quartò adducit simile.Ecce cùm dico, poeta,& ei non addo nomen ꝓpriũ per excellẽtiam intelligit̃ de Homero apud Græcos,uel de Virgilio apud Latinos. hoc dicit usque ad §. ius autem gentium.

a *Diuiditur*.id est vnum ab altero sic dignoscitur. Accursius. Distinctio dicitur diuisio in hoc lib.sæpe.Ita ergo diuidit̃, post distinguitur Cuiacius .

b *Legibus & moribus*. Nam quidam sunt, qui reguntur tm̃ moribus:& etiam quidam,qui nec moribus,nec legibus,vt ꝺ oẽs silueſtres: a etiam quidam,qui legibus tantum, & non moribus.

c *Communi*.id est eo iure,quod est in communi apud omnes: siue scriptum sit, siue non.

d *Ius ciuile*.vt sunt statuta terrarum : quæ iura municipalia dr̃ : vt C.de eman.lib.l.j.& sic dr̃ ad dr̃iam iuris naturalis.i.iuris gentium,& ita accipitur hic.Secundo modo dr̃ ius ciuile b lex.xij. tabularum:vt ff.de iustitia & iure.l. ius ciuile.§. hoc igitur. Tertiò dicitur ius ciuile omne ius quod non est prætorium, & sic accipitur.ff.de iustitia & iure.l.ius autem ciuile. in principio.& §.ius prætorium. Quartò dr̃ disputatio prudentum, quæ fuit facta super l.duodecim tabularum.vt ff.de origine iuris l ij.§.hæc disputatio. s̃m Ioan. Quintò quicquid scriptum habemus de iure,dicitur ius ciuile, vt cùm dicitur, Est enim sanctissima res ciuilis sapientia,quę pretio numario non est æstimãda,vt ff.de var.& extraor. cogn. l j. §.proinde.Sextò dr̃ quotiens adijcit̃ aliquid iuri naturali,vt in matri.modò diximus: vel detrahitur iuri naturali, vt j̃.de vsucapionibus:in prin. Vel addit̃ iuri gentiũ,vt in tutela inuenta à iure ciuili originaliter : vt j̃. de tute.in princ.Vel detrahitur,vt in potestate seruorum restricta:vt j̃. de his qui sui vel alieni iuris sunt.§.sed hoc tpe. hoc enim ius ciuile dr̃ : vt ff.de iust.& iur.l.ius ciuile.j.respon. & hæc exẽpla sunt ibi notata.Acc.

c *Naturalis ratio*. nota quòd ius gentium naturali rõne est inductum, vt hic,& infra de rerum diuisione.§. singulorũ. vnde est immutabile:vt infra eodem §. sed naturalia. Accursius.

f *Id apud*. nunc soluit. Accursius.

g *Vtuntur*. vt est religio erga deum,vt parentibus & patriæ pareamus, d vt contra violentiam resistamus,vt ff.de iustitia & iure l. j. in fine. & l.ij. Item conuentiones siue pacta, quæ apud omnes gentes valent, ut infra eodem.§.ius autem gentium,& ff.de pactis.l.iuris gentiũ in principio.

h *Itaque*.quia omnis populus vtitur partim iure communi, & & partim, &c.

i *Suo*.quod pro se tantùm composuerunt : aliàs esset lex generalis : vt infra eodem.§. lex.

k *Quæ singula*.scilicet iura gentiũ & ciuilia , quibus vtũtur ciues Romani.& effectus eorum iuriũm dicetur infra de rerum diuisione.§.singulorum.vsque ad finem tituli , vbi dicitur qualiter acquiruntur dominia iure gentium. Item infra de vsucapio.& in titulis sequentibus , in quibus dicitur qualiter acquiruntur dominia iure ciuili , & secundum hoc refertur ad proximum dictum, & illud intelligas de iure ciuili Romanorum generali . Vel aliter dic, proponemus infra eodem titulo.§.penultimo. vbi dicit alterum de iuribus variabile , vt ciuile : alterum non , vt gentium, & secundum hoc non refertur ad proximum dictum , sed ad id quod dicit supra Nam &c. & etiam, Quod vero , &c.

l *Proponemus*, sed vbi? Respon.forte.j̃.de rer.diuisi.§.singulorũ. & refertur non ad proximum dictum, e sed ad Id quod dictũ est:Nam quod quisque &c.& ibi,Quod vero,&c.

m *Sed ius quidem*. &c.diximus populos communę aut propriũ ius habere: sed &c.

n *Ciuitate appellatur* . id est nomen illius ciuitatis vbi factum est ius ciuile,debet ei imponi .

o *Solonis*. nomina sunt compositorum statutorũ in illis ciuitatibus,sicut si appellaret quisius ciuile Bonon.statutum à cõpositoribus inuentum,& consilio confirmatum.

p *Non errauerit*.immo bene dixerit.

q *Sic enim & ius* . quod pro se tantum composuerunt : aliter esset generalis lex : vt infra eodem §. lex est. & de hoc scilicet iure ciuili generali potest hic intelligi vel loqui . Franciscus. Accursius .

r *Ius Quiritum*.pro eodem , licet nomina mutet .

s *A Quirino.i.Romulo*. qui fuit eorum rex, dictus à quiris.quod est hasta: quia magna hasta in bello vtebatur .

t *Ciuitatis*. sed simpliciter dicitur ius ciuile.

u *Nostrum*.s. Romanorum per excellentiam .

Addit io. Et ideo dicit Io. Fa. quòd in supplicando pro præbenda ecclesiæ cathedralis,specificatio ipsius ecclesiæ vitiaret quia sufficit quòd dicatur,in ecclesia Lugd. vel. Parisien. & ꝙ ita de facto uidit obseruari.

x *Ius*. scilicet ciuile Romanorum,si est proprium: vel generale, si est factum vt sit generale.

§ aliàs, à iure gẽtiũ distinguntur,ꝙ omnes populi &c.

† Mores qualiter, hoc loco accipiendi sint, vide Bud. adl. ius ciuile. ff.de iusti. & iur.

† Quod sibi licitũ est.Et con cor.c.quæ in ecclesiarũ. in gl.1. in princi. ext.de constit.& in c. venerabilẽ in gl.super vero Lotharius. ext. de ele.

Ius aũt ciuile , † vel gẽtium ita diuiditur : a Omnes populi, qui legibus & moribus b † regunt,partim suo ꝓprio, partim communi c omnium hominũ iure vtuntur . Nã quod quisque populus ipse sibi ius constituit, † ipsius id propriũ ciuitatis est: vocaturq; ius ciuile, d quasi ius ꝓpriũ ipsius ciuitatis. Quod verò naturalis ratio e inter omnes homines constituit , id apud f B oẽs populos peræquè custoditur:vocaturque ius gentiũ,quasi quo iure omnes gentes vtuntur, g Et populus itaq; h Romanus partim suo i proprio, partim cõi omnium hominum iure vtitur. Quæ singula k qualia sint, suis locis proponemus . l

Ius ciuile à sua quodque ciuitate vel legislatore nomen sortitur:iuris tamẽ ciuilis simpliciter ꝓlati appellatione,ius Romanorũ tãquã nobilius significamus.

Sed ius quidẽ m ciuile ex vnaquaq; ciuitate appellatur; n veluti Athenienſium. Nam si quis velit Solonis o vel Draconis leges appellare ius ciuile Athenienſiũ,non errauerit. p Sic enim & ius q quo Romanus populus vtitur , ius ciuile Romanorum appellam⁹,vel ius Quiritũ , r quo Quirites utunt̃.Ro.n.a Romulo Quirites à Quirino s appellantur. sed quotiens non addimus nomen cuius sit ciuitatis, t nostrorum u ius x significamus,sicuti cũ poetam dicimus,nec addimus nomen, subauditur apud Græcos egregius Homerus, a-

quot modis capitur ius ciuile.

c) In hoc s. quia eo iure oia erant cõia ſm Iaſhic aliàs ſi gl. præſuppo neret,ꝙ illo iure eſſet dare meum & tuũ , eſſet falſa, vt ꝙ Iacob. de Are. Bald. & Albe. in l ius ciuile ff. de iuſti. & iur.

d) Tex. eſt no. ſecundum Ia.in l.1.§.& generaliter . ff. de vend. ī poſſ. mit. quẽ Bald. reputatſin gularẽ in l. matres. C. ad Ter. & cui potius ſit parendũ , vide per Ange. hic.

e) Iſta glo. contradi. gl.præced. ſed ambæ ſunt bonę vt referatur ad proximum dictum vel ad remotum:cũ ſecundũ ambas expoſitiones loquamur de iure gẽtium vel ciuili ſecũdum Nic. Quirinus vide dicitur.

a) Omnes tamen sũt de semine Adæ Ioã. Fab.

b) Iſta glo. eſt magiſtralis ſecũdũ Angel. ad ſciẽdũ.

a *Virgilius.* idem in apostolo. nam Paulus in diuina scriptura intelligitur. Item vbi dicitur sapiens, intelligitur Solomon.

Diuisio. [*Ius autem.*] Primò ponitur vnũ dictũ. Secundò ponit ratio, quare ius gẽtiũ fuit inuentũ. Tertiò ponit effectus, siue ponũtur inuẽtiones iurisgentiũ. Secũda ibi, Nã vsu. Tertia ibi, Bella.

Casvs Quanuis in superiori. §. tractauerit de iure gentium & ciuili qa tñ de iure gentiũ nõ tractauit ibi plenè: ideo hic pleni⁹ tractat repetendo etiam de eo quod dixerat. Et diuidit hunc. §. in tres partes: sicut ṡ. dictũ est. In quarum prima parte dicitur, ꝙ ius gentium est cõmune omnibus hominibus de mũdo. Secundò reddit rationem, quare ius gentiũ fuit inductum, quæ ratio talis est. Homines indigebant aliquibus statutis, & ideo multa inter se statuerunt, quæ dicuntur ius gentiũ. & maximè bella, & captiuitates, & seruitutes sunt à iure gentium: quæ seruitutes sunt ꝯriæ iuri naturali: quia de iure naturali omnes homines liberi nascebantur. Tertiò dicit, ꝙ ex hoc iure gentiũ sunt introducti quasi omnes contractus. de quibus multa exempla ponit in textu. hoc dicit vsque ad §. constat.

apud nos Virgilius.[2]

Cõmunis vsus, humanaq; necessitas iuri gentiũ originẽ dedere. Ex hoc itaq; iure orta sunt bella, secutæ captiuitates & seruitutes, ac contractus ferè omnes introducti

Ius autem[b] gentiũ omni humano[c] generi commune est. Nam usu[d] exigẽte, & humanis necessitatibus, gentes† humanę iura quædam sibi constituerũt. Bella[e] etenim orta sunt, & captiuitates secutæ, & seruitutes, quæ sunt iuri naturali cõtrariæ.[f] Iure enim naturali ab initio oẽs homines liberi nascebãtur. Et ex hoc iure gentium omnes penè[g] cõtractus introducti sũt vt emptio & vẽditio, locatio & cõductio, societas, depositũ, mutuum, & alij innumerabiles.[h]

Ius ciuile ex scripto constat, & non scripto. Iuris autem scripti partes sunt sex, quæ recta serie pertractantur.

Casvs. Vidimus de iure naturali in principio huius tituli. Itẽ vidimus de iure gentium ṡ. §. proxi. Itẽ vidimus de iure gentiũ & ciuili mixtim. ṡ. §. ius autẽ ciuile. usq; ad §. ius aũt gẽtium. Sed quia de iure ciuili nõ plenè tractatum est, ideo tractabit in hoc §. & seq. usq; ad §. sed naturalia. Et ideo diuide aliter hunc §. q̃ supra secundum Franc. de Aretio in sexdecim partes, vsque ad §. ex non scripto. In prima parte dr̃, ꝙ ius nostrum ciuile diuiditur in duas partes scilicet in ius scriptum, & in ius non scriptum: & hoc ad similitudinẽ Græcorum, qui similiter iure scripto & iure non scripto vtebantur. Secundò dicit, ꝙ primò est videndũ de iure scripto. Et est sciendum, ꝙ ius scriptum constat ex sex partibus iuris. Lex lege, & plebiscito: ex senatusco. ex principum placitis, prætorum edictis, & ex responsis prudentum. Tertiò dicit quid est lex. Certè lex dr̃ illa, quam Rom. populus faciebat consule senatorũ interrogante populum, vt ecce qñ emergebat aliqua qõ, quæ nõ erat soluta per aliquã legem: populus pulsabatur cũ campana, Ad arengam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur populus Romanus: & tunc loquebatur magistratus senatorũ, & dicebat populo ibi congregato: Dñi mei, talis qõ emergit de nouo: quam qõnem nõ reperimus decisam in nostro iure: placetne vobis, ꝙ ad decisionem illius ita & ita statuatur? Et populus simul vel diuisim clamabat, vel clamabant dicentes: Sic fiat, vel sic fiat, & sic illud taliter constitutum dicebat lex. Quartò dicit quid sit plebiscitum. Et certè plebiscitum dr̃ illud ius, quod plebs Romana faciebat tribuno plebeiorum interrogãte plebẽ. Ecce enim qñ emergebat aliqua qõ pertinens ad plebem seu plebeios, quæ non erat soluta per legem aliquã: pulsabatur cum quadã alia cãpana: Ad arengam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabat plebs Romana. Et sic tunc surgebat magistratus. s. tribun⁹ plebis, & dicebat plebi. Talis qõ emersit, placetne vobis, ꝙ ad decisionẽ ius sic vel sic statuatur? Et ipsi clamabant dicentes, Fiat sic, & sic. ergo illud taliter cõstitutum appellababat plebiscitum. Quintò dicit, Diximus ꝙ lex fit à populo. & plebiscitum à plebe. Sed quæ dr̃ia est inter populũ & plebem? Rñd, Populus est genus: quia appellatione populi oẽs ciues Romani continentur, scilicet nobiles patricij, & senatores, & ignobiles. Plebs verò sine patricijs & senatoribus cæteros ciues significat. Sextò respondet cuidam tacitæ qõni. nam posset aliquis dicere: Nunquid tñ valent plebiscita quantũ leges? Et dicit ꝙ sic, ex quo fuit facta quædã lex q̃ appellabat Hortensia: in qua continetur, ꝙ plebiscita obtinent vim legũ. Septimò quid est senatusconsultum? Et certè senatusconsultũ est statutum à senatoribus compositum, siue leges à senatoribus promulgatæ. Octauo respõdet cuidam tacitæ qõni. nã aliquis posset dicere: Senatusconsulta vñr superflua. Nonne sufficiebant leges & plebiscita? Resp. dicens ꝙ senatusconsulta non sunt superflua. Nam pop. Rom. erat intantum augmentatus, ꝙ erat quodãmodo impossibile, ꝙ semper qñ debebant fieri alię quæ leges nouæ, ꝙ populus & plebs cõgregari possent. & ideo vtile visum fuit populo, ꝙ senatores possent iura condere sine populo & plebe: & sic qñ congregabatur populus, consul senatorũ interrogabat vt ṡ. Nono, quid est principis placitũ? Dr̃ lex imperialis. nã quod principi placuit: pro lege seruaẽ. Decimo respondet cuidam tacitæ qõni. Nam posset aliquis quærere: Quare princeps põt legem facere? Rñ. Quia populus Ro. transtulit in eum principẽ omne ius suum & imperiũ: & maximè ptãtem legis condendæ. Vndecimo dicit, ꝙ Imperator põt facere legẽ, vt dixi. ergo id quod instituit Imperator, seruatur ꝙ lege, etiã si in modũ epistolæ faciat, vt ĵ. de his qui sui vel alieni iuris sunt. §. finali. Vel ita si inter litigãtes cognouit, & definitiuè pronuntiauit, volens ꝙ illa sñia esse lex: vt C. de legibus & constitutionibus. l. fi. Vel ẽt si apponat in lege quã facit, hoc vocabulum, edictali vel edicto vt C. de secundis nuptijs. l. hac edictali. Duodecimo, ꝙ leges Imperiales propriè appellantur constitutiones. Tertiodecimò dicit, ꝙ legum siue constitutionũ Imperialium quædam sunt personales, quædam generales. Personales dñr, quæ ad alias personas non extenduntur. Ecce si alicui ob merirum, id est, propter suum meritum princeps indulsit, id est pepercit, quia deliquit contra principẽ, & princeps videns

a) vel expone omni. i. toti; secund. Nic & Io. Fab.

b) Imò à quocunq; ẽt priuato ꝙ suo recuperãdo, & de licentia superioris si ꝙ ipsum recuperare non ualeat: & hoc nedũ cõtra suũ detinẽtes, sed ẽt eos iuuãtes secundũ Io. & doct.

c) Idẽ Bar. & Nic. & vide gl. similẽ in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iure. & in l. legitima. ff. de pac.

h *Innumerabiles.* id est non facile ad numerandum habiles: vt ĵ. de reb. corpor. & incorpo. in princip.

Diuisio. [*Constat.*] Diuidit iste. §. in tres partes. Primò ponit dictum bimembre. Secundò ponit exẽplum primi mẽbri. Tertiò exẽplũ secundi mẽbri. Secunda ibi, Scriptum. Tertia ibi in §. Ex nõ scripto. Itẽ secunda subdiuidit in duas partes. Primò ponit quid est ius scriptum. Secundò ponit exempla. Secunda ibi, Lex.

dens istum. quòd bene sibi seruierat, dat sibi suã gratiã: ista gratia quã dat sibi princeps, nõ tràsit ad aliam ꝑsonam. Ideò dicitur in textu, ꝙ priuilegium ꝑsonale nõ transgreditur ꝑsonam A cui tale priuilegium ꝛcedit. Aliæ uero generales ꝛstitutiones sunt in omnibus aliis hõibus. Quartodecimo dicit de magistratuum siue ꝓtorum edictis: dicens ꝙ prætorum edicta obtinent uim legũ. Etiã dicit, ꝙ hoc ius prętorium põt etiam honorarium appellari, ab honore ipsorum prætorum, qui faciebant huiusmodi ius. Quintodecimo dicit, quòd isti ꝓtores Romani erant multi: & ex his erant qdã q appellabãtur ædiles curules: qui similiter faciebant suas leges super certis articulis, vel capitulis: quæ leges sunt pars iuris prætorij. Sextodecimo dicit, q̃ sunt responsa prudentum. Et certè respõsa prudẽtum dicuntur sententiæ & opiniones illorum sapientum Romanorum, quibus permissum erat à principe iura componere, q iuri sconsulti appellabãtur: quę responsa eorum tãtam habebant potestatem, quod nullus iudex poterat contra eorum respõsa semel ꝓnũciare Franciscus de Aretio.

Cõstat autẽ ius nostrum [2] quo utimur, aut ex scripto, [b] aut sine scripto: ut [c] apud Græcos [d] τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγγραφοι. Scriptum autẽ ius [e] est lex, plebi scita, senatusc̃ulta, [f] prĩcipum placita, magistratuum edicta, responsa prudentum. Lex est, [g] ꝙ populus Romanus senatorio magistratu interrogante, veluti [h] consule, [i] cõstituebat. Plebiscitum est, quod plebs plebeio magistratu interrogante, ueluti [k] tribuno, constituebat.

Plebs autẽ à populo eo differt, quo species à genere. [l] Nã appellatiõe populi, uniuersi ciues significantur, connumeratis etiã [m] patriciis, [n] & senatoribꝰ. † Plebis autem appellatione, sine patriciis & senatoribus cęteri ciues significantur. Sed & plebiscita, [o] lege Hortẽsia [p] lata non minus ualere quàm leges cœperunt. Senatusconsultum est, quod senatus iubet atq; constituit. [q] Nam cũ ductus esset populus Romanus in eum modũ, ut difficile esset in unum eum conuocare legis [r] / sanciendæ causa, æquum uisum est, senatum uice populi consuli, [s]

Quod princeps animo legis cõdendæ statuit, legis vim obtinet: & constitutio dicit̃, ligatq; omnes, modò generalis sit: qd si ob certæ ꝑsonæ meritum odiumuè emanarit, ad exemplũ non trahitur: & cum ꝑsonalis sit, ꝑsonam non egreditur. B

Sed & qd̃ principi placuit, [t] legis [u] hẽt uigorem, [x] cum lege Regia, [y] quæ de imperio eius lata est, populus ei [z] & in eum omne imperiũ suũ & põtatẽ cõtulerit. [b] Quodcunq; ergo imperator per epistolã [c] constituit, uel cognoscens decreuit, [d] C

insuper. libro sexto. Ioannes Faber.

1 *Species à genere.* est aũt genus quod prædicat̃ de pluribus differẽtibus ſpecie: vt animalium aliud rõnale, aliud irrõnale. & sic se hẽt populus (vt sequit̃) ad nobiles & ignobiles d. Species aũt est, quod prædicat̃ de plurib. differentib. numero: vt hominũ alius Titius, alius Seius. sic se habet plebs. nam minores tantũ comprehendit, vt sequitur.

ADDITIO. Et sic valet arg. de specie ad genus affirmatiuè: vt l. ij. §. doli. ff. vi bo. rapt. non aũt negatiuè. l. duobus, §. si quis. ff. de iureiu. secundum Ia. hic.

m *Etiam.* quasi dicat. nõ solũ populi appellatione uiles connumerant̃, sed etiam patricii.

n *Patricijs.* qui erãt quasi patres principis, vt ff. quib. mod. ius. pat. pote. sol. §. filius. e

o *Sed & plebiscita.* videbant̃ minus valere, quasi loco & argumento sumpto ab auctoritate: qa maior est patriciorũ & senatorũ auctoritas: vt C. de leg. l. humanũ. & ff. de eden. l. si quis ex argentariis. §. j. sed hoc sublatũ est per legem latã ab Hortẽsio rege: vt sequit̃, & ff. de orig. iur. l. ij. §. dein de cum esset. vers. mox cum reuocata.

p *Lege. Hortensia.* sic dicta ab Hortensio, qui pacẽ cõposuit inter nobiles & plebeios: & inter eos sic statuit, ꝙ valeret plebiscitũ. Lege Horatia primum, deinde leg. Hortensia, hęc cum plebs in Ianiculum secessisset, illa, cum in Auentinum: auctores sunt T. Liui. & C. Pli. Cuiac.

q *Constituit.* Nam poterat facere legem: vt hic, & ff. de legib. & senatusc. l. non ambigitur.

r *Legis.* Nã idẽ est si ex alia: qa diffi. erat tot hoĩes ꝙuenire. Acc.

s *Consuli.* i. interrogari. Nã antea pupulus interrogabat̃ vt ś. e. tit. §. plebiscitũ. & sicut popul⁹ interrogabat̃ prius: sic postea senatores (q centũ erãt numero) interrogabant̃ à consule: fvt C. de pet. hr̃. l. fi. in prĩ. & ff. de ori. iur. l. ij. §. deinde qa diffi. [*Sed &.*] Iste. §. diuidit̃ in quatuor partes. Nam primo ponit dictũ. Secundo ei⁹ rõnẽ. Tertio ponit illationẽ. Quarto dictũ modificat & declarat. Secũda ibi, Cũ leg. Tertia ibi, Quodcũq;. Quarta ibi, pla.

t *Placuit.* cã faciẽdi cõem legẽ g & gñalẽ: alʃ nõ esset lex cõis, vt sequt̃: & C. de sent. & interl. om. iu. l. ex stipꝭone. Nã ibi dr̃, nõ oĩs vox iudicis est snĩa: & sic non omnis vox principis est lex.

u *Legis.* quam non habemus.

x *Habet uigorem.* id est lex est, & pro lege seruatur.

y *Lege regia.* hac lege cautũ fuit h, vt põtas leg. faciẽdæ transiret de populo ad prĩcipẽ: vt hic, & ff. de orig. iur. l. ij. §. nouissimè. & facit ad hoc. ff. de cõst. prĩ. l. j. vbi sunt eadẽ verb. Et hãc legẽ Regiã nõ hẽmus. Nã facta fuit sup regno. i. imperio transferẽdo.

z *Imperio.* transferendo de populo ad principem.

a *Ei.* ſ. prĩcipi, quo ad honorẽ: & in eũ, quo ad onus. Sic auctore Accursio, ait vices populi datas esse prĩcipi, & in prĩcipẽ, vt ĩ l. ẽ receptũ. D. de iurisd. oĩum iud. dici maiori & ĩ maiorẽ: nec uerò vllo alio distat popul⁹ à prĩ. quã ꝙ popul⁹ suis legi. tenet̃, prĩceps legi. solut⁹ est. cęterũ vt suis, ita & prĩ. legi. popul⁹ tenet̃. Principẽ igit̃ popu. cũ vice sua ꝛsti. & se prin. leg. obligãt. Cuia.

b *Contulerit.* i. transtulerit, sic vt ipse populus amõ nõ hẽat hoc ius. sic. C. de vete. iur. enu. l. ij. §. hoc aũt. & de leg. & cõst. l. fi. Sed alij dicũt, ꝙ & adhuc populus põt facere legẽ. i & qd̃ dicit̃ solũ principẽ hoc posse: verũ est solus. i. nullus alius solus. ſm Ro.

c *Per epistolam.* vt ĩ. de his qui sunt sui vel alie. iuris. §. dominorum. & ff. de constit. princ. l. j.

d *Decreuit.* ſ. sedens pro tribunali dãdo snĩam diffinitiuã: vt C. de leg. & consti. l. fi. Nã interlocutio principis non hẽt vim legis, nisi hoc expresserit à princip. vt ea. l. fi. C. de legi. Accurs.

ADDITIO. Dic hoc verum esse. ſ. definiendo præter ius, & præsentibus partibus: aliàs non. vel ẽt interloquendo: dummodo in corpore iuris claudatur, secundum Angel. hic.

Ad sedet q̃ t. cum lege Regia v. Equm: pradicas Edicto giaſhi. c. i. n. 3. et quę notabi. in l. ſ. de constitut. principi.

secundum Io. Fab. & Ange.

d) Excipiãtur tñ clerici, vbi d̃ eorũ præiudicio agitur, secũdũ Pano. c. 1. extra de vita & honesta. cleri. & Ia. hic.

2 Cõcor. in ca. post electionẽ. in glos. super verb. nulla, tenus. post prin. ibi. sic nomine populi. extra de elec. & gl. in ca. sedes super uerb. maiores, pro pe fi. ibi, plebis autẽ appellatione extra de rescript.

a) Imo dic secun. Porc. ꝙ ibi definitur lex ꝓ quidditatem & substantiam & per effectus qui ex ea sequuntur: hic uero ꝓ causas efficiẽtes seu in esse producentes.

b) Et ideo dicit Ange. quod non ualeret statutũ, in cuius confectione cõ staret, ꝙ non fuerit in concilio per priorem facta propositio. secus tamẽ in dubio. Ang. Ar.

c) Debet tamen in libello exprimi, ꝙ per te uel aliũ tuo nomine tale quid commissum fuerit: aliàs agendo cõtra te, & probando de alio tuo nõie ex spoliante non obtineret;

e) Patricij q. dicãtur vide Bud. ad. l. vlt. ff. de senatoribus. & Alc. ad Io. 12. C. tit. de consu. & nõ sparpecu.

f) Dicit tamen Ang. ꝙ quãuis loco senatorũ hodie succedserint consiliarij seu decuriones, nõ tamen possent super prĩcipi reseruatis statuere, puta ad famam seu ius genituræ aliquẽ restituere: spurios legitimare: aut veniãt ætatis cõcedere.

g) Dũmodo sit iustũ & honestũ secũd. Ang. & Ias. hic: ꝓ ea, quæ pulchre no. Bal. in l. q. d ex libera C. de ope. lib.

h) Idẽ Nic. & est de mẽte omniũ scrib.

i) Qd̃ est verũ scil. municipalẽ vt sup. eo. §. oẽs. seu particularẽ: dũmodo habeat collegium approbatũ: nõ aũt generalẽ: vt ꝓ Io. Fab. & Ang. Aret.

a) Sequuntur Nico. Ioannes de Pla. Por. & Ia. dicit tamẽ Ioan. Fab. quod sex modis.
b) Idẽ Nic. & Fab.
c) Istã glo. & sequ. in ver. irrogauit, sequitur Ang. & etiam Io. de Pla. & Porc.
† Concordat. in proœmio Decretalium in glo. vlti. post princi. ibi, & indulgẽtia & ca. j. in gl. post princi. extra de calum.

a *Edicto*. ut C. de legi. & cõ. l. iij. & de secun. nup. l. hac edictali.
b *Legem*. generalem, quã potes cognoscere quatuor modis: [a] ut C. d e legi. & consti. l. leges. uel speciale m: ut sequitur.
c *Hæ sunt*. scilicet quas constituit Imperator. Accursius.
d *Personales*. dummodo in iuris corpore nõ sint clausæ, [b] aliàs oẽs sunt generales: ut C. de Iustinianeo codice confirmando. l. unica. ĩ §. fi. Accursius.
e *Ob Meritum*. quia multũ seruierat principi. & ideo aliquã pœnam quã debebat ille pati ꝓpter delictũ, quod forte fecerat, ei remisit. Accur.
f *Alicui*. pœnã merẽti.
g *Irrogauit*. scilicet non merenti, vel merẽti: sed maiorem fortè, q̃ qua esset dignus: ut pœna eius metus sit multorũ vt ff. de pœnis. l. aut facta §. fi. Accursius.
h *Sine exemplo*. id est vt alij non caperent exemplum. Accursius.
i *Subuenit*. ut clericis, quibus indulta sunt specialia: ut in auth. ut cleri. apud propr. epi. coll. vj. & C. de epi. & cle. l. cũ clericis. & l. omnes qui. & curiæ & alijs. ut C. de legib. & consti. l. ij. Sed nunquid intelligitur sine exẽplo subuenire, si cui simplr rescribat? Respon. sic, dũmodo non sit ibi aliquod signũ ex his quatuor. q̃ dñr. C. de legi. & consti. l. iiij.
k *Non transgreditur*. ff. qđ quisque iur. l. j. contra. Sed distingue, an ad sui postulationem sit concessum: quo casu transgreditur, ut ibi, aliàs non ut hic, & ff. quod quisque iu. l. iij. [d] Et sic soluitur aliud contra. C. de fru. & lit. expen. l. fi. Vel dic ad utrumque contra quod ad aliud extenditur: hoc est dicere, ut alius habeat priuilegiũ. Vel dic ꝓ illud est speciale in illa. l. C. de fruct. & lit. expen. propter æqualitatem in iudicijs obseruandam, arg. C. de postu. l. prouidendum. Vel melius: licet egrediatur personam, non est tñ generale ius: nec videtur alius. l. aduersarius prorsus: cum sit contingens occasione controuersiæ.
l *Tenent*. id est ligant. Accursius.
m *Edicta*. quæ scripta erant in albo prætoris: vt. ff. de iurisd. om. iud. l. si quis id quod. in. j. respon. Accursius. ADDITIO. Et prætores hodie sunt præsides prouinciarum. habentes sub se officiales totius territorij: vt est potestas Florentiæ. An.
n *Non modicam*. sed magnam. Ius Honorarium. Aliud est ius prætorium, aliud ius honorarium. Ius ædilicium aut tribunicium, ius honorarium est: ius prætorium non est. Cuiacius.
o *Quòd*. id est ideo quia.
p *Magistratus*. scilicet ipsi prætores: vt. ff. de iustitia & iur. l. ius autem. §. ius autem prætorium.
q *Dederunt*. vt. ff. de orig. iur. l. ij. §. eodem tempore.
r *Ædiles curules*. à cura dicti. Obseruabant enim ne ruina vel incendiis ædium deformaretur vrbis aspectus.
s *De quibusdam causis*. vt de morbis & morbosis & vitiosis animalibus: vt patet. ff. de ædil. edict. l. j. ADDITIO. Dic hoc verum respectu actionis redhibitoriæ: secus respectu actionis quanto minoris: quæ durat per annum, secundum Ange. hic.
t *Honorarij*. qualiter? Rñ. qa ædiles erant ex prætoribꝰ: [f] vt. infra de diui. stip. §. prætorias. & ff. de verb. oblig. l. v. §. prætoriæ.
u *Sententiæ*. sñia est firma g & indubitata respõsio, secũdũ Ioã.
x *Opiniones*. Opinio est cum dubitatione responsio: [h] secundũ Ioan. Iura condere. Sic veteres libris. Id verò rectè ait Th. fier χῦ πεῦσιν ἀπόκρισιν. Cuiacius.
y *Publice*. id est quorum interpretatio fiebat publica auctoritate cõcessa à principe, vt Vlpi. Papi. & similes, qui fecerunt leges. ff. de orig. iur. l. ij. §. post originem. & §. iuris ciuilis scientiã. ADDITIO. Hodie tamen sñia doctorũ est probabilis. & nõ necessaria: vt no. glo. in l. j. circa fi. C. de. legi. & legẽdi seu interpretandi licẽtia in doctoratu collata, operaẽ vt hęc possint publicè fieri: quod aliàs non liceret. l. j. C. de stud. li ur. Ro. li. xj.
z *A Cæsare*. Augusto: vt supra in prima rubrica ponitur. Acc.

d) Fallit in casibus notatis hic ꝓ Ange.
e) Istam approbat Bar.
f) Hoc nõ reperitur iure cautũ secundum Nic.
g) Idem Nic. Ang. & Pla.
h) Approbatur per Ni. Ange. & Io. de Pla.

A a *Vt iudici*. scilicet nulli.
b *Vt est constitutum*.. id est sicut ipsi constituerunt.
[*Ex non scripto*. [CASVS.] Vidimꝰ de iure ciuili scripto à §. precedenti vsque huc. Nũc hic sequitur videre de iure ciuili non scripto. Et est sciendum, quòd iste. §. vsque ad. § Sed naturalia. diuidit in duas partes prĩcipales. In prima parte dicitur, quod ius nõ scriptũ est illud, quod vsus populi Romani vel alterius populi approbat & obseruat: quod ius quãuis in scriptis nõ si tredactum: tñ obtinet vires & vicẽ legis scriptæ. Secũdo reddit rationem quare ius ciuile in duas partes diuiditur, s. in ius scriptũ, & in ius non scriptum: vt supra. §. constat. Et est ratio: quia leges Romanæ habuerunt originem à duabus ciuitatibus Græciæ. s. Lacedæmonia, quæ vtebatur iure nõ scripto, id ẽ cõsuetudine, vel vsu. & habuerunt etiam ortum leges Romanæ ab Athenis, quæ vtebantur iure scripto.
c *Ex non scripto ius venit*. de iure scripto vidimus quod in sex partes diuitur, sequitur de nõ scripto: vt. s. eod. §. constat.
† Sine scripto. &c.
† Cõcor. cum hoc. text. c. ceteru. cũ glo. ii. extra de test. cog.
† Ita ꝙ his ẽ iudicatum, habetur pro consuetudine. Egi. Per.
† Tacito. nam si ex presso est. l. municipa. secũdum Nicola. de Nea. Consuetudo inducitur ex cursu x. annorum.
i) Ista est falsa: quia tacitos populi consensus ex quo inducitur consuetudo, semper ẽ cõtinuus, & præsumitur spacium decẽ annorũ, & hoc in consuetudine, per quam ius acquiritur seruatur de iure ciuili: ut not. in l. cum de in rẽ uer. ff. de usu. & l. si certis annis. C. de pactis de iu. canonico distingue an habeat titulum uel non. & an sit cõtra ius commune. ut per Io. Fab. & Ange. hic.
K) Et hæc est cõmunis opinio. secundũ Christ. & Iaſ. hic nisi de iure cano. in rebus ecclesiasticis ubi requiritur spatium 40. annorum secundum Io. Fab. & Ange. hic.
l) Hoc uerum.

b *Vt est constitutum*.. id est sicut ipsi constituerunt.
[*Ex non scripto*. [CASVS.] Vidimꝰ de iure ciuili scripto à §. precedenti vsque huc. Nũc hic sequitur videre de iure ciuili non scripto. Et est sciendum, quòd iste. §. vsque ad. § Sed naturalia. diuidit in duas partes prĩcipales. In prima parte dicitur, quod ius nõ scriptũ est illud, quod vsus populi Romani vel alterius populi approbat & obseruat: quod ius quãuis in scriptis nõ si tredactum: tñ obtinet vires & vicẽ legis scriptæ. Secũdo reddit rationem quare ius ciuile in duas partes diuiditur, s. in ius scriptũ, & in ius non scriptum: vt supra. §. constat. Et est ratio: quia leges Romanæ habuerunt originem à duabus ciuitatibus Græciæ. s. Lacedæmonia, quæ vtebatur iure nõ scripto, id ẽ cõsuetudine, vel vsu. & habuerunt etiam ortum leges Romanæ ab Athenis, quæ vtebantur iure scripto.
c *Ex non scripto ius venit*. de iure scripto vidimus quod in sex partes diuitur, sequitur de nõ scripto: vt. s. eod. §. constat.

B Prætorum edicta vim legis habent: ædilitium q̃; edictum pars est iuris prætorij.

Prætorum quoque edicta [m] non modicam [n] iuris obtinent auctoritatem. Hoc etiam ius honorarium solemus appellare: ꝙ [o] qui honores gerunt, id est magistratus, [p] auctoritatẽ huic iuri dederunt, [q] Proponebãt & ædiles curules [r] edictũ de quibusdam causis: [s] quod & ipsum iuris honorarij [t] portio est.

Iureconsultorũ sentẽtiæ, (quibus à Cæsare iura interpretãdi facultas data erat) responsa prudentũ dicũtur: quæ vsque adeo iuris pondus obtinebant, vt nec cuiquam iudicum ab his receded. fas esset.

Respõsa prudentũ sunt sentẽtię [u] & opiniones [x] eorũ quibꝰ permissum erat iura cõdere. Nã antiquitꝰ institutũ erat, vt essent qui iura publicè [y] interpretarẽtur: quibus à Cęsare [z] ius respõdendi datum est: q̃ iurisc õsulti appellabantur: quorũ omnium sententiæ & opiniones eam authoritatẽ tenebant, vt iudici [a] recedere à responsis eorum nõ liceret: vt est constitutum. [b]

Cõsuetudo moribus vt entiũ cõprobata, vim iuris scripti habet: hoc tñ ab Atheniẽsibus iNa à Lacedęmoniis ortũ habuit.

Ex non scripto † ius venit, [c] quod vsus comprobauit. † Nã diuturni [d] † mores cõsẽsu [e] † vtẽtiũ cõprobati, legẽ imitãt. [f]

C d *Diuturni*. Sed quanto tẽpore vsus facit mores vel cõsuetudinem? Respon. x. an. vt. ff. qui & à quib. ma. li. nõ fi. l. si cũ fideicõmissaria. §. Arist. licet secundum quosdã exigatur tẽpus cuius nõ extet memoria: arg. ff. de aqua plu. arc. l. j. in fi. & ff. de aqua quoti. & æsti. l. iij. §. ductus. & C. q̃ sit longa consuetu. l. cõsuetudinis. & C. de sacrosan. eccl. fi. Item quia dicitur lõga, vt patet in rub. C. e. & ff. eo Longa autẽ. x. an. dicitur: vt. j. de vsucap. §. j. sequit ergo ꝙ. x. an. sit robusta. K Sed numqd sufficit vt intra. x ann. semel fm eã iudicetur? Rñ. non, imò debet ad minus bis secundum eam iudicari: l vt. C. de epi. aud. l. iij. in fi. vel querimoniam uel libellum propositum ꝙ consuetudinem talem spernere: ut. ff. de legi. & se. con. l. cum de consuetudine. Nunquid ergo iudicatur exẽplis? Rñ. non, vt. C. de sen. & interlo. om. iudic. l. nemo iudex. & facit. ff. de offic. præ. l. sed licet. Sed ex consuetudine, quę approbaẽ exẽplis, & sic conceditur aliquid per obliquum, ꝙ directo non cõceditur. sic &. ff. quæ res pignori ob. posl. Aristo. in fi. sic ecõtra peto ex promissione, q̃ promissio probatur ex longo vsu, vt. ff: de vsu. l. cum de in rem verso.
e *Consensu*. aliàs non potest esse consuetudo: cum dicatur consuetudo, quasi communis assuetudo: & error consuetudinẽ impediat: vt. ff. de leg. & se, con. l. quod non ratione.

ADDITIO. Dic hoc verum, si errordurauit, uel consuetudo sit penitus irrationabilis: puta ꝙ fidẽ, ius naturale, vel diuinum, seu inductiua peccati. Sed si superuenit sciẽtia, vel error fuit circa cãm impulsiuam: quanuis sit seuera, & minus rationabilis: tñ valet saltem in casu suo, vt ibi: nisi expresse per legẽ uel constitutionem reprobetur, secundum cõiter doct. hic.
f *Imitantur*. id est tantum ualet cõsuetudo, ubi lex scripta non est, quãtum lex vbi scripta est. Et no. tres uirtutes ꝙsuetudinis: imitandi legem, ut hic. Item interpretandi legẽ, ubi lex est dubia, ut ff. eo l. si. de interpretatione. in fi. Item corrigendi, ut. ff. de leg. & se. con. l. de quibus. in fi. & j. e. §. ea uerò. Quod distingue aut ẽgñalis cõsuetudo p totum mundum: & tunc uincit legem ubique: ut. ff. de legibus & senatus. l. de quib. §. fi. aut spe cialis: & tunc uincit legem in eo loco, ubi est: ut. ff. cõmunia p diorum. l. uẽditor. §. si cõstat. dummodo post legẽ fuerit inducta: aliàs uincitur à lege supueniẽte: ut. ff. de sepulch. uio. l. iij. §. diuus. in alio autẽ loco ꝙsuetudo spãlis nõ uincit legẽ, sed uĩci tur à lege: ut. C. eo. l. cõsuetudinis. & hoc secundũ Io. & Py licet alij aliter distinxerunt. ADDITIO. Et sic glos. dupliciter restria-

9u. Vide sum in pr. inst. de quæstori. n°23. Bart. in l. de quibꝰ. n°. 7. de legib.

restringit illam legem: & cum ea transeunt communiter docto. sed ca. fina. de consuetudin. uidetur dictam legem intelligere, nisi consuetudo esset rõnabilis, & legitime præscripta la. A

[a] *Et non.* hic. §. communis est ad duo supradicta: scilicet ad ius scriptum, & non scriptum, ideo bene est hic. §.

[b] *Ius ciuile.* large accipe: ut not. in. § constat supra eo in glo. j.

[c] *Origo.* id est lex. xij. tabu. quæ fuit origo totius iuris ciuilis & principium.

[d] *Institutis.* id est ordinamentis. Nam Romanus populus decẽuiros pro isto iure misit: q̃ de cẽtabulas eburneas retulerũt tam de iure scripto Athenien̄sium, quã nõ scripto Lacedæmoniorũ. sed quia postea aliquid deerat, vel emẽdationem desiderabat: data fuit potestas per vnum annum his decẽviris, ut ius & leges corrigerent addẽdo & detrahendo: & si opus esset, interpretarentur. qui vt ea facerent, duas tabulas addiderunt: & sic lex xij. tabularum ex accidenti dicta est: vt. ff. de orig. iur. l. ij. §. j.

[Sed naturalia.] CASVS Iste. §. dupliciter põt intelligi. Vno modo ut faciat differentiã inter ius naturale, quod est commune omnibus animalibus, q̃ est immutabile: & ius ciuile cuiuscũque ciuitatis, q̃ est mutabile. Ecce, n. ciuilia iura & statuta alicuius ciuitatis Romanæ vel alterius tolluntur per nouam consuetudinem cõtrariam. Alio modo potest intelligi, ut differentiam faciat inter ius gentium, quod est commune omnibus hominibus ex una parte, & ius ciuile ex alia parte. hoc dicit usque ad. §. omne autem. Franciscus de Aretio.

[c] *Sed naturalia.* hic. §. põt intelligi de iure naturali primæuo, quo mouent̄ oĩa animalia ad aliquid faciendum: ut no. supra. eo. tit. in prin. Sed q̃ dicit esse imutabile, est contra id quod de seruitute dicit̄: quæ est q̃ ius naturale: & tamen prævalet, ut. supra eo. §. ius autem. Sed dic, non derogatur ob hoc, licet non seruetur in illo casu. nã nihilo min9 bonum & æquũ est. [a] Et eodẽ modo respõdeo ad illud quod dicitur infra de cap. demi. §. q̃ aũt. quod est q̃. Vel ibi non tollitur cognatio, sed ius [b] succedẽdi. Item eodem modo ut prius respondeo ad illud q̃ de usucapione dicitur. j. de usucap. in prin. quod cõstat esse q̃ ius naturale, vt. ff. de condi. indeb. l. nam hoc natura. [c] Vel dic quod iste. §. loquitur de iure gentium, quod patet ex illa litera, Quæ apud omnes gẽtes. &. š, eo. §. quod uero naturalis. Accursius.

[f] *Constitut.* scilicet de consuetudine speciali, uel lege municipali scripta.

[g] *Tacito consensu.* scilicet contraria consuetudine, ut. ff. de legi. & senatusco. l. de quibus.

[h] *Vel alia.* id est q̃rio statuto: & sic redduntur singula singulis.

[*Omne autem.*] CASVS In hoc. §. de iure ciuili tractatur, & sic de tertia parte rubricæ. Et dicitur q̃ totum nostrũ i9 ciuile diuidit̄ in tres partes. In prima parte tractaẽ de psonis, in secũda de rebus, in tertia de actionib9. Secundo dicit, Primo uideam9 de psonis, tanquàm de dignoribus. Et redditur ratio quare primo de psonis est uidendum, quæ ratio talis est: q̃ nihil p̃deest scire iura, nisi primo sciremus de personis, & conditionibus psonarum: quarum personarum causa seu gratia & earũ fauore iura condita & cõposita sunt. hoc dicit usque ad finẽ.

[i] *Omne.* quid sit ius, & qualiter diuidatur dixit: nunc differentiam inter ipsa iura ponit.

[k] *Ad personas.* de hoc dicitur infra in toto primo libro usque ad titu. De re. diui.

[l] *Ad res.* de hoc dicitur. j. lib. ij. & iij. usque ad tit. de obliga.

ADDITIO Et quid appellatione rei meæ contineatur, vide per Ange. Aret. hic.

[m] *Ad actiones,* de his dicitur infra de actio.

[n] *Personæ,* nam homo est dignissima creaturarũ, ut. ff. de ædil. edic. l. iustissime. in prin. unde Ouidius: Pronàque cum spectẽt animantia cætera terram: Os homini sublime dedit, cœlùmque videre Iussit: & erectos ad sidera tollere uultus. Et Virgilius: Igneus est ollis vigor & cœlestis origo Seminibus. Ouidius 1. metamorp. Virgil. in. 6. Aeneid.

[o] *Ignorentur.* & sic statim ponit de iure personarũ. Et not. hic q̃ digniora præponenda sũt. sic. j. de bo. poss. §. aliã uerò. in gl. altiori. & p̃ hoc facim9 multas formationes titulorũ.

DE IVRE PERsonarum.

Quia omne ius aut ad personas, aut ad res, aut ad actiones ptinet. d. l. 1. ff. de stat. ho. §. 1. supra. tit. 1. §. fi. Cũ ergo personæ. quibuscunque rebus digniores sint, l. iustissime. in princi. ff. de ædil. edic. ideo ab eis exordium facturus, subdit de iure personarum secundum Porc.

d) Istam continuationem sequitur Petrus de Bel. Pert. hic.

SVmma.] Totus iste titulus diuidit̄ in sex partes. Nã primò ponit diuisiones personarũ. Secũdo definitionẽ libertatis, ibi, Et libertas. Tertio definitionẽ seruitutis, ibi. Seruitus. Quarto quare dicãtur serui: ibi, Serui autem. Quinto quot modis q̃s efficiatur seru9: ibi, Serui autem. Sexto ponit differentiam inter seruos & liberos, ibi, in seruorum Aret. Diuisio.

[Summa.] CASVS Ad euidentiã diuide hunc. tit. aliter quàm š secundum Fr. de Are. in septem partes. In quarum prima parte ponit quædam diuisio personarum: quæ diuisio talis est. Dicitur. n. quòd omnis homo de mundo aut est liber, aut seruus. C Secũdo dicit q̃d est libertas. Vnde libertas est quædam põtas concessa hominib9 à iure naturali, quæ cõsistit in hoc, ut ipsi hõies possint facere q̃cq̃d voluerint: nisi efficiãtur serui de iure gẽtium: uel nisi se faciãt seruos de iure ciuili. Tertio dicit q̃d est seruit9: & dicit, quòd cũ ius gẽtiũ multa statuerit: iuxta hoc est vnum statutum & una q̃stitutio ordinata à iure gẽtium, vt quis sit subiectus alteri, & subiiciatur d̃nio alieno. quæ cõstitutio siue statutum est q̃rium iuri naturali: quia fm ius naturale omnes homines liberi uocabatur, & nasceban t̃. Quarto dicit quare serui habeãt hoc nomẽ serui. Et certe serui dicũt nõ à seruiẽdo, sed à seruãdo. Nã olim & in t̃pe præterito si aliq̃s capiebat aliquẽ hoĩem in prælio siue in bello: plerũq; Imp. præcipiebãt capiẽti. i. illi qui illũ hoĩem in bello. ceperat, ne q̃ cideret illũ hoĩem captiuum, sed uẽderet vel seruaret. Quinto dicit, q̃ seruiq̃ capiunt̃ in prælio, possunt etiam appellari mancipia: quia manu capiuntur in prælio. Sexto dicit, q̃ quidã nõ sunt serui ab ipsa natiuitate, sed postea efficiũtur. q̃ accidit. i. euenit quãdoque de iure gentiũ: ut quãdo aliquis capit̃ in prælio, tũc. n. efficit̃ seruus capientis. quãdoq; de iure ciuili, ut quãdo liber homo patit̃ se uendi eo pacto, ut partẽ pretij habeat: D ut si uado ad aliquem hoiem, & ei dico: ueni, ego sum liber, sed non habeo pecuniam: scio etiam quod tu modicam pecuniam habes: sed scis quid faciemus? inueni unum emptorẽ: & dic quod tu habes vnum seruum. & tu me uendes illi: sed tu iurabis mihi, quod de pretio quod habebis de me, mediam partem mihi trades & alius dicit q̃ uult. Iste talis liber homo, qui passus est se uenundari, & accepit partem pretij de eo, ipse efficitur seruus de iure ciuili, & efficitur emptoris. Septimo dicit, q̃ inter seruos nulla est differentia, quia tam est seruus unus, quàm alter. Sed inter liberos multæ sunt differentiæ: quia quidam sunt ingenui, quidam libertini, quidam latini, quidã dedititij: ut in duobus titulis sequentib9. Franc. de Aret.

P *Summa.* i. prima. quia & aliæ sequunt̃, ut j̃ de his qui sunt sui uel alie. iu. in prin. & j̃ de tut. in prin. Vel dic, sũma. i. maxima q̃a partim est de iure naturali, ut libertas: & partim de iure gentium, ut seruit9, quorum utrũque. ius naturale & gẽtium, antiquius est iure ciuili, ut j̃. de rerum di. §. singulorum. [e] Vel dic summa. i. breuis. sic j̃ de obli. §. j. ADDITIO Est & hæc bona, secundum oẽs, q̃a breuior esse nõ põt. ut. ff. de cõdi indeb. l. in summa. & ff. de eo q̃ certo loco. l. quod si Ephesi. in fin. Prima etiam

---

in consuet. concernente iudicialia secundũ Ang. hic aliàs suffi ciunt duo actus etiã extra iudici. dummodo sit notoris aliàs relinquitur arbitrio iudicis, secũdum communiter dict. hic.

a) Hoc est quantum in se est: scilicet in abstracto uiget semp̃ uniformiter: sed quantum est in concreto, põt in aliquo mutari secundum Ange. hic.

b) Ista est vera secũdum Ang. hic.

c) Et not. q̃ ea quæ sunt de necessitate naturæ, non mutantur, ut hic, sed ea quę sunt de præsũptione, sic ut leonis feritas & hominis mansuetudo in quibus inspicitur magis accidens quã natura: q̃ inducitur in argu. ad repræsalias contra aliquos, puta Ferrarienses cõcessas ut per An. & Ias. hic.

ad § sed naturalia de materia huius v. Felicianum lib. 1. decretal. cap. 1. n. 4 et 5. et faciunt exempla ab eo tradita d. lib. 1. c. 2. n. 12. v. rursus

[a] Lex 12. tabularũ unde ortum habuit.

ma etiam cõmuniter approbatur ſecundũ Chriſtopho. hic.

[a] *Omnes homines*. Sed pone ꝙ hic ſint duo hoĩes, vnus lib. & alius ſeruus. tũc hæc ꝓpoſitio eſt falſa. [a] Dic ꝙ pluralis oratio cõuertit in ſingularẽ, & tunc eſt vera & non falſa, vt ff. de cõdi. & demon. l. falſa. §. fi. & ff. de peti, hĩ dit. l. diuus. in fi. in gl. penul. & de orig. iur. l. ij. exactis. & de ver. ſignifi. l. non eſt. Eꝫ ſingularis ponit̃ ꝓ plurali, [b] vt e. tit. l. in vſu. & ff. de teſt. tut. l. ſi qs ita. §. j. & dic has q̃ſtiones poſitas. ff. d̃ ſtat. homi. l. iij.

[b] *Aut ſerui*. ſed quid de ſtatu libero? Videtur li. ff. ſi ex nox. cau. aga. l. fi. Sed ꝫ eſt: vt ff. de ſta. lib. l. ſtatuliberum. [c] Item quid de adſcriptitio vel cenſito? Videtur ꝙ ſerui ſint, vt C. de agri. & cẽſ. l. ne diutius. in fi. & l. fi. li. xj. & C. in qui. cau colo. do. ac. poſ. eo. lib. xj. l. fi. Sed ꝫ eſt ſecundũ Ioan.[d] (licet alij aliter diſtinxerunt) cũ poſſint fieri clerici & cõtra dominorum voluntatem quod nõ eſt in vere ſeruis: vt C. de epiſc. & cleri. l. iubemus. §. ſeruos. & in auth. de ſanctiſ. epiſc. §. adſcriptitios. col. ix. Itẽ in dubio ꝓ liber. iudicandum eſt, vt ff. de regu. iur. l. libertas. & qđ in ꝫriis legibus continetur, loquit̃ quo ad ſeruitia, quibus eſt adſtrictus. quare poterunt p̃dicti & facere teſtamentum [e] & ferre teſtimonium, & alios actus ciuiles exercere, nec alienari poſſunt ſine ſolo: vt C. de agri. & cen. l. quemadmodũ. li. xj. Item quid de monacho, vel regulari canonico? Rñ. liberi ſunt: & ideo poſſunt reddere teſtimoniũ. [f] q đ dic vt diximus in auth. de mon. §. cogitãdum. col. j. licet quo ad actus quoſdã fingantur mortui. g vt in auth. de mon. §. illud & §. ſi quis autem. col. j. & in auth. de nup. §. per occaſionem. col. iiij.

[c] *Libertas*. Hæc definitio tribus modis põt leg. Primo ſm Ir. vt definiat̃ libertas eo iure. quo inuẽta eſt. i. naturali, & ſic ẽt ſerui ſm hoc ſunt liberi. nam & ipſi poſſunt facere qđ volũt, niſi qđ vi. i. de facto vel iure. ſaliquo ꝓhibent̃. & hęc verba, ex qua ẽt liberi &c. pñt eſſe de definitione. nã & ipſi liberi vocant̃ ſm idẽ ius: vt ĵ. de li. §. j. alij dicunt definiri libertatẽ liberi nõ libertatẽ ſerui ꝙa ex prima vocant̃. ſ. hodie liberi nõ ex ſcđa. ſ. quã habẽt ſerui. Et ergo libertas alia ĩ ſeruo, alia ĩ libero. & ſm eos verbũ, vi exponit̃ vt pri⁹. [h] Sed nec prima nec ſcđa placet qđ ſerui ſint aliquo iure liberi, cũ ius gẽtiũ ĩ hoc derogauerit iuri naturali: vt ĵ. §. ſeruitus. Et expone vi. i. iure gentium: quod quadam neceſſitate induxit ſeruitutem. ſ. per captiuitatẽ: ut s̃. tit. j. §. ius aũt & iure. ſ. ciuili, qñ maior. xx. an vendit ſe ad pretium partic. vt ĵ. §. ſerui. q d liber quilibet eſt, niſi fiat ſeruus iure gen. vel ciui. & hæc uerba, ex qua ẽt liberi &c. non oportet [i] ꝙ ſint de definitione, ſed quendam effectum libertatis demonſtrant. Accur.

[d] *Conſtitutio*. i. vnũ de ſtatutis iuris gentiũ. nam & alia multa ſtatuit ius gentiũ: vt s̃. tit. j (. ius aũt. ſed hodie dici põt ſeruitus de iure ciuili, formatione. [k] nã alia olim, & alia hodie eſt hæc poteſtas: vt ĵ. de his q ſunt ſui vel alie. iur. §. pe. & fi. quare eſt de iure gentiũ inuentione: ſed de ciuili, formatione: vt ff. de iuſti. & iu. l. ius aũt ciuile. ADDITIO. Et dicit Chriſtop. ꝙ tunc formadat eſſe rei, & ab ea fit denominatio, qñ actus ſine ipſa, ꝓcedere nõ põt. qđ nõ eſt in ſeruitute: & ideo denominat̃ à iure gẽtiũ. [*Ergo.*] & dominatio conſtitutio eſt iuris gẽtium. l. ſi id qđ. D. de cond. ind. Cuius legis ſnĩa hæc eſt, vt libertas iure naturali cõtineat̃, & ſeruitus iure gentiũ, quod & ipſum naturale eſt, ita & in ꝫdictionum q̃ſtione debitum & indebitũ naturaliter accipit̃, i. iure gentium, non ciuiliter: & indebitum quidem natura ꝙ condicitur, debitum natura non condicitur. Cuiacius.

[e] *Dominio*. Aliquando ſine dominio: vt ff. de re. di. l. j. §. j. ibi, nam res. & ff. pro derelict. l. fi. ad idem. ff. de ſtip. ſe. l. quod ſeruus. & ff. de li. cauſa. l. ſi vſumfruct.

Contra naturam. id eſt contra ius naturale: cum eo iure oẽs liberi ſint. vt. ĵ. de lib. §. j. ſupra tit. j. §. ius autem. Accurſius.

[g] *Seruare*. Nota ſeruũ dici à ſeruãdo, & nõ à ſeruiendo, ſecũ Iſido. [l] ſed tabellio dicit̃ ſeruus publicus à ſeruiendo. vt. ff. de adop. l. nec ei, & l. nõ enim aliter, & ff. rẽ pupil. ſaluã fo. l. ij qui tñ ſeruus non poteſt eſſe: vt C. de tab. l. generali. l. x. Acc.

[h] *Capiuntur*. ff. de ſta. ho. l iij. in fi.

[i] *Fiunt*. ex accidenti.

[k] *Ex ancillis*. licet patrẽ lib. habeant: vt ĵ. titu. j. & C. dẽ rei vind. l. partũ Quid ſi ex adſcriptitio, & lib. Reſpo. ſeqtur vẽtrem: ut in auth. co. quæ ex adſcrip. & lib. na. §. j. coll. v. ADDITIO. Iſtã ſeqtur Ang. hic, & ratio diuerſitatis eſt fauor ipſius part⁹, cui matris cõditio prodeſt vno de tribus tẽporibus. ſ. cõceptionis, natiuitatis, vel medio tpe: patris verò tpe cõceptionis tñ. quãdo eſt cauſa efficiens, & de cætero nihil hẽt ſecũdum eundem Angel.

[l] *Captiuitate*. q̃ occaſione belli cõtigit: qđ eſt de iure ge. vtš. ti. ꝓxi. §. ius aũt,

[m] *Iure ciuili*. & eſt tertius modus: vt C. de adſer. tol. l. j. §. penul. eſt & quartus: vt per ĩgratitudinẽ reuocationis ĩ ſeruitutẽ: ut ĩ auth. vt liber. de cætero. §. j. in fi. & §. illud verò. col. vj.

[n] *Maior*. ĩ quo facto ſunt quatuor neceſſaria. ſ. qđ ſit maior. xx. an. ut hic, & C. de lib. cau. l. ſi miniſteriũ. Item & ut eo animo pretii accipiat partẽ: vt hic, & C. de li. cau. l. nõ ideo. Itẽ & ꝙ verè habeat partẽ: vt ff. qui. ad lib. procla. nõ licet. l. j. [m] Item ꝙ vendat̃ ignoranti cõditionẽ uenditi: ut ff. de li. cau. l. liberis. §. ſi quis ſciens. Item quintũ, ut hic ſciat conditionem ſuã, ut ff. ſi li. ingenuus eſſe di. l. ij. & ſi quid horũ defuerit, iure communi prouocat ĩ ingenuitatem, aliàs nõ poterat ꝓuocare in ingenuitatẽ, nec ẽt ſi manumittat̃: ut ff. de ſtatu ho. l. homo liber, & ff. đ li. cau. l. cũ pact. niſi redderet pretiũ, & dñs ſponte acciperet, nec. n. dominus pretium accipere cõpellitur. licet quidã ꝫdicant: ut ff. ſi lib. inge. eſſe dic. l. ij. j. reſpon. & C. quando licet ab emp. diſ. l. j. & ĵ. ti. j. in fi. Vnde verſus: Annis viginti iuuenem, qui vẽditur, eſſe Vult ius: & pretio quo venit participare. Rurſus eũ ſeruũ, qui uendit̃ eſſe putare. Et propriã ſcire, qui venit, conditionẽ. Sed nũquid habet in ĩtegrũ reſtitutionẽ, cũ ſit minor. xxv. an. maior tñ. xx. Reſpõd. nõ: quia nõ eſt mutãda tanta ſolennitas: quia nõ ẽ locus reſtitutioni, vbi res mutat ſtatũ prorſus amittẽdo: ut ff. de mi. l. ſi ex cauſa §. Papinianus, & ff. de in inte. reſtitu. l. diuus. Sed nũquid patri vel affini ꝓmittit̃ reuocatio, vel per officiũ iudicis; vel per rei vindicationem vtilem, cũ ad eorum ignominiã reſpiciat: ut ff de rei vin. l. j. §. j. & de lib. cau. l. j. ij. iij. iiij. & v? Reſpõ nõ: ut ff. de ca. de. l. tutelas. §. ſi libertate. licet quidã dixerint ꝫ, arg. dictarum legum. Sed certe ibi non mutauerat ſtatum, ſed mutare volebat.

[o] *Venundari*. idem ſi quolibet alio titulo patiat̃ ſe trãsferri in alium. quod verum eſt. ſi aliquod lucrum ſentiat vt C. de li. cau. l. ſi miniſterium, & ff. de lib. cau. l. ſi vſumfructum. §. j.

[p] *Nulla differentia eſt*. Sed videtur ꝫ, nam quidã ſunt in dignitate, [n] quidã non, vt ĵ. de iniur. §. ſed pœna, & ff. de vſuf. l. ſed & ſi quid. §. j. itẽ quidã ordinarij, quidã vicarij, vt ĵ. qđ cũ e. § cũ aũt. Itẽ alij veterani, alij nouitij, vt ff. de ædil. edic. l. fi. §. fi. & ff. de pu. literi dũ §. quoties, ubi dr, qui ſunt nouitij, qui veterani. Sed dic, ꝙ nullus eſt magis ſeruus q̃ alter, licet quo ad actus, & quoad militias, & ſimilia ſit differẽtia, licet olĩ magis unus q̃ alter eſſet ſeruus: ut C. de nudo iur. Quiri. tollẽ. l. unica, nã olim qdã habẽt nudũ dominiũ in ſeruis quidã plenũ, quidã ſemiplenum.

[q] *Multæ*. quidam ponunt hic falſam notã, vt duo [o] ſint multa: arg. ff. ad Sila. l. j. §. hoc reſcriptũ. Sed certe ibi ſunt tria appellata, nõ duo [p] tantum, Dic ergo, ꝙ quatuor ſunt differentiæ liberorũ hoĩum, ut ĩgenui, libertini, latini, dediticij, ut hic, &). ti j. de lib. §. libertinorum ar. ff. ui. bo. rap. l iiij. §. j. ij. reſpon. pro prima

---

a) Iſta gl. ſequũtur Nico. de Nea. & Ia. hic. quia quando aliquid vniuerſaliter ꝓponitur, ſi pars vniuerſalis eſt falſa: tota oratio redditur falſa, vt l. ſi is, qui ducenta. §. v. trum. ff. de re. du.

b] Intelligeiſtud verum, quãdo eſt collectiuum uel rationis paritas ſeu cõnexitas hic inducit: l. ſi cui lana ff. de leg. 3. alias ſecus ſecũdum Io. Fabrũ, & Ang. hic.

c] Hoc eſt ꝙ ad quæ dam habetur pro libero & quo ad quadam ꝙ ſeruo: vt no. infra l. fi. ff. ſi ex noxa. cau. ag. ſecundum oẽs doct. hic.

d) Iſtam communiter approbans oẽs doc. hic: & eſt expreſſum extra de iu. c. 2.

e) Dic hoc uerũ inter extraneos, ſecũdum l. fa.

f) Dũmodo iurent cum licentia ſui ſuperior. alias nõ ualeret eorũ depoſitio ſecũdum Io. Fab. & Ang. hic.

g) Dic ſecundum Petrũ de Bel. per. ꝙ non reputantur mortui quantum ad actus ciuiles: ſed bene quãtum ad ea quæ ſunt cõtra ſuã profeſſionem.

h) Iſtam reprobat Ang. h. c. quia ex falſi impedimento non tollitur libertas, vt probatur in l. cõficiuntur. ff. de iur. co. & per hoc ẽt reprobatur hic ſecunda opi.

i) Iſtam communiter tenẽt doct. hic.

k) Hoc eſt uerũ quo ad id qđ additur, nõ quoad id cui additur. Iaſ.

l) Ex iſta glo. habes qđ etymologia ſeu alluſio uocabuli ſumitur ab eo qđ fieri ſolet ſecundũ Ia. hic.

Alias multæ differentiæ.

m) Scilicet fictè: ſecundum Io. Fa. uel cum effectu: ex quo lex uoluit eũ de pretio participare, & adl. fi. ff. de acqu. her. l. placet. reſpon. qđ loquitur de acquiſitis ꝓ ſeruum iam factum, hic uero per liberũ tempore quo ad ſeruitutẽ progreditur ſecundum Chriſt.

n) Id eſt in meliori ſtatu, & opinione. nõ autẽ in dignitate, ꝓ priè, per l. generali. C. đ tab. li. xi. Ang.

[1] Cõcor. cum hoc prin. ca 1. iuncta gl. 1. extra de purg. cã.

o) credit hic Pet. quod hęc dictio duo: ĩportet pluralitatem, ſed non multitudinẽ.

p) Idẽ Ange. hic.

ma est in auth. de depo.& denuntiationibus.in prin.ibi, cum & alia multa.col.vj.

DE INGENVIS.

Quia supra dixit [a] *de iure personarum:quarum quædam sunt seruæ,quædam sunt liberæ,liberorum aũt quidam ingenui,quidã libertini: ideo de his tractaturus præmittit de ĩgenuis tanquam de dignioribus.*

INgenuus.] Diuidit in duas partes. Nã in prima tractat qualiter qs dicat ingenu⁹.In secunda, qualiter ingenuitas pdit .Secũda ibi, Cum aũt. Prima subdiuit in quinque. Nã in prima ponitur dictũ.In secunda illud declarat.in tertia rñdetur tacitæ quæstioni. In quarta alteri quæstioni rñdetur. In quinta decidit incidẽs quæstio.Secunda ibi,Si ue ex duob. Tertia ibi, sed & si qs. Quarta ibi, Et cõtrio.quinta ibi, Ex his

CASVS Pro clariori euidentia diuide hunc ti.aliter q̃.s.fm Fr.de Aret.in septem partes.In prima parte dicit, q̃ si aliqs nascatur ex patre & matre ingenuis, siue ex patre & matre libertinis,siue nascat ex vno ingenuo,& altero libertino, q̃ nihilomin⁹ ingenu⁹ est ab ipsa natiuitate.Secundo dicit idẽ: i.q̃ est ingenuus,si nascat ex patre seruo,& matre libera,idest ingenua vel libertina:qa ingenu⁹ est idem q̃ liber. Etiã libert⁹ est seruus effect⁹ liber p manumissionem:Tertio dicit idẽ.i.q̃ qs ẽ ingenuus si nascatur ex libera matre,& incerto patre:vt is q̃ nascit ex meretrice,ille est ingenuus : quia nascitur ex matre libera,si libera sit:& incerto patre:quia ignoratur qs sit ei⁹ pater,quia cui pater est populus,pater est sibi nullus. Quarto dicit,q̃ si mater fuerat lib.tpe quo peperit: quãuis fuerit ancilla tpe quo grauida erat:tñ is q̃ ex ea nascit :est ingenuus , idest liber,quia ingenu⁹ est q̃ statim ut natus est,liber est . Et ratio dubitandi erat,quia uidebatur q̃ natus ex ea esset seruus:quia quando ipsa illum cõcepit,erat serua.sed decidit in ꝓriũ.Quinto dicit,q̃ idem est e converso:ut si quando ipsa illum pariebat,erat libera,& quando ipsa illum cõcepit erat serua : q̃ nihilominus ipse est liber.Sexto dicit, quid aũt dicemus si tpe quo concepit erat ancilla, & tunc fuit manumissa:& aliquo tpe stetit in libertate : postea facta est ancilla denuo ita quod tpe partus inuenitur similiter ancilla:an is puer,qui nascitur ex ea,erit ingenuus,id est liber?Et dicit quòdsic,quia sufficit ei, qui in uentre est,&c.ut in tex. Septimo dicit in.§. cum aũt q̃ si aliquis liber homo possidetur tanquã seruus,& postea manumittitur: talis manumissio non nocet ei,ut ob hoc(i.pp seruitutem aliquã)fiat quin sit ingenuus : quia nec primo uerè seruus erat, sed ĩgenuitatẽ suã retinebat.hoc dic.usq; ad fin. Fr. [*Ingenuus.*] quãdoq;aliter:quia per sñiam:ut.ff. de sta. homi.l. ingenuũ.* Itẽ p restitutionẽ nataliũ,ut.ff.de nata.resti.l.ij.& l. patro.§.fin.

[a] *Ex duobus*..sic construe:siue ex matrimonio.subaudi, q̃stãte ex duobus ingenuis editus,&c. Et sic expone oĩa sequẽtia capitula. ADDITIO. Quandoque rñ ex duobus seruis nascit liber: ut in l. cũ inter.C.de fideicom.lib.& ff.eo d.titu.l.cum uero.§.apparet.&.l.fi quis rogatus secundum Io.Fab.& Ang.hic Item in alio casu.in l.cum Silanianum.C.de his qui. ut indig.

[b] *Ex altero.*sic.C.de ope.lib.l.quod ex liberta.

[c] *Nascitur.* secundum se.Accursius.

[d] *Nihilominus.*quia vẽtris status semp considerat: ut hic, & in auth.q̃stitutio quæ ex adscr.§.j.col.v.&.C.de rei uin.l.partum nisi in casu:ut.C.de ser.fug.l.fi. & nisi in murilegulo : ut.C. de murile.l.q̃ aut patrẽ &.l.ingẽuæ.& l.hi.qui li.xj. & hoc iure Romano:secus iure Longobardorum:qa semper in deteriorem statum trahitur vbi sit matrimonium.aliud si concubinatus: nam tunc seruat ius Romanũ,q̃ sequatur uentrem.Acc.

[e] *Libera.*puta meretrice.

[f] *Sufficit.* quantũ ad conditionẽ :secus quantum ad honores ut.fi.de sena.l.filiã.&.l.liberos.§.fi.& secus quo ad patriã : ut.ff. ad municip.l.assumptio.§.filius.& ff.manda.l.si procuratorẽ.& ff.pro soc.l.si id quod §.si filius.& ff.de neg.ge.l.sed an ultro.

A Placuit eum Qui nascitur.Placuit aũt principibus ꝯ iuris ciuilis regulam,ut in notis ad vlpianũ ostendi .Placuit verò ita Adriano & D.Pio.l.imp.2.D.de stat.hom.l.si ante.C.d̃ pẽnis.Cum nim ei qui in vtero est, liberam matrem [h] vel [i] medio tempore [k] habuisse, vt liber nascatur. quod & verum est.

Putatiua seruitus nataliũ splendori non officit:nec de facto secuta manumissio quicquam ingenuitati detrahit.

Cum autem [l] ingenuus aliqs natus sit:nõ officit [m] ei in seruicute [n] fuisse,& postea manumissum [o] esse.Sæpissime enim constitutum est natalibus [P] non officere [q] manumissionem.

B

TITVLVS V.
DE LIBERTINIS.

Libertini q̃ dicant, qd manumissio, & quo iure introducta.

Illud annotato, Priuationem nequaquam posse præcedere habitum. Adhæc nouiter emergentia, nouo egere auxilio.

[g] *Calamitas.* quasi cadamitas, quia iterum fuit facta ancilla:& sic quodammodo rursus cadit in seruitutem. ADDITIO. Et est ratio secundum Christop. hic, q̃ a partui iam cõcepto est ius ingenuitatis q̃sitũ, quod non dẽt tolli,&c. per regulã iuris, id qd̃ nostrũ. Et sic procedit in natis tm̃, vel conceptis antea: secus si post: nisi adhuc viueret au⁹: qa ẽt tunc parentũ macula nõ noceret filijs, fm Ioã.Fab.hic,de quo Ang.se remittit. Acc.

[h] *Liberam matrem.* facit ad hoc.C.si man. ita fu. alie.vt ma.l. si iusta.

[i] *Vel.*pro saltem.Acc.

[k] *Medio tepore.*ff.de acq. rer.do. l.adeo. §. cũ qs.

[l] *Cum autem.*s. dixit qualiter cõtingat ingenuitas: nunc qualiter persequeret. Accursius.

[m] *Non officit.* nisi post manumissionem talẽ quinquennio ita steterit:vt ff.si liber. ingenu⁹ esse dicatur.l.ij.sed illud hodie correctum est,ut hic, & C. vbi causa sta.agi debeat.l. fin.

[n] *In seruitute.*i.in statu seruili.Accur. Seruum esse, & in seruitute diuersa sunt: vno proprietas,altero poss.significat.Cuiac.

[o] *Manumissum.*s.de facto. ADDITIO. Dic quod ratio dubitandi potuit esse,quia manumissio tanquam priuatio præsupponit habitum:vt l.decem ff.de verbo. oblig.sed ratio decidendi fuit:quia ex quo interuenit de facto,etiam præsupponitur seruitutem de facto præcessisse:quòd non præiud.ingenuitati, secundum Ang. & Christoph. hic.

[P] *Natalibus* .i.ingenuitati , quæ probatur per natales.Erant autem natales scripturæ cum annis domini,& præconizatæ.quę dicebant Lucium esse natum,& ingenuum. & deinceps sic erat,nisi tunc contradiceretur.[c] unde & in legendis sanctorum intitulatur natale sancti Nicolai, quando moritur, quasi tunc nascat nunquam moriturus:& scribũtur gesta in uita.Vel dic, q̃ natale appellatur prima natiuitas,quæ est de iure naturali,& omnem hominem dicit esse liberum, vnde bene dicit, seruus iste restituitur natalibus,id est illi libertati quàm habet de iure natu.ff.de nata.resti.l.ij.& ff.de statu homi. l. Imperator. [d]

Inde Paulus libris, senten.veritati,inquit[e]& origini ingenuitatis manumissio quocunq; modo facta,non ꝓiudicat Cuiac.

[q] *Officere.* nisi vendiderit se.ut s.tit.j.§.penul.tunc enim non redit in statum pristinum: vt ff.de statu homi.l.homo liber.quę est contra. Accursius.

DE LIBERTINIS.

Hic ponitur secunda pars diuisionis positæ in textu.supra tit.ij. §. fin. & ista est continuatio huius rubricæ . Aret.

Libertini.] Totus iste titulus diuidit in quinq; partes. Primò ponit, qui sint libertini,Secundò qd sit manumissio. Tertiò quot modis serui manumittant. Quartò q̃ serui inuiti possunt manumitti. Quinto qualiter de iure antiquo status libertinorũ erat tripertitus, & correctiones status libertinorũ . Secunda ibi,Manumissio.Tertia ibi,multis.Quarta ibi, Serui verò.Vltima ibi,Libertinorũ.Acc. CASVS. Principiũ huius titu. li vsq; ad §. libertinorũ, diuide aliter q̃. s. fm Franciscũ in octo partes.In prima dicit, q̃ libertini sunt illi,qui uerè erãt serui,& manumissi sunt p dominos suos. Secundò dicit qd est manumissio:de qua in prima parte habita est mẽtio.Et certè manumissio dicit qñ dñs dat libertatem seruo.nam antequam manumittat seruus,est in potestate domini sui. Sed postquam ipse seruus est manumissus, ipse liberat ab illa potestate. Tertiò autem dicit,quòd manumissio est primitus,id est primo inuẽta à iure gentium:non autem à iure naturali· quia ius naturale prius

a) Istam continuationem sequitur Pe. de Be.per. hic .

Diuisio.

† Quo ad statum filius matrem sequitur , sed quoad originem & honorem patrẽ ratio quia quo ad libertatem leges inspexerunt quod certius est, sed mater semper est certa,ideo eius conditio inspicitur Cyn. Egi. Per.

† Et ; sic spectatur initium. facit. c. 2. cum glos. super uerb. conceptio. extra qui filij sint legiti.

† Martianus.

* Idem si quis iurauit se ingenuum aduersario deferente. ff. de iureiu.l. eumque.§. si libertus. Egid. Per.

b) Dic istud uerum indistincte in non edito ex legitimo matrimonio alias quo ad statum libertatis sequit ur matrẽ sed quo ad originem familiã & honores, sequitur patrem secundũ oĩs scribẽ. hic & rationẽ diuersitatis vide supra tit.i in §. pen. in addit. supę glo. in verbo,ex ancillis.

c) Istã glo. reputat Ang. singu. & veram hic.

Scripturæ præconizata facit fidẽ apud omnes.

d) Dic natales hic sumi pro statu in quo quis nascitur. ut hic.l.2. ibi .nõ in quibus aliter sumitur hoc verbũ in e.l. ibi illis enim natalibus. Egi. Per.

turale prius fuit q̃ ius gentiũ.ideo f̃m ius naturale hoĩes erant liberi:& sic nõ erat cognita seruitus:& per consequẽs nec manumissio.sed postea p̃ ius gentiũ seruitus & manumissio est in uenta.Quartò dicit,q̃ ex p̃dictis,quæ superiori parte diximus, patet q̃ f̃m ius naturale vnum erat genus hĩum:s.qa erant oẽs homines liberi: sed postea per ius gentiũ cęperũt esse tria genera hominũ, s. ingenui siue liberi, serui, itẽ libertini: s.illi q̃ primo fuerũt serui,& postea manumissi sunt. Quinto dicit in.§. multis. q̃ manumissio seruorũ põt fieri quinque modis. Nã q̃nque põt fieri manumissio in ecclesia corã episco. & populo: vt C. de his q̃ in ecclesia manumittuntur.per totũ tit. q̃nque potest fieri manumissio uindicta, i. cum quadã virga percutiendo ter s. illũ quem manumittit: dicendo ter: aio te liberũ.& ista manumissio fit cã cognita coram iudice, & in iudicio.q̃nque põt fieri manumissio in præsentia amicorũ: vt q̃n dñs manumittit seruũ suũ cõuocatis amicis suis, & in præsentia eorum. Q̃nque põt fieri manumissio per epistolã seruo suo missam: vt q̃n dñs mittit literã siue epistolã seruo suo,in qua epistola cõtinet q̃ ipse emit seruũ quẽ manumittit,& dat sibi libertatem:vel in qua epistola dicit:volo serue mi q̃ de cætero sis liber. tunc valet talis manumissio. Q̃q; manumissio relinquit in testõ, vel in codicillis, vel alia quacunq; voluntate.Sexto dicit, q̃ serui non solũ efficiunt liberi quinque modis,sed ẽt sine manumissione:qui modi in veteribus & nouis constitutionibus continent.& pone exẽpla vt in gl.Septimo dicit, q̃ solis dominis licitum est seruos manumittere. Octauo dicit, q̃ q̃n manumissio fit coram iudice, non est opus tunc q̃ iudex sedeat: sed ẽt eo ambulante ad balneum,ad spatiandum, ad theatrum, i. ad locum publicũ ciuitatis,vel ad alium locum,põt fieri coram ipso manumissio.hoc dicit vsque ad §.libertinorum. Franc.

a) Et hæc bona secũdum Christo.quia si de facto manumissus fuisset non esset libertinus sed ingenuus: vt sup. tit. j. §. fin.

b) istę duę expositiones displicent Porc. & Ang.

c) Idem Ang. hic.

d) Sed hoc falsum secundum Bar. quia virtus distributa recipit incrementum: ut ff.de le. 3.l.legatis §.ornatricibus. vel dat eam quam habet impotentia: & sic non eãdem numero, sed specie: vt Ioan.Fab. Ang. & Christo,

e) Istã reprobant cõmuniter doct. hic per regulam l. traditio. ff.de acq. re.domi.

f) Et bene Ioan.Fab.

[Ibertini sunt, qui ex iusta [a] seruitute [b] manumissi sunt, Manumissio autem est de manumissio, id est datio [c] libertatis. Nã quandiu quis in seruitute est, manui [*] & [d] potestati [e] suppositus est: & manumissus liberatur à domini põtate. Quæ res [f] à iure gentium originem supsit: vtpote cũ iure naturali omnes homines liberi nascerentur:nec esset nota manumissio,cum seruitus esset incognita. Sed postquam iure gentium seruitus inuasit,secutum est beneficiũ manumissionis. Et cũ vno cõmuni noĩe omnes homines appellarẽtur,iure gentiũ tria hominũ genera [g] esse cęperũt:liberi, & his contrariũ serui: & tertiũ genus libertini, q̃ deserant esse serui.

Multi modè tam inter viuos quàm in ultima uoluntate manumissio exercetur.

Multis autẽ modis manumissio procedit. aut enim ex sacris cõstitutionibus in sacrosanctis ecclesijs [h] manumittuntur: aut vindicta, [i] aut inter amicos, [k] aut per epistolam, aut per testa mẽtũ, aut per aliam quãlibet, [l] ultimam uolũtatẽ.Sed & alijs [m] multis modis libertas seruo cõpetere potest,qui [n] tam ex veteribus, [o] quàm ex nostris [p] constitutionibus introducti sunt.

Manumissio (cum uolũtariæ sit iurisdictionis) ubiq; & quocunque tempore fieri potest.

Serui q̃ uerò à dominis semper manumitti solent, adeo ut uel in transitu [r] † manumittãtur: [s] ueluti cũ prætor aut præses aut proconsul in balneum [t] uel in theatrum [u] eant.

a *Ex iusta.* id est vera.sic econtra:vt ff. titu. j. §. semel. [a] vel iusta, quia adeo iuste seruierunt domino,ut meruerint manumitti. b Vel dic iusta,quia est de iure gentium:vt s.tit.ij §. seruitus. & ff.de iustit. & iure.l. manumissiones.

b *Seruitute.* & huius manumissi filius est ingenuus: vt supra tit. j.in princ. licet grammatici dicant eum libertinum. sed & manumissum libertinum dicunt.

c *Datio.* i.detectio,f̃m Ir.sic.ff.de acqui.re.do.l.adeo. §. cum qs. in fi.ibi,cum eĩ grana.Vel dic secundum Pla.Ioãn. & Azo. q̃ dat libertatem,quam prius ille seruus non habebat.aliàs si dicemus dari illam quam ante habebat, non diceretur dari: [c] vt ff.de act.§.sic itaq;.Sed opponitur:aut quam habebat,ci dabat & sic illi quidem nulla remanet:cum non habeat nisi vnam. [d] aut quam non habebat:quod est absurdum.Sed dic quòd dat quam non habebat:[e] & hoc plerunque contingit, quòd quis dat quod non habet:vt ff.qui alie.li.§.j.& ff.de vsufruct. l. quod nostrum.& ff.de acqui.re. do.l. non est.

d *Et.* pro, id est.

e *Potestati.* ff.de iustit.& iure.l.manumissiones.& l.ex hoc. & l. fin.& ff.de iure codic.l.diui. Accur.

f *Quæres.* id est manumissio.

g *Tria genera.* si erat vnũ,& addita sunt tria:ergo sunt quatuor. Rñ.f̃ non sequitur. nam si habes tres filios, & nascatur hodie vnus incipis habere quatuor filios,& prius habebas tres,ergo septem:qd̃ falsum est:quia quod primò erat,computatur in sequentem numerum.simile.ff.quemadmo.ser.amit.l. j.

h *Ecclesijs.* s. sub aspectu populi & artistitis, & interueniente qualicunque scriptura uice actorum:vt C. de his qui in eccles. manu.l.j.& ij. Accursius.

In sacrosanctis ecclesijs. Aurelia pro valuis maioris ecclesiæ, in lapidem incisa est manumissio ciusmodi. Ex beneficio S. † per Ioannem episcopum,& per Albertum S.†.Casatum factus est liber Lembertus teste hac sancta ecclesia.

i *Vindicta.* i.causa cognita corã prætore, qua tantũmodo poterat antiquitus maior.xx.annis manumittere.vt ff.ti.j.§. eadẽ. quæ ideo dicitur dari vindicta, quia Vindicius quidam seruus Vitelliorũ primo sic fuit manumissus.ff.de orig. iur.l.ij.§.in initio.& §.cũ placuisset. vers.initiũ secessionis fuisse. Vel (vt quidã dicunt) secundũ Boethium in Topi.vindicta erat virga prætoris, qua ter percutiebat manumissus: & dicebat prætor ter, Aio te liberum esse more Quiritũ. argu.C.si aduersus lib.ij. ibi,vindictæ &c. Accur.

Vindicta quid.

k *Inter amicos.* Et in hoc & sequen. casu necessarij sunt quinque testes:g vt C.de la.li.tol.l.j.§.sancimus. & §. sed & si quis.

g) Hoc verum in vltima voluntate. nam inter viuos sufficiũt duo secũdum Io. Fab.& Nico.Egi. Per.

l *Quamlibet.* vt in codicillis vel in testamento minus solenni, quod valet inter patrem & filios:vt C.de testa. l.hac consultissima.§.ex imperfecto. Additio. Ac si dicat quod manumissio facta in testamento non solẽni,valet vt facta inter viuos,non vt in testamento: per glo.in l.j.§.j.C.de la.li.tol.

† Id est dũ vadit. iõ q̃a est actus voluntarie iurisdictionis, ideo nõ requiritur q̃ iudex sedeat secus si sit cõtentiosa. Ang.1. Para. 28. Elegit Salomonem vt sederet in throno Egi. Per.

m *Sed & alijs.* præter supradictos.

n *Qui.* scilicet modi.

o *Ex veteribus.* scilicet ex legibus aliorum imperatorum: vt C. quibus ex cau.ser.pro præ.li.ac.per totum. Accur.

p *Nostris.* vt C. cõmunia de manu.l.fi.& in auth. de man. prin. §.ij.col.iij.& in auth.de mona.§.ij.col.j.

q *Serui.* q.d. quandocunque etiam inuiti: vt C.de testa.manu.l. fi.§. si verò quidam. licet secus sit in filiis: vt in auth.quib.mo. na.effic.sui.§.generaliter.collatione.vij.

r *Ttransitu.* i.dum transit,& est ratio: quia sine eo fieri poterat: vnde aliud est quando manumissio non poterat fieri sine prętore:vt ff.tit.j.§.eadem.Item aliud est in contentiosa iurisdictione, quæ s. redditur in inuitum. vt ff.de verb. oblig.l.inter stipulantem.§.j.& C.de dila.l.à procedente. Accur.

h) Istud dictum.glo. sequitur. la.hic.

s *Manumittantur.* Nota quòd dicit instituere vel liberare, si præmisit dationem libertatis.

t *In balneum.* tunc enim videbatur nõ valere: quia præ gaudio cuilibet concederet.

u *In theatrum.* i.in locũ vbi hoĩes stãt ad videndũ: & dr̃ à θεᾶσθαι, quod est videre, & idẽ multo magis si alio quocũque vadat.

i) Hoc reprobat Iaso quia ẽt manumissio redditur in inuitum. & remittit ad no per Barrol. & Bal.in l.2. ff. de offi. procõsul.

[*Libertinorum.*] Iste paragraphus diuiditur in sex partes. Primò tangitur qualiter status libertinorũ erat tripertitus olim Secundo qualiter redactus est ad vnum, cum correctione facta per eum. Tertio id quod generaliter dixerat, specificat in dedititiis,qui fuerunt expulsi. Quartò de latinis. Quintò qualiter omnes libertos reduxit ad vnum ius,Sextò, q̃ aliis etiam modis serui efficiuntur liberti. Secunda ibi,Sed deditiorũ. Tertia ibi,Et dedititios.Quarta ibi,Latinos. Quinta ibi,Et omnes. Sexta ibi,Multis.Areti. Casvs. Supra in princ.huius titu.est habita mẽtio de libertinis:ideo adhuc prosequitur, & est sciẽdum quòd iste.§. diuiditur in sex partes, sicut supra in diuisione Aretini dictum est. In prima dicitur quòd iure antiquo erant tria genera libertinorum. Nam quidam erant serui manumissi,qui plenam consequebantur libertatem: & illi fiebãt ciues Romani.quidam minorem consequebãtur, & illi appellabãtur Latini.Et isti Latini fuerũt inducti per legẽ Iuniã Norbanã:quorum talis erat & status seu cõditio, quòd in vita seu dũ viuebãt,erant liberi:& in morte,seu dũ moriebanť,fiebãt serui.Quidã consequebantur inferiorẽ libertatẽ:& illi appellabãtur Dedititij, quasi dediti & dati seruituti.seruiebant enim quãdiu viuebãt,i.durante vita eorũ erant serui,morte fiebant liberi,& peculiũ eorum remanebat hęredibus.& isti fuerũt inducti per legẽ Aeliã Sentiam. & hãc legẽ statuit cõsul Romanorũ qui Aelius Sẽtius dicebatur.Latinos autem fecit consul

Romanorum,

Romanorum,qui dicebatur Iunius Norbanus: qui statuit ꝙ quicunque subiugaret de nouo Imperio Romano,esset in uita sua liber:& in morte esset seru⁹: & peculium ipsi⁹ Romanis adsignaretur. Dedititiorum aũt pessima erat ꝯditio:& ꝓpter hoc abiit in desuetudinem, id est recessit à consuetudine: & amplius non est cõsuetudo quòd sint tales homines dedititij. Latinorum aũt ꝯditio parum frequẽtabat in orbe,uel in urbe. Et propter hoc Iustinian⁹ uolens oĩa augere & augmentare, & reducere in meliorẽ statum,fecit duas ꝯstitutiones: vnã ſ.C.delati liber.tol.l.vnica. aliam. C. de dedi. liber toll.unica. In quibus cõstitutionibus cauetur, quòd hodie Deditij & Latini non habeant locum, nec sint in usu: sed quilibet qui manumittitur, efficiatur eodẽ modo. Et dominus qui manumittit appellatur patronus:& ille qui manumittitur, appellabatur libertus: quasi à seruitute liberatus. Et hoc quidẽ erat iure antiquissimo, antequam ueniret prædicta praua cõditio.ſ. Latinorũ & Dedititiorũ. Tertiò dicit Deditítios esse sublatos per prædictã ꝯstitutionem. C. de dedi li. tol.l. vnica quæ cõstitutio est vna de quinquaginta decisionibus: quam cõstitutionem cõposuit ẽt Iustinianus.ſ.ex concilio Triboniani peritissimi uiri quæstoris sui.Quarto concludit dicens, quòd omnes manumissi plenam libertatem hodie consequuntur:nec refert, id est non est differentia, cuius ætatis sit manumittens,id est ille qui manumittit, nec etiam refert per quem fiat manumissio:cum multi sint modi manumittendi: ut.ſ.eo:tit.§.multis in prin.Vltimo dicit(ꝙ nos habemus.ſ.eo. §.multis) quod multis modis potest fieri manumissio:hoc amplius est sciendum,ꝙ hodie sunt multi modi sine casus in quibus serui plenarie efficiuntur liberi, quandoque etiam sine manumissione:in quibus casibus olim,id est tempore præteri to fiebant Latini.hoc dicit usque in fi.Franc.

*Id est fiebant ciues Romani quo ad priuilegia tantũ sicut Latini erant: non autẽ quo ad honores & magistratus. Romæ cõsequẽdos, Aegi. Pe.

*De deditiis vide Ange.Politianum miscellaneorum cap. 84. & Alcia. lib. dispunc.2. capit.21.

* Vide Val.in anto.Raudẽ. Aegi. Per.

a *Libertinorũ.* idé erat ꝺ seruis,ut C.de nu.iu.Quiri.tol.l.j.§.j.Ac.

b *Modo.* id est aliquando.

c *Minorem.* id est mediam: ut.j. de cap. demi.§.j. &.ff. de aur.& arg.leg.l.qui lancem secundum Ioan.

d *De deditiorum numero.* i uocabãt Dedititij:& erãt inducti hac lege Aelia Sẽtia:quæ & multa alia induxit. Et erãt hi toto tpe uitæ suæ serui:& tũc fiebãt liberi cùm moriebantur:quod proderat, quia bona (ut peculium) à domino nõ occupabantur: sed in Latinis aliter fiebat:ut colligit hic ex eo quod min⁹ habebant Dedititij quàm Latini: ũt infra de suc.lib. §.fin. Accur.

Aduitio. Facit.l.j.§.illud.C.de la.li tol.& facit secundum Io. Fab. contra illos qui se faciunt milites uel fratres minores in mortis articulo.ff.de mili.testa.l.fi.&.ff.de usufruct. & quemadmodum.l.Titio cum morietur.Ang.Arc.

e *Pietas.* id est nos qui sumus pij.

f *Constitutionibus.* ut.C.de lati.li tol.j.& C.de dedi.li.tol.j.

g *Competebat.* ſ.manumissis.secundum hoc nota trìa tempora: in primo & ultimo deinceps idem iuris est: sed in medio hoc ius pessimum fuit inductum:ut.j.de suc.lib.§.ulti.

Libertus quas operas debet patrono.

h *Libertinus.* Ex quo ꝯtingit multiplex effectus, in primis circa obsequiales opas.ſ.quæ sunt in faciendo:ut de adsurgendo,& seruiendo.siue in nõ faciendo:ut de nõ uocãdo ĩ i⁹ sine uenia ꝙ ipsa natura patrono debent etiã sine impositione: vt.C. de ĩ ius uo.l.uenia.& ff.de cõd.inde.l.si nõ sortẽ.§.libertus. Et si uocauerit ĩ ius patronũ sine venia punit in qnquaginta aureis.ff. de in ius voc.l.pen.& vltima.q aurei accipiunt qlibet ꝓ vno solido:vt j.de pe.tem.li.§.fi. Et ex his iuribus sumit arg. ꝙ aureus ꝓ solido accipit ĩ iure nr̃o.Sed ex quo ꝓ eodẽ delicto tales sententiæ ꝓmulgant,eadẽ intelligunt esse dandæ filio emãcipato, si sinevenia patrẽ in ius vocauerit:vt C. de in i⁹ voc.l.fi. Item ꝯtingit reuocatio ĩ seruitutẽ ꝓp offensam:vt C.de liber. & eorũ libr. l. si manumissus. & alia multa:ã Sed hodie hæc oĩa tollunt,ꝓter ea q̃ ipsa natura debent:vt in authen. ut liberti decætero. §.j. col.vj.q̃ est contra.b Tu dic vt nota.in d.l.si manumissus.

a) De quibus uide gl in l.fin. C. de bonis lib.

b, Sed hoc reprobãt doctor. hic nisi patronus renũtiet expresse.

1 *Et deditítios.* qđ dixerat in genere, nunc per spe cies ponit. Vel quod coniunctim dixerat. nunc diuidit. Accur.

k *Altercationes.* quas nõ habem⁹. Sed quare nõ erant serui sicut illi qui penitus sunt serui: cũ toto tpe vitæ suæ seruire cogerent? Rñ.fm Io. qđ erant liberi, licet seruire cogerent: vt C.cõmunia de man.l.j. §. sin autem proprietarius.

* Aliàs donauimus.

l *Iunianos.* i. ex. l. Iunia Norbana inductos. vt ſ.e.§.libertinorum.

m *Omnes.* sic construe: & oẽs libertos decorauimus,i honorauimus ciuitate Romana,i plena libertate: vt ſ.e.§. libertinorum.

Ordo litteræ.

n *Discrimine.* i. nulla differẽtia habita: nec ætatis manumissi:ut ẽt infans possit manumitti, imò et in uentre: cũ quantũ ad hoc habeat̃ pro iam nato,vt ff.de sta.ho.l.qui in utero. nec dñi manumittentis:dum tamen habeat:xx.annos: ut j.titu.j.§. eadem.nec in modo manumittendi.ſ.in testamento,seu inter uiuos quoquo modo:ut ſ.eo §.multis. Addition. ꝙ licet uerba sint gñalia, restringi tamen possunt & debent per aliam.l. specialiter loquentem:concor.l.quamuis.ff.de in ius uoc. l. ut gradatim.§.sed si lege.ff.de munc.& ho.per Bar.in l.j.ff.quod ui aut clam.per cano.in.c.item cum quis.extra de restitu. spol. & ideo si statutum dictauerit, ꝙ contra instrumentum publicũ nulla possit opponi exceptio:potest tamen opponi,si alio statuto permittatur:secundum Christoph.

o *Antea.* scilicet quàm ueniret ista praua conditio.

p *Ciuitate Romana.* id est plena libertate.

q *Decorauimus.* id est honorauimus.

Serui libertatem consequũtur nouẽ modis.

r *Additis.* ſ. à nobis eis quos habuimus:ſ.e.§.multis aũt. & sunt additi nouem Primus si dñs ægrotantẽ seruum suũ eiecit, Secundus si ancillã uendiderit ne ꝓstituat̃, & ꝓstituta fuerit: uel si uenditor sibi retinuerit manus iniectionẽ, & eã ad ipsum reuertẽtẽ ꝓstituit postea. Tertius si serui pileati † defuncti funus ꝓcesserunt. Quartus si expressit cũ uelle esse Latinũ. Quintus si sub condõnem relicta libertate,hr̃s ante conditionem manumiserit. Sextus si in iudicio liberali à dño superatus seruus fuerit:& pretium ꝓ eo dño solutũ fuerit. & ipse postea receperit. Septimus si ancillam suam maritauerit alicui libero. Octauus si coram actis filium nominauerit seruum suum. Nonus si instrumenta seruitutis reddiderit coram testibus. Et probant̃ hi modi. C.de la.lib.tol.l.unica.§.sed scimus.usque ad fin.l.

† Videno stras annotationes hic. Aegi. Per.

s *Sola.* scilicet libertas plena.

t *In præsenti.* id est in consuetudine.

c) istã cõtinuationẽ sequitur & tenet Petr. de Bel. Per. hic. Diuisio.

QVIBVS EX CAVSIS MANV. mittere non licet.

De uarijs modis manumittendi dixit, c sed quia non omnibus manumittere licet, nec ex omnibus causis:idb de hoc nunc submittit. secundũ. Porc. On tamen. Iste titulus diuidit̃ in octo partes. Primò qualiter

ter quis inter uiuos in fraudem creditorum ſeruũ propriũ manumittere non p̃t. Secundò qualiter in vltima voluntate cũ libertate hæredẽ inſtituit. Tertio qualiter in vltima voluntate inſtituit. ſimpliciter. Quartò qualiter præſumatur, q̃ manumittat in fraudẽ creditorũ. Quintò qualiter minor xxv. an. p̃hibẽt manumittere niſi certis cauſis. Sextò q̃ ſunt cãæ iuſtæ. Septimò an cã ſemel approbata poſſit ĩprobari. Octauò ſi q̃s attigerit decimũ & octauũ annũ, p̃t in teſtõ manumittere. Secunda ibi. §. licet autem. Tertia ibi, Idemq;. Quarta ibi, In fraudẽ. Quinta ibi. ea. l. Sexta ibi, Iuſtæ autem. Septima ibi, in §. Semel. Octaua ibi, Cum ergo.

CASVS. Ad euidentiã no. q̃ in hoc tit. ponuntur duo caſus ſpeciales, in quibus dominus nõ poteſt ſeruos manumittere. Primus quando in fraudem creditorum fit manumiſſio: quia tunc non ualet. exemplum, ut quãdo aliquis debitor debet aliquam pecuniam, & nihil hẽt in bonis, uel ſaltem nõ habet bona ſufficientia ad ſoluendum ſuis debitoribus, niſi uendat vel det in ſolutum ſeruos: & iſtos ſeruos manumittit: ut illos nõ det ſuis creditoribus in ſolutum, & ut eos creditores fruſtret debito ſuo: tunc talis manumiſſio nõ valet, q̃a eſt feſta in fraudẽ ſuorũ creditorũ, i. ut fraudet ſeu defraudet ſuos creditores debito, niſi ĩ caſu, ſ. q̃n ipſe dñs iſtituit ſeruũ ſuũ hæredẽ, & liberũ eũ eſſe vult: ut in princ. tit. vſq; ad §. eadem. l. Secundus caſus eſt, q̃n dñs eſt minor. xxv. ann. ſi'r q̃a non ualet, niſi in caſu. ſ. corã iudice, & cauſa cognita fiat manumiſſio h. d. vſq; ad fi. ti. Et hoc præſuppoſito, dicin hoc prin. q̃ quamuis videatur ex his quæ. ſ. tit. proxi. habuimus, q̃ quilibet poſſit ſeruũ ſuũ manumittere: tamen ſciẽdũ eſt, q̃ nõ eſt licitũ cuiq; uolenti manumittere ſeruum ſuum, illum manumittere: quia ſi habeo creditores, & in eorum fraudem ſeruos meos manumittam, vt efficiar nõ ſoluendo: nihil ago. hoc dicit vſque ad. § licet autem Franciſcus.

a *Non tamen.* quamuis ſ. tit. j. §. multis. & fi. dictum ſit quemlibet manumittere poſſe: nõ tñ &c. a ſic. ĵ. de exhere. lib. in pr. Acc.

b *In fraudem.* hoc expo. ĵ. eo. § in fraudem,

c *Manumittit.* ſ. inter uiuos: vel in vltima uoluntate, ſ. inſtituendo. nã tunc eſſet liber & heres: vt. ĵ. proxi. §. &. ff. qui & à quib⁹ l. ſi mortis. ADDITIO Et dicit hic Iaſon quòd ſi in teſtamento ponatur clauſula. quòd ualeat iure contractus, erit irreuocabile: quia cõtractus in eo celebratus reuocari nõ poteſt, ut hic: de quo vide Bar. & Ang. in l. ſtipul. hoc modo. ff. de uerb. obl.

d *Nihil agit.* ſcilicet vt noceat creditoribus, b ut ff. qui & à qui. l. ſi mortis. ſibi tamen nocet, ſi uelit reuocare: vt. C. de ſer. pig. da manu. l. ſi creditoribus.

e *Quia lex Aelia Sentia.* Similis eſt ratio, quia lex uult: ut. ĵ. de uſu cap. §. furtiuæ. & illa inhibet uſucap. rei furtiuæ. Accurſius.

[*Licet autẽ.*] Diuiditur iſte. §. in iiij partes. Primò ponit unũ dictum. Secũdo illud reſtringit. Tertiò ponit rationẽ primi dicti modificati. Quartò rõnẽ rationis. Secũda ibi, Si modo. Tertia ibi, Valde. Quarta ibi, Ne iniuria. CASVS Sed quid dñe Impe. iam uideo q̃ ſtatutũ eſt, q̃ debitor manumittens in fraudem creditorũ, nihil agit. pro deo dicatis mihi quæ fuit ratio huiꝰ ſtatuti? Ad hoc reſp. Iuſti. dicẽs, Amice, ratio huiꝰ ſtatuti eſt. q̃a in hoc quãdo debitor in fraudẽ creditorũ manumittit, lex Aelia Sentia impedit libertatẽ. Sed dñe, p̃ deo, nũq d generaliter hæc regula eſt uera, ita quòd nullã patiatur inſtãtiã? Ad hoc reſp. Iuſti. & dicit q̃ non, nam certè licitum eſt dño, qui ſoluendo nõ eſt, ſeruũ ſuũ cũ libertate in teſtamẽto ſuo heredẽ inſtituere, licet hoc in fraudẽ faciat creditorũ, ut iſte ſeruus fiat liber. hæresq; neceſſarius dño ſuo. & hoc eſt verũ, ſi nullus alius inſtitutus fuit in illo teſtõ: aut fortè q̃a inſtitutus morte p̃euẽtus eſt, aut qualibet alia cã impeditus hæres exiſtere nõ potuit, aut fortè noluit: & hoc eadẽ lege Aelia Sẽtia p̃uiſum eſt: vt liceat dño q̃ ſoluẽdo nõ eſt, ſeruũ ſuum ſibi hæredẽ neceſſariũ inſtituere. Et dñe, p̃ deo, q̃ eſt ratio legis Aeliæ Sentię, ut permittatur in caſu iſto dño ſeruũ ſuũ manumittere?

Et reſpõ. iuſti Certè amice optima fuit ratio multũ .n. proſpiciendũ erat, ut egeni homines, q̃bus nullus hęres eſſet extiturus, ſaltẽ ſeruũ ſuum hęredem habeant neceſſariũ, qui quidẽ ſeruus hęres inſtitutus creditoribus dñi poſſit ſatisfacere: vel ſi ipſe non ſatisfecerit, creditores res hr̃ditarias nomine ſerui inſtituti diſtrahant: ne memoria defũcti, ſi nomine ipſius res hęreditarias diſtraherent quadam iniuria adficiatur. Et hæc dicuntur vſque ad illum. §. Idemq; iuris. Franc. de Aret.

f *Licet.* id eſt licitum eſt.

g *Seruum.* ſcilicet unũ, & non plures: vt ff. de hæred. inſtit. leg. ei qui ſoluendo in fi. cum. leg. ſequen. & etiam in fraudem creditorũ c vt C. de neceſſa. ſeruis. le. j. in principio. niſi ſpecialiter pignori dat⁹ fuerit: vt ff. de hæred. inſtitut. leg. pignori. qui non poteſt fieri neceſſarius, niſi dominus creditori ſatisfaciat: vt dicta leg. pignori.

c) Sic eadẽ lex vnũ p̃mittit, & p̃hibet diuerſa ratiõe. Por. Aegi. Per.

n *Solus.* & in caſu etiam cũ alio: ut ff. de hæ. inſt. l. ſi is, & l. ei q̃ ſoluendo.

i *Neceſſarius.* quia ſiue velit, ſiue nolit, cogit̃ eſſe hæres: vt ĵ. de hær. qua, & dif. §. j. niſi in tribus caſibus, quos habes. ff. de hęre. inſtit. l. ſi ſeruo.

k *Non extiterit.* quo ultimo caſu ſeruus inſtitutus eſt hæres.

l *Eadem lege.* ſcilicet quæ prohibuit, eadem ex iuſta cauſa concedit. vt hic, & ĵ. eo. §. eadem. Accurſius.

m *Et rectè.* ſcilicet eſt prouiſum.

n *Egentes.* Nota q̃ prodeſt paupertas: d quia fauetur paupertati ſic. ff. de trãſac. l. cũ hi. §. ſi in annos, & C. de epiſco. & cle. le. ſi quis ad declinandã. §. penul. & ff. de offic præſi. l. illicitas. §. fi. e Arg. q̃. ff. de excu. tuto. & cura. l. ſpadonẽ. §. fin. & in Authen de teſti. §. j. col. vij. & illud.

d) Truſa eſt, imo paupertas nũquam prodeſt: ſed ĩ quibuſdã caſibus portius pauperi fauetur quã diuiti ſecũdum Pet. de Bel. Per. & dixit Cy. in dict. l. ſi quis ad declinãdã. §. ſi q̃ à tali prodeſſe liberet nos Deus.

Pauper ubique iacet. licet contra dicatur.
Cantabit vacuus coram latrone viator. Accurſius.

o *Vel.* pro ſaltem.

p *Haberent.* ſic. ff. de interrog. ac. l. & quia in prin. & ĵ. de bonorum poſſeſſione. §. quos autem.

q *Eo.* ſeruo nunc libero facto.

r *Non faciente.* id eſt non ſatisfaciente creditoribus. Accurſius.

s *Serui.* quondam, ſed modò liber eſt. ADDITIO Et de hac dictione quondam, vide glo. ſingulãrem in, l. j. ſuper uerbo, olim. ff. de ope. no. nunti. & in. §. ſed aliquando. ĵ. de uſuc.

t *Iniuria.* quo ad famam: quæ etiam poſt mortẽ quandoque damnatur: ut ff. de accu. l. ex iudiciorum.

[*Idemq; iuris eſt.*] Diuiditur in tres partes. Primò ampliat. §. p̃cedentẽ. Secundò ampliationem extendit. Tertiò rationẽ ſubdit. Secunda ibi, Quod noſtra. Tertia ibi, Cùm nõ ſit. CASVS Domine iam video q̃ licet domino qui ſoluendo non eſt, ſeruũ ſuum cum libertate hæredem inſtituere. Sed ponamus q̃ aliquis inſtituat ſeruũ ſuum hæredẽ, nulla facta mentione libertatis: nũquid valebit talis inſtitutio? Ad hoc reſpõ. Iuſtini. q̃ ſic. nam certè idem iuris erit quando aliquis ſeruum ſuum hęredẽ inſtituit omiſſa datione libertaris, ac ſi eundẽ, cauſa libertatis expreſſa, inſtituiſſet. Et hoc noſtra cõſtitutio nõ ſolũ in domino qui ſoluendo non eſt, quadã noua humanitatis ratione, ſed & in quolibet dño ſeruum ſuum inſtituente generaliter conſtituit: vt ipſe ſeruus inſtitutus ex ipſa inſtitutione beneficium libertatis cõſequatur: licet dñs ipſum inſtituẽdo, libertatem non expreſſerit: cùm nõ videatur veriſimile, dñm qui ſeruum ſuum ſibi hęredem elegit, voluiſſe ipſum in ſeruitute remanere, licet dationẽ libertatis prætermiſerit: & ita nenem ſibi hęredem exiſtere. hoc dicit uſque ad. §. in fraudem. Franciſcus.

e) Vbi Tœna erat extraordinaria & pecuniaria. aliàs ſec⁹: vt le. fi. ff. de ĩ ius uo. & l. Pedius ff. de incẽ. rui. nau. Ange. & Iaſ.

Sine libertate. non q̃ dicat, inſtituo te ſine libertate: quia tũc non eſſet hęres: vt ſtatim dicetur in fine huius. §. ſed prætermiſit dationem libertatis vt in fine. §.

Conſtitutio. qua fit liber & neceſſarius hæres: ut C. de neceſſa. ſer. hære. inſtitu. l. quidam, in principio. Accurſius.

a) Idẽ Pe. hic.

b) Et ſic ẽ nulla ipſo iure. aliàs enim eſſet irreuocabilis: ut l. & ſi ſine §. ſed quod Papinianus. ff. de min. ſecus in aliis reuocabilibus: ut l. ſi ſciẽs in fin. ff. de contra. emp. & ita not. gloſ. in l. ſi noxalis in pr. ff. de nox. Iaſ.

†Sic legis uoluntas pro rõne citari poteſt ſecundum Por. Aegi. Per.

†Sic quædam ſunt p̃miſſa in ultima uoluntate, q̃ nõ inter uiuos ſm Ang. Aeg. Per.

a *Scriptura.* sic ex datione tutelæ: vt ff. qui dari tuto. poss. in principio. de qua prædixit modò: vt C. de necess. ser. l. quidam.

Institutionis. Argu. q̃ aliquo concesso, illud conceditur sine quo illud esse non potest: vt ff. de iurisd. om. iud. l. ij.

c *Cum non sit.* hæc est noua rõ de qua p̃dixit modo: sed lex ipsa antiqua fuit: vt ff. de he re. inst. §. j. q̃ est contra.

a) Et uide ibi gl. sup. p verbo in nouationem. sed Chri. hic exponit noua. i. singulari: q alia rõne lex antiqua moueri nõ potuit. arg. c. erit lex. 1. dist. & l. scire leges. ff. de legi.

[*In fraudem.*] Diuiditur iste. §. in iij. partes. primo qualiter præsumat̃ manumissio in fraudẽ. Secundo qñ pp fraudem impediat̃ manumissio siue libertas, cum rõne. Tertio ex rõne infert. Secũda ibi, Præualuisse. Tertia ibi, Itaq; CASVS. Dñe Impe. vos dixistis mihi. s. q̃ debitor q manumittit in fraudẽ creditorũ, nihil agit, p Deo exponatis reg. istã: & dicatis mihi, qs in fraudẽ manumittere dicit. Ad hoc rñ. Iust. & dicit: Amice, certè ille dicit in fraudem creditorũ manumittere, q̃ iã eo tpe quo imponit libertates est soluendo, sed post p dationẽ libertatis desinit esse soluẽdo. & hæc sunt vera de rigore iuris. Prætualuisse tñ videt̃ de æquitate nõ aliter re uocari libertates, nisi debitor manumittens animũ fraudãdi habuerit: quãuis bona ei[b] creditoribus nõ sufficiant. Sæpe. n. sperant hoies plus habere in suis facultatibus, quàm habeant

noua humanitatis rõne, vt ex ipsa scriptura[a] institutionis[b] ẽt libertas ei competere videatur; cum non sit[c] verisimile, eum quem hæredẽ sibi elegit, si prætermiserit libertatis dationem, seruum remanere voluisse, & neminem sibi hæredem fore,

In creditorum fraudem manumissio facta videtur, si manumissoris facultates tẽpore quo manumittit, æri alieno pares non sint, vel datis libertatibus impares sint futuræ.

In fraudem[d] aũt creditorum manumittere videtur, qui vel iã eo tp̃e quo manumittit, soluendo[e] ñ est:[f] vel q datis libertatibus desiturus est soluendo esse.

Non aliter potest̃ semel data libertas impediri, nisi & decipiẽdi animo, & ipso rei euentu fraudati fuerint creditores.

Prætualuisse[g] tñ videtur, nisi animum quoque fraudandi manumissor habuerit, non impediri libertatem, [h] quamuis bona eius creditoribus non sufficiant. Sæpe[i] enim de facultatibus suis amplius quàm ī his est, sperant homines. Itaque tunc intelligimus impediri libertatẽ, cũ vtroque modo[k] fraudantur creditores, id est & consilio[l] manumittentis, & ipsa re, eo quòd eius bona non sunt sufficiatura cõditoribus.

Minor annis viginti non aliter seruum manumittere potest, q̃ causa cognita, & iusta manumissionis causa. quæ autẽ sint iustæ causæ, hic traditur.

Eadem[m] lege Aelia Sentia domino minori[n] viginti annis nõ aliter manumittere permittit̃, quàm si vindicta[o] apud consilium[p] iusta cã manumissionis approbata fuerint manumissi. Iustæ autẽ[q] manumissionis causæ hæ sunt: ueluti si quis patrẽ,[r] aut matrem, filium filiamve aut fratres sororeve naturales,

Sic igitur demum intelligimus libertates datas ab eo reuocari posse, qui soluendo nõ est: cũ vtroque modo creditores fuerint defraudati, & cõsilio manumittentis, & re ipsa, i quia sicut ipse manumissor eos fraudare proposuit, ita in rei ueritate fraudati sunt ambo: ita quòd iam datis libertatibus bona eius creditoribus non sufficiant. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. eadem lege Aelia Sentia. Franc.

d *In fraudem.* sic ff. eo. tit. l. qui & à qui. ma. li. nõ fiunt. l. in fraudẽ.

e *Soluendo.* cum & sciat se habere creditores: vt ff. quæ in frau. credi. l. omnes. §. Lucius. ADDITIO. Et dicit Ang. quòd hoc p bat̃ si erat de facto suo, & non de lõginquo: arg. l. fi. ff. pro suo. & est tex. in l. si quis cùm haberet. ff. quæ in frau. credi. Accur.

f *Non est.* & nunc erit peius soluendo.

g *Præualuisse.* nam quidã dicebant, quòd sufficiebat solus euentus: & alij dicebant quòd exigebatur vtrunque, scilicet fraus & euentus. & ista sententia præualuit. Tamen ex prædictis videbatur sufficere euentum solum: tamen &c.

Libertas in fraudẽ data, an possit reuocari.

h *Nõ impediri libertatẽ.* hic diligẽter attẽde, q̃ si directè det̃ libertas: ñ solũ iter viuos, sed ẽt in vlt. volũtate duo necessaria sunt: s. ꝙsiliũ: hoc ẽ fraus, b & euẽtus: vt hic, & ff. e. l. j fraudẽ. & C. e. l. j. In fideicõmissaria sufficit solus euẽtus: vt C. q̃ man. nõ possl. fi. Et est rõ: qa facilius libertas de facto data ab hẽde[c] reuocat̃, q̃ à defuncto (cuius dispõ videbat̃ lex) vt ff. de fideic. li. l. iiij. §. si in fraudem. alia rõ not. C. eo. l. fin. in aliis aũt alienationib. qua in fraudẽ creditorũ fiũt, dic vt ff. de actio. §. itẽ si quis in fraudem.

b) Præsumitur aũt fraus si sciat se hare credito rem: vt l. si quis cũ haberet. ff. q̃ in fraudẽ. Aegi. Per.

c) Quia in ea non est uolũtas testatoris: vt est tex, no. secũdũ Ia, ī l. si pater. in prin. ff. quę i frau, nã nõ uidetur mandasse illici tũ, scilicet quod frau dẽtur creditores. l. creditor, §. finali. ff. mand. Itẽ nec hæredis: quia uidetur facere ex debito: non sua uolun tate: ut est tex. in l. 1. C. de li. & corũ li. & ita hãc gl approbat. Iaſ. quam uis. An. teneat gl. l. cõtrariæ.

i *Sæpe.* respondet tacitę obiectioni, qũo potest esse animus bonus: cum ipsa veritate fraudet eos? Rñ. Sæpe enim &c. Sed arg. ꝙ. C. de rescin. ven. l. quisquis. Solue istud contrarium, & dic, quod hoc procedit in vltimis voluntatibus: nisi ꝙrium aliqua suadeat qualitas: vt in authe. sed cùm testator. cũ gl. C. ad legẽ Aquil. ibi verò inter viuos in rebus immobilibus, seu mobilibus & præsentibus quæ peruenerunt ab antiquo, aliàs secus, secundum Ange. Are. hic.

k *Cum vtroque modo.* s. cum fraus & euentus interuenit, vt subiicit. & facit ad hoc. ff. qui & à qui. manu. li. non. fia. l in fraudem.

l *Consilio.* nota quem teneri de consilio. Sed contra ff. man. l. ij. §. fi. sed hic fuit fraus, & ideo fuit tale cõsilium obligatorium, quia fuit fraudulentum.

[*Eadem,*] Iste. §. cũ §. sequenti diuidit̃ in tres partes. Primò ponit qualiter minor viginti annis non põt manumittere, nisi ex cã. Secundò ponit quæ sunt causę iustę. Tertio limitat vnã prę dictarum causarum. Secunda ibi, Iustæ. Tertia ibi, Et seruus.

CASVS. Domine, iam uidi unũ impedimentum manumissionis, quod interuenit ratione fraudis: nunquid est adhuc aliquod aliud impedimentum, quod obest manumissioni? Ad hoc respondet Iustinianus q̃ sic. Nã certè eadẽ lege Aelia Sẽtia statutũ est dñm minorẽ xx. an. nõ posse alr seruũ manumittere, nisi iusta cã manumissionis fuerit apud iudicẽ approbata. Sed postea dñe, p deo dicatis mihi q̃ sũt iustæ cãę manumissionis? Ad hoc rñdet. Amice istæ cãæ manumissionis sũt iustę: veluti si qs hẽat filiũ vel filiã, naturalẽ ẽt, aut fratrẽ, aut sororem, aut nutricẽ, aut pædagogũ, aut educatorẽ suũ aut eũ q eũ aluit, & uelit manumittere: aut si qs uellit collactaneum suũ manumittere, aut seruũ suũ gr̃a p curatoris hñdi: q manumissus non minor. xvij. an. manumittat̃: vel si velit manumittere ancillã ut eã d ueat in uxorẽ. Nã certè oẽs istæ causæ iustæ uidentur. ita tñ in hoc casu minori. xx. ann. ancillã suã manumittere permittit̃, si intra sex mẽses à tpe manumissiõis cõnumeratos vxorem ducat, nisi aliqua iusta cã superueniẽs mr̃i mouiũ impediat. & hoc dicit vsque ad illum. §. semel. Francis. de Aret.

d) Dic qđ immo minor est ẽt desit unica hora, secundũ B. sed in hoc casu habetur p non minore in vltimo die 20. anni.

e) Et hæc uera secundum quã tex. non su perfluit: cum consilii, & uerbum uindicta, expositũ sit in gl. 2. supra de lib. sint diuersa: & sic ẽ spãle hic, ut hęc manumissio fiat in loco maiorum quia exigit plenam causæ cognitionem: alias secus: ut ibi not. f) Ista glo. relata ad textum est falsa: quia tunc manumissio non competit iure magistratus, nec est ꝺ legabilis ut ff. c. l. 2. cum gl. 1. sed procedit in maiore manumissione, sm Pet. An. & Iaſ. hic. Pædagogus.

m *Eadem.* scilicet de qua habita est mentio. supra eo. in princip.

C *Imo.* S. C. l. j. D. de off. cons. Aut facta sunt S. C. circa legẽ Aeliã Sentiã, quod & indicat l. 4. C. q̃ i manumitt. non pos. aut in ea. l. sit scribendũ est, Cũ ipse sit qui ex lege, qui error manare potuit ex notis qb9 & legẽ & senatuscõsultũ designare solemus. vnde ẽt factũ est vt in oĩbus libris perperã scriptum sit in l. 2. §. quid ergo si petijt. D. ad tertyl. An incidat in senatusconsultum pro An incidat in snĩam ꝙstitutionis, vti apparet ex ea. l. §. quid si cũ prægnans & §. qd si decesserit, & l. vlt. D. qui pet. tut. Cuia.

n *Minori.* sufficit d ergo si nõ sit minor xx. annis, ẽt si non sit maior, vt quia tetigit vltimũ diem vicesimi anni. vt ff. de manu. l. j. sicut in testamento, fauore sui, vt ff. de testamen. l. qua ætate. ADDITIO. Quando autem tempus cœptum habeatur pro completo, vel non, distingue notabiliter vt per Christoph. hic.

o *Vindicta.* hoc expone vt supra tit. j. §. multis.

p *Apud consilium.* id est apud locũ illum vbi habetur super hoc consilium, id est deliberatio, & sic ponitur id quod fit, pro eo vbi fit: vt ff. de iust. & iure. l. pe. §. fin. c Vel dic, apud eos qui præsunt consilio, vt sunt oẽs habentes ordinariã iurisdictionẽ, ẽt minimi magistratus: f cum hoc sit de volũtaria iurisdictione: vt ff, de off. proconsul. & leg. l. ij. & in auth. de defen. ciui. §. iusiurandum. in fine. & in gl. & quicquid, & glo. penultima. colla. iij.

D q *Iustæ autem.* facit ff. de manu. vin. l. si minor. cum l. sequ. vsq; ad l. apud. vbi iustæ cãæ connumerantur. connumeratur enim inter iustas causas manumittendi, si dñm à periculo vitæ vel infamiæ liberauit seruus, vt ff. de manumis. vind. l. iusta. Accursius.

r *Patrem.* Sed qualiter potest filius habere seruum suũ patrem, vel econtra, vel frater fratrem suũ, siue sororem? Respon. bene potest: vt quia instituit dominus filium serui sui hæredem, vel filium ancillæ, vel econtra, & sic de alijs, quo casu sic institutus hæres liber & dominus est omnium bonorum quorum dominus fuerit testator: vt supra eodem §. j. & ff. de acqu. poss. l. cum hæredes, in prin. Item potest esse, vt si habeat quis filium ex ancilla sua: nam est seruus & filius: vt C. communia de ma. l. fina. & econtra si seruus habeat filium ex domina, nam filius est & liber & dominus: cum ventrem sequatur quo ad statum, vt C. de rei vind. l. partum. licet possint ipse & domina accusari, vt C. de mu. quæ seruis pro l. j & infra de hæred. instit. §. j.

Naturales, & legitimos: vel naturales tantum. Accur.

Pædagogum.

a *Pædagogum*. scilicet qui ab initio instruit pueros. & dicitur à παῖς, quod est puer, & ἄγω, quod est duco: quasi ductor, siue gubernator puerorum.

b *Alumnum*. passiuè: quem uel quam alumnus aluit, ut differat à superiori educatore.

c *Collactaneum*. qui simul mecum lactauit: quem fratrem Bononienses appellant.

Procuratoris. Procuratores vel ad agendũ cõstituuntur, vel ad administrandũ. Ad agẽdum liberi, & maiores annis. xvj. Ad administrandũ, etiam seruiet minores. Cuiac.

d *Ducatur*, præstito super hoc sacramento: vt ff. de manumis. vindi. l. si collactaneus. in fi.

e *Iusta*. ut ĩfirmitas, quæ tribuit dilationẽ: ut ff. si quis cau. l. ij. §. iij. & iiij. & ff. de re iud. l. quæsitũ. vel alia qualibet iusta: ut ff. ex qb. cau. ma. l. j. in fi.

f *Decem*. Sed quomodo minor xxv. annis potest esse procurator, ut C. de procu. l. exigendi. & ff. de procu. l. minor? Respon. hic ad negotia fuit, non autem in iudicio eẽ potest. a sic aliàs est differentia inter hos procu. vt ff. mãdati. l. si procuratorẽ. §. j. Accur.

Procurator est duplex.

a) Et hæc est ueritas hodie decisa in ca. generaliter de procu. li. 6. fallit tamen in casu dicte. l. exigendi. ſm doc. hic. Et sic no. qđ ubi articulus dubi⁹ de iure ciuili, est clarus de iure canon. sequimur ius cap. ẽt in terris imperij, secũdũ Por. Aegi. Per.

[*Semel*.] CASVS. Dñe, iam video, ꝙ non licet minori. xx. ann. seruum suũ sine iusta causa manumittere. Sed ponamus qđ aliqs minor. xx. an. volẽs manumittere seruuũ suũ alle gat iustã cãm corã iudice, puta ꝙ seruus ille quẽ uoluit manumittere, fuit sibi socius in armis, uel in scholis: & iudex illã cãm tanquã iustã approbauit: vnde talis minor seruo ĩposuit libertatẽ: postea procedente tpe apparuit illam causam fuisse iniustam: nunquid occasione illius causæ nõ iustæ poterit libertas data reuocari? Ad hoc rñ. Iust. ꝙ. non. Causa enim à iudice semel approbata, siue iusta siue iniusta fuerit, nunquã postea retractabitur. & hoc usque ad illum §. cum ergo,

g *Causa*. s. manumissionis,

h *Approbata*. s. apud concilium.

i *Siue*. q. d. si dixit filiũ, licet nõ sit, uel patrem, uel similia: licet hæc ita non sit, ſm quosdam, quod reprobo: cũ id qđ falsum sit, nihil sit, nec præstet causam, ut ff. de ver. sign. l. Paulus. & C. si ex fal. instru. per totum. & ff. de excep. l. qui agnitis, Vnde dic vera. i. iusta: falsa. i. iniusta: ut quia dixi eum socium meum fuisse in armis, vel in scholis, quod inducebã pro iusta causa, & fuit talis cã vel similis approbata: licet non debuerit approbari. & sic vera ponitur pro iusta. sic, ff. de leg. j. l. si fideius. §. j. & ff. de in integ. resti. l. omnes. sic e contra iusta pro uera: ut s. tit. j. in prin.

k *Non retractatur*. sic. ff. de manu. uin. l. iusta. quia nihil facile immutandum est ex solennibus: ut. ff. de in integ. rest. l. diuus. Sed contra. ff. de excusat. tut. l. sed & reprobari. j. respõ. sed hoc fauore libertatis: illud fauore sanitatis. Accur. ADDITIO. Ex hac glo. dicit Bald. quòd potestas qui duxit uicarium usque ad annum: si ignarus reperiatur, potest remouere. & hoc fauore Reip. quam debet administrare, secundum Christophorum.

Diuisio.

[*cũ ergo*.] Diuidit iste. §. in quatuor partes: quia primo ponit unũ dictum. Secundo cõtra illud adducit plures rationes. Tertio pro eo adducit alias rationes. Quarto ad ꝙcordiã reducit, mediã eligẽs uiam: & rationẽ annectit. Secunda ibi. Quod nõ erat. Tertia ibi, Sed cũ. Quarta ibi, Ideo nos. CASVS. Domine iã uideo qd statuit lex Aclia Sẽtia circa minores manumittere seruos suos uolẽtes. qd uobis uĩ de statuto l. Aeliæ Sentiæ: nunquid hodie obseruãdũ est? Ad hoc respõdet Iustinian⁹ dicens, Amice, certe nobis uĩ prima facie ex statuto l. Aeliæ Sẽtiæ quoddã ius intolerabile emergere. Cũ enim minorib⁹. xx. annis auctoritate legis Aeliæ Sẽtiæ certus mod⁹ manumittẽdi fit statut⁹, ex hoc statuto cõtigebat, ut licet minor ꝙ quatuor decim annos impleuerat, testũm posset condere; & in eo hẽdem instituere sibi, & legata relinquere: si rñ adhuc minor viginti annis fuerat, liberratẽ vni seruo dare non poterat. qđ nõ videt aliquatenus ferendũ. Cùm. n. huiusmodi minori omniũ bonorum suorũ libera dispositio in testõ cõcedat: satis videt absurdũ, ꝙ ei beneficiũ manumittendi denegetur. Quare. n. non similiter ut de cæteris reb⁹ suis, ita & de seruis suis in vltima volũtate quẽ admodum voluerit disponere concedit: vel ip sis libertatis beneficiũ possit impartiri? hoc nõ videtur rationi consentaneum. Veruntamen cum libertas inæstimabilis res sit, & idcirco minori viginti annis eam præstare seruis sui antiquitas prohibuit: ideo nos his rõnibus moti, quodammodo viã mediã eligimus: & nõ aliter minori xx. annis cõcedimus dare seruo testõ libertatẽ, ni si cõpleuerit xvij. & parũ xviij. anni attigerit. Cùm. n. antiquitas huiusmodi ætatis homini bus pro aliis in iure postulare concesserit: nõ videmus rationẽ, cur stabilitas iudicij sui intantum eos iuuare nõ credatur, vt saltẽ in dicta ætate constituti libertatem seruis suis in vltima volũtate possint imponere. hoc dicit vsque ad finẽ. Fran. Aret.

b) Sed hoc reprobat Christop. hic per l. ff. qui. ad li. procia. nõ li. & gl. super ver. maior. in §. pe. supra de iu. pso. ad istũ tex. respondeꝙ hic non libertas, sed seruitus putatiua æstimatur: cũ emptor putet eũ seruũ: vt no. in di. glo.

* Si est ꝓsumptio maior pro una parte quàm pro alia non eligitur. Ang. & Ia. Aegi. Per.

* Hæc gl. est sing. ad hoc quod statutũ in vltima uoluntate nõ extẽditur ad dispositionẽ inter viuos: secundum Ang. & Iatonem. Egi. Per.

c) Sẽtẽtia tamen cõtra eũ lata ualet: sed rescidit⁹ per in integ. rest. cũ &

Minori annis viginti nõ antea licet ꝓprijs seruis testamẽto libertatẽ dare, ꝙ decimum octauũ annũ attigerit. Illud nota, Mediam uiam eligendam.

Cũ ergo certus modus manumittẽdi minorib. viginti annis dominis per legẽ Æliam Sentiã cõstitutus l esset, eueniebat, ut qui quatuordecim annos ætatis expleuerat, licet testm̃ m facere, & ĩ eo sibi hęredem instituere, legataque relinquere posset, tamen si adhuc minor esset viginti annis, libertatem seruo dare non posset. Quod non erat ferendum, Nam cui totorum suorum bonorum in testamento dispositio data erat. quare non similiter ei, quemadmodum alias res, ita & de seruis suis in ultima voluntate disponere quemadmodũ voluerit permittimus: vt & libertatẽ eis possit præstare. Sed cũ libertas n inæstimabilis res est, & ꝓp hoc ante vicesimũ ætatis annũ antiquitas libertatẽ seruo dari prohibebat, ideo nos mediã o qnodãmodo viam eligentes, nõ aliter minori. xx. annis libertatem in testõ dare seruo suo cõcedimus, nisi. xvij. annum impleuerit, p & decimum octauum attigerit. Cum enim antiquitas q huiusmodi ętati & pro aliis postulare r concesserit: cur non etiam sui iudicij stabilitas ita eos adiuuare credatur, vt ad libertatem dandam

l *Constitutus*. nam cũ dicit sine causa nõ posse manumitti: ergo eꝫ cum cã valet manumissio. sic. ff. de eden. l. si quis ex argentariis. §. prætor. & §. prohibet. & ff. de pac. l. iuris gentium. §. prætor. & §. dolo malo.

m *Testamentum*. si est masculus, fęmina verò in duodecimo: vt ff. de testa. l. qua ætate. & ff. de libe. lega. l. Aurelio. §. Caius.

n *Sed cum libertas*. Vsq; huc allegando innuit ꝙ eodẽ tpe possit manumittere, quo testari, nunc eꝫ duas rõnes cõsiderat: & qa inæstimabilis est libertas: tñ si vendat qs se, preciũ ad vẽditorẽ nõ trãsit, immo penes emptorẽ eundẽ, dñium remanet: b vnde est inæstimabilis: vt hic, & ff. de reg. iur. l. libertas. & ff. de tab. exhi. l. j. §. fi. & qa antiquitas aliter statuebat, cui est deseruiẽdũ: vt C. de testa. l. testamenta. quare visis allegationibus soluit, mediã eligẽs viã. sic j. de rer. di. §. cùm ex aliena. licet sit arg. ꝫ. ff. de neg. gest. l. Nesennius. in fi. & ff. de in rẽ ver. l. si. ꝓ patre. §. idem quærit. ADDITIO. Dic ꝙ aut maior est ꝓsumptio ꝓ vna parte ꝙ pro alia: & tunc non eligitur media via: vt l. Nesennius. & qđ ibi no. gl. ꝫ sententiam Rustici, in fi. secus qñ non esset maior præsumptio pro una parte quàm ꝓ alia. ita not. in. l. sed & si lege. §. adeo. ff. de pet. hære. Ang. Aret. & Iason.

o *Mediam*. nota mediam viam * sectandam. sic. ff. si pars hære. peta. l. antiqui. & j. de re. diui. §. cum ex aliena.

p *Impleuerit*. sed hodie ex quo testari possunt, & libertates relinquere possunt: vt in auth. ut spõ. lar. col. ix. §. j. qđ exaudi, si in ultima uoluntate uelit qs libertatẽ relinquere: qđ patet ex hoc uerbo relinquere, qđ in dicta auth. saltẽ in summario Bar. posi tũ est: qđ ad moriẽtes * tm̃ spectat: ut ff. de tab. exhi. l. j. §. fin. Sed qd si inter viuos velit qs manumittere? Rñ. non potest, nisi habeat. xx. ann. vel nisi cã cognita sit: cũ nec liber iste, nec authẽ. loquatur nisi in vltima uolũtate: Vnde seruat̃ tenor eiusdẽ. l. Æliæ Sentiæ, cũ non sit correctus: ut C. de app. l. ꝑcipimus. in fi.

ADDITIO. Et sic cum alias de ꝫctu ad ultimas uolũtates bonũ sit arg. l. seruũ filij. §. eũ q. ff. de leg. j. Immo ſm Ias. æquiparãt in terminis proprijs: ut j. titu. pox. & C. eo. tit. not. secundũ cõmuniter doctores, ꝙ lex noua corrigens in uno casu, nõ trahitur ad alium, similem rationem habentem, uel æquiparatum.

q *Antiquitas*. ut ff. de postu. l. j. §. initium.

r *Postulare*. i. desiderium amici sui uel clientuli sui coram iudicibus exponere: ut ff. de postul. l. j. §. j. non autem pro se poterit

esse in iure, vt C. de auct. præst. l. clarum. & est ratio: a qa qñ pro alio accedit, sibi imputet q tali committit cām suam: vt ff. de mino. l. cū mādato. pro se verò nō: qa semper restituunt. Acc. A

a) Ista rō gl. non est bona secūdum Ang. hic. ideo dic aliter vt per cū.

a *Peruenire.* interrogatiue legas, & rñ. nō est rō, quare sit diuersum: est ergo idē ius statuendū: vt ff. de uer. obli. l. à Titio. in fi. nam vbi est eadē ratio, idē ius statuendū est: vt ff. ad l. Aql. l. illud. & C. ad l. Fal. l. vlti. Accuri

DE LEGE FVSIA.

* Fusia. Pand. Flo. in inscri. l. 27. de cōdi. & demon.

Viso, b ex qbus causis manumissio fieri possit & qa manumissio iterdū prohibeat̄ à lege Fusia Caninia: ideo de ea nunc subdit. Porcus.

b) Istam continuationem sequitur Petrus hic.

Lege Fusia.] Diuidit̄ in duas partes. Primò facit mentionē legis Fusiæ Caniniæ. Secundò eā corrigit. Tertiò aliā rōnē adsignat. Secūda ibi, Quā quasi. Tertia ibi, Cùm satis

Casvs Accessi ad Iustinianū, & ita quæsiui ab eo: Dñe, vos vultis tractare de lege Fusia Canin. Dicatis mihi qd statutū fuit in lege illa? Ad hoc rñdet Iustinianus dicēs, Amice. in lege Fusia Caninia certus fuit modus ꝓstitutus in seruis in vltima voluntate manumittēdis: vt licet qs inter viuos arbitrio suo posset seruos suos manumittere: tñ in testamento vltra q̄. ij. vel iij. forte ꝓpꝓ phibitionē legis Fusiæ Caniniæ nō poterat libertatem præstare. quā quidem legē Fusiam Caniniā quasi inuidā, & libertatibus impedimentū adferentem, tollendā esse iudicauimus: & eā in ꝑpetuum silere existimauimus: & ad ipsam tollendā tali rōne moti eramus Satis. n. videbat̄ nobis absurdū atq; inhumanū, viuos habere l' centiā totā familiā suā arbitrio suo manumittere, nisi aliqua tenus iusta cā impedimentū manumissioni præstaret: & huiusmodi licentiam ad mortem tendentibus auferre. hoc dicit. Franc. de Aret.

b *Certus.* vt vltra duos vel tres forte non possent manumittere in ultima uoluntate: ut ꝯ. eo. in fi.

c *Modus.* id est numerus.

d *Quam.* s. legem Fusiam Caniniam: forte à quodā q Caninius nominabat̄, inductā: vt in publiciana dicit̄, vt ꝯ. de actio. §. nāq; si cui. in fine. nam canis seruabat naturā, q stat in palea, q nec sibi potest habere paleam, nec alij permittit accipere: sic nec sibi poterat tenere seruos, qa moriebat̄: vt ꝯ. de dona. §. j. nec libertatem patiebatur eis dari. vnde merito Caninia dicitur: vt sit conueniens nomen tei: vt ꝯ. de donat. §. est & aliud.

* Facit ad statutum, quo cauetur si qs portauerit frumētū extra & reperiatur in via portans, quod non dēt puniri; quia nō portauit: sicut qui moritur, nondum mortuus est: secundum Por. Egid. Per.

e *Impedientem.* id est impedimentum adferentem.

f *Inuidam.* Not. contra inuidos, sic. C. de cad. tol. in princ.

Additio. Intellige istam gl. esse veram actiue, nō passiue, secundum Porc. Vnde Horat. Inuidiam placare paras virtute relicta. vt l. nec quicquam. §. fi. ff. de offic. proconsl. & lega.

g *Familiam.* id est omnes seruos qui familia dicuntur: vt ff. de verb. signi. l. pronunciatio. §. j.

h *Causa.* vt fraus vel ætas manumittētis: vt s. ti. j. in prī. & §. eadē.

i *Morientibus.* Sed qūo pōt aliquid eis adimi, cum nihil habeant nam morś omnia abstulit: vt in authen. de nup. §. deinceps. col. iiij? Rñ. dic morientibus, i. * ad mortem tendentibus: qa laborabant in extremis uel quasi: vel ēt erant sani, sed timore mortis hoc faciebant: vt ff. de donat. cau. mor. l. iij. iiij. v. & vj.

c) Hoc verū si cōtractus & ultima volūtas conueniūt in rationis idē titate, Fab. Ang. Egi. Per.

k *Adimere.* Nota hic arg. ꝙ ea quæ fiunt inter viuos, trahuntur ad voluntates vltimas. c sic econtra. ff. de pact. l. pactum. & C. de lega. l. fi. & ff. de pig. act. l. non est mirum.

[*De his qui sui vel alieni juris sunt.*] Posita prima diuisione personarū, restat videre de secunda. Textus seipsum satis continuat.

Equitur.] Totus iste tit. diuidit̄ in v. partes. Primò ponit duo genera personarū. Secundò q sunt in pōtate dominorum, seruis suis possint peruenire? a

TITVLVS VII.

DE LEGE FVSIA* Caninia tollenda.

Potest quis in testamento omnibus seruis libertatem dare, cessantibus omnibus aliis impedimentis, sicut inter viuos, non obstante statuto legis Fusię Caniniæ. Aret.

Lege Fusia Caninia certus b modus c cōstitutus erat in seruis testamento manumittendis: quā d quasi libertates impediētem, e & quodammodo inuidā, f tollendam esse censuimus: cum satis fuerat inhumanum, viuos qdem licentiam habere totā suā familiam g libertate donare, ni si alia cā h impediat libertatē: morientibus autem huiusmodi licentiam adimere. k

TITVLVS VIII.

DE HIS QVI SVI vel alieni iuris sunt.

Hic ponitur secunda diuisio personarū cū subdiuisione alterius mēbri. Et cognito vno de cōtrarijs, cognoscit̄ & reliquū: cum cōtrariorum sit eadem disciplina. Aretinus.

Et si olim dño seruū occidere impune liceret, hodie tñ in eum non (nisi ex legitima cā) sæuire licebit: quinimo vsque adeo dominorum asperitas coercetur: vt si intolerabilis sit seruos iusto pretio venundare cogantur, cū Reipublicę interfit, ne quis re sua abutatur.

Equitur de iure personarum alia diuisio. l Nam quædam personæ sui iuris m sunt, quædam alieno n iuri subiectæ.

Rursus earū quę alieno iuri subiectæ sunt: alię sunt ī potestate o parētū, aliæ in potestate dñorū. Videamus itaq; de his quæ alieno iuri subiectæ sunt. Nam si cognouerimus quæ istę personæ sunt simul p intelligemus q̄ sui iuris sunt. Ac prius īspiciam⁹ de his q̄ in potestate dñorum sunt.

Et si olim dño seruū occidere impune liceret, hodie tñ in eum non (nisi ex legitima cā) sæuire licebit: quinimo vsque adeo dominorum asperitas coercetur: vt si intolerabilis sit seruos iusto pretio venundare cogantur, cū Reipublicę interfit, ne quis re sua abutatur. C sunt. Vnde videamus primo de his ꝑsonis q̄ ptāti dñorū subiectæ sunt. Et hoc dicit usque ad ill̄m. §. in potestate itaque. Ac.

l *Alia diuisio.* quæ est de iure ciuili, d cū in ea ius gentium distinguatur: ut ff. de iust. & iu. l. ius ciuile. e superior autem quā habuimus s. de iu. pers. j. respon. est de iure gentium: cum non sit seruitus iure naturali cognita, ut supra de lib. §. primo.

m *Sui iuris.* Hic restiringitur primùm membrū primę diuisionis positæ. s. de iure personarum: ut non comprehendat quosdam liberos homines, s. filios familias. f Item statim cum dicit alieno iuri &c. ampliat ſm membrum dictę diuisionis: ut cōprehendat ēt quosdam liberos: s. filios familias. Cum ergo fiat additio & detractio dictę diuisioni, iam est de iure ciuili hęc diuisio: ut ff. de iusti. & iur. l. ius ciuile. At superior de iure personarū fuit ſm ius naturale & gentiū, ut ibi diximus, & ideo immutabile: ut supra de iure naturali gentiū & ciui. §. pen. Accur.

n *Quædam alieno.* Quædā neutro * iure tenentur: vt filij quorū patres sunt capti ab hostibus: ut ꝯ. qb. mo. ius pat. po. sol. §. si ab hostibus. Nā & aliæ quędam sunt in pendenti: ut ff. de vsufru. l. sed & si quis interdum. §. j. & in auth. de non eligen. §. hoc aūt. D col. j. & hoc ſm quosdam. Nos contra. * nam sui iurjs sunt. cū enim pater sit seruus hostium, & in eorum potestate: ut supra de iur ꝑsō. §. serui. ergo alium hr̄e non potest in potestate: vt ff. de acqui. rer. dom. l. homo liber. §. quicquid. & ff. de acquiren da possessione. l. cum hæredes. circa mediū. & ff. ad legem Iuliā de adulterijs. l. fic eueniet. & præterea eorum ratio uel sentētia est absurda, qui dicunt ꝙ hæc diuisio recipiat medium: vt C. de sen. pas. l. fi. circa princ.

Additio. Et de hoc dic ut per Ang. in d. §. si ab hostibus.

o *Potestate.* hoc verbum quinque modis accipitur. ut ff. de ver. sig. l. potestatis.

p *Simul.* nā ut dicit Aristoteles: Contrariorū eadem est disciplina: vt hic, & ꝯ. de tute. j, rñ. & ff. e. l. j. g Et est hic arg. ꝙ per notitiā unius immediatorum, peruenitur ad alterius notitiā. & faciūt ad hunc. §. ff. de procu. l. Pomponius. §. sed & is. ver. nam cum. & ff. eo. l. j. & ff. de præto. stipu. l. j. §. stipulationum istarū, & ꝯ. de tute. circa principium.

[*In potestate.*] Diuiditur in tres partes. Primo ponit q sint ī potestate dñorum. Secūdo, vnde dicta potestas descendit. Tertio duos

d) Imo est de iure gētium secū. Petrū hic.

e) Quod ē uerū quo ad patriā potestatē: secus quo ad dominicam: ut inf. e. §. in potestate, qā distingue ut ī §. serui supde iure ꝑsonarum.

f) Ista glo. in hoc reprobatur: qa innuit eos esse seruos: quod est falsum ſm Ange. & Por. hic.

* Et male Iaſ. & Por. Aegi. Per.

* Dic qā ĩspecto futuro statu sunt ī pendenti: sed inspecto presenti sunt sui iuris. Porc.

g) Quod est uerum indirectè cōtrarijs. & quoad cognitionem: ut hic. secus quo ad effectus uel iurisdispositionē: ut contraria est ratio. l. inter stipulantem §. sacrā. ff. de ver. obl. & l. i. ff. soluma. & l. per. C. de solu.

duos eius effectus. Secunda ibi, Quæ quidem. Tertia ibi, Nam apud. Angc. Are. CASVS. Domine iam video ꝙ prius intendistis tractare de dominica potestate: dicatis ergo mihi, si placet, qui sunt in potestate dominorum: & vnde descendit potestas, quam domini habent in seruos? Ad hoc respon. Iusti. di. certe in potestate dominorum sunt serui: & hæc potestas, quam habent domini in seruos, de iure gentium est. quæ tali liquet ratione. Nam apud omnes gentes perpendere possumus peræquè dominis in seruos vitæ necisque potestatem fuisse: & quodcunque per seruum acquiritur, id domino acquiri censetur. Cum igitur ius gentium sit, quod peræquè apud omnes gentes custoditur, manifestum est istam potestatem de iure gẽtium originem sumpsisse. & hæc dicuntur usque ad illum, §. Sed hoc tempore &c. Franc.

1842. p3

In potestate itaque dominorum sunt serui. Quæ quidem potestas, iuris gentium [a] est. Nam apud omnes perequè gẽtes animaduertere [b] possumus dominis in seruos uitæ necisque potestatem esse: [c] & quodcunque per seruum acquiritur, [d] id domino [e] acquiri. [f] Sed hoc tempore nullis hominibus, qui sub imperio nostro sunt. licet [g] sine causa legibus [h] cognita [i] in seruos suos supra modum sæuire. Nam ex constitutione [k] diui Pij Antonini, qui sine causa seruum suũ occiderit, non minus puniri iubetur, quàm si alienũ [l] seruũ occiderit. Sed & maior [m] asperitas dominorum, eiusdem principis constitutione coercetur. Nam Antonin⁹ cõsultus [n] à quibusdam præsidibus prouinciarum de his seruis, qui ad ædem sacrã [o] vel ad statuas [*] principũ confugiunt, [*] præcepit, vt si intollerabilis videatur sæuitia dominorũ, cogantur [p] seruos suos bonis conditionibus [q] vẽdere, quoquam, nec cuiquã hominum ius suum in aliquo detrahi æquum est: verũtamen in casu isto ipsorum dñorum interest ne auxilium ꝑ eorum sæuitiam uel intollerabilem iniuriam ipsis seruis iustè deprecantibus denegẽt. Nam si permitteret eis sæuitiã suam in seruos suos exercere: aut fortè seruos suos occiderent, aut eos fugitiuos efficerent: & sic ipsis seruis & corũ pretio carerent. Et ideo ò tu Aeli Mar. de ꝙrelis seruorum, ꝙ ex familia Iulij Sab. ꝓp eius sæuitiam ad statuas principum ꝙfugerũt diligenter cognosce: & si tu cognoueris eosdem durius habitos q̃ æquum sit, & intollerabili iniuria affectos, uenũdari iube. ita ꝙ decætero in potestatem Iuli Sabini non reuertantur. & si idem Iulius. Sabinus huic nostræ constitutioni fraudem fecerit, sciat nos hoc delictum aduersus se seuerius executuros hoc dicit. Franc. Aret.

Hic mos fugiẽdi ad statuã manuit à seruo Vedij Pollionis æquitis Ro. qui fugit ad pedes Aug. Cæsaris apud ipsum Vedium cœnãtis. vide Senecam, Tertul. Pe. Cri. & nostras annotat. hic Per.

a) Et hoc cõiter secun. doct. ī dominio vel ẽt possessione ex re peculiari acquisita ubi est multũ iuris: & ideo non opus ē animo, cũ acquiratur etiã ignorãti. l. cũ pater. §. furdo. ff. d leg. 2. secũ. Ial. secus ī ea quæ habet multũ facti: ut in prin. gl. & ista omnia possũt dici d filio respectu patris, uel fratrum, quo ad illicite acquisita: ut hic per Ang.

b) Intelligeistud uerũ in his quæ nunquã possunt quæri domino, sed bene ipsi seruo, aliàs secus etiã momẽto, ut dic. l. pla ect. in glo. alleg. secũdum Ial.

c) Ista opinio Ioan. approbatur hic per Per. de Bel. g. & Ang.

d) Nisi ꝓ. baret eum nõ ex vulneribus mortuũ: vt qa post triduũ surrexit, & cũ baculo incessit. vt nota. gl. in l. 1. C. de emen. seruo. secundũ Ial. hic.

*confugerunt.

[a] *Iuris gentium*. id est iur. gen. introducta: ut supra de iur. per. §. seruitutis.

[b] *Animaduertere*. i. in animo vertere & cogitare, ut dicit Cato.

[c] *Esse*. impropriè ponitur pro fuisse, vt statim colligitur. & ff. e. l. & erat eadem patris in filium: ut colligitur secundum unã literam. ff. de liber & posthu. l. in suis. & infra de noxa. actio. §. fi. in prin. & in glo. j. C. de pat. po. l. fi.

[d] *Acquiritur*. s. iustè, secundũ quosdam: ut ff. de acqui. possi. qđ seruus. in fi. Sed certe hoc esse non potest. nam si acquiritur, ergo domino: quia sibi non: ut ĵ. per quas person. no. acqui. § itẽ vobis. & ff. de acqui. hære. l. placet. quare dic, ꝙ semper domino quæritur, etiam si quid per dolũ vel metũ seruus acquirat: vt ff. ꝓ emptore. l. ij. §. Celsus. & §. Pomponius. & §. si seruus. a Sed hoc solo inspecto, an quęrat, puta si seruus stipuletur operas à liberto: vt ff. de stipu. ser. l. antepenultima. uel si aliud factum sit in stipulatione ut ĵ. de stip. ser. §. sed cum factum. nisi in casibus. quod dicut ĵ. de stip. ser. § sed cũ. Nec ob. d. l. quod seruus quia non quærit domino, ut sibi remaneat: nam tenetur reddere. Sed nunquid libertas data à domino, uel à lege (quod fit interdũ: ut C. de ser. qui ꝓ præmio liber. ac per totum. & in Authen. de mona. §. ij. col. j.) domino quæritur? Respondenõ. nã licet quæratur seruo, libero tamen non potest dari libertas: ut ĵ. de actio. §. sic itaque. & ff. de fidei liber. leg. generaliter. §. si homini. tñ eo ipso momento sic fit liber, ut dñm non habeat. b Et sic hæc oppositio est de puncto. sic & aliàs: ut hic uadit Romam, & hic facit murum. non est tñ verum eũ iuisse, uel opus fecisse: licet sit in vltimo momento perficiẽdi. Similis quæstio fit. ff. quod metus causa. l. extat.

[e] *Domino*. vel quasi dño: ut fructuario, & bo. fid. possi. quibus q̃ritur ex ij. causis, ut ĵ. per quas perso. nob. acqui. §. de his.

[f] *Acquiri*. Nota hic duos effectus dñicæ potestatis: & est terti⁹: vt non torqueatur in dominum: nisi in casibus: ut C. de quæst. l. j. & l. seruos. Accursius.

[*Sed hoc tempore.*] CASVS. in hoc §. vsq; ad fi. talis est. Dñe, iam video quæ fuit potestas dominorum ī seruos ſm iura antiqua: nunquid licebit dominis adhuc eandem potestatem in seruos exercere? Respon Iusti. quòd non. Nam hoc tempore nullis hominibus, qui sub nostro imperio sunt, licet sine cã legibus approbata in seruos suos. s. modum sæuire. Ex constitutione enim diui Pij Anto. cauetur, ut qui proprium seruũ occiderit sine ltĩma causa, non minus puniatur, quàm qui alienũ seruum interfeciſſet. Et non solummodo illos qui seruos occidunt, puniri iubemus, sed ẽt hi qui maiorẽ asperitatẽ, q̃ æquũ sit, in seruos exercent, eiusdẽ principis constitutione coercentur. Nam idem princeps consultus à quibusdam præsidib. prouinciarum, quid iuris esset de his seruis, qui ꝓp sæuitiam dominorũ ad ædes sacras & ad statuas principum confugiunt: in rescripto suo præcepit, vt si sæuitia dñorum circa ipsos seruos intolerabilis videatur, cogantur ipsi dñi seruos bonis cõditionibus vendere, & pretium de seruis venditis habitũ dñis deẽ. Sed domine, ꝙd vr̃ vobis de hoc statuo diui Pij Anto? Et certè dicit Iusti. nobis videtur ipsum recte statuisse. Expedit enim Reip. ne qs re sua malè vtaẽ Et verba scripta ipsius principis ad Achaiam Mar. proconsulem missa, sunt hæc, Dñorum quidem pratem in seruos suos illibata[m] esse, id est non deminutam, à quoquam, nec cuiquã hominum ius suum in aliquo detrahi æquum est: verũtamen in casu isto ipsorum dñorum interest ne auxilium ꝑ eorum sæuitiam uel intollerabilem iniuriam ipsis seruis iustè deprecantibus denegẽt. Nam si permitteret eis sæuitiã suam in seruos suos exercere: aut fortè seruos suos occiderent, aut eos fugitiuos efficerent: & sic ipsis seruis & corũ pretio carerent. Et ideo ò tu Aeli Mar. de ꝙrelis seruorum, ꝙ ex familia Iulij Sab. ꝓp eius sæuitiam ad statuas principum ꝙfugerũt diligenter cognosce: & si tu cognoueris eosdem durius habitos q̃ æquum sit, & intollerabili iniuria affectos, uenũdari iube. ita ꝙ decætero in potestatem Iuli Sabini non reuertantur. & si idem Iulius. Sabinus huic nostræ constitutioni fraudem fecerit, sciat nos hoc delictum aduersus se seuerius executuros hoc dicit. Franc. Aret.

[g] *Licet*, id est licitum est.

[h] *Legibus*. quia si seruus sciat insidias domino parari, & ipsi auxilium non tulerit, supplicium debet præstare, quod mortem interpretamur. sed & si accusauerit eum criminaliter (excep. crimi. læsæ ma.) aut si dominum uiderit periclitatem, & cum nõ adiuuerit, vel si immiscuerit se vxori suæ, uel aliis modis. A.

[i] *Cognita*. vt qa cum uxore sua inuenerit, vel in simili delicto, quo casu etiam occidere licet, ut ff. de verb. obli. l. qui seruum & ff. de leg. j. l. quid ergo. j. §. si hĩs. & ff. ad l. Iuliam de adult. l. Marito. §. j. si autem aliàs deliquerit, vel domino non obedierit: legitime eum corrigere potest, non tamen vltra modum boni uiri arbitrio comprehensum, vt C. de emen. ser. l. j. Sed nunquid sine causa uerberare potest? Respon. sic modice, secun. Io. c vt C. de emend. seru. l. j. licet Pla. dixit, quòd non. aliter si nimis corripiat sine culpa: tenetur vel vendere, uel dare: ut hic sequitur, & ff. eodem tit. l. j. ADDITIO. Hæc glo. communiter approbatur, & dicunt doc. idem in marito erga vxorem, & in magistro erga scholarem, in patre erga filium, in abbate erga monachum, quia potestas tributa magistro erga scholarem, intelligitur tributa marito in uxorem. leg. sed & si quemcunque. §. fi. ff. ad l. Aquil. Christoph.

c) Ista opinio Ioan. approbatur hic per Per. de Bel. g. & Ang.

[k] *Constitutione*. cuius uerba sunt infra eo. §. fin.

[l] *Alienum*. Sed certè qui alienum seruum occidit, l. Aqui. tenetur, vt ff. ad l. Aquil. l. ij. in prin. & ĵ. ad l. Aquil. in prin. quę actio hic locum habere non põt, cum non dño, immo contra dominum daretur, quod esse non debet: ut ff. ad l. Aquil. itẽ Mela. §. legis. Sed dic, ꝙ hoc quod hic dicitur, est uerum quãtum ad criminalem pœnam legis Corne de sic. vt ĵ. de pub. iu. §. itẽ lex. quæ pœna tam in seruis, quàm in liberis locum habet: vt ff. ad l. Cor. de sic. l. j. §. j. d Interdum etiam ciuiliter tenetur, si alterius interest, vt creditoris: ut ff. de pig. l. seruum quem quis. uel fructuarij: ut ff. ad l. Aquil. l. sed & si proprietatis. & ff. de dolo. l. & eleganter. §. si seruum usuarium.

d) Nisi ꝓ. baret eum nõ ex vulneribus mortuũ: vt qa post triduũ surrexit, & cũ baculo incessit. vt nota. gl. in l. 1. C. de emen. seruo. secundũ Ial. hic.

[*Sed &.*] Diuiditur iste. §. in quinque partes. Primo ponit dictum in genere. Secundo illud exemplificat, & rationem reddit. Tertio ponit uerba rescripti, de quo fit mentio in principio. §. Quarto concludit. Quinto minatur officiali non obseruanti legem istam. Secũda ibi, Nam Antoninus. Tertia ibi. Cuius rescripti. Quarta ibi, Ideoque. Quinta ibi, Qui Sabinus.

[m] *Maior*. idest magna, uel maior quàm æquum sit.

[n] *Consultus*. i. interrogatus. sic. ff. de pact. l. item quia §. fi. Vnde illud, Consulo te, quærens: tibi, consilium dans. Accur.

[o] *Aedem sacram*. ad quæ loca olim & hodie confugiunt. circa quæ distingue ut diximus in Auth. de manda. princip. §. neq; aũt, in gl. cogẽtur: col. iij. ADDITIO. Et iuuant̃ secund. Io. Fab. & Ang. qñ sine armis, nullo præcedente delicto, sed propter domini sæuitiam, vel ẽt sui criminis grauiorem punitionem confugiunt, ut hic, aliàs non: ut leg. si seruus. & leg. fi. §. adiiciẽtes. uersi. & hoc quidem. C. de his qui ad eccles. confug. & cap. inter alia. extra de immu. eccle. Sed de iure canonico nõ iuuatur delinquens in eccl. ca. fi. extra eo. titu. aliàs sic, nisi esset publicus latro: ut dicto cap. inter. & idem per omnia intelligas de cœmeterio: ut xvij. q. iiij. c. si quis contumax. Ang

[p] *Cogantur*. Nota hic, ꝙ aliquis cogitur uendere rem suam.

[q] *Bonis condi.* s. ut pretium habeat: & ad dominum non reuertantur:

tanturaut j. §. proxi. & ſ. §. ſed hoc. in fine. & ne ſimili pena ante riorum afficiantur, vel ne exponantur, vel proſtituant̃, vel exportentur, vel vendantur amodo: vt j. proxi. §. & §. fi. Accur.

a *Recte.* ſcilicet præcepit.

b *Male.* qa intereſt prıcipis locupletes ſub ſe habere ſubiectos: ut in authen. vt iud. ſine quo. ſuf. §. conſideraui-mus. colla. ij. quod non contigeret, ſi cuilibet ſeruos ſuos liceret occidere. Et not. q̃ illud idem quod intereſt priuat̃ principaliter, & rei pub intereſt ſecūdario: vt ſ. diximus de iuſt. & iur. §. fin. Arg. contra. ff. ſol. ma. l. etiam. §. licet. * & l. ſi conſtante. §. ſi maritus. Accurſius.

*Solue ſecundum doct hic. Et dic nō teneri de culpa, vt ibi: ſed de ſæuitia & dolo ſic: vt hic; qa ex facti qualitate præſumitur vt l. 1. ff. de dol. excep.

c *Vtatur.* Nota, qusd quandoque detrahitur res inuito domino, propter odium dominorū vt hic: quandoq; fauore religionis: vt ff. de relig. l. ſi quis ſepulchrū. quandoq; fauore libertatis: vt j. de dona. in fi. qñque fauore vltimæ voluntatis: vt ff. de lega. j. l. ſi fideiuſſor. §. ſi meminiſſe. & hoc eſt contra regulā: vt C. de contrahen. empt. l. inuitū.

d *Martianum.* proconſulem Beticæ, aliàs Euticæ, ſeu Vticæ vrbis: vt ff. eodem l. ij. in principio.

e *Dominorum.* Hincinde allegat, & primo duas pro dominis rationes, vel dicta ponit.

f *Illibatam.* id eſt non deminutam.

g *Intereſt.* id eſt eis proderit, vt ſeruos non perdant. & dic denegetur. ſ. à nobis. vel dic intereſt, id eſt ad eos pertinet, ne denegetur, ſcilicet à dominis: cum ſorte vxor, vel filii, vel alij domini familiares inferant hoc. ſed prima verior.

h *Iniuriam.* quam patiuntur iure naturali inſpecto, non iure ciuili: vt infra de iniur. §. ſeruis.

i *Denegetur.* ſic. ff. de offic. præfect. vrb. l. j. §. quod autem.

k *Infami.* id eſt infamata, ſeu magna iniuria.

l *Fraudem.* vel euidentem, quia non obedit: vel callidam, dicens non eſſe illum ſeruum qui fugit.

DE PATRIA POTESTATE.

Quia ſupra dixit de his qui ſunt in poteſtate dominorum; ideo ſubiungit de his qui ſunt in poteſtate parentum: vt promiſerat ſupra titu. j. § j. Aret.

IN *poteſtate.*] Totus iſte titu. diuiditur in quatuor. partes. Primò ponit dictum in genere, q̃ ſunt liberi in noſtra poteſtate. Secundò definitionē nuptiarū uel matrimonij. Tertio, q̃ habēt filios in poteſtate. Quarto ex prædictis infert ſpecificādo, qd̃ primo dixerat. Secūda ibi, Nuptiæ. Tertia ibi, Ius aūt. Quarta ibi, Qui igit̃. CASVS. Acceſſi ad Iuſtinianum, & quæſiui ab eo, Dñe, vos vultis tractare de patria poteſtate, dicatis ergo mihi, q̃ ſunt in patria poteſtate? Ad hoc rñ. Iuſtinianus dicens, In poteſtate noſtra ſunt liberi, quos ex iuſtis nuptiis procreauimus. Sed quid domine? iam uideo qui ſunt in pat. pote. dicatis mihi, quid eſt matrimonium, ſeu nuptiæ? Ad hoc reſpon. Iuſtinianus, quòd nuptiæ ſiue matrimonium, eſt uiri & mulieris coniunctio indiuiduam uitæ retinens conſuetudinem. & hoc uſque ad illum. §. Ius autem. Fran. Accurſius.

a) Et ideo ab ea potius quā à patre denominatur q̃ a maiora ſuſtinet onera. Eſt. n. ante partū onerosa: ī partu doloroſa, & poſt partum laboriosa, vt extra de conuer. in fidel. c. ex literis.

b) Iſta gl. nidetur male dicere per l. cū fuerit. ff. de cōd. & demon. & per l. nuptias. ff. de re iudi. & 27. q. 2. in prin. Ang.

m *In poteſtate.* Hoc uerbum multis modis ſumitur: ut ſupra proxi. titu. diximus. §. j.

n *Ex iuſtis.* quæ ſint iuſtæ, dicitur. j. titu. proxi.

o *Nuptiæ.* & dicuntur ab obnubendo, id eſt uelando, qa uelatæ incedere debent, ut ait Iſid. Sed matrimoniū dicit̃ ideo, qa mulier nubit, ut mater fiat. a & hæc duo nomina) licet diuerſis rōnibus) idē ſignant. Itē coniugium, & ꝓnubium, & cōſortiū: ut ff. de rit. nup. l. in eo iure. §. hoc caput. licet hoc ultimum qñque inter ſeruos accipiat; ut C. de ſer. fug. l. fin. inter quos proprie dicitur contubernium: ut C. de inceſt. nup. l. cum ancillis.

p *Coniunctio.* animorum, non corporum tantum: b ut ff. de reg. iur. l. nuptias. & illa coniunctio animorū, ſignificat unioue q̃ conſiſtit inter deum & iuſtā animā. Vnde Apoſtolus, Qui adhæret deo, unus ſpiritus eſt cum eo. Reliquum, ſ. coniunctio corporum, deſignat conformitatē quę conſiſtit ī carne inter Chriſtum & ſanctam eccleſiam, id eſt humanum genus. Vnde euangeliſta, Verbum caro factum eſt: & habitauit in nobis.

ADDITIO. Vide cap. debitum. extra de bigamis.

q *Indiuiduam.* quo ad affectionē: ſic ſ. de iuſti. & iu. in prin. Actu enim plerunq; fit ſeparatio tam iure ueteri, q̃ nouo permittēte: ut C. de repu. l. conſenſu. in prin. & in auth. de nup. §. ſi ergo. col. iiij. & in auth. ut li. ma. & aui. §. quia uero. col. viij. Sed nunquid hanc affectionem hēt aliquis ad concubinam qñque? Certe ſic: & ideo adijcias huic definitioni, diuini & humani iuris cōicatio: ut ff. de rit. nup. l. j. Diuini: quia eiuſdem ſectæ debent eſſe, ut nō ſit unus Chriſtianus, & alter Iudæus: ut C. de Iud. l. ne quis. Humani, quia forum uiri ſequitur uxor: ut ff. ad muni. l. fi. §. ij. ſed ſecus eſt in concubina, vel qualibet minus legitima vxore: vt ff. ad muni. l. de iure. §. fi. licet cōcubinatus iure permittente ſit ff. de concu. l. in concubinatu. in fi. c Neque ualet oppoſitio de matre ad filium quia ibi non eſt talis ꝙſuetudo, qualis ad vxorem: ut j. titu. j. §. ergo. & in authē. quomo. oportepiſc. §. j. col. j. & §. uolumus autem. ibi, Sed aut ſolæ, &c.

* Vide in hunc locū Alci. li. diſpun. 2. c. 22. multa enim pulchra ī hāc rē diſſerit. c) Scilicet ſpāli, nec ſufficeret generalis ſiue uniuerſalis. nec ratiha bitio poſtea ſequ. ut not. gl. in l. 3. §. ſed utrū. ff. de mino. & hæc uera: niſi ſimul cū patre agat, uel cō ueniatur. d) Itē niſi ī cauſa criminali, uel in caſibus, ubi patri non quæritur vſufru. ſecundum Ang. hic. Itē nūi ſit tutor alicui⁹ uel procu. c §. generaliter. de re. lib. 6. laſe) Adde hic ſeptimum ſecūdum doct. quia in atrocioribus delictis, filius qui ē in poteſtate patris, non excuſatur propter iuſsū patris, & in delictis atrocioribus minus punitur, licet non excuſeturin to tum, ut ff. de reg. iur.

r *Ius autem.*] CASVS. Dñe, dicatis mihi ſi placet, quorū propriū eſt ius pat. po. Ad hoc rñ. Ius pa. po. qd̃ in liberos hēmus. propriū eſt ciuiū Romanorū. i. liberorū omniū de Rom. imp. Nulli. n. alij hoīes ſunt, q̃ talē poteſtatē habeāt in liberos: qualē nos habemus. Sed dñe dicatis mihi, qui ſunt in pat. pot. Ad hoc rñ. Iuſt. Amice diximus ꝙ illi ſunt in poteſt. noſtra, quos de iuſtis nuptiis procreauimus. Ex hoc igit̃ manifeſte liquet, ꝙ illi qui ex te & legitima uxore tua naſcuntur, in tua ptāte ſunt: ut proprij tui filij, qui ex filio tuo & vxore eius naſcūtur, ut nepotes: & idē eſt in pronepote, & cæteris deinceps per maſculinā lineā deſcēdētibus. Sed quāquā dixerim nepotes natos ex filio, in tua eſſe ptāte: ſecus tñ in nepotibus natis ex filia. Nā q̃ ex filia tua naſcuntur, in ptāte tua non ſunt, ſed in poteſtate patris eorum. & hæc dicuntur uſque ad ſi. tit. Fran. de Aret.

r *Ius autem.* qd̃ conſiſtit in ſeptem. Primò, qa neceſſitate famis pater filiū vendere pōt, vel obligare: ut C. de pa. qui. ſi. diſ. l. ij. Secundò, quia ab eo in ius uocari non pōt: ut C. de in ius uoc. l. ſi. Tertiò, qa nec cū eis agēdo iudiciū hñe poſſumus: ut ff. de iud. l. lis. Quartò, quia per eū acquirimus: ut j. per quas perſo. nob. acq. §. j. Quintò, quia ī iudicio ꝙ aliū ſine licentia noſtra eſſe nō pōt, ut C. de bo. quæ libe. l. fi. §. j. d Sextò, quia eo inuito ſua bona aduentitia adminiſtramus: ut j. ꝙ quas perſ. no. acq. §. j. Quidā tñ dixerunt, ꝙ alimēta adinuicē hoc iure præſtant̃: qd̃ falsū eſt. cū in emācipatis ēt hoc ſit: ut ff. de lib. ag. l. ſi quis à liberis. ī prin. Itē ciuilis obligatio inter nos eſſe nō pt̃: ut j. de inuti. ſtip. §. itē inutilis. e Eſt & octauꝰ, ut poſſim petere filium in meā poteſtatē. Circa q̃ dd̃iſtingue: quia aut à nullo detinet̃, aut ab aliquo. ſi ab aliquo: uolēs, an inuitus. Primo caſu petā eū ꝓ officiū iudicis. ff. de lib. exhib. l. iij. §. hoc autē. & præiudiciali actione in rē agā: ut j. de act. §. p̃iudiciales. nō interdicto, niſi ī caſu: ut ſi uolo eū adire hæreditatē, in qua factus eſt hæres: ut ff. de acq. hære. l. ſi quis mihi. §. iuſſum. & de lib. exhi. l. ſi eū. In ſecūdo eadē auxilia locum hñt, & plura, ſ. rei uindicatio de iure Ro. ut ff. de rei vind. l. j. §. j. In tertio locum habet interdictū de lib. ho. exhi. Item actio in rem de iure Quiritum, ut ff. de rei vind. l. j. §. j. & de lib. exhi. l. j. j. reſpon. Accurſius.

Proprium eſt ciuium. Iam inde à Romulo moribus receptū. l. pre furioſo D. his q̃ ſunt ſui vel al. iur. atq; ideo popullaris ſubſtitutio, quæ fit iure patriæ poteſtatis ēt moribus recepta eſt. Cuia.

Romanorum. i. omnium qui ſunt de Rom. imp. aliæ uero gētes quædam ut ſeruos tenent filios: ut Sclaui aliæ ut prorſus abſolutos, ut Francigenæ, ideo caute dicit infra talem qualem.

ADDITIO. Dū dicit ꝙ filij Francigenarū nō ſunt in ptāte parē. ad hanc glo. vide Lare. Pinelum. in Lubrica. C. de Gorgonarum ſeruis p. n. q. ubi poſt longam diſputatiō concludit Gallos, Hiſpanos, & filios habere in eos modū receptum eſſe, etiam ure cōi ſtatutum ſit, nec reperiatur immutatum per vlia eoꝝ Regnoꝝ. Debet ſeruari in cōmune.

fecerit, ſciat me hoc admiſſum aduerſus ſe ſeuerius executurū.

TITVLVS IX.

DE PATRIA POteſtate.

IN poteſtate [m] noſtra ſunt liberi noſtri, quos ex iuſtis [n] nuptijs procreauimus. Nuptiæ [o] autem ſiue matrimonium eſt viri & mulieris coniunctio [p] indiuiduam [q] vitæ conſuetudinem retinens. Iuſt. 2. p. 4.

Patria poteſtas iure Romano inſtituta fuit: ſolisque Romanis propria ac peculiaris eſt.

Ius autem [r] poteſtatis, qd̃ in liberos habemus, propriū eſt ciuium Romanorum. [s] Nulli enim alij * ſunt homines, q̃ ta-

tum:adde ꝙ hanc gl.in hoc reputat unicam & singu.Bal.in c.j. §.si duo fratres.aliàs ille.§.est.c.ij.in ti.de fra. de nouo be. inue. Hanc ēt gl.Bal.cōmendat in c.j.an maritus succ.uxo.in benefi. & vide totum in l.pe.in fi.de char.C.qui test.fac.pos.& in d. c.j. an mari.succ.vxo.in benefi.dicit Bal.ꝙ ista gl.est sing.Et eam ēt dicit sing.Ias. ad hoc ꝙ rex Franciæ non est sub imperio Romano.Ias.

ad ea. secundū Pe. de Bel.per hic.

a *Ex uxore.*aliud si ex cō cubina:ut j̄.ti.j.§.fin. uel incesto coitu natus : ut in auth.quib. mod. nat. effi.leg.collat.vj.§.fin.

b *In tua.*si tñ tu sis tui iuris,nō aliàs:ut ff. ad leg. Iu.de adul.l.sic euen.

c *Non sunt.* quia qui nascuntur, patris familiā sequuntur: ut j̄. de leg. ag.tu. §. j. ADDITIO. Et in hoc sequitur conditionem patris:vt ff.de stat.ho.l.cum legitimæ.

DE NVPTIIS.

Supra a tit.proxi. in princ. dictum est, quod in potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis. nuptijs procreauimus ideo hic subiungitur inter quos dictæ iustæ nuptiæ contrahatur. Are.

IVstas autem. Iste tit.diuiditur in viij.partes. In prima ponit, qui possunt c̄here matrimonium,& qualiter, subijciendo qōnem de filio & filia furiosi. Secunda ibi,Ergo nō oēs.vbi ponit gñaliter & spāliter quasdam esse personas. inter quas non pōt esse mr̄imonium.s.inter ascēdentes & descendentes,Tertia ibi,inter eas.ubi ponit inter quas psonas ex collateralibus ēt coniūctis per adoptionem p̄t fieri & nō fieri mr̄imoniū Quarta ibi, Adfinitatis.ubi ponit inter quas personas nō p̄t fieri mr̄imonium rōne adfinitatis.Quinta ibi, Illud certum.vbi ponit qualiter matrimoniū prohibetur rōne seruilis cognationis.Sexta ibi,Sunt &alię,ubi ponit gñaliter quasdā esse alias personas,inter quas non p̄t cōstitui matrimoniū. Septima ibi,Si aduersus.annullat matrimonia c̄ta c̄ iuris prępcepta,& quicquid secutū est exinde.& punit c̄ facientes.Octaua ibi,Aliqñ.vbi ponit de filijs naturalibus,& qūo possunt ltīmari.Item prima pars principalis diuiditur in tres partes. Nam in prima ponit dictum gñale.In secunda illud declarat. In tertia determinat incidentem quæstionē.Secūda ibi,Masculi.Tertia ibi,Vnde quęsitum.s̄m Porc. CASVS. Accessi ad Iustinianum,& ita quęsiui ab eo:Dñe,vos vultis tractare de nuptijs dicatis igit̄ mihi,quę sunt iustæ nuptiæ? ad hoc rñ.Instinia.dicēs iustæ nuptię sunt quas inter se ciues Romani,i.liberi homines s̄m præcepta legum cōtrahunt, uidelicet masculi puberes, & fęminæ viripotentes. & hoc est uerum siue sint patresfam. qui nuptias contrahunt: siue filijfamil.dum tamen fi. fa.de cōsensu parentum in quorum sunt potestate, nuptias cōtrahāt. Nam ꝙ fi.fa.de consensu parentum, in quorum est potestate, debeat c̄here:tā ciuilis quàm naturalis ratio suadet : intātum etiam ꝙ iussus parentum in matrimonio à fi.fa.contrahendo præcedere debeat.vnde quia consensus parentum requiritur, apud ueteres dubitatum fuit & quęsitum,vtrum filiusfa.alicuius furiosi possit nubere & c̄here matrimonium, cū pater furiosus consentire non possit.Et certe licet de filia facili cōsenserint antiqui.s.ꝙ ipsa possit sine cōsensu patris nubere,in filio tñ varij in varias sententias declinauerunt:sed tandem ad huius modi dubitationem ueterum sopiendā nostra processit constitutio:cuius auctoritate permissum est vt ad exemplum filię furiosi,filius furiosi sine paterni cōsensus interuentu uxorem ducere possit:s̄m tñ modum in eadē constitu.expressum.h.d. usque ad §.ergo. Fran.

b) Citra tamen domini præiudiciū.c. j.& ibi gl. extra de coniugio fer. quam ueram intellige nisi domino sciente & nō contradicente,ut C.de la. li. tol.uel altero coniugum errāte in cōditione p̄sonę si errantis fiat cōditio deterior, aliàs secus secundum Ioā.Fa. & Ang.

d *Ciues Romani.*i.liberi hoīes:ut ff.de liber.§.fi.serui ergo non faciunt mr̄imonium,sed cōtubernium: b ut hic: & C. de īce.nu. l.cum ancillis.& ī auth.de nup.§.si vero decretū.ver. si vero ab initio.col.iiij.Sed aliud est iure canonum, c qđ prævalet: ut in auth.de eccle ti.in prin. & in glo.colla.ix.ubi dicitur, ꝙ cano-

c) Dic qđ

nes sunt seruandi pro legibus.

c *Præcepta.* quæ sunt j̄.eo.tit.per totum,& ff.eo.& C.eo.tit.per totum,vt colligemus in magna glo.j̄.eo:§. sunt & aliæ.

f *Puberes.*id est maiores xiiij.an vt j̄.qui.mo. tute.fin. in princ. ADDITIO. Hæc gl.non bene loquit̄. nam licet quo ad tutelas & testamenta ille appellet̄ pubes,q. xiiij. annum cōpleuit, si vir sit: aut.xij. si mulier fuerit: quo tñ ad matrimonia c̄henda appellant̄ pubes, quum primū coire possunt: non igit̄ in matrimonio copulando pubertas cognoscit̄ ex annorū numero,sed ex potestate coeūdi.c. puberes. extra de despon. impu.secūdū Christop.

pubertas attēditur ex annis: vt l.si vxor §.si mino. ibi, mox apud ff.ad l.Iul. de adul.& l.minorem. ff. de rit.nup. & ita loq̄tur gl..hic sed de iu. can.attēditur pubertas ex potestate coeundi: vt c. puberes. extra de despōsio. impuber.

g *Viri potentes.* i. maiores.xij. ann. j̄.quib.mō. tu.fi.j.rñ. sed in sponsalibus. vij. anni sufficiunt vt.ff.de spon.l.in sponsalibus.Sd̄ nunqd hodie. xv. anni sunt necessarij ad matrimonium,vt in authen.de tempo. non solu.pe.super do. §. nouimus colla.vij? Rñ.lex illa consuetudinem & frequentiam hominū ponit. aliud de iure, ut hic.Item quid si aliquis antequam istud tēpus attingat,inuētus sit sufficiēs ad matrimoniū? Videtur ꝙ nubere possit:vt ff. qñ dies lega. ce. l. pe. quasi felici diplomate vsus:vt ff.de verb. oblig.l.ꝙtinuus §.cum ita.d Sed c̄ dico:immo.l.Iulia de adulterio & stupro commisso poterit puniri:vt ff.de adul.l.inter liberas.j.rñ.& est pro hoc.ff.de concub.l.j.§. fi. Si aūt de facto intra dictum tempus vxorem qs acceperit, tunc erit vxor, cum ad ætatem prædictam peruenerit:vt ff.de rit. nuptia. l. minorem. ADDITIO. Pro notatis in hac glo.vide.c.puberes. extra de despon.impu.vbi opinio gl.videt̄ reprobari.Et ꝑ fine huius gl. uide.c.j.de despon.impu.lib.vj.An aūt mulier possit c̄here matrimonium ante.xij.annum? Dic secundum Io.de Pla. ꝙ sic:vt puta ꝓp pacem:vt ca.ij.de despon.imp.Item si malitia suppleat ætatē:vt c.j. de coniu. ser. &c. de ills. de despō. impu. qa maius periculum est in ea, q̄ in masculo , ꝓp calidiorem sanguinē ad luxuriandū,& fragilitalem sexus:vt j̄.in gl.q̄ incipit,Nā de filia.

e) Si consilium sit reuerentiæ, est de necessitate obediendum.secus si ꝑfectionis.glo. est ordi. in c. ad aures. de æta. & qualitate. quæ est gl. fin.

f) Quod uerum est de honestate non de necessitate:vt 27. q.2.c.sufficiat. in gl. Io.& 32.q. 3.hoc sanctum. ī gl. & extr. de spon. c. cū locum. & de rap. c. cum causa Ia. Vel ꝙ hic dicitur. verum est de iure cū secus.de iure can.Acgid. P.

h *Patresfamilias.*s.qui sunt iuris sui,cuiuscunq; ætatis sint, & sic matresfamilias.sed filij & filiæfa.q sunt in potestate, cuiuscūq; ætatis sint:vt ff.de his q sui vel alie.iu.sunt.l.nam ciuium . Acc.

i *In potestate.* quid ergo de emancipatis? Videtur idem: vt C. eo.l.viduæ.sed illud consilium,e nō præceptum. Quòd autem possit filius emancipatus,dicitur.ff.de contra tab.l.iij.§. si emācipatus.& ff.de rit.nup.l.filius emancipatus.

k *Et ciuilis.* quia est in potestate de iure ciuili Ro.vt.s̄.tit.j.§.ius.

l *Et naturalis.* quia pater:vt ff.de iusti.& iur.l.ij.vel.quia proauus: vt j̄.de pupill.substi. §.ij.

[*Ciuilis,*]Post patria potestas.Naturalis,i.Ius gentium:quo videlicet comparatum. i.vt parentibus & patriæ paramus.Cu.

[*Iussus.*]Pro volūtas,vt in l.si suspecta.§.qm̄ de Inof.test.D.Cu.

m *Debeat.*aliàs non valet:vt ff.de statu hom.l.Paulus rñ.f videtur tamen consentire,nisi contradicat expresse.vt ff. de sponsa.l.in sponsalibus.in fi.

n *Vnde.* quia patris consensus. exigitur.

o *Possit.*Videtur quòd non,cum pater non possit consentire: vt ff.de iure codi.l.ij.§.furiosus.

p *Super filio.* nam de filia facile consensum fuit: quia fortè calidior sanguis est in ea:vt in auth.de nō elig.§. cum igitur. colla. j.vel verius propter fragilitatem sexus.Arg.j̄.quib.alie.licet. in princ.sed prima non placet.

q *Decisio.*id est sententia vel lex: vt C. eo. l.si furiosi.

r *Qua.* decisione.

f *Furiosi.* Idem & si captus fuerit, & abfuit pater p triennium; vl̄ si nescit̄ an viuat,vel nō:vt ff.de ri.nu.l.si nepos.§.fi.& l.si ita.

t *Secundum datum.* s. cum authoritate curatoris patris.& dote

secundum quantitatem patrimonij patris data: vt C. eo. l. si furiosi. in fi. sed iure canonum sufficit consensus eorũ, de quorũ matrimonio agit. sed illud fortè in alijs, nõ in filiisfamilias intelligit. vel credo q̃ hoc corrigitur: quia ita honesta est res q̃here matrimoniũ, * sicut & intrare monasteriũ: ut in auth. de sanctiss. episcop. §. sed & hoc p̃senti. colla. ix.

* Matrimoniũ cõtrahere, ita honestũ est, sicut monasteriũ intrare: & ideo sicut tenet ingressus monasterij sine cõsensu curatoris, ita tenet & matrimoniũ secundũ Ange. hic. Aegi. Pet.

Ascendentes cum descẽdentibus naturali, uel adoptionis uinculo cõiunctis, nuptias celebrare nequeũt: idẽq; iuris est & si emãcipatione soluta sit adoptio.

[*Ergo.*] Diuiditur in qn que partes. Primò ponit unum dictum. Secũ cundo ponit ratione dicti. Tertiò suum dictum specificat. Quartò ponit, qd resultat q̃hendo cum aliqua deprohibitis hic. Quintò extendit ad filios adoptiuos. Secunda ibi, nam à quarũ dã. Tertia ibi, Inter eas. Quarta ibi, Et si tales. Quĩta ibi, Et hæc adeo.

Ergo[a] non oẽs[b] nobis uxores ducere licet, nam à quarundam[c] nuptiis abstinendum est. Inter eas enim personas quæ parentum† liberorumue locũ inter se obtinent, contrahi nuptiq nõ possunt: ueluti inter patrẽ & filiam, uel auũ & neptẽ, uel matrem & filium, uel auiam & nepotẽ, & usq; in infinitũ.†[d] Et si tales personæ inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. Et hæc adeò uera sunt, ut quãuis per adoptionem parentũ liberorũue loco sibi esse cœperint, non possint inter se matrimonio iũgi, in tantum ut etiam dissoluta adoptione idẽ iuris[e] maneat. Itaq; eam quæ tibi per adoptionem filia uel neptis esse cęperit, non poteris uxorem ducere, quamuis eam emancipaueris.

† Quorũ appellatione ueniũt parẽtes & liberi in infinitũ: ff. in Iac.

Inter fratrem & sororẽ ex utroque uel altero parente prognatos, coniugium consistere neq;

Casvs. Dicit Iustinianus inferendo ex prẽcedentibus: ex quo dictũ est. s. q̃ liberi homines, qui secundũ præcepta legum coierunt, iustas nuptias contrahunt: ergo manifestè patet q̃ non licet nobis quamlibet uxorem indistincte ducere. Nam à quarundã mulierũ nuptiis, cũ q̃bus leges q̃hibent, abstinendum est. Nã inter eas personas, q̃ parẽtum locũ inter se obtinẽt, nuptiæ contrahi non possunt: ueluti inter patrem & filiam, uel auiam & nepotem, uel matrem & filiũ uel auum & neptem nuptiæ prohibitæ sunt: & non solum inter istas psonas, sed ẽt inter omnes superiores & inferiores directò existẽtes usque ad infinitum. Et si tales personæ inter se coierit, nefarias atq; incestas nuptias inter se contraxisse censentur. & hęc intantum sunt uera, vt ẽt si aliqui per adoptionem loco parentum uel liberorum sibi esse cœperint: inter eos tñ nuptię consistere non possint. & licet ẽt per emãcipationẽ adoptio dissoluta fuerit, idẽ tñ iuris erit: ut si aliquã adoptaueris tibi in filiã aut neptẽ: licet postea eam emancipaueris, eam tñ in uxorem ducere non poteris. hoc dicit usq; ad §. inter eas. Franciscus de Aret.

† Siue ex legitimo q̃itu nati sint, siue non. l. & nihil. ff. de ritu nup. secundum Ang. Aeg. Per.

a *Ergo.* qa secundũ præcepta legũ fiunt matrimonia, ergo &c.
b *Non omnes.* scilicet mulieres.
c *Quarundam.* scilicet mulierum.
d *In infinitum.* adeo vt si Adam hodie viueret, non posset habere uxorem: secundũ Io. vt ff. de rit. nup. l. nuptiæ consistere.

Additio. Et hæc uera, siue sint ex legitimo matrimonio, siue non: ut ff. de rit. nupt. l. & nihil. secũdum Io. de Pla. & Ang.

e *Idem iuris.* ut non possint coniungi. Additio. Dic secundũ Petrum de Bel. Per. q̃ hoc est propter publicæ honestatis iustitiam: aliàs diffamaretur: quia in copulandis nuptiis semper inspicitur honestas: vt leg. semper ff. de rit. nup. secundum Io. de Pla. & Ange.

[*Inter eas.*] Diuiditur in quatuor partes. Primò ponit dictum in genere in transuersalibus. Secundò illud specificat in transuersalibus cõiunctis p̃ sanguinẽ. Tertiò de coniunctis p̃ adoptionẽ. Quartò infert ex prædictis unũ casum. Secunda ibi, Sanè. Tertia ibi, Sed & si. Quarta ibi, Et ideo. Casvs. Dñe, iam uidi de impedimentis nuptiarũ interuenientibus in linea recta. an eadem sit obseruatio in linea transuersali? Respondet Iustinianus, q̃ sic. Nam certè inter eas personas, quæ ex transuerso gradu cognationis iunguntur, est quædã obseruatio, licet nõ tanta, quãta est in linea directa. Nam certè inter fratrẽ & sororem nuptiæ omnino prohibitæ sunt: & hoc siue habuerint eũdem patrẽ tm̃, & matrem diuersam: siue eandem matrẽ tm̃, & patrẽ diuersum. Et non solũ modo inter fratrẽ & sororẽ natu-

rales, nuptiæ p̃hibitę sunt, sed & inter adoptiuos. Nã si aliqua mulier cœperit tibi esse soror p̃ adoptionẽ: quãdiu durat adoptio, inter te & ipsam nuptiæ cõsistere non possunt. si tñ per emancipationẽ postea dissoluta adoptio fuerit, iam cessat tibi soror esse: vñ eã in uxorẽ ducere poteris: cũ nec naturali, nec ciuili iure tibi cõiuncta sit. Et nõ solummodo si ipsa fuerit emancipata, eam ducere poteris: sed ẽt si tu à patre emancipatus fueris, nihil inter te & ipsam nuptijs contrahendis obstabit. Vnde si qs generũ suũ velit adoptare: primò debet filiam suam emãcipare: & similiter si qs voluerit nurũ suam, id est uxorem filij sui in filiã adoptare, primò debet filium suum eiusdẽ mulieris maritũ emãcipare. nam si esset in potestate eiusdem: nuptiæ nõ possent inter eos cõsistere. Et non solum p̃hibitę sunt nuptiæ inter p̃dictas personas, sed ẽt nõ licet alicui fratris sui uel sororis suæ filiã ducere, nec ẽt neptem: licet ipsa in quarto gradu sit. Cuius. n. filiã ducere uxorẽ qs non põt: nec eius neptẽ ducere poterit. Sed licet filiam sororis naturalis in uxorem ducere nõ poteris; secus tñ est in filia sororis adoptiuæ. Nam filiã sororis illius mulieris quam pater tuus in filiã adoptauit, ducere non prohiberis uxorẽ: quia neque iure naturali, neque iure ciuili filia sororis adoptiuæ tibi cõiuncta est. Sed ẽt filiam uel neptẽ sororis naturalis

A

quod ius ad adoptiuos fratres (quamdiu adoptionis uinculum permanet) etiã trahitur: eo verò soluto, nihil obstat nuptijs contrahendis.

B

Inter eas quoque personas quæ ex transuerso gradu cognationis iunguntur, est quædã similis obseruatio: sed nõ tãta.[f] Sanè enim inter fratrem sororemq; nuptiæ prohibitæ sunt: siue ab eodem patre eademque matre nati fuerint, siue ab altero eorũ. Sed si qua per adoptionem soror tibi esse cœperit: quãdiu[g] quidem constat adoptio, sanè inter te & eam nuptię consistere non possunt. Cum verò per emancipationem adoptio sit dissoluta,[h] poteris eam uxorẽ ducere. Sed & si tu emancipatus fueris, nihil est impedimẽto nuptijs. Et ideo cõstat, si qs generum[i] adoptare uelit, debere eum[k] antea[l] filiam[m] suam emancipare: & si qs uelit nurum[n] adoptare, debere eum antea filium suum emancipare.

C

Fratris verò uel sororis filiam, uxorem ducere non licet. Sed nec neptem fratris uel sororis uxorẽ ducere nõ poteris. Liberi quoque duorũ fratrũ, uel sororum, uel liberi fratris ex una parte, & sororis ex alia, nuptias inter se q̃here possunt. Itẽ amitã tuam uxorẽ ducere nõ poteris nec ẽt materteram: quia parentum loco habentur. Et eadẽ ratione magnam amitã & magnam materterã uxorem ducere prohiberis. h. d. usq; ad §. adfinitatis quoque. Franc. de Aret.

f *Sed non tanta.* s. vsque ad gradum septimũ, fm canones: ut xxxv. q. iij. c. progeniem. & c. de cõsanguinitate. & c. in copulatione. & c. nulli. Sed secnndum leges vsque ad quartũ: ut ĵ. eodem. §. fratris. Idem hodie de iure canonico: a ut extra de consangui. & adfini. non dẽt. & c. ulti. Sed tñ aliter accipitur gradus secundum canones, quàm fm nos: ut dices ĵ. de gradi. cogna.

a) Siclicet excluſiuè: ſed de iure ciuili incluſiuè: ut infra eod. §. duorũ. & iõ hanc gl. reprehẽdit hic Iaſ.

g *Quandiu.* sic. ff. de verbo. oblig. leg. si stipulatus fuero, in fine. aliàs si stipuler. §. j. sic, ff. de liberis & posthumis. l. si quis posthumos in fine.

D

h *Dissoluta.* quia ipsa est emancipata: ut differat à sequenti casu.
i *Generum.* i. maritum filiæ.
k *Eum.* scilicet patrem.
l *Antea.* id est primò.
m *Filiam.* hoc ideo, quia emancipatione facta desinit esse agnata patri: ergo per patrem non põt fieri agnata tali filio adoptiuo: ut ff. de adop. l. qui in adoptione. hodie uero non desinit: ut ĵ. de leg. agna. sic. §. fi. & ita hoc consilium hodie non valet.

Additio. Sed hæc gl. communiter reprehenditur, quia & si non quo ad facultatem succedendi, desinit tamen quo ad familiæ nomen, & ad contra §. sed hodie, ĵ. tit. j. respond. secundũ Christopho. q̃ quamuis in potestatẽ non transeat, iura tamen adoptionis consequitur, ut C. de in ius voc. l. fi. & l. adoptiuum. Vel fm Iaſ. transit, sed habetur pro non transeunte, vt d. l. fi. Iaſ.

n *Nurum.* id est uxorem filij, vt probatur ĵ. eo. §. adfinitatis.

[*Fratris.*] Diuiditur in tres partes. Primò ponit dictum. Secundò illud extendit. Tertiò rationem reddit. Secunda ibi, Sed nec. Tertia ibi, Cuius enim.

Cuius

a *Cuius.* sed opponitur, filiam aui vel auię non possum ducere: tñ neptē possum, quæ est mihi cōsobrina: ut ĩ. eo. tit. §. duorū. Rñ. hanc reg. strictè intelligi in eo casu in quo loquitur, & in omni simili. s. qñ ego & ille cuius filiā ducere non possum sumus in gradu primo ad stipitē, & in potestate eiusdē: & cuius, s. fratris vel sororis meæ filiā &c. a & hoc in naturalibus, secus in adoptiuis: ut infra. §. proxi.

† Vnica ratio ēhuius: quia ego sum illi loco parentis. nā quarto gradu iuci. pñt cōtrahi nuptiæ Aegid. Peru.

ADDIT. Intellige istud verum qñ per adoptionem nō ꝟhit cognatio: vt ibi, secūdum Ang. & Ias. aliàs secus.

b *Eius.* Sic construe: nō videris impediri ducere vxorem filiam eius mulieris, quā pater &c.

‡Aliàs sit, s. neptis sororis, aut fratris, q̃ est mihi iūcta quarto gradu & cauere feras ad filiam sororis: q̃a hęc nō est mihi iuncta nisi tertio gradu. Aegid. Per.

c *Ciuili iure.* de naturali constat: de ciuili sic probo, Illa filia sororis adoptiuę nō est ī potestate matris. vt ĩ. de hære. quali. & diffe. §. qua de causa. ergo nō transit in potestatem illius qui adoptat matrem, licet mater transeat: q̃a illi transeunt cū alijs, qui sunt ī potestate: ut ĩ. ti. j. §. illud & ff. de adop. l. si pater. at ipsa mater adoptata est mihi cōiuncta per agnationē p̃ patrē, in cuius potestate est. ff. de adop. l. qui in adoptionem. Acc.

a) Vel melius secundum Iaso. dic ut inf. in glo. super verbo materterā magnam, in fi.

[*Duorum.*] Diuidit in tres partes. Primò ponit de duobus cōsobrinis. Secundò de amita. Tertio de matertera. Secūda ibi, Item amitam. Tertia ibi, Item nec materteram.

d *Duorum.* hoc ſm leges: ut hic, & C. eo. l. celebrādis secus iure cano. b Vel dic hūc §. loqui de adoptiuis secus in naturalib. Ac.

b) Et hoc cōiter tenetur: ex quo sequitur, q̃ filij Iudęorum obseruantium hunc §. nō sunt legitimi, quia tam eis, quam nobis hæc lex correcta censetur. argu. l. Iudæorū, C. de Iudi. Ang.

[*Coniungi possunt.*] Quid. C. cōiungi nō pñt: atq; Theophil⁹ scribit, & Gaius lib. j. insti. qđ pugnat tñ cū l. celebrādis. C. de nupt. l. 2. C. de inst. & sub. l. 3. ff. de rit. nup. & alijs innumeris. Malim igitur, cōiungi pñt. Adscripta ē negatio Gaio ex Gotthorū iure, quo Cassiod. indicat Var. li. vij. recepta fuit Theodosij cōstitutio, vt ne cōsobrini mr̃imonio iungant̃ sine venia principis, de qua ĩ l. j. C. theo. Si nup. ex reser. & apud Paulū monac. ī Theodosio, Ambr. li. viij. epist. ad Paternū. Huic aūt. §. adscrip. ē negatio ex eo. iur. intermisso qdē, sed ad nouissi īper. reducto. Cuia.

c *Amitam.* quæ est soror patris.

f *Adoptiuam.* ab auo paterno.

g *Materterā.* Nota cautè, q̃a nō repetit adoptiuā materterā &c. q̃a matertera vel auunculus nō fit adoptione: ut hic & s. e. §. eius. & ff. e. l. si qua. §. fi. sed ꝙ vr̃. ff. de rit. nup. l. p adoptionē. §. pe. Rñ. Illud intelligit̃ qñ adopto in nepotē quasi ex filia natū, vel in pronepotē quasi ex nepote nato ex filia, qđ possum, sicut si nullū haberē filiū: vt ĩ. ti. j. §. licet. tūc. n. soror & frater ei⁹ loco cuius filij facta est adoptio, est matertera & auunculus: alij mihi filij sunt, ut patet: & sic nō imitat̃ naturā: q̃a alr nepos ex filia naturali & legitima nō est in ptāte. hic aūt cū suis cōcordantijs loquit̃ qñ aliquā adopto in filiā: hęc qdē nō erit matertera filijs natis ex alia mea filia naturali & legitima. Sed q̃ est ratio diuersitatis? Rñ. q̃a altero casu. s. qñ adopto in nepotē ex filia, est cōmodū materteræ & auunculo: q̃a maiores qdē parētes imperāt minorib. qđ secus est in aduerso casu. & ex hac dependet alia, vt naturales & legitimi sint adoptiuo subiecti, & ē ridiculū. eꝙrio casu esset æquū. ADDITIO. Hāc rōnē reprobāt Christoph. & Ias. hic: tū q̃a inter collaterales non est hmōi reuerentia, ut no. in §. inter eas. s. e. tū quia idē videret̃ dicēdū in patruo & amita. Item quia esset ꝙ ver. eius vero. s. eo. Et assignant aliā rationē, quia in d. §. fi. adoptatus agnascitur existēti in agnatione adoptantis, puta filiæ: hic aūt non existentibus, puta filijs filiæ. quod ficri nō potest: ut ff. de adoptionib. l. qui adoptionē.

e) Ista communiter approbatur. ℔ qua facit gl. in §. quarto gradu. in uer. auunculus, inf. de gradi. secundum Iat.

h *Materteram magnam.* magna matertera, soror auiæ maternę ē: amita magna soror aui paterni est: vt ĩ. de grad. cog. §. iiij. Sed qd de fratre aui materni? Rñ. est patru⁹ magnus: c vt C. de suc. edic. l. j. licet Pla. ꝙ: ut ibi no. Sed cū sint ī quarto gradu quare ℔ hibent̃: ut s. e. §. fratris? Rñ. q̃a hæ personæ sunt de superioribus transuersalibus, q̃ habent̃ loco parentum: ut in hoc §. & q̃a ipsa est in primo gradu stipitis: vt no. s. eo. §. sed nec neptē. Et sic no. cautè, ℔ ordo transuersꝰ ꝙ sub diuidit̃ in tres partes. s. ĩ. & ex latere; ut ĩ. d gradi. §. iij. iiij. v. & vj. & maior est abstinētia ver-

sus superiores: ut hic, & inferiores: vt s. eo. §. fratris. quàm transuersales: ut s. eo. §. duorum.

A [*Adfinitatis.*] Diuidit̃ in septem partes. Nā primò ponit quandā prohibitionē in genere. Secundò illā ℔hibitionē exemplificat in nuru & priuigna. Tertiò rationē prohibitionis factæ de nuru & priuigna adsignat. Quartò dictā prohibitionē de nuru factā modificat. Quintò rōnem dictæ modificationis adsignat. Sextò modificat ℔hibitionē circa priuignā. Septimò rationem dictæ modificationis adsignat. Secūda pars incipit ibi, Vt ecce. Tertia ibi, Quia vtræq; Quarta ibi, Quod ita. Quinta ibi, Quia eadē. Sexta ibi, Itē si. Septima ibi, Quia duas. CASVS. Dñe, iā vidi de impedimentis nuptiarū interueniētibus rōne cognationis tam ex linea directa, q̃ ex trāsuersali. Nūquid adhuc plura sunt ĩpedimēta nup. Rñ. Imper. ℔ sic. Nā nō solū ratione cognationis, sed ēt rōne adfinitatis impediūtur nuptiæ. Rōne. n. adfinitatis à quarundā mulierū nuptijs abstinē

B Iure tamen pontificio, cui potius in his adhærendum est duorum fratrum filij legitimo coniugio copulari non possunt: teste Accursio hic, cui subscribunt doctores.

Duorum [d] aūt fratrū uel sororum liberi, uel fratris & sororis, coniungi possunt.

Nepos cum amita etiā adoptiua, vel matertera matrimonium non contrahit: nec etiam cum magna amita & magna matertera. Aret.

Item amitam, [e] licet adoptiuam, [f] ducere vxorem non licet item nec materteram: [g] quia parentum loco habentur. Qua ratione verum est magnā quoque amitam, & materteram magnam [h] prohiberi vxorem ducere.

Adfinitatis veneratione, eam quæ olim mihi priuigna, nurus, socrus, vel nouerca extitit, vxorē ducere non licet: multoq; minus licebit si adhuc mihi sit priuigna, nurus &c.

dū est. Nā priuignā vel nurū tuam vxorem ducere prohiberis: q̃a vrraq; illarū tibi loco filię est. Sed spālis ℔hibitio locū hēt si fuit nurus tua, & nūc nō est: vel si fuit priuigna tua, & nūc non est. Nā si est adhuc nurus tua. i. si adhuc ꝙstat mr̃imoniū inter ipsam & filiū tuū adhuc uiuentē: naturali, gñali, & cōi rōne tibi nubere non poterit: q̃a uiuente filio tuo marito eius, nec tibi, nec cuiuis alij nubere poterit. Eadē. n. mulier duob. viris sil nubere nō p̃t. & idē iuris est in priuigna tua. Nā priuigna tua si si aduc est priuigna tua, i. si mr̃ eius adhuc tibi nupta est, spālis ℔hibitio nuptiarū inter te & ipsam ꝙhendarū locū nō hēt: q̃a durante mr̃imonio inter te & matrē eius, gñali, & cōi rōne non poteris cum ipsa ꝙhere. q̃a eodē tp eduas hr̃e vxores nō poteris. Et nō solum inter has personas ℔hibent̃ nuptiæ rōne adfinitatis, sed ēt inter plures alias. Socrū. n. tuā. i. matrē vxoris tuę, vel nouercā tuā. i. vxorem p̃ris tui, vxorē ducere ℔hiberis: q̃a vtraq; istarū loco mr̃is tibi est. & hæc sil̃iter ℔hibitio spālis, sicuti ī casu superiori, tūc demū locum hēt cum solutum fuit mr̃imonium, qđ est cā adfinitatis. Nā si adhuc est tua nouerca i. si adhuc p̃ri tuo nupta est gñali rōne nuptiæ inter te & ipsam ℔hibentur, q̃a uiuente patre tuo marito eiusdem, nec tibi, nec cuiuis alij nubere p̃t, q̃a eadē mulier duob. sil̃ & eod. tpe nupta esse nō p̃t. & idem iuris est in socru tua. Nā si adhuc est socrus. i. si adhuc filia eius tibi nupta est: gñali ratione cum ipsa ꝙhere prohiberis: quia simul duas uxores hr̃e non poteris. Sed ponamus ℔ Petrus filiū ex uxore legeitima habuit: sil̃iter & Berta ex marito iā mortuo habuit filiā. ponamus ℔ Petrus mortua uxore ꝙhit mr̃imonium cum Berta. certè durante mr̃imonio inter Petrrum & Bertā, filius Petri, quē habuit ex alia uxore, cum filia Bertæ, quā suscepit ex alio marito: licite poterit mr̃imonium ꝙhere. & licet filij ex mr̃imonio inter Bertā & Petrū

D ꝙcto nati, eorum fratres sint cōes: ipsi tñ nec naturali nec ciuili iure coniungunt̃. Sed ponamus, q̃d si diuortium sit celebratum inter Petrum & uxorem suā, & Berta post diuortiū ꝙhat, cū secundo marito, & ex eo suscipiat filiā: mō q̃rit utrū Petrus quondā maritus Bertæ, possit ꝙhere cū filia Bertæ ex secundo mr̃imonio nata? Et uidebat̃ ℔ sic. nā ista filia Bertæ non est priuigna Petri quondā mariti Bertę: quia priuigna proprie dr̃ filia uxoris tuæ, quam habuit antequā tibi nuberet. sed ista filia nata fuit ex secundo matrimonio post diuortium inter Bertā & Petrū celebratū: ergo non est ℔priè priuigna Petri. Iulianus tñ in hoc casu dicit ab hmōi mulieris nuptijs ratione honestatis esse abstinendum. & hoc probat per duo argumenta à sil̃i. Sponsa enim filij nō est nurus patris, & tñ à nuptijs huiusmodi mulieris abstinendum est: quia neque pater cū sponsa filij, nec filius cum sponsa patris ꝙhere poterunt. A simili cōcludit: licet enim huiusmodi filia nō sit priuigna Petri quondā mariti eiusdem Bertæ: tñ inter ipsam & Petrum matrimonium cōsistere non potest, h. d. vsque ad §. illud certum. Franciscus.

[*Adfini-*

[*Adfinitatis.*] Est aũt adfinitas regularitas personarum ex nuptijs coniunctarũ, omni carens parentela, ſſanguinis: ut ff. de gradib. adfini. l. non facile. §. adfines. & §. sciendum est ideo dr̃ ex nuptijs: quia sine nuptijs contrahi nõ potest[a]: sed secundũ canones etiã sine nuptijs.[b] Sed cũ vxor videatur adfinis viro: quare permittitur matrimonio uti? Respon. non est adfinis, sed causa adfinitatis:[c] sicut unitas nõ est numerus, sed principium numeri. A.

a) Hoc reprobat Ange. quo ad matrimonium prohibẽdum per l. adoptiuus. §. contra pudorẽ. uer. idẽ tamen ff. eo. & ff. de ri. nup. l. & nihil interest.

b) Vide ea. discretionem. & c. semper. extra d eo qui co. cõ. uxo.

Quarundam. scilicet mulierũm.

Priuignam. Hæc nomina exponũtur statim p xi. in versi. quod ita &c.

Loco sunt. facit ad hoc ff. solut. matrimonio. l. quia. ij. & l. rei iudicatæ. §. finali.

Accipi debet. scilicet hæc prohibitio.

* Sic uerba præteriti temporis sunt ab negatiua præsentis ẽm Porc. Angl. Per.

Nurus tua est. quæ contineantur appellatione istarum, dic ut ff. de ritu nupt. l. adoptiuus. §. nũc uideamus.

c) Contrarium tenẽtur Chri. & Ias. in uxore. li. si secus in sponſ.

Nupta est. argumentũ sumitur hic, & ex proxi. §. & si quis hẽt generale auxilium non debet petere speciale: at ff. de minoribus. l. in causæ. j. rñ. & de ver. obl. l. doli. & ff. de edend. l. quædã. sunt.

Alia ratione. nõ solum. supradicta.

Non licet. immo efficitur infamis: ut C. ad legem Iuliam de adulte. l. eum qui.

ADDITIO. Idem in habente duas sponsas, uel cõcubinas, seu vxorem & concubinam: ut est gl. notabilis in §. si uerò effusa. super uerbo, consistente. in authenti. qui mo. natu. effic. sui. licet de facto nõ obseruetur: vt hic per Iasonẽ.

* ad §. affinitatis ff. nota quod Sumarium Suig. Regis, et explanatis ex Gregorio ff. in l. 8. tit. 7. p. 6. glo. 2

* Quotis eiusdem dispositionis duæ sunt rõnes: sublata è duabus altera, nõ ob id cessat dispositio. reliqua remanente.

Adfinitatis quoq; veneratione à quarũdam[a] nuptijs abstinere necesse ẽ: vt ecce priuignã[b] aut nurũ vxorem ducere non licet: quia vtræque filiæ loco sunt.[c] Quod ita ſ. accipi dẽt,[d] si fuit* nurus aut priuigna tua. Nam si adhuc nurus tua est,[e] id est si adhuc nupta est[f] filio tuo: alia ratione[g] vxorem eã ducere nõ poteris, quia eadẽ duobus nupta esse non potest. Item si adhuc priuigna tua est, id est si mater eius tibi nupta est: ideo eam vxorẽ ducere non poteris, quia duas vxores eodẽ tempore habere non licet.[h]

Socrum[i] quoque & nouercam prohibitum[k] est vxorem ducere, quia matris loco sunt.

Quod & ipsum dissoluta demum adfinitate[l] ꝓcedit. Alioquin si adhuc nouerca[m] est, id est, si adhuc patri tuo nupta est, cõmuni iure impeditur tibi nubere: quia eadem duobus nupta esse non potest. Item si adhuc socrus est, id est, si adhuc filia eius tibi nupta est, ideo impediũ-

a) Intelige prius. ſ. quàm illi duo contrahãt. matrimonium. Ias. May.

* Immo quasi noua domus princeps à patre sup inducta. quasi ῥέα ἀρχή ad accersendam familiam.

patre natus: & tñ isti nullo iure sibi adinuicem iunguntur. viro enim cognati vxoris iunguntur, & non alijs cognatis viri. Idẽ econtra: quia cognati viri uxori iunguntur, non aũt alijs cognatis vxoris.[e] Vnde reprobatur quorundam opinio; q dixerunt, ꝙ nullus de arbore ducit aliã. Nam in ea cõtinent̃ cognati viri & uxoris: & tamẽ iungunt̃, ut hic dr̃. Nec inter se ante matrimoniũ ĩter duos cognatos viri & vxoris ꝙctum succedunt: vt C. cõmu. de succeſſ. l. amitæ. nec postea, nisi sicut facit vir vxori deficiente omni parentela, & excluſo fisco. ſ vt C. vnde vir & vxor. l. j. & in auth. ibi adſignata. Accurſius.

e) Facit ca. pen. & ca. qđ̃ super his. extra de consan. & adfinit.

tur tibi nuptię, quia duas vxores habere nõ potes.[n] Mariti[o] tamen filius ex alia vxore, & uxoris filia ex alio marito, uel contra,[p] matrimonium rectè contrahunt; licet habeant[q] fratrẽ sororẽve ex matrimonio[r] posteas[s] contracto natos,

Etiam ob publicã honestatem à quibusdã nuptijs abstinetur: quãuis nullum cognationis uel adfinitatis obstaculum adsit.

Sed si vxor tua post diuortium ex alio filiam procreauit, hæc non est quidem priuigna[t] tua: sed Iulianus ab huiusmodi nuptijs abstineri* debere ait. Nam constat nec spõsam filij, nurum esse:[u] nec patris spõsam, nouercã esse: rectius[x] tamen & iure facturos[y] eos, q ab huiusmodi nuptijs abstinuerint. Illud certum est, seruiles[z] quoq; cognationes[a] ĩpedimẽto nuptijs esse si fortè pr̃ & filia, aut fratrer & soror manumissi fuerint.[b] Sũt & aliæ personæ quæ ꝓp diuersas rõnes nuptias cõtrahere ꝓhibent̃: quas in libris Digestorũ seu Pãdectarũ ex veteri iure cõllectarũ enumerari[c] ꝓmisimus.

Vbi nuptię cõtra legum interdicta celebratę fuerunt, ibi neq;

* Idem in sponſa alicuius nullus cõsãguineorum spon si Potest ducere uxorem: ut in c. sponſam, extra despon. & matri.

f) Iſtam reprobant Io. Fa. & Ange. hic: quia non reperitur iure cautum: & cõtrariũ ibi nota quãuis Io. de Pla. eã sequatur.

g) Quæ oritur ẽt ex sponſalib. de futuro & de facto cõtractis: ut nõ possit contrahi cũ aliquo primi cõtrahentis cõsanguineo: vt c. un. eo de desponſa. imp. in 6. Angel.

* Sic per sola sponſalia non contrahitur adfinitas, sed ꝓ nuptias secundum Ang. hic.

[*Socrum.*] Diuidit in quatuor partes: qa primo ponit unum dictum prohibitiuum, cum rõne. Secũdo illud modificat. Tertiò modificatum declarat circa nouercam, cũ ratione. Quarto declarat circa socrum, cum ratione. Secunda ibi, Qđ & ipsum. Tertia ibi, Alioquin, Quarta ibi, Item si.

Socrum. quæ sint hæ personæ, dic ut ff. eo. tit. de ritu nup. l. adoptiuus. §. nunc videamus.

Prohibitum. iure adfinitatis, & ad hoc refertur illud, Quod & ipsum &c.

Adfinitate, Hæc litera sibi contraria videtur. nam si dissoluta est adfinitas, non ergo debent nuptiæ ratione adfinitatis impediri. Sed dic dissoluta &c. id est dissoluto matrimonio, ꝓpter quod contingit adfinitas: sed ipsa affinitas non est dissoluta.

ADDITIO. Concordat cum hac gl. fraternitatis. §. porro. & ibi gl. xxxv. q. x. quo ad matrimoniũm, secus quo ad alia: ut iij. q. vij. adfinitatis. Ange.

Nouerca. sic dicta, quasi nocens* arcus, uel quia noua est arca, quasi sine fruct. & facit. ff. de inoff. test. l. iij. io fi. & l. iiij.

Non potes. aliàs non possis. scilicet eodem tempore subaudi: ut s. proxim. §.

Mariti. licet inter se frater & soror prohibeantur: ut s. eod. §. inter eas tamen &c.

Vel contra. id est econtrario,

Habeant, illi minores.

Ex matrimonio. maiorum.

Postea. ſ. post natiuitatem istorum. & sic aduerbium postea, determinat dictionem ꝓcto. Vel dic, quod determinat uerbũ, habeant. & dic contracto, scilicet prius. [d] Nam qui ex eo matrimonio, scilicet maiorũ nascuntur, fratres sunt ex parte matris illi qui natus est uel nata prius ex fœmina. Idem dicas ecõtra, ꝙ erit frater vel soror ex parte patris illi qui fuerat ex illo

Facturos. scilicet scimus, uel constat.

[*Illud certum.*] CASVS. Dñe iam vidi de impedimentis nuptiarum interuenientibus tam ratione cognationis, q̃ etiã ratione adfinitatis: nunquid adhuc sunt plura impedimenta nuptiarum? Rñ. Iusti. quòd sic. Non solũ enim impediunt̃ nuptiæ ratione cognationis inter liberas ꝑsonas, sed etiã inter seruos. Nã seruiles cognationes præstant impedimẽtũ nuptijs: ueluti si pr̃ & filia manumissi fuerint, & frater & soror. Nã inter istas personas obstante cognationis impedimento, licet ad libertatẽ peruenerint, nuptiæ consistere non pñt. Sunt & aliæ personæ multæ quæ ꝓp diuersas causas inter se matrimoniũ ꝙhere prohibentur: quas quidem personas in latioribus libris Digestorum seu Pandectarum enumerari permisimus. hoc dicit usq; ad §. si aduersus, Franc.

Seruiles, i. dum durant serui.

Cognationes. i. consanguinitates, q̃ sunt inter seruos, & impediunt nuptias inter eos. Itẽ adfinitates: ut hic, & ff. de ritu nup. l. adoptiuus. §. seruiles. Sed quomodo hoc, cũ nulla cognatio sit inter eos: ut j. de cap. demi. §. qđ aũt? Sed illud in iure succedendi & in tutela uel hæreditate dr̃: hoc aũt in iure sanguinis, qđ nullo iure ciuili tolli põt: ut hic. & ff. de reg. iu. l. iura sanguinis. & per ꝙs etiam in prohibitione matrimonij. Sed nonne & alia ratione inter eos matrimonium impeditur: qa sunt serui: ut s. e. §. j. rñ. & C. de incest. nup. l. cum ancillis? Rñ. durãte seruitute hæc sunt duo impedimenta: [h] & eis manumissis durat hoc unum, ut sequitur.

Manumissi fuerint, uel ambo: & tunc tñ est impedimentũ sanguinis: uel unus tantum, & tunc duo sunt quæ impediunt: ut modo diximus.

Enumerari. possunt autẽ enumerari quatuordecim modi cũ his, quos in hoc titulo habemus. Primus ẽ ratione seruitutis:

h) Scilicet de iure ciuili, secus de iure canonico: p ca. 1. extra coniu. ser.

ut supra

vt ſupra eod.j.reſpon.& C.de inceſt.nup.l.cum ancillis. Scẽdus eſt ratione ętatis:ut mares minores quatuordecim annis:fęminæ minores duodecim:vt ſ.e.ij.rñ. * Tertius ẽ rõne ſanguinis: quod in tria diuidit̃,aſcendentes,deſcendentes,& collaterales: ut ſ.e.§.ergo.& §.inter eas.& §.fratris.& §.ei⁹.& §.duorũ. Quartus rõne adoptionis: vt ſ.eod.§. ergo. & §.inter eas. in fine vtriuſque. Quintus rõne adfinitatis præſentis, præteritæ & futuræ:ut ſ.eod.§.adfinitatis.& §.ſocrum.& §.ſi vxor. Sextus ratione matrimonij. Nam ſi habet vnam,non debet habere alteram eodem tempore: aliàs eſt infamis: ut ſ.eo.§.ſocrum. in fin. & §.adfinitatis. in fin. C. ad legem Iul. de adulte. l.eum.Septimus per ſenatuſconſultum, quod vetat fieri matrimonium inter tutorẽ & curatorem, & filios eorum, ad quos dã pupillam & adultã ſuam vel patris. [a] vt C. de interdic.matr.inter tut.l.j. Octauus per l. Papiam & Iulia ſcilicet inter ſenatores & eorum liberos & libertas, uel alias uilis conditionis fœminas: ut ff.de ritu nup.l.Papia.& C.de nup.l.ſi libertam.quod capitulum hodie correctum eſt: ut in auth. ut lib.de cæt.§.ſi qs autem.col.vj.Nonus eſt,ut inter prẽſidem & ſibi ſubiectam ratione iuriſdictionis:ut C.de nup.l.&ſi contra.& C.ſi quacunq; præ.po.l.j Decimus eſt per cõſtitutionem principis: ut cum ea quã quis de ſacro fonte leuauit:ut C.de nuptijs.l. ſi quis alũnã. in fi.Idem ſeruatur de ipſa commatre:licet noſtro iure cautũ nõ reperiatur. [b] Vndecimus eſt ratione honeſtatis:ut ſ.eod. §. ſi vxor & ff.e.l.ſi qua.Eſt & duodecimus ratione ordinis anne xi:vt cũ clericis in ſacris ordinibus cõſtitutis:vt in auth.qũo o-por.epiſcop.§.neq; aũt.colla.j.& in Auth. de ſanct.epiſcop.§. ſi quis.colla.ix. [c] Eſt & tertiuſdecimus,ut ĩ monialibus,& cõuerſis monachis:licet non ſint in ſacris ordinibus cõſtituti: ut in Auth.de monachis.§.antepen.col.j.& in Auth.de nuptijs.§.per occaſionẽ. [d] col.iiij.Eſt decimusquartus in muliere rapta,quę proprio nubit raptori.quod prohibetur: [e] ut in Auth.de rapt. mulic.quæ ra.nubunt.§.j.col.ix. ADDITIO. Iſti aũt modi poſſunt comprehendi his ueſibus.Aetas,cõditio,nnmerus,monachat⁹ & ordo:Optio,nobilitas,ſanguis,tutela poteſtas, Fõs ſacer adfinitas,raptus,repugnat honeſtas,Irrita quæ faciũt cõnubia legibus: hæc ſunt. Ang.

Si aduerſus.] Iſte §.cum §.ſeq.diuidit̃ in ſex partes. Primo ponit dictum ſuum annullans.Secundo infert. Tertio rationem adſignat.Quarto infert alium effectum quo ad nomẽ.Quinto infert alium effectum quo ad exactionẽ dotis, & donationis pp nuptias.Sexto addit alias pœnas.Secunda pars ibi, Itaque. Tertia ibi, Nam nec. Quarta ibi, Vnde ſolent. Quinta ibi, Sequitur ergo. Sexta in §.ſequen.ſcilicet ibi, Qui autem. CASVS. Dñe,iam uidi ſatis de impedimentis nup.dicatis modo mihi: qualiter puniuntur illi qui ꝙ præcepta legum iniuſtas nuptias contrahunt? Ad hoc reſpon.Iuſtinianus,dicens, ꝙ ſi aliqui aduerſus præcepta legũ tradita ſuperius egerint:nec erit ibi uir, neque vxor,neque matrimonium, neque dos ibi intelligẽt: nec filij ex illo coitu illicito poteſtati patris ſubijcientur. Sed quantũ ad poteſtatẽ patris pertinet,tales erunt quales ſunt hi quos mater vulgo concepit.Nam nec hi vulgo cõcepti patrẽ hñe intelliguntˉ:qñ pr̃ eorũ incertus eſt:unde ſolent filij ſpurij appellari, à Græca voce ſic dicti:uel quaſi vulgo concepti, uel quaſi ſine patre filij.vnde diſſoluto tali illicito coitu, dos per actionẽ ex ſtipulatione repeti non poterit. Cùm enim ibi nullum intelligatur matrimonium neque dos ibi eſſe poterit:& ſi dos ibi non ſit,ſequitur quod repetitioni dotis locus eſſe non poterit.Et non ſolum iſtas pœnas patiuntur illi qui prohibitas nuptias ꝯhunt,ſed innumeræ aliæ pœnæ,quæ in ſacris cõſtitutionibus continentur, eis infliguntur. & hæc dicuntur uſque ad §. aliquando. Franc.

[a] *Diximus.* ut ſ.eod. per totum.& etiam adiecimus in proxi.§. ADDITIO. Vide Clemen.j.de conſangui.& adfini.

[b] *Itaque.* bene infertur: ut ſupra tit.j.in principio.

[c] *Ad patriam poteſtatem.* pp hunc caſum poſuit de nuptijs poſt A titulum de patria poteſtate.

[d] *Vulgo.* ſ.qui patrẽ demonſtrare non poſſunt,uel illicitũ: [f] vt ff.de ſtatu hominum.l.vulgo.

nuptiarum,neque viri,neq; vxoris,neq; dotis vllum ius erit,vel appellatio:adhæc cõtrahentes, pœnas hic traditas,aliasque plures incurrunt.

Si aduerſus ea quæ diximus, [a] aliq coierint: nec vir, nec vxor, nec nuptię, nec mrimoniũ, nec dos intelligit̃. Itaq; [b] hi qui ex eo coitu naſcunt̃, in ptãte pris nõ ſunt:ſed tales ſunt quãtũ ad patriã poteſtatẽ [c] pertinet, quales ſunt hi quos mater vulgo [d] cõcepit.Nam nec hi [e] patrẽ hñe intelliguntur,cũ & his pater incertus ſit: [f] unde ſolent ſpurij [g] appellari, vel à græca voce, [g] quaſi παρὰδὴν concepti: vel S. P. quaſi ſine patre [h] filij. Sequit̃ [i] ergo,vt diſſoluto tali coitu, nec dotis,nec donatiõis exactioni [k] locus ſit. Qui aũt prohibitas [l] nuptias cõtrahunt, & alias pœnas [m] patiuntur,quæ ſacris conſtitutionibus continentur.

Naturales liberi curiæ oblati, legitimi fiunt: & patris ptãtem ſubintrãt. Itẽ ex ea nati, cũ qua iuſtas contrahere nuptias licebat,connubio ſubſecuto, dotalibusque inſtrumentis confectis æquè legitimi cẽſentur,atq; qui ex matrimonio nati ſunt.

Aliquando autem euenit, ut liberi qui ſtatim ut nati ſunt, in poteſtate parentum non ſunt, [n] poſtea redigantur in poteſtatẽ patris: qualis eſt is,qui dum naturalis [o] fuerat, poſtea curiæ [p] datus, poteſtati patris ſubijcit̃. & vbi non eſt dos, actio dotis non eſt ut C. de donatio. ante nup.l.fi.ibi,ſicut enim &c.

[e] *Nec hi.* ſ.vulgo concepti: vel dic,hi de quibus loquimur: ſcilicet illicite concepti.

[f] *Incertus ſit.* Cui pater eſt populus, pater eſt ſibi nullus: & omnis,Cui pater eſt populus, non habet ille patrem. & ſecundum hoc dic his, ſ. vulgo cõceptis. Vel dic his, ſcilicet inceſtuoſis. & tunc dic iuris fictione eſt incertus.

[g] A *græca voce quaſi* παρὰδὴν concepti,id eſt vulgo paſſim, & ſparſim: & ita legi vult Alciatus li. prætermiſſorum.j.in dictione ſpurius. nec pperam,ut video cum in vetuſtis meis exemplabus eius dictionis veſtigia inuenerim.

[h] *Sine patre.* iure ciuili inſpecto.

[i] *Sequitur.* bene infert.cũ enim ſine matrimonio eſſe non poteſt, ſ. dos: ut C. de donatio. ante nup.l.fi.ibi,ſicut enim &c.

[k] *Exactioni.* ſ.per actionem ex ſtipulatu,quæ datur pro dote:vt ff.de actionibus.§.fuerat.Sed nunquid per cõdictionẽ ſine cã, vel ob cauſam,quaſi ob cauſam datũ fuerit, nec cauſa fuit ſecuta? Rñ. Placen. ꝙ ſic:ſiue ignorans ſiue ſciens dederit: ut ff.de con.ſine cã.l.fi.ſed Io.dat talem condictionem ignoranter nõ ſcienter danti:ut C.de condi.ob cau.da.l.j.& ff.de cõdi.cau. da. l.j.§.fi.& l.ij.nec immerito:cũ turpiter danti nulla ſit repetitio: ut ff.de condictio ob tur.cau.l.ſi ob turpem.& hæc omnia locum habent,quando non fuit ſecutum matrimonium.

[l] *Prohibitas.* p aliquẽ de quatuordecim modis.licet Irn. has pœnas impoſuit tm̃ eis,qui inceſtas nuptias faciunt, uel nefarias, non qui aliàs inutiles:ut in Auth.de inceſt.nuptijs.§.j.coll.ij.

[m] *Alias pœnas.* ut eſt amiſſio bonorũ,& incurſus infamiæ:vt C. de inceſtis nuptijs.l.qui ꝙ.& l.ſi quis inceſti.hodie verò & cõfiſcatio bonorum,& exilium, & cinguli ſiue dignitatis depoſitio,& verberatio ſimul eis imponitur:ut in Auth.de ince.nup. § ſancimus.qui eſt.§.primus.colla.ij.

Aliquando.] CASVS. Dñe,vos dixiſtis mihi ſ.titu.proximo præcedenti,ꝙ illi ſunt in poteſtate parentum, qui ex iuſtis nuptijs procreantur:nunquid ſunt aliqui,qui ſtatim ut nati ſunt, in ptãte parentum non fiunt? Et dicit Imperator,ꝙ ſic. Cõtingit enim ꝙ licet aliqui in poteſtate patris beneficio natiuitatis ab initio non fuerint,poſtea tamen legis auctoritate poteſtati patris ſubijciuntur,ut in tali caſu:pone ꝙ aliquis habeat tm̃ filium naturalem:ſi pater iſte filium naturalem ſeruitio principis uel præſidis prouinciæ det,uel curiæ alicuius ciuitatis offerat,per iſtam oblationẽ filius patris poteſtati ſubijcitur, & ius legitimi filij in bonis patris cum cæteris legitimis in omnibus conſequitur. Item pone,ꝙ aliqus habeat licitam concubinã. ad quam conſuetudinem habeat: cuius matrimonio legibus nõ ſit interdictũ:& ex ipſa in cõcubinatu ꝑlẽ procreauerit:poſtea maritali affectione ductus vir,contrahat matrimoniũ, & dotalia conficiat inſtrumenta: ſm noſtræ conſtitutionis tenorem,non ſolũ filij poſt dotalia inſtrumenta procreati, ſed etiã ante matrimoniũ celebratum nati,tanquã legitimi patris poteſtati ſubijciuntur,& iura legitimorũ ĩ bonis patris beneficio noſtræ conſtitutionis obtinebunt.h.d.uſque ad fi.Fr.

[n] *Parentum non ſunt.* hoc mirabile per duo probat exempla.

[o] *Naturalis.* ſ.rantum.

Poſtea curiæ datus. Hic modus faciendi legitimi manat ex conſtitutione Theodoſij in l.iij.C. de natur.lib. & Leonis in l. iiij.co.in qua exemplũ Philocali ponitur, à patre oblati curiæ noſtræ ciuitatis:ſic.n.in Leonis conſtitutione legendum eſt, non noſtræ. Cuiac.

[p] *Curiæ* cum enim vult aliquis naturalẽ filium tantum, qui in poteſtate patris non eſt (ut hic, & ſ.titu. j.in princip.) facere in

pote-

* Sed de iure canonico non inſpicitur numerus annorũ, ſed potentia.

a) Secus de iure canonico: ut in c.pe. extra de ſec.nup.ſecũdo doc. hic.

b) Iſte modus eſt ſuperfluus ſecũdum Ia.q.a poſitus ẽ ſupra ĩ quinto.

c) Secus in cõſtitutis in nõ ſatris vel minorib. ordinibus:q ſi incedãt in habitu & tõſura: gaudẽt priuilegio. can. ſi qs ſuadere. 17.q.4.i. priuilegio fori:ut ca. i.de cle. cõiu. lib. 6.

d) Alias & ver.ſub. §. diſtrahuntur.

e) Secus ẽ hodie de iure canonico in c.fi. extra de rap. & alios modos quibus impeditur.matrimoniũ, uide per Ang.& Iaſon.

* Rõnem huius etymi reddi, Plutar. in Romanis quæſt. ita ſcribens: Quum vereres, inquit, Romani cõplura nomina vnis literis aut binis ernis ue ſignarẽt, ue luti, P. Cn. Ser. & Sex. hoc ẽ Pũblios, Cn. Seruios: & Sextos, quæ parũ prænomina. Spuriũ itidẽ binis literis ita notabant Sp.q̃ ſcriptio & orbatos parentib. ita indicabat: quoniã ſi quos ſine parẽtibus dicerent, Sp. tantũ ſcriptitabãt. Quo factũ eſt, ut ſpurios ẽt vocarẽt eos quit ĩ certo genere crederẽ tur. Hæc ille. vide ſi liber Crinitum li. de hone.diſc. 20. c. 5. & Catelliañ Cottã in dictione Sp.

f) Hoc uerum niſi uterque.ſ. maſculus & fœmina vel alter tãum ignorauerit: q a tũc filij ſunt legitimi.c. 2. in finali. qui filij ſint legi.& ſuccedunt parẽti et ſcienti.c. ex tenore. extra eo. tit. & ideo q eos dicit ſpurios debet probare, ſecundum Ang. hic.

potestate,detur in seruitium Imperatoris uel præsidis prouinciæ.Nã in ptãte efficitur loco meriti patris, & efficit legitimus loco meriti filij: a vt hic,& in auth. q mo. natu. effic. sui. §. si qs igitur.col.vj.Accursius.

a) Quod Abg. intelligit uerũ ficte non uere : qđ nota pro statutis est textus in lege 3. C. de nat. li.& quare succedant. vide hic p eum.

a *Nec non is*. nunc ponitur aliud exemplum.

b *Interdictum*. nã aliam vxorem non habuit tẽpore cõcubinatus:aliàs cõtra.vt C.de conc.l.j.

ADDITIO. Et tũc quid si cum ea per dispensationem matrimonium contraxerit: vide Christoph. & Ias. hic.

c *Constitutione*. ut C. de natu.libe.l.cum quis.

d *Instrumentis*. sed nunquid sine instrumentis est matrimonium tale? Dicunt quidam q̃ non: vt Plac.& Azo:quando decorati maximis dignitatibus faciũt matrimonium: ut in auth. ut lic. matri & auiæ.§.quia uero legem dudum. collatione octaua. melius autem. quibus modis naturales efficiũtur legitimi.§. illud quoq;. versi. hæc ergo casta.colla.vj. Sed dic q̃ matrimoniũ nudo consensu perficit sine scriptura : ut in authen.de nupt.§.nuptias.coll.iiij.& ff.de reg.iuris.l.nuptias. Sed filij primogeniti non sunt legitimi,si dotalia instrumenta non sunt facta: b ut hic.& facit ad hoc.C.de natura.libe.cũ quis.& l. nuper.& l.finali.& in authen.de hæred.quæ ab intestato defer. §.j.colla.ix.& in authen. de filijs ante dota instr.natis. circa medium. collat'iij.& in authen.de incest.nup.§.fina.collat.ij. & de trien.& semisse.§.fina.

b) Die qđ hodie de iure ca. ẽt ĩ terris imperij sine dictis instrumentis tenet matrimoniũ & filij efficiuntur legitimi: ut habetur ĩ c. tanta. qui filij sint legiti. secundum Ang. & Ias. hic.

c *Constitutio*. vt C.de nat.liberis.l.nuper. sed si nõ fecerit eam sibi vxorem:adhuc tamen huiusmodi naturales sunt alẽdi à patre.Item succedunt ex testõ in totũ,si pater vult,legitimis non existentibus,vel parẽtibus iã defunctis:aliàs liberi in unam vnciam tm̃ permittunt naturales succedere.superiores quãdo ip si tm̃ supersunt,non impediunt eos,nisi in sua legitima, quę superioribus debetur.ab intesta.uerò duas habent vncias paternæ substantiæ cum matre eorum viriliter diuidendas,q̃n non sunt ascendentes nec descendentes.Alunt & ipsi patrẽ. & hoc in licite natis.sed non si illicite nati sunt,immo ab omni beneficio sunt excluſi:ut in auth.quib.mo.na.effic.sui.§.discretis. vsque in finem constitu.colla.vj. c

c) Die qđ de iure cano. debentur eis alimenta. de hoc ẽ text. sing.in ca. eum haberet. extra de eo qui cogno. cõsan.

DE ADOPTIONIBVS.

Quia supra dixit de nuptijs, ex quibus acquiruntur filij legitimi & naturales : ideo nunc de adoptionibus, ex quibus acquiruntur filij legitimi tantũ : Vel sic, supra qualiter filij nostri sunt in nostra potestate, dixit, nunc aũt qualiter alieni efficiantur potestatis nostræ. Angelus Aretinus.

NOn solum.] Iste titulus diuiditur in nouẽ partes principaliter. Primò ponit q̃ adoptiui sunt in potestate adoptãtis. Secundò qualiter fiat adoptio & arrogatio. Tertiò primum dictum limitat & declarat.Quartò de impubere,qui se arrogãdum dedit. Quintò quod adoptans debet saltem adoptatum præcedere.xviij ann. Sextò, quando aliquis ut nepos uel pronepos adoptatur.Septimò in quibus adoptatus æquiparatur naturali.Octauò in quibus conueniunt, & in quibus non,adoptio & arrogatio.Nonò,q̃ serui adoptati à dominis sunt liberi.Secunda ibi adoptio.Tertia ibi,sed hodie.Quarta ibi, Cum autem. Quinta ibi,minorem.Sexta ibi, Licet autem.Septima ibi,in plurimis.Octaua ibi illud. Nona ibi,apud Catonem.

CASVS. Accessi ad dñm Iustinianum:& ita proposui coram eo: Dñe,uos vultis tractare de adoptionibus:pro deo, quę rõ mouit vos ad tractandum hic de adoptionibus? Ad hoc rñd. Iustinianus dicens.Amice,supra tractauimus de his qui sunt in patria potestate : & qua non solum naturales liberi & ltĩmi, de quibus supra diximus,sunt in parentum potestate, sed & adoptiui:idcirco de adoptiuis hic tractare intendimus. Et hæc vsque ad §. adoptio autem.

Duobus casib. adoptio filios facit,si fœmina adoptauerit iussu principis, si extraneus à patre filium in adoptionem acceperit:cæteris filiosfamilias.Cuiac.

d) Tu dic *Naturales* subaudi d & legitimi: quare distingue, quia filiorũ alij sunt naturales & legitimi,ut ex legit.matrim.nati: ut hic,& ſ.de pa.po.in prin. Alij naturales tantum,ut nati ex cõcubina : ut supra tit.j.§.finali. Alij legitimi tm̃:ut adoptiui,de quibus hic tit.loquitur.Alij nec naturales nec legitimi iuris præsumptione: ut incestuosi,uel aliàs illicitè nati:ut in authen.quibus mo. natu.effic. sui.§. fin.coll. vj. Alij sunt, qui prius nõ fuerunt legitimi,sed nunc sunt,id est efficiũtur duobus modis : ut ĩ auth.quib.mo.natu. effic.sui.§.j.&ſ.ti. j. in fi.

q̃ iste text. posset stare sine sub auditione si referretur ad §.fi. tit. præcedẽ. tamen aduerte, q̃ a ibi nõ loquitur de naturalibus tantũ, q̃ a ibi naturales tãtum nõ sunt in potestate, ut ibi dicit. sed quãdo sunt legitimati.Ias.

g *Adoptamus*. scilicet, in potestate nostra sunt & hoc iure ueteri : ut hic, & ff. eo d. l. j. sed hodie distinguitur: ut ĩ.eod.§. sed hodie.

[*Adoptio autem*.] Diuiditur iste. §. in tres partes. Primo ponit in genere dictum bimẽbre. Secundò exemplificat, & ponit exemplũ primi membri. Tertio exemplum secundi membri. Secunda ibi, Imperatoris.Tertia ibi, Imperio.

CASVS. Domine iam video quæ ratio mouet uos ad tractandum de ado.dicatis ergo mihi, si placet , quot modis fiat adoptio ? Respond. Iusti. quod adoptio fit duobus modis, s. rescripto principis, aut imperio alicuius magistratus . Sed domine,ponatis mihi exemplum quando fit adoptio rescripto principis, & in quo casu fit imperio magistratus alicuius.Ad hoc respon. Iustinia. q̃ quando aliquis adoptat cum qui sui iuris est, tũc necesse est fieri adoptionem auctoritate siue rescripto principis. & hæc species adoptionis, q̃n.s.ille qui sui iuris est,alienæ potestati subijcitur:est primo & speciali nomine arrogatio . Imperio aũt magistratus adoptantur illi,qui sunt in potestate parentũ:siue obtineant primum gradum liberorum,qualis est filius & filia: siue inferiorem gradũ obtineant,ut nepos neptis, & deinceps pronepos & proneptis.Et hæc vsque ad §.sed hodie.

e) Istã definitionẽ sequitur Io. de Platea hic.

f) Et sic est delegabilis: quia competit iure magistratus. l.j. ff.de off.ei' cui mã. est iur.nec plenã cãe cognitionẽ regerit, vt per B.in l. nec quid quã. §. vbi decre ff.de offi. pcõs. & lega. Ias.

g) Sed de iur. cano. fieret auctoritate apostolica:cũ mortuo Imperatore succedat eccle sia ĩ administratione: ut capt. licet extra de so. cõp. secũ.An.& Ias.hic.

h) Notar. q̃ ia matrimonio cõtrahẽdo spõsus dẽt prius interrogari quã spons, de quo ui.gl.ĩ l. 2. ĩ pri.ff.eo.

h *Adoptio*. est aũt adoptio ſm Plac.& Io.legalis actio ad solatium eorum qui liberos non habent, penè.i.ferè naturã imitans.Sed certè & ab his qui liberos habent,fit adoptio:ut ff. e. l.nec ei.§.præterea,& ĩ.eod.§.licet.quare sic potest simpliciter definiri:Adoptio e est legitimus actus per quem fit quis filius, qui no est,penè naturam imitans.& hæc est veritas:ut ff.eo.l. j. & ĩ.eod.§.minorem.

i *Rescripto*.hoc est,vel ante ipsum principem , vel ante aliũ magistratum delegatione facta per rescriptum ã principe: ut C. e. l.ij.in fi.& l.arrogationes. f Sed quid si Imperator non est ? Rñ. non potest fieri, g licet imperium semper sit:ut in authen.qũo oporteat epis.§.fi.colla.j.

k *Magistratus*.s.cuiuscunque ordinarij,etiam defensoris ciuitatis, qui minimus est ut in authen.de defenso.ci.§.nulli colla.iij. Nec mirum,cum sit de uoluntaria iurisdictione:ut ff. de offic. proconſ.& lega.l.ij.

l *Arrogatio*.quia adoptator interrogatur, an uelit eum quem adoptat,sibi iustum filium esse,& adoptatus an id fieri patiat: ut ff.eod l. ij. h unde versus .

Arrogo qui suus est , sed habet meus esse necesse.
Patris adopto suum , sed patris permanet idem. Acccur.

m *Inferiorem*. id est sequentem .

[*Sed hodie.*] Diuiditur in duas partes. Primò ponit quando pater dat filium in adoptionem extraneo . Secundo quando dat auo materno uel paterno . Secunda ibi, Si vero pater.

CASVS. Dñe , vos dixistis mih. ſ. q̃ illi qui adoptantur , sunt in potestate patris adoptiui.nunquid hoc indistinctè est verũ? ad hoc rñdet Imperator,dicens: Amice,certe ſm iura antiqua omnes adoptiui indistinctè transibant in potestatẽ patris adoptantis:hodie autem secundum iura noua secus. Nam hodie statutum est in nostra constitutione,cùm filius naturalis à pre suo naturali alicui extraneæ personæ in adoptionem datur : si pater naturalis suum filiũ naturalẽ dederit in adoptionẽ auo filij sui materno,vel ẽt proauo materno: uel si ipse pater naturalis à pre suo emancipatus fuerit,& filiũ auo vel proauo paterno in adoptionẽ dederit,in hoc casu q̃n iste filius dat in adoptionem

ptionē alicui de ascēdentibus in line directa: quia in unam p̄sonam cōcurrunt naturalia & adoptionis iura manet stabile ius patris adoptiui: utpote naturalis cognationis vinculo copulatum, & legitimo adptionis modo annexum: & ideo in familiam & potestatem huiusmodi patris adoptiui amodo efficietur. & hæc vsq; ad illum. §. Cum autem impubes. Franc.

a *Constitutione*. ut C. de adopt. l. cū in adoptius.

b *Naturali*, & legitimo.

c *Tributa*, id est in præcta constitutione. a & facit ad hunc §. infra de hæredita. quæ ab intest. defer. §. sed ea omnia. vers. inuenimus. & infra de exhæred. lib. §. circa adoptiuos. & infra de inoffic. test. §. ij.

d *Pater naturalis*. & legitimus.

e *Materno*. in cuius potestate prius non erat, sed modo efficitur, ut subijcitur: ut s. de patr. potesta. in fi. Accur.

f *Emancipatus*. aliàs cum esset in potestate aui, qūo adoptaret eū quē habet? Certè nō potest plus esse quàm filius vel nepos, ut hic, & ff. eo. si paterfamilias. §. q duos. & intellige emācipationis tempore filium nō esse conceptū, qui nūc datur in adoptionem, aliàs in potestate aui remansisset: vt ī. tit. j. §. fin.

g *Simili modo*. id est similem facias distinctionē. nam materno proauo indistictè: paterno uero secūdum quod modo distinxit in auo, datur in adoptionem.

h *Concurrunt*. b Sed si ego adoptem filium fratris mei, nunquid potestati meæ subijcitur? Rñ. secundum Io. q̄ non. & quod hic dicitur, naturalia, expone, id est natiualia: quia ab eo auo cōtrahit natiuitatem & originem: quod non est in filio fratris mei.

i *Iura*. vnde præferendus est ei in quē unum ius tantū concurrit. & sic duæ rationes vel plures prævalēt vni: ut in auth. de cō san. & uter fra. §. qa igitur. versi. vult autem. in gl. meliores. col. vj. & C. de edic. di. Had tol. l. fi. nisi vna sit melior duabus: ut colligitur. ff. de inoff. test. l. nam etsi. & ff. vnde lib. l. scripto. Accur.

k *Cum autem*. Diuidit in quinq; partes. Primò q̄ arrogatio fiat cā cognita. Secundò, q̄ sit iusta causa. Tertiò ponit modū sub quo fiat. Quartò, quòd non potest arrogator ipsum emācipare sine causa. Quintò, q̄ quartam partem bonorum suorū eidem siue in vltima voluntate, siue inter viuos relinquat. Scda ibi, Et exquirit. Tertia ibi, Et cū, Quarta ibi, Itē nō aliter. Quinta ibi, Sed etsi. Aret. CASVS. Dñe vos dixistis mihi, q̄ illi q̄ sui iuris sunt, auctoritate principis arrogātur. Pone igitur, quòd sit aliquis impubes sui iuris, qui habeat opulentam hereditatē: nūquid poterit qlibet indistinctè auctoritate principis ipsum arrogare, & in potestatem suam redige? Ad hoc respon. Imperator. q̄ non. Cum enim aliquis impubes arrogat̄, in hoc casu arrogatio non indistinctè. i. non incōsultè permittitur: sed q̄ritur cā arrogationis, an sit honesta, & an ipsi impuberi expediat. Itē arrogatio fit cū quibusdam cōditionibus, videlicet ut p̄ arrogator cautionē cum fideiussionibus promittat ut si ipse pupillus arrogat⁹ ante pubertatē decesserit restituat oīa bona sua integrè illis, qui si adoptio non esset facta, ad eius successionē fuissent venturi. Itē non al's poterit ipse pater arrogator istum impuberem auctoritate principis arrogatū emācipare, nisi prius cā cognita dignus inuentus fuerit emācipatione: & tūc necesse hēt eidē oīa bona sua restituere. Itē si iste pater arrogator istum filium impuberem in testamēto suo exhæredauerit, uel inter uiuos ipsum sine causa emancipauerit, iubetur quartam partem patrimonij sui eidē arrogato relinquere, præter bona quæ ad patrē arrogatorē trāstulit: & præter ea bona quorū vsumfructū post arrogationē patri arrogatori acquisiuit. h. d. vsque ad §. minorem natu. Franc.

l *Rescriptum*, ut quia sui iuris est: ut supra eo. in princip.

Filiusfamilias extraneo in adoptionē datus, extranei p̄tātem minimè subintrat, quāuis illi intestatu succedat: Datus verò cuius ascendentium, eius potestati subijcit. Annotatio. Duo vincula uno fortiora esse.

Sed hodie ex nostra constitutione, a cum filiusfamilias à patre naturali b extraneæ personę in adoptionem datur, iura p̄ris naturalis minime dissoluuntur: nec quicquam ad patrem adoptiuum transit, nec in potestate eius est: licebit ab intestato iura successionis ei à nobis tributa c sint. Si vero pater naturalis d nō extraneo, sed auo filij sui materno, e vel si ipse pater naturalis fuerit emancipatus, f ēt auo paterno vel proauo simili modo g paterno uel materno filium suū dederit in adoptionem: in hoc casu, quia concurrunt h in unā personam & naturalia, & adoptionis iura, i manet stabile ius patris adoptiui, & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis nodo constrictum: vt & in familia, & in potestate huiusmodi patris adoptiui sit.

Impuberis arrogatio, causa cognita celebratur: cauetq; arrogator se bona arrogat, si intra pubertatem obierit, illis restituturum ad quos peruentura erāt adoptione non facta.

Cū autem k impubes per principale rescriptum l arrogatur, cā cognita m arrogatio n fieri permittitur, & exquiritur causa arrogationis, an honesta o sit, expediatq; pupillo. Et cū quibusdam cōditionibus arrogatio sit, id est ut caueat p arrogator per sonæ publicæ q [i. tabulario] si intra pubertatē pupillus decesserit, restituturū se bona illis qui si adoptio facta nō esset, ad successionē eius vēturi r essent.

Arrogatus nō nisi causa cognita emancipatur: cui propria bona restitui debent, iubeturq; arrogator quartam bonorum suorum illi relinquere.

Itē non aliter emācipare eum potest arrogator, nisi causa s cognita dignus emācipatione fuerit: & tunc sua bona ei reddat. Sed & si decedens pater eum ex hęredauerit, t uel uiu⁹ sine iusta causa emancipauerit: iubetur u quartā x partem bonorū suorū & cler. ne subaudiatur magistratus. §. pen. ī. de Atti. tut. Cuiac.

r *Venturi*. vel iure successionis ex testamento, vel ab intestato. vel dic titulo vł vel singulari, ut legatarius. oībus enim consulitur hac ratione pupillo decedente in pupillari ætate. al's si postea, pupillaris substitutio euanescit: vt hic, & ff. eo. titu. non aliter. & l. his uerbis. & ī. de pup. substit. §. j. Sed nōne sine hac cautione facta admittunt̄ supradictæ personæ ex testō? Rñ. nō, cū testm̄ sit ruptum minima cap. de. s. arrogatione ī. quibus modis test. infir. §. non tñ. c Item nunquid legitimi sine hac cautione admittentur? Rñ. nō: quia potest arrogator omnia, iure peculij occupare: ut ff. de cast. pecu. l. ij. d Hæc tñ cautio omissa, p̄ facta habetur: ut ff. e. l. his verbis. in fin. ut & aliàs. C. de rei uxo. act. l. vnica. §. j. Sed quare ltīmi non stipulantur ēt ultra pupillarē ætatem: cū postea erant admittendi ad successionē si adop̄. facta non esset? Rñ. illud est de fortuna, & aduētitium erat: vnde non fuit considerandum: ut ff. qui. & à qui. l. Iul. potuissent enim post pubertatem testm̄ fecisse: ut s. qui. ex cau. §. cū ergo.

s *Nisi causa*. ueluti si ita hæres instituitur iste adoptatus, si emācipatus fuerit. & tunc quartā perdit, e quā tunc deberet hī de bonis arrogantis: vt ī. proxi. rñ. & ff. si quid in frau. pat. l. fi. secūdum quosdā. Vel dic q̄ tunc non perdit quartā: ut ī. proxi. rñ. probatur: quod cum isto continuatur: f & quod in d. l. cōtinetur, intelligitur quando erat iusta cā contra filium: ut quia p̄uocabat patrem ad iram, & in tm̄, ut etiā exhæredari potuerit: & beneficium collatum vel conferendum reuocari: ut C. de reuo. do. l. fi. & in authen. ut li. de cætero. §. illud. ver. quinetiam. col. vj. & secundum hoc intellige proxi. respon. quod seq.

t *Exhæredauerit*. vel præterierit: ut ff. eo. l. si arrogator.

u *Iubetur*. nota, non cauet sic se relicturum: tunc enim non ualeret. ut C. de inut. stip. l. ex eo. & C. de inoff. test. l. si qñ. §. j. sed ei iubetur per legem ut sic faciat.

x *Quartam partem*. Quid ergo si alios filios sex vel plures habeat: nunquid

Cognita. quæ autem ī causæ cognatione vertuntur, per ordinē scripta sunt ff. eo. l. si pater §. in arrogationibus. & l. sequenti vsque ad §. fi. Et quædam etiam hic dicuntur in persona imbuberis, quæ & ibi dicuntur.

ADDITIO. De qbus vide Ang. hic, qui dicit quòd si fuerint quæsitę vel per delegatū à principe: ut l. ij. C. eo. vel etiā per ordinarium ipsius impuberis: quāuis non benepronūciauerit, actus tamen tenebit: ut not. glos. l. cum hi. §. si prætor. ff. de transact. Angelus Aretinus.

n *Arrogatio*. ut quia sui iuris est: vt s. eo. in prin.

o *An honesta*. id est non eo proposito, ut eius res deuoret: ut ff. e. l. nec ei. §. eorum.

p *Vt caueat*. id est vt cautionem promittat sine fideiussore tamen: vt C. de verbo. signifi. l. sancimus. Accursius.

q *Personæ publicæ*. hoc est tabellioni, quiseruus publicus dicitur: vt C. e. l. ij. aliàs enim seruus purus tabellio esse nō potest: vt C. de tabul. l. generali. lib. x. Sed certè iō sic dicitur, quia publicè seruit. [*Rectè.*] ī libris scriptis prsonæ publicæ, id est, tabul. ut in l. orphanotrophos. C. de Episc. & cler.

a) Etiam concurrētibus legitimis & naturalibus quāuis inter se nihil habeāt patentelæ: quo not. secundum Ang. & iō non transit in potestatē, quia per emancipationē priuaretur hęreditate utriusq;, secundum communē opinionē, ut l. cum in adoptiuis. C. eod. sed cū hodie nemo emancipetur inuitus §. generaliter, in auth. quibus mod. nat. eff. sui. uidetur iste §. correctus. de quo uide Iaſ. hic.

b) Nota ex hac gl. q̄d ad hoc ut filij existens ī potestate patris p̄ adoptionē trāseat in potestatē alterius. necesse ē q̄d detur in adoptionem adfini, qui sit de ascēdentibus, puta auo paterno uel materno, ita nepos ab auo trahit originem, & sic exponitur naturalia. i. natiualia. aliàs si detur affini collaterali, puta fratri patris, non transit. Similem gl. habes. C. eod. l. pe. §. si uero pater &c. tamen contra istam gl. est text. an §. in plurimis. in princip. in uerbo, nō extraneū. infra eod. Iaſ.

c) Et ideo ex alijs sustitutionibus quia non filij sed patris testamentum censetur: quòd nō rumpitur per arrogationem filij: peteretur ab arrogatore tanquam debitum arrogatis secundum doc. hic.

d) Secus tamen si premoreretur arrogator: ex quo etiā tabulæ pupillares cō ualeserēt: ut hic per Angel.

e) Ista est vera secundum Io. de Plat. & cā tenet glo. & Sal. in l. a. C. eod.

f) Et hæc est uera secundū docto. hic, qui dicunt hanc quatam debere dari in ultima uolūtate p̄p uerbū relinquere hic positū. secus in alijs bonis p̄pter verbū tunc. Iason.

nunquid hic plus quàm alij habet? Rñ. sic, secũdum Bal. quasi debeat imputari ei quare arrogauerit. Vel dic (vt puto) quartã suæ partis per condictionẽ ex l. diui Pij petit: ut hic, & ff. eo. l. si arrogator. & ff. de inoff. test. l. Papi. §. si qs impubes. & hoc ad instar naturaliũ & legitimorũ: ut ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. quoniam. & C. de inoff. test. l. cumquæritur. & l. parentibus. Absurdum est enim hũc legitimum plus iuris habere, quàm naturalem & legitimum: ut s. eo. §. sed hodie. in fi. Accursius.

Arrogat⁹ non plus iuris cẽt habere, quam naturalis & legitimus.

ADDITIO. Et hanc approbant cõiter doctores: & an sit hodie aucta hæc quarta. p authẽ. nouissima. C. de inoff. testa. vide glo. in §. hoc obseruandũ. in Authen. de trien. & semis.

a *Commodum*. Repete, & præter ea bona, scilicet aduẽtitia: quorum commodũ filius arrogatus post arrogationẽ acquisiuit patri scilicet vsumfructũ. nã & hæc acquisita restituit: nõ dico vsumfructũ ipsum, quem debet lucrari pater: vt C. de bo. q̃ libe. l. cũ oportet. §. si qs itaque. ad instar mariti in rebus dotalib. ut ff. fam. ercisc. l. si filia. §. j. & sic hoc verbũ, præter, non excludit: ut hic, & ff. de pigno. act. l. j. in fine. & ff. de procura. l. sed & hæ. §. pe. & facit. ff. de vul. substi. l. sed si plures. §. in arrogato.

Maritus lucratur fructus rerum dotalium.

ei relinquere, uidelicet præter bona quæ ad patrem adoptiuũ transtulit, & quorum commodum [a] ei postea acquisiuit.

Quod natura fieri non potest, nec arte poterit. ars enim naturæ est imitatrix. adde l. 1. n. 22. p. 3.

Minorẽ natu, maiorem non posse adoptare placet. Adoptio enim naturã imitatur: [c] & prõstro est, [d] vt maior [e] sit filius quàm pater. Debet itaq; is qui sibi filium per adoptionem vel arrogationem facit, plena pubertate, id est decem & octo annis [f] præcedere.

Licet autem & in locum nepotis vel neptis, pronepotis vel pneptis, vel deinceps adoptare, quanuis filiũ quis non habeat. [g] Et tam filium alienũ quis in locum nepotis adoptare potest, quàm nepotem in locũ filij. [h]

Minorem natu.] CASVS. Dñe, ego sum quidam iuuenis, & habeo amplum & magnũ patrimoniũ meum: & habeo quendã vicinum valde discretum & prouidum virum iãm bene sexagenariũ: cuius cõsilium in multis extitit mihi fructuosum: possumne ipsũ arrogare vel adoptare in filiũ? nũquid licet mihi hoc facere? Rñ. Impera. q̃ non: quia certè minor natu maiorẽ adoptare uel arrogare non poterit: & hoc tali rõne: quia adoptio imitatur naturam. sed ꝯ naturam, & pro monstro esset, q̃ filius maior esset tempore q̃ pater. unde dico tibi, q̃ ille qui per arrogationẽ sibi filium facere vult: debet plena pubertate i. xviij. an. filium arrogatum uel adoptatum excedere. Itẽ non solum p̃t quis adoptare vel arrogare aliquem in filiũ, sed etiam in locum nepotis uel neptis pronepotis uel proneptis p̃t quis adoptare: quãuis ẽt filium non habeat. Et tam filium alienũ p̃t quis adoptare in locum nepotis, quàm etiam alienũ nepotem in locum filij. sed si aliquis in locũ nepotis aliquẽ adoptet quasi ex filio adoptiuo, aut ex filio naturali, quẽ hẽt ĩ ptãte: in eo casu filius patri adoptanti d̃et cõsentire, ne ipse nepos ipso inuito adoptatus, suus hæres agnascatur. Si enim filia adoptioni à patre factæ consentiat, tunc mortuo auo iste nepos adoptatus in ptãte patris, & suus hæres efficiet, sed licet in hoc casu cõsensus filij requiratur, secus tñ est in casu cõuerso. Nam si auus nepotẽ ex filio natũ alij in adoptionem dederit, non est necesse cõsensum filij interuenire. h. d. usq; ad §. in plurimis. Franciscus,

* Aetates sunt septẽ. Infantia durat ad 7. annũ. pupillaris ætas ad 14. in mare. pueritia seu pubertas ad 18. adolescentia seu plena pubertas ad 25. iuuentus seu uirilis ætas ad 50. & quãdo quæ 60. senectos ad 80. decrepitas ad 100. annũ. Aegi. Per. a) Sed hęc gl. aut male aut improbè logitur, sm Chri. quia nullum tẽpus plenã pubertatẽ constituit nisi 18. annũ. Angel.

b *Natu*. i. natiuitate. sic. ff. de mino. l. j. §. j.

c *Imitatur*. plerunque: qñq; tamen non: ut ĵ. eo. §. sed & illud. & §. j. in plurimis,

d *Pro monstro est*. i. non, sm naturam, sed ꝯ naturam: ut & aliàs ff. de stat. homi. l. non sunt liberi.

e *Maior*. s. tempore, non persona.

f *Decẽ & octo annis*. * i. tot annos dẽt hĩe plus adoptans q̃ adoptatus, qui faciunt unam plenam pubertatem tanti temporis. Sed nunquid qui plures adoptat, debet pluribus uicibus præcedere in tanto tempore? Respon. non, ut puto: cum secundũ naturam etiam in uno anno ex diuersis fœminis uel etiã una possit habere filios plures. & in hoc adoptio imitatur naturã ut hic. Et nota pluribus modis dici plenam pubertatem. nam interdum xiij. ann. ut infra quib. mo. tu. fi. §. j. & supra titu. j. j. respon. aliàs. xv. ann. ut in Auth. de tempo. non sol. pec. super dote. §. generaliter. col. vij. aliàs. xvij. an. ut s. qui manu non pos. §. fi. & ff. de postul. l. j. §. pueritia. interdum. xviij. annos: [a] ut hic & ff. de alimentis & cib. leg. lege Mela Accursius.

g *Non habeat*. vel licet vxorem non habeat: quo casu tñ est contra naturam: ut ff. eo. l. & qui uxorem. Accur.

h *In locum filij*. Item nepotẽ ex uno quasi ex altero natum: ut ff. eo. l. si pater. §. qui duos. non autem loco fratris. ut C. de hær. instituen. l. nec apud.

Quãdo quis adoptat aliquẽ ut nepotẽ ex filio suo lũmo & naturali, vel legitimo tantũ, debet ĩteruenire cõsensus filij: sed nõ econtra qñ auus dat in adoptionẽ nepotẽ suũ ex filio. Aret.

Sed si quis nepotis loco adoptet, uel quasi ex eo filio, quem habet iam adoptatum, vel quasi ex illo quem naturalẽ in sua potestate habet, in eo casu & filius consentire debet: [i] ne ei inuito suus hęres adnascatur. Sed ex cõtrario, si auus ex filio nepotem det in adoptionem: non est necesse filium consentire. [k]

Adoptiuus pater adoptatum filium in potestate sua constitutum, vel arrogatũ alteri in adoptionẽ dare potest, haud secus quàm naturalis pater possit.

In plurimis [l] autem casus assimilatur is q̃ adoptatus vel arrogatus totum, ei inuito, i. auo inuito, qui uoluntate filij proposuerat adoptare: nunc aũt contra suum propositum facit: & sic dicitur inuitus rõne propositi primi. Et sm istos hic nepos inuito auo & filio adoptatus non succedit vnà cum filio: sed demum eo mortuo. prima verior est. Sed quare hic filius impediret matrimonium sui filij ẽt auo uolente, & non impedit hunc ciuilẽ actum: ut ff. de rit. nup. l. oratione. §. j. Respon. quia matrimonium est vinculũ magis indiuiduum: ut supra de pa. po. j. rñ.

i *Consentire debet*. quod nõ est in alijs cognatis, q̃ possent sperare successionem: ut ff. eo. l. cũ adopt. Et si quidẽ filius consentiat, bene est: & recidet nepos adoptiuus in potestatem suam, s. si lij, mortuo patre: ut ff. e. l. si quis nepotem. Si autem non consentiat. filius, tunc agnascitur, id est appropinquat, seu agnatus fit ei, id est auo hic nepos, & suus effici tur hæres etiam filio inuito: nec recidit in potestatem eius: siue dicas eum succedere vt filiũ licet nõ sit filius: siue ut nepotem, quasi ex altero filio præmortuo natũ, quo casu æqualiter cũ patruo admittat̃: ut ĵ. de hæred. q̃ ab intesta. §. cum autem. Alij dicũt hoc totum. ei inuito, id est filio inuito. & agnascatur, id est iuxta eum quasi nascatur quo ad successionem. quod satis in idẽ redit. Alij hoc totum, ei inuito, i. auo inuito, qui uoluntate filij proposuerat adoptare: nunc aũt contra suum propositum facit: & sic dicitur inuitus rõne propositi primi. Et sm istos hic nepos inuito auo & filio adoptatus non succedit vnà cum filio: sed demum eo mortuo. prima verior est. Sed quare hic filius impediret matrimonium sui filij ẽt auo uolente, & non impedit hunc ciuilẽ actum: ut ff. de rit. nup. l. oratione. §. j. Respon. quia matrimonium est vinculũ magis indiuiduum: ut supra de pa. po. j. rñ.

ADDITIO. Et sic ista gl. intelligit hunc tex. tripliciter ibi, ei inuito. Primò diuisim, vt exponatur: ei. s. auo, inuito. s. filio. Secundò & tertiò coniunctim, vt illa uerba in totum referantur vel ad filium, vel auũ. contra quàm facit dicta l. si quis nep. Ias.

k *Consentire*. sed videtur ꝯ sic. nam læditur filius in duobus, & in hæreditate siue in bonis, quæ ad filium suũ proponebat ex uoto transmittere: vt ff. vide lib. l. scripto hærede. quod nõ facit: vt ĵ. de hæredita. quæ ab intesta. deferuntur. §. at hi. & quia ĩ potestatem illius transit, quare in patris sui naturalis ptãtẽ nõ recidit iure isto ueteri: ut s. eod. primo respondeo, quia alio modo potest euitare, instituendo eum. Ad secundum dico, ꝯ non potest æstimari patria potestas. ut ff. de leg. j. l. filius familias. §. secundum vulgarem. b Sed hodie uterq; timor cessat. nam & succedet, & in suam potestatem recidet: ut C. de adoptionibus leg. cum in adoptiuis. §. scimus. & s. eod. §. sed hodie.

Patria potestas est inæstimabilis.

b) Sed facit cõtra gl. sm Iac. quia si de inæstimabili agitur præiudicio, uidetur necessarius eius cõsensus.

[*In plurimis*.] CASVS. Dicit Iustinianus, quod in plurimis ille q̃ adoptatus vel arrogatus est, assimilat̃ ei qui ex ltĩmo matrimonio procreatus est. Vnde si quis eũ q̃ sui iuris est, auctoritate principis arrogauerit: vel eum qui in parentis ptãte est. nõ extraneum apud prætorem, vel præsidem adoptauerit, poterit eundẽ ac si esset filius suus naturalis & legitimus, alij in adoptionẽ dare. Et non solum prædicta in vtraque specie adoptionis communia sunt, sed etiam illud vtriusq; speciei adoptionis commune est: ꝯ illi qui generare non possunt, nihilominus adoptare possũt, quales sunt spadones. Ab hoc tñ generaliter excipiuntur castrati, quibus natura beneficium generãdi denegauit. Castrati enim adoptare nõ possunt. Et idẽ est in fœminis. Fœminæ enim neq; adoptare neque arrogare possunt: & hoc ea ratione, quia nec naturales liberos hñt in potestate: verumtñ ex indulgentia principis ad solatium liberorum pro re pub. amissorũ, eis adoptare permittitur. h. d. usq; ad §. illud proprium. Franciscus.

l *In plurimis*. qñque enim est contra: ut infra de hæredit. quæ ab intestat. §. minus. secundum Azo. Item in eo ꝯ adoptiuus pater nõ tenetur cum instituere: vt infra de hære. quæ ab intest. §.

sed ea

ſcd ea omnia, verſic. cum neceſſitas.

a *Extraneum.* vt ſic tranſeat in ſuam ptātem: ut ſ. eo. §. ſed hodie.

b *Vtriuſque.* quarum vna hodie vocatur arrogatio: alia adoptio. A ut ſ. eo. §. Imperatoris.

c *Non poſſunt.* qui oēs eunuchi uocātur, ſed ab hoc genere detrahit caſtratos, qui generare non poſſunt, id eſt caſtè ſic natos, ut nū quā potuerīt generare.

d *Spadones.* quibus teſticuli vel genitalia abſciſſa ſunt cultello, uel ſpatha. & eſt ratio: quia fortius eſt impedimētum naturæ, quàm accidentis: ut hic, & ff. de lib. & poſthu. l. ſed eſt quæſitum. §. j. & ij. Et not. ꝙ vulgariter a promiſcue appellantur. Accur.

Naturæ fortius impedimentū eſt quā accidētis.

a) Vide Alci. li. præter. 1 an diſtione caſtrati. & tex. l. 45. & 6. ff. ad l. Corne. de ſica. & l. ſpadonū. ff. de verb. & re. ſigni.

e *Non poſſunt.* ſed ipſæ arrogari poſſunt: vt ff. eo. l. nam fœminæ. Accur.

f *Habent.* Nota fœminas non hr̄e filios in ptāte. & facit ad hoc ff. de ſuis & legiti. l. nulla. & ⁊ d hę re. quia. & differ. §. cęteri. & ff. de ⁊ tab. leg. illud, §. ad teſtamenta. Accur.

g *Sed ex indulgentia.* de nouo iure cōcedenda: b vt C. eodem. leg. mulierē.

b) Scilicet à principe: non autem à comite palatino ſm Ange. qui idē quod hic, dicit etiā in baſtardo per eum legitimando.

h *Amiſſorum.* i acie principis: ut hic innuit. & ⁊. de excu. tutorū. §. ſed & ſi in bello, & ff. de inoffi. teſta. l. ſi ſuſpecta. §. fi. Sed nūquid & tunc habebit in poteſtate? Vr̄ ꝙ ſic, cū beneficia principū ſit extendēda: ut in auth. conſtit. quæ de digni. §. pe. coll. vj. & ff. de conſt. prin. l. fin. Sed tn̄ ⁊ dico ad īſtar ſcilicet naturalium. nā naturā imitatur adoptio: ut ſ. e. in §. minorem. c & facit ad hoc. C. eod. l. mulierem. Accurſius.

c) Et ad cōtrariū reſpondent hic do. qđ immo debent moderari ſm ius cōe. l. facto. in prin. ff. de vul. & pu. ſub.

[*Illud proprium.*] Casvs. Domine, iam uidi in quibus ſpecies adoptionis & arrogationis conueniunt, & in qbus differunt. Nūqd eſt adhuc alia dr̄ia inter eas? Rn̄. Imp. ꝙ ſic. Nā illud eſt propriū & ſpeciale adoptionis illius quæ per ſacrum oraculum, i. per principem, & reſcriptum principis fit: vt ſi ille qui ſe in arrogationē dederit, liberos in poteſtate ſua habuerit: non ſolum ipſe in poteſtatē patris arrogatoris trāſeat, ſed ēt oēs liberi eius, quos in poteſtate habet, poteſtati arrogatoris tanquam nepotes unà cū eo ſubijciantur. & hoc factū fuit in perſona diui Auguſti quendam Germanicum in filium arrogare volentis: & iſte Germanicus nolebat cōſentire: vnde non potuit procedere arrogatio ſua: ſed diuus Auguſtus cuidam noīe Tiberio iniunxit, ut ille Germanicū arrogaret, quo facto princeps arrogauit Tiberium, & ille habuit Tiberiū in filium. & per ꝙns Germanicum filium adoptiuum Tiberij habuit in nepotem. Et hæc dicuntur uſque ad §. apud Ca. Franc.

† Dic qđ oraculum eſt qđ ad orat onē alicui⁹ uel preces cōceſſum ē: vēl eſt diuina voluntas ore homiuis expreſſa, per glo. in l. digna vox. C. de lega. Aegi. Pcr.

i *Oraculum.* † i. p principem, ut de eo qui ſui iuris eſt: & ideo trā ſit etiam hodie in poteſtatem arrogatoris: vt ſupra eo. in prin. ideo ſic dictum, quia oramus ſiue deprecamur eum, ut in talibus præſtet auctoritatem.

k *Liber.* omnes nati, & naſcituri, & etiam reuerſuri ab hoſtib. ut ff. e. l. ſi paterfamilias. in prin. fallit hoc ff. de ope. lib. l. operæ.

l *Diuus Auguſtus*, Hic Impe. uolebat adoptare quendam noīe Germanicum, & hic Germanicus noluit conſentire: unde nō poterat procedere adoptio: ut ⁊. tit. j. §. ſed ſi pater. & ff. eo. leg. ij. in prin. vnde Auguſtus callidè ſuaſit cuidam nomine Tiberio, ut illum Germanicum adoptaret, quod fecit: & hūc Tiberium poſtea arrogauit princeps. quare & per conſequens habuit German. loco nepotis.

Ad. Ja. Tiberius,

rogatus eſt, ei qui ex legitimo matrimonio natus eſt: & ideo ſi quis p imperatorem, ſiue apud prętorē vel pręſidem prouinciæ nō extraneū [a] adoptauerit pōt eundē in adoptionem alij dare.

Qui ſecundum naturam liberos generare nequeunt, ſecundū artem ſibi parare queunt.

Sed & illud vtriuſq; [b] adoptionis cōe eſt, ꝙ & hi qui generare non poſſunt, [c] quales ſunt ſpadones, [d] adoptare poſſunt, caſtrati autem non poſſunt. B

Fœmina non poteſt adoptare, niſi eidē pp amiſſos liberos ex principis indulgētia cōcedatur.

Adnota, fęminas filios in ptāte nō habere: quo fit, ut iuribus otātis patrię minimè fruantur.

Fęminæ quoque adoptare nō poſſunt: [e] quia nec naturales liberos in ſua poteſtate habent, [f] ſed ex indulgētia [g] principis ad ſolatium liberorū amiſſorum [h] adoptare poſſunt.

Arrogatus non ſolū in arrogatoris conuolat poteſtatē, ſed etiā liberi quos ī poteſtate habebat. C

Illā ad proprium eſt adoptionis illius quę per ſacrū oraculum [i] fit, ꝙ is qui liberos in poteſtate habet, ſi ſe arrogandū dederit, non ſolum ipſe poteſtati arrogatoris ſubijcitur, ſed etiam liberi [k] eius in eiuſdem fiunt poteſtate, tanquàm nepotes. Sic etenim diuus Auguſtus [l] nō antè Tiberiū adoptauit, † quàm is [m] Germanicum adoptaſſet: ut protinus [n] adoptione facta [o] incipetet Germanicus Auguſti nepos eſſe.

Seruus à domino adoptatus, uel apud acta filius nominatus, libertatem nanciſcitur.

Apud Catonem bene ſcriptū refert antiquitas, ſeruos ſi à dño adoptati [p] ſint, ex hoc ipſo poſſe liberari. Vnde & nos eruditi, in noſtra conſtitutione [q] ēt eū ſeruum quem dominus actis [r] interuenientibus filium † ſuum nominauerit, liberum eſſe conſtituimus: licet hoc ad ius filij accipiendum ei non ſufficiat.

TITVLVS XII.

QVIBVS MODIS IVS poteſtatis ſoluitur.

Mortuo patre, mox ſui iuris filius efficitur: mortuo uerò auo, ita demum nepos ſui iuris euadit, ſi non ſuperſit ei pater, in cuius recidat poteſtatem.

VIdeamus nunc quibus modis hi qui alieno iuri ſunt ſubiecti, eo

Addi. Rn̄. doc. ꝙ ibi cōſtabat teſtātē nolle codicillari. Ang.

QVIBVS MODIS IVS poteſtatis ſoluitur.

Ius poteſtatis.] Vulgo ſcriptum eſt malè, Patriæ poteſtatis: nā & de poteſtate dominorū in initio agitur deniq; uox, patriæ, abeſt à veter. lib. Cuiac.

Ideamus.] Totus iſte titulus diuiditur in ſex partes. Primò qualiter diſſoluatur patria poteſtas morte naturali. Scdò qualiter morte ciuili ex delicto proueniente. Tertiò qualiter pp dignitatem à filio acquiſitam. Quartò qualiter pp captiuitatē patris vel filij. Quintò qualiter emācipatione. Sextò qualiter per dationem in adoptionem auo paterno vel materno. Secunda ibi, Cū aūt. Tertia, ibi, filiusfamilias. Quarta ibi, Si ab hoſtibus. Quinta ibi, Præterea. Sexta ibi, Sed & ſi pater. Item hoc principium ſubdiuiditur in quatuor: quia primò ponit de quo tractaturus eſt. Secundò qualiter aliàs ſupra dixit de ſeruis. Tertiò qualiter filij liberen̄t à partia poteſtate, generaliter reſpōdet. Quartò dictam reſponſionem diuidit. Secunda ibi, Et quidem. Tertia ibi, Hi verò, Quarta ibi, Sed hoc.

Casvs. In principio iſtius tituli dicit Iuſtin. continuādo ꝓceſſum ſuum. Videamus nūc de illis qui alie. iuri ſubſunt, qualiter à nexibus illius iuris liberēt̄ur. Sed tn̄ de liberatione ſeruorum, qualiter à domi. po. lib. nihil hoc titu. dicetur. Qualiter enim ſerui de poteſta. dominorum eximatur: per ea quæ in titu. de liberti. & de manumiſſ. ſer. diximus, exponitur. Sed quid dñe Impe, uideo ꝙ vultis tractare in titu. iſto qualiter liberantur liberi à poteſta. parent. Dicatis ergo mihi ſi placet aliquem modum tol. pa. po. ad hoc reſpon. Impe. dicēs: Amice liberi in poteſtate paren. exiſtentes, per mortem naturalem parētis, ſui

iuris

n *Protinus.* id eſt ſtatim.

o *Adoptione facta.* à principe.

[*Apud Catonem,*] Casvs. Dñe, iam video quid iuris quando aliquis adoptat liberum hominē: dicatis mihi ſi placet, qd iuris eſt ſi aliquis dñs adoptauit ſeruum ſuum? Rn̄. Iuſt. Imper. dicens, Amice, antiqui referunt in hoc caſu ſe meminiſſe bene ſcriptū apud Catonē, ut ſi ſerui fuerint adoptati, ex hoc poſſe eos cōſequi libertatem. Vnde nos auctoritate Catonis eruditi, illos ſeruos, quos dñs actis interueniētibus in filios adoptauerit, in cō ſtitutione noſtra liberos eſſe conſtituimus, licet hoc eis ad ius filij conſequēdnm nō poſſit ſufficere. & hæc ſunt quæ dñr uſque ad fin. ti. Franciſ. de Are.

† Huius adoptionis memi nit Suet. ī vita Tiberij Cæſaris.

† Hic tex. eſt ſing. ſecundū Iac. de Rauē. ad hoc qđ probās ſe filium alicuius uidetur probare ſe legitimū. Aegi. Peru.

p *Adoptati.* ſcilicet à domino. ab extraneo aūt non poteſt ēt libertus: ut ff. eo. l. ſi pater. in fi.

q *Conſtitutione.* ut C. de lati. li. tol. l. unica. §. ſimili quoque modo.

r *Actis.* id eſt coram iudice: dicendo hæc uerba, ueni huc fili, ſecundum Azo. d vel vt puto, coram iudice agebatur vt filius fieret adoptiu⁹ & īde facta fuit ſcriptura, non tamē res peruenit ad perfectionem: ut differat à proximo caſu ſuperiori. Aliud ſi extra iudicium talia fierent, uel agerentur: ut C. de lib. cau, le. pe. & ſic colligе ex hoc & ſuperiori reſpō. ꝙ ſi id quod ago, non ualet ut ago, ualet tamen ut ut ualere poteſt: ſic. C. de la. li. tol. leg. unica. §. ſiki quoque modo. Arg. ⁊ ff. de iur. co. l. j. & ff. de pac. l. ſi unus. §. fi acceptilatio.

Et ſic ex nominatione alicuius acqritur, ut hic. & in c. ꝓ tuas, cū gl. ſup ver. appellauit poſt me. ibi, itē eſt arg. extra ꝙ filij ſint legiti.

d) Idem ſi huiuſmodi verba blanda & adulatoria proferantur in teſtamētis: quia diſponunt. l. Paulus. §. Paulus. ff. de fideicō. liber. enuntiatiua autem an debeāt verificari, puta ſi dicatur, Sempronij filium uel fratrē hæredem inſtituo: uide hic per Angel.

adde m. 12. Vide Didacū Stimam. in ſpeculo teſtam. 4p. n. 20. cum ſeqq.

iuris fiunt. hoc tñ nõ est sine distinctionis remedio accipiẽdũ. Nã mortuo patrefamilias, liberi ĩ primo gradu existẽtes, vtpote filius vel filia gñatr sui iuris efficiũtur. sed p mortẽ aui, nepotes, q in eius ptãte fuerũt, nõ oĩno sui iuris fiũt: sed ita demũ, si post mortẽ aui in patris sui naturalis ptãtẽ nõ sunt recasuri. Vñ si tpe mortis ipsius aui pater ipsorũ nepotũ vixerit, & ĩ pñris sui naturalis ptãte sit. nec ante mortẽ eius de potestate sua exiuit: ĩ hoc casu nepotes ex eo post mortẽ aui in potestatẽ eius recidũt: nec p mortẽ aui, sui iuris efficiuntur. sed si moriente auo pater nepotũ aut mortuus fuerit, aut per emãcipationẽ de patris sui potestate liberatus: tũc nepotes ex eo, qui in potestatẽ patris iã mortui vel emancipati recidere non possunt, per mortẽ aui, sui iuris fiũt. hoc dicit vsq; ad §. Cũ autem Franc.

iure liberentur. Et quidem [a] quemadmodũ liberentur serui à potestate [b] dominorũ, ex his intelligere possumus, quę de seruis manumittendis superius exposuimus. Hi uero qui in potestate parẽtis [c] sunt mortuo eo [d] sui iuris fiunt, Sed hoc [e] distinctionẽ recipit. Nam mortuo patre [f] sanè omnimodo filij filiæve sui iuris efficiuntur: mortuo verò auo non omnimodo [g] nepotes neptesque sui iuris fiunt: sed ita, [h] si post mortem aui in potestatẽ patris sui recasuri nõ sunt. Itaq; si moriente auo pater eorum [i] uiuit, & in potestate patris sui est: tunc post obitũ aui in potestate [k] patris sui fiũt. Si verò is, [l] quo tpe auus moritur, aut iam mortuus est, [m] aut per emancipationẽ exijt de potestate patris, tunc hi qui in potestatem eius cadere non possunt, sui iuris [n] fiunt.

Deportatio patris aut filij, patriæ potestatis vinculum soluit: restitutio vero principis, id in pristinum statum reponit.

Cum autem is qui ob aliquod maleficiũ ĩ insulã deportatur, [o] ciuitatẽ amittit: sequitur, ut qui eo modo [P] ex numero ciuiũ Romanorum tollitur, perinde ac si eo mortuo, [q] desinant liberi in potestate eius esse. Pari [r] ratione & si is qui in potestate parentis sit, in insulam deportatus fuerit: desinit esse in potestate parentis. Sed si ex indulgentia principis [s] restituti fuerint, per omnia pristinũ statũ [t] recipiũt. Relegati autẽ patres in insulam, in potestate liberos suos retinẽt. [u] Et ex cõtrario liberi relegati ĩ potestate parẽtum remanent. [*] Facit cõtra graduatũ nouissimum, quod uxore postea ducta, & ea demũ mortua, prioribus nominationib. uti nequeat. Aegi. Per. Diuisio.

a) Sed tũc uidet obstare. l. 1. C. de sent. præfect. prẽto. Procius sol. Ias. dubitat: dicẽs à sententijs Senatorum forte non posse iam supplicari.

b Contrariũ tenet Ias per l. 3. ff. de iter. & releg. ĩ quo infra de cap. demi. in prĩ.

[a] *Et quidem.* q.d. quid sit circa seruos de absolutione ptãtis eorũ, diximus ś. de lib. §. j. & §. multis. Accursius.

[b] *A potestate.* subaudi dominica.

[c] *Parentis.* strictè accipe pro his tãtum, qui sunt superiores ex linea masculina. Nam fœminæ non habent in potestate filios: ut ś. titu. j. § fœminæ. generalius accipitur supra titu. ij. §. j

[d] *Eo.* s. parente.

[e] *Hoc.* s. quod dixi morte superioris inferiores effici sui iuris.

[f] *Patre.* s. familias subaudi. ś. quem nullus est ratione potestatis.

[g] *Non omnimodo.* id est generaliter.

[h] *Sed ita.* s. fiunt sui iuris.

[i] *Eorum.* s. nepotum.

[k] *In potestate.* & non exiuit. nam si exiuit, & postea redijt, quia ẽ arrogatus: non recideret filius in potestatẽ eius: ut ff. de adop. l. si pater filium. & est ratio: ut ibi notatur.

ADDITIO. Scilicet q̃ ius semel quæsitũ nepoti non dẽt tolli per arrogationem: per regulã iuris. ius nostrũ. Alia. n. rõ ibi posita reprobatur. quod facit ut post impetrationem vacaturæ nubens obtineat: etiam si uxor moriatur. Angelus.

[l] *Is.* s. filius prædictus.

[m] *Mortuus est.* s. filius prædictus.

[n] *Sui iuris.* nisi in casu: ut qñ per dignitatem filius sui iuris factus fuisset: ut in auth. consti. quæ de digni. §. illud. coll. vj.

[*Cum autem.*] Diuidit ĩ v. partes. Primo de deportatione patris. Secũdò de deportatione filij. Tertio de indulgẽtia principis. Quartò de relegatis. Quintò de seruis pœnæ. Sexta ibi, Pari rõne. Tertia ibi, Sed si ex indulgentia. Quarta ibi, relegati, Quinta ibi, Pœnæ. Aret. CASVS. Dñe, laudabiliter video qualiter morte naturali tollit̃ pat. pot. nũquid pluribus modis toli poterit? Rñdet Imperator q̃ sic. Nã non solum morte naturali, sed ẽt ciuili tollitur pa. po. Si quis enim ob aliquod maleficiũ perpetratum per sñiam deportationis ciuitatẽ amiserit: sequitur ut liberi eius qui tali mõ tollit̃ de numero ciuiũ Romanorũ, perinde desinant in sua ptãte eius esse, ac si morte naturali ĩ ptãte eius esse desinerẽt. Eadẽ rõne & si liberi in ptãte existentes deportati fuerint: per deportationẽ desinunt in ptãte parentum esse. Et hæc sunt vera durãte deportatione. Nã si ex indulgẽtia principis restituti fuerint: per oĩa pristinũ statum recipiunt. Et hæc oĩa vera sunt in deportatis. secus tñ est in relegatis. Nã parentes relegati nihilominus retinẽt in ptãte liberos suos: & similiter in casu conuerso liberi relegati in parentum potestate nihilominus remanent. Et non tũlũmodo prædictis casibus morte ciuili tollitur patria potestas, sed ẽt in hoc casu. Nam si aliquis pœnæ seruus effectus fuerit, desinit hñe liberos in potestate. Sed domine, dicatis mihi quis intelligitur fieri seruus pœnæ? Ad hoc rñ. q̃ illi serui pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnatur, & qui bestrijs subijciuntur. Et hæc usque ad illum §. Filiusfamilias. Franciscus.

[o] *Deportatur.* hic no. q̃ hæc sñia deportationis vt ualeat, i. ut status & ciuitatẽ perdat non p̃t dari nisi à quatuor iudicib, s. ab Imperatore, uel ab eo, q eius uice iudicat: & à p̃fec. præ. & à præfe. vt ff. de pœ. l. ij. §. j. & de leg. iij. in l. j. §. à præfecto. & ff. de interd. & rele. l. inter pœnas. §. j. Idem credo in senatoribus, q parem sententiã, i. parẽ habent effectum principi, vel maiorem quàm prædicti: ut ff. à qui. app. non licet. l. j. §. j. a Si aũt alius iudex talem sentẽtiam det: non valet, nec mãdatur executioni, nisi prĩceps approbet eã, vel insulam siue locum adsignet: vt ff. de legat. iij. l. j. §. ij. & §. deportatos. & ff. de iniu. rup. & irr. test. l. si quis. §. eius. in glo. j. Quæ autem sint delicta pro quibus in insulam debeant deportari: dicemus. j. de pu. iudi. per totum titulũ. sed relegare potest quilibet qui habet merum imperiũ: ut ff. de inter. & releg. l. relegatorũ. j. respon. Et no. quòd primo de media, b secundò de relegatione, tertiò de maxima dicit. Prima & ultima tollunt patriam potestatem. sed relegatio non sic, cum status non sit mutatio, nec capi. deminutio.

Deportare possũt quatuor iudices.

[p] *Eo modo.* id est per istã deportationẽ in insulã. ADDITIO. Et ex isto tex. no. Ang. quòd dictio perinde, importat similitudinem: sed non omnimodam, maximè in pœnalibus: vt per Bart. in l. sacrilegij. ff. ad legem Iul. pecu.

Hoc commune est cum sapientia, cum philosophia quod autem sequitur, proprium est iurisprudentiæ. Cuiac.

[q] *Mortuo.* no. deportatũ mortuũ, s. ciuiliter. sic. ff. de ẽ. tabu. l. j. §. quidã filium. & ff. pro socio. l. verũ §. societas. versi. intereũt.

[r] *Pari.* hic no. ubi ẽ eadem vel similis ratio, idem ius cõstituat̃. sic. ff. de uerb. obli. l. à Titio, circa fi & j. quod cum eo q in alie. po. §. si igitur. in fi. & ff. de eden. l. quædam. § nũmularios in gl. quia &. ff. ad. l. Aquil. l. illud. Arg. contra. ff. de col. bo. l. si quis. in fi. j. resp. ibi, hæc in patre. ADDITIO Solue secũdum Ioan. Fab. & Ange. hic quòd ibi non erat eadem ratio per omnia.

[s] *Principis.* aliàs principali. Sed nũquid per aliũ poterit restitui? Resp. non, nisi forte per senatorẽ, qui potest restituere ad statũ: ut. ff. de postulan. l. j. §. eum qui. versi. de qua. & §. an autem.

Restituti fuerint. Aut spãlis est restitutio, aut gñalis, hæc strictè accipienda est, vt pœnæ tantùm gratiam faciat, & reditũ in patriam restituat. l. tutor. l. si ademptis. l. gñalis. C. de senten. pass. l. 4. C. de bonis proscrip. Illa si cõcepta sit in infinitũ, nẽpe hoc modo, restituo te in ĩtegrũ, plenissima & latissima est. l. j. l. vlt. §. vlt. C. de sent. pass. l. j. d. ea. & ideo patriã ptãtẽ cæteràq; oĩa restituit. sec⁹ si finita sit, ut ĩ specie. l. ij. & l. in insulã. C. e. l. ij. ff. e. Cuia.

[t] *Statum.* s. quantum ad honores uel ordines & similia: vt. C. de sen. pass. l. j. ergo & patriam potestatẽ, & hoc vult dicere. Sed ś. dicitur. C. de sen. pass. l. in insulam. & l. si pater. Solutio. hic specialiter ad omnia fuit restitutus, secundum M. & sic facias pũctũ ibi, per omnia. hanc reprobo: quia semper intelligitur ad oĩa restitui, nisi contradixerit expressim nam uerbũ, scilicet restituo, generale est: ut. ff. de vsu. l. videam⁹ ij. §. in Fauiana, Alij hoc intelligunt ad patrem reuertentem tantum referendum, cui debet restitui filius in potestatem: sed filio restituto non sic: quia sic noceret ei restitutió, arg. C. de legibus & constitutionib. l. quod fauore. Sed hanc opinionem reprobo, nam libertus deportat⁹ & restitutus in libertinitatẽ redicit: vt. ff. de iure patro. l. siue libertus. Dic ergo interesse utrũ prĩceps dicat hæc verba, restituo te. & tunc ad oĩa restitutus uidetur, vt hic, an hæc, indulgeo tibi. quo casu de pœna tantùm remittenda cogitasse uidetur: vt in cõtrariis. arg. C. de sen. pass. l. generaliis. & l. tutor. & l. cum indulgentia. & C. de gene. abol. l. fina. Accur.

[u] *Retinent.* nota differentiam inter deportatũ & relegatũ quo ad familiam:

ad familiã: vt hic.& ſ. proxi.§.Itẽ hic bona retinet,ille nõ,vt ff. de interd.& relega.l.j. a Itẽ hic ciuitatem retinet,ille nõ: vt ff.de interdic.& relega.l.relegati.& l.relegatorũ.§.ſiue ad tp̃s.& §. ad tp̃s. Itẽ ꝙ hic ad tp̃s vel in perpetuum,ille aũt tantum in perpetuum deportatur:vt ff.de interdict.& releg.l. relegati. & l.relegatorum.§.hæc eſt dr̃ia. ſed in libertate non eſt dr̃ia. nam vterque liber remanet: vt ff.de bonis damna.l.ſed & ſi alia §.j. Sed bannitos noſtri tẽporis, quibus comparabimus? Reſpõ.ſi tm̃ eſt maleficium, vt ẽt cum ciuitate bona ſua publicẽtur vel de iure, vel de ꝙſuetudine ciuitatum, tunc deportato comparabo, aliàs relegato, vt arg.ff.de bo.damna.l.j.b non aũt dico ꝙ poſſit deportari à præſide de iure, vt ſ. §. ꝑx. diximus, nec relegari aliquis põt à defenſore ciuitatis,cũ ſit de imperio mero relegatio,vt in authen.de defen.ciui.§.nulla.in fin. §. collatione tertia.

Deportatus & relegatusdiferunt.

a) Hoc verum niſi eſſet relegatus in ꝑpetuũ: quia põt ſibi ꝑ ſententiã adimi pars bonorũ. l. relegati. in fi.& l. relegatorũ. §. ad tempus. ff. co. tit. Ange

b) Iſtam cõiter reꝑbant doctores hic.

* Vide in hunc locũ Ale. in 12. lib. C. ti. de conſul. & non ſpar. pec. & Budæum in l. vlt. ff. de ſenatoribus. vterq; enim Accurſiũ taxat̃ interpretatione dictionis patricius.

ADDITIO. Vnde verſus.

Qui deportantur, ſemper pœna cruciantur:
Pœna relegatis eſt temporis, eſtque perennis.

a *Pœne.* id eſt ſupplicij. ſupplicium enim ſuus dominus eſt, nõ fiſcus: vnde ei nihil quærit: ut ff.de his quæ pro non ſcrip.hab.l. iij. Sed nouo iure nemo ingenuus fit ſeruus ex ſupplicio, vt in auth.de nupt.§.quod autem.& §. ſi verò. coll.iiij.

ADDITIO. Dic iſtud eſſe verum ſi remanet viuus: ſecus ſi in eo fiat executio mortis naturalis, vel ſaltem præſens ab habente poteſtatem capitaliter condemnetur, quia eius teſtamentũ non valet, niſi in male ablatis reſtituendis. ſed in abſente ſecus: quia valet, teſtamentum, ſecundum Angelum. hic.

b *In metallum.* id eſt in opus metalli, ad fodiendum metallum, vel etiam deportandum,& hi ne fugerent, ligabantur, & pondere quodam opprimebantur, vt ferro vel alio modo. Alij verò erant, qui dicebantur damnati in opus metalli: & hi non tãto pondere opprimebantur.& qui hinc fugiebant, in metallũ ponebantur. Alij verò erant. qui in miniſteriũ vel in ſeruitium metallicorum tm̃ ponebantur.& hoc ſi perpetuo fieret, erant ſerui, aliàs ꝑ: vt ff.de pœ.l.aut damnum.§.inter eos.& §.quiſquis & §.in miniſterium. Sed quid ſi prouincia non habeat metalla aliqua vel ferri, vel alicuius ſimilis conditionis? Reſpond.in vicinam prouinciam mittebantur: c vt ff. de pœ.l. aut damnum. §.eſt pœna. Alij ſunt in opus publicum perpetuò dati vel ad tẽpus, qui ſunt ſimiles relegatis: ut ff.de pœnis.l. quidã. ſed huiuſmodi pœnæ non ſunt in vſu hodie. Accurſius.

) Quod facit ſecũdũ Chr. q̃ vacante ſe de ꝑ mortem prẽlati, ſi opus ſit chriſmate: quę rendi ſunt epi vicini. & eſt glo. in c. ſi epiſcopus à paganis. de ſup. negli. prælat. lib. 6.

c *Beſtijs.* deducendis fortè, vel etiam vt comederet cum eis, vel alia beſtialia faceret. de hac pena dic vt not. ff. de pe. l. q vltimo.

[*Filius familias.*] Diuiditur in quatuor partes. Primò ponit dictum in genere. Secundò reddit rationem. Tertiò excipit à dicto. Quartò adſignat rationem. Secunda ibi, Militia. Tertia ibi, ſed ex conſtitutione. Quarta ibi, Quis enim. CASVS. Domine, pono ꝙ aliquis filius familias factus fuerit miles & ſenator vel conſul: nunquid liberatur à patria poteſtate? Reſpond. Imperator ꝙ non. Nam militia vel conſularis dignitas filium à pat. poteſtate non liberat, ſed ex cõſtitutione noſtra ſumma dignitas patriciatus filium à vinculis patriæ põt. liberat. Quis enim patiatur patrem quemlibet poſſe filiũ ſuũ à nexibus ſuæ ptãtis per emancipationem relaxare, & Imperatoriam celſitudinem non valere eum, quem ſibi elegit patrem, ab aliena eximere poteſta. q.d. hoc nullatenus eſt tolerandum,& ideo prædictæ dignitatis adeptione filius incõtinenti à pa. po. liberatur, Et hoc vſque ad illum. §. ſed ſi ab hoſtibus. Franc.

d *Militauerit.* id eſt miles factus fuerit, ad quod multa ſunt neceſſaria: vt in authen.de man.princ.§.fi.ver. ſi quidem. in glo.j. colla.iij. diximus etiam in l. pe. ff. ex quib. cau. ma. vbi ſex requiruntur ad hoc quòd quis ſit miles. Vel dic militauerit, id eſt in exercitio militiæ fuerit.

e *Non liberat.* hoc eſt iure iſto. nã nulla dignitas præter patriciatum releuat filiũ à ptãte patris, vt ſubijcit. ſed hodie xij. ſunt dignitates, quę liberãt aliquẽ hm̃i em curialem à curiali ꝙdõne, vt C. de decur. l. fi. lib. x.& illæ eædem liberant à patria poteſtate, vt in authen. conſtitut. quæ dc digni. §. j. & §. generaliter. collat. vj.

Inſtitut.

nent. Pœne [a] ſeruus effectus, filios in poteſtate habere deſinit. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum [b] damnantur, & qui beſtijs [c] ſubijciuntur.

Sola patriciatus dignitas filium à patria poteſtate eximit.

Filiusfamilias ſi militauerit, [d] vel ſi ſenator vel conſul factus fuerit, remanet in poteſtate patris. Militia enim vel conſularis dignitas de patris poteſtate filium non liberat. [e] Sed ex conſtitutione [f] noſtra ſumma patriciatus * [g] dignitas illico [h] Imperialibus codicillis

A

B

C

D

vnde cùm ſit ibi conſul, corrigitur quod de eo hic dicitur.

f *Conſtitutione.* vt C. de conſul. l. fi. lib. xij.

g *Patriciatus.* erat enim patricius, quaſi principis pater. vnde Saluſtius, O patres conſcripti. nam ſcripta erant eorum nomina in aliquo loco, vel in corona capitis eorum, vel aliàs.

[*Summa.*] patriciatus. Caſſiodorus in formula patriciatus. Leges, inquit tantam patricijs reuerentiã detulerunt, vt in ſacris poſitus cũ hoc fuerit honore præẽnctus, paternæ ptãtis nexibus exuatur, niſi contra ſpecialiter à principe caueatur. Cuiacius.

h *Illico.* Hoc eſt ſpãle in patricio & ꝙſule, hodie ẽt vt ſola collatione. i. datione codicillorum. i. dignitatis ſcriptæ, vel per aliquod priuilegiũ fiant ſui iuris ẽt ſine adminiſtratione. in alijs x. tunc demũ cum cœperint adminiſtrare, vt in auth ꝙſt. quæ de dign. §. j. in gl. codicillos. coll. vj. quæ eſt. C. de epiſ. & cle. auth. ſed dignitas. C. de decur. l. fi. lib. x. item in tertio caſu cum ordinatur epiſcopus: qui eſt ẽt vltra ſupradictos caſus: vt in authen. conſtitut. quæ de dignita. §. palam. collatio. vj.

* Patrẽ. j. ſenatorẽ, inquit Nebriſ. in lexico ſuo iuris ciuilis in verbo pater.

ADDITIO. Et not. quòd vbi electio eſt neceſſaria ex parte vt quia eligentes coguntur eligere,& electus conſentire: quæritur ius ex ſola electione etiam abſenti & ignoranti. l. illud. ff. de tuto.& curato. da. ab his. Sed ſi non ſit neceſſaria ex parte electi, vt in epiſcopo: quæritur ius ante acceptationem. capit. ſi tibi abſenti. de præbend. lib. vj. Item vbi fit electio per viã facultatis: ut à populo vel à domino. Sed eſt ſpeciale in patricio & conſule: vt hic. Angelus.

i *Liberat.* ſcilicet dignitas.

k *Quis enim.* quaſi dicat, ſi quilibet pater etiam viliſſimus filiũ ſuum emancipat quando vult: ut ff. eo. §. admonendi. & §. præterea. quare hoc Imperator nõ poterit facere? Vel dic in caſu electi patricij. q.d. cum ipſe pater patricij poſſit emancipare, & ad hoc compellatur cum alapis & verberibus: vt in auth. conſtit. quæ de dignit. j. reſpon. col. vj. quare & ipſe Imperator &c.

l *Elegerit.* quod rarò fit: vt C. de conſul. l. fine. lib. xij. ſecundum Ma. Accurſius.

[*Si ab hoſtibus.*] Diuiditur in tres partes principales. Primò loquitur quando pater fuit captus. Secundò quando filius. Tertiò declarat quid ſit poſtliminium. Secunda ibi, Ipſe quoque. Tertia ibi, Dictũ eſt. Aretinus. CASVS. Dñe, vos dixiſtis mihi ꝙ per mortem ciuilem tollitur pat. pot. nũquid generaliter eſt verum? Reſpondet Imperator ꝙ nõ. Nam ſi aliquis paterfamilias ab hoſtibus captus fuerit, quamuis ſeruus hoſtium efficiatur: tamen pat. pot. omnino non extinguitur: ſed propter ius poſtliminij in tempus futurum ſuſpenditur. Illi enim qui ab hoſtibus capiuntur, ſi in ciuitatem reuertantur, omnia priſtina iura iure poſtliminij recipiunt. vnde & iſte pater ab hoſtibus captus, ſi reuerſus fuerit, liberos in poteſtate habebit: quia ius poſtliminij eum qui ab hoſtibus captus eſt, ſi poſtea reuerſus eſt, fingit in ciuitate ſemper fuiſſe. Si verò apud hoſtes deceſſerit: filij ſui iuris effecti ſunt. Si ipſe quoque filius aut nepos ab hoſtibus captus fuerit: ius patriæ poteſtatis in ſuſpenſo erit iure poſtliminij. Sed domine dicatis mihi ſi placet, vnde dicit poſtliminium? Ad hoc reſpon. Imperator quòd poſtliminiũ dictum eſt à limine & poſt. Nam eum qui ab hoſtibus captus eſt, cum poſtea ad fines noſtros redierit, poſtliminio reuersũ rectè dicimus. Sicut enim limina in domibus quendã finẽ faciunt: ita finẽ imperij, limen eſſe oẽs veteres voluerunt. vnde etiam limen dictum eſt, quaſi finis & terminus quidam. & hac rõne eſt, vt qui ab hoſtibus vltra limen, id eſt vltra metam & finem imperij ducebatur, poſtea eodem limine reuertebatur, quo amiſſus fuerat. Sed poneꝙ aliquis ſit captus intra fines imperij,& ibidem victis hoſtibus recuperatus: nunquid cenſetur ipſe poſtliminio reuerſus? Et videtur quòd non, cùm nõ fuerit vltra limen, id eſt metam vel finem imperij. Reſpondet imperator quòd iſte poſtliminio redijſſe cenſetur. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. præterea. Franc, de Arctio.

Diuiſio.

m *Ab hoſtibus.* Hoſtes ſunt quibus populus Romanus bellũ indixit: vel ipſi populo Romano: vt ff. de ca. & poſtli. re. l. hoſtes.

Hoſtes q̃ dicantur.

Filius capti. ab hostibus in veritate est sui iuris.

a *Pendet*. hinc colligitur quoddam hominum genus esse in pẽdenti: vt diximus supra de his qui sunt sui vel alie. iuris. §. j. Sed certè quod hic dicit pendet, verũ est pp iuris fictionẽ. nã quo ad veritatem sui iuris est filius, ut ff. de test. l. lege Cornelia. in fi. & ff. de libe. & posthu. l, pen. & C. de sent. pas. l. fi. ibi, quod maximè &c. & ff. ad Mace. l. j. §. j. nam pr̃ seruus est hostiũ: ut ş. de iure perso. §. serui, ergo alium in ptã te habere nõ põt, ut ff. ad leg. Iul. de adulte. l. sic euẽniet. Dic ergo q̃ nulla præterita vel præsentia pendent inspecto statu præsenti, sed futuro: vt j̃. de ver. ob. §. q̃dõnes

Additio. Etiã quo ad testiñ vel q̃ctus filij sup aduẽtitijs acquisitis ante captiuitatem, nec in aliũ translatis quouis titulo præterquam hæreditario, aliàs secus secũdũ Ang. Aret. sed secundũ Iasonem non pẽdẽt q̃ctus filij, nisi patris præiudicium concernant.

† Seruius tamen, vt in topicis ad Trebatium testatur Cicero, dicit vult à posth: & liminiũ illud produ ctionẽ esse verbi, sicut in finitimo, e legitimo, editimo, non plus est timũ quam in medit-) lio tullii.

b *Postliminij*. Est autem postliminiũ ius amissæ rei recuperandæ ab extraneo, moribus & legibus constitutum, vt colligitur. ff. de cap. & postlimi. reuer. l. postliminium. j. respon. Accur.

c *Idcirco*. q̃ a reuersi oĩa iura recuperant. a

d *Captus*. & reuersus: ut ff. de cap. l. retro.

e *Captus*. intra fines nostros, nec vltra deductus. * & ita impropriè reuersus dicitur postliminio. Vel dic captus fuerat vltra fines, & tũc dicitur etiam redijsse antequam ad limina redeat, quia sic recuperat statum. licet impropriè & facit ad hunc §. ff. de capti. l in bello. §. j. item ad idem. ff. de vi & vi arma. l. qui possessionem.

† Aliàs, quia eodẽ limine reuertebatur quo amissus erat.

a) Excepta possessione rerum suarum. l. denique. & l. nec vtilẽ. ff. ex q-bus. cauma. las.

* Quia fuit recuperatus antequã excederet fines. Aegid. Peru.

[*Præterea*.] Diuiditur in sex partes. Primò qualiter per emancipationem liberatur filius à patria ptãte. Secundò qualiter fiebat emancipatio de iure antiquo. Tertiò, qualiter fiat hodie. Quartò, q̃ pr̃ habet legitimã in bonis emancipati, sicut patronus in bonis liberti. Quintò, q̃ pr̃ legitimus est tutor filij impuberis emancipati. Sextò, q̃ nepotem põt emancipare retento filio in potestate, & econtra. Secunda ibi, Sed emãcipatio. Tertia ibi, Nostra. Quarta ibi, Et tunc. Quinta ibi, Et præterea. Sexta ibi, Admonendi. Aret. Casvs. Dñe, iam vidi, plures modos, quibus tollitur pa. po. nunqd adhuc tolli poterit pluribus modis? respõ. q̃ sic. Nã certè post supradictos modos tollitur emancipatione pa. po. Sed dñe, dicatis mihi qualiter fit emancipatio? Ad hoc resp. Imperator. q̃ aliter olim fiebat emãcipatio, & aliter hodie fit. Nam olim aut per antiquã legis obseruationem fiebat, quæ per imaginarias uenditiones & manumissiones ab imaginario emptore factas celebrabatur, aut per imperiale rescriptum: sed nostra prouidentia hæc per quandam constitutionem in meliorem statum reformanit. statutum enim est constitutione nostra, vt antiquorum fictione sublata, parentes ad competentes iudices vel magistratus directa via intrent, & ibidem filios vel filias, & deinceps liberos cæteros à sua potestate dimittant, & ex tempore emancipationis factæ eadem iura præstantur parẽti in bonis liberorum ab ipso emãcipatorum, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti, & etiam si aliquis eorum emancipatorum impubes fuerit, parens qui emancipauit, per emancipationem eius tutelam nanciscitur. Et hæc vsque §. Admonendi autem. Franc.

f *Præterea*. non solum supradictis modis, sed præterea, &c.

g *Liberi*. generale nomen est ad oẽs inferiores, ut j̃. titu. ij. §. fin.

Per antiquam legis. Legis xij. tabu. quæ quidem, vt Hallicarnass. scribit ἐστὶν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν λεγομένων δωδεκαδέλτων ὡς ἐτέθειται ἐν ἀγυρᾶ̃ est ergo alia emancipatio legitima, alia Anastasiana, quæ fit ex imperatoris rescripto, alia Iustiniana. Cuiac.

A h *Procedebat*. id est ea demum ad effectum perducebatur. Acc.

i *Per imaginarias*. i. fictitias. b sic & ff. de reg. iur. l. imaginaria. nã pater vendebat filium pro vno nummo forte, & emptor eum manumittebat, vt hic, & ff. de cap. demi. l. liberos. §. j. & C. eo. l. fi. j. resp. & facit ad hoc j̃. de test. §. j. & propter hoc dicebatur filius capite minui. Sed cũ hodie talia non fiant, vt sequitur, nunquid dicitur capite minui? Respond. sic: quia statum suum mutat ad minus, vt infra de cap. demin. j. respon. & §. minima.

b) Quæ vẽditiones, & ex consequenti manumissiones, licet essent nullę quo ad cõmodum contrahentiũ l. nuda. ff. de cõtrahen. emp. & §. fin. supra de ingen. tamẽ ad eorum incõmodum bene valebant, vt hic per Iasonem.

Emancipatio apud quemuis magistratum (etiã citra antiquã solennitatem) facta, patriæ potestatis vincula soluit: verum pater ex emãcipati bonis sibi iure debitam portionem consequitur: illiusque si impubes sit, legitimã tutelam.

Præterea f emãcipatione quo que desinunt liberi g in potesta te parentum esse: sed emancipatio antea quidem vel per antiquam legis obseruationem pro cedebat, h quæ p imaginarias i venditiones & intercedẽtes manumissiones celebrabaĩ: vel ex imperiali rescripto. k Nostra autem prouidẽtia ẽt hoc in melius per constitutionem l reformauit: vt fictione m pristina exposa, n recta via o ad competentes iudices vel magistratus, p parentes intrent: q & filios suos, vel filias, vel nepotes vel neptes, ac deinceps à sua manu r dimittãt. Et tũc s ex edicto t prætoris in bonis u hmõi filij vel filiæ, nepotis vel neptis, qui quæve à parẽte manumissus x vel manumissa fuerit, eadem iura præstantur parenti, quę tribuuntur patrono y

k *Ex imperiali rescripto*. & hoc modo etiã sine uẽditione fiebat, ut puto.

Additio. Et erat ratio secundũ Ang. hic, quia frustra precibus imploratur, quod daĩ à iure l. j. in gl. fi. ad muni.

l *Per constitutionem*. vt C. de emancipat. liberorũ. l. finali.

m *Fictione*. aliàs functione, id est vsu. aliàs fictione, aliàs factione.

Additio. Quę fictio non debet deduci in genere: puta q̃ q̃ctus sit simulatus, sed in specie, & qualiter præsumatur, vel probetur per testes, vide per Ange. hic.

n *Exposa*. id est expulsa sic j̃. de fideicom. hære. §. sed quia stipul.

o *Recta via*. vel indirecta: non curo, vel dic, id est recto iure.

p *Vel magistratus*. quoslibet, etiam si non habẽt merum imperium uel mixtum, vt in authen. de defen. ciui. §. iusiurandum. versicu. & quicquid aliud, & ibi glo. colla. iij. & etiam extraordinarios, vt duo Bonoñ. coram iudice Mutiñ. vt ff. de manu. vind. l. etiam. §. fi. & C. de iud. l. vlt. alias penul.

q *Intrent*. si iudex est in domo. idem vbicunque sit, dummodo non sit in loco turpi, vt ff. de iusti. & iur. l. pen. & ff. de arb. l. si cum dies. §. penul.

r *Sua manu*. id est debet capere eum per manum, & relaxare eũ per uerba ad hoc idonea. c Vel dic manu, id est potestate. nam quandoque & non capta manu emancipatur, ut C. de emanc. libe. l. penul. Accursius.

s *Et tunc*. id est ex tunc. nam prius occuparet pater omnia iura peculij, vt j̃. qui. non est per fa. te. §. j. & est simile tunc. ff. de cõd. D & demonst. l iiij. in fi. & ff. si cert. peta. l. lecta. circa prin. ibi, tunc co amplius, & in glo. tunc. & ff. de vulga. substit. l. in pupillari. §. j.

t *Ex edicto*. s. posito, ff. si à pa. quis fue. ma. l. j. in fin. j. respons.

u *In bonis*. acquirẽdis vel acquisitis, uel à patre sibi nũc collatis.

x *Manumissus*. id est emancipatus. impropriè enim ponitur, ut ff. quando actio. de pecu. est anna. l. j. §. alienatio.

Additio. Quod est uerum de stricto iure. C. secus de iure digestorum ſm Iaso. p. l. Pantonius. ff. si à pa. quis fue. manu.

y *Patrono*. patronus aũt succedit liberto in totum ab intestato, filijs non extantibus: ex testõ in tertia parte bonorum liberti: liberis existẽtibus, in nihilum, licet olim esset aliter, ut j̃. de suc cess. liber. § j. & ij. & §. sed nr̃a. Sic erit hic in patre. Sed hæc simili tudo interdum fallit. nam interdum habet totum pater, ut si filius turpem personam instituit hæredem, ut ff. si à paren. quis fuerit manu. l. Pantonius. in princip. Interdũ nihil ex successione, uel alio modo, ut in sex casibus, scilicet qñ pretium emancipationis accepit pater à filio. Itẽ qñ filius est miles, & habet castrensia, ut ff. si à pa. quis fue. ma. l. j. §. si parens. & §. est & alius, & ff. de mili. testa. l. si a milite §. fin. & l. seq. Item filijs alijs patris, licet hæredibus, non datur, ut ff. si à pa. quis fue. ma. l. j. §. fina.

c) Et ita cõiter obseruatur secũdum Ang. quãdo sit inter presentes, secus si inter absentes, ut hic sequitur.

secus

Actio Calui siana.

secus est in filiis patroni. Itē qñ emancipauit coactus, vt ff.si à pa.quis fue.manumiſ.le.j.§. fi. Item Caluiſiana non ita patri vt patrono dat, ut ff.ſi à pa.quis fue.ma.l.j.§.ſi parentes. & l.nō vſque.Itē nec operas à filio vt à liberto patronus habet, vel pōt habere:ut ff.ſi à paren.quis fue.manu.le.pen.licet hæc prædicta ſpecialia in patrono vera nō ſint, ut colligitur ex generali capite illius tituli,ſi à pa.qs fue. ma. leg.j.j. reſpon. & ij. & in ſpecialibus caſibus, qui in illo titulo ponuntur, vt dictū eſt.Sed ſm hoc ſemper vī pr̄amittere : cùm ſemper præmium emancipationis habeat hodie,vt infra per quas perſo. not. acqui. §.hoc quoq;.& C. de bo.quæ li.le.cum oportet. §.pe. Sed dic iſtud legale, nō conuentionale prēmiū eſſe:& ideo licitum,nec puniēdum : vt C.de admi.tu.le. ſancimus creationc.ibi, nō enim dēt, & C.ad leg.Iul. de adul. le. Gracchus. ver.quod legitimè. ADDITIO. Dic q̄ de cōſuetudine aliter obſeruatur : quia pater in emancipatione donat aliquid filio, ſecūdū Ang. & Iaſ. hic.

a *Ex manumiſſione*. id eſt ex emancipatione.

b *Nanciſcitur*. cōcordat huic verbo.ĵ.de leg.paru.& ĵ.de fid.tu.in prin.

[*Admonendi.*] CASVS. Dicit Iuſtinianns ī hoc §.q̄ ſi parens filiū, & ex eo nepotē vel neptē in ptāte retinuerit,vel ecō uerſo : liberū erit arbitrium ei, à nexibus ſuæ poteſtatis nepotē uel neptem dimittere, & filium in ſua ptāte retinere, vel in ſuo arbitrio erit oēs ſimul ſui iuris efficere.

c *Liberum arbitrium eſſe*. niſi in caſibus:vt ĵ.eo.in fi.dicemus.& facit ad hunc §. ff.de adop. l. liberum.

d *Habet*.vt ſupra de pa. po.§. qui igitur.

e *Manumittere*. id eſt emancipare.

f *Vel omnes*.repete,liberum eſſe.Accurſius.

[*Sed & ſi pater.*] CASVS. Domine, iam vidi plures modos quibus tollitur pat-po. nūquid adhuc pluribus modis tolli poterit ? Reſpon.quòd ſic.Nam per tranſlationem poteſtatis tollitur patria poteſtas quantum ad ipſum,quem poſt in poteſtate habuit pater. Si enim pater filium ſuum quem in poteſtate habet,auo filij ſui, vel proauo paterno vel materno ſecūdum tenorem noſtrarum conſtitutionum in adoptionem dederit & hoc ipſum coram iudice competente actis interueniētibus manifeſtauerit,præſente filio, qui in adoptionem datur, & nō contradicente huiuſmodi adoptioni,& etiam eo præſente cui in adoptionem datur:in hoc caſu quia in vnam perſonā concurrunt & naturalia, & adoptionis iura, ius poteſtatis naturalis patris omnino diſſoluitur, & in huiuſmodi patrem adoptiuum transfertur : in cuius perſona cōſtituimus adoptionem pleniſſimam eſſe,quando ea quæ diximus,concurrunt.Et hæc vſque ad illlum.§.illud autem. Franc.

g *Conſtitutiones*.vt C.de adop.l.cum in adoptiuis.& ŝ. de adop.§. ſed hodie.& §.ſi verò.

h *Præſente eo*.niſi ſit infans: vt C.de emancip.li.l, pen. Accur.

i *Non contradicente*. Nota patientiam conſenſui comparari. ſic qui tacet, affirmat,ſic ff.de pignor.leg.fideiuſſor ij.§. pater. in fine.& ff.ſolu.matrimo.l.ij.§.fina.Argum.contra ff.de adop, leg.ij.§.j. a & de procura.l. filiusfamilias.§.j. Accurſius.

Tacens affirmat.

ADDITIO. Sed ibi erubeſcentia tacuit,quo caſu non videtur conſentire,ſecundum Iaſ.per tex.in leg.pen.ff.de fur.vel pro ſolutione diſtingue vt per Ange. Aret.hic.

a) Sed ibi ſm Chriſtoph. regitur expreſſius cō ſenſus pro forma.

k *Tranſit*.ergo non tollitur patria ptās,ſed trāsfertur. Ad quid ergo hic caſus in hoc titulo ponitur? Reſpon. quia etſi nō tollitur incommutabiliter, tollitur tamen quo ad primum.Idem

dico in eo qui iudicatur in poteſtate mea non eſſe. nam non efficitur ſui iuris, cùm ſententia non faciat ius, imò remanet A in poteſtate, licet quo ad me pro emancipato habeatur, vt ff. de condi.indebiti.l.Iulianus.in princ. &l. vlt.

1 *Diximus*. vt ſupra tit.j.§.ſi verò. Accurſius.

Diuiſio.

[*Illud autem.*] Diuidit in tres partes.Primò dicit de filijs ante emancipationē patris q̄ceptis. Secundò de conceptis poſtea. Tertiò q̄ filius nō pōt cogere patrē ad emancipandū eū. Secūda ibi, Quòd ſi poſt. Tertia ibi, Et quidem. Aretin. CASVS. Ponamus q̄ aliqs habeat filium in ptāte, & vxor iſtius filij ex eo q̄ceperit & poſtea eundē filium emancipauerit, vel in adoptionē dederit,modò quæritur,vtrum partus ante emāncipationē cōceptus,& poſtea editus, naſcat in ptāte aui. nihilo minus? Reſpon. Iuſtinia.q̄ ſic.ſed ſi poſt emancipationem cōceptus fuerit, ſecus erit, quia tunc partus ex ea editus,in ptāte parentis emancipati vel aui adoptiui erit. Et ſciendum quòd in parentum ptāte exiſtentes nullo modo poſſunt compellere parētes eos de ſua poteſtate dimittere. Et hæc vſque in fi.ti.Fr.de Arc.

[*Illud.*] Hic §. tradit duo præcepta, ut ŝ. de adoptio. §. ſed hodie Accurſius.

adoptatur,& non contradicente. i necnon eo præſente qui adoptat : ſoluitur quidē ius poteſtatis patris naturalis : tranſit k autem in huiuſmodi parentem adoptiuum, in cuius perſona & adoptionem eſſe pleniſſimam antea diximus. l

Conceptus prius quàm pater emāciparetur, aut cui piam aſcēdentium in adoptionem daretur,in auita remanet poteſtate, non ita ſi poſtea conceptus ſit.

Illud autem ſcire oportet, quòd ſi nurus tua ex filio m tuo conceperit, & filiū poſtea emancipaueris, uèl in adoptionem dederis, prægnante nuru tua, nihilominus quod ex ea naſcitur, n in poteſtate tua naſcitur. Quod ſi poſt emancipationem vel adoptionem conceptus fuerit:patris ſui emancipati, uel aui adoptiui poteſtati ſubijcitur. Et quidem o neque naturales p liberi, neque adoptiui ullo penè q modo poſſunt cogere parentes de poteſtate eos ſua dimittere.

m *Ex filio*. ſcilicet naturali & legitimo. ſecus in legitimo tantum, vt in adoptiuo. nam tunc filiò emancipato etiam nepos ex eo emancipatus videtur, ſecūdum quoſdā vt ff.de ca.de.l.liberos.§.emancipato.& ff.de adopt. l.ſed etiam nepos.vel melius dic in eo idem quod in naturali,vt in fine huius tit.& ff.de adopt.l.liberum.& ff.de cap.& poſtlim. reuer.l.ſi me tibi. Accurſius.

n *Ex ea naſcitur*. ſecus in ancilla prægnante manumiſſa vel alienata,vt ŝ.de inge.§.ſufficit.* & ff.de acq.rerum do.l.fin.& C.de prob.l.matrem.

* Rō eſt favor libertatis: vt l. qui in vtero. ff. de ſtatu ho.

o *Et quidem*. hoc eſt ſecundum præceptū, & repete,ſcire oportet,quòd neque &c.

Aegi. Per. Emāciparе filium pater cogitur in quatuor caſibus.

p *Naturales*.ſubaudi,& legitimi.nam naturales tantum nō ſunt in poteſtate,vt ſupra de nupt.§. fina.

q *Penè*. hic no.talem regulam, quòd nullus filius poteſt compellere patrem vt emancipet eum. quòd fallit in quatuor caſibus: & ideo dicit, penè : vt ſi pater agnouerit legatum ſibi relictum hac contemplatione, vt liberos emanciparet. nam tūc compellitur extra ordinem emancipare: ut ff. de conditio. & demonſtratio.l.ſi cui legatum. Item ſi Titius adoptauit priuignum ſuum,compellitur emancipare eum,eo pubere facto,ſi probauerit ſibi non expedire eſſe in poteſtate, ut ff. de adopt. l.nonnunquam, & l.ſequen. Item in quolibet adoptiuo, vt ff. de mino.l iij.§. ſi quis minor. Item ſi filiæ peccandi neceſſitatem imponat: vt C.de epiſcop.aud.l. ſi lenones. Item ſi filium malè & contra pietatem affecerit,vt ff.ſi à paren.quis fue. mal.fin.Item econtra filius non poteſt compelli vt emancipetur. * vt in authen.quib.mod.nat.effic.ſui.§.generaliter. colum.vij.

D

ADDITIO. Niſi ex prædictis cauſis,ſecundum Barto.in l.quidam cū filium.ff.de verb.obl.& Iaſ.hic.Sed Ang.tenet contrarium: niſi quando filius agnouiſſet legatum ſibi relictum contemplatione emācipationis. & no.in dict.l.quidā. ex eiſdē cauſis quē poſſe inuitū emancipari, ex quibus poteſt exhæredari.

* Etiā ſit patrē male tractet &c.ſecundum Ioā. de Pla. & Ang. hic. Egi. Per. Continuatio.

DE TVTELIS.

Imperator continuat hanc rubr. Vel ſic: Dictum eſt ſupra de quadam diuiſione perſonarum : quia quædam ſunt ſui iuris, quædam alieno iuri ſubiectæ ſunt. Verum quia eſt reperire aliam diuiſionem, quia quidam ſunt in tute-

la. &c. ideo sequitur videre de tutelis.

Diuisio. *Ranseamus nunc.*] Iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò subdiuidit primũ membrũ personarũ positum ſ. titu. de his qui sunt sui vel alieni iuris. Secundò definit quid sit tutela. Tertiò, qui sunt tutores, & vnde dicantur. Quartò, qui sunt illi qui possunt tutores ex testõ dare Scda ibi, Est aũt. Tertia ibi, Tutores. Quarta ibi, Permissum. Aret. Casvs. Iustinianus, dicit hic continuando processum suũ. Nũc trãseamus ad aliã diuisionẽ personarũ. Nã ex his personis quæ in ptãte non sunt, quædã sunt in tutela, vel in cura: quædam neutro iure tenent. vnde videamus de illis psonis q̃ sunt in tutela vel cura. Nã cognitis illis psonis quæ sunt in tutela vel cura, cæteras quoq; personas, illas videlicet, quæ neutro iure tenent simus ītelligemus. Prius enim inspiciamus de illis personis, quæ sunt in tutela, & hæc dicuntur vsque ad illum. §. est autem tutela. Franciscus.

TITVLVS XIII.
DE TVTELIS.

Ponit triplicem speciem personarum. Et cognitio vno de cõtrarijs, cognoscitur & reliquũ. hoc dicit. Aretinus.

Ranseamus nunc ad aliam [a] diuisionẽ personarum. Nã ex his [b] personis quæ in potestate non sunt, [c] quædam vel in tutela sunt, vel in curatione, quædam neutro [d] iure tenentur.

Videamus ergo de his quæ in tutela vel in curatione sunt: ita enim [e] intelligemus ceteras personas, quæ neutro iure tenẽtur. Ac prius dispiciamus de his quæ in tutela sunt. [f]

Illud ex tutelæ definitione nota, tutorẽ primario personę tuẽdæ cã datũ, secundariò bonorũ.

Est autem tutela (vt Seruius [g] definiuit) vis ac potestas [h] in capite libero [i] ad tuendum [k] eum q̃ ꝓ ætatẽ [l] se defendere neq̃t iure ciuili [m] data [n] ac permissa.

Ille est tutor, in quem cadit definitio tutelæ. Aretinus.

Tutores aũt sunt, qui eã vim [o] ac ptãtem habent, ex qua re [p] ipsi nomen acceperunt. Itaque appellantur tutores, quasi tuitores atque defensores: [q] sicut æditui dicũtur, qui ædes [r] tuentur.

Cõcessum est patri impuberibus filijs quos in potestate hẽt testõ tutorem dare: itẽ nepotibus, modò eo mortuo nõ sint in eorũ patris recusari potestatem.

Permissum est itaque [s] parentibus liberis impuberibus [t] quos ad tuendum, [d] sed ad gubernandum prout vult, & sibi acquirendum.

[*Permissum est.*] Casvs. Domine, iam video quòd vultis de illis tractare, qui sunt in tute. Dicatis ergo si placet, quid est tutela? Respon. Iustin. definiendo tutelam. Tutela (prout Seruius iurisconsultus definit) est vis ac potestas &c. Et definitionis partes in casu mutari non possunt, & hæc vsq; ad illum §. tutores autem sunt &c. Sed domine, iam video quid est tutela, dicatis ergo, qui sunt tutores? Ad hoc respon. Iustin. ꝙ tutores sunt, qui eam vim & potestatem acceperunt, ex qua vi & potestate nomen suum acceperunt. Nam dicuntur tutores à tuendo, quasi tuitores, id est defensores: sicut æditui dicũtur, qui ædes tuentur. Et hæc vsque ad illum. §. permissum.

[*Permissum est itaque parentibus.*] Vt uerò parentes, instituere liberis tutores possunt an, & substituere? Sic vī. l. verbis. D. de verb. signi. Cuiacius.

Addition. Hanc glo. probat Ias. quia licet allusio uocabuli conueniat, non tamen procedit: quia repugnat definitio: vt not. Bart. in l. j. ff. de testa.

[*Permissum est.*] Diuiditur in tres partes. Primò ponit dictũ in genere. Secundò illud modificat. Tertiò modificationẽ exemplificat. Secunda ibi, Nepotibus. Tertia ibi, Itaque. Are. Casvs. Domine, ex quòd vultis tractare de tutelis, & testamentaria tutela, quæ dignior est: dicatis ergo in primis, q̃ possunt dare tutores in testamento, & quibus? Ad hoc respend. Amice, permissum est parentibus, qui liberos tempore mortis in potestate habent liberis suis impuberibus in testamento suo dare tutores. & hoc in filijs & filiabus generaliter locum obtinet: sed secus est in nepotibus & neptibus & cæteris liberis in remotiori gradu constitutis. Nepotibus enim & neptibus ita demum possunt parentes in testamento suo tutores dare, si post obitum eorum huiusmodi nepotes in patris sui potestatem recasuri non sunt. unde si tempore mortis, me filium tuum, & ex me nepotes & neptes in potestate tua hẽas, nepotes & neptes in testamento tuo tutores accipere nõ poterunt: licet in potestate fuerint: quia statim post mortem tuã in potestatẽ patris sui sunt recusari. Sed pone: Dñe, iam uideo ꝙ parentes in testamẽto suo liberis suis impuberibus tutores dare possunt, sed nunquid permittitur parẽtibus dare posthumis suis tutores in testõ? Rñ. Imperator ꝙ sic. Nam cum pluribus alijs cautis posthumi pro iam natis habeantur, statutum est in hac causa non minus posthumis, q̃ ẽt iam natis tutores à parentibus in testõ dari posse. & hoc est verum, si in hac causa sint posthumi, ut si uiuis parentibus essent nati, in eorũ potestatem caderent. Et hæc usque ad illum. §. sed & si emancipato filio. Fraciscus.

[*Permissum est itaque parentibus.*] Vt uerò parentes, instituere liberis tutores possunt an, & substituere? Sic vī. l. verbis. D. de verb. signi. Cuiacius.

---

a) Nisi in his in quibus patris auctoritas vel consensus nõ sufficit, vt q. a non de ipsius sed filij cõmodo tractatur, quo casu datur curator bonis, vt l. fi. §. fin aut ẽ in secunda. C. de bo. quæ liber. cuius sola auctoritate in criminalibus vel actionibus personalibus põt filius esse in iudicio, vt Per Ange. & Ia. hic.

b) Dic qd̃ ista solutio non procedit quantum ad versic. nam si, ibi positum, qui est cõtra. sed dicit Iac. qd̃ ille casus est singularissimus, secundum Bart. ibi.

c) Istã glo. reprehendunt communiter doctores hic.

Ias. 16. p. 6.

Ias. 16. p. 6. & 16. glo. 2.

Per hoc differt à patria ptãte, à qua filius non liberatur pubertate vt pupillus à tutela, secundum Nic. Aegi. Per.

d) Scilicet principaliter, sed bene in consequentiã: l. fi. §. necessitate. C. de bo. quæ libe. unde non considerabitur l. j. ff. de auct. tut. vt hic per Christopho.

e) Et ideo differt à tutela propriæ personæ, rerũq; ꝓpriarũ, quia est de iure gentium. l. ut vim ff. de iust. & iur. & l. 3. ff. ad l. Aquil. secundum Christop.

---

a *Ad aliam.* nã diximus duas, vt ſ. de iu. perſo. in prin. & ſ. de his q̃ ſui vel alieni iuris ſunt. in prin.

b *Ex his.* nota ergo ꝙ hic ſubdiuidit illud membrum, quædã ſui iuris ſunt, quod eſt oppoſitum illi, quædam alieno iuri ſubiectæ ſunt. vt ſupra de his qui ſui vel alieni iuris ſunt.

c *Non ſunt.* qui ergo in tutela vel cura ſunt ſui iuris ſunt. Filiusfamilias ergo non põt habere tutorem vel curatorem, vt hic, & C. de cur. furio. l. fi. in prin. [a] Sed ꝙ. C. de ſent. paſſ. l. fi. §. j. quia filius eius qui eſt apud hoſtes, eſt in tutela, & tamen non eſt ſui iuris, vt ſupra tit. j. §. ſi ab hoſtibus. ſed ibi [b] vere non erat in poteſtate cùm pater deportatus eſſet, vt diximus ſupra tit. j. §. cum autẽ.

d *Neutro,* nec tutela nec cura.

e *Ita enim.* quia contrariorum eadem eſt diſciplina, ut hic, & ſ. de his qui ſui vel alieni iuris ſunt. in princ.

f *In tutela ſunt.* de alijs dicetur. j. de cura.

g *Seruius.* nomen eſt iuriſconſulti, & facit ad hunc §. ff. eo. l. j.

h *Vis ac poteſtas.* id eſt violenta poteſtas, nam datur tutor inuitus. cum enim ſit munus publicum, vt infra de excu. tuto. & cura. in prin. ibi, exemplo cæterorum munerum. ergo inuitus datur, vt C. de decu. l. nullus. lib. x. Item inuito datur, vt ff. de tut. & curat. da. ab his l. necnon. & ff. de tute. l. ij. Vnde patet quòd hic eſt alia poteſtas, quàm patris in filium, & domini in ſeruum: cũ illa ad commodum ſit: vt j. per quas perſo. no. acqui. §. j. & ſ. de his qui ſui vel alie. iuris ſunt §. ij. hęc verò ad onus, tenet enim de dolo & lata culpa, vt C. arbit. tut. l. ij. Item per hoc quòd datur inuito, differt à curatore, qui volenti datur, vt infra de cur. §. item inuiti. & ff. eo. l. ij. §. ſi pupillus. Vel dic, vis ad cogendum, poteſtas ad imperandum.

i *Libero.* nam niſi ſit liber pupillus, non poteſt habere tutorẽ, cum ſi ſeruus ſit, non ſit ſui iuris, quod eſt neceſſe, ut ſupra eo. in princip. [c] Item & ſi dubius eſt, poteſt habere tutorẽ, ut ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. ei qui. eſt tamen caſus ubi ſeruo datur tutor, ut ff. de tuto. & curat. da ab his. l. ſi impuberi. primo reſp. cui tamen legi ſignatur contra. ff. ad Trebel. l. ſi res aliena. §. ſi ſeruus. & leg. cogi. §. fina. & his duabus eſt alia contra. ff. eod. titu. leg. mulier. §. non eſt. Quæ legum contrarietas ita ſoluitur, cùm libertas fideicommiſſaria & hæreditas relinquitur ab eodem præſtanda: poterit ſeruus cogere ut inſtitutus hæreditatem adeat, & tunc datur etiam ſeruo tutor. vbi verò ab vno hæreditas, & ab alio libertas relicta eſt: non poteſt niſi prius præſtita ei libertate tunc enim coget alium hæredem hæreditatem adire, & ſibi reſtituere, ſecundum Ioan.

k *Ad tuendum.* per hoc ẽt remouet patriam ptãtem, quæ nõ eſt ad tuendum, [d] ſed ad gubernandum prout vult, & ſibi acquirendum.

l *Per ætatem.* ad differentiam curatorum, qui dantur furioſis, & mente captis, qui propter morbum ſe defendere non poſſunt. vt infra de cura. §. furioſi. Accur.

† Per hoc differt à patria ptãte, à qua filius non liberatur pubertate vt pupillus à tutela, ſecundum Nic. Aegi. Per.

m *Iure ciuili.* Not. tutelam eſſe de iure ciuili, [e] licet omnes ferè contractus ſint de iure gentiũ, vt ſupra de iur. natu. §. ius autem.

n *Data.* ſcilicet à lege vel iudice: permiſſa verò à teſtatore dī: vt j. eod. §. permiſſum. Vel dic, data perſonæ prīcipaliter, permiſſa ſecundariò rebus: vt infra tit. j. §. certæ. & infra de excuſa. tutorum. §. datus.

[*Data.* ac permiſſa.] Datur legitima, Permittitur teſtamentaria. Datiua ex alijs legibus deſcendit. Cuiacius.

o *Eam uim.* quæ eſt dicta ſupra prox. §.

p *Ex qua re.* id eſt vi & poteſtate.

q *Defenſores.* & ſecundum hoc ẽt curatores ſunt tutores: ſecũdum Ioan. & plerunque ſic appellantur: ut ff. de lega. iij. l. cum filio. §. j. & ff. de mi. l. j. §. ij.

r *Qui ædes.* vt eſt præfectus vigilum, & qui cum eo de nocte vadunt: vt ff. de off. præfect. vigi. l. ij. §. ſciendum. Accur.

s *Permiſſum eſt itaque.* quia quædam generaliter vidimus de tutelis & omnis tutela eſt uel teſtamẽtaria, vel ltĩma, vel datiua: itaque prius de teſtamẽtaria, vtpotę de digniore videamus ī hoc titulo, & ſequenti. De legitima autem dicetur j. de legiti. agnat. vſque ad titu. de Atti. tut. de datiua dicetur infra de Attil. tut. per totum.

t *Impuberibus.* etiã inuitis: vt ff. de tut. l. muto. hoc etiã prætori & præſidi

præsidi licet,ut ff.de tuto.& curatoribus dat.ab his.l. necnon. & l.nec mandante. §.fin.

a *In potestate.* naturalibus etiam dare possunt in his quæ sibi relinquuntur: a vt C. de confir. tut.l.fi.

b *Testamento.* vel codicillis testamento cõfirmatis: vt ff.de test. tute. l.iij.

c *Tutores.* sed non curatores, ut infra de cura. in princip.

d *Tua sit.* & nunquam exiuit, alioquin non redit: vt ff. de adopt. l. si pater filium. & de hoc dixi ſ. tit.j.§.j. Accursius.

e *Non poterunt.* licet miles sit testator,vt ff.de test. tut.l.ij.

f *Tutores.* si autem filius vel emancipatus est vel mortuus,tunc nepotes ex eo sunt sui iuris mortuo auo,ut ſ.ti.j.§.j.in fi. vnde ex testamento aui possunt habere tutorẽ, vt hic innuitur.

g *In compluribus.* vt quotiens de commodo eorũ quæritur, ut ff.de stat. ho.l.qui in vtero.non si de commodo aliorum: vt ff.de verb. sig.l. quod dicimus.vel sic de incõmodo matris: vt ff. de stat.hom.l.Imperator.ij. quo casu non habetur pro iam nato.

h *Fierent.* vt quia ex vxore nasciturus erat vel nuru: aliud si ex concubina,nisi in his quæ sibi dimitteret,vt C.de confir. tuto.l.fi.tales enim tunc non nascerentur in ptãte.ſ.de nupt. §.fina.

in ptãte a habent,testõ b tutores c dare:& hoc in filios filiasq; procedit oĩmodo. Nepotibus verò neptibusque ita demum parentes possunt testamento tutores dare, si post mortem eorum in patris sui potestatem nõ sunt recasuri.Itaque si filius tuus mortis tuæ tempore in potestate tua sit: d nepotes ex eo non poterunt e ex testamento tuo tutores f habere, quamuis in potestate tua fuerint: scilicet quia mortuo te, in patris sui potestatem recasuri sunt.

Posthumo quoque (qui si viuo patre natus esset,in eius potestate futurus fuisset) testamento tutor dari potest.

Cum aũt in cõpluribus g alijs causis posthumi pro iã natis habeantur,& in hac cã placuit non minus posthumis quam iam natis testõ tutores dari posse,si modò in ea cã sint,vt si viuis parentibus nascerentur, sui hĩdes, & in potestate eorum fierent. h

Emancipato, inutiliter testamento datur tutor: datus tamẽ, etiam sine inquisitione à iudice confirmandus est.

Sed & si emancipato filio tutor à patre datus fuerit testamẽto: confirmandus i est ex sentẽtia præsidis omnimodo, id est sine inquisitione. k

[*Sed & si emancipato.*]

Casvs. Dñe, iam video q̃ permissum est parentibus liberis suis impuberibus in sua ptãte existentibus in testõ suo dare tutores.sed pone q̃ pĩ in testõ filio emancipato dederit tutorẽ, nunquid valet in casu isto tutoris datio? Resp. q̃ non,sed tñ licet in casu isto de iure non teneat tutoris datio, si tñ de facto pĩ in testõ suo filio emancipato tutorẽ dederit,iste tutor à patre de facto datus,ex præsidis sententia confirmandus est omnimodo.i.sine inquisitione. Et hæc dicuntur vsque in fi. tit. Fr.

i *Confirmandus.* non ergo valebat datio per se,cum non esset in ptãte:vt ſ.eo,§.permissum. Sed nunquid hic tutor cõfirmatus dr̃ testamentarius? q̃ si esset.præferretur legitimo,ut ĩ.tit.ij.in prin.an datiuus? qđ põt admitti,& facit pro hoc ff.de uer.sig.l. lege. b & in auth. de defen. ci.§. si de cętero.col.iij.ita legitimus tutor huic præfertur,ut ĩ.de Attil.tuto.in prin. c & ideo glossauit,id est sine inquisitione, non quòd vellet eum confirmari, si alius esset legitimus, sed quia non quæritur an sit locuples, vel non.Sed argum.contra.ff.de cur.fu.l. si furioso puberi.

k *Sine inquisitione.* i.quia non satisdat,scilicet rem pupilli saluã fore.Itẽ locuples sit, vel non,hoc enim non quæritur,vt ff.de cõfir.tu.l.j.Sed aliud in matre dãte tutorẽ filio.ibi enim & si nõ satisdetur,tñ cum inquisitione datur,vt d.l.dr̃.& C. de confir.tu. l.j.Sed quare diuersum in matre dante tutorem filiæ? Respõ.in memoriã præcedentis ptãtis,vt ff.de quæsti. l. vnius.§. seruus.j. & ff.qui pet.tutores.l.fi.facit ad hoc infra de satisd.tut.& cur.in prin.& ff.de liber.agno.l.j.§.Iulianus.& C.de episco.audien.l.de creationibus.Sed argum.contra.ff.de in lit.iurand.l.videamus.

[*Sine.*] inquisitione.A patre tutor emancip.datus sine inquisitione.cõfirmat̃.naturali datus non itẽ,nisi ei aliquid relictũ sit. A matre nunquã datur,nisi instituto l.pr̃. D.de test. tut.ex qua in l.4.C.eo.tit.tollenda est negatio in eu loco,quando aũt eos, & is quidem ex inquisitione etiã confirmandus est. Cuiacius.

QVI TESTAMENTO TVTORES dari possunt.

Dictum est supra in §.permissum.tit.j.quibus dantur tutores.Restat videre qui possunt dari tutoris, ideo ad hoc videndum ponitur hic hæc rubrica. Aret.

Dari autem.] Totus iste tit̃us diuiditur in quinque partes. Primò qui possunt tutores dari. Secũdo qũo seruus alie

Instit.

nus potest in testamento tutor dari. Tertiò quando furiosus vel minor tutor datur. Quartò qñ ad certum tps, vel sub condõne,vel certæ rei datur. Quintò qñ filijs vel filiabus datur: qui bus datus videatur.Secũda ibi,Seruus autem.Tertia ibi,Furiosus.Quarta ibi,Ad certũ tps.Quinta ibi,Si quis filiabus.Et hoc principium subdiuidit in quatuor pates. Primò, q̃ paterfamilias & filiusfamilias potest tutor dari. Secundò quando seruus proprius dat̃ cum libertate.Tertiò: q̃ si sine libertate,tunc tacitè videtur sibi data libertas. Quartò, qñ credebatur lib. Partes de se patent. Casvs. Dñe, iam vultis tractare qui possunt tuto. dari in testamento. Ad hoc resp. Imp. Amice,tutor in testamento dari põt non solum paterfamilias sed etiam filiusfami. & non solum liberi homines in testõ tutores dari possunt, sed etiam serui.Nã quis seruum proprium in testõ suo cum libertate tutorem dare potest, & non solùm si libertatem expresserit, tenebit tutoris datio, sed etiam si proprium seruũ sine libertate in testõ tutorẽ dederit. Ex ipsa enim datione tutelæ ipse seruus vĩ directam libertatem accepisse,& per hoc administrationem q̃sequitur, & hoc verũ est qñ testator qui dedit eũ in tutorem, serui conditionem non ignorauit. Nam si per errorẽ quasi liberum eum dedit,aliud erit dicendum, quia in eo casu nec liber,nec tutor erit. Et hæc vera sunt in proprio seruo. Sed si seruus alienus purè in testõ datus tutor fuerit, cum liber erit, puta testator ita dixit,Stichum seruum Petri cum liber erit,tutorem do:vtiliter datus uidetur,& hoc est verum in seruo alieno.Sed si proprium seruum eo modo dederit tutorem, videlicet cum adiectione, cum liber erit, inutiliter dedisse intelligit. Sed pone,quidam satis inconsultè prouidens liberis suis, dedit eis quẽdam furiosum tutorem,vel fortè minorẽ xxv. an.quid iuris est in hoc casu? Ad hoc respond.Imper.quòd si furiosus vel minor xxv.annis tutor datus fuerit, tunc demũ tutor erit. cùm furiosus compos mentis factus fuerit, aut maior xxv.an. extiterit. Et hæc vsque ad illum §. ad certũ tempus. Franciscus.

l *Paterfamilias.* nisi sit mutus vel surdus: d quia tutor & loqui & audire debet,vt ff.de tut.l.j.§.pe.& §.fi. Additio. Et ideo taciturnitas seu patientia tutoris non haberetur pro auctoritate,vt no.glo.in l.iij.ff.de aucto. tuto. posset tamen esse procurator ad negocia,sed non curator,vt per Ang. & alios hic.

m *Filiusfamilias.* cum enim tutela sit ius publicum, ut infra de excu.tu.in prin.nõ curatur ius pa.po.vt ff.ad Treb.l. nã quod.j. resp.& ff.de his qui sui vel alie.iur.sunt l.filiusfamilias.quo casu pater de peculio tenetur,nisi agnoscat.tunc enim.ſ.quia agnouit insolidũ,vt ff.de tu.l.ſi filius.& ff.de adm.tu.l. Lucius Titius.

n *Testamento.* sed à præside tutor dari non põt seruus,vt Cod. qui dari tut.pos.l.in seruili.

o *Et sine libertate.* non expresso hoc quòd sine libertate det, sed omisit libertatis dationem,vt supra qui ma.non pos.§. licet.in fine.& C.de necessa.ser.l.quidam.§. illo. Accursius.

p *Directam.* imò videtur quòd fideicommissariam, vt C. de fideicom.li.l & si non adscripta,e contra.Sed certè hic testamento,hoc fit,ibi alia voluntate,puta codicillis vel per epistolã.Vel dic quod ibi alienum credebat, hic suum sciebat. Item alia ratione non videtur valere datio,quia ille solus datur tutor, qui testamenti habet factionem,vt ff.de testa. tut.l.testamento tutores.Respond. illud intellige in passiua significatione, in qua etiam seruus dicitur habere testamenti factionem, vt infra de hæredum qualita. & diff. §. testamenti.

a) Et est rõ quia tunc nõ dicitur dari tutor personæ, sed hæreditati siue rebus. l. pater. §. 1.ff. de test.tut. & si dixeritis,nonne tutor datur personæ? Respon.verũ quãdo datur à lege uel à iudice qui habet subditos in potestate,uel à testatore.l.haben te pupillũ in potesta te, secũdũ Christo.

Tutor cõfirmatus ẽ datiuus,& non testamẽtarius.

b) Imò nõ facit secundum doct. quia dare uidetur qui ex necessitate confirmat:vt hic in verbo, omnino, arg.l.rem. legatã ff de adi.leg. Sed melius proba tur in l.3. ff.de cõfir. tut. vbi cũ assimilatur testamentario, patet qđ non est idẽ l. quod Neru. ff. depo.

c) Dic qđ cõis opin. est in contrarium, propter ordinem titulorum.

d) Scilicet penitus.aliàs secus. l.fi. ff.de lega. tut.Itẽ hoc uerũ in personalibus, vt hic etiã si talis morbus superueneri', quia desinit ipso iure,etiam si admotus labiorũ intelligeretur ut hic per Bal.Secus tamen in muneribus patrimonialibus.l.omnes.§.1.ff. de muneri. & hon.

Nam in his q̃ sunt publici iuris filius habetur,p patre,maximè ĩ his quæ repre sentant duplicem personam, ut sunt magistratus sed in his in q̃ bus repræsentat simplicem personam, ut in testamẽti factione non habetur pro patre, secundum Nic. Aegi. Per. e) Ex quo not. quod p̃mouens ad dignitatem scienter inhabilem, videtur cũ eo dispensare si potest, no. aliàs l. 2.C. si seruus aut liber ad decur.aspirali. 10.secũdum Ang.

[a] *Datus sit.* ſ. proprius ſeruus, licet hoc non ſit veriſimile, vt C. de reſcind.vend.l.quiſquis. ſed forte ex cā hæreditària nouiter habeat, vt ff.de reg.iur.l.qui in alterius,& j.de vſucap.§.ꝙ autē.

[b] *Dicendum eſt.* ſcilicet vt neque liber, neque tutor ſit. idem multo magis in alieno, vt ff.de fideicom. lib.l. generaliter.§.ſi quis tutorem.& ff.de teſt.tutel. ſi quis tutorem.

[c] *Inutiliter.* ſ. vt ſtatim ſit, ſed cum liber erit.

Purè. inutiliter. Imò ineſt ſemper hæc cōditio cūm liber erit, vel exemplo ſerui proprij data ei potius per fideicommiſſum libertas videtur. Poteſt defendi hæc non eſſe contraria, arg.l.qui tutelam.§.j.& §.vlt.D.de teſtam.tuto. Cuiacius.

[d] *Datur.* quia directo non erit liber, ſed * per fideicommiſſum, vt ff. de teſta.tute.l.ſi hæreditas.§.fin.& C. de fideicōmiſſ. liber. l. & ſi non adſcripta.

[e] *Eo modo.* ſ. cum liber erit, nam non erit tutor. inutilis enim dī ēt ſtipulatio ꝓp inutilem adiectionem, vt ff.de ſtipula. ſer.l.ſed ſi ſibi.[a] vel aliter inutiliter, quia pro non adiecta habetur, & erit tutor, ac ſi non eſſet adiecta, vt & alias j.de hæred.inſtit.§.impoſſibilis, vel dic tertiò ſecundum P. non erit tutor nunc, ſed cōditione extante. hæc non placet, quia ſic non eſſet differentia inter ſuum & alienum.[b] ſed prima verior eſt, vt ff. de regulis iur. l. actus.

ADDITIO. Quæ lex procedet etiam in teſtamentaria tutela, quādo ſcilicet conditio eſt prohibita, vt hic, aliàs ſecus, vt j. proxi. §. ſecundum Io. Fab. & alios hic.

[f] *Compos.* ſiue hoc dictū fuerit à teſtatore, ſiue non, vt ff.eo.l.ſi hæred.§.ſi furioſus, & facit ad hoc.ff.de iud.l.cum furioſus.j. reſpond.

[*Ad certum.*] CASVS. Dñe, quidam ſub ꝙdōne dedit tutorē, nūquid tenet datio in iſto caſu? Rñ. Imp.ꝙ ſic. Nam ad certū tp̄s, & ex certo tpe, & ſub ꝙdōne, & ante hæredis inſtitutiondm tutorem dari poſſe non dubitatur. Certæ aūt rei vel cāæ tutor dari non pōt, quia tutor principaliter perſonæ, & non cāæ vel rei datur, & hoc in ſecunda parte vſque ad illum. §. ſi quis filijs. Fr.

[g] *Ad certum tempus.* vſque ad paſcha.

[h] *Ex certo.* id eſt à paſchate in antea, vt ff. de actio. & obl.l obligationum.§.j.

[i] *Vel ante hæredis.* cont. videbatur. j. de lega §. ante hæredis. Acc.

[k] *Poſſe dari.* à teſtatore, non à iudice, vt ff. de reg.iu,l.actus. Acc.

[l] *Certæ autem rei.* ſcilicet Africanæ vel Syriacæ vtiliter datur, ut ff.de teſta.tu.l.ſi tamen tutor.

[m] *Cauſæ.* ſcilicet certæ, vt ad rei vin.ſed videtur contra. C.de in lit.dan.tu.l.ad litem.ſed ibi tutor pro curatore ponitur. Item videtur contra. ff.de teſta.tut.l.ſi tamen tutor. ſed ibi vniuerſitati rerum datur, non rei certæ.

Tutor ad quid datur pupillo.

[n] *Perſonæ.* ſcilicet pupilli principaliter, vt eū inſtruat bonis moribus,& etiam ſalaria præſtet magiſtris eius, vt ff.de admi. tut.l, cum plures.§.cum tutor.& C.de alimen.præſt.l.fi.ad hoc enim principaliter datur, ſecundariò autem rebus datur, vt j.de exc. tut.§. datus. ſed in curatore econtra. nam principaliter rebus, ſecundariò perſonæ datur, vt C. de nupt.l. in copulandis.

[*Si quis &c.*] CASVS. Ponamus, Titius in teſtō dedit tutorem liberis ſuis in hunc modum. Filijs & filiabus meis Mæuiū tutorē do.& poſtea deceſſit vxore prægnante relicta, demum procedēte tpe peperit poſthumū & poſthumā, nunqd in caſu iſto iſtis poſthumis tutor datus vī? Ad hoc reſpond. Imper. ꝙ ſic. Nam ex quo filijs & filiabus tutorem dedit,& poſthumò & poſtumę intelligī dediſſē. Filij enim vel filię appellatione poſthumus & poſthuma ꝛtinenī. Sed pone ꝙ nepotes poſthumi nati ſunt ex vxore filij, quā pī tpe mortis habuit in poteſtate, nūquid hōi poſthumis nepotibus tutores dati intelliguntur? Reſpon. Imper. ꝙ refert quibus verbis vſus eſt teſtator dando tutorem. Nam ſi teſtator dixit ſic, liberis meis tutorem do, tunc non ſolum filijs, ſed etiā nepotib⁹ poſthumis dediſſe intelligitur. Cæterum ſi pater dando tutorē ita dixit filijs meis tutorē do: in hoc caſu filiorum appellatione nepotes non continebuntur. Aliter enim nepotes,& aliter filij appellantur. Sed ſi pī ita dixit, poſthumis meis tutorem do: poſthumorū appll'one nō ſolum filij poſthumi, ſed ēt cæteri liberi in remotiori gradu naſcituri ꝛtinebunt. hoc dicit vſque ad fine. Franc.

[o] *Poſthumo.* ſcilicet filio.

[p] *Quia filij.* hæc dictio filij, cōprehēdit poſthumū & poſthumam: cū maſculinum poſſit concipere fœmininum. ſed hæc dictio, filiæ, non cō prehendit vtrumque, & ſic nec poſthumum, cum fœmininum non concipiat maſculinū, ut ff.de le. ij.l. ſi ita ſcriptū. in prin.& ff. de lega.iij.ꝙ duos,& l.ſeruis legatis.

Itē not. ꝙ appellatione natorum etiam non nati ꝛtinenī, cùm de eorū cōmodo tractatur. ff.de ſtat.ho.l.qui in vtero,& ſ.tit.j.§.cum aūt, & facit ff.de teſt.tutl.ſi ꝙs ita §.j. & l.ſi ꝙs filiab⁹, & l.ꝙ ſi.

[q] *Si filios.* ſcilicet dixerit. Accurſius.

[r] *Non continebuntur.* ſcilicet nepotes.

[ſ] *Appellantur.* ab omnibus in vſu vel conſuetudine, ſed ſecundum veram ſignificationem verbi, quia filius dicitur à philos, quod eſt amor, etiam nepos dicitur filius, & ēt quilibet quem aliquis diligit paterna dilectione, vt ff.de verb. ſig.l.liberorum. §.ſed & Papyrius. quæ videtur contra.

[t] *Cæteri.* etiam nati ſm quoſdam. quod falſum eſt, vt ff.de verb. ſig.l.nomē. Dic ergo cæteri, ſcilicet ex filijs naſcituri, qui ſui poſthumi ſunt ꝑ legē Velī. vt ff. de iniu.rup. te.l.poſthumorū.& j. de exhæ.li.§.poſthumi.& ff.de lib.& poſthum.l. Gallus.j.reſpō.

DE LEGITIMA AGNATORVM TVTELA.

Supra duobus titulis præcedentibus dictum eſt de tutela teſtamentaria: hic autem ponitur de tutela legitima, quæ ſequitur Teſtamentariam. Angel.

Vibus autem.] Totus iſte titulus diuidī in quatuor partes Primò ponit qualiter lex xij.tabu. dat agnatos in tutores pupillis, deficientibus tutoribus teſtamentarijs. Secundò, qui ſunt agnati,& ꝙ non ſunt. Tertiò qualiter intelligenda ſunt illa verba poſita hic in principio, videlicet, quibus autem in teſtō tutor datus non ſit. Quartò qualiter ius agnationis perimitur. Secunda ibi, Sunt autem. Tertia ibi, Quòd autem. Quarta ibi, Sed agnationis. Et ſubdiuidī hoc principium in tres partes, ꝙa primò dicit qualiter deficiente tutela teſtāria vocant legitimi. Secundò, qui ſunt agnati. Tertiò, qui cognati. Secunda ibi, Sūt autem. Tertia ibi. Aequi.

Diuiſio.

CASVS. Domine, iam video quòd vultis tractare de legitima agnationis tute. dicatis ergo mihi, quando locum habet huiuſmodi tutela? Reſpond. Imp. quòd deficiente teſtamentaria tutela locum habet legi. agnat. tutela

Nam

---

* Die ꝙ teſtator videtur rogare hæredem ut ſeruum hunc emat & manumittat, ſecundum Nic. Aeg. Per.

a) Imo ibi vitiatur ī utilis adiectio, ſecundum Ang. hic.

b) Quānis opi. P.a. ſit reprehenſibilis, iſtata men rō reprehenſio nis eſt falſa per l.ſed ſi hæreditas §.fi. ff. de teſt. tu. ſecundum Aug.

cum .ꝙ ad certum = Consonat. ff. ti. 16. p. 6. vbi glo. fin. explicat

[A] ſi per errorem quaſi liber tutor datꝰ ſit [a] aliud dicendum eſt. [b]

Alienus ſeruus ſub conditione libertatis futuræ tutor in teſtamento creari poteſt, proprius autem ſub condictione prędicta tutor inutiliter datur. ff. ti. 16. p. 6.

Seruus aūt alienus purè inutiliter [c] teſtamento datur [d] tutor, ſed ita, *cum liber erit*, vtiliter datur. Proprius autem ſeruus inutiliter eo modo [e] tutor datur. [B]

Tutor creatus, qui eſt inhabilis ratione alicuius accidentis cō nexi temporale impedimētum præſtantis, eo ceſſante tutor effi caciter erit. Aretinus.

ff. ti. 16. p. 6.

Furioſus, vel minor vigintiquī que annis tutor teſtamento datus, [f] tutor tūc erit, cū compos mentis, aut maior vigintiquinque annis fuerit factus.

Ad certum tempus ex certo tē pore, vel ſub cōditione, eſt ante hæredis inſtitutionem tutor dari poteſt ſecus autem ad rem certam, vel cauſam. Aretinus.

Ad certum tēpus, [g] vel ex certo [h] tpe, vel ſub conditione, vel ante hæredis [i] inſtitutionē poſſe dari [k] tutorem nō dubitatur. Certæ autē [l] rei vel cauſæ [m] tutor dari non poteſt, quia perſo- [C]

ff. ti. 16. p. 6.

næ, [n] non cāæ vel rei tutor dat̄.

Filiorū appellatione, poſthumi quoque primi gradus continentur, non etiam vlterioris. liberorū autem appellatio etiam nepotes cæterosque deſcendentes includit: poſthumi uerò nomen quoſcunq; liberorum gradus complectitur.

Si quis filijs ſuis vel filiabus tutores dederit, etiā poſthumæ vel poſtumo [o] dediſſe vī, quia filij [p] vel filiæ appellatione & poſthumus & poſthuma continentur. Quid ſi nepotes ſint: an appellatione [†] filiorum & ipſis tutores dati ſint? Dicendum eſt & ipſis quoque dati videantur, ſi modò liberos dixerit. Cęterū ſi filiòs: [q] non continebuntur. [r] Aliter enim filij, aliter nepotes appellātur. [s] Planè ſi poſthumis [‡] dederit: tam filij poſthumi, quàm cæteri [t] liberi continebuntur.

TITVLVS XV.
DE LEGITIMA AGNATORVM tutela.

Ceſſante teſtamētaria tutela, [D] locus eſt legitimæ: quę quidem, ad proximos defertur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem ſunt per virilis ſexus cognationem coniuncti: cognati verò ꝑ fœminei ſexus perſonas.

† Vide in hanc rem. Alc. lib. 3. Paradox. c. 14.

‡ Poſteris.

c) Vide gl. in c. generali. de cle. lib. 6. Natorum appellatione non continentur nō dum nati.

Filius vnde dicitur.

Continuatio.

Nam quibus impuberibus liberis tutor in testō à parēte datus nō fuerit,his ex leg.xij.tab.agnati sunt tutores, & isti agnati ex leg.xij.tab.ad tutelā vocati,ītī.tutores appellantur.Sed pone,dñe iam video qñ legi.agna.tut.habet locū,& vnde descendit,dicatis modo mihi qui dicunt agnati? Rñd.Imp.ꝙ agnati sunt cognati ꝑ virilis sexus cognationem coniuncti, & dñr agnati,quasi à patre connati, quia ab eo dē pre natus, tibi agnatus est,vt fratris filius,& ēt nepos ex eo.Item patruus est tibi cognatus, & filius patrui,& nepos ex eodem filio patrui natus. Sed qui per fœminini sexus cognationes iunguntur, non sunt agnati, sed aliàs naturali iure cognati. vnde amitæ tuæ filius non ast tibi agnatus, sed tantū naturaliter cognatus,quia ꝑ fœmininā lineam. s.per amitam tuā tibi ꝙiungitur, & tu inuicē illi eodem iure coniungeris: quia qui agnascūtur,patris,non matris familiā sequuntur. Et hæc vsq; ad §. quod autem lex. Franc. de Aret.

† Ad hoc vt aliqui sint agnati,oportet ꝙ habeāt cōem stipitem masc. generis,vt patruus meus & pater sunt ex eodem patre. Itē ꝙ ipsi nō habeāt maiorem fœm. generis, & sic filius amite meæ nō est mihi agnat⁹. Aegi. Per.

† Conco. ca. ex parte M. cum glo. vni in prin. extra de appe. & c.2.iuncta glo. super ver. potestate.de cō uer. infid.

a *Quibus.*s. pupillis.

b *Duodecim tabularum.* quos ipsa lex vocat verbis & sniā, & nisi gerāt eorū periculo agitur,ut ff. eod.l. legitimos.aliàs aūt qñque ex sniā legis dantur:non ex verbis,ut ī.tit.ij.& iij. ADDITIO. Qui facto inuentario & præstito iuramento de vtilibus faciendis,& præter mittēdis inutilib. promittēdo ēt expresse ipsum pupillū defendere,& satisdare rē pupilli saluā fore:nō añ administrabūt,ꝙ sibi ꝑ iudicē administratio decernat̄ l.iij.§.fi.ff. de admi.tut.Ang.

c *Agnati sunt.*si sint maiores xxv.annis,vt ī.de fidu.tu.in fi.& minores lxx an.aliàs excusantur,vt ī.de excu.tuto.§. item maior.

Cognatio & agnatio se habent sicut genus & species.

d *Cognati.* nomen ergo cognationis generale est, agnationis nomen spāle,nam oīs agnatus est cognatus,sed non conuertitur,vt hic,& ī.de leg.agn.succ.j.respon.& ff.eo.l.sunt autem.

e *Ex eo.* filio fratris.

f *Patruus.*repete,si fuerit natus eodē pre cū patre tuo,alioquin est cognatus,vt C.de legit.hær.l.fin.§.sed nec, & §. cum autem.

g *Agnati.*etiam si masculus interueniat, utputa si sint duo fra. vterini,filius vnius fratris filij fratris sui patris nō erit agnatus, sed cogna inspecto fœminino sexu propter quem adinuicem sunt cognati: secundum Ioan.

h *Amitæ.* sed ipsa amita est tibi agnata, quia per patrem tuum tibi coniungitur.

i *Iure.* scilicet cognationis.

k *Familiam.*id est agnationem, licet & alias multas habeat significationes hæc dictio familias,ut ff.de ver.sign.l.pronunciatio §.familiæ,& fac.C.de verb. sign.l.fin. & supra de pat.pote.§.fin.

[*Quod autem.*] CASVS. Dñe, Titius laborans liberis suis impuberibus,quos in potestate habuit tpe mortis,Mæuium tutorē dedit,sed viuente adhue Titio testatore decessit Mæuius: isti impuberes adhuc tutore carēt.Agnati autē proximi ab onere administrationis se nituntur excusare tali rōne.Dñt.n.ꝙ legitima agn.tu ex l.ij.tab.locū habet, cum tutor in testō datus non est. Cum aūt in testō patris sui istis impuberibus tutor datus fuerit,dicunt se ab onere excusari.Domine,pro deo dicatis mihi,quid iuris est in hoc casu? Ad hoc resp.Imp.dicens:Amice, isti agnati frustra nituntur se excusare in hoc casu ab onere tutelæ.male enim intelligunt §.l. xij. tab.qui ab intestato ꝓximos agnatos ad tutelā vocat. Non enim hanc significationem habet tm̄,vt si ille qui tutorem in testō dare poterat, oīno testm̄ non fecerit,tunc demum vocentur agnati, sed etiā si quātum ad tutelam pertinet,intestatus decesserit. quod tantum valere poterit,si is qui in testō datus fuerat, viuente testatore decesserit.Cùm igitur in hoc casu proposito id contigerit, manifestū est ꝙ agnati ab onere tutelæ non poterunt prædicta ratione excusari.Et hæc vsque ad illum §.sed agnationis. Fran.de Aret.

l *Significationem.* scilicet tantum.

Quòd autem lex duodecim tabularū ab intestato vocat ad tutelam agnatos,non hanc habet significationem, l si omnino m non fecerit testm̄ is qui poterat tutores dare: sed si quantum ad tutelam pertinet, intestatus decesserit.quod tūc quoq; accidere intelligitur,cū is qui datus est tutor, viuo testatore decesserit.

Agnationis ius (cùm ciuile sit vinculum) capitis deminutione tollitur: cognationis verò non ita.Adnotatio.Nil tam naturale esse,quàm eo genere quodque dissolui, quo ligatum est.

Sed agnationis n quidem ius oībus modis † capitis deminutione plerunq; perimitur.Nā o agnatio,iuris nomen est. p Cognationis verò ius nō oībus modis cōmutatur, quia ciuilis ratio ciuilia quidē iura corrūpere potest, naturalia q verò nō vtiq;. r

† Id est ꝑ omnē capitis deminutionē.

m *Si omnino.*vel aliud ꝙtingat,quod tantūdem valeat,quod diximus ī.de hære.quæ ab intest.j.respon.& facit ff.quod cuiusq; vniuer.no.l.j.§.& quidē. ADDITIO. Et ille propriè dī intestatus qui potuit testari, & non est testatus. sed dī intestabilis,qui testari non pōt.quod not.pro statuis,s̄m Christopho.& Iac.hic. Et deficiente testamentario legitimo vel datiuo, quis in locum deficientis admittatur, an legitimus, an datiuus, vide Angel.hic.

[*Sed agnationis.*] CASVS. Domine iam video qñ habet locum leg.agnato. tutela, & qui sunt agnati, & etiam quomodo intelligātur verba leg.xij.tabul. quibus agnati vocantur ad tutelam. nunquid est aliqua differētia inter ius agnationis, & ius cognationis? Respond quòd sic,quia ius agnationis omnibus modis capitis deminutione plerumque perimitur.Nam nomen agnationis à iure ciuili deriuatum est, sed ius cognationis quod ab origine nomen sumpsit, & à iure naturali descendit, non omni capit. deminut. mutatur. Ciuilis enim ratio ciuilia iura corrumpere potest: naturalia autem nequaquam. hoc dicit vsque ad finem. Franciscus.

n *Sed agnationis quidem ius.*No.diligenter hunc §. Est aūt ius agnationis, & ius cognationis siue cognatorum. Agnati enim habent ius prærogatiuum ad cognatos,scilicet vt præferantur in hīditatibus agnatorū mortuorum,vt ī.de lega. agn.suc.j.resp. Item preferunt̄ in tutelis agnatorum paruulorum,vt s̄.eo.tit.j. respon.his aūt deficientibus, in hæreditatibus & tutelis cognati suo iure admittunt̄:inter quos ēt agnati vocantur,qui desierunt esse in iure agnatorū,vel desierunt habere iura agnatorū, vt per cap.de vt ī.de hær.quæ ab intest.§. admonendi.Illud aūt ius prærogatiuum quod habent agnati,quia vltra iura cōia habēt per l.xij.tab.facile perdunt,vt oībus modis capitis demi.i.ꝓ oēm cap.de.vt per maximam,vel per mediā,de quibus duabus non est dubium,cùm & iura cognationis perdant̄,vt ī.titu.j.§. quod aūt.Item per minimam tollitur ius agnationis,vt hic dī & ff.de cap.dem. l. tutelas.nisi in duobus casibus tm̄, a vt inter fratres licet alter emancipetur,vt C.de legit.tut.l.iij.& iiij.Item inter partem & filium,vt ī.de leg.agnat.suc.§.fi. & propter hos duos casus,qui de minima cap.dem. excipiuntur,dicit hic plerumq;.at iura cognationis non commutantur omnibus modis,quia non tolluntur minima cap.demi.& est rō, vt subijcit.

Agnati pferūtur cognatis in duobus.

a) Ista gl. refertur ad ius noū de quo in l.4. ff.e. secus de iure antiquo, ut ibi no.Angel.

Plerumque.] Quid hic facit plerumque? Nempe vt intelligamus non semper ius familiæ perimi minima capitis deminutione. Est Anastasij constitutio, ex qua fratres emancipati ad fratrum legitimam successionem,tutelam,curationem vocantur.§.j.ī.de succeſſ.cogn.§.vlt.ī.de grad.cogn. l.frater. C.de leg. tut.l.ne lucrum.C.de cur.fur. Est Iustiniani constitutio,ex qua, & fratrum emancipatorum filij vocātur.l.vlt.C.de leg. hær.Est rursus alia Anastasij constitutio,qua cautum est,vt ne iura familiæ amittant, qui Anastasiana emancipatione fuerint liberati, videlicet si ita nominatim id in Imperiali rescripto comprehensum sit.leg.si ab eo.C.de leg.hære. Cuiacius.

b) Et ideo si statutū vtatur verbis naturalibus,puta filius, pater, mater, frater & soror non attendimus ius ciuile, sed solum naturale vt sic comprehendatur etiam naturalis & spurius & etiā seruus, vt in d.l.tutelas. secundum ange. hic.

o *Nam.* pro quia.

p *Nomen est.*id est à lege xij.tab.est inducta hæc prioritas agnatorum:sed ius cognationis est naturale nomen:nam ratione sanguinis hoc nomen impositum est:vnde & vnum ius ciuile potest per aliud facilè tolli,vt hic,& ff.de regu.iur.l. nihil est.

q *Naturalia.*id est iura cognationis,sic dicta,quia ea quis consequitur per natiuitatem,vt supra de adop.§.sed hodie.in fi.§.nō sic de facili tolluntur.

r *Vtique.* i. certè non tolluntur capitis deminutione, cùm sint immutabilia hæc iura,vt supra de iur.nat.§. sed naturalia. Item. nec ea quæ naturalem æquitatē habent,vt ff.de cap. de.leg.eas

& l.legatum.Item no.quia quædam cognatio est ciuilis tantũ: vt per adoptionem, vt ff.de adop.l qui in adoptionem. Itẽ naturalis tm̃, vt ad filios naturales tm̃. Item naturalis & ciuilis, vt ad eos qui legitimi sunt,& de hac intelligitur hic,vt ff.de grad. ad fin.nõ facile §.j.Itẽ no.quia & ciuili iure hæc scilicet tutela & hæreditas tribus modis deferuntur,vt ex verbis & sententia legis xij.tabu.vt in agnatis.Item ex sententia tantùm, vt ĩ. de legit.pat.tut.& ĩ.de fidu.tu. Item ex alijs legibus veteribus vel nouis vt ff.de c.demi.l.tutelas. quam quidam mediam vocant. Nunquid ergo hæc omnia facilè perdũ tur per omnem capitis deminutionem ? Resp. sic in duobus primis tãtum: [a] non in tertio, vt hic,& in d. l. tutelas. Itẽ quæro, an futuras tutelas acquirendas & hæreditates tãtum tollat, an etiã præteritas adimat? Respond.futuras tantũ: vt ff.vndelibe.l.fi. Quid enim ; potuit diuinare lex deferens hæreditatẽ vl tutelã, de futura cap. de.vt C.de testam.l.iubemus.in fine Certe nullo modo,vt ff. mand.l.fideiussor. j.respons. Hodie verò istam differẽtiam agnationis quærere nõ oportet; cùm agnati ante cognatos nihil habeant,vt in authent.de hæred.ab intest.venien.§.ex his.col.ix.Item no.quòd licet prædicta iura cognationis tollantur maxima & media capitis deminutione,ipsa tamẽ consanguinitas non tollitur,vt ff.de reg.iur.l.iura sanguinis.

a) Et quãtus tũc deferatur ꝑ nomina naturę,puta patri, uel fratri, sũt importãtia agnationẽ: quæ facilius tollitur, & sic non ob d. l.tutelas,secundũ Ia.

TITVLVS XVI. DE CAPITIS DEminutione.

EST autem capitis deminutio, prioris status [a] commutatio: [b] eaq; tribus modis accidit. Nam aut maxima est capitis deminutio, aut minor (quam quidam mediam [c] vocant) aut minima.

Qui perdit ciuitatem, & libertatem: patitur maximam capitis deminutionem. adde l.18ff.1.p6

Maxima capitis deminutio est, cum aliquis simul & ciuitatẽ & libertatem amittit.quod accidit his qui serui pœnæ efficiũtur atrocitate [d] snĩæ: vel libertis [e] ut ingratis erga patronos condemnatis, vel his qui se ad pretium participandum venundari passi [f] sunt.

Per deportationem, vel aquę & ignis interdictionẽ, contingit media capitis deminutio. Aret. adde l.18ff.1.p6.

Minor siue media capitis deminutio est, cum ciuitas quidẽ amittitur: libertas verò retinet. quod accidit ei cui aqua & igni interdictum [g] * fuerit: vel ei qui in insulam [h] deportatus est.

Per emancipationem vel arrogationem contingit minima capitis deminutio. Aret. vide l.18ff.1.p6.

Minima capitis deminutio est, cum ciuitas retinetur & libertas, sed status hominis commutatur. quod accidit his, qui cum sui iuris fuerint, cœperunt alieno iuri subiecti esse, [i] vel ꝛ: veluti [k] filiusfamilias si à patre emancipatus fuerit, est capite deminutus.

Nemo potest dici perdere, quod non habet. Vel sic. Priuatio præsupponit habitum. Aret.

ADDITIO. Dicit quòd mors semper euenit diuina dispositione.vnde illud,Homo es,ergo morieris,& illud Philosophi: Separatur ab hoc, tanquam perpetuum à corruptibili. Et Seneca, Prima dies dedit extremum, sed modus mortis relictus est proprio arbitrio & libero,vnde scriptum est,Sapiens domi nabitur astris. de quo disputabunt theologi.Christoph.

Continuatio. *Continuatur, quia supra visum est de legitima agnatorum tutela,& quia ius agnationis capitis deminutione corrumpitur §.fi.supra tit.j. meritò sequitur videre de capitis deminutione. Porc.*

Diuisio. *Est autem.*] Totus iste titulus diuiditur in quinque partes.Primò ponitur quid sit capitis deminutio,& quotuplex sit.Secũdò de maxima capitis deminutione.Tertiò de media. Quartò de minima.Quintò remouet certa dubia.Secunda ibi,Maxima.Tertia ibi, Minor. Quarta ibi, Minima.Quinta ibi, Quibus aũt.Et hæc diuisio sufficit:licet alij aliter diuidant. CASVS. Domine iam video ꝙ vultis tractare de cap. de.Dicatis igitur mihi quid est cap.deminutio? Respon.Imp.quòd capitis deminutio est prioris status commutatio. Sed pone:Dñe, video quid est cap.de.sed si placet,dicatis mihi quot modis fit capitis deminutio ? Et respõ. Imp.quòd cap. de.fit tribus modis.Aut enim est maxima capitis deminutio: aut minor, quam quidam mediam vocant,aut minima.Sed pone:Domine iam video quot modis fit cap.deminut.Dicatis ergo mihi,qñ locum habet ca. demi.maxima,quando minor,& qñ minima? Ad hoc resp.Imper.dicens,qđ maxima cap.de.est,qñ aliquis ob aliquod enorme delictum ciuitatem simul & libertatem amittit,quod contingit in his qui atrocitate sententiæ serui pœnæ efficiuntur: vel etiam in libertis,qui propter ingratitudinem contra patronos commissam,in seruitutem redigũtur, vel etiam in his qui maiores xxv. annis ad participandũ pretiũ suæ venditionis se venundari passi sunt.Minor aũt,siue media cap.dem.est,cũ aliqs ob delictum suũ ciuitatem amittit, sed tñ retinet libertatẽ, qđ in eo accidit,cui igni & aqua interdĩ,& qui in insulã deportatur.Minima cap.dem. est, cùm quis ciuitatem simul & libertatem retinet,qui statum suum tñ commutat,quod accidit in his qui sui iuris fuerunt,& se in arrogationẽ postea dederunt, & ita alieno iuri per speciẽ arrogationis subiecti esse cœperũt. Et sic in casu cõuerso, scilicet cũ hi q alieno iuri subiecti sunt, per emãcipationẽ sui iuris efficiunt̃,veluti si filiusfa.emancipatus à patre fuerit.Nã in hoc casu minimã c.deminu.pati intelligitur.Et hæc dñr vsque ad illum §. seruus autem.Fran.de Aret.

a *Status.*hic status ꝙsistit in tribus:in libertate,ciuitate, & familia,id est iure agnationis.Cum enim primum.i.libertatem quis perdit,per ꝙñs & duo vltima perdit, & tunc maximam cap.de. patitur.Cum verò secundum perdit,per ꝙsequẽs perdit & vltimum,sed non primum,& tunc dicitur media cap.de.

b Cũ verò vltimum perdit,non perduntur duo prima, & tunc minima ca.de.patitur,vt ĩ.§.j.ij.& iij.& ff.eo.l.fi. Sed P. dicit statum hominis,id est conditionem in qua quis plurimum potest.

b *Commutatio.*non ergo accipitur hic ad literam,vt dicatur capitis deminutio,qñ caput abscinditur, sed qñ status mutat̃: vt caput, status dicatur,vt ff.ad Tertul.l.j.§.capitis. Sed videtur hæc definitio nõ cõuerti cum suo definito, nam morte patris filius mutat statum : quia fit sui iuris,vt ff.quibus mod. ius patr. pot. sol.§.j.non tñ dr̃ capite minui, vt ff. ad Mace.l.fi filiusfa. §.fi. Sed dic subaudiri hic facto hominis interueniẽte, [c] vt emancipatione vel deportatione [d] patris,vel simili modo,vel ẽt quasi facto. quod dico ꝓp filios arrogati,qa vna cum patre mutant statũ, vt ff. eo. l.liberos, & ff.de adop.§.pe. Arg.ꝙ in auth.ꝙsti. quæ de dig. §.palam. col.vj. vbi non ab homine,sed à lege qs efficitur sui iuris. At moriente patre nõ interuenit factũ hominis: imò magis dei. Quid si interficiatur pater? Respon. idẽ, quia mors semper Dei dispõne aduenit.

b Et sic ad perditionem maioris sequitur perditio minoris, si inerat ut hic, & l fi. ff.e. aliàs non, ut l.relegatorũ.§.potest. ff. de inter.& releg.immo regula est in contrarium,ut l. qui indignus.ff.de senat.secũdum. Ange. hic.

* De aq & ignis interdictione : uide Bud. in l. pen. ff.de don.inter ui. & uxo.

c Hãc subauditionẽ improbat Iaso. & ad contrariũ resp.quod ibi filius nõ mutat familiã;& sic nec statũ. l. familiæ.uersic. cum iure. ff. de uer. sign.

d) Istud exẽplum reprobat Ias.per l.3. ff. de inte. & rele.

c *Mediam.* sic ff.de auro & argen. leg. qui lancem.& supra de libertinis §.libertinorum.

d *Atrocitate.*est autem atrox & dura hæc sententia:licet iustè feratur,vt ŝ.quib.mod.ius &c.§.pœnæ seruus, sed hodie propter huiusmodi pœnas nemo ingenuus fit seruus,vt in authen.de nupt.col.iiij. §.quod autem prius,& §. sequen.Accursius.

c *Libertis.*s.condemnatis,vt subijcit,& ꝙ dicit ingratis, aliàs est ingrati,id est ingratitudinis,quæ reuocatio fit ꝓ actionẽ ingrati,vt dñt quidã,vt C.de lib.& eorum lib.l.fi.& pe.vel per vtilem rei vind.ſm alios ad instar donationis cã mortis,quæ reuocat̃, vt ff.de do.cau.mor.l.si mortis cã res, vel (quod est verius) accusatione vel actione extraordinaria,per quam officium iudicis implorat̃,vt C.de lib.& eo.lib.l.nõ est. e & fit hæc reuocatio ꝓp oẽm offensam,& ẽt leuem,ut C.de lib.eorum li.l.ii.non autem fit ꝓp omissionem obsequij,vt C.de li.cau.l.solo.nisi in casu,vt cum denegat alimenta,vt ff.de lib.agn.l.alimenta.§. Imperatoris.Nam tunc etiam occidere velle vr̃ eum,vt ff. de li.agn.l. l.necare.f & hoc nisi remiserit ius patronatus,tunc enim ex his causis solum reuocatur, ex quibus & donatum, vt in authen. vt liber.de cæ.§.illud. col.vj.quæ causæ sunt numeratæ.C.de reuo.don.l. vlt. & hæc vera sunt, cum quis ex voluntate propria manumittit,vt C.de lib.& eorum lib.l.j.& ij.sed si non ex voluntate,non reuocaret,vt C.de lib.& eorum lib.l.j. Sed quid si manus in patronum iniecit? Respond.Damnatur in metallum,si verò conuitia dixerit,mittitur in exilium,vt ff.de iu. patron.l.j.

e) Ista cõiter tenetur in d.l. 2.in gl.allegata, secũdum Ange. hic.

f) Idem in filio emãcipato & uassallo patri uel domino alimenta denegãtibus & in donatario omnium bonorũ uel maioris partis, ut no.gl.in d. l.fin.secus in paruæ quantitatis, ut per Bald. & Christop

f *Passi.* hic multa sunt necessaria, vt supra de iu.perso.§.penult.

g *Interdictum.*hanc pœnam in vsu non habemus, sed eius loco successit deportatio,vt ff.ad l.Iul.pec.l.iij.sed instar excommunicatorum habebantur,quibus talia denegabantur. Sed videt̃ hunc etiam fieri seruum,licet hic negetur,vt ff.de var.cog.l.cognitionum.in fine ꝛ,sed perditur libertas,vt ibi dicitur,vt non possit facere testamentum, cui sic est interdictum, ut ff.de iniu.rupt.testam.l.si quis filio §.eius, non quod fiat seruus uerè.

h *In insulam.* secus si in metallum, ut supra quib. mod. ius patr. pot.sol.§.pœnæ. in casu tamen etiam libertatem perdit damnatus in insulam,vt C.ut nemo pri.l.ij.§.cùm autem.

i *Subiecti esse.* ut in arrogatis.

k *Vel contra.* alias est in litera,si filius à patre emãcipatus fuerit,

est capite

a) Cõeniuntur tñ in solidũ pro obligationibus contractis sub patria potestate: vt l.1.§. 1. ff. cnisi in casibus not. in l.1. & 2. ff. qđ cum eo. vbi põt excipere, quod nẽ condẽnetur nisi quatenus facere põt. l. pater filio. ff. qđ cum eo. ꝑ Ang. & Io. Fa. hic.

est capite minutus. a & secundum hoc est expositio huius verbi, vel ⁊. aliàs verò hoc totũ deest. & tunc idẽ subintelligo. Alij dicunt, quãdo sui iuris non est, transfertur in potestatem alterius, puta aui materni, vel ẽt paterni: vt s. de adoptio. §. sed hodie. qui casus est ⁊rius illi, qñ qui sui iuris est, in arrogationem dat. Sed quare filiusfacũ emancipatur, capite minui dicitur? Rñ. ꝑp imaginariã vẽditionẽ, quę fiebat: vt s. quibus mod. ius pat. pot. sol. §. præterea. in princ. Sed cum hodie nõ fiat hæc venditio: vt in e. §. cõtinetur, videtur ꝙ hodie nõ minuat capite. Sed certè illa sola non erat ratio: immo & alia, qa mutat familiam: vt ff. e. l. liberos. in princ.

Vel contra. Nam vno tãtùm modo is qui sui iuris est, capite minuitur, id est emancipatione quod ipse in libello Vlpiani latius executus sum. Cuiac.

[*Seruus autem.*] Casvs. Quidã manumisit seruũ suum. nunqd ī casu isto seruꝰ manumissus capite deminutus censetur? Rñ. Imp. ꝙ non. Seruus enim manumissus capitis deminutionẽ non patitur: qa ante manumissionẽ nullum caput habuit. Sed pone ꝙ aliquis sit ab ordine senatotũ remotus: nunquid in casu isto capite minuit? Rñ. Imp. ꝙ nõ. Nã dignitas eiꝰ q ab ordine senatorũ remouet, magis q̃ status cõmutat. Cũ igit capitis deminutio sit prioris status cõmutatio: manifestũ est ab ordine senatorũ remotũ nullã pati capitis deminutionẽ. Et hæc dicunt vsq; ad illũ. §. qđ aũt. Fra. de Aret.

Seruus autem manumissus capite non minuitur: [2] quia nullũ caput habuit.

Remotus à dignitate non perdit statum. Vel sic: Qui non turpiter à dignitate remouetur, nõ dicitur capite minui. Aret.

Quibus aũt [b] dignitas magis q̃ status permutatur, capite non minuuntur: & ideo à senatu motos, capite non minui constat. [c]

Cognationis ciuiles effectus, nõ minima, sed media aut maxima capitis deminutione tollũt.

Non ab re dixi ciuiles effectus, quoniam sanguinis iura nullo iure ciuili dirimi possunt. Regula iuris.

Quod aũt [d] dictũ est, manere cognationis ius ẽt post capitis deminutionẽ: hoc ita est, si minima capitis deminutio interueniat: manet. n. cognatio. [e] Nã si maxima capitis deminutio interueniat, iꝰ quoq; cognatiõis [f] perit, vt puta seruitute alicuius cognati: & ne quidẽ si manumissus [g] fuerit, recipit cognationẽ. Sed & si in insulam [h] quis deportatus sit, cognatio [i] soluitur.

Tutela defertur proximiori in gradu: & si plures sunt de eodem gradu, defertur ad omnes. hoc dicit. Aretinus.

Cum autem ad agnatos tutela pertineat: [k] non simul ad omnes pertinet, sed ad eos tantùm qui proximiores gradu [l] sunt: vel [†] si plures eiusdẽ gradus sunt, ad omnes pertinet, veluti si plures [m] fratres sunt, qui vnum gradum obtinent, pariter ad tutelam vocantur.

TITVLVS XVII.
DE LEGITIMA PAtronorum tutela.

Patroni ad libertorũ tutelã ex sñia legis xij. tab. vocantur, cùm ipsi intestatis libertis succedant. Vnde par est, vt is onus tutelæ subeat, ad quẽ hæreditatis emolumentnm pertinet.

Respon. post agnatos, ut ⁊. de hære. quæ ab intest. §. admonẽdi.

g *Si manumissus.* aliud si restitutus, secundum Ioan. ut ff. ad Tert. l. j. §. filio qui mortis. b. & C. de sen. pa. l. fi. contra. & ff. de ⁊ tab. l. j. §. fi. & l. ij. contra.

b) Et est ratio differẽtiæ secundũ Christ. quia restitutio intelligitur ut fiat pleno iure. ut d. l. fin. sed manumissio delectantũ nubeculã seruitutis. l. manumissiones. ff. de iusti. & & iur.

b *Sed & si in insulã.* hic ponit exemplum de media, sed s. modo posuit exemplum de maxima.

i *Cognatio.* i. ius cognationis, ut s. pxi. §. diximus.

[*Cum autem.*] Casvs. Vos dixistis mihi supra in titu. præced. in prin. ꝙ tutela impuberum agnatorũ ad agnatos ex lege 12. tabu. pertinet. Pone ergo, ꝙ plures sint agnati ex diuersis gradibus constituti: nunquid scilicet ad omnes pertinebit? Respõ. quòd non. Nam quod dictum est tutelam ad agnatos pertinere, non intelligendum est quòd ad omnes pertineat: sed ad eos tantum, qui sunt in proximiori gradu cõstituti, unde si plures sunt qui eundem gradum cognationis obtineant, ueluti plures fratres, omnes ex lege xij. tabu. ad tutelam uocantur Et hęc dicuntur usque ad fine. huius titu. Franc. de Aret.

k *Pertineat.* ut supra tit. j. primo respon.

l *Gradu.* facit ad hunc §. ff. de leg. iij. l. si plures, & ⁊. de legi. agna. suc. §. si plures, & ff. de sepulc. uio. l. iij. §. si ad plures. Hodie uerò hic §. corrigitur, quia æqualiter tam ad agnatos quàm cognatos defertur tutela, sicut hæreditas, ut in auth. de hær. ab intest. §. ex his. colla. ix. Addition. Et sic lex noua corrigens unum ex specificatis à lege ueteri, censetur etiam corrigere aliud, ut hic, & l. si quis seruo. C. de fur. & per Angel. in §. j. s. de iure natu.

† aliàs, ꝙ si.

m *Si plures.* aliàs isti duo uersiculi desunt. Si plures fratres sunt, qui unum gradum obtinent, pariter ad tutelam uocantur, sed ego habeo. Accursius.

DE LEGITIMA PATRONOrum tutela.

Quia supra visum est de legitima agnatorum tutela, & quia est & alia quæ appellatur legitima, scilicet tutela patronorum, ideo de ea tractaturus subdit de legitima patronorum tutela. Porcus. Continuatio.

[*Ex eadem.*] Diuidit in sex partes. Primò qualiter tutela libertorum patronis deferat. Secũdò qũo uocat, & est legitima à lege xij. tab. proueniens. Tertiò illud per rõnem probat. Quartò ⁊ firmat per exemplum. Quintò exemplum probat per rõnem. Sextò rõnem declarat. Secũda ibi, Quæ & ipsa. Tertia ibi, Eo, n. Quarta ibi, Cum & agnatos. Quinta ibi, Quia plerunque Sexta ibi, Ideo autem. Are. Diuisio.

Casvs. Dñe, quare intẽditis hic tractare de legit. pa. tu. Ad hoc rñ. Imp. Amice, tractauimus de legit. agn. tute, quæ ex uerbis & sñia legis xij. tab. descendit, sed qa legi. pa. tut. ex mente eiusdem legis ad patronos & libertos eorum ꝑtinet, idcirco de ea hic tractare intendimus. Et hæc ead ẽ tutela ltia sicuti superior appellatur. Non tñ ideo legitima dr, ꝙ aliquid de ea nominatim in uerbis l. xij. tabu. expresse fuisset inroductum. Sed domine, pro Deo, quæ ratio mouit iurisconsultos

a *Non minuitur.* i. eius status non mutat: cum primò nullum habuerat statum: vt hic, & ff. eo. l. liberos. in fi. & l. sequen. sed ⁊ est. C. de bon. proscrip. l. j.

* Ibi caput capitur naturaliter, hic ciuiliter. ut not. in l. cotraria. Aegi. Per.

b *Quibus autem.* dixi aliquem aliquo de tribus modis capite minui: vt s. eo. in princ. autem, pro sed, sed quibus dignitas &c.

c *Constat.* vt ff. de senat. l. iij. & hic si fuerit remotus propter turpitudinem: non ꝑ otest iudicare, vel testimonium dicere: vt ff. ad leg. Iul. re. l. eadem. §. j. & ff. de senat. l. ij. Accur.

Quod autem.] Casvs. Domine, vos dixistis mihi: s. titu. proxi. §. fi. ꝙ ius cognationis durat ẽt post capitis deminutionem: nunquid generaliter hoc est verum in qualibet cap. demi? Ad hoc rñ. Imp. ꝙ non. Nam quod dictum est manere ius cognationis post cap. de. hoc intelligendum est de minima cap. de. interueniente: quia per illam ius cognationis non perimit. sed si maxima cap. de. interueniat, vt puta si aliquis de cognatis in seruitutẽ redactus fuerit: tunc in casu isto ius cognationis amittit: & licet postea beneficio manumissionis ad libertatem peruenerit, non tamen ius cognationis recuperabit. Et non solũ maxima, sed ẽt media cap. de. ius cognationis perimit: veluti si qs in insulam deportatus fuerit. Nam ẽt in isto casu ius cognationis amittit. Et hæc vsque ad illum. §. cum aũt. Fran. de Aret.

d *Quod autem dictum est.* supra tit. proxi. §. fi.

e *Cognatio.* id est ius cognationis à prætore inductum, ex quo ad bono. possess. vocantur per vnde cognati. ⁊. de hære. quæ ab intesta. §. admonendi.

Nam si maxima. Maxima est media similis est morti, atq; ideo vt mors, ita ius sanguinis vtraque minutio perimit. Igitur mater mea mihi mater esse desinit me seruo aut peregrino effecto. l. ij. §. j. D. ad Tertyll. Cuiac.

f *Cognationis.* i. ius succedendi, & ad tutelã vocãdi perit: sed ipsa ⁊ sanguinitas nõ perit: vt ff. de reg. iur. l. iura sanguinis. cũ sit de iure naturali: vt s. de iur. nat. §. pe. ⁊. & s. de nupt. §. illud. ⁊. Sed qualiter cognatis defertur, infimo agnatis: vt s. tit. j in princip.

consultos ad talem interpretationem faciendam? Ad hoc rñ. Imper. Amice, hæc fuit rō, quæ mouit Iuriscōsultos. Lex enim xij. tab. iussit hr̃ditates libertorum & libertarū ad patronos, & liberos eorum pertinere, si intestati decessissent, vnde eo ipso crediderunt iurisconsulti veteres, q̄ l. xij. tab. vellet q̄ ēt eorum tutela ad patronos, & liberos sil'r deberet pertinere, & ad istā tacitā voluntatē præsumendā tali rōne mouebantur, qa lex xij. tabularum proximos agnatos ad hr̃ditates agnatorum ab intestato mortuorū vocat, & eosdem agnatos ad impuberū agnatorum tutelam vocat, consimiliter ergo & in casu proposito dicebant, q̄ sicuti patroni & liberi eorū ad successiones libertorū ab intestato ex lege xij. tabularū vocantur, ita debere eos ex mente eiusdem legis ad onus administrationis tutelę vocari: quia plerumq; vbi ē successionis emolumentum, ibi & onus tutelę esse dēt. Sed domine, pro deo quare dixistis, plerumque? Ad hoc respondet Imperator. Ideo autē plerumque diximus, quia si aliqua fœmina filiū suum impuberem manumiserit, ipsa quidem ad successionem eius ab intestato vocatur, alius tñ q̄ ipsa eiusdē tutor erit. h. d. vsque ad finem. Fran.

† Cōcor. 12. q. 2. ca. charitatē. in c. accendentibus. in gl. 1. ibi, item vbi extra de præscript.

consonat l. 10. tit. 16. p. 6.

EX eadem [a] lege duodecim tabularum, libertorum [b] & libertarum tutela ad patronos [c] liberosque eorum pertinet. Quæ & ipsa [d] legitima [e] tutela vocatur: non quia nominatim in ea lege de hac tutela caueatur, sed quia perinde accepta est per interpretationem, [f] atque si verbis legis introducta esset. Eo enim ipso q̄ hæreditates libertorum libertarumque, si intestati decessissent, iusserat lex [g] ad patronos liberosve eorum pertinere: credide runt veteres [h] voluisse legem [i] etiam tutelas ad eos pertinere: cum & agnatos quos ad hæreditatem lex vocat, [k] eosdem & tutores esse iusserit: [l] quia plerumque ubi successionis est emolumentum, † ibi & tutelæ onus esse debet. Ideo autem diximus plerumque, [m] quia si à fœmina impubes manumittatur, ipsa ad hæreditatem vocatur, cum alius sit tutor. [n]

a) A quibus licitū est recedere secundū Ang. propter tria. Primo, propter iniquitatē insurgentē. Secūdò, propter legis rationē repugnantē. Tertiò, propter eorū vsum loquendi cōtrariātem l. librorū. §. quod tamen Cassius. ff. de lega. 3.

a *Ex eadem*. scilicet p̄ interpretationem. non ex verbis eius, ut subijcit, & ff. de legi. tuto. l. tutela j. respons. Accursius.

b *Libertorum*. scilicet impuberum.

c *Ad patronos*. quocumque modo manumittētes: nisi libertas detur à lege, vt ff. de legi. tut. l. tutela. vsque ad §. fina. Accursius.

d *Quæ & ipsa*. quasi dicat, nō solum aliæ quædam legitimæ sunt, sed & ista.

e *Legitima*. ſex mente legis, non ex verbis. a non tñ satisdant, nisi eorū personæ sint uulgares, & minus honestæ, ut aut modus tutelæ, quia magnum patrimoniū. uel magna tutela nimis: aut p̄sona, quia suspecta. uel non diligens pupillū, uel non honesta aut cā admittat, id est recipiat satisdationē, ut ff. e. l. legitimos. §. j. & ij. licet alij ltī indistinctē satisdent, ut ī. de satisdat. tuto. §. j.

f *Per interpretationem*. scilicet iurisconsultorum.

g *Lex*. scilicet xij. tabu. ut infra de suc. lib. j. respons.

h *Veteres*. scilicet sapientes.

i *Legem*. scilicet eandem xij. tabularum.

k *Vocat*. scilicet lex xij. tabu. ut ī. de legi. agna. succes. §. j.

l *Iusserit*. ut supra de legi. agna. tut. j. respon. & sic notabis hic, q̄ ubi est eadem æquitas, idem ius debet statui. sic. ff. ad leg. Aqui. l. illud, & ff. de furt. l. j. §. j.

m *Plerumque*. quare hoc dicit, statim subijcit, & facit ad hāc regulam. ff. de reg. iur. l. ſm naturam. & ī. de ꝓtrah. emp. §. cum autem. & C. de furt. l. fi. §. sed cum in secundā, & C de caduc. tol. §. pro secundo, & ff. de peric. & commo. rei uend. l. id quod.

n *Tutor*. & ita apud alium est hæreditas, & apud alium tutela, scilicet agnatum uel cognatum, ut hic, & ff. de leg. tut. l. j. §. j. Itē minor uigintiquinque annis manumittens succedet in hæreditate ut patronus, non tñ erit tutor, ut ī. de fidu. tut. in fine, & C. de leg. tut. l. ult. §. fi. ADDITIO. Et qualiter mater, auia, uel proauia possint esse tutrices vel curatrices, & an alijs præferantur legitimis, & transeundo ad secunda uota, uel inhoneste ui uendo, quomodo tutrices esse desinant, uide Ang. hic.

DE LEGITIMA PARENtum tutela.

Continuatio. *Quia supra visum est de legitima patronorum tutela, & quia est & alia quæ legitima appellatur, vt parentum, ideo de ea subdit. Porcus.*

Diuisio. EXemplo.] Diuidit in tres partes. Primo, q̄ tutela quæ defert emancipatori, est similis illi quę defertur patrono. Secūdo, q̄ ēt est legitima. Tertio exēplificat. Secunda ibi, Quæ & ipsa. Tertia ibi, Nam si quis. CASVS. Dicit hic Iustinianus, q̄ exēplo patronorum est alia tutela parentum per interpretationē iurisconsultorum ex mente legis. xij. tabularum recepta. & sicut superior legitima appellat̃, ita & ista. Nam si parens filium vel filiā, vel nepotem vel neptē ex filio, vel deinceps impuberes emancipauerit: ipse legitimus tutor eorum erit. Et hæc dicuntur per totum titulum. Franc. de Are.

TITVLVS XVIII. DE LEGITIMA parentum tutela.

cons. l. 10. tit. 19. p. 6. ubi glo. 3 de eo tamen patet. Satisfet.

Ex extēsione iurisconsultorū pater emancipans est legitimus tutor filio emancipato. Aret.

EXemplo patronorum recepta [o] est & alia tutela, quæ & ipsa legitima uocatur. Nam si quis filium aut filiam, nepotem aut neptem ex filio, & deinceps impuberes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit. [p]

TITVLVS XIX. DE FIDVCIAria tutela.

Pater vigesimumquintum superās annū, filij sui ab alio emācipati post aui mortem fiduciarius est tutor: item frater, emancipati fratris: filius verò mortui patroni, legitimus tutor erit liberti impuberis. l. 10. tit. 16. p. 6.

ESt & alia tutela, [q] quæ fiduciaria appellatur. [r] Nam si parens filium vel filiam, nepotem vel neptē ex filio, vel deinceps impuberes emancipauerit: ipse legitimus tutor eorum erit. Et hæc dicuntur per totum titulum. Franc. de Are.

o *Recepta*. ſ. per interpretationem iurisconsultorū: vt superior cū desinebat esse agnatus: nisi cōtracta fiducia emanciparet. quod hodie semper præsumit̃: vt ſ. de legitim. agn. succes. §. fi. vnde hodie est semper legitimus.

Recepta & alia tutela quæ & ipsa legitima. immo fiduciaria: sed moribus receptum est, vt legitima vocetur. quod etiā nos ad Vlpianū latiùs executi sumus: igitur legitima tutela, vel lege, vel interpretatione, vel moribus inducta est. Cuiac.

ad ff. de fiduciaria tute. Vt Alciatum lib. 3. Parer. cap. 26. et Equinaum Baro: ad ff. Inst: de legit: agnat. succes. vbi fiduciis. folio. 345.

p *Tutor erit*. scilicet qui emancipauit, si ipse est maior. xxv. ann. vt infra titu. j. in fine. & facit ad hoc supra quibus mod. ius patr. pote. soluitur. §. & præterea si impubes. & infra titu. j. j. respon.

DE FIDVCIARIA TVTELA.

Continuatio. *Continuatur ad præcedentes hoc ordine. Supra visum est de legitima parentum tutela. Verum quia alia est, quæ fiduciaria appellatur, ideo de ea tractaturus intitulauit, De fiduciaria tutela.*

Diuisio. *Est & alia.*] Diuiditur in quinq; partes. Primo ponit dictum. Secundo illud exemplificat. Tertio ponit diuersum in filio patroni. Quarto diuersitatis rationem adsignat. Quīto ponit aliud dictum. Secunda ibi, Nā si. Tertia ibi, Atqui. Quarta ibi, Quoniam. Quinta ibi, ita tamen. CASVS. In hoc prin. dicit Iustini. q̄ est quædam alia tutela, quæ appellat̃ fiduciaria, quæ habet locū in tali casu. Si parens filium, vel filiam, uel nepotes, vel neptes ex filio, vel deincens impuberes emancipauerit, ipse legit. tut. eorum nanciscit̃: sed mortuo ipso parēte eorum denique legitimo tutore, si liberi eius uirilis sexus perfectæ ætatis extirerint: ipsi eorundē impuberū emancipatorū post obitū parentis fiduciarij tutores efficiunt̃. Et hæc dicunt vsq; ad §. atqui. vbi dicit Iustinianus, q̄ hoc uidet̃ stare nō posse: & hoc tali rōne: qa si patronus legitimus tutor libertorū impuberū decesserit, liberi eius in eadem tutela ipsi parenti succedūt, & similiter legitimi tutores efficiuntur. à simili videt̃ in casu proposito, q̄ sicuti pater legitimus tutor erat: ita & filij sui in eadē tutela ei dēant succedere: & similiter legitimi tutores existere, hoc dicit vsq; ad vers. quoniā. vbi rñ. Iustinianus ad opinionē prædictā in hunc modū: nō est mirū si secus sit in casu proposito de filio patroni. Nā in casu proposito si filius defuncti, q̄ in fiduciariā tutelā fratris recidit, in potestate patris sui semp fuisset: post mortē patris, sui iuris effectus fuisset, nec in pōtatem fratrū suorū aliquatenus recidisset: & sic non eodem iure fuisset apud fratrē, quo extiterat apud patrē: vnde nec in eadē tutela erit apud fratrē, in qua erat apud patrē. Sed secus est in liberto. Nā si seruus in pōtate dñi tp̄e mortis fuisset: eodē iure post mortē dñi futurus esset apud liberos ipsius dñi, in quo extiterat apud ipsum dñm viuentē. Nec igitur mirum si idē manumissus incidit in eandē tutelā apud liberos patroni, in qua fuerat apud ipsum patronū. Et hoc vsq; ad illū. §. ita tñ. Franc.

q *Est & alia tutela*. id est alio nomine vocata.

r *Fiduciaria, appellatur*. de qua dicetur. ī. §. quo defuncto. Accur.

a) Et hãc cõmuniter approbant doc. & ad contrariũ respondent, ꝙ loqꝫtur in certis casib⁹ ibi expressis: quia non est dare curã legitimam nisi furioso, prodigo, uel mente capto. §. furiosi. infra de curat. & l. de creationibus. C. de epiſcop. aud. cum simi.

a *Impuberes.* nam si puberes, nõ erit eorum curator legitimus: vt ff. de excusa. tuto. l. amiciſſimos §. Lucius. a Arg. ꝙ in authen. vt hi qui ob: se hab. per. §. j. colla. vj. Ioan.

b *Manumiſerit.* id est emancipauerit: vt ff. qñ actio de pecul. est an. l. j. §. j. & facit. s. tit. j. & ff. de legit. tut. l. tutela. §. fi. & l. seq.

c *Quo.* scilicet patrefamilias qui erat tutor filiorum & nepotũ. Acc.

d *Si liberi.* qui remanserunt in potestate patris. Idem puto & si filij fuerunt emancipati. Si aũt tam impuberes quàm puberes remãserunt in potestate, ipso iure recidunt in potestatẽ sui patris illi qui filij sunt: sed fratres recidunt in tutelam fiduciariã semper: vt s. quib. mod. ius pat. potesta. sol. §. j. & supra de tutel. §. permissum.

ADDITIO. Istam glos reprehendit Ia. qa tunc erit legitima ex mẽte & verbis. l. xij. tabul. ꝑ tex. in terminis in l. tutor in princ. ff. ad Velleia.

Liberi eius.] Liberi sui, liberis item suis mortuo parente legitimi, liberis emancipatis, fiduciarij sunt tutores: liberi emancipati, liberis suis ipso iure tutores nõ sunt, ex Anastasij cõstitutione fratres emãcipati & patrui, legitimi sunt tuto. ꝙ & ad patrẽ emãcipatum trahi oportet. Liberi autẽ emancipati liberis emãcipatis fiduciarij sunt tutores. Ergo liberi sui aut emãcipati liberorũ emãcipatorũ fiduciarij sũt tutores. Cuia.

e *Filiorum suorum.* scilicet nepotum defuncti.

f *Sororis.* sed certè frater videt esse legitimus: vt. C. de exce. l. ad uersus. quę est cõtra. Sed certe qui fiduciarius est. legitimus est per interpretationẽ: licet aliud nomen habeat. s. fiduciarius: & illum respectũ habuit ibi, vt legitimũ fiduciariũ appellaret.

ADDITIO. Istã gl. reꝑhendũt cõmuniter oẽs doct. hic ꝑ hũc tex. in ver. atq. & ad ꝓriũ rñdẽt, ꝙ loquit in fratre nõ emancipato, quẽ inter agnatos vocat. l. xij. tab. secus in emãcipato, ut hic,

Et cæterorum.] Filiorum s. vel filiarum fratris. Igitur pater filio vel filiæ, frater fratri vel sorori, patruus filio vel filiæ fratris tutor est fiduciarius. eodemque modo auus nepoti, patruelis patrueli, propior sobrinus ꝓpiori sobrino, patruus magnus nepoti fratris tutor esse fiduciarius potest. Cuiacius.

g *Atqui.* pro certe. aliàs atquin. & tunc dic at pro sed. & quin ꝓ certè, & est oppositio quare filij patronorum sunt legitimi: vt s. de l. pa. tu. j. rñ. & isti filij non sic. ad quod rñdet: quoniã filius &c. Sed hæc ratio non tenet nisi inter fratres, ꝙ non dicunt recidere in potestatẽ fratrũ suorũ: sed filij. i. nepotes erant recasuri in potestatẽ ergo in tutelã legitimã.

b) Istã partem dicit Iaſ. esse tutorẽ. nec obst. iste tex. ibi. filiorũ suorum: quia dẽt intelligi. saui de functi: & alternatiua uel, ponitur pro i. cũ cadat iter duo idẽ. importantia: iuxta gloſſ. in rub. ff. siager uecti. uel emphy. pe. nec sequẽs solu. gl. est bona: qa secundum eã idem esset dicendũ in auo emancipati.

b Sed rñ. nõ recidunt filij iure hr̃ditario in potestatẽ: sed iure paternitatis & filiationis At seruus si nõ esset manumissus: iure hr̃di. erat futurus seru⁹ apud filios dñi: & nisi essent hr̃des, non essent dñi: sed filius etsi nõ sit hr̃s patris, tñ filiũ suũ ī potestate hẽt: vt. s. quib. mod. ius pa. po. sol. §. j. Erat & alia ratio iure veteri: qa emãcipatione tollebat ius agnationis minima ca. de. ẽt inter patrẽ & filium, nisi esset emancipatus ꝫcta fiducia, nedũ inter fratres: vt C. de legi. tut. l. iiij. & s. de legi. agn. tu. §. fi. sed hodie corrigit: vt d. l. iiij. C. & j. de leg. agn. iuc. §. fi. Vnde dicunt ꝙdam, vt Azo, hodie fiduciariã esse legitimã ex verbis & sñia l. xij. tabu. ex quo hæc secunda ratio cessat. sed potest dici cõtrarium: quia remanet prima.

ADDITIO. Forsitã facilius & melius habebit intellectus totius tit. si dixerim⁹ solos fratres tutores fiduciarios suorũ fratrũ, & nũquã filiorũ suorũ: & exponamus tex. in prĩcipio filiorũ suorũ. s. defuncti, vel fratris: & exponat̃, uel ꝑ. i. vt sit sensus, ꝙ liberi uirilis sexus ꝑfectæ ætatis sint tutores fiduciarij fratrũ suorũ, ꝙ sunt filij patris defuncti, vt notũ est. & hoc euidẽter apparet ꝑ rõnem quã subiungit tex, vbi sola de fratrib⁹ mẽtio fit. Iaſon,

h *Recideret.* dicunt quidam, ꝙ si nõ esset emancipatus, nõ erat futurus in potestate fratris, sicut erat patris: & ideo emancipat⁹ nõ ita erit apud fratrẽ, sicut erat apud patrẽ, i. in simili tutela,

i *Nec in tutelam.* s. legitimam, sed fiduciariam. Accursius.

k *Eodem iure.* seruus enim si non manumittat̃, erit in potestate filij patroni iure hæreditario. Sed filius in potestate patris iure patriæ potestatis. Accursius.

A [*Ita tamen.*] CASVS. Dñe, Vos dixistis mihi, ꝙ mortuo parte legitimo tutore impuberum liberorũ emãcipatorũ, cæteri liberi eorundẽ fiduciarij tutores erunt. Est ne hoc gñaliter verũ sine distinctione ætatis? Rñ. ꝙ nõ. Nã impuberũ emancipatorũ liberi virilis sexus nãciscunt̃ tutelã, si legitimã ætatem. i. xxv. an. ꝙpleuerint, quod nr̃a ꝙstõ nõ solum in fiduciarijs tutelis, sed gñaliter ī oĩbus tutelis & curationibus obseruari ꝑcepit. Et hæc vsque ad fi. Fran.

l *Perfectæ.* i. xxv. an. nam quotiens fit mentio de ætate ꝑfecta, vel de maiore, annis de xxv. annis intell'r, vt C. de his ꝙ vẽ. æta. imp. l. fin. & ff. de lega. iij. l. cum filio. §. fina. Aetas perfecta quæ est.

ADDITIO. Et per q̃ alia verba intelligat̃ hæc ætas, & an iste minor pos fit esse executor vltimæ voluntatis, ꝑcurator, iudex, arbiter, aduocatus, de ancianis, vel de alio regimine ciuitatis, vide Ang. hic.

m *Constitutio.* vt C. de leg. tuto l. fin.

n *Præcepit.* s. vt sit ꝑfectæ ætaris. & est rõ, ut j. de excus. tuto. §. minores. xxv. annis. Accursius.

B telã vocant̃, si perfectę [l] sint ætatis. quod nostra constitutio [m] in oĩbus tutelis & curationibus obseruari generaliter præcepit. [n]

TITVLVS XX.

DE ATTILIANO TVtore, [o] & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur.

Cessante testamentaria & legitima tutela, locus est datiuæ, id est à iudice dandæ.

SI cui nullus omnino tutor fuerat, [p] ei dabatur in vrbe quidẽ à prætore vrbano, & maiore [q] parte tribunorum plebis tutor ex lege Attilia: in prouincijs vero à præsidibus prouinciarum ex lege Iulia & Titia.

DE ATILIANO TVTORE, &c.

Continuatio.

Supra visum est de testamentaria tutela, & subsequẽter de legitima. Verum quia cessante testamentaria & legitima, opus est prouidere de datiua, ideo subdit de Attiliano tutore. Porc.

o *De Attiliano tutore.* id est de eo tutore, qui dabatur per legem factam de Attilio, vt in text. exponitur.

Diuisio.

Si cui.] Totus iste titu. diuiditur in quatuor partes. Primò ponit ius antiquũ circa dationẽ tutoris. Secũdo ponit ius nouũ. Tertio ponit ius nouissimũ. Quarto ponit nouum casum, videlicet ꝙ naturali æquitati cõuenit impuberes esse sub tutorib. & ꝙ finita tutela tenent̃ ad rõnem reddendã. Secunda ibi, Sed iure. Tertia ibi, Nos autem. Quarta ibi, Impuberes. Itẽ prima subdiuiditur ī alias quatuor partes. Primo ex quib. legibus tutor dabat̃ deficiente oĩ tutore testamentario & ltĩo, & à quibus dabat̃. Secundo qñ testamentario dato sub cõdõne vel in diem, purè tutor detur. Tertiò quid si testamentarius tutor sit captus ab hostibus. Quartò qũo istæ leges ab vsu recesserunt, & cãm ꝑꝑ quam. Secunda ibi, Sed & si. Tertia ibi, Ab hostibus. Quarta ibi, Sed ex his. C

CASVS. Dñe, iam video ꝙ vultis tractare de datiua tutela, dicatis igitur mihi, qñ locum habet datiua tutela, & à quibus dantur tutores datiui? Ad hoc respond. Impe. Amice, Si cui nullus oĩno tutor neque testamentarius neque legitimus sit, tunc demum habet locum datiua tutela, & illis qui neque testamentarium neq; datiuum habent tutorẽ, olim quidẽ ſm iura antiquissima dabat̃ tutor auctoritate legis Attil. in vrbe Ro. à ꝑtore vrbis, & à maiore parte tribunorũ plebis, sed in prouincijs dabat̃ tutor eisdẽ à præsidibus prouinciarum auctoritate l. Iul. & Titiæ, & non solummodo si nullus tutor, sed ẽt licet in testõ tutor datus fuerat, tñ sub ꝙdõne, aut in diẽ certum dabat̃. nã si in testõ tutor sub ꝙdõne aut in diem dabat̃, auctoritate legum prædictarum interim quis tutor dari poterat in defectũ tutoris sub ꝙdõne vel in diẽ dati: qui pendente ꝙdõne uel die poterat administrare. Qũq; ẽt si purè datus fuerat tutor testõ: tñ nihil ominus datiuus tutor locũ habuit, quãdiu hr̃s ex testõ non adijt. tamdiu enim ex eisdem legibus tutor dabatur, & in omnibus his casibus tutor ille datiuus in defectum testamentarij datus, desinebat tutor esse ꝙdõne uel die aduenient̃e, vel hr̃de ex testõ hæreditatem adeunte. Itẽ in alio casu ex prædictis tutor dari solebat. Nã si testamẽtarius tutor vel ẽt legitimus ab hostibus captus fuerat, in defectũ tutoris captiuus ex eisdẽ legib. dabat̃: & iste loco capti sub rogatus, desinebat esse tutor captiuo in ciuitatẽ reuerso. Nam reuersus in ciuitatẽ, administrationẽ tutelæ iure postliminij recipiebat. & hæc dicuntur usq; ad illum. §. sed ex his legib. Fran.

p *Tutor fuerat.* s. ex testõ. nam quãdiu testamentaria tutela super est, non est locus alij. Item nec legitima: nam nec datiua tũc locum habet, ut C. qui dare tu pot. l. si sororis.

q *Et maiore.* i. duobus. Erant enim tres: ut arg. C. de offic. præto. l. ij. & ff. de orig. iur. l. ij. §. hisdem.

Ex die.

a *Ex die certo.* vt à paſchate in antea ſis tutor.

a') Scilicet in his tribus tantũ, ſed nõ per l. Attilianã vel Titiã, quia ille ſunt ſublatæ, ut infra cod. §. ſed ex his. b) Etiam ſi fuerit inſtitutus in re certa alijs vniuerſaliter inſtitutis nõ adeuntibus, vt ibi not. Bart. per l. 1. §. ſi ex fundo. ff. de hær. inſtit. Angel.

b *Dari poterat.* & hodie datur: a vt ff. de teſt tuto. l. ſi quis ſub ꝙd.

c *Nemo.* nam ſi vnus de pluribus hæredibus adierit, valet tutela, vt ff. de teſta. tutela. l. ſi nemo. b Idem in libertate in teſtamento relicta: vt ff. de teſta. manu. l. teſtamento, §. teſtamento.

d *Exiſtebat.* Sed quid ſi nullus fuit inſtitutus cũ pupillo, ſed tm̃ pupillus eſt hæres? Põt dici, ꝙ authoritate iudicis adeat: vt C. de iure deliberan. l. ſi infanti, & tunc valebit tutela, & incipit tutor adminiſtrare. Accur.

ADDITIO. Vide plenius hanc quæſtionem per glo. in l. ſi nemo. j. ff. de teſtam. tute.

e *Deſinebat.* i. ille qui ſic erat datus in ſubſidium, deſinebat cum teſtamẽtarius venit, vt ſubijcit.

Qui deſinebat eſſe tutor. Imò & deſerto teſtamento, & deficiente cõditione deſinebat eſſe tutor. cæterũ hoc caſu legitimus tutor illi ſuccedebat, illo teſt. Cuiac.

f *Conditio.* Hic tutor tacite vſque ad diem vel cõditionem exiſtẽtem datur, expreſſe non poteſt vt ff. de regu. iur. l. actus.

ADDITIO. Quod procedit in ꝙditione intrinſeca proueniente ex natura rei: ſm Chriſtoph. vt hic, & l. muto. §. ſub cõditione. ff. de tutelis.

Testamentario vel legitimo Cui.

g *Petebatur.* Nec erat locus legitimæ: vt ff. de le. tute. l. j. §. ſi apud.

h *Qui deſinebat.* i. iſte talis, ꝙ erat datus in ſubſidiũ.

Qui deſinebat. deſinebat & is tutor eſſe tutore, non reuerſo. Cæterũ nõ reuerſo tutore teſtamentario, illi legitimus ſuccedebat non reuerſo tutore legitimo, ſequens ſuccedebat. Cuiacius.

i *Iure poſtliminij.* quo iure etiam omnia alia recuperat: vt ſ. ꝙbus mo. ius pat. po. ſo. §. ſi ab hoſtibus. nec de adminiſtratis interim tenetur hic reuerſus: vt arg. ff. ſi quis cau. l. vij. §. illud ſciendum.

[*Sed ex his.*] CASVS. Dñe, iam vidi à quibus ſm iura antiqua dabãtur tutores, dicatis mihi ſi placet, qualiter illa iura antiqua correctionẽ receperũt. Et certe dicit ipſe, frater, poſtquã ꝙſules cœperunt dare per inquiſitionẽ tutores pupillis vtriuſque ſexus, & prætores per conſtitutiones noſtras, tũc ex ſupradictis legibus deſierũt tutores dari. Nã in illis legibus neque de cautione à tutoribus danda rẽ pup. ſal. fore, nec de compellendis tutoribus ad adminiſtrationẽ tutelæ, quicquã cauebatur. Et hæc dicuntur vſque ad illum. §. ſed hoc iure vtimur. Franciſ.

k *Sed ex his.* nunc recitat ſecundum ius. nam quatuor ſunt iura quæ in hoc tit. notari poſſunt.

Tutores dans quid inquirere debet.

l *Legibus.* ſcilicet. Attilia. & Iulia, & Titia: vt ſ. eo. tit. in princip.

m *Poſteaquam primo.* aliàs, quàm primum.

n *Ex inquiſitione.* ſ. inquirendo facultates eorũ, an ſint pares onori iniuncto, ut j. de excu. tut. §. ſed & propter. Item bona conuerſatio requiritur, ut & aliàs in patre arrogatore, vt ff. de adopt. l. nec ei. §. eorum, & ſupra de adop. §. cum autem.

o *Nam ſupradictis.* Bene dico ꝙ deſierunt per has leges tutores dari, poſtea quàm conſules dederunt ex inquiſitione, & bonũ fuit propter duas rationes quas ponit. Nam, pro quia &c.

p *Fore.* hanc cautionem præſtant tutores & curatores, vt ff. rẽ pup. ſal. fo. l non quaſi §. j. & l. & ſi ad ſpecies.

q *De compellendis.* ſ. captis pignoribus: vt j. de ſatiſd. tu. §. penul.

[*Sed hoc iure.*] CASVS. Dñe, iam vidi qualiter iura antiqua correcta fuerunt, & qualiter ſm mediam iuriſprudentiam tutores dabantur. Ideo dicatis mihi, ſi placet, à quibus danẽ hodie tutores ſm iura moderna? Ad hoc reſpond. Impe. Amice, hoc iure hodie vtimur. vt præfectus vrbis vel põtor ſm ſuã iuriſdictionẽ, & in ꝓuinciis præſides tutores pupillis poſſint dare. Et nõ ſolũ præſides in prouinciis hoc facere poſſunt, ſed ẽt magiſtratus delegatione eis facta à põſidibus, videlicet ſi nõ ſint magnę facultates ipſius pupilli. Et hæc ita obtinebant primo tpe nr̃i imperij. Nos tm̃ popoſtea, ꝙa difficultatẽ eſſe in expectãda iuſſione prẽſidũ perpẽdim⁹. huiuſmo. difficultates homin. ꝑ cõſtitutionẽ noſtrã reſecare curauimus. Vnde in conſtitutione noſtra ſtatuim⁹, vt ſi facultas pupilli vſque ad quingentos ſolidos valeat: defenſores ciuitatis vnà cum eiuſdem ciuitatis religioſiſſimo epiſcopo, vel aliæ publicæ perſonæ, i. magiſtratus vel iudices Alexandriæ nõ expectata iuſſione põſidũ tutores vel curatores dare poſſint, legitima cautione rẽ pupilli ſaluã fore, ſecundũ, eiuſdẽ cõſtitutionis normã à tutoribus ĩterponẽda, eorũ videlicet periculo, ꝙ hmõi ſatiſdationem accipiunt. Et hæc vſq; ad illum. §. impub. autem. Franc.

* Sed neq; de inquiſitione quæ provinculo cautionis cedit.

r *Sed hoc iure vtimur.* hoc eſt tertium ius, qđ erat tempore Iuſtiniani: & hod. eſt quart. additũ, ꝙ eſt infra proximo. §.

s *Præfectus.* ad præfectũ cognitiones criminales, b ad prætorẽ ciuilia negotia veniebãt, vt patet. ff. de offi. præ. vr. per totũ titu. & ff. de offic. præt. ꝑ totũ tit. Sed tutelam dabat vterque vt hic. Accurſius.

b) Immo ẽt ciuiles ſecundum Ang. & laſ. vt l. j. §. qui æs. & §. cura carnis. & l. 3. ff. de offic. præf. ur. & ſic nõ obſ. l. ſolemus §. latrũculator. ff. de iudi. ſuffic. it. n. dare inſtantiã: vt no gl. j. q. j. ſicut vrgeri.

t *Iuriſdictionem.* præfecti vrbis ẽ iuriſdictio vſq; ad centũ miliaria: ſed prætoris Romę tm̃: vt ff. de offi. præfect. vrb. l. i. §. cũ vrbẽ. & in ſumma Azo. de offi. præto. Dabũt ergo eũ & ei ꝙ eſt de ſua iuriſdictione: vt ſtatim in præſide notabis.

u *Creent.* ſ. eũ ꝙ eſt de ſua iuriſditione, dabit: vt ff. de tuto. & curato. dat. ab his. l. ius dand. Si vero ibi nõ inueniant idonei: ẽt in alio loco quæret, & põſidi nũciabit: vt ff. e. de tuto. & cur. dat. ab his. l. diuus. Itẽ ei ꝙ ſit de ſua iuriſdictio. vel rõne originis, vel rõne poſſeſſionis, vel rõne domicilij: vt ff. de tuto. & cura. dat. ab his. l. j. §. vlti. & l. diuus. Si aũt in altero horũ triũ locorũ non inueniẽ, ſed in quarto loco: reducendus eſt ad alterũ locũ de his tribus: & ibi tut. el. accipiet: vt C. ꝙ pe. tut. vel cura. l. j. Acc.

Tribus locis põt tutorem petere.

x *Iuſſu præſidum.* ergo delegat. Sed ꝙ. ff. de tuto. & curat. da. l. nec mandante. Sed ibi mandatũ eſt, qđ nõ importat neceſſitatẽ: * hic iuſſus, ꝙ importat: vt ff. quod iuſſu. l. j. §. j. & ff. manda. l. j. Vel ibi erãt magnæ facult. pupilli: hic paruæ. Sed certè & ſi ſint paruę, adhuc videt idẽ. nã datio tutelę eſt mixti imperij: vt ff. de tute. l. muto. §. tutoris datio. vbi dicit, ꝙ tuto. datio illi ſoli cõpetit, cui noïatim hoc dedit vel lex, vel ſenatuſconſ. vel princeps: ergo nõ põt delegari: vt ff. de offi. eius cui mãda. eſt iur. l. j. j. rñ. Sed dic, ꝙ non põt delegari non habenti iuriſdictionẽ, ſed habẽti ſic: vt ff. e. de tutoribus & curatoribus datis ab his l. ius dãdi. & hic dicit. Sed quæ ſunt magnæ facultates? Rñ. quinquagĩta aurei: vt C. de defenſ. ciuita. l. j. Vel decẽ libræ auri: vt in auth. de appellationibus. §. ij. ꝙlla. iiij. vel ccc. aurei, ut in auth. de defen. ciuita. §. & iudicare. collatione tertia. Vel verius vſq; ad gngentos ſolidos ſunt paruæ: ſi vltra, ſunt magnæ: vt j. ꝓximo. §.

* Sed ſpõtaneã obſequij præſtationẽ. Egid. Per.

Facultates quæ dicãtur magnæ.

ADDITIO. Quod eſt uerum quo ad materiam iſtam. aliàs aũt relinquitur iudicis arbitrio iuxta conſuetudinem, vulgi opinionem & qualitatem perſonarum: vt hic per doctores.

y *Per conſtitutionem.* quam non habemus.

z *Iuſſione.* id eſt delegatione ſiue præcepto. Nã in hoc differt à mandato:

à mandato: quia mandatum ex voluntate est: sed iussus necessitatis: vt. ff. quod iussu. l. j. §. ij. & ff. manda. l. j.

a) Ex quo infert Iaso. q̄ statutū loquēs de moneta simpliciter, dēt intelligi secū dū p̄sumptionē alterius statuti. Sed inter contrahentes talis locutio intelligitur secundū cōmunē cursum regionis.

a *Solidos*. i. aureos: vt ff. de pęn. te. liti. §. fi.[a] quorū septuaginta & duo faciunt libram auri: vt C. de sus. & arca. l. quotiens. lib. x.

b *Vnà*. id est simul.

c *Vel alias*. hoc quādo extra ciuitatē, vt in municipio. nā magistratus municipalis dabit. Acc.

d *Alexandrinæ*. hoc quādo tutor datur in ciuitate Alexandrina.

e *Eorum*. scilicet tabellionum & aliorū: non vero ipsorum maiorū iudicum, qui habēt potestatem dandi tantum vt infra de satisd. tut. vel cura. §. penul. & §. fi. qui sunt contra.

† Solidus q̄d significet, vide Bud. lib. 5. de asse & partibus eius, q̄ loco explicit q̄ddicatur libra aut ī iure.

f *Eam*. scilicet satisdationem.

[*Impuberes autem.*] CASVS. Domine, iam video à quibus dabantur tutores olim iure antiquo: & etiā quibus dantur hodie secundū constitutionem vestrā. pro deo dicatis mihi, si placet, qualiter huiusmodi impuberes sunt in tutela? Ad hoc respō. Imperator: amice, certè naturali rationi conuenit, & etiam iuri consentaneū est: vt impuberes ī tutela sint: vt videlicet illi q̄ perfectę ætatis nō sunt, aliorū tutela regantur. Sed domine Imper. dicatis mihi si placet, quo iure cogūtur tutores finita tutella reddere rationē suę administrationis? ad hoc respō. Impe. Amice, cū tutores pupillorū pupillarūq; negotia administrētē: finita administratiōe actores tu. rōnē administrationis suę reddere q̄pellūt. Et hęc vsq; ī fi. F.

Actio tutelæ & actio de rationibus distrahētis, differunt.

g *Impuberes*. hic §. est generalis ad oēs p̄cedentes ti. de tutelis.

h *Iuri*. id est æquitati.

i *Gerant*. alias egerunt. i gesserunt. aliàs gerunt.

k *Post pubertatem*. sed & ante, si finita tutela fuerit prius: vt. ff. de tut. & ra. dist. l. nisi finita. aliàs (i. nisi esset finita tutela) nō nasci tur actio tutelæ. sed aliæ actiones natæ sūt, sed nō exercēt: vt ff. de tut. & ra. dist. l. si tutor. §. fin. & l. sed non dantur. ADDITIO. Ratio diuersitatis est: qa actio tutelæ est generalis: & sufficit eā semel nasci, & non sæpius per singulas causas, ſm Iaso. Ange. tamen tenet q̄ istam gl. & de casibus in quibus possit exerceri ēt durante tutela, se remittit ad not. in l. ij. C. de admini, tuto.

l *Tutelæ iudicio*. i. actione tutelæ, quæ datur in simplū: & propter dolum, & culpā latā & leuem. Est & alia actio qua tutor tenetur. ſ. de rationibus distrahendis. sic. n. nominatur: ut ff. de cōtra. act. tu, l. ij. & datur in duplū, & propter dolum tm̄, & in duplo cōtinetur rei persecutio. Prior datur q̄ tutorem, & contra hęredes: posterior q̄ tutorem tantum: vt ff. de tut, & ra. distr. l. j: §. pen. & l. ij. Itē una intētata, altera denegāt, licet plus sit in ea: & econta: secus in actione tutelæ & furti: quæ secum cōpetit: vt ff. de tut. & ra. dist. l. j. §. in tutela.

DE AVCTORITATE TVTORVM.

Continuatio. Diuisio.

Dictum est supra qualiter tutores creantur: hic quando creati sunt, qualiter se regere debeant, & auctoritatem præstare. Aret.

AVctoritas autem.] Totus iste titulus diuiditur in tres partes principales. Primò ponit in quib. casib. necessaria est auctoritas tutoris, & in quibus non. Secundò quādo ista auctoritas dēat impertiri. Tertiò remouet quoddam dubiū. Secunda ibi, Tutor aūt. Tertia ibi, Si inter tutorem. Item prima pars vsq; ad §. neque tn̄. subdiuiditur in quatuor. Primò ponit dictum bimēbre. Secūdò exemplificat quodlibet ex dictis membris. Tertiò rationē annectit. Quarto infert, & illationē clarifi-

Aequum est, vt regatur impubes, qui nescit se regere.

Impuberes g aūt in tutela esse, naturali iuri h conueniens est: vt is qui perfectæ ætatis nō est alterius tutela regatur.

Tutela finita, administrationis ratio reddit̄: nec ante conuenietur tutor tutelæ iudicio, quàm officium expirarit.

Cum ergo pupillorū pupillarumq; tutores negotia gerāt, i post pubertatem k tutelæ iudicio l rationem reddunt.

TITVLVS XXI.
DE AVCTORITATE tutorum.

Pupillus ēt sine tutoris auctoritate conditionē suam meliorem facere potest, deteriorem nō potest: quo fit, vt in cōtracti bus vltro citroque obligatorijs contrahentem sibi obliget, ipse autem illi non obligetur. l. 1. ff. de reb. cre.

AVctoritas autem tutoris in quibusdam causis necessaria pupillis est, in quibusdam non est necessaria: m vt ecce si quid dari sibi stipulentur: non est necessaria tutoris auctoritas. quòd si alijs promittant n pupilli, necessaria est o tutoris auctoritas. Namq; placuit meliorem quidem suam conditionem licere eis facere, ēt sine tutoris auctoritate: deterior rem verò non aliter quàm cum tutoris auctoritate. Vnde in his causis ex quibus obligationes mutuæ nascūtur, vt in emptionibus, vēditionibus, p locationib⁹ cōductionibus, mādatis, depositis, q sit tutoris auctoritas nō interueniat: ipsi quidē qui cū his contrahunt, obligantur: at inuicem pupilli non obligantur. r

Hæreditatem adire, bonorū possessionem petere, aut fideicō missariam hæreditatem suscipere, non nisi cum tutoris auctoritate pupillus potest.

Neque tamen hereditatem s adire, neque bonorum t possessionem petere, aut aliquid ex his quæ ad hæreditatem pertinent, sine tutoris auctoritate adire, vel petere, vel recipere pupillus potest. Nam & si ex testamento ei hæreditas data sit, & sine tutoris auctoritate adierit, nihil ei prodest: quia non aliter fit hæres, quàm si ei restituta hæreditas fuerit. Et ideò si ei substitutus sit, substituto restituere debet. Et si ei legatum sit, non aliter ad eum pertinet

Bonorũ possessio.

inteſtato,ut unde liberi,& ſimiles,quę ſunt oēs de iure p̃torio: ut infra de bo.poſſ.§.quos autem.Et eſt bonorum poſſeſſio ius perſequendi tuendiq; patrimonij quod cuiuſq; fuerit cum is A moritur:ut ff:de bon.poſſ.l.iij.§.bonorũ. Hoc tamen in bonorum poſſeſſ.fallit in caſu,cum pupillus non habet tutorẽ.tunc enim prætor auctoritatem tutoris poteſt ſupplere: ut C.qui admit. ad bono.poſſeſſ.l. bonorum. Idem in hæreditate:vt C.de iu.deli.l. ſi.infanti.in fi. Additio Et alios caſus in quibus iudex ſupplet defectum tutoris uel impedimentum,uide per Ang hic. Et procedunt in iuriſdictione uoluntaria, & quando ex actis appareret q̃ iudex facit ex certa ſcientia: item ubi tutor ſolus ſufficeret.aliàs ſecus ſecundum cum.

* Ratio ſc̃ũdũ Bar. quia oculꝰ certior aure. per §.agnatio nis. infra. de gra.cogna. Aegi. Per.

a *Ex fidei commiſſo.* ut per ſenatuſcon. Trebell. ut j.de fideicom.hæred.§. ſed quia.a Idem dico & ſi bona uelit recipere cã ſeruandarum libertatũ: cũ & ibi poſſit timere dānũ qa eſt ſucceſſio ĩ vniuersũ ius:vt j. p quas pſ.no. acq.§.fi.

b *Tutoris.* id eſt adminiſtratoris, cui adminiſtratio ſit conceſſa in teſtamento,alioquin non valet:nam & ſi ab eo qui tutelam non gerit,ſciens alium gerere,emam:dominus non efficiar:ut ff.eo.l.iiij. Item nunquid curatoris pupilli ſufficit auctoritas ad adeundam hæreditatem,vel bo. poſſeſ. delatam pupillo? Reſpon. b non: ut ff.de appel.l.cum in vna.§.tutor.vſq; ad fi.legis.

c *Lucroſa.* ſit. id eſt appareat lucroſa: ne occaſione lucroſæ adeat damnoſam: quia adeundo oneratur legatis, & fideicõmiſſis,& alijs oneribus: & ita obligatur: ſed non poteſt obligari ſine tutoris auctoritate,vt ſ.eo.in prin. Sed ſi obijciatur, ceſſante cauſa &c.hoc raro accidit, quòd hæreditas non ſit oneroſa:ſed frequenter contrarium: & ad ea quæ frequentius accidunt,iura adaptantur,ut ff.de leg.& ſenatuſc l. nam ad ea.

Additio Et quãuis gl.in l.ſi quis mihi bona §.j.in gl.hæreditatem.ff.de acq. vel amit. hæ teneat contrariũ, iſta tamen eſt veritas, pro qua facit, quia neceſſe eſt adeuntem cognoſcere cauſam ſuæ aditionis,puta ex teſtamento vel ab inteſtato,tanquam agnatus vel cognatus,ut l.qui in aliena.ff.de acq.hæred. quod pupillus diſcernere non poteſt: ſecundum omnes hic.

d *Nevllum.* Eſt & alia rõ ẽt ſi ſit lucroſa: quia litibus & ſumptibus vexaretur:ut ff. de mi.l.minoribus. xxv. ann. Et his eiſdẽ ẽt rõnibus nec in iudicijs ciuilibus vel criminalibus d põt eſſe ſine tutoris auctoritate, ut C.ſi aduer.rem iud.l. cũ & minores, & C.de aucto.præ. l. clarum. Niſi in quatuor caſibus:vt in poſſeſſione momentanea: ut C.ſi per vim vel alio modo.l.j.& C.q legi.perſo.l.momẽtaneæ.in gl.iij. Item in violato thoro minor ſine curatore accuſat:vt ff.de adult.l.ſi maritus ij.§. lex. ſed hoc in adulto. Item ſi veniam ætatis impetret: ut C. de his qui ve. æta.imp.l j.& ij.Item in interdicto de libero homine exhibendo:ut ff.de libe.homi.exhiben.l. quod & lex.§. ſed & ſi mulier.

e *Damnum habeant.* * quia forte ſubeſt æs alienum latens. Acc.

[*Tutor autem.*] Casvs. Domine,iam video ĩ quibus caſibus tuto.aucto.debet interuenire.dicatis mihi,ſi cordi eſt;qualiter debeat interponi tuto.aucto. Ad hoc reſponſ. Imper. Amice, tutor in ipſo negotio à pupillo ſuo contrahendo debet perſo D naliter intereſſe:& quod actum eſt à pupillo,laudare,ſi hoc pupillo ſuo prodeſſe exiſtimauerit. Nam tutoris auctoritas poſt tempus vel per epiſtolam interpoſita nihil agit. Et hæc vſque ad illum §.ſi inter tutorem.Franc.de Aret.

f *Auctor fieri.* id eſt probare & laudare quod fit per pupillum: vt ff. eod. l. etiam.

g *Exiſtimauerit.* non enim cõpellitur. Primò quia eſt iniquũ. Secundò quia teneẽ pupillo damnũ reſarcire tutor:vt ff.eo.l.ſi tutor.Accur. Additio. Sic etiam filius non poteſt adire hæreditatem ſine voluntate patris:vt C.de bo.quæ lib.l.fin.§.pen.

h *Poſt tempus.* ſcilicet non modicum: aliàs valet auctoritas: ut ff.de acq.hær.l.ſi quis mihi.§ iuſſum.quæ eſt contra.& eſt ratio quia videntur ineſſe,quæ incontinenti fiunt: ut ff. ſi cer.peta.l. lecta.§.dicebam. & ibi glo.

i *Per epiſtolam.* No.cautè,& red de ſingula ſingulis.nam dixerat duo,ſcilicet ſtatim:ad quod refertur, poſt tempus &c. Item in ipſo negotio præſens, ad quod refertur hoc per epiſtolam, quæ inter abſentes mittitur: * vt infra de oblig.l. ex conſenſu. §.ideo.in fin. Idem & ſi alio modo inutiliter auctorizetur:vt. ff.eod.leg.j.§.fin.& leg.ſequen.

* Idẽ Tul. li. epiſt.2. epiſtol. 3. Aegi. Per.

[*Si inter tutorem.*] Casvs Domine, iã vidi qualiter debeat interponi tut.aucto. dicatis mihi modo, ſi aliquod iudicium agendũ ſit inter tutorem & pupillum: quid iuris eſt in caſu iſto? Ad hoc Impe. dicit: Amice ſi iudiciũ inter tutorem & pupillum agendum ſit, in caſu iſto nõ prætorius tutor (vt olim conſueuit fieri) conſtituetur: ſed loco eius curator dabitur: & interueniente ipſo curatore iudiciũ p agetur:& finito iudicio deſinet eſſe curator. Et hæc dicuntur vſque in fi.ti.Franc.de Aret.

Si inter tutorem pupillũq; iudicium k agẽdum ſit: quia ipſe tutor in rem ſuam l auctor eſſe nõ poteſt, m nõ prætorius tutor (ut olim n) cõſtituitur,ſed curator o in locũ eius dat̃: p quo interueniẽte iudiciũ peragitur:& eo q pacto curator eſſe deſinit.

Titulus ſequens potiſſimũ poſitus eſt pp actionẽ tutelę.diximus. n. ſupratutores tutela durãte de rõe adminiſtrationis iudicialiter conueniri non poſſe, ſed tũ demũ poſtquã tutela fuerit finita. Refert ergo ſcire, q̃ ſint modi per quos finiat̃, quos hic ordine in textu audiemus.

k *Iudicium.* ſcilicet rei vindicationis, vel alterius perſonalis uel realis actionis præter actionem tutelæ,quę contra tutorem erit dãda:quæ durante officio nõ datur:ut dige.de tute.& ra. diſt.l. niſi finita §.fi.&.l. ſi cum adhuc. & idem in utili generali nego. geſt. quæ datur ẽ curatorem adultis:vt.ff.de admini.tuto.l. cum curatore.&.C.de admi.tuto.l.ij.&.l.rationes. Sed certè nec alię videnẽ interĩ poſſe intrẽdi:vt.ff.de tut.& ra.diſt.l. ſed nõ dãt. Sed illud intelligo,vt ipſemet exerceat,non dantur:ſed. per procuratorem ſic:vt hic dicit̃. Itẽ nũquid hæc correcta ſunt hodie p auth.vt hi qui obli.ſe.pethi.ha.res.mi.§.j.colla.vj.cum nullus creditor * uel debitor poſſit eſſe tutor vel curator? Reſp. ſic: niſi in tntore teſtamẽtario.in quo poterit adhuc hodie hic.§. loq cum fides talis tutoris ab ipſo teſtatore ſit cõprobata. vt.j. de ſatiſd tut.vel cura.§.j.&.C.de epiſc.aud.l.de creationib⁹. ẽ in pr. Vel idem in eo quod in aliis,vt in præd.auth.diximus. Item & circa reales actiones hunc.§. hodie facimus loqui: cum in eis non ſit obligatio,vnde authen.ceſſat:ut.j.de act.§.j. Accur.

* Sic nec debitor nec creditor eccleſiæ põt eſſe matricularius ciuſdem. Aegi. Per.

l *In rem ſuam.* & pupilli:quæ ſua dicitur,cum bene adminiſtrat: vt.ff.de fur.l.interdum.ij.§.qui tutelam.

m *Auctor eſſe non poteſt.* facit ad hoc. ff. de uerb. ſignifi.l. quod dicimus.&.C.ne quis in ſua cau.l.vnica.f &.C.de teſti.l. omnibus.&.ff.eod.l.v.j.reſp.argu.contra.C.de fideicommiſ.l.fin.ibi, cum ipſe ſibi iudex & teſtis,&c. g. Ratio autem textus præſentis eſt, quia ſequeretur vt in eodem negotio eſſet quis actor & reus: quod eſt inconueniens. Accurſius.

n *Vt olim.* nam olim in tali caſu dabat̃ tutor prętorius, quod hodie non eſt: ut hic dicitur.

o *Sed curator.* C.de in lit.dan.tu.l.j.

Sed curator.] Id moribus receptũ erat hoc caſu vt tutorẽ habenti daretur tutor auctore Vlpiano in fragmẽtis.hodie quia ſolennia iudicia non ſunt, in locum prætorij tutoris curator adhibetur.Cuiac.

p *Datur.* etiam inuito:ut.ff.de tute.l.iiij.§.idem Caſsius.

q *Et eo.* ſcilicet iudicio.

QVIBVS MODIS TVTELA FI.

Dictum eſt de ingreſſu tutelarum:& ſupra tit.i.de progreſſu: reſtat de fine ſicut eſt in operibus naturæ ingreſſus,progreſſus,& finis. Aretinus

Notãdũ eſt, q̃ modi q̃ tutelã finiri faciunt,ſunt octo: & ad iſtos omnes alij modi põt reduci. Et ſunt hi,Suſpicio:qñ tutor remouetur tanquam ſuſpectus. Crimen:qñ pp crimen deportatur,vel in ſeruitutẽ redigitur. Mors naturalis pupilli vel tutoris. Conditio adimpleta. Status.i.capitis deminutio, ubi ſtatus mutatur:vt qñ capitur ab hoſtib. uel arrogatur. Aetas.ſ.pubertas. Tẽpus aduenięs,ſ.ſi ad certum tps datus ſit tutor,& ſit finitũ tps. Cauſa qñ pp aliquã cãm tutor excuſatur. Vnde verſus.

Suſpicio,crimen,mors,conditio,ſtatus,ætas.
Tempus,cauſa, ſolent tutelæ ponere metas.

Pupilli.] Totus iſte tit. diuiditur in ſeptem partes. Nã primo ponit̃ qualiter pubertate tutela finit̃: & quæ ſit pubertas. Secundò qualiter arrogatione,vel deportatione,vel ſeruitute pupilli,vel tpis finitione. Tertio qualiter morte pupilli,uel tutoris. Quartò capitis deminutione tutoris. Quintò ẽt minima deminutione pupilli. Sextò propter aduẽtum tẽporis uel conditionis. Septimò propter remotionẽ factam de tutore. Secũda ibi,

Bonorũ poſſeſsio. Ratio ſc̃ũdũ Bar. quia oculꝰ certior aure. per §.agnatio nis. infra. de gra.cogna. Aegi. Per.

a) Si tamen ſit infans: poteſt ſoli tutori fieri. reſtitutio l. reſtituta §. fi.ff. ad Treb. & ſolus tutor adire. l. ſi infanti.C.de iu. deli. aliàs ſecus.l.potuit.C.eo. itẽ poteſt ſolus bono. poſſ. agnoſcere:quia in facto conſiſtit:ſecũdũ Ange. & Iaſ.

b) Iſtam ſequitur Ange. hic.

c) Iſtam rationẽ ſequitur Bar. i l.potuit. C.de iu.de liber.

d) Cõtrariũ tenet Iaſ. quia poteſt tor queri ſine tut. auctoritate, q̃ ſupplet iudicis præſentia: vt not. Bald. in §. item ſacramenta.in titu. de pace iur. fir.

* Ratio quare ſolus pupillus nequit adire hær-ditatẽ: quia non habet diſcretionẽ: nec cognoſcit cauſas acquirendæ hereditatis: qũ requiri-tur: vt.l. pupillus. ff. de acqui.hære. Aegi.Per.

Iudicium vtrum inter tutorẽ & pupillũ poſsit eẽ.

* Sic nec debitor nec creditor eccleſiæ põt eſſe matricularius ciuſdem. Aegi. Per.

e) Et iſta ẽ cõmunis opi. ſi teſtator ſciuerit:non ſi ignorauerit, ſecũ dũ Ang.

f) Põt tamen incõ ſequentiã ẽt ad propriã rẽ & ſibi ſoluere, ac tradere rẽ debitam ẽt immobilẽ ſine iudice vt l. fiſtula: ff. de contra. emp.

g) Dic q̃ ibi impro prie dicitur iudex & teſtis. Diuiſio.

da ibi,Itē finiť.Tertia ibi,Simili modo. Quarta ibi, Sed & capitis.Quinta ibi,Sed pupilli.Sexta ibi, Præterea.Septima ibi,Desinunt.Itē prima ſubdiuidiť in tres.Nā primò ponit qualiter tutela finiāť pubertate;Secundò qualiter pubertas accipiāť dē iure antiquo.Tertiò qualiter de iure nouo.Secūda ibi, Pubertatem.Tertia ibi,Nŕa aūt.

TITVLVS XXII.
QVIBVS MODIS TVtela finitur.

Exploſo impudico antiquorum iudicio, tutela maſculi annodecimoquarto expleto finitur: fęmina uero duodecimo.

Casvs. Dñe,vos vultis tractare qbus modis tute.fini. Dicatis ergo mihi aliquē modū quo tute.fin.Ad hoc rñ.Impera.Amice, dico tibi generaliter, ꝙ pubertate pupilli vel pupillæ tutela finiť.Cū.n. pupilli pupillæve puberes eſſe cęperint,à tutela liberant. Sed dñe, dicatis mihi qñ cēſenť pupilli ad pubertatem ꝓuenire? Ad hoc rñ.Impera.Amice, aliter olim ęſtimabiť pubertas in maſculis, hodie aliter.Veteres.n. nō ſolū ex numero annorū, ſed ēt ex inſinuatione habitudinis corporis pubertatē in maſculis æſtimari volebant: quā in fęminis ex aſpectu corporis æſtimari, impudicū eſſe exiſtimabant. Nŕa aūt maieſtas dignū putauit eſſe caſtitate temporū nŕorum, hoc qđ ipſis antiqs in fęminis viſum eſt eſſe impudicū, in maſculos ēt extendere. Et ideo ſacrā cōſtitutionē nŕam promulgauimus: ꝓ quā conſtituimus pubertatē in maſculis poſt. xiiij. annū cōpletū initiū accipere: ſed normā antiquitatis in fęmineis perſonis ſatis bene poſitā, in ſuo ſtatu integrā & illibatam reliquimus: vt videlicet ipſæ fœminæ poſt. xij. ann. cōpletos, prout antiqtus bene erat ſtatutū,viripotētes eſſe credanť.Secūdus modus finiendæ tutelæ eſt,ſi pupillus dederit ſe arrogādū alicui.Qualiter aūt det ſe arrogādū,vide.ŝ.de adopt. Tertiꝰ eſt,ſi pupillus deporteť.Quartus modus eſt,ſi pupſllus efficiāť ſeruꝰ:vt qa cū ſit libertus alicuius, reuocāť in ſeruitutē ꝓp ingratitudinē.Quītus modus eſt, ſi ab hoſtibus pupillus capiāť. Sextus modus eſt, ſi alicui pupillo datus ſit tutor in teſtō hac forma,vt ſit tutor vſq; ad certā ꝙditionē,puta vſq; dū nauis venerit ex Aſia.Nā ꝙdōne exiſtēte deſinit eſſe tutor.Septimus ē, ſi moriāť pupillus vel tutor.Octauus ē,ſi tutor patiāť maximā vel minimā cap.demi.qa cuiuſcūq; generis tutor ſit,deſinit eſſe tutor.Quid aūt ſi patiāť tutor minimā ca.de.puta q arrogādū ſe dederit:an deſinat eſſe tutor? Rñ.ſi legitimus erat tutor, bene deſinit eſſe tutor.ſed ſi erat teſtārius vel datiuus, tūc nō deſinit eſſe tutor.Nonus modus finiēdæ tutelæ eſt, ſi pupillus patiāť quācūq; ca.de. quāuis de minima habuimꝰ.ŝ. in ſecūdo mō.Decimus,ſi alicui pupillo datus ſit tutor in teſtō hac forma,vt cēt tutor vſq; ad certū tps,puta vſq; ad paſcha.Nā aduenięte paſchate deſinit eſſe tutor.Vndecimus eſt, ſi à tutela remoueaťāquā ſuſpectꝰ:vt ĵ.de ſuſpe.tut.& cur.ꝓ totū.Duodecimus,ſi iuſta ex cā ſe excuſauerit à tutela,quā iā inceperat administrare:vt ĵ.de excuſa.tut.ꝓ totū.h.d. vſq; ad finē tit.Franc.

Pupilli q ſunt.

Iudicare an iudex debeat ſecūdū conſcientiam.

* Dic ſi qđ eſt notorium iudici vt iudi-

a *Pupilli.*Nota ꝙ pupilli ſunt,q de poteſtate patris impuberes exierunt,vel morte,vel emācipatione:vt ff.de verb.ſig.l. pupillus.j.rñ.licet improprie dicāť aliquando pupillus, qui eſt in poteſtate: vt ff.de verb.obliga.l.fi.§.ſi pupillus . Accurſius.

b *Ex habitu.* i.aſpectione, vtrum haberet barbā vnā vel alterā: vt ĵ.inquit.& facit.ff.de mino.l.minor.xxv.ann. adito præſide ex aſpectu &c.Et nota ꝓ opinio.Mar.qui ſecundū cōſcientiā diccbat iudicē dēre iudicare:& facit.ff.de feri.l.ij.in fi.& ff.fi.regū.l.ſi irruptione.§.fi.in gl.pen. Accur.

Vide tu ca-

Varios tutelę finiędę modos vſque ad tituli calcē videre potes: quos breuiori cōpędio ꝓtrīgere poti? laboriosū q̄ vtile fuiſſet.

[ſ.fin.ut.16.p.6. infra ſ.fin.eo]

Pvpilli pupillæq; cū puberes eſſe cęperīt, à tutela liberātur. Pubertatē aūt veteres quidē nō ſolùm ex annis,ſed ēt ex habitu b corporis in maſculis æſtimari volebāt.Noſtra aūt maieſtas dignū eſſe caſtitate noſtrorū temporū exiſtimās bene putauit,qđ in fœminis ēt antiqs impudicū eſſe viſum eſt, i. inſpectionē habitudinis corporis, hoc ēt c in maſculos extendere.Et ideo noſtra ſancta conſtitutione d promulgata,pubertatem in maſculis poſt quartūdecimum annū completum illico initium accipere diſpoſuimus: antiquitatis normā in fęminis bene poſitā in ſuo ordine relinquentes, vt poſt duodecimū annum cōpletū viri potentes eſſe credanť. e

[ſ.fin.ut.16.p.6.]

Sed & ſi vſque ad certam cōditionē datus ſit tutor teſtamento: i æquè euenit, vt deſinat eſſe tutor exiſtente conditione.

Mortę naturali pupilli vęl tutoris, tutela finitur. [ſ.fin.ut.16.p.6.]

Simili modo finitur tutela morte k vel pupillorum, vel tutorū.

Capitis deminutione tutoris maxima vel media, vel etiam minima pupilli, omnis tutela finitur : minima autem tutoris, ſolum legitima finitur. [ſ.fin.ut.16.p.6.]

Sed & capitis deminutione tutoris,ꝓ quam libertas l vel ciuitas m amittiť, oīs tutela n perit.

Huius dicti ea eſt ratio, an capitis minima demi. tollit agnatio. [ſ.fin.ut.16.p.6.]

Minima aūt capitis deminutione tutoris,veluti ſi ſe in adoptionem o dederit,legitima p tantū tutela perit: cæteræ q non pereunt,Sed pupilli & pupillæ capitis deminutio , licet minima ſit, r omnes tutelas tollit.

Item finitur tutela, ſi arrogati ſint adhuc impuberes, f vel deportati:item ſi in ſeruitutem pupillus redigatur, g vel ſi ab hoſtibus captus h fuerit.

Tutela conditionalis finitur euentu condirionis. [ſ.fin.ut.16.p.6.]

d *Conſtitutione.*vt C.quādo tuto.vel curato. eſſe deſinant.l. fi.

e *Credantur.*facit ad hoc ŝ. de nupt.j. reſpon.

f *Adhuc impuberes.* id eſt in pupillari ętate adhuc exiſtētes: vt hic, & ff.de adopt.l.nec ei.§,eorum. & hoc cū conſenſu omnium tutorum, ut C.de aucto. præſtan.l. fi.

g *Redigatur.* ex ingratitudine, ſi ſit doli capax, non autem ex venditione:quia non niſi ſit maior viginti ann.pōt per venditionē fieri ſeruus:vt ŝ.de iu.perſona.§.pen-contra eſt. C.de inofficioſo teſtam.l.ſi quis.§.fina. Sed ibi de eo dicit, qui doli capax non eſt.

h *Certam.*id eſt ſpecificatam : vt quando Titius erit conſul.

i *Teſtamento.*Nota quòd dicit teſtamento, nam à lege vel iudice non ſic:ut ff.de regu.iuris l. actus.

k *Morte.*naturali.nà de ciuili iā dixit ŝ.prox.ſ.ubi dixit de deportato,& ſeruo facto per ingratitudinem, quia mors omnia ſolnit,nedū tutelā,vt in auth.de nupt.§.deinceps.in princ. col.iiij.

l *Libertas.*Et tunc maxima,vt ŝ.de cap.demi.§.maxima.Accur.

m *Ciuitas.*& tunc media,ut ŝ.de cap.demi.§. minor. Accur.

n *Omnis tutela.*etiam teſtamentaria vel datiua: cum ea quæ ſunt iuris naturalis,tollantur. a vt ſupra de cap.dem.§.quod autem.

o *Si ſe in adoptionem.* ſed emancipatione filij legitima tutela non finitur:quia filiusfamilias legitimus tutor eſſe non poteſt,cum ſcilicet pater eum præcedat,vt ŝ.de cap.demi. §.fi. b niſi in caſu: vt cùm manumittit ſeruum maternum delatum ſibi, vt ſupra de legitima pat.tute.§.j. c Et tunc defertur cùm ſui iuris erit, vt ff.familiæ erciſcun.l. ſi maritus.

*Legitima tantùm tutela.*Agnatorū ſcilicet, nō patronorū, quod nos in notis ad Vlpianum ſatis diligenter expoſuimus. Cuiac.

Legitima ſed quare hęc legitima tm̄ perit? Reſpō de.quia agnatio perit minima cap.de.vt ſupra de leg.agn.tut.§.fi. & legitima inter agnatos tantū conſiſtit: vt ſupra de legitima agna.tute.j. reſponſ. Dic ꝙ hodie hoc non procedit: quia ita cognātis ſicut agnatis defertur tutela,vt no.glo.ſupra de legiti. agn.tut.§.fi. ſed cum iſte licet capite minutus remaneat cognatus,ut ibi habetur:ergo tutela poteſt deferri.facit l.j. cum glo. in verſi.prouidentia & quod ibi no.Bart.ff. de legiti.tuto.

*Cætera.*ſcilicet teſtamentaria & datiua ſecundum M. & Azo.

*Licet minima ſit.*vt quia datur in arrogationem,ut ſupra eo §.j.

noniſta no.per gl.in c.j.extra de offic. ord. & de offic.& po.iu. delega.c.paſto.§.quia vero.in no.arg.ꝙ Hug.vbi glo. concludit iudicem ſecundum allegata & probata debere in nomine dñi iudicare,& conſcientiam læſam deponere.& ibi recitatur illud dictum Pſal.Trepidauerunt timore, vbi non erat timor, facit ēt gl. in §. ſi minus.ĵ. de actio.Opiniones in hac materia variæ in varijs doctoribus inueniuntē, diuerſa dantibus conſilia. ſed inter cætera vō ꝙſcientiā reddere tutiore ꝙſiliū Cepolæ, quod inter ſuas cautelas cōtineť.Procuret(inquit)iudex in tali ꝙſtitutus anxietate, apud accuſatū, vt aliū in ipſius iudicis locū ſurrogari petat, ipſum eundē iudicē in teſtē ſe ꝓducturū allegando. & eo pacto iudex à iudicādi officio cā teſti monij remotus , deponet ꝓ accuſato q̄ ſibi dictabit cōſcientia: ꝙ quā facere, eſt ad gehēnam ædificare c.literas §.nos aūt.ver.oē qđ. de reſtit. ſpol.Cōſiliū iſtud,qđ revera tutiſſimū putatur, fundamētū hēt ex ca.dilecto. extra de teſtibus.

c *Hoc etiam.*ſcilicet ꝙ ſit iudicandum per aſpectum impudicum .

d *Conſtitutione.*vt C.quādo tuto.vel curato. eſſe deſinant.l. fi.

e *Credantur.*facit ad hoc ŝ. de nupt.j. reſpon.

f *Adhuc impuberes.* id eſt in pupillari ętate adhuc exiſtētes: vt hic, & ff.de adopt.l.nec ei.§,eorum. & hoc cū conſenſu omnium tutorum, ut C.de aucto. præſtan.l. fi.

g *Redigatur.* ex ingratitudine, ſi ſit doli capax, non autem ex venditione:quia non niſi ſit maior viginti ann.pōt per venditionē fieri ſeruus:vt ŝ.de iu.perſona.§.pen-contra eſt. C.de inofficioſo teſtam.l.ſi quis.§.fina. Sed ibi de eo dicit, qui doli capax non eſt.

h *Certam.*id eſt ſpecificatam : vt quando Titius erit conſul.

i *Teſtamento.*Nota quòd dicit teſtamento, nam à lege vel iudice non ſic:ut ff.de regu.iuris l. actus.

k *Morte.*naturali.nà de ciuili iā dixit ŝ.prox.ſ.ubi dixit de deportato,& ſeruo facto per ingratitudinem, quia mors omnia ſolnit,nedū tutelā,vt in auth.de nupt.§.deinceps.in princ. col.iiij.

l *Libertas.*Et tunc maxima,vt ŝ.de cap.demi.§.maxima.Accur.

m *Ciuitas.*& tunc media,ut ŝ.de cap.demi.§. minor. Accur.

n *Omnis tutela.*etiam teſtamentaria vel datiua: cum ea quæ ſunt iuris naturalis,tollantur. a vt ſupra de cap.dem.§.quod autem.

o *Si ſe in adoptionem.* ſed emancipatione filij legitima tutela non finitur:quia filiusfamilias legitimus tutor eſſe non poteſt,cum ſcilicet pater eum præcedat,vt ŝ.de cap.demi. §.fi. b niſi in caſu: vt cùm manumittit ſeruum maternum delatum ſibi, vt ſupra de legitima pat.tute.§.j. c Et tunc defertur cùm ſui iuris erit, vt ff.familiæ erciſcun.l. ſi maritus.

*Legitima tantùm tutela.*Agnatorū ſcilicet, nō patronorū, quod nos in notis ad Vlpianum ſatis diligenter expoſuimus. Cuiac.

Legitima ſed quare hęc legitima tm̄ perit? Reſpō de.quia agnatio perit minima cap.de.vt ſupra de leg.agn.tut.§.fi. & legitima inter agnatos tantū conſiſtit: vt ſupra de legitima agna.tute.j. reſponſ. Dic ꝙ hodie hoc non procedit: quia ita cognātis ſicut agnatis defertur tutela,vt no.glo.ſupra de legiti. agn.tut.§.fi. ſed cum iſte licet capite minutus remaneat cognatus,ut ibi habetur:ergo tutela poteſt deferri.facit l.j. cum glo. in verſi.prouidentia & quod ibi no.Bart.ff. de legiti.tuto.

*Cætera.*ſcilicet teſtamentaria & datiua ſecundum M. & Azo.

*Licet minima ſit.*vt quia datur in arrogationem,ut ſupra eo §.j.

ci, dēt iudicare ſecundū cō ſciētiam . ſi vt priua to: ſecundum allegata: ſecūdum Por. Quod verū eſt in iudice q̄ eſt infra legem. nā ſi eſt ſupra, vt Papa & princeps,vt cū quæ ſit ei nota veritas, debet ſecūdū eā iudicare.l. j. C. ſi aduer. vend. E. Per.

a) Iſta ratio gl o.reprobatur per Ange. hic: quia naturalia ſunt immutabilia : vt §. pen.ſupra de iure naturali.

b) Iſtud dictū glo. cōmuniter reprobant doc. per.l.3.§. pen. ff. de leg.tut. vt qa pater ſit impeditus īpedimēto naturali vel ciuili,iudice hoc prīcipaliter nō agēte : & qđ faciliter tolli nō poteſt.

c) Quod poteſt ſaltem cum cōſēſu patris,ſecundum Iaſ. q̄uis Ioā. Fab.& Angel.teneāť idtinētē cōtra per. l.fi.§.filius autē.C.de bon. quæ libe. Et ſi hoc caſu glo.intelligit tutelā perdi per emancipationē,etiā reprehenditur : cū tunc non ius agnationis,ſed patronatus tantū conſidere tur: vt ſupra de legit.pat.tu to.per to. Ange.

a *Ad certum.* idem si ad incertum tẽpus, scilicet ad conditionẽ: vtš. eo.§. sed & si. quæ conditio ad esse & non ad esse se habere potest: ut infra de verb.oblig.§. conditiones. Accursius.

b *Excusant.* s. in perpetuum: vt quia mutus: quod dic vt ff. de minor.l. verũ.§. ex facto. Nã si ad tps, nõ desinunt esse tutores, vt ĵ. de excu.tut.& curato.§. item qui reipublicæ.

Cura quãdo finitur.

c *Inferius.* vt ĵ. de susp.tuto.p totum.& ĵ. de exc. tut.& curat.per totũ. Et no. q eisdẽ modis finit cura, si quos habeãt pupilli curatores: & eodẽ tpe, vt C. qñ tut.vel cura.esse desi.l.j. Adultorũ verò curatores tunc finiunt cũ virilẽ vigorẽ ꝙpleuerit minor. s. xxv. ann.vt ff. de min.l.j. in fi. & ĵ. tit.j.j. resp. nisi ad certã cãm vel speciem fuerint dati. Nã & tunc finito negotio finit officiũ: vt š. tit.j.§. fi. Itẽ curatores aliorũ q̃ minorum, vt ĵ. ti.j.§. furiosi. & §. sed & mente captis. tũc desinunt, qñ sanam mẽtẽ prædictæ personæ recipiunt, vt ff. de curat.furio.l.j.§.j.& §. fina.

ADDITIO. Nota q eisdẽ modis quibus finitur tutela, finit ẽt auctoritas officij adiuncti tutori, qđ est in multis casibus: vt ĵ. ti.j.§. interdũ. in verbo idoneus. & in l. potuit. & in l. pp. C. in quib.casib. tut. vel cur. ha.tu.da. Nã finito officio principalis, ẽt finit illud coadiutoris adiuncti l.j. C. qñ tut. uel cura. esse desin. & ideo coadiutor datus debili uel suspecto eẽpo, de quo in c. uenerabili. extra de offi. delegat. desinet morte prælati esse, per dictam l.j. Iason.

Temporalis tutela tempore adueniente finitur. Ista ff. 16.p.6.

Præterea qui ad certum a tẽpus testamento dantur tutores, finito eo deponunt tutelam.

Qui remouentur à tutela propter suspicionem, vel qui in perpetuum excusantur: tutores esse desinunt. Arctinus. Ista ff. 16.p.6.

Desinunt etiam tutores esse, qui vel remouentur à tutela ob id quòd suspecti uisi sint: vel qui ex iusta cã sese excusant, b & onus administrandæ tutelæ deponunt, secundum ea quæ inferius c proponemus.

TITVLVS XXIII. DE CVRATORIBVS.

Adultis vsq; ad annum vigesimum quintum curatores dãtur ab eisdẽ magistratibus, à quibus & tutores: testamento autẽ non recte datur curator: datus tamen, à iudice confirmandus est. item volenti, non etiam inuito (nisi in litem) curator dari potest.

MAsculi quidam puberes, & fœminæ viri potentes, vsque ad vicesimum quintum annum d completum curatores accipiũt, quia licet puberes sint, adhuc tñ eius ætatis sunt, vt sua negotia tueri non possint. Dantur aũt curatores ab iisdem magistratibus, e à quibus & tutores. Sed curator testõ non datur: datus f tamen, g cõfirmatur decreto prætoris, g vel præsidis. h Itẽ inuiti adolescẽtes curatores nõ accipiunt, i pterquã in litem. k Curator l .n. & ad certam causam dari põt.

Cura furioli & prodigi cuiusuis ætatis, lege duodecim tabularũ agnatis defertur: quibus deficientibus, à iudice datur curator: reliquis item maioribus viginti quinque annis, qui in ea causa sunt, vt rebus suis super esse nõ possint, æquè à iudice decernit.

Furioli quoq; & prodigi m licet maiores vigintiqnq; annis sint, tñ in curatione sunt agnatorũ ex lege duodecim tabularũ. Sed solent n Romę prefectus vrbi, vel prætores, & in prouinciis præsides ex inquisitione eis curatores dare. o Sed & mẽte captis, & surdis, & mutis, & q perpetuo morbo laborant quia rebus suis supereſse non possunt, curatores dandi sunt. p

Tutores à quibus iudicibus dantur.

a) Etiã si sit actor secũd. Ang. & Ias. hic. in §. 1. sup. de tute. gl. & Bart. in d. §. si pupillus tenent contrariũ. Et no. quod ipse curator nõ cogitur nisi ex cã: vt l. 2. §. item quæritur. ff. de curato. bonis dã. & dẽr. esse præsens. & licet de consuetudine non conũ ciat inuentarium fiat tamen ad istar tuto. Angel.

b) Et enim tunc dug actus secũ dũ Bal. fi. terdicto administrationẽ s subueniens prodigalitati, & dẽtẽtũ tutellę sub ueniẽs ętati. Et quãdo natura lis cã accidentalẽ ponderet, & ecõtra: vide in §. f misſum. in gl. 2. supra de tute.

[*Furioſi quoque.*] CASVS. Dñe, iam video quibus dantur curatores rõne minoris ętatis, & à quibus dantur: nunquid sunt aliqui alij, quibus dantur curatores? Rñ. q sic. Nam quidã sunt quibus dantur curatores rõne inordinati consilij, vel ratione morbi: licet sint maiores vigintiquinque annis. Furioſi enim & prodigi quamuis legitimæ ætatis sint: tñ sunt in curatione agnatorum ex lege duodecim tabularum. Deficientibus aũt agnatis, solent præfecti vrbis, vel prætores in defectũ agnatorum curatores dare: in prouinciis verò præsides ex inqsitione. Et non solum istis personis curatores dantur, sed ẽt mente captis, & surdis, & mutis, & illis qui perpetuo morbo laborant, q suis rebus administrandis supereſse nõ possunt, curatores dãdi sunt. Et hæc vsque ad illum. §. interdum. Franciscus de Aret.

m *Furioſi quoque & prodigi.* Nota hos duos accipere curatorẽ à lege: alij oẽs sunt datiui, vt caute hic colligitur, & ĵ. proxi. §. & C. de epis.aud. l. de creationibus. Acc. ADDITIO. Contra hãc glo. tenent Bal. Io. de Pla. Por. & Ias. hic, vt omnes accipiant à lege curatorẽ, q ex defectu mentis ipsum sibi petere nequeũt: licet Angel. teneat. cum glo.

n *Sed solent.* s. agnatis deficientibus, vel nõ habilibus cõstitutis: vt C. de curatore furioſi. l. fi. §. sin autem testamentum. Accurs. *Sed solent.* Iam igitur non sunt legitimi, sed honorarij dumtaxat curatores. l.j. l. obseruare. l. sæpe. ff. de eur. fur. Cuiac.

o *Curatores dare,* & hoc ratione furoris, vel dementiæ, nisi istæ personæ sint minores. xxv. annis: & tunc rõne ætatis tutores vel curatores recipiunt: vt ff. de tute. l. qui habet. §. quod autẽ.

p Item nisi sint in potestate: vt C. de cur. fur. l. fi. §. j.

Dandi sunt. s. ab his quos modo in superiori §. diximus.

[*Interdum.*] CASVS. Dñe, iam uideo qualiter dantur curatores quibusdam maioribus viginti quinque ann. nunquid aliquibus aliis dantur curatores, puta si legitimus tutor idoneus nõ sit, in subsidiũ eius curator datur: quia alius tutor dari non potest? Habenti enim tutorẽ, alius tutor non datur. Et non solũ in subsi-

DE CVRATORIBVS.

Finita tutela, pupilli indigent curatoribus, ideo de ipsis subdit.

Continuatio.

Diuisio.

Masculi.] Totus iste titulus diuiditur in tres partes principales. Primò ponit de curatoribus datis puberibus. Secundò de datis illis qui laborant aliquo morbo uel uitio. Tertiò de curatoribus datis pupillis. Secũda ibi, Furioſi. Tertia ibi, Interdum. Itẽ prima pars diuidit in tres partes. Primò qualiter puberibus dant curatores. Secundò à quibus dant. Tertiò an inuitus quis cogat curatorẽ accipere. Secunda ibi, Dant. Tertia ibi, Itẽ inuiti. Arctinus. CASVS. Dñe, nos uultis tractare de curatoribus. dicatis ergo mihi, quibus dant curatores, & usq; ad quantum tps? Ad hoc respõdet Impera. Amice, masculis puberibus, & fœminis viri potentibus à tpe pubertatis quo à tutela liberant, dantur curatores vsque ad vicesimumquintũ annũ cõpletum. Licet enim hmõi personæ puberes sint, adhuc nihilo minus ætatis talis sunt, vt sua negotia rectè administrare nõ possint. Sed pone, Dñe iam video quibus dantur curatores: dicatis modo mihi, à quibus dantur? & respondet Imperator, q curatores ab eisdẽ magistratibus dãtur, à quibus tutores, & in hoc cõueniunt tutores & curatores: sed certe in alijs differũt: quia licet tutores testõ dentur: curator tñ testõ dari non põt. Si tñ de facto datus fuerit curator, confirmatur ex snĩa prætoris in vrbe: & ex præsidis sententia in prouincia. Itẽ inuiti a dolescentes non compelluntur curatores accipere, licet secus sit in pupillis. & hoc verum est, q adulti inuiti non compelluntur curatores ~~acci~~pere præterquam ad litem: tunc enim inuiti coguntur: licet tutor ad certam causam dari non potest. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. Furioſi quoque. Franciscus.

q *Vicesimumquintum annum.* nisi impetrent à principe ueniã ætatis: masculi in uigesimo anno, fœminæ in xviij. vt C. de his qui ve. æta. impetra. l.j. & ij. Accursius.

Vsque ad xxv. fœmina. Citius quàm mas tutela liberat, citius impetrat veniam ætati: & ut Aristoteles scribit lib. vij. περὶ ζώων ἱστορίας. θᾶττον τιθηλέα τὸν ἀρρένων, καὶ νεότητα: καὶ ἀκμὴν λαμβάνει, καὶ γῆρας.

A Curatione tamen citius nõ liberatur. quinimo in perpetua olim tutela femina continebatur. Cuiac. hodie sec. q. ut hic

c *Magistratibus.* i. à prætore, præside, procõsule, præfecto Ægypti; vt ff. de tuto. & cur. da. ab his. l j. Irẽ à præfecto urbis, & à defensore ciuitatis, vel iuridico Alexãdriæ: vtš. de Atti. tuto.§. pen. & in authẽ. de defen. ciui.§. iusiurãdũ. ver. nulla colla. iij. & ff. de offic. præfect. vrb. l. j. §. item solent.

Sed curator testamento non datur. Quia nulla id lege nominatim permittitur. Lege vero. xij. tab. permittitur parenti tutorem, non ẽt curatorem dare. Cuiac.

f *Datus.* de facto.

g *Prætoris.* scilicet in vrbe. Accursius.

h *Præsidis.* in prouincia.

i *Non accipiunt.* secus in tutore: vt ff. de tuto. & cura. da. l. necnon. & de tute. l. ij. vt diximus. š. de tutel. §. est aũt. in glo. ij. Itẽ videtur contra ff. de mino. l. j in fine. Sed qđ ibi dicit nõ cõmitti eis adultis res suas ante. xxv. ann. verũ est vt sint rata quæ fiunt per eos: cõmittuntur tñ, vt hic: sed restituunt̃, ut ibi. & ĵ. de act.§. si quis agens.

k *In litem.* tunc eñ cogitur. a sed pupillus in litẽ non cogit̃: vt ff. de tute. l. q habet. §. si pupillus. qđ expone vt ibi. Acc.

l *Curator.* quasi dicat. nõ dubites de hoc, licet aliud sit in tutore: vtš. qui da. tu. pos. §. certe.

ad vs. sed curator. // Quere am inuitis pupillis debeant dari ac hanc tenes confirmari, et tenendum est confirmari quamuis Odofr. alijq. tenent. per sig ff. 16. p. 6. ubi ita tenet Guss. glo. 5.

ad q. quod t. impediat, dic idem esse etsi non impediat, ita tenent omnes hic. & Bar. in l. neq; tutores. ff. de ma. tut. & Cast. n°. 7. quem uide ad intellectu huius §.

in subsidium legitimi tutoris datur curator, sed ēt quādoque in defectū testamentarij vel datiui datur curator. Si.n. tutor testamentarius, ucl à prætore uel à præside datus, nō sit idoneus A ad administrationē, nec tñ fraudulenter negotia pupilli administrat: solet ei ī subsidiū curator adiūgi. Itē ī locū tutoris, q nō in perpetuum, sed ad tēpus ab administratione tutelæ aliqua rationabili causa excusatur, solēt curatores subrogari. Itē si tutor aliqua aduersa ualetudine, vel alia necessitate fuerit impedit°, vt negotia pupilli sui administrare nō possit: & ipse pupillus vel absit, vel infans sit, poterit p̄tor in vrbe, vl̄ præses in prouincia, quem uelit actorē periculo ipsius tutoris decreto suo pupillo ꝓstituere. Et hæc vsq; in fin. tit. Franc.

Si tutor pupilli, cuiuscunq; generis sit, nō est idoneus, uel si ad tempus excusatur: datur pupillo etiam curator.

Interdū aūt & pupilli curatores accipiūt, vtputa si legitimns tutor nō sit idoneus: quoniā habenti tutorem, tutor dari nō potest. Item si testō datus tutor, vel à prætore, aut præside, idoneus non sit ad administrationem, nec tñ fraudulenter negotia administret: solet ei curator adiungi. Itē loco tutorū qui non in perpetuum, sed ad tempus à tutela excusantur, solent curatores dari. B

Si pupillus sit īfans, vel absens, & tutor infirmitate, vel alia necessitate impediatur: pōt actor pupillo constitui. Arctinus.

Quòd si tutor vel aduersa valetudine, vel alia necessitate impediatur quo minus negotia pupilli administrare possit, & pupillus vel absit, vel infans sit: quē velit actorem, periculo ipsius tutoris prætor, vel q prouinciæ p̄erit, decreto cōstituet.

TITVLVS XXIIII.
DE SATISDATIONE tutorum & curatorum.

Soli testamē tarij tutores, & ex inquisitione dati, immunes sunt à satisdādo: cęteri verò rē pupilli saluam fore satisdare cogunt. C

† Curator. i. adiunctus, si ue coadiutor. Iaſ. supra tit. 1. ſi. in gl. ſi n.

a) Quod non est verum in habente dilucida intervalla: ut l. non solū. §. fin. & l. post susceptam. ff. de excu. tut. secus in perpetuo furioso: ſm Ange.

b) Idem in bannito q trāsfugę q paratur, ſecūdum Ang. hic. Tutor quare dari nequit habēti tutorem.

Tutores Poterit plures pupillus habere.

[a] *Non sit idoneus*. uel ratione paupertatis, uel quia non est industrious, ut decet: fidelis tñ est & diligens. aliàs repelleretur prorsus: ut ꝯ. de suspe. tu. §. pe. & fi. & C. de suspe. tuto. l. pietatis. Et bene dico curatores, & non tutores: qm̄ &c. Accur.

[b] *Dari non potest*. fallit hæc rīa in casibus sex: ut si detur tutor loco tutoris surdi vel muti vel furiosi: ut ff. de tute. l. pen. a Itē & si hēt tutorem ratione rerū unius prouinciæ, poterit hīre alium rōne rerū quas habet in alia prouincia: ut ff. de excusa. tu. l. propter litem. aliàs. l. licet. §. fi. & C. in quibus casib. tutorē habenti tutor vel curator dari possit. l. fi. Itē & mater antequā nubat, tutrix existens, aliū petit tutorē dari: vt in Auth. de nupt. §. si uerò ēt naturaliū tutelā coll. iiij. Sed ratio est, quia abire nunc speratur: ut C. cōia de leg. l. fi. §. ij. Item & q̄ ad tp̄s est relegatus, uel excusatus, uel remotus, nam interim tutor datur: ut C. in qb. cau. tutorem habenti. l. pen. Item si quis tutor sit apud hostes non ut seruus, sed vt legatus, vel trās fuga, alius datur: ut ff. de tuto. b l. si quis tutor. Item si Reipublicæ causa absit, potest alius dari. ut ff. de tut. l. quæsitū. & ff. de suspectis tutoribus. l. i ij. §. si qs abfuturus. Sed ſm Pla. in his omnibus casibus tutor pro curatore accipitur: & hæc regula non fallit. Sed cùm litera in omnibus supradictis legibus de tutore faciat mentionem, ab ea nō discedamus: ut ff. de leg. iij. l nō aliter. & ff. de exerci. l. j. §. si is. ibi, in re igitur. Sed quę est ratio, cum ubiq; dari possit curator habenti curatorem uel tutorem: sed tutor non potest dari habēti tutorem? Rñ. q̄ tutor qui prius dabatur, habebat plenā potestatem. ꝯ. tit: ij. §. datus. & š. de tute. §. j. ita q̄ aliū secū in eadē plenitudine admittere non potest: sed nō sic in curatore: qui reb. datur: ut C. de nup. l. in copulandis. Vnde tutor auctorizat hæreditati adeundæ: qđ in curato. pupilli non est: ut ff. de appell. l. cū in una. §. tutor. Sed nōne tota die inuenim⁹ unū pupillū plures hīre tutores: ut C. de diui. tut. l. ij. Rñ. illud est qñ simul dant. Nā quædā fiunt simul bene, quæ nō ualent si fiant separatim, ut duorū reorum obligatio: ut ꝯ. de duobus reis stipulan. §. j.

ADDITIO Nota glossam magistram, quæ plene ponit casus in quibus pupillo habenti tutorem tutor datur. Sed ꝯ finē huius glossæ facit l. ij. C. de testamen. tute. ubi simul non dant, & tamen uterque administrat. Sed dic. q̄ ibi simul dicūtur dari habito respectu ad tempus mortis, quo uterq; tutor confirmatur. Sed de hac materia plenius uideas hic per Angelum.

[c] *Item si ex testamento*. posuit exemplum de legitimo, nunc de datiuo & testamentario minus idoneo.

[d] *Idoneus*. i. sufficiens.

[e] *Ad tempus*. excusatur enim aliquis qñquē perpetuum, qñq; ad tempus: ut patet per multa exempla. ꝯ. de accusatio. tutorū & curatorum. § j. & quasi per totum titulum.

[f] *Curatores*. uel ēt tutores, ut š. proxi. § dixi, scilicet prout iudici videbitur: vt C. in quibus ca. tu. hab. l. j. & iij. Sed quid si pupillo tutor non sit: an dari possit curator? Respondeo, sic: & argm̄ à contrario sensu sumitur. ff. de tutorib. & curato. da. ab his. l. curator. quod est validum. ff. de offi. eius cui manda. est iurisdictio. l. j. §. huius rei. Acc. ADDITIO Nisi sit ꝯriū legi. l. nemo. C. de iurisdictione omnium iudicum. vel rationi naturali: ut C. de epīsco. & clri. l. conuenticula.

[g] *Ad..erja ualetudine*. i. infirmitate, q̄ valetudini & sanitati ꝯ. est.

[h] *Necessitate*. vt quia loogo tēpore abfuturus est, vel sua maiora negotia hēt pertractare, vel alias similes necessitates: vt ff. de procu. l. filiusfamilias. §. fi. & l. seq: vsq; ad l. quæ oīa. [c] Et nisi huiusmodi necessitas sit, non pōt secundū quosdā: vt C. q̄ da. tuto. vel curat. poss. l. curatorem. & l. curator. immo certè & si q̄cunq; alia sit iusta quoquo modo: vt ff. de administratio, tuto. l. decreto. [d] Et hæc eadem sunt in curatore: vt C. de appella. l. si actor. [e] *Absit*. Si enim præsens sit, & habet intellectū, ēt procuratorem cum auctoritate tutoris facere pōt: vt C. de procuratorib. l. neq;. Accur.

[c] Idē est p̄p inimicitias: nisi essent capitales: q̄a tūc esset tutor remouendus. Ang.

Facit ad hunc. §. c. significauit. cū gl. 2. ibi sed sica. extra de app.

Quem uelit actorem.] Ex eadem cā curator vel actor vel adiutor dari pōt: vt eccē relegati tutoris locū vel cura. quē admodū superius dictū est, vel actor. l. fine. §. vlt. ff. de adm. tut. sic ī locū minus idonei tutor. uel curator dat. §. interdū. š. vel actor vel adiutor. Curatorem eligit magistratus: Actorem, Adiutor. Actor adagendū à tuto. vel à cura. ꝓstituīt. l. j. C. de act. à tut. seu cur. dand. l. si actor. C. de appell. l. tutor. ff. quā ex fac. tut. l. actor. ff. rem rat. hab. q̄a. n. ab eis p̄curator ꝓstitui nō pōt, p̄pea qđ dñi nō sūt, ideo hoc eis datū ē, vt quotiēs essent abfuturi vel aīs impedirent, decreto Prętoris vl̄ Prę̄sidis actorē darēt. Adiutor ad alia tutelę munia deligitur. l. solet. ff. de tutel. q̄ ab Constantino βοηθὸς dicitur. Suidas λιούτωρ παρὰ ῥωμαίοις, βοηθός. Vbi legendum ἀϊούτωρ. Cuiac.

[f] *Velit*. scilicet tutor.

[g] *Actorem*. qui hic dicīt actor, aliàs adiutor dicīt: vt ff. de tute. l. solet. aliàs curator: vt ff. de tuto. & curato. da. ab his. l. in omnem. & C. de p̄curatori. l. neq;. Et nota hic varia nomina eorū qui aliorum facta agunt, vt actor: vt hic iam dictum est. Itē tutor, qui datur pupillis. š. de tute. §. est autem. Item curator, qui datur adultis, vel etiam furiosis, vel similibus: vt š. eo. in prin. & §. furiosi. & §. sed & mente captis. Itē procurator, qui aliena gerit negotia cum mandato: vt ff. de procura. l. j. Item negotiorū gestor, qui sine mandato gerit: vt ꝯ. de oblig. quæ ex quasi contra. §. j. Item œconomus, cui res ecclesiastica gubernanda mandatur ab episcopo cum consensu fratrum, vel capituli: vt C. de sacrosanctis eccles. ijs. l. iubemus. & C. de episcopis & clericis. l. omnes. §. hoc nihilominus. versi. hunc enin fine dubio. Item idem dicitur apocrisarius: vt in Authentica quomodo oportet episco. §. non aliter. & §. neq; autem. & §. si verò. ibi, præsertim. Item syndicus, qui sic Græcè dicitur, Latinè singulorū dicens causas: vt ff. de muneribus & honorib. l. munerum. §. defensores. Quandoq; tamen actor & syndicus pro eodem ponuntur: vt ff. quod cuiusq; vniuer. l. j. §. quib. & §. penultimo. & l. item eorum. §. actor. facit ad hoc. ff. de auctoritate tutorū vel curatorum, per totum. Vel etiam dic quòd differunt, vt ibi notatur, scilicet in dicta lege prima, quod cuiuscunq; vniuersitatis. §. quibus. in gl. syndicum. ADDITIO Hodie tamen non fit differētia in nomine: vt in capi petitio. extra de procura. Ang.

[c] Dic q̄ imo differunt secū. Ioa. Fab. quia curator à iudice, actor verò à iudicis decreto constituitur. Procurator Negotiorū gestor.

Œconomus.

Apochrifarius.

Syndicus.

Decreto. Valde nouū est, vt qui procuratorem dare non pōt, actorem constituat ideoq; decreto est opus. Cuiacius.

DE SATISDATIONE vel curatorum.

Cōtinuatio.

Ista rubrica sic continuatur. Dictum est supra de tutoribus & curatoribus: & quia ipsi tenentur satisdare, ideo videndum est de satisdatione tutorum & curatorum eorundem.

Diuisio.

NE tamen.] Totus iste titulus diuidīt in tres partes principales. Primò ponit q̄ tenent̄ satisdare, & qui non. Secūdò q̄ illi qui non tenent̄ satisdare: si satisdant, præterunt̄ sociis in administratione. Tertio qui officiales teneant̄ de satisdatione nō exacta, vel non idonea. Secunda ibi, Sed si. Tertia ibi, Sciendū. Item prima subdiuidīt in duas partes. Nam primo ponit regulā. Secundo ponit duas fallentias. Secūda ibi, Sed hoc. Dñe, iam video qualiter dant̄ tutores vel curatores: nunqd ad libitum suum res pupillorum vel adultorū sine metu periculi possunt administrare? Rñ. Imperator q̄ non. Ne enim tutores vel curatores res pupillorum vel adultorum, vel cæterorum q̄ in curatione sunt, aut in totum consumant, aut in parte deminuant,

nuant, curat Prætor ut tam tutores quã curatores satisdent rẽ pupilli saluã fore. Sed dñe, nunqd est hoc generaliter uerũ, q̃ omnes tutores & curatores indistinctè ad prædictæ satisdatio nis interpositionem teneant? Rñdet q̃ non. Nã certè hoc qđ diximus tutores uel curatores debere satisdare, non est perpe tuũ. Nam tutores testõ dati, huiusmodi satisda tionem præstare non coguntˉ. Et hoc tali ratione: quia fides & diligẽtia eorum à testatore qui eos in testõ dedit, satis probata uidet. Idẽ dico in tutoribus cum inquisitione à iudice datis. Nam certe il li similiter huiusmodi satisdatione non onerantur: qa idonei electi sunt. Et hæc usq; ad illum. §. sed si ex testamento. Franc. de Aret.

a *Ne tamen pupillorum*. Di ximus dandos tutores uel curatores ratione ætatis, ne tamen pupillorum, &c. Accurs.

b *Consumantur*. in totũ.

c *Deminuantur*. pro parte. Accursius.

d *Prætor, ut & tutores & curatores*. sic & præfectus urbis, & præses prouinciæ: ut supra titulo primo. §. ij.

e *Satisdent*. rem pupilli saluã fore: ut diximus ſ. de tute. §. fi. ff. cum fide iussore: ut ff. rem pupil. saluam fore. l. non quasi. in principio. & ff. de præto. stipula. l. prætoriæ. iij. & ff. qui satisdare cogan. l. j. Accursius.

f *Perpetuum*. i. generaliter uerũ. aliàs perpetuum, i. generale: ut C. de eden. l. edita. aliàs pro tempore ponitur: ſ. quãdiu uita durat: ut j̃. de uerb. oblig. §. at si ita. & ff. pro socio. l. j. ubi de hoc.

g *Approbata est*. idem in curatoribus in testõ datis [licet curatores non dantur in testõ, regulariter tñ, si dati fuerint, confirmantur decreto Prætoris uel Præsidis. sic ſ. tit. proxi. §. ij. & tũc liberantˉ à satisdando, ut tutores,]ut hic, & ff. de confirman. tuto. l. si filio. & l. in confirmãdo. & l. sequenti. & l. utilitatẽ. Secus in dato à matre: ut ff. de confirman. tuto. l. j. ad finẽ. l. aliàs. C. e. tit. l. j. sed quare secus? Rñ. quia firmum est consilium patris, a & non matris: ut arg. j̃. quibus ali. lib. in fi. j. responsi. & infra de iniur. §. j. Et quod dicit in testamento, idem in tutoribus in codicillis datis dicam. ut ff. de testamen. tute. l. iij. & facit ad hoc. C. de episco. audien. l. de creationibus.

h *Item ex inquisitione*. id est dati à iudice cum inquisitione: ut ſ. de Attil. tuto. §. sed hoc iure.

i *Idonei*. ſ. præsumptione iuris: q̃ quam non admittitur probatio in contrarium. sed si q̃ apparet, tenebitur ille qui dedit: ut j̃. eo. §. sciendum. Sed hoc fallit in curatore furiosi, qui satisdat, si non habeat idoneam substantiam: licet sit cum inquisitione datus: ut C. de curato. furiosi. l. fi. §. & si quidem. & §. si uerò nõ talis. Item debent iurare isti omnes bene agere, i. non prætermittere* utilia, & non facere inutilia: ut in authent. ut hi q̃ ob. se per. ha. res mi. §. fi. collatio. vj. Si ergo nec testamẽtarij nec datiui satisdant, q̃ erunt illi q̃ sarisdant? Rñ. legitimi, nisi in casu ſ. patronus liberto: ut ff. de legit. tuto. l. legitimos. §. j. Itẽ datiui, qñ non fiunt cum inquisitione: ut C. de auctorita. præstan. l. fi. & nisi satisdent, non administrant: ut C. de tuto. uel curato. qui satis non dedit. l. j. & fi. Et ſm hoc sunt quatuor genera tutorũ: ſ. testamentarij, item legitimi, item datiui cum inquisitione, item datiui sine inquisitione, ut dictum est.

[*Sed si.*] Diuidit in quatuor partes. Primò q̃ contutor tenet contutori satisdare: ut in administratione præferat. Secundò quid fiet si nullus ex contutoribus uult satis offerre de indẽnitate. Tertiò qd agendũ cũ tutores discordant in eligẽdo. Quartò extendit ad datiuos dictum in testamentariis. Secunda ibi, Quòd si nemo. Tertia ibi, Sin autem. Quarta ibi, Idẽ & in pluribus. Aretinus. CASVS. Dixistis mihi, q̃ tutores testamentarij & cum inquisitione dati, non satisdant; nunquid hoc est generaliter uerum? Respondet Imperator quòd non. Nam si duo pluresve tutores in testamento dati fuerint, poterit unus ex eis offerre satidationem de indemnitate pupilli contutori uel concuratori suo. & si ipse admittit huiusmodi satisdationẽ, ei in administratione præfertur. sed tutor uel curator non poterit per se à cõtutore vel concuratore suo huiusmodi satisdationẽ exigere: sed offerre eã debet: ut electionẽ det concuratori vel contutori suo satis accipere, & administrationem ei exponere, ut ipse solus administrare possit, & si nullus eorum satisdationem huiusmodi offerat: tunc si testator in testamẽto expresserit quis in administratione præferri debeat, ille solus administrabit. si uero à testatore de hoc nihil dictũ fuerit, tunc quem maior pars eorum idoneum elegerit, ille solus administrabit. Sed si ita fuerit, quod in electione ipsi tutores nec aliquatenus per se cõcordare poterũt, Prætor partes suas interponet, & aliquẽm idonneum administratorem eligere cõpellet. Idem iuris est in pluribus tutoribus uel curatoribus ex inquisitione datis: ut uidelicet maior pars possit eligere aliquem idoneum, qui solus negotia pupilli administret. Et hęc dicuntur usque ad illum. §. sciendum est autem. Franciscus.

Perpetuũ multipliciter sumitur.

Curatores dati in testõ liberãtur à satisdando.

Tutor datus à matre ī testõ tenetur satisdare.

a) Nota q̃ consilium patris, & sic masculi, est firmũ & bonũ: & non matris. sic fœminæ est consiliũ debile.

* Etiã dẽt promittere cum satisdat pupillum indefensum non relinquere. Itẽ facere inuẽtarium. Item recipere administrationem ex decreto iudicis excepto testamẽtario, qui sua auctoritate administrare põt: Aegi. Per.

k *Sed si ex testamento*. Duo ponit, & unum tãtum nunc p̃sequitur, scilicet de testamẽtario. b sed in fine, §. dicit de alio. Itẽ hęc eadẽ in curatoribus pluribus locum habẽt. vt ff. de admi. tu. l. iij. §. quod in tutoribus. Itẽ quid in legitimis? Rñ. idem, cũ sit eadẽ ratio: ne deterius negotia per plures exerceãtur: ut ff. de administratione tutorum. l. si plures. j. §. quamuis. versiculo, apparet ergo. Accursius, vnde versus.

Segnius expediunt commissa negotia plures.

l *An satisdare*. sic infra de inutilib. stipulationibus §. alteri in fi. Accursius.

m *Adscriptum*. ſin testamento: uel aliter appareat eius uoluntas euidenter, quia dixit in satisdatione quis præferri debeat: q̃ si non fuerit adscriptum, quem maior pars elegerit: ille gerere debet. Accursius.

n *Maior pars*. dummodo omnes velint per vnum administrari: aliàs. n. non compellerentur: sed oẽs gerere possunt si velint: vt ff. de administra. tuto. leg. si plures. j. §. fin. & leg. vel in partes. c Et no. hic argumentum q̃ standum maiori parti. sic ff. de pac. leg. iurisgentium. §. ult. & leg. & suum hæredem. §. fi & leg. maiorẽ. & leg. seq. §. fin. & ff. de testibus. leg. iij. §. ij. ibi, aliàs numerus testium &c. argumentum ꝛrium. ff. seruitutib. rusticorum prædiorum. leg. per fundum. & ff. communia prædiorum. l. fin.

ADDITIO. Sol. Ibi loquitur in constitutione indiuidui, puta seruitutis, in qua omnes requiruntur, hic de administratione, quæ est diuidua: & penes unũ in solidum est possibilis: ſm. Bal. Vel ibi loquitur de re cõi pluribus ut uniuersis: hic verò de cõmuni ut singulis. Quę tamen regulæ fallunt in multis casibus: vt per doct. hic. Vide cap. j. extta de his quæ fiunt à maiore parte capituli.

o *Edicto prætoris*. quod non habemus.

p *Partes suas*. i. se & officiales suos, & milites iustitiæ. Sed cur non committitur fortunæ: ut aliàs. C. communia de legatis. l. fi. j. respon. & inf. de legatis. §. optionis? Respondeo, non ita alterius factum scilicet pupilli possunt fortunæ committerę, vt suum proprium. & cõcordat huic. ff. de legatis. j. leg. huiusmodi. §. fi. & ff. de vsufructu. l. si vsusfructus. j. §. sed si inter duos. argumentum contrarium in eodem tit. de vsufructu. ff. leg. quotiens duobus. j. respon.

b) Immo utrũq; secundũ Angel. usque adver. qđ si nemo. quia cum indefinite loquatur: præsumitur respõdere ad interrogata. l. si defensor. §. qui interroga tus. ff. de interroga. actioni.

c) Reo tã postulãte unum ex eis eligi, plures simul agere non possunt. & si unus uelit diuidere, & alijs gerere: fiet diuisio exteris inuitis p̃ officiũ iudicis: argu. l. & puto. ff. fa. erci. & l. cõmuni diuid. §. si duo. ff. cõmuni diui. Ange.

Idem

Idem in & pluribus. per omnia vt supra, nisi quia hic à testatore non potuit scribi quis gereret: cùm nihil dixerit de tutela. nã non darẽtur ex inquisitione, si essent testamẽtarij: ut supra de Attil. tuto. j. respon. A

Diuisio. [*Sciendum.*] Diuiditur in quatuor partes. Primò q̃ officialis cõuenitur subsidiaria actione. Secundò quando, & in q̃bus casibus teneatur. Tertiò ad hæredes extendit. Quartò ponit nouum casum: videlicet q̃ tutor cogitur satisdare. Secunda ibi, Subsidiaria. Tertia ibi, Quæ quidem. Quarta ibi, Quibus cõstitutionibus. Aret. CASVS. Domine, iam uideo in quibus casibus tutores satisdationẽ rem pupilli saluam fore, interponere debeãt. Pone modò, q̃ non fuerit pupillis per tutores bene cautum: qualiter in defectũ tutorum vel fideiussorũ ab eisdẽ receptorum subueniat ipsis pupillis? Rñdet Impera. Amice, in hoc casu optimũ remediũ bñficio legis ipsis pupillis indulgeẽ. Scire eñ debes, q̃ nõ solũ tutotes vl̃ curatores ex administratione sua pupillis, vel adultis, uel furiosis, vel cæteris qui in curatione sunt, tenentẽ: sed etiã in magistratus, qui huiusmodi satisdationẽ à tutorib⁹ uel curatoribus accipiunt, vtilis actio subsidiaria dabitur: quæ quidẽ actio subsidiaria vltimũ. huiusmodi pupillis uel adultis possit præstare subsidium. Et hæc actio subsidiaria non solum aduersus illos competit, qui nõ idoneã cautionẽ à tuto. vel cura. exponi passi sunt: nec solùm aduersus magistratus datur: sed ẽt tam ex prudentum responsis, q̃ ex constitutionibus principis in hæredes eorũ extenditur: nec immerito. In eisdem enim cõstitutionibus expresse cauetur, ut tutores vel curatores ad prędictam satisdationem interponendam per pignorũ captionẽ coerceantẽ. vnde cùm ipsi magistratus sibi legis beneficio poterãt ab hmõi periculo cauere: nõ est mirũ si ipsi & ẽt eorum hæredes p̃ sua negligẽtia teneantẽ. Sciretñ debes, q̃ neque præfectus vrbis, neque prætor, neq; præses p̃uinciæ, neque aliquis alius, q̃ ius dandi tutores hẽt, prædicta actione subsidiaria pupillis, vel adultis, vel cæteris in curatione existentibus tenebuntur: sed solum hi, qui huiusmodi satisdationem accipere solent. Et hæc dicuntur usque in fin. tit. Fran.

re debet. Idem & in pluribus [a] ex inquisitione datis cõprobandum est: id est vt maior pars eligere possit, per quem administratio fiat.

Qui tenetur recipere satisdationem à tutore, si nõ recipit, vel minus idoneã, tenetur subsidiaria actione, quæ etiã transit contra hæredes. Et potest tutor vel curator cogi satisdare etiam capitis pignoribus. Aretinus.

Sciendũ aũt est non solùm tutores vel curatores pupillis, uel [B] adultis, cęterisq; [b] p̃sonis ex administratione rerũ teneri: sed ẽt in eos q̃ satisdationẽ accipiũt, [c] subsidiariã actionẽ esse, quæ vltimum eis [d] præsidium possit afferre. Subsidiaria [e] autẽ actio in eos datur, qui aut omnino à tutoribus vel curatorib. satisdari nõ curauerũt, aut nõ idoneè [f] passi sunt caueri. Quæ [g] quidem tam ex prudentum responsis, [h] quàm ex cõstitutionibus. [i] Imperialibus ẽt in hæredes eorum extenditur. Quibus cõstitutionibus [k] & illud exprimitur, vt nisi caueãt [l] tutores vel curatores, pignoribus captis coerceãtur. [m]

Actione subsidiaria non tenẽtur, qui tantum dant tutores, sed qui satisdationem exigunt.

Neq; aũt p̃fectus vrbi, [n] neq; prætor, neq; præses prouinciæ, neq; quisquã alius, cui tutores dandi [c] ius est, hac actione tenebitur: sed hi tantummodo, qui satisdationem exigere solent. [P]

TITVLVS XXV.
DE EXCVSATIONIBVS tutorum vel curatorum.

Liberorũ numerus hic script⁹ à tutelæ munere vacationẽ prę-stat: adoptiui verò liberi ita demũ ad excusationẽ prosunt, si à quopiã ascẽdentium adoptati sint: nõ ẽt si ab extraneo. Itẽ nepotes ex filio p̃mortuo p̃sunt.

EXcusantur autem tutores & curatores variis ex causis: Plerunque tamen propter litigia culpa tantum: aliter defunctus, qui etiam de leui culpa tenetur: vt ff. de mag. con. l. non similiter. C

a) Cõtrariũ tenet glossa in l. actio. ff. de neg. gest. & ibi Bar. ubi uide quæ sit actio directa, & quæ utilis. Tutores plures & magistratus quo ordine cõueniri possunt.

a *Contrariũ.* vt furiosis & mente captis: ut ſ. titu. j. §. furiosi. & §. sed & mente captis.

c *Accipiunt.* ut magistratus. qđ dic ut dicemus j̃. e. §. neq; autẽ

d *Eis.* ſ. pupillis & similibus. Accursius.

e *Subsidiaria.* ſ. tutelæ utilis ꝯ cum qui malum dederit tutorem: uel utilis negotiorum gestorum, qñ malum curatorem: nã ea dem utilis in magistratum datur, [a] quæ in administratorem directa datẽ: & vsuræ ueniunt ut in prima: ut ff. de magistra. cõ, l. fi. & C. e. l. pe. subsidiaria autem dr̃ pœnalis aptitudine: ut legis Aquiliæ actio dr̃ pœnalis aptitudine: ut j̃. ad leg. Aqui. §. his autẽ. Nã nec illa semper pęnalis est: nec hæc semper in subsidium datur: quia qñque agitur antequam conueniantur omnes tutores: ut colligitur ex his quæ dicuntur in hac glo. circa fi. Quare ad horum euidentiam distingue: aut fuit vnus tutor vel curator, aut plures. Primo casu cõueniẽt prius tutor vel curator, & postea magistrat⁹, vt hic. Si verò plures: & tunc aut oẽs gesserũt tutelã aut curã, aut null⁹, aut alter tñ. Primo casu oẽs cõueniuntur ante magistratum: ut ff. de admi. tu. l. Lucius. ij. §. pe. & de magistra. con. l. duo. In secundo idẽ: vt ff. de admi. tut. l. si plures. ij. In tertio subdistingue, aut fuit diuisa tutelæ administratio p̃ iudicẽ vel testatorẽ, aut nõ. Primo casu, p̃ sua gestione quilibet tenetẽ, & nõ pro alterius: & postea magistratus in subsidium. ff. de admi. tut. l. Lucius. ij. §. pe. & C. de diui. tute. l. ij. Sed

b *Cæteris.* vt furiosis & mente captis: ut ſ. titu. j. §. furiosi. & §. sed & mente captis.

c *Accipiunt.* ut magistratus. qđ dic ut dicemus j̃. e. §. neq; autẽ

d *Eis.* ſ. pupillis & similibus. Accursius.

e *Subsidiaria.* ſ. tutelæ utilis ꝯ cum qui malum dederit tutorem: uel utilis negotiorum gestorum, qñ malum curatorem: nã ea dem utilis in magistratum datur, [a] quæ in administratorem directa datẽ: & vsuræ ueniunt ut in prima: ut ff. de magistra. cõ, l. fi. & C. e. l. pe. subsidiaria autem dr̃ pœnalis aptitudine: ut legis Aquiliæ actio dr̃ pœnalis aptitudine: ut j̃. ad leg. Aqui. §. his autẽ. Nã nec illa semper pęnalis est: nec hæc semper in subsidium datur: quia qñque agitur antequam conueniantur omnes tutores: ut colligitur ex his quæ dicuntur in hac glo. circa fi. Quare ad horum euidentiam distingue: aut fuit vnus tutor vel curator, aut plures. Primo casu cõueniẽt prius tutor vel curator, & postea magistrat⁹, vt hic. Si verò plures: & tunc aut oẽs gesserũt tutelã aut curã, aut null⁹, aut alter tñ. Primo casu oẽs cõueniuntur ante magistratum: ut ff. de admi. tu. l. Lucius. ij. §. pe. & de magistra. con. l. duo. In secundo idẽ: vt ff. de admi. tut. l. si plures. ij. In tertio subdistingue, aut fuit diuisa tutelæ administratio p̃ iudicẽ vel testatorẽ, aut nõ. Primo casu, p̃ sua gestione quilibet tenetẽ, & nõ pro alterius: & postea magistratus in subsidium. ff. de admi. tut. l. Lucius. ij. §. pe. & C. de diui. tute. l. ij. Sed tñ in quatuor casibus vnus p̃ alterius parte tenetẽ, tñ post magistratũ: ſ. si tutorẽ vt suspectũ remouendũ non remouit, vel tarde remouit, vel remouẽdo iura pupilli prodidit, vel nõ exegit satisdationẽ rem pupilli saluã fore, cùm videret eũ nõ soluẽdo: vt in l. C. de diui. tute. l. ij. & ff. de admini. tut. l. Lucius. ij. §. pen. Secundo casu conueniẽt primo gerens, secundo magistratus, tertio nõ gerẽs: nisi in dictis quatuor casibus: vbi conueniẽt ẽt qui nõ gessit ante magistratũ: vt C. de diui. tute. l. ij. & ff. de admi. tuto. l. ẽt. & l. Aemilius. in fi. & l. tres tutores. de hoc dixi in l. j. ff. de tute. & ra. distr. & in l. i. C. de transactio.

ADDITIO. Et not. q̃ in omnibus prædictis casibus pupillus cõueniens tutorem, præferẽ cæteris creditoribus. l. dabimus. ff. de priuilegiis credito. secus si cõueniat iudicem. l. j. §. priuilegium. ff. de magistra. con. Accur.

f *Idoneè.* aduerbiũ est & facit ad hoc. ff. de magistra. conue. l. j. §. sciendum. & §. exigere.

g *Quæ.* ſ. tutelę actio subsidiaria, vel negotiorum gesto. vt diximus.

h *Responsis.* vt ff. de magi conue. l. j. §. sciendũ est. & l. qđ ad hæredẽ.

i *Ex constitutionibus.* vt C. de mag. con. l. ij. & in aliis Græcis constitutionibus: sed aliter hæres tenetur, qui de dolo & lata culpa tantum: aliter defunctus, qui etiam de leui culpa tenetur: vt ff. de mag. con. l. non similiter.

k *Quibus constitutionibus.* scilicet Græcis.

l *Caueant.* scilicet rem pupilli saluam fore.

m *Coerceantur.* facit ad hoc. ff. de administra. tuto. l. j. j. rñ. & ff. de dam. infect. l. iiij. §. iij. & ff. de lib. agno. l. si quis à liberis. §. si qs ex his. & C. de suspec. tuto. l. iij. & ff. de vent. inspi. l. j. §. quid ergo.

n *Vrbi.* ſ. Romanæ, per excellentiam: ut ſ. de iur. natu. §. sed quoties. Itẽ facit ad hunc. §. ff. de magistra. con. l. j. Sed q̃ est. ff. de admi. tut. l. Æmilius. † Sed distingue tria genera iudicũ. quidã possunt dare tutorem, & non exigere satisdationem: de q̃bus hic loquitur. Alij & dare & exigere, de quibus ibi dicit. [b] Alij exigere & non dare: vt tabelliones, & aliqs miles iustitiæ, cui talia cõmittunt̃: & isti tenentẽ in subsidium: ut ſ. de Attil. tut. §. penul. & ff. de mag. con. l. fi. Itẽ ęstimatores patrimonij pupillorum, p̃ quorum prauam æstimationem uiliores fideiussores accepti sunt: ut ff. de mag. con. l. j. §. diuus. qui erant dandi pro rei qualitate: ut ff. de in ius uocan. l. j. & qui satisdare cogan. l. si uerò. §. j.

† Glo. in d. l. Aemilius. est similis huic.

b) Et si differant accipere satisdationẽ vel expedire p̃cessum, vt hoc onus trãseat ad successorem, poterunt conueniri in syndicatu: vt d. l. 1. §. sciendum. Ia.

o *Dandi.* scilicet tantum.

Sed hi tantummodo. in prouinciis duumuiri aut defensores: in urbe, scriba, aut is quem prætor in hoc delegauerit. l. ij. & iij. D. rem pup. sal. for. l. ult. C. de mag. conuen. Cuiac. D

p *Solent.* aliàs debent. sed isti nec debẽt, nec solent, ut diximus.

DE EXCVSATIONIBVS TVTORVM uel curatorum.

De excusationibus tutorum vel curatorum nunc dicit: quod supra quibusmod. tut. fi. §. fi. promisit. Accur. Vel continua sic secundum Porc. Quia supra visum est de tuto. & curato. & quia hi varijs ex causis excusari solent: ideo merito subdit de excusationibus tutorum uel curatorum. Porcus.

Diuisio.

EXcusantur.] Totus iste tit. diuidit̃ in sexdecim partes. Prima ponit qualiter quis excusetur à tutela p̃ numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus. qualiter excuset̃, qui impedit̃ negotiis fiscalibus, & Reip. Tertia ibi, Et qui potestatem. qualiter quis excusetur propter põtatem & iurisdictionem. Quarter quis excusetur propter põtatem & iurisdictionem. Quarta ibi, Item p̃. qualiter excusetur propter litem præcedentẽ cum pupillo uel adulto. Quinta ibi, Item tria. qualiter excuset̃ propter numerum tutellarũ. Sexta ibi, Sed & p̃. qualiter excuset̃ propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam. qualiter quis excuset̃ propter infirmitatem. Octaua ibi, Similiter.

liter.qualiter quis excusetur ꝓp imperitiam literarū.Nona ibi, Item si propter inimicitias.qualiter quis excusetur ꝓp inimicitias.Decima ibi, Itē is qui.qualiter quis excusetur ꝓp controuersiam statu.Vndecima ibi,Item maior.qualiter quis excusetꝫ propter ætatem.Duodecima ibi,Idem & in milite.qualiter excusetꝫ propter militiam.Decimatertia ibi, Itē Romæ.qualiter excusetur propter exercitium liberalium artiū. decimaquarta ibi, Qui autem.in quantum teneatur de iure Regis excusat 12 pus potest quis se excusare.Decimaquinta ibi, Qui tutelam.qualiter ꝙs excusetur à cura pupilli sui uel vxoris suæ. Decimasexta ibi, Si ꝙs autem.declarat quòd falsa excusatio nō prodest.Itē prima pars diuiditur in quinq; partes.Primò ponit quòd plures & variæ causæ sunt, quibus ꝙs à tutela vel cura excusatur. Secūdo ponit qualiter quis propter liberos excusatur.Tertio quot liberi habent excusare,seu propter quot liberos quis excusetur à tutela vel cura.Quarto fortificat dictum suum per similem rationem diuertendo.Quinto declarat qui liberi sint illi qui præstant excusationem.Secunda ibi,Plerunq;.Tertia ibi,Si enim tres.Quarta ibi,Exemplo.Quinta ibi, Sed adoptiui. CASVS. Accessi ad Iustinianum,& ita coram eo proposui:Domine vos vultis tractare de excu.tu.vel cu.dicatis ergo mihi,quibus modis excusantur tuto.vel curat.ab onere administrationis?Ad hoc rę spon.Imperat.Amice,tutores vel curatores variis modis à tutela vel cura poterunt excusari. Quandoque enim per numerum liberorum suorum merentur excusari:siue huiusmodi liberi in potestate sint,siue emancipati.Si enim tres liberos aliquis habuerit Romæ superstites,vel in Italia quatuor, vel in prouincia quinquæ, à tutela vel cura poterit excusari. & hoc ad modum aliorum munerum ciuilium. Nam & tutelam & curam placuit esse munus publicum. vnde sicut à cæteris muneribus publicis quis excusari poterit, ita & ab istis. Sed quid domine Iustiniane,vos dixistis per liberos quem posse à tutela vel cura excusari: dicatis mihi pro Deo, an illud locum habeat indistinctè in omnibus liberis? Respondet Imperator: quod tibi dixi generaliter aliquem per liberos posse excusari: intelligere debes de naturalibus & legitimis. Nam adoptiui liberi patri adoptiuo ad excusationem non proficiunt.liberi.n. naturales & legitimi extraneæ ꝑsonæ à patre naturali nihilominus ad excusationem prosunt.& hoc vsq; ad versi.item nepotes.in quo sic pone casum.Vidimus ꝙ per liberos quis à tutela vel cura excusat:sed quia appellatione liberorum veniunt nepotes, quæritur à domino Iustiniano, an istud se extendat ad nepotes?Respondet Imperator, quòd non solum liberi primo gradu existentes prosunt, sed etiam nepotes ex filio mortuo,auo suo ad excusationem prosunt:quia in locū sui patris mortui succedunt. sed licet nepotes ex filio post mortem ipsius filij,hoc est patris nepotum, auo prosint: nepotes tamen ex filia ei prodesse non poterunt.Et hoc usque ad versiculum Filij autem.in quo sic figuratur casus:Vidimus superius à principio titu.hucusque, quòd liberi & nepotes ex filio excusant quem à tutela vel cura.Sed quæro, domine Iustinian. an hoc verum sit de filiis mortuis? Respondet dominus Imperator, quod dixi tibi filios prodesse: intelligere debes, quòd filij superstites tantum ad tutel. vel cura. oneris excusationem prosunt: mortui enim non prosunt. & hoc vsque ad versiculū illum, Sed si in bello. in quo sic ponitur casus: Ostensum est supra quòd liberi mortui non prosunt ad excusationem tutelæ vel curæ. Nunc quæritur ab Imperatore, quid si in bello pro Republica occisi fuerint: an patri ad excusationem prodesse possint?Et respondet, Certè constat eos prodesse, qui in acie principis ceciderunt. Qui enim pro Republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. hoc dicit usque ad §.Item diuus Marcus.Franc.de Aretio.

Intxibi quing = Se numerq; eti- eam de iure Regis excusat 12 to 17.p.6.

a) Et ista est verior secundū Ang. hic, q̄a beneficio q̄d habeo ꝓp te,non debeo vti cōtia te: saltē vbi tu participas de eo dē secūdū Christo.per.l.si judex circūuento, ff. de mino,aliàs secus, vt in d.l.amicissimos.

b) istā appbat Dy. in d.§.fin. & Ang. hic,

a *Propter liberos.* superstites,& incolumes:vt ff. de vac. mun.l.ij.

b *Emancipati.* nisi pater filio emancipato curator petatur.tunc enim non excusatur à cura emancipati: ut ff.eod.leg.amicissimos.§.fin.a Vel dic,b quòd licet fēciat contra stimulos naturales:tamen bene potest,ut ibi innuitur.

beros,a siue in pōtate sint,siue emancipati.b Si enim tres liberos superstites Romæ c quis habeat,vel in Italia quatuor,vel in prouincis d quinque: à tutela vel cura potest excusari, exemplo cęterorum munerum. e nā & tutelam & curam placuit publicum munus f esse. Sed adoptiui liberi nō prosunt:g in adoptionem autem dati, naturali patri h prosunt. i Item nepotes ex filio prosunt, vt in locum patris k sui succedant:ex filia non prosunt. l

Ita demum liberi à præfato munere immunitatē præbent, si superstites fuerint: mortui verò non, ni glorioſe pro Reipubl. in acie ceciderint *l2 tit° 17 p6.*

Filij aūt superstites m tantum ad tutelæ vel curæ muneris excusationē prosunt: defuncti n aūt non prosunt. Sed si in bello amissi sunt,quæsitum est an prosint.Et constat eos solos prodesse,qui in acie o amittuntur. Hi enim qui pro Republica cecidB runt, † in perpetuum per gloriam p viuere intelliguntur.

c *Romæ.*hoc est in ciuitate Romana,& usque ad centesimū miliarium:vt ff.de offi.præfect.vrb.leg.j.§.cùm vrbem.Accursius.

A ADDITIO. Secus si dixisset, in vrbe, vel in vrbibus: quia vrbs muris cingitur:vt l.vrbis.ff.de verborum significatione.Et ꝙd appellatione ciuitatis vel patriæ contineatur: & quid si dicat Aretium, Florētia &c. Ang. hic se remittit.

d *In prouincijs.*Sed nunquid illæ prouinciæ q̄ aliàs habent ius Italiæ, & hic habebunt? Rñ. non:quia illud ꝓp tributa conceditur eis: vt ff.de censi.l.j. & fina,

† Tull. in som.Scip. dicit omnib. q̄ patriā seruauerunt,iuuerunt,auxerūt, certū esse in cœlo & definitum locū vbi beati sempiterno quo fruuntur Aeg. Per.

e *Munerum.* i. onerū ciuiliū, vt decurionatus. secus si patrimonij sit onus:vt ff.de va. mu.le. sextumdecimum.§. numerus. & §. quæ patrimoniorū.& le.his oneribus.j.rñ.& C. de his q nume.li. vel pau. excu. mer.l.j.lib.x. Item secus in honoribus: vt ff. de va. mu.l. iiij. & l. in honoribus.c Item secus in oneribus quæ honori inhærent:vt ff.de va.mu. l. sextumdecimum.§. numerus.

c] Ab eo tamen excusant. 12. liberi, vt tenet glo. in l.si quis decurio. 2.C.de decu.lib. 10. quā appbāt Ang. & Por.hic: licet gl.in l. 1. C. de his q nu. li. vel pau. &c. dicat ꝓ requirātur. 16.

Exemplo cæterorum munerum.] Numerus triū liberorum excusat à legationibus.l.j.C de legatio.A cæteris muneribus personalibus, numerus quinque: Ab oībus muneribus numerus. xvj.l.semper.ff.de iu immu.ac legendum omnino est in l.si qs decurio.C.de decur.non xiij.sed xvj.liberorum.Constantinus rectè in hunc modum, ὁ ἔχων δεκαἑξ παῖδας, πάντων λειτουργιῶν ἀπαλλάττεται. Cuiacius.

f *Publicum munus.*auctoritate,nam datur inuitis:vt C.de decur. l.nullus.li.x.& facit.ff.de verb.sig.l. pupillus.§.munus.& l.munꝰ propriè.& ff.de mu.& ho.l.j.§.illud.Sed q̄.ff.e.l.athletæ.§.tutela. Sed non est publicū munus,vt ibi dicit, vtilitate: licet auctoritate sic,vt hic dicitur:sed utilitate publicum est secundario:qa expedit Reip.&c.vt s.de his qui sunt sui vel alie.iur.§.fi. Item q̄. ff.e.l.spadonem.§.qui accipit.& l.non tiñ.§.non omnia. Sed licet *ibi generaliter remissionē publicorum munerū habuit, C tñ generali remissione non continetur tutela ūel cura fauore pupillorum & adultorū: d sicut & aliàs de generali dicto quædam excipiunt:vt ff.de lega.iij.l.vxorem.§.feliciſſimo. & ff. de procu.l.Pomponius.j.respon.& ff.de li.leg.l.Aurelio.§.Caius.

* Sic in generali dispensatione ad obtinēdū q̄dam beneficiū regulare, non cōtinetur beneficiū regulare Cluniacē. ordi. nisi exprimatur, Aegi. Per.

Publicum munus esse.] Tutelā esse publicū vel ciuile munus nemo est qui nesciat:neq; video qua in in ab hac sīa discrepat.l. ἐάνδυ. §.tutela.ff.de tut.at.existimo tñ spuriū esse.§.tutela. nec n.solet Modestinus græco cōtextui latinas,nisi ex aliis authoribus sīas inserere.nullū vero auctorē habet.§. tutela. deniq; eo sermone contextus est,q nīis auctoribus nō est in vsu:nec enim prouincialis muneris vsquā fit mentio, nec reipub.munus à ciuili munere quasi diuersum vsquam secernitur.Cuiac.

d) Et sicut generalis immunitas nō extēditur ad munus publicū auctoritate &vtilitate priuatū, ita nec ad reale ordinariū. sed extraordinariū sic: vt not.Ba. & Dyn. in d.§. qui accipit.

g *Non prosunt.*& hoc dico ad excusationem: vt hic,& ff. de va. mu. l. sextūdecimū. §. adoptiui.maximè hodie, cū nihil ad patrem adoptiuum transeat:ut s.de ado.§.sed hodie.Sed olim bene acquirebant ei,scilicet patri adoptiuo.Aegi.Perri.

h *Naturali patri.* licet adoptiuo non prosint:ut s.proxi.respon. & secundum hoc puncta ibi, dati. Vel dic, dati in adoptionē naturali patri, id est auo uel proauo.

i *Prosunt.* s.arroganti: cum transeant in familiam eius: ut s. de adop.§.sed hodie.in fi.§.& §. sequen. & secundum hoc fiet hic D mentio illius noui iuris: & punctabis ibi,naturali patri.

k *In locum patris.*Apparet ꝙ eo mortuo tñ prosunt: eo aūt uiuo nō prosunt.ut hic cū dicit,in locū patris,&c. & C.de his q nu.li.l ij.& iij.lib.x.Sed nunqd oēs loco unius computantē?Rñ. quidā ꝙ non. Sed contradicūt leges expresse:nam loco unius numerantur quotcunq; sunt:ut in Græca.l. ff.eod.l.ij.§.quotcunque. nam etiam in successione loco unius computantē: ut j.de hæredi.quæ ab intesta.§.cùm filius.arg.ff.de q̄ tab.l. j.§.j.

e) Idem in eo qui ingreditur esse religionē etiā beati Francisci secūdum oēs hic: argu.l. miles. & ibi gl. ff.de re iudi-

l *Non prosunt.*quia non sunt in potestate sua:ut s.de pat.potest. §.fi.hæc ratio non est bona:ut s.eo.in prin.dicit enim de emancipato. unde dicas, non prosunt auo materno: quia alij prosunt:ut C.de testamen.milit.l.v.& fin.

m *Superstites.* id est uiui.

n *Defuncti.*idē & in nō natis,licet conceptis:quia quo ad hunc casum non sunt ꝑ iā natis:ut ff.e.l.ij.§.qui autē in uentre. Acc.

o *In acie.*scilicet principis:ut s.dē adop.§. fęminæ.

p *Per gloriam uiuere,* Not.mortuum uiuere per gloria: ut ff.ad l. Aquil.

a) Idē ī eo qui ingressus est religionē ēt beati Frāciſci ſecūdum oēs hic; arg. l. miles. & ibi gl. ff. de re iudi.

l. Aquil. l. qua actione. §. ſi quis in colluctatione. [a] Et eē qs fingit mortuus, q viuit p vituperiū, vt deportati: vt ff. de ē tabu. l. j. §. j. & §. pen. in fin. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. cū hic. §. ſi donator. vbi ſeruus viuit, & tñ pro mortuo reputat quo ad ius ciuile: vt ff. de regu. iur. l. quod attinet. & l. ſeruitutem.

[*Item diuus Marcus.*]

CASVS. Dñe, iam vidi qualiter qs excuſat ab onere tutelæ vel curæ. nunqd pluribus modis poterit cōpetere excuſatio? Rñ. q̄ ſic. diuus n. Marcus reſcripſit in Semeſtribus ſuis adminiſtrantē res fiſcales durā te adminiſtratione poſſe ſe ab onere tutelæ vel curę excuſare. hoc dicit vſq; ad §. item q. In quo ſic figura caſum. Titius cā reipubl. abſens datus ētutor vel cura. quærit ab Imperatore an poſſit ſe legitimè excuſare? Rñ. Imperator, q̄ q abſentes cā Reipublicæ dati ſunt tuto. vel curat. ab onere adminiſtrationis tute. vel curę excuſant. hoc dicit vſq; ad verſiculum, Sed & ſi. in quo ſic figurat caſus. Vidimus qualiter abſens dat⁹ tutor vel curator excuſat. Sed qd ſi aliqs dat⁹ tutor vel curator Reipublicæ cā abeſſe incipiat, an ſimiliter excuſet? Rñdet dñs Imperator, q̄ non ſolùm illi, q in abſentia dati erāt, poſſunt excuſari: ſed ēt ſi primo fuerāt dati tutores vel curatores, & poſtea cœperunt abeſſe cauſa Reipublicæ, à tutela vel cura excuſant. & interim curator loco eorū dat: quibus reuerſis curator loco eorū ſubrogatus, deſinit curator eſſe: & ipſi ad adminiſtrationis onus recipiūtur: nec in caſu iſto poſt reuerſionem anni habēt vacationem: vt Papinianus lib. v. reſponſorum ſcripſit. Hoc enim ſpatium indulgetur his, qui poſt reuerſionem ad nouas tutelas vel curas vocaatut: non autem eis qui priſtinæ adminiſtrationis onus recipiunt. hoc dicit vſque ad §. Et qui poteſtatem.

Procurator fiſci excuſatur à tutela vel cura. Aretinus.

f 24 ff. 17 p 6. Itē diuus Marcus in Semeſtribus [c] reſcripſit, eum qui res fiſci adminiſtrat, à tutela vel cura quā diu adminiſtrat, [d] excuſari poſſe.

Reipublicæ cā abſens, à tutela & cura recenter delata excuſat: ſuſceptam aūt, quamdiu abeſt, intermittit: regreſſus verò, intermiſſæ onus ſtatim reaſſumit.

f 24 ff. 17 p 6. Itē qui Reipublicæ cauſa abſunt [e] à tutela vel cura excuſantur. [d] Sed & ſi fuerīt tutores vel curatores dati, deinde Reipublicæ cauſa abeſſe cœperint: à tutela vel cura excuſantur, [e] quatenus Reipublicæ cauſa abſunt, & interea curator loco eorum datur: q ſi reuerſi fuerint, recipiūt onus tutelæ. Nec anni habent vacationē, vt Papinianus libro quinto Reſponſorum ſcripſit. Nam hoc ſpatium habent ad nouas tutelas vocati.

Publicam habens iuriſdictionem, à ſuſcipiēda tutela excuſatur, ſuſceptam aūt nō deponit.

f 24 ff. 17 p 6. Et qui poteſtatem [f] aliquā habēt, ſe excuſare poſſunt, vt diuus Marc⁹ reſcripſit: ſed ſuſceptā tutelam deſerere non poſſunt.

Propter litem quā quis habet cum pupillo, non excuſatur à tutela: niſi ſit omnium, vel maioris partis bonorum. Aretinus.

f 24 ff. 17 p 6. Itē propter litem quam cū pupillo vel adulto tutor vel curator hēt, excuſari non poteſt: niſi fortè [h] de omnibus bonis vel hæreditate [i] controuerſia ſit.

Tria tutelæ non effectatę onera ſeparatorum patrimoniorū, quandiu adminiſtrantur, immunitatem tribuunt. f 24 ff. 17 p 6.

Itē tria onera [k] tutelæ non affectatæ, vel curę, præſtant vacationem quādiu adminiſtrant: vt tamen pluriū pupillorū tutela, uel cura † eorundē bonorū, ueluti fratrum, pro una computetur.

Paupertas, infirmitas, & literarum imperitia ſimplicitati annexa, uacationem à munere tutelæ tribuunt.

Sed & propter paupertatē excuſationem tribui, tam diui fratres, quàm per ſe diuus Marcus, f 24 ff. 17 p 6. ubi pauperem appellat eum qui ſuis manibus victum quęrit

b) Melius facit. l. athletę. §. gētium. ff. e. vbi dicit Bar. q̄ officiales publici, vel anciani ſunt immunes à gabellis vel collectis extraordinariis, nō ordi. Ang.

c) Itē ſi altera ipſarum vel et quarta ſuperuenięs ſit breuī tępore finięda: puta intra ſe meſtre. l. non tantū in prin. ff. eod.

d) Ex quo textu infert Bart. vnū furtū magnum æquipollere tribus: & pro eo furem ſuſpendi poſſe. Et quo mō intelligatur furtū vnū vel plura: vide in l. cum.

bebit locum. Et hæc dicuntur vſque ad §. Item tria. Aretinus

[f] *Poteſtatem.* vt quia ſit præfectus vigilum vel annonæ: vt ff. e. l. adminiſtrantes. [b] & ſimiles, qui pōtates vocant: vt C. de mod. mul. l. eos: ſecus ſi ſit circa latus principis. cœptam enim non complebit: vt ff. eo. l. iuriſperitos. in princ. Accur.

[g] *Sed ſuſceptam.* vt ſ. proxi. §. Accurſius.

[h] *Niſi forte.* immo & ſine forte: vel ēt ſi de maiori parte bonorum pupilli ſit controuerſia: vt ff. e. l. pp litem. j. rñ. & facit. C. e. l. ſi vt allegas. & ſ. de auctorit. tuto. §. fin. & C. qui da. tuto. poſſl. creditorē. ſed hodie non poteſt creditor vel debitor eſſe tutor: vt in authen. ut hi qui. ob. ſe ha. per. §. j. col. vj.

[i] *Hæreditate.* ſ. ipſi pupillo à patre delata, uel à quocunq; nō curo. propter magnitudinem enim litis ponit de hæreditate.

[*Item tria.*] CASVS Dñe, nūqd ſunt adhuc plures modi, qbus tu. uel cura. ab onere adminiſtrationis poterūt excuſari? Rñ. q̄ ſic. Nā tria onera tutelę vel curę nō affectatę q̄diu adminiſtrāt tribuūt, excuſationē: ita tñ in caſu iſto ītelligēda ſunt tria onera, vt tu. vel cura pluriū pupil. eiuſdē hērditatis, vt puta fratrū vel nepotū, p vna tutela cōputent. Nā nō numerus pupillorū, ſed ſeparatio patrimoniorū facit plures tutel. & nō ſolū in p̄dictis modis locū hēt excuſatio. Et hoc vſq; ad §. ſed & pp. Fr. Aret.

[k] *Item tria onera.* Not. dicit onera. quatuor. n. poſſet hēre tutelas q̄ ſibi excuſationē nō darēr, ſi ſint leues vel leuiſſimę, ut hic. Itē no. q̄ dicit tria onera. tres. n. poſſet hēre, & tñ p una coputarē tur: puta fratrū, ut ſequit. Nō. n. numerus pupillorū plures tutelas facit, ſed patrimoniorū ſeparatio: ut ff. e. l. tria. & l. ſi is. [d] Itē q̄ dicit nō affectatæ, nota. nā ſi dediſſet operā, & ſic affectaſſet eas hēre, nō p̄deſſent: qa nō uiderent oneroſæ: ut & aliàs q̄ data opera reipublicæ cā abeſt: ut ff. ex qui. cau. ma. l, & q̄ data. & facit. ff. ſi qs cau. l. ij. §. ſi tñ, & ff. ad leg. Cornel. de fal. l, uxori. §. j. [iuxta illud: Hoc portat leuiter, q̄ portat quiſq; libenter,] Itē hæc tria onera in domo una eſſe ſufficit: ut ſi pr̄ uel filius gerat oēs excuſant: ſed nō cōputant, niſi ob aliū tutorē teneant: ut ff. e. l. diximus. §. fi. & l. ſeq. & ff. de rit. nup. l, ſi qs tutor. Itē honorarius hoc nomine nō cōputat: ut ff. e. l. ſpadonē. §. ſi ciuitatis.

ADDITIO. Itē duę excuſationes impfectę diuerſi generis, puta

*Tu dicto Semeſtrium appellatione notari libros, quibus res geſtæ & adminiſtratæ ſex mēſibus explicabantur: vti & Annales quibus res vnius anni geſtas continerent, dicti ſunt.

*Et quod parum diſtat: nihil diſtare videtur: ait Ariſ. Aegi. Per.

Milites à bello miſſi quot annos excuſationis habent.

l. x. § quę an magiſtratę muni. Inſtitut. cipaly excuſet naturali vt quę notata ad §. propter. ff. hoc tit.

ad §. item tria. bō ſemia tig tutelą excuſare non ſolum tutorem ipſum ſed et eig familiam uxor Vigel. in l. tria onera. §. ff. Soct. et Baldus. ff. nº 18. / trig tn tutelę quamuis ab aliis tutelis, non tn ab munerib ciuilib excuſant. ſ. tutelę ſolicitudo. 3. C de excuſat. munerr. lib. 10. et Cuiac. in l. 24 ff. 17 p 6. glo. 11.

ubi. nec anni. anng dabatur. ſtinēs. vbi qui. Reipublicę causa. fuerant. ut poſt. nam reuerſi. ſent. ſperen. cuſet. annum a. curęs. et mune. ſibi excuſarent. quo l. non. impº. & ff. hoc tit. 17 p 6. vſ. decimos. C. ſi tutor ut. curator reipublicę. Baldus. ff. et ſpar. ff. et multig. ff. eod.

qui §. idē scribit. ff. de furtis. Ang. tutor p quā paupertatem à tutela excusatur.

duæ tutelę cum duobus filiis, non faciunt unā plenā. l. excusantur. §. amplius. ff. e. & an vnus testis cū fama probet in criminalibus, vide Ang. hic. [*Sed & propt. r.* Casvs. Titius volens facere testamentum suum, Mæuium vicinū pauperē, & adeò in rebus tenuem, vt non hēat vnde uiuat, nisi ex suis operis: in suo testō filiis suis impuberibus tutorem, aut puberibus curat. instituit. Quærebaē à domino Imperat. an iste Męui[a] pp suam paupertatem possit se excusare ab administratiōe huiusmodi tutelæ? Rn. dns Iusti. ꝙ quis excusatur à tutela vel cura pp paupertatem, si sit adeò pauper, vt non possit administrationi tutelæ vel curæ intēdere, sed hēat necesse operari vt viuat. & hoc tā diui fratres, q̄ diuus Marcus rescripserunt. Et hāc paupertatē debet probare is qui ad tutelā vel curam vocatur. Franc. Aret.

cum. §. similiter. iuncta suaçlō. ibi et simplices sunt et rudes = consonat l. 2 n°. 17. p. 6.

a *Imparem*. id est si non hēt tm̄ in bonis, * quantum pupillus, cui datur tutor: vt hic, & ff. eod. l. paupertas, Aliàs autem dicitur pauper, qui nō hēt quinquaginta aureos in bonis: vt ff. de accu. l. nonnulli. Vel dic verius eum esse hic paperē & imparē oneri, qui sic laboribus est implicatus propter paupertatem, vt tutelæ supereſſe non possit: cùm forte in agro cū tota die esse oporteat. Nec enim placet prima expositio: cùm hoc munus magis in obsequio psonæ, quàm in aliqua erogatione consistat. vnde paupertas talis nō nocet, dummodo possit supereſſe tutelæ: [a] vt ff. de mu. & ho. l. cura §. inopes. & j. tit. j. §. fin. Accursius.

* Ratio, qa onus tutelæ nō est reale, sed personale: nec iniūgitur. cuiquā respectu patrimonii, sed personæ secundum Ang. Aeg. per.

a) Ista cō muniter approbantur per doct.

b *Docere*. id est probare. Accursius.

[*Item propter.*] Casvs. Titius in extremis vitæ cōstitutus Mæuiū in suo testō tuto. aut cura. suis filiis dedit: qui quidem Męuius adeò infirmitate detinebatur, vt suis rebus seu ppriis negotiis interesse nequisset. iste Mæuius voluit se excusare ab administratione huiusmodi tutelæ vel curæ propter suam infirmitatem qua tenebatur. quærebaē à domino Imperat. an ista excusatio eum reddat immunem ab onere tute. uel curæ? Rn. dominus Impera. ꝙ propter aduersam ualetudinem, per quā quis propriis rebus administrandis supereſſe non possit, excusatio locum habebit. hoc dicit. Franc. de Aret.

c *Aduersam valetudinem*. ut si est surdus, uel mutus, nel perpetua ualetudine detētus: ut C. qui mor. se excu. l. j. q morbus, put durauerit, excusat. Sed furor nō excusat: sed interim curator daē, fm Ioā. ut ff. e. l. non solū. §. fi. & seq. duabus legibus, usq; ad. §. sunt & alij. Sed qdā ex supradictis ēt si uelint, non admittunt: ut surdus & mutus: ut ff. de tute. l. j. §. penul. & §. fi. Quare dic ꝙ quantū ad eos impropriè ponit excusatio: ut j. e. §. minores. *

? Nā mor bus datva cationem ipso iure, & sic volens non admitti, tur. l. lumi nibus. C. q da. tut. possunt. Ægi. Per.

[*Similiter.*] Casvs. Vidimus superius qualiter pp penuriā rerum tēporalium & sanitatis qs à tutela excusaē: sed qa est alia penuria, quæ dicit ignorantia, ideo quærebaē à dño Imperat. an imperitia literarum quem possit à tutela uel cura excusare? Rn. dominus Impera. ꝙ etiam ratione imperitiæ literarū possit quis à tute. uel cura excusari. Diuus enim Pius rescripsit, eū q literas nesçit. ab onere administrationis tutelæ uel curæ excusandum esse. Not. ꝙ dictio quamuis, in medio. §. posita, potest poni aduersatiuē. Item pōt poni correctiuè, sine determinatione, s. vt etiam imperiti literarum possint esse tut. vel cur. si sint experti in negotiis. & hoc vltimum verius est. h. d. Franc.

b) Sic de iure cano nico illiteratus non potest obtinere beneficium: vt c. cū nostris. extra de cōcel. præben. vbi per Iano.

d *Literas nesçit*. & simplices sunt vel rudes: aliud si sunt sagaces in negotiis: tunc enim non excusanē, vt subiicit: quāuis &c. vt ff. eo. l. athletæ. §. penul. & fina. Et not. literatū ad aliqua admitti, ad quæ non recipitur illiteratus: [b] vt C. de postul. l. ij. & in authen. de iudi. §. j. in gl. qui ex se colla. vj. Et not. melioris conditionis esse sapientem, quam stultum.

[*Item si propter.*] Casvs. Si pater in testamēto aliquē tut. propter inimicitias dederit, puta sic dicēdo, Titiū tutorē pupillis filijs meis do, vt debitis supponaē, & à pupillis vexetur: eo ipso ꝙ pater hoc expressit, iste Titius tutor datus se poterit ab one re administrationis excusare. sicuti per ꝛium non excusantur illi qui promiserunt patri pupillorum se eorundē tutelā administrare. Sed pone ꝙ datus fuit tutor quibusdam pupillis: & ip

A

reſcripſit, si quis imparem [a] se oneri iniuncto possit docere. [b]

Infirmitas excusationem pręstat à tutela vel cura. Aretinus. [l. 2 n°. 16. p. 6. ibi. et enimasse. l. 2 n°. 17 p. 6]

Item propter aduersam valetudinem, [c] propter quam ne suis quidem negotiis interesse pōt, excusatio locum habet.

Homo simplex & ignarus literarū habet à tutela excusationē.

Similiter eum qui literas nesçit, [d] excusandū esse diuus Pius rescripsit: quāuis etiam imperiti literarū possint ad administrationem negotiorum sufficere.

A capitali inimico tutor testamento datus excusatur: videtur enim datus vt debitis implicetur, & negotiis inuoluatur.

Itē si propter inimicitias [e] aliquem testamento tutorē pater dederit, hoc ipsum præstat ei excusationem: sicut per contrariū non excusantur, qui se tutelam administraturos patri pupillorū promiserunt. [f]

Eo quòd quis nō cognoscit patrem pupilli, non excusatur à tutela. Aretinus.

Non esse autē admittendam excusationem eius qui hoc solo utitur, quòd ignotus [g] patri pupillorum sit, diui fratres rescripserunt.

Inimicitiæ capitales, si reconciliatio non sit secuta, pręstant vacationem à tutela [l. 2 n°. 17. p. 6]

B Inimicitię quas quis cū patre pupillorū vel adulatorum exercuit: si capitales [h] fuerūt, nec reconciliatio interuenit, à tutela [i] vel cura solent excusare.

Qui passus fuit cōtrouersiam status à patre pupilli habet vacationem. Aretinus. l. 2 n°. 17. p. 6.

Item is qui status cōtrouersiā à pupillorū [k] patre passus est, excusatur à tutela.

4. explicat Couarr. practicar. quæst. c 18 n°. 3

se hoc solum adducit in excusationem, quòd erat ignotus patri pupillorum: nunquid ratione talis excusationis ab onre administrationis liberatur? Respō. Impera. quòd nō. Nam diui fratres rescripserūt non esse admittendam excusationem eius, qui habet solam pro ratione, quòd patri pupillorum ignotus fuerit. Itē si aliquis exercuerit capitales inimicitias cum patre pupillorum, nec postea recōciliatio interuenit: poterit se ab onere tutelæ uel curæ excusare. ratio iuris est. Et si aliquis status quæstionem à patre pupillorum passus fuerit, uel si ille quæstionem status moueat: in vtroque casu locum habet excusatio. Et hoc dicit vsque ad §. itē maior. lxx. Franciscus. Aret.

c *Inimicitias*. ut quia iō eum dedit tutorem, ut debitis supponatur, & à pupillo uexetur. Et not. ꝙ tribus casibus excusat inimicitia: ut si expresserit ut dictum est, ut hic. Item & quando interuenit post testamētum. Item & secundum quosdam etiam quando ante testamentū: si tamen fuit capitale certamen. In quarto casu non: ut si ante testiñ facta fuit, & non capitalis: quia vī remisisse ex quo in testamento dedit tutorem: ut ff. eodem leg. athletæ. §. dat remis-

Inimicitia tribus casib. excusat à tutela.

C sionem. prout est ibi in litera prius: ut & infra eodem. §. inimicitiæ. Accursius.

f *Promiserunt*. licet aliàs habeāt excusationem: ut hic, & ff. de testa. tu. l. ex sententia. in fi. & hoc ubi promisit, uel sic se iactauit. Quid autem si in testamento se tutorem scripsit? Respon. nō erit tutor, nisi uel euidenter idoneus appareat, uel pater eū cō firmauerit: ut in d. l. ex sententia. & tunc de cætero erit tutor: ut ff. ad leg. Corn. de fal. l. uxori. §. j. Accursius.

g *Ignotus*. sed is excusatur, qui ibi domiciliū non hēt, ubi datus est ut ff. eo. l. fi. in fi. Addit io. Quod est verum secundū Ange. si ibi cōstituerit domiciliū: aliàs autem non est opus excusatione: cum à iudice dari non possit: ut est glo. in l. neq; C. quida. tuto. poss. Et qua actione teneatur si sponte gessit, & an testis debeat cognoscere contrahentes: uide hic cùm determinant ꝙ sic, si deponant de facto contrahentis.

Inimicitię appellantur capitales duplici-ter. ut in gloss.

h *Si capitales*. capitales accipe, uel quia accusabat eū de aliquo crimine qđ ingerebat pœnā capitis, i. status: uel qđ ingerebat pœnā sanguinis: uel quia insidiabaē uitæ ipsius, fm Azo. Et no. hic fieri aliquid ratione inimicitiæ, quod non fieret aliàs sic. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cū quidā. & l. licet autem. & ff. de lib. cau. l. si pariter. §. quòd si adhuc. Nā inimicus iudex esse non

D potest: ut ff. de procur. l. filiusfamilias. §. fi. & l. uel exilio.

i *A tutela*. uel datiua uel legitima. si aūt testamentaria, dic ut s. in glos. ut quia, &c.

k *A pupillorum patre*. ut qa pr̄ pupillorū qñq; dixit hunc, quem dat mō tutorē, suū seruū fuisse uel libertū. Iste enim sunt quæstiones de statu: ut j. de act. §. præiudiciales. Et est rō: quia mortis accusationi hæc quæstio adsimilatur: ut ff. quod met. cau. l. isti quidē. §. j. Idem est ꝙ, si hic mouet quæstionē status i psis pupillis: ut ff. e. l. athletę. §. amplius. Ac. Addit io. Intellige Istud verū, si nō studiosè vel per calūniā mouit quæstionē: ut ibi al's secus: qđ facit ut testis nō repellaē à testimonio ꝙ eū q ipsum accusauit uel pcussit studiosè, ut ipsū excluderet: fm Ang. hic.

[*Item maior.*] Casvs. Dñe, iam uidi plures modos, quibus tutores uel curato. excusant: nuꝙ qđ adhuc poterunt pluribus modis excusari? Rn. ꝙ sic. quādoq; enim excusantur ratione ætatis. nā si maior, lxx. an. tutor uel curat. datus fuerit: ratione

ætatis

ætatis se excusare poterit. Et nō solū rōne senectutis, sed ēt rōne minoris ætatis fm iura antiqua excusatio locū habebit. minores. n. xxv. an. olim ab onere administrationis tutelæ vel curæ excusabant: hodie verò p cōstitutionē nostrā ad tutelæ uel curę administrationē aspirare ꝓhibent, ī tñ videlicet, ut de cę tero excusatione opus nō sit. Nam etsi vellent, nullo modo admitterē tur. In ꝓstitutione. n. nostra expresse cauetur ut nullus pupillus ad tutelā legitimam vocet, nec adultus. In ciuile enim nobis vr, eos q in rebus suis administrandis alieno auxilio egere noscū tur. & sub alijs regūtur: aliorū tutelā & curā subire. Et idē in milite in expeditione militari existente seruādū erit. ut ipse ēt uolēs ad tutelæ vel curæ administrationē nō admittat. Et hæc dicuntur usque ad §. qui autem vult. Fran.

Maior septuaginta annis, à tutela se excusat; minor viginti quinq; non admittitur. Aret.

Itē maior septuaginta annis, [a] à tutela & cura se potest excusare. Minores aūt vigintiquinque annis olim quidē excusabātur: nostra aūt cōstitutione prohibē tur ad tutelā vel curam aspirare, adeo ut nec excusatione [b] opus sit. Qua constitutione [c] cauet, vt nec pupillus ad legitimā tutelā vocetur, nec adultus: cū sit inciuile, eos qui alieno auxilio in rebus suis administrādis egere noscuntur, & sub alijs regūtur, aliorum tutelā vel curam subire. [d]

Miles militās tutor esse nō ꝑt. Idem & in milite [e] obseruādum est, ut nec uolens [f] ad tutelæ onus admittatur.

Docentes Grammaticam uel Rhetoricam, uel Medicinā, vel Romæ, uel in patria sua, intra numerum deputatum, excusantur à tutela. Aret.

Itē Romæ Grammatici, [g] Rhetores, & Medici, & qui in patria sua has artes exercēt, & intra numerum sunt, à tutela & cura habent vacationem.

Plures vacationis cās habens, si in quarundā probatione defecerit, aliis intra prescriptū à lege tempus vti non prohibetur.

Qui aūt † vult se excusare, si plures habeat excusationes, & de quibusdam non probauerit: aliis: vti [h] intra tempora [i] constituta non prohibetur.

Qui se à tutela immunē dicere vult, si intra centū miliaria à loco in quo tutor destinat, cōstitutus sit: excusationis causas intra dies quinquaginta cōtinuos ex quo nouit se tutorē, proponat: quia verò supra centum distat, pro singulis viginti milibus vnā diem habet: & extra hos, dies triginta: sic tamen, vt collectis omnibus non minus sint quàm quinquaginta dies.

Qui autem excusare se uolūt, non appellant: [k] sed intra quin-

tores, & Medici, & qui in patria sua has artes exercēt, & intra numerum sunt, à tutela & cura habent vacationem.

Plures vacationis cās habens, si in quarundā probatione defecerit, aliis intra prescriptū à lege tempus vti non prohibetur.

Qui aūt † vult se excusare, si plures habeat excusationes, & de quibusdam non probauerit: aliis: vti [h] intra tempora [i] constituta non prohibetur.

Qui se à tutela immunē dicere vult, si intra centū miliaria à loco in quo tutor destinat, cōstitutus sit: excusationis causas intra dies quinquaginta cōtinuos ex quo nouit se tutorē, proponat: quia verò supra centum distat, pro singulis viginti milibus vnā diem habet: & extra hos, dies triginta: sic tamen, vt collectis omnibus non minus sint quàm quinquaginta dies.

Qui autem excusare se uolūt, non appellant: [k] sed intra quin-

patriā suā nemo excusat: nisi sint multū disciplinati: vt ff. e. l. sed & reprobari. §. amplius. Itē philosophos, q docent in naturalibus, constat excusationē habere: vt ff. e. l. sed & reprobari. §. amplius.

Doctor legū an excusetur à tutela.

[*Qui autem vult.*] Casvs. Dñe, quidam datus fuit tut. vel cura. q multas & uarias habuit excusationes: & quasdā ex illis proposuit, & alias proponere prætermisit: postea excusationes propositas in processu iudicij ꝓbare nō potuit: nūquid aliàs excusationes quas ab initio nō ꝓposuit, adhuc ꝓponere poterit? Rñ. q ꝓ sic. Qui em se excusare vult: si plures habeat exceptiones, & quasdā ex eis in exordio litis propositas nō probauerit: alias exceptiones sibi cōpetentes, licet ab initio omissas, attñ intra statutū tps proponere & probare nō prohibetur. Et hæc vsq, ad illū. §. qui aūt excusare se volunt &c. Fr. de Aretio.

Coneor. cū hoc §. c. pastoralis, cū glo. super ver. audiatur. in prin. extra de except.

a) Quando autem requiratur annus cōpletus, uel sufficiat cœptus quādo tēpus requiratur de momento ad momentum: dic ut ibi per gloss. Bar. & doct. Ange.

a *Septuaginta annis.* s. iam cōpletis: ut ff. de iu. immu. l. iij. & ad Trebel. l. q filiū & filiā. §. j. aliàs non esset maior: ut ff. de mino. l. iij. §. minorē. a sed ī alio personali publico munere statuit tps. ly. annorū. ut C. qui ætate. l. fi. li. x. Et nota ratione senectutis aliqua fieri, q aliàs non fierent: ut hic & ff. de iu. immu. l. semper. j. respon. & C. de postu. l. prouidendum.

Item maior. lxx. A patrimonialibus munerib⁹, à mixtis, ab honoribus ætas non excusat. Ab honore decurionatus ætas. lv. annorum excusat. A mūneribus personalibus ætas. lxx. annorum, ut in l. x. C. latius exponemus, vulgò perperam legitur. lv. pro lxx. in l. iiij. C. qui ætat. se excus. hæc enim quæ posūmus omnia θετικὰ sunt rata & firma. Cuiac.

b *Nec excusatione.* sed in larga significatione ēt qui prohibētur, excusantur: ut ff. de postu. l. j. §. initiū. & C. qui morbo. l. unica. & ff. de de tutelis. l. j. §. pen. & §. fi. & ȳ. eo. §. penul. & fina. & facit ad hoc. ff. de reg. iur. l. eius est nolle. Accursius.

c *Cōstitutione.* C. de legit. tute. l. fi. & facit. s. de fidu. tut. §. fin. Acc.

d *Subire.* facit ad hoc in auth. de san. epis. §. damus autā. ibi, qui enim alios. col. ix. & ff. de edendo. l. si quis ex argentarijs. §. prætor ait. ibi, prohibet. & in glo. ut edatur.

e *Idem & in milite.* i. in militia existēte. secus in ueterano: qđ dic ut diximus. s. e. §. itē. q reipubiicę. Ad hoc aūt ꝓ aliquis si miles, sex sunt necessaria: ut diximus in auth. de mand. princip. §. fi. & in l. pen. ff. ex quibus cau. ma. & ȳ. de milit. testa. super rubr.

Addit. Et refert Ang. ꝓ milites nostri tpis gaudent priuilegijs, dūmodo in eis sit eadē ratio & causa priuilegij cōcedendi.

f *Nec uolens.* & ita ipso iure non tenet datio: ut hic, & C. qui. da. tut. poss. l. militiæ à cōmilitone deī: ut ff. eo. l. ꝓpter magistratū. §. fi. b Aliud in cœlesti milite, ut in clerico, qui admittit usque ad quartum gradum: ut in auth. de san epis. §. presbyteros. col. ix. quam habes. C. de epis. & cleri. l. generaliter.

b) Sed Iaſ. de Are. ibi tenet contrarium, & illā tex. intelligit ī ueterano.

Addit. Dic ꝓ immo hodie vsq; ad decimū gradū, sicut ad successionē, fm Io. de Pla. per §. si verò neque. in auth. de hę red. ab intes. de iure tñ canonico oīs electus uel promotus episcopus & monachi possunt susципere tutelā ex causa pietatis: quamuis non cogātur nisi in subsidium, & pro miserabilibus personis. lxxxvj. dist. peruenit. & xvj. q. j. c. generaliter. in glo. j.

Sciētię triuiales excusant tutores.

g *Grammatici.* i. magistri de grammatica. & idē dicas de sequentib. Et adiunge his Sophistas, i. Dialecticos: ita ut omnes q docēt triuium, excusentur: ut hic, & ff. eo. l. si duas. §. j. & hoc si doceant Romæ, ubi est cōis patria: ut ff. municip. l. Roma. & hic. Itē si in patria sua: ut hic subijcit. Itē oportet ꝓ sint intra numerū. habebat. n. quælibet ciuitas numerum fm suā quātitatē, & Grāmaticos & Dialecticos, & Rhetores, & Phyſicos, siue Medicos: ita tamen. ꝓ nulla ultra decem haberet, quibus hāc immunitatē daret: ut ff. eo. l. si duas. §. fi. Sed aliud vr in his qui do-

Scientiæ quadriuia les non excusant a tut.

cent quadriuium: vt Musicā, Astronomiam, Geometriam, & Arithmeticā, nam non uidenī here excusationē: vt ff. e. l. Geometræ. Quid de legū doctoribus? Nō excusanī nisi Romæ: vt ff. e. l. sed & reprobari. §. fin. §. penu. vel nisi in consiliū principis sint assumpti: vt ff. e. l. iurisperitos. Vltra numerū aūt vel extra

c) Et tunc sufficit ꝓ vnā ꝓbet. & hæc tēpora concurrunt ēt si ignorauerit ius sibi cōpetere, secūdū doct. hic.

k *Non appellant.* sed ȳ. ff. de appel. l. cum in una. §. tutor. Sed ibi appellatum fuit ab ipsa sententia lata contra excusationē. sed ab ipsa datione appellari non potest: vt hic, & ff. quando appellat. sit. l. j. §. si quis tutor. Sed in aliis muneribus ȳ: quia à datione

Appellar i an posit ab iniunctione munerū.

ne appellat: vt C. de appel. l. hi qui. & C. de tem. & rep. app. l. j. & C. de decur. l. ij. lib. x.

a *Intra quinquaginta dies.* ita tñ q intra quatuor menses cõtinea- A tur isti quinquaginta dies: licet cognouerit se forte datum circa finẽ quatuor mensium: vt ff. e. l. quinquaginta, argumento eius quod est ff. ad legẽ Iuliam de adulte. l. mariti. § preterea. & hoc secũdum quosdam. Vel dic q hi quatuor menses currunt à die cognitionis: sicut & quĩquaginta: & hoc quantum ad cursum causæ. Sed initiũ est vtq; ad quinquaginta dies: & sic parum vltra duos menses potest hæc cã durare post. l. dies: & sic intelligit prædicta lex, quinquaginta. Et qã ibi dicit in fine, ex die nominationis, subaudi & cognitionis. a alias verò regulariter triẽnio durãt lites: vt C. de iudic. l. pperand. in principio.

b *Cognouerunt.* Sed nunquid in dubio p̃sumetur eum scire, vel ignorare semper? Rñde. videt q semper scire præsumat, ẽt ex die nominationis, saltem ex tũc qñ ad eum notitia venire potuit: nisi probet se ignorasse: vt C. de pericu. tut. o. l. si. tutor. Sed tñ contradico. s. vt præsumat semper cũ ignorasse. nisi probetur eius scientia: vt ff. de administr. tu to. l. hoc autem. & C. qui mili. pos vel. non pos. l. super seruis. in gl. ij. lib. xij. & ff. de probat. l. verius. Nec obstat prædicta l. si tutor. quia ibi publice erat notũ: vnde nec iste tutor potuit ignorare: vt ff. de iur. & fac igno. l. regula. Vel quod dicit ibi, idque liquidis probationibus ostenderis, s. eo quòd nõ probetur contra, vel aliter vt ibi solet dici.

c *Se excusare,* s. dando initium excusationi, vt modo diximus & eã redigendo in scriptis per libellum: vt ff. eo. l. scire oportet. §. oportet aũt. non tamẽ solus libellus hic sufficit, nisi & probet excusationem, quæ ibi continetur: vt ff. eo. l. excusare. Accurs. Additio. Quod facit vt terminus datus ad opponendũ seu excipiendum, intelligatur etiam datus ad opposita seu exceptа probandum, secundum Christoph. hic.

d *Dati fuerũt.* siue à testatore, siue à lege, siue à iudice: vt ĩ. ti. j. §. ij.

e *Lapidem.* i. miliarium. lapidibus etenim signabantur miliaria.

f *Viginti milium.* vt pro vnoquoque die viginti miliaria computentur: vt ff. si quis ca l. j.

g *Triginta dierum.* s. debet dari termi. intra quem se excusent. Vel dic, excus. se debent facta dinumeratione triginta dierũ &c.

h *Qui tamen.* repete, debent se excusare intra illos xxx. dies: qui tamen &c.

i *Computari.* caueas ne fallaris in hac computatione. si. n. per cẽtũ miliaria abest vel minus: tñ habet dies quinqua. si aũt abest vltra ẽt per vnum miliariũ, habet pro quibuslibet xx. miliaribus vnã diẽ: & sic pro centũ miliaribus habet quinq; dies: cũ D quinquies viginti faciant centũ. Item forte vnum diẽ q̃a vltra est p̃ miliariũ vnũ, vel parũ plus. Item, xxx. dies hab. & sic hab. xxxvj. dies: & ita est ĩ deteriori q̃ditione q remotior est. Sed tñ vt subiicit, ita est facienda cõputatio, ne sint minus q̃. l. dies. Et sic apparet q̃ nisi p. xxj. dietas, vel plus sit vltra cẽtesimũ miliariũ non p̃dest adiectio. xxx. dierũ: vt hic, & ff. e. l. sci. §. aliud aũt.

[*Datus autem tutor.*] Casvs. Dñe, quidam in testamento suo habenti duo patrimonia in prouinciis, tutorẽ dedit sic dicendo, Titiũ tutorẽ do pupillo meo. Modo q̃ro à vobis, vtrũ teneat̃ ex illa datione administrare res existẽtes in alia p̃uincia, q̃ in qua hẽt domiciliũ: videt̃. n. mihi q̃ ipso iure non debeat teneri de administratione existentiũ in alia prouincia: ita q̃ nõ sit sibi opus aliqua excusatione vti. Ad hoc resp. Iust. Amice, tut. in testõ datus, ad vniuersum patrimoniũ pupilli datus intelligit. Vnde dicit̃ q̃ ipso iure nõ est liberatus ab onere administrationis alterius p̃uinciæ: sed si vult nõ teneri, necesse hẽt earum notã se excusare. Et hęc dicunt̃ vsq; ad illũ. §. qui tutelã,

k *Patrimonium.* facit ff. eod. l. propter litem. §. fi. Sed contra. ŝ. qui da tuto. pos. §. certæ. Solue ut ibi.

[*Qui tutelam.*] Casvs. Domine datus, fui tutor cuidam pupillo: & administraui tutelam eius & iam pubertate aduenien te finita est tutela. modo idem adultus quondam pupillus meus me petit in curatorem sibi dari, & iudex me inuitum cogere vult suscipere onus administrationis: ergo quæro à uobis, quid iuris est in hoc casu? Rñ. Imperator. Amice, iudex te ad hoc cogere ñ potest. Qui n. tutelã alicuius gessit, inuitus curator eiusdem fieri nõ compellitur. & hoc intantum est verum, ut licet testator qui in testamẽto suo tutorem dederit, illum eundem curatorem se dare adiecerit: tamẽ in hoc casu diui Seruus & Ant. rescripserunt illum inuitum nullo modo cogẽdum esse administrationem curę suscipere. Item si maritus fuerit datus curator uxori suæ, ijdem principes rescripserunt eum posse ab onere curæ se excusare, licet administrationi rerum vxoris suæ se immiscuerit. Et hæc vsq; ad illum §. si quis autem. Franciscus.

† Alc. lib. dispunc. 3. c. 8. in fin. dicit Aelium Verũ unà cũ Antonino inspexisse: ut hic legendum sit, diui Verus & Antonini. Idem uult Nebris. in lexico iuris ciuilis ĩ dictione Antoninus: Pius tamẽ Antonin⁹ Bartolinus in fin. anno. suarum in leges de ordine impera. dicit post diuũ Iulianum occisum Seuerum imperasse unà cũ filio Antonino, cognomento Caracalla. tu dispice.

l *Non compellitur.* quasi sufficiat ei tantum seruisse: vt C. de negotijs gestis. l. tutori.

m *Non cogendum.* facit ad hoc. C. eo. tit. l. curator. Sed contra est ad hunc. §. C. e. l. libertos. §. fi. Sed speciale est in liberto, b ut nõ excusetur licet tutor fuerit.

n *Maritum.* idem de sponso: ut ff. eo. l. j. § fin.

o *Curatorem.* sed procurator potest esse: ut C. de procu. l. maritus. ideo autem non ponit hic tutorem: quia aliqua uxor non est pupilla: ut § de nup. in prin.

p *Excusare.* impropriè ponitur. nã & si vellet, nõ admitteretur: vt C. qui da. tuto pos̃unt. l. maritus. Et est ratio: quia propter affectũ vxor oĩa sibi remitteret. c Et hæc oĩa sunt uera ubi datus est curator postquã fuit sponsus uel maritus. si verò prius fuit tutor vel curator, nõ posset postea esse marit⁹: vt C. de interd. ma. p totũ tit. Itẽ hic marit⁹, q̃ post mrim dat cur. ignorãs forte, alium dẽt petere substitui: ut C. eo. l. amplissimi. & l. licet.

Additio. Dic hoc esse verũ de iure ciuili, sed alr de iure canonico. ut habetur in cap. pen. extra de secund. nup. secund. Christ.

q *Immiscеat.* sed si alius. s. de prædictis qui excusationem habẽt, se immiscuit, non posset se excusare: ut C. si ex fal. al. l. ij. & iij.

[*Si quis autem.*] Casvs. Dñe, q̃dã datus fuit mihi tutor: iste tutor ad excusationẽ suam dicebat se habere tres liberos in vrbe, cùm non haberet nisi unum uel duos forte: & iudex admisit eius excusationẽ: & ita falsis allegationibus se excusauit: dicatis mihi quid iuris est in ca̅su isto? Rñ. Imperator. Amice, qui falsis allegationib. ab onere tutelæ se excusat, non est liberatus ab onere administrationis: immo ex tpe dationis tenet̃: & iõ dico tibi, q̃ tutor tuus nõ obstante excusatione sua. quã p falsas allegationes obtinuit, de periculo administrationis tibi tenetur. Et hæc dicuntur usque ad fin. tit. Franc.

r *Falsis.* ubi ueritas fuit mutata nã falsum nihil aliud est q̃ immutatio ueritatis: ut in anth. de fide instru. in prin. col. vj.

s *Non est liberatus.* immo ex tpe dationis tenetur: ut C. si ex fal. al. l. j. in fi. & facit ad hũc. §. ff. de re iud. l. diuus & de excep. l. qui agnitis, & C. si ex fal. instr. p totũ tit. Quid si ẽ iniusta excusatio licet non falsa uel non gratiosa? Rñ. põt adhuc idẽ dici, ut non teneat in minoris præiudiciũ: ut C. si ex fal. al. l. j. Quid si p ignorantiam? Respon. idem: ut C. si ex fal. alle. l. ult. licet aliàs sententia gratiosa teneat: ut ff. ad Treb. l. seruo inuito. §. cum Prætor.

TITVLVS XXVI.
DE SVSPECTIS TVtoribus vel curatoribus.

Tutores suspecti, à tutela remouẽdi sunt: cuius rei cognitio magistratibus hic scriptis data est.

l *Non compellitur.* quasi sufficiat ei tantum seruisse: vt C. de negotijs gestis. l. tutori.

m *Non cogendum.* facit ad hoc. C. eo. tit. l. curator. Sed contra est ad hunc. §. C. e. l. libertos. §. fi. Sed speciale est in liberto, b ut nõ excusetur licet tutor fuerit.

n *Maritum.* idem de sponso: ut ff. eo. l. j. § fin.

o *Curatorem.* sed procurator potest esse: ut C. de procu. l. maritus. ideo autem non ponit hic tutorem: quia aliqua uxor non est pupilla: ut § de nup. in prin.

p *Excusare.* impropriè ponitur. nã & si vellet, nõ admitteretur: vt C. qui da. tuto pos̃unt. l. maritus. Et est ratio: quia propter affectũ vxor oĩa sibi remitteret. c Et hæc oĩa sunt uera ubi datus est curator postquã fuit sponsus uel maritus. si verò prius fuit tutor vel curator, nõ posset postea esse marit⁹: vt C. de interd. ma. p totũ tit. Itẽ hic marit⁹, q̃ post mrim dat cur. ignorãs forte, alium dẽt petere substitui: ut C. eo. l. amplissimi. & l. licet.

Additio. Dic hoc esse verũ de iure ciuili, sed alr de iure canonico. ut habetur in cap. pen. extra de secund. nup. secund. Christ.

q *Immiscеat.* sed si alius. s. de prædictis qui excusationem habẽt, se immiscuit, non posset se excusare: ut C. si ex fal. al. l. ij. & iij.

[*Si quis autem.*] Casvs. Dñe, q̃dã datus fuit mihi tutor: iste tutor ad excusationẽ suam dicebat se habere tres liberos in vrbe, cùm non haberet nisi unum uel duos forte: & iudex admisit eius excusationẽ: & ita falsis allegationibus se excusauit: dicatis mihi quid iuris est in ca̅su isto? Rñ. Imperator. Amice, qui falsis allegationib. ab onere tutelæ se excusat, non est liberatus ab onere administrationis: immo ex tpe dationis tenet̃: & iõ dico tibi, q̃ tutor tuus nõ obstante excusatione sua. quã p falsas allegationes obtinuit, de periculo administrationis tibi tenetur. Et hæc dicuntur usque ad fin. tit. Franc.

r *Falsis.* ubi ueritas fuit mutata nã falsum nihil aliud est q̃ immutatio ueritatis: ut in anth. de fide instru. in prin. col. vj.

s *Non est liberatus.* immo ex tpe dationis tenetur: ut C. si ex fal. al. l. j. in fi. & facit ad hũc. §. ff. de re iud. l. diuus & de excep. l. qui agnitis, & C. si ex fal. instr. p totũ tit. Quid si ẽ iniusta excusatio licet non falsa uel non gratiosa? Rñ. põt adhuc idẽ dici, ut non teneat in minoris præiudiciũ: ut C. si ex fal. al. l. j. Quid si p ignorantiam? Respon. idem: ut C. si ex fal. alle. l. ult. licet aliàs sententia gratiosa teneat: ut ff. ad Treb. l. seruo inuito. §. cum Prætor.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS vel curatoribus.

Quia supra uisum est de tutoribus & curatoribus, ac etiam eorum excusationibus: & quia hi aliquando non excusantur, immo inuiti tanquam suspecti remo- Continuatio.

a) Et hoc ne incidamus in absurdũ: uidelicet q̃ prius præteribatur tẽpore cognitionis, s. quatuor mensium, quam propositionis s. quinquaginta dierũ quod non contingit in c. l. mariti. ut ibi omne tps detur ad initiandũ accusationes nõ aũt ad perficiẽdum. & sic nõ ob. las. Inscriptis nostris exem. legitur: q̃ tamẽ, vt Scæuola dicebat, sic debet computari.

b) Intelligе uerum si sponte per patronum fuit liberatus: secus si p fideicommissum: l. libertus. §. nequaquam. ff. eo. secundum Ange. hic.

c) Istud dictum gl. reprobatur: & est ratio: quia reuocatio procuratoris pendet ex mero arbitrio domini: ut infra mandatum, §. item mandatum secundum Ang. hic.

remouetur, ideo de his subdit. Porcus.

Diuisio.

Sciendum.] Totus iste tit. diuidit principaliter in quinq; partes. Primò, vnde habuit exordiū crimen suspecti. Scdò qui pñt de suspecto cognoscere. Tertiò qui pñt fieri suspecti. Quartò qui pñt accusare tutorē de suspecto. Quintò quib. cau. qs sit suspectus, & si accusat de suspecto, quid sequitur. Secunda ibi, Datū. Tertia ibi, Ostendimus. Quarta ibi. Cōsequens. Quinta ibi, Suspectus.

Suspicio ppter crimē qd cōmittit tutor uel curator se cūdū Ang. Aegi. Per.

CASVS. Domine, iam video q̄ vultis tractare d̄ suspe. tu. dicatis mihi, si sedeat animo. vñ descendit crimen suspicionis? Rñ. Imp. quòd ex l. xij. tab. descēdit. Et hęc vsque ad illum. §. Datū est autem. sed pone: Domine' iam uideo unde descendit crimen suspicionis: dicatis mō mihi qui possunt de hoc crimine cognoscere, & suspectos tutores ab administratione remouere? Rñ. Iusti. Remouēdi suspectos tu. ab administratione datum est iudicibus Romæ prætori, in prouincijs autem præsidib. prouinciarum, & etiam delegato à proconsule. Et hæc vsque ad illum. §. ostendimus.

Id est, esse crimen ciuile. Ioā. de Pla. Accusans de suspecto se dēt inscribere quādo agitur criminaliter, secus si ciuiliter.

a *Suspecti crimen.* id est huius criminis accusationem. s. de suspecto. Vel simplicius crimē suspecti. i. suspicionis.

b *Ex lege.* ex quo est legitimum crimen, nunquid se inscribet, qui accusabit? Rñ. p̄t dici q̄ sic: ut ff. de priua. deli. l. fi. & de mune. & ho. l. rescripto. §. si qs. Alij ꝯ: nt ff. e. l. iij. §. præt. Sed illud pōt intelligi qñ sine accusatore res procedit.

a) Quo casu iudice per inquisitionem procedente non oportet causam suspicionis exprimere: nec sequitur infamia secundum Bal.

a Aliud est si cū accusat. vt dictū est. s. Sed quæ erit hic pœna talionis: cùm accusator non sit tutor, ut remoueatur? Rñ. infamia: ut ꝯ. eo. §. suspectus. ij. Item quia quandoque erit puniendus ultra remotionem: ut infra eo. §. sed si quis præsens.

c *Romæ.* sic in auth. de defen. ciui. §. iusiuran. ibi, non hab. col. iij.

d *Prætori.* & illi cui à p̄tore mādata est iurisdictio: ut ff. e. l. j. §. ij. Sed dicūt quidā quantū ad cognitionē, non quant. ad remotion. & dicūt tāt. esse spāle in legato à procōsule, ut ipse possit remouere: non sic in legato à præside, sed cognoscere tm̄ pōt.

e *Præsidibus.* sub hoc uocabulo continetur proconsul: ut ff. de offic. præsi. leg. j.

f *Legato proconsulis.* j. delegato à proconsule. Sed hic nō hēt ordinariam iurisdictionē: ergo remouere non poterit: ut ff. ad Turpil. l. j. §. suspecti. quæ est contra. Sed dicunt quidā nomē præsidis ibi generale esse, ut etiam hunc delegatum, & sic omnē delegatum comprehendat: ut ff. de offic. præsid. l. j. Sed uerius est in hoc legato duo esse specialia. unum est, ut de hoc crimine possit cognoscere & definire: ut hic, & ff. eod. l. j. §. j. & §. cui autem & de offic. eius cui man. est iur. l. cognitio. Itē & aliud, ut de omni crimine cognoscat, licet nō pronunciet: ut ff. de offi. procon. l. solent, Restat ergo ut per alium delegatum hoc fieri non possit, nisi per istum, & prætoris: ut ś. proximè dixi.

ADDITIO. Tu dic q̄ si accusatio sit ad remouendū, pōt cognitio demandari, non aūt remotio: nisi fiat à legge: qa tunc pōt demandari ipsius declaratio. Sed remotio per sentētiā nō pōt fieri nisi per delegatum proconsulis uel prætoris: ut hic, uel ēt principis. arg. l. à iudice. C. de iudic. Si verò fiat ad puniendum, nullus delegatus, neq; ēt ipse prætor, sed solus præses prouincię cognoscit: ut dicto. §. suspecti. & l. j. §. fi. cum. l. seq. ff. eo. Ang.

[*Ostendimus.*] CASVS. Dñe, iā uideo vnde descendit crimen suspicionis, & q̄ possunt de illo crimine cognos. dicatis modo mihi qui pñt accusari de suspecto. Et rñ. Imp. De suspecto possunt accusari, siue sint testamētarij, siue alteri⁹ generis tutores vñ & si legitimus sit, adhuc idē dicēdū erit, uidelicet ut accusari possit. Sed pone q̄ sit legit. tutor, ut patronus lib. sui, nūquid poterit de suspecto accusari? Rñdet: certe sic uerumtñ famæ patroni parcetur: ut nihilominus ītegra maneat, q̄uis vt suspectus remotus fuerit. Et hæc vsque ad §. consequens est. Franc.

g *Ostendimus.* vt s. proxi. §. & ff. de suspect. tu. l. j. §. ostendimus.

h *Quidem omnes tutores.* i. oīs generis tutores, siue sint testamētarij, siue datiui, siue legitimi: nō aūt omnes. i. boni. & mali: quia boni etiam si pauperes sint, nō remouentur: ut ꝯ. eo. §. ul. ponit ergo genera singulorum tutorū: & nō singula sub generib. posita, seu singula generū. sic & alś. s. eo. §. fi. ff. de iust. & iur. l. j. §. ius naturale. Sed nūquid eadē seruanť in quolibet alio curatore, puta furiosi uel pdigi? Rñ. sic: ut ff. eo. l. iij. §. nō tantum. & §. sed & si quis. Accur.

Omnes tutores possunt fieri suspecti, an sit uera propositio.

i *Alterius* puta datiui.

k *Dicendum.* s. ut possit accusari & remoueri. Sed certè immo vī debere curator adiungi tā patrono, q̄ cuilibet ltīmo, non aūt remoueri: vt ff. eo. l. si tutor. q̄ est huic contraria? Respon. illud est consilium, non præceptū. sic & aliàs. C. de nup. l. uiduæ. in gl. j.

l *Parcendum.* sed qualiter parcetur, cū condēnatus ob dolum, statim sit infamis: vt ꝯ. §. suspectus aūt? Rñ. eā non exprimatur in sentētia: ut ff. eodem. l. hæc enim. in principio. j. respon.

Suspecti accusatio quasi publica est, id est cuilibet de populo competens: vsque adeo, vt etiā mulieribus (modo pietate aut propenso amore pupilli mouentur) accusare concedatur.

Consequens est ut uideamus qui possint suspectos postulare. Et sciendum est quasi publicā m esse hanc accusationem, hoc est omnibus patere. Quin immo & mulieres admittuntur ex rescripto diuorū Seueri & Antonini sed eæ solæ, q̄ pietatis necessitudine ductæ ad hoc procedunt: n vtputa mater, nutrix quoq; & auia possunt. pōt & soror. Sed & si qua alia mulier fuerit, quā prætor propensa o pietate intellexerit, sexus verecundiam non egredientem, p sed pietate productam, non sustinere q iniuriā pupillorum: admittet eam r ad accusationem.

Impuberes de suspecto non accusant, sed puberes sic.

Impuberes non possunt tutores suos suspectos postulare: puberes autem curatores suos ex

[*Consequens est.*] CASVS. Dicit Iustinianus cōtinuando materiā suā. Ex quo vidimus q̄ possunt accusari super crimine suspicionis: ꝯns est vt videamus q̄ pñt accusare suspectos. Et sciēdū est hanc accusationē de suspecto, quasi publicā esse; hoc ē oībus patere. Non. n. solū masculi ad hanc accusationē procedere possunt, sed ēt mulieres ex rescripto diuorum Seueri & Antoni admittuntur. Sed licet mulieres admittantur, non tñ oēs: sed illæ solæ quæ pietatis necessitudine ductæ ad hoc procedūt: utputa mater ipsius pupilli, uel nutrix, uel ēt auia uel soror. Et nō solūmodo istæ mulieres admittunť, sed ēt si qua alia fuerit, cuius magnā pietatē prætor intellexerit: quę quidē mulier verecundiā sexui muliebri cōpetentem nō egrediatur, sed pietate quasi mota, iniuriā pupilli sustinere nō possit, ad istā accusationē eā admittit. Sed hodie nūquid poterūt impuberes, q̄ in tutela sunt, suos tutores de suspecto accusare? Et rñdet q̄ nō: sed licet impuberes tutores suos accusare nō possint, puberes tñ in cura existentes, curatores suos de ꝯsilio necessariorū suorū sup crimine suspicio. arguere possunt. & ita Di. Seuer. & Anton. rescripserūt. Et hæc vsq; ad illū. §. suspectus aūt est. Frā.

m *Quasi publicam.* ideo dicit quasi, qa nō cuilibet indistectè accusare permittiť: vt statim probatur. b Publica aūt dī quasi populica. i. cuilib. de populo competens: ut ꝯ. de public. iudi. §. j.

b) Sed secundū hoc nunquam proprie esset dare iudiciū publicum tū semper fęminæ repellantur. Dic. ergo quasi pub. ſm Ioan. Fab. quia desistens non incidit in Turpillianū: ut di. §. suspecti. uel qua pōt procurator constituti.

n *Procedunt.* etiam impudicæ. & facit ad hoc. C. eo. l. pietatis. §. fi. & ff. eo. l. j. §. consequens. & ff. de procur. l. fœminis. secus in alijs accusationib. ut ff. de accusa. l. qui accusare. & secus in postulatione: ut ff. de postul. l. j. §. sexum. Sed ꝯ. ff. de reg. iur. l. ij. cū suis concor. solu. hoc est speciale. Item in eo quod dicit matrem admit. est ꝯ. ff. de ī lit. iur. l. uideamus. in prin. vers. sed nec. Sed certè si iuraret in litē pro filio, plus matri commiteret, qa quasi esset iudex, q̄ si filij nomine accusaret: cum magis sit in iudicis arbitrio utrum sit suspectus iudicand. uel non. Sed non sic sacramentum est in arbitrio iudicis, maximè iure nouo: secundum quod non refrenatur ſm quosdam, post quā est pręstitum: ut in auth. de iud. §. oportet. coll. vj. uel licet postea taxetur, rarò uel parum minuit de eo quod iurauit. Accur.

o *Propensa.* i. magna. Accur.

p *Egredientem.* quod fecit Calphurnia: ut ff. de postul. l. j. §. sexum.

q *Sustinere.* subaudi. posse.

r *Eam.* s. fœminam.

Necessa-

a *Necessariorũ*.ſ.parẽtũ.& fa.ff.de in lit.iur.l.videamus.§. adoleſc. [*Suſpectus aũt eſt.*] CASVS. Dñe,iam video, qui poſſunt accuſare de ſuſpect.dicatis mihi ſi placet,qs intelligit ſuſpectus? Ad hoc rñ.Imp.q ille ſuſpectus eſt, qui nõ ex fide tutelã pupil. ſui gerit,licet ſoluẽdo ſit.& ita Iulianus ſcripſit.Plus ẽt dicit, videlicet q tutor anteq̃ incipiat tutelã adminiſtrare, poterit quaſi ſuſpectus remoueri. & hoc ſm Iuſtinianũ conſtitutum eſt. Et hæc vſq; ad illum. §. ſuſpectus autẽ remotus. Franc.

b *Suſpectus*.ſic j.eo.§. nouiſſimè.Accurſius.

c *Ex fide*.ſ.bona.

d *Remoueri*.quia forte in alijs tute.malè ſit verſatus,vt ff.e.l.iij.§.ſi aũt. & dic.remoueri.ſed nõ accuſari:vt ff.e.l.hæ.n.in fine.q̃ huic eſt cõt. a Vel ibi nõ pñt accuſari ſuſpecti ex verbis.l.xij.tab. ſed ex ſnĩa ſic, vt hic dr. Vel dic q anteq̃ gerat, ex dolo tm̃ accuſat ſuſpectus: ut C.e.l.iij. pro culpa nõ. b quod dicitur in d.leg. hæ enim, hoc verum eſt quando ob ignauſam fecerũt.i. adminiſtrauerũt: poſtq̃ verò cœperit gerere, & pp dolũ & propter culpam poteſt accuſari ſuſpectus:ut infra pxi.§.

a) Iſta ſolutio non eſt bona pp text.ĩ l.2.ff.eod.

b) Et hæc eſt bona, ſecundum quã in accuſatione tantũ nõ in remotiõe fit differentia: qa ita pp dolum remoueri poterit ſiue impediri adminiſtrare iuxta diſtinctionem Ange. hic non autẽ de ſuſpecto accuſari,niſi propter dolũ ſm Ias.

ADDITIO. Nec ob.l.patre furioſo.ff.de his qui ſui uel alieni iuris ſunt.vbi facilius impediẽ fieri,q̃ factũ tollatur: quia illud procedit ubi eadem eſt ratio:ſed hic eſt maior rõ in iam producto in eſſe (cum plus delinquat) quàm in producendo:arg. l.ſi ſterilis.§.cũ per venditorem.ff.de actio.empti.Iaſon.

[*Suſpectus autem remotus.*] CASVS. Dñe,iã video quis eſt ſuſpectus ſed p Deo dicatis mihi: qs eſt effectus iſtius criminis? Ad hoc rñdet Imp.Amice, ſi quis remotus fuerit ab adminiſtratione pp crimẽ ſuſpicionis:ſi quidẽ ob dolũ,infamis efficitur. Si uero ob leuem culpam vel leuiſſimã fuerit remotus, nõ efficiẽ infamis.Et nõ ſolũ iſtũ effectũ hẽt crimen ſuſpicionis,ſed ẽt alium.Nam ſi aliquis fuerit de crimine ſuſpicionis accuſat⁹: quouſq; cognitio finita fuerit,ĩterdiciẽ ei adminiſtratio.& ita Papiniano viſum eſt.ſed ſi aliqs huiuſmodi crimine accuſatus fuerit,& pedente cognitione deceſſerit accuſatus,cognitio ſuſpecti extinguiẽ. Itẽ ſi aliquis tutor copiã ſui nõ fecerit, vt alimẽta pupillo ſuo decernanẽ:pupillus in poſſeſſio. bonorũ ipſius tutoris cã rei ſeruandæ mittiẽ:& q̃ p morã deteriora futura ſunt dato curatore vẽdi iubẽt.Liquet igiẽ,q tutor q alimẽta pupillo non pſtat, ut ſuſpectus remoueri poſſit.Si aũt tutor præſens fuerit,per mendaciũ tm̃ alimenta pupillo decerni non poſſe ob inopiã pupilli dicat,ad prẽfectũ vrbis mittetur puniẽdus:vt iuriſconſul.placuit: ſicut ille remittiẽ ad prẽfectũ urbis puniẽdus,qui per pecuniã miniſteriũ tutelæ redimit. Itẽ lib. ſi fraudulẽter geſſiſſe tutelã vel curã filiorũ vel nepotũ patroni pbatus fuerit, ad præfectũ vrbis ſimiliter remittẽ puniẽdus: & in hoc caſu ut ingratus accuſari poterit.Nouiſſimè aũt ſciẽdũ,eſt tutores vel curatores fraudulẽter adminiſtrãtes res pupillares,oĩno eſſe remouendos.Licet.n.ſatiſdationem offerãt de indemnitate pupilli,tm̃ qa ſatiſdatio maleuolũ tutoris propoſitũ non mutat,ſed diutius malignãdi facultatẽ præſtat, remouendi ſunt.Itẽ ſuſpectũ eũ meritò putamus, qui moribus talis eſt,ut ſuſpectus haberi debeat. Licet. n. tutor vel curator pauper ſit:ſi tm̃ fidelis & diligens ſit in adminiſtratione,non eſt ut ſuſpectus remouendus.Et hæc uſque in finem tit. Franc.

c *Ob dolum*. expreſſum in ſententia,puta ſic,remoueo te quia ĩ dolo tali fuiſti. Accur.

d *Famoſus eſt*.excepto pñono:ut ĩ.e.§.oſtẽdimus.in fi.§ & ff.e.l.j. §.oſtendimus.Sed quid ſi remouetur ſimpliciter. nõ expreſſo dolo,vel culpa?Vr̃ q ſp remaneat integræ famæ:ut ff.eo.l.iiij. ĩ fine.& l.hę enim.§.quid ergo.põt tũ diſtingui, utrum accuſatus fuerit ob dolum,an ob culpã, an ob vtrumq; In primo fit famoſus,in ſecundo non æquè,in tertio intelligitur ſp ob culpã,niſi in ẽriũ probetur. Pœnæ enim nõ ſunt augẽdæ, ſed moliendæ:ut ff.de pœ.l.penul.& de excep.rei iudi.l.ſi ex teſtamento.& ff.de lib.& poſth.l.cum quidã & ff.eo.l.iiij.j.ij.& iij. reſpõ.

g *Ob culpam*.ſ.leuẽ vel leuiſſimam:ſecus ſi pplatã: quia tũc vr̃ infamis:ut ff.e.l.impuberib.§.ſi fraus.Et eſt ratio,qa dolo q̃parat: vt ff.ſi mẽſor. fal.mod.dixerit.l.j.§.hæc act.& ff.depreca.l.quæſitũ.§.eũ quoq;.& ff.depoſiti.l.qd Nerua.niſi in duob. caſibus. Primus eſt in criminib. publicis: vt ff. ad legem Corn.de ſic.l.in lege. Secũdus ĩ delatione ſacramẽti ĩ litẽ:ut ff.de in litẽ iurãdo.l. in actionib. §. ſed in his.his n. caſibus lata culpa dolo non cõparatur. Vel dic ſecũdũ Azon.& de lata etiã intelligi:ut ſicut in perditione perſonæ dolo nõ cõparatur, vt dictũ eſt: ſic in perditione famæ, ut nõ fiat infamis. Nec ob. dicta lex.ff.eo.l.impuberibus. qa de dolo intelligiẽ. c Vel dic vt j. ſtatim dicam glo.j. non ſimiliter.in fine.

Famæ periculũ æquiparatur periculo uitæ.

c) Immo ibi lata culpa æquiparat dolo quo ad remouendum tutorem, non quo ad infamandũ, ſm Angelum hic.

h *Non æquè*. id eſt non ſimiliter fit famoſus dãnatus ob culpã leuẽ, ſicut ille qui remouetur ob dolum: fit tamen infamis de facto, ſicut & alĩs qs fit famoſus de facto ſolo, vt ĩ q̃dictionibus ex turpi cã deſcẽdẽtibus:vt ff.de act.& obl. l.ceſſat.Item in interdictis ex famoſa cã ſimiliter venientibus:ut ff.de vi & vi arma.l. neq;. vnde vi. Sed vr̃ q etiam ex culpa leui quis fit infamis:ut ff.de his qui not.infa.l. liberorũ.§. notatur. quæ eſt huic q̃.in eo q ibi dicit ignorantiã iuris nõ excuſare ab infamia.Sed certè põt dici,q iuris ignorãtia ſit lata culpa:quod ſic probo:quia omnes debẽt ſcire iura, exceptis paucis. ſ.mulieribus, minoribus,& militibus ut ff. de iur.& fac.igno.l.regula.in prin.& C.de leg.& conſtit.l.leges ſacratiſſimæ.& C.de iur.& fac.igno.l. conſtitutiones. ergo ſi qs ignorat,eſt in culpa lata:cum culpa lata ſit id ignorare, qd oẽs ſciunt:ut ff.de verb.ſig.l.latæ culpæ.non eſt ergo mirũ ſi eſt infamis:ut ff.eo.l.impuberibus.§.fin.Vel uerius ſm Azo.lata culpa non infamat per ſententiam damnatum: ſed ipſo facto ſic, ſi eſt tale factum ut in dicta.l.liberorum.§. notatur. Et ſic ſunt tres caſus ubi lata culpa non cõparatur dolo:unus hic, duo in gl.ſuperiori,quæ incipit.ſ.leuem &c.

Culpa lata ſemper dolo cõparatur: niſi in tribus caſib. Prælatus ſuſpectus an ſit ab adminiſtratione remouendus.

i *Quoad*.i.donec.

k *Interdicitur*.arg.ut donec prælatus accuſatur,q nõ debet adminiſtrare eccleſiaſtica bona:& facit ad hoc.C.de ſen paſ.l.fi.& ff.eod.l.impuberibus.§.fi.C.eo.l.quem ut ſuſpectum & ff.de ſolu.l.q ſi fortè.§.j.verſi.dico igitur. ADDITIO. Immo adiungitur ſibi alius cum quo adminiſtrat, ſm Angelũ.Vide tu Canoniſta notata in capit.venerabili.de offic.delegati.in uerb. ſuſpectus.ubi concludit gl.quòd prælatus de dilapidatione denuntiatus ſeu accuſatus,tanquam ſuſpectus ab adminiſtratione non remouetur lite pendente:niſi primo probetur ſuſpectus de dilapidatione malè adminiſtrando.

l *Suſcepta*.ideſt incepta.

m *Deceſſerit*.ſ.accuſatione pendente.

Poſteaq̃ue.] tutor uel curator deceſſerit.Idẽ iuris eſt,ſi quouis alio mõ finita tutela fuerit.l.pe.C.eo. tunc. n.aduerſus tutorẽ ſufficit tulæ actio,q̃ famoſa eſt æquè ac ſuſpecti actio ob dolũ ſecuta cõdẽnatione.Suſpecti agimus pendente adminiſtratione tu.qa interim tutelæ agi non põt.Actione aũt ſuſpecti,id ſolũ intẽdimus,vt tutor remoueat,quo finita hoc modo tut.de ĩde tutelæ eũ actione q̃ueniamus,q nõ ex fide bona tutelã geſſit,alio igiẽ mõ finita tutela,quã remotione ſuſpecti, qd opus eſt uel ſuſpecti agere,uel ſuſpecti actionem peragere? Cuiac.

n *Extinguitur*.quia non niſi ut ab ea remoueatur,intẽditur: ſed ex quo mortuus eſt,uerè remotus eſt.& quod hic diciẽ.ſi tutela morte tutoris finiatur,idẽ eſt ſi quocunq; alio modo finita tutela ſit:ut ff.eo.l.penul.§.penul.

o *Decernantur*.per iudicẽ. ADDITIO. Ita quòd ſemper ex reditu patrimonij aliquid ſuperſit,per tex.in l.ius alimentorum.§.j. ff.ubi pup.edu.de.Angelus.

p *Vt in poſſeſſionem*.ſed & multa indici poterit:ut ff.de arbit.l.nõ diſtin-

Accuſato de ſuſpecto,lite pendente interdicta eſt adminiſtratio: & ſuſpecti accuſatio morte expirat. ſ.3.n.18.p.6.

Si quis autem ſuſpectus poſtulatur,quoad [i] cognitio finiaẽ, interdiciẽ [k] ei adminiſtratio:ut Papiniano viſum ẽ. Sed ſi ſuſpectiscogniti ſuſcepta [l] fuerit,poſteaq̃; tutor uel curator deceſſerit,[m] extinguiẽ [n] ſuſpi cognitio.

Latitante tutore ne pupillo alimẽta decernãtur,pupillus ĩ poſſeſſionẽ bonorũ illius mittitur: Et quæ ſeruãdo ſeruari nõ poſſunt,dato curatore vẽdũtur, ac [illegible] ſuſpectus remouetur.

Vide 18.p.6.j. Si quis tutor copiam ſui non faciat, ut alimenta pupillo decernantur: [o] cauetur epiſtola diuorum Seueri & Antonini ut in poſſeſſionem [p] bonorum

distinguemus. §. si arbiter. & facit ff. eo. l. impuberibus.

a) Ista gl. approbatur p Ange. hic.

a *Eius.* als est tutoris in textu, aliàs non est, sed tamen subauditur: ut ff. eo. l. impuberibus. a Sed alij dicunt eius scilicet pupilli: A ut ita administratio tutori auferatur.

b *Mittantur.* cā custodiæ: nō ut ex eis alat, sed ut cautū sit pupil lo, si malè gessit tutor sed de suo: ut ff. vbi pupil. educ. de l. fin. in fine.

c *Si quis.* s. tutor.

d *Decerni.* puta si negat alimēta posse decerni, idari. & quod sequit, si hoc per mendaciū &c. sit de responsione.

e *Per mendacium.* quid si nō dicat per mēdaciū, immo verū dicat: nunquid de suo alere tenet? Rñ. non: ut ff. ubi pupil. edu. de. l. iij. §. finali.

f *Remittendum.* sed non remouendum: ut ff. eo. l. tutor. §. tutor.

g *Placuit.* hoc ideo, qa maior pœna imponet, quàm remotio: ut ff. de offic. præfect. urb. l. j. §. item solent.

h *Remittitur.* scilicet puniēdus extra ordinē: ut ff. de tu. l. in eos. b Et nota hic arg. cōtra eos doctores, q pecunia data sibi acquirūt scholares: ut ff. de off. præfect. vrb. l. j. §. itē solent. & in authen. vt ea quę vocātur insinuatiua. §. j. col. v.

b) Quæ remissio nō in ciuilib. sed in criminalib. fit. Si tamē iudex qui cepit malefactorē, cognouerit ā delicto, non cogitur remittere ni si esset incōpetens, vt hic. Ange. Aret.

Qui data pecunia, ministerijs, tutelam redemerit.] Sic meo iudicio omnia restituēda sunt ex l. 3. §. tutor. ff. eo. ti. nō vt vulgò, Qui data pecunia ministeriū tutelę adquisierit vel redemerit, Ministerijs, aūt, i. Officialibus & ministris Prætorum per quos fit inquisitio. Cuiac.

† Satisdatio proposita mancipiū nō mutat, sed diutius graſſandi facultatē præstat:

i *Remittitur.* ob hoc ēt ut ingratus accusari possit: ut C. de lib. & eorū liberis. l. iij. & fa. C. e. l. j. & ij. & ff. e. l. libertus. quæ est lex ij.

k *Nouissimè.* i. ī vltima parte huius tit. sic. ff. de insti. act. l. nouissimè. nā & ibi in vlt. parte tractat⁹ sui Vlpianus ponit nouissimè.

Cōcor. c. 2. in §. 1. in gl. fi. extra de sol.

l *Graſſandi.* i. delinquēdi: vel. i. animādi ad delinquendū. sic. ff. de pœ. l. capitaliū. §. graſſatores. ide graſſor, aris. i. nitor ad malum.

m *Præstat.* fa. ff. e. l. suspectus. & l. quia satisdatio. Et facit ī arg. ad qōnē talē: Si emi librum, & antequā soluam pretium, cōperiā alienum vel vitiosum, q non tenear soluere pretiū: c quia expedit potius non soluere, quàm cautionē de reddendo in causam euictionis vel uitij recipere. qbus cōsonat. ff. de cōpē. l. iij.

c) Immo teneor data mihi fideiussore. l. si post p fectam. C. de euic. & l. fi. ff. de rescin. vē. & l. pen. ff. de per. & cōmod. rei vē. qui fideiussor qualiter teneatur, & in quibus casib. per uenditorem p stetur: & quid si malitiosè petatur: itē quid si res ignōrata reperiatur alteri obligata: uide Ange. & ibi hic.

[*Præterea* lex dixit, q non debet quis se cōmittere fragilitati cautionis. ff. ad Tre. l. cogi. §. idē quærit.] & C. in qb. cau. ī integ. resti. non est ne. l. fi. & C. qñ li. unicui. l. j. ADDITIO Nota q quotiescūq; imminet euictio in limine ē actus ante solutionem pretij: emptor non tenet soluere pretiū nisi uenditor det idoneos fideiussores. adde. l. si post perfectā. C. de euict. de quo p Bar. in l. j. §. stipło. duplæ. ff. de præto. stip. & an uenditor cōpellatur satisdare iure actionis, vel o pe exceptionis, dic q ope exceptionis: & solum tenetur respectu illius dumtaxat mouentis quæstionem. d. §. stipulatio. & ibi per Bar. Iason. D

n *Suspectum.* nā totorē suspectum nō facultates paruæ, sed fraudulenta uel callida conuersatio in rebus pupillarib. cōmēdat, i. probat. Hæres uerò solis facultatibus paruis suspectus habet creditoribus: vt hic, & ff. de priuile. credi. l. si creditores,

o *Remouendus non est.* immo uidetur quòd sic: ut C. de tuto. uel cura. qui non satisdedit. l. ij. quæ est huic contra. Sol. ibi non repellitur propter paupertatem: sed quia non satisdabat: hic autem satisdedit. posset tamē iste se excusare. quod dicut dixi supra titu. j. §. sed & propter paupertatem. Est tamen huic curator adiungendus: ut ff. de cur. §. interdum. & C. eo. l. pietatis. §. q si nihil. & C. de peri. tut. l. j.

DE RERVM DIVISIONE.

Dictū est de personis, sequitur de rebus: ut promisit §. *de iure na. gen. & ciui.* §. *fi. de quib. dicit vsq; ad tit. de ob. Et in hoc medio dī qualiter acquirūtur res iure nat. ut à* §. *singulorū vsq; ad tit. de vsuca. Itē qualiter iure ciuili: ut ab inde in antea. Itē qualiter iure singulari: ut vsq; ad tit. de testa. Itē qualiter* d *per uniuersitatē ut ex testō uel intestato, uel simili modo, ut à tit. de testa. usque ad titu. de obligatio. Accur.* Continuatio.

d) Istā gl. tenet & sequitur Angel. hic.

Vperiore libro.] Iste tit. diuidit principaliter ī duas partes. Primò cōtinuat istū librū ad p̄cedētē. Scd̄ò īcipit tractatū. Secūda ibi, Modò videamus. Itē ista secūda subdiuidit principaliter ī duas partes. Nā primo ponit de rebus cōib⁹ iure naturali, de publicis, & de his q̄ sunt vniuersitatis, & de his q̄ in nulli⁹ bonis sunt. & oīa ista p exēpla clarificat. Scd̄o ponit qualr res acquirā tur de iure gentiū, & efficiant priuatorū. Scd̄a ibi, Singulorū āt. Et illa scd̄a subdiuiditur loco suo. Redeo. ad primā q̄ subdiuidit in quatuor partes. Primò ponit exē pla de cōib. scd̄o de publicis. Tertio d̄ his quæ sunt vniuersitatis. Quarto de his q̄ nullius sunt. Scd̄a ibi, Flumīa. Tertia ibi, Vniuersitatis. Quarta ibi, Nullius aūt. Aret. Diuisio.

CASVS. Dicit Iustinianus continuando processum suum: Postquā in superiore libro de iure personarū exposuimus: modo in hoc secundo libro de rebus q̄ patrimonio nostro uel extra nostrū patrimoniū habentur, videa mus. Sed pone: Dñe, uos dixistis mihi. s. q̄ vultis determinare de rebus quæ sunt in patrimonio nostro uel extra: nunquid est ista diuisio sufficiens? Ad hoc respon. q̄ sic: & q̄ sufficiens diuisio præmissa sit, tali ratione liquet: quia quædam naturali iure cōia sunt omniū, quædā publica, quædā uniuersitatis, q̄dā nullius, pleraq; singulorū: & ea quæ singulorū sunt, uarijs ex causis acquiruntur: sicuti ex inferioribus apparebit. Franc. † Vt res profanæ. Por.

† Quia non tantùm fides, sed ēt diligentia à tutore exigitur, iōque dolū & culpam præstat. Cuiac.

p *De iure personarum.* ab illo titulo, de iure personarū, vsq; huc.

q *Modo.* sicut promisimus. s. de iure natu. §. fi. Accursius.

r *Patrimonio.* s. aptitudine. Aptæ enim sunt esse in patrimonio, ut res pro derelicto habita. Accursius.

In nostro patrimonio.] Pr̄imoniū bona paterna significat: mr̄imoniū bona materna. Seneca lib. j. de benefi. c. iij. q̄a latè patet mr̄imonij sit &c. q̄ tñ locus ab à moderni q̄dā deprauat⁹ est. nā & apud Suet, Tranq. & Val. Max. ita matrimoniū accipi alij quidā adnotarunt. Hoc aūt in loco in patrimonio, i. in bonis. Seruitutes p̄priè ex bonis nō sunt l. j. D. de usufru. leg. at q̄a certè nō sunt ēt omnino extra bona, magis est ut bonis adnumerentur: igitur non ea tm̄ quæ sunt, sed etiam quæ intelleguntˉ, i. incorporalia in bonis nostris computantur. Cuiac.

s *Vel extra.* s. aptitudine: q̄a nō sunt aptæ vt sint in patrimonio: ut sunt res sacræ uel religiosæ: ut j. c. §. nullius. interdū tñ dictæ res sunt in patrimonio: vt si ab hostib. captæ sint: vt ff. de relig. cū loca. similiter res prophanæ extra patrimonium nostrum sunt, si religiosis adhærent: ut ff. de rei vindi. l. quæ religiosis.

t *Habentur.* talis diuisio hic sumit̄. Rerum enim aliæ sunt in patrimonio, aliæ extra, quæ vr̄ insufficiens. nā aliæ sunt neq̄ in patrimonio, nec extra, ut seruitutes: ut ff. de vsufr. lega. l. j. contra. Sed Io. dicit q̄ hic pueris *loquitur simpliciter. nam quædam pro docēdis pueris dñr, quæ aliàs nō dicerentur: ut ff. de ac. & obl. l. obligationū. in fi. qd̄ nō est verisimile, q̄ propter pueros male loquatur: vndenon placet. Alij dicunt hic de corporali bus

† Vt res sanctæ & religiosæ. sic dicitur in l. 1. eo. f. rerū quę dam sunt diuini iuris, quædā humani. quędā sūt ī patrimonio nostro, quædā extra. Aegi. Per.

ꝑ Exēpla non ponimus ut vera sint sed vt ea adducēs aliquid dicat, secundum Aris. Aegi. Per.

INSTITVTIONVM D. IVSTINIANI sacratissimi Principis.

Liber II.

TITVLVS I.

DE RERVM DIVIsione, & acquirendo ipsarum dominio.

Secundam iurisprudētiæ partē, quæ est de rebus, pertractandam sumit imperator, & summā rerum diuisionem annectit.

SVperiore libro de iure personarū p exposuimus: mō q videamus de rebus quæ uel in nostro patrimonio, r † vel extra s patrimoniū † nostrū habentur, t positum maleuolū non mutat, sed diutius graſſandi l in re familiari facultatem prętat. m

Mali mores & non paupertas sola, faciunt tutorem ſuſpectū. Aretinus *Li. ti. 18. p. 62. et Li. 4. ti. 16. p. 166.* *malas maneras.*

Suſpectum n eū putamus qui moribus talis eſt, vt ſuſpectus ſit. Enimuero tutor vel curator quāuis pauper ſit, fidelis tamen & diligens, † remouendus nō eſt o quaſi ſuſpectus.

bus rebus tm̃ loqui: qđ est falsum: quod colligit̃ ex cõtinuatione huius tit. ad quatuor sequẽtes. Nos dicimus seruitus esse in bonis nostris: cũ earũ nomine agamus & excipiamus: ut ff. de acq. rer. do. l. rẽ. & l. statuas. Quòd aũt in d. l. dr̃ eas nõ esse in bonis: nec extra: dr̃ iõ, qa p se nõ censent̃: * ut est possessio tigni ĩ domo positi: qa nõ intelligitur tignũ, dũ durat domus p se: ut ff. de vsucapio. l. eum qui.

* Ratio, quia non possũt stare sine re uel psona cuius sũt. l. si aliena. §. hoc iure. ff. de vsucap. Aegi. Per.

a *Quædam*, hic fit alia diuisio.

b *Communia sunt*. nõ tm̃ agit̃ cõi diuidũdo. fm. Plac.

Additio Quia nõ possunt stare sine re vel persona cuius sunt. l. si aliena. §. hoc iure. cũ simili. ff. de vsur. Ang. Ar.

Quot modis dicatur publicum, ui de hic notabiliter p Ang. Aeg. Per.

c *Omniũ*. s. vsu, nõ ꝓprietate: ut dr̃. j. e. §. & qđ.

d *Publica*. quasi populica. s. omniũ populorũ: ut s. ti. j. §. ꝙns. & j. eod. §. flumina. Aliàs dr̃ publicũ, quod ẽ huius populi uel illius tm̃, ut cãpus Martius. vt C. de sacrosan. ecc. l. fi. & hoc dr̃ magis vniuersitatis. Accu.

Aqua non profluens iure gentiũ cõmunis nõ est Cuiac.

e *Vniuersitatis*, ut j. eo. §. vniuersitatis.

f *Nullius*. ut j. e. §. nulli⁹.

g *Quæ*. s. quæ sunt singulorum. nec enim ad superiora refertur.

h *Ex subiectis*. j. e. §. singulorũ. vsq; ad finẽ tituli.

Diuisio.

[*Etquidem*.] Diuiditur ĩ quatuor partes. Primò ponit dictum. Secundò ex dicto infert. Tertiò illationem restringit. Quartò illationem restrictionis assignat. Secunda ibi, Nemo. Tertia ibi, Dum tamen, Quarta ib, quia non sunt. Aret.

Casvs. Domine, dicatis mihi si placet, quæ sunt cõmunia omniũ? Ad hoc rñdet: Amice, Certè naturali iure introductũ est, ꝙ cõia sunt omnium animantium hæc, s. aer, & aqua de cœlo cadens, & mare: & per consequens littus maris: cum sit eius accessio. Vnde dico tibi, ꝙ nemo ad littus maris prohibet̃ accedere: dum tm̃ à villis, & monumentis, & ædificiis in littore positis se abstineat, quia hmõi villæ & ædificia nõ sunt cõia de iure gentiũ, sicut est ipsum mare. Sed dñe, dicatis mihi, in quantum durat littus maris? Ad hoc rñ. Imper. Amice, littus maris durat quatenus hyemalis fluctus quando maximus est, excurrit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Flumina aũt. Fran. de Are.

a) Tu dic quod immo de iure naturali primæuo: quia quã ꝺ imperatori placuit de iure gent. intelligere: illud expresit, ut in §. riparum. & §. littorum. infra eod. nec obst. arg. gl. q a ius gentiũ iuri naturali derogauit quãtum ad alias res. aliàs nõ esset differẽtia inter cõe & publicum: secundũ oẽs doct. hic.

i *Naturali iure*. i. iure gentium, a quod est naturali ratione inductum, vt ff. de iustit. & iure. l. omnes. §. quod verò. de quo hic loquitur: vt inf. e. §. singulorum, & in si. huius §. nam iure naturali primæuo etiam alia essent communia. Accurs.

k *Communia*. non tamen agitur communi diuidundo, secundũ Pla. nisi postquam facta fuerint occupantium. Et ꝙ dicit omnium, s. vsu, non proprietate, vt prædixi.

l *Profluens*. i. de cœlo cadens.

m *Mare*. sic. ff. de iniur. l. iniuriarum. j. §. si quis me probibeat.

n *Et per hoc*. i. per ꝙns, cũ sit accessio maris: arg. j. e. §. si tm̃. Sed ꝙ. ff. ne quid in loc. publi. l. littora. vbi dr̃ littora esse populi Romani. Sed illud est verũ quo ad iurisdictionẽ: verè tm̃ sunt cõia: ut hic. sic. C. de quadri. præ. l. bene à Zenone. secus ĩ ripa fluminis, quæ non est publica, licet flumen sit publicum: ut j. e. §. riparũ. ibi, sed proprietas. Et potest esse ratio: quia inundatio fluminis rarò uenit, & ideo potest esse utilitas in ꝓprietate ripę. At mare assiduè inundat: unde paruula esset utilitas: non ergo ꝓprietas quæritur: ut C. de bo. quæ lib. l. fi. Accursius.

Accedere. Non piscandi tm̃, sed ẽt ædificãdi, occupãdi, vsurpãdi cã. l. quod in littore. D. de acq. rer. do. l. in littor. D. ne quid in lo. pub. nã cõmuniũ rerũ proprietas oĩbus patet: ideoq; & in mari cõstructa ædificia. moles pilæve iactæ eius sunt qui iecit, l. ij. §. aduersus. l. littora. D. nequit in lo. pu. l. quãuis. l. ergo. §. ult. D. de acq. rer. dom. l. j. §. ꝙ siquis. D. de no. op. nunc. Cuiacius.

o *Villis*. Ab alio ibi positis. & habet duas significationes, dicit̃ enim casa uel insula quædã, in qua non habitatur, sed uel retia ponuntur, uel propter aquam illuc confugitur, uel fructus reponuntur: vt hic, & ff. de vsufru. l. arboribus in prin. si uerò ibi habitaretur, esset prædium vrbanum: ut j. de seruit. rustic. præd. §. prædiorum. Item dicitur villa cõgregatio hominum.

p *Monumẽtis*. Quid sit monumẽtũ, hr̃. ff. de reli. l. ij. §. monumẽtũ.

q *Aedificijs*. scilicet alijs.

r *Non sunt iuris gentium*. i. cõmunia de iure gentium, sicut est mare: immo eorum qui ibi ædificauerunt. b ut ff. eo. l. in tantum.

b) Dũmodo iuste ędificauerint. s. cũ decreto ꝓtoris, aliàs ꝙ quemlibet iure publico prohiberi possunt se cundum Ang. hic,

f *Sicut est mare*. Huic cõtinua quod est j. statim. §. est autem.

Flumina aũt omnia, t & portus, publica sunt: iõq; ius piscandi omnibus u commune x est in portu, fluminibusq;. Est aũt littus y maris, quatenꝰ hybernus z fluctus maximus excurrit, a

Riparũ usus publicus est, illarũ uero dominiũ ad eos ptinet, qui proximorũ prædiorũ domini sunt: littorum quoque usus quãuis publicus sit, illorum tamen proprietas nullius est.

Riparum b quoq; usus publicus est iure gẽtiũ, c sicut ipsius fluminis. Itaq; naues ad eas appellere, † funes arboribus ibi natis religare, onus aliqđ in his reponere cuilibet liberũ est, sicut per ipsum flumen nauigare: sed proprietas earũ d illorũ e ẽ, quorũ prædijs adhærent. f de qua causa arbores quoq; in eisdẽ g natę, eorundẽ h sunt. Littorum i quoq; usus publicus k est

[*Flumina autẽ*.] Casvs. dñe, iã video q sũt cõia, dicatis mõ mihi si placet, q̃ sunt publica? Ad hoc rñ di. Amice, publica sunt oĩa flumina perpetua, & similiter portus publici sunt. vnde dico tibi, ꝙ ius piscandi in portu & fluminibus oĩbus, in cõi publicè patet. & sicut ipsa flumina publica sunt, ita usus riparũ ipsorũ fluminũ publicus ẽ &c. Et ideo naues ad ipsas ripas applicare, & funes arboribus ibidẽ natis religare, & onus aliquod in his reponere cuilibet liberũ est, sicut per ipsum flumẽ nauigare. Sed quãquã dixerim tibi riparũ usum publicũ esse, sec⁹ tm̃ est in proprietate earũ. Proprietas. n. earũ illorũ hoĩum est, quorũ prædijs adhærent. & eadẽ ratione proprietas arborũ in ripis natarũ eorũdẽ est. & sicut ego dixi tibi de usu riparũ, ita dico tibi, ꝙ usus littorum omnibus publicè patet, sicut usus ipsius maris: unde cuilibet liberum est casam, i. domunculã ibi ponere, in quã se recipiat. liberũ est ẽt cuilibet ex mari retia deducere, & ibidem siccare: sed certè ꝓprietas littorum nullius esse intelligitur, sed eiusdem iuris sicut est ipsum mare, & quæ subiaceant mari, terra uidelicet & arena. & hæc dicuntur vsque ad illum §. uniuersitatis. Fr. Aret.

b) Et ĩ hoc redditur utilis proprietas. Itẽ in fructibus ibi nascentibus. Nec obst. l. 3. §. ne tamen. ff. de vsuf. quia usus ẽ cõmunis q̃tum ad ea tãtũ quæ hic in textu ponuntur: puta siccare retia, &c. Angel.

t *Flumina autem omnia*. s. perpetua, ut Padus & Rhenus. quædam enim sunt priuata ut fossata in agris posita, quæ crescũt & decrescunt: quæ quandoque currunt, quandoque non: ut ff. de flu. & ne quid in flum. l. j. §. ij. & ff. e. l. nemo. in fine.

* Hæc est sing. secũdum Por. ad hoc quo uia publica nõ impedit ius cohærentiæ, hinc ẽ practica tabellionũ ponentiũ ꝓ cohærentijs etiam agros qui sunt ultra viã publicã. Aeg. P.

u *Oĩbus*. nec ꝙ fuit primo lõgo tpe piscatus, aliũ superueniẽtẽ repellere põt: ut ff. de vsucl. fi. nisi fortè spatio. xxx. an. vt ff. de diuer. tẽp. præ. l. si qsquã. vel fm Io. intellige illã. l. si qsquã, quãdo erat in possessione piscãdi. Additio. In qua costituitur p ꝓhibitionẽ altcrius nõ ꝓdicẽtis. Et an idẽ sit de molẽdino, & de multis alijs qõnibus, de hac materia vide Christophorũ hic.

x *Commune*. i. in cõi omnibus patet, non autem est commune, immo publicum secundum Ioannem.

y *Est autem littus*, ut ff. de verb. sig. l. littus.

z *Hybernus*. i. hyemalis, qñ vẽto vndæ trahunt̃. q. d. quãtũcunq; mare aliquo tpe plꝰ extẽdit̃ in hyeme, uel æstate, tm̃ est littꝰ eiꝰ.

a *Excurrit*. hic continua quod est j. eo. §. litorum.

b *Riparum*. i. fluminis.

c *Iure gentiũ*. i. de iure gentiũ: uel, i. oĩbus gentib. publicè patet.

d *Earum*. s. riparum.

e *Illorum*. s. hominum quorum &c.

f *Adhærent*. sed quid si uia publica est in medio inter flumen & agrum? Rñ. idem * quod hic: ut ff. de acquir. rerũ do. l. maritus.

g *In eisdem*. scilicet ripis.

h *Eorundem*. sed quid si piscator vult ligare, dñs vult incidere? Vr̃ dominus præferendus, ut s. de his qui sui uel alie. iur. sunt. in fi. ibi, nec cuiquam &c. C. de Iudæis, l. nemo. & ff. solu. mat. l. ẽt. §. licet. c Sed contra credo: ut ff. de usu & habi. l. fi. & ff. de usuf. l. æquissimum. §. Item. Nerua.

i *Littorum*. s. maris, ut sequitur.

k *Publicus*. supra eo. §. & quidem. ibi, & per hoc &c. cõtra. Sol. dicit Pla. omnia communia esse pnblica, & econtra. scilicet ratione quorundam usuum: ut ecce tam marę, q̃ flumina & littora & ripę in vsu animantiũ sunt, & in bibendo, & in abluendo, & commorando, & similia quę exigit natura. Sed ius piscãdi, quod in his est, solũ cõpetit hoĩbus, & retia siccãdi, & quędã similia. portus tm̃ dixit esse publicos, nõ cões. Sed Ioannes dicit

dicit nulla cõia esse publica, vel econtra. Ea enim demum sunt communia, quæ cum sint in usu omnium animantium, tamẽ occupantibus conceduntur: ut lapilli & gemmæ in littore maris: vt ff. eo. §. item lapilli. & ff. e. l. item lapilli. Sed publica nõ solũ nõ cõcedunt occupanti, immo interdicta proponũtur, ne qd in eis fiat. ff. ne quid in loco public. & de flu. & de alijs titu. Præterea quo modo potest esse, qd ait Placen. cũ in diuisione supra posita velut duæ species oppositæ ponãtur communia & publica: ut ŝ. eo. in principio. Proinde quod dicit hic, publicus, id est cõis. uel publicus quo ad vsum [a] cõmunẽ: nõ quo ad proprietatem.

Cõmune & publicum differunt.

ADDITIO. Cuius respectu uera sit opinio Ioan. nam communia sunt relicta sub suo iure naturali primæuo, quo omnia erant cõmania: nec in aliquo sibi ius gẽtium derogauit: cũ propter eorum incomprehensibilitatem in solius Dei dominio remanserint. Publica verò veluti cõprehensibiliora, totius populi de mundo per ius gentium fuere applicata dominio.

a *Iuris gentium.* id est de iure gentium.

b *Maris.* ſ. usus publicus est.

c *Sicut retia.* Hysteron proteron, i. ordo cõuersus: ut ff. eo. l. riparum.

d *Eorum.* ſ. littorum.

e *Nullius.* ſ. hominis singularis: omnium autem sunt, & sic differt ab illo. §. nullius. j. statim posito.

[*Vniuersitatis.*] CASVS. Iã dixistis mihi ŝ. de cõibus & publicis dicatis mihi modo, si placet, quæ sũt uniuersitatis? Ad hoc rñ. Vniuersitatis sunt, quæ in ciuitatibus ad utilitatẽ uel ad delectationem populi fiunt: ut theatra, & stadia, & similia, & si qua alia sunt communia ciuitatum. Et hæc dicuntur usque ad illum. §. nullius. Fran. de Aret.

f *Vniuersitatis.* quæ ẽt publica qñq; dñr. i. unius populi: ut C. de sacrosan. eccl. l. fi. in prin. Sed aliter accipitur. ŝ. eo. §. flumina. nam loquitur ibi de illo quod est publicum omniũ populorũ.

Theatrũ. Stadium. Hercules fuit bonus cursor.

g *In ciuitatibus.* & ciuitatum sunt.

h *Theatra.* à theaomai. i. inspicio, ut in arena Veronensi,

i *Stadia.* stadium est octaua pars miliarij, quod Hercules curre bat uno anhelitu, ut legitur in historijs,

k *Similia.* quæ sunt ad delectationem populi, ut latæ uiæ, picturæ in palatio,

l *Et si qua alia.* ſ. necessitatis causa facta, vt curia cõis, palatium, nauigium. & sunt supradicta uniuersitatis dominio & vsu. Sed Plac. dixit vsu tñ esse uniuersitatis. Alia sunt quæ dominio & fructu sunt vniuersitatis, non usu: ut fundi ciuitatis, & serui: ut ff. de in ius uocan. l. sed si hac. §. qui manumittitur. Et de verbo. signi. l. inter publica. & de contrahen. emp. l. sed Celsus. §, j.

ADDITIO. Dicite ex mente docto. q̃ hæc omnia dicuntur vniuersitatis & quo ad dominium, & quo ad usum communem: ut hic: & l. sicut. §. j. ff. quod cuiusque uni. Est tamen differentia inter res uniuersitatis: quia quædam uniuersitatis appellantur & quo ad dominium, & usum communem: ut sunt theatra & stadia: quædam uerò sunt uniuersitatis quo ad dominium, & quo ad usum particularia, ut sunt prata uniuersitatis, ex quibus commodum percipitur in particulari. & ita dicunt docto. Christoph.

Diuisio.

[*Nullius autem.*] Ista pars usque ad §. singulorũ, diuidit in quatuor partes. Primò ponit quæ sunt in nullius bonis. Secundò ponit exẽplũ de reb⁹ sacris. Tertiò de religiosis. Quartò de sanctis reb⁹. Sc̃da ibi, Sacræ res sunt. Tertia ibi, Religiosum. Quarta ibi, Sãctæ quoq;. Et quãlibet partẽ summabo per se. CASVS. Dñe, iam uidi quæ sunt vniuersitatis: dicatis modo mihi, quæ sunt nullius? Ad hoc rñdet Imperator: Amice, nullius sunt res sacræ religiosæ, & sanctæ. & hoc patet tali ratione. Huiusmodi enim res diuini iuris sunt: & qd diuini iuris est, in nullius bonis est. Sed pone: Dñe, iam uideo q̃ ea quę nullius sunt consistunt in sacris & religiosis & sanctis. dicatis ergo mihi, quæ sunt sacra? Rñ. Amice, sunt quæ rite per pontifices Deo consecrata sunt: sicut ędes sacræ, & donaria &c. prout iacet in litera vsq; ad illum. §. religiosum. Franc.

A

iuris gentiũ, [a] sicut & ipsius maris. [b] & ob id cuilibet liberũ est casam ibi ponere, in quã se recipiat: sicut retia [c] siccare, & ex mari reducere. Proprietas autẽ eorũ [d] potest intelligi nullius [e] esse: sed eiusdẽ iuris esse, cuius & mare, & quæ subiacet mari terra, uel arena,

B

Quæ dicantur vniuersitatis & nõ singulorũ propria, & quæ in nullius bonis, exemplis docet.

Vniuersitatis [f] † sunt, nõ singulorum, veluti quæ in ciuitatibus [g] sunt theatra, [h] stadia, [i] & his similia, [k] & si qua alia [l] communia sunt ciuitatum.

Ea quæ sunt diuini iuris, in nullius bonis sunt. Aretinus.

Nullius [m] autẽ sunt res sacræ, & religiosę, & sãctæ. quod enim diuini iuris est, id nullius in bonis est.

Res sacræ sunt, quæ ritæ per Pontifices Deo dedicatæ sunt: seu ad diuinum ministerium deputatæ: quæ non possunt nisi p

C

captiuitate hominum alienari. Aretinus.

Sacræ res sunt, quę rite per põtifices [n] Deo cõsecratæ sunt: veluti ædes sacræ, [o] & donaria, [p] quæ rite ad ministerium Dei dedicata sunt: quæ etiam [q] per nostram constitutionem [r] alienari & obligari prohibuimus, excepta [s] causa redẽptionis captiuorum. Si quis aũt auctoritate sua quasi sacrum sibi constituerit, sacrum nõ est: sed profanũ. [t] Locus aũt in quo ædes sacræ sunt ædificatæ, etiam diruto ædificio sacer adhuc manet, [u] ut & Papinianus rescripsit,

Religiosum locum quiuis propria auctoritate facere potest: mortuum. ſ. in propriũ fundum inferendo: ideo socius communem fundum inuito socio religiosum non facit, nec proprietarius contradicente fructuario.

Religiosum locum vnusquisque [x] sua volũtate facit, dũ mortuum [y] infert in locum suum. In

D

p *Et donaria.* aliàs dona. i. thuribula, & cruces & calices.

q *Quæ etiam.* ſ. donaria. non autem referas ad ædes sacras. nã illæ nullo modo possunt alienari: ut in auth. de alie. & emphy. §. & quoniam cognouimus. colla. ix. Accursius.

r *Constitutionem.* ut C. de sacrosan. eccle. l. sancimus.

s *Excepta.* nam hominum animæ quibuslibet rebus præponẽdæ sunt: ut C. de sacrosanct. eccle. l. sancimus. j. in fin. Item propter debitum, si quod habet ecclesia: ut in authen. de alie. & emph. §. hoc etiam super ipsis. coll. ix. Item propter alimenta pauperum: ut xij. quæst. ij, ca. aurum habet ecclesia. Accursius.

ADDITIO. Vnde versus:

Vtilitas, incommoditas, pietasque, necesse,
Res alienari permittunt ecclesiarum.

t *Prosanum,* id est non sacrum.

u *Sacer adhuc manet.* desinit tamẽ esse sacer, si ab hostibus capiat: vt j. de inut. stip. §. j. & ff. de relig. l. cum loca. Item locus esse religiosus desinit, qñ ea remouẽtur, quæ talem eum reddebãt: vt ff. eo. l. sacra. §. illd. & de relig. l. antepe. in fi.

Papinianus rescripsit. Hoc uerbo significatur liber responsorũ, ut in l. ex contractu. D. de re iud. rescripsit dandã in eos actionem. Est ẽt hæc sententia Papiniani ex lib. responsorum. l. æde. D. cont. emp. Cuiac.

Religiosum, CASVS. Dñe, iã video quæ sunt sacra: dicatis mihi quæ sunt religiosa. Ad hoc rñ. Imperator: Amice, religiosa loca sunt, in quibus corpora mortuorũ sepulta sunt. Religiosum. n. locũ vnusquisq; p̃ sua voluntate facit, dum in locũ suũ mortuum infert &c. omnia plana sunt vsque ad §. sanctę.

x *Vnusquisque.* aliud ī sacro: ut ŝ. e. §. sacræ. ADDITIO. Hodie tñ de iure canonico requiritur auctoritas episcopi. c. pen. & fi. extra de consc. eccle. vel alta. ista tamen ciuilis religiositas impediet loci alienationem, secundum Ias. & Ang. hic.

y *Mortuum.* ſ. totum, [d] uel saltem caput: cuius imagine cognoscimur: ut ff. de reli. l. cum in diuersis, in fine. Quid si partialiter caput est in diuersis locis? Respon. illum esse religiosum, vbi est maior pars: ut ar. ff. de sta. ho. l. quæritur. & j. de vulg. substi. §. & si ex disparibus. Si autem æqualiter, neuter secundum Ioan.

ADDITIO. Et nota quod si pars anterior appareat, illa tanquam nobilior inspicitur: argum. l. quod conclaue. ff. de damno infec. Ang.

Locum

b) Sed dices tu: nãquid ager nec est in bonis hominis singularis, nec homo inter res cõi: item nec redigi potest in bonis alicuius: ergo debuisset poni sub membro nullius. Solu. quòd ager sit in omnibus nec in nullius bonis, peruenit facto naturæ, & iõ cõi omnibus: appellatus est: sed res sacrę sanctę & religiosæ sunt dedicatæ Deo facto hominũ, & ideo nõ cõmunes, sed in nullius bonis appellatæ sunt. Christoho.

c) Idẽ dicitur in c. pẽcipimus in princi. 12. q. 1.

d) Nõ tamen fundũ totũ, sed locum cadaueris solum efficit religiosum. Ang.

communem aũt locum purũ [a] inuito socio inferre nõ licet: [b] ĩ cõe verò sepulchrum etiã inuitis [c] † cæteris licet inferre. Itẽ si alienus vsusfructus [d] est: ꝓprietatiũ [e] placet, nisi cõsentiente [f] vsufructuario, locũ religiosum nõ facere. in alienũ locũ consentiente domino licet inferre: & licet postea ratum nõ habuerit q̃ illatus est mortuus sine volũtate eius † tñ locus religiosus fit.

Res sanctæ sunt portæ & muri ciuitatũ, quasi pœna legali firmatæ. Item leges pœnales proprie vocantur sanctiones. Aret.

Sanctæ quoq; res, veluti muri [g] & portæ ciuitatis, quodãmodo diuini iuris sunt: & ideo nullius ĩ bonis sunt. Ideo autẽ muros sanctos [h] dicimus, quia pœna capitis constituta est in eos qui aliquid in muros deliquerint. [i] Ideo & legũ eas partes, quibus pœnas constituimus [k] aduersus eos qui cõtra leges fecerint, sanctiones [l] uocamus,

Hic exordium sumit postremæ pars diuisionis rerũ, quæ per vniuersum hunc secundũ librũ & eo amplius diffunditur. Rerũ dominia singulis hominib. aut iure naturali aut iure ciuili acquiruntur. Quibus igitur modis res fiant nostræ naturali iure, tradere incipit.

Singulorũ † aũt hominũ multis modis res fiunt. quarundã. n. rerum dñiũ nãciscimur iure naturali, qđ (sicut diximus) [m] appellatur ius gentium: quarundã verò iure ciuili. [n] Commodius est itaque à vetustiore [o] iure incipere. palã est autem vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura [p] ꝓdidit. [q] ciuilia autẽ iura tunc esse cœperunt, cum & ciuitates ꝯdi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt.

Horum quæ subijciuntur dominia prẽoccupanti iure gentiũ conceduntur. Et in alieno aucupata fera occupanti quæritur.

Annotato alienũ fundũ dñi o reluctante ingredi nemini licere.

a) Ita gl. non reperitur i antiquis originalibus, nec de ea faciũt mẽtionem doct.

a *Locum purum.* a l. qui neque sacer, neque sanctus, neq; religiosus est. ff. de reli. & sump. fu. l. j. §. purus autem locus. uide gl. in c. abolendæ. extra de sepul.

b *Inferre non licet.* extraneos nã ipse socius recte ibi sepeliri ꝑt ẽt sine cõsensu cæterorũ: maximè cũ nõ est alius locus in quo sepelireẽ: vt ff. de relig. & sumpt. fun. l. si plures.

c *Inuitis*, hoc fauore religionis iã factæ, alꝫ ꝙ: ut ſ. proxi. §. & ff. communi diuidun. l. Sabinus.

†Concor. ꝯ. cũ oẽsĩ glo. i. post me. ibi, nisi rẽ cõcedãt. extra de constitu.

d *Vsusfructus.* l. loci puri: arg. ff. de vsu & habi. l. fi.

e *Proprietariũ.* nisi cõsentiat fructuarius: vel nisi testatorem qui vsumfructũ legauit, uelit sepelire hæres: ut ff. de relig. l. ij. §. si vsumfructũ.

Nisi cõsentiente usufructuario. At cur consentiente vsufructuario seruitutẽ dominus imponere nõ potest? An ꝙ dari hoc domino nõ potest adhibito cõsensu fructuarii, ꝙn & fructuario datum videatur, cuius potissimum interest, seruitutem non imponi, ex qua deterior fiat vsusfructus causa, Atq; ita dñs & fructuarius sibi inuicem obstant, vt nec soli per se nec simul seruitutẽ prædio fructuario imponere possint. l. sed etsi quid. §. ult. D. de vsufruc. Cuiac.

†Hæc verba ex meis manuscri. huc transtuli, quæ siue aucto ris sint, sine interpretis, meo iudicio recta sunt, & rati habitionem illatione posteriorẽ esse indicant. Cuiac.

f *Cõsentiente.* qd si primo cõsensit: post pœnituit ante illationẽ? Rñ. sufficit semel uoluisse: ut ff. de aqua pluuia arcen. l. in diem. & ĵ. proxi. §.

[*Sanctæ quoque.*] Casvs. Dñe, iã video quæ sunt sacra & religiosa: dicatis mihi quæ sunt res sanctæ? Ad hoc rñ. Amice, sanctæ res sunt ueluti muri & portæ ciuitatis. Huiusmodi. n. res quodãmodo diuini iuris sunt: & idcirco in nullius bonis esse censentur. Sed dñe, quare dñr muri sancti? Ad hoc rñ. Amice, idcirco muros ciuitatis sanctos legis auctoritate. id est firmos dicimus, quia pœna capitis constituta est aduersus eos qui aliquid in muros ꝺeliquerint. vnde & illas partes legum quibus pœnas ꝙ earum transgressores constituimus, sanctiones appellamus. & hæc dicuntur vsque ad §. singulorum.

b) Et tunc capite punitur: ut l. fi. ff. eo. in alijs autẽ ꝓpœna extraordinaria ad arbitrium iudicis: ꝙ quãdoq; potest se extendere usque ad mortem si sit enor me delictum. Angel. Aret.

g *Muri.* s. ciuitatis Rom. b Quid de ciuitate alia, uel castro? Rñ. nec ibi ꝙquã facere licet sine auctoritate ꝓsidis: vt ff. e. l. sacra §. muros. Vel fortè vniuersitati licet, nõ priuato: ut C. de oper. pub. l. oẽs. Additio Ista gl. iuncto suo textu est no. ad hoc ꝙ illi stultè agũt immo ẽt ꝙ ius, ꝙ domos cõstruũt contiguas seu adhærentes muris ciuitatis, vel castri: ut ff. e. l. sacer. §. muros. Pl.

h *Sanctos.* i. firmos, à sancio, sancis: non calce, uel lapidibus, sed lege firmatos, ut sequitur.

i *Deliquerint.* s. transcendendo uel rumpẽdo: sicut fecit Remus frater Romuli: ut hic, & ff. eo. l. fi. unde Lucanus.

Fraterno primi manduerunt sanguine muri.

k *Constituimus.* vt C. de leg. & con. l. non dubium. & similes. Ac.

l *Sanctiones.* in stricta significatione, quandoq; ponitur largius pro qualibet imperiali lege: ut C. de no. co. fa. §. quib. versic. colligentes verò &c, Quandoq; largissime pro collectione totius iuris ciuilis: vt in prooe. digestorum in princ.

Diuisio.

[*Singulorum.*] Ista est secunda pars principalis huius tituli, quę diuiditur in quinque partes principales. Primò qualiter acquirũtur nobis res quæ in nullius bonis sunt. Secũdò qualiter acqrũtur ea quæ sunt alterius, ex facto nostro ex permixtione vel fabricatiõe. Tertiò qñ vsufructuarius, vel bonæ fidei possessor facit fructus suos: & quid cõtineatur appellatione fructuum. Quartò ponit unum casum exceptiuũ à prima parte, videlicet ꝙ ea quæ sunt in nullius bonis, nõ tñ in totum efficiuntur occupantis. Quintò qñ per traditionem vel nõ, in personam certam uel incertam dominium transferatur. Secunda ibi, in §. cũ ex aliena materia. Tertia ibi, Si quis autem. Quarta ibi, in §. thesauros. Quinta ibi, in §. per traditionem. Casvs. Domine, iã video quæ sunt naturali iure cõia, & quæ publica, & q̃ vniuersitatis, & quæ nullius. Dicatis ergo mihi, si placet, quæ sint singulorũ hominum res? Et respon. Imper. dicens ꝙ multis modis fiunt. Quarundã. n. rerũ dominium nanciscimur iure naturali, qđ, sicut diximus, ius gẽtiũ appellat: & quarũdã rerũ dñiũ nanciscimur iure ciuili. Sed pone casum. Dñe, iã video ꝙ rerũ dñium acquirit đ iure gẽt iũ, & de iure ciuili. sed ꝓ deo dicatis mihi de quo iure intẽditis primò tractare? Ad hoc rñ. Amice, cõmodi⁹ ẽ à vetustiore iure ĩcipere. Manifestũ aũt ẽ ius nãle vetustius esse: qđ cũ ipso genere humano rerũ natura prodidit. Ciuilia enim iura tunc primo esse cœperũt, cũ ciuitates condi, & magistrat⁹ creari, & leges scribi cęperunt. Et hæc dñr vsque ad §. feræ igit. Frã.

†Iste §. declaratqũo res acquiruntur iure gen. vsque ad ti. de usuca. infra. Aegi. Per.

A

B

C

D

m *Diximus.* Sed vbi? Rñ. ĩ. de iur. nat. §. j. ibi, qđ verò naturalis. Vel ĩ. de iu. nat. §. sed naturalia. Vel melius ĩ. eo. §. & quidẽ. Additio. Dic ꝙ ista gl. vr approbare ultimã opi. hic posità in gl. sed illa non vr uera: vt in §. j. in vers. quod uerò ĩ. de iure nat. Ange.

n *Iure ciuili.* vt vsucapiõe, arrogatione, successione, đportatione, monachatione: de ꝙbus incipiet dicere. ĵ. de vsucap.

o *Vetustiore.* sic. ff. de iure immu. l. semper.

p *Rerum natura.* id est Deus.

q *Prodidit.* i. statim cũ procreauit De⁹ gẽtes, statĩ fuit ius gẽtiũ. Acc. Additio. Et potes exponere prodidit. i. adinuenit. inde ꝓditus. i. adinuentus: ut ĵ. si quadr. paupe. fecis. di. in princ. Quandoque ẽt proditus. i. datus. ĵ. de ac. §. huic autem. versi. qua de causa. Et sic accipi in hoc loco non esse ineptum.

[*Feræ igitur.*] Casvs. Dñe, iã video ꝙ vultis tract. de iure gentium tã q̃ de vetustiore. dicatis ergo mihi si placet, aliquẽ modum acquirẽdi dñium de iure gentium. Ad hoc rñ. Iusti. Amice, feræ bestię, & uolucres, & pisces, & oĩa animalia fera, quę in terra, & q̃ in mari, & quæ in cœlo, i. in aere nascunt, statim cum ab aliquo capta fuerint, iure gentium occupãtis fiunt: & hoc tali rõne. Mundi enim animalia fera, in nullius bonis esse intelliguntur: & quod ante nullius est, id iure gentium (quod naturali ratione introductum est) occupanti cõceditur. Nec interest quantum ad acquirendum dñinm, utrum quis hmõi feras bestias & volucres in suo ꝓprio fundo ceperit, an in alieno: & hoc est uerum, nisi ꝓhibitio dñi intrare uolentes præcesserit. Nã qui in fundum alienum ingreditur venandi aut aucupãdi gr̃a poterit à dño ꝓhiberi ne ingrediat, si dñs fundi eũ ꝑuiderit. Sed po. Dñe, iã video ꝙ per occupationẽ hmõi ferarum & uolucrum acquiritur mihi: dñium dicatis mihi, quãdiu durat mihi huiusmodi dñium acquisitnm? Ad hoc rñ. Amice, dico tibi ꝙ quicquid prædictorum animalium cæperis, tãdiu tuo dñio subiectũ esse intelligit, quãdiu in custodia tua detinet: sed cũ tuã custodiã euaserit, & ĩ pristinã naturalẽ libertatẽ se receperit, in tuo dñio esse desinit: & rursus sicut pri⁹ occupãti cõcedit. Sed dñe. dicatis mihi, qñ dr̃ se recepisse in naturalẽ laxitatẽ vel libertatẽ? Ad hoc rñ. In naturalẽ laxitatẽ dr̃ se recepisse, cũ uel oĩno conspectũ oculorum tuorum euaserit: vel ita sit ĩ conspectu tuo, ut impossibilis sit eius persecutio. Vnde super tali qõne apud ueteres multũ fuit disputatũ & quęsitũ: Quidã venator, puta Titius, quendã ceruũ vulnerauit, & mortale vulnus ei inflixit: ita ꝙ ceruus vulneratus capi poterat. Nã in casu isto dubitat, vtrũ dñium ceruivulnerati incõtinenti post vulnus inflictũ intelligat Titio uulnerãti acquisitũ. Et certè quidã ueteres dixerunt statim post vulnus inflictum hmõi ceruum

vulne-

vulneratum fieri Titij vulneratis:& tamdiu in eius dñio videri,quãdiu eum persequitur.Et si Titius eum persequi desierit: dixerunt huiusmodi ceruum desinere in dñio Titij esse:& rursus occupanti concedi.Alij verò non aliter putauerunt huiusmodi ceruum fieri Titij,quàm si eũ Titius ceperit.Sed dñe,qd dicitis vos sup hoc?Certè dicit Iusti.Nos posteriorem sententiam tanquam iustiorem cõfirmamus: vt videlicet ita demum intelligatur Titi esse,si Titius eum ceperit. Multa enim solẽt accidere ipedimenta vt Titius eum non capiat. Et hæc dicũtur vsq; ad §.apium quoque.Fran.

† Quod ī nullius bonis est, id occupanti cõceditur: & ad hũc. §. & sequẽtes remittit gl. in c. si culpa, super uerbo,animalia, ante fi. glo. extra de iniur. & dã. da.Res dicitur esse in nullius bonis septem modis.

[*Feræ igitur.*] Quia à vetustiori incipiẽdum est: igitur &c. Accursius.

Feræ igitur bestiæ,& volucres, & pisces, idest, omnia animalia quæ in mari,cœlo, [a] & terra nascũtur: simul atque [b] ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiunt.

Quod enim † antè nullius est, id naturali rõne occupanti conceditur. Nec interest [c] feras bestias & volucres vtrũ in suo fundo quis capiat, an in alieno.

Planè qui in alienum fundum ingredit venãdi [d] aut aucupãdi gratia: põt à dño, si is ꝓuiderit, prohiberi ne ingrediat. [e] Quicquid aũt eorũ ceperis: eousque tuũ esse intelligit, donec tua custodia coerceat. Cũ verò tuã euaserit custodiã,& ī libertatẽ [f] naturalem se se receperit: tuũ esse desinit, & rursus occupantis fit.

Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cum uel oculos tuos effugerit, vel ita sit in cõspectu tuo, ut difficilis [g] sit eius persecutio, [h]

Licet fera syluestris ab aliquo vulneretur ita vt verisimiliter possit capi: tñ non efficitur vulnerãtis, nisi eam ceperit. Aret.

Annotato illud vulgatũ, Multa cadunt inter calicem supremaque labra.

Illud [i] quæsitum est, an si fera bestia ita vulnerata sit, ut capi possit, [k] statim tua esse intelliga

a (Scilicet cũ auctoritate iudicis, quam de facili ꝓstabit. Sed in alia re ꝓdita ita demum,si aliqua ẽt leuia præcedant iudicia secũdum,Chr. Et an quis cogatur iudicare furem uidere laſ. hic.

b) Idẽ vbi uia publica uel etiã priuata ẽ diruta: secundum Iaſ. hic.

c) Immo text.debet intelligi ꝓ ut iacet:& hoc totũ stat in arbitrio iudicis : ut sentit glo. uerbo, ca. super inf. cod. ſm

a *Cælo*.id est aere. Acc.

b *Simulatq;*. i.statim post quã &c.Sed nũ quid res sacræ concedũtur occupanti:ut ſ.eo.§. nullius? Rñ.Res dr esse ī nullius bonis sex uel vel septẽ modis. Natura, vt hic. Facto,vt j.eo.§.pe.Itẽ tẽpore. vt ff. de acq. rerũ do.l.nunquam.§. thesauros . Et in his tribus locũ hẽt rla, nisi ꝙ in thesauro de æquitate dimidium dñi o soli restituitur:ut j.eo.§.thesauros. Itẽ censura,ut ſ.c.§. nullius.Item casu.ut in hæreditate iacẽte, quæ uicem dñii representat: ut j.de stip.seruo.in princ. Itẽ culpa hominis : ut si eijciam seruum ægrotantem:vt C.de lati.lib. tol.l.j.§.sed scimus . & etiam hic . Itẽ iuris naturalis constitutione,ut liber homo : ut ff.de ver, obliga. l. inter stipulantẽm.§.sacram .

c *Nec interest*,quo ad acquirendum dominiũ.

d *Venandi*. aliud si causa requirẽ. fugitiuũ meũ : ut C.de ser. fug.l.ij.[a] Vel glandis colligẽdę cã:ut ff.de glã.le.l.j.vel ut recip. pecuniã quã ibi abscõdi:ut ff.ad exhi.l.thesaurus.vel si vindemiã q̃ emi , tollere me venditor prohibeat:[b] vt ff.de act. emp.l. ꝙ pendẽtem .

e *Ingrediatur*.quid si post prohibitionem quid ceperit? Rñ. ꝙ facit suum:ut C.de rei vin.l.si fundum.& l. certum. & facit j. e. §.apium.vers.plane. ADDITIO. Dic istud uerum secundum Ang.si fructus fundi consistebant in uenatione,aliàs secus, ut tenet gl.in l.diuus.ff.de serui.vrba.præd.& in l.iij.ff.de acqui. re. do.quamuis Por.sequatur istam glo.

f *In libertatem*.i.laxitatem,ut statim sequitur:ut ff.de acq.re. do. l.naturalem.& l.Pomponius.

g *Difficilis*.i.impossibilis.sic.ff.pro soc.l. de illo.[c] in glo. difficile. econtra.ff,de his qui deic.uel effu,l.ij.Accursius ,

h *Persecutio*.sic.ff.de acquir.pos.l.iij.§.Nerua.

i *Illud*.sic,ff.de acqui.re.do.l.naturalem.§.illud.

k *Capi possit*.considerata natura hominis & animalis,non diuina possibilitate: licet nec omnino facilitatem considero.

l *Sed posteriorem*.sic.ff.de acqui.re.do.l.in laqueum .

m *Accidere*.licet enim ꝓbetur vnum , id est eam vulneratam : non tamen sequit ut capi possit: vt C.de proba.l.neq; natales .

n *Non capias*.No.ꝙ inspicitur quod euenire potest. sic. ff. loca l.si quis domum.§.idẽ quærit si sumptus.& ff.ad Treb. l.Lucius. §.penul.& ad l. Fal.l.in quantitate. §. magna, & ff. ex quib. cau. ma.l.sed & si per prætorem.§.si feriæ.& ff.de ser.rust.præd.l.qui sella.§. ij,& de dam.infec.l.qui bona.§.cum inter.arg.tamen cõtra.ff.de pecu.l eo.tempore.j.respon.

ADDITIO. Ibi euentus erat impossibilis, cum nihil esset in peculio,secundum Ang.vel non erat ciuilis nec honestus, ſm Christ.de quo Brocardo dic ut per Ang.Aret.hic.

Christ. Et notat hũc tex. Ange. pro eo q̃ nõ rite captus postea restituitur libertati pristinæ.

[*Apium quoque.*] CASVS. Iusti.in hoc.§. ꝓsequit materiã suã de ꝓrsus feris.Et dicit ꝙ natura apiũ fera est.i.nõ mãsueta. vnde apes si in arbore tua cõsederint:anteq̃ à te in alueo tuo fuerint īclusę,nõ magis intelligunt esse tuæ, quã uolucres quę in arbore tua nidificauerint:vnde si huiusmo.apes ī arbore tua cõsidẽtes aliquis alius incluserit,ipse earũ dñs efficiet: & ẽt si huiusmodi apes anteq̃ à te fuerint inclusæ, aliquos fauos ī arbore tua vel ī fundo tuo fecerint,qlibet eos eximere potest: verũtñ si re integra præ uideris aliquẽ ingrediẽtẽ in fundũ tuũ,poteris iure prohibere ne fundũ tuũ ingrediatur.Sed pone.quoddã examẽ.i. īmẽsitas apiũ euolauit de alueo meo,in quo à me fuerat īclusum. ego q̃ro quãdiu domi.meo intelligit esse ſubiectũ ? Ad hoc rñ.si examẽ ex alueo tuo euolauerit, tamdiu intelligitur esse tuũ, quãdiu intelligitur esse ī cõspectu tuo , nec difficilis sit eius persecutio:alioq̃n si euasit ī cõspectũ tuũ,vel ita sit cõspectu tuo vt difficilis sit eius ꝓsecutio , occupãti ꝙcedit. Et hæc dñr usq; ad illũ.§.pauonũ.F.

† Et sic in rebus incertis nõ potest ferri sententia certa : ut hic, & in c. iuuenis iuncta glo.2.post Princi.extra despõ. & matri. & est ar.ꝙ ad ea quæ frequentius accidunt,iura adaptantur:ut hic & in c.litteras . iuncta gl. ſup uerb.consueuerint in me. in versi.item ar. ad ea. extra de despon. imp.

† Et me capere citra furti crimen. Cuiac.

o *Apium*.concordat. ff. de acquir.rerum domi. l.naturalem.§.apium.

p *Fera*. i. non mans.

q *Alueo*.uas est vbi apes manent. Qñque pro loco ubi flumẽ currit, ponitur:ut j.eo. §. insula.

r *Incluserit*. quod Bul.facere noluit in his & sil̃ibus, dicẽs,magis timeo scandalũ,q̃ futurũ iudiciũ:ut no.ff. de acq. rer. do.l.in laqueum.

Aluẽs duo significat.

Scandalũ timẽdum est.

ſ *Dominus erit*.nec furti tenetur: ut ff. de fur.l.si apes.

t *Integrare*. id est antequam intret , uel priusquam eximantur .

u *Prætideris* . quid si fuerit ingressus , an poterit retinere eum , ut det quod acceperit: cum homo quilibet possit prohibere ne quis intret fundum suum? Rñ. cum dominus factus sit per occupationem , non uideo quare desinat esse dominus : arg. huius.§.qui tantum prætidenti consulit ,

x *Examen*.i.uniuersitas apium alꝭ ꝓ approbatione ponitur : alꝭ pro iudicio:ut C.de aduoc.diuer.iudicio. l.nemini.§.j. Et forte seruatur aliud de cõsuetudine in hoc.§.& in superiorib. duob.

Examen tripliciter accipitur.

[*Pauonum quoque.*] CASVS. Dñe, qd.hab. pauones & colũb. qui ex ꝙsuetud.sol.euolare & reuol.mod.quæro à uobis, utrũ natura huiusꝭ.pauonum & colũb.debeat cẽseri fera? Rñ. ꝙ sic. nec ob.quo minus natura pauonum & columbarum fera cẽseatur,ꝙ huiusmodi pauones & columb. ex cõsuetudine euolare & reuolare solent.Nam hoc idem faciunt apes:& tñ manifestum est naturam earum ferã esse.Hoc idẽ ẽt in ceruis q̃q; contingit.Quidã enim ceruos ita mansuetos hab. ut in syluas ire & redire soleant.Nemo tñ negare potest naturã omnium ceruorum in genere, & ẽt ipsorum singulorum speciem ferã esse.In his igitur animalibus accidentaliter mansuetis , quæ ex cõsuetudine ire,& redire solẽt:talis rla à iure cõprobata est,ut tãdiu intelligãtur tuo dñio subiecta esse , quãdiu habuerint animum reuertendi.Nã si reuertendi animum hr̃e desierint, in tuo dñio esse desinunt:& occupãti cõcedunt.Sed dñe, ꝓ Deo dicatis mihi,qualiter perpendã , ꝙ desierint habere animum reuertendi? Ad hoc respon.Amice , tunc intelligunt desinere

habere

habere animum reuertendi, cũ reuertendi cõsuetudinẽ deserunt. Et hæc dñr vsque ad illum. §. Gallinarum. vbi tractatur de animalibus prorsus mansuetis: & casus eius planus est vsq; ad illum. §. item quæ ex hostibus. Fran. Aretinus.

a *Fera.* id est non prorsus domestica, uel mansueta. Accur.

b *Nec ad rem pertinet.* id est non obstat his quæ diximus.

c *Quarum.* s. apium.

d *Quorum.* s. ceruorum in genere.

e *Ipsorum.* s. singulorum in specie.

Animaliũ tria sunt genera.

f *Talis regula.* hic not. tria genera animalium. Mansueta, ut sunt gallinæ: ĩ quibus habet locũ hæc regula, ut ubicunque sint, domini esse intelligantur: vt infra proxi. §. Itẽ fera prorsus, & in his habet locum alia regula, quia occupanti conceduntur: ut supra eo. §. feræ. & §. illud. & §. apium. & §. examen. Itẽ fera naturaliter, sed accidentaliter mansueta: a & in his obtinet hæc præsens regula. & facit ad hoc ff. eo. de acquir. rerum domi. l. naturalem. per totum vsque ad §. fi.

a) Ista gl. reprehenditur per doct. hic, quia apiũ natura nõ ẽ adeò fera q̃ nõ mutari possit secundum Por. hic.

g *Desierint.* Exteriora indicant animi secreta interiora. facit. ff. de ædili. edic. l. si tamen. §. ij. unde versus.

Intima per mores cognoscimus exteriores.

Addi tio. Et hoc cõprehenditur si viso domino uel familiaribus non redeunt ut solebãt nisi p aliquos dies hinc inde, nõ tamen si in syluis abberrassent, secundum Angel.

h *Gallinarum.* s. omniũ, ut statim innuit. Vel dic singularum in specie.

i *Feras.* vt phasianos. Accursius.

k *Anseres.* s. domestici.

l *Gallinæ.* s. domesticæ.

m *Turbati.* ut pet vulpem uel miluum.

n *Qui lucrandi animo.* s. vt habeat pennas vel oua. aliàs enim non committitur furtũ, nisi lucrandi aĩus interueniat: vt ff. de fur. l. j. §. fin. Sed nunquid dolus fit in uno ouo? Rñ. sic. sed de dolo non agit̃ in re minori duobus aureis: vt ff. de dolo. l. si oleum. §. fin. & l. seq. Sed quare non agitur de dolo, cum agitur furti: ut hic? Rñ. furtum fit plerumque: & ideo frequentius puniẽdum est, ſm Io. ut ff. de pœ. l. aut facta. §. fi. b Et not. ex hoc §. q̃ quælibet actio etiam pro vno numo datur: ut ff. de dam. infec. l. si proprietarius in fine. j. rñ. & ff. de cõiun. cum emanc. l. j. §. illud. Sed fallit in casibus: ut ecce si commodo tibi seruum, & tu eũ alis: non repetis à me expensas modicas: ut ff. commo. l. in rebus. §. possunt. & ff. de impensis in re do. fa. l. omnino. Et excepta actione doli, ut dictum est. item excipe quod est. ff. de damno infec. l. ex damni. in prin. Accur.

Furti actio datur pro modico, nõ autem actio de dolo.

b) Hãc rationẽ improbat Io. Fab. quia dolus fit sine furto: sed ratio ecõtra. dic ergo furtũ esse improbius, & eius actionẽ cõpetere de iure communi: de dolo autem de iure speciali, cum sit quędã species restitutionis restringẽs ea quæ cõ

[*Item ea quæ.*] Casvs. Dñe, iam vidi qualiter dñium ferarũ & volucrum singulis acquiritur per occupationẽ. Nũq̃d pluriũ rerum dñium acquiri potest per occupationem de iure gẽtiũ? Rñ. q̃ sic. Nam ea quæ ab hostibus nostris capimus, statim iure gentium nostro dñio acquiruntur: & hoc intãtum verũ est, vt liberi hoĩes, quos ab hostibus capimus dñio nostro subijciantur, & in seruiturem deducantur. si tamen nostrã potestatem euaserint, & ad suos corpore & animo reuersi fuerint, pristinũ statũ libertatis iure postliminij recipiunt. Et non solũ supradicta iure gentium per occupationẽ acquiruntˉ, sed ẽt lapilli, & gẽmæ, & cætera quæ in littore maris inueniuntˉ: statim cum ab inuentore occupata fuerint, iure gentium. quod naturali iure introductum est, inuentoris fiunt. Et hæc dicũtur vsq; ad illum. §. Item ea quæ ex animalibus. Fran.

Animalia quæ naturaliter sunt fera, sed per accidens mãsueta: tamdiu sunt nostra, quandiu retinent consuetudinem eundi & redeundi.

Pauonum quoque & colũbarum fera [a] natura est: nec ad rẽ pertinet, [b] q̃ ex consuetudine euolare & reuolare solent. nam & apes idem faciunt, quarum [c] constat feram esse naturã. Ceruos quoque quidam ita mãsuetos habẽt, ut in syluam ire & redire soleant: quorum [d] & ipsorum [e] ferã esse naturam nemo negat. In his autem animalibus quæ ex consuetudine ąbire & redire solẽt, talis regula [f] comprobata est, ut eousque tua esse intelligantur, donec animum reuertendi habeant. Nam si reuertendi animum habere desierint, [g] ẽt tua esse desinunt, & fiunt occupantium. Reuertendi autem animum uidentur desinere habere, cum reuertẽdi consuetudinem deseruerint.

Gallinæ & anseres domestici tui sunt, ẽt si conspectum tuum effugerint: & qui eas accipit animo lucrãdi, furtum committit. Aretinus.

Illud annota, Etiam in re modica & exigui pretij furtum fieri.

Gallinarum [h] autem & anserum nõ est fera natura: id quod ex eo possumus intelligere, q̃d aliæ sint gallinæ quas feras [i] vocamus: itẽ alij sunt anseres quos feros appellamus. Ideoq; si anseres [k] tui, aut gallinæ [l] tuæ aliquo modo turbati [m] turbatæve euolauerint, licet cõspectũ tuũ effugerint, quocunque tamẽ loco sint, tui tuæve esse intelligũtur: & q̃ lucrãdi animo [n] ea animalia detinet, furtum committere intelligitur. †

Etiam si hominem liberum ex hostibus ceperimus, de iure gentium noster fit: qui si exierit potestatem nostram, recuperat antiquam libertatem. Aret.

Itẽ ea quæ ex hostibus [o] capimus, iure gẽtiũ statim nostra fiũt adeò quidẽ, vt & liberi homines in seruitutẽ nostram deducãtur qui tamen si euaserint [p] nostrã potestatẽ, & ad suos reuersi fuerint, pristinũ statũ recipiunt. ‡

Inuentoris fiunt lapilli, & alia quæ in littore maris inueniuntur. Aretinus.

Item lapilli, [r] & gemmæ, & cętera quæ in littore maris inueniuntur, [s] iure naturali [t] statim inuentoris [u] fiunt.

Nata ex animalibus nostris, nostra sunt. Aretinus.

Item ea [x] quę ex animalibus [y] dñio tuo [z] subiectis nata sunt, eodem iure [a] tibi acquiruntur.

[*Item ea quæ ex animalibus.*] Casvs. Dñe, iã uidi qualiter acquiritur dominium rerũ per occupationem: nunquid pluribus modis acquiri potest? Rñ. q̃ sic. Nam ea quę ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iure gentiũ per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicuntur usq; ad illum. §. Præterea quod per alluuionem. Franc. de Aret.

x *Item ea.* nunc mutat stylum & materiã, & dicit de his quæ acquiruntur per accessionem discretam: & in seq. §. præterea, dicer de accessione concreta.

y *Ex animalibus.* fęminini * generis, siue rationabilibus, ut ex ancillis: ut ſ. de iure perso. §. serui. & C. de rei vind. l. partum. siue irrationabilibus: ut ff. de rei vindic. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. idem scribit.

z *Dominio tuo.* uel quasi: ut si bona fide possides animal irrationale ut ff. de acquir. rerum domi. l. bonæ fidei. §. fin. non ita in rationali: ut j. eo. §. in pecudum. & est ratio ut ibi.

a *Eodem iure.* s. gentium.

[*Præterea.*] Casvs. Iustinia. in hoc §. dicit, q̃ præter supradictos modos acquirendi, de iure gentiũ acquirit nobis dñiũ per accessionem concretam. Quod enim p alluuionem agro tuo flumen adijcit, iure gentium tibi acquiritur. Sed domine, pro deo dicatis mihi, q̃d est alluuio? Ad hoc rñ. Est autem alluuio incrementum latens. vnde illud per alluuionem agro tuo vĩ adijci, quod ita paulatim & successiue adijcitur, ut licet tota die intuitum figas, tñ intelligere nõ possis quantũ in quolibet momento agro tuo adiectũ fuerit. verum est tñ, q̃ istud latẽs incrementũ tibi iure accessionis acquirit. Sed si impetus fluminis aliquã partẽ grossam ex prædio tuo detraxerit, & illã partem

sensus partium firmauerat. l. 1. ff. de do. ergo &c. argu. l. eius militis. §. militia missus. ff. ã remi. Ang.

† Facit in proœ. decre. gl. ult. ubi dicitur q̃ pro una gallina furtũ committitur post me. glo. & gl. fi. in fi. c. cũ te extra de rei iudi.

c) Hoc rerum in vacantib. ut hic, & l. si barbarorũ. C. de fidei. iul. Quãquam ita q̃ statuto loquẽte de eo q̃ inuenerit bannitũ. Itẽ in non vacãtibus, si possidẽtis animus non concurrat. aliàs solo acquiuntur aspectu.

* Dictio itẽ, est peritibus præcedentium c'au stularũ, q̃d est rerum, si copulatiue ponatur, tecus si cõmunatiue. Angid. Per. d) Istã gl. approbat Bar. hic.

* Fallit in leporibus habentib. ut umq; texum. Teren. Tute ipse lepus es & palpamentum quęris. Angid. Per.

Ad §. gallinæ v. Quarũ. Lib. 1. Variæ. c. 3. nº. 12 ubi reprobat & communiter opinio eos qui ex hoc & colligunt, fur thiachonem pro rei estimatione dari. quod ego doceo Equinaus baro ff. particulapriori.

tē detractā vicini p̄dio appulerit:manifeſtū ē eā partē ex p̄dio tuo detractā nihilominus in tuo dñio p̨manere.ſi tñ lōgo t̨pe fundo vicini tui adhæſerit,ita q̨ arbores quas ſecū traxit,ī fun dū vicini radices emiſerint,ex t̨pe immiſſionis radicū vñr fun do uicini iure acceſſionis acq̨ſitæ eē.Et hæc dñr vſq; ad illum §.inſul.Franc

Præterna quod per alluuionem.] In occupatoris agris, vel arcifinis,l⁹ alluuionis locū hēt ñ ēt in diuiſis & aſſignatis: nā hi certa mēſura ꝓtinēt: ill.& ſi finibus diſtincti ſint,certa tñ mēſuranō ꝓtinēt.l.ī agris.C.de adq.re.do.cadēq;rōneius ſubſeciuorū interuenit ī illis nō itē. Qua āt rōne nō ē alluuionis in agris limitatis,cadē q̨que ī lacub⁹ & ſtagnis alluuio ceſſat:nā ut ait ī l.lac⁹.D.eo.ti.licet īter dū creſcāt,īterdū decreſcāt(ſic.n.lego vt ī l.vicinis d̄ aqua&aq.pl.)ſuos tñ termiōs retinēt. Cu.

a *Adijcit.*ponendo i uxta tuum prædium.

b *Incrementum.* i. augmētum.Accurſius.

c *Intelligi nō poſſit.* licet tota die ibi figas ītuitū: & hoc p̨p̄ ībecillitatē naturalis viſus: q̨ tā ſubtilia p̨p̄ēdere ñ p̄t: ut ī cucurbita patet, quæ citò creſcit, q̄ tñ percipi nō p̄t quantū creſcit quoquo momēto tpis. Sed in quodā genere agrorū ceſſat ius alluuionis: vt ī agris militib.aſſignatis à principe, q̨ limitati dicūtur:vt ff.e. de acqui.re.dom.l.ſi in agris. Quæ ſit ratio diuerſitatis,dic ut in ea.l.in fin.

d *Attulerit.* als applicuerit.i.appoſuerit: ut ſubijcit, puta cruſtam terræ forte vineatę,vel arbo.

e *Lōgiori.*i.lōgo,ſ.tāto ut faciat radices,ut ſequit, vel ēt ipſa terra appoſita vnitatē alteri terrę fe cerit cui apponit: ut ff. de dā inf.l. hoc amplī⁹. §.ita demum.

a) Quod ſi non fecerit:poterit de dire cto uindicari.

a Sed qūo ſcit q̄ñ hæc vnitio vl'im mixtio erit fcā?Rñ. per ruſt.qui talia ſciūt.ut in auth.de non alie.aut permu.§.q̨ autem dictū eſt.col.ij. Accur.

f *Acquiſitæ.*vtilis tñ rei vindic.priori dño dat̄,f̄m.M.ut ff.de rei vīnd.l.idē Pōponius ſcribit,ſi frumētū.§.de arbore. Sed nos ꝛ: ſed in factū ad æſtimationē dāni:ut ff.de rei vind. l.in rē.j.§.itē. Sed rei vind. nō dat̄,ut ff,de dā.inf.l.hoc amplius.§.Alphenus.

ADDITIO. Dic f̄m Io.Fab.q̨ immo nec in factū datur, ut d.l. hoc amplius.§.ita demū,ff.de dā. infe.l.nec obſtat.§. de arbore. quia ibi loquitur quādo fuit facta vnitio actu ſiue facto hoīs, hic loquitur q̄ñ fuit facta facto fluminis,& ideo cū quærit. de flumi.hoc vī ſatis ꝛationab.& fuit opinio antiquorū, ſed opi. quæ hic not.fuit Azo.quæ ſatis eſt æqua ſecundum. Ang.hic.

[*Inſula.*] CASVS. Dñe,ponamus q̨ aliqua īſula naſcat̄ in mari, dicatis mihi,cui⁹ iuris eſſe intelligat̄?Rñ.ſi aliqua inſula ī mari nata ſit(q̄d tñ raro accidit) occupāti cōcedit,Nam ante occutionē nullius eſſe intelligit. Sed licet dixerim tibi de inſula quæ in mari naſcit̄,q̨ occupātis fit,ſecus tñ eſt de inſula in flumine nata.nā in flumine inſula nata(quod frequēter accidere ſolet) ſi quidē mediā partē fluminis teneat,cōis eſt eorum hominū qui ab vtraq; parte fluminis p̨p̄e ripā prædia poſſidēt, videlicet pro modo latitudinis cuiuſq̨ fundi, q̄ latitudo p̨p̄e ripā ſit.q̨ ſi alteri parti fluminis p̨ximior eſt:eorū eſt tm̄, q̨ ab ea parte p̨p̄è ripā prædia poſſident. q̨ ſi in aliqua parte diuiſum flumē ſit,deinde.j.vnitū,agrū alicuius in formā inſulæ redegerit:huiuſmodi ager ad modū inſulæ diuiſione fluminis circūdantis redactus,eiuſdē permanet, cuius ante diuiſionē fluminis fuerat. Sed ponam⁹ q̨ flumē naturalē alueū penitus dereliq̨t, & ex alia parte cęperit fluere dicatis mihi q̨d iuris in iſto caſu?Ad hoc rñ.q̨ ſi naturali alueo in vniuersū derelicto, ab alia parte fluere cęperit:tūc prior alueus à flumine derelictus, eorū incipit eſſe,q̨ prope ripā eius p̄dia poſſident,p̨ mō latitudinis cuiuſq; agri, q̄ latitudo p̨p̄e ripā ſit.Sd̄ ponamus: nouus alue⁹ iā occupatus,publici iuris īcipit eſſe ſicut eſt ipſum flumē.ſd̄ ſi poſt aliq̄d tp̨s ad priorē alueū flumē reuerſum fuerit nou⁹ alueus iā à flumine derelictus,eorū incipit eſſe q̨ p̨p̄e ripā eius prædia poſſidēt. Aliud tñ iuris eſt ſi totus ager alicuius acqua inūdat⁹ fuerit.Inūdatio.n.aquę faciē fundi nō īmutat: & idcirco ſi aqua à fundo receſſerit,manifeſtū eſt manere dñm fundi, qui ante dñs fuerat. Et hæc dicunt̄ vſq; ad illū. §.cū ex aliena &c.Fran.

[*Inſula.*]dicit̄ loc⁹ vniq; circūdatus aqua:vt hic, & ff. de acquir. re. do. l. adeo.§.inſula.& l.inſula.

b aliàs q̄ñque p̨ domo in mari poſita,q̄ in ſalo, i. in ſalſo poſita eſt, f̄m Iſidorū. Item q̄ñque p̨ qualib. domo : vt ff. de eo q̄d certo loco. da.l. iij.§.ſi q̨s inſulā.Itē nota diligenter iſta ſex reſpōſa vſq; ad.§.alia ſane.

g *Quod raro accidit.*Sd̄ opnā ad ea q̄ frequēt. accidūt. pot⁹ iura adaptāt. vt ff.de l.& ſenatuſl. nā ad ea. Rñ. q̨ illud verb. potius,ſolutionē inducit.nā bene īfert̄, pot⁹; ergo ad alia. Accurſ.

h *Creditur.*ſ.antea.

b) Dic q̨ inſularū alia eſt naturalis, vt Corſic. & Sardinia: alia caſualis uel accidentalis:q̄ in flumineſæpe natſcitur: in mari pera ro. Naturales inſulæ ſunt p̄cipis: non in dominio patrimoniali, ſed in dominio iuriſdictionali: vt l, inſulæ. ff. de iudi. & l. illicitas, §. q̨ vniuerſas. ff. de offic. præſid.ſed de hac materia plenius videas hic p̨ Ang. Flumina & iudices æq-

Quod per alluuionem(id eſt paulatim & latenti incremēto) fundo noſtro adijcitur,noſtrum fit: quod uero impetu fluminis uicino p̨dio ademptum eſt, & noſtro acceſſit, uicini remanet: arbores autem quæ fundo noſtro adhæſerunt, & tandem radices egerunt, noſtræ fiunt.

Præterea q̄d̄ per alluuionem agro tuo flumē adijcit, [a] iure gē tiū tibi acquiritur. Eſt autē alluuio incremētū [b] latens. Per alluuionē autem id uidetur adijci, quod ita paulatim ad̨jcitur, ut intelligi nō poſſit [c] quātū quoquo momēto temporis adijciatur. Quòd ſi vis fluminis de tuo prædio aliq̄ partē detraxerit,& uicini prædio attulerit, [d] palam eſt eā tuam permanere. Planè ſi longiori [e] t̨pe fundo uicini tui hæſerit, arboresq; quas ſecum traxerit,in eū fundū radices egerint: ex eo tēpore videntur uicini fundo acquiſitæ [f] eſſe.

Inſula ī medio fluminis emergens,eorū fit,qui ab vtraque fluminis parte proximorū ſunt p̄diorum poſſeſſores, pro modo ſcilicet latitudinis (id eſt frōtis) cuiuſq̨ prædij,quæ pope ripā eſt.at ſi in medio enata non ſit, proximiori ripæ modo præſcripto accedit: ſed ſi alicuius ager ad formā inſulæ à flumine redactus ſit,eius remanet cuius fuit.

Inſula quæ ī mari nata eſt, (q̄d rarò accidit[g]) occupātis fit. nullius.n. eſſe creditur. [h] At inſula in flumine [i] nata (q̄d frequenter accidit)ſi quidem mediā [k] fluminis tenet,cōmunis ē eorū q̨ ab vtraq; parte fluminis prope ripā prædia poſſident, ſ. pro modo latidinis [l] cuiuſque fundi, quæ latitudo prope ripā ſit.Quòd ſi alteri parti p̨ximior ſit,eorum eſt tantùm, qui ab ea parte prope ripam prædia poſſident.Quòd ſi aliqua parte [m] diuiſum ſit flumen,deinde infra [n] vnitū, [o] agrū alicuius in formā inſulæ redegerit: eiuſdem permanet is ager, cuius & fuerat.

Prior alueus à flumine derelictus, eorū fit qui prædia ſecundū ripā p̨p̄iora hñt:nouus verò incipit publicus fieri.flumine autem in antiquū alueum reuerſo, nouus alueus derelictus,eis accedet,qui iuxta ripā agros habēt.

Quòd ſi naturali alueo in vniuerſum derelicto,ad aliā partem fluere cęperit:prior quidē alueus [p] eorū eſt q̨ prope ripā eius p̄dia poſſident,pro modo.ſ. latitudinis cuiuſq; agri, quæ latitudo prope ripam ſit.Nouus autē alueus eius iuris eſſe incipit, [q] cuius & ipſum flumen eſt, i. publicus. Quòd ſi poſt aliquod tēpus ad priorē alueum reuerſum fuerit flumen: rurſus nouus alueus eorum eſſe incipit, qui prope ripam eius prædia poſſident.

Ager impetu fluminis inundatus, non deſinit eius eſſe, cuius fuerat.

Alia ſanè cā eſt, ſi cuius totus ager inundatus fuerit. neque enim inundatio fundi ſpeciē [r]

i *In flumine.*i.in medio fluminis.

k *Mediam partem.*q̄d.ſ.poterit ſciri accepta chorda, & pūcto poſito in medio inter vtrūq; agrū: & tūc ſi pūctū eſt ex vna parte tm̄,alij cedat:aliàs ſecūd.q̄d̄ pūctū extēdit:vt colligit.ff.e.de acquir.re.do.l inter eos.& l.ſeq.Ex his pat.q̨ p̨ diuiſo poſ.inſul.& hab.dñium,circundātes flumē:vt ff.e.de acq.re. do.l. p̨ regio.

l *Latitudinis.*exiſtētis ab vna parte,cū plures ſint ex una parte,& vnius fundus latior eſt quā fundus alterius.& in hoc tm̄ frontem agri conſidero:vt ff.eo.de acqui.re.do.l.inſula.in prin.

m *Parte.* ſ. ſuperiori.

n *Infra.* ſ. in inferiori parte.

o *Vnitum.*ſ. flumen.i coadunatum.& hic fit punctum. Vel dic vnitum agrum &c.& tunc puncta ibi, infra.

p *Alueus.* à quo nunc ultimo receſſit flumen.

q *Incipit.* quantū ad ſtrictā rōnem. nam de ęqtate vix obtinet.i. non obtinet:vt ff.eo.l.adeo.§.inſula.in fi. Et no.hic q̨ flumina vicem iudicum tenent, & dant & auferunt dominia: vt hic, & ff.e.de acq. re.do.l.ergo. §. alluuio . Accurſius.

r *Speciem.*i faciē fundi.Sed ꝛ.ff.de flu.& ne quid in flu.pu.l.j.§.ſi foſſa.in fi.§.Solu.ibi totum occupauit.hic partē. Vel hic eodē

impetu receſſit, quo venit: ibi non, ſed diu coopertum tenuit.
a *Manere.* Fuit ergo dominus etiam tunc temporis, qñ aqua in nũ dabat. Sed ꝙ. ff. quib. mo. vſusfruct. amit. l. ſi ager. Sol. ibi. improprie dicit amitti, ſ. quantum ad commodum fruendi. * Vel hic inundauit ꝓp impetum aquarum: ibi vt faceret alueum, vt probatur prædicto tit l. quid tamen. §. agri. Et hæc uera ſunt quantum ad ꝓprietatẽ: ſed poſſeſſio indubitanter tpe inundationis amitteret: vt ff. de acquirẽd. poſſeſſ. l. iij. §. Labeo. & l. qui vniuerſas. §. ij. & l. Pomponius. j. rñ. a tamen aqua recedente, ẽt poſſeſſio reſtituẽda eſt: ut ff. de iti. actuq; prius. l. j. §. ſed & ſi quis.

* Vel forte ibi capitur ꝓprietas ꝓ poſſeſſione, hic ꝓprie. Aegi. Per.

a) Et eſt ratio ſecũdũ Chriſ. qa poſſeſsio eſt facti, & ex ſolo animo depẽdet: ſed dominiũ eſt iuris, & in re cõſiſtit. Et ideo poſſidentes prędia penes fluuiua, quæ ſæpe ſolent inundari: itẽ prope confinia belli vel ꝛpidimię: raro præſcribunt.

[*Cum ex aliena.*] Diuiditur in quinque partes. Primò ponit thema. Secundò quæſtionẽ. Tertiò per exempla thema declarat. Quartò ponit reſponſionem. Quintò per exempla reſponſionem declarat. Secunda ibi, Quæri ſolet. Tertia ibi, Vt ecce. Quarta ibi, Et poſt multã. Quinta ibi, Vt ecce vas. CASVS. Domine, iam uidi plures modos acquirendi dominium de iure gentium. Nunquid plurib⁹ modis de iure gẽtium acquiri poterit? Reſpõ. ꝙ ſic. Per ſpecificationem de iure gentium acquiritur nobis dominium. Cum enim quis ex aliena materia &c. Caſus planus eſt vſque ad illum. §. ſi tamen alienam. Franc.

b *Facta.* facta autem intelligitur etiam cœpta, licet non perfecta: vt ff. de aur. & argen. leg l. & ſi nõ ſunt. §. quid ergo. Ratio huius eſt: quia quæ in opere ſunt, ineſſe videntur. ff. ſi cer. peta. l. lecta. §. dicebã. & c. officij. extra de elect. ADDITIO. Sed ibi ſpecies quãtum ad materiam erat perfecta: licet quædam ad bene eſſe deficerent. Et ideo reprehenditur hæc. gl. proprer verbum, fecerit, quod perfectionem ſignificat: vt l. j. ff. quod quiſque iuris.

c *Ab aliquo.* ſ. bona fide: vt ff. ad exhib. l. de eod. §. ſi quis. & ſuo nomine: vt ff. de acquir. re. do. l. adeo. §. cum quis. in princ. & l. quicquid. § ij. Item & tertiũ. ſ. quòd non poſſint redire ad priorem materiam, ſecundum Io. vt in fi. huius. §. Quid ſi duo ſpecificauerunt: unus bona fide, alius mala fide? Reſpon. communis eſt domini & ſpecificantis bona fide: non autem mala fide: b vt ff. qui. ad lib. proclama. non licet. l. ſi duo. Azo. Eodem modo quæro & ſoluo ea quæ ſequuntur. Quid ſi ex diuerſorum materiis ſpeciem fecit: & in una habuit bonam fidem, & in alia malam fidem? Item quid ſi in materia vnius partim bonam, partim malam fidem habuerit? Item quid ſi partim ſuo ſpecificantis noĩe, partim nomine dñi? ADDITIO. Intellige ſecundum præcedentia, ꝙ habeat bonam fidem: item ꝙ omnia ſint paria: aliàs minus pretioſum cedat pretioſiori, ſecundum omnes doct. hic, per. l. quicquid. §. fi. ff. eo. de acqui. rer. do.

b) Imò nomine proprio & bona fide: ſecundum Chriſtop. Solutio una multas quæſtiones terminat.

d *Naturali ratione.* id eſt iure gentium.
e *Fecerit.* id eſt detexerit quo ad ſpicas: vt ff. eo. de acquir. re. do. l. adeo. §. cum quis. in fi. ſic ſupra de liberti. §. j.
f *Mulſum.* id eſt nectar, ſiue ſtalladiam.
g *Collyrium.* id eſt vnguentum ad oculos.
Sabinianorum & Proculariorum. Hi ſpeciem, illi materiã ſpectãt. Eſt vero harum familiarum hac in re diſſidentiũ inter ſe veſtigiũ in l. Minicius. D. de rei vind. quæ Leo nauẽ ædificatã ex aliena materia negat ędificantis eſſe, ſed. Minicius & Iulianus Sabiniani fuere, Vt aũt eæ familiæ proſeminatæ ſint, nemo eſt q ne ſciat. Id nõdũ quiſquã animaduertit in l. j. D. xx. ann. in verſo ordine ꝓmixtisq; familiis iuriſconſultorũ legi, Nerua & Caſſio; Sabino & Proculo, quod ſanè emendatione indiget. Cuiac.
h *Sabinianorum.* i. Sabini & ſuorum fautorũ, qui dixerunt ſpeciẽ cedere domino materiæ. Sed Proculus cũ ſuis ſequacibus eꝙ. ſ. ut ſpecificanti tantum cedat: ut ff. eo. l. adeo. §. cum quis.
i *Placuit.* ſcilicet nobis. Accurſius.

commutat: & ob id, ſi receſſerit aqua, palam eſt eum fundum eius manere, a cuius & fuit.

Cũ ex aliena materia noua ſpecies confecta eſt, refert an ad eã dem materiam & priſtina initia ſpecies reduci poſſit, an non poſſit. priore caſu, q dñs eſt materiæ, idem quoq; ſpeciei dñs erit: altero uero caſu, qui ſpeciẽ induxit, dominium nanciſcitur.

Cum ex aliena materia ſpecies aliqua facta b ſit ab aliquo, c q̃ri ſolet, quis eorum naturali ratione d dominus ſit: utrum is qui fecerit, e an potius ille q materiæ dominus fuerit: vt ecce ſi quis ex alienis vuis, aut oliuis, aut ſpicis, vinum, aut oleum, aut frumentũ fecerit, aut ex alieno auro, vel argento, vel ære vas aliquod fecerit, vel ex alieno vino & melle mulſum f miſcuerit, vel ex medicamentis alienis emplaſtrũ aut collyrium g cõpoſuerit: vel ex aliena lana veſtimẽtum fecerit: vel ex alienis tabulis nauem, vel armarium, vel ſubſellium fabricauerit. Et poſt multam Sabinianorum h & Proculianorum ambiguitatem, placuit i media ſententia k exiſtimantiũ, ſi ea ſpecies ad priorẽ & rudẽ materiã reduci poſſit: eũ videri dñm eſſe, q materiæ dñs fuerit: ſi nõ poſſit reduci, eũ potius intelligi dñm, q fecerit: l vt ecce vas cõflatũ põt ad rudem materiã eris, vel argẽti, vel auri reduci. vinum autem, vel oleũ, aut frumẽtum ad vuas, vel oliuas, vel ſpicas m reuerti nõ põt. ac ne mulſum quidẽ ad vinũ & mel reſolui põt. Quòd ſi partim ex ſua materia, partim ex aliena n ſpeciẽ aliquã fecerit quis, veluti ex ſuo vino & alieno melle mulſum miſcuerit aut ex ſuis & alienis medicamentis emplaſtrum aut collyriũ: aut ex ſua lana & aliena o veſtimentũ fecerit: dubitandũ non eſt hoc caſu eum eſſe dominũ, p qui fecerit: cum non ſolum operam ſuam dederit, ſed & partem eiuſdem materiæ præſtiterit.

Quod cuiuſque rei ornandæ cã adhibetur, vt acceſſio principali cedit: etiã ſi precioſius ſit, quàm ipſa res cui accedit.

Si tamen alienam q purpurã r veſtimento ſuo quis intexuerit: licet precioſior s ſit purdant: ꝛria eſt regula quæ dicit neminem cũ alterius iactura fieri locupletiorem. vt ff. de condi. indeb. l. nam hoc natura. Rñ. licet fiat ſua ſpecies quo ad dominium: tñ actione in factum tenetur ad æſtimationem. ut ff. de rei vin. l. in rẽ. j. §. item quęcũque. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. ſi mulier. j. §. j. & l. ſeq.

k *Media.* * *ſententia.* q̃ nec vni ĩ totũ, nec alteri cõcordat vl diſcordat: ſed diſtinguit, vt ſequit̃. Et nota mediũ ſeruandũ. ſic. ſ. q̃b. ex cau. ma. nõ licet. §. pe. Ar. ꝙ. ff. ꝺ neg. geſt. l. Neſennius in ḡn.
l *Fecerit.* ſi & alia duo interuenerũt, quæ in principio huius. §. diximus.
m *Vel ſpicas.* & ita apparet ꝙ frumentũ cedit ſpecificanti. Sed ꝙ. ff. de acq. rer. do. l. adeo. §. cũ quis. in fi. § Sol. hæc potuit gratia exẽpli ꝓ pueris: ſm Plac. quædã. n. gratia docẽdi * dñr, quę alſ non dicerẽtur: ut ff. de act. & obli. l. obligationum ſubſtãtia. §. fin. Vel dic, ſecundò ſm Azo. illã p iſtã corrigi. Itẽ ad hæc oĩa exempla in quib. dr̃ ſpeciẽ ſpecificãti cedere: eſt ꝛria rla q̃ dicit, Qꝺ ex re mea eſt vel naſcit̃, meũ eſt. vt ff. ad exhib. l. de eo. §. ſi qs. in fin. & ff. de rei vindic. l. ſolum. §. meum. Sol. Illa regula locũ habet in quinq; caſibus. ſ. vbi dominus ſpecificauit: itẽ vbi alius eius mãdato: itẽ vbi ſine mãdato, ſed ratũ hẽt: citem ubi ali⁹ mala fide & ſuo nomine: item ubi bona fide, ſed res ꝑt ad priorẽ materiã reduci, quorũ nullus eſt hic. Itẽ ſi hæc uera ſunt, ꝙ ſpecificãti

emp.l.si in emptione.Sed q̃.ff.de ædi.edi.l.iustissimè.Sed ibi speciale in hoĩe. Sed q̃.j.de fideiuss.§.fideiussores. Sol.ut ibi.Itẽ loquit hic.§.qñ dicta purpura gr̃a ornãdi vestimenti fuit apposita. Sinaũt eq̃ vt vestimentũ seruiret purpuræ,vt forte eã seruaret:tũc cedet vestimẽtũ purpuræ,vt ĩ duabus legib.q̃rijs:ut ff.ď vsucap.l.rerũ mixtura.§. qd ergo. & ff.de aur. & arg.leg.l.& si nõ sunt. §. pueniamus. Si aũt neutrũ cã alterius apponatur,tũc neutrũ alteri cedit:& vtrunq; possidetur: ut ff.de vsuc.l. rerũ mixtura.§.quid ergo.

ADDITIO. Dic ſm doc. q̃ neutrũ possidet cõmuniter:sed quodlibet de per se sic:ut no.in d. §.quid ergo.Ang.Aret.

a *Surripuit*. si surripuit, aliàs istis actionibus famosis non tenetur.

b *Et condictionem*. ſ. furtiuã, uel sine causa: ut ff. de cõd.sine cau.p totũ.

c *Siue ipse*.scilicet fur.nã orte erat sartor.

d *Extincta*.quãtũ ad dominiũ qđ perdidit dñs eius & iõ dr̃ quantũ ad eũ extinctũ: q̃a quãdiu est intexta purpura, extincta est.nec p̃t vindicari, sed agi p̃t ad exhibẽdum, vt exhibeat̃,& postvindicet:vt ff.ad exhibẽdũ.l.gẽma.& ff. de rei vind.l.in rem actio.

e *Possessoribus*. ueluti à p̃donibus,& malę fidei possessorib.ut iste fuit: ut hic, & j.de act. §. sic itaque.& ff.vsufru.quemadmodum ca.l.fi.in fine.

pura:tñ accessionis vice cedit vestimento:& qui dñs fuit purpuræ,aduersus eũ qui surripuit, a hẽt furti actionẽ & cõdictionẽ: b siue ipse c sit qui uestimentũ fecit,siue alius.Nam extinctæ d res licet vindicari nõ possint,cõdici tñ à furibus & quibusque alijs possessoribus e possunt.

Materiarũ cõfusio dñorum volũtate aut fortuito facta,eius qđ ex confusione factũ est, communionẽ inducit: specierum uero commixtio ita demum,si inuicẽ commiscentium dominorũ uoluntas accesserit.

Si duorũ f materiæ voluntate dñorũ g cõfusæ h sint,totum id corpus quod ex cõfusione fit,vtriusq; cõe est, ueluti si qui uina sua cõfuderint,aut massas argẽti vel auri cõflauerint.Sed& si diuersæ materiæ sint, & ob id propria species facta sit, fortè ex uino & melle mulsum,autex auro & argẽto electrum, i idẽ iuris k est. nã & hoc casu cõmunẽ esse speciẽ nõ dubitatur.Quòd si fortuitu, & nõ volũtate dñorũ confusę fuerint vel diuersę materię, vel quæ eiusdẽ generis sunt, idẽ iuris esse placuit. l Quòd si frumentũ m Titij frumẽto tuo mixtũ fuerit,si q̃dẽ voluntate vestra cõmune est:quia singula corpora, i. singula grana quæ cuiusq; propria fuerunt, cõsensu vestro cõmunicata sunt. n Q̃si casu id mixtũ fuerit,vel Titi° id miscuerit sine tua voluntate,non videt cõmune esse:q̃a singula corpora in sua substãtia durãt. o Nec magis istis casibus commune fit frumentũ, quàm grex intelligit esse cõmunis,si pecora Titij tuis pecoribus mixta p fuerint. Sed si ab alterutro uestrũ totũ id frumentum q retineatur,in rẽ quidẽ actio pro modo r frumẽti cuiusq; cõpetit: s arbitrio aũt iudicis continetur,ut ipse æstimet quale cuiuscũq; frumẽtũ fuerit.

[*Si duorum.*] Diuiditur principaliter in duas partes. Primò qñ uoluntate dñorũ Secundò qñ casu sunt confusę.Secunda ibi, Quòd si fortuitu.Itẽ prima subdiuiditur. Primò qñ eiusdẽ generis materiæ cõfundunt. Secundò qñ diuersi generis.Secunda ibi, Sed & si diuersæ. Aret. CASVS. Sed dñe Imper.nũqd dñiũ de iure gentiũ adhuc pluribus modis acquiri poterit? Resp̃õ.q̃ sic. Nã per confusionem materiarũ acquiritur dñiũ de iure gentium. Si enim materiæ duorũ dominorũ de uoluntate & consensu eorum confusæ sunt:totũ corpus quod ex cõfusione materiarũ resultat,vtriq; dominorum cõe fit: ueluti si aliqui uina sua confuderunt,aut massas argenti aut auri ĩ ali quod uas conflauerunt.Et ista sunt vera qñ eædẽ materiæ cõfundutur. Sed pone q̃ materiæ sunt diuersę:nunquid idẽ iuris est? Rñ.q̃ sic. Si enim diuersæ materiæ confusæ fuerint,& ex illis materijs cõfusis aliqua species facta sit,veluti ex uino Petri, & melle Martini mulsum:aut ex auro Petri,& argẽto Martini electrũ:in hoc casu nulla dubitatio est hmõi speciẽ ex diuersarũ materiarũ cõfusione de uoluntate dñorũ factam, cõem esse.Sed pone q̃ diuersæ materiæ,vel materiæ eiusdem generis, fortuito casu,& nõ interueniẽte volũtate dñorũ sunt cõfusę: nunqd idẽ iuris erit? Rñ.q̃ sic.Hoc tñ intelligo,nisi materiæ seperari possint.Si enim separari possent,secus tunc esset.Et hæc dicuntur vsq; ad illum.§.Quòd si frumentum.Fran. de Aret.

Diuisio.

Dominiũ uarijs modis quæritur.

f *Si duorũ*.acquiriť dñiũ nõ solũ specificatione:ut s. eod.§.cũ ex aliena.& §.q̃ si.& accessione:ut s.eo.§. si tñ.sed etiam cõfusione,ut hic.item immixtione:ut j.proximo.§. q̃ si frumentum.

Si duorũ materiæ.Cõfusio, aut permixtione fit,aut feruminatione.Illa communionẽ ita demũ inducit, si difficilis sit materiæ separatio:ferruminatio non inducit cõionẽ:plumbatura multominus,nec enim plumbatura confusionẽ facit. Cæterum si quid per applumbaturam rei alienæ accedat, ad exhibendum est actio: quia facilè replumbari potest,Est& condictio,uti dictum est in §.si tamen alienam:uindicatio nõ est. Si per ferruminationẽ non est ad exhibendum actio, quia referruminari vix p̃t:est tñ q̃dictio.est & in factũ actio,l.in rẽ.§. itẽ quæcunq;. D.de rei vind.j.vtilis vindicatio.Cũ verò alia alijs p plumbaturã vel ferruminationẽ nõ accedũt,sua cuiusq; res manet.l.q̃dquid.D.de adq.re.do.ideoq; integra est unicuiq; in rẽ actio:& hic igit̃ ẽ actionũ ordo.Vindicatio,ad exhibẽdũ, ĩ factũ, Cuia,

g *Dominorũ*. bene dicit, dñorũ volũtate. nã si vnus dñs fecit inde speciẽ.i.mulsũ,vel vas ex argẽto meo & suo:sua est iure specificationis,nõ cõmunis:vt s.e.§.q̃ si partim & ff.de rei vindi.l. idẽ Põponi° scribit,si frumẽtũ.§.j. ADDITIO. Hoc intellige bona fide,& suo noĩe:vt vidistis ĩ §.cũ ex aliena.s.e.p gl.vt hic.An.

h *Confusæ*. i. simul fusæ.

i *Electrũ*.* genº est vasis: vel species metali & ad hoc ẽ ff.de au. & arg.le. l.pediculis.§. Neratius.

k *Idem iuris*. ut sit commune, vt subiicit.

l *Placuit*. ſ. vt sit cõmune, nisi separari possit, veluti si ex ære meo, & plũbo vel argento tuo species facta sit: quibus casibus separari põt: & q̃libet vĩdicat suũ: vt ff. de reivin.l idẽ Põponi° scribit si frumẽtũ.§. sed si plumbũ.& ff.de acq̃r. rer.do.l.lacus.§. fina.

[*Quòd si frumentum.*] CASVS. In hoc. §. dicit Iusti. q̃ si frumẽtum Titij frumẽto tuo mixtũ fuerit volũtate vestra:totũ illud frumẽtũ tibi & Titio cõmũe erit. nã licet singula corpora.i.singula grana,ante mixtionẽ in sua substantia durãt: tñ ex cõsensu vestro p mixtionẽ cõmunicata sunt: & hoc verum est qñ fuit facta mixtio de volũtate uestra. si tñ casu frumẽtum mixtum fuerit,vel si Titius non uolũtate tua id miscuit: non videt̃ huiusmodi frumentum p mixtionem cõmune esse.Singula.n.grana in sua substantia remanẽt:& durãt in dominio eius cuius fuerant ante mixtionẽ. Nã in casibus istis qñ fit mixtio sine dñorũ volũtate,non magis intelligit̃ frumentũ cõmune esse, q̃ grex ouiũ cõmunis esse intelligit̃, si pecora Titij tuis pecoribus p̃mixta fuissent. vnde si totũ hmõi frumẽtũ retineat̃ à Titio, actio in rẽ aduersus Titiũ cõpetit: & iudex q̃ in huiusmodi actione cognoscet,æstimabit quãtũ & quale tuũ frumẽtũ fuerit:& tantũ dẽ frumẽti & eiusdẽ qualitatis vel eiusdẽ æstimationis tibi faciet restitui.Et hęc dicunt̃ vsq; ad illũ.§.cũ in suo solo.Fr.Aret.

m *Quod si frumentum*. diximus quando confunduntur ita, ut seperari non possint:nunc uidendum est quãdo singula corpora in sua substantia durant:quo casu dicuntur immiscẽri.

n *Communicata sunt*. & ideo locũ habet communi diuidundo actio: vt ff.de rei vind.l. idẽ Põponius scribit si frumentũ. ij. rñ.

o *In sua substantia durant*.a sed nunquid idem si nostra uoluntate fuissent immixta? Videt̃ q̃ sic.nostra enim contẽplatio vel voluntas non põt mutare substantiam granorũ,quin semper discreta & diuisa sint à se inuicem:qđ uidet̃ esse q̃.§.præcedentem Sed rñ.non est mirum.aliàs enim simile reperimus.nonne tẽpus continuum est sui natura? cum tempus sit mẽsura motus primi mobilis:qui motus est vniformis & continuus:ut dicit Aristo.in viij.physicorum.& tñ partes in ipsa contemplatione distinguimus & adsignamus,dicẽtes qđdam præsens, qđdam præteritũ,quoddam futurũ.sic in granis frumenti dicimus qđ licet eorum corpora sint discreta in suis terminis:cõmunia tñ ea possumus facere, ita q̃ aliqua non sit particula in tuo grano,quam tu non communices mihi:nulla in meo, quam ego tibi non communicem:quod non esset deficiente nostra uoluntate:sicut nec in tempore distincto generarentur hæ diuersitates nostra significatione vel respectu dificiente.

p *Mixta*. qđ fit per errorem,quo casu dominium non transit: vt ff.e.de acqui.re.do.l.si procurator.vel ut melius pascãtur. & facit j.ad leg.Aquil.in prin.vbi dicit q̃ gregatim pascũtur.Sed contra.ff.de solu.l.si alieni. Solu.ibi speciale est in pecunia numerata,vt ibi dicitur:vt ff.si cer.pet.l. singularia.

q *Frumentum*.nondum bona fide consumptũ: tuuc.n. in factũ actio daretur:vt ff.ad l.Aquil.l. qui occidit. §. si q̃s alienũ uinũ

r *Pro modo*, id est mensura.

s *Competit*. i.quod cuilibet tantum frumentum restituat̃, quan

Electrum quid est.

* Aurũ in quo q̃nta argẽti portio est, electrũ vocatur. Pli. li. 33.ca.4. & li.37.ca.2. vbi dicit Succinũ esse: de quo in Apoca. Et erat species sicut species electri. Aegi. Per.

a) Istã glo. non credo esse Accursij q a non reperitur in antiqs originalibus,nec de ea dect.aliquã faciũt mẽtionẽ.

tum fuit ſuumqſi non apparet quod fuerit ſuum: & hoc propter impoſſibilem diſcretionem: vt ff. de vſufruct. l. vſufructuarium. §. ſi in viuariis. Si aũt apparet qđ cuiuſque fuerit, hoc iudex æſtimet: vt ſubiicit, ſecundum Azonem. & ſm hoc dic quale, i. quod, & ſic cuilibet ſua grana reſtituant. Vel dic proxi. rñ. arbitrio autem &c.

esse de eo de quo est istud, ſ. quando non apparet quod fuerit ſuũ: & hoc innuit hoc verbum, quale. non enim dicit, quod, ſed quale: vt in qualitate officiũ vertatur & quantitate, nõ autem in corpore, cum illud ſit impoſſibile diſcernere. & ſic probabit, qui dicit ſuum fuiſſe melius. Et nota triplicem eſſe differentiam inter hunc. §. & ſuperiorẽ. Species enim dicunt miſceri, vt hic: materia confundi, ut ſ. ſed P. econtra. Item hic remanet eadem ſubſtantia, ibi non. Itẽ confuſa fiunt communia etiam ſine dominorum uoluntate, vt ſupra proxi. §. hic non.

a d §. cum in ſuo / adde Bart. / in auth. de expenſis. cap. 2. nõ

† Hic limitatur regula, verba præteriti tẽporis ſunt abnegatiua præſentis. nam hæc ſequẽtia, rõne contradictionis vitandę, ampliant ẽt ad pſens: ſecũdum Iorc. Aegi. Aer.

Quod in ſuo alienove ſolo ędificatur, ſolo cedit: materiæ vero dominiũ, eius permanet cuius & ante fuerat: niſi quis ſciens in alieno ædificarit: tunc. n. (cum donaſſe videatur) etiam diruto ædificio materiã non vindicat.

Cum in ſuo ſolo [a] aliquis domum ex aliena materia ædicauerit, [b] ipſe intelligitur dñs ędificij: quia omne quod ſolo inædificatur, ſolo cedit. Nec tamẽ ideo is qui materiæ dominus fuerat, [†] deſinit [d] dominus eius eſſe: ſed tantiſper [e] neq; vindicare eam poteſt, neque ad exhibendum [f] de ea re agere, propter legẽ duodecim Tabularũ, [g] qua cauetur ne quis tignũ alienum ædibus ſuis iũctum eximere cogatur, ſed duplũ pro eo præſtet per actionem quæ vocatur de tigno iuncto. [h] Appellatione [i] autẽ tigni, omnis materia [k] ſignificatur ex qua ædificia fiunt. Quod ideo prouiſum eſt, ne ędificia reſcindi neceſſe ſit. Quòd ſi aliqua ex cauſa dirutum ſit ædificiũ: poterit materiæ dominus ſi non fuerit duplũ iam conſecutus, [l] tunc eam vindicare, [m] & ad exhibẽdum de ea re agere.

a *Cum in ſuo ſolo.* ſuum eſt etiam ſi alius habeat ibi vſumfructum: vt ĵ. de hære. inſti. §. j. vbi proprius ſeruus dicitur, in quo proprietatem nudam habet teſtator.

b) Et quãuis nõ poſſideat male fidei exiſtens per l. eũ qui ædes. ff. de vſucap. cõuenitur tamẽ q a dolo deſiit poſſidere. l. is qui dolo. ff. de rei uind. Et uindicabitur nõ q dẽ ut æſtimetur, ſed ut in litẽ iuretur, ſecũdum Chriſto. hic.

b *Aedificauerit.* ſ. bona fide, aliàs non: immo tignũ ſuum vindicaret: vt ff. de rei vind. l. in rẽ. §. tignum. a arg. à ꝓrio ſenſu. vel ex ea exceptione, q̃ ibi ponit & iurabit in litem: vt ibi not. Accu.

c *Inædificatur.* i. in ipſa terra cõfigit. Quid ergo de domo nõ affixa ſolo? Rn. non cedit ſolo: vt ff. de acqui. re. do l. Titius. & facit ad hac regulã. C. de ædi. pri. l. j. Idẽ in ſatis & plantatis, qđ hic in ædificatis dicit; ut ĵ. e. §. ſi Titius. & §. qua ratione. Vnde uerſus,

Quicquid plantatur, ſeritur vel inædificatur;
Omne ſolo cedit, radices ſi tamen egit.

Sed ꝯ hãc regulam eſt ff. de re. di. l. intm. in prin. Sol. illud ſpeciale eſt ADDITIO. Erat. n. ibi ædificatum in communi omnium ſolo quo ad uſum, & nullius quo ad proprietatẽ; quod ideo cedit ædificio, q a primo occupanti concedit. Chriſtoph.

d *Deſinit.* ſcilicet ex cauſa ædificationis; ſed ex alia cauſa poteſt deſinere; ut ff. de uſucap. l. rerum mixtura. §. Labeo. quæ huic regulæ ſignatur contraria.

e *Tantiſper.* id eſt interim.

f *Ad exhibendum.* ſ. ut eximatur, niſi mala fide fecerit; ut ff. de rei uind. l. in rẽ. §. tigr ũ. & ff. de tigno iniũcto. l. fi. ſed tũc nõ eximit ſed in litẽ iurat; ut ff. de ſolut. l. q res. §. fi. q a arbitrariæ ſunt iſtæ actiones: vt ff. de in lit. iur. l. in actionib. &. ĵ. de actio. §. præterea.

g *Duodecim tabularum.* lex quædam fuit, de qua dic vt ſupra de iure natu. §. & non ineleganter. Accurſius.

Ne quis tignum. Aut ſciens tignũ alienũ vineis vel ædibus iunxit, aut ignorãs: ſi ſciens in duplũ tenetur: præter duplũ eſt etiã ad exhibendũ actio vel vindicatio, quaſi dolo deſierit poſſidere, & hoc apertè traditur in l. j. §. vlt. & l. ij. ff. de tig. in iun. ignorãs nec vindicatione tenetur, nec ad exhibẽdũ actione. nãq; in eo ceſſat ille color, quaſi dolo deſierit poſſidere. ſed in duplũ tenetur pro tigni pretio, in illo, legitima actio pœnalis eſt, in hoc pœnalis eſſe non videtur. An atqui ſciens ſciente domino iũxit, ita vti dictum eſt tenetur? Minimè gentium: quinimo hoc caſu ceſſat lex. xij. tab. & ad exhibendum cõpetit actio, vt ſoluta tigna vindicentur. le. de eo. ff. de don. int. vir. & vx. Eſt ipſo iure & omni caſu ad exhibẽdũ actio ac vindicatio: idq; ſcienter Decemuiri, tigna ſolui prohibuerunt ignorante domino incluſa, & dupli actionem pro tignis conſtituerunt. l. qui res in fi. ff. de ſolut. Cuiacius.

h *De tigno iuncto.* qua actione tenetur & qui iniunctum habet, licet nõ iniunxerit: & qui iniunxit, licet nõ poſſideat: ſed altero ſoluente alter liberatur: vt ff. de his qui dele, vel effu. l. ſi verò. §. ſi id quod & de flu. l. j. in fi. & quod vi aut clam l. competit. §. fi. Sed quid ſi velit magis rem reddere & eximere quam duplum præſtare? Reſpõ. nõ auditur, quia propter publicã vtilitatẽ hoc fuit ſtatutum: vt ĵ. eo. quod ideo &c. & ff. de ope. no. nũ. l. prætor. & ff. de lega. j. l. cætera. §. ſi duobus. Itẽ nunquid hæc actio cõpetit etiã cõtra eum qui bona fide iniunxit? Reſp. ſic, vt hic, licet cõtradixerint quidã. b Sed cõtra mala fide iniungẽtẽ, alia ꝓter hęc auxilia cõpetunt, vt rei vindicatio itẽ ad exhibẽdum itẽ furti, itẽ furtiua cõdictio, itẽ hæc actio de tigno iniũcto. ut ĵ. de act. §. ſi citaque. & ff. de tigno iniuncto. l. j. in fi. & l. ſi. Accu.

Actio de tigno iuncto.

b) Nec obſtat. l. de eo in fi. ff. de do. inter virum & vxo. quia ibi iure & vtilitate do miniti refragante ædificatũ fuit

i *Appellatione.* facit ad hoc. ff. de verb. ſigni. leg. tigni. & ff. ad exhiben. l. gemma. & l. tigni. & ff. de acquiren. re. do. l. adeo. §. cum in ſuo. Item quod in domibus dicitur, idem dic in caupona ſiue domuncula, vt ſubiicit, quod ideo &c. ad hoc. ff. de verb. ſigni. leg. vrbana prædia. Quidam tamen contra. Item idem in vinea: vt ff. de tigno iniuncto. l. j.

k *Materia.* vt cæmenta & lapides.

l *Conſecutus.* hic eſt ꝯ. ff. de tigno iniuncto. l. finali. Sed ibi nõ cum effectu fuit cõſecutus duplum: quia licet exegit, nõ tñ percepit adhuc duplum: vt arg. ff. de his qui dele. vel effu. l. perceptione.

*Sic dolo ſi cõditio melior eſt quã non doloſi, quia dolo ſus vtitur beneficio præſcriptionis, nõ doloſus verò nequaquam ſecũdum Por. Aegi. Per.

m *Vindicare.* nulla temporis præſcriptione obſtante in rei vindicatione: vt ff. de rei vindic. l. in rem. §. fi. quia nec prius agere potuit: vt C. de an. excep. l. j. §. fi. Aliud ergo ſi mala fide iniunxit quia tunc agere potuit. Vnde. xxx. an. repellitur à rei vindicatione: vt C. de præſcrip. xxx. an. l. ſicut. ADDITIO Quam commoditatem non ex ſua mala fide, ſed ex negligentia nõ petentis cõſequitur, aliàs eſſet abſurdum ſecundum omnes doc. hic

[*Ex diuerſo.*] CASVS Dicit Iuſtin. quòd ex diuerſo ſi quis in alieno ſolo ex ſua materia domum ædificauerit, dominium illius fit, cuius eſt ſolum. Sed certè in hoc caſu ſecus eſt quàm in prædicto. nam dñs materiæ proprietatẽ eius amittit, nã voluntate eius materia alienata intelligitur. & hoc eſt verum, ſi non ignorat ſe in alieno ſolo ædificare. & ideo licet poſtea domus diruta ſit, materiã tñ ſua voluntate alienatã vindicare nõ poterit. Sed pone quòd ille q in alieno ſolo bona fide ex ſua materia ædificauit, ſit in poſſeſſione illius ædificij, & dñs ſoli ab eo vindicet ædificium, quid iuris eſt in caſu iſto? Ad hoc reſpon. Amice, certè illud ꝯſtat, ꝙ ſi ædificatore ꝯſtituto in poſſeſſione dñs ſoli petat domum ſuã eſſe, & nõ ſoluat pretiũ materiæ, & mercedes fabrorũ, poterit per exceptionem doli mali repelli. & hoc verum, ſi fuerit bonæ fidei poſſeſſor. Nã aliàs ſi ipſe ꝯ dominiũ vindicãtẽ excipiat, dñs ꝯ eius exceptionem ope replicationis iuuabitur. Scienti enim alienum fundum eſſe, ꝓpria culpa obiici poteſt, videlicet quòd temere ædificauit in eo ſolo quod intellexit alienũ eſſe, & ideo beneficiũ retentionis nõ habebit. Et hæc dicuntur vſque ad illum. §. ſi Tit. Frã. de Aret.

Intelligitur.

Aedificari potest quadrupliciter.

[a] *Intel igitur.* sic. C. de æd. priua. l. si is contra quem. Accursius.
[b] *Non potest.* q̃ alienata ē, nō p̃t vindicari. Sed q̃. C. de rei vindi. l. ij. ī fi. Sed ibi ex aliena materia, & ī alieno ędificauit: hic de sua ī alieno. Quare dic, aut đ mea materia, & ī meo ędificio: & tūc planū ē. aut de aliena ī meo: vt s. px. §. aut đ mea ī alieno: vt hic. aut de aliena ī alieno: ut in d. l. ꝙtraria continet.
[c] *Fabrorum.* i. magistrorū đ lignamine, uel murorū. sic. ff. de eo quod cer. lo. l. iij. §. itē Iulian.
[d] *Per exceptione.* q̃ locum hēt vbicūq; ęquū sit exceptionē locū hr̃e, siue alia cōpetat, siue nō: ut ff. đ excep. do. l. ij. §. gn̄aliter. & ar. j̃. e. §. literæ.

Per exceptionem doli. Et hac q̃dē via seruant̄ impēsæ, ñ p actionē. l. Paulus. D. de except. do. l. ij. C. Grego. de rei vēd. sed tñ si p errorē sine deductiōe fundū restituerit, incerti ꝙdictio ē, i. pssessionis, ut ī l. q̃ excep. §. si pars. D. de cōd. ind. l hęres. D. ad Treb. certi cōdictio nō est: de qua accipiēda ē. l. si in area. D. de ꝙd. ind. nāq; ait ideo cōdictionē nō cōpetere. q̃ res facta accipiētis nō fuerit. q̃ ratio nō excludit ꝙdictionē incerti. De ꝙdictiōe certi accipiēda ēt est. l. ex q̃bus. eo. ti. & de retētione facti nō iuris: nā ex quib. causis retentionē iure habemus, petitionē nō hēmus, ea si soluerim⁹, certi cōdictio est. l. seruus quē. D. de act. emp. l. q̃d dr̃. §. vlt. D. de impē. in reb. dot. At ubi retētionē eā ī qua factū versatur, hēmus, & ꝙdictionem retentionis habemus. Vbi petitionem non habemus, nec repetitionem habemus, id est, certi condictionem. Cuiac.

Impensæ in alienis negotijs factæ qualiter recuperantur.

[e] *Bonæ fidei.* s. ab initio & ex postfacto cū ædificauit. nā si añ q̃ ædificet, sit bonæ fidei: & cū ædificat, malæ fidei sit: eligit̄ quædā media via: ita vt neq; ut malæ fidei puniat̄: neq; ut bonæ fidei expēsas cōseruet: quia permittitur abrasio: ut ff. de rei vīdi. l. Iulia. lib. viij. Digestorum scribit, si in aliena. quæ est huic contraria. & facit ad hoc. ff. de mino. l. intra utile. §. uendentibus.

a) Est tamen differentia secūdū An. quia per peti. hæreditatis malę fidei possessor non dedūcit expensas si fructus non extent. sed bonæ fidei sic.

[f] *Aedificauerit.* cū de nouo ædificat. Et vt hæc plene sciāt̄, dic, dū impēdi in rē alienā, aut suo, aut meo noīe. Primo casū loquit̄ ille tit. de neg. gest. & ff. & C. e. tit. Si meo. tūc aut fructuū gr̃a, & tūc ex fructib. deducit̄, al̃s nullus fructus intelligit̄: ut ff. sol. ma. l. fructus & ff. fa. er. l. fundus qui. a Aut cā rei seruādæ, & tūc aut de nouo faciēdo, aut nō. Primo casū si bona fide, habeo exceptionē, nō actionē: s̃m Io. ut s. p̃x. §. & ff. de ꝙdic. indeb. l. si in area. & ff. de do. ma. exce. l. Paulus. sed M. ēt actionē dabat. & ē p eo. ff. de pet. hær. l. hr̃ditas. §. j. & ff. si pars hær. pet. l. fi. & C. de rei vind. l. ij. & l. domū: Sed ibi ipso gestu negotiū fuit hr̃editariū: quod necesse habuit facere, vñ actionē dabat. Sed Ioā. q̃. ut dictū est. & facit ēt pro, eo, ff. de rei uin l. sumptus. & ff. de ac. em. l. idēq;. & ff. de pet. hære. l: plane. b. Si uerò mala fide, tunc nec excipiēdo, nec agēdo cōseruo, ut hic: nā neminem mihi uolui obligare. ut ff. cōi di. l. in hoc iudiciū. s̃m Io. sed M. ēt dabat negotiorū gest. actionē, ut ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. sed & si qs. Sed ibi noīe alieno gerebat. Item & pro eo facit. C. de rei vind. l. ij. Sed ibi loquitur q̃ñ ex aliena materia & in alieno impēdit: ut ibi plene notat̄. Si uerò in reficiendo, aut bona fide: & tunc necessarias & utiles p doli exceptionē, uoluptarias p abrasionē seruamus, nisi dñs uellet tñ dare, quātū posset hr̃e his ablatis & corrasis: ut ff. de rei uindi. l. in fundo. Si uerò mala fide, necessarias p officiū iudicis, cum tñ possideo: utiles p abrasionē cōseruo: uoluptarias nullo mō ut C. de rei vindi. l. domū. Hinc est quod dixit Bul. hic. q̃ expēsas repetam q̃ñq; per a. id est per

b) Si tamē ius in rē uel causam hēat à domino, ut est emphyteuta, colonus & similes, repetit: nisi probetur quòd animo donādi fecerit s̃m Ange. hic. Expensas repetet per a, e, &c.

Ædificauerit quis in alieno solo ex sua materia domū ædificauerit: illius fit domus, cuius & solū est. Sed hoc casu materiæ dominus proprietatē eius amittit: qa voluntate eius intelligitur [a] esse alienata: vtiq; si nō ignorabat se in alieno solo ædificare. & ideo licet diruta sit domus, materiam tamen vindicare non potest. [b]

Possidēs fundū alienum, ī quo bona fide ædificauit, potest expensas ædificij ope exceptionis retinere. Aretinus.

Certè illud constat, si in possessione constituto ędificatore, soli dominus petat domū suam esse. nec soluat p̃tiū materiæ, & mercedes fabrorū, [c] posse eū per exceptionē [d] doli malirepelli: vtiq; si bonę fidei [e] possessor fuerit q̃ ædificauit. Nā sciēti alienū solū esse, potest obijci culpa, q̃ ædificauerit [f] temere in eo solo qđ intelligebat alienum esse.

Plātata & sata eius fiūt, ī cuius solo serūtur, aut plātant̄, modo radices immiserint: bona fide tñ alienū conserens fundū, doli mali exceptione oppositā, sumpt⁹, si quos fecerit, consequetur.

Si Titius alienā plantā in solo suo posuerit, ipsius erit. Et ex diuerso si Titius suā plantā in Mæuij solo posuerit, Meuij planta erit si modò vtroq; casu radices egerit. antequā. n. radices egerit, eius permanet, cuius fuerat. † Adeò aūt ex eo tpe quo radices egerit planta, proprietas eius cōmutatur, [g] vt si vicini arbor ita terram Titij presserit, vt in eius fundum radices [h] egerit, Titij effici arborē dicamus. [i] ratio [k] .n. nō pərmittit, vt alterius arbor esse intelligatur, q̃ cuius in fundū radices egerit. Et ideo prope cōfiniū arbor posita, si ēt in vicini fundū radices [l] egerit, cōmunis fit. Qua ratione aūt plantæ quæ terra coalescunt, solo cedunt: [m] eadem ratione frumenta quoq; quæ sata sunt, solo cedere intelliguntur. Cęterum sicut is qui in alieno solo ædificauit, si ab eo dominus petat ædificium, defendi potest per exceptionem doli mali, secundū ea quæ diximus: [n] ita eiusdem exceptionis auxilio tutus esse potest is qui alienum fundum sua impensa bona fide conseuit. [o]

C

A

actionē: vī ff. de nego. gest. l. si pupilli, §. sed & si quis. Itē & p e. i. p exceptionē: vt hic. Itē & p o. i. p officiū iud cis: vt p. l. C. de rei uēd. l. domū. vt modo diximus. Et hęc in rei vindi. locū habēt. In petitione verò hr̃ditatis bonæ fidei possessor seruat oēs: at malæ fidei possessor necessarias & utiles p officiū iudicis, alias p exceptionē doli re existēte meliori, in qua facte sunt: voluptarias verò abradit: vt ff. de pe. hr̃d l. plane in cæteris.

[*Si Titius.*] Casvs. Dñe, Titius eradicauit plantā Mæuij: & illā in suo solo plantauit. modò q̃ro à uobis, qs censetur dñs illius plantæ? Ad hoc rñ. Si Titius plā tā Męuij in solo suo plā tauerit, ipsius Titij plāta efficit̄. Et similiter in casu conuerso, si Titius suā plantā in solo vicini plantauerit, dñium plāte uicino acquisitū intelligit̄. Et hoc est verū in vtroq; casu si plāta radices egerit. Nā ante emissionē radicū, eius p̃manet, cui⁹ antea fuerat. In tm̃ aūt ex eo tpe ex quo planta radices emisit, p̃prietas ipsius plantæ transfert̄: vt si arbor Mæuij in terrā Titij radices egerit, arbor p emissionē radicū intelligat̄ esse Titij. Ratio. n. naturalis non permittit, vt arbor alterius esse dicat̄, q̃ eius in cuius fundū radices egerit. vnde arbor p̃pe ꝟfiniū duorū fundorū posita, si in vicini agri fūdū radices emiserit, p emissionē radicū cōserit. Et hæc dicūt̄ vsq; ad illum. §. qua rōne.

† Ideoq; directo vindicari pōt: superiore casu vtiliter. Cuiac.

[g] *Cōmutatur.* sc̃d videt̄ nō cōmutari, cū primo dño rei vind. det̄: vt ff. de rei vin. l. si frumē tū. §. de arbore. q̃ est ꝟ. Solu. licet ibi dicāt Varus & Nerua, Damus: nō tñ seq̃t̄, ergo nos damus. Vel dam⁹ de æstimatione, sed nō de plāta: vt diximus. s̃. e. §. plane si lōgiori tpe. Additio. Et hæc vltima cōiter approbat̄ p. l. in rem. §. item quæcunq;. ff. de rei vin. Christopho.

c) Hodie ītcipit, idē Pōpo. scribit si frumentum.

[h] *Radices.* omnes, ut differat à sequenti.
[i] *Dicamus.* imò vr̃ ei⁹, ī cui⁹ fūdo originē duxit: vt ff. ar. fur. cę. l. si plures. §. fi. Sol. hęc corrigit illā. d Vł dic, ibi poterat viuere arbor ex fūdo. j. hic nō. Vł efficit̄ e Titij p parte. s̃. vt hic ñ in totū, vt ibi.
[k] *Ratio.* facit. ff. e. de acq. re. do. l. ad eo in fi. & l. seq. & l. qua rōne.
[l] *Radices.* pro parte.

d) Dic, hoc nō tenetur q̃a legū correctio est exuanda. Ange.

[*Qua ratione.*] Casvs. Dñe, Titius seminauit frumentū suū in solo vicini, modò q̃ro q̃s intelligit̄ eē dñs illius frumēti? Ad hoc rñ. Amice, eadē rōne qua diximus q̃ plātæ q̃ in solo alteri⁹ radices egerūt, solo cedūt: eadē rōne frumēta q̃ in alterius solo seminata sunt, solo cedere ītelligunt̄: & p ꝟsequēs dño soli iure accessionis acq̃runt̄. & sicut s̃. diximus q̃ ille q̃ ī alieno solo ędificauit, si dñs soli ab eo vīdicet ędificiū, tueri se poterit aduersū dñm vīdicātē p exceptionē doli mali, nisi pretiū materiæ, & ī-pēsas ī ædificio factas dñs parat⁹ sit ei refūdere: ita q̃ ī alieno fūdo bona fide suis ī-pēsis seminauit: si dñs fūdi ab eo vīdicet frumētū, eiusdē exceptionis auxilio tut⁹ eē poterit. & hæc dicunt̄ vsq; ad illū. §. Hęc quoq;. cui⁹ casus plan⁹ ē, vsq; ad illū. §. si q̃s. Fr.

e) Ista est vera: ut tenet glo. in di. §. fi. secundum Ange.

[m] *Solo cedunt.* vr s̃. proxi. §.
[n] *Diximus.* s̃. e. §. certe. Sed q̃d si aliq̃s ex semine meo ī alieno fundo seminauit, ꝟ quē agā? Rñ. ꝟ seminātē nō: qa nō possidet, nec dolo fecit quo min⁹ possideret. Itē nec ꝟ possidētē, qa ei⁹ facto nihil actū ē. Sd̄ tñ dic eū teneri ĩstar tigni iniūcti, q̃ tenet̄ ēt si positū ab alio hēat, vł teneat: vt dixim⁹. s̃. e. §. cū ī suo. p l. ff. de his q̃ deie. vel effu. l. si verò. §. si id qđ positū. Et eadē † q̃ltio fit ī plātatis: & eodē mō soluit̄: cū sit rō similis: vt ff. mā. l. Lucius. §. 1. ī fi.

† Intellige totā hanc glo. in bona fide seminante, & in eo q̃ seminatu habet bona fide, secundum Fab Aegi. Per.

[o] *Consecuit.* id est plantauit, uel seminauit.

a *Chartis*.vt de bombyce:vt sunt hæ quæ de Pisis veniunt. Acc.
b *Membranisuè*.quæ de membris animalium eripiuntur.
c *Solo*.vt supra eod.§.cum in suo.
d *Carmen*. metricè.
e *Historiam*, noui & ueteris testamenti. idem dicam in fabula Romãcia,vel quolibet libro prolaico.
f *Orationem*. ad deum, vel ad populum, vel ad principem.
g *Corporis*. i.libri.
h *Non Titius*. s. scriptor bonæ fidei.
i *Petas*, directã in rem.
k *Bona fide*. si autẽ mala, laborem donasse videtur:vt ꝫ.eod.§. certæ. Sed nunquid actionẽ scriptor habet reddito libro? Rñ. sic, si bonã fidem habuit, actionẽ dico.s. in factum: vt ff. de rei vind.l.in rem.§. itẽ si quæcunq;.si malã fidẽ habuit, non hẽt actionẽ:qa nec exceptionem hẽt, vt hic. Sed cũ hodie pretiosior sit scriptura,q̃ charta, nunqd mutat hoc? Rñdẽt qdã, vt Azo, ꝙ sic: nos ꝙ nõ,b ar.C.de test.l.sancimus.& C.de appellationib⁹.l.ꝓcipimus.in fine.
l *Pinxerit*, siue bona fide, siue mala fide, ſm Pla. nos ꝛ: qa bona fide:vt j̃ e.§.ibi,vtiq; &c.
m *Tabulam*.qd si in marmore? Rñ.ꝛ seruari forte.Arg.tñ ꝛ j̃ de testa.§. penul. Additio. Sed ibi loquit in re separabili à materia,hic secus. Et ideo non actionem sed exceptionẽ habet per istum textum.
n *Cedere*.ff.de rei uind.l.in rem.§.sed id quod in charta. contra. Solu.hæc corrigit illã. Vel distingue * an pretiosior sit illa scriptura,quàm tabula: secundum. P. qui ait locum habere quod hic dicitur,si pictus est homo, non vrsus:bono * colore, non atramento. Additio. Dic ꝙ gl. bene loquitur in hoc:sed male in eo quòd dicit de vrso:quia depictum semper exornat materiam,dummodo sit honestum, secundum Chri. hic.
o *Apellis vel Parrhasij*. propria nomina pictorum.
p *Eam petat*. s. directa rei vindicatione: vt ff. de acquir.re.do.l. qua ratione.§.sed non ut literæ.ſ̃ecundum Azonem.
q *Vtilis actio*.in rem,non directa: quia definit dñs esse. & sic est mirabile. ꝙ non domidus à domino vindicat. sic contingit aliàs in Publiciana in q̃busdam casibus,ut no. j̃.de actioni.§.alię.
r *Imposuit*. hoc mirabile contingit hic, quòd conditio possidẽtis est deterior,quàm petentis:aliàs contra:vt j̃.de interdict. §. commodum.sic & aliàs.ff.de noxa.l. si quis à multis. & ff. si ex noxa.cau.agatur.l.j.in fine.& l.ij.& ff.de petit. hæredita. l. cùm idem.Sed ad hoc respon.ꝙ in causa noxali esse poterit, quòd secundo agens non probabit. Item in petitione hæreditatis si bona iura habuit in vincendo,hæc eadem habuit in defendẽdo:& sic non est eorum conditio deterior. Item cùm hic habeat actionem pictor, si non possideat: multo magis exceptionem debet habere soluto pretio:vt ff. de superficiebus. l.j. §.quod autem. & ff.de regulis iuris.l.cui damus. Sed nunquid domino quondam tabulæ, eidem conceditur si possideat, si pretium picturæ soluat? Rñdit Rom. ꝙ sic:cum sibi actio detur.Ego contra: vt sit differẽtia inter dominum & pictorem. Item qs præferẽ si ambo contra extraneum possidentẽ agant? Rñ.is qui directam habeat actionem i.pictor, secundum Ioãnem.Sed nunqd si tabula fuerit abrasa, remanet pictoris? Rñ. sic:vt ff.de rei vind.l.in rem.§.item quæcunque. versi. & quod semel.Sed quare aliud in picturis,quàm in scripturis? Rñ. quia pictura pretiosior * est quàm scriptura, secundum Ioan.
s *Surripuit*. antequam pingeret.
t *Alius*. post picturam.
u *Tabularum*.ẽt,subaudi.nã & pictori ꝛ extraneum furẽ datur, ſm Azonem.Vel melius (ut mihi videtur) hic loquitur quando fuit subrepta antequã esset picta. sed ẽt ꝛ dñm tabulæ sibi surripientem posset dari pictori furti actio,facto furto tabula iam picta? vt j̃.de obligat.quæ delict.nascun.§.aliquando.

Scriptura quantũuis pretiosa cedit suppositæ chartę: tabula tñ,picturę superimpositę cedit.

Literæ quoq; licet aureæ sint, perinde chartis a mẽbranisvè b cedũt,ac solo c cedere solent ea quæ inædificantur,aut inseruntur.ideoq; si in chartis membranisuè tuis carmen, d uel historiam, e uel orationẽ f Titius scripserit:huius corporis g non Titius h sed tu dñs esse uideris. Sed si à Titio petas i tuos libros, tuasuè membranas,nec impensas scripturę soluere paratus sis: poterit se Titius defendere per exceptionem doli mali, utiq; si earum chartarum mẽbranarũuè possessionem bona fide k nactus est. Si quis in aliena tabula pinxerit, l quidam putant tabulam m picturæ cedere,aliis uidetur, picturam, qualiscunq; sit, tabulæ cedere. n sed nobis uidetur melius esse tabulam picturæ cedere.Ridiculum est enim, picturã Apellis o uel Parrhasij in accessionẽ uilissimæ tabulæ cedere. Vnde si à domino tabulæ imaginẽ possidente, is qui pinxit, eã petat, p nec soluat pretiũ tabulæ: poterit per exceptionẽ doli mali submoueri. At si is qui pinxit,eam possideat, cõsequẽs est vt vtilis actio q domino tabulæ aduersus eum detur.quo casu si non soluat impensam picturę, poterit ꝙ exceptionẽ doli mali repelli,vtique si bonæ fidei possessor fuerit ille qui picturam imposuit. r Illud autem palam est, ꝙ siue is qui pinxit, surripuit s tabulas,siue alius, t cõpetit domino tabularum u furti actio.

Titulo & bona fide alienum fundũ possidens, percep tos fructos suos facit: malæ fidei uerò possessor etiam consumptos restituit.

Si quis à nõ dño,quę dñm esse crediderit, bona fide x fundũ emerit,vel ex donatione, aliave qualibet iusta y cã æquè bona fide acceperit: naturali rõne z placuit,fructus a quos percepit, eius esse pro cultura b & cura. c Et ideo si postea dñs superuenerit,& fundũ uindicet: de fructibus ab eo cõsumptis agere non potest. d Ei verò q alienũ fundũ [*si quis &c.*] Casvs. In hoc§. dicit Iustin. ꝙ si emerit aliquis fundũ bo.fi.à non dño, quem tñ ipse crediderit dñm esse,vel cã donationis, vł qualibet alia iusta cã, q̃ ad dñij trãslationem sufficiat,& bo.fid. accipiat:iure gentiũ,qđ naturali rõne introductũ est,fruct⁹ quos inde receperit, ꝙ cultura suos facit. vñ verus dñs si postea uindicat ab eo fundũ,q eũ emerit: de fructib. ab eo ꝛsumptis ad uersus eũ agere nõ poterit.sec⁹ est ĩ malę fidei possess. Nam ille q sciẽs alienũ fũdũ possederit, fruct⁹ suos ñ facit. vñ si dñs fundi ab eo fundũ uindicauerit:nõ solum fundũ,sed ẽt fructus cũ fundo, licet ab eo consumpti sint, cogit dño restituere. Et hæc dñr vsq; ad illum.§.is verò.

x *Bona fide*. quæ ĩ initio exigitur,s.ut credat sibi dantem habere ius distrahendi:ut ff. de usur. l.qui scit.§. finali. d Nec obstat qđ est.ff. de acq. rerum do. l.bonæ fidei. §.in contrarium. quia ibi opponendo loquitur,non ponendo.
y *Iusta*, cùm multæ sint causæ siue tituli acquirendi: ut in ff. colligitur in varijs titulis. sub tit. de vsucap. usque ad tit. de re iud. idẽ tamen & si titulum non habeat: ut arg.ff. finium regun.l. iiij.§. post litem.versi.sed ante.
z *Naturali ratione*.i.iure gentium, de quo loquitur hic titu. cui naturalis insita ratio est.
a *Fructus*. scilicet industriales * aliud in naturalibus: ut ff.de vsur.l.fructus.nec obstat.ff.de acquirend.rerum domin.l.bonæ fidei.in princip.quod enim ibi dicit omnes,exponitur siue facto possessoris,siue alterius percepti, industriales tñ: ut ff. de vsur,l.qui scit.§. præterea. Sed naturalibus fructibus consumptis, an teneatur possessor:Respondetur.Non tenetur possessor rei vindicatione:quia nõ possidet, nec dolo desiit possidere:sed condictione sine causa tenetur inquantum locupletior est arg.ff.si cert.pet.l.si & me.
Additio. Sed si non sit effectus locupletior,nõ tenetur, nisi esset malæ fidei. Angelus,
Pro cultura & cura. Plus est cura quàm cultura: nam & fructus pecorum curari dicuntur. l. fructus.§.non solum. solut.matrim. Bene autem, pro cultura & cura: nam fructus, qui per se nascuntur, bonæ fidei possessoris non sunt. l. fructus, de vsur. interim quidem sunt eius. l. bonæ fidei de acquir. rerum dom.id est quandiu res euicta non fuerit. Re euicta nisi eos usuceperit, eorum nomine tenetur. Sic ab eo tempore fructus percepti quo possessor cognouit rem alienam esse, eius interim sunt.l.qui scit.§. ult.de usur. at si exitum finemque iudicij inspicias, eius non sunt, quem Pomponius in utraque specie potissimum inspexit. l. fructus. l. bonæ fidei. Pomp.verendum.Cuiac.
b *Pro cultura*.ut segetes.
c *Et cura*. ut lac, & pilus, & lana.
d *Non potest*.nec ad pretium: ut j̃.de offi.iudi.§. & si hæreditas. versi.si verò.& ff.finium regundorum.l.iiij.§.post litem.versi.sed ante.si tamen extant, non rei vindicatione, quia percipientis sunt,sed officio iudicis tenetur reddere: ut C. de rei vindica.l. certum.§.bona fide.

a) Si autẽ sit scriptor ad mercedẽ: & sibi de suo labore non satisfiat:potest retinere quiternos : ut no.gl.in l.si nõ sortem.§.si cẽtũ. & ibi Barto. & Bal. de cõdi. indeb. & Cyn.& doct. in l. fi.C.commoda. Ang.

b) Et bene secũdũ Angel. hic per istum tex.

* Hæc vera. nã tã in pictura, quam in scriptura inspicitur ꝙ est pretiosius secũdum Angel. Acgi. Per.

* Bene loquitur de colore & atramento, sed de homine & urso non,quia nõ est quę rendũ qđ sit pictũ, modo sit honestũ: Fa. Aegi. Per.

c) Apellis & Parrhasij meminit Pli. li. nat. hist. 35.ca.10. & aliis itẽ locis. Pictura ẽ pretiosior. scriptura.

* Hæc ratio nõ videtur per petuam:qa scriptura pretiosior esse Potest & carior secũdum Fab. Aegi. Per.

d) Dic hoc uerum in alijs contractibus ꝓter quã in emptionibus,qa in illis requiritur ꝙ duob. tẽporib. habeat bonã fidem: uidelicet tẽpore contractus, & tẽpore traditionis: ut est tex. in l.2.ff.ꝙ empto. & que sit ratio differẽtię,ibi no. Ange.

* Fructus industriales,q non ꝓueniũt sine hominis industria,ut animum,oleũ frumẽtũ. Naturales uero, qui ipsa natura proueniunt, ut poma, fœnũ. Aegid. Per.

a *Non idem.* ut faciat fructus suos.
b *Cogitur restituere.* distingue tñ: qa si hẽt titulũ malæ fidei possessor, de consumptis condictione sine * cã: de extantibus rei uindicatione tenetur, de pcipiẽdis pp titulũ excusatur: ut C. de rei vind. l. si fundũ. nisi in quatuor casib. Primo qñ emit ab eo quẽ scit vẽdere in fraudẽ creditorũ: ut ff. q̃ in frau. cre. l. ait prætor. §. p hãc. Secundo qñ emit ab eo qui metu cõpulsus est, vt ff. quod met. cau. l. sed & partus. Tertio quando emit cõtra interdicta legum sciẽs: vt C. de agri. & censi. l. quemadmodum. lib. xj. Item in quarto, s. quando emit à fisco nõ solẽniter uendente: ut C. de fide instru. & iur. hastæ fisc. leg j. a Isti quatuor casus ẽt no. ff. qđ met. cau. l. sed & part⁹. & l. si fundũ. C. de rei vind. Si nõ hẽt titulũ, de ꝓsumptis cõdictione sine cã: de exantib. rei vindicatione: vt C. de condic. ex lege. l. pe. & C. de rei vindicatione l. si fundũ. de pcipiẽdis officio iudicis. ff. de rei vindicatione. leg. si nauis. §. fi.

* Condictio sine cã competit quotiẽs aliq̃d est vel fuit apud te sine causa, quod mea interest habere. ff. de cond. sine cã per totum. Aeg. Per.

a) Hoc p cedit, quia ille emit circũ scripta solennitate iuris: secũdũ Christop.

[*Is uerò.*] Casvs. Domine, Titius hẽt vsumfructum invniuersitate fundi: mõ quæro à uobis. quando Titius vsufructuari⁹ dominus fructuũ esse intelligatur? Ad hoc rñ. Amice, iste ad quẽ vsusfructus pertinet: non aliter dominus fructuum effici intelligitur, quàm cũ huiusmodi fructus ipse pceperit, & ĩ horreo suo reposuerit: & ideo si vsufructuarius maturis fructibus, & à solo sepa

ad 6. in pecudum. adde tradita a Greg. Lopez in l. 20 tit. 11. p 4 glo. 1.

ratis, nondum tamẽ in horreo suo repositis decesserit: ad hæredem suum huiusmodi fructus non transmittit: sed dño proprietatis morte vsufructuarij acquiruntur. Et quæ de usufructuario diximus, eadẽ fere & de colono qui nummis colit, intelliguntur. Sed pone ꝙ aliquis habeat vsumfructum in oue, vel in capra, vel in equo, uel in uaca: modo quæro quid intelligitur esse in huiusmodi usufructu. Ad hoc rñ. Amice, in pecudum fructu etiam fœtus est: sicut lac, & pilus, & lana. unde dico tibi, ꝙ agni, hœdi, & succuli, & equuli statim cũ editi fuerint, naturali iure in dominio usufructuarij esse intelliguntẽ. sed secus est in eo qui habet usumfructum ancillę: quia ad dominum proprietatis ptinet. Sed domine, pro deo quare nõ fuit statutũ partũ ancillarũ esse in usufruct. sicut fœtus pecorum? Ad hoc rñ. Amice, optima ratione hoc statutũ fuit. Absurdũ enim uidebatur hoĩem in fructu esse: cũ omnes fructus hominis gratia ipse deus adinuenerit. Sed si aliquis vsumfructũ gregis hẽat, & aliqua ouis perierit: vsufructuarius in locũ demortuorũ aĩaliũ ex fœtu subbmittere dẽt. & ita Iuliano uisũ ẽ. Et simi'r q hẽt usumfructũ uinearũ vel arborũ, alias substituere debet. Recte enim colere dẽt fructuarius, & quasi bonus paterfamilias uti. Et hæc dñr usque ad illum §. thesauros. in quo Iustin. determinat qual'r per inuentionẽ dñiũ acquiritur de iure gen. & casus planus est usq; ad illum §. per traditionem. Fr.

b) Et est ratio, qa ususfructuarius adminiculũ facti desiderat: ut l. 1. ff. quãdo dies vsusfr. leg. ce. nec sola naturalis Possessio quã habet sufficit ad acquirendũ sine separatione noie suo facta secũdum Ang.

c) Idẽ est si non esset in horreo, sed tamẽ essent plene recepti, ut qa excusi à spicis, secũdum Por. Aegi. Per.

c *Ipse.* alio. n. percipiente non fiunt sui, b sed fiunt bonæ fidei possessoris ẽt si eos alius percipiat: ut ff. de usur. l. qui scit. §. præterea. uel aliter si ipse percepit, non etiam hæres eius. nec enim ad hæredem transmittit. Accur.

d *Perceptis.* ut si in horreo repositi c sunt, facit suos fructuari⁹: sed bonæ fidei possessor statim ut à solo separati sunt: ut ff. qb. mo. usus fruct. amit. l. si usufructuari⁹. Est & alia dria: qa fructuarius facit suos naturales fructus, bonæ fidei possessor: non: ut ff. de usufruct. l. usufructu legato. & de usur. l. fructus.

Institut.

Sciens possederit, nõ idem [a] cõcessum est. itaque cum fundo ẽt fructus, licet consumpti sint, cogitur restituere. [b]

Fructus à solo separati fructuarij fiunt non etiam pendentes: ideo nondum perceptos ad hęredes non trasfert.

Is verò ad quem vsusfructus fundi pertinet, nõ aliter fructuũ dominus efficit, quàm si ipse [c] eos perceperit. Et ideo licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis [d] decesserit: ad hẽdes eius nõ pertinẽt, sed domino [e] proprietatis acquiruntur. Eadẽ ferè & de colono [f] dicuntur.

Fœtus, lac, pilus, & lana, sunt in fructu pecudum: partus verò ancillæ non dicitur in fructu: & ideo non pertinet ad fructuariũ ancillæ. Aretinus. l. 23. tit. 31. p. 3.

In pecudum fructu etiam fœtus [g] est: sicut lac, pil⁹, [h] & lana. itaque agni, hœdi, & vituli. & equuli, & suculi [i] statim naturali [k] iure dominij fructuarij sunt. Partus verò ancillę in fructu nõ est: itaque ad dñm proprietatis ptinet: [l] Absurdũ [m] enim videbatur, hominẽ in fructu [n] esse: cum oẽs fructus rerum [o] natura, gratia hoĩs comparauerit.

Debet vsufructuarius gregis de fœtibus submittere in locum demortuorum, & similiter arbores & uites in locum demortuarum. Aretinus. l. 22. tit. 31. p. 3. et l. 21. tit. 11. p. 4.

Sed si gregis [p] vsumfructum quis habeat, in locũ demortuorum capitum ex fœtu [q] fructuarius submittere [r] debet (vt & Iuliano visum est) & in vinearum demortuarum vel arborum locum alias debet substituere. Rectè enim colere, & quasi bonus paterfamilias vti debet.

Thesaurus vel in suo, vel in religioso, vel in sacro loco inuentus, efficitur inuentoris: in alieno vero, casu fortuito inuentus, solùm pro dimidia efficitur inuentoris, & domini soli pro alia dimidia. Aretinus.

Thesauros [s] quos quis in loco [t] suo [u] inuenerit, diuus Hadrianus naturalem æquitatẽ secutus. ei concessit, qui eos inuenerit. Idemq; statuit, si quis in sacro aut religioso [x] loco fortuito casu [y] inuenerit. At si quis in alieno loco, non data ad hoc opera, [z] sed fortuitu inuenerit: dimidium dominò [a] soli con-

c *Domino.* sed per quam actionem? Respon. per rei uindicationem, cum dominus sit: vel condictione ex hac lege.
A
f *De colono.* qui nummis * colit. nam oẽs fructus facit suos vt vsufructuarius: sed differunt, qa colonus talis facit fructus suos statim vt à solo decerpti sunt: vt ff. de fur. l. si apes. §. fin. secus in vsufructuario, vt hic dicit̃ vel dicas de partiariis: * vt ff. loc. & cõduc. l. cũ in plures. §. messem fm Azo. Item dicit fere, propter aliud: quia colonus transmittit ad hæredẽ: vt infra de loca. & condu. §. fi. sed fructuarius non, ut hic.

* Colonus q̃ sub certa annua mercede pecunia numerata agros suscipit colẽdos. Aegi. Per.

*Partiarij sunt, qui terram colunt, ppartę dimidia vel tertia vel alia secundũ fertilitatẽ terræ, aut sterilitatẽ. Aegi. Per.

g *Fœtus.* quasi dicat ita fœtus sicut, &c.
h *Pilus.* bouis vel etiam caprarum ad borram sellarum.
i *Et suculi.* id est parui sues.
k *Naturali.* id est gentium, de quo loquitur. ꝙ. eo. §. singulorum.
l *Pertinet.* quantum ad plenam proprietatem: nisi etiam & in partu sit vsusfruc. legatus: vt ff. de vsufru. l. vetus.
m *Absurdum.* sic ff. de vsuris. l. in pecudum.
n *In fructu.* scilicet vt ipse sit fructus: sed tamen in eo relinquitur vsusfructus.
o *Rerum natura.* id est deus. sicꝭ. de iur. na. in prin. unde dicitur apud Ouidiũ, Pronaq; cùm spectent animantia cætera terram: Os homini sublime dedit, cœlumque videre Iussit: & erectos ad sydera tollere vultus. Sic ff. de ædil. edic. leg. iustissime. & ff. de furt. leg. qui vas. §. ex furtiuis. & ff. de peti. hę re. leg. ancillarum.

d) Item decem hoĩes cõstituũt populum vel turbã: tres collegiũ: duo congregationẽ, & rixam: ut C. 1. extra de electio. secundũ Christ. Et decem homines faciunt turbam. ff. ui. bo. ra. l. ꝑt r. §. 1. & numerus Charitũ incipit cõ uiuiũ, Musarum verò numerus finit ipsum. ĩ nõ debẽt esse in cõuiuio pauciores tribus: nec plures 10. vt scribit Gel. ĩ not. atti. & Macrobius. Aegi. Per.

e) Quid si concurrãt vnus contra alterũ: vel ambo contra tertiũ, quid iuris? itẽ q̃d in vsufructuario: vel si reperiatur in fundo pręscripto, seu dotalio? uide per Ang. hic.

f) Qui ad hoc fodiẽdum non fuit conductus: aliàs secus ut l. qui ꝑ prio. §. ꝑcurator, ut in cæteris ff. de ꝑcu. Ang. g) Hoc est falsum: ut l. is qui in alieno. §. fi. ff. de acquire. do. Ang.

P *Gregis.* grex. est numerus. x. ouium, vel quinque porcorum simul & congregatim. consistentium: d vt ff. de abigeis. l. oues. & facit. ff. de vsuc. l. rerum mixtura. §. tertium.
q *Ex fœtu.* Aliunde enim non submittit, secundum quosdam. vel forte submittet etiam aliunde: arg. ff. de vsufruc. l. qd ergo. §. sed ꝙ dicitur. in fi. Addition. Hæc gl. communiter approbatur, ut non solum ex fœtu aliarum suppleat capita: sed ẽt opus habeat aliunde quærere, & supplere. Christopho. & Ang.
r *Submittere.* quæ submissio non fit si in singulis capitib. sit vsusfruc. vt ff. e. de vsufruct l. quid ergo. §. sed quod dicitur. in fin.
s *Thesauros.* Est autẽ thesaurus, pecunia ab ignotis dominis vetustiori tẽpore abscondita: vt C. de thesauris. l. j. li. x. in prin. vel depositio pecunię cuius memoria non extat: vt ff. de acqui. re. do. l. nunquam. §. thesaurus. quandoque improprie dicitur: vt ff. de acquir. pos. l. peregre. in princ. & ff. ad exhi. l. thesaurus.
t *Loco.* aliàs solo.
u *Suo.* iure directo vel vtili: vt feudatarius vel emphyteuticarius, vel similes, licet Placen. aliud dixerit in his. Quid si mercenarius f dũ laborat in alieno, vel creditor in pignore inuenit thesaurum? Respond. dimidium eius est, in cuius fundo inueniunt: g & dimidium sibi acquirunt: ut ff. de acqui. re. do. leg. si is qui. §. quòd si creditor.
x *Religioso.* vt ff. de iure fisci. l. iij §. si in locis. contra. Sol. hic corrigit secundum B. vel hic secundum naturalem rationem, vt patet in litera, ibi secundum ciuilem rationem: quæ prævalet: sicut in vsucapione contingit, secundum Ioan.
y *Fortuito casu.* Casus est inopinatæ rei euentus ex diuersis causis proueniens ob aliud & aliud incepris.
z *Non data ad hoc opera.* aliàs totum domino redditur. in suo tamen loco potest operam dare, non tamen magica arte, aliàs esset fisci: vt C. de thesau. l. vnica lib. x. Accursius.
a *Domino.* sed per quam actionem? Rñ. per rei uindicationem,

E cum

cum dñs sit: vel condic. ex hac, l. ADDITIO. Pecunia tñ recondita in muro domus venditæ nõ cedit emptori, sed remanet reconditoris. Ang. An aũt sufficiat solus oculorũ aspectus: vel ẽt requiratur apprehensio, & qs præferat: vide per Christo. hic.

a *In Cæsaris loco.* scilicet patrimoniali.

b *Fiscali loco* non tñ publicè deputato. Accur.

c *Vel publico.* id est publicè deputato.

d *Ciuitatis.* quę loco priuatorum sunt: ut ff. de uerborum significatione. l. eum qui uectigal.

e *Fisci.* sed si fisci partẽ suppresserit, totum cũ altero tanto reddit: ut ff. de iure fisci. l. iij. §. fi.

[*Per traditionem.* CASVS. Dñe, iam vidi multos modos p quos acquirit dominium de iure gent. nunqd plurib⁹ modis põt acquiri? Rñ. q̃ sic. Per traditionem enim à domino factã, iure gent. quod naturali ratione introductũ est, dominiũ nobis acquirit. Nihil enim tam conueniens est æquitati naturali, quàm volũtatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. & ideo cuiuscũque generis sit corporalis res, tradi potest, & à dño tradita alienat. Et ideo stipendiaria & tributaria prædia eodem modo alienari possunt. Sed domine, quæ dicuntur prædia stipendiaria & tributaria? Rñ. Iusti. Stipendiaria & tributaria prædia dicunt, q̃ in prouincijs sunt. Sed licet in Italia non sint talia prædia (cum inter prædia prouincialia & Italica quantum ad dominij transtationem ex nr̃a constõne nulla sit differentia (tamen si Italica prædia ex causa donationis, uel dotis, uel qualibet alia iusta cã ad dominij translationem sufficiẽte, à dño alij, tradãtur: sine dubio transferunt, sicut prouincialia prædia quæ eo. modo tradita fuissent. Sed licet dixerim tibi per traditionem transferri, hoc tñ non generaliter est uerum. nam uenditę res & emptori traditæ à dño, non aliter acqrunt emptori, q̃ si emptor uenditori pretium soluerit, uel alio modo eidem satisfecerit: puta dando ei fideiussorẽ, aut ẽt pignus: & hoc cauet ẽt. l. xij. ta. Rectè tñ dicit & de iure gen. hoc effici. Veruntñ si uenditor neq; pretio sibi numerato, neq; fideiussore uel pignore sibi dato, fidẽ emptoris sequutus ei rẽ tradiderit: dicendũ est statim rem emptoris fieri. Sed pone, Procurator Titij de uoluntate dñi uẽdidit mihi equũ Titij: & pretio numerato equum mihi tradidit. modo q̃ro, utrum p traditionem à procuratore factã dñium equi uideat mihi acquisitũ? Rñ. q̃ sic. Nihil. n, interest, utrum ipse dñs rem suam alicui tradat, an alius de voluntate eius. & ideo si alicui libera uniuersorum negotiorum administratio à dño permissa fuerit, & ipse administrator ex hmõi negotiis aliquam rem uendiderit, & tradiderit: huiusmodi rem p traditionem accipientis facit. Et hæc dicuntur usque ad illum. §. interdum. Franc. de Aret.

f *Per traditionem quoque*, non solum inuentione: ut s. §. proxi.

g *Iure naturali.* id est gentium: ut j. §. proxi.

h *Aquiruntur.* cã præcedente uera uel putatiua, aut indebitum: aliàs non: ut ff. e. l. nunquam. & j. hoc. §. ibi, Sed si quidem &c.

i *Nihil.* imò deo seruire. sed hyperbolicè loquit. sic. ff. de pact. l. j. in prĩ. & ff. de act. emp. l. ex emp. in prĩ. & C. de trãsac. l. nõ minorẽ.

k *Voluntatem.* dum tamen sit legitima. nam cui bonis interdictum est, non alienat: ut ff. de cura. fu. l. j. in princ.

l *Cuiuscunque.* id est siue mobilis, siue soli.

m *Corporalis.* incorporales enim tradi non possunt: ut ff. de acqui. rerum do. l. seruus. §. incorporales.

a) In qua & tradens & accipiẽs: conueniãt: puta q̃ amboc ã sciãt vel credãt subesse.

cessit, & dimidium inuentori. Et conueniẽter si quis in Cæsaris [a] loco inuenerit: dimidium inuentoris, & dimidium esse Cæsaris statuit. Cui conueniens est, vt si quis in fiscali loco, [b] vel publico, [c] vel ciuitatis [d] inuenerit, dimidium ipsius esse debeat, & dimidium fisci, [e] vel ciuitatis.

Rerum corporalium traditio à domino facta ex causa ad dominij translationem idonea, accipientem dominum facit. 146 ff. 28 p 3 B

Per traditionem [f] quoque iure naturali [g] res nobis acquiruntur. [h] nihil [i] .n. † tam cõueniẽs est naturali æquitati, q̃ voluntatem [k] dñi volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. & ideo cuiuscũque [l] generis sit corporalis [m] res, tradi potest, & à dño [n] tradita alienatur. [o] Itaque stipendiaria [p] quoq; & tributaria [q] prædia eodem modo alienantur. [r] Vocantur autem stipẽdiaria & tributaria prędia, quæ in prouincijs [s] sunt: inter quæ, [t] necnon & Italica põdia, ex nostra cõstitutione [u] nulla est C differentia: [x] sed si quidem [y] ex causa donationis, aut dotis, aut qualibet ex cã alia tradantur, [z] sine dubio transferuntur. [a]

Ita demũ traditione rei vẽditæ emptor dominus efficitur, si aut pretiũ vẽditori solutũ sit, aut aliter satis ei factum sit, aut fides de pretio habita: & quod p aliũ facim⁹ ipsi quoq; facere videmur. 146 ff. 28 p 3

† Venditæ † vẽrò [b] res [c] & traditæ, nõ aliter emptori acquirũtur, quàm si is vẽditori pretium soluerit: vel alio mõ ei satisfecerit: veluti expromissore aut pignore [d] dato. [e] quod quanquã cauetur lege duodecim tabularũ: [f] tñ rectè dicitur & iure gẽtiũ, id est iure naturali [g] id effici. Sed si is qui uendidit, [h] fidẽ emptoris [i] secutus fuerit: dicendũ est statim rem emptoris fieri. [k] Nihil [l] aũt interest, utrum ipse dñs tradat alicui rem suã, an uolũtate eius alius, cui eius rei possessio permissa sit. [m] Qua ratione si cui libera [n] uniuersorũ negotiorum administratio permissa fuerit à domino, isq; ex his negotijs rem vendiderit & tradiderit, facit eam accipientis.

n *A domino.* hoc q̃q; fallit, & eius q̃riũ inuenit verũ: vt j. q. alie. licet vel non. Sed hoc est regulare: ut hic, & ff. eo. l. traditio,

o *Alienatur.* id est dominium transfertur. Accur.

p *Stipendiaria.* s. q̃ militib. p stipendijs dantur: ut ff. de rei vindi. l. itẽ si verberatũ. §. ij. & de eui. leg. Luci⁹. & de acq. re. do. l. Iagris.

q *Tributaria*, quæ tributa Romæ reddunt.

r *Alienantur.* per traditionem. ADDITIO. Quæ quot modis fieri intelligatur, vide Ang. Et an per uerbum tradidit, positũ in instrumẽto, p̃betur: uide Bart. & Christoph. hic.

s *In prouincijs.* quasi dicat, talia põdia non sunt in Italia. Accur.

t *Inter quæ.* s. puincialia.

u *Constitutione.* ut C. de usucap. transl. unica.

x *Nulla est differentia.* scilicet quantũ ad dominij translationem: vt C. de vsucap. trãsfor. l. unica. sed quãtum ad tributa est differentia. C. de episco. & cleri. l. de his.

y *Sed si quidẽ.* uerè nulla est differentia: sed si &c.

z *Tradantur.* scilicet stipendiaria prædia & tributaria. Accursius.

a *Transferuntur.* s. prouincialia prædia, sicut Italica. & est uerum in omnibus, nisi scriptura necessaria sit, ſm Ioan. ut C. de suffra. leg. unica. §. quòd si prædia. Itẽ sunt uera, si accipiens inducatur in uacuam possessionem, secundũ quosdã: ut C. de proba. l. cũ res Ioan. q̃ ut ff. de fun. dot. l. si fundum, & de acquirẽ. re. do. l. homo. liber. §. quicquid. sufficit enim induci in possessionem, licet nõ uacuam. Quod autem in d. l. de proba. dicitur demonstratiuè q̃ sic cuenerit, non causatiue dicitur.

b *Verò.* pro sed. Accursius.

c *Res.* quæ loco * pignoris à venditore teneri possunt: ut ff. de act. emp. l. Iulianus. §. offerri.

d *Pignore.* quod sic intelligo, si placeat venditori aliud q̃ pretiũ accipere: aliàs non: ut ff. si cer. pet. l. ij. §. j.

e *Dato.* poterit ergo vindicare venditor rẽ. s. si non fuit de pretio satisfactum: vt ff. de trib. l. procuratoris. §. sed & si dedi mercem, nisi emptor tunc pretium offerat: ut ff. man. l. diligenter. §. j. in fi. & ff. de precario. l. ea quæ.

f *Lege. xij. tabularum.* quæ est ius ciuile: ut ff. de iusti. & iur. l. ius ciuile. §. hoc igitur. non solum gentium, [b]

g *Iure naturali.* sic dictum q̃ naturali ratione inductum fuit: ut ſ. de iure natu. §. quod uerò. & §. sed naturalia.

h *Vendidit.* & tradidit.

i *Fidem emptoris.* quid si dedit diem ad soluendum? respon. non facta solutione uindicat, secundum Ioã. [c] ut C. de pact. inter emp. & uendi. l. commissoriæ. potest tñ contradici: quia aliud est simpliciter diem solutioni statuere, aliud pactum legis cõmissoriæ * ponere. Item quid si simpliciter tradat? Rñ. uidet sequi fidem, nisi contra probetur: ut qa fortè dicebat emptor præsentem se habere pecuniam: ut arg. ff. de pig. act. l. ij. Et arg. contra. ff. de trib. l. procuratoris. §. sed si dedi.

k *Emptoris fieri.* nisi in casibus: ut ff. de iur. fis. l. si procurator. §. fi. & ff. de re iud. l. à diuo Pio. §. sed si emptor.

l *Nihil.* quod enim quis per alium facit, ipse facere vr̃: ut ff. de vi & vi ar. l. j. §. deiecisse, & j. de iniur. §. non solum. & ff. de iniur. l. item apud. §. fecisse.

m *Permissa sit.* vel ab ipso dño, vel ab alio domini voluntate.

Si cui libera.] Hic alienare ita demũ potest, si id exigat negotiorũ administratio: nõ donãdi, nõ deminuẽdi causa. deniquẽ eadẽ lege transigere potest. l. mãdato. ff. de procurat. Cuiacius.

n *Libera.* secus in generali procuratore, qui nõ habet liberam: vt ff. de

† Et si partem ad fiscum pertinentem, suppresserit, totum cum altero tanto cogitur soluere. l. 3. §. fi. ff. de iur. fisc. Aegi. Per.

† Nihil tã naturale quã volũtatem domini rem suam in alium trãferẽtis seruari. de iure cano. trãsfertur beneficiũ per sñiam Papæ etiã sine traditione: vt in ca. ppo fuit. cũ gl. sup verb. vacare. ex de concel. præb.

† nota huic §. Decisionem totum hic in omni contractu ita Bart. in l. si ser⁹ uus. §. 3. q locauit n°. 2. ff. de furtis et idem tenet Salicet. in l. traditionibus n°. 5. et 6. C. de pactis et extenuata tradat Felicianꝰ lib. 3 decisionꝰ 5. §. n°. 22. ubi tradit tres limitationes regule tradita hic in ff. sed vide.

Prædia stipendiaria.

Prędia tributaria.

† Facit ad hunc §. gl. 2. in ca. fi. extra de pigno.

* Nam hęres appropriè pignus nõ sunt: quia ad huc suę res sunt sicut ante traditionẽ: ratio, q̃a pignus & dominium nequeũt cõcurrere. l. neque pignus. ff. de regu. iur. Aegi. Per.

b) Ex quo non principaliter, sed approbatiue trãsfertur dominium ĩ quãtũ approbat ipsum contractũ dando formã: ut non alitertrãseat, q̃ si fuerit de pretio satisfactũ. Chris.

c) In contrarium õ veritas. q̃a tunc uidetur habere fidẽ de pretio: & transfert dominiũ etiã si protestatus esset se non cõfidere vltra decem dies, secundum Ang.

* Pactum legis commissoriæ dicit quãdo aliquas res uenditur ea conditio ne q̃ nisi pretiũ soluat ad certũ diẽ, erit inempta. ut colligitur ex l. 2. ff. e. cõmisso. Aegid. Per.

vt ff. de procu. l. procurator cui. & leg. procurator totorũ. ſed M. diſtinxit inter procuratorẽ totorũ bonorum, ut ibi: & uniuerſorum, ut hic. ADDITIO. Dic plene per Bar. in l. procurator cui generaliter libera. ff. de procu. & quando & quomodo dicatur libera conceſſio, uide ibi Bar. Ange.

[*Interdum.*] CASTS.

Dixit ſupra quòd non ſolum traditione tranſfertur dominium: ſed etiã quandoq; ſine traditione nuda voluntas domini ſufficit ad dominiũ rei ſuæ transferẽdum: ueluti ſi Titius aliquam rem tibi commodauit, aut locauit, aut apud te depoſuit. nam ſi præterea eandẽ rem tibi vendiderit, uel donauerit, aut dotis nomine dederit: quamuis eam rem ex cãvendõnis, aut donationis, vel dotis tibi non tradiderit, eo tamen ipſo q̃ ipſe patitur hmõi rem tuã eſſe, ſtatim per eũ dñium eius tibi acquiritur, ac ſi eo noĩe tibi eã tradidiſſet. & idem cõtingit in alio caſu. Nam ſi quis vendiderit tibi merces in horreo ſuo depoſitas, & claues horrei tibi emptori traditæ ſunt: dñium tibi mercium acquiſitũ intelligitur. Et non ſolum voluntate transferẽ dominium, qñ habet voluntatem transferendi in perſonã certam: ſed etiam aliqñ volũtas dñi ſufficit ad dñiũ rei ſuæ transferendum in perſonam incertam: vt in tali caſu. Prætores vel conſules qñ miſſilia, id eſt aurum vel argẽtum, in vulgus proijciunt, vt multitudine populi ad hmõi miſſilia cõcurrente, liberius poſſint ptrãſire: licet ignorẽt quãtũ quiſq; accepturus ſit: tñ q̃a uolunt unũquemq; eſſe dñm eius qd̃ acceperit, ſtatim accipientẽ dñm efficiunt. Et eadẽ rõne uerius eſſe vr̃, ſi aliquis rẽ pro derelicto à dño habitã occupauerit: ſtatum ipſum occupantẽ dñm fieri. Sed dñe, dicatis mihi, qũo dr̃ qd haberi p̃ derelicto? Ad hoc Rñ. Amice, illud pro derelicto hr̃, quod dñs tali intentione abiecit, ut illud amplius in numero rerũ ſuarum eſſe nolit: & ideo ſtatim cum abiecerit, dñs eſſe deſinit. unde cum in nullius bonis ſit: de iure gen. occupanti conceditur. Sed & alia cã proijciendi res eſt: vt qñ in tempeſtate maris cã exonerandæ nauis eijciunt̃: & idcirco in hmõi rebus eiectis aliud ius ſtatuit̃. Nã huiuſmodi res in tempeſtate maris eiectæ remanent in dñio eorum qui eas eiecerunt: quia uerùm eſt dominos eas nõ eo aĩo eieciſſe, ut amplius eas non hr̃ent: ſed quò magis ipſi cũ naue exonerata periculũ maris euadere poſſent: & ideo ſi quis hmõi res fluctibꝰ expulſas, uel etiã in ipſo mari conſecutus fuerit animo lucrandi: furtum committit, & actione furti tenet̃. Non enim multũ uidentur diſtare ab illis rebus quæ de rheda currente dñis nõ uidentibus cadunt. h. d. uſque ad finem tit. Franc.

Qui rem ſuam iamdudum alicui ex cauſa ad dominum in idonea traditã, eidẽm poſtea iuſto titulo conceſſit, dominium ſine noua traditione tranſtulit.

Interdum etiam ſine traditione, nuda [a] volũtas domini ſufficit ad rem trãſferendam: ueluti ſi rem quam tibi aliquis cõmodauerit, aut locauerit, aut apud te depoſuerit: poſtea aut uendiderit tibi, aut donauerit, aut dotis noĩe dederit. Quãuis enim ex ea cauſa tibi eam nõ tradiderit: B eo tamen ipſo quòd patitur tuã eſſe, [b] ſtatim tibi acquiritur proprietas. perinde ac ſi eo nomine tibi tradita fuiſſet.

Per traditionem clauium videtur traditum dominium mercium uenditarum. Aret.

Item ſi q̃s [c] merces in horreo depoſitas [d] vẽdiderit: ſimul atque [e] claues [f] horrei tradiderit emptori, transfert proprietatẽ [g] mercium ad Emptorem.

Etiã incertæ perſonæ fortuita à domino facta traditio dñium transfert: ideo miſſilia in vulgus C iactata, & res p̃ derelicto habitæ, apprehendentis fiunt. Quæ aũt pro derelicto habita dicantur, & quæ non ſubijcitur.

Hoc amplius, [h] interdum & in incertã [i] perſonam collata volũtas domini trãsfert rei p̃prietatem: ut ecce prætores & cõſules cum miſſilia [k] iactant in vulgus, ignorant quid eorũ quiſq; ſit excepturus: & tamen quia volunt, quod quiſq; acceperit, eius eſſe: ſtatim eum dominum efficiunt. Qua ratione verius eſſe videtur, ſi rẽ pro derelicto à domino habitã occupauerit quis, ſtatim eũ dñm effici. Pro derelicto autem habetur, quod dominus ea mẽte abiecerit, ut id in numero rerũ ſuarũ eſſe nolit: [j] ideoq; ſtatim dominus eius eſſe deſinit. [m]

Proiecta in mare tempore tẽpeſtatis, vel cadẽtia de curru alicuius, nõ fiunt occupantis. Arc.

Alia ſanè cauſa [n] eſt earum rerum quæ in tempeſtate leuandæ nauis cauſa eijciuntur. hæ enim dominorũ permanent: quia palã eſt eas non eo animo eijci, q̃ qs eas habere nolit: ſed quo magis cũ ipſa naui maris periculum effugiat. Qua de cauſa ſi quis eas fluctibus [o] expulſas, uel etiam in ipſo mari nactus, lucrãdi animo abſtulerit, furtum [p] committit:

d *Depoſitas.* id eſt repoſitas.

e *Simul atque.* id eſt ſtatim poſtquã: ut ſ. eo. §. feræ. & j. de empt. & venditio. in princ.

f *Claues,* aliter de conſuetudine Daciæ in qua cũ aliquis vult legare uel dare fundum eccleſiæ, ſumit parũ terræ ĩ panniculo, & ponit ſuper altare, & ita transfert dñium: ut extra de conſue. c. ij. Eſt tñ caſus mirabilis, ĩ quo ſine omni traditione, ſed ſola uoluntate tranſfertur poſſeſſio & dominiũ ipſo iure: ut C. de donat. leg. quiſquis. ubi retẽtio vſusfructus ĩ re donata ĩducit traditionẽ poſſeſſionis & dñij p̃ quãdã iuris fictionẽ. Itẽ ſi relinquatur eccleſiæ vel ciuitati hr̃ditas vel legatũ, vel ei res aliqua donetur, aut vẽdatur: ſtatim dñiũ trãſfertur ſine poſſeſſionis traditione. C. de ſacroſan. eccle. l. vt inter diuinũ.

g *Transfert proprietatem.* & poſſeſſionẽ. Et quod dixi de p̃prietate, verũ eſt ſi dominus eſt tradens: aliàs cauſam præſtat vſucapiendi, ſi hæc fiant coram horreo, & hoc p̃ p̃ præſentem* viſionem rei: vt ff. de contrahen. emp. l. clauibus. & de acqu. poſſeſ. l. j. §. ſi iuſſerim. Et ſunt hæc in ar. vt ſi vendam equum quẽ tradam per frænũ vel capiſtrũ, ut dñium tranſeat. Accurſius.

ADDITIO. Sũt multi caſus in q̃bus res nõ apprehẽditur, & tñ poſſeſſio trãſfertur. Per ſolum viſum: ut ff. de acq. poſſ. l. quod meo. §. ſi vẽditorem. Per venditionem rei cõmodatæ uel depoſitæ: ut ſ. e. §. interdum. Per traditionem clauium, ut hic. Per traditionem inſtrumenti: ut l. j. C. de donat. Per cõductionem de re propria factam, ſ. qñ quis ẽt rem ſuam vult poſſidere nomine alterius. Vnde verſus: Viſu, ſiue rei mutuatæ venditione, Clauibus & chartis, mea ſi cõduco ſcienter: Quãuis nõ aliter detur, poſſeſſio tranſit. Vide tu canoniſta notata in c. ex literis. in gl. fi. extra de cõſue. vide ẽt gl. in ver. nuda. §. interdũ. ſ. eo. quæ pro hac materia allegationes poſuit ſufficientes.

h *Hoc amplius.* ſ. eſt hic quàm ſ. in alio caſu: quia ſupra ſemper in perſonam certam. hic incertam.

i *In incertam.* Arg. contra j. de lega. §. tutor. Accurſius.

k *Miſſilia.* ſic dicta, quia in populum mittunt̃ ſiue proijciuntur, ut illuc currente multitudine poſſint prætores uel cõſules per trãſire: ut in coronatione dñi Papæ vidi: ut ff. p̃ dere. l. ſi id qd̃. §. id quod. & in auth. de conſulibus. col. iiij. §. ſpargere autẽ. ibi, D argentum verò &c. Miſſilia. unde dicũtur.

l *Nolit.* verè, vel legis interpretatione. ut in authẽ. de nupt. §. & multo potius. col. iiij. & C. de infan. expo. l. fin. & C. de la. lib. tol. l. j. §. ſed ſcimus.

m *Deſinit.* ſi abiecit, vel hr̃e deſijt rẽ immobilẽ: alioquin poſſeſſionẽ perdere p̃t, non dñiũ: ut ff. de acq. poſſ. l. ſi quis. ij. §. dr̃ia. & ff. pro derelic. l. j. & ij. ADDITIO. Aut ſtat in poſſeſſione, & hẽt animum habendi pro derelicto, & nõ perdit dñium: vt d. le. ſi quis vi. §. differentia. ff. de acqui. poſſ. Aut exiuit de poſſeſſione: & tunc etiam perdit dominium, & habetur pro derelicto. & ita tenet gloſſa ſm unam opinionem in d. §. differentia, quam ibi ſequitur Bart. & doct. Ang.

n *Alia ſanè cauſa.* aliàs alia cauſa, ſ. proijciendi: & ideo aliud ius ſtatuitur. Vide. c. excommunicationi. de rapto. extra.

o *Fluctibus.* id eſt vndis.

p *Furtum.* ff. de fur. l. falſus. §. ſi iactũ. contra. Sol. diſtingue aĩum proijcientis: quod patet, ut ſi librum apertum proijciam ſecundum

c) Iſta ẽt non ẽ Accurſ. cum ſeq. ſuper verbo claues. ſed ſunt additiones: iõ caue ne eas alleges pro ordinarijs.

derelictio natura ea eſt ut relinquens nullum amplius regreſſum habeat ad rem derelictam. l. 1. et 2. hdq. l. fin. ff. pro derelicto et in fine ff. deſertio autẽ natura ea eſt, ut non ſtatim q̃ deſerit deſinat eſſe deſerens, ſed ſpectetur tempꝰ iure p̃ſcriptum.

* Dic qd̃ uiſo nil agit, ſed traditio clauiũ in p̃ſentia horrei ſecundum. Por. Aegi. Per. Poſſeſſio ſæpe tranſferturlicet res nõ apprehendatur.

Bartol. in l. qui agros. l. notabili. C. de omni agro deſerto. lib. 11. et Hoſt. no 5. nº 16.

Ad. & alia. adde Roſaſin epitome ſucceſſ. c. ſi. nº 27.

Verſus.

a) Et an habens inſtrumentum credi ti uidea-tur procurator, uide laſ. hic.

b) Iſta gl. non ẽ Accu. immo ẽ additio.

cundum Io.vt ex hac lege & illa colligit: ut arg.ff.de dā. infec. l.si finita.§.si qs metu.Itē quid distat hoc furtū ab illo titulo. ff.de incen.rui,nau.? Rñ.hoc locū hēt qñ non in ipso naufragio aliquid quis furatur,ibi ī ipso naufragio: ut ff. de incē. rui. nau.l.j.in fine.& l.ij.& iij.& ff.pro derelict.l.j.ij.& iij. Accursius,

a *Nec longè.* nam in aliquo distat: qa hoc sciēte, illud ignorante dño fit: ut ff.de acquir.pos.l. interdum.§.j.

b *De rheda.*i.de curruducto ab equis.

c *Non intelligentibus.* id est non uidentibus.

Nec longè[a] uidentur discedere ab his, quę de rheda[b] currente non intelligentibus[c] dominis cadunt.

TITVLVS II.

DE REBVS CORPORALIBUS & incorporalibus.

Corporalia tangi possunt de sui natura: ĩcorporalia verò nó, licet in eis contineantur corporalia: siue sint seruitutes reales siue personales. Aret.

Vædam preterea[d] res corporales sunt,[e] q̄dam incorporales.[f] Corporales hæ sunt, qui sui natura[g] tangi possunt: veluti fundus,homo, vestis, aurum,argentum,& deniq; aliæ res innumerabiles.[h] Incorporales autem sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea quę in iure consistūt,[i] sicut hæreditas, vsusfructus,[l] usus, & obligationes[m] quoquo modo[n] cōtractæ. Nec ad rem[o] pertinet, q̄ in hæreditate res corporales[p] continentur. Nam & fructus qui ex fundo[q] pcipiunt̄, corporales sunt: & id qđ ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumq; corporale est: ueluti fundus,homo, pecunia. nā[r] ipsum ius hæreditatis,[s] & ipsum ius vtendi fruēdi,[t] & ipsum ius obligationis[u] incorporale est. Eodem numero[x] sunt iura[y] prædiorū vrbanorū & rusticorum, quæ etiam seruitutes uocantur.[z]

Continuatio. *Quia uisum est de secunda diuisione rerū.s.q̄ quædā sunt publicæ, quædā sunt nullius, & quædā singulorū &c. sequebatur de tertia diuisione uidere, quæ ita se hēt: q̄ rerū quædam sunt corporales, quædam incorporales: de qua diuisione tractaturus intitulauit istā rub. de rebus corporalibus & incorporalibus.*

Diuisio. Q*Vædam.* Totus iste titulus diuidit̄ in qnq; partes. Primò ponit vnā diuisionē rerū. Scđò definit res corporales, & p exēpla demōstrat. Tertiò definit res incorporales: & ēt per exēpla đmōstrat. Quartò rñdet cuidam tacitæ qōni. Quintò prædicta extēdit. Secūda ibi, Corporales sunt. Tertia ibi, Incorporales. Quarta ibi, Nec ad rē. Quinta ibi, Eodē numero. Pone casum per te ipsum: qa litera satis plana est.

d *Præterea.* id est præter prædictam diuisionem supra tit.j.in prin.est. & alia: qa quædā cōes, q̄dā publicæ, quædā vniuersitatis: quædam nullius, quędā singulorū. Item quędam corporales, quędam incorporales: ut hic subijcit.

e *Corporales sunt.* sic.ff.de rerum diui.l.j.§.quædā.

f *Quædam incorporales.* quid hac diuisione nos iurisconsulti egemus? Respond. quia multa in corporalibus locum habent, quæ non obseruantur in incorporalibus. Incorporalia enim non traduntur, nec usucapiūtur regulariter: a ut ff.de acquirend.rerum do.l.seruus.§.incorporales. & de vsu cap.l.usucapionem.non uindicantur: ut ff.de rei uindic.l. vindicatio. ac non transferuntur penitus: ut ff.pro soc. l.j.ij.& iij. non possidentur: ut ff.de acquirenda possess.l.iij. in principio.

ADDITIO. Et de ista dictione in, quid importet, uide Christoph.hic ad notata in ver.incorporales.

g *Sui natura.* nam secus si propter difficultatē, ut res in profundo maris uel cœlo affixa.

h *Innumerabiles.*i.non habiles ad numerandum.Ioan.

i *Quæ in iure consistunt.*i.sub hoc prædicabili, ius, cōtinent̄: in quarū definitionib. ponit hæc dictio ius, in prædicato: qualia sunt omnia iura, scilicet incorporalia: ut ff.de rerum di.l.j.§.quædā.

Quę ī iure cōsistūt. In iure nō ī corpore: hoc est iura.l.hēt.j. ff.de proc.l.Mæuius.§. fundo de leg.2.l.vlt in fi.C.de præs. long.tēp. Iura talia sunt: seruitus, hr̄ditas, dos, peculiū, posse.oblig.Cuia.

k *Hæreditas.* ut ff.de verb.sig.l.nihil.

l *Vsusfructus.* j.de usufrc in princ.

m *Obligationes.* infra de oblig.in princ.

n *Quoquo modo.*i.siue ex contractu, uel quasi: uel maleficio, uel quasi: ut j.de oblig.§.fin.

o *Nec ad rem.* respondet tacitæ obiectioni, quasi dicat, qūo hæreditas est incorporalis, cum in ea sint res corporales?

p *Ex fundo.* in quo vsumfructum habemus.

q *Plerumque.* pp seruitutes, quæ per actionem uel obligationē debentur: ut j.de ac.§.ij.& propter actionum cessionem: ut ff. mandata.l.si ꝓcuratorē. §.fi.& ff. de rei vind. l. si hominē. aliàs Iulianus §.vsq; adeo. Acc.

r *Nam.* pro sed, aliàs tamen.

s *Ipsum ius hæreditatis.*i. ipsa hæreditas.& sic intrā sitiuè hæc tria legūtur.

t *Fruendi.*i.vsusfructus.

u *Ipsum ius obligationis.* id est obligatio ipsa.

x *Eodē numero.*i.incorporalia.

y *Iura.*i.seruitutes. Acc.

z *Vocantur.* de quibus j. tit.proxi. dr̄ statim. De quibusdā quærit̄, licet ad nos non pertineant: ut de aere, fumo, & de flatu animalis. Rñd. fm philosophos hæc esse corporalia. Item quid de angelis bonis & malis, & anima hominis? Respond. hæc incorporalia esse.

Fumus & aer corporalia sunt.

DE SERVITVTIBUS rusti. &c.

Dictum est supra de rebus incorporalibus in genere, sequitur uidere in specie, & ideo à seruitutibus initium facit, quæ sunt incorporales, ut supra tit.1. in fin.

Diuisio. R*Vsticorum.* Iste titulus diuidit̄ in quinque partes. Primò ponit de seruitutibus rusticorū prædiorū. Secundò de seruitutibus urbanorum prædiorum. Tertiò redit ad seruitutes rusticorū. Quartò ponit quare appellātur seruitutes prædiorum. Quintò ponit quaſr dictæ seruitutes ꝛstituant̄. Scđa ibi in §.prædiorū. Tertia ibi in §. inter rusticorū. Quarta ibi, Iō aūt. Quinta ibi, ī §.si qs uelit. CASVS. Dñe, iā uideo q̄ vultis tractare de seruitutibus rusticorum p̄dio. dicatis ergo mihi, qd est iter? Ad hoc rñ. Amice, iter est &c. put cōtinet̄ in litera. & sic po. c. de cæteris seruitutibus usque ad §.prædi.vrbanorum. Franc.

TITVLVS III.

DE SERVITVTIBVS prædiorum rusticorum, & vrbanorum.

Animaduerte seruitutū quasdā à re rei deberi (quas reales appellamus) quasdam verò à re personæ. de prioribus hoc titulo tradit̄: de reliquis proximioribus titulis discutietur.

Est autē seruitus realis (ut Bar. lib.3.digestorum ti.de seruit. in l.1.definit) ius prædio inhærens ipsius vtilitatem respiciēs, & alterius libertatem deminuens.

Rusticorū prædiorū seruitutes sunt, q̄ rusticis prędijs (i.gratia fructuū percipiendorū aut colligendorum factis) debentur. vt via, iter, actus, & id genº similia.

Vrbanorum verò prædiorum sunt, quæ vrbanis prædijs (id est ædificijs) debentur: quarum exempla profusè hic traduntur. constituuntur autem seruitutes ut scribitur ad fin̄ huius tituli.

Rusticorū[a] prædiorū iura[b] sunt hęc: iter, actus, via, aquę ductº. Iter est ius eundi[c] ambulandi[d] hominis, non etiā iumentum[e] agendi, vel vehiculū. Actus est ius eundi ambulandi hominis, agēdi iumentum[f] uel uehiculum. Itaque qui iter habet, actū nō habet: g sed qui habet, actū, iter habet,[h] eoq;[i] vti potest ēt sine iumento. Via est ius eundi[k] & agendi & ambulandi hominis. nam iter & actum uia in se

[1 34. 3 1 p 3]

a) Scilicet per se, sed ęam rebus corporalibus sic, dū modo cōcurrat sciētia aduersarij: licet in alij præscriptionibus nō nequiratur; ut l.fi.C.đ præscrip. long. tēp. secundum Ang. hic.

b) Quæ postquā sunt constitutę trāseūt cum re ipsa ad quēcumque uadāt: secus si essent, p missæ tantum. Et ipsārum cōstitutione debet tam constituēs fundi seruiētis quā is cui constituitur, fundi dominatis ī solidū haberedum niū, Ang.

a *Rusticorum,* sic & ff.eo.l.j.

b *Iura.*i.seruitutes. Et nota hic tria genera seruitutum. quędā à persona personæ debentur: de quibus dr̄.s.pe iure perso. quædā ab una re alteri rei: de quibus dr̄ in hoc titulo, quædam à re personæ: ut ususfructus, & vsus & habitatio, ut j. tit.j.& ij. Poterit & quartū dici, vt à persona rei debeantur: ut ff.de condi.& demon.l.Titio centum.§.Titio.ij.& de ali.cib.le.l.seruos.

c *Ius eundi.* solus, ut per hoc discrepet à sequenti. Accur.

d *Ambulandi.*s.cum alio.

e *Iumentum.*s.separatum à se, uel armenta separata à se sed super equum ire potest: ut ff.de seruitu.rusticorum prædiorū. l. qui sella.in princ.& l.iter. Qñque iter non est seruitus, ut si usufructuario detur à dño alterius prædij: ut ff.si seruitus uind.l.ij.§.ij. Tertio grosse dicitur quælibet uia per quam itur.

f *Iumentum.* uel subtus uel ante se. & idem si in vehiculo.

g *Actum non habet.* per consequentiam.

h *Iter habet.* quo ad cōmodū, nō quo ad seruitutem. sunt enim duæ seruitutes diuersæ: ut ff.si ser.vin.l.loci.§.j.& ff.de adi.leg.l.j.

i *Eo.* s.itinere contento sub actu.

k *Eundi.* hæc verba expone ut s.eo.§.j.

Continet.

Actus & & uia differunt.

a) Dū modo ciuiliter gerat: & nō deuaſtet fundus. Qđ not. pro capitaneo cui cōceditur tranſitus per aliqđ territoriū. Ang. & la.

b) Et ſi ex preſſe ī aliquo loco anguſto concedatur, ualet ſaltem ut actus aut iter ſecundum Ang. hic.

a *Continet.* ſed quæ eſt differentia ſm hoc inter actum & uiam? Reſpō. qui habet viam, poteſt trahere trabem & lapides, & recтè ferre haſtam: a quæ non permittuntur habēti actum: vt ff. A de ſerui. ruſtic. prædio. l. qui ſella. §. j. Item certa viæ latitudo eſt viij. pedum in directum, in angulis xv j. niſi maiorem vel minorē placuerit facere conſtituentibus, b quod nō eſt in actu: ut ff. de ſerui. ruſti. prædio. l viæ. & l. certo. §. latitudo. & l. via conſtitui. Accurſius.

b *Aquæ ducendæ.* ſiue inuentę: ſiue inueniendæ: ut ff. eo. l. Labeo.

Prædiorum vrbanorum.] Casvs. Domine, iam uidi quæ ſunt ſerui. ruſtico. præd. dicatis mihi ſi placet, quę ſunt ſerui, vrba. prædiorum? Ad hoc reſpon. Amice, ſeruitutes vrbanorū prædiorum dicuntur, quæ ipſis ædificijs inhærent. Dicuntur enim ſerui. vrba. prædiorū, quoniam omnia ædificia, prædia vrbana appellamus, ēt ſi ī villa poſita. ſint. Nō enim locꝰ, ſed materia vrbanum prędium efficit. Sed domine ſi placet ponatis mihi exempla de ſeruit. vrba. prædio. Ad hoc rñ. Amice, ſeruit. vr. præd. ſunt hæ, vt uicinus onera uicini ſui ī ædib. ſuis ſuſtineat: uidelicet vt liceat vicino tignū de ędib. ſuis in parietē vicini ſui īmittere. Itē ut uicinus ſtillicidiū uicini ſui uel flumē in cloacam ſuā, uel in aream ſuam recipiat. & etiam inter ſeruitutes prædiorum vrb. connumeratā hæc ſeruitus, ne quis ædes ſuas altius extollat, ne luminibus vicini ſui officiat. Et hæc dicuntur vſque ad §. inter ruſticorum. Franc.

[ff. 4 tit. 3 o. p. 3.] a Aquæ ductus eſt ius aquæ ducēdæ b per fundū alienū. Prędiorū vrbanorum ſunt ſeruitutes hæ quæ ædificijs inhærēt: ideo vrbanorum prædiorum dictæ, quoniā ædificia omnia, vrbana prædia appellamus, etſi in villa c ædificata ſint. Item vrbanorū prędiorum ſeruitutes ſunt 3 p 3 hę: vt vicinus d onera vicini ſuſtineat: ut in parietē eius liceat vicinio tignū immittere: ut ſtillicidium e vel flumē recipiat quis in ædes ſuas, vel in aream, uel in cloacam, vel non recipiat: f & ne altius quis tollat g ędes ſuas, ne luminibus vicini ſui officiat. Inter ruſticorum prædiorum ſeruitutes quidam cōputari rectè putant aquæ hauſtum, h pecoris i ad aquam appulſum, ius paſcendi, calcis coquēdæ, k arenę fodiendæ. Ideo autem hæ ſeruitutes prædiorū appellātur, quoniam ſine prædijs conſtitui non poſſunt. Nemo enim ſeruitutē poteſt acquirere vrbani vel ruſti ci prædij, niſi qui habet prædiū: nec quiſquā l debere, niſi qui prędium habet. Si quis uelit vicino aliquod ius m conſtituere, pactionibus n atq; ſtipulationibus id efficere debet. Poteſt etiam teſtamento quis hæredem ſuū dānare, † ne altius tollat ædes ſuas o ne luminibus ædium uicini officiat: uel ut patiatur eum tignum in parietem ſuū immittere, ſtillicidiumve aduerſus eū habere, uel ut patiatur eum per fundum ire, † agere, aquamve ex eo ducere. p

TITVLVS IIII.
DE VSVFRVCTV.

Vſusfructus, ſeruitus eſt perſonalis, id eſt à re perſonæ debita: definitur autē hic à Iuſtiniano, cōſtituiturque tam inter viuos, quàm in vltima voluntate. Item vſusfructus à proprietate ſeparatus eſt. Qualitas non poteſt eſſe ſine ſubiecto: & ad remotionē ſubiecti, ſequitur qualitatis remotio, ſeu accidentis. Aret.

b *Aquæ hauſtum.* ſ. ius hauriendi aquam neceſſariam agro meo, vel laborantibus in eodem, ex fonte uicini. Additio. Dic quatenus eſt neceſſariū pro utilitate fuudi mei: vt l. ergo. §. Neratius. ff. de ſerui. ruſti. præd. cum §. Si quis conſonat ſ 14 tit 31. p 3.

i *Pecoris.* ſ. conſtituti ad ſtercorādū agrū meū: & ſic bibent vel paſcentur in tuo vicino agro: & ſic ſunt reales ſeruitutes. Sed contra. ff. de aliment. & ciba. lega. l. Mela. §. nam & ſi hauſtus. ī gloſſa, perſonæ. Reſpō. ibi perſonales dicūtur, quia cum perſona durant. argum. ff. de ſeruitutibus ruſticorum p̄diorum. l. pecoris. vel ſi non habeo prædiū cui ſupradicta expediāt, nō erit ſeruitus: ſed magis aliud ius, ſcilicet pactionis uel cōuentionis: ut ff. de ſerui. l. ut pomum. Accurſius.

† Damnare. i. obligare, inquit Nebriſ. in lexi. iu. ciuili dictione damno.

k *Calcis coquendæ.* neceſſarię ad domunculam in agro meo conficiendam ꝓpter fructus recipiendos. Idem dicas de arena fodienda.

† Edies huius ſeruitutis legatę cedit ab adita hæreditate, non à morte ſm Nico. Aegid. Per.

Ideo autem.] Casvs: Dñe, iā video quæ ſunt ſeruitutes tā ruſticorū q̄ vrbanorū prędiorū. ſed dicatis mihi quare huiuſmodi ſeruitutes dñr prædiales? Ad hoc reſpon. Imperator. Certè amicè, optima ratione dicunt̄ prædiales prædictæ ſeruitutes. Huiuſmodi enim ſeruitutes ſine p̄dijs conſtitui non poſſunt. Nemo enim ſeruitutem vrbanorum vel ruſticorum prædiorum poteſt acquirere, vel alij debere, niſi prædium habeat. Sed pone: Dñe, iam uideo quare dicūtur huiuſmodi ſeruitutes prædiales: dicatis mihi qualiter conſtituūtur hmōi ſeruitutes? Ad hoc rñ. Huiuſmodi ſeruitutes poſſunt conſtitui duobus modis. Aut enim conſtituuntur ſeruitutes hmōi inter viuos, aut in vltima uoluntate. Si inter uiuos aliquis uelit ſeruitutem aliquā de ſuperioribus vicino ſuo cōſtituere, hoc, pactis & ſtipulationibus efficere debet. Si aūt in ultima uoluntate, poteſt ēt teſtator in teſtamento ſuo hæredem inſtitutum damnare ut altius ædes ſuas non tollat &c. ꝓut continetur in litera. h. d. uſque ad fi. tit. Franc.

Nec quiſquam. ſ. ut ſeruitus ſit: obligatio tamen eſſe poteſt: ut ff. de euic. l. fundum. ij. §. j. & ff. fami. erciſ. l. hæredes. §. an ea ſtip. verſi. q̄ ſi promiſſor uiæ &c. Additio. Et not. quòd debent eſſe domini in ſolidum: aliàs fundo cōi non poteſt per vnum ex ſocijs libertas acquiri, nec ſeruitus imponi: quāuis ſibi præiudicet, alijs poſtea ēt ſingulariter conſentientibus; poteſt tñ pręſcribere ſeu petere declarari ipſam deberi. Item pluribus ſocijs permiſſam vnus ex eis in aliorum præiudicium remittere poteſt, ſecundum Ang. hic.

Ius. id eſt aliquam ſeruitutem de ſuperioribus.

Pactionibus. id eſt pactionalibus ſtipulationibus, ſimilis expoſitio eſt. ff. de acquirend. poſſeſſio. l. ſi rem. in fin. vel pactionibus, id eſt contractibus alijs, ut uenditione & donatione. & quòd ſubijcit ſtipulationibus, id eſt obligationibus verborum tantum,

Aedes ſuas. quibus ſeruitutibus nō impoſitis cuilibet vſque ad cœlum liberum eſt ædificare: ut ff. quod ui aut clam. l. fin. §. pe. & de ſer. l. ſi.

Aedificare licet vſque ad cœlum.

Ducere. his deficientibus cuilibet res ſua libera eſt, & poterit aliū prohibere volētem ingredi in ſuum agrum: vt ſ. de re. di. §. feræ. & §. planè.

DE VSVFRVCTV.

Viſum eſt ſupra de ſeruitutibus realibus, ſequitur uidere de perſonalibus: ideo ſequitur de vſufructu qui eſt ſeruitus perſonalis: ut l. j. ff. de ſeruitutibus. quia plures ſunt ſpecies ſeruitutis, ut not. glo. ſupra ti. u. j. in princ.

Contin tio

Vſusfru-

1. Macha. 7. c.

Diuisio.

V *Susfructus.*] Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit definitionem vsusfructus. Secūdò qualiter constituatur. Tertiò super quibus rebus. Quartò quo modo finiatur. Secunda ibi, Vsusfructus. Tertia ibi, Constituitur. Quarta ibi, Finitur. CASVS. Accessi ad Iustinianum, & ita ꝓposui coram eo: Domine, iam uideo quòd vultis tractare ð vsufructu. dicatis, qd est vsusfructus? Ad hoc rēspō. Imperator: amice, vsusfructus est ius utendi fruēdi rebus alienis salua rerum substantia. Et quòd hæc definitio bona sit, patet tali ratione: vsusfuctus est ius, id est seruitus cōstituta ī corpore: quo corpore sublato, & ipsum vsumfructū tolli necesse est. Et hæc dicuntur usque ad illum §. vsusfructus.

Hæc definitio vsusfructus ponitur etiam in glo. super uerbo uta tur, in cap. fi. extra de pigno.

a *Vsusfructus.* sic. ff. eod. l.j. & ij.

b *Est ius.* i. seruitus. & ꝑ hoc patet ꝙ nō loquit̄ de ipsis fructibus fundi, qui sunt corporales: immo de iure utendi: ut supra de rebus corporalib. & incorp. §.j. Sicque ꝑ hoc verbum, scilicet quia expono ius i. seruitus remouetur vasallus superficiarius, & qui aliàs utile dominium habet. Item hoc ius est etiam personale quia cum persona extinguitur: ut infra eo. §. finitur. Item est forma quædam ā ꝓprietate separata: cum apud unum possit esse ꝓprietas, apud alium vsusfructus: ut ff. de acquir. pos. l. permisceri. Ius autem quod dominus fundi habet in fructibus percipiendis, est cum causa. i. cum proprietate: ut ff. de excep. rei iudic. leg. si cum testamento. §. pen.

Vsusfructus formalis.

Causalis.

c *Alienis.* nā sua res nemini seruitutem debet: ut ff. sc. vrb. præd. l. in re cōi. & ff. si ususfr. pet. l. uti frui. in prin. Item qđ subijcit rebus, dic scilicet quibuslibet, nisi usu consummantur: ut ꝯ. eo. §. constituitur. & ff. si cer pet. l.j. in fi.

d *Vtendi.* ad differentiā creditoris, qui uti non debet pignore: ut ꝯ. de oblig. quæ ex delic. na. § furtum. Accur.

e *Fruendi.* ad differentiam nudi usus: in quo tantum uti, & nō frui permittitur: ut ꝯ. tit. j. in prin.

f *Salua rerum substantia.* i. præstita cautione, uel satisdatione de saluanda substantia rei, ꝑm quosdam. Et sic dicunt cautionem esse de substantia ususfructus, arg. pro eis. C. eo. l.j. & ff. de usufr le. l. uxori. Nos contra. dicimus enim ꝙ hæc cautio non est de substātia vsusfructus. nam sine ea vsusfructus est. plus dico: qa in casibus nullo modo præstaī. ff. ut le. uel fideic. no. ca. l.j. §. si ad fiscum. & C. de bon quæ li. l. fi. & ff. vsufructua. quemad. ca. l. si vsusfructus. §. illud. & §. plane. a Dic ergo salua rerum substātia, i. ne pereat rerum substantia. qua. d. tamdiu durat ususfructus, quamdiu durat substantia. & hoc statim probatur ibi, est autem &c. & sic uerba illa sunt de definitione, sed non cautio.

a) quod ē ue um respectu rerum quæ usu nō cōsumūtur: aliàs secus ut inf. eo. §. cōstituitur. in fin. quāuis la. dubitet ꝑ l. hoc senatusco. §. j. ff. de usufru. ea re. quæ usu consu. & ꝓpter speciali huius glo.

g *Est autem.* s. vsusfructus.

h *Ius.* i. seruitus uel forma corpori inhærens.

i *Quo sublato.* i. corpore perempto: ut domo destructa: uel fundo chasmate perempto: uel iumento mortuo, in quo vsusfructus habetur: ut ff. pro socio. l. ucrum. §. penul.

k *Ipsum.* s. ius utendi fruendi. Accursius.

Vsusfructus.] CASVS. Dñe, iam video quid est vsusfructus dicatis mihi si placet, qualiter constituī vsusfructus, Ad hoc rñ. Amice vsusfructus recipit separationē à ꝓprietate: & hoc potest varijs modis contingere: ut ecce, si Titius legauit tibi vsumfructū fundi sui. nā in hoc casu hæres institutus nudā hēt proprietatē: & tu habebis vsumfructum à ꝓprietate separatū & similiter in casu cōuerso, si Titius legauerit tibi fundū dducto vsufruc. nā in hoc casu tu legatarius habebis nudā proprietatē: & vsusfructus penes hæredem Titij testatoris remanebit. Item poterit testator in suo testō uni usumfructū legare: alij vsufructu deducto fundū legare pōt. Et hæc dñr usque ad illū vers. Sine testamento. Sed pone domine, iam vidi qualiter constituitur ususfru. in ultima uolūtate: nunquid alio modo constitui potest? Respon. quòd sic. Inter uiuos enim vsusfruct. cōstitui pōt. vnde si quis velit vsumfr. alij. sine testamen. cōstitue-

re: hoc pactionibus & stipulationibus inter uiuos efficere ꝑt. Hæc dicuntur usq; ad illū versi. ne tñ. Sed pone, Dñe, iam vidi quod vsusfru. formalis separatur à proprietate: & proprietas nuda remanet: quæ ergo utilitas erit in ꝓprietate? Ad hoc rñ. Amice, magna utilitas est ī proprietate. Ne enim ī uniuersum inutiles essent proprietates, semp vsufr. existē te separato, statutum ē certis modis vsumfr. finiri. Et hæc dicunt̄ vsq; ad illum. §. constituitur. Franc. de Aret.

A

l *Vsusfructus.* sed oppono: añ separationē non est vsusfru. sed nec post separationē recipit separationem. Resp. vsusfr. id est qui postea dicitur vsusfruct.

m *Nudam.* sic C. de muli. quæ ser. ꝓprij. l.j. §. filij, sic & C. communia de ma. l.j. in prin.

n *Deducto.* Nota, deducto. si enim vni simpliciter fundū, alij vsumfru. legauerit, ambo concurrunt in vsufructu: ut ff. de usufru. accre. l. idem Neratius. §. non solum. & de usufru. earum rerum quæ usu consu. l. si tibi.

ADDITIO. Quod est verum secundum Ang. quando vtrunque legatū erat spāle: secus si legatum vsusfruct. esset vniuersale: puta omnium bonorum: quod an obliget ad collectas, & ad debita hæreditatis, vide per Ang. ꝯ. §. seq.

o *Legare potest.* itē & alijs modis: ut ff. eod. tit. l. Proculus. daī autem cum inducitur in possessionē fructuarius, & ꝓprietarius patitur eum uti frui: ut ff. eo. l. iij. in princ.

p *Constituere.* inter viuos.

q *Pactionibus.* expone ut s. tit. j. diximus. §. fi.

r *Abscedente.* i. separato existente. Et erit ꝑ qōne illa, ꝙ liber homo nō poterit locare operas* suas in perpetuū, ne liber. sit inutilis: qđ Ir. ꝯcessit: arg. ff. de ꝙdi. & demon. l. Titio. §. Titi. ij. & de li. ho. ex l.j. Sed Io. ꝙ: cum possit per substitutum seruire: b ut C. de episc. & cleri. l. quisquis cen sibus. §. fi. in gl. surrogato. & l. ad similitudinem. cum hoc non agatur ut per se tiñ operetur ut C. de cad. tol. l. unica. §. ne aūt. & ff. de duobus. re. l. nemo est. vel ēt possit interesse præstare: ut ff. de re iud. l. si qs ab alio. §. fi. Ac.

Hæc cōmuniter probatur. similis est gl. in l. antiq tas C. eo. ex hoc seq tur ꝙ quis non potest renūciare iuri cedenti, nec se obligare ad ꝓpetuū cārcerem, secūdū Bal. Aegi. Pet.

s *Certis modis.* ut ꝯ. eo. §. finitur.

B

[*Constituitur.*] CASVS. Dñe, iam uideo quid est vsusfruc. & quib. modis constituī vsusfr. dicatis modo mihi, ī quib. rebus vsusfr. constitui potest? Ad hoc. rñ. Amice, constitui pōt vsusf. non tiñmodo in fundo, & ædificijs: sed ēt in seruis & iumentis & pecoribns, & omnibus aliis rebus tam mobilibus, q̄ immolib. exceptis videlicet his quæ ipso vsu consumuntur. Nam in hmōi rebus neque ciuili neq; naturali ratione vsusfruc. cōstitui pōt: veluti in vino & oleo, frumento & vestimentis: quibus similis est pecunia numerata. nā sicut p̄dictæ res vsu cōsumunt̄, ita pecunia numerata in ipso vsu assidua permutatione quodāmodo substantialiter extinguit̄. Sed licet ꝓprie in prædictis rebus vsusfructus constitui non possit: tñ senatus utilitatis cā statuit hmōi rerum quæ usu consumunt̄, quasi vsumfr. posse constituī: ita tñ ut noīe earum rerū hæredi idoneè cautum sit. vnde si pecuniæ vsusfr. alicui legat⁹ sit, ipsa pecunia ita legatario datur, ut ēt in dñium ipsius legatarij trāsferatur: sed legatarius satisdationem exponit hæredi de tanta pecunia hæredi restituenda cum ipse legatarius morietur, aut capite minuet̄: & ita securitas cautionis apprehendendæ, loco proprietatis remanebit. & sitr si vsusfructus aliarum rerum q̄ ipso usu consumunt̄, legatus fuerit, veluti vini & olei & frumēti: hmōi res ita traduntur legatario, ut eius fiant: sed tñ anteq̄ tradātur legatario, æstimantur: & legatarius satisdat hæredi, se, cum morietur aut capite minuetur, tñ restitutum, quātum huiusmodi res tempore traditionis æstimatæ fuerant. Ex prædictis igit̄ manifeste patet ꝙ senatus non fecit vsumfructum rerum quę usu consumuntur (nec enim poterat hoc facere) sed tamē per huiusmodi satisdationem hæredi expositam quasi usumfructum in rebus huiusmodi utilitatis causa constituit. Et hæc dicuntur usque ad illum. §. finitur. Fran. de Aret.

C

b) Periculo tamen suo, etiam si fuerit approbatus à iudice prout requiritur. Item dēt esse talis, qui aliàs principaliter pro se esset idoneus. Item uerū si nō fuit electa industria personæ, & nō possit per se metipsum seruire: alias secus. Ange.

D

In fundo.

a *In fundo.* etiam sterili: ut ff. eod. statuæ. §. j.
b *Naturali.* quia non potest esse salua substantia, quod esse dēt: ut s. eod. in princ.
c *Ciuili.* quia transit in dominiū legatarij: unde sibi seruire non potest: ut ff. si vsusfruct. peta. l. uti frui. in princip.
d *Vestimenta.* ff. eod. le. sed & si quid. §. & si ve-

non tantùm in fundo [a] & ædibus, verum etiam in seruis & iumētis, & cæteris rebus, exceptis his quæ ipso usu consumuntur. Nam hæ res neque naturali [b] ratione neque ciuili [c] recipiunt vsumfructum: quo in numero sunt vinum, oleum, frumentū. vestimenta: [d] quibus proxima est pecunia numerata. † Nāque ipso usu assidua permutatione [e] quodammodo extinguitur. Sed utilitatis cā senatus [f] cēsuit pos se ēt earum rerum vsumfructum constitui, ut tamen eo nomine hæredi utiliter caueatur. Itaque si pecuniæ ususfructus legatus sit, ita dat̄ legatario, vt eius fiat, & legatarius satisdet [g] hęredi de tanta pecunia restituenda, si morietur, aut capite minuetur. [h] Cæteræ quoque res ita traduntur legatario, ut eius fiāt: sed æstimatis his satisdatur, [i] vt si moriatur, aut capite minuatur, tanta pecunia restituatur, quāti hæ fuerint æstimatæ. [k] Ergo senatus non fecit quidem earum rerum usumfructū (nec enim poterat [l]) sed p cautionē [m] quasi vsumfructum constituit.

Vsusfructus finitur modis hic descriptis. Aretinus.

stimentorū ꝙ Sol. ibi loquitur de quibusdā vestimētis quæ perpetuo durabant, hic de tpalib.
ADDITIO. Tu dic secundum Iaſ. qbi sit differentia, qa vsufructuarius quantitatis hēt ēt dñium, ut hic: nō autē vsufructuarius vestimē ti: ut ibi secundū. Ang.
† Hæc verba recitantur in glo. penulti. ma ibi, ītē pecunia numerata in ca. fi. extra de pigno.
e *Permutatione.* nā quæ hodie est mea, cras erit tua. sic extinguitur quo ad dominium meum, quod desinit, sic sup. de rerū diui. §. si tamen. Itē si cum alia misceatur, a extinguitur: ut ff. de sol. l. si alieni.
a) Scilicet bona fide. aliàs secus scc. Ang.
f *Senatus.* cuius nomen non habemus.
g *Satisdet.* sed nōne hæc satisdatio, vel illa qua satisdat legatarius uel vsufructuarius se vsurum arbitrio boni uiri, pōt remitti à testatore? Respon. nō: vt ff. vt in pos. leg. l. si pecuniæ & C. de vsufruc. l. j. & C. vt lega. no. ca. l. penul. Illa autē satisdatio quam prēstat hīs de legato soluēdo, bene potest remitti: ut ff. vt le. no. ca. l. licet. & l. fina. Et est ratio: quia hęc satisdatio contemplatione hæredis interponitur: illa autē de legato præstando, gratia testatoris, ut sua uoluntas adimpleatur: ut C. ut le. no. ca. als ut in pos.
Satisdatio de legato soluendo potest remitti à testatore: sed nō de vtēdo fruendo arbitrio boni uiri. Fauori proprio renunciare licet.
leg. l. ij. Non est ergo mirum si illud qđ sua gratia introductū est, testator, pōt remittere, aliud aūt non: vt C. de pact. l. si quis in conscribendo. & ff. de pac. l. pactum. & de ope. lib. l. cerdonē & ad leg. Fal. l. qđ de bonis. §. fi. Imò æquè de fauore hīdis ac de suo disponere potest fm Christop. per. l. vnum ex familia §. si rem. ff. de leg. ij. Et dicit ipse rationem: quia vno casu inuitaretur ad delinquendum: in aliis aūt non. Ang. Aret.
h *Morietur aut capite minuetur.* His enim duobus modis tantum amittitur vsusfructus: vt ff. de vsufr. ea. re. quæ vsu consu. l. in stipulatione. & l. quoniam.
i *Satisdatur.* à legatario.
k *Aestimatæ.* s. eo tempore quando dantur legatario. sic ff. de vsufruct. ea. re. quæ vsu consu. l. si tibi vini. Accurs.
l *Poterat.* s. cum substantia in his non saluetur, & dominium mutetur, vt s. dictum est.
m *Cautionem.* impropriè. nam satisdare debet: vt C. de verbo. signific. l. sancimus. & ff. de vsufruct. ea. re. quæ vsu con. l. tribu. in fi. quæ cautio loco proprietatis erit apud hæredem.

[*Finitur.*] CASVS. Dñe, iam video quid est vsusfru. & qualiter constituit̄, & in quibus constitui potest. dicatis modo mihi quibus modis finit̄ vsusfruct. Ad hoc rñ. Amice, vsusfru. naturali morte vsufructuarij finit̄: & similiter morte ciuili: videlicet maxima & media ca. dem. vsufructuarij. finit̄ ēt vsusfruct. si vsufructuarius non vtatur vsufructu per tempus à lege statutum. & hæc omnia statuit nr̄a constitutio. Et non solummodo prædictis modis finitur vsusfructus, sed etiam cessione. Nā si usufructuarius domino proprietatis cesserit: finit̄ usufruct. secus si extraneo cesserit. Nam extraneo cedēdo nihil agit. Et similiter in casu ꝙerso si vsufructuarius ꝓprietatē rei in qua hēt usumfru. acq̄sierit, finit̄ ususfru. & huiusmodi acq̄sitio proprietatis appellat̄ consolidatio. Et nō solū prædictis modis finitur vsusfr. sed etiam interitu ipsius rei in qua quis hēt vsumfr. nā si ædes incendio in totū consumptæ fuerint, uel terræmotu vel vitio ꝓprio corruerint, cōstat vsumfructū extingui, nec areæ vsumfr. deberi. Et hæc dñr usque ad illū vers. cum autem. in quo pone casum sic: Domine, iam video quibus modis finitur vsusfructus. Dicatis mihi si placet, qd iuris ē qñ totus vsusfructus ē finitus? Ad hoc respō. Amice, cum totus vsusfructus finitus fuerit, reuertitur statim ad suā proprietatem: & cōsolidatur cum ea: & qui primò erat dñs nudæ proprietatis, incipit ex eo tpe plenā proprietatē & potestatē in rem habere. hæc dñr usque ad fi. tit. Franc. de Aret.
consonat l. 24. n°. 31. p. 3.

Finitur autem ususfructus morte [n] vsufructuarij, [1] & duabus capitis [o] deminutionibus, maxima & media, [p] & non vtendo per modū & tempus: [q] quæ omnia nostra statuit constitutio. [r] Item finitur vsusfructus, si domino proprietatis ab vsufructuario cedatur. (nā cedendo [s] extraneo nihil agitur) vel ex cōtrario si vsufructuarius ꝓprietatē rei acquisierit: [t] quæ res [u] consolidatio appellatur. Eo amplius constat, si ædes incendio consumptæ fuerint, [x] uel etiam terræmotu vel uitio suo corruerint, extingui usumfructum, & ne areæ [y] quidem vsumfructum deberi. Cū autem finitus fuerit totus [z] vsusfructus, reuertitur scilicet ad proprietatem: & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit plenam in re habere potestatem.

TITVLVS V. DE VSV ET HABITATIONE.

Hæc quoque seruitus vsus personalis est, idest à re personę debita: itidem dicito in habitationis seruitute. quid autē differat vsus ab vsufructu, aperit Iustin.

Sic etiā clerici censentur vsufructuarij rerum beneficiorū suorum vt l. fi. extra de pig. &c. vlt. in gl. 2. de pec. cleri. & eorū mortefinitur vsusfr. vt indictis cap. ad finē. ff. cedat v. Felicianum libr. de censib. cap. 3. n°. 4. Vers. Quæ. Lib. 1. Variar. cap. 8. n°. 7. alias interpretantem. Nunc tñ. Vide quæ notaui in l. 24. n°. 31. p. 3. gl. 5. ac Tabiene Ioan. Parisiam de expensis. c. 10. n°. 27. usq; ad n. 39.

1 Vel melī ꝓ modū & tps. i. ꝓ moderatū tps. l. x. an. iter p̄sentes & xx. iter absentes: vt C. de vsufr. l. corruptionē. Sed relict̄ ciuitati durat c. an. ut ff. eo. l. an. vsusfr. Actio verò cōpetens ꝓ vsufr. nō tollit̄ ipso iure, cū tps nō sit mod⁹ tollēdę obl̄onis: sed per exceptionem dicto tpe tollit̄: licet in alijs modis fruendi ipso iure ēt actio tollatur: ut ff. de act. & obli. l. obligationū ferè. §. placet.
Per modum & tempus.] Si fructuarius per constitutum tps nullo modo vtatur, vel etiam si vtatur ꝙ prescriptum modū, vtroque casu non utendo vsumfr. amissum dicemus. arg. est. l. si cōmunem. §. j. & l. si quis alia. ff. quemad. ser. amit. Cuiacius.
b) Immo tunc fit̄ur: sed agitur contra. ac. l. aqu. cā. tio ne interposita: ut l. equisimū. §. 1. cum duob. seq. ff. de vsuf.
r *Constitutio.* C. de vsufru. l. corruptionem.
s *Cedendo.* j. tit. j. in fine primi casus, ꝙ. Sol. hic dicit de iure vtendi, quod cedi non potest: immo tunc ad proprietatem redit: vt hic, & ff. de iur. do. l. si vsusfr. ibi de ipsa fructuum perceptione. arg. ff. de peri. & com. rei ven. l. necessario. §. fi.
c) Et intelligitur tūc haberi titulo lucrativo: ꝙ no. ꝓ statutis. Item finitur per mutationē formæ ipsius rei cuī in melius, etiā si fuisset per proprietarium inchoata l. vsufructuarius nouum riuū. ff. de vsuf. Ang.
t *Acquisierit.* s. finitur vsusfructus. Accur.
u *Quæres.* id est talis acquisitio.
x *Consumptæ fuerint.* s. in totum: ut ff. eo. l. si cui insulæ.
y *Ne areæ.* sic. ff. quib mod. vsusfructus amitt. l. repeti. §. pen. ar. ꝙ. ff. de pig. act. l. domo. ADDITIO. Dic qꝺ ibi loquitur in pignore: & ideo facilius extinguitur vsusfru. quàm pignus, ne ꝓprietas reddatur inutilis, iuxta prin. huius tex. secundum Ias.
z *Totus.* Nota totus. si. n. pro parte, non redit ad proprietatē: vt ff. qui. mod. vsusfr. amit. l. excepta. Item si sint duo ꝙfructuarij: vno perdēte alteri accrescit: ut ff. de vsufru. accrescen. l. j. §. pe.

DE VSV ET HABITATIONE.

Supra tractatum est de vna seruitute personali, videlicet de vsufructu, hic sequitur de alijs.

HIsdem illis.] Totus iste titulus ī tres partes diuiditur. Primò ponit de vsu. Secundò de seruitute habitationis. Tertiò facit quoddā præambulum, trāsiens ad alias materias. Secūda ibi,

Ad. §. sed et si. observa de Iure Regio usuarium posse uti lacte, agnis et lana p. 3. unde prior pars Guiz & uidet plane correcta, sed n aduertit Gregorij Lopez alioqui diligentissimi

f Concor. cum hoc. §.c.fi. ī gl. super verbo, fruatur. extra de pigno. vbi ponit tenor huius, §.

f Concor. ca. quæ in ecclesiarū. in glo. sup verbo alienandi. circa prin. ex. de constit.

a) Et omniū rerū quæ usu cōsumuntur: & est rō: quia tunc uidetur ēt proprietas legata. l. quoniam cū gl ff. d vsuf. earū rerū quæ vsu cōsu. & §. itaq; sup tit. p. xi. secūdū Christop.

b) Qā ue rū ē quo ad perceptionem fructuū: quo ad ius alienandi.

* Stramētū genus bladi non est, sed stipulæ sunt acculmi post excussa grana collecti vt d inde animalibus sub hierni cula fiāt, acrursum in stercorationem conuertātur, vulgus pā eas dicit.

c) Vt puta quia fundus plus fructū affert, q̄ sit de necessitate vsuarij.

* Sic no. q̄ seruitutes p̄sonales possūt alienari: prædiales non, ſm Por. Aeg. Per.

d) Et qualiter intelligantur uerba si nupserit, uel, uidua liter uixerit, item si nupta erit, uel uidua in testamento posita: uide Angel. hic.

ibi, Sed si cui. Tertia ibi, Hęc de seruitutib. Litera satis plana est vsque ad illum. §. Sed si cui. ideo pone casum per teipsum.

a *Constituitur.* ſ. in testamento, & inter viuos: ut ſ. tit. j. §. j.

b *Solet.* nisi q̄ usus p̄ parte cōstitui nō p̄t: ut ff. e. l. usus pars. sed aliud ī vsufructu: ut ff. de vsufr. l. vsusfructus ab initio. Et rō est: q̄a diuiduus est: q̄d nō ē ī aliis seruitutib. vt ff. ad l. Fal. l. j. §. si vsusfructus. Nec obst. si duous usus cōstituitur, q̄ cōcursu partes fiunt: q̄a occasione, i. necessitate magis quàm ratione p̄tingit: ut ff. de riuis. l. Labeo.

c *Modis.* quos. ſ. titu. j. §. finitur. habuimus.

d *Minus iuris.* sed ī casib. equales sūt fructuarius & vsuarius: vt in vsu pecuniæ: ut ff. de vsuf. ea. re. l. hoc senatus. §. fi. itē ī fundo de quo tm̄ fenū tollit, quātū soli si bi sufficit: ut ff. eod. l. fundi. b Itē si insylua remota, ex qua vterq; ligna vendere poterit: vt ff. e. l. diu⁹.

c *Fœno.* idest de herba.

f *Stramentis.* i. de melega. genus est bladi. *

g *Quotidianum.* q̄d si hodie vs⁹ q̄ mihi sufficit, p̄stituat̄, & cras ab alio ī alio fūdo p̄stituat̄? Rn̄. locus erit electioni vel gratificationi ī toto vel ī parte: ar. ī. d. ff. le. §. si gn̄aliter. & ff. de relig. l. fin.

h *Vtatur.* nūq̄d in uino vel in frumēto & oleo? Rn̄. q̄dā nullo mō. Alij ō: quorū sn̄ia ē uerior: tit ff. eo. l. plenum. §. præter. Itē quis colet agrū? Rn̄. p̄prietarius: si vult, e aliàs usuarius: ut ff. eo. l. si domus usus. & ff. de vsufru. l. hactenus.

i *Impedimēto.* al's. i. si alia d cā veniat. dn̄m & ei⁹ familiā poterit p̄hibere: vt ff. e. l. si habitatio. §. fi.

k *Alij,* quasi dicat, nisi proprietario.

Cū is qui usumfr.] Quare cū vsusfr. extraneo vendi, loc̄ari, donari cōmodari, p̄cario p̄cedi, obligari possit, cur ēt eidē ī iure cedi nō possit. An q̄a cedere ī iure, ē ad sel lā p̄toris id à se ius totū abiūdicare: at locare aut vēdere, est ius vtendi, fruēdi, ita in aliū trāsferre, ut tm̄ peremptorē aut cōductorē à fructuarioretineat̄? Cuia.

l *Cum.* id est quamuis.

m *Hæc omnia.* ſ. tit. j. §. finitur. ō. Solu. ut ibi. Item. ff. loc. l. locare. contra. Sol. ibi in prædiis seruitutibus loquitur: hic in personalibus.

n *Vt ipse tantùm.* ff. eo. l. ij. §. j. ō. Solu. ibi ponitur solum pro solummodo: ut ff. de vulg. ſubſt. l. qui liberis. in princ.

o *Cum marito.* p̄senti & futuro: vt ff. e. l. cæterū. §. mulieri. d & gn̄aliter oēs recipiet quos & masculus dūmō honeste: ut ff. e. l. nō solū. & l. non alr. ADDITIO. & inducitur iste text. vt statuta & sn̄iæ quāuis sint stricti iuris, tm̄ recipiāt interpretationē extensiuā, q̄n̄ aliàs non possunt sortiri effectum. quod no. ſm. Ang.

p *Vti potest.* non aūt locare * potest. si tm̄ aliquid conducat faciendum in eo: poterit uti opera usuarij serui. Item ipsi eidem seruo sua opera poterit locari, acquirit autē ex re, nō ex operis eius uti potest: p ad alīū verò nullo modo jus suū trāsferre ei cōcessum est. Idē. ſ. iuris est & in iumēto, q Sed & si pecorum ueluti ouiū usus legatus sit neq; lacte, r neq; agnis, neq; lana vtetur usuarius: quia ea ī fructu s sunt. Planè ad stercorandum agrū suum pecoribus uti potest.

Angustior ē seruitus vsus, quā habitationis: nam cui habitatio data est, non tantum inhabitādi jus habet, sed etiam alteri locandi, & cōmodandi: cui uerò usus concessus fuit, ut ipse solum utatur oportet. ſ. tit. ff. 31. p. 3.

Sed si cui habitatio t legata, siue aliquo modo u cōstituta sit: neque usus x vī, neque ususfructus, y sed quasi proprium aliquod ius: quā habitationem habentibus, p̄pter rerū vtilitatem, secundum Marcelli sententiam nostra decisione z promulgata permisimus nō solùm in ea degere, sed etiam alijs locare. *

Præmissa epilogatione, facit quoddā p̄ambulum, transiens ad alias materias.

Hæc de seruitutib. a & usufructu, & vsu & habitatione dixisse sufficiat. De hæreditatibus autē & obligationibus, suis locis proponemus. b Exposuimus c summatim quibus modis iure gentium res acquirūtur: modò uideamus quibus modis legitimo & d ciuili iure acquiruntur.

TITVLVS VI.

DE VSVCAPIONIBVS, ET longi temporis p̄ſcriptionib.

Qui bona fide rem à nō domino emerit, aliove iusto titulo habuerit, eam, si mobilis sit, annis vtique tribus: si immobilis, decennio inter præsentes, & inter absentes uicennio usucapit.

q *Et in iumento.* facit. ff. eo. l. plenum. §. fi. & l. sequen. Accursius.

r *Neque lacte.* nisi modico: * vt ff. e. l. plenū. §. sed si pecoris. Aliàs nullo mō, ſm P. Io. ō dicit. n. oīb. his ad sūū vsū & suorū posse uti: et vt ī fundo ſ. dixim⁹.

f *Infructu.* sic. ſ. de re. di. §. in pecudum.

[*Sed si cui.*] CASVS. Dicit iuuenis: Dn̄e Imper. vidi. ſ. quid sit vsusfr. & quid sit usus: Nūc vellē scire quid sit habitatio: an cōueniat cū usufructu & cū vsu? Et rn̄. Imper. q̄ habitatio nō est vsusfructus neq; vsus: sed quoddā ius mediū & proprium. Item qui habet habitationē: nō solū ipse potest habitare ī domo cuius habitationē hēt: sed ēt alij &c. Textus sequēs est plan⁹ usque ad seq. tit. Fran.

t *Habitatio.* siue dicat̄ habitatio, siue vsusfructus habitationis, idē est: ut C. eo. l. cùm antiquitas.

u *Aliquo modo.* ſ. inter viuos pactionibus & stipulationib. sic. ſ. de ser. §. fi. & de vsufru. §. j.

x *Neque usus.* quia locat: ut C. eo. l. cùm antiquitas. sed vsuarius non: ut ſ. eo. circa princ.

y *Neque ususfructus.* quia hæc nō finitur nisi morte: ut ff. eo. l. si habitatio circa prin. f sed ususfructus multis modis: ut ſ. de usufruc. §. finitur.

z *Decisione.* ut C. eo. l. cū antiquitas.

a *Hæc de seruitutibus.* excusat se quare de hęreditatibus & obligationibus nō dicit: cùm uideatur hic dicere debere: ut supra de reb. co. §. i.

b *Proponemus.* ſ. ī. de hęr. inſt. vſq; ad ti. ī. d obl. & exinde vſq; ad ti. de ac.

c *Exposuimus.* hæc continuatio refertur ſ. d rerum di. §. singulorum. *Et.* pro id est.

DE VSVCAPIONIBVS, & longi temporis p̄ſcriptionibus.

Hæc rubrica continuatur per imperatorem ad præcedētia ut uisum est supra tit. proxi. in fi. Quibus supra dictum est qualiter res iure gentium nobis acquiruntur nunc sequitur uidere qualiter iure ciuili nobis acquirantur. Aretinus. Et dic de usuc. ſ. mobiliū, sed p̄ſcriptio immobilium, ut patet infra eo. in prin. & C. in quib. caſ. ceſſ. long. temp. p̄ſcrip. l. ij. sed in ff. eo. usucapio large sumitur per totum ti. & maximè in l. quare. Acc.

Vre ciuili.] Totus iste titulus diuiditur in nouem partes. Nam ponit primò q̄ ad vsucapionē requiritur bona fides, & iustus titulus, & spatiū temporis. Secundò q̄ licet prædicta interueniāt: nōn tamen procedit vsucapio propter naturam vel uitium rei. Tertiò rediens ad primam regulam ponit qualiter in re aliena mobili possit tradens hr̄e bonā fidē. Quartò q̄ in rebus immobilibus nō uitio possessis mala fides auctoris nō nocet successori. Quintò ponit casum in quo res furtiua pōt vsucapi. Sextò an res fisci possit vsucapi. Septimò qualis dēat esse

res

* Nec alteri cōcedere ut tendit. si tamē habeat unicū bouē vsuariū. p̄t cōiungere cum boue vicini: vt alterius diebus vtatur ſm Ang. Aegi. Per.

* Nec usque ad lucū seu arbusū sed ad usum. & idē in cęteris fructibus gl. in d. §. sed si pecoris. licet Io. ō Platea speciale esse dicat in la cte. Aegi. Per.

c) Ista gl. cōiter approbatur ſecūdum Ange. hic.

* Modico tamen lacte uti potest. neque. n. tā strictē sūt interpretandæ defunctorū uoluntates. l. plenū. §. sed si pecoris. ff. eo. Aegi. Per.

* Non tamen gratis concedere. l. si habitatio in prin. ff. eo. ratio, quia legatum habitationis retinetur legatū alimētorum. ff. de alim. leg. l. legati. & ideo nō potest gratis cōcedere: q̄a fieret contra mentem instituentis: ſecundum Nic. Aegi. Per.

f) Et ideo non transijt ad hęredes nisi relicta esset in gaudimentū. Et q̄d iuris quando maritus relinq̄t uxorē dominā massariā & vsufructuariam: uide hic doct.

ſeres vel titulus. Octauò an poſſeſſio auctoris ꝓſit ſucceſſori. Nonò quanto tpe res aliena alienata à fiſco vel donata ab Imperatore vſucapiatur. Secunda ibi, Sed aliqñ. Tertia ibi, Sed tñ. Quarta ibi, Quod autem. Quinta ibi, Aliquando. Sexta ibi, Res fiſci. Septima ibi, Nouiſſime. Octaua ibi, Diutina. Nona ibi, Edicto. Item prima ſubdiuiditur. Nãprimo ponit ius antiquum. Secundo illud corrigit. Secunda ibi, Et cum.

CASVS Dixit iuuenis legum ſtudioſus domino Imperatori: Domine Imperator, cũ eſſem in domo patris mei, audiui à quodã viro antiquo, quòd quodã pratum ſitũ ꝓpe vrbem in qua natus fui, pertinebat olim auo meo: & me in tãtum inſtigauit, quòd cõueni poſſeſſorem dicti prati in iudicio, vindicando ipſum pratum quaſi ad me ꝓtineret. Et cùm ſatis diu litigaſſemus, tãdem aduocatus quidam doctiſſimus ĩlegibus interrogauit aduerſariũ meũ, quanto tempore poſſedi ſti iſtud pratum? qui reſpondit: per uiginti annos cum titulo & bona fide. Poſtea eius aduocatus oppoſuit in iudicio q̃ me præſcriptionẽ: quamobrem abſolutus fuit aduerſarius meus à iudice, & ego in expenſis condemnatus fui. Ab illo tpe citra ſemper optaui fieri iuriſperitus: & inter cæteras rubricas iuris ciuilis deſideraui ſcire materiam præſcriptionum & vſucapionum. Deprecor igitur maieſtatem veſtram, quatenus me doceatis quid ſit vſucapio, & longi tpis præſcriptio. Cui adoleſcenti rñdet Imperator: O dilecte iuuenis, nihil nobis vnquam delectabilius fuit, quàm iuuenũ ſincerus amor ad leges perdiſcendas. Ideo nihil à te quod petieris, abſcõdã: ſed oĩa ex ſcrinio pectoris noſtri explanabimus tibi. Debes igitur ſcire. ꝙ maiores noſtri aliter de vſucapionibus & præſcriptionibus ſentiebant q̃ nos. Nam ſi quis aliquam rem bona fide ab eo quem dñm eſſe credebat, emerit, aut alio iuſto titulo habuerit: illam rem, ſi erat mobilis, vſucapiebat uno anno, ſi immobilis, biennio. & hoc in Italia tñ: ne rerum dñia in incerto eſſent. Nos verò vſucapionum & ꝓſcriptionũ ampliauimus & tpa & loca: & conſtitutionem fecimus qua ordinauimus ꝙ vſucapiones compleantur non minori tempore q̃ triennio in rebus mobilibus: præſcriptiones verò rerum immobilium inter præſentes compleantur decem annis, & inter abſentes viginti: non tantum in Italia, ſed in omnibus locis vel prouincijs noſtro imperio ſubiectis iuſta cauſa poſſeſſionis p̃cedente. Franciſcus.

a *Iure ciuili*. i. l. xij. tabularum, Vel Romanorum per excellentiã: vt ſ. de iure na. §. ſed ius &c.

b *Qui bona fide*. quod præſumitur ſi à dño credat ſe emere: ut ff. de contrahen. emp. l. qui à quolibet. vel qa putat vendentẽ hãre ius vendendi: ut ff. de verb. ſign. l. bonæ fidei emptor. quæ bona fides præſumitur ſemper: ut ff. de proba. leg. verius. a Exigitur autem in venditione duobus temporibus bona fides: ſcilicet tempore contractus, & tempore traditionis: in alijs aũt cõtractibus tempus traditionis ſufficit: nec nocet poſterior ſciẽtia: ſecus in petitione hæreditatis: ut ff. pro ſoluto l. pen. & pro emptore. leg. ij. & C. de vſucapi. transfor. l. unica. §. cum autem ibi, hoc tantummodo. & ff. de peti. hæred. leg. ſed & ſi, §. quod ſi ab initio. Accurſius.

c *Dominus non erat*. ſi enim erat dñs, & accipiens fit dominus per traditionem: unde non uſapit: ut ff. eo. leg. ſequitur. §. lana. & de capt. leg. in bello. §. ſi quis ſeruum. & ſupra de rer. di. §. per traditionem.

d *Aliave*. cum ſint multæ cauſæ iuſtæ ſiue tituli: ut ff. de publ. l. j. §. ſed cur. vſque ad l. eum qui.

e *In Italico ſolo*. i. in Italia, non ergo etiã in prouinciali: ut C. de vſuca. transfor. l. unica circa prin.

f *Ne rerum dominia*. hæc eſt rõ quare uſucapio ſit inducta. b eſt, & alia, ſ. ut aliquis ſit litium finis: ut ff. pro ſuo. l. fin. Accurſius.

ADDITIO. Dic quòd iſtæ rationes hic introductæ proceſſerunt propter bonum publicum: ut dicit text. in leg. j. ff. de vſucap. de hoc uide Angelum hic.

g *Et cum hoc placitum erat*. id eſt cum iſtud placebat.

h *Putantibus*. ſcilicet iuriſconſultis.

i *Ad inquirendas*. vel amittendas.

k *Præfata tempora*. ſcilicet anni uel biennij.

l *Sedit*. ſ. in animo.

m *Maturius*. i. mature.

n *Defraudentur*. quod iura nolunt: vt C. de vſufru. l. corruptionem. & de præſcri. xxx. an. l. fin.

o *Certo loco*. ſcilicet ſolo Italico, vt olim: ut ſupra eodem.

p *Conſtitutionem*. C. de vſuca. transfor. l. j.

q *Qua*. ſ. conſtitutione.

r *Res quidem mobiles*. & ſe mouentes: ut ff. de verbo. ſign. l. mouentium.

ſ *Per triennium*. quæ tẽpora tam præſcriptionis quàm uſucapionis continua ſunt: ut ff. eo. l. nunquam. ij. §. j. & in uſucapione ſufficit tetigiſſe ultimum diem. In præſcriptione uerò quæritur de momento ad momẽtum: ut ff. eodem. leg. in vſucapionib. & ff. de act. & obli. leg. in omnib. Et eſt ratio: quia vſucapio fauorabilis eſt. c præſcriptio uero odioſa: vt C. de edi. di. Hadr. tol. l. fi. & ff. de li. & poſthu. leg. cum quidam.

t *Ideſt*. quandoque longum tempus aliter ponitur: ut ff. de dã. infec. leg. ſi finita §. non autem. Item aliud in perſonalib. actionibus: ut C. qui. non ob. long. tempo. præſcrip. leg. neque. & de conſt. pec. leg ij.

u *Præſentes*. ſ. in eadem prouincia degẽtes: ſed abſentes in alia: ut C. de præſcrip. long. tem. l. fi.

x *Vſucapiantur*. proprie pro mobilibus accipitur: improprie ꝓ immobilibus quantũ ad hunc titulum. ſic. ff. de off. procon. l. ij.

y *Non ſolùm in Italia*. ex differentia enim locorum &c. ut C. de temp. in integ. reſti. l. ſuperuacuam.

z *Dominia rerum*. Ex hac litera voluit dicere. M. ꝙ præſcriptionẽ x. vel xx. annorum dominium quæratur. pro eo eſt. ff. eod. l. eum qui. in fi. j. reſpon. B. contradicit. d argu. ff. de iureiur. leg. ſi duo. §. j. & C. de præſcrip. xxx. an. leg. ſi quis emptionis. in prin. & eſt arg. pro. B. ff. de pign. l. j. §. cum prædium. & C. de pig. leg. vſucapio & quod hic dicit uꝫ, & his modis referas ſecundum. B. ad vſucapionem tantum, per quam ſecundum omnes dominium quæritur: ut C. de pac. l. traditionibus. Vel q̃uod dicit dominium, ponitur proprie quantum ad vſucapionẽ: impro proprie uero quantum ad præſcriptionẽ, hoc eſt pro effectu dominij, id eſt vt poſſidentes habeamus exceptionẽ: nõ poſſidentes habeamus actionẽ utilẽ: ut ff. de acquir. re. do. l. rem in bonis. & C. de præſcrip. xxx. ann. l. ſi quis emptionis. in princ. Et eſt ratio quare vſucapione magis dñium quæratur: quia mobilium rerum uilis. eſt poſſeſſio: ut ff. de acqui. poſſ. l. ſi rem.

a *Iuſta*. uel quaſi: ut dicemus. j. eo. §. error.

[*Sed aliquando.*] CASVS. Inſtat iuuenis cupidus ſcientiæ legalis apud dñm Imperatorẽ. Dñe Imperator, ſupplico quatenus audiatis me patiẽter. Intellexi àveſtra maieſtate morẽ antiquorũ, ſ. quanto tempore compleri ualebant uſucapiones & præſcriptiones. Item audiui opinionem & ordinationem veſtrã, qualiter tempora & loca vſucapionum & præſcriptionũ ampliaſtis. Sed generaliter locuti eſtis: ſ. ſi quis rem &c. Rei autem nomen eſt generale. Vellem igitur edoceri, ſi uſucapio & præſcriptio habeant locum in omnibus rebus indifferenter. Nã ſunt quædã res ſacræ, ſunt quædã religioſæ, ſunt liberi homines, ſunt ſerui fugitiui, ſunt quędam res furto ſublatæ, ſunt res ui poſſeſſæ, an ſi qs tales res bona fide poſſideat, poſſit eas vſucapere ſeu p̃ſcribere? Ad quæ quæſita rñdet Imper. Videmus te egregie adoleſcens ita eſſe ſubtili ingenio præditum, ꝙ faciliter te in virum doctum in legibus euaſurum ſperamus, quæ res profecto nos ſummopere delectat, & utinam tales adoleſcentes plures in noſtra republica deus nobis contuliſſet. Speramus. n. noſtras prouincias optime per tales viros gubernandas fore. Laudãdi. n. ſunt q ſingula ꝓſcrutari uolunt, & plenius de omnibus edoceri. Quapropter quia in te uidemus multũ ineſſe latẽtis energiæ, plenius te cupimus ĩſtruere, & de q̃bus

ultro

Hoc habetur in c. vigilanti. cũ glo. ſuper uerbo ſegnitiẽ. de præſcrip.

a) Dic hoc uerum in rebus corpo. Item ſi habet titulum ue rũ uel putatiuum: vt ꝓ Inn. in c. vigilãti. de præſcrip. uel ſaltẽ utatur iure cõi. c. 1. de ꝓſcrip. lib. 6. alias ſecus. Et rõ eſt ĩcorporalibus q̃ q̃libet res præſumitur libera. l. ult. ff. de ſeruit. & aqua.

b) Puta q̃ ſine ipſa ſemper habens rẽ aliquo titulo eſſet incertum an eſſet effectus dominus vel quia alias eſſet difficile probare dominium. laſ.

c) Quia ſolo fauore vſucapientis, nulla ĩſpecta negligentia petentis currit: ſm Chriſ. qd tamen eſt falſum ꝓ iſtũ text. ibi, putantibus. & l. 1. ff. eo. dicergo rõnẽ: q̃ in rebus mobilibus ut plurimũ agitur de minori p̃iuditio: ſecundũ Ia.

d) Quẽ ſequuntur ultra mõtani: ut refert Chriſ. hic. & procedit ſm aliquos quãdo p̃ſcribit domino patiẽte & ſciente aliàs ,,ceditop. Bul. ut refert: Ang. opi. tamẽ gl. ẽ cõis.

vltro quæsiuisti rñdemus qđ licet generaliter locuti simus de rebus quæ possunt vsucapi & prescribi: excipiuntur tñ ab illa regula nostra liberi hoies, res sacræ vel religiosæ serui fugiti A ui, res furtiuæ, res vi possessæ. Nam licet qs tales res bona fide possederit per tps prædictum: tamen non poterit eas vsucapere, seu præscribere. Lex enim duodecim tabularum, quæ est lex antiquissima, phibuit vsucapionem uel præscriptionem talium rerum Quærit vltra sc holaris: Serenissime Imperator, quanto plus audio đ hac materia, tãto magis dubito. An hoc qđ maiestas vestra nũc pxime dixit, debeat intelligi de ipsis furib. q alienas res furant: an de his qui ipsi vi rapiũt: an de his qui inuaserunt possessiones alienas p vim. Respõdet Imperator; O iuuenis, non debetis dicta nostra de talibus furibus, viraptoribus, aut violẽtis hominibus intelligere: quia tales alia ratione nõ possunt vsucapere vel prescribere: quia sunt malæ fidei possessores: sed itelligẽda sunt de his personis quę à talibus furibus, viraptoribus, aut violẽtis hominibus tales res acquisiuerunt, quamuis bona fide à talib⁹ acceperint. Et ideo in rebus mobilibus nõ faciliter etiã bonæ fidei possessoribus acquirũtur res per vsucapionem. Nam qui sciens alienam rem vendiderit, vel ex alia causa tradiderit: furtum eiusdem rei committit.

Ad 9 Furtiuæ. Vide l 4 n° 29 p. 3. quæcum hoc tꝫ consonat. et ibi Gregor. lopez gló. 2.

non tamen illi vsucapio vllo tẽpore [a] procedit: veluti si quis liberum hominem, vel rem sacrã, vel religiosam, [b] vel seruum fugitiuum [c] possideat.

Furti & uiolentiæ expulsiuæ vitium vsque adeo rei infigitur, vt furtiua res, & ut possessa, nec longi tẽporis curriculo à quantumuis bonæ fidei possessore vsucapi possint: tantum abest ut ab ipso fure aut uiolento occupatore vsucapiantur.

Furtiuæ quoq; res, & quæ vi [d] B possessæ sunt, nec si p̃dicto longo tẽpore [e] bona fide possessæ fuerint, vsucapi possunt. [f] nam furtiuarum [g] rerum, lex duodecim tabularum & lex Atinia inhibent vsucapionẽ: vi possessarum, [h] lex Iulia & Plautia. Quod autẽ dictum est, furtiuarũ & vi possessarũ rerum vsucapionem per leges prohibitam esse, non eò ptinet, [i] vt ne ipse fur, quive p vim possidet, vsucapere possit (nã his [k] alia ratione [l] vsucapio non competit: quia scilicet mala fide possident) sed nec ul- C lus [m] alius, quamuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia cã acceperit, vsucapiẽdi ius habeat. Vn-

a *Vllo tempore*. etiã quadraginta annorum: ut C. de præscrip. long. tem. quæ pro li. l. fi.

b *Rem sacram uel religiosam*. nisi desinant esse sacræ vel religiosæ q̃ fieri potest: ut ff. de reli. l. cum loca. Accursius.

Seruus fugitiuus an trigita annis usucapiatur.

c *Seruum fugitiuum*. qui facit furtũ suiipsius: ut C. de ser. fu. l. j. Sed nunquid. xxx. an. fugitiuus vsucapitur? Rñ. non, cum possessio retineatur: ut ff. de acqui pos. l. j. §. per seruum. & l. rem quę in fi. ergo non currit vsucapio possidenti: ut C. de præscript. xxx. uel xl. an. l. male. nisi ex tunc quando ab alio cœperit possideri, uel steterit diu: [a] quia extunc desinit possideri ut ff. de acq. poss. l. iij. §. si seruus. & leg. per eum. §. per seruum.

a) Pro libero, & bona fid. ltẽ sit paratus subire iudiciũ liberale: ẽm docto. hic.

d *Vi*. scilicet expulsiua, * nõ compulsiua: ut C. quod met. cau. l. si vi vel metu. in glo. fi.

*Sunt q̃n quę genera uiolentiarum expulsiua, cũ quis expellitur à re immobili. Ablatiua, cũ res mobilis aufertur alicui: & hæ duæ impediũt usucap. & præscript.

e *Prædicto longo tempore*. s. triennij, uel decem vel xx. annis sed xxx. vel xl. annis possunt: ut C. de præscrip. xxx. vel. xl. annorũ, l. omnes. & l. sicut in rem. & de anna. excep. l. j. §. ad hæc. Accursius.

Additio. Quod procedit in eo. qui ab ipso emit bona fide. aliàs secus de iure canonico, ut dixi. s.

f *Possunt*, nisi purgato vitio: ut ĵ. eo. §. aliquando.

g *Nã furtiuarum*. Sic rõ, quia lex vult: ut s̃, quib. ex cau. ma. nõ li. ī prin. vnde illud, Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione volũtas Est & alia ratio: quia res vitiosæ sunt: ut ĵ. eo. §. nouissime.

h *Vi possessarum*. scilicet si expulit, & possedit: nec sufficit expulisse, ut ff. eo. l. sequitur. §. si tu ui.

i *Non eo pertinet*. s. tantum.

k *Nam bis*, s. possessoribus uiolentis & furibus.

l *Alia ratione*. Not. quod præualet generalis ratio speciali. sic supra de nup. §. affinitatis. & §. socrum. argum. contra digestis de eden. leg. quædam.

m *Sed nec ullus*. C. quod me. cau. l. si vi uel metu. ꝯ. Sol. hic de ui expulsiua: ibi de compulsiua, quæ uoluntatem licet coactam habet in se: ut ff. quod me. cau. l. si mulier. §. pe.

n *Vnde*. qa in rebus mobilibus alienis fit furtũ contrectando: vt ĵ. de obl. q̃ ex deli. nas. §. j. & ex eo. fit furtiua: & sic nõ vsucapibilis: ut s̃. prox. vnde sequitur quod in rebus mobilibus &c.

o *Competat*. Sed vr̃ qp culpa auctoris nõ cõmittet, i non sequat accipientem: vt ff. de diuer. tempora præscrip. leg. an vitium. & ff. de doli mali. excep. leg. apud Celsum. §. si cum legitima. Respõ. si vitium est rei, comitatur, ut hic: si personæ, comitantur in vniuersum succedentẽ: ut C. de acq. poss. l. vitia. & C. cõia. de vsuca. l. fi. sed si in rẽ singularẽ succedat, nõ comitatur: vt ff. de do. ma. excep. l. apud §. de auctoris. & C. đ peri. & cõ. rei vend. l. dolũ, nisi qñ utetur accessione temporis eius auctoris: vt ff. de acqui. poss. l. Pomponius. §. fin. Sed hodie vitiũ pſonæ nocet singulari successori per auth. malæ fidei.

Compulsiua, cum quis cogitur rẽ suã alienare.

Turbatiua, cũ qs turbatur in possessione Inquietatiua, cũ duo prętendũt possidere, & alter alterũ inquietat: & nulla illarum triũ impedit usucap. aut præscriptionẽ ẽm Por. & gl. in l. 1. C. quod me. cau. Aegi. Por.

[Sed tamen.] Casvs. Domine Imperator, inquit iuuenis, quo mõ pñt hæc fieri: & qua via potest procedere vsucapio in rebus mobilib⁹? Respõdet Imperator; profecto dilecte iuuenis, si essetis vir grandæuus & prouectus: iuste possemus vobis respõdere qđ dominus noster in euangelio respõdit Nicodemo: Tu es magister ī Israel, & hæc ignoras? Veruntamen qa estis tenere ætatis, audiemus vos patiẽter docebimusq; uos quo modo vsucapio potest procedere ī rebus mobilibus. Nã si aliqua res alicui cõmodet, uel apud aliquẽ deponatur, uel alicui locata fuerit: & ille cui commodata uel locata erat, vl apud quẽ deposita erat, moriat: & hr̃s q eidẽ succedit, adiuerit hr̃ditatẽ eius, & inuenerit res illas ī hr̃ditate defuncti, credẽs eas esse de bonis ipsius mortui, easq; res alij vẽdid. aut dona. aut dotis noĩe dederit, aut quolib. alio titulo sufficiẽte ad dñij trãslationẽ, tradiderit: in his casibus nõ est dubium quin ille qui huiusmodi rẽ bona fide acceperit, eã vsucapere possit: quia ī prædictis casibus hmõi res mobilis ab hærede bo. fide. & iusto tit. tradita, furti vitio non est affecta. Hæres. n. qui hmõi rem tanquam suã bo. fi. alienauit, furtũ non commisit. Et non solũ in prædictis casibus hẽt locum vsucap. sed etiã in alio casu. Nam si vsufructuari⁹ ancillæ crediderit partũ ei⁹ ī vsufr. esse, & idcir co partum ancillæ credens esse suũ, alicui bo. fi. ementi uẽdiderit, iste fructuarius furtũ nõ cõmittit: & hoc ẽm illam regulã generalem, qua cauetur furtum sine affectu furandi non cõmitti. Et non solũ his modis sed ẽt alijs multis modis põt accidere ut quis rẽ alienã mobilẽ sine vitio furti in alium transferat & ita efficiat ut à bo. fi. pos. vsucapi possit. Et hæ dicũtur usque ad illum. §. quod autem. Franciscus de Aret.

Vsu capio p hæredẽ quãdo habet locũ.

c) Et est ratio diuersitatis, qa in præscribente requiritur nedũ bona fides, sed & iu-

p *Nam si hæres*. sic ff. eo. l. potest. & l. sequen.

q *Accipienti*. An ipse hr̃s vsucapit titulo pro hr̃de? Rñ. non: ut ff. de diuer. tẽp. præ. l. cũ hæres. Alij ꝯ si vellet ex sua persona cõtinuare possessionẽ: ut C. de præ. long. tẽp. l. j. qđ falsum est. Qñ ergo locũ hẽt vsuc. pro hærede, cũ nec in suis hæredibus locũ habeat: ut ff. pro hær. l. ij. §. filium. & C. de vsuca. p hæred. l. nihil Rñ. quando defunctus retinebat aliquã rem credens suã: sed non vsucapiebat, qa deficiebat titulus, & hæres est extraneus.

r *Dotis*. p filia, vel alia. nã & hic iustus est tit. ut ff. pro dote. l. j.

s *Furtum non committit*. & ita vsucapit. Sed nõne fuit ī iure erratũ: vt s̃. de re. di. §. in pecudũ. ergo vsuca. nõ pcedit: ut ff. e. l. nunq̃. ij. in prin. & l. si fur. §. j. Rñ. hic errauit tradens: ibi accipiẽs: ut ex illis legibus colligit. Vel nõ prodest, ut ibi: sed nõ nocet, vt hic.

t *Furtum enim sine affectu*. sed probo quod sine affectu furtum com-

iuſtus tit. quem hic error impedit: ſed in tradente ſufficit bona fides.

cõmittitur. Nam in interdictum unde ui incidit ſine affectu, quod eſt ſimile furto: ergo & furtum fit ſine affectu: vt C. vnde ui. l. cum quærebatur, §. j. ibi, & generali. & ibi, cùm talis &c. Reſp. in interdicto eſt affectus. licet non contra perſonam certam: ſed hic ſuam eſſe credebat.

a *Non committitur*. ſic ff. de obligat. quæ ex deli. naſc. §. placuit.

furãdi nõ cõmittitur. a Alijs b quoque modis accidere poteſt ut quis ſine uitio furti rẽ alienã ad aliquem trãsferat, & efficiat, ut à poſſeſſore uſucapiatur.

Vacuę poſſeſſionis occupator ſi cuipiam bona fide accipienti, ex iuſta cauſa eã tradiderit, uſucapiendi conditionem trãsfert.

Annota, Furtum in rebus ſoli nequaquam cadere.

b *Alijs*. ut ſi iuſto errore credam me hæredẽ, cum non ſim: ut ff. eo. l. poteſt. Item mihi legatum: cùm ſit ademptũ: vt ff. de act. §. ſi qs agẽs. ſic. ff. pro lega. l. iiij. in fi. & alias ubicunque quis putat rem ſuam.

Quod autem.] CASVS. Domine, uos poſuiſtis mihi multa exempla de vſuc. rerum mobilium: ſed dicatis mihi ſi placet, quando locum habet vſucap. rerũ immobilium. Ad hoc reſp. ꝙ quo ad præſcriptionẽ earum rerum quæ ſolo continẽtur, expeditius ita procedit uſucapio: ut ſi quis ſine ui nactus ſit poſſeſſionem alicuius fundi uacantiś (qđ poteſt uariis modis cõtingere: aut, uidelicet propter abſentiam domini, aut propter eius negligentiam, aut ſi dominus fundi ſine ſucceſſore deceſſerit) licet ipſe qui occupauit, ma. fi. poſſideat, cum intelligat ſe alienum fundũ occupaſſe: ſi tñ alij bon. fide accipienti huiuſmodi fundum tradiderit; poterit ille cui traditur præſcribere: & hoc ideo, qa huiuſmodi fundus non uidetur uitio affectus: cùm ille qui fundum acceperit, neq; furtiuũ, neq; ui poſſeſſum accepiſſe intelligatur, ex quo iſte fundus nõ ſit furtiuus. patet tali ratione, qa rei immobilis furtũ fieri non põt. abolita eſt enim quorundã ueterum ſnĩa, qui putabant totius fundi uel partis ipſius furtũ poſſe cõmitti. Patet igit ꝙ cum hmõi fundus non ſit furtiuus, nec ẽt ui poſſeſſus: præſcribi poſſit. Principalibus. n. conſtitutionibus proſpectũ eſt, ne alicui eorũ q res mobiles bo. fi. poſſidẽt, lõga & ĩdubitata poſſeſſio auferri dẽat. h. d. uſq; ad §. aliqñ. Frã.

¶ Alias, quo autẽ ad eas res quæ ſo. conti. expedi-ius ita procedit &c. p-cedit. ſ. vſucapio. i ta enim legit. Franc. de Aretio in caſu ad hunc §.

c *Quod autem*. hucuſque de uſu rerum mobilium dictum eſt: nunc procedit ad ius immobilium.

Locus dicitur plenus, ſemiplenus, & vacuus.

d *Loci vacantis*. locus interdum dicitur plenus: ut qui poſſidetur. Interdum ſemiplenus: ut ille in quo aliquis eſt cauſa legatorum, uel rei ſeruandæ cauſa: ut ff. de acq. poſſ. l. iij. §. fi. & de act. emp. l. ij. §. j. Interdum uacuus: & hoc tribus modis, ut hic. ſic ff. de acq. poſſ. ſi id quod. Accurſius.*

* Hæc gl. ſing. & uni ci. Aeg. P.

e *Propter abſentiam*. ſed hoc uidetur falſum, ꝙ propter abſentiã emittatur poſſeſſio: ut ff. de acq. poſſ. l. clam. §. qui ad nũdinas. Sed reſpondetur. hoc propter effectum abſentiæ dicitur, ſcilicet obliuionem: ut quia longo tempore abfuit, præſumitur ꝙ pro derelicto habuit. rempus enim inducit obliuionem: & ita obliuione amittitur dominium: ut ff. de dam. infec. l. ſi finita. §. non autem. quod tempus erit in arbitrio iudicis: ut ff. de iu. deli. l. j. §. fi. & l. ſeq. dummodo longum ſit, & obliuionẽ inducat, & animum retinendi habere deſinat: ut ff. eo. l. furtum, §. j. & ff. de acq. poſſ. l. quemadmodum. Accurſius.

Tps obligationem inducere, quam cõſequitur dominij perditio.

f *Aut negligentiam*. tantam, ut reſpuat rei poſſeſſionem: quod facilè fit: ut ff. de acq. poſſ. l. ſi quis ui. §. j. & §. differentia.

g *Sine ſucceſſore*. idem & ſi cum ſucceſſore: dummodo nõ fuerit appræhenſa: ut ff. de acq. poſſ. l. cum hæredes.

Dicit §. eſſe correctum.

h *Longa*. ſcilicet x. uel xx. annis. Sed hic §. duabus rationibus eſt hodie correctus. nam præſumitur hodie talis poſſeſſio uiolẽta: ut C. unde ui. l. cum quærebatur. ergo nõ habet locum hæc præſcriptio: ut ſ. §. furtiuæ. Item alia ratione: quia bona fides deſideratur ab utraque parte, aliàs xxx. annorum tantum præſcriptio currit: ut in auth. ut ſpon. lar. §. rurſus, col. ix. Accur.

Abolitio qđ eſt.

i *Acceperit*. uerè, non furtiuè. ADDITIO. Quod uerum intellige, ſiue debitor ſurripuit, ſiue alius ſecundum communẽ opi. licet glo. in ultimo caſu uariauerit: ut hic per Chriſtoph.

k *Abolita*. ideſt peremptа. ind. abolitio, ideſt accuſationis peremptio.

Fundi locive. Fundus eſt integrum aliqd, locus eſt portio fundi: fundus finibus regit nõ locus: fundus ad prædia ruſtica, locus ẽt ad vrbana pertinet: inde in §. cõſtituit. ſ. de vſufru. in fundo & ædibus. Adhæc locus eſt ſine villa, fundus nõ uilla: inde inter cenſorias notat illa recenſẽt à plinio, minus arare q verre re: i. minus haberi fundi quàm villæ. Cuiac.

l *Loci*. id eſt partis fundi: ſed fundus totus dicitur: vt ff. de verbo. ſignific. l. locus.

m *Furtum*. & eſt ſimile ff. eo. l. quare. Sed cõtra. ff. de fur. l. ſi quis vxori. §. ſi ſulphurariæ. & l. ſi cretę. Sol. ibi non loci, ſed terræ quæ eximebatur, furtũ fiebat. Et qđ ſubiicit, & eorũ &c. ſic cõſtrue: & proſpicitur principalibus conſtitutionibus, ne cui eorum q poſſident res ſoli, longa, &c. & tunc nõ eſt neceſſe ꝙ in textu ſit, vtilitati. & ſunt hæ principales conſtitutiones, vt C. de præſcrip. long. temp. per totum titu. Accur.

Ordo litera.

[*Aliquando*.] CASVS. Domine, dixiſtis mihi. ſ. ꝙ res furtiuę & vi poſſeſſę vſucapi non poſſunt: nunq d hoc generaliter eſt verum, ꝙ res ſemel furtiua & ſemel vi poſſeſſa nunquã poſſit vſucapi? Ad hoc reſpon. ꝙ non. Nam res quondam furtiua vel vi poſſeſſa, aliquando vſucapibilis efficitur: ueluti ſi poſtea reuerſa fuerit in domini poteſtatem. Tunc enim purgato uitio qđ uſuc. eius impediebat, bene poterit eius vſuc. procedere. Et hæc dicuntur vſque ad §. res fiſci. Franc. de Aret.

n *Vſucapi*. duabus rationibus ſtare non poteſt quod hic dicit. Prima. qa deſiit eſſe vitioſa. vnde nõ erit mirabile qđ videt vel le inducere ꝛ id qđ eſt. ſ. e. §. furtiuæ. Rñ. dic furtiua vel vi poſſeſſa: ſ. quondam. a Secunda, quia dominus non vſucapit: cum ſua ſit: nec alius ab eo accipiens, cum tranſeat dominium, vt ff. eo. l. ſequitur. §. lana. & §. tunc in poteſtatem. Sed reſpon. vſucapi poteſt, id eſt vſucapibilis eſt: vt ſi ab aliquo nõ domino alienatur non committente furtum eius, uſucapiet emptor.

a) Et hoc facit pro ſaluando dicto teſtis deponentis de filio alicuius q iam ſit mortuus: quia ſubauditur filius Caij, ſcilicet quondam &c. Chri. Por. hic.

o *Domini*. uel quaſi, ut tutoris uel creditoris ſi alienam rem debitor obligauit, ut ff. eo. l. ſequitur. §. ſi pupilli. & pro ſoluto. l. fi. aliud ſi ſuam, ut ff. eo. l. ſequitur. §. ſi rem. Accurſius.

p *Reuerſa*. uel quaſi, ut ff. de fur. l. quamuis. & ita quòd non poſſit ab eo auelli, ut ff. eo. l. ſequitur. §. tunc.

[*Res fiſci*.] CASVS. Domine uos poſuiſtis exemplum de quibuſdam rebus quæ uſucapi non põt: nunquid ſunt plures in quibus non hẽt locũ uſuca. uel præſcriptio? Rñ. ꝙ ſic. Res. n. fiſci noſtri uſucapi non põt. & hoc eſt uerum in rebus fiſco acquiſitis. ſed ſecus eſt in acquirendis. nam Papinia. ſcripſit ꝙ ſi bo. fi. emptor de bonis uacantibus, & nondum fiſco denũciatis, aliquam rem emerit, & eandem bon. fi. ſibi traditam acceperit: poterit eam rem beneficio uſucap. acquirere. Et hoc idẽ diui Seuerus & Anto. reſcripſerunt. Et hæc dicuntur uſque ad illum. §. nouiſſime ſciendum. Franc.

b) Ipſe tamen in re aliena prę ſtat vſucapiendi cõditionẽ. Et nota ꝙ vſucap. incepta cũ maiore cõtinuatur contra minorẽ: ſed ex clauſula generali reſtitui põt. niſi lõgiſsimi tẽporis fuerit, q dormit durãte pupillari ætate. Angel.

q *Fiſci*. id eſt imperij.

r *Non poteſt*. triẽnio mobilis, uel x. uel xx. annis immobilis. Idẽ in patrimoniali principis, ut C. ne rei domin. uel templo. l. j. Idẽ in re ciuitatis, ut C. de ſac. ſan. eccl. l. fi. Præſcribunt tñ dictæ res ſpatio. xl. annorum, excepta re mobili eccleſiaſtica non ſacra, quæ triennio uſucapit, ut C. de prę ſcrip. xxx. ann. l. omnes. & in authent. de eccleſi. titu. §. pro temporalibus: coll. ix. & in auth. hæc conſtitutio innouat conſtõnem. col. viij. Itẽ exceptis publicis q̃ ſunt uſui publico deputatæ, ut ff. de uia publ. l. uiã. Itẽ res pupilli non uſucapit, ut ff. de acqui re. do. l. bonæ fid in fine j. rñſo, ibi, nec intereſt. b Item res filij à patre alienata: niſi xxx. ann. à tempore quo eſt ſui iuris, ut C. de anna. excep. l. j. in fine. & in authenti. de nup. §. ſi uerò expectet. collat. iiij. item res data præſidi contra legem Iuliam repetundarum: ut ff. ad leg. Iuliam repetun. l. quod contra legem. Item fundus dotalis, ut ff. de fundo dotali. l. ſi fundum, ADDITIO. Niſi fuiſſet inchoata antequã eſſet dotalis, uel haberet reſpectus ad præiudiciũ alienantis

nantis tantum: quia valeret. Ange.

a *Nondum nunciatis.* ab aliquo: cùm variæ sint causæ quibus ad fiscum denunciatio fieri solet: vt ff. de iu. fisc. l. j. in prin.

b *Traditam.* s. ab eo qui acceperat possessionem horũ bonorũ.

c *Bonis.* scilicet alicuius morientis sine hærede, cui successit fiscus. non idem in ciuitate: vt C. de bonis va. l. j. & l. vacantia. lib. x. Accur.

d *Vsucapere posse.* scilicet triennio, vel decem vel xx. an. cùm habeat titulum: si autem titullum non habet, & vult ex tẽpore delationis sibi cõputare tempus, habet quatuor annos: vt ff. de iur. fic. l. j. §. diuus & de diuersis temp. præ. l. intra. §. j. Sed si ex tempore ex quo cœperunt ad fiscum peruenire, xx. annos habet: vt ff. de iure fisci. l. j. §. præscriptio. & hæc vera sunt siue in re singulari, siue in vniuersitate. & sic loquitur. ff. de pet. hæred. l. etiam si putauit. §. item si quis à fisco.

[*Nouissime.*] Casvs. Domine, iam posuistis mihi exemplum quando habet locum vsuca. vel præscriptio. Sed pro Deo dicatis mihi regulam generalem per quã possim cognoscere generaliter, quando locũ habere poterit vsuc. vel præscri. Ad hoc respon. Imper. Amice, scire debes generaliter rem talem esse debere, ut in se vitium non habeat ad hoc vt à bonæ fidei emptore, vel ab eo qui alia quacunque ex causa iusta possidet, vsucapi uel præscribi possit. Sed domine, iam video q̃ res debeat carere vitio, ad hoc q̃ possit vsucapi: sed nũquid sufficit ad vsuca p. q̃ possessor errore deceptus credat se iusto titu. possidere rem, quã sine titulo possidet: veluti si per errorẽ credat se titu. donationis vel emptionis possidere? Rñ. q̃ non. Error. n. falsæ causæ, vsuca non parit: veluti si qs rẽ non emerit, & se eã emisse existimãs quasi titulo possideat emptionis: vel cũ res ei donata nõ fuerit quasi titu. donationis se possidere existimet. nã in his casibus cũ ĩ veritate titulus deficiat. vsuc. pcedere nõ poterit. Et hęc dicũt vsq; ad illũ. §. diutina. Fr.

e *Nouissimè.* id est in vltimis, vt breuiter dicam. sic supra de suspect. tuto. § nouissimè.

f *Vitium,* vel qua si: vt supra proxi. §. & §. aliquando. Sunt autem vitia, ut quia furtiua, vel vi possessa: ut supra eod. §. furtiuæ. Nunquid precaria possessio est vitiosa? Respon. non, argu. ff. commu. di. l. communi diuidun. §. inter prædones. Nunquid litigiosa? Respon. non: vt C. de præsc. long. temp. l. j. Nunquid clandestina? * Respond. non dicitur res clandestina aliqua lege, sed possessio. Quidam tamen dicunt omnia supradicta esse vitia rerum: vt argum. ff. de acquir. poss. l. Pomponius. §. cùm quis.

g *Error,* de errore facti loquitur. idem magis in errore iuris: vt ff. eod. l. nunquam. ij. in princ. Sed hic error facti quandoque prodest: vt ff. pro emptore. l. quod vulgo. * & ff. pro lega. l. pro legato. & ff. pro soluto. l. iij. & ff. pro suo. l. hominem. in quibus casibus dicunt quidam locum habere titulum pro suo, & tantum in his & aliis qui à lege specialiter inueniuntur: vt ff. de iu. do. l. Proculus, secundum Azo. Nos idem secundum Ioan. in omnibus: & de his gratia exempli posuit lex, & titulo emptoris vel simili vsucapietur, non pro suo tantum: vt tamen in emptione iustiorem errorem exigamus: vt ff. pro empt. l. ij. & l. iij. in princ. Item quid si nõ errat, sed scit? Respon. non potest sibi causam possessionis mutare: a vt ff. de acquir. pos. l. iij. §. illud. & ff. eo. l. non solum. §. quod vulgo.

[*Diutina.*] Casvs. Domine, pater meus Titius possidebat aliẽ num fundum, quem emerat à non dño, per. viij. annos continuos inter præsentes: & postea decessit Titius pater meus, & ego ei successi: & eundẽ fundũ inter præsentes per biennium continuum, vel ẽt per trienniũ sine omni interruptione posse di: & ita tẽpus præscriptionis à Titio patre meo inchoatũ cõ-

* Rẽ clandestinam non dicit, sed possessionẽ. Error. duplex est.

* Ibi est iustissima causa erroris, q̃ dat cãm vsucapiendi: secũdũ Bar. & gl. in d. l. quod vulgo. Aegi. Per.

a) Et nota q̃ ad hoc vt ex iusta cã q̃s possit mutare secũdũ gl. in d. l. nemo. oportet quod primã possess. penitus à se abdicauerit secundũ Ange. hic.

pleui: sed ueniens postea verus dñs cepit eundem fundũ à me vindicare: & ego obieci ei exceptionem prescriptionis, ipse replicauit præscriptionem per mortem patris mei esse interruptam. Dñe, dicatis mihi si ope hmõi replicationis possit exceptionem præscriptionis elidere, & per consequens in rei vindicatione obtinere? Rñ. q̃ nõ. Nam diutina possessio quæ prodesse cœperat defuncto: & hæredi succedenti de iure ciui. & etiam bonorũ possessori de iure prætorio succedenti cõtinuatur: nec per mortem ipsius defuncti interrumpit̃: quãuis ipse hæres uel bonorũ possessor scientiam habeat rei alienæ, & hoc verũ, quãdo defunctus iustum habuit initium: secus est ĩ casu cõuerso. Nam si ipse defunctus iustum initium nõ habuit, possessio ei? hæredi uel bonorũ possessori bonam fidem habenti prodesse nõ põt, quod nostra cõstitutio non solum in præscriptionibus sed etiam in vsuca. obseruari constituit: ut uidelicet inter defunctũ & eius successorem tpa cõtinuẽtur. Et hæc non solum locum habent in eoq; succedit in titulo vniuersali: sed etiã qui in titulo singulari succedit. nam inter emptorem & uenditorem tempora debere continuari diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Et hæc dicũtur usq; ad §. edicto diui Marci. F. de Aret.

A

cessoris malã fidẽ excusat. continuatur enim defuncti possessio: & ex cõtrario, mala fides auctoris, hæredi vtcunque bonæ fidei obest. Itẽ auctoris tpa, singulari successori ad vsucapionẽ cõplẽdã accedunt & cõtinuantur.

Diutina possessio quæ prodesse cœperat defuncto: & hĩdi, h & bonorũ possessori continuatur, i licet ipse sciat k pdiũ alienum esse. Quòd si ille initiũ iustum non habuit: hæredi & bonorũ possessori, licet ignorãti, possessio nõ prodest. Quod nostra cõstitutio l † similiter m & in vsucapionib. obseruari constituit, ut tpa continuentur.

B

Tempus venditoris coniungitur cũ tempore emptoris. Aret.

Inter venditorem quoque & emptorem cõiungi tempora n diui Seuerus & Antoninus rescripserunt,

C

h *Et hæredi.* Hæres iure ciuili, bonorum possessor iure prætorio, vt j. de bon. poss. §. quos autem.

i *Continuatur.* nisi ipsi hæredi tradita sit possessio: ut ff. eod. l. hæres eius.

k *Sciat.* ff. de acquiren. re. do. l. quæsitum. ij. re spon. contra. Solu. ibi hæres sciebat rem esse eius qui causam à testatore habet, vt legatarij: quod nocebat. hic alterius sciebat: quod non nocet ad vsucapionem.

l *Nostra constitutio.* vt C. de vsuca. transfor. l. j.

m *Similiter.* non solum in præscriptione.

n *Tempora.* s. vt continuent. sed in hoc differt, quia in titulo singulari vtrumque, s. emptorem & venditorem bonã fidem habere oportet: ut ff. pro em. l. ij. §. si eam rem. aliàs q̃. secus in vniuersali tit. ut hic. Et est ratio, quia si hæres nõ adiret, hæreditas compleret, ut ff. eo. l. nunquã. ij. §. vacuum. quia est eadem persona: ut in auth. de iureiu. à mo. præ. in fi. j. rñ. ibi, cùm vtiq; col. v. concor. cum hoc. §. ff. pro emp. l. ij. §. emptori. & §. si defunct. & fit hæc coniunctio ad lucrum & ad damnum: ut ff. quemad. ser. amit. l. si quis alia. §. tempus.

† Hicvers⁹ vt puto reponendus est post §. inter. Nã in sua cõstitutione Iustin. hæredis aut testatoris nullã mẽtionẽ facit: denique hoc ius semp fuit ut vsucapio in hæredẽ continuaretur, propterea qđ hæredis & defuncti eadẽ persona est, sed hæc nos in Pãdec. libris fusius exposuimus Cuiac.

Præscribit hæres cũ mala fide.

[*Edicto diui Marci.*] Casvs. Dicit Iustinianus q̃ edicto D. Marci ita cautũ est, quod si aliquis emerit rem alienam à fisco vendente ut suã, & dñs rei rem suam ab emptore intra quinquennium postquam tps venditionis lapsum fuerit, nõ repetebat; postea emptor p exceptionem quinquennalis præscriptionis dñum rei repellebat. Et hoc obtinebat usque ad tps dñi Zenonis. Postea aũt constitutio bonæ memoriæ Zenonis illis qui à fisco uẽdente rem alienã ut suã aliqd emerint. aut titulo donationis vel alia quacunq; iusta cã acceperint, bene prospexit. nã in cõstitutione Zenonis cautum est, ut illi qui à fisco alienam rem vendente vt suam, aliquid accipiunt: statim securi fiant & existant victores, siue agant aduersus alios, siue ab alijs conueniantur. Sed certe dñe vr̃ mihi quòd iniqua sit constitutio Zenonis, quæ statuit ita veros dominos per alienationem à fisco factam statim excludi. Ad hoc rñdetur. Amice, non est ita iniqua constitutio Zenonis sicut tibi vr̃. nã in eadem cõstitutione & dominis rerũ pspectum est. Licet enim aduersus emptores venire non possint, actiones tñ suas si quas sibi hypotheca vel do-

vel dñio rerum à fisco alienatarum putauerint competere: p eandē ꝙstitutionē usq; ad quadriennium aduersus sacratissimum ærarium poterunt exercere. Sed dñe, iam uideo qd dominus Zeno statuit in alienationibus factis à fisco vēdente rē alienam ut suam. Sed ponamus quòd Imperator uendat aliq̄ rē de patrimonio proprio, quod habuit ante diadema imperij: qd iuris erit in casu isto? Ad hoc rñ. q̄ idē iuris in casu isto erit, qđ statutum fuit in ꝙstōne Zenonis. Nā in constōne q̄ nup p̄mulgauim[9] de his q̄ à nr̄o priuato patrimonio uł à patrimonio uenerabilis Augustæ aliqd acceperīt: statuimus cadē p̄ oīa seruari, q̄ in p̄fata diuinę memoriæ Zenonis ꝙstitutione ꝙtinent. Et hęc dicuntur usque ad fin. tit. Franc.

a *Edicto*. id est pręcepto generali aliàs prætorum dicūtur edicta: ut q̄ met. cau. & similia: vt. ff. quod me. cau. l. si mulier circa prī Acc.

b *A fisco*. ut à procuratore imperialium rerū. nam de patrimonialibus dicitur. ĵ. eo. in fi.

Fiscus uēdit rē uel ut suam, uel ut alienam.

c *Emit*. s. à fisco uendēte ut suam à quo edicto res minorum excipiuntur: ut C. si aduer. fisc. l. fin. Si aūt ut alienam, ut quia cessatum est in solutione tributorum, tria exiguntur: & quòd sit debitum, & quòd sit cessatum: ut C. si aduersus fisc. l. fin. & C. si propter pu pen. l. fina. ij. respon. fortè biennio: ut. ff loc. & conduc. l. quæro. § inter uer, quæro. Item tertiò quòd res subhastetur, id est præconizetur: ut C. si propter pu. pen. l. fi. ADDITIO. Et plura alia requisita uide per Ang. hic, & per gl. in l. j. C. de fi. instru. & iur. hast. fis. lib. x.

d *Constitutio*. C. de quadri. præscri. l. omnes.

e *Bene prospexit*. corrigendo edictum diui Marci.

f *Statim*. ff. de pet. hęre. l. ēt si §. item si quis in glo. emerit cōtra Solu. ibi in uniuersitate, hic in re singulari loquit. Alij dicūt q̄ hic corrigit.[a] Et eodem modo (scilicet primo, nō secundo) respon. ad l. C. de hæred. uel act. uend. l. j. Item ibi erat res fisci.

a) Et istā cōuniter approbāt oēs: quia illo iure hæc præscriptio erat in cognita. Ad l. i respō. q̄ ibi conuenebatur ex natura rei, quæ continet credita & debita, non ex eo quod esset aliena: quia ad rem ipsam ſ. hæreditatem non emptor, sed fiscus conueniretur, ĵa.

g *Quadriennium*. nisi sit minor, uel reipublicæ causa absens: vt C. de resti. mili. l. neque.

h *Actiones*. sed quæ? Rñ. condictio ex hac l. fm Io, sed. P. in rem dabat hic non dño contra dominum arg. C. de hære. uel ac. uen. l. j. ꝙ Sol. ibi de uniuersitate uendita hic de re singulari.

i *Constitutio*. C. de quadri. præs. l bene à Zenone.

k *A nostra* id est à priuata nostra substantia: sed ŝ. de fiscali dixit: ut C. de quadri. præscri. l. bene à Zenone Accursius.

DE DONATIONIBVS.

Ista sub. cōtinuatur per Imperatorem: Dictū est supra de quibusdā modis acquirendi: scilicet de acquisitione quæ fit per vsucapionem & præscriptionem. Nunc dicendum est de alio modo acquirendi, qui fit per donationem.

Est & aliud.] Totus iste tit. diuidit in quinque partes. Primò ponit cōtinuationem cū distinctione bimēbri. Secūdo de donatione cā mortis. Tertiò de donatione inter uiuos. Quarto de donatione p̄p nuptias. Quintò de una acquisitione de iu. ciuili, quæ ē correcta. Secūda ibi in §. Mortis cā. Tertia in §. Aliæ cūt. Quarta ibi in §. Est. & aliud. Quinta ibi in §. Erat olim.

CASVS. Dñe, iā uideo qualiter per vsucapionem & præscr. acquiritur dominium rerum de iure ciuili; nunquid sunt plures modi acquirendi dñiū rerum de iure ciuili? Ad hoc rñ. Iustin. q̄ sic. Est n. & alius modus ciuilis acquisitionis, videlicet donatio. unde hic de dona. uidendum est. & hoc in prima p̄te. Sed pone in secunda. Domine, iam uideo quod uultis tractare de donationib[9] ponatis mihi aliquā diuisionē donationum. Ad hoc rñ. Donationum duo sunt genera. Est enim quædam donatio inter uiuos, & alia causa mortis. Sed dñe, dicatis mihi qd censetur donatio cā mortis? Ad hoc rñ. Amice, donatio causa mortis est, quæ fit p̄pter mortis suspicionē: A ueluti si quis donat: ut si ipsum mori ꝙtigerit, remaneat dona. penes donatariū. & huiusmodi mortis cā donatio tribus modis reuocat: videlicet si donator conualuerit, uel eū donationis suæ pœnituerit, aut si donatarius pri[9] decesserit, & huiusmodi mortis causa dona. per oīa fere ad exemplū legatorum redacta est. Nā cum ante tempus nostrū ueteres iurisprudentes dubitarent vtrū donationem cā mortis oporteret obtinere similitudinē cū legato, an cū donatione simplici inter uiuos: & qdam antiqui eam uellent donationi simplici cōparare, & qdam legato: ob hmōi discordiā antiquorum sopiendam, à nobis cōstitutum est, ut hmōi dona. cau. mor. per oīa fere legatis ꝙnumerēt: & sic omnino p̄cedat quēadmodū nr̄a cōstitutio p̄cedere constituit. Et ut breuiter de hac donatione expediamus: in summa scire debes q̄ mortis cā donatio ē, cū aliqs ita donat, ut magis uelit seipsum habere fi cōualuerit, q̄ donatariū: magisque donatariū, si moriatur. quàm hæredē suum: sicut Homerus recitat Telemachum his uerbis expressis donasse Piræo Et hæc dicuntur usque ad illum §. aliæ autem. Franc. C

l *Acquisitionis*. s. de iure ciuili nam per stipulationem tantum contrahebatur, s. donatio: quæ. s. stipło est de iure ciuili: sed hodie fit nudo pacto: ut C. eodē. l. si quis argentum §. fi. & ĵ. de act. §. de cōstituta. Vel dic eam esse iuris ciuilis approbatione, non inuentione, sed iuris gentium: ut ŝ. de re. diui. §. per traditionem. Vel dic, sui origo fuit de iure gentium uno modo, s. per traditionem: ac postea de iu. ciuili fuit ille modus approbatus, & alius inuentus, s. per stipulationem. Tertiò per Iustinianum additus est tertius, puta per nudum pactum. Acc.

m *Et non mortis*. si large hæc duo membra accipiuntur, in rextu nihil deest, & propriè ponuntur genera. nam multæ species sub quolibet continentur. & hoc approbo. Vel accipe strictè pro duabus speciebus tantùm donationum, s. simplicis inter uiuos, & simplicis causa mortis: & adde aliàs donationes, ut legatum: ut ĵ. de lega. in prin. Item donationem propter nuptias: ut ĵ. eo §. est & aliud. Item & quod est ĵ. eo. §. fi.

n *Mortis*. s. instantis uel futuræ: ut ff. eo. l. ij iij iiij v. & vj. si quidē D ubique* mors timēda est, cum eius dies incertus sit: ut ff. eo. de mor. cau. do. l senatus § mortis. & de condi. & demon. leg. j.

o *Si quid humanitus ei contigisset*. i. si moriatur: ut ff. de uerb. sig. l. in uulgari §. fi. & debet hoc exprimi: aliàs non est mortis cā donatio: ut ff. eo. de mor. causa dona. l. Scia. §. fi. nisi ex coniecturis appareat eum uelle donare causa mortis. Nota q̄ ad hoc vt sit donatio causa mortis, requiritur q̄ fiat mentio mortis Idem no gl. Bar. Ang & Raph & Im. in d l. Scia, §. fin. & gl. & Bart in l. Scia, ff. de do. præleg. & Bartol. in l. quæ dotis, in fi. j. col. ff. sol matr. aliàs autem licet aliquis sit in extremis constitutus, si simpliciter donat. nec adiicitur causa mortis: intelligitur donatio inter viuos. & est tex, sing. in d. l. Scia, §. fin. quod not. secundum Ang.

p *Superuixisset*. id est conualuisset. & ita tribus modis reuocatur: ut hic subiicitur, & ff. si cer. peta l. non omnes.

q *Præmisset*. quia uoluntas est ambulatoria usque ad mortem: ut ff. de admin. leg. l. iij. in fin. & quia donatio est ob causam, s. si moriar. & sic possim pœnitere: ut ff. eo. de mor. cau. do. l. senatus

8. concordat. l. 7. tit. 19. lib. 5. Recop. et declarat materiam istius Cōmunium. 2 tomo. c. 4. per totum, et Couarr. in Rub. de Testam: 3. p. uer. Latissimè de donat. causa mortis disputat Late Iulius Clarus lib. 4 Sententiar. §. donatio. q. 4. usq; ad 9. 7.

Superuiuere, nunc saluum euadere: aliàs superuiuere, est superstitē alicui uiuere. Cui.

b) Etiā si sit donatio causa mortis: secundum communiter omnes de quo uide Angel. in §. in personam infra de actio, & Ch. infra eo. in glo. s. ma nifestauerit.

* Hoc uerum cum quid agitur faciendo rose secus ubi uirtus exercetur, quia tunc nō ē timēda mors. Seneca. Sic dicas quasi nunquā moriturus: sic uiuas, quasi cito moriturus nil enim mali in morte est Tulli. Vno forti non modo non timenda mors pro patria est, sed appetēda. Virgi.

natus.§.j.in fi.& ff.de condic.cau.da.l. iij. §. ij.

[2] *Ad exemplum legatorum.* quantum ad vim & potestatem:quia sicut legata morte confirmãtur,ita donationes causa mortis, vt reuo cari non possint.

[b] *Per omnia.* subaudi fere, vt statim dicet:nã in multis differũt.

[c] *Donationis.* s.simplicis, & inter viuos:aliàs nulla esset huiusmodi distinctio, cum omne legatũ sit donatio: ut patet ex definitione ei⁹:vt ff.de lega. ij. leg. legatũ.

[d] *Habebat.* s. donatio eã mortis. nam cũ donatione inter viuos habet insignia: ut sit liberalitas cum legato, vt morte cõfirmetur, & vt detrahatur Falcidia: vt C. ad leg.Fal.leg. fina.

[e] *Retrahebant.* subaudi, & alij ad aliud.

[f] *Fere legatis.* dicit ferè, quia in quibusdam discrepat à legatis. ecce. n. si donas in annos singulos: donatio vna est sed legata plura: vt ff. de donat.cau. mor. leg. senatus §.fin. Item legatũ ab hẽde semper traditẽ: vt patet ex definitione legati ĩ.de le.in princ.donatio aũt vel ab hoc, vel ab alio. Item in donatione obligatur donans,in legato non. Itẽ si testamentum accuso: perdo legatum, nõ donationem: si tamen accuso vt falsum: ar. ff. de his qui vt indi.l.post legatum. §. qui mortis. a Item alteri substituitur in legatis secundũ quosdam : vt ff.de don.cau.mor.l.ei cui mortis & de leg.ij.l. vt hæredibus.Item filiusfamilias donat,sed non legat:vt ff.e.de mor cau.do.l.tam is.& ĩ quib.non est permis.fac.test.in princ.Item in legato tria tempora considerantur. vt sit capax legatarius: vt ĩ.de hæred.qua & diff.§.in extraneis.b In donatione non:vt ff.de do.cau.mor. l. in mortis. Item quia pro legato datur interdictum quorum legatorum, non pro donatione: qđ dic vt in summa.C.quo.leg.l.j.& in l.Marcellus. §.Paulus.ff. de dona.cau.mor.Accursius. ADDITIO. Immo habet locum quorum legatorum, saltem in eo quod excedit Falcidiam: vel si per donatarium sit occupata, secundum Ioan. Fab. & Ang.

[g] *Constitutio.* s. coram. v. testibus, scriptura interueniente vel non:vt C.eo.l. fina.

[h] *Et in Summa.* i. vt breuiter de hac donatione expediamus: vt ff. eod. l. j.

[i] *Vult.* id est vellet.

[k] *Habere.* s. si superuixerit:vt ff.eo.l.senatus. §.j.

[l] *Et sic apud Homerum.* id est sicut recitat poeta Homerus,quod Telemachus dictis verbis expressis donauit.

[*Aliæ autem.*] CASVS. Domine,iam uidi exemplum de dona. cau.mor.& de eius effectu. ponatis mihi exemplũ de donatione inter viuos. Ad hoc rñ. Amice,sunt quædam aliæ donationes q̃ sine aliqua mortis cogitatione fiunt: & hmõi donationes inter uiuos appellanť:& tales donat.legatis non comparã tur. Si.n.perfectæ fuerint,temere reuocari nõ possunt. Sed domine,dicatis mihi qñ dicuntur perfectæ? Ad hoc rñ. Amice, hmõi donationes perfectæ consentur, cum donator voluntatem suæ liberalitatis in scriptis vel sine scriptis donatario manifestauerit,puta per talia verba, dabo vel donabo tibi talem rem. & in nra constõne cautum est hmõi donationes semel perfectas,traditionis necessitatẽ ad exemplum venditionis in se habere: vt sicut venditor rem venditam numerato sibi precio tradere compellit: ita donatori post emissam liberalitatis vocẽ auctoritate nr̃ę constitutionis tradendi necessitas imponat. Sed antiqui principes statuerũt donationes simplices sum mã ducentorũ aureorũ excedẽtes,sine insinuatione scripturę nõ valere. nunqd placet vobis qđ illud hodię obseruet? Ad hoc rñ. qđ non. Nam cùm constitutiones antiquorum principum statuerunt huiusmodi donationes simplices excedentes summam ducentorum aureorum actis interuenientibus insinuari,nostra constitutio hmõi summam vsq; ad quingentos solidos ampliauit, & statuit vsq; ad quingẽtos solidos sine omni insinuatione valere donationes. & per eandẽ cõstitutionem quasdã species donationum introduximus, quæ licet quingentos solidos excedant, tamen nullam insinuationem desiderant:sed in se sine omni insinuatione plenissimã habent auctoritatẽ. & alia insuper multa ad vberiorem exitum donationum inuenimus: q̃ omnia & singula ex cõstitutionibus nostris, quas super huiusmodi donationibus fecimus, manifestissimè colligi possunt. Sed dñe,vos dixistis mihi. ś. qđ huiusmodi donationes simplices semel perfectæ non possunt reuocari: nunquid est hoc generaliter verum? Respon. quòd non. Licet enim dixerimus tales donationes non posse reuocari, tamen sciendũ est quòd si plenissimæ sunt hmõi donationes:si donatarij ingrati extiterĩt erga donatores, licebit ipsis donatoribus per nostram constitutionẽ certis ex causiis eas reuocare.& hoc ideo statuimus. ne donatores qui beneficium suæ liberalitatis in alios contulerunt, ab illis iniuriam patiantur secundum modos in nostra constitutione enumeratos. Et hæc usque ad illum.§.est & aliud. Franc.

Donationes causa mortis & legata differunt in multis.

[1] Odissææ xvij.

Πείραι, ἐ γάρ τ' ἴδμεν ὅπως ἔσαι τάδε ἔργα,
Εἴκοσι μὲ μνησῆρες ἀμήνορες ἐν μεγάροισι
Λάθρη κλείαντες πασσωΐα πάντα δέσονται,
Αὐτὸν ἔχοι τάδε βίλομ' ἐπαυρέμεν, ἤτινα
δῶσι δέ.
Εἰ δέκ' ἐγὼ τ' τοισι φόνον χ̣ κῆρα φυτεύσω,
Δὴ τότε μοι χαίροντι φέρει πρὸς δάμαλα
χαίρων, [id est,

O Piræe(etenim rerum non nouimus harum Euentum) si me clam lata per atria caso Forte proci audaces rapiant mea cuncta paterna, Hæc ego te malo quàm illorum quempiam habere. Sin ego vos iusta meritos affecero clade, Tum mihi tu lato reddes illa omnia latus.]

a) Hoc intelligas vt dicit gl. in l. ĉt ff de inof testa. e. plene p Io. đ Imo. in l. si ff. đ dona. cã mor. Ang.

b) Hoc est falsum secundũ Ange. hic.

Inter uiuos donatio est, quæ nulla mortis suspicione fit, sed ex puræ liberalitatis fontibus procedit, quæ solo consensu pfecta,temere non reuocatur: egetque publica insinuatione, si quingentorum aureorum summam prætergrediatur: in certis tamen casibus etiam citra insinuationem effectum sortitur.

Aliæ aũt donationes sunt,q̃ sine vlla mortis cogitatione fiũt: quas & inter viuos appellamus, quę omnino nõ comparanť legatis: quæ si fuerint perfectæ,temere reuocari non possunt. Perficiunť aũt cum donator suã volũtatẽ scriptis aut sine scriptis manifestauerit. Et ad exẽplum venditionis nra constitutio eas ét in se habere necessitatem traditionis voluit:

[m] *Aliæ autem.* nunc prosequitur aliud genus donationis. dictum est de donationibus causa mortis, nunc de dona.simplici,id est inter uiuos, dicit. Accursius.

[n] *Temere.* ideo dicit temere,quia quandoque reuocantur: vt infra eo.§.sciendum.

[o] *Voluntatem.* etiam nudo pacto:vt C.eod.de dona.l.si quis argentum.§.fin.Accursius. ADDITIO. Si tñ donetur factum: requiritur stipulatio & traditio,sicut olim.Item præsentia donantis & donatarij,vbi fit certæ personæ,secus si incertę.

[p] *Manifestauerit.* scilicet per verba futuri temporis, vt dabo vel donabo.ad instar stipulationis:vt ff.de verb.oblig.leg.v.§.stipulatio.vel præsentis temporis:vt do,uel dono.cum nudo pacto fiat: & pactum etiam fiat per uerba præsentis temporis, ut C. eodem de dona.leg.si quis argentum.§. fin ff. de pact. leg. tale. in princip. & in glo. ij.

[q] *Venditionis.* ex hoc uerbo dicebat N. uenditorẽ præcisè teneri ad rem tradendam.sic ff.de uerb.oblig.l.ubi autem non appa- ret.in fi.Ioan.contra scilicet ut interesse dando * liberetur, ut ff.de act.emp.leg.j.in prin.& similitudo quæ hic fit, est in hoc, ut sicut necessitas imponitur uenditori ad aliquid,sic & donãti,licet à principio nullus cogebatur, ut C.de act. & oblig.leg. sicut.Sed nunquid donator de euictione tenetur? Respon. si incipit à traditione.non,ut ff.eo.de dona.leg.Aristo.in fin. c Si à pactione,sic,ut C.de iur.do,l.j.Accursius. Et est ratio, quia cum donatio sit doni datio, iste paciscens obligat̃ expresse ad dandum.leg.senatus. §.j. ff. de dona.causa mort. & ideo non liberatur nisi transferat dominium,secus autem ubi sola traditio sine facto interuenit. Ex quo infertur quòd pro euictione hic agitur primæua actione, quasi non dederit etiã re nondum euicta in totum uel pro parte. Secus in uenditione, ubi pro euictione noua nascitur actio, quasi per traditionem obligatione ablata.quod not.pro præscriptione, & libelli formatione, secundum omnes hic.

[r] *Constitutio.* ut C.de dona.l.si quis argumentum.§. fina.

* Triplex est interesse. Conuẽtũ, ut pretium qđ conuenit. Cõmune, vt quanti res cõmuniter valet. Singulare, qđ vtrunq; aliorum excedit, secũdum gl. in l. 1. ff. de act. emp. Aeg. Per.

c) Nisi de ipsa ét nudè esset promissum: vt l.j.C.de euict. secũdum Ang. & las. Itẽ dẽt intelligi qđ precesserit cõuentio, saltem ordine intellectus, cũ aliàs ex sola traditione nõ trãsferatur dominiũ secũdum Christoph. &c.

Etiam

a *Etiam si non tradantur.* id est si tradere nolit donator. Accur.
b *Necessitas.* per condictionem ex lege, quæ stricti iuris est. ff. eo de donat. l. eum qui. & C. eo. l. si quis argentum §. fina.
c *Retro principum.* id est eorum qui ante nos fuerunt: ex nostra etiam patria: ut C. eo. de dona. l. sancimus. in fine.
d *Constitutio.* ut. C. eo. l. penul. in fi.
e *Insinuatione.* id est scriptura facta in presentia publicarũ psonarũ.[a] & in actis, ubi supfluũ est testes adhiberi: cũ publica monumenta sufficiant: ut C. eo. l. data. & in l. donationibus.
f *Inuenit.* s. nostra ꝙstitutio: vt si donet in redẽptionẽ captiuorũ, vel à magistro militũ donetur militibus: vel in refectionẽ domus donet alicui: vt C. eo. l. pẽ. Idem & si donet Imperator, vel ei donetur: vt in auth. de non alie. §. si verò minus coll. ij. & in auth. vt non fiant pi. §. qa igitur. col. v: Idem in donatione pp nuprias. ut in auth. ut spon. lar. col. ix. in pr. Idem in remissione vsurarum futuri temporis: ut ff. eo. l. Modestinus. Acc. ADDITIO. Idem in donatione facta p benemeritis. l. Attilius ff. eo. dũmodo appareant, & eis ꝓportionet fm doct.
g *Minimè desiderant.* licet quingentorum solidorum summã excedant.
h *Alia.* ueluti ne plures donationes diuersis tẽporibus factæ coaceruentur: ut C. eo. l. sancimus. §. si quis aũt. Item vt hi qui pecuniã recipiunt in redemptionẽ captiuorum, iurent se ibi bona fide expendere. Item vt sacramento domini domus quæstio dirimatur: vt. C. eo. l. penul. in fin.
i *Constitutionem.* ut C. de reuoc. do. l. fi.
k *Ex causis.* quinque scilicet: ut si atroces iniurias in eum effundat: vel impias manus inferat, vel graue damnum in bonis, uel uitæ periculum intulit: uel si legi dictæ in donando non paruerit: ut C. de reuoc. do. l. fina. Sed donatio liberto facta, solo obsequio non præstito reuocatur aliud in libertate: ut C. de reuoc. do. l. j. & de lib. cau. l. solo. Est & hic arg. pro domino, ut his causis possit reuocare feudum. sic in auth. ut lib. de decæ. §. illud uero col. vij. & ff. de lib. ag. & alen. a paren. & c. l. alimenta. ADDITIO. Vnde versus.

Quinque modis perdo mihi quæ donata fuere.
Inferto si damnum grauiter donantis in ære.
Huic per me si sit atrox iniuria facta:
Si sit persona manuali vulnere tacta:
Quando suæ vitæ crudeliter insidiabor.
Ingratus domino, re donata spoliabor.
Ingratum factum dic me cum fregero pactum.

Ius autem reuocandi donationẽ ex causa ingratitudinis, non transit ad hæredes, si defunctus facultatem reuocandi habuit.

[*Est & aliud.*] CASVS. Domine, iã vidi de do. simplici, quæ appellatur do. inter uiuos. nũqd est aliquod aliud genus donat. inter uiuos. Ad hoc resp, quod sic. Est enim quoddam aliud genus donationum, ꝙ veteribus iurisconsultis penitus erat incognitũ: sed postea à iuniorib⁹ principibus fuit introductũ: & secũdum eos donatio ante nuptias appellabatur, & in se habebat tacitam conditionẽ, vt uidelicet tunc rata esset hæc donatio, & effectũ haberet, cùm matrimonium esset subsecutũ. A Sed dñe, quare appellabatur ante nupt? R. ũ. ꝙ ideo, quia semp ante nupt. fiebat, licet effectum non haberet nisi nuptiis subsecutis: & nunquam post nupt. celebratas talis donatio potuit inchoari. sed postea diuus Iustinus pater me⁹ huiusmodi obseruationẽ semiplene correxit. Nam cum permissum fuerat dotes constante matrimonio posse augeri, permisit in constitutione sua huiusmodi donatio. ante nupt. & post nup. celebratas, ad similitudinẽ dotiũ posse augeri: sed tamen nomen inconueniens penitus remanebat. nã ante nup. vocabat ut pri⁹: licet ex constitutione sua post nupt. tale susciperet incrementum. & ita augebat post nupt. tñ ante nuptias appellabat. Et ita manifestè patet ꝙ nomẽ non beneconsonabat rei. vnde nos plenissimo fini sanctiones tradere cupientes, & consona noĩa rebus esse cupientes vel studentes, in nra constitutione statuimus, vt hmõi dona. non solum post celebratas nup. augmentum suscipiãt, sed ẽt initium suscipere possint. & in hoc dotibus parificantur, vt quẽadmodũ dotes constante matrimonio non solũ augeri, sed ẽt de nouo fieri possunt, ita huiusmodi donationes quæ propter nupt. introductę sunt, non solum cõstante matrimonio cõtracto augeri: sed etiam de nouo constitui possunt. & hæc dicunt usq; ad illum §. erat olim.

Propter nuptias donatio (quę olim ante nuptias dicebat) nõ solũ cõtracto matrimonio augeri potest, sed etiam constitui, & initium sumere.

Est & aliud genus inter uiuos donationis, qđ veteribus quidẽ prudentibus penitus erat incognitũ, postea autem à iuniorib⁹ diuis principibus introductũ [l] est, quod ante nuptias vocabatur: & tacitam in se conditionem habebat, [m] ut tunc ratum esset, cùm matrimoniũ esset insecutum. [n] Ideoq; ante nuptias appellabatur, ꝙ [o] ante matrimonium efficiebatur: & nunquam post nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidem diuus Iustinus pater noster, [p] cum augeri [q] dotes & post nuptias fuerat [r] permissum: si quid tale [s] eueniret, & ante nuptias augeri [t] donationẽ, constante matrimonio, sua cõstitutione permisit. [t] sed tñ nomen incõueniens remanebat, cum ante nuptias quidem vocabatur, post nuptias autẽ tale accipiebat incrementum. Sed nos plenissimo fini tradere sanctiones cupientes, & consequẽtia [u] nomina rebus esse studentes: constituimus, [x] ut tales donationes non augeantur tantũ, sed etiã constante matrimonio initium accipiant: & non ante nuptias, sed pp nuptias uocent: & dotibus in hoc exæquent, [y] ut quemadmodum dotes constante matrimonio non solum augentur. sed etiã fiũt: ita & istæ ante nupt. per totũ tit. ff. eo. §. sed tamen.

l *Introductum.* vt C. de do. ante nupt. per totũ tit.
m *Habebat.* & hodie hẽt, si fiat donatio prius. nã & postea fieri potest: vt j. eo. §. sed tamen.
n *Insecutum.* de iure & de facto.
o *Quòd.* id est quia.
p *Pater noster.* sic j. quib. nõ est permis. facere testamẽ §. cæcus.
q *Cum augeri.* id est cum hoc non esset. b Accursius.
r *Fuerat.* etiam ante se.
s *Tale.* puta quia augeatur dos.
t *Permisit.* s. diuus Iustinus: vt C. de nonat. ante nupt. l. penul.
u *Et consequentia,* aliàs conuenientia: sic. C. de epi. & cle. l. decernimus. in fi. glo. fi. & in summario. & de offic. præfect. vrb. l. j. in fi. & de defen. ciui. l. defensores. arg. contra. C. de constitu. pec. l. ij. §. pen. & ff. de adimen. leg. l. iij. §. conditio.
x *Constituimus.* C. de do. ante nupt. l. fin.
y *Exequentur.* si de nouo fiat donatio vel eos post matrimoniũ: vel uetus augeat, est æqualitas: vt C. de do. ante nup. l. fi. §. si igit̃ cõ. l: ex. morte. in prĩ. Sed hodie æqualitas est ante & post instituẽdo, & ĩ pactis lucrorũ: vt quãtũ dat vxor in dotẽ, tñ det in donationẽ pp nuptias marit⁹, & sicut hic fit dñs dotis, sic illa donationis pp nuptias: vsũfructũ tñ hẽat marit⁹, ne accidat matrimonij onerib⁹ dotẽ nõ seruire. Nã æqtas suggerit ꝙ dos dẽat cẽ ibi vbi sunt onera matrimonij: vt ff. đ iu. do. l. dotis fructus. & l. plerũq; §. si serui. cũ tantũ dẽ reddat vxori, ex quo donat⁹. & l. plerũq; §. fi. serui. cũ tantũ dẽ reddat vxori, ex quo donatione ꝙsulit mulieri soluto matrimonio, si res dotales ñ exist̃at

a) Puta qualiscũq; iudicis ẽt extranei: nec habet necesse decretum interponere. & possunt hæc omnia fieri ẽt ex interuallo: quæ si nõ interuenerint, non annullant totam donationẽ: sed ꝓ parte tantum in qua excedit Ang. Et an insinuationi possit renunciari, & sine ea donatio validari: & an in simplici remissione ipsa insinuatio: item incessione debitoris citatio requiratur: vide Ange. & Ias. hic.

Quæ ita donatur, ἀντίδοτα alii auctores vocant, quo vocabulo q d sit donatio propter nuptias satis apertè significatur. Cuia.

Hic ẽ casus in quo filius corrigit patrem, nec obstat auth. de nupt. §. si verò expectet. Aegi.

Dos & donatio pp nuptias debent esse in ęqualitate.

b) Aliàs, in hoc solum æquiparant cum hoc esset.

Dos datur ut inde matrimonij onera supportẽtur.

& quia non potuit alienare maritus ẽt ea consentiente: a vt ff. tit.proxim. in prin.licet aliàs iuri hypothecæ possit renunciare:vt C.ad Velle.l.ẽt.& l.iubemus.& in auth.siue à me.e.ti C.Et sicut dos vxori,sic & talis donatio iure reddit uiro soluto matrimonio,cũ sit æqualitas:vt in auth.de æqua.do.§.j.col.vij.est & spõsalitia largitas,qñ sponsus sponsæ p verba de futuro,vel eꝫ donat purè,nõ respectu dotis: q̃ similiter conditionẽ matrimonij hẽt: vt C. de don.ante nup.l. cum veterũ. & l.si à sponso. Accursius. ADDITIO. Tu dic ꝙ aliqñ fit ex mera liberalitate, hoc expresso ꝙ nullo casu repeti possit. & hẽt locũ.l. si mater. C. de do. ante nup. aliqñ fit simpliciter nullo expresso: & tunc olim præsumebatur ex mera liberalitate, & erat irreuocabilis.l.ij.l. si filiæ. & l.si tibi C.e. hodie verò ob causam futuri matrimonij.l.cũ veterum. eo. tit.

ex aliis bonis q̃ sup sunt sibi fit cõsultum: nec tunc sibi præiudicat: nisi quatenus probetur versum i rem suam Ang. Hodie tamen de consuetudine talis donatio nõ cõstituitur, vt vult gl. in auth. equalitas. C. de pact. cõ. & Bal. in authen. dos data. C. eod. Ia.

a *Sed eo etiam cotracto.* Hodie hoc corrigit in auth. de equalit.do.col.vij.

Aliàs,sponsoribus accedere.

[*Erat olim.*] CASVS. Domine, vidi plures modos acquirendi de iu. ciui. nũquid adhuc reperiunt plures modi ciuilis acquisitionis? Rñ. ꝙ sic. Erat eñ olim alius modus ciuilis acqsitionis p ius accrescẽdi: qđ qdem ius accrescendi erat tale. Si duo hẽbant seruum communẽ, Petrus & Mar. si Petrus solus inter viuos vel in vltima voluntate cõmunem seruum manumitteret, libertas nõ ualebat: sed in eo casu pars Petri penitus amittebat: & Mar. nolenti manumittere accrescebat: & ita seruus qui prius coïs erat, totus Martino per ius accrescendi acquirebat. sed cũ hoc pessimum fuerat exẽplum, seruum quidẽ manumissum libertate defraudari, & in positione libertatis humanioribus dñis dãnum inferri, & seuerioribᵇ lucrũ acquiri: ideo hoc quasi inuidia plenũ pio remedio per nr̃am constitutionem duximus corrigendũ: & inuenimus viam per quã tã manumissor quàm socius eius manumittere nolens, q̃ ẽt seruus qui libertatem accepit, nostræ permissionis beneficio cõmuniter perfruant. Statuimus.n. vt libertas seruo cõmuni imposita, debitum effectum sortiat. Manifestum.n. est antiquos legunlatores in fauorẽ libertatis multa ꝙ regulas comunis iuris statuisse. & statuimus ꝙ dñs qui libertatẽ imposuit, suæ liberalitatis stabilitate gaudeat: & socius indẽnis conseruet: & precium serui manumissi à dño manumittente seruũ fm partem dñij constitutione definiti accipiat. Et hæc vsque in fi.ti. Franc.

Vindicta uel testamento.] Rectè uindicta vel testamento; nimirũ enim si inter amicos per epistolam, vel conuiuium manumittat, pleriſque placet nihil eum egisse: auctor Vlpianus in tit. de libert. & Paulus lib. 4. Senten. de manumiss. Cuiacius.

b *Exemplo.* C. de proba.l. exemplo.

c *Nostrã constitutionẽ.* C. de cõ. ser. ma. l.j. §. ne aũt. & §. sin aũt socio.

d *Cuius.* scilicet libertatis.

Libertatis fauor in quibus cõsistit.

e *Communes.* s. vt libertates per l. Fal. non minuantur. Item ubi ñon ualet testamentum, libertates nõ reuocantur, ff. de inof. test. l. Papinianus. §. sed an & libertates. & §. fi. Item & ff. de fidei com. lib. l. generaliter. §. si quis seruo.

Vendere quis cõpellitur aliquando.

f *Definiuimus.* C. de cõmu. ser. ma. l.j. §. ne aũt. & §. sinautẽ socius.

g *Accipiente,* vel eo deposito. ut C. de com. ser. ma. l.j. §. ne aũt. & §. sinautem socius. Et not. ꝙ compellit quis vendere: quod est speciale ꝙ regu. vt C. de cõtra. empt. l. inuitum. & C. de iu delib. l. nec emere. quod plene no. in auth. de fideiuss. §. pe. col.j.

QVIBVS ALIENARE, &c.

Dictum est supra de acquisitione facta per usucapionem vel per donationem, nunc dicit per quos alienatio possit fieri, & per quos non. Aret. Vel sic continua supra dictum est quomodo quis efficitur dominus iure gentium vel ciuili, hic tractare intendit de quadam specialitate, quæ contingit circa eos qui dominia rerum acquirunt. generale enim est, ut qui dominus est, possit alienare, & qui dominus non est, alienare non possit. hic & in specialibus casibus contingit contrarium. Continuatio.

donationes q̃ propter nuptias introductæ sunt, non solum antecedant matrimonium, sed eo etiam contracto [a] augeantur & constituantur.

Hodie si vnus ex dominis manumisit seruum communẽ, seruus efficitur liber: & socius cõseruatur indẽnis, dato sibi precio partis suæ. hoc dicit. Aret.

Erat olim & alius modus ciuilis acquisitionis p ius accrescendi, quod est tale: Si communem seruum habens aliquis cũ Titio, solus libertatem ei imposuerit vel vindicta, vel testamento: eo casu pars eius amittebat, & socio accrescebat. Sed cũ pessimũ fuerat exẽplo, [b] & libertate seruũ defraudari, & ex ea humanioribus quidẽ dominis dãnum inferri, sæuioribus [†] aũt dominis lucrum accrescere: [*] hoc quasi inuidiæ plenũ, pio remedio per nostram constitutionem [c] mederi necessarium duximus.

Habes casum in quo contra iuris communis regulas qs inuitus rem suam uendere cogitur.

Et inuenimus viam per quam

Zuᵃ. p. 5.

& manumissor, & socius eius, & qui libertatẽ accepit, nostro beneficio fruantur, libertate cum effectu procedente (cuius [d] fauore antiquos legũlatores multa etiam contra cões [e] regulas statuisse manifestum est) & eo qui eam libertatem imposuit, suæ liberalitatis stabilitate gaudẽte: & socio indemni cõseruato, precium q̃ serui secundum partem dominij, qđ nos definiuimus, [f] accipiente. [g]

TITVLVS VIII. QVIBVS ALIENARE licet, vel non.

Etiã uxoris accedente consensu, fundi dotalis alienatio, & obligatio uiro (quãuis ciuili iure dotis dñs sit) interdicta est.

ACcidit aliquando, ut qui dominus rei sit, alienare non possit: & contra qui dominus non sit, alienandæ rei potestatẽ habeat. Nam dotale prædium [h] maritus inuita muliere [i] per legem Iuliam prohibetur [k] alienare, [l] quãuis ipsius sit [m] dotis cã ei datum. quod nos, legem Iuliam Amice, ecce maritus licet sit dñs prædij dotalis, tñ inuita muliere prædium sibi in dotem datum, per l. Iul. de fun. do. alienare prohibetur, & hypothecas earum rerum quæ uolente etiã muliere fiebant. quam l. Iul. per cõstitutionem nostrã correximus, & in meliorem statum deduximus. cum enim prohibitio l. Iul. tantũmodo in rebus immobilibus Italicis locum habebat: & alienationes rerum dotalium ẽt in oĩ re quæ inuita muliere fiebant, inhibebat, vtriq; remediũ adhibuimus: & statuimus vt non solũ in Italia interdicta sit alienatio vel obligatio rerum do. sed ẽt in oĩ prouincia quę Romano subiecta est Imperio: & non solũ modo inuita muliere locum habeat huiusmodi prohibitio: sed ẽt neq; alienatio vel oblig. licet de ꝙsensu mulieris facta fuerit, robur obtineat. & hoc iõ statuimus, ne fragilitas sexus muliebris, q̃ de facili ad ꝙsentiendũ alienationi per blãditias mariti posset induci, in perniciẽ substãtiæ mulierum videat ꝙuerti. & hæc vsq; ad illum, §. ꝙ autẽ. Franc.

Idem est cuã si fiscus sit socius, quia eo inuito poterit seruusmanumitti fcẽm Ni. per l. i. C. de vect. cõmiss. Aegid. Perusi.

h *Dotale prædium.* s. inæstimatũ: vt C. de rei vx. ac. l.j. §. & cũ lex ver. in fundo aũt. aliàs si æstimatũ esset, posset alienari, nisi æstimatio fiat ut sciat quantũ ualet: ut C. de iu. do. l. quotiẽs. & l. si ĩter virũ. & de fun. do. l.j. Et dic dotale, uel quasi: ut ff. de fun. do. l. 3. & 4. Quid si res mobilis est? Resp. põt alienari, si maritus est soluendo. C. de ser. pi. da. ma. l.j. facit. l. si ex lapidicinis. ff. de iur. do.

b) Er in his casibus ubi non põt alienari: an fideiussor datus à uiro obligetur, uide Iac. hic.

ADDITIO. Sed iure canonico indistinctè valet alienatio vxore ꝙsentiente & iurante, c. licet mulier. de iureiur. lib. vj. nisi prius iurasset se nunquã tali alienationi faciẽdę uelle ꝙsentire.

i *Inuita muliere.* ergo ea volẽte poterat, vt ĩnuit, qđ corrigit statũ.

k *Prohibetur.* nisi prouocetur ad diuisionem fundi dotalis: ut C de fun. do. l. fi. Itẽ nisi ex necessitate: ut C. de lib. causa l.j. Itẽ nisi cum uniuersitate: ut ff. de fun. do. l.j. Item nisi vertatur ad vtilitatem mulieris: vt ff. de iu. do. l. fin

c) Ad quã si prodest mulieri: maritus prouocare potest. Ang.

l *Alienare.* hoc largè accipias, siue dñium mutetur, siue ius aliis constituatur: vt C. de reb. alie. nũ alie. l. fi. & in auth. de nõ alie. §. alienationis. col.ij. & ff. de fun. do. l. Iulianus. Accursi.

m *Ipsius sit.* s. de iure gentiũ, ut per traditionem: & ciuili. s. approbatione fm Ioan. Alij dicunt de iure ciuili, s. fictione non iure gentium;

Dotis dominiū an sit mariti, vel vxoris.

gentium:ut C.de iur.dot.l.ī rebus.Sed quod ibi dī de iure naturali vxorem dñam esse: uerum est primæuo iure,quo dicit. Quicquid calcauerit pes tuus &c. non naturali, i.iure gentiū, sed rerum domina dicitur quo ad spem, &quātum ad hoc,vt ex eis sustentetur:sicut filij dicunt domini rerum paternarum: ut infra de hære.qua.& diffe.§.sui.versi. sed sui quidem. & C. de fur. l. quamuis. & C. rerum amo.l.j. vel domina est inspecto exitu : sicut filius dicitur dominus:vt ff.de libe.& posthumis. l.in suis Accur.

ADDITIO. Circa hoc dicas, quòd verum & effectuale dominium habet maritus : sed fictum & interpretatum habet vxor,ex quo cū viro viuit continuo, & præsumitur eadem persona.

Dotis causa ei datum.] Ratio legis hæc est, quia licet in bonis mariti dos sit ꝙstāte matrimonio, mulieris tamē est.Boet. in top.Cic. Dos, inquit licet matrimonio ꝙstāte in bonis viri sit, est tamen in uxoris iure, & post diuortiū uelut res uxoria peti pōt : quod sumpsisse is videtur ex l.quāuis, de iure dot. & l.Lucius.§.idem respōdi.ad municip. Cuiac.

† Id est,ne fragilitate naturæ in repentinā deducatur inopiā.l.j. §. & cum lex. C. de rei uxor. actio. Aegid.Per.

corrigentes, [a] in meliorem statum deduximus. [b] Cum enim lex [c] in soli tātummodo rebus locum habebat, quæ Italicæ [d] fuerāt, & alienationes īhibebat quæ inuita muliere [e] fiebāt, hypothecas autem earū rerū etiā volente ea : [f] vtriq; [g] remediū imposuimus,vt etiam in eas res quæ in prouinciali solo positæ sunt īterdicta [h] sit alienatio vel obligatio : ut neutrum eorū neque cōsentiētibus [i] mulieribus ꝓcedat,ne sexus muliebris fragilitas in perniciē [k] † substantiæ earum conuertatur, [l]

Pignus nō solum ex debitoris pactione à creditore distrahi pōt,quāuis dñs non sit, sed etiā si nulla pactio de uendendo pignore interuenerit,modò iuris præscripta forma seruetur.

143 et 141 et Lan. tit. 13. p. 5.

Contra autem creditor pignus ex pactione,quamuis eius ea res non sit,alienare potest. [n] † Sed hoc forsitā ideo videt fieri, ꝙ uoluntate debitoris intelligitur pignus alienari, ꝙ ab initio contractus pactus est ut liceret creditori pignus vendere, si pecunia nō solueret. [o] Sed ne creditores ius suum persequi impedirentur, [p] neq; debitores temere [q] suarum rerum dominium amittere viderentur:nostra constitutione [r] cōsultum est,& certus modus [s] impositus est, per quem pignorū distractio possit procedere:cuius [t] tenore vtriq; parti creditorum & debitorum satis abundeq; prouisum est.

Pupillo rerū suarū sine tutoris auctoritate interdicta est alienatio:ideo mutuo datas pecunias, accipiētis nō facit,sed aut extantes vīdicat, aut bona fide cōsumptas cōdicit, aut si mala fide absūptę sint,de his exhibēdis agit.

per eandem constōnem certus modus est inuentus, per quē quidem modū pignorū distractio possit procedere:cuius cōstitutionis tenore vtriusq; partis indemnitati in eo casu qū pactum de distrahendo non interceserit, sufficienter & abūde prouisum est.Et hæc dicunt vsq; ad illum.§.nunc autē.Franc.

m *Contra.* i.econtrario.

n *Alienare potest.* idē in iudice: vt ff. si ex nox. cau.aga.l.ij.& j. de offic. iud.in fi.Idem in flumine:vt ff.de acqui.re.do. l.ergo,§.alluuio. Idē in imperatore & Augusta: vt ś. de vsucap.§.vlt. Idē in prælatis ecclesiarum:vt in auth.hoc ius porrectū C. de sac. san. eccle. Idē in tutorib. ꝙ dominorum locū obtinent:vt ff.de furt.l.interdū.§.qui tutelā.Idem in procuratore,ꝙ hēt liberam administrationē: a vt ś.de rerū diui. §. nihil aūt.idē in seruis habentibus liberā peculij administrationē: vt ff. de pig.act.l. si cōuenerit. §. fi. & l. seq. Vnde versus.

Princeps, Augusta, iudex, ac officialis.

Tutor, curator, procurator, fluuiusque,

Creditor, exactor, prælatus, seruus, habentur.

Hi numero bis sex alienantes aliena. Accursius.

Et sic plus iuris transfert in alium quā ipse habeat:de quo vide gl.fi.in ca. pastoralis. extra de iure patr.

o *Non solueretur*, ſ. tempore constituto.

a) In qua non venit dolus: nec ꝙ possit donare nisi exprimatur: & tūc intelligitur de dona.inter uiuos, nō cā mortis.

Et qualiter libera administratio cōcedatur,vide Ang. hic.

p *Impedirentur.* vbi non esset pactio de pignore vendendo. Ac.

q *Temere.* i.nimis cito:vt ś.de dona.§.aliæ autem.in princ.

r *Constitutione.* C.de iu.do.impe.l.fi.§.j.& ij. Accursius.

s *Certus modus.* vt si actū sit de vendēdo, iuxta cōuentionē vendere possit.b Sd si nihil fuit dictū de hoc:nūciabit semel,& tūc elapso biēnio vendet,vt C.de iur.do impe.l.fi.§.j.& ij.Si autem dictū fuit ut nō vendat,ter nūciabit,& tunc vēdet,vt ff.de pig. act.l.si quenerit. ADDITIO. Et inter denūciandū q̄ intervalla sint necessaria,itē ꝙd si emptor nō reperiat,vel pign⁹ pl⁹ vel minus valeat q̄ creditū,itē ꝙd ī pignore iudiciali vel p̄torio,& an huic benef.de vēdēdo pigno.possit renūciari: vide Ang. hic.

b) Et ꝓpactum nudum : nec est necessaria aliqua denominatio de pignore luēdo. qđ not.pro limitatione.l. si cōuenerit.ff. de pigno. Ang.

t *Cuius.* scilicet constitutionis.

[*Nunc admonendi.*] CASVS. Dñe,iā uidi casum in quo dñs alienare non pōt.nunq̄d sunt plures casus in ꝙbus dñs rei suæ alienandæ pōtatē non habet? Et rñ.ꝙ sic: ꝙa neq; pupilli neq; pupillæ sine tutoris auctoritate ullā rē alienare pñt,licet dñi rerū suarū censeant. unde si pupillus alicui mutuam pecuniā tutoris auctoritate non interueniente dederit, obligationem mutui non contrahit & hoc ideo,ꝙa pecuniam quā mutuo dat, accipientis non facit.unde si nummi à pupillo sine tutoris auctoritate mutuo dati existāt,uindicari poterūt.si tñ ipse q̄ nūmos à pupillo mutuo acceperit,eosdē bo.fi.consumpserit: ad exhibendū cū eo agi poterit.Et licet dixerim tibi, ꝙ neq; pupillus neq; pupilla rei suæ dñium sine tutore in aliū transferre possint:econuerso tñ omnes res uidelicet tam mobiles q̄ immobiles sine tutore pupillo uel pupillæ dari possunt:ita uidelicet,ꝙ dñium in eos trāsferat.& ideo si debitor pupillo uel pupillę debitū soluerit,necessaria est ei tutoris auctoritas.Si.n.sine tutoris auctoritate pupillo uel pupillæ soluerit,beneficiū liberationis nō consequet.sed hoc euidētissima rōne in nra cōstitutione quā ad Cæsariēses aduocatos ꝓmulgauimus,statutū est:in qua q̄dem ꝙstōne dispositū est ita demū licere tutori uel curatori debitorē pupillarē soluere, si p̄tor sine iudicio & sine oī damno sportularū & sine qualibet mercede tabulario p̄standa hoc permittat. Nā si iudex soluendū pupillo pronunciauerit,& debitor post sn̄iam iudicis interpositā solucrit,huiusmodi solutio pleniss imā securitatē obtinebit: quoniam in nullo euentu poterit debitor post hmōi solōnē itērū inqetari.Si uerò aliter q̄ in nra cōstōne dispositū est, debitor pupillo soluerit, & pupillus hmōdi pecuniā sibi solutā aut saluam habeat,aut aliàs locupletior factus sit:licet debitor ꝓ hmōi solutionē ipso iure liberatus non sit, si tñ pupillus adhuc eandem pecuniā petat:poterit debitor ꝓ exceptionē doli mali pupillū

Alienans quandoq; repetit ꝙ alienauit.

Domini multi sūt, q̄ suas res alienare non possunt.

k *In perniciem.* i.destructionem.

l *Conuertatur.* similia sunt ubi ēt dominus non alienat: ut C. ad l.Iul.maie.l.fi.& C.de hæret.& Mani l.Manichæos.§ pe.& C.de prædi.decur.l.fina lib.x.& j. eodem.§. nunc admonendi.

ADDITIO Vnde versus:

Versus.

Coniunx, ecclesia, furiosus, mente q̄ue captus
Prodigus, atque minor, existens sub patre natus.
Aduersans fidei, maiestatis reus: isti
Res alienare proprias de iure uetantur.
Prætacto debet sub iure decurio scribi. Aretinus.

[*Contra autem.*] CASVS. Dñe, iam vidi casum in quo dñs alienare non possit.Pro Deo ponatis mihi exemplum q̄ non dñs dñium rei in alium transferre potest. Ad hoc rñ.Amice, licet creditor non sit dñs rei obligatæ:tamē si ipse pignus ex pacto vel lege alienauerit:dominiū eius in aliū transfert. sed forsan ī primo casu,uidelicet q̄ ex pacto sibi facto à debitore pignus alienat,vī hoc fieri quia uoluntate debitoris intelligit pignus alienare, quia debitor ab initio contractus pactum fecit vt liceret creditori pignus vendere,si intra tempus statutum non solueretur:& ita in casu isto potius ex pacto & uoluntate debitoris vī dñiū translatū,quàm ex facto siue traditione ipsius creditoris.Sed certè non solum in eo casu,q̄ pactū de distrahendo pignore à debitore interpositū est,licet creditori vendenti dñiū pignoris ad alium transferre:sed etiam q̄ auctoritate legis pignus distrahitur.Ne ergo creditores ius suū persequi diutius impedirent,& ēt nē debitores nimis cito rerū suarū dñiū amittant:nostra cōstitutione vtriq; parti prospectū ē,&

Iterum petentẽ tanquã de p̃da ſolicitũ repellere. & hæc ſunt vera, qñ pupillus habet pecuniã ſaluam, vel ex ea locupletior factus ſit. Si vero pupillus huiuſmodi pecuniã ſine tutoris auctoritate ſibi ſolutã aut male conſumpſerit, aut furto aut alio caſu amiſſerit, ſi iterum eandem pecuniã petat, inutilis erit debitori doli mali exceptio: qa nihilominus ad ſolutionem iterum faciendã condemnabit. & ſibi imputet, quia debitũ ſine tuto. aucto. & non ſecundum noſtræ conſtitutionis tenorẽ pupillo ſoluerit. Similiter in caſu cõuerſo pupil. ſine tuto. aucto. ſoluere non poſſunt: qa id quod ſine tuto. auctorita. ſoluit. non fit accipientis. Nullius. n. alienatio ſine tut. auct. eius conceſſa eſt. Et hæc vſque in fi. tit. dicuntur.

† Minor pro pupillo. Cu.

a *Vllam rem.* neq; ratione proprietatis, neq; ratione poſſeſſionis, quę animo retineẽ, licet corporalem ſine tutore p-dere* poſſit: vt ff. de acquir. re. domi. leg. pupillus. & de acquir. poſſeſſ. leg. poſſeſſionẽ. Quid in adulto? Rñ. ſi nõ habet curatorem, poteſt alienare quæ ſeruando ſeruari non poſſunt. ſi habet curatorem, ſimilis eſt prodigo: vt C. de integr. reſtitut. mi. lege ſi curatorem.

* Non tamen alienare. aliud eſt. n. amittere, aliud alienare: ſecundum gl. in l. poſſeſſionẽ. ff de acq. poſſeſſ. Aegid. Per.

ad § ato contrariũ adde Cornelium 2°. tomo. Varia. c. 14 n°. 4.

Alienare poſſe. ſic ſ. de aucto. tuto. in princ. ff. de ſolu. leg. & ſi forte in fi. & leg. pupillo. & ff. ſi cer. peta. leg. non omnis. §. finali.

Nunc admonendi ſumus, neque pupillum, neque pupillam, vllam rem[a] ſine tutoris auctoritate alienare poſſe.[b] Ideoq; ſi mutuam pecuniam ſine tutoris auctoritate alicui dederit,[c] nõ contrahit obligationem:[d] quia pecuniam[e] nõ facit[f] accipientis. ideoq; vindicari nummi poſſunt ſicubi exant. Sed ſi nummi quos mutuo minor† dederit, ab eo qui accepit, bona fide[g] conſumpti[h] ſunt, cõdici poſſunt:[i] ſi mala fide, ad exhibendum[k] de his agi poteſt.

Solutione debiti facta pupillo, eiuſve tutori, ita demũ debitor pleniſſimã conſequit liberationẽ, ſi id iudicijs interueniẽte decreto fieri contigerit: quod ſi ſoli pupillo ſolutũ ſit, & pecuniã adhuc ſaluam habeat, aut locupletior ex ea ſit, exceptionis ope liberatur, aliàs non liberat.

At ex contrario, omnes res pupillo & pupillæ ſine tutoris auctoritate rectè[l] dari poſſunt. Ideoque ſi debitor pupillo ſoluat, neceſſaria eſt debitori tutoris auctoritas: alioqui nõ liberabitur.[m] Sed hoc ẽt euidentiſſima ratione ſtatutum eſt in conſtitutione[n] quam ad Cæſarien

* Sic uerba impropriantur, vt conueniant màterię oportet. n. rebus cognatos eſſe ſermones. c. intelligentia. extra de verb. ſig. Aegi. Per.

Mutuũ tripliciter reconciliatur.

c *Dederit.* i. * tradiderit, cum dare ſit accipientis facere: vt ſ. de ac. §. ſic itaq;. ſi poneres p-prie, non haberet locum quod ſequitur, ideoque vindicari & c.

d *Obligationem.* ſ. perſonalem ex mutuo.

e *Quia pecuniam.* bona eſt ratio: vt ſ. qui. mo. re con. obl. in princ. & ff. ſi cer. pe. l. ij. § appellata.

f *Non facit.* quod eſt neceſſe: quia dicitut mutuum, quòd de meo fiat tuum: vt ff. ſi cer. pet. l. ij.

g *Bona fide.* credens eum maiorem: vt ff. pro emp. l. ij. §. ſi à pupil. vel ẽt errãs in iure: lic. ſit arg. ꝙ: vt ff. pro emp. d. l. ij. §. ſi à pupillo,

h *Conſumpti.* quod fit expendendo, vel cum aliis immiſcendo: vt ſ. de vſufru. §. conſtituitur. & ff. de ſolu. l. ſi alieni.

i *Condici poſſunt.* ſ. condictione certi ex mutuo reconciliato per cõſumptionem: vt ff. ſi cer. petat. l. ſi à furioſo. & l. ſequen. Item ſtipulatione reconciliatur: vt C. ſi cer. pet. l. quãuis. Item vſucapione: vt ff. de iu. do. l. Proculus. & no. ſ. qui mo. re. con. oblig. in prin. in verbo, tuũ fiat. & melius in §, itẽ is. in verbo, mutuũ.

Condici poſſunt.] condictio crediti, vel condictio indebiti, alia eſt ex numeratio. alia ex conſunptione. ex numeratione, ſi vtilis ſit numeratio, & ſi bona fidei ſit conſumptio. Cuiacius.

k *Ad exhibendum.* quia tenetur qui dolo fecit quo minus poſſit exhibere: vt C. ad exhib. l. ad exhib. & ſic iuratur in litẽ ex eo ꝙ intereſt pupilli citius pecuniam reddità eſſe: vt ff. de in lit. iu. l. in actionibus. & l. nũmis. *Ad exhibendum.* imò & in rem, qa mala fides pro poſſeſſione eſt ſed in rem utilis eſt, ad exhibendũ directa. commodius ergo agitur ad exhibendũ quàm in rẽ. Cuia.

l *Rectè.* ut res fiat accipien. non vt debitor lib. & hoc ſequitur.

m *Non liberabitur.* ſ. debitor pupilli. Sed contra. ff. de ſol. l. ſi ſtipulatus fuero. Rñ. ibi pupillus erat adiectus: nec quicquam ſibi debebatur: cum ad ſolutionem tantum ponatur: vt in eodem tit. de ſolu. l. quod ſtipulatus. & l. qui res. §. at vbi.

n *Conſtitutione.* ut C. de admi. tu. l. ſancimus. & l. conſtitutionẽ.

o *Debitorem.* ex mutuo vel ſimili cã, non ex penſione vel reditu vt C. de admi. tu. l. ſancim. & l. conſtitutionẽ. ADDITIO. Tunc enim ſine iudice pleniſſimã ſecuritatẽ ꝙ ſequit, dummõ pẽſio nec duos annos, nec cent. floreno. ſummã exceedat, ſm. Ange.

Sententia interlocutoria & p-ceptũ iudicis, idem approbat in l. 4 p6. ff. de damno.

p *Sententia,* ſ. interlocutoria, qua præceptum vulgariter appellamus, vt ſi dicat: Decerno vel præcipio tibi ſoluere, vel depo-nere: ut ff. de mino. l. ait prætor. §. quid tamen.

q *Sine omni dãno.* vel ſportularũ, vel pretiorũ tabellionũ. * Sed nũquid debitor p ſua parte ſoluet? Rñ. nõ: vt C. d fruc. & lit. ex l. fi. & facit ſic. C. de epiſ. au. l. tã demẽtis. §. fi. & ĩ auth. de ſan. epiſ. §. ſportularũ. col. ix. &c.

* Hoc iure expreſſum in l. ſacris C. d proximis ſacrõ. ſcri. li. xi.

ADDITIO. Priuilegium enim litis ordinationẽ ſiue p-ceſſum reſpiciẽs vni cõceſſum, trãſit ad aduerſariũ, ſecus deciſionẽ, niſi verba reſcripti hoc ſonent.

r *Permittat.* nota ꝙ tutor & iudex neceſſarij ſunt ſm P. Sed ſm nos ſolus iudex ſufficit, ut ff. d minorib. l. ait prætor. §. qd tñ & leg. ꝙ ſi minor. in fin. Accurſius.

ADDITIO. Et hoc eſt verum ĩ caſu noſtro, & in alienatione rerũ mobilium. aliàs in alienatione immobilium op⁹ eſt utroque. Ang. Aret.

Solutio de neceſſitate.

s *Securitas.* ut nec reſtitutio detur, ſecus ĩ prædio alienato cum decreto, qa emptio ex uoluntate, ſolutio d neceſſitate fit, ut ff. de mino. l. ait prætor. § quid tamẽ. & leg. quòd ſi minor. in fi. & C. de præ. mi. leg. ſi qdem. Accurſius.

t *Solutio.* ut ſoli pupillo uel adulto curatorẽ habenti, ſine eo, unde ipſo iure non liberatur, ut ſ. ibi, nihil proderit &c.

Sed ex diuerſo, pupilli, vel pupillæ ſoluere ſine tutoris auctoritate non poſſunt:[b] quia id quod ſoluunt, non fit accipien-

Pupillus ſine tutoris auctoritate nõ poteſt debitum creditori ſoluere. Aretinus.

ſes aduocatos ex ſugeſtione Triboniani viri eminentiſſimi quæſtoris ſacri noſtri palatij p-mulgauimus: qua diſpoſitum eſt ita licere tutori vel curatori debitorem[o] pupillarẽ ſoluere, vt prius iudicialis ſententia[p] ſine omni damno[q] celebrata hoc permittat.[r] quo ſubſecuto, ſi & iudex p-nunciauerit, & debitor ſoluerit: ſequat huiuſmodi ſolutionem pleniſſima ſecuritas.[s] Sin autẽ aliter quàm diſpoſuimus, ſolutio[t] facta fuerit: pecuniam autem ſaluam habeat pupillus, aut ex ea locupletior[u] ſit, & adhuc eandem pecuniæ ſummam petat:[x] per exceptionem doli mali poterit ſubmoueri. Quòd ſi malè conſumpſerit, aut furto aut vi amiſerit: nihil proderit[y] d-bitori doli mali exceptio, ſed nihilominus condẽnabit:[z] quia temere ſine tutoris auctoritate & non ſecundũ noſtram diſpoſitionem ſoluerit.[a]

14 n°. 14 p5.

B

C

u *Locupletior.* quod eſt & ſi nõ eſt factus pauperior: ut ff. de ſol. l. in pupillo. ibi, nam hoc ipſo quòd. Accurſius.

x *Petat.* & ſic eſt de præda ſolicitus: unde non audietur, ut C. p empt. l. eum qui. Accurſius.

y *Nihil proderit.* apparet ergo ꝙ ipſo iure nõ eſt liberatus. ſi autẽ cum auctoritate tutoris, ipſo iure liberaretur, ſed tunc reſtitueretur minor perdita pecunia, ut C. ſi aduer. ſol. l. j.

z *Condemnabitur.* ſ. ipſo minore petente, uel alio ſuo nomine, a non extraneo, ut ff. de ſolu. l. filius.

a) Vel ab eo cãm habente: qa beneficiũ reſtitutionis cedi põt: & trãſit ad hæredem extraneum: ut l. quod ſi minor. ff. de min. Ange.

a *Soluerit.* circa hanc diffuſam materiã diſtingue: cum debitor pupillo ſoluit, aut cõſequit plenã, aut pleniorẽ, aut pleniſſimã ſecuritatẽ. Si ſoluat pupillo ſine tutoris auctoritate, & pupillus hẽat ſaluã pecuniã, vel ex ea locupletior eſt: liberat, nõ ipſo iure, ſed exceptiõe, niſi eſſet adultus ſine curatore, ut hic & ff. de ſol. l. in pupillo. Si autẽ ſoluat tutore auctore, ipſo iure liberat, pt tñ ĩ integrum reſtitui, ſi nõ hẽat rem ſaluã, ut C. ſi aduer. ſol. l. j. niſi in quatuor caſib. ut C. de admin. tut. l. ſancimus. & l. conſtitutionẽ. qd enim legitimè factum eſt, ex euentu retractari non debet, ut C. ad ſenatuſc. Treb. l. ſancimus. Pleniſſima eſt, ſi iudex interueniat cum tutore uel ſine eo, ut ff. de mino. l. ait prætor. §. quid tamen. Et de hac materia ibi plenè notatur.

D

Pupilli an poſſint ſoluere.

b *Non poſſunt.* diſtingue, aut id quod erat ſoluendum, non poterat alienari ſine decreto: quo caſu decret. interponend. eſt in ſoluendo, ut ff. de re. eorum qui ſub tut. l. magis. §. ſi pupillus. aliàs non tenet, & poteſt uindicari quod ſolutum eſt, niſi conſumpſerit creditor: ut hic, & ff. ſi cer. peta. l. non omnis. §. fi. Aut poterat: quo caſu ſolus ſufficit tut. uel curat. uel adultus non habens curator. nec reſtituuntur, cum nõ ſint decep. ſi ſine tutore ſoluerit, non lib. nec dominium trãſit niſi per cõſumptionẽ, ut hic. & ff. ſi cer. pet. l. non omnis. §. fi. Et hoc quando debitum erat ciuile & naturale. Si autem naturale tñ, per reſtitutio-

restitutionē poterit repetere, si legitimè soluit, als suo iure cō dicet, ut ff. de condi. indeb. leg. interdū. ADDITIO. Et tunc qa minor ætas facit medium cōcludendi: satis est dicere se mino rē indebite soluisse, etsi nō exprimat per ignorantiā: quod als in maiore requiritur, ne donasse videatur, quod not. fm Ang.

PER QVAS personas.

Horat. in 1 sermonum. *Est modus in rebus: sunt certi denique fines. Quos ultra citraque nequit consistere rectum.*

*Nam licet multis modis res nobis acquirantur, vt à §. illo, singulorum. de rerum diu. vsque nunc traditū est; tamen certi sunt homines, per quos nobis acquiritur: & sunt sex silicet per nos, per filios nostros, per seruos nostros. per alienos in quib. vsumfr. habemus: per alienos quos bona fide possidemus: per liberum hominem quem bona fide possidemus. Et septimus, s. ille in quo nudum * Vsum hab. Est octauus quandoque, vt liber homo. i. procurator: de quib. hic tit. dicit. Differt autem à quodam alio, inf. per quas personas nobis obligatio acquiratur, quia ibi de obligatione acquirenda; hic de rebus tractatur. Accurs.*

* alias nobis.

ADDITIO. Add e quòd etiam sunt alij q acquirūt alijs: vt religiosi suo monasterio, ut extra de stat. monach. cū ad monasterium. §. j. ibi, vnde si quicquā. & beneficia ti suis bñficijs. C. de episco. ad cler. authē. licentiam. Aretinus.

Continua tio.

Continua autem istā rubricam sic: Dictū est. š. de multis modis acquireudi dominia, nunc sequitur uidere de personis per quas dominia acquiruntur, secundum Por.

Omne.] qđ acquiritur, aut dñium est, aut possessio, aut obligatio. De adquirēdo dñio aut possessione ī hoc tit. agitur. De adquirenda obligatione in tit. Per quas. pers. nob. obli. adq. Cuia.

Acquiritur.] Totus iste titulus diuidit ī tres partes principales. Primò ponit p quos nobis acquiratur. Scđò illud exequit singulatim, & ī specie. Tertiò facit p̄ambulum trāsitus ad alios titulos & materias. Scđa ibi, igitur liberi vestri. Tertia ibi, Hacten⁹. Iste titulus ī casus positione ē facilis: iō uide p teipsū.

† Veluti p seruos. & cōcor. in proœ. decr. in gl. 1. circa. pri. ibi, vel seruus dicitur.

[a] *In potestate habemus.* ut ĵ. eo. §. j. & §. item uobis.

[b] *Vsumfructum.* vt ĵ. e. §. de his. Quid si nudū usum? Rñ. ex re nostra acquiritur. a non aūt ex opera: ut ff. de vsu & ha. l. per seruum. & ĵ. per quas pers. no. oblig. acq. §. per eum quoq; in glo. ADDITIO. Vbi vr̄ probari contrarium: & ideo dic quòd ex locatione operarum serui vsuario non acquiritur, ut hic: sed ex ipsis præstitis in re vsuarij uel conducta sic: ut ibi, & leg. plenum. §. fi. ff. de vsu & hahi. Angelus.

[a] Dummodo stipuletur mihi: alias acquiritur stipulāti: q̄uis is teneatur mihi restituere per condictionē sine causa, ut l. pe. ff. de stipul. ser. Ang.

[c] *Bona fide.* ut ĵ. eo. §. idem placet. q̄ bona fides in possidēte, nō in possesso requiritur, ut ff. de acq. pos. l. cū hæredes. §. fi. & ff. de stip. seruo. l. si seruus ex testamēto. & de acq. re. do. l. homo, lib. in prin. & exigitur bona fides in principio possessionis, & cōtinua in libero hoīe quo ad aliquid acquirēdum per eum, non in vsucap. qa non vsucapitur, ut ff. de acqui. rer. do. l. qui bona fide §. j. & C. de long. temp. præsc. quæ p liber. l. sola. Sed ī seruo sufficit & quo ad vsucapionē, & quo ad fructus, in initio bonā fidem hr̄e: vt ff. de vsur. l. qui scit. §. vlt. & C. de vsucapio transfor. l. vnica. §. cum autem. versi. hoc tantummodo. Accursius. ADDITIO. Sed iure canonico requirit bona fides cōtinuata vsq; ad perfectionē præscriptionis. c. fin. cū ibi notatis extra de præscrip. Et facit iste textus, q̄ monachus transiēs de uno monasterio ad aliud, acquirat * secundo bona fide possidenti.

* Ratio, quia monachus & seruus æquiparantur. c. cum olim. de Priuileg. Ang. Per.

Igitur.] Diuidit in tres partes. Nā primò ponit de acquisitione facta per liberos, & per quos, & quid acquiratur. Secundò qñ per seruos nostros, & per quos, & quid acquirat. Tertiò de acquisitione per liberā personam, an possit acquiri, & qd. Secunda ibi, Item vobis. Tertia ibi, Ex his. Item prima subdiuiditis: cùm scilicet nullius rei alienatio eis sine tutoris auctoritate concessa sit.

TITVLVS IX.
PER QVAS PERSONAS
cuique * acquiritur.

Acquiritur nobis non solum per nosmetipsos, sed etiam per personas hic descriptas. Aret.

ACquiritur nobis non solùm per nosp̄etipsos, sed etiam per eos quos in potestate habemus † [a] item per seruos in q̄bus vsumfructum [b] habemus: itē per homines liberos, & per seruos alienos, quos bona fide [c] possidemus: de quibus singulis diligentius dispiciamus.

Explosa veteri inhumanitate hodie bonorum aduētitiorum filij solus vsusfructus patri acquiritur: profectitiorum vero etiā proprietas quæritur.

Igitur [d] liberi nostri vtriusq; sexus, quos in ptāte habemus, olim [e] quidem quicquid ad eos peruenerat (exceptis uidelicet castrensibus peculijs [f]) hoc parentibus suis acquirebant sine vlla distinctione: [g] & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum uel vnam eorum acquisitum esset, alij [h] filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocūque modo uoluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione [i] emissa & liberis pepercimus, & parentibus honorem debitum reseruauimus. Sācitum etenim à nobis est, ut si quid ex re [k] patris ei [l] obueniat, hoc secūdum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, [m] quod ex patris occasione profectū est, hoc ad eū reuerti? [n] Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsumfructum [o] patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, uel prospera fortuna [p] accesserit, hoc in alium perueniens, luctuosum

[b] Q̄ est verū si dētur necessaria ad bellū; aliàs distingue an detur à notis, pe castra, an aliàs: vt in d. l. si forte in gl. alleg. & ita p̄t intelligi. l. 1. C. de castr. pec. li. 12. ubi latius ponitur hæc distinctio secūdū Ang.

[c] Scilicet licite: & tūc id qđ tribueretur personæ p̄p. laborē & industriam, censetur aduentitium: & ipsius filij, priū. aliàs ex delicto: puta usuris: nec patri quæritur: nec fructibus cōfertur: sicut nec cętera aduētitia: vt l. fin. C. de col. Ang.

† Facit ad hoc q̄ in vnaquaq; dispositione seruandus est honor patris: fm Ange. Aegi. Per.

* Hoc est bonū cōsiliū, p filijs quorū patres sunt debitores, ut faciant eos renunciare vsufructui ad uētitiorū, nisi hoc fiat in fraudē creditorum. Aeg. Per. secūdū Porc.

* Vt tollatur coniectura turpis, quæ est adulterij. Aegid. Per.

C

[d] *Igitur.* quia de singulis dicere vult: de filijs ut de dignioribus primo dicit. ADDITIO. Facit extra glo. ff. de eden. in leg. argentarius. in §. edi.

[e] *Olim.* antiquitatē primo recitat, & hoc iō, ut nihil antiquitatis penitus ignoretur: ut ĵ. titu. proxi. in princi. nam id quod tollitur uel reformatur, nō debet esse incognitum: ut C. de cad. tol. l. unica, in fine.

[f] *Castrensibus peculijs.* idē in quasi castrensibus ēt iure ueteri: ut ff. de col. bo. leg. j. §. nec castrense. non solum iure nouo: ut C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. exceptis. & §. eadē obseruando. est autem castrense, quod filiusfamilias à quolibet in castris acquirit, nō acquisiturus aliàs: [b] vt ff. de castrens. pecu. l. si forte. & leg. castrense. Quasi castrense est, quod magistri liberalium artiū, medici, clerici; & aduocati, de publico acquirūt: ut C. de inoff. testa. l. fin. ad prin. & C. de episco. & cleri. l. sacrosanctæ. & l. cum lege.

[g] *Sine ulla distinctione.* aduentitij, uel profectitij propriet. vel vsusfruct⁹.

[h] *Alij.* f. fratri: quod grauius esse videtur: ut C. bonis quæ libe. l. cum oportet. §. j.

[i] *Constitutione.* vt C. de bo. quæ li. l. cum oportet. Accursius.

[k] *Ex re.* largè pone. i. propter rem, vt fructus, ex rebus patris vel occasione patris quocunq; mō quæsitā. c vt ff. de incēdio rui. nau. leg. j. §. ij. & ff. de vsu. l. ī fideicōmissi. §. cū Pollidi⁹. & de vulg. substi. leg. sed & si plures, §. in arrogato. & de castren. pecu. leg. si forte. & l. si castrense. nisi aliunde filius sit habiturus per se: ut ff. de iure dot. leg. v. §. si pater. Et sic ponitur ex re, id est propter rem. ff. de acquiren. hæredit. leg. aditio. in fi. Argu. contra. ff. de pecu. leg. eo. tempore. in fine. Arg. similiter cōtra. ff. de act. em. l. Iulianus. §. si quid seruo. Accursius. ADDITIO. Sol. dictio ex, propriè & strictè sumpta denotat immediatum, ut ibi. secus si large, ut hic. Baldus.

[l] *Ei.* scilicet filio,

[m] *Inuidia est.* f. filio qui acquisiuit.

[n] *Reuerti.* quasi dicat, nulla.

[o] *Vsumfructum.* quem habet in aduentitijs, nisi remiserit: * vt C. de bonis quæ lib. leg. cum oportet. §. sin autem res. Vel nisi ab aliquo sibi detur uel relinquatur hoc pacto, ut ad patrem nō D pertineat vsusfructus, ut in auth. ut lic. mat. & auiæ. in prin. col. viij. Vel nisi succedat filius vnà cum patre in hæreditate fratris vel sororis: ut in auth. de hær. ab inte. veni. §. si vero. col. ix. Vel nisi seruus donetur filiofamilias eo pacto, ut manumittat̄ statim: ut C. de bo. quæ lib. leg. ultima ad finem. Vel nisi quando pater noluit cōsentire filio adeunti hæreditatem aliquam: vt C. de bonis quæ lib. leg. fi. in fi. & §. j. & ij. Vel nisi parente minus legitime diuertēte bona filijs applicen̄: ut in auth. ut nulli iud. §. quia uerò aliqui. col. ix. Item quando pater ex̄xit incestas nuptias: ut in auth. de incest. nup. §. j. colla. ij. ADDITIO. Et alios casus uide per Ang. hic, in quibus omnibus licet non habeat pater ius ususfructus, debet tamen habere commoditatem ipsius iuris: nisi de ipsa in pacto uel remissione fiat expressa mētio, ut hic per eum

[p] *Prospera fortuna.* Quid dicemus in dubio unde prouenerit? Rñ. quidam: ex bonis patris præsumitur habuisse: sicut si vxor hēt, præsumitur ex bonis * mariti: ut C. de dona. inter virū & vxorem. leg. ēt. & ff. de don. inter virum & vxorem. l. Quintus Nos ex̄. & distingue, an filius sit diligens uel dives, & pater inops,

inops,vel eꝫ:ut ex bonis diligentis(aliàs diuitis) quæsitũ fingamus:ut C.arbi.tu.l.si defunctus.& ff.de hær.vendi.l. vẽditor ex hæreditate §.sed vbi hæreditatem.ibi,pretium.n.hoĩs &c.& ff. A ad l.Fal.l.si hæres instítutus.in prin. ADDITIO. Et hæc est communis ſm Angelũ licet,Ioannes Faber hic sentiat ꝙriũ: & malè:qaĩ dubio nõ præsumit delictũ:ut leg. meri to.ff.pro socio.Ang.

a *Procedat.* collige peculiũ aliud castrense,aliud quasi castrẽse, aliud rusticanũ siue paganũ:qđ diuidit in profectitiũ & aduẽtitiũ,vt C.de inoff. test.l.fi.in prin. de quib. oĩbus dr̃ in hoc titulo qd iuris sit.&C.de bon. quæ lib.l. cum oportet.

Peculium est multiplex.

b *Hoc quoque.* sut parentibus honorem seruemus,& filijs parcamus.

c *Dispositum est.* C. đ bo. quæ lib.l.cum oportet. §.cum autem.

d *Specie.* i.casu.Accur.

e *Vbi.* id est in quo.

f *Quæ acquisitionem patris effugiebant.* i. patri nõ acquirebantur quantum ad proprietatem.Sed secundum quæ tẽpora locũ habebat quod hic dicitur:Secundũ antiqua nõ: quia sola castrensia & quasi nõ acquirebantur: de qbus nihil detinebat pater:vt C.de bonis quæ lib.l. cum oportet.§.j. ſm moderna verò nõ qa nõ erat adhuc statutum in aduẽtitijs, vt non acquirantur patri tpe huius legis antiquæ,quæ recitatur hic. Rñ. quatuor iura hic succedsiuè considerari. Antiquissimũ, quo sola castrẽsia uel quasi nõ acquirebantur:ut s. §. j. Antiquum,vt tpe Constantini,quo res maternæ & ex materna linea delatæ,ut nõ acquirantr̃ patri statutũ est:ut C.de bonis maternis. l.j.ij. & iij.Tertiũ,qđ hic recitatr̃ vt pater emãcip. filiũ đ his maternis tertiã teneat p pmio,Quartum quo cauet vt oĩa aduentitia acquirãt filijs quãt. ad pprietatẽ,pri quãtũ ad vsũfr, ex quo corrigit illud qđ iure antiq.cautũ erat,vt hic,& s.§.j.&C.de bo.quæ lib.l.cũ oportet.

† Alias incipit iste. §. item qꝫ serui.&ita cõiter allegatur, sed tunc subaudi, uobis acquiritur.

g *Constitutionibus.* ſ.Cõstantini ante Iustinianum: ut recitatur C.de bo,quæ lib.l.cum oportet.§.pen.

Pater secũ dũ diuersa tpa diuersa iura habuit in bonis filij.

h *Decresceret.* ar. ꝛ. s. de leg.pat.tu. per totũ.& C. de ca.tol.l.vnica. §. p secũ.Acc. ADDITIO. Tu dic qꝫ onus cũ emolumẽto pecuniario põt causare honorẽ:sed hon.sine emolu. non põt esse causa oneris;quãuis qñq; contin.honorẽ esse sumptuosum.

i *Dimidiam.* quã semp retinet,nisi expresse remittat:ut C.de bo. quæ li.l.cũ oportet.Acc. ADDITIO. Dic qꝫ in peculio profectitio est necesse qꝫ pater expresse retineat:aliàs donare vr̃.l.donationes.ij.§.pater.ff.de do.Et est ratio diuersitatis:quia profectitiũ pater põt adimere:& totũ ex eius uoluntate dependet: iõ ei non prouidit sicut in aduentitio, quod pater non põt adimere,cum proprietas sit ipsius filij, secundum Ioan.Fab.

k *Pro tertia.* i.loco tertiæ,quam habebat olim in bonis maternis rõne proprietatis:habet hodie dimidã vsusfructus in omnibus aduentitijs:vt C.de bo.quæ lib.l.cum oportet.§.pe.Acc.

l *Stipulentur.* Et ita obligationẽ domino quærit: ut j̃, per quas perso.nobis obligatio acquiritur,circa princ.

m *Ex qualibet.* vt per occupationẽ,vel specificationẽ,vel inuentionem:ut s.de rerum diui.§.feræ.& §.cum quis.& §. thesau.

n *Inuitis obuenit.* sic.ff.de acq. rer.do.l.ẽt inuitis.sic & ff.de verb. obli.l.seruus vetante.Arg.ꝯ.ff.de dona.l.hoc iure.§.nõ pt.Acc. ADDITIO. Sol.dic qꝫ inuitis acquiritur ipso iure:sed nõ incommutabiliter: ut ibi arg.leg.inuito.ff. de regulis iuris.

Beneficiũ confertur in inuitũ. Seruus an possit habere aliq̃d suum.

to, siue ex qualibet[m] alia causa acquirant. Hoc enim nobis & ignorãtib.& inuitis obuenit. [n] ipse enim seruus qui in potesta te alterius est, nihil suum [o] habere potest. Sed si hæres [f] institutus sit:non aliàs nisi nostro iussu hæreditatem adire potest. Et si nobis iubẽtibus adierit, [q] nobis hæreditas acquiritur per inde [r] ac si nos ipsi hęredes instituti essemus. Et coeuenienter scilicet nobis legatum per eos acquiritur.[s] Non solùm autem proprietas per eos quos in potestate habem⁹, nobis acquiritur,sed etiam possessio. Cuiusc unque enim rei possessionem adepti fuerint, [t] id nos possidere videmur.[u] Vnde etiam per eorum vsucapionem uel longi temporis possessionem [y] nobis adquiritur.

Alienus seruus, cuius vsumfructũ habemus:item is,quẽ bona fide possidemus, siue liber sit, siue seruus,si qd ex re nostra vel suis operis nãciscatur,nobis acquiritur:qđ vero extra has causas adsequitur, vero dño aut ipsi libero homini quæritur.

De his autem seruis in quibus tantummodo [z] usumfructum [a] habemus,ita placuit, ut qcqd ex re [b] nostra, uel ex operis suis acquirunt,id nobis adjiciatur.quod verò extra eas causas consecuti sunt, id ad dominum proprietatis [c] ptinet. Itaque si is seruus hæres institutus

o *Nihil suum.* scilicet ad suã utilitatẽ: sed ad dñi vtilitatẽ põt:ut j̃. de stipulatione ser. §. sed cũ factum. quæ est contra. immo ẽt ad suã utilitatem qñq;, ut si dñs seruo legatũ relinquat: ut C.de necess.ser.l. quidã. §.illo Rñ. illud de æquitate,nõ rõne dr̃:quia in alimenta erat relictũ: vt C.de le.l.seruis.& ff. đ alimentis & cib.leg.l.seruos.als autem nõ tenetur hæres nisi velit. Accursius.

ADDITIO. Quod facere debet de vrbanitate, si suã grauare nolit opinionem: vt ibi not. glo.

p *Sed si hæres.* not. in hæreditate adeunda à seruo, tria esse necessaria, q̃ sunt iussus,ut hic:& qꝫ præcedat:vt ff. de acqu. hæreditate.leg. si qs mihi. §.iussũ. & serui volũtas:ut C.de hæred. insti. l.cũ pponas.§. fi in glo. pen.In Trebellianica restitutione seruo faciẽda solius dñi sufficit uolũtas. At in honorũ possessione seruo delata seruũ consentire & dominum velle siue ante siue post oportet : ut ff. ad Treb.l. seruo inuito .& rem ratã hab.l. pe. In legato nõ est opus iussione, cum emolumẽtum tantum cõtineat : ut ff. manda. l. si hæreditatẽ.

Hæreditas per seruum adiri non potest, nisi tria concurrant.

q *Adierit.* ſ.seruus.

Perinde. qñq; non perinde: vt si filio meo sub stituã eos quos hr̃des mihi fecerĩ. Nã vocant ex substi.q per se,nõ qꝫ seruos hr̃des sũt:vt ff. đ vulg.& pup.substitutione.l.q liberis.§.hæc verba.Itẽ alibi:vt ff.de leg.j. l.cũ filio.§.deniq;. versi. ipsi verò.& vers.& iõ.A.

ADDITIO. Quod facit ut compromissum factum in abbatẽ sancti Proculi,eo mortuo non transeat in successorẽ : qa prædefuncti industria videatur electa:ut per Bart.ibi.

D

f *Acquiritur.* siue seruus tñ velit,siue dñs tñ.ut ff.de donationibus causa mortis.l.fi,& de adimendis leg. l. si seruo cum lib.

t *Adepti fuerint.* ſ.iuste, aſm quosdam.Vel aliter,quod dic ut diximus.s.de his qui sunt sui vel alieni iuris.§.j.

u *Videmini.* etiam ignorantes:ut ff.de acqui.posſ.l.iij.§.saltus.

x *Vsucapio.* in rebus peculiaribus statim : in dominicis postquã dominus scit:ut ff. pro sol.l.ij.& de vsuca l.Labeo.

y *Possessio.* id est præscriptio, quæ est effectus longæ possessionis:ut ff.de vsucap.l.iij.

z *Tantummodo.* vt ff.de do.cau.mor.l.vl.& de adim.leg.l.si seruo.

a *Vsumfructum.* de eo in quo vsum tãtummodo habemus:dic qꝫ ex operis tantum non acquirit. quia operæ serui in fructu sunt:ut ff.de usu & habi.l.per seruum.Accursius.

b *Ex re.* expone ut s.§.j.

c *Ad dominum proprietatis,* nisi cõtẽplatione vsufructuarij sit institutus:uel aliud sibi datũ fuerit quo casu ex re eius ſ. usufructuarij sic sibi quæsitum esse videtur:ut ff.de vsuf.leg.l.sed & si quid. nõ tñ vsufructuarij iussus sufficit ad adeũdã hæreditatẽ: ut ff.de

a) Et hoc tenet Ang. in l. quod seruus. ff. de acquir. pos. qꝫ facit ut lucrũ ex usu ris nõ quęratur patri: nec fit trib. cõferendum nisi vtatur cautela de qua per eũ hic.

vt ff.de aquiren.hæredi.l.aditio.§.præterea.Accur. ADDITIO. Sed adibit iussu domini,q fructuario restituet:& si nolit iubere,cogetur:ut not. eod.titu.de acquir.hæredi.l. si quis mihi.in A princ.& in glo.ij.& ff.de vsufructu.leg. l.si serui.Ioan.Faber.

a *Quid.* id est aliquid.

b *Idem placet.* s. quo ad acquisitionē, ut statim sequit.nā in alia differt: vt ĵ.e.§. sed bonę fidei.

c *Is liber.* hic dic quod diximus.ŝ.eo.in prin.

d *Extra istas duas causas.* veluti si fuerit hæres instituꝰ, vel legatū fuerit ei aliquid, vel donatū.

e *Si liber est.* p̄ter possessionē,q̄ sibi,s.libero possesso quæri nō p̄t,cū ipse ab alio possideatur: ut ff. ad legē Iuliā de adulterijs. l. sic eueniet. Itē p̄ter vsucapionē, q̄ sibi nō q̄rit sine possessione:vt ff.de acquiren. rer.dom.l. homo liber. § qcquid.& ff.de vsucapio. l. sine possessione. Sed in hr̄ditate per libe rū hoīem mihi quærēda sex sunt necessaria: quorū si qd defuerit, nō q̄rit:s.vt mei cōtemplatione instituat.Item vt sciat cōditionē suam instit utus. Item q̄ iussu meo adeat.Itē q̄ uolēs adeat.Itē q̄uelit mihi q̄rere. Item q̄ bona fide possideam. Bene dico oportet vt sciat conditionē suā. Nā ignarus suæ ꝯditionis nulli acq- rit.sibi.n.nō:vt ff. de acquirēda hæreditate. l. q putat.§.q bona fide. & l.vj. §. j. qa se obligare ñ uoluit.Itē possessori ñ, si nō interuenit iussus: vt ff.de acquirēda hęre ditate.l. si quis mihi bo na.§.iussum.Idē & si interuenit: ut ff.de acquirēda hæredit.l.vj. §.Celsus.& §.j.nā seruili necessitate credit hoc fecisse:ut ff.de neg.gest.l. atq.§.si libero.quare non p̄t acquirere:vt ff.de acquirendo rerū domi.l. homo liber.in princ.Si sciat cōditionē suā,volens quærere mihi,quæ rit sibi, sed restituit mihi possessori p ꝯditionē sine cā,cuius intuitu fuit institutus,sicut uolēs q̄rere possessori, cuius intuitu fuit institutus,iussu eius adeundo quærit:sed si nō eius cōtemplatione,nihil:ut ff.de acq.rer. do.l.liber homo.& l.homo liber.in prī. a Item p̄t dici q̄ ignarus quærit sibi: ut ff. de acqui. hær .l.qui putat.§.de eo.cū nō cōtemplatione possessoris instituatur:ut ff.de acquir.hæred.l.qui in aliena.in fine,

Possessionem possessus.

Hæreditas nō q̄ritur per hominem liberum bona fide possessū, nisi sex cō currant.

f *Dominus sit.* sic.C.de pac.l.traditionibus. Accursius.

g *Non possidet.* s.ciuiliter,sed naturaliter,vt ff.de acquirēda possessione.l.naturaliter. b unde utile interdictum unde vi sibi datur:ut ff.de vi & vi ar.l.iij.§.vnde vi.

Quia non possidet. Est ciuilis possessio,est naturalis, est corporalis.Ciuilis naturalis,iusta est:corporalis iniusta.Hāc pupillus sine tutore amittit,nō ciuilē,nō naturalem, fructuarius aūt nō ciuiliter,quia nō ut sibi habeat,sed naturaliter possidet. Cuia. h *Sed habet.* sic ff.de acquiren. poss.l.j.§.per eum.sic.ff.qui satisd. cogan.l scien dum.§.ij.Accursius.

Idē placet b & de eo qui à nobis bona fide possidet: siue is liber c sit,siue alienus seruus.Qd enim placuit de vsufructuario, idē placet & de bonæ fidei possessore. Itaq; quod extra istas duas causas d acquirit, id uel ad ipsum pertinet,si liber est: c vel ad dn̄m,si seruus est.Sed bonę fidei possessor cùm vsuceperit seruū:qa eo modo dn̄s fit, f ex omnibus causis per eū sibi acquirere p̄t.Fructuarius verò vsucapere nō p̄t:primū,quia non possidet, g sed hēt h ius utendi fruendi:deinde quia i scit seruū alienū esse. Nō solùm aūt ꝓprietas per eos seruos in quibus vsumfructum habemus,uel quos bona fide possidemus, aut per liberam personā quę bona fide nobis seruit,nobis acquiritur : sed etiam possessio.Loquimur autē in vtrisuque k persona secundū distinctionē quā proximè l exposuimus,id est si quam possessionem ex re nostra, uel ex suis operis adepti fuerint.

Per prorsus extraneam personam (excepto procuratore,per quem possessio,dn̄ium,& vsucapiendi condictio nobis quæritur) nil nobis acquiri potest.

Ex his itaq; apparet, m per liberos hoīes,quos neque nostro iuri subiectos hēmus,neque bona fide possidemus: itē per alienos seruos,in quibus neq; vsumfructū hēmus, neq; possessionē iustā, † nulla ex cā nobis acquiri n posse.Et hoc est quod dī,per extraneā p̄sonā nihil acquiri posse:excepto eo q̄ per liberā personā,veluti per ꝓcuratorē, placet nō solùm scientibus, sed & ignorantibus nobis acquiri possessionē, o secundùm Seueri cōstitutionem p & per hanc q possessionē ēt dominium, si dominus fuerit qui tradidit:uel usucapionē, † aut longi tēporis p̄scriptionem, r si dn̄s non sit.

Epilogādo tr̄ātit ad alias materias cū quodā præāmbulo.Aret.

Hactenus tātisper admonuisse s sufficiat quēadmodū singulæ res nobis acquirant. t nā legatorū ius, u quo &ipso singulæ res nobis acquirunt:itē fideicōmissorū,vbisingulę res nobis relinquunt: opportunius inferiore loco referemus. x Videamus itaq; nunc quibus modis p vniuersitatē res nobis acquirantur. Si cui ergo hr̄des y facti simus,siue cuius bonorū z possessionē petierimus,vel si quē arrogauerimus, a vel si cuius bona libertatū conseruādarū cā nobis addicta fuerint, b ei⁹ res oēs ad nos trāseunt.Ac prius de hr̄ditatibus dispiciamus: quarum duplex conditio est.nā vel ex testamēto, c vel ab intestato ad nos pertinēt.Et prius est vt de his dispiciamus, quæ ex testō nobis obueniunt:qua in re necessariū est initium de ordinandis testamentis exponere.

i *Quia scit.* vñ nō vsucapit:cū malā fidē hēat:vt ŝ.de vsuc.ĩ princ.

k *In utriusque.* Nota de tribus vtriusque dici. Vel melius d. c. vtriusque,fructuarij,& bonæ fidei possessoris.

l *Proxime.* ut ŝ.eo.§.de his.& §.idem placet.

m *Apparet.* s.arg.à ꝙrio sensu sumpto. nā si tm̄ p̄ dictos hoīes acqrit,ergo nō p̄ alios: vt ff. de offic. eius cui mand.est iur.l. j. in prin. & ŝ.de tute.in princ. Argumentū à cōtrario sensu est in iure ualidum.

n *Acquiri.* fallit in tutore & curatore,& sic ĥ.personis: ut dicemus.ĵ. de inut.stip.§.si qs alij. ADDITIO. Videbitis ibi gl. plenā, qui p̄t p̄ alio stipulari. de quo late per Bartolū & doctores in l.stipulatio ista. §.alteri. & §. si quis insulā. ff. de verb.oblig.Ange.Aret. † Hoc loco possessio iusta, i. bonę fidei.l. q̄ seruus D. de acq. poss.

o *Possessionem.* C.de acq. poss.l.j.& ff.de acquiren. posse.l.possessio quoq; §.& si possessio.

Adquiri possessionē. Possessionē ciuilē, quo pacto fit ut animo nos & corpore alieno possideamus,atq; ita dn̄ium ēt ut ignorantes adquiramus,sed & possessionē naturalē p̄ ꝓcuratorē adquirimus, utputa pignoris.Obl̄onem nō adquirim⁹: p̄terquā creditori ꝯdictionē.l.certi. §.si nummos.D.de reb. cre.& ex ea cā pignoris obl̄onem auctore Iustiniano.l.ij.C.p̄ quas pers. quāobrem.Trib. in l.solutū.§.p̄ liberā. de pign. act.hæc adiecit, Plerūque, non semp. Cuiac. † Non ut dominiū aut possessio ignoranti adquiritur, ita. Vsucapi.ēt ignorans: nam hoc tantū in reb. peculiaribus Receptū est.l. 2. D. pro sol. Cuiac.

p *Cōstitutionē.* q̄ est C.per quas pers.nob. acq.l. j.

q *Per hanc.* ita quòd & per procuratorem.nanque sola possessio (cum res inanimata sit) mihi non quærit.nam & per traditionē res mihi q̄ritur & possessio : sed illa eadem & per me acquiritur:ut ŝ.de re.diui.§.p̄ traditionem. & ŝ. eo.in princip.Alij dicunt, ut Azo.per solā possessionem acquiri dominiū ut hic, & C.e.l. j. Sed ibi nō dicit simpliciter exceptapossessione:sed dicit excepta causa possessionis, id est dominio, quod est cā possessionis sc̄da post vsucapionem: ut ff.de usuc.l iij. Possessionem quærit.

r *Præscriptionem.* uobis scientibus:ut C.de acqui.poss.l.j.

s *Admonuisse.* ŝ.de rerum diui.§.singulorum.

t *Acquirantur.* per uos & alios: ut in titulo isto.

u *Nam legatorum ius.* Rñ.tacitæ obiectioni, quæ fieri posset de singularibus acquisitionibus legatorum.

x *Referemus.* ut ĵ.de le.per totum.& ĵ.de singulis rebus per fidei commis.relic.per totum.Accursius.

y *Hæredes.* s.de iure ciuili:ut ĵ.de hære.insti.usque ad tit. de bonorum possessionibus.

z *Bonorum possessionem.* scilicet de iure prætorio : ut ĵ. de bonorum poss.per totum titulum.

a *Arrogaueritis.* ĵ.de acquis.per arro.per totum.

b *Addicta fuerint.* infrta de eo cui liber. causa bona addi. per totum.

c *Ex testamento.* de quibus vsque ad tertium librum dicetur.

DE

ad principium. inst. de Testam: adde Couar: in Rub. de Testamentis. a i.p. a.n.1. cum seq.

90. ad vs. accessit adde Zoaram garelam de expens. c.i. n.5.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS.

Ista rubrica & sequētes cōtinuētur per Imperatorē: vt supra ti.j.§.fi. dic ut ibi. Vel dicas sic, & familiarius. Dictū est supra in §.fi. titu. præcedēti, quòd per vniuersitatem res nobis acquiruntur & per hæreditatem, & alios modos ibidem positos. Verum quia hereditates quandoque deferuntur ex testamēto, & quandoque ab intestato, ideo primo sequitur videre de testamentis.

TITVLVS X.

DE TESTAMENTIS ordinandis

Similis est tit. 1. p. 6.

Annota, Testamentum (vt Vlpianus libro vicesimooctauo Digestorum ti.eo.l.j. plenis verbis definit) est volūtatis nostræ iusta sententia de eo quod quis post mortem suam fieri voluit.

TEstamentum † ex eo appellatur, quòd testatio mentis sit. † Sed vt [a] nihil antiquitatis penitus ignoretur: sciendum est, olim quidem duo genera testamentorum in vsu fuisse: quorū altero in pace & otio vtebātur, ꝙ calatis comitiis [b] † appellabant: altero, cùm in prelium exituri essent, [c] quod procinctu [d] † dicebat. Accessit [e] deinde tertium genus testamētorū, quod dicebatur p æs & librā: [f] † quod per emancipationē, † id est imaginariam quandam venditionē [g] agebatur, quinque testib⁹, & libripēde, [h] ciuibus Romanis [i] puberib⁹ [k] præsentibus & eo qui familię [l] emptor [m] dicebatur. † Sed illa quidē priora duo genera testamentorum, ex veteribus tpibus in desuetudinē abierunt. Quod verò per æs & libram [n] fiebat licet diutius permanserit, attamen partim [o] & hoc in vsu esse desiit. Et prædictionis tenorem procedāt. Sed pone: Dñe, iam uideo quot testes debent signare testū, nunquid necesse est, quòd quilibet eorum ꝓprio sigillo vtatur? Rñ. ꝙ non. Possunt enim omnes testes vno sigillo uel vno annulo signatorio signare testū. Quid .n. si septem annuli vna sculptura fuerint, & eosdem habentes characteres: nonne sufficiunt? Ergo eadem ratione sufficit & si omnes eodem annulo vtantur: & ita Papini. visū est. Et non solum ꝓprio, sed ēt alieno signare possunt. Et hæc dicuntur usque ad illum. §. testes autem. Franci. de Aretio.

[*Testamentum ex eo appellatur.*] Ponit etymologiam: vt dicit lapis quasi lædens pedem & argumentum, quasi argute inuētum: & sic mutuum, ꝙ ex meo tuum fit: vt. ff. si cer. pe. l.ij. §. appellata. & ſm hoc codicillus pōt. dici testū. [a] Definitur autem sic: Testū est uoluntatis nostræ iusta sententia de eo quod quis post mortem suam fieri uoluit: ut. ff. eo. l.j. & est addendum: cum institutione heredis. ut. j. de leg. §. ante heredis. quia sine heredis institutione nullum dicitur testamentum: ut ff. de iur. co. l. fi. & j. de fideicom. here. in prin. ADDITIO. Sed hanc glo. communiter reprehendunt docto. quia ponit defectum in iurisconsulto: ut d. l.j. & exponunt iusta, id est perfecta: ut probatur in. l. cum filio. §. fi. ff. de leg. iij. quæ perfectio est quadruplex, scilicet in materia, in forma, in solennitate, & quo ad cōfirmationem dupliciter, ut hic. Ange.

a *Sed vt*, C. de cad. tol. l. vnica. §. & cum triplici. arg. j in eo ti. de cad. tol. §. in pro non scriptis. Acc. ADDITIO. Sed dic quòd licitum est scire & allegare ius correctum, ad declarationem iuris noui, non ad decisionem. l.j. in princ. C. de Lati. lib. tol.

b *Calatis comitis.* idest bonis initiis, uel bonis conuentibus. Calos enim bonum interpretatur, comitia sunt conuentus. Vel à calo quod est voco: quia vocatio personarum fiebat, vnde Kalendæ dictæ sunt. Accur. ADDITIO. Dic quòd comitium proprie est in quo coitur ad litium & suffragiorum causas,

c *Exituri essent.* de domibus.

d *Procinctum.* eo forte quòd succincte fiebat. [b] Et in his duobus testamentis heres erat: vt, j. eo. §. sed neque.

e *Accessit.* similiter de iure ciuili.

f *Per æs & libram*, proprium nomen testamenti.

g *Venditionem.* sic. ſ. qui. mo. ius pat. pot. solui. §. præterea.

h *Libripende.* id est æstimatore, qui libripendebat uel æstimabat familiam vno nummo: deinde emptor manumittebat totam familiam cum omnibus bonis.

i *Ciuibus Romanis.* i. liberis hominibus: vt ſ. de libert. §. fin.

k *Puberibus.* supra qui, mod. tut. fin. in princ.

l *Familiæ.* id est hereditatis: vt. ff. de verb. signi. l. pronuntiatio. §. familiæ. Accursius.

m *Emptor*, qui erat loco heredis: vt. j. §. sed neque Acc.

n *Libram.* ſ. adæquatam, id est æstimatam rem. & dicitur libra hereditas: quia sicut libra diuiditur in duodecim vncias, ita & hereditas: ut j. de heredi. institu. §. hereditas. vnde dicitur adæquata libra, id est hereditas æstimata.

o *Partim.* quia numerus testium remansit.

Et prædicta,

† Hanc definitionē testamenti recitat in glo. 1. in ca 2 extra de testamen. & ibi vide concor.

† Etymologiam hanc ridet Aul. Gel. li. noct attica. 6. ca. 12. & Lau. Val. lib. elleg. 6. ca. 36. tu illos videto.

† Calata comitia quæ dicātur, pulchre Gellius lib. noctium atticarum 15. c. 27. & ibidem multa in hanc rem de testamentis.

† Id veteres endo procinctu appellabant. Cu.

† Vide in hunc locū Budæum in annota. ad Pandectas, ad l. 2. de orl. iur. quo loco quid sit fiduciaria venditio, & q d mancipatio, explicat.

† De emā cipatione per æs & libram ui de Sue. in Nerone, Plau. in Casinis ibi una libella liber effici possum. Horatium in hoc carmine, Si ꝓprium quod uis libra mercatus & ære. Ouid. cū ait, Meq; suū libra norit & ære magis. & Valeriū Max. lib. 2. de iure triumphā di. §. Catulus Lucta tius. Aegi. Per.

a) Tamen non est testamentū: ut l. fi. C. de codicil.

b) Imo uero eo, ꝙ tūc fieret cum uiri ad prælia faciēdum: in acie uocabantur: teste Aulo Gel. li. 15. cap. 27.

a *Et prædicta.* aliàs præfata. & ita allegatum quandoq; inuenit. A
b *Ad ius ciuile.* scilicet quia ius ciuile inuenit.
c *Postea.* scilicet de media iurisprudentia.
d *Honorario.* id est prætorio: vt.ſ. de iure na. §. prætorium.
e *Quodāmodo.* qa cōputato libripēde & ēptore, *septē erāt. Acc.
f *Subscriptione.* vt subscri

*Emptor familiæ, id est here ditatis secundum Io. de Pla. Aegi. Per.

bant se testamento ad fuisse, & cuius sit: vt. ff. eo. l. pe. & antepenul.
g *Cōstitutionibus.* vt. C. de testa. l. hac cōsultissima.
h *Vno contextu.* id est nullo actu īterposito, * nisi necessario naturæ: vt. ff. eo. l. heredes. in fi. & C. eo. l. cum antiquitas. ADDITIO. Propter quē si aliqui recedāt an teq̄ loco ipsorū alij subrogent: pōt aliquid fieri si īminet periculū vitæ testatoris, aliàs non.

* Vno cō textu est nullum te stamentū immisce re actum. Aegi. Per.

i *Testatoris.* si potest: vt C. eo. l. iubemus.
k *Testium.* si non potest testator scribere. Sed hodie indistinctè per alium scribere pōt nomen heredis a, vt in authen. vt spon. lar. §. quia verò. colla. ix.

a Imò sufficit quòd interrogāti an velit talem esse hæredem vel ita disponere vt coram eo & testibus legit notarius respōdeat quod sic: secūdum Angelū. Idem dicitur in cap. cum esset. extra eo. ti.

l *Tenorem.* est autem tenor, si pōt scribere faciat: aliàs dicet corā testibus, & scribetur per aliquem vel p aliquos de eis, aliàs non valet: imò falsi pœna tabellio tenetur: vt. C. eo. l. iubem. in fine. ADDITIO. Quòd est verum, quando solennitas non fuit obseruata, nec scripta ī testō sec. si fuit obseruata licet nō scripta: vt l. si librari. ff. de re. iur. An.
m *Annulo.* sabēte caracteres: qui signatori dicitur: & sic est in eo sigillum. non autem alio signo: vt. ff. eo. l. ad testium. §. signum. & de verb. sign. l. signatorius.
n *Testamentum*, vel etiā linteum. ſ. quo inuolutum est testamentum: vt. ff. eo. l. ad testiū. §. fin.
o *Visum est.* hac rōe & cum tribus vel pauciori bus vel pluribus potest signari testamentum arg. ī. man. §. is qui exequitur. Alij dicunt tantum cum septem vel uno debete signari.

b Istud non placet Ioan. Fab. & Angel.

c Idē Angel. qui dicit istam glo. esse not.

[*Testes autem.*] CASVS. Dñe, iā video quot testes debeant adhiberi in testamento. Dicatis modo mihi, qui pñt esse testes in testamento? Ad hoc resp. Amice testes iu. adhiberi solent hi q ex testamēto capere pñt. Hoc tñ nō est generaliter uerū: quia ex testamēto capere pñt. Hoc tñ nō est generaliter uerū: quia neq; mulieres, neq; impubes, neq; mutus, neque furiosus, neq; ille cui administratio bo. īterdicta est, neq; famoso crimine dānat, vel muliebria in corpore suo pas (quē lex iubet improbū intestabilemq; esse (in numero testiū in testamētis cōdēdis adhiberi pñt. Et hæc dicunt vsq; ad illum. §. sed cū aliquis. Fr.
p *Testī factio.* passiuè accipe b hic, vt bona sit exceptio: sed neq; mulier &c. aliàs ēt accipit actiuè: vt. ī. de her. qua. & dif. §. testa.
q *Neque mulier.* in aliis autem casibus omnibus recipitur, præterquā in testamentis: vt. ff. eo. l. qui testamento. ij. §. mulier. Ratio est: ut. C. de fideicō. l. fi. & est timor falsitatis. Quid de hermaphrodito? Resp. si præualet in masculino sexu, recipit c: vt. ff. de statu homi. l. quæritur. & de testi. l. repetundarum. §. j.
[*Sed neque mulier.*] Quamuis sit cū eis testī factio. Iustum testñ non est, niſi fiat septem testib. ciuibus Romanis, puberib, pre

Et prædicta. aliàs præfata. & ita allegatum quandoq; inuenit. Adius ciuile. scilicet quia ius ciuile inuenit. Postea. scilicet de media iurisprudentia. Honorario. id est prætorio: vt. ſ. de iure na. §. prætorium. Quodāmodo. qa cōputato libripēde & ēptore, *septē erāt. Acc. Subscriptione. vt subscri

cta quidē nomina testamētorum ad ius ciuile referebātur. Postea verò ex edicto prętoris forma alia faciēdorū testamentorū introducta est. Iure etenim honorario nulla emācipatio desiderabatur: sed septē testium signa sufficiebāt: cùm iure ciuili signa testiū nō esset necessaria.

Testī in scriptis solennitas partim iure ciuili, partim sacris cōstitutionibus & prætorio iure nititur. cōficitur autē tale testm testibus septem vno contextu actus adhibitis, & facto testamēto subscribentibus, ac demum illud suis sigillis munientibus.

Sed cùm paulatim tam ex vsu hominū, quàm ex cōstitutionū emēdationibus cœpit in vnam cōsonātiam ius ciuile & prętorium iungi: cōstitutū est. vt uno eodèmque tpe (quod ius ciuile quodāmodo exigebat) septē testibus adhibitis & subscriptione testium (quod ex cōstitutionib. inuentum est, & ex edicto prætoris) signacula testamētis imponerentur: ita ut hoc ius tripertitum esse videatur: & testes quidem, & eorum præsentia, vno cōtextu testaměti celebrandi gratia, à iure ciuili descēdant: subscriptiones autem testatoris & testiū, ex sacrarum cōstitutionum obseruatione adhibeātur: signacula autem & testium numerus, ex edicto prætoris. Sed his omnibus à nostra constitutione propter testamentorum sinceritatē, vt nulla fraus adhibeatur, hoc additum est, vt per man. testatoris uel testium nomē hęredis exprimaī, & omnia secundùm illius cōstitutionis tenorem procedant.

Omnes testes possunt uno annulo proprio uel alieno sigillare. hoc dicit. Aretinus! Lit. i. p. 6.

Possunt † autem omnes testes & uno annulo m signare testamentum. Quid. n. si septem annuli una sculptura fuerint, secundum quod Papiniano uisū est? Sed alieno quoq; annulo licet signare testamentum.

Qui ex testamento capere potest, is testamētarius testis eē potest: sed personæ hic enumeratę quamuis testamenti factionem habeant, testamento testes adhiberi nequeunt. Ly tit. i. p. 6.

Testes autem adhiberi possūt hi, cum quibus testī factio p est. Sed neq; mulier, q neq; impubes, r neq; seruus, neque furiosus, s neq; mutus, t neq; surdus neq; is cui bonis interdictū ē, u neq; hi quos leges iubēt improbos intestabiles q; esse possunt C in numerum testium adhiberi.

Annota, Cōmunem errorem ius facere, & veritati præferri.

[Ly i. p. 6.] Sed cum aliqs ex testibus testamenti quidem faciendi tempore liber y existimaretur, postea autē seruus apparuisset: tā diuus Hadrianus Catonio Vero, quā postea diui Seuerus & Antonin. rescrip serūt subuenire se ex sua liberalitate testamento, ut sic haberetur firmum, ac si ut oportebat factum esset: cum eo tpe quo testamentum signaretur, z

D imo testm tanq̄ rite factū firmitatem obtinebit. Cum. n. aliqs ex testib. tpe testamenti faciendi liber ab omnib. existimatur: quāuis postea seruus apparuerit, tam diuus Hadrianus, q̄ diui Seuerus & Anto. Catonio super tali dubitatione quærenti re scripserūt subueniendū esse testamento ex hmōi libertate putatiua: vt sic ratū & firmū habeatur, ac si vt oportet oīa facta fuissent, & hoc tali rōe moti dixeruut: quia eo tpe quo testm à testib. signabatur, iste testis comuni consensu omnium loco liberi hoīs habebatur, nec erat aliquis qui eo tpe status quæstionem ei moueret. Et hæc dicuntur vsque ad illū. §. pater. Fr.
y *Liber*, libertate scilicet putatiua, & sic plus valet quod est in opinione, quàm quod est in veritate. sic. ff. de su. leg. l. iij. in fi ar gu. contra. ī. de leg. §. si quis rem suam.
z *Signaretur.* quidam hoc intelligunt generaliter verū: vt siue ostendatur testm in scriptis conditum, siue nuncupatiuum, debeat ei credi: siue desierint testes esse, siue nō. & sic se habet q̄suetudo: vt ar. C. de edicto di. Hadr. tol. l. fi. &. C. de do. l. in donationibus & arb. tut. l. fi. Nos q̄ ſ. in nuncupatiuo de iu. & quod hic dicitur, in testamento condito in scriptis loquitur.

in nun-

Ita igitur est, fœminas excludi: itèmq; seruos & impuberes excludi manifestum est. Furiosi autē, & muti, & surdi, & prodigi, absētiū loco habentur: furiosi hoc amplius, & intestabiles, & serui, & impuberes in aliis ēt causis uix testes adhibent. Possunt hæc eadem in diuortio dici. l. nullū. ff. ď diuort. & in omnib. legitimis actionibus. Cuiacius.

Neque impubes. quid de eo q̄ uidit in pupillari ætate? Resp. aliàs (id est præterquā in testamento) posset testificari d, si cut & seru: vt. ff. de verb. sign. l. notionem. §. in strōrū &. C. de hære. & Mani chæ. l. qm̄ ī fi. sed hic nō: qa faciūt ad substātiā testī, vt hic dicit.

d) Quod est verum de eo q̄ uidit: proximus pubertati: secus si proximus infantiæ. Io an. Fab. & Ang. Concor. cum hoc §. c. possessionem in gl. 1. post prin. ibi, & alieno annulo extra de proba.

Neque furiosus. nisi habeat dilucida interualla. ff. eod. l. qui testamento. ij. §. ne furiosus.
Neque mutus. qui nihil loqui vel audire pōt. vt. ī. q̄ testa. facere pñt. §. item surdus. ADDITIO. Etiā si talem morbū habeat à casu, & sit literat, quāuis tunc possit testari, ſm Io. Fab. hic.
Interdictū est. vel à lege: vt quia commisit in legem Iuliam maiestatis C. ad leg. Iuliam maiest. l. fin. Vel à iudice: vt. ff. eo. l. is cui. in fi. j. respon.
Intestabilesque. vt de crimine famoso damnatus, vel muliebria passus vt ff. eo. l. is cui. §. fi. & l. cū l. & ff. de testi. l. ob carmē. ī pr.
[*Sed cum aliquis.*] CASVS. Domine quidam condidit testm: & in testō septem adhibuit testes specialiter cōuocatos: & corā eis voluntatē suā vltimam declarauit, & nomē heredis expressit: & testes subscripserunt: & testm sigillauit, quo facto decessit testator. mortuo testatore, q̄dā ex testibus apparuit seruus, qui tñ tpe faciendi testamenti liber ab omnib. putabatur: modo quæro vtrū istud testm̄ debeat infirmari, quasi iuris solennitate non seruata? Et respondet quòd non:

c) Nisi de eo sit facta publica scriptura: uel pars confiteatur testamentū sic fuisse factū: aut testes deponat antea ipsorum defectus appareat: q̄ a tunc scriptura probabit absque eo q̄ testes producantur. Ang.

in nuncupatiuo.n.si proferat,non debet ei credi sine testibus: cũ in eis cõsistat tm̃ substantia testamenti: ipsum tn̄ ualet,licet ꝓbatio deficiat c: vt ff.de testa.tu.l.duo.Quid si feru⁹ factus est, vel infamis,& uelit recognoscere sigil.sũ suum: Rn̄.nõ admitti tur:vt ff.de Carbo.edict.l.Carbonianũ.§. duæ autẽ sunt causæ.

a *Omnium consensu*. nota errorem prodesse: ut ff. de sup.le.l.iij.in fin. & C. de La.li.tol.§.sed & si qs. & ff.de offi.præt.l.Barbarius. Et error cõis facit ius, vt patet his versib⁹:

Error communis ius efficit, ut manifestat.

Testificans seruus, qui liber creditur esse.

[*Pater.*] Casvs. Quidam fecit testm̃ suũ, & in testamento sũo adhibuit.vij.testes:ĩter quos fuit Petrus & Martinus filius Petri,quem Martinũ Petrus habuit in sua põtate.modo quęro vtrũ pater. & fili⁹ existẽs ĩ põtate eius.ſ.Petri,possunt esse testes in codẽ testõ?Rn̄.ꝙ sic.Nam pater, & ille q in eiusdẽ patris põtate est, in eodẽ testamento testes adhiberi pn̄t.Nil.n. nocęt ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi posse. Et hæc dicunt̃ vsq; ad illũ.§.in testibus. in quo pone casum sic: Quidã ꝑdidit testm̃: & in testa.suo filiũ quẽ habuit in potestate, testẽ adhibuit.modo quęro, vtrũ de iure hoc potuit facere?Rn̄.ꝙ non.Nam testis non dẽt esse ille q in põtate testatoris est. Et non solũ repellit̃ ille à testimonio, qui est in põtate testatoris: sed ẽt q hẽt in potestate testatorẽ.vnde si filiusfa.miles post reuersionẽ, de castrensi peculio testet: pater eius in suo testõ testis adhiberi non põt: nec ẽt aliquis qui est in potestate eiusdem patris.nõ solum. n. in aliis causis,sed etiam in testamentis domesticũ testimoniũ reprobatũ est. Et non solũmodo supradictæ personæ repelluntˉ à testamentariis testimonijs: sed ẽt hr̄s scriptus,& pater eius,qui eum in potestate hẽt, & ẽt parentes hr̄dis scripti: & fratres qui in eiusdem patris potestate sunt:& ẽt qui in põtate testatoris sunt,penitus à testamentariis testimoniis repellunt̃:& hoc ea rõne,quia totum negotiũ quod agit̃ iure faciendi testamenti,credit̃ hodie inter hæredẽ & testatorem agi: licet olim totũ ius testamenti faciendi circa testes adhibendos cõturbatum fuerit. nam quidã ueteres in illo testamento qđ dicebat̃ per æs & librã,familiæ emptorẽ, qui loco hr̄dis erat,& coniunctos ei per põtatẽ, à testimoniis testamentariis repellebãt. In primis aũt duabus conditionib⁹ testamentorũ, hr̄di coniunctis per põtatem,concedebãt testimonia in testamentis præstare:licet illi iidem qui id permittebant, hoc iure minimẽ abuti debere eos persuadebãt. vnde nos eandẽ obseruationẽ antiquorũ corrigentes, & qđ ab ipsis antiquis persuasum est, videlicet ꝙ hæres vel coniuncti ei per potestatẽ, inter testes admittant̃, licet hoc eis permissum fuerat,tn̄ in legis necessitatem transferentes:ad imitationẽ familiæ emptoris,q in tertio genere testamentorũ (vt dictũ est) à testimonio repellebat̃: merito hr̄dem & coniunctos ei per põtatem,ab hmõi testimonio repellimus:nec eis licentiã damus sibi,quodammodo testimonia præstare.vnde hmõi veterem constitutionem in qua hoc ꝓmissum fuerat,nr̄o Codici inserinõ permisimus.& hæc dicũtur usq; ad illum.§.legatariis.

b *Alieno*.aliud si in suo:ut ĵ.proxi.§.& ff.de testi.l.testis.Accur.

c *Post missionem*.i.remissionem.aliud si ante:ut ff.eo.l.q testamẽto §.per ꝓrium in gl.posse.Addit. Et est ratio secundum gl.ibi in verbo posse:quia tunc testes neque rogati, neque adhuc solennizandum actum exiguntur: quãuis duo requirantur ad probandum ueritatem Angelus.

Omnium consensu hic testis liberi loco fuisset:neq; qsquã esset q status ei quæstionem moueret.

Potest in uno & eodẽ testamẽto esse testis pater cũ filijs & fratrib⁹,dũmodo sit alienus aũt ĩ proprio vel domestico. Ang.

Pater,necnon is qui in põtate eius est, item duo fratres qui in eiusdem patris potestate sunt, vtriq; testes in vno testamento fieri possunt: quia nihil nocet ex una domo plures testes alieno ᵇ negotio adhiberi.

Testamentarii tales esse nequeunt,qui in tabulatoris est potestate & qui eam habet in potestate, item hæres scriptus, & q in sacris eius fam,quive cum habet ꝓmixtionẽ,& fratres sub eisdem patris nexibus existentes quibus hæres ꝙquid circa hæc placitum fuerit animaduerti.

In testibus aũt non debet esse is qui in potestate testatoris est. Sed & si filiusfamilias de castrẽsi peculio post missionem ᶜ faciat testamentum:nec pater eius recte adhibetur testis,nec is qui in potestate eiusdem patris est. Re probatum est enim in ea re ᵈ domesticum testimonium.

In testamento non potest esse testis hr̄s scriptus in eo, nec pater, nec filius in põtate, nec frãter in eiusdẽ patris põtate. Ang.

Sed neq; hæres scriptus, neq; is ᵉ q in potestate eius est, neq; pater ei⁹ qui eum habet in potestate, neq; fratres qui in eiusdẽ parris potestate sunt, testes adhiberi ᶠ possunt: quia hoc totũ negotium quod agitur testamẽti ordinãdi gr̃a, creditur hodie inter testatorẽ & hęredẽ agi, ᵍ Licèt autem totũ ius tale cõturbatũ ʰ fuerat, & ueteres quidẽ familiæ emptorem, ⁱ & eos qui per potestatem ei coniuncti fuerãt, à testamentariis testimoniis repellebant:hęredi ᵏ aũt, & his qui per potestatem ei coniuncti fuerant,cõcedebant testimonia in testamẽtis præstare: licèt hi q id ꝓmittebãt, hoc iure minimẽ abuti ˡ eos debere suadebãt: tamen nos eã obseruationem corrigẽtes, & quod ab illis suasum est, in legis necessitatem transferentes, ad imitationem pristini familię emptoris,meritò nec hę redi,qui imaginem uetustissimi familiæ emptoris obtinet, neq; aliis personis quę ei (ut dictũ est) coniunctæ sunt, licẽtiam concedimus sibi quodãmodo testimonia præstare:ideoq; nec eiusmodi ueteres constitutiones nostro Codici inseri permisimus.

Cui legatũ aut particulare fideicõmissum relictũ testamẽto fuit(cùm ad eũ nõ pertineat hereditatis dãnũ nec emolumẽtũ) testis in eo testamento esse põt.

Legatariis ᵐ aũt & fideicommissariis, quia nõ iuris ⁿ successoris [consonat] l.11.tit.1.p.6.

b) Intelligę uerũ in his quos dominus attigit rõne domus suæ: & in quib. hęc aliqđ ius: & sic in cõditionatis in persona rõi simplici colono. itẽ hoc uerum in familiaribus uilibus, & quãdo dominus eos producit: nec est qõ inter eos: aliàs secus secundum Ang.

c) Est & alia ratio.ſ. affectio q̃ habent ad inuicẽ, ex qua procedit iste text. ẽt hodie in casibus in quib.patri nihil quæritur. monachi tamẽ in mo nasterio possunt esse testes. C. insuper.ex tra testib. Itẽ in hominib.uniuersitatis: ꝙ ipsa uniuersitas: uel castro ĩ negotiis, ex quibus nõ resultat commodũ in pa ticulari,sed cõi tantũ. An.

* Verbũ in ptãte nõ solũ refertur ad liberos q sũt ĩ ptãte, sed ad eos quos redemisti ab hostib. l.qui testõ ĩ pr. ff.eo. Aegi. Per. a) Tu dicę filius quãdo nihil sibi quæritur,põt ꝙ parte testificari secũdum loã. Fab. idem ecõtrai eo negotio ex quo nec patri nec filio resultat cõmodum uel interesse & quid de matre & fratrib. uide per Ang.hic.

* Ridiculum est si quis in lite domesticis testimoniis pugnet. Tullius li. 4.Reto. tu. 1.Aeg. Ver.

cum § Sed nec consan[illegible] l.is.tit⁰.16.p.3. et l.11.tit⁰.1.p.6. [illegible] et fratres & consanguineos inhoc casu tenetur usque ad quartum gradum in hoc casu ateſtimonio repelli, ut aduertit Greg. ibi §o.3.

* Propria causa est, cuius emo

[*Legatarijs.*] Casvs Quidã fecit testm̃, & in testamento legauit Petro decẽ:ueruntamen Petrum legatariũ in testõ testem adhibuit:modo quæro,utrũ ille Petr⁹ legatarius possit esse testis in illo testõ,in quo sibi legatũ relictum est?Et rn̄.quòd sic. Licet.n.hæredes qui sunt iuris successores,a testimonio repellantur:legatariis tamen & fideicõmissariis, qui nõ iuris sed rei singularis successores sunt, & aliis personis eis cõiunctis testimoniũ præstare in testĩs nõ denegamus, imò ẽt quadã cõstitutione nostra eis specialiter cõcessimus: & certè multo fortius his q in põtate legatariorũ uel fideicõmissariorũ sunt, uel qui eos in potestate habent.hmõi licentiã donauimus. Et hæc dicuntur usque ad illum §.nihil autem interest. Fran. Aretinus.

i *Familiæ emptore*.dicitur ille q constituebat̃ hæres p æs & librã.

k *Hæredi*.qui erat ex primis duobus generibus testamentorũ,

l *Abuti*,sic.C.de cad.tol.l.unica §.j.& ff. si fa. fur. fe. di. l. fi. & ſ. qui.ex cau.ma.l.non licet.§.j.Accursius.

m *Legatariis*.discrepant hi iure ueteri à fideicõmissariis.ut ĵ.de fideicom.hęre.§. præterea.Sed hodie nõ: ut ĵ.de leg.§.sed non usque.quidam §.hunc intelligunt quando legatum fuit repetitum à succedentibus ab intestato, ut tunc non uideatur ferre testimonium in testamento iure:quia iuris successor est,qui in quota partes hæres institutus est.Accursius.

n *Non iuris*.sed rei,& sine onere:ut ff.mand.l.si hæreditatem. Addit. Et per hoc patet secus esse in fideicommissario

ad §.Legatarijs. & Ang. hic nº. vij. Tertio casu vniuersali quem uidet sequi Greg. in d.l.11 tº.1.pº.glo.2. Quo uidetur limitare Bart. ut Ron. procedat cum ipse Legatarius litigaret, uellet q pro sẽ testificare,

vniuersali: quia habetur loco hæredis. §. restituta. ĩ. de fideicõ. hære. Ioan. Fab.

a *Constitutione.* Græca. Vel dic de illa q̃ est. ff. e. l. qui testamẽto in prin. quæ est Iustiniani per appbationẽ: ut C. de vete. iu. enuc. l. j. §. sed si. in fi. ver. omnia enim. merito prima verior.

b *In potestate.* itẽ tabellioni, vt ff. e. l. Domiti⁹. Ac.

c *Damus.* C. de testi. l. omnibus. ϗ. Sol. hic agitur de viribus testamẽti inter hæredem & aliũ agẽtem contra testm̃: alias coniunctus pro cõiuncto non feret testimonium. i. vnus legatarius alij. Et secundũ hoc falso hic sumitur argu. q̃ socius in causa socij admittitur in testimoniũ. Vel dic hoc speciale, a vt coniunctus pro coniuncto admittatur qua si in re sua, fauore testamẽti & vltimæ voluntatis, quæ debet dominari, si legitima est: vt C. de le. l. cum quæstio. in fi. & erit bonum arg. s. dictũ. Sed arg. cõtra. est. C. de test l. quoniam. in fi. Sed respondeo b finis illius legis nõ refertur ad totum quod erat dictum. Distingue tm̃, an lucrũ redeat ad eum socium, vt tunc nõ admittatur, aliàs sic: ut ff. quãdo appar. sit. l. j. in §. propria.

sores sunt, & in alijs p̃sonis eis cõiunctis testimonium non denegamus: †immo ꝑ in quadã nostra constitutione a & hoc specialiter eis concessimus. Et multo magis his qui in eorum potestate sunt, vel qui eos habent in potestate, b huiusmodi licentiã damus. c

Testamentum potest in qualibet materia scribi. Aretin.

Nihil autem interest, testm̃ in tabulis, an in chartis, d mẽbranisve, uel in alia materia fiat. B

Potest idem testamentum in pluribus scribi: quod quãdoq; necessarium est. Angel.

Sed & unum e testamentũ pluribus condicibus cõficere quis potest, secundum obtinentẽ tamen obseruationẽ omnibus factis. quod f interdum etiam necessarium est: veluti siquis nauigaturus & secum ferre, & domi relinquere iudiciorum suorum contestationẽ velit: vel propter alias innumerabiles causas, q̃ humanis necessitatib. imminẽt. g

Supremę voluntatis viua voce, coram septem rogatis testibus, declaratio à testatore facta, nũcupatiuum testm̃ dicitur.

Sed hæc quidem de testis quæ in scriptis cõficiuntur, sufficiũt. Si quis aũt sine scriptis voluerit ordinare iure ciuili testm̃, septẽ testib. h adhibitis, i & sua voluntate coram k eis nuncupata, l sciat hoc perfectissimum testm̃ iure ciuili, firmumq̃; constitutũ.

TITVLVS XI.
DE MILITARI testamento.

Miles in expeditione potest facere testamentum iure militari quomodo vult. Aret.

maior. l. pen. & scriptus est in matricula, & ubi & alij milites scripti sunt: ut ff. eo. l. pen. per totum titu. Sunt & alia necessaria ut aliquis sit miles, ut diximus. ff. ex quib. cau. ma. l. penult. & in authen. de man. princ. §. fi. col. iiij. Item miles dicitur à malo, quod sustinet pro alijs, uel à mille, quia ex numero mille hominum eligitur, ut ff. eodem. l. j. §. miles, Accur. Miles, vnde dicitur.

ADDITIO. Continua istam rubricã ad pceden. fm Christophorum Porc. sic. Visum est. s. de testamentis ĩ genere: nũc sequitur videre de testamentis in specie. Vel aliter: Visum est. s. de testamẽtis q̃ fiũt fm cõis iuris dispositionẽ, nunc sequitur videre de illis q̃ fiũt iure priuilegiato: ut est testamẽtum militare: ideo &c. Aduertẽdum est quòd in milite sex sunt necessaria ad hoc quòd habeat priuilegia militib. concessa. Primò, quòd enſe cingatur. ff. de mil. testa. l. penul. Secundò, q̃ in numero aliorum ponatur, & in matricula scribatur. ff. de milit. testa. l. ex eo tempore. Tertiò q̃ præstet sacramentum, quòd mortem nõ euitabit pro republica, neque à signis recedet. ff. ex quib. cau. maio. l. pe. & de his q̃ notã. infa. l. ij. §. miles. Quartò q̃ stigma, i. nota publica brachijs suis inscribatur. C. de fabri. l. iij. lib. xj. Quintò quòd examinetur. C. q̃ mi. non pos. l. j. lib. xij. Sextò, q̃ non sit negotiator. C. neg. ne mili. li. l. j. lib. xij. vnde versus? Continua tio.

Ensis. matricula, necnon iuratio, stigma,
Ac examen, erunt isthæc in milite signa.
Vilia nec debet tractare negotia miles. Versus.

Miles cognoscitur per sex signa.

Vpradicta.] Totus iste tit. diuiditur principaliter in duas partes. Primò ponit de militibus testantibus in tentorio eorũ, uel in peculio castrensi. Secundò de testamento in quasi castrensi Secuũda ibi, Sciendum. Item prima subdiuitur. Nam primò ponit continuationem per modum remotionis siue exceptionis cum positione noui statuti. Secundò qualiter priuilegium concessum militibus, quòd possunt testari quomodo uolunt, intelligatur. Tertiò quòd etiam miles mutus & generaliter defectiuus potest testari. Quartò, qualiter post missionem testatur. Quintò q̃ mutatio status ipsius militis, dummõ interueniat noua uoluntas, non vitiat testm̃ factum. Secunda ibi, Plane. Tertia ibi, Quinimo. Quarta ibi, Sed hactenus. Quinta ibi, Sed & si quis. CASVS. Accessi ad Iustinianum, & ita proposui coram eo: Dñe, iã uideo quòd vultis tractare de mil. test. pro Deo dicatis mihi, quæ ratio mouet uos ad tractandum seꝑatim de militari testamento? nunquid illa quę sunt à vobis tradita, in omni testamẽto possunt sufficere? Ad hoc rñ. Amice, qm̃ supradicta diligens obseruatio quam de ordinãdis priuatorum testamẽtis supra exposuimus, auctoritate principalium constitutionum militibus ꝑ eorum imperitiam remissa est: ideo hic specialiter de priuilegiatis militum testamentis D tractare intendimus. Quamuis enim milites neq; legitimũ numerum testium in suis testamentis adhibuerint, neque aliã testamentorũ solẽnitatẽ obseruauerint: nihilominus rectè testãtur. & hoc verum est q̃n in expeditione militari occupati sunt. nam vt ita demum gaudeãt priuilegio militari cũ in expedione armorum fuerint occupati, non immerito nostra introducta est cõstitutio. Quocunq; n. modo voluntas suprema militis in expeditione occupati, siue in scriptis, siue sine scriptis inueniatur: valet eius testm̃ ex voluntate eius. Secus tñ est q̃n nõ est ĩ necessitate militaris expeditionis. In illis. n. tpibus, quibus milites in alienis vel suis ædibus degunt: ad vindicãdũ sibi tale priuilegium nequaquã poterunt adiuuari. Et hæc dñr usq; ad illum. §. Sed testari. Sed pone: Dicit Iustinianus quod quãquã priuilegium militibus concessum circa solennitatem testamenti, post missionem ab expeditione militari finiatur, aliud tamen priuilegium conceditur eis circa substantiã testamenti duntaxat, nam testari possunt milites extra castra militaris

Diuisio.

expe-

[*Nihil autem.*] CASVS Dñe, iam nobis dixistis plures solennitates quæ in testamento condendo debent obseruari: sed ꝑ Deo dicatis, in quo testamentum debet scribi? Rñ. Amice, nõ refert utrum testamentum fiat in tabulis uel in chartis, membranisve, uel in alia materia: & etiam unum testamentum potest in pluribus codicibus scribi: & ualet causa necessitatis: veluti si quis extra patriam secum ferre uelit & domi relinquere C suorum iudiciorum contestationem. i. testm̃: uel propter alias innumerabiles causas, quæ nobis imminent. Et hæc dicuntur usque ad illum. §. sed hæc quidem. Franc.

d *In chartis.* sic. s. de rer. di. §. literæ. Accur. ADDITIO. Et dic in chartis etiam rasis: secus tamen in alijs instrumentis. Ang.

e *Et unum.* sic. ff. eo. l. vnum.

f *Quod.* s. ut pluribus codicibus fiat.

g *Imminent.* sic in auth. de consan. & uter. fra. §. qa igit. ver. si igit. ibi, multę nãq; sunt hoĩ. col. vj. Sed nunquid ex his exẽplis probabit? Rñ. non sine authẽtico: ut in auth. vt spõ. lar. §. & hoc insuper. col. ix. & ff. de fi. inst. l. quicunq;. & ff. de bo. poss. fm tab. l. ij. §. sed & si unum, sed hic ambo sunt principalia. Accur.

[*Sed hæc quidem.*] CASVS. Dñe, iã uideo quæ sit obseruanda solennitas in testamento in scriptis condito: nunquid tota ꝑdi. solen. in testõ nuncupatiuo obseruari debet? Et respond. q̃ non, nam hæc quæ supra dicta sunt de testamẽtis in scriptis cõficiendis, sufficiunt. Si quis enim uoluerit facere testm̃ de iure ciuili sine scriptis: hoc ei facere licebit, si septem testes ad hoc conuocauerit, & uoluntatẽ suam eis expresserit. & hoc testm̃ de iure ciuili factum constituimus fortissimum & firmum. & hæ dicuntur usque in fi. tit. Fran. de Aret.

h *Septem testibus.* quandoque nullus vocat̃: ut si miles moriat̃ in bello: ut no. C. de test. mil. l. milites. qñq; unus: ut Imparator: ut C. eo. l. omnium. qñq; duo, c vt inter fiilios: ut C. eo. l. hac cõsultissima. §. ex imperfecto. Vel si in tentorio faciat testm̃ miles: ut ff. de mil. test. l. Lucius. quandoque tres uel quatuor, uel pauciores: ut C. eo. l. si non speciali. quandoque quinque: ut in testamento rustici: ut C. eo. l. fi. §. sin autem. qñque septem generaliter: ut hic, & C. eo. l. hac consultissima. circa prin. quãdoque octo: ut C. qui testa. face. pos. l. hac consultissima. §. quæ in eundem. in glo. Accur.

i *Adhibitis.* i. rogatis vt interfint. & sint attenti: ut ff. e. l. hæredes. §. pe. & in auth. de testi. §. & licet. in fi. §. col. vij. Accur.

k *Coram.* s. palã nominando hæredes: ut ff. eo. l. hæredes. in prĩ.

l *Nuncupata.* inde dicitur nuncupatiuum testamentum.

DE MILITARI TESTAMENTO.

Est autem miles, qui iurauit à signis non recedere; vt ff. ex quibus cau.

Testiũ numerus, q̃ in testamẽtis est adhibendus.

c) Etiam si sint mulieres, & qui aliàs non essent idonei, ut ibi no. & Ang.

a) Istam approbat Bart. in l. qui testamento, ff. & idem sic Ang. & Bal. hic.

b) Idem. Bab. hic.

expeditionis existentes, quamuis filij familias sint, iure tamen communi in hoc casu quando morantur extrà castra, eadē obseruatio in eorum testamentis adhibenda est: quam scilicet in testamento paganorum exposuimus. Et hæc dicuntur usque ad illum §. plane. Franciscus de Aretio.

a *Obseruatio.* quæ consistit in quatuor, ubi est in scriptis testamētum conditū: vel in sola nūcupatione hæredis corā septem testibus: ut ſ. tit.j. §. sed cū paulatim. & §. fina. & ff. de hæred. instī. l.j. §. qui neque.

b *Imperitiam.* C. de iur. delib. l. fi. §. j. & C. de iu. & facti igno. l.j.

c *Sollennitatem.* ſ. circa sigilla & subscriptiones.

d *Introduxit.* sed tunc demū cū in militia sunt, habent priuilegiū: vt C. eo. l. pe. & hic subijcit.

e *Autem.* pro sed.

f *Adiuantur.* Et nota ꝙ cessante cā cessat & effectus. & p̄t hic sumi arg. ꝙ cessāte clerico ab ecclesiā, [a] cessat p̄benda. sic. C. de epis. & cle. l. generaliter. ij. in gl. fi. Sed arg. ℨ. ff. de postu. l.j. §. secūdo loco. ver. sexū. qa Calphurnia dedit cām edicto: vñ cessante cā cessare dēt edictū. qđ nō est. verū. Sed hoc vltimū gñale dē cā impulsiua dicit: primū de finali, sine qua res esse non p̄ot. * ADDITIO. In dubio aūt præsumit esse impulsiua: vt per gl. fi. ī leg. ij. §. fi. ff. de dō. Ang.

g *Etsi filijfa.* licet hi aliàs ꝓhibeantur: ut ℨ. tit.j. in prin. & ff. de dona. cau. mor. l. tā. is §.j.

h *Iure tamen cōmuni.* ſ. quātum ad solennitatem, non quo ad hoc ut dēt querela contra eius testamentum: sicut ī alio veterano, qui sui iuris est: ut C. de inoff. testa. l. fi. §. in his. & ff. de inoffi. test. l. Papinianus. §. si qs in militia. Item hoc est uerum, qñ est domū reuersus: sicut ſ. pxi. dixit. als sicut miles alius vtitur ſpāli iure sic & iste. ar. ff. eo. l. ex militari. §.j. & l. testamēta eorū. §. fi.

ADDITIO. Hodie tñ ſm cōem opin. in filiofam. milite per prę teritionem factam sine causā, annullatur eius testū quantum ad institutionem. Auth. ex causa. C. de libe. præ. Si uerò cū causa, habetur pro exhæred. & subiacet querel. ut per Ang. hic.

i *Paganorum,* * à pago, quod est villa, dicitur. quasi dicat non militum.

[*Planè,*] CASVS. Domine, iam video quòd testamenrum de militibus mirabiliter est priuilegiatum licet enim iuris solleni tatem non seruauerit miles tamen testamētum eius in castris conditum valet. Ponegitur ꝙ aliquis dicat aliquem militē ī expeditione militari occupatum, ipsum in suo testō hæredē instituisse; hoc tamen neque per ministrum, neque per testes ad hoc conuocatos probare poterat. nunquid credetur eius adsertioni, ita ut ad hæreditatē militis valeat admitti? Et rñdet ꝙ non. De militaribus enim testamentis diuus Traianus Statilio Seuero in cōsimili casu quærenti rescripsit sic. O Statili Seuere illud priuilegium qđ militaribus testamentis datum est, vt videlicet ea testamēta quocunq; mō facta, rata sint: sic det intelligi, vt omnino prius constet eos testū fecisse: quod etiā sine scriptura non solum à militantibus, sed etiam à non militātibus fieri pōt. Vnde si is miles de cuius bonis quæstio apud te uentilat, ad hoc conuocauit saltem duos hoīes, vt cā testādi coram eis voluntatem suam exprimeret: & ita coram eis locutus est, vt declararet in præsentia eorū quē uellet sibi hæredē esse, & cui vellet libertatem tribuere: potest videri sine scripto hoc modo rectè fecisse testū: & voluntas eius suprema oībus modis rata habenda est. Cæterū si cā ludendi, vel demonstrandi alicui iocosè dixerit, Ego te hæredē facio: vel, Bona mea tibi relinquo, sicuti plerūq; sermonibus iocosis fieri solet: nō oportet hoc ꝓ testō obseruari. Nec videmur in hoc priuilegio militari ī aliquo derogare. Nec enim vllorū magis interest, quā ipsorū militum, quibus huiusmodi priuilegiū datum est huiusmodi exēplum pro testamentis non admitti: alioqui si tale testamētum admitteretur, nō difficulter post mortē alicuius militis existerēt testes, qui dicerēt se audiuisse militē relinquere bona sua alicui, ꝓut eis videtur expedire: & ita uera militū iudicia frequenter subuerterēt. Et hęc usq; ad illū §. quinimo. ī quo reuertit ad ſm casum determinando pleni⁹ de priui. milit. qđ circa substātiā testī conceditur militibus: uidelicet ut quāuis sint filijfamilias, testari possint. sic & hic ut miles surdus & mutus testū facere possit. Et hæc usq; ad illum §. sed hactenus. Franciscus de Aretio.

k *Rescripsit.* ut ff. e. l. diu⁹. & iste. §. ē ibi lex sub eadē verborū forma, & īcipit, Diuus Traianus.

l *Hominibus,* saltem duobus: ut ff. e. leg. Lucius. & ff. de testib. l. ubi. & hoc est quando in tentorio. si autem [b] in conflictu belli, nullo etiā teste uocato: ut c. eo. l. milites. [c] si autem est domi, iure com-muni: ut ſ. eo. §. illis.

m *Sermonibus.* forte causa demonstrandi: ut magister discipulo, uel ludi causa: ut ff. de act. & obli. l. obligationum substantia. §. fi. vel affectionis: ut ff. de iur. codic. l. lit. Tu diç ꝙ nulla verba operantur testū, nisi appareat ꝙ voluerit testari, & ad hoc se disposuerit: secus in cōtractibus, ubi in dubio verba præsumuntur obligatoria: nisi aliud ex coniecturis appareat. An verbum, relinquo, importet institutionem, legatum uel fideicommissum, vide Ioan. Fab. hic.

n *Nec ullorum.* sic ℨ. ad leg. Falc. circa prin. ibi, idque ipsorum. sic. C. de rescin. vendi. leg. ratas.

o *Quinimo.* hēt priuilegium [d] circa sollennitatem: quinimo & circa substantiam testamenti: ut qui aliàs testari nō posset, hic tamen possit. ut ff. eo. l. iiij.

p *Mutus.* siue natura, siue casu, ut sit priuilegium aliqđ: ut C. qui test. fa. poss. leg. discretis. & ꝺ hoc iure militari: ut ff. eo. l. iure militari. Acc. ADDITIO. Dummodo appareat ipsum sic voluisse

a) Scilicet contumaciter: vt q a citatus à superiore minimè intra tp̄s cōueniens ueniat: secundum doct. hic.

* Die ꝙ cessante cā fi. non impulsiua, cessat effectus, secundum. Por. Aegi. Per.

* Die paganorum, i. togatorum à quibus differunt milites. Pli. Milites à plebe annulli distinxere, sicut tunica ab annulis senatum. Aeg. Per.

† Hic est sing. ad hoc ꝙ testes q. sūt p̄sentes in testō, debēt audire vocē testis: & qđ plus est, et videre eius faciē: nec sufficit cor tina in medio licet gl. in l. ik §. idēt. abeo. ff. đ aq. pl. arc. teneat cōrrariū: sed reprobatur ℨ. l. si unus. C. de testam. Aeg. Per.

b) Idē Pla. Fa. & An.

c) Dēt tamē aliquo mō dic uoluntatē cō stare: vel ꝙ duos testes: uel ꝙ cōparationem literarum: vel aliàs. & facit ut remissa pena rus omnisolennitate non de naturali, sed ciuili tantum intelligatur. Ange.

d) Idē Fab. Ang. & al.

luisse testari per signa sua, quæ p notos poterunt interpretari.

[Sed hactenus.] CASVS. Dñe, dicatis ergo mihi, quandiu durat priuilegium militare circa solen. testa. Ad hoc rñ. Amice, hoc priuilegium circa solen. test. tandiu ex principalibus ꝙstitutionibus militibus indulgeꝫ, quandiu militant, & in castris degũt. Post missionẽ uerò à castris, siue veterani, siue adhuc militãtes extra castra fecerĩt testa. id cõi iure omniũ ciui. Roma. facere debent, Veruntñ illud testa. ꝙ in castris factum est, intra annũ tm̃ valet. Pone igit̃ ꝙ aliqs miles in castris fecerit testa iure militari, & hr̃dẽ sub ꝙditiõe instituit: & postea iste miles iã decessit: si ꝙditio sub qua erat hr̃s institutus, diu post annũ, vel fortè post biennium extiterit: nũquid valebit illud testm̃ militis? Et rñ. ꝙ sic. Nã placet hoc testm̃ quasi militis ualere. Cõditio .n. retrotrahitur, & pinde habeꝫ ac si hr̃s purè instituꝰ statim post mortem militis adiisset. Et hæc dicuntur usque ad illum §. sed & si quis ante militiam. Franc.

a *Sed hactenus.* Quidam dicunt hic nõ esse. §. & asserũt quòd omne priuilegium ꝙ habet miles, perdit cum redit de militia. Sed nos dicim⁹ §. hic esse: & distinguimus a inter priuilegiũ quod habet vt testeꝫ, ꝙ alias testari non põt, vt filiusfamilias & mutus, ut illud duret post reuersionem: vt supra ꝓxi. §. & §. sed testari & ff. eo. l. Titius in princip. Alia uero priuilegia q̃ habet in testando, finiantur, b vt hic, & supra eo. §. illis autem.

a) Idem ſa. hic.

b) Illa eſt mera etiã ſi ſit furdus & mutus à natura: ut poſſit teſtari, intelligendo tamen vt p Angel. ſupra proxi. quamuis Ioan Fab, teneat cõtrarium.

b *Illis.* scilicet militib⁹: ut reliqua priuilegia. s. de numero testium, habeant in testando. & sic non refertur ad proximum. §. Accursius.

c *Post missionem.* honestam. s. finito tpe militiæ: vel cãriam, si ante tps ex necessitate recessit. c si aũt ignominiosa est missio, desinit statim ualere, ut ff. eo. l. testamẽta eorũ & C. eo. l. ex testõ.* Sed si miles capitali crimine dãnatus fuerit: si quidẽ cõmuni vt homicidio, & simili, non poterit amodo testari ff. de vete. succes. l. j. in fi. Si aũt militari, vt ꝙ alienauit arma uel similia, q̃ numerant̃ ff. de re mili. l. ij. & iij. (& idem ẽt de fide rupta) non põt testari: ut ff. eo. l. ex militari. aliàs poterit in castrensib⁹ tantũ, si ei hoc in snĩa ꝓmissum fuerit, aliàs nõ: vt ff. de iniust. rup. testã. l. si qs filio. §. irritũ fit. uersi. sed & si quis capite. & de le. iij. in. l. si quis in prin. §. miles. ADDITIO. Ergo à ꝙrio sensu in pagano eritsec⁹: imò testm̃ antea factum ab eo postea ex capitali snĩa moriẽte, nõ ualet: nisi pendente appellatione, vel supplicatione pro gratia cõsequenda, moreretur de hoc uide Ang.

c) Et dicit Angel. ꝙ ſcholaris abſens à ſtudio per quinquẽnium per dit priuilegium.

* Idem in ſcholari, qui ſi eſt in patria poſt gradũ doctoratus uel miſſus ob morbum gaudet in ſra annũ Priuilegio ſcholaſtico ſecus ſi ẽ baronitus, ſecũdum Porcum. Aeg. Per.

d *Valere.* quia conditio retrotrahit̃: ut ff. de peri. & cõmo. rei ven. l. necessario §. ꝙ si pendente. & qui potiores in pign. habe. l. vlt. & facit ff. eo. l. ꝙ dicitur & l. quod constitutum. Accur.

[Sed & si quis.] CASVS. Accessi ad Iustin. & ita proposui corã eo: Dñe, quidã ante militiã fecit testa. iuris solen. nõ adhibita: quià fortè nõ adhibuit nisi tres testes. ita testa. nõ ualuit ꝓp. defectũ solẽnitatis. postea idẽ miles factus, & in expeditione militari occupat⁹, illud test. resignauit, id est apuit: & q̃dã adiecit si ue detraxit: uel alio modo manifestauit se uelle hr̃e hoc test.

Institut.

fecerit testamentũ in castris iure militari: durat etiã post missionem, si moritur intra annum: licet post extiterit conditio institutionis. Aretinus.

Annotato, Conditionem in testamentis retrotrai ad diẽ mortis testatoris.

Sed hactenus a hoc illis b à prĩcipalibus constitutionibus conceditur, quatenus militãt, & in castris degunt. Post missionẽ c verò ueterani, vel extra castra alij, si faciant adhuc militantes testamentum, communi omnium ciuium Romanorũ iure id facere debent. Et quod in castris fecerint testamentum, non cõmuni iure, sed quo modo uoluerĩt: post missionem intra annũ tantum ualebit, Quid ergo si intra annum quis decesserit, conditio autem hæredi ascripta, post annum extiterit: an quasi militis testamentum ualeat? Et placet ualere d quasi militis.

Testamentum factũ ante militiam sine solẽnitate valet, si post militiã apparet de militis uolũtate. Et idẽ si miles post testamẽtũ fuerit capite minutus. Areti.

Sed & si quis ante militiam nõ iure fecit testamentum, & miles factus, & in expeditione degens resignauit e illud, & quẽdam adiecit, f siue detraxit, vel aliàs manifesta est militis voluntas hoc ualere uolentis: dicendũ est ualere hoc testamentum, quasi ex noua militis uoluntate. Denique & si in arrogationem datus fuerit miles, uel filiusfamilias emancipatus est, testamentum eius quasi ex noua militis uoluntate ualet: nec uidetur h capitis deminutione irritum fieri.

Qui de quasi castrẽsibus testãtur, iure cõmuni testari debent.

Sciendum tamẽ est, quòd cum ad exemplum castrensis peculijtã anteriores leges i quàm prĩcipales constitutiones k quibusdam l quasi castrẽsia dederãt peculia: & horum quibusdam permissum fuerat etiam in potestate degentibus testari: nostra id constitutio m latius extẽdẽs permisit omnibus in his n tãtùmodo peculiis testari quidẽ, sed iure cõmuni. o Cuius cõstitutionis tenore perspecto, licentia est nihil eorum quæ ad præfatum ius pertinent, ignorare.

TITVLVS XII.
QVIBVS NON EST PERMISSVM facere testamentum.

C In parentum potestate cõstituti, etiam si paternus accedat cõsensus, iure testari nequeũt: his tamẽ dẽptis, qui castrẽse & quasi castrense peculiũ habẽt, id est qui uel ĩ castris vel bonis literis militãt: quibus sup eo (haud secus q̃ si sui iuris essẽt) etiã inuito patre testãdi libertas data est.

Annotato, Castrensia, aut quasi mortuo patre non communicanda fratribus.

iure militari, modo quæro, vtrũ hoc testa. quod ab initio non ualuit, ex uoluntate militis ꝙalescere possit? Rñ. ꝙ sic. nam in A hoc casu test. ualere dicendũ est, quasi ex noua militis voluntate. Sed pone, Quidã miles fecit testm̃, & postea dedit se in arrogationẽ: & ita post testa. passus est cap. demi. vel q̃dã filiꝰ fã. in castr. pecu. cõdidit testa. & postea à patre emancipatꝰ est: & ita capite demi: ẽ nũquid in his casib. per cap. demi nu. irritat̃ testa? Rñ. ꝙ nõ: imo in utroq; casu valet testa. quasi ex noua militis voluntate: & non vr̃ capi. demin. irritũ fieri: q̃a sicut de nouo cap demi. iure ciuili ẽt primum testa facere põt: ita vetus testa. cap. demi. non euanescit. Hæc dicunt̃ usq; ad illũ §. sciẽdum est tamẽ. Fr.

e *Resignauit.* i. sigilla aperuit & remouit: ꝙrium scilicet suo simplici.

f *Adiecit.* ut ff. de iu. co. l. conficiunt §. si miles.

Ex noua. Not. q̃d ab initio nõ ualuit. ex post facto tamẽ cõualescit.

Nec videtur. ꝙ resignauit postea. Vel dic: sicut nũc. de nouo facere potest, sic uetus nõ rescindit̃, & ſm hoc dic ꝺ noua volũtate, ſ. tacita. Aliud ĩ pagano: vt j̃ q̃b. modis testa. infir. §. alio.

[Sciendum tamen est.] CASVS. Dñe, iam uideo qualiter milites priuilegiati sunt circa factionẽ testa. & qualiter intelligendum sit priuilegium datũ militibus: & inquãtũ durat: vnde vr̃ mihi ꝙ de cætero possetis quiescere. Ad hoc rñ. Amice, adhuc nõ ẽ locus q̃etiimò certè in hoc loco sciẽdũ, est ꝙ ad exẽplũ castrensis peculij tam anteriores leges q̃ principales ꝙstitutiones quibusdam personis in dignitate ꝙstitutis in quasi castrensi peculio ſpecialiter ꝙcesserunt testari: ꝙ qui dẽ nostra ꝙstitutio latius extendens, gñaliter oĩbus quasi castrense pecu. habẽtibus in hoc ꝓmisit testari: iure tñ cõi obseruato. cuius tenore ꝓspecto, licitũ est, nihil eorũ quæ ad prętatum iꝰ ꝓtinent, ignorare. Et hæc dicuntur vsq; ad finem tituli. Franc.

i *Leges.* ſ. digestorum: vt ff. de colla. bono. l. j. §. nec castrense.

k *Constitutiones.* vt C. de adsc. l. uelut. & C. de aduo. diuer. iudi. l. fori. & aliæ plures. Accursius.

l *Quibusdam.* vt consulibus & præfectis legionum, & præsidib⁹ prouinciarum, qui sunt filii familias: ut C. de inoffi. testa. l. fi.

m *Constitutio.* C. de inoffi. testa. l. fi. Accursius.

n *In his.* ſ. castrẽsi & quaſi. nã in aduẽtitio nõ põt, licet habeat ꝓprietatẽ: vt C. de bonis q̃ lib. l. fi. §. filiis aũt familias in gl. j. Acc.

o *Iure communi.* nisi sit miles in castris: vt ſ. eo. in prin. Item tale testamentum non expugnatur per querelam in officioſi testamenti: d vt C. de inoff. test. l. fi.

d) Iſſud hodie eſt falſum, ſecundum Ange.

QVIBVS NON EST PERMISSVM facere testamentum.

Dictum est supra qualiter testamenta fiant, sequitur videre de personis quæ testari possunt, & quæ non, quamuis fuerit ordo præposterus; quia si quæramus an valeat testamentum, prius videndum est an persona testantis potuerit testari. l. si quæramus ff. de testa. Angel. Aretinus.

Non tamen.] Iste titulus diuiditur in septẽ partes: q̃a enumerãtur septẽ gradus ꝓsonarũ. Et primò ponit de filiofamilias.

G

Cũ ait, leges. Pandectas intelligit l. 1. §. nec castrẽse, de col. bon. l. 3. §. dari debõ. poſ. l. 1. §. in filii ad Treb. l. filiusf. ad fin. de donat. Cum constitutiones, Codicem. Nã si exemplo castrẽsiũ comparata sunt quasi castrẽsia, & illa sũt ex constitutionibus hoc etiã ut fiant ex constitutionibus necesse est qua igitur legibus contineꝫ ut de quasi castrensi peculio, ex cõstitutionibus sũt. Cuiac.

Adde m. l. 12. de materia Suig. tit. vide tradita per D. Didacum Perez in Speculo testam. in gloſſa Rub. 4. p. usq; ad finem gloſſ. illi⁹ Rubricæ.

Diuisio.

milias. Secũdò de impubere. Tertiò de furioso. Quartò de prodigo. Quintò ponit de surdo & muto. Sextò de cęco. Septimò de capto ab hostib⁹. Secũda ibi. Præterea. Tertia ibi. Itẽ furiosi Quarta ibi, Itẽ prodig⁹. Quinta ibi, Itẽ surd⁹ & mut⁹. Sexta ibi, Cæc⁹. Septima ibi, Eius q. Iste titulus est facilis in casus positione: ideo vide ꝓ teipsũ.

ad ff. statim, nota hodie filius familias qui in parentum potestate sunt posse testari ex l. 5 Tam quę est l. 4 tt⁹ 4 lib. 5. Recop: qua in hoc hanc constitutionẽ emendat, ut ꝑ nota. in l. Qui in potest. 6. ff. qui testam. facere possint

a *Non tamen*. videbatur quemlibet seruãtem supradicta posse testari: sed ꝓriũ est in tredecim casib. q in titulo isto ꝓ parte dicũtur. [a] Et hoc est quod dicit, non tñ &c. & nota. j. e. §. fi. Ac.

[a] Tamen nestalis olim vt primũ erant captæ, ius faciẽdi testamentũ adipiscebantur, licet prius essent in potestate parentũ, secũdum Fenestellam de uetustalibus Aegi. Per. a) Ista gl. est approbata per Ang. hic. Filius familias licet testari non possit, bene tamen potest donare causa mortis. Nihilo magis & nihilominus differunt.

b *Statim*. in primis, uel statim. i. eo ipso.

c *Permiserint*. sed cã mortis filius donare põt patre ꝓsẽtẽte: vt ff. de donatio. cã mortis l. tã is. in fi. Et ratio diuersitatis est: qa testiñ ex libero, non alieno arbitrio debet ꝓcedere: vt ff. de hære. instit. l. illa institutio. Ac. Additio. Quãuis. n. donatio cã mortis sit vltima volũtas: tñ magis accedit ꝙctui: vt not. ś. de donat. in prin.

d *Nihilo magis*. id est nõ ideo magis. habet. n. in se negatiuã: sicut nihilominus affirmatiuam Acc. Additio. Aduerte, licet textus dicat filios non posse testari: hoc tamen fallit quando testãtur ad pias causas: quia tunc possunt. ca. licet de sepul. lib. vj.

e *His*. s. castrẽse vel quasi castrense peculiũ habẽtib. vt ś. ti. proxi. §. fi.

f *Constitutionibus*. extrauagantibus.

g *Quod quidem ius*. s. posse testari in castrensibus.

h *Augusti quã Neruæ &c.* quorum dicta non habemus. Accursius.

i *Subscriptione*. cuius verba non habemus.

k *Veteranis*. i. filiis familias: de qb⁹ hic loqtur.

l *Nullis liberis vel fratribus superstitibus*. nam liberi defuncti militis & fratres patrem excludebant: vt C. com. de succes. l. fi. Hodie soli lib. militis: vt in auth. de hære. ab intestato venientibus. circa prin. ibi, si quis igitur. col. ix. Additio. Quib⁹ nõ extãtib. succedit pater vna cũ fratribus: vt in auth. loco ś. allega. §. si igit defunctus descendentes. versicu. si uero cũ. dummodo deferat tanq̃ hæred. vt j. proxi.

m *Iure communi*. non hæreditario: sed tanquam occupãti peculiũ profectitium vel aduentitium: vt ff. de castr. pecu. l. ij. hodie vr etiam iure hæreditario: vt in authen. de hære. ab intest. venien. §. si igitur defunctus descendentes. coll. ix. Accursius.

n *Commune*. sic ś. per quas personas no. acquir. §. j.

o *Iure ciuili*. s. antiquo, sic ś. per quas perso. no. acqui. §. j.

p *Peculia*. s. aduentitia & profectitia. nã castrẽsa uel quasi ẽt iure veteri nõ acqrebãt patri: vt ff. de col. bo. l. j. §. nec castrense.

q *Nostris*. & alienæ & nostræ sunt, vt C. de bon. mat. & C. de bonis quæ libe. per totum.

r *Non acquiruntur*. scilicet nobis patribus.

s *Inutile est*. quia quod ab initio non valet, ex tractu temporis non conualescit, arg. j. ti. j. circa pr. ibi. alioqui. [b] Arg. contra C. de nup. l. & si contra. Sol. ibi non ualuit matrimonium ex primo, sed ex nouo post matrimonium consensu.

Tẽporis tractus non conualidat in ualidum.

b) Et hoc verum in distincte si defectus sit in persona hæredis. idẽ si in persona testãtis: vt qa

Licet suæ potestatis. Nõ satis est habere testamẽti factionẽ mortis tpe. nisi eam tempore testamenti etiam habeamus. At satis est habere testĩ factionem testamẽti faciendi tempore, etiam si mortis tpe nõ fuerit testĩ factio: ut si sanus & frugi testiñ fẽcero, furiosus aut prodigus decessero, & hoc nõ in iure tñ ciuiii, sed ẽt in iure prætorio seruat. Illud tñ ẽt utroque iure receptum est, ut irritũ fiat testiñ capitis deminutione. ideòque necesse est, lege Cornelia excepta, vt testamenti & mortis tpe.

l. 13 tt⁹ 1 p6.

[1] On tamen [2] omnibus licet facere testamentum. Statim [b] enim hi qui alieno iuri subiecti sũt, [t] testamenti faciendi ius non habent, adeò quidẽ, vt quãuis parentes eis permiserint, [c] nihilo magis [d] iure testari possint: exceptis his [e] quos antea enumerauimus, & præcipuè militibus, qui in potestate parentum sunt quibus de eo quod in castris acquisierunt, ꝑmissum est ex constitutionibus [f] principum testamentum facere. Quod quidem ius [g] abinitio tantùm militantibus datum est, tam ex auctoritate diui Augusti, quàm Neruæ, [h] necnõ optimi Imperatoris Traiani: postea verò subscriptione [i] diui Hadriani ẽt dimissis à militia, id est veteranis [k] concessum est. Itaque si quidem fecerint de castrensi peculio testamentum: ꝑtinebit hoc ad eum quem hæredẽ reliquerint. Si verò intestati decesserint, nullis liberis vel fratribus supstitib⁹, [l] ad parẽtes eorum iure communi [m] pertinebit. Ex hoc intellige re possumus, quod in castris acquisierit miles qui in potestate patris est, neque ipsum patrem adimere posse, neque patris creditores id uendere, vel aliter in quietare, neque patre mortuo cum fratribus commune [n] esse: sed scilicet proprium eius esse, qui id in castris acquisierit. quã

A

B

C

D

quam iure ciuili, [o] omnium qui in potestate parentum sunt, peculia [p] perinde in bonis parẽtũ computẽtur, ac si seruorum peculia in bonis dominorum numerentur: exceptis videlicet his quæ ex sacris constituti onibus, præcipue nostris, [q] ꝑ diuersas causas non acquiruntur. [r] Præter hos igitur qui castrẽse peculium, vel quasi castrense habẽt: si quis alius filius familias testamentũ fecerit, inutile est, [s] licet sue potestatis fact⁹ decesserit. [t]

Impubes non potest facere testamentum, nec etiam furiosus, nec factũ cõualescit, licet efficiatur pubes, vel sanæ mẽtis. Aret.

Annota. Ab initio nullum, tractu temporis nõ conualescere: & versa vice, rem legitime factã etiã si ad eũ casum veniat, à quo initium sumere non potuit, nec quaquam irritari. *l. 13 tt⁹ 1 p6.*

Præterea [†] testamentum facere nõ possunt impuberes: [u] qa nullum eorum animi iudiciũ [x] est. Itẽ furiosi: [y] quia mente carent. nec ad rem ꝑtinet, si impubes postea pubes, aut furiosus postea compos mẽtis factus fuerit, & decesserit.

Furiosi [z] autem si per id tempus fecerint testamentum, quo furor eorum intermissus est, iure testati [a] esse uidẽtur: certè eo quod ante furorem fecerint, testamento valente. Nam neque testamentum rite factum, neq;

vt dl. 13 tt⁹ 1 p6. et ibi glo. 5. et 6.

fit inepta bilis: secus si ore ratus creditoribus seruos instituere nequeat: vt l. ei qui soluendo ff. de hære. insti. defectus quoq; solennitatis vt in numero septem testium rogatorum ex postfacto confirmari non põt: nisi in casu. l. 1. C. de fideicõ. & l. testamento C. de fidei com. li. secus si respiciat fauorẽ priuatum. l. filio præterito. ff. de iniust. testa. An.

† Facit ad istũ §. ꝑ dicitur in ca. sicut. tenor. iuncta glo. ibi ꝑ uer. mẽtem extra de regula.

Hic iudicare quãdoque. i. in ultima volũtate aliquid relinquere. c. licet de sepultu. li. 6. Aegi. Per. 1. Coria. 13. Ioan. 5.

Versus.

præsumitur

pręsumitur fuisse sanæ mentis, vel non. Et qualiter probetur furor, vide Ange. hic.

a *Negotium.* vt vsucapionē inchoatam: vt ff. de vsucap. l. iusto. §. eum. uel possessionem quæsitam: vt ff. de acqui. possess. l. si is qui animo. sic ff. de pecul. l. quam Tuberonis. in princi.

Prodigus quis sit.

b *Prodigus.* prodigus ē qui neque finē neque modum habet in expē sis: ut ff. de cura. fur. l. j. Nam prodigus dat danda & non danda: auar⁹ tenet tenēda & non tenenda: largus mediū tenet inter vtrunq;. ADDITIO. Vnde versus.

Versus.

Prodigus est, animi vitio retinenda profundens.
Qui retinet danda cupidè, censetur auarus.

Largus, qui sumptū facit ex ratione libēter. vide notata ī ca. ex parte. extra de cōsue. in gl. ij.

c *Administratio interdicta est.* si dicas à iudice, planū est: si dicas à lege, vt ga crimē. l. Iuliæ maiq. cōmisit: multo min⁹ tenetur: sed & tunc prius factū rūpitur: vt C. ad l. Iuliam ma. l. fi. ADDITIO. Et sufficit q̄ fiat pręconium publice cū causæ cognitiōe, q̄ nemo ꝓtrahat cū eo: vel q̄ iudex declaret eū esse prodigū: vel det ei curatorē tanq̄ ꝓdigo: seu aliter notorie prodig⁹ existat.

Item si congerit bona sua in speculum. Inst. in princ.

d *Ratum est.* Quid si fiat interdictio, cū tñ non sit prodigus? Rñ. forte non valet interdictio: arg. ff. de tuto. & cura. da. ab his l. Seię. a. Sed q̄riū verū ē, cū sit facta ꝙ i⁹ litigatoris tm̄: nō q̄i⁹ legis ff. quæ senten. sine app. re. l. j. in prin. & §. j. & C. quando ꝓuocare non est necesse. l. ij. ADDITIO. uide ca. cum inter. extra de re iudic.

Et hoc ĩterū quā do datus est simpli citer cura tor impuberi tanq̄ puberi: ut l. si tutor petitus ff. de tutor. & cura. da. ab his. secus si tā quam ꝓ cuo cum ratione sit: vt hic in fin. & est ratio. quia pupillum declarat natura: sed prodigum ipse iudex: uel quia curatoris datio facilis id est solo tractu temporis perdit uires quā prodigalitas, vbi exigitur certitudo reditus ad famam mentē. Ang. Testamēti per cæci faciendi solennitas.

e *Non semper.* sed quandoq; pñt, fm distinctionem sequētem.

f *De eo surdo.* sic infra de inutil. stipul. §. mutum.

g *Eruditi.* scilicet in moribus.

h *Amittunt.* & maximè impij aduocati: vt in eo puniantur, in quo deliquerunt ca. literas. de tempo. or. cap. pastoralis. de iure patrona. & ca. fin. de immu. eccle. cum si. quia per quæ quis peccat, per hæc & torquetur.

i *Constitutio.* ut C. qui testam. fa. pos. l. discretis.

k *Certis.* vt mutus & surdus, casu, vel mutus tantùm, siue natura siue casu, si scribere nouit, sua manu scribat testm̄. Si autem per aliū scribere uelit, impetret hoc à principe, vt ff. eod de testa. & qui testa. fac. pos. l. si mutus. Item si surdus tantum casu est uel etiam natura, testetur si vult, si potest loqui articulate: vt C. qui testam. fa. poss. l. discretis. si autem natura est surdus & mutus, non potest, nisi sit miles, vt s. titu. j. §. quinimo. ADDITIO Quidā dicunt deb ere intelligi de muto & surdo à casu: & tunc miles testabitur de licentia principis in his casibus, in quibus paganus non posset.

l *Sed si quis.* sic s. eo. §. præterea. & §. si furiosi.

m *Cæcus.* naturaliter, vel casu, & orbatus utroque lumine. secus si uno tantum, ut C. de excū. tut. l. frater.

n *Per obseruationem.* s. vt coram septem testibus & tabellione, vel alio loco eius, si non inueniatur tabellio, dilucidius uolun tatem suā declaret, & in hereditatibus & in legatis & omnia in scriptis referantur, ut C. eo. l. hac consultissima.

o *Patris nostri.* aliàs mei sic s. de dona. §. est & aliud.

p *Apud hostes* scilicet ut captus, vel obses: ut ff. eodem de testa. l. obsides.

Instit.

vllū aliud negotiū [a] rectè gestū, postea furor interueniēs ꝓmit.

Non ualet testamentum prodigi factū post interdictum: sed prius factum sic. Aret. l. 13 tit. 1. p. 6. ubi glo. 7 et 8.

Item prodigus [b] cui bonorum suorum administratio interdicta est, [c] testamentum facere non potest: sed id quod ante fecerit, quam interdictio bonorū suorum ei fiat, ratum est, [d]

Mut⁹ & surdus possunt certis casibus condere testm̄: sed nō semper. h. d. primò. Et vitiū superueniens post testamentum perfectum non nocet. Aret. l. 13 tit. 1. p. 6. et 11.

Item surdus & mutus non sc. ubi per [e] testamētū facere possunt. Vtique autem de eo surdo [f] loquimur, qui omnino nō audit, nō qui tarde exaudit. Nā & mutus is intelligitur, qui eloqui nihil potest, non qui tarde loqtur. Sæpe enim etiam literati & eruditi [g] homines variis casib⁹ & audiendi & loquendi facultatem amittunt. [h] Vnde nostra cōstitutio [i] ēt his subuenit, vt certis [k] casibus & modis secundū normā eius possint testari, aliàque facere quæ eis permissa sūt Sed si quis [l] post testamentū factū aduersa valetudine, aut alioquolibet casu mutus aut surdus esse cœperit: ratum nihilo min⁹ manet eius testamentum.

Cæcus cum solennitate communi non potest facere testamētum, sed seruando quandam solennitatem specialiter ad hoc assignatam. [m]

Cæcus autē nō potest facere testamētum, nisi per obseruationem [n] quam lex diui Iustini patris nostri [o] introduxit.

Capt⁹ apud hostes testm̄ facere nō potest, sed prius factum, si ibi moria, ex lege Cornelia valet si redeat ex postliminio. Ar.

Eius qui apud hostes, [p] est, testamentū quod ibi fecit, non ualet, [q] quāuis redierit. Sed quod dum in ciuitate fuerat [r] fecit: si ue redierit, ualet iure postliminij: [s] siue illic decesserit, ualet ex lege Cornelia. [t]

TITVLVS XIII.
DE INSTITVTIONE ET exhæredatione liberorum.

Quisquis filiū habens in potestate rite testari vult, op æpretiū est vt eū aut instituat, aut nominatim exhæredē faciat. illius etenim prætermissione vsq; adeo nullū fit testm̄, ut etiam si viuo patre decesserit, nō cōualescat. In filiab⁹ aūt cæterisq; ꝓ uirilem sexū descēdētibus, longe diuersā rationem tenuit antiquitas: ut ex hoc textu degustare potes.

q *Non valet.* quia serui sunt, vel quasi, ut s. de iure person. §. serui. & ff. de libe. ho. exhi. l. ij.

r *Fuerat.* ante captiuitatem.

s *Postliminij.* q̄ fingit eū semp in ciuitate fuisse: vt s. quibus modis ius. pa. pote. sol. §. si ab hostibus nō aūt lege Cor. ita fingiī, & q̄ dī. C. de capt. l. j. & l. captum. improprie ponitur lex Cornelia pro iure post liminij.

t *Ex lege Cornelia.* q̄ fingit eū prima hora captiuitatis mortuū, & sic liberū: ut ff. eo. de testa. l. lege Corn. Aliud esset si nulla esset fictio: ut ī seruo pœnæ facto: vt j. qb. modis testam. infir. §. non tñ. Vltimo nota q̄ tredeci sunt ꝑsonæ & plures q̄ testari non pñt. Filius familias. Itē seruus, vt s. eo. in prin. & ff. eo. de testa. l. si filiꝰ. Itē impubes. Itē furiosus. Item mētecapt⁹. Itē ꝓdig⁹. Itē mut⁹. Itē cæcus: Itē surdus: ut. s. eo. §. præterea. & §. item furiosi & §. itē ꝓdigus & §. itē surdus & §. cæcus. Itē dānatus ad mortē naturalē vel ciuilem: vt ff. eo. de testa. l. eius q. §. j. usq; ad finē. item obses. ut ff. eo. l. obsides. [b] Itē de crimine famoso dānat⁹, vt ff. eo. l. is. cui. §. fi. & l. cū l. Itē de statu suo dubitātes ut ff. eo. de testa. l. qui in dñi. & l. de statu. Itē monach⁹ vt in auth. de mona. §. illud quoq; coll. j. sed hodie fm̄ quosdam corrigī: vt in auth. de san. episco. §. si qua mulier. coll. iiij. Itē is cui interdicitur bonis à lege, vt C. de hæret. & Mani. l. Manichæos. & ad l. Iul. maie. l. ultima. Vnde versus.

Testari nequeunt impubes, religiosus,
Morti damnatus: & sub patre filius, obses:
Prodigus, & stultus, dubius, seruus, furiosus,
Crimine damnatus, cum muto, surdus & illum.
Qui maiestatem læsit, cæcum quoque iungas.

Legis cornelię fictio.

Testamētum facere multis prohibetur à iure. Adde l. 13 cum seq. tit. 1. p. 6. et adde et quod portantes arma ad infideles sunt omnino intestabiles vt est in extraugāti 1ª de Iudeis inter cęteros quos casum omisisse sciunt: in Rub. de Testam: et Didacus Spino qui suis glosis materiam diligentissime exaduit in speculo testamentoꝝ. in electa Rubrica, ut miror uiros diligentissimos istius extraugantis non meminisse.

b) Intellige si sint dati pro pace tenēda, & à populo Romano: in q̄bus habet locū etiam lex Cornelia secūdum loā. Fab. aliàs si dati ab ciuitate uel domino, non fiunt serui: ut per Ang. hic.

DE INSTITVTIONE ET exhæredatione liberorum.

Ista rubrica continuatur per glo. ut infra in nigro. Angel. Vel sic, Dictū est supra de testamentis. & eorum ordinatione: verum quia in testamentis quā doque liberi exhæredantur, ideo sequitur rub. de exhæredatione liberorum.

Continuatio.

NOn tamen.] Totus iste titulus diuidit principaliter in tres partes. Primò ponit q̄d iuris erat de iure antiquo circa exhæredationem liberorū, & qua forma exhæredabant. Secū dò qualiter hodie exhæredari debeāt. Tertiò aliqua dubia circa prædicta subinfert. Secūda ibi. Sed hęc q̄dem. Tertia ibi, sed si in expeditione. Itē prima subdiuit. Nam primo ponit quandam ꝓtinuationē ad præcedentia. Secundo ponit qualiter exhęredationē fieri de iure antiquo sufficiebat de liberis natis & in ptāte, & primū locū siue gradum obtinētibus. Tertiò de liberis nascituris, vel de natis non obtinētibus primū gradū. Quartò de emācipatis. Quintò de liberis ciuilibus tm̄, & decorū exhæredatione. Secūda ibi, Sed q̄ filiū. Tertia ibi, Posthumi. Quarta ibi, Emācipatos. Quinta ibi, Adoptiui. CASVS. Dño iā uideo de hac obseruatione solēni obseruanda in testō: nunquid sufficit hmōi obseruatio ad hoc quòd testamentum inexpugnabiliter ualeat? Respon, quòd non. Non enim ut omnino valeat testamentum, sufficit prædicta obseruatio, quam supra de testa. ordi. exposuimus sed testator qui filium in ptāte habet, cum vel hæredem in testō instituere, uel nominatim exhæ-

Diuisio.

exhæredare neceſſe habet. Si.n. eum ſub ſilẽtio prætericrit, inutile erit teſtm̃: & in tantum erit inutile, ut licet iſte filius pręteritus uiuẽte teſtatore mortuus fuerit, nemo tñ ex eo teſtõ hæres exiſtere poſſit. & hõc ea rõne, quia præterito filio in ptãte tpe facti teſtĩ exiſtente, teſtm̃ ipſo iure nullũ fuit. & hoc uerũ fuit in filiis maſculis primi grad⁹, ſed ſecus erat in filiabus. Nã non ita de filiabus uel aliis liberis utriuſque ſexus in remotiori gradu ꝙſtitutis apud ueteres obſeruabatur. Neq; n. exhereda bantur, & tamen teſtm̃ propter hæredis pręteritionem non infirmabatur; ſed ius accreſcendi vſq; ad certã portionem, id eſt dimidiam illius portionis q̃ habituri eſſẽt ab inteſtato, eis pręſtabatur. Nec ſolum ſuit huiuſmodi differẽtia inter filios maſculos & huiuſmodi perſonas ſed etiam alia: qa licet filij maſculi nominatim debeãt exhæredari, nõ tamen ſupradictas perſonas nominatim exhęredare parentibus erat neceſſe: ſed licebat eis illas perſonas inter cæteros exhæredare. Sed domine dicatis mihi, quid eſt exhæredare nominatim? Ad hoc rñdet: Amice, exhæredare nominatim vĩ, qui ꝓprio nomine expreſſo exhæredat: ueluti ſi teſtator di. Titius filius meus exhęres eſto: uel nõ addito proprio nomine, ſed appellatiue tantum: vt puta ſi teſtator vnum ſolum filium habuit. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. poſthumi quoque. Fran. de Ar.

*Tu uero dicito, ꝙ aut filius moritur uiuo patre, & teſtamẽtũ omnino nullum ẽ, vt hic. aut ſuperuixit patri: & ſi dixit teſtamẽtũ nullum: non ualet ſi uerò tacuit & approbauit, licet iuris ſubtilitate nullum ſit, ex æquo tamẽ reconualeſcit, & id paſſim tenetur.

a) Et ibi ẽ caſus in quo etiã hodie neceſſaria ẽ bonorum poſſ. & alios uigenti uide ꝓ Ang. ꝙ eſt magnæ utilitatis: qũia eam liberi intra annũ, cognati verò intra centũ dies tantũ, & non ſoliũ animo, ſed corã prætore agnoſcent.

Exhæredatio inter cæteros qualiter fit.

NOn tamen [a] ut omnino ualeat teſtamentum, ſufficit hæc obſeruatio quam ſupra [b] expoſui mus: ſed qui filium [c] in poteſtate [d] habet, curare debet ut eũ hæredem inſtituat, vel exhæredem nominatim faciat. alioqui ſi eum ſilentio pręterierit, [e] inutiliter teſtabitur: adeo [f] quidẽ, vt ſi uiuo patre filius mortu⁹ ſit, nemo [g] hæres ex eo teſtamẽto exiſtere poſſit, qa ſcilicet ab initio nõ cõſtiterit [h] teſtamentũ. Sed nõ ita [i] de filiabus & aliis ꝓ virilem ſexum deſcẽdẽtibus liberis utriuſque ſexus antiqtati fuerat obſeruatũ: ſed ſi nõ fuerant ſcripti hæredes ſcriptæve, vel exhæredati exhæredatęve, teſtm̃ quidem non infirmabatur, [k] ius tamen accreſcendi eis ad certam portionẽ [l] præſtabatur. Sed nec [m] nominatim eas perſonas exhæredare parẽtibus neceſſe erat: ſed licebat inter cęteros [n] hoc facere.

a *Non tamen.* licet dicta obſeruatio ſupra de teſtamẽt. ordinan. ſolennis ſit, non tamen &c. Vel ſic ſupra de ea obſeruatione quę eſt circa fidem & probationem, ſatis dictum eſt: nunc de ea quæ eſt circa pietatem, dicendum eſt. & licet ea obſeruatio quæ circa fidem eſt, ſatis diligens ſit, non tamen &c.

b *Supra.* ſcilicet in titu. de teſta. ordinan.

c *Filium.* ẽt militẽ: vt ff. de liberis & poſthumis l. filius familias

d *In poteſtate.* ſecus in emancipato iure ciuili: ſed idẽ iure prætorio, vt ĩ. eo. l. emancipatos. Accurſius, ADDITIO. Imò hodie præteritus dicit nullum etiam de iure ciuili, ſicut in poteſtate conſtitutus: ut per gloſ. in §. exhæredatos in gloſſ. noluit in authen. de hære. & fal. Angel.

e *Præterierit.* ſcilicet nec inſtituendo, nec exhęredando: ut ĩ. de hære. quæ ab inteſta. §. eadem nec ipſo iure ualet, ut C. de libe. præter. l. maximum.

f *Adeo.* ſcilicet inutilitet teſtabitur.

g *Nemo.* ff. de iniuſto rupto teſtamento. l. filio. §. fi. contra, Sol. ibi filius viuit, hic non. Vel hic iure ſtricto, ibi æquo. *Accur.

h *Non conſtiterit.* aliud ſi conſtitit: licet poſtea rumpatur, puta agnatione poſthumi, qui poſtea moritur: quia tunc reconualeſcit teſtamentum, vt ff. de iniuſto rupto teſtamento l. poſthumus in pr. [a] & ĩ. eo. §. poſthumi. ibi, ꝙ & filio &c. Nec eſt mirum: quia ſi ab initio rũpitur agnatione poſthumi, eo mortuo conualeſcit, argu. ff. de regu. iur. l. quod ab initio.

i *Sed non ita.* nota, ex una parte ponit filios tantum, ex alia filias & omnes ex maſculis vel fœminis deſcendentes.

k *Non infirmabatur.* contra ĩ. eo. §. ſed fœminini. Sol. vt ibi.

l *Ad certam portionem.* ſcilicet dimidiam eius quod ab inteſtato habituri eſſent, vt C. de lib. præ. l. maximum, circa me. ibi, cum enim per contra tabulas &c.

m *Sed nec.* hęc eſt ſecunda differentia inter prædictas perſonas.

n *Inter cæteros.* ſ. hoc modo, vnum de filiis meis exhęredo. uel uno inſtituto ſic dico, reliquos exhæredo. nam niſi diceret, cęteros exhæredo: licet dicat, filium meum exhæredo, cum plures habeat, nemo exhæredatus videtur, ut ff. de libe. & poſthumis. l. ij. ſed ſecus erit in iſtis. nam bene valet, vt hic dicitur.

o *Non ex ter.* itẽ aliis modis, ut, oẽs liberi mei ſint exhæredati etſi ſit vnus tantũ: ut ff. de libe, & poſth. l. Titius in pr. Item: ſi dixerit alia verba quęcunq;, dummodo certa, ut ff. ſi cer. peta. A l. certũ & ff. de iniuſt. rup. teſt. l. poſthu. §. nominatim & ff. de libe. & poſth. l. j. & ij. ſed ſecus ſi dicat: filiũ meum inſtituo, cæteros liberos exhæredo. vel Seium extraneum inſtituo, liberos aũt exhæredo & hic nõ dicit omnes, vt non contradicat. j. gl. [b] Nam dicor exhæredare filium inter cæteros: quia mixtio fit cũ cæteris in remotiorib⁹ gradib⁹ ꝙſtitutis, vnde nõ ualet, cũ debeãt exhæredari nominatim, vt hic dr̃.

b) Iſta gl. reprehẽdit Io. Fa. hic.

Exhæredatio nominatim fit dupliciter. Aretinus *l. 3. ꝓ. 6.*

Nominatim autem quis exhęredari uidetur, ſiue ita exhęredetur, *Titius filius meus exhæres eſto*, ſiue ita, *Filius meus exhæres eſto.* non adiecto proprio nomine, ſcilicet ſi alius filius non extet. [o]

Poſthumi præteritione nõ ꝓtinus ab initio infirmatur teſtamentũ, ſed ita demũ cum natus fuerit poſthum⁹, quo nõ naſcẽte firmũ manet teſtatoris iudiciũ.

B Poſthumi quoque liberi vel hęredes inſtitui [P] debẽt, uel exhæredari. Et in eo [q] par omniũ [r] conditio eſt, quòd & filio poſthumo, & quolibet ex cæteris liberis, ſiue fœminini ſexus ſiue maſculini [s] præterito: ualet quidem teſtamentum, ſed poſtea agnatione [t] poſthumi ſiue poſthumæ rumpitur, [u] & ea ratione totum infirmatur. [x] Ideoque ſi mulier ex qua poſthumus aut poſthuma ſperabatur, abortũ [y] fecerit: nihil impedimẽto ſperabatur poſthumus naſciturus, ediderit abortiuũ: nihil erit impedimento hæredibus inſtitutis ad hæreditatem ex teſtõ adeũdã. Nã iſte abortiu⁹ q̃ mortuus natus eſt, vel ꝙ formã humani generis editus: ꝓ nõ nato hr̃. Sed licet in hac particula ſit C ꝙditio omniũ poſthumorum parificata: in alio tamẽ differũt. nã fœminini ſexus poſthumæ uel nominatim uel inter cæteros ſolebãt exhæredari, ꝓut placuerat teſtatori: ita tamẽ, ut ſi teſtator hmõi ꝑſonas inter cæteros exhæredaret, aliqd eis legaret, ne uiderẽtur hmõi poſthumæ ꝓ obliuionem à teſtatore pẽteritæ eſſe. ſed. ſec⁹ erat in maſculis poſthumis. Poſthumos n. maſculos, puta filiũ, & deinceps, ſtatutum eſt nõ poſſe aliter rectè exhæredari, niſi nominatim exhæredentur. Sed dñe, pro deo qualiter poteſt poſthum⁹ nominatim exhęredari. ſi teſtator de ſexu faciat mentionem? Rñ. ꝙ hoc modo. Quicunque mihi filius maſcul⁹ genitus fuerit, exhæres eſto. Et hæc dicunt de ueris poſthumis uſq; ad illum §. poſthumorum. Fr. de Are.

p *Inſtitui.* iſta inſtitutione ex præſenti matrimonio naſcituri & ex futuro ĩſtitui uidẽt: ut ff. de lib. & poſthu. l. placet & l. ideoq;

q *Quid in exhæredatione poſthumorum: an oẽs ſiue hi q ſunt in vtero tantum, an alij q ſunt naſcituri ex præſenti matrimonio vel futuro, intelligunt exhęredati? Rñ nõ, cum maſculi debeãt nominatĩ exhæredari, vt ĩ. e. §. maſculos. Acc.* Et hæc vera, licet gl. teneat ꝯrium in d. l. placet. q̃ ſaluat Io. Fab. vbi eſſent appoſita verba multiplicatiua uel uniuerſalia, quiD ſquis, quicunque, & ſimilia, ſecus ſi indefinita tantum, vt hic.

r *Omnium.* ſ. poſthumorum ex ſe naſciturorum, & ex filiis ſuis, licet in iam natis non ſit par conditio, vt ẽ eo. §. ſed non ita.

s *Maſculini.* ſiue ex maſculo, ſiue ex fœmina.

t *Agnatione.* id eſt natiuitate. ſic. ĩ. quibus modis teſt. infir. §. j.

u *Rumpitur.* ſi uerò exhæredabatur, de inofficioſo agebatur, ut ĩ. de inoffi teſta § poſthumi. Hodie verò exhæredari non poſſunt, vt C. de inoffi. teſta. l. ſi quis. §. legis.

x *Infirmatur.* Hic adde ꝙ eſt ff. de milit. teſta. l. ſi filius famil. j.

y *Abortum.* qui eſt pro non nato, ut. ff. de uerb. ſigni. l. qui mortui & C. de poſthu. hære. l. j. Acc. ADDITIO. Idẽ in ſeminato mortuo antequam perfectè extrahatur. Secus tamen in nato execto ventre, qui non declinat ad monſtrum, dummodo habeat pulſum: etiam ſi uocem non emiſerit. Vide. Ange. hic.

c) Et etiã filij poſtea adoptati: qui dicuntur poſthumi ciuiles. ſi q̃s poſthumos ff. eo. An autẽ naturales tantũ, & quid ſi inſtituat uẽtrem uxoris ſuæ: ui de ꝓ Ang. hic.

Poſthumi hodie exhæredari non poſſunt.

a *Poſthumæ.* namiam natis fęminis nō erat neceſſe legari: vt C. de libe.præt.l.maximum.in fin. & ſ.eo.§.ſed non ita.

b *In cęteros,* hodie p ꝓſtitutionē oēs nominatim: vt ℑ.e.§.ſed hæc verſ.nīa. Sed nouiſſimo iure nō cū nō ſint ingrati: vt in authent.vt cū đ ap.cog.§.aillud.coll.viij. Acc. ADDITIO. Quę cā dēt exprimi, & per hīdē probari: ut in authē. ex cā. C. de libe. pīę. Ang.

[*Poſthumorum.*] CASVS. Dñe, iā uideo & patet mihi qualiter exhīdanī liberi nati, & ēt poſthumi. nunqd ſunt plures modi exhīdandi vel inſtituēdi? Et rn̄.q̄ ſic. Nā ſicuti dictū eſt veros poſthumos dēre exhīdari vel inſtitui: ita & hi q̄ loco poſthu. ſunt. Sd dñe dicatis mihi, q̄ ſunt hi q̄ loco poſthu. ſunt? Ad hoc rn̄. Amice, loco poſthu. ſunt hi, q̄ tpe teſtī n̄ erāt immediatè adiūcti teſtatori: poſtea tn̄ adhuc viuēte teſtatore in locū ſui hīdis ſuccedūt: & ita quaſi agnaſcē do īmediate adiūguntī teſtatori, & ſui hīdes efficiuntī, ut patet in tali exēplo: Titius hēt filiū in ptāte ſua: & ex eodē filio nepotē. hoc caſu, q̄a filius vno gradu p̄cedit nepotē, ſolus filiꝰ iura ſui hīdis hēt: licet nepos & neptis ex eo ī eiꝰ ptāte ſint. unde ſi Titij filiꝰ uiuēte adhuc Titio mortuus fuerit, aut de ptāte eiꝰ exierit, incipit nepos ex filio natꝰ in locū patris ſui mortui ſuccedere, & eo mō quaſi agnatione ſuus hīs efficit: cū nullꝰ in ptāte exiſtēs eū p̄cedat: & ideo ſi cut teſtator ipſum filiū uel hīdē inſtituere uel noīatim exhīdare dēt, ita nepotē uel neptē ex illo, neceſſe hēt exhīdare, uel hīdē inſtituere: ne fortè uiuo adhuc teſtatore, filio eius q̄ immediate erat ei adiunctus, mortuo, uel emancipato, uel alio mō patria ptāte liberato, nepos ex filio in locū patris ſui ſuccedēs, quaſi agnatione eius rūpat teſtamētū. Et iſta puiſio ad ſecuritatē teſtatorū p̄ legē Velleiā introducta ē, in qua q̄dē lege ſimilis modꝰ exhīdationis ad exēplū ueterorū poſthumorū demoſtrat. Et hæc dicūt uſq; ad illū. §. emācipatos. & caſus eius eſt planiſſimus uſq; ad §. ſed hæc q̄dem. F.

c *Poſthumorum.* ſic ff. de iniuſt.rup.teſta.l.poſthumorū. ubi omnino habetur iſte. §.

d *Locꝰ.* non tamen ueri poſthumi ſunt: ut ℑ. eo. §. hoc in fi.

e *In ſui hæredis.* ℑ. de hærc. quali. & diffe. §. ſui.

f *Agnaſcendo.* i. ſubtus uel poſtea naſcendo, ſicut poſthumus uerus. non.n. naſcitur, cum natus ſit: ut ſ. de adop. §. j. Vel dic agnaſcendo, i. incipiendo eſſe agnati quo ad effectum ſuccedendi.

g *Parentibus.* ſ. maſculis. nam teſtamentum fęminæ non rumpitur per legem Velleiam: ut ff. de libe. & poſthum. l. Gallus. §. nūc de lege, ibi, nam & ſi ita uerba ſunt. a ſed per querelam irritatur: ut C. de inoffi. teſta. l. iij. & ℑ. eo. §. mater.

h *Neceſſe eſt.* cauſatiue, ſ. ne rumpatur teſtamentum, ut ſequitur: non præciſe, ut C. de adopt. l. penult. §. quæ in filio.

a) Nota præteritionem matris factā de liberis.

Inſtitut.

Posthumæ. namiam natis fęminis nō erat neceſſe legari: vt C. de libe. præt. l. maximum. in fin. & ſ. eo. §. ſed non ita.

In cęteros, hodie p ꝓſtitutionē oēs nominatim: vt ℑ. e. §. ſed hæc verſ. nīa. Sed nouiſſimo iure nō cū nō ſint ingrati: vt in authent. vt cū đ ap. cog. §. aillud. coll. viij. Acc. ADDITIO. Quę cā dēt exprimi, & per hīdē probari: ut in authē. ex cā. C. de libe. pīę. Ang.

[Poſthumorum.] CASVS. Dñe, iā uideo & patet mihi qualiter exhīdanī liberi nati, & ēt poſthumi. nunqd ſunt plures modi exhīdandi vel inſtituēdi? Et rn̄. q̄ ſic. Nā ſicuti dictū eſt veros poſthumos dēre exhīdari vel inſtitui: ita & hi q̄ loco poſthu. ſunt. Sd dñe dicatis mihi, q̄ ſunt hi q̄ loco poſthu. ſunt? Ad hoc rn̄. Amice, loco poſthu. ſunt hi, q̄ tpe teſtī n̄ erāt immediatè adiūcti teſtatori: poſtea tn̄ adhuc viuēte teſtatore in locū ſui hīdis ſuccedūt: & ita quaſi agnaſcēdo īmediate adiūguntī teſtatori, & ſui hīdes efficiuntī, ut patet in tali exēplo: Titius hēt filiū in ptāte ſua: & ex eodē filio nepotē. hoc caſu, q̄a filius vno gradu p̄cedit nepotē, ſolus filiꝰ iura ſui hīdis hēt: licet nepos & neptis ex eo ī eiꝰ ptāte ſint. unde ſi Titij filiꝰ uiuēte adhuc Titio mortuus fuerit, aut de ptāte eiꝰ exierit, incipit nepos ex filio natꝰ in locū patris ſui mortui ſuccedere, & eo mō quaſi agnatione ſuus hīs efficit: cū nullꝰ in ptāte exiſtēs eū p̄cedat: & ideo ſi cut teſtator ipſum filiū uel hīdē inſtituere uel noīatim exhīdare dēt, ita nepotē uel neptē ex illo, neceſſe hēt exhīdare, uel hīdē inſtituere: ne fortè uiuo adhuc teſtatore, filio eius q̄ immediate erat ei adiunctus, mortuo, uel emancipato, uel alio mō patria ptāte liberato, nepos ex filio in locū patris ſui ſuccedēs, quaſi agnatione eius rūpat teſtamētū. Et iſta puiſio ad ſecuritatē teſtatorū p̄ legē Velleiā introducta ē, in qua q̄dē lege ſimilis modꝰ exhīdationis ad exēplū ueterorū poſthumorū demoſtrat. Et hæc dicūt uſq; ad illū. §. emācipatos. & caſus eius eſt planiſſimus uſq; ad §. ſed hæc q̄dem. F.

c *Poſthumorum.* ſic ff. de iniuſt.rup.teſta.l.poſthumorū. ubi omnino habetur iſte. §.

d *Locꝰ.* non tamen ueri poſthumi ſunt: ut ℑ. eo. §. hoc in fi.

e *In ſui hæredis.* ℑ. de hærc. quali. & diffe. §. ſui.

f *Agnaſcendo.* i. ſubtus uel poſtea naſcendo, ſicut poſthumus uerus. non.n. naſcitur, cum natus ſit: ut ſ. de adop. §. j. Vel dic agnaſcendo, i. incipiendo eſſe agnati quo ad effectum ſuccedendi.

g *Parentibus.* ſ. maſculis. nam teſtamentum fęminæ non rumpitur per legem Velleiam: ut ff. de libe. & poſthum. l. Gallus. §. nūc de lege, ibi, nam & ſi ita uerba ſunt. a ſed per querelam irritatur: ut C. de inoffi. teſta. l. iij. & ℑ. eo. §. mater.

h *Neceſſe eſt.* cauſatiue, ſ. ne rumpatur teſtamentum, ut ſequitur: non præciſe, ut C. de adopt. l. penult. §. quæ in filio.

Inſtitut.

eſt ſcriptis hīdibus ad hīditatē adeundā. Sed fęminini q̄dem ſexus poſthumæ[i] vel noīatim vel inter cęteros exhīdari ſolebāt: dum tn̄ ſi inter cæteros[b] exhīdarent̄, aliq̄d eis legaretur, ne viderentur p̄teritæ eſſe per obliuionem. Maſculos uerò poſthumos, i. filios, & deinceps, placuit non aliter rectè exhæredari, niſi nominatim exhīdarentur: hoc ſcilicet modo: *Quicunq; mihi filius genitus fuerit: exhæres eſto.*

Ex filio nepos, viuo patre ſuus hæres auo nō eſt, quāuis in eius ſit ptāte. ſed ſi uiuo auo patrem mori cōtigerit: eius patris locū ſubintrās, quaſi agnaſcēdo ſuus hīs fit, idcirco inſtitui uel exhæres fieri debet, ne illius p̄teritio aui teſtamentum infirmet.

Poſthumorū[f] aūt loco[d] ſunt hi, q̄ in ſui hæredis[e] locū ſuccedendo, quaſi agnaſcendo[f] fiūt parentibus[g] ſui hīdes: vt ecce ſi q̄s filium, & ex eo nepotē neptemve in poteſtate habeat: quia filius gradu p̄cedit, is ſolus iura ſui hæredis habeat: quāuis nepos quoq; & neptis ex eo, in eadem ptāte ſint. Sed ſi filius eius, viuo eo moriat̄, aut qualibet alia rōne exeat de poteſtate eius, incipit nepos neptisve in eius locū ſuccedere: & eo modo iura ſuorū hīdum quaſi agnatione nanciſcit. Ne ergo eo modo rūpat̄ eius teſtamentū, ſicut ipſum filiū vel hīdem inſtituere, uel nominatim exhīdare dēt teſtator, ne non iure faciat teſtm̄: ita & nepotē neptemve ex filio neceſſe eſt[h] ei uel hæredem inſtituere, vel exhīdare, ne fortè eo uiuo[i] filiō mortuo, ſuccedēdo in locū eius nepos neptisve, quaſi agnatione rūpat teſtm̄. Idq; lege Iulia Velleia[k] prouiſum eſt: in qua ſimilis[l] exhæredationis modus ad ſimilitudinem poſthumorum demonſtratur.

Emancipati quoq; liberi inſtitui vel exhīdari debent: alioqn eis p̄teritis quāuis iure ciuili ſuccurſum nō ſit, iure p̄torio bonorū poſſeſſio contra tabulas dat̄.

Emancipatos liberos iure ciuili[m] neq; hīdes inſtituere, neq; exhęredare neceſſe eſt:[n] q̄a nō ſunt ſui hīdes.[o] Sed prætor omnes tā fęminini[p] ſexus, q̄ maſculini, ſi hīdes non inſtituant̄, exhęredari iubet: uirilis ſexus nominatī: fęminini uerò, & inter cæteros: quia ſi neq; hæredes inſtituti fuerint, neq; ita vt diximus exhæredati,[q] promittit eis prætor contra tabulas teſtamenti bonorum poſſeſſionem.

Adoptiui quādiu in adoptātis nexibus cōſtituti ſunt: haud ſecꝰ q̄ naturales liberi inſtituēdi uel exhīdandi ſunt: adoptione verò ſoluta, impune ab adoptāte patre prætereuntur: quo tn̄ ad naturalem patrem tanquam ab eo emancipati haberi incipiunt.

Adoptiui liberi quādiu ſunt in ptāte patris adoptiui, eiuſdē iuris habentur,[r] cuius ſunt iuſtis nuptiis quęſiti. Itaq; hęredes inſtituendi,[s] vel exhīdandi ſunt, ſecundū ea q̄ de naturalibus expoſuimus. Emācipati uerò à patre adoptiuo: neq; iure ciuili, neq; eo iure quod ad edictū p̄toris attinet,[t] inter liberos cōnumerant̄. Qua rōne accidit, ut autem emancipatus per capitis deminutionem deſinit agnatus eſſe, & remanet cognatus: qui non cognoſcit̄ à iure ciuili. ut ℑ. de hære. quę ab inte. defer. §. emancipati. & ſ. de leg. agnatute. §. fi. & ff. de bonor. poſſ. l. ſed cum patrono. §. j. Accur.

a) Quam pōt intentare ēt cōmittēte in uitro: ut l. nonnun- quā. ff. de leg. præt. Ang.

* Et ibi gl. declarat quid ſit cōmittere edictu, & ſtipulatione committi. Aeg. P...

Ad hoc ſi filius ſit ſub poteſtate patris, & ab hoſtibus captus fuerit, poſtliminio reuertitur, & ſi ibi mortuus ſit, pro eo habetur, ac ſi in poteſtate patris mortuus eſſet. Quod ſi ſeruus ſit, & ibi mortuus ſit, nihil ad dominum pertinet. Ideo autem ſeruus ſecus ac filius, quia filius ſui iuris eſt, & ſibi heres eſt, ſeruus autem ſui iuris non eſt, & ſibi heres non eſt. Ideo autem ſeruus ſecus ac filius, quia filius ſui iuris eſt, & ſibi heres eſt, ſeruus autem ſui iuris non eſt, & ſibi heres non eſt.

Ad hoc ſi filius ſit ſub poteſtate patris, & ab hoſtibus captus fuerit, poſtliminio reuertitur, & ſi ibi mortuus ſit, pro eo habetur, ac ſi in poteſtate patris mortuus eſſet. Quod ſi ſeruus ſit, & ibi mortuus ſit, nihil ad dominum pertinet. Ideo autem ſeruus ſecus ac filius, quia filius ſui iuris eſt, & ſibi heres eſt, ſeruus autem ſui iuris non eſt, & ſibi heres non eſt. Ideo autem ſeruus ſecus ac filius, quia filius ſui iuris eſt, & ſibi heres eſt, ſeruus autem ſui iuris non eſt, & ſibi heres non eſt.

i *Eo uiuo.* ſecus ſi poſt: ut ff. de iniuſt.rup.teſta.l.ſi quis filio. & in hoc differt à uero poſthumo. b Item differt ab aſcendentibus: ut ff. de inoffi.teſta.l. pater filium.

Lege Iuliæ Velleia. Ius antiquū ad idq; ptinēs Galli cantio, eſt de ueris poſthumis. Ius nouū, i. primū caput legis Velleiæ nō eſt oīno de ueris poſthumis. nā ueri poſthumi ſunt q̄ patre iā humato naſcunt̄: q̄ fuit antiquꝰ ſepelicndi mos, nunc à Chriſtianis renouatus. Arnobiꝰ. lib. viij. Nec ut creditis ullū dānū ſepulturę timemꝰ: ſed uctcrē & meliorē humandi ꝛ ſuetudinē retinemꝰ. Vel leiā aūt poſthumi uiuo parēte poſt teſtū naſcū tur. Secūdū caput eſt đ quaſi poſthumis, qđ in hoc. §. proponit. Cui.

k *Velleia.* nomē eſt cuiuſ dā nouæ legis: ſed ius Galli Aquilij antiquius eſt: & loquit̄ ī uerò poſthumo: ut ſtatim dicam ut ff. de libe. & poſthu. l. Gallus. §. ſi eius qui filiū.

l *Similis.* in ueris poſthumis talis erat modus: ſi me mortuo naſcet mihi filius intra decē menſes: ut ff. de libe. & poſthu. l. Gallꝰ. j. rn̄. & §. j. ij. iij. & iiij. ſic ergo & hic p̄ legē Velleiā, ſi ſuꝰ hīs ſuꝰ eē deſierit uiuo teſtatore: ut ff. đ libe. & poſthu. l. Gall. §. nidedū eſt num. & in hoc hēt locum lex Velleia. ſic ēt ē paritas ab inteſtato: ut ℑ. đ hīd. q̄ ab īteſtato. §. eū aūt.

m *Iure ciuili.* ſic ℑ. de hī. q̄ ab inte. §. emancipati.

n *Neceſſe eſt.* nā nihilominus tenet teſtm̄. aliud ī eo q̄ eſt in ptāte: ut ſ. e. in prin. ADDITIO. Dic tā de iure ciuili, q̄a non erat cognitus, q̄ ēt de iure p̄torio: q̄a p̄tor hēt illas p̄ tabulis, ſi ſeptē ſignis teſtiū ſignatæ ſint. & dat. bo. poſſ. ſm tab. ut l. cū tabulæ. ff. de bono. poſſ. ſm tabu. nec đ uitio p̄teritionis curauit, ſecundum. Ang.

o *Sui hæredes.* ſupple: & q̄a deſierunt eſſe hīdes ſui. aliàs non eſſet bona rō, cum filij neceſſe habeant patres inſtituere: licet non ſint patres ſui hæredes ad filios. Filius

nō annulare teſtamentum: q̄ ideo p̄cedit, quia p̄teritio matris habetur pro exhæredatione, ut ui debitis in §. mater. infra eodem Chriſtop.

b) Scilicet teſtatoris: ſecus in nepote poſt mortem utriuſque nato: uthic per doct.

a) Cuius legis difficultates cuitabis apponendo talē clauſulam oēs natos & naſcituros q̄ mihi agnaſci poterunt in tali re inſtituo. Quo aūt ad exhæredationem quaſi poſthumorū q̄ ſunt, iam nati, & quæ debent fieri noīatim: ſic dices: talem nepotem uel, p- nepotem ſi quando meus erit, ex tali cauſa exhæredo. p̄tiè n. poſthumi exhæredari hodie nō poſſunt ut per loā. Fab. & Ange. hic.

* Verbum rite, notat ſolennitatem iuris, rectè uero iuſtitiā. ſic ſup. de milit. teſta. in prin. gl. in l. hoc colore. ff. de inoff. teſtam. Tul. lib. 1. Rhe. de rōcinatione, teſtamētu inquit, ſcribūt, te'tes rite affuerunt. Aeg. per.

d) Quam pōt intentare ēt cōmittēte in uitro: ut l. nonnunquā. ff. de leg. præt. Ang.

* Et ibi gl. declarat quid ſit cōmittere edictu, & ſtipulatione committi. Aeg. P...

quia desinunt esse filij. Sed naturales non possunt desinere esse filii per emancipationem: vt ff. de hære. quæ ab intesta. §. minus ergo. ibi, nec quia. Accursius.

a *Extraneorum.* ff. de contra tabu. l. j. § & sui iuris.

b *Patre.* ff. de bo. possess. contra tab. l. si emancipatus. §. pen. in fi.

[*Sed hæc quidem.*] Casvs. Dicit Iustin. ꝙ hujusmodi differentias sexus & modi exhær. de ꝙbus dictum est hucusque, vetustas, i. media iuris prudẽtia introducebat, sed nra constitutio differentias amouet, & nihil inter mascu. & fẽmi. quantum ad modũ exhæredandi vel instituendi interesse existimauit: & hoc triplici ratione. Primo, ꝙa vtræq; personæ in procreatione hominum simili naturę officio funguntur. Secunda ratio: quia lex antiqua. xij. tabu. oẽs tã masculos quàm fœminas pariter ad successiones parentũ ab intestato vocabat. Tertia rõ est: ꝙa prætores secuti sunt. l. xij. tabu. dando. ſ. filiabus sicuti & filiis ꝑteritis bo. possess. ꝙ tabu. in totum. vnde nos his rõnibus moti, simile ac simplex ius antiquum, differentiis explosis, in filiabus & filiis & oĩbus aliis per virilẽ sexũ descendentibus, non solũ iam natis, sed ẽt posthumis, introduximꝰ & statuimus in cõstitutione nra, ut oẽs siue sint sui, siue emancipati, aut instituãt hẽredes, aut nominatim exhęredentur: & oẽs siue sint iã nati, siue adhuc in utero constituti, & postea nati sunt: eundẽ habeant effectũ circa parentum suorũ testamentum infirmandum, & hæreditatem à scriptis hẽdibus auferẽdam: quem quidem effectum filij sui, vel emancipati, prætoriti, vel exhæredati habere poterunt: & hęc dicunt vsq; ad illum §. circa adoptiuos. & casus planus est vsq; ad fi. tit. Fr. de Arct.

c *Sed hæc.* ſ. supradicta à principio tit. vsq; ad §. emãcipatos. Et dic hęc, ſ. differentiam sexus & gradus & modi exhẽdationis: vt š. c. §. j. & §. posthumi. & §. sed fẽminini. ñ aũt dicit de his ꝙ postea vsq; modo dicta sunt à §. illo, emãcipato.

d *Vetustas.* ideſt media iurisprudentia, ut ſtatim ſequitur.

e *Constitutio.* C. de libe. prẽt. vel exhæreda. l. maximum.

f *In hoc.* aſs. n. multæ differẽtiæ ſunt: vt ff. de ſta. homi. l. ĩ multis.

g *Nihil interesse.* in authen. quib, mod. natu. effi. ſui. §. non autem. coll. vij.

h *Quia.* prima ratio.

i *Officio.* id eſt ſimili officio. una enim indiget altera ad procreationem ſobolis: ut C. de leg. hæred. l. lege. xij. tabu. & hæc eſt prima ratio legis.

k *Lege antiqua.* a argumentatur ex iure antiquo. ſic. š. qui ma. non poſſ. §. fi. & hæc eſt ſecunda ratio.

l *Vocantur.* ſ. dando filiæ bonorum poſſeſſ ꝙ tabu. in totum: licet non poſſit dicere nullum, vt ſuus: vt C. de libe. prẽte. l. maximũ ibi, & ſi præteritus &c. & hæc eſt tertia ratio. Accurſius.

ex diuerso (qđ ad naturalem parentẽ attinet) quandiu ꝙdẽ sunt in adoptiua familia, extraneorum[a] numero habentꝰ: vt eos neq; hẽdes instituere, neq; exhẽdare necesse sit. Cum verò emãcipati fuerint ab adoptiuo patre,[b] tũc incipiant in ea cã esse, in qua futuri essent si ab ipso naturali patre emãcipati fuissent.

Sublata veteri differentia, recẽtiori iure sancitum est, vt hisdẽ testamẽto modis & mares & fẽminæ instituantꝰ, vel exhæredes fiãt, idq; in reliqs liberis, vt puta nepotibꝰ, neptibus, & deiceps, necnõ & ĩ posthumis, & emãcipatis filiis obseruare conuenit.

Sed hæc[c] quidem vetustas[d] introducebat: nostra verò cõstitutio[e] inter masculos & fẽminas ĩ hoc[f] iure nihil interesse[g] existimans, ꝙa[h] vtraq; persona in hominũ procreatione simili naturæ officio[i] fungitꝰ, & lege antiqua[k] duodecim tabularũ oẽs similiter ad successionẽ ab intestato vocabantur, qđ & prætores postea secuti esse videntꝰ:[l] ideò simplex[m] ac simile ius & in filijs, & in filiabus, & in cæteris descendentibus per virilẽ sexum[n] personis, non solum iam natis, sed etiã posthumis introduxit: vt oẽs siue sui siue emãcipati sint, vel hæredes instituantꝰ, vel nominatim exhæredẽtur, & eundem habeãt effectum[o] circa testamenta parentũ suorum infirmanda, & hæreditatem auferendam, quem filij sui vel emãcipati habent, siue iam nati sint, siue adhuc in vtero cõstituti po

m *Simplex.* ad differentiam antiquæ distinctionis: vt š. eo. §. j.

n *Per virilem sexum.* Quid de descendentibus per fẽmininũ? Rñ. admittuntꝰ: sed cũ deminutione tertiæ partis: ut ff. de hære. quæ ab intest. §. item uetustas. versic. diui. & C. de colla. bo. l. illã. Ac.

o *Eundem habeant effectum.* quo ad cõmodũ, diuerso tñ iure. nã

stea nati sint.[p] Circa adoptiuos autem filios certam induximus diuisionem, quę in nostra cõstitutione,[q] ꝙã super adoptiuis tulimus, continetur.

Prẽteritio militis in expeditione testantis, si scit se habere liberos, pro exhæredatione habetur. Aretinus.

Sed si in expeditione occupatus[r] miles testamẽtum faciat, & liberos suos iã natos uel posthumos nominatim nõ exhæredauerit, sed silẽtio prẽterierit, non ignorans[s] an habeat liberos: silentiũ eius pro exhęredatione[t] nominatim facta valere, cõstitutionibus principum cautũ est.

Matris aliorumve per lineam maternam ascendentium prẽteritio, vim exhæredationis obtinet: idcirco ad eorum successionem citra querelã aspirare non potest prẽteritus filius.

Mater[u] vel auus maternus necesse nõ habẽt liberos suos aut hæredes instituere, aut exhæredare: sed possunt eos silẽtio omittere. Nam silentium matris, aut aui materni, & cæterorũ per matrem ascendentiũ, tãtum facit, quãtum exhęredatio patris. Neq; .n. matri filium filiamve, neq; auo materno nepotem neptemve ex filia, si eũ eamve hæredem non instituat, exhæredare necesse ẽ, siue de iure ciuili[x] quæramus, siue de edicto[y] prętoris, quo prætor prætheritis liberis cõtra tabulas bonorũ possessionẽ permittit: sed aliud eis[z] adminiculũ seruatur, quod paulo post[a] vobis manifestum fiet.

Hæres suꝰ prætheritus habet duo remedia: emancipatus unicũ.

p *Postea nati sint.* qui exhẽdari non possunt, vt dixim⁹. š. e. §. posthumi.

q *Constitutione.* C. de adopt. l. cùm in adoptiuis & recitatur. š. de adopt. §. sed hodie.

r *Occupatus.* ꝙd si nõ est in expeditione? Rñ. ius commune obtinet: vt š. de mili. testa. §. illis.

s *Non ignorans.* Si. n. ignorat, non valet testiñ: vt C. de testa. mili. l. sicut certi iuris.[b] nisi fuerit eius animi, vt si filiũ haberet, esset exhæres: vt ff. de mili. testa. leg. qui iure militari.

b) Et sive ba ellent generalia apta comprehendere oẽm na sciturum: secundum Bald. licet Ang. dubitet hic, secus tamen in pagano ut hic per eum.

t *Pro exhęredatione.* ideoqũe quærela inofficiosi testamẽti agitꝰ: sed hoc cum miles est pater familias. nam tũc nõ põt hẽre locũ castrense peculiũ. ſi. n. esset filius familias. nõ hẽret locũ ꝙrela: vt C. de inoff. testa. l. fi. §. fi. Additio. Ista gl. hodie est falsa: vt no. š. de mili. testa. §. illis aũt. in glo. ſuper verbo iure tamen communi.

t) Non est silentio, ut vet. lib. Omittere é, silẽtio exhæredare. ſi patronus: ff. de bo. lib. Cu.

u *Mater.* idem intelligo in silentio liberorũ ad maternã lineã, vt C. de inoff. testa. l. cũ filiũ. Ac. Additio. Et hæc vera qñ fuit incerta cã: & tũc hoc quo ad matrẽ vel eius lineã habeꝰ p exhęredatione. & hẽt locũ ꝙrela, vt hic. Quo aũt ad patrẽ & eius lineã, si sit facta ꝑteritio à filio inptãte, competit ius dicendi nullũ: si ab emancipato, datur contra tabulas. Sed hodie non expressa causa testamentum est nullum: vt §. j. in authen. vt cum de appella. cog.

u) Ad matrem observa. Quamuis preterito matris habeatur pro exhęredatione, tñ fiat sine iusta causa testamentum est nullum ut observetur. Quod lopes in l. xij. tab. §. 6. x. 6 bin es nada

x *De iure ciuili.* quia non habet eos in potestate: vt infra de hęred. qualit. & differen. §. cæteri.

y *Edicto.* quo emancipati uocantur: vt supra eodem §. emancipatos. quia eos non potest emancipare: vnde contra tabulas locum non habet: vt hic, & ff. de contra tab. l. illud. §. testamenta.

z *Eis.* scilicet descendentibus per lineam fœminam. datur tamen & aliis. sed his maximè: vt C. de inoffi. testa. l. filiam.

a *Paulo post.* ut infra de inoffic. testa. per totum.

DE HAEREDIBVS INSTITVENDIS.

Continuatur hoc modo: Vidimus de ordinatione testamentorum in titu. de testa. ordinan. Verum quia causa efficiens fuit necessaria: ideo postea possuit de personis testantium, ut in titu. de milit. testamen. & qui testari non possunt, in tit. quibus licet facere testamentum, vel non. aliàs est tit. quibus non est permissum facere testamentũ. Verum Quia in testamentis hæredes instituuntur

Continuatio.

videndum

à) Nota ꝙ ẽt ex lege. xij tab. ita admitteba tur ab intestato fœmina sicut masculus secundum Ange.

pidendam est ergo de hoc tit. Aretinus. Vel sic: Visum est suprà de filijs tam natis quèm nasciturisbæredibus instituendis, uel exhæredandis. Nunc sequitur videre generaliter de extraneis hæredibus instituendis.

a Instituendis. *i. qui possunt instituí.* * *ut infra eo. usque ad §. fi plures & §. fi. Item & qualiter debeant instituí: ut infra eo. §. si plures: usque ad §. fi.*

*Hoc dicit ratione contrarii, quia gerundiū importat necessitatem gl. in rubr. ff. de eden. uideretur ergo q hic tractaretur de his qui necessario sunt hęredes instituendi quod est falsum secundū Iaſ. Aeg. Per.

TITVLVS XIIII. DE HAEREDIBVS instituendis.

Liber homo, vel seruus ppri° uel alienus potest hęres instituí sine mentione libertatis. Et ét, intelligitur proprius, in quo qs. habet nudam proprietatem.

Haeredes Totus iste titulus diuiditur in septem partes. Primò ponit regulam generalem quòd non solum liberi, sed etiam seruui: & non tantùm proprij, sed etiam alieni possunt hæredes instituí. Secundò declarat qualiter proprius seruus potest instituí: & quis dicatur proprius seruus. Tertiò quis dicatur alienus, & quomodo potest instituí. Quartò quòd non tantum vnus, sed etiam plures possunt hæredes instituí. Quintò ponit diuisionem portionum hæreditatis, & de effectu ipsius. Sextò de institutione sub conditione. Septimò quòd etiam ignotus testatori potest hæres instituí. Secunda ibi, Proprios autem. Tertia ibi, Alienus seruus. Quarta ibi. Et unum hominem. Quinta ibi, Hęreditas plerumque. Sexta ibi, Hęres & pure. Septima ibi, hi quos. Vel diuidas ut diuidit. hic glos. rub. Casvs. Dñe, vos vultis tractare de hęre. insti. dicatis igit mihi qui pñt hæredes instituí. Ad hoc resp. Amice, hæredes instituí possunt tam liberi homines, quàm serui, & tam proprij serui quàm alieni: sed olim ſm sententias plurium non licebat proprios aliter instituere hæredes, quàm cum libertate expresse data: sed hodie secus est, nam auctoritate nostræ ꝙstitutionis, licet dominis, nulla mentione facta de libertate, ꝓprios seruos in testamēto suo hæredes instituere hoc tamen de nouo non induximus. nam antiquitus Attilicinus iurisconsultus hoc induxerat. Paulus etiam in libris suis, quos tam ad Massuriū Sabinum, quàm ad Plautiū scripsit, refert hoc idē Atticilino antiquo iurisconsulto placuisse unde quod antiquitus Attilicino & Paulo placuit nostra constitutio in legis necessitatē introduxit. & hæc dicūtur usque ad illum §. propriusaūt seruus in quo ponesic casum. Domine uos dixistis mihi quòd proprius seruus pōt hæres instituí. modo dicatis mihi, quis dicatur proprius seruus; Ad hoc respondet, Amice, proprius seruus quo ad hoc ut possit instituí intelligitur etiam ille in quo testator nudam habet proprietatem: licet alius in eo usumfructum habeat. nā nihilominus proprius seruus intelligitur. Et hæc dicūtur vsq; ad illum §. est autem. Franciscus de Areti.

*Aptitudine, non actu. nam hæres nō est dominus bonorum testatoris ante aditā hæreditatem secundum Aegi. Per.

Hæredes instituere. quasi dicat dominos intus in bonis suis facere nam hęres, id est dominus:* ut infra de hęredum qualitate & differentia §. fi. ibi, pro hærede. item ideo dixi intus, quia ita sub intrat hęres in dominium rerum defuncti, ac si eadem persona esset: ut in authen. de iureiuran. à morien. §. j. ibi, cùm vtique. colla. v. & ff. quibus ex causis maio. leg. cùm miles in fin. j. responsi. Accursius. Addītio. Non tamen est idem dominium quod erat penes defunctum: sed fingitur esse idē. Secus autem in possessione, quam uolens perdere, & in alium transferre, statim perdit, & noua renascitur statim quod est apprehensa, & intelligitur semper fuisse continuata, si interim à nemine fuit occupata. Angel.

c *Permissum est.* scilicet à iure.
d *Proprios* scilicet seruos.
e *Alienos.* sic ff. eo. l. non minus.
f *Constitutione.* ut C. de neccſ. ser. hęre. insti. l. cum quidam.
g *Eos.* scilicet proprios seruos.
h *Non per innouationem.* q.d. non induximus hoc de nouo, sed apud antiquos hoc idem dixerat Attilicinus, ut subiicit. Sed ꝙ ſ quibus ex cau. ma. l. nō licet §. idemque iuris ibi, noua humanitatis &c. Sol. iste Iustinianus nō inuenit, sed rationem reddit cum nō sit verisimile, &c. vt ibi. Vel aliter: Attilicino placuit, & Paulo, sed in legis necessitatem nō deduxerunt. sic. & ſ. de test. §. sed neq; hæres. Iustinianus verò in legis necessitatē induxit: vt ex ipsa institutione lib. esse videat. a Item nunquid corrigit qđ aliàs dicitur, ſ. ꝙ pure institutus, & sub conditione liber: qa expectatur conditionis euentus: vt ff. eo. leg. seruus. §. j. & leg. quotiens. §. fin. & leg. qui filio. §. j. Rñ. non: quia istud locum habet quod hic dicit, quādo libertas nec est data expresse, nec fuit retardata: at ibi expresse fuit retardata. Addītio. Si autem esset expresse inhibita, nō ualeret institutio: ut d. §. idemq; iuris. Ange.

a) Tu dic ſm docto. quod primo fuit ius legis necessitate: postea abrogatū: tertio per Iustinianū iterum ad legem redactum.

*puram.

i *Nudam proprietatem.* ut iste liber & hæres necessarius sit: ut ſ. eod. j. responso. sed tamen vsufructuarius perinde vtetur, ac si esset seruus adhuc: vt C. communia de manu. leg. j. §. fin autē proprietarius.

[*Est autem.*] Casvs. Domine, vos dixistis mihi ſ. ꝙ dominus pōt seruum suum in testamento hæredem instituere. nunquid est hoc generaliter verum, ꝙ licet cuilibet dño seru ū suū hæredem instituere? Et respon. quòd nō. Est enim casus in quo non licet domino seruum suum hæredem instituere, quāuis libertatem eidem seruo se dedisse in testamento suo expresserit. & ita cauetur constitutione diuorū Seueri & Anto. cuius constitutionis uerba sunt hæc: Rationis est, seruum maculatū i. accusatum de adulterio cum domina sua commisso, non videri iure manumissum ante sentētiam ab eadem domina sua, quæ fuerat rea postulata eiusdem criminis. vnde sequitur ꝙ ex quo manumissio in testamento suo non ualet: nec cum institutione valere possit. Manifestum est igitur ꝙ institutio hæredis in eundem à domina collata, nullius momenti habeatur. & hæc vsque ad illum §. alienus seruus. Franc. de Aret.

cum vſ. Quare consonat † Al. hæreditatis. alias neutrū habetur nec hæredis nec hæreditatis. l. 3 tit. 3. p. 6.

k *Constitutione.* scilicet Græca, quam non habemus. Accursius.
l *Cuius.* scilicet constitutionis.
m *Verba hæc sunt.* quæ sequuntur.
n *Maculatum id est.* accusatum. Nam aliàs est in litera, accusatum: vt ff. eodem. leg. his verbis. §. interdum. vbi de verb. ad verbum sunt ista quæ hic dicuntur, excepto quod ibi non scribitur maculatum vt hic; sed accusatum. similis expositio dicitur in li. Sapientiæ de Ioseph, Maculauerunt me impij. Et alibi in diuina scriptura, Mendaces ostendit, qui maculauerunt eum, id est accusauerunt eum.
o *Manumißum.* ſ. videri: vt postea subiicit. & dic manumissum simpliciter, non institutum, & ex hoc infert quod sequitur, ꝙ nec cum institutione fieri potest liber, ut subiicit: quare sequitur &c. Aretinus.
p *Postulata.* i. accusata de eodem adulterio cum seruo proprio commisso: pro quo grauiter punitur vterque: vt C. de mulie. quæ ser. pro. se iunxe. l. j. in princ. b Quid si cum extraneo commisit adulterium? Rñ. nec tunc manumittit vsque ad. lx. dies: vt C. de adul. l. iij. & ff. de adul. leg. si postulauerit. §. iubet. Item quid si adulterium tale commisit: non tamen accusāt adhuc? Respon. bene potest manumittere. c sed in crimine læsæ maiestatis est speciale, ut post commissum crimen tale non possit manumittere vel testari: ut C. ad leg. Iul. maiesta. l. fin. & ff. de dona. l. post contractum: & l. donationes. §. fin. Accursius.
q *Nullius momenti habeatur.* quia si valeret institutio, valeret libertas: ut ſ. eo. j. respon. & ſ. quibus ex causis manu. non li. §. j. & ita nota argu. quod ubi aliquid prohibetur fieri directo, similiter & per obliquum prohibetur. sic. ff. de cond. insti. l. quæ sub conditione §. sed si sub. ibi, sed est uerius. Item arg. ꝙ cassato principali, cassatur quicquid sequitur ex eo vel ex his: vt C. de legi. & constitutio. l. non dubium.

[*Alienus seruus.*] Casvs. Domine, vos dixistis mihi supra quis intel-

b) Puniuntur autē & domina & seruus: qa uerberati traduntur igni. & idē nō esset in domino q cognouisset seruā: ut no. glo. in l. 1. & ꝓbatur in l. fi. C. eo. de ma. ꝓp qa maior honestas requritur in muliere, quā in masculo: vt supra dixi. Vnde turpius esset hoc nostro tēpore ꝙ famulus cognosceret dominam quā si dominus cognosceret famulam, ꝓp honestatē quæ maxime requiritur in ipsa mulie re. Christ.

c) Hoc est falsum: qa manumissio intra lx. dies prohibet: q cōputantur, qui à die diuortii, & non accusationis ut per Io. F. b. & Angel. hic.

intelligit̃ proprius seruus: dicatis mihi qs intelligit̃ seruus alienus? Ad hoc rñ. Amice, alienus seruus non solũ dicitur ille in quo testator nihil iuris habet: sed ēt ille in quo testator habet vsumfr. Et hæc dicuntur vsq; ad §. seruus autem à dño. F. de A. leg. l. seruo cum libertate. & est rō: quia in legato spectatur dies quo cedit, an sit manumissus: vt ff. de qñ dies. leg. ce. l. si post. §. si cùm. ADDITIO. Hæc ratio non est bona: quia siue inspiciamus diẽ cedentis legati, siue diem aditæ hę reditatis: vtroq; casu re perit̃ alienus. vnde quẽ admodum ēt hr̃ditas venit acquirēda nouo dño, ita & legatum. & propterea noua redditur rō, quia facilius legata reuocant̃ quàm hæredũ institutio. l. ex parte. ff. de adimen. lega. cùm n. facilius legata instituantur, facilius destruuntur vt in authen. ex causa. C. de lib. præteriti. Christophor.

A

a *Testator.* & ideo non pōt eum cũ libertate instituere: vt ff. e. l. si alienũ. in prin. a Sed ☞ dicit ad hunc §. ff. de bo. au. iu. posl. in venditione. Sed certe quo ad alia est loco domini: nō quo ad hoc vt possit fieri liber. Sed cum aliàs manumissus esset à fructuario simpliciter sine institutione, erit tāquā liber quamdiu duraturi erat vsusfru. vt C. cōmunia de ma. l. j. §. si autem fructuarius. Numquid & hic seruus alienus hr̃s institutus erit tanquam liber, licet vere liber non sit? Rñ: non: quia ex morte testatoris protinus erat futurus quasi liber si valeret hoc quod ageret̃: vt argu. j. de hære. qua. & diff. in princ. Item & tūc erat vsusfructus pendus: vt ś. de vsufruc. §. finitur. vnde ēt sic esset quasi liber, donec duraret vsusfructus qa nisi duraret post mortem testantis, nihil valet talis institutio, vt sit liber: sed domino suo hæreditatem quærit: vt j. e. §. alienus. Sed quid si erat vsusfructus repetitus in persona primi hr̃dis, vel etiam ulterius, quod potest: vt ff. quib. mo. vsusfr. amit. l. recepit. in prin? Respon. tunc erit quasi liber toto illo tempore: vt in d. l. communia de ma. l. j. §. sin autem fructuarius.

a) Et. ff. ad Silan. l. i. §. domini. de quo ui de glo. in l. recte dicimus. ff. de ver. signif. Ang.

Fructum dicitur alienus: & ideo institutus cum libertate ab vsufructuario, non consequitur libertatem ipsam. Aret.

Alienus seru⁹ ēt is intelligit̃, in quo vsumfructũ testator [a] hēt.

Simplex proprij serui institutio, eum & liberum & domino necessarium hæredem facit: qui si viuo adhuc testatore libertate donetur, voluntarius efficitur: sinautem à dño alienetur, nec liber nec hæres fit: sed nouo domino hæreditatem quærit.

B

[fin. n. 3 p. 6.

Seruus autem à dño suo hæres institutus si qdē ī eadē cā [b] manserit, fit ex testō liber, [c] hæresq; ei necessarius. Si verò à viuo testatore manumissus fuerit, suo arbitrio adire hæreditatem pōt qa non fit hæres necessarius: cũ vtrumque [d] ex dñi testamento non consequatur. Quòd si alienatus fuerit, iussu noui dñi adire hereditatem dēt: & ea rōne pet eum dñs fit hæres. nam ipse alię natus, neq; liber, [e] neq; hr̃s esse potest, ēt si cum libertate hæres institutus fuerit. Destitisse enim à libertatis datione videtur dominus qui eum alienauit. [f]

Seruus alienus hr̃s institutus quærit dño suo hæreditatem, si iussu suo hr̃ditatem adit. Si verò fuerit alteri alienatus, debet iussu noui domini adire. Si verò antequam adeat fuerit manumissus: pōt suo arbitrio adire. Aret.

Alienus [g] quoq; seruus hæres institutus, si in eadem cā duraverit: iussu [h] eius dñi adire hæreditatē dēt. Si verò alienatus fuerit ab eo, aut viuo testatore, aut post mortē ei⁹ [i] antequā adeat: dēt iussu noui dñi [k] adire. at si manumissus est viuo testatore, vel mortuo anteq̃ adeat: suo arbitrio [l] adire pōt hereditatem.

Seruus alienus potest institui etiam post mortem domini sui, & etiam seruus hæreditarius, vel eius qui est in utero. Aret.

C

[Seruus autem. CASVS. Domine iam uideo qꝫ proprius seru⁹ à dño in testamento hæres institui potest: pro deo dicatis modo mihi, quis est effectus illius institutionis? Ad hoc rñ. Amice institutio proprij serui à domino facta, glorioſum habet effectum. Proprius. n. seruus à dño suo hæres institutus, si in eiusdē dñi dominio vsq; ad mortem eius perseuerauerit, mortuo testatore fit ex testamento liber, & hæres. s. necessarius. sed si testator viuus manumiserit: tunc post mortem testatoris adire hr̃ditatem suo arbitrio poterit. nam in hoc casu, qñ à uiuo testatore manumissus fuerit, non cogit̃ hæres necessarius esse: quia non consequit̃ hr̃ditatem & libertatē ex testamento dñi. Ad hoc. n. vt hæres necessarius sit, necesse est eum tā libertatē quàm hr̃ditatem ex dñi testamento habuisse. & hæc obtinēt, qñ dñs viuus seruum institutum manumisit. Sed pone qꝫ dñs seruum proprium instituit: & post institutionem alienauerit, vel quolibet alio modo in alium transtulerit. certe in casu isto mortuo testatore iussu noui dñi debet iste seruus adire hæreditatem, & eam nouo dño acquirere: & ea rōne per eius aditionem iussu noui dñi factam, nouus dñs hæres efficitur. Nā ipse seruus post institutionem alienatus, nec liber nec hæres esse potest: licet etiam cum libertate in testamento expressa hæres fuerit institutus. Dominus enim post institutionem eũ alienando à libertatis datione videtur destitisse. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. alienus quoque. Franc.

† Hæc ēsin gularis secūdũ Bal: ad hoc qꝫ uox publica p̃fertur priuatæ: unde p̃ statum derogatur vltimæ volũtati. l. testamento. ff. eodē. uide Tul. lib. 1. Rhet. de iudiciali cõstitutione. Aeg. Per.

b *In eandem causa.* id est seruus eiusdem domini. Ioan. vt ff. si ex noxa. cau. aga l. j. §. j.

c *Liber.* nisi aliqua lex † impediat libertatem: vt ff. e. l. si non lex. ad fi. tit. vel conditio: vt ff. e. l. quotiens. §. fi. uel quia ex lege peruenit ad libertatem: vt ff. e. l. testamento. ad fi. tit. secundum Io. Item fit liber à semetipso, nisi institutus fuerit ita: cùm quis mihi hæres erit, Stichus liber & hæres esto. nam tunc à cohærede accipit libertatem: vt ff. de acquiren. hæred. l. ex parte. Item & ignorans fit hæres & liber: vt ff. si cer. peta. l. eius qui.

d *Vtrumque.* id est hæreditatem & libertatem. nam ut liber sit & hæres necessarius, hæc duo consequi debet ex testamento domini: vt j. de hære. quali, & diffe. §. j.

e *Neque liber.* Directa enim libertas in seruo alieno non potest habere locum: sed institutio pōt hēre effectū, vt hic. sed aliud in legatis q̃ adimunt̃ hoc ipso qꝫ alienant̃ serui: vt ff. de adim. leg. l. seruo cum libertate. & est rō: quia in legato spectatur dies quo cedit, an sit manumissus: vt ff. de qñ dies. leg. ce. l. si post. §. si cùm. ADDITIO. Hæc ratio non est bona: quia siue inspiciamus diẽ cedentis legati, siue diem aditæ hę reditatis: vtroq; casu re perit̃ alienus. vnde quẽ admodum ēt hr̃ditas venit acquirēda nouo dño, ita & legatum. & propterea noua redditur rō, quia facilius legata reuocant̃ quàm hæredũ institutio. l. ex parte. ff. de adimen. lega. cùm n. facilius legata instituantur, facilius destruuntur vt in authen. ex causa. C. de lib. præteriti. Christophor.

f *Alienauit.* scilicet alicui habenti factionem testamenti: * ut ff. eo. l. seruum meum. in fine. j. respon. & hoc nisi redimat̃ ab eodem testatore q cum instituit, & postea eum alienauit. tunc n. reuiuiscit libertas: vt ff. de ma. testa. l. uerū. & ff. eo. l. quotiens. §. fi. & l. si non lex & l. antepen.

* Id est capaci hæreditatis. Aeg. Per.

[*Alienus quoque.*] CASVS. Domine, non uideo quis sit effectus institutionis alieni serui. Ad hoc rñ. Amice, alienus seruus hęres institutus si durauerit in eadem cā: debet iussu dñi sui adire hæreditatem, & eidem per aditionem hæreditatē acquirere. Si verò alienatus fuerit à dño suo viuente adhuc testatore, aut ēt post mortē testatoris, tñ antequam hæreditatem adierit: in hoc casu iussu noui dñi debet adire hæreditatē & hæc sunt vera qñ iste seruus in seruitute remanserit. sed si à primo dño, uel à nouo viuente testatore, vel mortuo ante aditionem hæreditatis, manumissus fuerit: tunc liber factus suo arbitrio hæreditatē adire, & sibiipsi acquirere poterit. Et hæc dicuntur vsque ad §. seruus autem alienus. Franc.

g *Alienus.* qui sic institui potest, cùm liber erit: prius non: vt ff. de condi. institut. l. seruus alienus. & l. quia.

h *Iussu.* præcedente aditionem: vt ff. de acqui. hære. l. si quis mihi bona. §. iussum. b & ita dño quæritur. aliàs si seruus nolit adire (quod potest esse etiam dño iubente) non quærit: vt C. eo. l. cum proponas. ADDITIO. Si tamen coactus adeat, ualet aditio. Sed pater filia recusante, item monasterium monasterio recusante adire: uel ante aditionē mortuo testatore, possunt adire suo iure: ut per Angelum Areti. hic.

b) Quod facit si ex statuto vel lege requiratur iussus, auctoritas, consensus vel uoluntas: & an præcedere debeant uel sequi: uide not. in l. fi. §. necessitatem. C. de bo. quæ li. Dies cessionis spectatur in legatis.

i *Post mortem eius.* etiam post iussum eius, antequam tamen adiret: ut ff. de acquiren. hæredit. l. Antistius. §. j. Accursius.

k *Noui domini.* hoc est enim in hæreditate, ut illi acquiratur, qui tempore aditionis est dominus, uel sibi, si liber est tunc. sed in legato spectatur dies cessionis: ut si tempore mortis legantis D sit meus: licet alienem, tamen mihi debeatur legatum: ut ff. quando di. leg. ced. l. si post. §. ij. & ibi glo. in uerbo, statim.

l *Suo arbitrio.* sic ś. eo. §. si uerò. Accursius.

[*Seruus autem alienus.*] CASVS. Domine, iam uideo qꝫ seruus alienus uiuente domino possit hæres institui: nunquid poterit institui post mortem dñi? Et rñdetur. qꝫ sic. Seru⁹ enim alienus post mortem dñi hæres potest institui: & cum hæreditariis seruis est testamenti factio. Nam hæreditarij serui acquirũtur hęreditati, & per consequens hæredi futuro. Hæreditas enim nondum adita sustinet uicem personæ defunctæ non heredis futuri. vnde sicuti si defunctus uiueret, ex testamento capere posset: ita eo mortuo capere posset hæreditas: cùm hæreditas quātum ad hoc uicem personæ defunctæ representet. Item non solum seruus alicuius iam nati institui pōt: sed ēt seruus eius qui in utero est, rectè hæres institui poterit: qa quantum ab hoc q in utero est, pro iam nato habetur, cùm in hoc casu d. cōmodo eius tractetur. Et hæc dicunt̃ usq; ad §. seruus autem

autem plurium. Franciscus.

a *Post domini mortem.* uerba legis sunt omnia & fm hoc planū est. vel testatoris: quia sic dicat, Instituo seruum hæredem post mortem dñi. & probat hæc lectio ij. ff. eo. leg. qui filio. j. resp. nec ob. q̄ uideatur in diem fieri hæc institutio: vt j̄. eo. §. hæres. quia incertus est dies mortis: ut ff. de cōdi. & demonst. l. j. §. dies autem. vnde ualet. & ff. eo. l. in tempus. in prin.

b *Testamenti factio.* s. passiue, nō actiue: ut j̄. de hæredum quali. & dif. §. testamenti. & iussio hæredum spectat, si modo cū defuncto fuit, licet cum hærede instituto non sit testī factio: ut ff. eo. l. seruus hæreditari⁹.

c *Nondum.* bene dico seruum hæreditariū posse instituī: q̄a non est nullius, sed alicuius, s. hæreditatis: quæ vicem defuncti obtinet.

d *Defuncti.* & est forte ratio: q̄a defūctus ē certꝰ quis fuerit: sed non sic de hærede: q̄a etsi certꝰ fit institutus, poterit cē q̄ non adeat hęreditatē: q̄a pōt desistere multis de causis: vt j̄ quibꝰ modis testā. infir. §. posteriore. & facit ad hūc. §. infra. de stipulat. seruo in principio. & ff. de acquiren. re. do. l. in eo. in fin. & l. sequenti.

e *Eius qui in vtero est.* cū pro nato sit habendus quo ad commodum: vt ff. de sta. ho. l. qui in utero & ff. eo. l. eius in prin.

Seruus etiam alienus post domini mortem [a] recte hæres instituitur: quia & cum hæreditariis seruis [b] est testamenti factio. [b] Nondum [c] enim adita hæreditas, personæ uicem sustinet, non hæredis futuri, sed defuncti: [d] cùm etiam eius qui in vtero est, [e] seruus recte hæres instituatur.

Seruus plurium ab extraneo institutus, acquirit vnicuique pro parte dominica. Aret.

Seruus autem plurium cum quibus [f] testamenti factio est, [f] ab extraneo [g] institutus hæres, unicuique dominorum, cuius iussu [h] adierit, pro portione dominij acquirit hæreditatem;

Quis potest & unum & plures hæredes facere. Aret.

Et unum hominem, & plures usque infinitum, [i] quot quis hæredes uelit [k] facere licet.

f Pasiua .s. qui ex alieno testamento capere posſunt. non .n. potest instituī seruus, nisi eius dominus habeat pasiuā testamēti factionē: ut infra ď hæret. qua. & differ. §. in extraneis. Aeg. Per.

[*Seruus autem plurium.*] CASVS. Domine, iam uideo quis sit effectus institutionis, quādo seruus vnius alij instituitur. Sed pone quòd aliquis instituat seruum plurium dominorum: dicatis mihi quis sit effectus huiusmodi institutionis? Ad hoc respond. Amice, seruus plurium dñorum cum quibus testamēti factio est, ab extraneo hæres institutus, unicuique dominorum, cuius iussu adiit hæreditatem, acquirit pro portione dominij quam in seruo habet, & efficitur hæres. Sed pone: domine, iam video quòd per institutionem serui plurium dominorum plures hæredes instituī possunt. estne hoc uerum? Et rñ. quòd sic. nam & unum hominem & plures vsque in infinitū, quot testator uoluerit hæredes facere potest. Et hæc dicuntur usque ad §. hæreditas. Franciscus de Aret.

f *Cum quibus.* scilicet dominis.

g *Ab extraneo.* si uerò ab altero ex dominis sit institutus, acquiritur cæteris sociis hæreditas. quod dic ut ff. pro socio. l. uerum §. si seruo communi.

h *Iussu.* dic quòd sufficit vna iussio, licet sint plures domini: vt ff. de acqui. hære. l. seruus duorum. *

*Hæc glo. non est Accursii. Hæredes instituī possunt simul oēs homines mūdi. Voluntas testatoris est lex.

i *In infinitum.* quid ergo si instituam omnes homines quicunq; sunt in mundo? Vī nullum esse, cùm effectum habere nō possit, puto tamen valere, vt hic: sed tñ non poterit confirmari aditione, propter nimiam difficultatem, vel impossibilitatē.

k *Velit.* cùm sua uoluntas sit lex: vt in authen. de nup. §. disponat. col. iiij.

[*Hæreditas.*] CASVS Dñe, iā video qui pñt hæredes instituī: & quis sit effectus institutionis. pro deo dicatis mihi qualiter diuiditur hęreditas? Ad hoc rñ. Amice, hæreditas plerūque diuiditur in xij. vncias, quę assis appellatione cōtinētur. Hñt aūt hę partes hæc nomina ab vncia vsq; ad assem: vtputa hæc sescunx, &c. prout in litera cōtinet. Et hæc dicunt usq; ad §. nō autem. in quo pone sic casum: Dñe, uos dixistis mihi q̄ hæreditas diuiditur in xij. uncias: & propria noīa unciarū, mihi expressistis: nunquid gñaliter oportet esse xij. vncias in hæreditate oportate? Et respon. q̄ non semper xij. vncias in hæreditate oportet esse. Nam tot vnciæ assem constituunt, quot testator uoluerit. Si .n. testator vnum tantū hæredē ex semisse instituerit totus as in semisse ꝙtinebitur. & hoc ideo, q̄a idem ex parte testatus, & ex parte intestatus decedere non pōt. & hoc est uerū nisi sit miles qui in castrēsibus testari pōt, & in paganicis into status decedere. Sola n. uoluntas militis in testando spectatur. Cùm igitur aliquis in semisse unum tātum instituerit, & aliū A postea nō instituerit, præsumitur in totū assem instituisse. & si militer in casu quærso: q̄a sicut ego tibi dixi nō sēp esse necesse xij. uncias cōtineri in asse: ita & in quātascunque uoluerit plurimas vncias pōt quis hæreditatē diuidere. Et hæc dicunt usq; ad §. si plures instituātur. Fr. de Aret.

Vniuersa quæuis hæreditas in uncias. xij. (quæ assis appellatione continentur) scinditur: quarum quælibet certum nomen à lege sortita est: potest tamen in plures pauciores ue uncias (prout testatori libitum erit) distribui. con. l. 16 ff. 3 po

Hereditas [†] plerunque [l] diuidit in duodecim uncias, quę [m] assis appellatione [n] continētur. Habent autē & hę partes [o] propria nomina ab uncia usque ad assem, utputa hæc sescūx, [p] sex B tans, [q] quadrās, [r] triens, [s] quincunx, [t] semis, [u] septūx, [x] bes, [y] dodrans, [z] dextans, [a] deunx, [b] as. [c] Non autem utique semp duodecī uncias esse oportet. nā tot unciæ assem efficiunt, quot testator uoluerit: & si unum tātùm quis ex semisse (uerbi gra) hæredem scripserit, totꝰ as [d] in semisse erit. Neque enim idem ex parte testatus, & ex parte intestatus [e] decedere potest,

† Cū hoc .§. concor. c. Raynald. in gl. super uer. expres sit. extra de test.

l *Plerumque.* ideo dicit plerūq; quia quandoq; in plures: vt j̄ eo. §. si plures. quandoque in pauciores diuiditur: ut infra eo. §. non autem.

m *Quæ.* scilicet unciæ si mul collectæ.

n *Appellatione.* id est significatione.

o *Hæ partes.* j̄ positæ in quātitate differētes. vel dic melius hæ partes, s. vnciæ. xij. at ad partes redactæ. est. n. ad superiora facienda relatio.

p *Sescunx.** i. uncia & dimidia: ut ff ď inof. testā. l. Papinianus. §. qm aūt quarta. in fi. §. Sed quare non posuit nomen q̄ unciā signaret? Rñ. q̄a plura sunt negotia, quā uocabula: ut ff. de præs. ver. l. natura. Et not. q̄ primum & secundum & tertium & quartum nomē interpretationē sumit ex eo quod quotam designat hæreditatis portionem, Sescunx. n. dicitur quasi semuncia & uncia. & est tertia eius litera s. nō x. Sextans, quia sextam eius partem signat, id est duas uncias. Quadrans, quia quartam: & ita tres uncias signat. Triens, q̄a tertiā partē: & ita quatuor uncias signat. C Sequentia uerò nomina etymologiam hñt ex eo q̄ certū numerum unciarum signant. Dī. n. quincunx, non quia quintā partem habet: sed quia quinque denotat uncias. Semis, quia sex. & sic de singulis per ordinem. Itē no. q̄ non oēs uncię quę signātur p ista nomina, ꝙtinētur in asse: licet hoc innui videat. Sic. n. contineret as. lxxviij. uncias & dimidiā. Ideo autem ponit has partes, quia quælibet potest in asse contineri, hac ratione & homo dicitur risibilis: & actio. legis Aquiliæ pœnalis dicitur, vt j̄. ad le. Aquil. §. his verbis. Item no. ista tria nomina, as pondus, libra, idem signare. Item quandoq; as ponitur p obolo: vnde illud, Nonne duo passeres asse ueneunt? vnde versus: As. obolus, pondus, as est possessio tota, ideſt hęreditas: ut hic. sed & pondus large dicitur omne quod est in statera positum. sed hic stricte accipitur propondere. xij. vnciarum. vnde dupōdium, quasi duplex pondus, s. xxiiij. unciarum, ut j̄. eo. §. & si plures & facit ad hunc §. ff. eo. l. seruum meum §. fin,

*Deasse & partib. eius uide Blondum lib. 2. de Ro. instaurata: Bartholomæum Fō tū in Persiū sat. vlt. Sext. Pōp. & Tul. li. r Rhet. de legitima cōstitutione. §. ex ambiguo. Aeg. Per.

Versus.

q *Sextans.* id est duæ vnciæ, quasi sexta pars assis.

r *Quadrans.* i. tres vnciæ, quasi quarta pars assis.

s *Triens.* i. quatuor unciæ, quasi tertia pars assis.

t *Quincunx.* id est. v. vnciæ.

u *Semis.* i. vj. vnciæ, scilicet dimidium assis.

x *Septunx.* id est. vij. unciæ.

y *Bes.* id est. viij. vt olim des, quasi dempto triente.

z *Dodrans.* id est. ix. quasi dempto quadrante.

a *Dextans.* i. x. quasi dempto sextante.

b *Deunx.* id est. xj. quasi dempta uncia.

c *As.* id est xij.

d *Totus as.* nam in totū præsumitur instituisse defunctus, cū aliū nō instituit: ut hic, & ff. eo. l. interdum §. j. Idē quoque præsumitur in milite, vt C. de testā. mili. l. iij. §. nā cum i nisi quod hic sequitur, nō ad superius ꝓxi. rñsum, sed ad hoc quod sequitur, refertur. s. neq; eīñ &c. Sed si miles fecit testīñ in castrensib. potest decedere intestatus in paganicis: vt C. de test. mil. l. ij.

e *Intestatus decedere.* imo vī q̄ sic, ut ff. de inof. testa. l. nam & si parentib. §. pen. & fi. quæ est ꝙ. Sed hoc est uerum ab initio, sed ex postfacto pōt, vt C. de inof. testa. l. cum duob. Et no. hic idē

a) Et ista ē cōis opīo: licet Ang. putes de iure ueri- us sic distī guendū ut procedat quādo ver ba possunt aptari ad ius cōmune: aliàs p- sumitur te stat⁹ ď iu re speciali. l. si miles vnū ex fun do ff. ď mi lit. testa.

uris

iuris non esse in parte quo ad partē, quod est in toto quo ad totum: ut ff. famil. erciscun. l. in hoc iudicio. Argu. contra ff. de pact. l. iuris gentium §. adeo & §. sequen. & facit ad hunc §. de regulis iuris l. in testamentis. Accursius.

ADDITIC. Et melius l. ius nostrum eod. ti. Et procedit iste textus indistincte, siue simpliciter sit facta institutio in re certa vel parte. de reliquo non facta mentione: siue dixerit testator in residuo se uelle intestatū decedere Io. Fab. & Ang. Are.

a *Nisi sit miles.* nam miles bene potest pro parte testatus decedere, ꝑ parte intestatus: ut C. de test. mili. l. ij.

b *Quotcunque.* & facit ff. eo. l. interdum §. pater familias & l. sequen. usque ad l. ex facto.

[*Si plures.*] CASVS. Domine, pone ꝙ aliquis plures instituit hęredes nūquid necesse ē quod testator exprimat partes in qb. eos instituit? Et rñ. quòd non: nisi uoluerit eos ex disparibus partib⁹ hæredes esse. Si .n. plures hæredes instituuntur: ita demū necessaria est partium distributio, si uoluerit testator hęredes instituendos ex inæqualib⁹ portionib. succedere. Satis .n. manifestum est quòd si eos simpliciter instituat, partibus hæreditatis ī institutione nō expressis, oēs institutos ex æqualibus portionibus hæredes esse intelligendum est. Sed pone quod testator quosdā instituit in certis portionib⁹, puta Titiū in triente, & Mæuium in sextā te: & postea Sēproniū instituit simpliciter, nulla portione in eius ꝑsona expressa: dicatis mihi, quid iuris erit in casu isto? Ad hoc rñ. Amice, si plures instituantur certis partibus in quorundam ꝑsonis expressis: & aliqs postea sine parte institut⁹ fuerit: ille qui sine parte institutus est si aliqua pars assi deest, ex ea parte instit ui intelligit̄, vnde in casu prædicto ille qui sine parte instituit⁹ ē, in semisse erit hęres. & idē iuris ē si plures sine parte instituti sūt nā oēs in eā partē quę assi deest, ꝙcurrūt & hæc sunt vera, quādo aliqua pars deest assi. sed pone ꝙ tot⁹ as cōpletus sit: quia instituit Publiū in semisse, & Mæuiū in alio semisse: postea vnū uel plures sine parte institui quid iuris ē in casu isto? Ad hoc resp. Amice. si totus as sit cōpletus, oēs instituti vocāt̄ in dimidiā partē hęreditatis: & ille solus ꝙ sine parte institutus fuerit, vel ēt si plures sine parte instituti fuerint, in alterā partē uocabūt̄. Nec ēt interest in eo casu quādo aliqui sūt instituti in certa portione, & postea alius sine portione institut⁹ ē: vtrū primus uel medi⁹ an nouissim⁹ sine parte institut⁹ fuerit. nā semper illa pars quæ uacat, intelligit̄ data ei ꝙ sine certa portione institut⁹ ē & hęc dicūtur usq; ad §. uideam⁹. Fr.

c *Distributio.* i. assignatio partium: quam scilicet partem uelit testator quemlibet habere.

d *Ex æquis partibus.* facit ff. e. l. quotiens §. hæredes.

e *Hæres fit.* eadem est ratio in dupondio: ut ff. eo. l. item quod Sabinus & ī. eo. §. & si plures. Item est hoc uerum, si testator non ignorat: ut ff. eo. l. quo loco §. j. quæ est contra. Acc.

f *In dimidiam partem.* aliter .n. si asse expleto scripsit, ex reliqua parte hæres esto. tūc .n. cū nihil reliquū sit, ex nulla parte hæres institutus est: ut ff. eo. l. itē ꝙ Sabinus §. unde, uers. sed. si asse Acc.

g *Vocantur.* scilicet illi qui erant instituti in tota hæreditate partibus expressis.

h *Omnes.* qui erant instituti sine partibus. Accursius.

i *Nec interest.* hoc refertur non ad ꝓximum casum, sed ad superiorem, s. quando pars uacat idem tamen in secundo, sed nō haberet locum ratio quæ redditur, Ea .n. &c. uel dic quòd ad proximum §. & statim cum sic fit institutio, intelligitur pars vacare. & facit ad hoc ff. eodem l. quo loco j. respon.

[*Videamus.*] CASVS. Dñe, iam uideo quid iuris est quando aliqua pars deest assi, & aliquis instituit̄ sine parte. sed po. ꝙ aliqua pars prævalet: & nemo sit institutus sine parte: ut in tali exemplo: testator instituit Publium in quadrāte, & M. inalio quadrāte, & Titium in quadrante, & ita tres instit. ex quartis partibus modo manifeste liquet ꝙ quarta pars hęreditatis uacat, dicatis mihi, qd iuris est in casu isto? ad hoc rñ. Amice, si tres ex quartis partibus hæredes instituti sunt: in hoc casu constat uacātem partem singulis tacita uolūtate testatoris pro hæreditaria portione accedere: & perinde erit ac si ab initio singuli ex certis portionibus fuissent instituti. Idem iuris erit in casu cōuerso. Nam si plures in portionib⁹ instituti fuerint singulis ꝓ hæreditariis portionibus decrescet: ut puta si iure in certis portionib. instituti sūt nam si testator Publiū instituit in triente, & Mæuium in alio triēte, & Titium in alio triente, & Caium in alio triē te, in hoc casu perinde erit ac si unusquisque ī quadrante institut⁹ fuisset. Et hæc dicuntur

a) Hæc gl. diuiditur ī quatuor partes. In prima declarat tex. In secunda format unum cōtrariū ad istum uer. idemque & soluit. In tertia format aliud contrarium non ad istum uer. sed ad uer sic. & si plures proxime præcēdētem. In quarta format aliud contrariū, quod potest esse cōmune ad utrumque uersi.

Pars hęreditatis ꝓ testatorem non distributa, accrescit hęredibus ꝓ portionibus hęreditariis. Idem econtra si testator plus distribuit quàm sit in hęreditate: tunc enim cuilibet hęredum decrescit pro rata. Aretinus. [l. 17 ff. ... ꝓ6]

Videamus k si pars aliqua uacet nec tñ quisquā sine parte sit hęres institutus, quid iuris sit: ueluti si tres ex quartis partibus hęredes scripti sunt. Et constat uacātem partem singulis tacitè pro hęreditaria parte accedere, & perinde haberi, ac si ex tertiis partibus hęredes scripti essent: & ex diuerso si plures hęredes scripti in portionibus sīt, tacitè singulis decrescere: ut si (uerbi gra) quatuor ex tertiis partibus hæredes scripti sint, perinde habeāt̄, ac si unusquisque ex quarta parte scriptus hęres fuisset.

Si plures uncię quàm duodecim sint distributæ, & ali⁹ sit institutus sine parte: transit ad dupondium. Aretinus.

Annota, dupōdiū appellat hęreditatem in XXIIII. uncias distributā: quasi duo pōdo, id est duo asses: sic in tripōdio dicito.

Et si plures unciæ quā duodecim distributæ sint: is ꝙ sine parte institutus ē, qđ dupōdio l de est, habebit. Idēq; erit m si dupōdi⁹ expletus sit. quæ omnes parconsonat etclari, loquit. l. 17 tit. 3. p. 6.

usque ad illum §. & si plures unciæ Franc,

k *Videamus.* ut, ff. eo. l, interdū §. pater familias usq; in finem leg.

[*Et si plures unciæ.*] CASVS Quidam instituit Publium in semissem, & Mæuium in bessem: & ita plures unciæ quàm duodecim sunt distributæ. & postea instituit Titiū sinē parte, modo quæro quid iuris sit in hoc casu? Ad hoc respond. Amice, si plures uncię quàm duodecim à testatore distributæ sunt, & postea aliquis sine parte institutus fuerit: in hoc casu ad dupōdium transeundum erit: & qui institutus est sine parte, quod deest dupondio habebit. & idem iuris est si dupondius fuerit completus nam tunc transeundum est ad tripondium: & sic deinceps: nec propter hoc augetur hęreditas, licet in plures uncias distribuatur: quia omnes partes distributæ postea ad assem reuocantur: quamuis sint plurium unciarium. Et hæc dicuntur usque ad illum §. hæres & pure. Fran.

l *Dupondio.* dicitur autem dupondium, pondus siue hæreditas in xxiiij. uncias diuisa sic enim pondus dicitur ea quæ in xij. diuiditur: & tripondium quod in xxxvj. & quadripondium ꝙ in xlviij. & sic de singulis.

m *Idemque erit.* a id est, ꝙ diximus si quis expleto asse fuit institutus hæres, in dimidiam uocatur: uel nō expleto asse in uacātem partem uocatur: ut ſ. eo. §. partibus autē. uel transcēdente in uacantem usque ad dupondium: ut supra proximo respondeo. Idem est etiam si dupondius sit expletus. Sed contra ff. eodem leg. item quod Sabinus in fine legis, ubi dicit, expleto dupondio institutum non habere partem uacantē usque ad tripondium. Sed certe imò dicit qđ sic, si rectè illa litera intelligitur:

telligitur:& concordat. Item uidē contra ff.eo.l.ex unciis vj. Sed certè & illa est concordantia, si rectè ibi fiat cōputatio unciarum. Sed magis uī ꝫ C.de lega.l.cum quæstio.vbi dicit non fieri transitum ad dupondium uel tripondium: sed tātum uidet adimi primo, quantum ꝫfertur secundo. Sed distingue: aut voluit testator excedere assem uel dupondium: ꝙ pōt: vt s. eo.§ non aūt. & ita hic intelligit. Aut noluit: & tūc habeat locum lex ꝫria. Itē & tunc quando duiū est, si'r locū habeat l.cū quæstio. quę est ꝫ. Alij dicunt hanc corrigi per illam. Accursius.

ADDITIO. Aduerte diligenter, ꝙ si nomina tim assem expleuit, uidetur transire ad dupōdium, aliàs non: ut l.qui non militabat §. filiis ff. eo. Et de effectu an fiat transitus ad dupondiū, uel non, uide Ioan.Fab. hic, qui infert, ꝙ si papa ex certa scīa prouideat duobus de eadem præbenda: ꝙ uterque admittat. extra de rescrip. c.duobus in fin.lib. vj.

tes ad essem postea reuocātur,[a] quāuis sint plurium vnciarum.

Hęres pōt institui purè, & sub cōditione, nō autem ex certo tēpore, uel ad certū tps. Si tāmen sic instituatur, ualet institutio tā quā pura uitiata tali adiectione.

2 Hæres & purè & sub conditione instituī potest: ex certo tempore,[b] aut ad certum tempꝰ † non potest: ueluti, *Post quinquennium quàm moriar*: vel, *Ex kalendis illis*: vel *Vsque ad kalendas illas hæres esto.* Denique diem adiectum haberi pro superuacuo placet: & perinde esse, ac si purè hæres institutus esset.

Impossibilis conditio adiecta institutioni, legato, vel fideicōmisso uitiatur, dispositione pura remanente.

7 Impossibilis conditio[c] in institutionibus & legatis, necnon in fideicōmissis & libertatibus, pro non scripta[d] habetur.

Ad ueritatē copulatiuæ requiritur implementū utriusq; partis. Ad ueritatem uerò alternatiuæ, sufficit uerificatio alterius.

Si plures conditiones in institutionibus adscriptæ sunt: si qdē cōiunctim, ut puta, *Si illud & illud factū fuerit:* omnibus parēdum est.[e] si separatim,[f] ueluti *Si illud aut illud factū erit:* cuilibet cōditioni obtēperare satis est.

Etiam penitus ignotus, & quē testator nunquam uidit: potest hæres instituī. Aretinus.

Hi quos nunquam testator vidit, hæredes instituī possunt: ueluti si fratris filios[g] peregrinantes,[h] ignorans qui essent, hæredes instituerit. Ignorantia enim testantis inutilem institutionem non facit.

TITVLVS XV.
DE VVLGARI
substitutione.

Pōt quis plures gradu hæredum facere, & in subsidiū substituere seruū necessariū hæredē. Est aūt substitutio, ut Accursius & interpretes eo.ti. ff. in Rubr. definiunt, secūda conditionalis institutio. Vulgaris aūt substitutio, de qua hoc tit. differitur, vt ex dictis scribētiū in l j. ff. eodē colligere est, sic potest definiri. Substitutio vulgaris est directa substitutio ī locū prioris institutionis effectū nō sortiētis facta, quę à quolibet, & cuilibet fieri potest, nihil specialitatis habēs.

redē instituo: in hoc casu tantū alteri obtēperare satis est. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. hi quos nunquam. Fr. de Aret.

c *Impossibilis conditio.* Tribus modis pōt dici ꝫditio impossibilis. Vel de natura: ut si cœlū digito tetigeris, hęres esto: vt ī. de inuti: stipula. §. si impossibilis[b]. Item de iure vt si patrem ab hostib⁹ nō redemeris, uel similis. nam hoc facere nos nō possē p̄sumiti⁹: ut ff. de ꝫdi. insti. l. ꝫditiones in gl. j. & l. filiꝰ & in his duabus habet locū iste §. impossibilis. Itē d facto: ut, si mōtē aureū dederis, hæres esto. Et hoc casu nō ualet institutio, uel libertas: cum nec animus dādi fuerit, iuris præsumptione: ut ff. de statu lib. l. cum hęres §. j. Itē est quædam quarta impossibilitas ꝓpter perplexitatē, q̄ uitiat: ut hæc, si Titius hæres erit Seius hęres esto ut ff. de ꝫditio institutio. l. si Titius, quæ lex ē huic ꝫ. Sed certè hic de impossibilitate naturæ dicit: ut ī de inutil. stip. §. si impossibilis. Sed certè idem vī in primis duabus, quòd uitietur institutio: ut ī. de l. §. fi. in gl. impossibilia, quæ est ꝫ. Sed solue ut ibi. Item facit ff. de lega. j. l. si mihi §. j. & ff. de condi. instit. l. j. Accursius.

d *Pro non scripta.* sed cur secus in cōtractibus, vbi uitiat cōtractum impossibilitas: ut ī de inuti. stipu. §. si impossibilis & ff. de actio. & obl. l. non solum? Respon. hoc solum est fauore. vltimæ uoluntatis.

e *Parendum est.* si sit potestatiua: ut hæc, si decem dederis. uel mixta: vt, si iueris Romam: ut ff. eo. l. suus quoque. §. puto generaliter. si autem casualis, tunc sufficit primam * existere: ut ff. de condi. insti. l. si plures institutiones Accursius.

f *Si separatim* i. sub disiūctiua coniunctio. Idem in legato seruatur, quod hic in institutione dicitur. Sed si in diuersis partibus testamenti inseratur, nouissimæ debet obtemperari. Sed in libertate directa cuilibet obtemperari sufficit: vt ff. de condi. & demon. l. sub diuersis. in fideicōmissaria nouissimæ: ut ff. d ꝫd. & demō. l. per fideicommissum & l. ꝙ traditum secundum Io. Et facit ad hunc §. ff. de uerb. oblig. l. si ita quis stipuletur.

[*Hi quos.*] CASVS. Dñe, quidam instituit quosdam sibi ignotos heredes. nunquid ualet talis institutio? Et respon. quod sic. Nam hi quos nunq̄ uidit testator, hæredes instituī possunt: ueluti si aliquis fratris sui filios peregrinantes hæredes instituit: non ideo impeditur institutio, si testator ignorauerit qui essent. ignorātia enim testatoris inutilem institutionem non facit. Et hæc dicuntur usque in finem tituli. Franc. de Aret.

g *Fratris filios.* vel etiam suos seruos, vel quemcumque alium: ut C.eo.l.extraneum.

h *Peregrinantes.* aliàs peregrinatos: puta quia uisitant limina sancti Iacobi, vel sancti Petri. aliud si esset peregrinus, id est deportatus tunc. n. instituī non potest: ut C. eo. l. j. quæ est huic contra & ff. eo. l. sed & si in conditione. §. solemus. Item sunt & alij qui non possunt instituī hæredes, vel habere commodum ex testamento: quos notaui ī. de lega. §. legari.

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE.

*Supra dictum est de institutionib. primis: vt supra eo. ti. §. 1. Nūc de secūdis: quæ substitutiones dicuntur siue primo gradu fiant, * siue alio: ut infra eod. in p. incip. d Et quia vulgaris est magis communis, quia & à quolibet, & cuilibet fieri potest: ideo de ea vulgari præmittit. Accursius.*

POtest] Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit quod cuilibet liberum est facere pluralitatē graduū hæredum

tiatur ut hic, sed in iudiciis uel arbitriis uitiat sentētiam.

* Hæc gl. est diaboli ca secūdū Petr. Fab. Angel. & Porc. quia vbi sunt plures cōditiones ī institutione, debent omnes obseruari. Ac gi. Per.

c) Quod ē uerū in legatis: sed in institutionibus uidetur ꝙ priori quę extiterit: ut d. l. si plures. & isto casu potest uerificari gl. præcedēs. * Nā omnis hæres post primum dicitur secundus secundum Boe. in topi. Plin. lib. 7. ca. 5. ex sēntia Masurij Iurisc̄o. ibi, secūdo hærede lege agēte. gl. in rub. ff. eo. & C. de secund. nu. text. in l. si filius q. in prin. in ver. ex secū dis. ff. eo. Sueto. tamen in Clau. §. de fauore eius. uocat. tertios hæredes secūdo loco substitutos. Aegi. Per.

d) Differūt tamē, quia substitutus in re certa ꝓ uerbū cōmune, nūquam trahitur ad totum: vt. l. cogi. §. qualiter. ff. ad Tre. nisi esset substitutus in quota alio nō existente hærede. secus autē ē in institutione: ut l. 1. §. si ex tundo ff. de hæred. instit. Ange.

a) Quod est uerum quādo in capacitas ē respectu hæredis tātum secus si esset respectu testantis: ut in spurio: de quo uide Ange. hic.

b) Et ista ī possibilitas aliquā do ponitur in dispositione: & tūc si sit circa substantia alia, semꝑ uitiat: sicut ca accidentalia, in ultimis uolūtatibus uitiatur. Idem in cōtractibus bonæ fi. & ja iudiciis si à principio inerat saltem vbi iud x eam nō expressit. Aliquā do ponitur in conditione: & tunc in cōtractib. ui

Ratio quia ꝙ nō recipit diuisionem in re, nec in tempore: sed hæreditas nō recipit diuisionem in re, quia nō potest quis decedere partī testatus & partim intestatus, ergo nec in tempore secundum Porc. Aegi. Per.

† Ratio, quia impossibile est ut qui fuit semel hæres: desinat esse hæres, secundum Nico. Aegi. Per.

l. 13. n° 4. p. 6.

hæredum. Secundò q̃ loco vnius instituti p̃nt plures substitui & c̃ę. Tertio, quãdo partes sunt in institutione expressæ, & nõ in substitutione. Quartò, quando seruus alienus ut pater familias instituitur. Secunda ibi, Et plures. Tertia ibi, Et si ex disparibus. Quarta ibi, Si seruum. Et not. q̃ istud principiũ textus cũ. §. j. habetur ferè sub eadẽ forma uerborũ in l. põt ff. de uulgari & pupillari substitut. CASVS. Dñe, uos uultis tractare de substitione uulgari. dicatis ergo mihi q̃r fit uulgaris substitutio? Ad hoc rñdet. Amice, testãtor in testõ põt facere plures gradus hæredũ. unde hoc modo habet fieri vulgatis substitutio: ueluti si testator primo ita instituat: P. hæredẽ instituo: & si P. hęres nõ erit, M. ei substituo. & si M. non erit hæres, Tit. ei substituo: & sic deinceps in quãtũ testator voluerit, substituere põt, per negatiua uerba grad⁹ substitutionis multiplicãdo. & nouissimo loco si habet hæreditatem suspectã, seruũ suum põt hæredem dene cessitate substituere: vt si fortè oẽs alij hæreditatẽ repudiauerint, saltem seruũ in subsidiũ hęredẽ necessariũ hẽat. Et nõ solũ vnus in locũ unius substitui põt, sed ẽt plures in locum vnius substitui possunt: & etiã ipsi hæredes instituti inuicem substitui possunt & unus in locum plurium substituti potest: ueluti si testator ita dixerit P. & M. hæredes instituo: & eos sibi inuicem substituo. nam in hoc casu tacitè vulgariter alter alteri intelligitur substitutus. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. & si ex disparibus. Franc. de Aretio.

† De forma huius substitutionis uulgaris habetur in glo. in ca. Raynu. super. per liberis. post prin. glo. extra de testa. & ylti. volunt.

† Hic text. nõ negat seruo substitui posse, licet dicat ultimo loco institui: quia uerbum potest, non indùit necessitatẽ. l. j. C. quomodo & quando. l. non quicquid ff. de iudi. Aeg. Per.

[1] Poteſt autem quis in testamento [a] suo plures gradus [b] hæredum facere: vt puta, *si ille hæres nõ erit, ille hæres esto:* & deinceps in quãtum [c] uelit testator substituere [d] potest: vt nouissimo [e] loco in subsidiũ vel [f] seruũ necessarium hæredẽ instituere† possit.

Possunt plures in locum vni⁹ & vnus in locum plurium, & singuli singulis, vel omnes inuicẽ substitui Aretinus.

Et plures in vnius locũ possũt substitui: uel vn⁹ [g] in pluriũ, vel singuli ĩ singulorũ, uel inuicẽ [h] ipsi [i] qui hæredes instituti sunt.

Quem testator instituendo prædilexit, eum etiam substituendo prædilexisse creditur: ideo hæredes ex disparibus partibus instituti & inuicem simpliciter substituti, ex hisdem portionibus substituti censentur, ex quibus instituti fuerunt.

cons. [2] ff. s. p. 6.

Et si ex disparibus partibus [k] hæredes scriptos inuicem substituerit, & nullã mentionẽ partiũ in substitutione habuerit, † eas videtur in substitutione partes dedisse, quas ĩ institutione expressit. [l] & ita diuus Pius rescripsit.

Si instituto fuerit cohęredi substitutus, & demum tertius substituto: substitutus admittitur ad partes utriusque neutro instituto rum adeunte. Aretinus.

Sed si instituto hæredi [m] & coheredi [n] suo substituto dato, alius [o] substitutus fuerit: diui Seuerus & Antoninus sine distinctione [p] rescripserunt, ad utranque partem substitutum admitti.

Vulgariter substitutus alieno seruo, quem testator liberum opinabatur, quamuis domini iussu seruus hæreditatem adierit, ad partem hæreditatis admittitur: qualis autem sit horũ uerborum, si hæres non erit, interpretatio, hic traditur.

Si seruum alienum quis pa-

† al. fecerit.

[a] *In testamento.* in alia aũt uoluntate, quàm in testõ, ut in codicillis, vel aliqua alia nõ fit hmõi substitutio, ut directo ualeat: sicut nec institutio fieri põt: ut ¶. de codic. §. pe. & C. de codic. l. hæreditatem a. fit tñ in codicillis ex certa sciẽtia: ut per fidei commissum saltẽ directo substitutus p hæc uerba, substituo, admittatur: ut ff. ad Trebel. l. Scæuola, rñ. nisi testator putaret se facere testamentum, & facere codicillos non destinasset, licet posset. Nam tunc substitutus in his, nec directo, nec per fidei commissum admitteretur, licet posset, ut C. de codicil. l. fi. §. illud quoque & facit ff. eo. l. potest. Accursius.

a) Nec ex hæredatio. & ex illis in dubio testati, sine ipsis autem codicillari uoluisse præsumitur. l. illud. §. tractari ff. de iu. codi. & est gl. singularis in leg. uerbis ciuilibus ff. eo.

[b] *Gradus.* ad similitudinẽ. n. graduũ sic dicuntur, qui faciũt scalas sic & dicit gradus cõsangui. ut ff. de gra. l. iurisconsul. §: gradus.

[c] *In quantum.* id est in quot.

[d] *Substituere.* ſ. potest.

[e] *Nouissimo.* i. vltimo. sic s. de suspe. tuto. §. nouissime. Sed nunquid in alio nisi in ultimo fieri potest? Resp. non. cum. n. ipse seruus omnino esse hæres compellatur: ut hic subiicit, & j. de hæred. quali. & diff. §. j patet alium, qui esset ei substitutus, non admitti: ut C. eo. de impu. & ali. substi. l. post aditã. Acc. ADDITIO. Et sic licet datio substituti uulgaris tollat suitatem in filio, non tamen tollit necessitatem in seruo: & intelligitur tũc collata substitutio in casu impotentiæ. Ang.

[f] *Vel.* pro saltem.

[g] *Vel vnus.* ſ. substitui potest in locum plurium.

[h] *Inuicem.* sic infra tit. j §. substituitur. & per talia uerba fit substitutio compendiosa.

[i] *Ipsi.* scilicet possunt substitui.

[*Et si ex disparibus.*] CASVS. Quidam fecit testm̃, & in testamento suo instituit tres hæredes ex disparibus partibus, puta. P. in sex vncias, M. in quatuor, & Titium in duas: & postea adiecit, vos inuicẽ substituo: & nullas partes in substitutione expressit mortuo testatore P. in sex vncias institutus anteq̃ adiret, decessit uel forte un⁹ potionẽ suã repudiauit modo quæro in quas portiones substituti P. debeãt succedere? Ad hoc rñ. Amicé, si ex disparibus partibus hæredes institutos testator inuicẽ substituerit, & nullã mentionẽ partiũ in substitutione fecerit. eąsdem partes uĩ in substitutione dedisse, quas in institutione expressit. & ita diuus Pius rescripsit. vnde dico tibi, q̃ in casu proposito M. institutus in quatuor vncias quatuor vncias ex substitutione habebit: & Titius institutus in duas, ex substitutiõe ad duas siĩr uocabitur. Eodẽ. n. modo quo eos testator dilexit in institutione, vĩ eos in substitutione dilexisse. Et hęc dicũtur usq; ad illum §. Sed si instituto Franc.

[k] *Disparibus partibus.* puta unũ ĩ sex vncias, alium ĩ quatuor, aliũ ĩ duas ĩstitutũ ponas. nam si nõ adeat ĩstitutus in sex vncias. iiij. accrescũt hñti iiij. & duæ hñti duas ut hic, & ff. eo. l. si in testõ. & l. si plures. & C. eo. l. j.

[l] *Expressit.* contra ff. ad Trebellianũ l. quotiens. & l. nonnũq̃. Sed hic loquitur cũ nõ expressit ꝓpria nomina [b]: nã pecuniã ex æquis partib⁹ substitos dare iussit.

b) Scilicet ipsos substitutos: quia tunc admitterẽtur ꝓ uirili. idem si appellatiuo quãdo sit tuisse apparet de uoluntate testatoris: ut l. uerum. §. fi. ff. de rebusdu. q d autem si aliquos propriis, aliquos appellatiuis, uel omnes simul utriquenomi nibus appellauerit & quid si aliqui fuerit in substitutione cõiuncti, & unus separatus: uide hic Ange.

[*Sed si instituto.*] CASVS. Titius & Seius instituti sũt hæredes: & Titio Sei⁹ substitut⁹, & Scio fuit substitut⁹ Mæui⁹. primo Titi⁹ secundo Seius repudiauit: admittitũ Mæui⁹ in partem vtriusq; hæredis: vt hic, & ff. eo. l. si Titius & l. cohered. in princ. Accur.

[m] *Hæredi.* ſ. Scio.

[n] *Cohærede suo.* ſ. Titio.

[o] *Alius.* ſ. Mæuius.

[p] *Sine distinctione.* ſ. ordinis pupillaris, vel vulgaris substitutionis. quasi dicat, nõ distinguit̃ si fuerit pupillaris, vel vulgaris substitutio: & quæ fuerit primo facta, vel institutio, vel substitutio. & idẽ in vulgari. Sed hanc re ꝓbant q dã, q a dẽt ibi esse ordo: vt primo principalis institutio, & postea substitutio fiat: vt ff. d uulgari & pupillari substitutione l. ij. §. prius. Sed certè ille §. prius corrigitur per seq. §. vsq; in fi. dictæ l. Sed ego hoc reprobo: quia non est hæc huius literæ intentio, sed hæc: quia sic fuit de facto, q̃ nõ distinxerunt cum ab eis quærereť. Est tñ distinguẽdum à nobis, sicut & aliàs ff. de iudi. l. non põt. in fi. & de postul. l. Imperator. in fi. gl. §. ij. Itẽ non dr̃ hic de pupillari, sed de vulgari tantum: ut patet ex serie tit. per [c] quod etiam reprobatur superior sententia, ſ. quia in principio gloſſ. fuit dictum, sm̃ quosdam non distinguitur, an fuerit pupillaris, an vulgaris substitutio. Distingue ergo utrum institutus adierit, vel cohæres, vel ambo, vel nullus. si .q uterq; adiuit, substitut⁹ repellit̃. si cohęres tantum, ſ. Seius, idẽ: q a Mæuius repellitur. Item si neuter. habet locum quod hic dicitur, ſ. quòd Mæuius habet totum si autem Titius tantum scilicet primus hæres adeat, & Seius non: in partem repellitur, scilicet Mæuius. nam in partem repellitur quam adiuit Titius: vt C. eod. l. post aditã. & ff. de vulgar. sub. l. qui habebat filium. j. responso.

c) Et in eatantũ ꝓcedit iste textus: ité i casu suo: ubi scilicet cohæredi substituto ẽ facta substitutio. tũc enim quãuis ꝓ ius accrescendi haberet substitutus partẽ illius cui non fuit substitutus: tamẽ nulla tali in eis facta distinctiõe hoc est dup-

Sine distinctione.] Nã neq; ordinẽ scripturæ in hac re spectamus, neq; ordinẽ successionis. Cæterùm in pupillari substitutione ordo successionis spectandus erit l. qui habebat ff. eo. Cuiac.

[*Si seruum alienum.*] CASVS. Quidam fecit testamentum, & in testamẽto suo seruum P. quem ꝓredebat liberum hoĩem, hæredem instituit: & postea adiecit, & si institutus hæres nõ erit, Mæuium

Mæuium ei substituo, mortuo testatore apparuit, ꝙ ille quẽ testator errore deceptus credebat fuisse liberum, & tanquam liberum hr̃dem instituit, seruus erat P. & ita iussu P. dñi adiuit hr̃ditatem, qui eam dicebat sibi acquisitã: ex aduerso Mæuius substitutus viriliter se Pet. opponebat, & allegabat in hũc modũ: Ego dñe Pet. dico, ꝙ per aditionem serui tui in casu isto non potest tibi acquiri hæreditas: quia testator errore deceptus credebat liberum seruum tuum, quem sibi hæredẽ instituit: unde cũ in ueritate non tenuerit institutio facta: ideo deficiente institutione, dicome ex substitutione ad totam hæreditatẽ admittendum, & te omnino repellendũ. Sed in contrarium P. uidebatur sibi posse defendere hæreditatem, in hunc modum allegando cõtra, dicens. Domine Mæui, ego dico quòd ueritas præferenda est opinioni. unde cum in ueritate seruus meus fuerit iustitutus, & si hæres non esset, tu ei futurus eras substitutus: & ipse seruus iussu meo adierit hanc hæreditatem, mihi per traditionem totam hæreditatẽ acquisiuit, & uulgaris substitutio expirauit: & sic ex uirtute vulg. substitu. nihil iuris in hac hæreditate poteris uindicare, cùm per aditionem substitutio penitus sit extincta. & ita magis crescebat cõtentio inter P. Dominum serui instituti, & Mæuium substitutum: & ideo supplicauit Imperatori dicens, pro deo domine, si placet, terminetis istam contentionem, & dicatis quid iuris est in casu isto proposito? Ad hoc respon. Amice, si quis alienum seruum patremfamil. arbitratus, hæredem instituerit: & si hæres non esset, Mæuium substituerit: licet iste seruus per errorem institutus, iussu domini adierit hæreditatem, non tamen substitutio uulgaris penitus euanuit: imò Mæuius uulgariter substitutus in partẽ hæreditatis acquisitæ admittendus est. Sed domine, qualiter respondebitis ad allegationes hincinde propositas? Ad hoc respon. Amice, allegatio domini pro seruo instituto, locum habet in eo seruo quem testator sciens esse seruum, hæredem instituit. Illa enim uerba quæ ponuntur in uulgari, Sed si hæres non erit: in eo quem testator in rei ueritate scit esse seruum, intelliguntur, si neq; ipse seruus institutus acquirit sibi hæreditatem, neq; domino præsenti, neq; futuro: quia tunc demum admittitur substitutus, si in hoc casu primo ignorabat ipsum esse seruum: & ita non omnino obtinet allegatio domini. Allegatio uerò Mæuij substituti locum habet in eo seruo quem testator sciens hominem liberum instituit, & ei uulgariter substituit. Ista enim uerba scilicet, Si hæres non erit, in eo seruo quem testator scit esse patremfamil. hoc significant: si neq; ipse sibi acquirit hæreditatem; neq; illi cuius iuri postea subiectus erit. tunc enim demum ad hæreditatẽ admittit substitutus. sed certè secus erat in casu proposito. nam testator credebat ipsum esse liberum, & in rei ueritate seruus fuit: unde non est mirũ si aliud in j. rñ. quàm in ij. uel tertio statutum sit. Nec uideatur alicui nos aliquid durũ in hoc casu statuisse. Nam ita Titus Cæsar in persona Parth. serui sui quondã à testatore per errorẽ instituti constituit. Fr. de Aret.

a *Patremfamilias.* i. liberum hominem. Accursius.

Additio. Et hoc uerum, nisi error esset in ea personæ qualitate, quę præsumeretur causa finalis ipsius institutionis, puta in consanguinitate: ut l. si pater. C. de hæred. insti. Ang.

b *Iussu.* quem iussum necessario oportet præcedere: ut ff. de acquiren. hæred. l. si quis mihi §. iussum.

c *In partem.* sed in quam? Rñ. hæreditas in duas partes diuidit̃: & iterum unus semis diuidit̃ in duas partes: quę sunt duę quartæ totius: & unam harum particularum habet dominus instituti, aliam substitutus: ut ff. de hęre. instit. l. si paterfami. in fine. Sed de alio semisse qd erit? Rñ. quidam ꝙ substitutus hẽt, inspecta opinione testantis, s. qui credidit institutum liberũ fuisse: & ita per consequens credit substitutum admitti, si hęreditatem sibi institutus non acquisierit, uel alij cuius iuri postea subiectus foret: ut in fine huius §. ergo si aliquod istorum duorum non contingit, debet habere substitutus secundũ opinionem testantis totã hæreditatem. sed quia non erat liber, ut testator credidit, de æquitate datur domino ipsius quarta hr̃ditatis. & facit pro hoc illud generale, opinionẽ considerandã: ut ff. pro empt. l. ij. §. si à pupillo. in gl. si in re. & ff. de acquiren. hære. l. is ꝙ putat. Alij dicunt ꝙ dño datur, considerata ueritate magis quàm opinione: quia uerè seruus eius domini factus erat ille qui institutus fuit: quod uerius esse uidetur, ueritate magis attenta. unde facit & illud generale, ueritatem spectãdam: ut infra de leg. §. si quis rem. Accur.

Additio. Dic quòd ultima opinio glossæ est uerior: & ita not. gl. & do. in dicta. l. si paterfamilias. uidelicet ꝙ dominus serui habeat totum alium semissem. Angel. Aretinus.

d *Illa enim uerba.* nunc mutat casum: nam supra dixit quando aliud arbitrabatur testator, & aliud erat. in his autem duobus responsis, quæ sequuntur, idem est id quod arbitratur testator. Accursius.

e *Si hæres non erit.* quæ apponuntur in substitutionibus uulgaribus.

f *Testator scit.* & uerum scit. aliàs enim non diceretur scire, nisi esset: ut ff. de aqua pluuia arcenda. leg. ij. §. idem Labeo ait cum quæritur.

g *Erit.* scilicet liber factus.

h *Neque alium.* i. si neque sibi. si liber fieret, uel domino suo præsenti uel etiam futuro quærat.

i *Effecerit.* nam tunc quando non est aliquod istorum duorum, admittitur substitutus.

k *Arbitratur.* scilicet testator, subaudi, & uerum arbitratur. Accursius.

l *Subiectus.* puta quia uendidit se ad pretium participandum, uel quia dedit se in arrogationem, quod potest.

m *Acquisierit.* supple in litera. At in nostro casu, primo scilicet huius. §. aliud est, & aliud arbitratur. unde ibi in partem admittitur, ut ibi diximus. & hæc omnia sic distinguendo seruauit princeps, quando seruus suus fuit institutus, & alius substitutus, ut hic dicit, & ff. de hæredibus instituendis leg. & hoc Titius. Collige ergo talem distinctionem: quia cum hæredem aliquem instituo, & si hæres non erit, substituo: aut scio liberum, aut scio seruum, & tunc seruatur quod in secundo & tertio responso huius. §. dicitur. Aut puto liberum, sed falso, cùm sit seruus, & tunc subdistinguo. aut per eum uolui aut nolui alium fieri hæredem, quia hoc expressi, & tunc seruatur mea uoluntas: ut C. de hæredibus instituendis. l. cùm proponas. in glo. pen. ibi, item not. quę est huic contraria. Aut est dubium an uolui uel non alium fieri hæredem per eum: & tunc seruatur quod in principio huius. §. dicitur. Si autẽ puto seruum, cùm sit liber: a hic casus indubitabilis est, scilicet quòd erit liber hæres. Accursius.

n *Serui.* scilicet instituti, b cui fuerat alius substitutus. Nam diuisa fuit hæreditas inter Titium dominum serui, & inter ipsum substitutum: ut patet in leg. & hoc Titus. ff. de hæredibus instituendis.

TITVLVS XVI.
DE PVPILLARI substitutione.

Qui liberos impuberes in suis habet sacris constitutos, non solùm uulgariter, id est si hæredes non erunt, sed ẽt pupillariter, si hæredes fuerint, & intra pubertatem decesserint, eis substituere potest. ideo primo casu contingente, substitutus fit testatoris hæres: secundo uerò casu: ipsi pupillo hæres efficitur.

Liberis.] Totus iste titulus diuiditur in sex partes. Primo ponit qualiter quis possit facere pupillarem substitutionem. Secundò de exemplari substitutione cui fieri potest. Tertiò redit ad pupillaris substitutionis materiam. Quartò, quòd etiam exhæredatis potest fieri illa substitutio. Quintò circa pupillarem substitutionem aliquos casus ponit, & potissimum usq; ad quam quantitatem fieri possit. Sextò, quòd maiori uel puberi uel extraneo fieri non potest pupillaris. Secunda ibi, Qua ratione. Tertia ibi. Igitur. Quarta ibi, Non solum. Quinta ibi, Quæcunque. Sexta ibi, Extraneo. Litera in hoc titulo est planissima: ideo pone casum per teipsum.

Liberis

Opinio an sit ueritati anteponẽda.

† al. Tiberius. Flo. Vide Alci. lib. dispun. 1. c. 2. & Catellianum Cottam in dictione, testamẽtũ.

Sic princeps põt esse iudex in causa sua. cõ. cor. l. & hoc Tit. ff. de hære. institu. & rõ huius tex. fit magis ex uoluntate principis, quã ex subtilitate rationum. Aeg. Per.

a) In dubio aũt error nõ pſumitur: & tunc hoc cõſiſtit in aio testatoris: qui nõ probatur nisi ex coniecturis, q d aũt in filio uel monacho instituto cu datione substituti uulgaris: quos testator credebat esse sui iuris, uel ẽt sciebat esse alieni, & an hæres primi istituti ex iure deliberãdi pferatur, an substitutus, uide Angel. hic.

b) Ista gl. nõ est Accursij, sed additio.

Substitutio pupillaris hēt quatuor necessaria.

a *Liberis.* nota ex hac litera tria esse necessaria vt pupillaris substit.tenea.t. Primùm, vt sit de liberis cui substituit. nā extraneo substitui non pōt: ut ff.eo.extraneo. Secundum, q̄ sint impuberes. nam puberibus nō potest substitui: vt ff.e.§.masculo. Itē tertio q̄ hēat in ptāte: ut in hac litera probat̄ p ordinē. Emancipatis autem non pōt substitui: vt ff.eo.l. ij. §.j.

Forma huius pupillaris substitutionis ponitur ca. Raynuci' in gl. sup verb. liberis post prin. extra de testam.

a) Et est ratio: quia substitutiones sūt de iure ciuili: secundū quod emancipatus habetur pro extraneo. fallit tamen hoc in milite, vt l. miles ita §. exhæredato ff. de test. mi. dū modo filius nō sit in ptāte aui. aliàs secus. l. cū filius. ff. e. titu.

a Item est necessarium quartum, q̄ filij sint instituti, vel exhæredati: aliàs nullum esset principale testamentum: vt ff. de exhære. lib. in prin. & ff.e. l.j. in fi. vnde nec pupillare ualeret, vt ff.e. §. liberis. & hæc omnia similiter in nepotibus seruāt̄ si nō sint recasuri in sui patris ptātem: vt ff.e.l.ij.§. plane posth. aliàs cū sunt recasuri, nō ualet testm̄: cum in ea cā sint, vt eorum testamenta non ualeant, ēt si ipsi essent maiores.

b *Ita ut supra diximus.* f. vulgariter, supra tit.j. & hoc idem hic subiicit: vt si hæredes & cæt.

c *Hoc modo.* hic caute nota q̄ primo ponit verba institutionis, scdo substitutionis vulgaris, tertio substitutionis pupillaris. Acc. ADDITIO. Aliqui dicūt q̄ omnia sunt uerba pupillaris substitutionis: quæ ēt non hæredi & exheredato fieri pōt: cùm hic tex. non intendat exemplificare vulgarē. Io. Fa.

d *Esto.* Hæc est institutio tantum. Accur.

e *Et si filius.* ecce vulgaris. Accursius.

f *Siue hæres.* ecce pupillaris.

In suam tutelam. Vt q̄ sunt alieni iuris, manumissione sui iuris fiunt: ita q̄ sunt alienæ tutelæ, pubertate fiunt suæ tutelæ l. quotiens. §.j. D. de admin. tut. qđ planè est in suā tutelā uenire. Cuia.

g *Pubes.* bene facit quòd exponit: aliàs interdum pro quatuordecim annis, interdum pro vigintiquinq; annis ponitur hęc oratio, cùm in suam tutelam venerit. ff. de leg. iij. l. cum filio.

h *Quo casu.* supra dicto.

i *Patri fit hæres.* & solius patris habeat bona, secundum Azo.

k *Ipsi filio.* & nihilominus patri ut ff.eod.l. paterfamilias. & bona pupilli vndecunque quæsita sint, habet, vt ff.eod.l. sed si plures. §. ad substitutos. nisi in duobus casibus, vt in testamento militis, & arrogatoris: vt ff.eo.l. sed si plures. §. in arrogatore. & §. ad substitutos. in fine. Accursius.

l *Moribus.* aliàs à maioribus: vt C. de impu. & aliis substitu. l. humanitatis.

m *Aetatis.* vt masculi ante quatuordecim annos, fœminæ autem ante duodecim annos. ff. de testa. l. qua ætate. & supra qui manumittere non possunt. §. cùm ergo.

n *Excitati.* scilicet nos Iustinianus.

o *Constitutionem.* C. de impuberum & aliis substitutionibus. l. humanitatis.

Ad exemplum. Ratione successionis duo tantùm sunt genera substitutionum. Ratione personarum tria: vulgaris, pupillaris, Iustiniana. Ratione scripturæ quatuor: nam vel primus casus exprimitur, vel secundus, vel vterque, uel neuter. Cuiac.

b) Intantū q̄ cæteris exhæredatis vel ex iusta cā prætermissis vnum tantūmodo substituere pōt. An adglo. vbo. ad exemplum gel. vide sexgenera substitutionis notata in l. j. in gl. magna. C. de impub. & aliis substitu. & l. ult. §. p. b. qui dicit substitutio vulgaris in legibus sequentibus explicantur

Iberis a suis impuberibus quos in potestate quis habet, non solùm ita vt supra diximus b substituere potest, id est vt si hæredes ei non extiterint, alius sit ei hæres: sed eo amplius, vt si hīdes ei extiterint, & adhuc impuberes mortui fuerint, sit eis aliquis hæres: veluti si quis dicat hoc modo, c *Titius filius meus hæres mihi esto.* d *Et si filius meus hæres mihi non erit, siue hæres erit, & prius moriatur quàm in suam tutelam venerit, id est antequam pubes e factus sit, tunc Seius hæres esto.* quo casu h si quidem non extiterit hęres filius: tunc substitutus patri fit hęres. i Si uerò extiterit hīs filius, & ante pubertatem decesserit: ipsi filio k fit hæres substitutus. nam moribus l institutū est, vt cū eius ætatis m filij sint, in qua ipsi sibi testamentum facere nō possunt, parentes eis faciant.

Qua ratione potest pater filio impuberi pupillariter substituere, eadē poterit filio furioso, aut mente capto exemplarē substitutionē facere. itaq; sicuti pupillaris pubertate adueniente expirat, ita exemplaris furore sedato, & sanitate mentis restituta euanescit.

Qua ratione excitati, n ēt cōstitutionem o in nro posuimus Codice, qua prospectū est, vt si qui mente captos habeāt filios vel nepotes uel pronepotes cuiuscunq; sexus: liceat eis, et si puberes sint, ad exēplū pupillaris substitutionis certas personas p substituere: sin aūt resipuerit, q eādē substitutionē infirmari sancimus: & hoc ad exēplū r pupillaris substitutionis: q̄ s postquā pupillus adoleuerit. t infirmat̄.

Facta pupillari substitutione, censent̄ duo testamenta, vel vnū duarum hæreditatum. Aret.

Igitur in pupillari substitutione secundū præfatum modū u ordinata, duo quodāmodo x † sunt testamenta: alterū patris, alterū filij, † tanquā si ipse filius sibi hīdem instituisset: aut certè vnum testm̄ est duarum cārum, id est duarum hæreditatum.

Potest pater facere substitutionem pupillarem filio separatim si hæres non eris, Titius erit hæres: vt §. proxi. Alia tacita, quæ fit uerbis affirmatiuis: vt his, uos inuicem substituo: vt ff. de hę red. instituen. l. cùm in testamento. §. j. Item hæc, quisquis erit mihi hæres, sit filio meo impuberi hæres: vt ff.eo. l. qui liberis. §. hæc verba. & hæc vulgaris adita hæreditate expirat: vt C.e.l. post aditam. Secūda autem, scilicet pupillaris, similiter subdiuiditur: quia alia expressa, quæ fit uerbis affirmatiuis: vt hic, si hæres eris, & morieris in pupillari ætate, Titius sit hæres: vt §. proxi. Alia tacita. f. vt si vulgariter tantum pupillo substituatur. quo casu tacita subintelligitur pupillaris. sic & sub pupillari, tacita vulgaris intelligitur: vt ff.eo.l. nā hoc iure. in princ. & C. de impube. & aliis substitut. l. quamuis. & hęc adueniente pubertate expirat: vt in fine huius §. Tertia, scilicet exemplaris, sic ideo dicitur, quia ad exemplum pupillaris est inducta, ut hic dicitur. In multis tamen differūt: quia hæc etiā maioribus fit, sed illa tantum impuberibus. Item usq; ad certā ætatem fit pupillaris, scilicet decimumquartū annū, uel duodecimū annum in fœmina: ut ff.eo.§. masculo. uel etiā minus tempus certum, non maius: ut ff. eo. l. si ita quis substituerit. & l. in pupillari. at hæc exē plaris in incertum. Itē in hac scilicet exemplari, certæ personæ substituuntur: ut C. eodem. l. humanitatis. in pupillari autem quilibet potest substitui. Quarta autem, id est breuiloqua, fit ita, duobus hæredibus institutis: Vos inuicem substituo: et si ambo pupilli sunt. nam quatuor substitutiones his verbis breuibus comprehenduntur: & appellat lex hanc reciprocam substitutionem: ut ff.eodem. l. nam * hoc iure. §. j. Quinta, scilicet compendiosa, fit his uerbis aliquo instituto: quandocunque decesserit, Titium substituo. & si quidem hoc fiat à milite, pupillo uel non pupillo: ualet iure directo, quandocunque decedat institutus: ut ff. de militari testamento. l. miles ita hæredem scribere potest. §. j. nisi mater sit in medio. quo casu iure fideicommissi ualet, si pubes iam factus decedat institutus. ut C. eodem. l. precibus tuis. Si uerò paganus siue non miles faciat eam, ualet iure directo, si moritur institutus in ætate pupillari. Si uerò postea, tunc aut per hæc uerba fit, substituo illum: & tunc trahitur ad fideicommissariam: ut ff. ad Trebellianum l. Scæuola, aut per hæc uerba, te instituo: & si decesseris quandocunq;, tibi illum facio hæredem. & hæc non ualet: ut ff. eo. l. uerbis ciuilibus. Accursius.

Substitutio pupillaris.

Materiam huius §. tractat Gomez. 1 tomo. c. 6

Dictio quodammodo est nota improprietatis: ut hic, & l. in suis ff. de li. & posthu. gl. in l. si meę uacuā. ff. de acqui. poss. Aeg. Per.

Et sicut pater pōt facere filio impuberi testamentum: ita ēt pōt eidem eligere pupillarem substitutum ut habetur i ca. de exco. iuncta gl. super uer. definitū. extra de sepulturis.

Subst. vulgaris.

*aliàs, iā & infra.

Archangelus dicit eam communem Gomezius 1 tomo c. 7. n°. fin. in fine.

c) Et est ratio: q a tūc impeditur arrogatus non solum ex defectu ętatis testari: sed ex alio defectu, quia est subiectus alterius potestati, cui per dationē pupillaris substituti potuit prouideri: sm Christo. et proxa est l. 12 tit. 5. p. 6. tiens. precsi etc.

d *Et si filius.* ecce vulgaris. Accursius.

e *Pubes.* bene facit quòd exponit: aliàs interdum pro quatuordecim annis, interdum pro vigintiquinq; annis ponitur hęc oratio, cùm in suam tutelam venerit. ff. de leg. iij. l. cum filio.

f *Quæ.* scilicet pupillaris.

g *Quo casu.* supra dicto.

h *Patri fit hæres.* & solius patris habeat bona, secundum Azo.

i *Ipsi filio.* & nihilominus patri ut ff.eod.l. paterfamilias. & bona pupilli vndecunque quæsita sint, habet, vt ff.eod.l. sed si plures. §. ad substitutos. nisi in duobus casibus, vt in testamento militis, & arrogatoris: vt ff.eo.l. sed si plures. §. in arrogatore. & §. ad substitutos. in fine. Accursius.

k *Moribus.* aliàs à maioribus: vt C. de impu. & aliis substitu. l. humanitatis.

l *Aetatis.* vt masculi ante quatuordecim annos, fœminæ autem ante duodecim annos. ff. de testa. l. qua ætate. & supra qui manumittere non possunt. §. cùm ergo.

m *Excitati.* scilicet nos Iustinianus.

n *Constitutionem.* C. de impuberum & aliis substitutionibus. l. humanitatis.

o *Prafatum modum.* ut supra eodem, in principio.

p *Duo quodammodo.* Nota quòd duo dicuntur quo ad quid: qa duobus fit. nam instituitur hæres duobus, patri scilicet & filio

Item

Item duarum hæreditatum. unum verò dicitur, quia ab uno factum. & facit ad hoc ff. eo. l. patris & filij & ff. de conditioni. & demonstrationibus l. hęc scriptura & ff. de bonorum possessione secundum tabulas l. si ita scriptum §. fi. & l. vt bonorũ.

a *Formidolosus.* id est timidus & meticulosus.

b *Subiaceat.* quibus insidiis eum subiiceret substitutus, vt haberet eiꝰ hæreditatem, vt fecit Zacharellus.

c *Substitutionem.* scilicet cum ipsa institutione, nam hic est ordo, ut primo institutio, secundo vulgaris substitutio tertio pupillaris fiat: vt ſ. eodem titulo in principio.

d *Vocatur.* quæ est pupillaris.

e *Scribere.* vel etiam alia charta: quia & hoc fieri potest: vt ff. eod. l. patris & filij.

f *Proprio lino.* linum appellat ipsam chordulã quæ fit de lino: vt videmus fieri in literis domini papæ. in quibus chordulis testamẽti apponebantur septem sigilla de cera. Et ideo dicit proprio lino, quia si alieno, vindicaret dominus a & ita apperiretur: & consilium legis nullum esset. Vel dic ꝓprio, id est separato ab aliis partibus testamenti. Sed nonne magis insidiabitur substitutus, cum tantam ꝙ structionem, ideſt ordinationem videat, & ꝓpter se? Respon. hoc ignorabit an propter se an propter alium facta fuerit illa ordinatio. Accursius. ADDITIO. Nec ideo inualidabitur istud consilium, qa sub expressa vulgari tacita pupillaris cõtinetur: quia illud verum, nisi de mente tacita vel expressa testantis contrarium appareat: vt hic, & l. iam hoc iure

*) Doctores cõtra ꝓpter publicã vtilitatem, ad similitudinem tigni iuncti, ut per Io. Fab. & Ange. hic.

f *Cauere.* idẽ & si hoc nõ caueat, dum tñ separatim signet. Ac.

h *Non ideo minus.* quasi dicat, diximꝰ ꝙ sic caute fieri põt. Sed si non ita fecerit, nunquid valet ideo minus? Respon. non ideo minus &c. vt hic dicit.

i *Tabulis.* scilicet apertis. Accursius.

k *Exhæredatis.* scilicet substituere possunt.

l *Eo casu.* scilicet quando exhæredato substituitur.

m *Fuerit.* vt quia gratiosus erat hic pupillus, sic ut ei donaretur uel legaretur.

n *Id omne.* imò uidetur quòd tantum in eis bonis valet substitutio, quæ à patre peruenerunt ad filium exhæredatum: vt ff. de mili testa. l. miles. §. exhæredato. quæ est huic ꝙria. Sol ibi miles emãcipato substituebat: ꝙ in alio ſ. pagano nõ toletatur vt ĵ. eo. §. extraneo. & ideo cum vnum ꝓ eo inducitur, ſ. ꝙ põt substituere emãcipato, aliud ꝙ eũ inducitur, ſ. quòd nõ põt substituere emancipato, nisi in his bonis quæ sibi dedit, ut arg. ff. de iureiu. l. eũ q in pri. ADDITIO. Imò existẽti in ptãte ꝙ patet, qa exhęredatur: quæ exhæredatio esset inepta in emancipato. vn de dic ꝙ ibi loquit̃ in milite, qui instituto vel emancipato põt substituere pro parte, & pro parte non, secus in pagano. Ang.

b) Et ẽ ratio diuersitatis, qa substitutio exhæredati est simpliciter testamẽtum filij: ita ꝙ non patris à quo

o *Ad substitutum.* qui substitutus nullo potest grauari legato, ẽt in ea re quæ pupillo fuit relicta, ut C. de lega. l. cùm quidã. sed ipse exhęredatus sic, in re sibi relicta, ut ff. eo. l. cohęredi §. cũ si hæ in fi. §. Et no, hunc §. non pòsse hodie habere locũ, nisi talis sit impubes, qui possit esse ingratus, vt proximus pubertati vt no, ſ. qui. mo. tu. fin. §. item si in seruitutem. aliàs non potest exhæredari: vt C. de inof. testa. l. si quis in suo §. legis.

p *Institutorum.* vt ſ. eo. in prin. vsque ad proximum §.

q *Exhæredatorum.* vt supra proximo. §. concor. l. 6. ff. ſ. p. 6.

Non solùm autem hæredibus institutis impuberibus liberis ita substituere parentes possunt, vt si hæredes eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, sit eis hęres is quem ipsi voluerint, sed etiam exhæredatis. k Itaque eo casu l si quid exhæredato pupillo ex hæreditatibus legatisue aut donationibus propinquorum aut amicorum acquisitum fuerit: m id omne n ad substitutum o pertinebit. Quæcunque diximus de substitutione impuberum liberorum, vel hæredum institutorum, p vel exhæredatorum: q eadem etiam de posthumis intelligimus,

Non potest pater pupillo suo substituere pupillariter, nisi sibi faciat testamentum: & si non ualet testamentum patris, non ualet dicta substitutio. Aret.

Liberis autem r suis testamentum nemo facere potest, nisi & sibi r faciat s nã pupillare testamentum, pars. t & sequela est paterni testamenti: adeò vt si patris testamentũ non valeat, u nec filij quidem ualebit.

Pupillaris substitutio potest fieri singulis pupillis, vel ei qui ultimus morietur. Aret.

Vel singulis x liberis, vel ei qui eorum nouissimus y impu-

nullã quo tam hæreditatis accepit. & ideo in alieno testamento legare non potest secus si ex eadem vo lũtate quotam hæreditatis haberet substitutus: & substitutioni locus esse posset: ut hic Ang.

r *Et sibi.* hic not. quòd si filiũ exhæredet cui substituit: priꝰ sibi, deinde debet facere filio testamentum. Si autẽ eum instituat, tunc vel ante vel post ualet institutio vel substitutio: ut ff. eo. l. ij. §. priꝰ & §. sed si quis & §. sed & si. & §. fina. ADDITIO. Sed hanc repro. doct. quia nõ habet rationem: & dicũt istum text. & d. §. prius procedere quando substiturio fit ex interuallo: secus si eodem contextu quia non curat quid præcedat. Ang.

l *Fallit.* hoc fallit in milite qui põt substituere pupillo, licet non instituat sibi aliquem hæredẽ: vt ff. de vulg. & pu. sub l. ij. §. quisquis.

t *Pars.* sic ff. quẽadmodum testa. ape. l. pen.

u *Non valeat.* ſ. à principio: vt quia filius fuit præteritꝰ: vt ff. eod. l. si quis eũ in fin. l. vel alias ſ. non valet testm̃ à principio, cum multi sint modi quibus testamentum non valet: vt ff. de iniust. rupt. testa. l. j. Idẽ etiã si ex postfacto rũpatur in totum, ſ. testm̃ patris. Secus si pro parte tantum quia tunc: substitutio remanet: ut ff. eodem. leg. in substitutione. & ff. de inofficioso testamen. leg. Papinian. §. sed nec. Item hæc sunt vera, si iure ciuili expugnet̃ testamentum. Aliter aũt si iure prætorio: vt si per ꝙ tabu. expugnetur testm̃: quia remanet substitutio, ut ff. eo. l. ex duob. in fine. & l. ſe quæ huic l. ꝙriæ sunt. Sed certe aliud est cum expugnatur iure ciuili, vt hic: aliud cum iure prętorio, ut ibi nam prætor non potest facere esse nec definere hæredẽ, vt ĵ. de bon. possess. §. quos autẽ. Item not. hic ꝙ de alienis rebus quis testatur: vt pater de bonis filij. sic & aliàs ff. de donationibꝰ inter vi. & vxor l. cum hic. §. si donator. versi. si miles & ff. de iniu. rupt. testa. l. si quis filio §. sed & si quis fuerit Est & alius casus secundum quosdam: vt C. de sec. nupt. l. fœminę. §. fina. Sed de iure cõmuni aliter est: vt ff. de testa. l. eius qui §. j. & de iur. codi conficiuntur §. si post.

Facit ad hunc. §. caiu nostra in glo. j. in fin. extra de sepulturis.

x *Vel singulis.* põt. n. ẽe ꝙ qs habeat plures filios, & oẽs impuberes, si ergo cuilibet substituere vult, poterit. si aũt vltimo loco moriẽti, & hoc põt. vt hic, & ff. eo. l. vel singulis & hoc casu vno moriẽte ꝺ ferr̃ sua portio iure legitimo, ſ. ꝑ l. xij. tabularũ ad fratres: vt hic, & ĵ. de legit. ag. suc. §. j. Sed certe ex eo ꝙ tm̃ ultimo moriẽti substituit, vr̃ eos inuicẽ substituisse usq; adv ltimũ & ita iure substitutionis magis q̃ legitimo inter eos succedi vr̃: vt digestis de l. ij. l. Titia Seio §. Seia. in fi. quæ est huic ꝙ. Sed certe ibi dixit plus, ſ. ꝙ non alienarẽt ꝙ testator eis dimittebat & ex hoc ibi dr̃ iure substitutionis succedere: non qa ultimo tm̃ substituit: vt ff. de lega. iij. l. is qui. in fin. ADDITIO. Et no. ꝙ iste. §. est lex. ff. eo. ti. & incipit, vel singulis. ideo non ab re sic. §. iste debet incipere: & ita habent. correcti codices.

c] Etiam vnica oratione: ꝙ facit, vt si filiabus legentur cẽtum pro qualibet: quamuis verbis sint coniũctæ, nõ tamen habeãt ius accrescendi, ut l. huiusmodi §. quibus ita ff. de l. 1. Ange.

y *Nouissimus* id est ultimus: puta his uerbis Qui ex liberis meis impubes ultimus morietur, ei Titius hæres esto.

Substitui

a *Substituit.* scilicet pupillariter.
b *Nominatim.* sic ſ. de exhæreda.li.§.nominatim.
c *Hæres erit.* ſubaudi. ſit hæres filio meo.
d *Quibus* ſcilicet generalibus verbis.
e *Hæredes.* ſcilicet patris.
f *Extiterunt.* ſ. ipſimet

a) Quod facit ad materiã.l. fin. C. de edi. diui Hadri. tol. cuius beneficium datur hæredi ſcripto, Ang. quaſi dicat, cum ſubſtituitur ei qui vltimo morietur ſi unus p̃moritur, eius portio defertur ad alios fratres, & hoc fit iure legitimo. ſ. per l.12.tabu. Acg. Per.

hęredes. a nã ſęc9 ſi alij quærant, utputa patri vel dño. nã tales. ſ. pater & domin9 q̃ ſunt hæredes p̃ filiũ vel p̃ ſeruũ, ex his verbis generalibus non admittunt̃ ex ſubſtitione. Idem dicas de hæredę hæredis: vt hæc notant̃ ff. eo. l. cũ filio. & l. q̃ liberis. §. hæc verba. & l. ſequen.

b *Pro qua parte.* prout. n. dilexit teſtator eos inſtituit æqualiter uel inæqualiter. ſic ī ſubſtitutione prę ſumit̃: ut hic, & ff: eod. l. ſi pater. & ſ. tit. j. §. & ſi ex diſparib.

h *Vſque ad quatuordecim annos.* ſ. cõpletos nã pupilli eſſe deſinũt: vt ſ. q̃bus modis tut. fi. in pr. ſed intra hos annos poteſt ſubſtitui: vt ff. eo. l. ſi ita quis & l. q̃ plures.

i *Substitutio.* ſ. directa. ſi tñ aliqua verba ĩueniã̄t fideicõmiſſi ī teſta. iure fideicõmiſſi: ualebit: ut C. de fidēicommiſ. l. ſi frater tuus

k *Per fideicommiſſum.* q̃ * ſemp̃ feciſſe vī̃, cũ dicit ſi filius meus quandocunq; deceſſerit, ſubſtituo ei Vitalē. q̃a verbũ ſubſtituo, cum ſit generale verbum, & ad directam & ad fideicõmiſ. ſubſtitutionē poſſit trahi: ad id reſtringetur q̃ eſt rei aptius, id eſt ad fideicõmiſſũ: q̃a directa nõ habet locũ quando cũque decedit. & p̃bat̃ hoc C. de impu. & aliis ſubſti. l. precibus §. ſi verò ſubſtitutio b & ff. de vulga. ſubſti. l. cohæredi §. cum filiæ. & ff. de le. & ſena. con. l. in ambigua.

1 Concor. in ca Raynutius in glo. ſuper ver. liberis ante me, ibi, pupillaris eſt extra de teſtamẽtis. * Tu diligenter expende hãc glo. cuius contrariũ no. glo. in l. verbis ciuilib. ff. de uul. & pup. quæ uult quotiens ſubſtitutio directa fit, nunquam poſſit ualere iure directo propter defectum perſonæ quæ ea m facit, uel cui fit, ſed ȯbligatur iure fideicommiſſ. quæ gl. uera eſt, & hæc ſal. cũ præcedenti, ſecundum Bar. hic & Ioã. de Pla. Et vide Bart. in d. l. uerbis ciuilibus.

b] Nota q̃ ſubſtitutio cõpendioſa facta verbis communibus valet omni tempore teſta. proprie dr̃ rumpi, quando in eo. ſtatu manente teſtatore, ius ipſius teſta. vitiatur, vt patet in tali exẽplo: Quidam fecit teſta. ſolẽne, & poſt teſta. arrogauit impe. reſcripto quẽdã ſibi in ſilium: aut forte per prætorem aliquem ſibi adoptauit ſm̃ tenorẽ noſtræ conſtitu. nã in caſu iſto per arrogationẽ vel p̃ adoptionẽ iſti9 filij, qui nec eſt exhæredat9, nec inſtitutus, rũpit̃ teſta. ſicut rumperet̃ ſi poſt factũ teſta aliquis ſu9 hæres teſtatori agnaſceret̃. Et hoc dicit vſq; ad illũ. §. poſterio. quoq; Fr, n *Adoptauerit*, id eſt arrogauerit.

Conſtitutionẽ. puta au9 ẽ q̃ adop. vt C. de adop. l. cũ in adoptiuis. & ſ. de adop. §. ſed hodie.

p *Rumpitur.* ſi autẽ eum prius inſtituiſſet, nõ rũperet̃, licet poſtea arrogaret̃: ut ff. de lib. & poſthu. l. filio. §. fi. Si aũt fuit exhæredatus filius emãcipatus, & poſtea arrogetur, tũc non rũpit̃. aut extrane9, q̃ poſtea arrogatur: & tũc rũpit̃: vt ff. de ę̃ tabulas. l. non putauit §. ſi qs emãcipatum. Extraneũ autẽ ne potẽ accipe, qui nõ eſt ſuus hæres: cũ alius cũ præcedat. c aliàs fruſtra tũc exhæredaret̃: vt ff. d̃ uerb. obli. l. quidã cũ filiũ & de libe. & poſthu. l. ſi quis poſthumos. §. ſi filium. ADDITIO. Et hæc vera, q̃ãdo ante teſtm̃ fuit facta exhæredatio. quid autem ſi in eodem uel in uno teſtõ inſtituatur; in alio poſtea ſimpliciter exhæredet̃, aut ſi poſt ius quæſitum exhęredatio ꝙferatur? vide Ang. hic.

q *Quaſi agnatione.* i. ſicut natiuitate alicuius poſthumi. nam tunc certum eſt rũpi: vt ff. de iniuſto rupto teſta. leg. j. in fine. & l. iij. in prin. & l. certũ. d & hoc in maſculi teſtamento: ſecus in teſtamen. fœminæ: vt ff. de li. & poſtu. l Gallus. §. nunc de lege Velleia. in fi. & eſt ratio, quia præteritio matris habetur pro exhæredatione, vt. ſupra de exhere. libe. §. fi. ſed de in offic. teſt. agit talis poſthu. vt C. de inoffi. teſt. l. iij.

r *Rumpitur.* hoc eſt uerum ſm̃ quoſdam, quando, ſecundũ nõ ꝙcordat cum primo aliàs durat primum, ut C. de teſta. l. ſancimus. Sed certe hoc ſtare non põt, nam ſi ualet ſecundum, nõ ualet primũ: cum idẽ non poſſit duo teſtamenta facere: cum ex ſecundo

l *Obliget.* rogando eum per fideicommiſſum, vt reſtituat. Acc.

m *Tradamus.* vt ſ. de fideicommiſſariis hæredit. per totum.

QVIBVS MODIS TESTAMENTA &c.

Vſque nunc qualiter firmentur teſtamẽta, nũc qualiter iuſirmẽtur nã nihil eſt adeo firmũ, quod nõ rũpatur. in Auth. de nup. §. nuptias coll. quarta.

[*Quæ ab initio valent iure ciuili, aut rupti an irriti vitio infirmantur. Iure prætorio, per bon. poſſ. contra tabulas reſcinduntur. Cuiacius.*

TEſtamentum.] Totus iſte titulus diuidit̃ in quinque partes. Primò ponit qualiter teſtm̃ tollatur agnatione ſui hæredis nouiter adoptati. Secũdò qualiter per ſm teſtamẽtum tollatur primum. Tertio qualiter teſtamentum irritetur capitis demi. reſtantis. Quarto an uoluntas ſolennis poſſit tolli nuda uoluntate teſtantis. Vltimo, quòd etiam Imperator non capit ex teſtõ imperfecto. Secunda ibi in §. poſteriore. Tertia ibi, Alio quoque. Quarta ibi, Ex eo autem. Quinta ibi, Eadem oratione. CASVS. Dñe, uos uultis tractare quibus modis infirmentur teſtamen. dicatis mihi primo, quamdiu valet teſtamentum recte factum? Ad hoc reſp. Amice, teſtm̃ iure factũ ſemper ualet, donec aliquo modo rumpatur uel irritum fiat. Sed quid dñe, iam video quamdiu ualet teſtam. dicatis modo mihi, quando intelligit̃ teſtamen. rumpi? Ad hoc reſp. Amice,

terit, & intra aliquod tempus deceſſerit, alius ei ſit hæres: ſed hoc ſolũ permiſſum eſt, vt eũ p̃ fideicommiſſum k teſtator obliget l alij hęreditatẽ ei9 uel totã uel pro parte reſtituere. q̃ ius quale ſit, ſuo loco trademus. m

TITVLVS XVII. QVIBVS MODIS teſtamenta infirmentur.

Si quis facto teſtamẽto quempiam ſibi ſeu in filiũ arrogauerit, uel ex ſuis deſcẽdentibus aliquem adoptarit, protinu quaſi ſui hæredis agnatione, q̃ prius fecerat, rumpitur teſtamentum.

ITeſtamentum iure factum, uſque eò ualet, donec rumpatur, irritùmve fiat. Rumpitur autem teſtamentum, cum in eodem ſtatu manente teſtatore, ipſius teſtamenti ius † uitiatur. Si quis enim poſt factum teſtamentum adoptauerit n ſibi filium p̃ Imperatorem, eum qui eſt ſui iuris: aut per prætorem ſecundũ noſtram conſtitutionem o eum q̃ in poteſtate parentis fuerit, teſtamentũ eius rumpitur p quaſi agnatione q ſui hæredis.

Poſteriore teſtamento ex quo iure ciuili aliquo caſu adiri potuit hæreditas, quãuis adita nõ fuerit, rũpitur prius teſtamẽtũ.

Poſteriore quoque teſtamento quod iure perfectum eſt, ſuperius rumpitur: r nec intereſt,

† alias uis.

c) Intellige extraneum ex extraneitate, qua filius emãcipatus. & ſic nõ incepte exhæredatur: imò lex cõſuluit: ut § poſthumorum. ſupra de exhæ. li. & ita bene ſequitur glo. alias fruſtra &c.

d) Teſtamentum tamen rite factum poſtea p̃ ingreſſũ monaſterij non irritatur, ſed regulãtur ſecundũ authẽ. ſi quamulier C. de fac. ſan. eccle. dic ut per Aug. hic.

ex secundo tm̃ adeatur hæreditas. a Eꝫ in fn̄ia.nã ualet prima, nō secunda ab eo.& super eo.lata:ut ff.de re iudicata.l. iudex.

a *Ex eo.* s.posteriore testamento.

b *Existere potuerit.* nota non considerari ꝙ est, sed ꝙ esse pōt: ut hic,& ff.de hæredi.instit.l.pater filio. & ff. de iniust. rupto testa.l.cū in secundo in prin.& §.in futurū.Sed ꝫ ff.de liber.& posthumis l.si filius.Solu.ibi secundū testm̃ nō ualuit etiam in princ. hic aūt ualuit, licet ex eo non adeatur hr̃ditas.Itē nota ꝙ id ꝙ ualet plus,rūpitur p id ꝙ min⁹ ualet sic ff. de adimen. lega.l. legatum sub ꝺditione. §.j.Argu.ꝫ.ff.de rescinden.uendit.l. si id quod in prin.& §. fina. dic ut ibi notatur in glo.j.

c *Ideoque si quis.*s. institut⁹ hæres in secundo testamēto. Et iste uer. est exemplū quādo ualet fm test. & nō extitit ex eo hæres. & uide iij. exempla.

d *Decesserit.* quare non transmittit nec olī nec hodie ad hæredes: ut C. de cadu. tollen.§. in nouissimo.

[*Sed & si quis.*] Casvs. Dn̄e, iā uideo qualiter rumpit testm̃ primum per fm, licet fm testm̃ non habeat effectum: an plurib⁹ aliis modis rumpi pōt? Et rn̄.quòd sic nā aliquando rūpit primū per fm:ita tn̄, ꝙ utrūq; ualeat: si primū valet iure fideicōmissi, nō tanꝫ ex primo, sed tanꝫ ex secundo, ut liquet in tali exemplo. Quidā fecit testm̃ sollennitate obseruata postea fecit testm̃ fm simi liter cū debita iuris solēnitate: & in secundo testamēto instituit hæredem in certis rebus: & cum feciſſet secundum testamentū, adiecit, Volo quod illud ꝙ dixi in primo testamēto, ualeat. In casu isto dubitatur utrum primum testamentum uideatur ruptum per secundum? Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt primum testamentum per secundum sublatum esse: licet in secundo testamento hæres in certis rebus sit institutus. & uerba cōstitutionis prędictorum principum in hoc titulo inseruimus:& sunt uerba constitutionis hęc,Imperatores Seuerus & Augu.Coccio Campano salutem.Dubitari non oportet testamentum secundo loco factum, licet in eo rebus certus hæres scriptus sit,perinde iure ualere, ac si certarum rerum mentio in eo facta non esset, sed tanquam hæres esset simpliciter institutus.Veruntamen in hoc casu hæres scriptus in secundo testamento debet esse contentus rebus sibi in secundo testō datis,si sufficiant ad quartam totius: uel si non sufficiant,supleta sibi quarta ex lege Falcidia tenebitur vi fideicōmissi hæreditatem hęredibus scriptis in priore testō restituere:& hoc propter hæc uerba inserta in secundo testō ꝙbus testator expressit ut prius testm̃ ualeret. Et his modis supradictis,uidelicet arrogatione,& sui hæred.agnatione, & secundi testamenti constitutione,testm̃ iure factum rūpi intelligitur,& c.Cætera quæ in hoc titulo dicuntur,planissima sūt,

e *Sed & si quis.*iste.§.est lex.ff.ad Trebel.& īcip.Si ꝙs priore.Ac.

f *Priore testamento.*Nota hic argu,pro fn̄ia appellationis:utrum ex ea,vel ex prima agatur.* Sed ꝫ argu.C.de donationib⁹ inter uirum & uxorem.l.ex uerbis. Et simile pōt notari in l. penult,

Instituat.

extiterit aliꝙs hæres ex eo, a an non. hoc enim solum spectatur, an aliquo casu existere potuerit. b Ideoque si quis c aut noluerit hæreseſſe,aut uiuo testatore, aut post mortem eius antè quàm hæreditatem adierit, decesserit, d aut conditione sub qua hæres institutus est, defectus sit: in his casibus paterfamilias intestatus moritur. Nam & prius testamentum non ualet,ruptum à posteriore: & posterius æquè nullas habet uires; cum ex eo nemo hęres extiterit.

Etiam posteriore rite facto testamento in quo in certis rebus quispiam institutus fuit, primū cui hęres est uniuersalis tollitur testamentū: sin autē secundis tabulis vt priores quoque uim obtinerēt iusserit testator: tūc qui ex re certa scriptus est, uniuersam hæreditatē hæredi qui prior institutus est testamento,restituere tenetur.

Sed & si quis e priore testō f iure perfecto,posterius æquè iure fecerit: ēt si ex certis rebus g in eo hęredem instituerit,superius tamen testm̃ snblatum esse, C diui Seuerus & Antoninus Augusti rescripserunt, cuius constitutionis uerba & hic inseri iussimus, h cū aliud i quoque præterea in ea constitutione expressum sit. Impatores k Seuerus & Antoninus Augusti,Coccio Cā

ciusdem tituli.Acc. Additio. Tu dic ꝙ agitur ex prima in criminalibus.Idem in ciuilibus, si lapsu temporis sit confirmata, A puta quia est appellatio deserta:aliàs & per secundam sn̄iam, secundum Ioan.Fab.agitur ex utraque: sed secundum Angelum ex secunda,ex qua etiam agitur,si sit contraria primæ.

pano. l Testamentum secundo loco factum, licet in eo m certa rum rerum hæres scriptus sit, perinde iure ualere, n ac si rerū mentio facta non esset: sed tenere hæredem scriptum, o ut contentus rebus sibi datis, aut supplet a P quarta ex lege Falcidia, hæreditatē restituat his qui in priore testamento scripti fuerant, propter inserta verba secundo testamento,quibus ut ualeret prius testamētum, expressum est: q dubitari nō oportet.

B Et rumptum quidem testamē tum hoc modo r efficitur.

Per capitis diminutionem testamētum propriè fit irritū. Et largo modo testamentum rumpitur uel iniustum dicitur irritū & econtra.Aretinus. vide in 13 p.6.

Alio quoque modo testamenta iure facta infirmantur:ueluti cum is qui fecit testm̃, capite deminutus sit: s quòd quibus modis accidat, primo libro retulimus. t Hoc aūt casu u irrita fieri testamēta dicuntur, x cū alioꝙ y & quæ rūpuntur, irrita fiāt & ea quæ statī ab initio nō iure fiunt,irrita sint. Sed & ea q̄ iure facta sunt, & postea per capitis deminutionē irrira fiunt: possumus nihilo minus rupta dicere. Sed ꝙa sanè cōmodius erat singulas cās z singulis appellationi b⁹ a distingui,ideo quędā nō iure facta b dicūtur, quædam iure

g *Ex certis rebus.*quia totum habet,licet ex certa re sit institut⁹:& ideo rumpit̃ primum testm̃: ut hic, & ff.de hr̃dibus instituēdis. l.j.§ si ex fundo.in glo.institut⁹. Additio. Et hoc uerum quādo in eo.testō.non est dat⁹ alius cohæres: aliàs haberet̃ loco legatarij,prętersq̄ in querela inofficiosi testī.de quo dic ut per Angelū hic.

h *Inseri iussimus.*hoc titulo statim.

i *Aliud.*scilicet quòd expresse confirmari pōt primū in secundo,& alia ut patet in sequētib.

k *Imperatores.*ecce uerba dict̄ę ꝺstitutionis. Acc.

l *Campano.* s. rescripserunt salutem.

m *In eo.*s. secūdo testō.

n *Valere.*Accipe, dubitari non oportet,quòd est.j. Accur.

o *Scriptum.*s.in secundo testamento.

p *Suppleta quarta.*s. si res sibi datæ non faciant quartam.

[*Ex lege falcidia.*]Lex falcidia est de legatis. Cæterum inducta etiā est ꝫstitutione Seueri ī donationib⁹ cā mortis:& S.C.Pegasiano in fideicōmissis.& ꝫstitutione Antoni. in codicillis factis ab intestato. Hic loc⁹ indicat eā obtinere in fideicōmissis.Cuiac.

q *Expressum est.* Nam testator uoluit primū testa.manere: & tn̄ non potuit,nisi de iure fidei com. ex tacita tn̄ uolūtate,quæ ex secundo testamento percipitur,remanet primum: ut si dicam in secūdo ideo instituo talem, quia mortuus est quem institueram in primo. nam si errauit.remanet primus hæres,& legata ex utroq; præstantur,s.à primo hærede:ut ff.de hære.instī.leg.fin. Additio. Et sic ex qualitate prefationis colligitur causa finalis ipsius dispositionis:& tunc ab ea licitum est arguere.Angel.

r *Hoc modo.*s.tribus modis per arrogationem, & agnationem: vt s.eo.§.j.item & per secundi testamenti compositionem: ut s.eo.§.posteriore quoque.usque huc.

s *Deminutus sit.*licet minima capitis deminutione: vt j.eo.§. nō tn̄.in fi.& ff.de iu.codic.l.ꝺficiuntur.§.si post factū testm̃.sed ꝫ. s.de mili.testa.§.penult.Sed illud speciale est in milite.Potest & alius modus irritandi testm̃ adiici: quia per legem quādoque cassatur in duobus casibus:b ut in auth.ut cum de appella.cōgno.§.si quis de prædictis.& §.si unum ex parentib.colla.viij.

t *Retulimus.*ut supra de capit.deminu.

u *Hoc autem casu.*s.cum quis capite deminuitur.

x *Diuiditur.*scilicet proprie·

y *Alioqui.*s.si improprie dicere uelim,& large.

z *Causas.*i.differentias.

a *Singulis appellationibus.*i.propriis nominibus.& facit ff. de sup. leg.l.Labeo.§.fina.

b *Non iure facta.*c ut sunt illa quæ carent solennitate testiū. Vel qn̄ testator non habuit testī factionem,& fecit.vel quādo filiū in potestate constitutum præteriuit:ut l.j.ff.de iniu.rup.testa.

poris lapsu:ut pote ꝙ appellatio desiderat̃ & agitur ex prima. Aut confirmatur per secundā & ex ea agitur. gl. in l.hæres.vbi Barto. C. de appel.

b) Primus casus est quādo ille qui cognouit se hæredem scriptum in testō testatorē inopia laborātem nō alimētauerit, imo illū passus est fame necari. Secūdus casus est quando testatorem ab hostibus captū nō redimit: tunc indignatione quadam hęredis testamentū uiribus uacuatur. Appterea ꝙ hæreditas ex eo nō aditur &m Christoph.

c) Ista gl. cum duabus sequētibus nō sunt Acc sed additiones.

a) Hoc uerum ubi fiūt exinteruallo: alias in eo. contextu & coraēisdē testibus posſent duo originalia cōfici. Io. Fa.

Dic ꝙ aut primā sentētia tem-

H Rumpi.

a *Rumpi.* scilicet tribus modis: uidelicet per arrogationem, per agnationem, & per secundi testamenti compositionem.

b *Irrita fieri.* ut per capitis deminutionem testatoris, uel quando hęres iustitutus non adit hæreditatem: quia tunc testamē / A tum constituitur irritum, ut l. j. ff. de iniust. testa.

c *Signata sunt.* & postea testator capite deminutus est.

d *Ciuis Romanus.* ut quā do maximā vel mediā capitis deminutionem passus fuerit, & postea restitutus.

e *Suæ potestatis.* ut in minima. Accur.

f *Fuerit.* & aliquo indicio uolūtatē primā retineat. ut ff. ꝺ bono. possess. secm tabulas. l. qui ex liberis §. testamento.

g *Libertatem.* imò ēt facto seruo testatore, ut ga capitur ab hostib⁹, & ibi seru⁹ moriat. nā tūc ualet testm̄: vt ꝫ qb. nō est p. facere test. §. fi. quæ est ꝛ sed illud ē pp fictionē i. Cornel. ut ibi & ff. ꝺ vulg. substit. l. lex Cornel. ANTITIO. Et tūc quādo impedimētū tollit̄ p uiā fictionis, vt ibi: uel restitutionis in integrū à prīcipe: vt l. si qs filio §. penu. ff. de iniust. test. recōualescit testm̄ ēt de iu. ciuili, nisi quo ad relictū tali dā nato factū, uel ipsi⁹ īstitutionē sm Ange. hic.

h *Secundum tabulas.* Nota ꝙ de iure ciuili non admittitur: cum sit irritū testā. sed iure prætorio: quo inspecto non potuit īfirmari qꝺ erat factū: cū circa talia ius prætoriū non habeat vim: ut). de bono. possess. m. tabulas. l. qui ex liberis §. testamento. Acc.

i *Solo.* bene dicit solo, quia si plus interueniat, licet non sit perfectum, secundum tamen quandoque rūpit prīmum: ut in fine huius § dicemus.

k *Nisi it.* scilicet dicēdo hæc uerba, nolo testamentum quòꝺ feci ualere.*

Irrita fiant. Et ideo ne fiscus admittat̄ ꝙ tunc solet admitti, cum non infirmato testō aut hæredem testator indignum dixit, aut eius tantùm deleuit nomen: l. hæreditas. l. cùm quidam. l. cùm tabulis §. ult. D. de his quib. ut indig. Cuiac:

l *Perfecte fuerint.* imò quandoq; & si sint imperfectæ, secundæ rumpunt primò factas: vt C. de test. l. sancimus. quæ est contra. D Sed ibi tam ex cursu decennij, quam mutatione uoluntatis illud euenit, non sola mutatione. Item ꝛ ff. de milit. testamen. l. eius militis §. militia missus. Sed ibi primum erat minus solenne, iure communi inspecto: vnde facile potuit rumpi. a Itē ꝛ ff. de iniur. rup. testa. l. ij. sed ibi fm licet non sit perfectum iure communi, est tamen perfectum iure militari: vnde rumpit primum. Item contra C. de test. l. hac cōsultissima §. si quis autem Sed ibi in secundo fuerunt instituti, qui & aliàs ab intestato successuri erant: unde facile rumpit̄ primum testm̄ in quo extranei sunt instituti. & facilius admittuntur uenientes ab intest. vt arg. ff. de vulga & pupi. substitut. l. si filius. Item contra C. de testa. l. nostrā & ad idē contra ff. si tab. test. nullæ ex l. j. § si hæres. Sed in istis legibus plus fecerat testator vt rumperet primum quia incidit, quod magis est, quàm si aliud testamentū facere uoluisset arg. ff. de his quæ in testa delentur l. ij. Item cōtra ff. de acquir. hære. l. Claudius. * Sed ibi non ualet primum: non quia ruptum sit a secundo, sed quia hīs institutus in primo nō adiuit ex eo hæreditatem: vnde non ualet testm̄, ꝙ hæ redē non habet: ut ff. de his quæ in testam. delent̄. l. proxime, nec potuit eā trāsmittere suo hæredi adeundā: vt C. de caducis tollēdis l. vnica §. in nouissimo. Item ꝛ C. de his qui. ut indignis. l. hērditas. Sed ibi dixit talia verba, ꝙ hæres erat indignus, vel similia, quæ plus faciunt quàm si simpliciter diceret nolle prius valere: vel quàm si secū dū cœpisset facere: & ideo ibi receditur à primo. Vel dic illud ꝙ hic dicitur, esse uerum de iure directo, ut nō rumpatur primum, sed tm̄ auferatur ei hæreditas ut indigno: ut ibi, cum hoc cogitauerit testator: ut arg. ff. de condi. instit. l. quidam. in fine.

m *Nullum est.* not. nihil esse ꝙ perfectū non sit C. de his quibus vt indignis l. cum Syllanianū. in fi. Sed ꝛ. ff. quemadmodū testamenta aperiā. l. ij. §. testm̄. Sed ibi abusiue dr̄ aliqd, ꝙ nō erat perfectum. Itē ꝛ C. de testamētis. l. hac ꝛsultissima §. ex imperfecto. Sed illud speciale est fauore liberorum, vt ibi dī: sicut & illud est speciale in illis, vt dif ficilius rūpat testator illud in quo ipsi instituti sunt: ut in auth. de test. imper. §. penult. col. viij.

n *Expressit.* scilicet diuus Pertinax.

o *Reliquerit.* s. in solenni testamento: quod facit ut duriorem faciat aduersarium suis aduersariis: b quæ institutio est odiosa & inuidiosa, ut ff. de hæredib⁹ instituēdis l. penultima.

p *Ob eam causam.* s. litis. nam si legitimas non probat, s. princeps, multo minus probabit nō legitimas. Accursius.

q *Probaturum.* id est commendaturum.

r *Admissurum.* id est nisi solenniter sit institutus, nollet etiam nomen hæredis habere. Accursius.

s *Auctoritas desit.* ut quia aliquid desit propter quod testamentum non ualet cum multa sint in eius factione necessaria, ut supra de testam. §. j. & ij.

t *Rescripserunt.* vt C. de testa. * l. ex imperfecto.

u *Inquiunt.* Imperatores.

x *Soluti.* ut ff. de legi. & sena. con. l. princeps & facit ff. de iure fis. l. fiscus j. §. fi.

y *Viuimus.* i. viuere uolum⁹: vt hic, & C. de legib⁹ & ꝛstitutionibus prin. l. digna vox & facit ff. de leg. ij. l. ꝙ prin. & l sequen. & ff. de lega. iij. l. ex imꝑfecto & ff. de in offi. test. l. Papinianus §. si Imperator. ANTITIO. Imò ꝛ fiscū in dubio est ferenda sententia, si causa sit mere lucratiua: aliàs secus, ut hic. Angel.

TITVLVS XVIII.
DE INOFFICIOSO testamento.

Liberi indebite exhęredati, inofficiosi querela ꝓposita, parentū possunt impugnare testamēta: ꝙ ius parētibus quoq; à liberis exhęredibus factis cōpetit: item fratribus, turpi. s. ꝓsona instituta: reliqs autē cognatis nō cōceditur hoc querelæ beneficiū.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Qualiter ipso iure testamenta infirmentur supra titu. j. dictum est. Nunc autem qualiter officio iudicis, id est per sententiam iudicis intentetur querela inofficiosi testamenti.

Via plerunque.] Totus iste titulus diuidit̄ principaliter in duas partes. Primo ponit quib⁹ ꝓsonis cōpeta querela Secundo, quādo querela cesset. Secūda ibi Sed hæc ita. Item prima subdiuidit̄. Nam primo de querela descendentiū cōtra testamēta ascendentiū. Secūdo eꝛ de querela ascēdētiū ꝛ testamenta descendentium. Tertio de querela collateraliū. Quarto ꝙ querela est remediū subsidiarum. Secunda ibi, Nō autem

Diuisio.

* Nisi declaret uoluntatem suam in actis coram testibus & post lapsū decennii. l. sancimus C. de testā. Aegi. Per. a Vel dic quod ille casus non est ꝓprie exceptus à regula g a hic primū erat ualidum de iure cōmuni: sed ibi primum erat ualidum iure speciali ex priuilegio. Ang.

* Alias Clodius.

* Concor. c. 1. in glo. super uer. ab omnibus in fin. extra de constitu.

* Imo est Alexāder Imperator, ut d. l hic citata.

b) Et ita i dubio præsumitur propter fi sci extremam potestatem: secus ipsi uato: ut l. ex hoc §. sed & hæredi ff. de ali. iu. mu. cau. fact. Ange.

a) q. d. sit testamentū est imperfectū, non ualet etiā si princeps sit i eo institutus, secundū Alexan. de Imo. Aegi. Per.

Quia nihil ram ꝓ prium imperij quā legibus uereat ut dicitur in d. l. Aeg. Per.

aūt. Tertia ibi, Soror-Quarta ibi, Tā aūt. CASVS. Dñe, uos uultis tractare de querela inofficiosi testī. dicatis mihi si placet, quare querela inoffi. testī fuit introducta? Ad hoc rñ. Amice, ideo fuit introducta, ꝙa plerūq; parētes ex linea paterna in testō instituunt extraneos hr̄des, & liberos suos sine iusta cā ex hr̄dant: uel ēt ex linea materna prætereunt. id circo in subsidiūliberorū introducta fuit q̄rela inoffi. test. vt liberi ꝙ querunt̄ se ā parentibus sine iusta cā exhæredatos, aut inique p̄teritos, ꝑ querelā inofficiosi testī parentū suorū testm̄, in quo iniustè à beneficio siue successionis exhr̄dati sūt, aut ex linea matetna prætereriti, possint expugnare, & eo modo hr̄ditatē scriptis hr̄dib⁹ auferre. Et sub hoc verborū colore querelā ꝓponēt, quasi insanæ mētis fuissent parētes cū ordinarent testm̄. Non aūt dicēt parētes fuisse furiosos eo tpe quo fecerūt testm̄, sed recte quidē fecerunt testm̄: officiū tñ pietatis circa sanguinē suū omiserunt, liberos suos sine iusta causa exhr̄dādo vel p̄tereūdo, & instituēdo extraneos. Et hæc dicūt̄ usq; ad illū §. Nō aūt liberis. ī quo Imperator determinat in ꝙb⁹ cōpetit q̄rela inoff. testa. & plana est litera usq; ad illū. §. sed hæc ita accipienda. ī quo imperator determinat qualiter quis excludit̄ à querela inoffi. testa. Et sic̄r plana ē vsq; ad illum §. si tutor. Ad cuius euidentiam notandum est, ꝙ ꝙ semel approbat testm̄ agnoscendo aliquid ex illo testamento: postea idem testm̄ reprobare non potest. & similiter in casu contrario, qui ſ. reprobat testm̄, intentando querelam inoffi. testa. approbare, uel aliquid ex eo petere non potest. His breuiter p̄notatis, pone casum sicut ponitur in apparatu. Cætera quæ dicuntur, plana sunt usq; in finē tit. Fran. de Aret.

Exhæredant vel omittunt.] Satis erat dicere, exhr̄dant: nā & omissis tm̄, cis tm̄ datur hæc actio qui pro exhæredatis habent̄. cæteroquin omissis hæc actio nō dat̄. Verū nonnunq̄ institutis ēt hæc actio dat̄, ut puta si exhausta sit hr̄dit. nec legi Falcidiæ locus sit l. Papinianus §. iiij ff. eo. ti. Paulus lib. 4 sen. tit 5. Cuiac.

a *Exhæredant.* hoc refert̄ ad eos ꝙ ascendunt per lineā masculinā * & fœmininā: sed sequēs clausula respicit tm̄ fœmininam.

b *Vel omittunt.* hoc tm̄ ad fœmininā * lineā refertur. Nā illarū præteritio ꝑ exhr̄datione hr̄: ut š. de exhęred. lib. §. mater. Si autem aliquis de linea masculina omitteret filiū in ptāte, nullū ipso iure esset testamentum. si emācipatum filium omitteret valeret: sed per ꝫ tab. rumpit̄: vt š. de exhære. lib. in prī. & §. emācipatos. hodie etiam emācipatus præteritus potest dicere nullum ipso iure: ut š. de exhær. li. §. nostra, aliàs. §. sed hæc quidem & C. de lib. præt. l. maximum. Accur. ADDITIO Quod est uerum, si sine legitima causa sit facta prætereritio, aliàs contra tabu. habet locum, secundum communem opin. Ang.

c *Agere possint.* ſ. ab adita hæreditate intra quinquennium: a vt C. eo. l. scimus. §. fi. & l. si quis filium in fi. & ff. eo. l. Papinian⁹ in fi. & C. in quib. cau. in integ. resti. non est necess. l. ij. Et hoc proposita quadam petitione ad hoc vt testam. rescindatur: quæ non est actio prorsus, nec accusatio, sed medium tenet, & quādoq; actio, quādoq; accusatio dr̄: sd̄ ꝓpri⁹ dr̄ q̄rela: ut not. ff. eo. l. posthumus. §. si qs ex psonis in gl. j. & glo. si quis. in fine,

d *Qui,* scilicet liberi.

e *Queruntur.* i. conqueruntur.

f *Se exhæredatos.* à qualibet linea.

g *Præteritos.* ab aliquo de linea fœminina.

Institut.

Pietate enim, ut inqt Cic. ii. ar. uetus, est per quam sanguine cōiunctis patriæq; beneuolis officium & diligēs tribuitur cultus. Quid igitur à pietate alienius q̄ liberos ꝑ prios, hoc est sua ipsius uelut uiscera ne gligere.

Pone casum de Vitellio leno ne apud Val. Max. libr. 7. tit. Aegi. Per.

Pone casum in fi. lio. Terē. qui patrē exhęredauit, sed ꝑ fo vrbis ꝑfectus cōtra filium iudicauit: eum autē mouit patria maiestas, donū uitæ, & beneficium educationis, vt ait Val. Max. eo. & infra eo. §. uerſ. soror.

Pone c. de Tectio filio Tecti apud Vale. Max. lib 7. de test. resciſ. §. C autē. Aegi. Per.

Pone casum de Seputia & eius filiis, apud eundem Val. Maxim. Aggi. Per.

a) Supplementum autem legitimæ ēt præparatum transmittitur & durat 30. annis ſcūdum communē opin.

Tam autem naturales [s] liberi, quàm secundum nostrę constitutionis diuisionem [t] adoptati, [u] ita demum de inofficioso testamento agere possunt, si nullo alio iure ad defuncti bona venire possint. Nam qui ad hæreditatem totam uel partem [x] ei⁹ alio iure ueniunt, [y] de inofficioso agere non possunt. Posthumi [z] quoque, qui nullo alio iure uenire possunt, de inofficioso agere possunt.

Cessat querela, ubi aliquid relinquitur: quia tunc ad supplementum agitur.

Sed hæc [a] ita accipienda sunt, si nihil eis penitus à testatoribus testō [b] relictū est: ꝙ nostra constitutio [c] ad uerecundiam naturæ introduxit. Sin uerò quantacunque hæreditatis pars uel res eis fuerit relicta: de inofficioso querela quiescēte, id ꝙ eis [d] deest, usq; ad quartam legitimæ partis repleatur: licet non fuerit [e] adiectum, boni uiri arbitratu debere eam compleri.

Qui officij necessitatē coactus legatū ex eo ī quo exhæres fact⁹ quis ex his. Sed ibi nemo repulit agentem, repelli tm̄ potuit: vt hic. Sed an filij fratrum agāt? Vr̄ ex hac litera eos excludi. Sed cum hodie uocentur ab intestato, & fratribus æquiparentur: fortè & ipsis querela datur: ut in auth. de hęre. ab intest. ve. §. reliquum & in authen. vt fratrum filij. §. j. col. ix. quæ est in C. de legi. hære. auth. cessante & arg. ff. de inoffi. testa. l. posthumus. in prin. Sed respōdent quidam, ꝙ non admittuntur ad querelam: & tamen vnà cum eo qui pōt agere, admittunt̄ ab intestato: ut C. de inoffi. testa l. fratres & C. communia de succeſſ. auth. itaque. Vel posset rñderi ꝙ. admittuntur iure diuerso. nam frater agit querela, & rumpit: & filius alterius fratris cū sit ruptū testm̄, admittit̄ ab intestato. Accursius. ADDITIO Si autem esset solus, à querela excluderetur. Angelus.

h *Hoc colore.* i. hac honestate uerborum.

i *Nullum testamentū.* vt š. quib. nō est ꝑmiſſa. testa. §. item furiosi.

k *Liberorum parentibus.* ſ. est permissum accusare filiorum testm̄ quādo sunt ab eis exhr̄dati. & hoc accipe in filio pagano emācipato: aliàs si esset miles, nō subiiceret̄ q̄relæ: ut C. eo. l. fi. in fi. Item si esset in ptāte, testm̄ ipso iu. nō ualeret: ut š. q. nō ē ꝑmiſ. facere testā. in prī. & facit. ff. e. l. nam & si parentibus.

l *Soror autē & frater.* Hoc accipe in cōsanguineis & uterinis, vel ꝙ sanguineis tm̄. b nā uterini nō ꝑnt: vt C. eo. l. fratres. Et not. ꝙ duo dicit iste. §. primum, ꝙ frater & soror ꝑnt agere querela: ſm, ꝙ hoc verum est quando turpes ꝑsonæ instituuntur hęredes.

m *Turpibus.* ſ. infamibus ipso iure, uel ꝑ snīā, uel ēt de facto. ADDITIO Et talis īfamia iuris vel facti ēt excludit à q̄rela vt l. in arenā C. e. Ange.

n *Prælati sunt.* i. admissi sunt. & tunc turpib⁹ ꝑsonis, ablatiui sunt absoluti. Vel dic ꝓlati sūt. i. præpositi turpib⁹ personis, datiuè legendo.

o *Non ergo.* hoc refert̄ ad primū respōsū: uel potius ad ſm Acc.

p *Possunt.* ſ. de iure.

q *Vltra.* hoc ad ſm, vel poti⁹ ad primū, si rectè īspiciat̄ series textualis.

r *Agentes uincere.* ſ. etiā de facto agētes nō vincerent. melius ergo facerent, si se sumptibus inanibus nō uexarent: ut ff. eo. l. j. Sed contra ff. eod. l posthumus §. si

b) Dummodo sint ex legitimo matrimonio nati: alias secus, etiam si per rescriptum principis essent legitimati. Itē procedit iste text. si ue sint exhæredati, siue præteriti: dūmodo legitimam in totum uel in partem nō habeant: ꝙa tunc agūt ad supplementū: ut hic per Ang.

c] Ista expositio est mala: ꝙa arrogatis cōsulitur alio remedio, ſ. per condictionem ex l. ut ibi. & l. si arrogatio ff. de adopt. igitur &c.

* Beneficio cuius plenius ius cōsequuntur, quàm legati, ꝑꝑ accrescendi ius, ꝙ habent in testō ēt ex cā partis uel rei ꝙ habent legatarii: iuxta ea quę tractāt̄ in l. quotiēs de hæ. instit. C. in gl. ulti. ut hic, nescit Bald. &c. la. de Are.

Aduocati & procuratoris officium est spontaneum.

a *Si tutor.* testator extraneũ instituit, & filiũ exheredauit, & cui dã pupillo existenti in tutela filij sui legatum reliquit: ꝙ petiit filius nomine pupilli sui: non tñ ideo repellit̃ à querela suo nomine. Sed ꝛ ff. eo. l. fi. j. rñ. Sed ibi certè aduocatus ut procurator sponte faciebat, cũ illa officia sint spõtanea, ut infra mãd. §. mandatũ. at hic ẽt ex necessitate, quia tutela ex necessitate susc̃ipit̃: vt ff. ꝺ tuto. & cura. dat. ab his l. necnõ. & necessario gerit̃: vt ff. de admi. tuto leg. j. in princ.

b *Nihilominus.* nam uidebatur paternũ iudiciũ approbasse, & sic non posse postea querela agere: sed tñ nihilomin⁹ potest, vt hic dicit.

c *Patris.* sipsi⁹ tutoris imò exhr̃datus. Accur.

d *Sed si econtrario.* hic testator filium suum pupillum exhæredauit, & tutori quẽ ipsimet pater filio dabat, legatum dimisit licet ergo agat de inoffic. nomine pupilli, & succumbat: tñ ad legatũ admittit̃. Et ita not. arg. ex hoc & superiori rñso, ꝙ quis agit aliquid interdũ non vt ipse, sed vt alius. simile ff. de adopt. l. si pater §. qui duos & ff. e. l. si is qui §. si hęres & l. aduersus §. j. & C. de admi. tut. l. cũ quædã & ff. de cõpen. l. pẽ. C. de dolo. l. j.

a) Quod est uerum etiam in legitima quæ debetur parentibus, & an sit necesse ꝙ expresse relinquant iure institutionis, an sufficiat relinquere ꝙ legitima uel Falcidia: uide Ang. hic.

b) Quod satis uidetur exprimere si dixit, dono tibi hoc pro parte tua: arg. l. peto ī pr. ff. de le. 2. Et est rõ istius glo. quia legitima debetur ex bonis quæ reperiuntur tempore mortis in quibusnõ reperitur hæc donatio: cũ iã in uita patris patrimonium ꝑfectè exiuerat. Ange.

c) Idem in quarta debita parẽtibus secus in debita fratribus. An autẽ portio vnius filii in capacis accrescat alii uide Ange. hic.

c *Igitur quartam.* contrariũ formatur ex eo qꝺ habes s̃. e. §. sed hæc ita. ubi dicit etiam si min⁹ quarta habet, non agit querela, sed ad complementum. Sol hic loquitur ante Iustinianum, vt C. eo. l. cum queritur & ff. eo. l. Papinianus §. quoniam autem quarta. argu. s̃. secundum Iustiniani tempora, per l. C. eod. l. omnimodo. Et illud igitur, quod est hic, ponitur inceptiue. non illa tiue, sic ff. de iustitia & iure l. ius ciuile §. hoc igitur uel lege illa tiue ex eo quod habes supra eo. §. tam autem. in fi.

f *Iure legati.* sed hodie iure institutionis, si facit testm̃: ut ī auth. vt cũ de appel. cog. §. aliud coll. viij. a Si uerò alia sit uolũtas, sufficit quoquo relicti titu. ut in auth. de triẽ. & semis. §. j. colla. iij.

g *Inter uiuos.* s. data ea cõditione, ut hæc donatio inter uiuos in quartã cõputet. b, ut C eo. l. si qñ. §. generaliter & hic subiicit.

h *Aliis modis.* vt dotis causa, & donationis propter nuptias: ut C. de inoffi. testa l. quoniam nouella.

i *Diximus.* ut supra proxi. §.

k *Pro virili portione.* vt s. quilibet habeat quartã huius partis q̃ habitur⁹ erat ab intestato, ut C. eo. l. parẽtibus & l. cũ quæritur. hoc tñ est hodie iure authẽticorum mutatum s. ut tertia deb̃, si sũt quatuor uel pauciores. Si uerò plures sunt filij exhr̃dati, hñt dimidiã: ut ī auth. de triẽ. & semis. §. j. col. iij. q̃ ẽ C. eo. auth. nouissima. c Vnde uersus, Quatuor aut ꝫ dãt natis iura triẽtẽ: Semissem uerò dãt natis ꝙnque uel ultra. Et no. in fi. huius tit. ꝙ qdam dicũt hũc ti. hodie nõ habere locũ nisi inter fratres tur pib⁹ ꝓsonis hr̃dibus institutis: & hæc fuit sñia M. per auth. quæ est C. de libe. præteri. uel exhere. auth nõ licet & auth. ex causa. Sed nos dicim⁹ ꝙ habet locũ ut olim: ꝙ plenè dixim⁹ in auth. vt cũ de ap. cog. §. aliud col iij. in gl. nominatim in fi. & d. auth. ex causa nisi ꝙ quædã capitula in d. auth. circa querelã sunt innouata: vt qa olim nõ transmittebat̃ ad hæredem ẽt suũ, nisi esset p̃parata: ut ff. eo. l. posthumus §. fi. & l. seq: hodie sic ad suũ hæredẽ: ut C. eo. l. scim′ in fi. Itẽ olim quarta dabat̃, hodie triẽs uel semis, ut dictũ ẽ. Itẽ olim filij se gratos esse probabant, hodie hr̃des ꝓbant ingratos: ut C. eo. l. omnimodo in gl. arguantur. Itẽ no. hũc tit. loqui de gratis filiis. si n. essent ingrati, nihil teneret̃ pater eis dimittere: ut in auth. de hære. & Fal. §. exhr̃da

Pater filium: 14. casibus, filius patrẽ septem: & fratrẽ tribus exhæredare potest.

tos col. j. in gl. iuste. ibi, ut qa. & in auth. de immẽ. do. in filios §. hæc itaq; Et sunt causæ ingratitudinis. xiiij. quib. filij exhr̃dant et vij. quib⁹ pater à filiis: ut in auth. ut cũ de ap. cog. §. causas. & §. & hoc prædixim⁹. Et tres quibus frater à fratre: vt in auth. ꝺ nupt. §. ingratitudinẽ. Acc. ADDITIO. Istæ oẽs causæ facilè habẽtur ꝑ hos uersus: Bis septẽ causis exhr̃s filius esto. Si patrẽ feriat, uel maledicat ei. Carcere detrusũ si negligit, ac furiosum: Criminis accuset, aut paret īsidias. Si dederit grauia sibi damna, nec hoste redemit, Testari ꝓhibet, aut dat arena iocũ. Si prauos seqtur uel amat genitoris amicã: Non orthodoxus, filia quãdo, coit. Sed pater ex septẽ sinati spernet honorẽ: Hũc accusabit, dira uenena dabit. Testari uetat, aut uxorem diligit ei⁹: Nõ redimit captũ: dũ furit, odit eũ. Pellit̃ à fratre frater causis trib⁹: ut si Arguit hũc sceleris, uel ei uult tollere uitã: Vel si iacturã rerũ sibi mouerit unquam.

Portione quarta.] Sic rectè legit̃, quarta, Et sensus hic est: diuidi inter eos quartã omniũ bonorũ pro rata earũ partium, quas ab intestato habituri essent, ita vt virilis singulorũ portio sit quarta legitimæ partis. Sic igitur pro uirili diuidit̃, & ꝓ rata sine ἀναλόγως. diuidit̃. sic in. l. j. C. vnde lib. Cuiacius.

aliis modis h qui cõstitutionib⁹ continentur. Quod autem de quarta diximus, i ita intelligendum est, ut siue vnus fuerit, siue plures, quib⁹ agere de inofficioso testamento permittitur, una quarta eis dari possit: ut ea pro rata eis distribuatur, id est pro uirili portione. k

TITVLVS XIX.
DE HAEREDVM QVALItate & differentia.

Triplices sũt heredes. Ang. Ar. [illegible] 1. 21 n. 3 p 6

Hæredes autem aut necessarij l dicuntur, aut sui & necessarij, aut extranei. m

Seruus proprius hæres à domino institutus, dicitur necessari⁹: qa est hęres uelit nolit: bona tamen quæ post mortem dñi quærit, ꝓpria sibi reseruantur. Are. [illegible] 1. 3 n. 3 p 6. et l. 71 n. 3 p 6.

Necessarius hæres est seruus hæres institutus: ideòque sic appellatur, quia siue uelit, siue nolit, omnino post mortem testatoris protinus n liber & necessarius o hęres fit. Vnde p qui facultates suas suspectas r habent, solent seruum suum primo aut secundo, aut etiam ulteriore gradu hæredem instituere:

DE HAEREDVM qualitate & differentia.

*Quia hæredes de quibus supradictum est, diuersi sunt, ideo de eorum differentia & qualitate, id est differenti qualitate * videamus. Accursius.*

Hæredes. Totus iste not. tit. diuidit̃ principaliter in duas partes. Primò ponit regulam, quòd hæredum sunt tria genera. Secundo illa genera prosequitur, & declarat seriatim. Secunda ibi, Necessarius hæres.

l *Necessarij.* scilicet tantum.

m *Aut extranei.* de his autem omnibus hic titu. dicit per ordinem: ut ꝫ. proxi. §. & §. sui & §. cæteri.

[*Necessarius.*] Diuiditur in tres partes. Nã primò prosequitur primũ genus hęredũ s. qui sunt necessarij hæredes tantum. Secundo prosequitur fm mẽbrum siue genus, uidelicet qui sũt sui & necessarij. Tertiò prosequit̃ qui sunt extranei hæredes. Secunda ibi, Sui autẽ. Tertia ibi, Cæteri qui. Item subdiuiditur prima pars in quatuor partes. Primò, quis sit hæres necessari⁹ tantũ. Secũdò rõnẽ adsignat quare sic uocatur. Tertiò infert, ꝫsulẽdo testatori q non est soluẽdo. Quartò, ꝓuidet ipsi seruo Secunda ibi, Ideo. Tertia ibi, Vnde qui. Quarta ibi, pro hoc tñ.

n *Necessarius.* ad hoc vt sit necessari⁹, ẽ necesse ut sit seru⁹ testatoris tpe testã. vt hic & ff. eo. de hære. insti. l. si alienũ. in prin. d Itẽ & tpe mortis: ut s̃. de hr̃. insti. §. seruus. j. Itẽ ꝙ nõ sit alteri legat⁹. tũc. n. legatario quæreret hr̃ditatẽ & ipse ei⁹ esset: nisi idẽ seruus sibi substitut⁹ esset hr̃s & liber: vt ff. de pup. substi. l. fi. §. j.

o *Protinus.* id est statim. & si quidem purè instit̃utus est, à seipso libertatem consecut⁹ uidetur: vt ff. de acquir. hęre. l. ex parte & ff. de hære. insti. l. sed & si in conditione §. fi. & etiam ignorans: vt ff. si cert. peta. l. eius qui in prin. & in glo. status & ff. de testa. l. qui in domini.

p *Et necessarius.* nisi sit institutus sub hac ꝫditiõe, si uellet. q̃ verba faciũt eũ uoluntarium: sed in extraneo nihil opant̃: ut ff. de ꝫdi. insti. l. verba & ff. de hæredib. instituendis l. Cornel. Accur.

q *Vnde.* quia necessarius.

r *Suspectas.* vt quia sciunt se nõ esse soluendo: & facit s̃. quibus ex cau-

* Figura ẽ hẽdiadis. nam diuersa nomina in unã conueniẽtiã iungũtur. sic supra de tut. §. 1. ibi, uis atque potestas. i. violẽta potestas. Virg. Molẽque & montes. i. molem montium & ꝑteris libamus & auro. i. ꝑteris aureis & in prædã & ꝑtem id est ꝑtẽ prædæ. & C. de agri. & censi. in rubri. & l. Deo nobis ibi, legitime uel ex pacto. i. ex pacto legitimo. C de epis. & cle. Aegi. Per.

d) Dic hoc uerum si ue in solidum, siue pro parte fit hæres: ut ibi not. glo.

ex cau.manu.non licet in prin.& ſ.de uulg.ſubſtit.in prin.

a *Satis non fiat.*ſ.ab hoc ſeruo hærede & libero inſtituto.

b *Hæredis.* id eſt ſerui inſtituti. & hoc ne defunctus iniuria afficiatur, ut ſ.quib.ex cau.manu.non licet.§.j.in fine.

c *Incommodo.*quia inuitus hæreditati adſtringitur.Accur.

d *Cõmodum præſtatur.* ſic & aliàs inueniẽ in multis locis: ut q in uno caſu grauat̃ debet ĩ alio releuari: vt ff.de iureiu.l. eũ q in pr.in gl. ꝓbãdi.

e *Poſt mortem.*ſ.ante adita hẽditatẽ:ut C.ad Silan.de his q.vt indig.l.cũ Silanianũ. vel certè hic protinꝰ uĩ adita hæreditas, vt.d.l. cũ Silanianum alio caſu loquit.

ADDITIO. Scilicet quãdo libertas ẽ lega.ſine inſtitutione: q̃ ſtatĩ nõ cedit,ut l.unica.§. libertatibus.C.de cadu. tol.

f *Patroni.* id eſt qui eſſet patronus, ſi eſſet liber in uita illius.

g *Reſeruentur.*ſeparatione impetrata, ſi bona patroni nõ attingat, id eſt non inceperit adminiſtrare:ut ff.de ſepa.l.j. §.fi.aliàs .i. ſi incepit adminiſtrare, non poterit poſtea impetrare ſeparationem, niſi ſit minor, ut ff. de minori.l. ait prætor. §. non ſolũ. quo caſu tm̃,ſ. cum eſt minor,ſeparationẽ impetrabit: ẽt ſi iã attigerit hæreditatẽ,non aũt ut ab hæreditate ſe abſtineat:ut ff.de acqr hæred.l.neceſſariis.§. fin.

h *Non veneunt.*id eſt nõ uenduntur.

[*Sui autem.*] Iſte § diuidit in quatuor partes. Primò ponit qui ſunt ſui & neceſſarii hẽdes. Secũdo hoc limitat & reſtringit. Tertiò rationem reddit quare dicũtur ſui hæredes. Quartò rationẽ ponit quare dicunt̃ neceſſarij.Secũda ibi,Sed ut nepos. Tertia ibi, Sed ſui qdẽ. Quarta ibi, Neceſſarij.

i *In poteſtate.* aliàs ſi ſũt emancipati, extranei ſunt,ut j.eo. §. cæteri.

k *Deſierit.* improprie ponitur, quia uiuo patre non fuit hæres: ſed dicitur deſinere quantum ad id quod futurum erat.ſic & aliàs: ut ff.uſufruct. quemadmo.ca.l.iij.§.deſinere.

l *Interceptus.*ſcilicet filius.& aliàs eſt interemptus, aliàs interceptus id eſt remotus ab hoc ſeculo. Vnde Ouidius in ſua Metamorphoſi loquens de ranis, dicit.

Colla intercepta videntur.

m *Aliatione.*veluti emancipatione,uel deportatione: ut ſupra quib.mod.ius pa.pot.ſol.§. præterea & §. cum autem.

n *Succedit.*ita ut ẽt filius emancipatus repellatur, & nepos qui remanſit in ptãte ex eo,vel alio filio natus,admittatur:& hoc iure ciuili,ꝓ nõ cognouit emancipatos,quia erant capite minuti:ut j de hẽre.quæ ab inteſt.def.§. emancipati. de iure autẽ prętorio ſoli filij emancipati admittunt̃, non nepotes, ut d.§. emancipati.ſed per edictum de cõiungẽdis cũ emancipato liberis eius,admittunt̃ ſimul filius & nepos:ut ff.de coniũg. cũ emanci.l.j.ij.rñ.Quòd(id eſt, ꝓ ſimul nepos cum patre uel fratre patris admittat̃)locum hodiẽ non haberet, cum ſit ſublata omnis differentia quæ fiebat occaſione emancipationis;

vt ſi creditoribus ſatis nõ fiat, a & potius eius heredis b bona q̃ ipſius teſtatoris à creditoribus poſſideantur uel diſtrahantur, uel inter eos diuidãtur. Pro hoc tamen incõmodo c illud ei cõmodum præſtatur, d † vt ea quę poſt mortẽ e patroni f ſui ſibi acquiſierit, ipſi reſeruẽtur. g Et quamuis nõ ſufficiant bona defuncti creditoribus,iterũ tamen ex ea cauſa res eius quas ſibi acquiſierit,non ueneunt. h

Vt quis ſui nomine dignus ſit, duo copulatim interuenire neceſſum eſt, ut ſcilicet ĩ poteſtate ſit morientis,& priorem locum tunc temporis obtineat: quorũ alterum nequaquã ſufficere apto iure oſtenditur. & quãquam olim qui ſui erant,hi quoque eſſent neceſſarij, iure tamen prætorio eis abſtinendi beneficium conceditur.

Sui autẽ & neceſſarij hæredes ſunt, ueluti filius, filia, nepos neptisve ex filio, & deinceps cęteri liberi, qui modo in poteſtate i morientis fuerint.Sed vt nepos neptisve ſui hęredes ſint,nõ ſufficit eum eamve in poteſtate aui mortis tẽpore fuiſſe; ſed ops eſt ut pater eius uiuo patre ſuo deſierit k ſuꝰ heres eſſe,aut mortе interceptus, l aut qualibet alia rõe m liberatus à patris poteſtate. n tũc enim nepos neptisve in locum patris ſui ſuccedit. n Sed ſui quidẽ hæredes ideo appellãtur, o quia domeſtici p hæredes ſũt: & viuo quoque patre quodãmodo domini exiſtimantur. q Vnde etiam ſi quis inteſtatus moriatur: prima cauſa eſt in ſucceſſione liberorum. r Neceſſarij uerò ideo dicuntur, s quia omnino;ſiue uelint ſiue nolint, tam ab inteſtato,quàm ex teſtamento hæredes fiunt. t Sed his prętor permittit u uolẽtibus abſtinere ab hæreditate, ut potius parẽtis,quàm ipſorum bona ſimiliter à creditoribꝰ poſſideãt.

Qui non eſt in poteſtate morientis tempore mortis, dicitur B hæres extraneus.Areti.

Cęteri,qui teſtatoris iuri ſubiecti non ſunt, extranei hæredes appellãtur. x † Itaque liberi quo que noſtri qui in poteſtate noſtra nõ ſunt, hæredes à nobis inſtituti,extranei hęredes uidẽtur. Qua de cauſa & qui hæredes à matre inſtituuntur,eodẽ numero ſunt: quia fœminæ in poteſtate liberos non habent. y Seruus quoque hæres à domino inſtitutus, & poſt teſtamẽtum factum ab eo manumiſſus, eodem numero habetur. z

Extraneum hæredem (quo ex teſtamẽto ſibi delatam adſequatur hæreditatem) tribus tẽporibus eſſe capacem iura requirũt, teſtamenti ſcilicet tempore, & mortis teſtatoris, itẽ aditionis: media autem tempora inter prędicta,hæreditatis capeſſendæ eũ minimè inhabilem reddunt.

In extraneis hæredibus a illud obſeruatur, ut ſit cum eis teſtamenti factio : b ſiue hæredes ipſi inſtituantur, ſiue hi qui in poteſtate eorum c ſunt. & id d

vt in auth.de hæred.ab inteſt.§.j.col.ix. Acc. Quod eſt uerum, quando ab inteſtato ſucceditur nullo facto teſtõ : A vel facto,ſed nõ ſolẽniter : aut eo per querelã penitꝰ expugnato.ſecꝰ ſi per ꝯ tabulas de iure prætorio filius ſuccedat, quia ẽt hodie procedit dictus titul. de coniungend. & cæt. Angel.

o *Appellantur.* ſ.ſupradicti filii & nepotes. Acc.

p *Quia domeſtici.*Not.filiũ domeſticum patri. Sũt & alij multi domeſtici: ut C. de his q ad eccleſ. confu.l.præſenti.§.ſane.n. & ibi glo.j. Acc. ADDITIO. Et ideo ex furto facto ꝑ filium,ſeruum, aut uxorem, nõ oritur actio ciuilis vel criminalis:cũ ſit domeſticũ: niſi eſſet magnum. ꝓ no.ſm. Ang. hic.

q *Exiſtimantur.*ſ.ex artificio iuris ciuilis, ꝓ fingit eãdẽ pſonam patrẽ & filium, * ut C. de impub.& ali.ſub.l.fi.in fin. Itẽ eãdẽ uocẽ utriuſq; v. j. de inuti. ſtipul. §. ei qui.Itẽ & ideo uidetur dominus: * quia in bonis patris alitur ſicut ipſe pater:ſicut uxor domina dotis dicitur, & habere poſſeſſionẽ : ut C.de iure dot.l.in rebꝰ. ad prin.& in gl. iure naturali. & C. qui pot. in pign.l.fin. a Item & poſſeſſionem * uiuo patre habere vĩ filius,ut ff. ꝑ hærede.l.ij.in fine.hinc eſt quòd ſola adminiſtratio dicitur tranſire ad filium cũ pater moriẽ,ut ff.de libe. & poſthum.l. in ſuis.

r *Liberorum.*ut j. de hære.quæ ab inteſt.§.j.

s *Dicuntur.*ſ.dicti filij.

t *Hæredes fiunt.*ſ.iure ciuili inſpecto, aliud de prætorio : ut ſubiicit.ꝓ prævalet.

u *Prætor permittit.*ſ.liberis in poteſtate poſitis: non vt habeant neceſſitatem adire prætorem : ſed ſufficit ſi ſe non immiſceant, ut.ff. de acqui.hære.l. ei qui ſe & C. ſi mi. ab hære. ſe abſti.l.j.

x *Appellantur.* ſic C. de rei uxor. act.§. accidit verſicu. extraneum ADDITIO. Alio modo dicitur extraneus, ille cui nihil attinet vel non eſt de aſcendenti aut D deſcendenti linea quæ faciunt ad quæſtionem de eo qui promiſit non alienare in manum extrãneam, ſecundum Ioan. Fab.& Ang.hic.

y *Non habent.*ut ſupra de adop.§.fœminæ.

z *Habetur.*ſcilicet ut ſit hæres extraneus. nam non cõſequitur iſte utrunque, ſcilicet liberratem & hæreditatem ex domini teſtamento,quod eſt neceſſe ut ſit hæres neceſſarius, vt ſupra de hęredibus inſtituendis §.ſi uerò à viuo.

a *In extraneis hæredibus.* b iſte §. habetur ſub eadem uerborum forma in l.ſi alienum ſeruum ff.de hæredibus inſtit.circa princip.uſq; ad finem legis.

b *Teſtamenti factio.* paſſiue accipe,id eſt, ut poſſit capere ex teſtamento : quod poteſt quilibet, exceptis quibuſdam, quos nota.ſ.ritu.j.§.legari.

c *Eorum.*nam ſeruo inſtituto, domini perſona inſpicitur, ut ſ. de hære.inſti.§.ſeruus autem plurium.

d *Id.*ſcilicet quòd ſit capax,

! Et ideo filius eſt extraneus hæres matri.ex quo ſequitur ꝙ ſuitas cauſatur ex patria poteſtate, qua ſublata tollitur & ipſa ſuitas. Aegi. Per.

* Sic Chriſtus Ioan. 4. Ego in patre, & pater in me eſt. & filius eſt pars ipſi⁹ patris ſm Ariſt.li.5. Ethic. Ac. Per.

* Hoc uerum quo ad dominiũ interpretatiuũ & intellectuale: ſecus quo ad effectuale, & uerũ, q̃a dominiũ eſt quædã plenitudo quæ non capit plures in ſolidũ.l. ſi ut certo §. ſi duobus ff. cõmo.ſm Porc.

a) Dic ꝙ imò maritus eſt dominus & poſſeſſor conſtante matrimonio, non uxor,ut l. dote cum ibi no. ꝑ gl. & doc. C. de rei vin. Sed mortuo viro dominium trãſfertur in vxorẽ & ꝓinde eſt ac ſi ſemꝑ fuiſſet apud eam; ut d. l. in rebus C. de iu.dot. ſed in filiũ non tranſfertur : ſed continuatur:ut l.in ſuis ff. de libe. & poſthu.

* Hoc uerum de poſſeſſione interpretatiua, & intellectuali, nõ de vera & naturali. Aegi. Per.

b iſta gl. nõ eſt Accurſij.

a *Duobus temporibus*.aliàs tribus, & aliàs duobus. sed tamen tria spectantur tempora,ut subiicit.

b *Inspicitur*. a testamenti facti,ut cõstiterit institutio: & mortis testatoris,vt effectum habeat, ita est text. in l. si alienum ff. de hæred.instit.& re uera melius & ornatius quàm hic.

c *Mutatio*. ut quia medio tempore efficiatur non capax: tamẽ his tribus temporib[9] bene in uenitur capax [b] vt hic, & ff. de hæred. Institu.l. sed & si in cõditione.§. solemus & l.si alienum. tra extraneis Sed condit ff.de acquiren.hæreSe. l. si seruus eius qui. uid certe q̃ seruus ĩ ser tute nõ dicebatur capax,ut ibi,ex psona dñi principaliter erat:nam dñs erat non capax,vnde eo manumisso non nocet ei manumissio: cum præsumatur nũc, quod tũc fuerit capax. Item sunt arg. contra ff.pro empt.l.ij. in principio. & in authenti. ut cum de appel.cog.§. generalem.colla.viij. ADDITIO. Dic prout loquitur ibi in contractu emptionis,concordat: sed cum loquit. in aliis contractibus,contradicit: sed ibi loquitur in capace, & qui non patiebatur defectum in persona sua, sed hic secus. Angel.

d *Tria tempora*. scilicet in extraneo hęrede:sed in suo & necessario exigitur unũ secundũ Ioan.scilicet tempus mortis:ut ſ.eo.§. sui. Vel secundum Azo. ẽt tempus testamẽti inspiciẽ. tempus aũt aditæ hæreditatis non inspicitur, qa statim sunt hæredes patre mortuo,ſ.de iure ciuili: vt ff. de suis & legiti.l.in suis. In necessariis autem tãtum duo tempora inspiciuntur, ſt testamenti,& tempus mortis: ut ff. de hæred. insti. l. si alienum j. respon.& l.seruum.

e *Factionem*. ſ.in actiua significatione.

f *Acquirere*.ſ.potest.

g *Factionem*. in passiua significatione.

h *Sibi*.ſi sunt sui iuris.

i *Alius*.ſi sunt in alienapatẽte:ut hic,& ff. de testa.l. filiusfamil. & facit ff.de flu.leg.j.§.fi.

k *Abstinendi*. ut est suus hæres cui datur abstinendi facultas per prætorem:ut ſ.eo.§. necessarij. Accursius.

l *De adeunda*. nota hic quatuor proportionabilia, ſ. immiscere & abstinere,quę duo pertinent ad suos hæredes.Item adire & repudiare:quæ duo ptinent ad extraneos,vt hic dr̃.Sed quandoq; suus dr̃ adire & repudiare: vt C.de legi.hæred.l.defunctis.

m *Deliberare*.intra annum deliberationis petito tempore,& indulto ab Imperiali culmine: à nostris autem iudicibus intra nouem menses,& non nisi semel peti potest:ut C. de iure deliber.l.scimus,§.& hæc quidem. Accursius.

n *Omnibus*.nisi sint vsi iure cõi:[x] vt ff.de mi.l. uerũ.§. itẽ non restituitur.Itẽ nisi iurauerit adultus super cõtractũ:ut in l.Friderici,hac edictali.in auth.de pace tenẽda ĩter sub §.itẽ sacramẽta.l.ij.seu.quæ est in auth.sacramẽta puberũ C.si aduer.ven.*

o *Succurrit*,ut ff.de minorib.l.ait prætor.§. sed & si hæreditatẽ.

p *Maiori*.ſ.cuidam pro priuilegio.

q *Veniam*.abstinẽdi Ac.

r *Grande æs*.sic ff. de cõdic.indebi.l.ij. §. si quid & l.iij.

s *Gordianus*. sed ubi sunt leges istorũ Imperatorũ? Rñ.nõ habem[9], sed habet mẽtio earũ C.de iure delib.l. scim[9] in pr.

t *Præstitit*. aliàs præstauit.

u *Hoc*. ſ. vt aliquis non grauet̃ pp improuisũ debitũ, vel ẽt improuisũ si non est sufficiens hæreditas:ut C. de iure deliberã.l.scim[9].§. ex omnibus, & hoc facto inuentario si res præsentes sunt, intra tres menses:si abfuerĩt, intra annale spatiũ: ut C. de iure delibe. leg. scimus §. finautem dubius. & §. finautem à iocis

x *Constitutionem*.ut C. de iure delib.l.scimus.

y *Æquissimam*. quantũ ad tractatum.

z *Nobilissimam*. quantũ ad sententiam.

a *Constitutionis*. quæ de compositione dictiinuentarij loquitur.

b *Veteri grauamini*. Sed q̃ erat grauamẽj Rñ. tenebatur in solidũ omnibus creditorib[9] & legatariis, etiã si excedãt mẽsuram hrditatis: ut C.de iure deliberan.l fi. §.si uero postquàm. Si aũt petiit tẽpus ad deliberandũ, & fecit ẽt inuentariũ: creditoribus quidem tenetur in solidum. sed de legatis detrahit Falcidiã: siue adierit hereditatem intra deliberationis tempus siue nõ recusauerit. sed si non fecisset inuentariũ, omnibus in solidũ teneretur: vt C. de iure deliberan.l. fi: §. si autẽ hoc aliquis & §. si quis autem. Accursius.

c *Ad legitimã* ſ. iure ciuili.aliud si iure prętorio. tunc .n. necesse habet coram prætore agnoſ. ut C. de iure delibe.l. j. & l.puberem & l.ſuum. & C. qui admit. ad bo. posſ.vlt. ADDITIO Dic q̃ sola agnitio bonorũ possessionis facta corã prætore etiam non auctorante,sufficit, siue sit bonorum possessio ſm tabulas, siue ab intestato,siue etiam q̃ tabul. ut est gl. singu,in l.fin.§ j.C.de curat.furioſi.in uerb.pro antiq. Angel.

d *Nuda voluntate*.oportet tñ quod extrinsecus declaretur.[x] Si quid ergo pro hærede ueluti hęres gessit, ut hic dicit, tũc uoluntate illa declarat, nisi protestetur ese non ut hæredem facere:ut hic,& ff.de acquir. hęred.l p hæred.in pr.& l.gerit. Sed q̃ id quod dicit hic,nuda uoluntate, est C. de iure deliber. l. potuit.Sed certè est necessaria uolũtas,& actus, si ab actu incipias.sic & aliàs ff.de acquir.possef.l.quemadmodum.

adde d. Bal. imp[r]. ibi oportet pr[i]q extrinsecus declaret. Pro hærede. Ad. Lancel. adde idem tenere Gugen. in L. 4. tit. 6. p. 6. glo. 1. et sunt

a] Ista gl. etiam nõ est Accur. sed additio.

b] Nisi ex tali mutatione taciẽ induceretur repudiatio hæreditatis: vt qa faceret actum contrariũ incõpasibilem: puta intrando religionẽ fratrũ minorum. Idẽ in eo qui impetrauit primum beneficium uacaturũ: & interi duxit vxorẽ: uel habitum dimisit,quo resſumpto, uel mortua uxore vacat beneficium: ut hic p Io. Fab.

Hęredum capacitas quot temporibus est inspicienda.

Hæredes sui immiscẽt & abstinẽt, adeunt & repudiãt extranei.

Id est co

iure quolibet diligẽs paterfam.utere tur: quia non cuentus damni restitutionẽ indulget. ipd in cõsulta facultas.d,l. uerũ Aegi. Per.

*Et sic q̃ uulgo dicitur, hæreditaté nuda uolũtate posse adiri,ita religitur dummodo hęc uoluntas ad extra sit declarata secũdum Por.Aegi. Per.

* Gerit ſ hæredem, & animo eũ gnoſcit successionem. licet non attingat rem hæreditariã. l. gerit ff. de acquir. hæred. Aegi. Per.

c) Quæ ſ testatio non est necessaria ubi facit actum piũ, qui dilationẽ nõ recipit: nec relęuat vbi facit actum contrariũ ut c. cum M.Ferrat. de cõsil.lecundum. Io.Fab. & Ang. Arc.

a *Pro hærede.* id est factis ipsis gerendo pro hærede.
b *Obiisse.* aliàs enim nisi hoc sciat, non præiudicat sibi aditio. nam non videtur adire: vt hic, & ff. de acquir. hæred. l. si is ad quem. & l. eum qui duobus.
c *Hæredem esse.* ēt purè. nam si sub conditione, non potest ante existentem conditionē adire: vt ff. de acquiren. hære. l. is q̄ hæres. §. cæterū. Sunt & alia necessaria. s. vt sit liber & sui iuris q̄ adit: aliàs nō poterit, nisi iussu patris vl dñi præcedente: vt ff. e. l. si quis mihi. §. iussum. & l. quotiens. Itē oportet q̄ sit compos mentis: vt in fi. huius tit. Itē quod sit maior. xiiij. annis, aliàs non potest adire: ut C. de iure deliberan. l. potuit. & l. si infanti. in princ. Item q̄ sciat mortuum esse testatorem: aliàs non pōt adire: ut ff. de acquir. hęre. l. is qui hæres. §. si qs dubitet. & l. qui hæreditate [illegible] & l. neminem. & l. [illegible] perstitis. Itē cert⁹ [illegible] nditione testato- [illegible] e dēt: ut ff. de ac- [illegible] æredita. l. hæres. j. & le. seq. ADDI- Simile habetis in [illegible] si pars hære[illegible] et. [illegible] ui putat. [illegible] ac- [illegible] e. hinc [illegible] qđ [illegible] tur [illegible] eq [illegible] tē, [illegible] qua [illegible] ē. đ [illegible] sto.

† In exēplari uetusto apud dñū Victorē adiicitur vel literis.

[illegible] hærus, id est dominus: vt ff. ad leg. Aquil. l. [illegible] & cum eo. versi. legis autem Aquiliæ. Item [illegible] hær. id est dominus.
[illegible] modo & hoc actu extrinseco declaretur. ar [illegible] .ff. de pecu. lega. l. non statim. Accur.
[illegible] go demens vel furiosus.

[illegible] DE LEGATIS.

[illegible] *as continuat istam rubricam. Vel sic: Dictū est supra de testa* [illegible] *in quibus legata relinquuntur. Nunc sequitur videre de ipsis legatis.*

Diuisio.

Post hæc.] Totus iste titulus diuiditur principaliter in quinq; partes. Primò continuat se ad præcedentia. Secūdò ponit definitionem legati. Tertiò recitat quot genera legatorum olim erant. Quartò illud corrigit. Quintò incipit tractare materiam legatorum. Secunda ibi, Legatum. Tertia ibi, Sed olim. Quarta ibi, Nostra autem. Quinta ibi, Non solum autem. Et ilIa quinta suo loco subdiuiditur. CASVS. In hoc princ. dicit dñs Iusti. continuando processum suum. Post hæc quæ dixi- supra de testamentis: videamus de legatis nunc. sed certe hæc pars iuris, quæ circa legata vertitur uidetur esse extra propositam materiā. nam locuti sumus. ŝ. de illis solis iuribus quibus per vniuersitatem nobis acquiritur. Igitur videtur mihi quòd materia legatorum hic non debeat tractari. Sed licet hoc prima facie videri possit: tamen cum diligenter de testamentis locuti simus, & de hæredibus qui in testamentis instituuntur: cum legata relinquantur in testamentis, & ab hæredibus præstentur: ideo potest in hoc loco non sine ratione competenti materia legatorum tractari. & hæc dicuntur vsque ad illum. §. legatum itaque est. Franc.

g *Post hæc.* scilicet quæ diximus. ŝ. de testa. ordi. hucusq;.
h *Pars.* scilicet quæ est circa legata, & longa est: vt patet. ff. eo. per multas rubricas.
i *Propositam.* ŝ. per quas personas nobis acquir. §. fi. Accur.
k *Loquimur.* i. locuti sumus. Et sic tempus pro tempore ponit: vt C. de his qui no. infamia. l. si Posidonium. Vel loquimur. i. loqui deberemus, si materiam precedentem prosequeremur. a sic in authen. de consangui. & uter. fra. l. si igitur. col. vj.
l *Figuris.* i. partibus vel formis, q̄ quatuor sunt: per successionē ciuilē, per prętoriam, per arrogationem, per addictionē cōseruandæ libertatis causæ: vt ŝ. per quas personas no. acquirit. §. fi.
m *Omnino.* id est diligentissimè.

a) Dic qđ præteritū perfectū subiunctiui in contractibus quādo nō pōt uerificari in ptcrito, trahitur ad futurū: vt l. cum stipulamur. ff. de verbo. obl. sed in testamentis & legibus, quæ dant formam & essentiā, capiunt à futuro: fm Ang.

n *Testamentis.* vt ŝ. de testa. & trib. sequen. tit. Accur.
o *Hæredibus.* vt ŝ. de hære. instit. usque hue. Accur.
p *Sequenti.* quia nec debentur nisi in testō relicta: & post hæredis institutionem. Sed hodie q̄ in utroque, ut j. de fideicōmis. hæred. §. præterea & j. eo. §. sed non usque & §. ante. Accur.

cessum est: videlicet personali, in rem, & hypothecaria.

POst hæc [g] videamus de legatis, quę pars [h] iuris extra propositam [i] quidem materiam uidet: nam loquimur [k] de his iuris figuris [l] quibus per uniuersitatē res nobis acquiruntur. sed cū omnino [m] de testīs [n] & de hæredibus [o] qui in testō instituuntur locuti simus: non sine causa sequenti [p] loco potest hæc iuris materia tractari. Legatū [q] itaq; est donatio quædā, [r] à defuncto relicta, ab hærede præstanda.

Antiqua solennitas uerborū quę olim in legato obseruabatur, est hodie sublata. Aret.

Sed olim quidem erant legatorum genera quatuor: per uindicationem, per damnationem, per sinendi modum, per præceptione. [s] Et certa quędam uerba [s] cuiq; generi legatorum ad signata erant, per quæ singula

[Legatum.] Diuiditur in septē partes. Primò ponit qualiter definiatur legatum. Secundò, quot erāt olim genera legatorū. Tertio, qualiter unūquodq; genus legatorū fiebat: quia erāt certa verba adsignata. Quartò, qualiter dicta verborū solēnitas ē hodie sublata. Quintò, qualiter per Iustinianū oēs isti modi legandi, uel oīa ista genera legatorum sunt redacta ad vnam naturā: & legata iis dati⁹ psequēdi legata altero d trib⁹ modis. Sextò remouet differētiā q̄ erat inter legata & fideicōmissa: & ea adæquat. Septimo rñdet cuidā tacitæ obiectioni. Secūda ibi, Sed olim. Tertia ibi, Et certa q̄dā. Quarta ibi, Sed ex constitutionibus. Quinta ibi. Nostra. Sexta ibi, Sed non usq;. Septima ibi, Sed ne in primis. CASVS. Dñe iam uideo q̄ uultis tractare de legatis. Dicatis ergo mihi, si placet, quid est legatum? Ad hoc respon. Amice, legatum est donatio quædam à defuncto relicta &c. Et hæc dicuntur usque ad illum §. sed olim. Franciscus. de Aretio.

q *Legatum.* sic ff. de lega. ij. l. legatum. sed aliter definitur ff. eod. j. l. legatum est. ad fi. titu.
r *Donatio quædam.* sunt. n tres donationes: * ut ff. de dōn. l. j. Et differt hæc à donatione cā mortis: ut dixim⁹ ŝ. de don. §. j. in fi. Itē à donatione intet uiuos: cū legatū reuocari possit usq; ad mortē, ut ff. đ adimē. leg. l. iij. in fi. & l. iiij. Sed in donatione īter uiuos nō est ita: ut ŝ. de don. §. aliæ. b Itē differt ab hērditate, cū hoc singulare & sine onere sit, illud uerò vniuersale, & cū onere: ut ff. mā. l. si hērditatē. & ar. ff. de edē. l. quædā §. nihil interest.

[Sed olim quidem.] CASVS. Dicit Imperator, quod olim erant quatuor genera legatorum adsignata: per quę quidem verba genera legatorum discernebant. Si. n. testator legabat his verbis puta: uindica tibi rem illam: tunc dicebatur illud genus legati per vindicationem. Si autem dicebat testator hęredi suo, Damno te Titio legatario illam rem dare: tunc illud legatum dicebat per damnationem. Si dicebat hæredi, finito Titium illam rem habere: tunc dicebatur per sinendi modum. Si uero dicebat alteri hæredum, illā rem præcipito, i. ante partē hæreditariam capito: tunc dicebatur per præceptionem. Et ita figula genera legatorum ex verbis singulis, quibus testator in legādo vtebatur, proprium nomē sortiebātur. & hoc ita antiquitus obtinebat: sed postea ex constitutionibus diuorum principum hmōi verborum solennitas penitus sublata est. Nos verò cupientes voluntates testatorum esse ualidiores: & nō uerbis testatorum, sed uoluntatibus eorum fauentes: in constitutione nr̄a, quā cū magna deliberatione fecimus, disposuimus, ut omnibus legatis decætero una sit natura: & quibuscunq; uerbis, idoneis tamen, aliquid à testatore relictū sit, liceat legatariis id legatū persequi, non tm̄ per personales actiones ex testamento, sed ēt per rei uindicationem, & per hypothecariā: uidelicet in aliis rebus quæ erant testatoris tempore mortis: & ita triplex remedium competit legatario ad legatum sibi relictum persequendū. & huius nr̄æ q̄stitutionis perpensum modum potestis ex ipsius q̄stitutionis tenore perfectissimè accipere. Et hæc dicunt usq; ad illū. §. sed non usque. Fran. de Aret.

Quædam uerba. ut si dicat legatario. Vindica tibi rem talem uel hērdi dica, Dāno te illū ære alieno liberare, ut j. c. §. sed & tale. It ēsi sic dicat, Sinito illū habere talē rem. * Item si dicat uni-

† Formis & modis l. j. de obl. & act. l. mortis cā de don. cau. mortis. Cuiacius.

cum §. legatum. consonat Li. tit. 9 p. 6. Gee. vide D. Franc. Sarmiento lib. Selectar. interpret. ad Rub. de legatis Quæ ut propter merita. Aeg. Per. 2. n. 4. et leg. 29

† Totum hoc ab hęrede præstanda, in scriptis nostris exemplaribus non habetur.

† id est obligationem, uel condēnationē in pœnā ut si hæres meus Titiam duxerit uxorem, i dānum eius cētum lego. Aegi. Per.

† id est ante captionem. Ae. Per.

* Scilicet cā mortis, inter uiuos, & legatum. Aeg. Per.

b) Et hæc inducuntur ad q̄stionē si testōr dicar, dono Titio fundum præsenti & recipienti, an censeatur legatum uel donatio ut per Io. Fab. & Ange.

*Vt si res iam esset apud eū cui. legatur, & testator iubeat apud eum manere. Ae. Per.

hæredum,præcipito rem illam.i.ante partem capito:vt ff.e.l.si à pluribus.in princ.ibi, præcipere iubeatur. Accur.

a *Ex constitutionibus*, quas non habemus. Accursius.

b *Sublata*. scilicet dudum retro.

c *Constitutio*. quæ est, C. communia de leg. l. j.

d *Lucubratione*. i. vigilatione,maximè nocturna. nã ſm Philoſoph. luna dicitur habere radios lugubres, ſed ſol claros:ſic in Authenti. vt iudi. ſine quoquo ſuffra.in prin.coll.ij.

e *Voluntates*. interdum nõ eſt volũtas ualidior ſcriptura: ut ff.de vſufr. le.l. ſi alij.[a] & ff. de ſup. le.l. Labeo. Et facit ad hoc quod in textu dicitur, ſ.cp voluntas ſit validior ſcriptura, qđ eſt verum: vt ff. de leg. ij.l. cum pater.§.cũ imperfecta.& de leg.j.l.iiij.ſm Ioan.& hoc niſi ſit impoſſibilis vel probroſa: vt j.e.§. fi.vel inepta:vt ff.e.j.l.ſeruo alieno.§. fi.

a) Nõ ob. hæc lex ſi alij, quia videtur ſolum cõtra dicere: q a ibi attẽditur ſcriptura:quia volũtas teſtatoris erat ambigua. Cæterũ ſi eius fuiſſet clara voluntas, ab ea non recederetur, immo obſeruaretur ſcriptura relicta interpretatione:vt l. cũ mater. C. de fideicõ. & hic.

f *Validiores*. quàm ſint verba ſolennia, vel q̃ ſit ſcriptura. Accur.

g *Omnibus legatis*. i. omni genere legatorum.

h *Vna ſit natura*. quantũ ad hoc vt debeantur: ſunt tamen quædam fauorabiliora aliis, vt j. de obl. quæ ex quaſi contractu. §. fi.

i *Quibuſcunque verbis*. aptis tamen ad hoc. ſic ff. de conſtit. pecu. l. qui autem in fi. & ibi glo. fi. & l. ſeq. ADDITIO. Nota qnòd lex generaliter loquens, recipit reſtrictionem de habilitate. concordat glo. j. l. j. §. nuntiatio. & ibi docto. ff. de no. ope. nun. & in l. vt gradatim. §. ſed ſi lege ff. de mu. & ho. & Bar. latè in l. omnes populi. ff. de iuſtit. & iur. Angelus.

Concor. c. Raynutius. in gl. ſup verb. dote. poſt mediũ extra de teſta.

k *Per actiones perſonales*. ſ. ex teſtamento.

l *Per in rem*. i. per rei vindicationẽ. nam recta uia tranſit dominiũ in legatariũ rei legatę. vt ff. de fur. l. à Titio. Ac. ADDITIO. ſ. fictè à morte teſtatoris, & verè ab adita hęreditate, reuocabiliter tũ. Et hæc uera, quando purè legatur res teſtatoris, & legatarius non repudiat. Et tunc fructus poſt mortem & ante aditionẽ, poſt moram tñ adeundi ab hærede percepti, demũ facta aditione debent legatario reſtitui. Si verò legetur res hæredis, nullo modo tranſit dominium, niſi facta traditione.

b) Hæc gl. diuiditur ĩ quatuor partes. In prima declarando textum remouet q dam contrariũ tacitũ. In ſecunda per modũ notabilis remouet aliud cõtrariũ. In tertia remouet aliud cõtrariũ. In quarta & ultima per modũ quæſtionis remouet aliud cõtrariũ. Secunda ibi, & nota. Tertia ibi, non tamen omnibus. Quarta ibi, ſed ille gatarius. Iaſ.

m *Per hypothecariam*. b ſ. in rebus alijs, quæ fuerunt defuncti. Et not. q ſi legatum ſit in ſpecie, & ſit res teſtatoris: competũt illæ tres actiones. Si in genere, vt ſeruum: cõpetunt duæ. ſ. teſtamenti, & hypothecę. ſed in caſu tñ vna actio. ſ. ex teſtamento, & vna exceptio cõpetit: vt ſi lego debitori liberationem: vt ff. de li. le. l. quod mihi. & ff. vt in poſſ. leg. l. j. §. ſi debitori. Si aũt ſit res aliena, duæ tm̃ competunt. ſ. perſonalis & hypothecaria: vt C. communia de leg. l. j. Non tñ omnibus aget. i. actione in rẽ, & ex teſtamento: ſed vna quã elegerit: vt ff. de leg. ij. l. cũ filius. §. variis. Sed ſi legatarius ſit dñs, qualiter perſonali aget: vt j. de act. §. ſic itaq; Rñ. ratione poſſeſſionis: vt ff. de condi. triti. l. ii. ADDITIO. Et ſic ex teſtamento agit ad præſtandum ſeu tradẽdum, non autem ad dandum. Vel dic q §. ſic itaq; loquitur in vero domino facto per traditionem de iure communi, hic verò de iure ſpeciali ſine traditione. Igitur non eſt mirum ſi datur concurſus, vt l. in rebus. C. de iure do. ſecundum do.

n *Perpenſum*. id eſt deliberatum.

[*Sed non uſque*,] CASVS. Dñe iam video q feciſtis ſatis. vtilem conſtitutionẽ circa materiam legatorum: in qua quidẽ conſtitutione ſatis diligenter legatariis prouiſum eſt, vnde videtur mihi q illa conſtitutio poſſit ſufficere. Sed ad hoc rñ. Amice, certè minus bene uidet ſufficere. Non. n. prædicta cõſtitutione contenti ſumus. Inuenimus enim q antiquitas ſtricto iure cõcludebat legata, & fideicõmiſſis pinguiorẽ naturam indulgebat. Idcirco nos hac differentia ab antiquo iure introducta moti, neceſſarium duximus oĩa legata omnibus fideicommiſſis penitus exæquare, vt decætero inter ea nulla ſit differẽtia. Statuimus. n. eadẽ conſtõne, vt qđ hacten[o] legatis defuit, hoc ex natura fideicommiſſorũ impleat̃, & ſi quid amplius ẽt fuit in legatis, hoc fideicommiſſis accedat, & p hoc fideicõmiſ. & legata per noſtram cõſtitutionẽ exęquata ſunt. Vnde dixi: Quare igit̃ cõiunctim non ttactatis de legatis & fideicõ.? Ad hoc rñdet, Amice, ad hoc optima rõ nos induxit, vt diuiſim de illis tractare debeamus. Ne. n. in his primis legum cunabulis cõiunctĩ de lega. & fideicom. tractando, adoleſcentibus ſtudioſis difficultatem introducam[p], vtile nobis uiſum eſt ſeparatim primo de lega. & poſt (illegible) fideicomm. animo formare: ut ita na(illegible) utriuſq; iuris per ſo(illegible) gnita, facile poſſin(illegible) uenes de vtriuſq; (illegible) ra eruditi, & perm(illegible) nẽ eorundẽ ſubt(illegible) bus auribus inte(illegible) Et h(illegible) dicunt(illegible) lum (illegible) on ſol(illegible) o ſ(illegible) non (illegible) ſ. di(illegible) imn(illegible) circa (illegible) teriat(illegible) de leg(illegible) mou(illegible) tuor (illegible)

B mauimus. Cùm. n. antiquitatẽ inuenim[p] legata quidẽ ſtrictè[p] concludentem, fideicommiſſis aũt, quæ ex voluntate magis[q] deſcendebant defunctorũ, pinguiorem naturam indulgentẽ: neceſſariũ eſſe duximus, oĩa legata fideicõmiſſis exęquare,[r] vt nulla ſit inter ea differentia: ſed qđ deẽ[s] legatis, hoc replea tur ex natura fideicõmiſſorũ: & ſi quid amplius[t] eſt in legatis, per hoc creſcat fideicõmiſſorũ natura. Sed ne in primis legũ cunabulis[u] permixtĩ de his exponendo, ſtudioſis adoleſcentibus quãdã introducamus difficultatẽ, operæpretiũ eſſe duximus,[x] interim[y] ſeparatĩ prius de legatis,[z] & poſtea đ fideicõmiſſis[a] tractare: vt natura vtriuſq; iuris[b] cognita, facilè poſſint permixtionem eorũ eruditi[c] ſubtilioribus auribus accipere.

Etiã res aliena põt legari: & hr̃s tenetur eã redimere ſi põt & ſoluere: aliàs tenetur æſtimationem præſtare. Et hoc verũ, ſi C teſtator ſcit eſſe rẽ alienã: & agẽti incũbit onus probãdi. Arc.

rum, ſ. in quo erat differentia inter ſe. Secund(illegible) differentiam inter legata & fideicommiſ. Acc(illegible)

p *Strictè*. id eſt ſtricto iure: ſic vt ex teſtamento ta(illegible) tur, vt j. de fideicom. hæred. §. præterea.

q *Magis*. ſ. quàm legata: ut ab inteſtato etiam debeantur, vt j. de fideicomm. hæred. §. præterea. vel dic ex uoluntate magis quàm ex ſolennitate teſtamenti. Accurſius.

r *Exæquare*. quantum ad ſententiam & tractatum, non quantum ad uerba. nam non dicitur hodie legataria libertas & hr̃ditas, licet fideicommiſſaria appelletur. Item propter legatum nõ cogitur quis adire, ſed propter fideicõmiſſ. vniuerſale c ſic: ut. j. de. l. Falci. §. quantitas. uerſicu. ex diuerſo. & ff. ad Treb. l. quia poterat. & j. de fideic. hęred. §. ergo. uerſic. ſed ſi recuſet. ſ ¦Sed quod deeſt. In tribus enim deeſt: ut. j. eo. poſt mortem. &. j. de fideicomm. iſ. hæred. §. præterea. & j. de ſing. rebus per fideicommiſ. re. in principio.

c) Intellige iſtam adæquationem, p cedere in legatis ſpãticulatib. quo ad particularia: & in vniuerſalibus quo ad vniuerſalia: & nõ aliter: vt p doct. hic, & in l. 1. ff. de lega. 1.

D t *Amplius*. ſcilicet ut ex neceſſitate dentur. quod non erat in fideicommiſ. ut. j. de fideicommiſ. hæred. in princip.

u *In primis legum cunabulis*. id eſt hoc uolumine: ut. ſ. eo. In prooe. circa medium.

x *Operæpretium eße duximus*. id eſt pulchrum putauimus & utile, ut dicitur in Saluſtio.

y *Interim*. id eſt antequam ueniamus ad illam conſtitutionem ubi tractantur communia eorum.

z *De legatis*. ut hoc titulo, & duobus ſequentibus

a *De fideicommiſſis*. ut infra de fideicommiſ. hæredita. & alio ibi proximo titulo.

b *Cognita*. ſcilicet ſeparatim.

c *Eruditi*. ſic. §. de iuſti. & iure. §. his igitur generaliter.

[*Non ſolum*,] CASVS. Dñe, iam uideo quid eſt legatũ, & quot erant olim genera legatorũ, & qualiter auctoritate ueſtræ cõſtitutionis natura legatorũ & fideicom. exæquata eſt: & quæ ratio uos induxit ad ſeparatim tractandũ primo de legatis, & poſtea de fideicom. pro deo dicatis modo mihi, ſi placet. q̃ res legari poſſunt? Ad hoc reſpon. Amice, non ſolũ res teſtatoris uel hæredis

non solum. vide Gutierrez cons. 18. nº 72. usq; ad n. 77

vel hæredis legari pōt, sed ēt aliena. Sed in hoc casu, quādo testator rē alienā legat, hæres eius cōpellit rē legatā redimere à dño rei, si emere pōt. Si n. nullo modo, uel ꝑ non certo precio redimere potest: ad eius æstimationem tenetur. & hoc verum est si talis est res, cuius commercium haberi possit, Si n. res legata sit talis ꝙ suꝑ ea ꝙtrahere nō licet, tunc nec ipsa res, nec eius æstimatio debet: ueluti si testator alicui legauerit cāpū Martiū, uel basilicas, uel tēpla, uel ea quæ sūt publico usui destinata. Nā ī his casib ᵗlegatū nulli⁹ momenti est. Sed ꝙ dixim⁹ generaliter alienam rē legari posse, hoc ita intelligendū est, ſ. si testator quādo legauit, sciebat rem alienā esse, nō aūt si ignorabat alienā esse, quia tūc forsitā si sciuisset rem alienam esse, non legasset. & ita oĩa hæc diuus Pius rescripsit. Sed pone cas. Quidā legauit Petro rē alienam: vnde mortuo testatore Petr. illud legatū petebat ab hērde: hæres aūt ex aduerso ꝓtendebat defensionē allegare testatorem ignorasse illā rē esse alienā: quocirca dicebat se nō teneri ad huiꝰ legati solutionē. Legatariꝰ econtra dicebat sciuisse rē alienā. vnde magna inter hērdē & legatariū suꝑ isto legato. Procedit mihi qd iuris est in casu isto, videlicet utrum legatarius debeat ꝓbare testatorē sciuisse rē alienā esse, uel hæres ꝓbare testatorē ignorasse? Ad hoc rñdet: Amice, in hoc casu verius est ipsū legatariū oportere ꝓbare sciētiam testatoris. Articulo autem oportet hæredem probare ipsius ignorantiam. ff. de reg. iur. l. cum necessitas probādi illi incumbit, qui agit. Igitur cum legatarius in hoc casu agat ad legatum sibi relictum præstandum, merito onus probandi ei debet incumbere. Et non solum in casu isto prædicto locum habet hæc distinctio, sed etiam in alio casu: ueluti si testator legauit rem creditori suo obligatam. Nam in hoc casu idem placet, ꝙ in superiori fit: ut uidelicet ita demum necesse habeat hęres eā à creditore luere, si testator sciebat rem esse obligatam. & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. & hoc est verum, nisi appareat de ꝓria uoluntate testatoris. Nam si testator uoluerit legatarium luere, & hoc in testō & codicillis expressit: quamuis testator sciebat rem obligatam, hæres tamen in hoc casu eam luere nō debet. Et hæc dicuntur usque ad illum. §. Si res aliena. Fr.

* Cōcor. cum hoc. §. ca. fiius cum glos. 2. extra de testa.

† Quā scit esse alienā & de qua est cōmercium. Aegi. Per.

Non solum † autem testatoris uel hæredis [a] res sed etiam aliena [b] † legari pōt ita ut hæres cogatur redimere [c] eam & pręsta re: uel si eam non potest redime re, [d] æstimationē eius dare. Sed si talis sit res, cuius commerciū ꝙ pō non est, [e] vel adipisci [f] non pōt nec æstimatio [g] eius debetur: ueluti si quis cāpum Martium, uel basilicas, [h] uel templa, uel quæ publico usui destinata sunt, [i] legauerit. nam nullius momenti tale legatum est. Quod autē diximus alienam rem posse legari ita intelligendum est, si defunct⁹ sciebat alienam rem esse: non si ignorabat. [k] forsitā enim si sciuisset [l] alienā rem esse, nō legasset. & ita diuus Pius rescripsit.

Annota ignorantiam in dubio præsumi: idcirco scientiam asserens, onere probandi grauatur. l. 12. ff. ꝙ p. 6.

[m] Et uerius est, ipsum qui agit id est legatarium, probare oportere sciuisse alienam rem legasse defunctum: nō hæredem probā re oportere ignorasse alienam: quia semper necessitas probandi incumbit illi qui agit. [n]

Rei hypothecatę, q̄ testator cui piā sciens prudensq; legauerat, fuitio ad hæredem spectat: nisi aliud sēsisse testatorē appareat.

Sed & si rē obligatā creditori aliqs legauerit, necesse habet hæres eā luere. [o] Et in hoc quoq; casu idem placet, ꝙ in re aliena: ut ita demum luere necesse habeat hæres, si sciebat defunctus rem obligatā esse. & ita diui Seuerus & Antoninꝰ rescripserūt. Si tamen defunctus uoluerit legatarium luere, & hoc expresserit: non debet hæres eam luere.

Legatariꝰ rei sibi legatæ dominium ex causa lucratiua nactus, legatū nequaquā petere potest. diuersum erit si ex onerosa. qui tamē lucratiuo titulo æstimationem rei adeptus fuit, non prohibetur ex alio rem ipsam petere.

Legatum rei cuius commercium nō ē an ualeat.

* Cōmercium dicitur esse de re, quādo est in dominio alicuius, & potest subiici dominio alterius priuati. Aegi. Per.

est in cōmuni, sed non est ei. ſ. à quo relinqtur, valet, ut ipsum detur, vel eius æstimatio vt ff. eo. ij. l. mortuo boue. §. Labeo. ij. rñ. & sic intelligit ff. de le. j. l. sed si res. Si aūt tm̄ ei non est, cui præstari debet: si ꝓp suum delictū, vel sectæ diuersitatē, ut in Iudæo & mancipio Christiano: vt C. ne Iud. Christi. mā. l. j. non ualet, nec æstimatio dat̄: ut ff. de leg. ij. l. mortuo boue. §. Labeo. j. rñ. & de uerb. obl. l. multū interest. Si propter status ꝙditionē, vel corporis vitiū, vt ꝙa seruo militia, vel ꝙtractu legēt stipendiū cursoris: si testator scit uitium inesse, dat̄ æstimatio: aliàs nō, ut ff. de leg. iij. l. fideicōmissa §. si seruo alieno. & ff. e. j. filiusfamilias §. si quid alicui. Acc. ADDITIO. Vide gl. ferè similē ff. e. j. l. sed si res aliena. facit gl. ī l. multū ff. d̄ uerb. obli.

a) Siue quandoq; fuerit siue nūquam: dūmodo legetur sub cōditione si nostra efficiatur: vel sit spes ꝙ efficiatur. alias secus. Ioan. Fab. & Ang.

b) Nisi sciens alienam, uel coniunctę personæ legasset secundū Io. Fab. hic sed secundum. Angel. tunc debetur ꝓ uiam retētionis nō actionis si sit hæres, & cohæredibus etiā fuerit prælegatū: ut hic in fin. gl. de qua materia vide Plinium Ang. hic.

Legata res obligata per hæredem, in tribus casibus ē luēda.

Luo luis, habet quatuor significata.

[a] *Hæredis.* & in his nihil refert an scierit hoc defunct⁹, an ignorauerit: ut ī. eo. §. si quis rem suam & ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. si rem tuam. Idem de re cōmuni legata, ſm Io. ut ff. eo. l. v. §. j. & ij. sed certè ibi non ualet legatum, nisi pro ea parte ꝙ qua non est error. ADDITIO Idem si fiscus rem communem simpliciter legaret, quia non uàleret nisi pro parte sua. Et est ratio: quia cum pro illa parte legatū sit ūtile, maior ratio facit ut ad eam referatur. non sic in re penitus aliena. Ioan. Fab.

[b] *Aliena.* etiam hostium: a ut ff. eo. j. l. ab omnibus §. etiam. secundum Ioan. Item ab hostibus capta: ut ff. eod. j. l. seruus ab hostibus & l. id quod.

[c] *Cogatur redimere.* ſpeciale propter præceptum testatoris, sic ff. communi diuidun. l. communi diuidundo §. fin. Regulariter contra, ut C. de contrahen. empt. l. inuitum.

[d] *Non potest redimere.* ullo modo, quia non vult uendere, uel si vult, tamen nimium petit pro pretio: ut ff. eo. l. non dubium §. fi. & de leg. j. l. apud Iulianum §. constat.

[e] *Commercium non est.* i non potest suꝑ ea re ꝙtractus haberi.

[f] *Adipisci.* passiuè accipitur, id est acquiri uel haberi.

[g] *Nec æstimatio.* Si apud nullum est commercium, uel etiā est, sed cū grādi difficultate, nō ualet legatū: ut hic, & ff. eo. l. apud Iulianū §. fi. nisi testōr uoluerit ꝙrium manifestè: ut ff. eo. j. l. si quis inquilinos ad fi. ti. & ibi gl. iij. & nisi in alio casu: ut si liber homo sibi legetur, qui fuerat redemptus ab hostibus: quo casu à pignore eximit̄: vt ff. eo. l. senatus. §. fi. Si autem cōmerciū * est in cōmuni, sed non est ei. ſ. à quo relinqtur, valet, ut ipsum detur, vel eius æstimatio vt ff. eo. ij. l. mortuo boue. §. Labeo. ij. rñ. & sic intelligit ff. de le. j. l. sed si res. Si aūt tm̄ ei non est, cui præstari debet: si ꝓp suum delictū, vel sectæ diuersitatē, ut in Iudæo & mancipio Christiano: vt C. ne Iud. Christi. mā. l. j. non ualet, nec æstimatio dat̄: ut ff. de leg. ij. l. mortuo boue. §. Labeo. j. rñ. & de uerb. obl. l. multū interest. Si propter status ꝙditionē, vel corporis vitiū, vt ꝙa seruo militia, vel ꝙtractu legēt stipendiū cursoris: si testator scit uitium inesse, dat̄ æstimatio: aliàs nō, ut ff. de leg. iij. l. fideicōmissa §. si seruo alieno. & ff. e. j. filiusfamilias §. si quid alicui. Acc. ADDITIO. Vide gl. ferè similē ff. e. j. l. sed si res aliena. facit gl. ī l. multū ff. d̄ uerb. obli.

[h] *Basilicas.* Basilica Grę ce, Latine regia domꝰ dicitur. Accursius.

[i] *Destinata sunt.* ut uia publica.

Basilica.

[k] *Ignorabat.* quæ ignorantia nocet, nisi ꝙiunctæ ꝑsonæ sit relictū. ut C. eo. l. cum rē alienam & nisi cū relinquit̄ libertas seruo alieno: ut ff. de fideicō. li. l. Paulus j. rñ. Quid si res legata fuerit euicta? Rñ. si in specie, non teneri debet hr̄s de eui. ut ff. de eui. l. hæres & ff. de le. j. l. si à substituto §. hæres. b Si in genere, siue extra iudicium siue in iudicio tradita fuerit legatario non stipulanti de eui. aget ac si nihil sibi datum esset, si est extraneus siste legatarius. ut ff. de le. j. l. si domus §. j. & l. non quocunque. & de le. iij. l. qui concubinam §. si hæres & ff. de eui. l. hæres. Si de coniunctis est legatarius, uel si uni de fratribus est prælegatum, non agit, ne crescat inuidia inter eos: ut C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. & ff. de leg. ij. l cum pater. §. euictis. Sed quando omnibus est prælegatum, omnes agunt: siue distributio prælegatorum sit per iudicem facta siue per partes. Si autem à testatore, excipiendo seruant, non agendo: vt C. communia utriusq; iudi. l. si fratres. & ff. de lega. ij. l. cum § euictis.

[l] *Si sciuisset.* in eo casu quo ignorauit.

[m] *Et verius est.* vt ff. de prob. l. uerius C. de rei uin. l. fi. & ibi glo. fi. & C. de eden. l. qui accusare uolunt. C. de except. l. si quidem ī. de interdi. §. commodum. C. de act. & obli. l. negantes & C. de prob. l. actor.

[n] *Qui agit.* nisi qui negat, neget ius, & nisi præsumeret ius pro actore. tunc .n. probat reus negans: ut ff. de proba. l. ab ea parte & ff. de dona. inter uirum & uxorem l. Quintus.

[o] *Luere.* tribus casibus luit hæres. Si sciebat testator rē esse obligatā: vt hic. Itē si ignorabat, sed reliquit ꝙiunctæ ꝑsonæ: ut C. d̄ fideicom. l. prædia. vel si pro tāto res erat obligata, q̄tū ualet, uel pro maiori summa: ut ff. de leg. j. l. res. obligata §. j. ADDITIO Not. ꝙ quando testator legat rem pignoratam obligatā pro tanto uel pluri quàm ualebat: siue sciuerit, siue ignorauerit obligatam, tenet̄ hæres luere. Nam si teneretur legatari⁹, ex legato nullum commodū reportaret. Sed tm̄ dubium facit: qa quando obligatur res pro tanto uel pluri quàm ualeat, uī res ipsa haberi pro alienata. facit ꝙ not. gl. in l. qui habebat ff. de lega. iij. Sed quando legatur extraneo res aliena ignoranter, nō tenet̄ hæres luere. ergo nec hoc casu. & hanc tenuit Raph. sed hęc est communior. Ias. Aduerte diligenter, quòd luo est verbū æquocū ad quatuor. Vno modo significat redimere siue liberare: vt luo pignꝰ ære. & sic accipit̄ hic. Secundo modo est sustinere siue pati, uel puniri, ut fur luit pœnas: & crux luit mala

mala,i. punit. Tertio modo ē purgare uel expellere: ut lux luit tenebras. Quarto modo pertinet ad actum uenereū, cū oues sunt in ardore coeundi. Vnde vers⁹. Aere luo pign⁹, cruce pœ nas luce tenebras. Dī & luere, quādo salitur ouis. Vel sic & bre uius, Crux luit, æs, crepo, lux, mala, pignus, ouem, tenebrasq;. De hoc est gl. notabilis in l. licet certis C. de loca. & conducto.

L.43.ff.9.p.6.

[Si res aliena.] Si res aliena legata fuerit, & eius rei uiuo testatore [a] legatarius dñs factus fuerit: si quidem ex causa emptionis, ex testamēto actione pretium cōsequi potest. [b] Si uerò ex causa lucratiua, ueluti ex donatione, uel ex alia [c] simili causa: agere [d] nō potest. Nam traditum [e] est, duas lucratiuas causas in eundem hominem [f] & eandem rem [g] concurrere non posse. [h] Hac ratione, [i] si ex duobus testamētis eadem res eidem debeatur: interest utrum rem, an æstimationem ex testamento consecutus sit. Nam si rem habet, agere non potest: [l] quia habet eam ex causa lucratiua. si æstimationem, agere potest. [m]

cum g. hac ratione = consonat. l.44.ff.9.p.6.

[Sires.] Casvs. Dñe, q dam legauit Petro rē alienā. & Petrus uiuente adhuc testatore q secutus fuit dñium illius rei. modo quæro, vtrū mortuo testatore Petrus rōe illius legati cuius dñium habuit ante mortem testatoris, aliqd q sequi ab eius hærede possit? Ad hoc rñ. Amice, si res aliena legata fuerit, & eiusdem dñium legatarius viuo testatore q secutus fuerit, distinguendū est ex qua cā legatarius q secutus fuerit, dñiū rei legatę. nā si ex cā emptionis vel alia causa onerosa dñium consecut⁹ fuerit: nihilomiuus actione ex testamen. q stimationem eiusdē rei ab hærede testatoris q sequi poterit. si verò ex causa donationis, uel ex alia causa lucratiua, puta ex causa legati in alio testō sibi relicti factus fuerit dominus rei illius: tunc de cætero ab hærede nihil petere poterit: & hoc propter regulam iuris generalem, qua cauetur duas lucratiuas causas in eundem hominem & in eandem rē non posse directè q currere. Et eadem ratione si ex duorum testamentis eadem res alicui legatario debeatur: multum refert, utrum legatarius rem, an æstimationem ex testō unius consecutus sit. nam si ipsam rem habeat: aduersus hæredem alterius agere nō poterit, cum ex causa lucratiua iam ipsam rem habeat. Si verò æstimationem illius rei consecutus prius fuerit: nihilominus ab hærede alterius ipsā rem consequi poterit. Et hæc dicuntur usque ad illum §. ea quoque res. Franc.

Viuo testatore. idem est & si post mortem: vt j. §. si cui.

Consequi potest. Not. cautè ponit consequi. nam pretium pete re non potest: sed rem quæ tātum est in obligatione, secundū nos: æstimatio tamen datur propter defectum: ut ff. de uerb. obl. l. si. seruum. §. effectus. Sed contra nos est ff. de lega. iij. l. si res mihi. Respond. ibi propter defectum iuris petendi, ex præsumpta uoluntate defuncti rem legatam legatarius amisit: sed hic nō ex uolūtate defuncti amisit emēdo. Quidam tamen dicunt æstimationem esse in obligatione, ut ff. de condi. fur. l. in re furtiua, in prin. ibi, sed utrum in fi. Et nota quatuor casus quibus pero id quod habeo. Primus est ubi res mihi data potest auferri, ut ff. de sol. l. si rem & l. qui res j. rñ. [a] Item si habeo ex alia causa quàm debeam habere: quia non uideor habere, cum precium absit, ut hic. Item si aliquid iuris rei deest, id adhuc tradendum est: vt ff. de solu, l. etiam. & de uerb. obli. l. Iulianus §. fina. Item si res deterior est dolo dantis, ex causa stricti iuris datur de dolo, licet habeat rem: ut ff. de dolo l. & eleganter §. non solum. sed in bonæ fidei agitur ex primo contractu: ut ff. commoda. l. iij. §. si reddita.

a) Quæ leges non faciunt ad propositū quia cum res sit eius cta: non potest dici q eam habeat & petat, sed facit. ff. d leg. l. l. non quocunq; in princi. Est, & alius casus quādo res traditur forma tñ mutata. ut l. mulieris §. res abesse. ff. de uerb. signi. secundum Ioā. Fab.

[a] *Ex alia.* ut legati, ut ff. man. l. si hæreditatem non dotis promissione: ut ff. de act. & oblig. l. ex promissione. Accursius.

[d] *Agere.* etiam si sua postea esse desinit: ut ff. de le. ij. leg. Mæui⁹ §. duobus.

[e] *Traditum.* à iure, ut ff. de act. & oblig. l. omnes & ff. de leg. j. l. si seruus legatus Stichum. Accursius.

[f] *In eundem hominem.* ff. eod. j. l. si seruus §. j. contra. Solu. ibi per obliquum concurrunt, non directo: ut hic, & arg. ff. de vulg. substi. l. quæ liberis §. fina.

[g] *Rem.* id est speciem. aliud si quantitatem: ut ff. de leg. ij. l. Titia Seio. in princ.

[h] *Non posse.* sed cur secus quando emit? Respondeo, quia nec rem habere uidetur: cum precium ei abstit. & loco rei succesferit: ut digestis de peti. hæred. l. si & rem. & quod met. cau. leg. uideamus & l. si ipsa.

[i] *Hac ratione.* s. supradictæ regulæ.

[k] *Ex duobus testamentis.* scilicet duorum hominum. si enim vni⁹ esset, primum per secundum corrigeretur: ut s. quib. modis tę sta. infr. §. posteriore. Quid si in eodem bis legauit? Respond. distingue speciem à quantitate, ut ff. de lega. j. leg. plane ubi §. si eadem. vsque ad illum §. si coniunctim.

Etiam res futura, quę tamen esse speratur, legari potest. Ar.

L.12.ff.9.p.6. etibi gl. n. 2.

Eaquoque res [n] q in rerū natura nō est, si modo futura est, [o] rectè legatur: ueluti fructus qui in illo fundo nati erūt aut quod ex illa ancilla natum erit. [p]

Eiusdem rei legatum duobus coniunctim aut seperatim factū utrique accipienti equis portiones queritur: sin autem alterius portio defecta fuerit, accrescendi quodam iure ad collegatarium pertinebit.

Si eadem res duobus [q] legata sit, siue coniunctim siue disiunctim: [s] si ambo peruenient ad legatum, scindiur [t] inter eos legatum. si alter deficiat, quia aut spreuerit legatum, aut

[l] *Agere non potest.* ut ff. de leg. j. l. plane ubi §. si eadē, uersic. sed si duorum. q: ut sequitur, ex eodem testō. Solut. illa intelligitur fm huius §. distinctionem,

[m] *Agere potest.* ff. de lega. j. l. hmōi §, j. contra, Sol. ibi testatoris & hæredis testantis est eadē persona: vt in auth. de iureiur. a mo. in prin. colla. v. Vel ibi in secundo legato cōmodū re presentationis primi legati relictū vī: ut j. e. §. ex q rio. quia non vī legari bis in duobus testamentis: & ideo non habebit nisi semel.

[Eaquoque.] Casvs. Dñe, pono q aliquis legauit rem quæ tpe q di ti testī in rerum natura non erat, futura tñ sperabat: nunquid ualet gatum; Et rñ. q sic n. res quæ in rerum tura nō est, si tamen futura speretur, rectè legari potest: u si testator legauerit fructus qui in fundo Sempronian erunt, uel si legauerit quod ab ancilla natum erit. nam que casu ualet legatum. Et hæc dicuntur usq; ad illun dem res duobus. Franc. de Aret.

[n] *Ea quoque res.* sic ff. de legatis j. l. quod in rerum leg. iij. l. etiam. Accursius.

[o] *Futura est.* si autem nec fuit res, neq; est in rerun erit, ut Chimæra: uel fuit, sed non est, ut homo mo potest legari, ut j. de inu. stipu. in prin. Si autem est sit uel non sit in rerum natura: cauet hæres de pro & restituendo: ut ff. de lega. j. leg. seruo legato. §. fi in seruo legato qui fugerat ante testamentum: aliud fugerat, post, scilicet testamentum, qui scilicet est per legatarij, ut ff. eo. titu l. cum seruus & leg. si seruus legatu

Addition. Dic plenius & ordinarius per glo. in dicta seruus. & ibi Bart. & doct. ff. de l. j. & per glo. in l. si quis sert de leg. ij. & adde quod not. glos. & doct. in l. quod legatur ff. de judi. Ange.

[p] *Natum erit.* & tunc competit sibi exactio: ut ff. de uerb. obli. l. interdum j. respon.

[Si eadem res.] Casvs. Domine, quidam legauit eādem rem duobus P. & M. ego quæro, quid iuris sit in isto casu? Ad hoc respond. Amice, si duobus eadem res legata sit: si diuisim uel coniunctim legetur, si ambo peruenerint ad legatum, diuidit inter eos legatum. Si autem alter eorum per modum repudiādi deficiat, ut quia legatum peruenit in casum caduci, vtputa quia legatari⁹ decesserit viuo testatore: uel si quolibet alio modo deficiat, veluti per mortem ciuilem: tunc omnibus his casibus totum legatum ad legatarium iure accrescendi pertinebit. Sed domine, iam uideo quid iuris est quando eadē res legat duobus, siue q iunctim, siue disiunctim: p deo dicatis mihi, quando quis censetur legare coniunctim, & quando disiūctim? Ad hoc resp. q coniunctim uidetur quis legare in hunc modum, veluti si quis dicat, Titio, & Seio hominem Stichū do lego: Sed disiunctim uiderur quis ita legare, veluti si dicat, Titio Stichum do lego, Seio Stichum do lego. nam in hoc casu etiam si ex⁹ resserit eundem hominem, scilicet dicendo sic, Stichum do lego nihilominns eum disiunctim legare intelligitur. Et hæc usque ad illum §. si cui fundus. Franc. de Aret.

[q] *Duobus.* quid si dicat, illi aut illi lego? Resp. duo rei stipulandi esse uidentur: ut ff. de leg. ij. si Titio aut Seio. Accursius.

[r] *Coniunctim.* scilicet per copulatiuam coniunctionem: ut ff. de hæredi. instī. l. si ita quis hæredes.

[s] *Disiunctim.* id est seperatim, ut infra proxi. §.

[t] *Scinditur.* uiriliter: nisi simul duo coniuncti essent. qui locum unius obtinent: ut ff. de hæred. instītu. leg. Titius & l. interdum in princip. Accursius.

viuo

viuo teſtatore [a] deceſſerit, [b] uel alio quoquo modo defecerit, [c] totum ad collegatariũ pertinet. Coniunctim [d] autẽ legatur, ueluti ſi quis dicat, *Titio & Seio hominem Stichũ do lego.* Diſiũctim [e] ita, *Titio hominem Stichum do lego. Seio hominem Stichum do lego.* [f] Sed & ſi expreſſerit eundem hominem Stichum, æque diſiũctim [g] legatum intelligitur,

Si legati fundi proprietas ad legatarium oneroſo titulo puenerit, uſusfructus uerò lucratiuo: proprietatis æſtimationẽ iudicis officio tantùm conſequetur.

Si cui fundus alienus legatus ſit, & emerit [h] proprietatem deducto uſufructu, & uſusfructus ad eum puenerit, [i] & poſtea ex teſtamento agat: rectè eum agere, & fundũ [k] petere, [l] Iulianus ait: quia uſusfructus in petitione [m] ſeruitutis [n] locũ obtinet, ſed officio iudicis cõtinetur, ut deducto [p] uſufructu, iubeat æſtimationem [q] præſtari, [r]

Legatum rei propriæ legatarij non ualet, etiam ſi poſt teſtamẽtum ſua eſſe deſierit. Aret.

Sed ſi rem legatarij quis ei legauerit, inutile eſt legatum: [s] quia quod proprium eſt ipſius, amplius eius fieri non poteſt. [t] † Et licet alienauerit [u] eam, non debetur nec ipſa res, nec æſtimatio eius,

Valet legatum rei teſtantis, licet teſtator putauerit alteram.

Si quis rem ſuam quaſi alienam [x] legauerit, ualet legatum. Nam plus valet quod in ueritate, quàm quod eſt in opinione. Sed domine, ponamus quòd teſtator putans rem ſuam eſſe legatarij, legauit, nunquid ualet tale legatum? Reſpon. quòd ſic. In hoc enim caſu legatum valere conſtat, quia uoluntas teſtatoris uolentis huiuſmodi rem acquiri legatario, exitum habere poteſt. Et hæc dicuntur uſque ad §. ſi rem ſuam. Franc.

[a] *Viuo teſtatore*. nã ſi teſtatore mortuo legetarius decedat, ad hæredem ſuum legatum trãſmittit: vt C. de cadu. tol. §. cũ igit.

[b] *Deceſſerit*. poſt teſtamentum tamen: ut differat à ſequenti.

[c] *Defecerit*. ſ. legatarius, ut per mortem ciuilem. Vel dic legatũ, / A q̃ tribus caſibus deficit, & accreſcit legatario: præter duos qui ponuntur hic. Primus, ſi non eſt collegatarius in rerum natura tempore teſtamenti, ut C. de cadu. tollendis. §. j. in princ. Secundus ſi mihi & poſtumo legatur, qui aborietur poſtea, ut ff. eo. j. l. ſi duobus. §. fi. Tertius ſi mihi & hæredi ſuo legat: ut ff. e. j. l. plane ubi. §. ſi duobus & ſic ſunt quinque caſus. Econtra ſunt tres caſus quibus deficit legatũ: ſed collegatario non accreſcit. Primus, ſi mihi & ſeruo ſuo legat: ut ff. eo. j. l. planè vbi §. ſi q̃iunctim. Secundus, ſi mihi & tibi res tua legatur: ut ff. eod. j. l. huiuſmodi. §. ſi Titio. Tertius, ſi mihi & non capaci legatur, ut ff. de lega. ij. l. ſi Titio.

[d] *Coniunctim*. ſcilicet re & verbis: ut ff. de leg. iij. l. re coniuncti.

[e] *Diſiunctim*. ſcilicet uerbis tantum. nam re ſunt coniuncti.

[f] *Do lego*. ſed nonne dando Seio adimit Titio: ut ff. de pup. ſubſti. l. ſi quis eum. & de adimen. lega. l. iij. in prin. & l. ſicut? Reſp. ſic, ſi probatur teſtatorem hoc ſcilicet adimere Titio, & dare Seio uoluiſſe: non aliàs: ut ff. eo. j. l. ſi pluribus. § j.

[g] *Diſiunctim*. ſ. uerbis tantum, re tamen coninncti ſunt: ut ff. de l. iij. l. re coniuncti. Sunt & alij re & uerbis diſiuncti: ut ſi ita dicam, lego Titio dimidiam ſerui: Sẽpronio lego dimidiã eiuſdem ſeruí: ut ff. eo. ij. l. & Proculo. Nec obſtat in eo titu. de l. ij. l. Męuio. in prin. quia ille intelligitur quãdo unã dimidiã utriq; legauit. Et in iſtis nõ habet locum acceſſio, id eſt ius accreſcẽdi: ut dicta l. & Protulo. Sunt etiã re diſiuncti, ſed uerbis ꝯiuncti: ut ſi dico, lego tibi & Sẽpronio pro æquis portionib⁹. Sũt & alij re & uerbis coniuncti, ut §. proximo. Et coniuncti utroque modo, præferuntur diſiunctis utroque uel altero tantum modo coniunctis. Coniuncti uerò uno modo tantum, ſimul admittuntur. ſ. re tantum. Coniuncti uerbis tãtum, diſiunctis re & uerbis præferuntur, ut ff. de hære. inſti. l. ſi ita quis hæredes & ff. de lega iij. l. re coniuncti. §. pe. & §. fi. ADDITIO. Similem gl. habes in l. j. §. fi. ff. de uſufruct. accreſ.

[*Si cui fundus.*] CASVS Dñe, quidã legauit Petro fundum alienum, poſtea legatarius ſcilicet P. proprietatem eiuſdem fundi emit, uel ex alia cauſa oneroſa deducto uſufructu acquiſiuit, procedente tempore uſusfructus eiuſdem fundi peruenit ad Petrum per mortem uel per capitis deminutionẽ vſufructuarij: uel ex alia cauſa lucratiua, uſufructu finito, & ad ꝓprietatẽ reuerſo: & ita legatarius fundum in plena proprietate habuit. modo Petrus nihilo minus agit ex teſtamento ꝯ hæredem, & petit totum fundum in plena proprietate ab hærede teſtatoris. modo quæro, utrum Petrus legatarius rectè agere uideatur? Et rñ. ꝙ ſic. Nam ſi fundus alienus legatus fuerit. & poſtea legatarius emerit proprietatẽ eiuſdem fundi deducto uſufructu: licet poſtea uſusfructus ad legatarium ex cauſa lucratiua ꝯ peruenerit, tamen ad fundum nihilo minus actione ex teſtõ rectè agere poterit. & ita Iulianus ait. Contrarium tñ videbat. nam ſi legatarius petat fundum in plena proprietate: (quæ ꝓprietas conſtat ex duobus, videlicet ex nuda proprietate, & vſufructu) ſi legatarius ex cauſa lucratiua habuit vſufructum: videtur ꝙ fundum in plena proprietate petere non põt. Ad iſtã tacitam obiectionem quę fieri poſſet: rñdet Iuſtinianus in litera, dicens quòd hæc obiectio nõ obſtat: quia uſusfructus in petitione tali, uidelicet quæ fit per actionem ex teſtõ, non obtinet partem dominij, ſed uicem ſeruitutis. & ideo petẽdo fundum in plena proprietate, non uidetur petere illam partẽ rei quæ ſibi obuenerat ex cauſa lucratiua, ſcilicet uſumfructũ, & hoc eſt verum de rigore iuris: ſed de æquitate ait Iulianus offi cio iudicis contineri, vt æſtimatione vſusfruct. deducta, hr̃dẽ ad æſtimationem nudæ proprietatis debeat condemnare, & hæc dicuntur uſque ad illum §. ſed ſi rem.

[h] *Emerit*. ſcilicet legatarius.

[i] *Peruenerit*. ſcilicet morte vſufructuarij, uel capitis deminutione, vel ſimili cauſa, lucratiua tamen: ut ſ. de vſufr. §. finitur. & ſic factus eſt cauſalis.

[k] *Et fundum*. i. ꝓprietatẽ plenã. de iudicis tñ officio aliter fit, ut ſequit̃.

[l] *Petere*. hic repete ꝙ diximus ſ. e §. ſi res. Acc.

[m] *Quia vſusfructus*. dixit fundum peri, & ſic in plena proprietate. Sed opponit̃: plena ꝓprietas conſtat ex duobus, ſ. ex nuda proprietate, & uſufructu: & iam habet partem, id eſt uſum fructum ex cauſa lucratiua. quomodo ergo petitur fundus in plena ꝓprietate? Rñ. uſusfructus hoc caſu cum fundus petitur in plena ꝓprietate, non obtinet partem dominij, ſed uicem ſeruitutis prædialis, quę nõ eſt pars rei, cum nõ poſſit eſſe ſine re: & ideo non uidetur peti ea pars rei, quæ ob uenit ex cauſa lucratiua: ſcilicet uſusfructus & hoc de rigore: ſed contra de æquitate, vt ſubiicit.

Quia vſusfr. Intentio eius qui fundum petit hæc eſt, ut ſi à proprietate ſeparatus ſit uſusfructus, hæc confundantur atque ita fundus detur. Rectè igitur in hoc caſu legatarius ex teſtamento agit. nam uſufr ſeruitutem petit quam ipſe non habet. In re enim ſua nemo vſumfructum habet. Cuiac.

[n] *In petitione*. ſcilicet tali, id eſt prædicta fundi per actionem ex teſtamento. aliàs in multis locum dominij habet: ut ff. de damno infect. l. qui bona. §. & ſuperficiarium. & ff. de bo. auct. iud. poſſ. l. in uenditione. in princ. & ff. famil. erciſc. l. & puto. §. ij. & ff. de uſufru. l. iiij. & v. ADDITIO. Dic quòd non eſt pars dominij prædicatiua ſeu ſubiectiua. ut poſita ſpecie ponatur genus. ſed eſt pars integralis: quia fructus iuncti cum proprietate faciunt plenum dominium: vt per gloſſam in l. recte dicimus ff. de uerbo ſigni. Angel.

[o] *Seruitutis*. ſcilicet realis.

[p] *Deducto vſufructu*, id eſt æſtimatione vſusfructus: quem ſcilicet vſumfructum ex cauſa lucratiua habet: & ideo non debet plus habere ut ſ. eo. §. ſi res.

[q] *Æſtimationem*. ſcilicet proprietatis.

[r] *Præſtari*. ſcilicet ab hærede ſuo.

[*Sed ſi rem.*] CASVS Dñe, quidam legauit P. fundum ipſius P. modo quæro à uobis, utrum ualeat? & rñ. ꝙ nõ. Nam licet ſupra dictum ſit alienam rem legari poſſe: ſi tamen aliquis rem propriam ipſius legatarij ei leguauerit: inutile eſt legatum, & hoc ideo, quia illud quod proprium eſt ipſius legatarij, amplius eius fieri nõ poteſt. & in hoc caſu iterum inutile eſt legatum, & nullius eſt momenti: quia nec ipſa res, nec ipſa æſtimatio debetur. Sed po. Quidam teſtator rem ſuam propriam credens eſſe alienam rem quaſi alienam legauit P. ego quæro, utrum ualeat? Reſpond. Iuſtinianus quòd ſic: dicens ita, Si quis rem ſuam quaſi alienã legauit, in hoc caſu bene ualet legatũ, nam plus ualet q̃d eſt in ueritate, quàm quod eſt in opinione. Sed domine, ponamus quòd teſtator putans rem ſuam eſſe legatarij, legauit, nunquid ualet tale legatum? Reſpon. quòd ſic. In hoc n. caſu legatum valere conſtat, quia uoluntas teſtatoris uolentis huiuſmodi rem acquiri legatario, exitum habere poteſt. Et hæc dicuntur uſque ad §. ſi rem ſuam. Franc.

[s] *Legatum*. ut ff. de lib. leg. l. j. contra. Solu. ibi liberatio relinquitur, quæ non erat debitoris.

[t] *Non poteſt*. ſic infra de act. §. ſic itaque ff. de leg iij. l. cum qui. j. reſpon. & ſi. de except. rei iudi. l. & an eadem. §. actiones. & de acqui. poſſ. l. iij. §. ex pluribus. Accurſius.

[u] *Alienauerit*. ff. de reg. Cato. l. j. in fi. ꝯ. Solu. ſecundum Bart. ibi, uiuo teſtatore alienauit, hic poſtea. b. Vel hic purum fuit, ibi conditionale, ſecundum Ioan. arg. ff. eo. j. l. cætera. §. ij.

[x] *Quaſi alienam*. id eſt credens alienam.

In opinione.

† id eſt detracto à proprietate ſ. plau. Deduco pedes dele cto. i. detraho, ſeparo Ac. Per.

† Cõcor, cum hoc. §. text. in ca inter diſcet. ame fi. cum gl. ſuper uer. quid meũ extra de fid. inſtru. Vſusfructus an ſit pars dominij.

Vſusfructus in ultis locum dominij habet.

b) Hæc ſpõſio nõ eſt bona: q̃a quantũ ad conualeſcentiam legati nihil refert an uiuo teſtatore rem ſibi legatam propriam alienauerit, an uerò poſt eius mortem. vt l. cætera. §. 1. ff. de lega. 1.

[a] *In opinione.* Nota sic ff.de manu.vin.l.si pater.§.quotiens ibi, plus est .n. & ff. de iu. & fac.igno. regula §.qui ignorauit. arg. contra ff.de acquiren. hæred.l. is qui putat. Solu.ibi de re quæ consistit in animo.

[b] *Exitum.* id est effectum: vt ff.quẽadmo.testa.ape.l.vel negare. ibi publicę .n. expedit suprema hominum iudicia exitum habere, id est res talis legatario acquiri potest.

[*sirem suam.*] CASVS. Quidam legauit Petro fundũ: postea idẽ testator eundẽ fundũ uẽdidit M. quæro, vtrum ualeat legatũ: an vero uideatur ademptũ p alienationẽ factã à testatore? Rñ. Iustinian⁹ quòd in hoc casu sñia Celsi tenenda est. Celsus .n. in hoc casu existimat si testator nõ adimendi animo fundũ legatũ uẽdidit, nihilo minus etiam post alienationẽ deberi legatũ. & hoc idẽ diui Seuer⁹ & Antonin⁹ rescripserunt: & iidem prĩcipes in quodã alio casu idem i⁹ statuerunt videlicet in tali casu. Quidam fecit testamẽtũ, & in testamẽto suo quædã prædia legauit P. & postea eadem prædia P. legata pignori obligauit. Nam rectè in hoc casu rescripserunt testatorem obligando prædia legata, legatum non uideri ademisse: & ideo legatarius cum hærede experiri poterit actione ex testamento, ut prędia à creditore luantur. Et quod dixit supra quã do testator totam rem legatam alienauit, idem iuris est & si partem rei legatæ alienauerit. nam in parte non alienata ita demum ualet legatum, si testator nõ adimendi animo eã aliena uerit. Et hæc dicunt vsq; ad illũ. §. si quis debitori suo Fran.

[c] *Alienauerit.* vendendo sed donando indistincte videtur adimere: nec distinguitur an ualeat donatio uel nõ, & ẽt si reuocetur, ut ff.de adiment.leg.l.cum seruus & l.rem legatam & l.legatum sub cõditione. §.j. li ex alia causa à donatione, distingue animum: ut hic, & in dubio probat hæres mutatam voluntatem, ut ff.de leg.iij.l.fideicommissa §.si rem & ff. eo.ij.l. Lucius §.pen. ibi, nisi hæres & ff.de proba.l.cum qui.

[d] *Non adimendi animo,* qui animus ex hoc probatur, quia si necessitate rei familiaris, non uidetur reuocasse, aliàs sic. quæ distinctio in donationem non cadit, vt ff. de adimen leg. l. rem legatam & not. C. eo.l.qui post. Accursius.

[e] *Deberi.* scilicet rem legatario argu. supra eo.§. non solum vbi ab initio fuit alienata.

[f] *Idemque.* scilicet iuris esse.

[g] *Iidem.* scilicet Imperatores Seuerus & Antoninus.

[h] *Pignori dedit.* quid si rẽ obligatã creditori debitor legauerit, nunquid ualet legatum? rñ. sic, & nihilominus poterit petere: debitum, nisi uoluntas testatoris ostendatur uolentis compẽsare, ut ff.de leg.ij.creditorem. Accursius.

[i] *Non videri,* a nisi sub dicta distinctione, id est an habuit animũ adimẽdi, uel nõ. Vel dic nullo modo, ut hic, & C eo.l. qui post & hoc quia primo ualuit relictum. aliàs q. ut C. de dona. inter uirum & uxo. l. si maritus ij. & ff. de donat. inter uirum & uxorem l. cum hic status. §. si maritus & ibi in gl. j.

[k] *Si verò.* Nota de toto ad partem.

[l] *Quis.* scilicet testator.

[*Si quis debitori*] CASVS. Quidã habuit debitorẽ in c. & in testõ suo legauit debitori suo liberationem. modo quæro, utrum ualeat hmõi legatum? Et rñ. Iustinianus q. sic. nam si quis debitori suo liberationem siue quietationem legauit, in hoc casu utile est legatum: & neque ab ipso debitore, neque ab hærede debitoris, uel à quocunque alio eius successore hrs testatoris aliquid q. sequi poterit: sed ẽt debitor cui liberatio legata ẽ, cum hærede testatoris agere poterit vt eum liberet. Et non solũ in casu p̃dicto, ualet legatum, videlicet quãdo liberatio legata est: sed ẽt si dilatio debiti legata sit. Põt .n. testator iubere ne A hæres suus usq; ad aliquod certum tp̃s à debitore petat. Sed licet dixerim tibi ualere legatũ liberationis: secus tñ est in casu cõuerso. Nam si debitor q. debet pure creditori suo, eidẽ legauerit: inutile est legatũ. & hoc est uerũ, si nihil pl⁹ est in legato quàm in debito, qa in hoc casu legatarius nullã utilitatem ex hmõi legato habiturus est. & hoc ẽ uerum quãdo pure debitum legauit. sed si debitor q. in diẽ uel sub q.ditione debet creditori suo, pure legauit ei dẽ: in hoc casu utile est legatum: uidelicet propter modũ repræsentationis: quia illud q. primo erat in diẽ uel sub conditione debitũ: per legatum mortuo testatore purificatum est. Sed quid si uiuo testatore dies uenerit, uel q.ditio extiterit: nũquid legatũ euanescit? & certe uidebat q. sic, cũ debitum p aduẽtum diei uel conditionis iam sit effectum purum: & ita nihil amplius est in legato q̃ in debito. Papinianus tñ in hoc casu scripsit nihilomin⁹ ualere legatum, & hoc ideo, qa ab initio tenuit & certe sñia Papiniani est uera. Non enim placuit nobis sñia quorũdam existimantium in hoc casu extinctum esse legatum, quia in eam causam peruenit à qua incipere non põt. Et hæc dicuntur usq; ad illum §. sed si vxori. Casus qui sequuntur, planissimi sunt usque ad illum §. si peculium. Franc. de Aretio.

Liberationis legatum, tutum legatarium eiusque in posterũ iuris successores reddit: actionemque ei aduersus creditoris hæredem, vt liber ab obligatione fiat, acquirit.

Si quis debitori suo liberationem legauerit, [m] legatum utile est: [n] & neque ab ipso debitore, neque ab hærede eius potest hęres [o] petere, [p] neque ab alio B qui hæredis loco sit. [q] sed & potest à debitore conueniri, ut liberet [r] eum. Potest etiam quis uel ad tempus [s] iubere ne hęres petat,

Debitor creditori debitum legando, tunc utiliter legat, cùm qualecunque commodum creditor ex legato consequitur.

Ex contrario, si debitor [t] creditori suo [u] quod debet legauerit: inutile est legatum, si nihil plus est in legato, quàm in debito: quia nihil amplius [x] per legatum habet. Quod si in diem C

[m] *Liberationem legauerit.* q. tribus modis fit. Primus, peti nolo. uel, q. debet, relinquo, vel actionẽ remitto. & hic liberandus est legatari⁹ ab omni debito, ut hic, & ff. de lib.leg l. si qs rationes, & l. Aurelio. j. resp. Secũdus est si negocium testatoris gessisset. & testator dixerit, rationes reddere nolo. & hic ab omni liberat, nisi ab eo q. penes eũ sit, & ab eo q. dolo: fecit: ut ff. de lib.lega.l. Aurelio §.fi.cum suis concor. b. ut in gl. fi. ibidem. Tertius si damnauit hæredem ne exerceat actiones: quo casu si bonam causam habet testator: litis euentus & sumptus ab aduersario facti legati videntur: ut ff.de lib.lega.l.petitor.si mala causam, nihil uidetur * legare, vt in eadem.l. ADDITIO. Similem gl. habes in l. Aurelio ff. de li.leg.

b) Tenebitur tamẽ pure uel igrosso rationes reddere omissa scrupulosa inquisitione: vt l. si seruus vetitus ff. de leg. 1. * quia si non ualet principale, nec accessorium. Aegi. Per.

[n] *Vtile est.* licet res sua sibi legari videatur: vt ff.de libe. lega.l.j. j. respon. & est hoc uerum, nisi testatore viuo exactio fiat, ut infra eo.titu.§.tam autem & ff.eo.iij.l.fideicommissa §. si rem. Accursius.

[o] *Hæres.* vel hæres hæredis: ut ff.de lib.leg.l.j. in fi.

D [p] *Petere.* cum effectu propter exceptionem, vt ff.de lib. lega.l. iiij.§.nunc de effectu.

[q] *Hæredis loco. sit.* sicut est bonorum possessor, & fideicommissa. uniuersalis: ut infra de bon. poss.§. quos autem. & de fideicom.hære.§.restituta.

[r] *Vt liberet.* per acceptillationem, si solus est debitor. si habet correum socium, idem: aliàs correus siue socius pacto est liberatus, vt ff.de lib.leg.l.iiij.§.nunc de effectu in fi.

[s] *Ad tempus.* vt ff.de libe.leg. non solum nostrum.§.ij. Acc.

[t] *Si debitor.* secus si ali⁹: qa interest creditoris plures reos habere, ut ff.de lib.leg.si quis decedens.§.fi. aliàs incipit, Iulianus.

c) Ista glo. dicit uerũ respectu hypothecæ: sed respectu dominij ualet legatũ: ut ibi probatur. Aegi.

[u] *Creditori suo.* scilicet ciuiliter & naturaliter, & cum effectu, & pure: alias valet, vt ff.de legatis.j.l.si creditori per totam legem. & l. sinautem. Accursius.

[x] *Nihil amplius.* sed nunquid hodie semper est plus cum habeat statim rei legatæ dominium, & hypothecariã aliarũ rerum defuncti? Respon. non: vt ff.de lega.iij.l.iij.§.si rem. quia plus tantum quatuor modis dicitur: ut j. de act. §. plus autem. & iste modus non est aliquis de his. Accursius.

a) Nisi p tãta pecunia esset pignorata q. non sit uerisimile eam redimi: ut i. q. habeat. ff. de le. 3. An.

† Ex hoc §. no. do. q. si feudatarius feudi partem domino non rogato alienet, q. duplo taxat parte priuetur, quod non placet, Iac. de Aret. si quidẽ per contrauẽtionem in parte toto feudo is cadat, per l. si quis in grati. §. si quis ignorans. ver. sin autem ff. ad Vellei. & etiã si pars. ff. de le. 1. at de hoc plenius uidebis p Pa. & Ia. Aluar. in v. fib. feu.

ad. vi. ijdem = adde q. in Lombria. 6. C. de fideicomiss. et in Sines obligata. 57. ff de legatis. i. et l. 1. a. 9 p 6. & q. anobis notatu.

a *Ei.* scilicet creditori.
b *Legauerit.* scilicet debitor.
c *Vtile esse.* ff. de lega. ij. l. debitor in princ. ℣. vbi est inutilis. Solu. hoc corrigitur. Vel ibi dicit inutile, ideſt non utile, cum & aliã habeat actionem. a potest tamen & ista agi: ut hic. Accur.
d *Constitit.* i. valuit. Acc.
e *Quia.* ratio illius falsæ opinionis.
f *Non potest.* Nota arg. ꝓ utraq; parte ad hanc regulã: ut ff. de verb. oblig. l. existimo & l. pluribꝰ §. & si placeat. & ď his q̃ ꝓ non scrip. ha. l. si in metallũ §. item si seruo. & de seruitu. l. pro parte ADDITIO. De isto brocardo dic ut ꝓ Dynum in regula, factũ legitimè, de regulis iuris. in vj. & per Bar. in l. pluribꝰ §. j. ff. de verb. obliga. Ang. Aret.
g *Plenius est.* ſ. in cõmodo repræsentationis, cum legatũ statim, dos verò annua, bima, trima die olĩ, hodie post annũ mobilia sed immobilia statim: ut C. ď rei vxo. acti. l. j. §. cũ aũt & ff. de dote præleg. l. j. §. verũ est. Itẽ de dote dat̃ actio in q̃tum maritus facere potest, uel eius hæres: ut ff. solu. matri. l. etiam j. rñ. at legatum in solidum, nisi in falcidia ꝓ beneficiũ inuentarij: vt auth. de hr̃. & Fal. §. si uerò non fecerit. coll. j. Itẽ si qua pacta in p̃iudiciũ mulieris facta sũt, beneficio legati tollunt̃: ut ff. de dot p̃leg l. j. j. rñ. Acc.
h *Dotem.* id est illã dotem quam nõ recipit.
i *Instrumenta dotis.* ſ. in q̃bus ꝙfessus fuit se recepisse dotem, q̃ nõ recepit: ut ff. de do. præl. l. fi. §. fi. & l. cum scriptum §. item ei quæ.
k *In prælegando.* i. legando. abundat. n. præ, vt ff. de dote præleg. l. j. j. respon. in glo. j.
In prælegando.] Dos prælegari dicitur propter repreſentationem. Peculium prælegari in l. j. §. si seruus ff. de excep. rei vend. Dos etiam relegari dicitur in tit. de dot. præl. sępe, ꝙ non tam legari quam retrodari videatur l. cũ pater. §. filię ff. de l. lib. 2. l. 3. §. dicebam ff. de do præleg. Paul. lib. 4. sent. tit. j. Re. n. redditionem, significat: ut uerius cum maritus dotem legando dicat, do lego: hoc dicere videatur, Reddo relego. Cuiacius.
l *Si res.* puta seruus Stichus.
m *Sine facto.* id est mora. quo casu de interitu tenet̃: vt ff. de verbo. obliga. l. si seruum j. rñ. & de lega. j. cũ res §. fi. b Vel quia sine cã occidit, ut d. l. si seruum. Aliud si cũ causa: ut ff. de lega. j. l. quid ergo §. si hæres. tenetur. n. de dolo & lata culpa & leui: ut ff. eo. j. l. cũ res §. sed si Stichus & uersi. sed si culpa §. culpa. Acc.
n *Perierit.* uel non cõpareat: quo casu caueat hęres de dando si ad eum redierit. & suis sumptibus recuperatur, quando post mortẽ fugit, aliàs, id est si in uita, sumptibus legatarij: ut ff. de leg. j. l. cum res §. item si res. & de leg. ij. si quis seruum. in princ.
o *Decedit.* quia qui in specie tenetur, eius interitu liberatur: ut hic * & ff. de uerb. oblig. l. si ex legati.
p *Sine facto.* in hoc quoque, ſ. alieno seruo, põt admitti culpa- puta non certificauit hæres dñm (qui si sciuisset se posse uendere, non manumisset) ſ. forte cũ uideret eum uelle manumittere: ut ff. eo. j. l. cum res §. sed & si alienus & §. pen. & fina. Item si fuerit in mora emendi: ut ff. de uerborum obligationib. l. si seruum §. si autem alienus & de facto, id est culpa uel mora.
q *Hæredis.* contra ff. de leg. præ. l. nanque naturam.
r *Manumissus.* nam manumissus similis est mortuo, ut ff. de solu. l. si mihi alienum.
s *Teneri.* ſ. ad æstimationem, ut ff. eo. j. l. si quis inquilinos. §. j. & ff. qui & à quibus. l. hæres. Sed hic non dicit tenere manumissionem, sed dicit ꝙ non minus valeat legatum, ſ. quo ad æstimationem. Accursius.
ADDITIO. Et ualet ẽt manumissio, quia dominium serui hæredis non transit in legatarium, ut hic, & dicta. l. si quis inquilinos. secus in seruo hæreditario ẽt sub conditione legato. l. si seruum qui sub conditione. ff. de manumissio. Ang.
t *Nec interest.* cur secus vbi seruum indebitũ sibi solutum ꝙs manumiserit: vt ff. de condi. indeb. l. in summa. §. si seruum. quæ est ℣: Io. rñ. quia debuit scire, cũ factum suum censeatur: ut in authe. de iureiur. à mo. j. rñ. colla. 5.
u *Sciuerit.* ſipse hæres.
x *Donauerit.* ſ. hæres.
y *Seruum.* à testatore legatum: & erat hætedis.
z *Tenetur.* ad æstimationem: vt s. proxi. dixi.
a *Ignorauerit.* ſ. hæres.
b *Suis natis.* al's suo nato.
c *Cedunt.* quia duo legata sunt separata: ut ff. de pecul. lega. l. & si ancilla quæ est. l. iij. Sed ℣. ff. de uen. inspi. l. j. §. ex hoc. ubi dicitur ꝙ partus est portio uiscerũ matris. Respond. ibi loquitur donec in uentre est̃. *
d *Idem est.* sic. ff. de pecu. leg. l. iiij.
e *Ordinarij.* Qui sunt hi? Dic ut j̃. quod cum eo. §. cum autem.
f *Mortuo.* ſ. uiuo testatore, non si post: ut ff. de pecu. leg. l. tunc inutile.
g *Extinguitur.* quia accessio est: ut ff. de pecu. lega. l. j. & ij. Sed quare nõ ita in superiori casu? Resp. propter hominis dignitatem: quia non ita accedit: ut ff. de ædili. edict. l. iustissimè. in princ. d Item quid si vicarij erant tantum in peculio, & legatus est cum peculio? Respon. idem, ut exprimere peculium noceat, ut ff. de condi. & demon. l. si in diem. in fin. ADDITIO. Idem & si aliæ res erant in peculio, eadem ratione. Si uerò leget ordinarium cum uicariis & peculio, obtinet. quasi separet uicarios à peculio. l. si peculium. §. si seruus. ff. de pecu. lega.
h *Instructus.* huic primo articulo contradicit, ff. de fundo instru. l. si cui. in fin. Solu. secundum Ro. hic simpliciter propter rudes sic loquitur. Vel dic quòd sit idem quod in partu & uicariis. & quod sequitur, cum instrumento, referatur ad proximum de peculio. Vel subtilius refert inter instrumentum fundi, quod perit semper perempto legato fundi: & instrumentum patrisfamilias, quod non perit licet legatum fundi pereat. & hoc casu loquitur lex contraria, & alia contraria in e. titu. l. j. argu. contra. ff. de fundo instru. l. quæsitum. §. si fundus, & §. si instructo. quibus dicitur: si fundus instructus legatus sit: instrumentum patrisfamilias continetur, non agri. Sed ibi subaudi, tantum. Vel dic illam esse Pauli sententiam in l. si cui. istam Labeonis à iustiniano probatam, & sic corrigitur illa.
i *Instrumento.* est autem instrumentum apparatus * rerum diutius permansurarum, sine quibus non posset exerceri possessio, ut ff. de fundo instru. l. quæsitum. j. respon. & sunt instrumẽta fundi, quæ fructus quærendi, cogendi, seruandi gratia comparata sunt: ut ff. de fun. instru. l. instrumenta. in princ.
k *Alienato.* à testatore.

Si

Dotis legatũ à marito uxori factum valet.

dicendo dotẽ uxori secundũ Por. Aegi. Per.

quia nõ constat q̃ dotem legauerit: secundum Por. Aegi. Per.

Secus si sit debitor quantitatis, quia nunquam perire potest. l. sicut C. si cer. pe. Aegi. Per.

Falsa est hæc glo.

a) Ista est uera: quã etiam seq. tur Bart. in d. l. debitor. Ang.

b) De negligentia uero nõ tenetur debitor actione personali, nisi fuerit in mora: uel petatur res quæ fuit creditoris: uel negligentia sit circa rem seu perẽptionem substantię rei debitæ. Abge.

Ex quo sequitur qđ mater uehenda ī nauī, non debet mercedẽ ꝓ fœtu in utero. l. sed ad des. §. si q̃s mulierẽ. ff. loca. itẽ nil debẽtur ꝓ lupo existẽte in ventre matris not. do. in l. q̃ in utero. ff. de sta. hom. Aegi. Per.

d) Secus aũt esset ī fœtu animaliũ brutorũ: & in his q̃ non ueniunt ꝓ modũ principalis & accessorij: vt si legetur equus cũ asino: quia duo legata censentur. Et hæc inducuntur ad quæstionem de ingrediente monasteriũ: ut uitiato ingressu nõ ualeat bonorũ dedicatio: nisi expresse se & sua dedicasset ſm doct. hic.

Instrumentum fundi q̃d sit, hic declaratur. Instrumẽtũ patrisfa. est q̃ habetur ī iure, ꝓ subsidio glonæ. Aegi. Per.

a *Si grex.* qui ex.x.ouibus constat, vel quatuor vel quinq; porcis: vt ff.de abigeis l.oues. Tres aũt homines constituunt collegiũ: vt l.Neratius.ff. de verb. sign.no.in ca.j.extra de elect. secundum Christoph.

b *Ad unam ouem.* sic ff.quod cu.vni.l.sicut.§. fi.& ff.eo.j.l.grege.

c *Vindicari potest.*ff. quibus mo.usus f.amit.l. fi. ℣ Sol. facilius perdit legatũ usus fructus ℊ pro prietatis, ut arg.ff.e.tit.l. repeti.§. rei mutatione. & ff.eo.j. l.si grege.in fi.

d *Legato.*sic.ff.eo.l. grege.sic.j.§.proxi.

e *Corpus.*tria.n.sunt corpora rerum. Vnũ qđ uno spiritu.i. elemẽtatione continet: ut homo, lapis. Secũdũ qđ ex cohærentibus ꝯstat: ut domus,& armarium. Tertiũ qđ ex distãtibus corporibus: ut grex, & popul⁹, ut hic,& ff.de usucap.l. rerum mixtura. §. j. & ff. de rei uindi. l. in rem actio. §. at in his.

f *Cedere.* sed colũna uel tignũ domus legari pure non põt: ut ff. de lega. j. l. cætera. ne urbs. deformetur. Accur.

[*Si peculium.*] Casvs. Quidã in testõ suo legauit peculiũ, & uiuo testatore auctũ est: vel forte deminutũ ẽ. modo quæro, cuius lucro vel periculo hmõi augmẽtatio & deminutio peculij est? Ad hoc rñ. Iusti. generaliter, ꝙ si peculiũ legatũ fuerit: qcquid uiuente testatore peculio accesserit v decesserit, sine dubio legatarij dãno uel lucro cedit. & in hoc casu si auget vel deminuit peculiũ viuẽte testatore, nõ refert vtrũ leget seruo proprio cũ libertate, an alicui extraneo. secus tñ est si augeat peculiũ post mortẽ testatoris ante aditã hrditatẽ. nã si seruus hrditarius aliqd acquisierit, uel alio modo peculiũ legatum augmentũ susceperit: Julian⁹ ait, ꝙ si ipsi seruo manumisso peculium legatũ fuerit: qcquid ante aditã hrditatẽ peculio accesserit, ipsi seruo legatario cedit. sed secus est si peculium extraneo fuerit legatum. In persona. n. extranei dies legati à morte testatoris in peculio legato cedit. & hoc est verum, nisi ex rebus peculiaribus auctũ fuerit peculiũ. In hoc.n casu augmentũ ex rebus peculiarib⁹ pcedẽs, legato cedere debet. Et hęc dicunt vsq; ad iiiũ. §. peculium aũt.

g *Legatum fuerit.* seruo uel extraneo.

h *Peculio.* nam & futurum peculium legari potest, ut ff. de pecu.leg.l.ei quoque. & facit ad hoc§. proxi. §.

i *Legatario.* eidemq; manumisso. Accur.

k *Cedere.* no. tria tẽpora: ante mortẽ testatoris: & post ante aditã hrditatẽ: itẽ & post. In primo casu quo inuenit cessisse dies legati, oẽs legatarij sunt pares. nã qcquid eo tpe acquirit seruus talis: ei cui hoc peculiũ ẽ legatũ, acquirit: siue ipsi seruo, siue alij extraneo sit relictũ: qa non cedunt legata similiter in tertio, s. sunt pares In scdo distinguit extraneus à seruo, vt hic. Nã qđ legatũ cedit extraneo à morte, hoc seruo ab adita hrditate. qa nec libertas sibi pr⁹ debet. C.de cadu.tol.§ cũ igit.& §. in nouissimo. Nã plura legata, vel ĩ diẽ certã relicta, à morte cedũt: nisi in sex casibus, vbi ab adita hrditate: vt C.de cad.tol.§. cũ igit.& § ĩ nouissimo.& ff.qñ dies lega.ce.l.ij. inter quos legatũ seruo manumisso relictũ, est vnũ: vt hic. Cõditionalia, vl in diẽ certũ relicta, ex die vel ex ꝙdõne existẽte cedunt, i. trãsmittunt ad hẽdes. nã ante ꝙdõnem vel diẽ veniẽte si decedit legatari⁹, nõ trãsmittunt: vt C.đ cadu.tolle.§. fin aũt. nisi ĩ trib⁹ casib⁹. Prim⁹. ff. đ ꝙdi.& demõ.l. ꝙdõnes. Scdus. ff.e.j.l.iij. Terti⁹. ff.qñ dies le.ce.l. si cũ pfinitione. Itẽ verbũ cedere, duas hẽt significatiões: i. incipere dẽri: vt ff.đ ver.sig.l.cedere. Itẽ cedere quãtũ ad trãsmissionẽ, vt accipit. C.đ cadu.tol.p totũ.& ĩ vtraq; põt hic accipi.

l *Quia.* bona est ratio. si.n.prius cederet: idẽ eẽt qđ in extraneo. Est & alia rõ: vt ff.de pecu.leg l.deniq; §.fi.vbi dicit ꝙ verisimile est eum omne augmentũ ad ipsum ptinere voluisse, cui &c.

Ab adita hæreditate cedit. Pura legata ex iure antiquo cedunt à morte testatoris, ex iure nouo ab apertura tabularũ. Vtimur aũt iure antiquo ex cõsti. Iustin. sunt tñ qdam legata, q̃ ab aditione cedunt, vt puta vsus usus fruct⁹, habitationis, & eorũ q̃ in hrdẽ nõ trãsmittunt, libertatis, & id qđ seruo manumisso vel legato relinquit scripto, s. hrde voluntario, nõ necessario: & ad ea quidẽ legata regula Catonis non pertinet. Cum. m *Auctũ fuerit.* s. peculiũ.

Peculium aũt.] Casvs. Quidam cõdidit testm & in testõ suo Sticho q valde pingue habuit peculiũ, legauit libertatẽ, nulla mẽtione facta de peculio. modo q̃ro, vtrũ legãdo libertatẽ videat legasse peculiũ? Et rñ. ꝙ non. Nã peculiũ nisi expresse fuerit legatum, seruo manumisso non dẽtur. & hoc verũ est in vltima volũtate: secus tñ est inter viuos: qa si manumiserit, videtur ei donasse peculiũ, nisi illud expresse ademerit. & ita diui Seuer⁹ & Antoninus rescripserũt. Sed po. Quidã legauit seruo suo peculiũ: iste seruus idemq; legatari⁹ multa de peculio impendit in rõnes dñi: & ita dñs factus est debitor peculiaris. Modo quæro, vtrũ seru⁹ mortuo testatore ab hrde dñi petere possit illud qđ in rõnes dñi impenderit? Et rñ. ꝙ non. nam iidẽ principes, s. Seuerus & Antoninus in hoc casu rescripserũt peculio legato non videri id relictũ seruo, vt petitionem habeat pecuniæ quã in rõnes dominicas impendit. & hęc dicunt vsq; ad illũ. § iidẽ rescripserũt.

m *Auctũ fuerit.* s. peculiũ.

Peculium aũt.] Casvs. Quidam cõdidit testm & in testõ suo Sticho q valde pingue habuit peculiũ, legauit libertatẽ, nulla mẽtione facta de peculio. modo q̃ro, vtrũ legãdo libertatẽ videat legasse peculiũ? Et rñ. ꝙ non. Nã peculiũ nisi expresse fuerit legatum, seruo manumisso non dẽtur. & hoc verũ est in vltima volũtate: secus tñ est inter viuos: qa si manumiserit, videtur ei donasse peculiũ, nisi illud expresse ademerit. & ita diui Seuer⁹ & Antoninus rescripserũt. Sed po. Quidã legauit seruo suo peculiũ: iste seruus idemq; legatari⁹ multa de peculio impendit in rõnes dñi: & ita dñs factus est debitor peculiaris. Modo quæro, vtrũ seru⁹ mortuo testatore ab hrde dñi petere possit illud qđ in rõnes dñi impenderit? Et rñ. ꝙ non. nam iidẽ principes, s. Seuerus & Antoninus in hoc casu rescripserũt peculio legato non videri id relictũ seruo, vt petitionem habeat pecuniæ quã in rõnes dominicas impendit. & hęc dicunt vsq; ad illũ. § iidẽ rescripserũt.

n *In Peculium.* sic C.de pecu.eius qui fil.me.l.j.

o *Quamuis.* cur tã variæ? Rñ. qa scdo casu, s. qñ inter viuos, operas eius manumissor erat habiturus. vnde quæsita donatio pfuit, scdum Io. vt ff.man.l.si uero nõ. §. idẽ Papi. b vel scdum Pap. præoccupationem mortis: quia presumit auferre, si potuisset: vt ih auth. de trien. & se §. illud quoq; ibi, præ tumultu mortis angustiat⁹ &c. & C.q. test.fac.posl. hac cõsultissima. §. at cũ.

Idem rescripserunt.] Casvs. quidã legauit seruo suo libertatẽ his uerbis, Volo ꝙ seru⁹ meus redditis rõnibus liber sit: & de peculio reliqua soluant. i. ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modo q̃ro, vtrum testator his verbis videat legasse peculiũ? Et rñ. ꝙ sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculiũ videri legatũ, cum rõnibus redditis seruus liber esse iussus est, & ex ipso peculio reliqua inferre. & hæc dicuntur vsq; ad illum. §. tam autem corporales res. Cæteri casus qui sequuntur in parte ista, planissimi sunt vsque ad. §. illum. legari autem.

p *Peclio legato.* s. seruo. & etiam libertas fuit legata. aliud si extraneo: ut ff.de pecu.legato. l.vj. §. fi. & l.si Sticho. Accur.

q *Petitionem.* nisi testator fuerit huius consuetudinis, vt reddere seruo q̃ sibi debebat: vt ff.de pecu.lega.l.dñs Sticho. §. j. in fi.

r *Cum rationibus.* quasi diceret, si relinquo seruo libertatem rationibus ab eo redditis: eo ipso & peculiũ legare sibi videor. aliud econtra. si libertatẽ relinquo: & rationes reddere veto: quia non uidetur legatum peculium: vt ff. de lega. j. l. si seruus vetitus. in fi. Rõnes autem reddere dicitur, qñ amoto dolo & fraude reddit: vt ff.de fideicom. lib. l. Thais §. Stichus. Addi-

Et sic nota ꝙ remissio redditionis rationum non cõprehendit reliqua, nec dolũ seu latam culpã, sed scrupulosam tñ inquisitionem. qđ facit ad quæstionẽ de eo cui concessum est liberum arbitrium: ita ꝙ non possit iudicari, fm Ang. hic.

Reliqua.

† Ex hac litera eiusque gloss. no. ꝙ licet grex non possit nisi ex plurib. capitibus constituit, cõstitutus tamen semel gregis nomen retinet & ĩ ad caput vnum deuenerit: vt hic & l. grege legato. cũ l. seq. ff. eo. Idq; in proprietatis legato: quoniã sequs in legato gregis vsus fructus gregis. q. si grex ad pauciora. 10. capitibus deueniat, extinguitur, l. fi. ff. quib. mo. vsus fructus amit.

† i. accedere siue ad crescere. aliter est in ius alicuius venire: vt infra e. §. i. ibi, legatario cedere. itẽ cedere diẽ legati: est incipere legatũ deberi. infra e. §. i. ibi, qa hmõi Aegi. Per.

a) Et hæc vera quãdo dies est certa an & quãdo incerta. Si uero est certa an, sed incerta quãdo vt quãdo ĩdie mortis: & tũc aut apponitur in diẽ mortis legatarij, & habetur pro puro si extranei vel hæredis, habetur ꝙ condõnali: sicut quando dies penitus est incerta: sed quando oĩno est extitura, vt si solvet antichristus nascetur, habetur ꝙ puro, fm Ange. hic.

b) Ista rõnem reputat ineffi cacẽ Ioan. Fab. hic: cũ per manumissum debeant opẽrare exhiberi filio, nec nisi ex cõuentione debeãtur. l. i. C. de op. lib. &, si operarũ iuditio. ff. e unde dicit ipse ꝙ inter uiuos est maior affectio dominij: qa se priuat dominio serui & eius seruitio, qd retinere poterat. nõ sic vbi moriens dat qđ sibi retinere non põt. Alias rõnes uide Ange. hic.

a *Relicua.* aliàs reliquas. id est alia quæ erant reddenda, reddere cum iam quædam reddiderat, uel etiam si nihil, ut ff. de uerb. signi. l. cæterorum.

b *Inferre.* repete, iussus est.

c *Incorporales.* id ē actiones & seruitutes: ut ſ. de reb⁹ corpo. & incorpo. & ff. d̄ leg. j. l. j. & l. cætera in prin.

d *Præstet.* sine cessione tñ utiles habet legatari⁹: vt C. eo. l. ex legato. Ac. ADDITIO. Nisi res sit litigiosa, uel lis cœpta. l. q cunque & auth. nunc si hŕs C. de litig. ſm Ang. Et nota q̄ q̄uis directā personalem exercere non possit nisi cedat, poterit tñ exercere directā realem: quæ quia non ossibus affixa est, trāsfertur in eum directa uia. l siue §. fi. cum l. seq ff. de condict. furt. Ang.

e *Nisi exegerit.* nā si exegerit, sēp in dubio præsumo uoluisse legatū extīgui, ut ff. de adimē leg. l. pe. §. fi. & de li. le. l. non solum aūt §. liberatio. nisi p̄bet ꝯriū, vel qa debitor ultro obtulit eo nō petēte: vel qa exactā p̄ legatario deposuit, ut ff. de leg. iij. l. fideicōmissa §. si rem.

f *Aere alieno liberare.* nā utilitatem habet.

g *Res alia.* ut equus.

h *Electio legatarij.* Et à principio, & ex postfacto ſm Barto. vt hic & ff. de leg. j. l. ſi. seruus legatus §. cū homo. Sed Ro. à prī. dabat electionē hŕdi: sed ex ꝓtumacia trāsferebat in legatariū: ar. ff. de serui. l. si cui. & C de sol. l. j. Io. distinguit aut in genere generalissimo, vel subalterno, vt si substantia vel corpus vel animal legat: quo casu non valet: cum festucā vel muscam dando liberetur. uel in eo genere, quod dialectici speciem appellāt: vt homo, & similia: & tunc subdistingue: aut habebat in hŕditate seruos: & tunc legatarius eligit, dummodo non meliorem: a ut hic, & ff. eo. j. l. legato. j. rñ. & leg. qui duos & de lib. le. l. ij. Aut non habebat: & tunc hæres eligit, ut ff. de vi. tri. & oleo leg. l. iij. j. rñ, & l. iiij. Si autem testator ex certis reliquit incertū: aut ipse sensit de certo (q̄ patet expresso nomine eius) & tunc eligit hæres, & eius voluntatem interpretat: ut ff. c. j. l. si quis à filio. §. si quis plures. aut non sensit, & tunc legatarius eligit: ut ff. de l. j. l. qui duos. In domo aūt in genere legata, si habet testator domos, unam ex his eligit hŕs si nō habet & relinquit, deriſoriū est legatū: vt ff. eo. j. l. si domos. In fundo in genere legato dic non ualere legatū: cum vnius digiti possit fieri fundus: ut ff. de iure do. l. cū post. §. gener. & ff. co. j. l. licet & l. quòd in rerum. §. quòd si quis,

i *Conditionem.* scilicet si eligeret.

k *Et ideo.* bona ratio: ut C. de cadu. tol. §. sin autem.

l *Ex constitutione.* quæ est C. communia de leg l. fi. in prin.

m *In nostra constitutione.* scilicet prædicta.

n *Eligere cupiente.* & alio aliud subaudi.

o *Contra beneuolentiam.* i. contra æquitatem, ſ. quòd perirent; id est de iure stricto perire deberent, ut ff. eo. j. l. huiusmodi §. fi.

p *Et forte.* vel cū taxillis, uel alio modo sic ff. de iudi. l. in tribus.

b Sed quare iudex nō compellit eos ad ꝙsentiendū: vt ff. eo. j. l. hmōi in fi: Rñ. imo hoc modo cōpellit vel ibi cōpellit ī actione eligēda, quę dat à iu. hic aūt non cōpel. in eo qđ dat à testa.

q *Sententia.* vt tamen cæteris æstimationem præstet suarum partium: ut C. communia de leg. l. fi. in prin.

[*Legari autem.*] Dominus iam video quæ res legari possunt; dicatis mihi quibus legari possunt? Et ipse respon. quòd illis cum quibus testamenti factio est. i. ad quorum vtilitatem testm̄ fieri pōt. Sed ſm antiqua iura multæ erant personæ quibus legari non poterat. Incertis. n. personis neq; legata neq; fideicommissa relinqui olim concessum erat: & hoc intantum ſm iura antiqua obtinuit, vt nec ēt milites incertæ personæ legare potuerint. & ita diuus Hadrian⁹ rescripsit. Sed po. dñe, iam uideo q̄ olim incertis p̄sonis legari non poterat. pro deo, si placet, dicatis mihi q̄ persona censebat incerta? Ad hoc rñ. Amice, incerta persona videbat quam testator opinione incerta animo suo subiiciebat veluti si quis dicat in hūc modū, Quicūq; filiā suā filio meo in matrimoniū copulauerit, hæres meus illi fundum Semproniānum dato. nam in hoc casu huiusmodi legatū incertæ p̄sonæ uidebatur relictū. & similiter in hoc casu, veluti si qs ita dicat, His q̄ post testm̄ scriptū primi consules designati erunt, hæres meus. c. dato. Nā in hoc casu incertæ p̄sonę sicuti in superiori casu legari uidebat. & multæ aliæ species reperiri possunt in q̄bus incertæ personæ legari videat, & incertæ p̄sonæ libertas dari ueluti si qs ita dicat, Illū seruū qui primus ascēderit Capitoliū, liberum esse uolo. Olim. n. libertas hoc mō data, inutilis erat: & hoc ideo, qa placebat seruos nominatim liberos fieri, Sed licet dixerim tibi incertis p̄sonis legari antiquitus non posse: sub certa tñ demonstratione, i. ex certis personis incertæ personæ etiam olim recte legabatur: veluti si quis ita dicat, Ex cognatis tuis qui nunc sunt: q̄cunq; filiam meam in vxorem duxerit: hŕs, meus illi fundū Sēpronianum dato. Nā in casu isto licet incertæ p̄sonæ videbat relictum: rōne tñ demonstrationis ēt olim valebat. Sed licet dixerim tibi legata vel fideicommissa incertis personis relicta olim non valere: cautum tñ erat in sacris constitutionib. talia legata vel fideicommiſ. per errorē soluta repeti nō posse. Et hæc dicunt vsq; ad illū. §. posthumo. quoq;

r *Solum.* & econtra idem solus legat: vt ff. de leg. j. l. ij.

s *Testamenti factio.* in passiua significatione accipe: vt ſ. de hŕdū quali. & diffe. §. testamenti. Sed qui sunt isti q nō hēnt testamēti factionē? Rñ. incerta p̄sona: vt ff. proxi. §. Itē peregrinus, siue deportatus: vt C. de hŕd. instī. l. j. Itē in metallū dānatus: vt ff. de his q̄ pro nō script. ha. l. si in metallum. Itē seruus de adulterio cum domina cōmisso accusatus: vt ſ. de hŕ. instī. §. ij. Itē collegium, nisi p̄bet licitum: ut C. de hŕ. instī. l. collegium. Itē incestuosi: vt in auth. quib. mod. nat effici. suī §. ulti. coll. vij. Itē hęretici maioris hŕsis: vt C de hære. l Manichęos. §. ipsos quoq;, & §. ergo. Itē apostatæ: vt C. de apostat. l. hi q sanctā. Itē mulier nubens intra annum à tpe mortis mariti: vt in authe. de nup. §. j. col. iij. ADDITIO. Sed hoc hodie cessat p̄p dictum Apostoli, quia omnes pęnæ p̄p festinationem intra rempus luctus sunt sublatæ. non autem propter transitum ad secunda vota. Ang.

t *Concessum erat.* hodie ꝙ etiam ante legem G. acam inferiorē in pauperibus: vt C. de episc. & cle. l. id quod. ADDITIO. Tu dic q̄ aut incertitudo est in persona legantis, & valet legatum: quia hæredi onus iniungendum intelligitur. aut in persona legatarij & tunc aut certificāda ex futuro euētu, aut nō. Primo casu valet ēt si erat incerta de incertis: vt leg. si quis ita scripserit digestis de reb⁹ dubiis. Secūdo casu valet, si p̄ legē certificat: vt.

d. l.

Legari aūt illis solū potest, cū q̄bus testamenti factio est.

Neq; paganus, neq; miles poterant olim incertæ personæ relinquere. & quæ dicatur persona incerta, declarat per duo exempla. Angelus.

Incertis verò personis neq; legata neque fideicommissa olim relinqui concessum erat.

Iura incorporalia possunt legari Aretinus. *Lis tit. 9. p. 6.*

Tā aūt corporales res legatari p̄nt, q̄ incorporales: c iō q̄ defuncto debet, pōt alicui legari, ut actiones suas hæres legatario præstet, d nisi exigerit e viuus testator pecuniam. nam hoc casu legatum extinguitur. †

Facta legari possunt.

Sed & tale legarū ualet, *Dānas esto hæres meus domum illius reficere*: vel, *illum are alieno liberare*. f

Legati in genere, † electio est legatarij *Lis tit. 9. p. 6. quam vide.*

Si † generaliter † seruus. uel res alia g legetur, electio legatarij h est: nisi aliud testator dixerit.

Optādi ius (quicquid antiquo iure seruaretur) hodie ad hæredes trāfertur: plurib⁹ autē quibus optio competit inuicē circa optandum dissentientibus, illius in optione potior erit sententia, ad quem sors deuenerit.

Optionis legatū, id est vbi testator ex seruis suis uel aliis reb⁹ optare legatariū iusserat, habebat in se tacitā conditionem. i † & iō k nisi ipse legatarius viuus optasset, ad hæredem legatū nō

Coniunct. l. 26 tit. 9 p. 6.

ad §. legari = obserua. capacitas in legatis tempore mortis inspici, ut docet d. Li. per ibi Gregor. glo. 7. ele. simul & ibi q regula. de legat. 1° in fine. Bartol. dicq est

iudicium tertij, iudex cōpellit ad cōcordiā aliquādo p̄cise: & aliquando causatiue. dubiū aūt sup facta probātione dirimitur vt l. actor. C. de proba. Angelus.

{Nisi p̄bauerit nō adimē di animo exegisse. l. pen. §. fin. ff. de adi. l. Aegi. Per.

{Scilicet infimo. q. d si genus infimum legetur da ur optio legatario. Aegi. Per.

{Dic si le gatur ge- nus gene- alissimū t subtā- ia, nō ua et: si sub- lternum t animal tiā non alet. si in mum vt eruus c quus ua- et: & da- ur optio i species t Stichus tiam ua- et. Aegi. et. Concor. um hoc c. inter geteras. cū l. sup ver . q cun- que. extra escript. aliàs, a- litur taci- am.] Quia ō est ue- simile te atorēuo uisse id le gare, q̄d non fuis- set in spe- cie cōces- surus. sed ubi ele- ctio ē hæ- redis vel debitoris, poterit da i uilius: dū tamen nō sit om nino inu- tile, quia potuit te- stator uel creditor cogitare q̄ daret minus lo an. Fab. b) Et hoc verū quā- do dubiū oritur su- per iure tacc à lege deficitur: & discor- cia in pręs iudicum tsi alias stiad præ-

d.l.id quod C.de episco.& cleri.sed de hoc vide Angelum.

a *Nam nec miles.* cuius scilicet militis uoluntas seruatur pro lege aliàs: ut C.de testa.mili.l.j.

b *Designati essent.* In kalen.Ianuarij sortiebantur, id est incipiebant honores administrare:& ante per tres menses designabãtur:vt ff. de cond. & demon.leg. Publius. & C. de magi.muni.l.j.

c *Posse dari.* vt si dicat ita.Illum liberũ esse uolo qui Capitolium primus ascenderit,vel simile fecerit: vt ś. proxi. §. incertis. Vel Stichum liberum esse volo.cũ habeat duos Stichos:vt ff. de manumiś. testamen. l.cum ex pluribus.

† l.colloca nerit. Cuiacius.

d *Seruos liberari.* aduerte ꝙ in aliquibus libris sequitur ista clausula,Tutor quoque incertę personæ dari non põt quã non inuenies in emendatis codicibus: & si ea quæ sequunt̃ in text. & gl. diligenter pspexeris, profecto eam prorsus superuacuã iudicabis.*

* Hæc gl. nõ est. Ac. Aegi. Per.

Nam nec miles [a] quidem incertæ psonæ poterat relinquere, vt diuus Hadrianus rescripsit. Incerta autẽ persona uidebatur, quam incerta opinione animo suo testator subiiciebat: veluti si qs ita dicat, *Quicunq; filio meo filiam suam in matrimonium dederit, ei hæres meus illum fundũdato.* Illud quoq; quod his relinquebatur,qui post testamentũ scriptum primi consules designati B essent: æque incertæ personæ legatari videbatur. Et denique multæ aliæ hmõi species sunt,

Olim legatum etiam libertatis,quæ est multum fauorabilis incertæ personę factum erat inualidum.

Libertas quoq; incertæ personæ non videbatur posse dari: [c] qa placebat † nominatim seruos liberari. [d]

Incertæ psonę ex certis personis ẽt olim legari poterat. Ang.

Sub certa [e] verò demõstratione, i. ex certis personis incertæ psonæ recte legabatur: ueluti, *Ex cognatis meis qui nunc sunt, si quis filiam meam vxorem duxerit, ei hæres meus illam rem dato.*

Licet legata incertis personis facta, olim essent inualida: si tamen per errorem soluta fuerãt, repeti nõ poterant Ang. de Ar.

Incertis autem personis legata vel fideicommissa relicta, & per errorem soluta, repeti non posse, [f] sacris constitutinnibus cautum erat.

Olim nõ poterat legari posthumo alieno,id est qui non erat testatori futurus suus hæres.

Posthumo quoque alieno inutiliter antea legabatur. [g] Est autem alienus posthum⁹, qui nat⁹ inter suos, [h] hæres testatori futurus [i] non est. Ideoque ex emancipato filio cõceptus nepos, extraneus erat posthumus auo.

Hodie legitum incertæ personæ aut posthumo alieno factũ, valet.hoc dicit iuncta glossa.

Sed nec [k] hmõi species penit⁹ est sine iusta emendatione relicta: cũ in nostro codice cõstitutio [l] posita sit, p quã & huic [m] parti medemur, nõ solum in hę reditatibus, sed etiam in legatis & fideicommissis: quod euidenter ex ipsius constitutionis lectione clarescit.

Tutor certus & certæ personę dari debet. hoc dicit eum gloss.

Tutor autem nec per nostram constitutionẽ [n] incertus [o] dari debet: quia certo iudicio debet quis pro tutela suæ posteritati [p] cauere. C

De iure prætorio alienus posthumus etiam olim poterat hæres instituí,& hodie potest: dũmodo nasciturus sit ex ea quæ vxor esse possit. Angelus.

Posthumus autem alienus hæres institui & antea poterat, † [q] & nunc potest: nisi in utero eius sit, quæ iure nostro [r] uxor esse non potest. [s]

Error nominis,prænominis,a-

extraneo.Ð.de ben.in poss.mitt.Extrane⁹ est is q neq;legitim⁹ neq;cognat⁹ ẽ: nã legitim⁹ uel cognat⁹ omnino mittit in posA sessionẽ,& nõ tãtũ si instituat̃, sed ẽt ab intestat. succedit.Cu,

k *Sed nec.* quasi dicat non solum in postumo,sed oĩa supra dicta ab illo.§.incertis,correcta sunt:ut argu.ff.cod.iij.l.hoc legatũ.j. resp. & l. ea tamen.

l *Constitutio.* quam non habemus.

m *Huic.* s. posthumo.

n *Per nostram constitutionem.* s. supradictã ꝓstitutionẽ Græcã,nec ueteri iure:vt ff.de testa.tut. l.tutor incertus.

o *Incertus.* ut si ita dixit, illũ tutorẽ do, qui primus de Tuscia venerit. nec incertæ psonæ datur:ut ff. de testam. tut. tutor ita Additio Et est ratio ꝛm Ioan. Fab. quia quãuis postea certificetur, tamẽ poterit uenire talis ribaldus ꝙ pupillo prouisum non erit:contra id quod iura intẽdunt.incertæ tamen personæ post certificandæ testamentarius dari potest,non datiuus:ut hic per eum.

p *Posteritati.* i. filiis.

q *Poterat.* s. de iure prætorio, non ciuili, ut j. de bo.pos.j. resp. contra & ff. de lib. & posthu. l. Gallus.§. ille. Acc. Additio. Solu. ibi loquitur in posthumo alieno tempore testamenti nato. nõ suo. q postea succedendo in locũ primi,su⁹ efficit̃. hic verò ẽt in eo qui nunquã efficitur suus. Angelus.

r *Nostro.* id est Romano.

s *Non potest.* sed quæ est illa quæ uxor esse non potest? Resp. multæ sũt illæ quæ uxores esse nõ possunt: ut supra de nup. diximus.§. si aduersus &. C. de testa. l. iiij.

[*Si quis in nomine.*] Cassvs. Quidam fecit testamentũ:& in testõ legauit cuidã. c. sed tñ errauit in nomine legata rij. nam cũ deberet dicere, lego Titio: dicebat,lego Sempronio,unde constabat de persona legatarij.modo quæro utrum huiusmodi error uitiat lega. Et rn. ꝙ. non. Si D quis .n. in nomine cognomine vel agnomine & prænomine legatarij errauit: si tamen de persona constat, nihilo minùs ualet legatum. & idem seruatur in hæredibus instituendis: vt si quis errauit in nomine,cognomine,agnomine, & prenomine ipsius hæredis instituendi, nihilo minus valet institutio, si de persona hæredis constat & certe in vtroque casu hoc optima ratione statutũ fuit. Nomina.n. signãdorũ hominũ gratia inuenta sunt. Igit̃ si p quodcunq; aliud indicium intelligantur nihil refert. unde argumento huius regulæ cauetur, falsa nominatione legatum non perimi. Est .n. quædam alia iuris regula,qua cautũ est,falsa demonstratione legatũ nõ uitiari: veluti si qs ita legauerit, Stichũ seruũ uernã Titio do lego. Licet .n. Stichus nõ uerna,sed emptus sit,si tñ de persona ꝓstat,nõ obstante hmõi falsa demonstratione ualet legatum: & similiter si ita demõstrauerit testator, Stichũ seruũ meum quẽ à Seio emi, Titio do lego. Licet .n. ab alio tempus sit, nihilo min⁹ ualet legatum,si de persona serui constat. Et sicut dixi tibi, scire debes ꝙ longe magis adiecta falsa cã legato,legatũ non uitiat ueluti si quis ita dixerit, Titio qui absente me negotia mea utiliter

ad §. sed nec et Quinctius & eorum. corrig. ipse Bal. n. 11. ubi incertum in certis non valet. pone Bald. Valen.

Ex lege Iulia Cania. Cuia.

ad §. libertas. nota id cautum ex l. Cania Digning. in fine. vt. 9. infra Caij lib. 1. Instit. n. 2. vi. ff. Paul. lib. 4. sent. tit. 14. Impio. quæ uidetur [illegible] Lani. ubi vt § nisi nomina tim, unde infertur ꝙ. in l. nominatim. 24. Nominatim. 3. ff. de manum. test. ff.

* Iure prætorio, nõ iure ciuili C. i. infra. de bon. poss. leg. posthumus D. de in of. test. l. j. §. si filius. D. de bẽ. i poss. mitt. Cuiacius.

curauit vel gessit, Stichum do lego. vel si ita dixerit: Titio, qa patrocinio eius à capitali crimine liberatus sum, Stichũ do lego. nam si ita dixerit, valet legatũ. Licet. n. Titius legatarius negotia testatoris nunquã gesserit, neq; testator patrocinio Titij legatarij à capitali crimine liberatus sit, in vtroq; tñ casu legatũ valet sed aliud ius statutũ est si hmõi cã conditionaliter enuntiata sit veluti si quis dixerit hoc modo, si negotia mea curauerit, fundũ ei do lego. nã in hoc casu ita demũ valet hoc legatũ, si ꝙditio extiterit. Et hæc dicunt vsq; ad §. an seruo hr̃dis.

a *Si quis.* sic C. de test. l. si in nomine. Accur.

b *In nomine*. nomen est genus: sed ponitur hic pro specie sui: vt Albertus: qđ dicit proprium personæ nomẽ. cognomen, quasi commune cognationis nomẽ, vt Asinellus. Prænomen, qđ cã differentiæ ponitur: vt si sint duo Tullij: & vni superraddat Marcus. & dicatur Marcus Tullius. nã Marcus est prænomen. Agnomen est quod imponit ab euentu: vt Africanus. q uicit Africã: Alemanicus & Gotthicus: vt s. in ru. proœmij huius li.

c *Valet legatum*. sic ff. si cer. pet. l. certum. & C. e. l. si Fortidianum.

d *In hæredibus*. s. si erret in eorum nomine.

e *Intelligantur*. s. à testãte & hoc in proprijs, in appellatiuis distingue fm Io. An parum erret, vt si libros mẽbranas appellet: quo casu valet, maximè cum fuerit cõsuetus sic appellare: vt ff. de lega. iij. librorum. §. quod tñ Cassius. An multum erret, & tunc ?: vt ff. eo. tit. l. quarta. a & de sup. leg. l. Labeo. in medio legis §. sed de his. in fin.

f *Nihil interest*. vnde liber homo sibi nomen mutare potest: licet seruus non possit: vt C. de muta. no. leg. j. & ff. ad leg. Cornel. de fal. leg. falsi.

g *Vernam*. Verna est seruus ex ancilla testatoris dominatus.

h *Emptus*. idẽ & si nõ emit: vt arg. ff. de vsucap. leg. nunquã. §. fi. secus in uenditione: vt ff. de ?henda emptio, leg. si quis fundũ,

i *Longe magis*. ideo dicit magis, quia verba falsæ demonstrationis sunt de substantia ipsius legati: cum dico, Stichum vernã do lego. sed uerba falsæ causæ non ita. Item quia causæ legandi non cohærent legato: vt ff. de condi. & demon. l. cum tale. D §. falsam causam b Item quia hic donare præsumitur: vt ff. de cond. indebi. leg. in summa. §. id quoque.

k *Sed si conditionaliter*. Not. conditio per, si, apponitur, & per cũ: vt hic, & ff. de cond. inde. l. qui promisit. & ff. de ver. oblig. leg. quodcunq; §. non solũ. nisi in casu: vt ff. de tut. leg. muto. §. sub conditione. Modus, per ut: vt C. de his quę sub mo. l. ij. Causa, p quia: vt hic. Demõstratio fit ostendendo aliquid qđ nõ est: ut s. proxi. §. & ff. eo. l. si sic. §. j. Circa hæc quatuor sic dicas: & primo, Falsa cã nõ nocet: vt hic. Cõditio nocet si deficiat: vt hic, & ff. si cert. pet. l. cum ad præsens, & l. itaq;. Modus idem qđ cõditio operatur: excepto q̃ id quod datur sub modo, ẽt antequam modus impleat, petitur; cautione tñ interposita de modo implendo: qđ non est in conditione: vt ff. de condi. & demon. l. qui hæredi §. fi. & de annu. leg. l. liberto. §. Lucius. & ff. e. iij. l. si tibi. In demonstratione d?ingue: vt ff. e. j. l. si sic. §. j. & l. non quocunque. unde versus, Scito quòd ut, modus est: si, conditio: quia, causa. uide. c. uerum. extra condi. appo.

cognominis, non vitiat, si de corpore constat. Arét. [Vide infra 3 p. 6. 12 a. 9. j. 6. quæst. 1 videnda

Si quis [a] in nomine, [b] cognomine, prænomine, agnomine legatarij testator errauerit: si de persona cõstat, nihilominus valet legatum. [c] Idemq; in hæredibus [d] seruatur: & rectè. Nomina enim significandorũ hominum gratia reperta sunt: qui si alio quolibet modo intelligãtur, [e] nihil interest. [f]

Falsa demonstratio non vitiat legatum. B

Huic proxima est illa iuris regula, Falsa demonstratione † legatũ non perimi: veluti si qs ita legauerit, *Stichum seruum meum uernam do lego*. Licet enim non verna, sed emptº sit: si tñ de seruo constat, vtile est legatum. Et conuenienter, si ita demonstrauerit, *Stichum seruum quem à Seio emi*, sitque ab alio emptus: [h] vtile est legatũ, si de seruo constat.

Falsæ cauſę adiectione ita demum legatum perimitur, si cõditionaliter enuntietur Inst. 2. 20. §. 34. C

Longè magis [i] legato falsa causa adiecta non nocet: veluti cum quis ita dixerit, *Titio, quia me absente negotia mea curauit, Stichum do lego*. vel ita, *Titio, quia patrocinio eius capitali crimine liberatus sum, Stichum do lego*.

[*An seruo hæredis.*] Cassvs. Dñe, quidam fecit testm̃, & in testamento suo Titium instituit hæredẽ: & Sticho seruo ipsius A hæredis instituti legauit fundum. modo quæro, utrum hmõi legatum valeat? Ad hoc rñ. Iustin. distinguendo, vtrum seruo hæredis instituti pure, vel sub conditione legetur. nam si pure leget: inutile est legatũ, nec quicquam proficit ẽt si viuente testatore seruus legatarius de potestate hr̃dis exiuerit. Illud. n. quod inutile foret si statim post testm̃ factũ testator decessisset, non dẽt ideo valere qa testator diutius vixit. sub condõne tñ seruo hæredis rectè legari põt. nam in hoc casu si tpe exist̃tis condõnis in ptãte hr̃dis non sit, legatũ valet. Sed (qcqd dixerim tibi) seruo hr̃de instituto, dño ipsius sine conditione legari posse nõ dubitat̃: veluti si quis ita dixerit, Stichum seruũ Sẽpronij hr̃dem instituo, & postea adiecerit, Sempronio dño Stichi hæredis instituti fundũ do lego. Nam in hoc casu quãuis statim post factũ testm̃ testator decesserit non tñ apud eum q hæres sit, dies legati cedere intelligit̃. Per seruum n. institutũ, si antequã iussu dñi ad. erit hæreditatẽ, in alterius ptãtem translatus fuerit: alij hæreditas acquiri poterit: vel si forte ipse seruus ante additionem à dño suo fuerit manumissus. tunc. n. ipse hæres efficiet̃, & ualet legatum. sed si ille seruus in eadẽ cã permanserit, & uiuẽte dño eodemq; legatario hæreditatem adierit, euanescit legatum. Et hæc dicuntur vsque ad §. ante hr̃dis institutionẽ. cuius casus planus est vsq; ad fi. tit.

l *Inutiliter*. sic C. de necess. ser. hære. insti. l. quidam. §. illo. contra. Sed ibi nõ imponitur necessitas dandi. Vel in alimentis loquitur: vt ff. de ali. & cib. leg. l. seruos. c nam cum sit purum, à morte testatoris cedit: vt C. de cadu. tol. §. cum igitur. & domino ex persona serui acquiritur: vt s. per quas perso. nob. acquir. §. item vobis acquiritur quod serui &c. sed idem dominus erit hæres: ergo non valet legatum: quia idem non potest esse hæres & legatarius: vt ff. de leg. j. l. legatũ est. §. j. Additio. Quod est uerum, si legatur sine libertate seruo testatoris vel hæredis. secus si alieno: quia cederet ab adita hæreditate: nisi dies mortis & additionis esset idem: vt l. si optio. ff. de optio. leg. quando verò cum libertate legatur: cedit vel à die competentis libertatis, si sit sub conditione relicta: uel ab adita hæreditate, si utrunq; sit purum: ut §. in nouissimo. C. eo. tit. de cad. tol. Ang.

m *Legari*, propter confusionem hæredis & legatarij, quia eadem persona sibiipsi debere non potest.

n *Nec quicquam proficere*. quia actus morientium non possunt esse in suspenso: ut ff. communia prædi. l. fi. in fi. & propter regulam Catonis quæ sequitur.

o *Exierit*. seruus legatarius.

p *Quia quod &c.* hæc est regula Catoniana.

q *Valere*, Exceptis quibusdam casibus: ut cum res tua sit tibi legata, & ante mortem testatoris alienata.

r *Non sit*. nam si est adhuc seruus, non ualet legatum, aliàs ualet. sic ff. ad legem Falcidiam. l. si à seruo.

Nam & si statim.]Eadẽ ꝓpe modum inspectio est in l. si optio. D. de opt. leg. Iteꝝ in l. quæsitum. §. j. De leg. j. quæ citat̃ in l. Iulianus, D. de cond. & dem. Cęterum in ꝓposita specie dies legati cedit

† Ratio, quia hęreditas non separatur à legato, & idẽ esset hæres & legatarius, & cũ per seruũ sibi acquirat legatũ. Aegi. Per.

† Et sic q d per mortẽ vtile non fit per vitam non conualescit. Aegi. Per.

† Q̃ ab initio nõ ualuit legatum, ex post facto nõ cõualescit. Aegi. Per.

Et sic ꝙ ab initio nõ ualuit, tractu tẽporis non conualescit. simile in ca. 2. cũ gl. fi. extra de eo qui duxit in matrimonium quã pol. per adul.

c) Vel dic secundũ Ioan. Fab. qđ ibi testator legauerat seruo proprio, hæc verò hæredis.

Inst. 2. 20. §. 34. Ang. Per. Si quis. Vide in hoc locũ Bart. lib. 5 punct. ca. 1. Quia non tanta imposita sũt dei cõditionẽ: de inge. & suffic. q res cognoscat sine p siue p er liud. l. cer. ff. si cer. pe. Accur. Per. Cõcor. quia cir cũ glo. verb. cã. de cõsanguinit. affi. Puta qđ de necessitate dispositio non sequitur ex cã. aliàs secus, vt hic per Ange.

cedit à morte l.à filio. D.de l.j.& vtile est legatū dum pēdet adi tio hæreditatis.In illis nisi diescederet ab aditione,si statī testa tor decessisset,inutilia forent legata.Cuiacius.

a *Apud eum*.idest apud eundem,s. dominum qui sit hæres per seruum:quia adhuc non est.Accur.

b *Hæres sit*. hoc est dicere mortuo testatore statim post testamentum, non ideo statim dominus serui erit hæres per seruum, & legatarius per se, & ita non erit apud eum, idest eundem hæredem hæreditas & legatum: quod erat superiori §. imò ad hoc vt sit hæres per seruum duo præcedere,oportet, iussum domini, & obedientiam serui. & interim serui conditio poterit variari: sed legatum tantum interim habebit dominus. sunt ergo separata, hæreditas & legatum interim: cum legatum apud dominū sit: hæreditas apud nullum, donec seruus uel manumissus sibi, uel iussu alicuius domini eam adeat.

Seruus hæres institutus nō acquirit domino,nisi duo concurrant.

c *Intelligitur*. nā nemo ē hæres adhuc, cū & dñi iussus,& serui debeat sequi volūtas:vt C.de hī. instituen l.cum proponas.& licet hīditatis dies cedat ea adita, tñ legatum à morte testatoris cedit: vt C.de caduc. tol.§ ī nouissimo.vnde apud dñm erit legatū: sed hæreditas apud nullum: quæ poterit esse vel apud hūc: vel apud alium, si alienabatur scilicet seruus prius, ut sequitur.

d *Legatarij*. qui & dominus est.

e *Legabatur*. aliud in tutore etiam olim: vt supra qui dat.tut pos.§. ad certum.

f *Fundamentum*. cū sine illa nullum dicat: vt ff. de iu.codic.l.fi.& j.titu. iij.§.in primis. & de his quæ in testa delen. l. pe. ibi,Calphurnius.

a) Cōcor. gl. 2.in pr. in c. cum tibi. extra de testam.

g *Scripturæ ordinem*. no. ordinem scripturæ nō seruandum sic.ff.de sol. l.nō.n Sed ꝙ argu. ff. de fidei. lib. l generaliter §. quid ergo. & in auth. de hære.& Falcid. §. inordinatum.col.j.

h *Voluntatem*. repete vituperandum erat.

i *Constitutionem*. quam non habemus, secundum quosdam, uel dic uerius quod loquitur de ea que est in Cod.de testamen. leg. ambiguitates. & quod ibi dicit, non ex mente,referas ad alia,non adhunc ordinem.

6 adde Comeßium .1 tom. c 2 n°.5. hodie id imutatum est l.1.tit°2. lib.5 ord. quæst.tit°. 4 lib.5. noua Recop. aduertit Grego. lopez in l.11.tit°.16. p.6. c.l.2. Et sic sunt 7 p.6 Conco. idem ex. cap. in præmio tituli 3. p.6. Gloss. fundamento.

Concor. tam hoc Raynaldus iūcta glo super uerbo legauit; pro se fin. extra de test. Per.

Et sic legata præcedere possunt testamentum ordine literæ, sed ordine intellectus īstitutio p cedit. Ac.

domino rectē etiam sine condi tione legetur,non dubitatur. Nam etsi statim post factum testamentum decesserit testator, non apud eum [a] tamen qui hæres sit, [b] dies legati cedere intelligit: [c] cum hæreditas à legato separata sit, & possit per eum seruum alius hęres effici,si prius quàm iussu dom ini adeat,in alterius potestatem translatus sit: vel manumissus ipse hæres efficitur: quibus casibus utile est legatum. Quòd si in eadem causa permanserit, & iussu legatarij [d] adierit:euanescit legatum.

Legata & libertas hodie relin qui pñt ante hæredis institutionem & postea, & inter institutionem & substitutionem.Aret.

Annotato, Potius spectandam voluntatem quàm scriptu ræ ordinem.

Ante hæredis institutionē inutiliter antea legabatur: [e] s. quia testamenta uim ex institutione hæredis accipiunt:& ob id velu ti caput atq; fundamētum [f] intelligitur † totius testī hęredis īstitutio. Pari ratione nec libertas ante hæredis institutionem darī poterat. Sed quia † inciuile esse putauimus, scripturæ ordinem [g] quidem sequi (q; & ipsi antiquitati vituperandum fuerat uitium) sperni autem testato ris uoluntatem: [h] per nostram constitutionem [i] & hoc uitium emendauimus: ut liceat & ante hæredis institutionem, [k] inter medias [l] hæredum institutiones legatum relinquere: & mul to magis libertatem, cuius vsus fauorabilior est. [m]

Hodie ante & post mortē hæredis & legatarij & pridie mortis ipsorum legari potest. Aret.

Post mortē quoque hæredis aut legatarij simili modo inutili ter legabat̄, veluti si quis ita dicat, *Cum hæres meus mortuus fuerit, do lego.* item, *Pridie quàm hæres aut legatarius morietur.* Sed simili modo & hoc correxim⁹, [n] firmitatem huiusmodi legatis [o] ad fideicommissorum similitudinem prestātes: ne in hoc casu deterior causa legatorū quàm fideicommissorum inueniatur. [p]

Hodie potest pęnæ nomine legari,& legatum transferri vel adimi nisi præcipiatur aliquid impossibilis, vel legibus interdictum,vel probrosum.h.d.Aret.

Pęnæ quoque nomine inuti liter legabatur,& adimebatur [q] vel transferebatur. Pœnæ autem nomine legari uidetur, quod coercendi hæredis causa relinquitur, quo magis aliquid faciat, [r] aut non faciat: [s] ueluti si quis ita scripserit, *Hæres meus si filiam suam in matrimonium Titio collocauerit*: [t] vel ex diuerso, *Si non collocauerit*, [u] *dato decem aureos Seio*. aut si ita scripserit, *Hæres meus si seruum Stichum alienauerit*: [x] uel ex diuerso, *si non alienauerit*, [y] *Titio decem aureos dato*. Et in tantum hæc regula obseruabatur, vt perquam [z] pluribus † principalibus constitutionibus significetur, † nec principem quidem agnoscere [a] quod ei pœnæ nomine legatum sit. Nec ex militis quidem testamento talia legata valebant: quamuis aliæ militum voluntates in ordinandis testamentis valde obseruabantur, [b] Quinetiam nec libertates pœnæ nomine dari posse placebat.Eo amplius nec hæredem † pœnæ nomine adiici † posse Sabinus existimabat: veluti si quis ita dicat, *Titius hæres esto. si Titius filiam suam in matrimonium Seio collocauerit*, [c] *Seius quoque hæres esto.* † Nihil enim intererat qua ratione Titius coerceretur: vtrum legati datione, an cohæredis adiectione. Sed huiusmodi scrupulositas nobis non placuit. Et generaliter ea quæ relinquuntur, licet pœnæ nomine fuerint relicta, uel ādempta, vel in alium translata: nihil distare à cæteris legatis constituimus, [d] † vel in dando, uel in adimendo, uel in transferendo: exceptis uidelicet his quæ impossibilia [e] sunt, † uel legibus

k *Ante hæredis institutionem*.quia primo potest legare rē, & postea hæredem instituere.

l *Medias*.qa primùm instituit hīdē, & postea legauit: & postea aliū hīde instituit:& ita legat inter medias hīdū institutiones.

m *Fauorabilior est*. nisi in duobus casibus vt ff. de manumiss. testa, l. cū ex pluribus. & de leg.j.l.si quis à filio.§. pe.& l.ferre.& ad Treb. l.si patroni.§.sed & si sine fructib⁹. ADDITIO. Dic fm Ioa.Fab. quòd hoc non videtur verū, immo videtur idē vtro biq;: quia incertitudo vitiat legatum & libertatem: secus in re legata. vbi autem libertas legatur:est incertitudo & in re,& in persona,& sic vitiat: vt not. Dy. in regula, in obscuris. de regulis iur.in vj. Angel.

b) Q̄ est uerū si legauit post mortē hęredis vel alterius.secus si post mortē legatarij:q̄a statim est nata obligatio. vt i stipulatione: sicut no.gl.in l. cedere diē ff. de verborū obl. Ang.

n *Correximus*. ut C. vt act.ab hīde & ꝫhere.l.j.

† quam plurimis.

o *Legatis*. in stipulationibus idem vt d.l.j.C.vt act ab hærede & cōtra hæred. Caue tñ, quia legatum sic incipit ab hærede vel hæredi dari: quod primo nullo modo fuit, † sed stipulatio fuit, licet inefficax: vt ff.de euict.l.qui à pupillo. & l. si per imprudentiam. & non mirum.

† significaretur.

p *Inueniatur*. vt ff.e.l.j. & §.e.tit.§. sed non vsque.

† i cohæredem.

q *Adimebatur*. hæc verba expone vt j. tit. j.

† i.adiungi,s.hæredi prius instituto. Aegi. Per.

r *Aliquid faciat*. quod fieri vult secundum Ioan. hoc adiecto scilicet, in pœnam hæredis se committere.aliàs est conditio, & ualet: vt fl.de his quæ pœ.no. l.j. & ij.

† Et hæc est pœna, quia ex quo Titius filiā dedit Seio vxorē, testator adiecit i.adiūxit ei pro pœna ipsum Seiū cohęredē. Aegi. Per.

s *Non faciat*. quod fieri non vult. Accur.

† Sic ergo pœna nomine legari pōt: ut hic & in c. Raynaldus iūcta. glo. super verb. adiicions. extra de testa.

t *Collocauerit*. scilicet quod fieri nolo,scilicet eam collocari.

u *Non collocauerit*. scilicet quod fieri volo,scilicet eam collocari.

† Vbi si hęres iubeatur facere impossibile: & si nō faciat legatur aliq̄d ab eo,non valet. l. j. C. de his quæ pœ. nomi. rō, quia non est impōnēda si nō impleuerit impossibile. l. in testamento. ff. de condi. & demon. Aegi. Per.

x *Alienauerit*. qđ nolo.

y *Non alienauerit*. nam vt alienauerit, volo.

z *Perquam*. id est ualde.

a *Agnoscere*. s. posse: vt ſ. quibus modis testa. infr. §. fi in fi.

b *Obseruabantur*. vt C. de testa. mili. l j.

c *Collocauerit*.s. quod fieri nolo.

d *Constituimus*. vt C. de his quæ pœ.no. l.j.

e *Impossibilia*. ff. de lega. j.l.si mihi & tibi. §. j. cōtra. Solu. ibi non erat impossibile: poterat enim esse quòd diu viueret: & intra triduum posset id fieri quod fieri uolebat. Vel dic q; ibi uoluit testator hæredem constituere se soluturum si decederet scilicet testator intra triduū: quod potuit.non

autem

a) Iſtas ſolutiones reprehendit Io.Fa. hic, & dicit ꝙ ibi ideo ualet legatū, quia non cōtinet impoſſibile. ſed adiectio temporis eſt impoſſibilis q̄ nō vitiat.

autem ſoluere.a Item ℈ ſ. de hæred.inſtit. §. impoſſibilis. Soluquidam dicunt non valere ſicut teſtator voluit,vt hic:valet tamen purè,ut ibi. Vel diſtingue ſm Ioan. aut apponitur conditio impoſſibilis hæredi,aut legatario.ſi hæredi,non ualet legatum:vt hic:ſi legatario,valet: vt ibi & quære exempla.C.de his quæ pœ.no.l. j. ADDITIO. Exemplum quando apponitur cōditio impoſſibilis hr̄di ſiue onerato:vt det hæres ſi cęlum digito tetigerit: & tunc uitiat, quaſi nō ſtet per eū quo minus impleat, ſed per impoſſibilitatem.Quando legatario ſiue honorato: vt tibi relinquo ſi cęlū tetigeris digito. & hæc non uitiat,ſed uitiatur, & pro non adiecta habetur.Et eſt ratio: quia non debet auferri beneficium honorato, cui prouidere voluit teſtator.vide gloſ. notab. in leg. j. ff. de condi.inſtit. IMPOSSIBILIA. de impoſſibili dic: præcepit hæredē transferre mōtem:aliàs ei adiecit cohæredem, vel aliam pęnam impoſuit. De legibus interdicto, ut præcepit hæredi vel legatario vt daret inquilinos ſine prędiis.De probroſo: vt præcepit reliqas ſuas in mare proiici,vel ſe cum ueſtibus ſcpeliri aliàs pœnam impoſuit. nam in prædictis & ſimilibus remanet hæres & legatarius: nec tenetur ad impoſſibile, vel legibus interdictum,vel probroſum,nec etiam ad pęnam, ideo quòd impoſſibile uel legibus interdictum uel probroſum non impleuit.

a) teſtamētorum.

interdicta, [a]aut alias ꝓbroſa, [b] Huiuſmodi enim teſtatorum diſpoſitiones ualere,ſecta meorum temporum [c] non patitur.

TITVLVS XXI.
DE ADEMPTIONE LEgatorum, & tranſlatione.

Quod cuipiā teſtamento relictum fuit, poteſt eodē alterove teſtamento quibuſlibet verbis adimi,vel ad aliū transferri.

ADemptio legatorum, ſiue eodem teſtamēto adimantur, [d] ſiue codicillis, [e] firma eſt. [f] Sed & ſiue contrariis uerbis fiat ademptio:veluti ſi quis ita quid legauerit, *Do lego*: ita adimatur, *Non do,non lego*. ſiue non contrariis, ſed aliis [g] quibuſcunq; verbis. Transferri [h] quoq; legatum ab alio ad alium poteſt:veluti ſi ꝙs ita dixerit: *Hominem Stichum quē Titio legaui,Seio do lego*: ſiue in eodem teſtamento, ſiue in codicillis hoc fecerit.quo caſu ſimul & Titio adimi uidetur, & Seio [i] dari.

TITVLVS XXII.
DE LEGE FALCIDIA.

Ne ſuprema teſtantium iudicia nō adita hr̄ditate corruant, lege Falcidia cautū fuit, ne cuipiam bonorum dodrantem legatis exhaurire fas ſit: alioqui quadrans hereditatis per legē Falcidiam reſecatur, & penes vnum pluresve hr̄des remanet.

Vpereſt ut de lege Falcidia [k] diſpiciamus:qua [l] modus nouiſſime legatis impoſitus eſt. Cum enim olim lege duodecim tabularum libera erat legādi poteſtas, vt liceret vel [m] totum patrimonium legatis erogare, quippe cùm ea lege ita cautum eſſet, *Vti quiſque* † [n] *legaſſet ſuæ rei,* [o] *ita ius eſto*: viſum eſt hanc legandi licentiā coartare:idq; ipſorum teſtatorum [p] gratia prouiſum eſt,ob id quòd

Qualiter minuantur legata ademptione vel translatione, dictum eſt: nunc qualiter lege Falcidia minuantur, & ideo dicit, ſupereſt. Accurſius. Differentia inter hunc titul. & ſequentem habetur per hos verſus. Tunc defalcaris, ſi per legata grauaris. Sed trebellaris, cum reddere cuncta rogaris.

Cōtinuatio.

Vpereſt.] Totus iſte titu. diuiditur principaliter in quinque partes. Primo cōtinuat ſe ad præcedentia.Secundo ponit effectū legis Falci. tam de iure legis duodecim tabularum, quam de iure quo nos vtimur. Tertio ponit unum dubium,ſ.an hæres non grauatus reſpectu ſui cohæredis grauati, poſſit detrahī Falcidiam. Quarto ad ꝙ præſens temp⁹ redigatur, vt inſpiciat an lex Falcid.habeat locum. Quinto quādo lex Falcidia imponitur, quid eſt ante deducendum. Secunda ibi. Cum .n. Tertia ibi, Et cum quæ ſitum. Quarta ibi, Quantitas autē. Quinta ibi,Cū aūt. CASVS.

Diuiſio.

† Hinc in l. cōditionis ff. de don. cau. mor. emē dandū eſt modo legatis conceſſo Cuiacius.

† Additus fuit articulus. ꝙque. nam certe ita lex. concepta fuit, Paterfamilias uti legaſſit ſuę pecuniæ tutelaveſuæ rei,auctore Cornificio. Cuiac.

Dñe,multa dixiſtis nobis circa materiā legatorū, & de adēpt. & tranſlat.eorundē: vnde vr̄ ꝙ ad aliquam aliam materiā de cætero poteritis tranſire. Satis .n. vr̄ ꝙ ea quæ iam dicta ſunt circa materiā legatorum,poſſunt ſufficere.Ad hoc reſp. Iuſtinianus;Amice,non bene tibi uidetur, imo circa materiam legatorum etiam inſiſtendum eſt adhuc.nam ex quo de ademtio.& tranſlat.legatorum uidimus:ſupereſt:ut de l. Falc. per q̄ modus legatis nouiſſime impoſitus eſt,diſpiciamus.Sed pone Dñe iam uideo ꝙ uos uultis tractare de lege Falcidia. dicatis mihi ſi placet,quare fuit introducta lex Falc.& quis ſit eius effectus? Ad hoc rn̄. Amice, Lex Falcid. optima ratione fuit introducta: & eius effectus fructuoſus eſt.Cum.n.olim le.xij.tabularū libera erat legādi poteſtas,intantum vt liceret teſtatoribus.totū patrimoniū ſuum per legata errogare, & nihil penitus apud hr̄des ſcriptos relinquere (nam lege duodecī tabularum ita cautum erat.ꝙ ſicuti quiſque legaſſet rem ſuam, ita i⁹ eſſet:) idcirco vtile viſū eſt legūlatoribus huiuſmodi liberā licentiā legandi coarctare: quia propter huiuſmodi plerūq; moriebantur homines inteſtati.nam licet hęredes eſſent inſtituti,ſcripti tamen hæredes pro nullo hæreditatis lucro eā uolebant adire. & quamuis ēt ſuper hmōi licentia legandi coartanda tam lex Furia quàm Voconia latæ ſunt:neutra tn̄ earū ad rei cōſummationē ſufficere uidebatur.unde nouiſſime lata eſt lex Falcidia, qua cauet̄ ne liceat teſtatoribus plus legare ꝙ drodrantē totorū bonorū.ut ſiue unus hr̄s ſit inſtitutus, ſiue plures,apud eum,qn̄ unus eſſet inſtitutus,uel apud eos, qn̄ plures eēnt inſtituti, quarta pars toti⁹ patrimonij ipſi⁹ teſtatoris integra remaneat.Et hæc dicunt uſq; ad illū §.& cū q̄ſitum.

Cōtinuatio.

Legatavoluntate p̄ sūpta reuocātur.

Diuiſio.

a *Legibus interdicta.*vt inquilinos ſine prædiis:vt ff.de leg.j.l. ſi qs inquilinos.vt patuit ſupra. ADDITIO. Et hoc uerum vbi aliquid eſt per ius diſpoſitum vel conſuetudinem: quod teſtator immutare non poteſt:vt quia forte ob ius publicum vel fauorem,aliàs ſecus. Ioan. Fab.

b *Probroſa.* ut ueſtimenta in funus:vt ff.eo.j.l.ſeruo alieno.§.fi. vel reliquias in mare:vt ff.de condi.inſti.l.pe.in princ.

c *Secta meorum temporum.* id eſt, ego qui inſequor iuſtitiam hoc tempore,non patior.ſic. ff.de pact.l.fi.in fi.

DE ADEMPTIONE LEGATORVM &c.

Quia ambulatoria eſt defuncti voluntas vſque ad ſupremum vitæ exitum; ut ff.de adimen.lega.l.3.§.fi.& l.ſequen. ideo poſt data legata, & de eis adimendis uideamus.

Ademptio.] Diuiditur in duas partes. Primò loquit̄ de adēptione.Secundò de trāſlatione.Secunda ibi, Transferri.

d *Adimantur.*ſcilicet legata.

e *Codicillis.* ſcilicet teſtamento confirmatis, ſecundum quoſdam:non aliter.Sed nos contra: utin authen. de reſti.fideic.§. manifeſtum.col.ix. Accur. ADDITIO. Et eſt ratio: quia non eſt ridiculum codicillos etiam contrarios per teſtamentum confirmari:quia uidemus agi ex contractu, vt contractus reſcindatur.l.ſed Celſus.§.j.ff.de contrahen.emp.

f *Firma eſt.*vt ſi eodem teſtamento fiat, uideatur nec datum.ſi alia uoluntate,uideatur datum,ſed poſtea ademptum:vt ff.de his quæ in teſtamen.de l.j.in prin.& ff.de lega.j.l.ſi ita ſcriptum. Sed videtur quòd nulla talis uoluntas valeat:cum uideatur ſibi repugnare:ut ff.de regulis iuris leg.ubi repugnantia. quę eſt huic contraria. Sed dic qūòd ibi dicit de repugnantia quæ fit propter ſimplicitatem uerborum:ut ff.de condi.inſtitu.l.ſi Titius. Vel habet locum prædicta regula, quando non apparet quę ſit ultima:q;o caſu neutra ualet.Si autem apparet,vltima ualet,ut ff.eo.l.nihil prohibet. Accurſius.

g *Aliis.*ſ.vt adimo,uel pęniteo eius quod dedi,vel ſimilia.immo etiam nuda uoluntate præſumpta:ut ſi inimicus poſtea fa ct⁹ ſit legatarij.ff, de adi.leg.l.iii..in fi.& l iiij. ADDITIO. Idem ſi ab ignorante fiat ignoranti aliquid etiam poſt mortem, quod ſi ſciuiſſet teſtator,non fuiſſet legaturus.Angel.

h *Transferri.* facit ff.eo.l.tranſlatio. Accurſius.

i *Ex ſeio.* ſed ſi Seius eſt non capax: nunquid ademptio à primo facta ualet? Reſpondetur,ſic,ut ff.de lega.j.l.plane. in principio. Accurſius.

C.de pact.l.pe.ibi,cũ & alia regula sit &c. Sed hodie per authẽ. sed cum testator quæ est.C.ad l.Falci ꝙtra. ADDITIO Quod est uerum expresse.secus si tacite,puta dicendo, tota vel integra legata soluas. nisi adiiceret ꝙ amplius hæres habere non possit &c. secundum Angelum. in Trebellianica autem idem dicas quod in Falcidia secundum Ioan. Fab.

a *Adire*.facit ff.ti.j.§. sed quia hæredes. Accur.

b *Super hoc*.i.super coartanda legandi licentia.

c *Nouissime*. id est vltimò.Accursius.

d *Legare*. vel etiam causa mortis donare. nam & ibi locũ habet.Falci. Item & in mortis causa capione,vt C.eo.l. pen. licet de hac quidam ꝙ dicant:& est pro eis argumentum ff.eo.l.acceptis. Item in fideicommissis:vt C.eod.l. secunda [a] Item in donatione inter uiuos, quæ morte ꝙfirmatur,non aliàs, vt C.eo.l.ĩ donationib. & in his habet locum quod hic de legatis dr.

a) Quod est verum in fideicõmissis particularibus, non in vniuersalibus: ut infra titu. proxi. §.1.

e *Dodrantem*. i. nouem vncias totius hrditatis sic.n. dodrans dicitur, ut ff.de hære.instit.§. hæreditas. Si ergo fiat in ꝙrium: de singulis põt fieri sectio,idest quartę partis detractio,& ipso iure proposita etiã rei uindicatione, ut ff.eo l lineam in fine.j. resp. & l.Plautius,& C.eo.leg.ij Iam ergo non est quæstio an hæres possit retinere Falcidiam in una re.nam non potest,ut in d.leg.Platius. [b] Sed aliud quãdo quis legat partem bonorum: tunc enim succurritur hæredi, siue rerumpartes, siue æstimationem dare maluerit:ut digestis de legatis primo leg.non amplius,§. j.

b) Hoc verum si plures sit legatarii, secus si unus: quia potest ex rei necessitate vellegatarii voluntate,ut ibi,& l.plane & l.seq, § si solus. ff. eo. Vbi autẽ non cadit eom moda diuisio, diuiditur ad arbitrium iudicis: ut l. non amplius ff.de leg. 1.§.fi. De Trebellianica uero uel legitima dic vt habetur in leg. filium quẽ habẽtem. C.fa. erciscun. An.

plerumque intestati moriebantur,recusantibus scriptis hęredibus ꝓ nullo, aut minimo lucro hæreditates adire. [a] Et cum sup hoc [b] tã lex Furia quàm lex Voconia latę sunt, quarum neutra sufficiens ad rei consummationem videbatur:nouissimè [c] lata est lex Falcidia, qua cauetur ne plus legare [d] liceat, q̃ dodrantem [e] totorum bonorum, ideſt B vt siue unus hæres institutus sit, siue plures: apud eum eosvę pars quarta remaneat.

Hæredum quilibet partis suæ legatis exinanitæ quartam detrahere potest: quamuis cohæredis portio nullatenus grauata extiterit.

Et cum quæsitum esset, [f] duobus hæredibus institutis, ueluti Titio & Seio, si Titij pars aut tota exhausta sit legatis,quæ nominatim ab eo data sunt,aut supra modũ [g] onerata: à Seio uerò aut nulla relicta sint legata, aut quæ partem eius duntaxat

[Et cum quæsitum.] CASVS. Domine, iam uideo quod effectus legis Falcidiæ talis est, quod testator non potest legare vltra dodrantem totorum bonorum,videlicet vt quarta pars patrimonij ipsius testatoris remaneat apud hæredes, siue sit vnus hæres scriptus, siue plures. Dicatis igitur mihi,quid iuris est in tali casu? Quidam fecit testamentum,& in testõ suo instituit duos hæredes pro æquis portionibus,puta Titium & Seium:& partem Titij aut totam exhausit legatis,quæ nominatim reliquit à Titio prętanda,quod nihil penitus apud Titium remansit, aut si aliquid remansit, supra modum tamen partem Titij onerauit à Seio vero aut penitus nulla legata reliquit: aut si quã ab eo reliquit parte,tñ dimidia portio eadẽ integra penes ipsum Seium remansit, & ita quarta pars totius hæreditatis apud Seium hæredem scriptum sine aliqua deminutione & sine onere remansit. vnde in hoc casu multũ fuit dubitatum & quæsitũ, vtrum liceret Titio vltra quartã partẽ suæ portionis grauato aliquid ex legatis ab eo nominatim relictis retinere: vt ita beneficio legis Falcidiæ quartam partem suæ portionis saluam habeat? Ad hoc rñ.Iustini.Amice, certe in quæstione proposita placuit,ut liceat Titio vti beneficio legis Falcidiæ, & de singulis ab eo relictis intantum detrahere, ut quartã partem suæ portionis saluam habeat,non obstante quod quarta pars totius hæreditatis apud Seiũ cohæredẽ suũ integra remaneat. Nam in singulis hæredibus ratio legis Falcidiæ habenda est:ut quilibet quartam suæ portionis saluam habeat. Et hæc dicuntur usque ad illum §. quantitas autem. Franciscus.

f *Et cum quæsitum esset*.facit ff.eo.l.in singulis.

Ex hausta ꝙt legatis.) Legata quæ dodrantem,excedũt,hrditatẽ onerare dicunt.quæ assem absumunt exhaurire. quæ dodrantem non excedunt,delibata. Igitur per legem falcidiam delibari hæreditas potest non onerari, nec exhauriri. Cuiac.

g *Supra modum*.i.supra quartam Accur.

h *Minuant*& sic remanent ei tres vnciæ, quæ sunt quarta pars totius assis.Accursius.

i *Is*.scilicet Seius.

k *Quartam partem*.id est tres uncias.

l *Habeat*.hoc interrogatiue lege & postea respondeꝫ, & placuit posse &c.Accursius.

m *Posse retinere*.s.quartam partem suæ partis,quam iure hrdita- A rio habet. non autem datum cã adimplendæ ꝙditionis sibi ab aliquo imputabit sibi in quartam, nisi à statu libero esset datum, & de pecunia hæreditaria, de qua ei dare permittit:vt ff.e. l. id autem. & de donatib.cau.mortis.l. ꝙ statuliber.Item nec legatũ à cohærede relictum sibi imputat: vt ff. eo.l.in quartã. nisi testat. hoc cauerit, cvt ff. eod.l. ꝙ antem j.rñ.§.Marcellus.

a) Hãc gl. sequũtur Fab. Pla. & Ange.

[Quantitas autem.] CASVS. Domine iam video quòd beneficio legis Falcidiæ singulis hæredib9 prouisum est: sed dicatis mihi,quo tẽpore inspicitur vtrum lex Falcidia locum habeat? Ad hoc respondet. Amice, quantitas patrimonii à testatore relicta, ad quam ratio legis Falcidiæ reducit, tempore mortis ipsius testatoris inspicit sicut manifeste liquet in tali exemplo: Quidam habuit centum aureos in bonis, ipse laborans in extremis condidit testamentum:& in testamẽto instituit hæredem: C & centum aureos legauit: & ita totum patrimonium suum exhausit legatis: vnde mortuo testatore beneficium legis Falcidiæ locum sibi uindicabat. Sed quid si antequam hæres adiecrit hæreditatem, bona hæreditaria per seruos hæreditarios uel ex fœtu pecorum, uel ex partu ancillarum intantum.sunt aucta,quod omnibus legatis in solidum solutis, hæres quartã partem totius hrditatis, vel ẽt amplius, saluam habere possit. Et respond. quod certe huiusmodi augmentum post mortem testatoris ante aditionem hæreditatis adueniens, legatariis non proderit:sed nihilominus hæres beneficio legis Falcidiæ quæ tpe mortis ipsius testatoris competit, vtẽt: & quartã partem à singulis legatis dętraher. & idem ius in casu conuerso obseruatur. Nam sicut augmentum rerum hæreditarium ante aditam hæreditatem non potest prodesse legatariis: ita deminutio rerum hæreditarium eis non nocet. uerbi gratia, Ponamus retentio primo themate,quòd ille qui habebat cẽtum in bonis,legauit septuagintiquinque, & ita reliquit quartam partem hęreditatis.unde mortuo testatore rõ legis Falcidiæ locum sibi uindicare non poterit si tamen ante aditionem hæreditatis bona hæreditaria intantum decreuerint incendiis forte,aut naufragiis,aut forte per mortem seruorum aut pecorum,ut septuagintaquinque tempore aditionis in hrditate vix inueniantur,certè in hoc casu huiusmodi deminutio legatariis non nocet,imo nihilo minus hęres ad præstationem legatorum in solidum tenetur. Sed forte obiiceret aliquis sic.Hoc uidetur iniquum, videlicet compelli adire hæredem huiusmodi damnosam hæreditatem,& nihil lucrari.Ad istam tacitam obiectionem respondet Iustinianus in litera, ac si facta esset sibi,dicens: Amice,hoc nullatenus damnosũ est hæredi.nam liberum habet arbitrium non adire hæreditatem,& ita huiusmodi periculum euitare. vnde in hoc casu necesse est ipsis legatariis cum hærede de certa portione legatorum recipienda pacisci, ne hæres deserat testamentum: & ita deficiente testamento, legata in eo relicta non debeantur. Hæc dicuntur usque ad illum §.cum autem ratio.

n *Mortis tempore*.ff de lega.§.fi peculium.ff. Sol. ibi remanet seru9 quasi peculij dñs. ADDITIO In æstimatione tamen debitoris est secus: quia si post mortem testatoris & ante aditam hæreditatem efficiatur non soluendo: cedit damno hæredis, si econtra,

ſi eꝯ, cedit lucro legatariorum quo ad Falcidiã, vt l. cũ quo ff. eo. Et eſt rõ: qa eſt ſpes ꝙ de inopia deueniat ad pĩguiorẽ fortunam. l. ſi defunctus. ibi, nec. n. pauperibus. C. arbi. tu Io. Fab.

a *Legauerit.* ſ. tres partes hæreditarias, & quarta remanet, ita ꝙ nõ habet locũ Falcidia, qa cẽtũ habebat in bonis: vt ſ. dictũ ẽ.

b *Solida legata debentur.* alias denẽ. Hoc locum habet quando res hr̃ditariæ non legatæ perierunt. Si aũt legatæ pereãt, diſtingue: aut erãt in põdere, numero vel menſura: & tunc idem ꝙ hic dr̃.[a] Aut non: & tunc aut incertũ, vt puta hominẽ: & tũc idem q̃ hic. aut incertum ex certis: vt vnũ de ſeruis ſuis, & tunc ſi oẽs pereant, legatarij damnũ eſt vt ff. eod. l. in rõne legis Falcidiæ mortes. §. diligenter & §. incertæ. aut penitus certa, vt Stich⁹, & tunc perit legatario: vt ſ. de l. §. ſi res legata.

Legatæ rei periculum ad quẽ perti net.

a) Niſi talia eſſent legata, ut ſpecies: puta talẽ vegetem uini. l. ſi uero. §. ſi. cum l. ſeq. ff. de ſolu. matr.

c *Nec ea res.* Rñdet taciturnitæ obiectioni, quaſi dicat: nõne erit iniquum ꝙ pelli adire, & nõ lucrari, & ita damnũ ſentire?

d *Paciſci.* i. aliquid oportet eos dare hæredi vt adeat. Et ita nota ꝙ non ꝓ oĩa ẽt hodie sũt exæquata fideicommiſſa legatis, nec legata fideicõmiſſis. nã fideicõmiſſarius cõpellit hr̃dem ſcriptũ adire, & nihil ei dat vt j. ti. j. §. ergo ſi quidem. uerſic. ſed ſi recuſet. ſed illud eſt in generalib⁹ fideicommiſſis, hoc in ſpecialib⁹. Quæ autem ſit differentia inter legata & fideicom. dixi in l. j. ff. de lega. j.

Ea res nõ debet uideri alicui damnoſa, quã ipſe uolẽs fecerit. Aeg. Per.

aditam hæreditatem ꝓ ſeruos hæreditarios, aut ex partu ancillarum hr̃ditariarũ, aut ex fœtu pecorum tãtum acceſſerit hæreditati, vt centum aureis legatorũ nomine erogatis, hęres quartam partem hæreditatis habiturus ſit: ſed neceſſe eſt ut nihilominus quarta pars legatis detrahatur. Ex diuerſo ſi ſeptuaginta quinque legauerit,[a] & ante aditam hæreditatem intantum decreuerint bona; incendiis fortè aut naufragiis, aut morte ſeruorum, vt nõ ampli⁹ quàm ſeptuagintaquinque aureorum ſubſtãtia, uel etiã minus relinquatur, ſolida legata debentur.[b] Nec ea res[c] dãnoſa eſt hæredi, cui liberum eſt nõ adire hęreditatẽ. quę res efficit, vt ſit neceſſe legatariis, ne deſtituto teſtamento nihil conſequantur, cum hærede in portione paciſci.[d]

Falcidiæ ratio ita habenda eſt: primũ omnes æs alienum, funeris impẽſa, & ſeruorũ precia deducuntur: exinde ſi quod reliq eſt, à legatis exuperetur, uſque adeo quorumlibet minuuntur legata, ut uiribus patrimonij co æquẽtur: poſtremo ita Falcidia detrahitur, vt quadrantẽ hęres, dodrantẽ uero legatarij ferant.

Cum autem rõ legis Falcidię ponitur, ante deducitur ęs alienum,[e] item funeris[f] impenſa, & precia ſeruorum[g] manumiſſorum, tunc demum in reliquo ita ratio habeatur,[h] ut ex eo quarta pars apud hęredẽ remaneat: tres uerò partes inter legatarios diſtribuantur, pro rata[i] ſcilicet portione eius ꝙ cuique eorum legatum fuerit. Itaque ſi fingamus[k] quadringentos aureos legatos eſſe: & patrimonij quantitatẽ, ex qua legata erogari oportet, quadringẽtorũ eſſe: quarta pars legatariis ſingulis debet detrahi. quòd ſi trecẽtos quinquaginta legatos fingam⁹ octaua[l] debet detrahi. Quòd ſi quingentos[m] legauerit: initio quinta, deinde quarta detrahi debet.[n] Ante enim detrahendum eſt quod extra bonorum quantitatem eſt, deinde quod ex bonis apud hęredem remanere oportet.

e *Aes alienum.* ẽt ꝙ ipſi hæredi debeat̃ tpe mortis, licet ꝙfuſione ſit factum indebitũ: vt ff. e. l. q fundũ & C. e. irritum.[b] niſi expreſſe prohibeat, vt ff. eod. l. ſi bitor creditore.

f *Funeris.* non monumẽti, vt ff. e. l. j. §. fi. ADDIT. Io. Niſi eſſet impenſa neceſſaria: puta quia eſſet dedecus ſepeliri in terra, ſecundum. An.

g *Seruorum.* Mos erat antiquit⁹, vt quiſeruos nõ habebat vnũ vel plures emeret, qui honoris cãſun⁹ teſtatoris pileati ãtecederent: quo facto ſtatĩ intelligant manumiſſi: & ſic illorum manumiſſorũ detrahit p̃cium. & facit ad hanc poſitionem C. de La. lib. tol. §. ſed & qui domini. Vel dic quod teſtator alicui x. legauit vt alienum ſeruum redimeret legatari⁹, & manumitteret. de hoc n. legato non detrahit Falc. niſi de eo ꝙ ſupeſſet fortè facta emptiõe ut ff. de fidei. li. l. decem & ff. e. l. ſed & ſi non ſeruus. Si aũt ut ſuum proprium legatari⁹ manumitteret, tunc nullam patit̃ Falcidiã legatari⁹ c & ita hæc p̃cia deducunt̃, vt Falcidiam non patiant̃: vt ff. e. l. ſi ſeru⁹ & l. Iuli. ADDITIO. Ex quib. legib⁹ nota quòd quando uni legantur duo, quorũ alterum tñ eſt defalcabile, quod de illo Falcidia pro utroq; deducitur. ſecus autem ſi diuerſis eſſet legatum, ut not. gl. in authen. ſimiliter. C. eo. Ang.

b) Quod eſt uerum hodie ſi fecit inuẽtarium. alias ſecus l. in impo. C. eod.

Legatum alicui ut ſeruũ manumittat nõ defalcatur.

c) Hodie tamen eſt clarum ꝙ de legato libertatis, & ſic pio, nondetrahitur Falcidia. auth. ſimiliter C. eo.

h *Ratio. habeatur.* habita. ſ. æſtimatione rerum non ex affectione, ſed communi æſtimatione, vt ff. eo. l. pretia.

i *Pro rata.* vt ita quartam detrahat hr̃s, ſi nihil ei dimiſerat teſtator. vel ſi aliquid erat reſiduũ penes eum, adhuc detrahat ad ſuppletionem, vel quintam. uel etiam milleſimam, ut ff. eo. l. in quantitate §. ſi. & facit ad hoc C. eo. l. ij. & ff. eo. l. Plautius.

k *Fingamus.* retẽto caſu quòd habebat in bonis quadringenta.

l *Octaua.* ſcilicet quadringentornm, quæ eſt quinquaginta, & ita habebit hæres prima quinquaginta, & hæc alia quinquaginta detracta, & ſic centum, & ſic quartam.

m *Quingentos.* retento caſu quod habebat in bonis quadringenta, & ſic centum, & ſic quartam.

n *Detrahi debet.* impropriè autẽ ponit̃ detrahi quo ad id ꝙ excedit, & ꝓprie quo ad quartã q̃ eſt in bonis: & ſic ſemel poſitũ verbum, ꝓprie & improprie ponit̃, vt ff. de offi. proꝙ. l. ij. Item no. quod hæc Falc. ceſſat in multis caſibus: quos dicas ut diximus in l. in teſtõ in gl. ij. C. ad legem Fal. & in auth. de hæred. & Fal. §. hinc nobis. coll. j. Et iſti caſus patent in his ver. Falc. ceſſare facit pars debita natis, Dos, miles, vetitum, libertas, ſponte ſolutum, Res vetitæ uendi, pietas, & chartula crimen. Ac hr̃s ſi non facit̃ inuentaria, ſubſit. ADDITIO. Notadiligẽter hos verſus, ex quibus habes quod Falc. ceſſat in xj. caſibus. Primo, in bonorum ſubſidio liberis relicto. Secundo, in legato dotis quando videlicet maritus vxori dotem ſuam legat. Tertio, in teſtõ militis. Quarto, quando teſtator prohibuit illam detrahi. Quinto, in libertatibus relictis. Sexto quando hr̃s non ignorans patrimonium defuncti, ſpõte ſoluit non retenta Falcidia. Septimo, quando teſtator aliquam rem legat, & ꝓhibet illam à legatario alienari. Octauo, in legatis ad pias cauſas relictis. Nono, in legato chartularum ſiue inſtrumentorum, quã do videlicet aliquis legat inſtrumenta prædiorum aliquorũ: ꝙ quidem legatum affert utilitatem ꝓbationis, quę defalcari non

Verbum ſemel poſitum, ꝓprie & im ꝓprie põt poni.

Falcidia iu 11. caſibus ceſſat.

[*Cum autem.*] CASVS. Dñe, video quare l. Fal. fuit introducta, & quis ei⁹ effect⁹ ſit, & quo tp eſpectat̃: vt l. Falcid. locũ ſibi uindicet. ꝓ deo dicatis mihi in quibus rebus locum ſibi uindicet lex Falcidia. Ad hoc rñ. Amice, cùm ratio l. Fal. ponitur, primò deducit̃ oẽ æs alienum, i. quicquid teſtator tpe mortis aliis debebat. Itẽ impenſæ circa funus teſtatoris factæ: & etiã precia ſeruorum manumiſſorum ſiꝛ deducuntur, & facta tali deductione, tunc deinde in reſiduo habet locum rõ. l. Fal. vt ex eo quarta pars integra apud hæredem remaneat, & tres partes reſiduæ inter legatarios pro rata portione eius ꝙ cuique legatariorum relictum fuerit, diſtribuant̃. Ponam⁹ igit̃ ꝙ aliquis habens patrimoniũ. cccc. aureorũ, quadrigentos aureos legauerit. certè ĩ hoc caſu quarta pars ſingulorũ legatariorũ đ ſingulis legatis detrahi debet: vt per hmõi detractionem quartam partem. c. hæres ſcript⁹. l. Fal. beneficio habeat. & hoc eſt verũ quãdo tm̃ erat legatũ, q̃tum erat in patrimonio. Sed pone retento primo themate. ſ. ꝙ ille q habebat in patrimonio quadrigẽtos aureos, legauerit. cccl. & ita. viij. pars quadrigentorũ apud hr̃dem remaneat, in hoc caſu hr̃s non quartam, ſed tm̃ octauam partẽ de ſingulis legatis detrahet, retẽta parte octaua q̃ ſaluam habuit. hac ſ. octaua à ſingulis legatis detracta, quartam toti⁹ patrimonij integrã habebit. Sed pone retento primo themate ꝙ teſtator habens quadringentos aureos in bonis, legauerit qngẽtos: & ita pl⁹ legauerit q̃ erat in patrimonio. in hoc caſu primo. c. in quibus exceſſit patrimonium, detrahenda sũt, i. perinde habenda ac ſi non eẽnt relicta: & poſtea quartam partẽ ſingulis legatariis detrahet hr̃s. Et ſic primo detrahendum ẽ ꝙ ultra patrimoniũ teſtatoris legatũ eſt: & poſtea illud ꝙ ex bonis teſtatoris ſupereſt, apud hr̃dem remanere oportet. Et hæc dicuntur vſque in fi. tit. Fr.

Cũ aũt.) Deducto ære re alieno & ſi qd eſt aliud æris alieni loco, deducta funeris aut monumẽti neceſſarij impẽſa, deductis libertatib. deductis deorũ donis, & gñaliter deductis his omnib. q̃ Fal. nõ patiũt̃, & q̃ extra bona defuncti eſſe cẽſent̃, id qđ

Item 23. Hodie in ſra Hyſpania herede nollente adire, uel repudiante hereditas uadit ad ſubſtitutum fideicōmiſſarium ex l. 11. c. 4. lib. 5. Recop. Vnde hodie ceſſa ſunt ſubtilitates & anfractus iuris communis ſuper coalitione heredis adire nollentis, bequibus in hoc tit. ita Gregor. in l. fin. tit. 5. p. 6. glo. 12.

non potest. Decimo, cessat Falcidia propter crimen siue delictum hæredis, qui tacitum legatum personæ incapaci soluit. Vltimo quando hæres inuentarium facere non curauit.

DE FIDEICOMMISSARIIS &c.

Continuatio.

Iustinianus post tractatum legatorum, de Lege Falc. prius quam de fideicom. tractauit, quia lex Falcidia * *in legatis prius fuit inuenta, quam in fideicom. secundum Pa. uel sic, Dictum est de legatis, sed quia de fideicommissis sumus polliciti dicere: ut. supra de l. §. sed ne in primis. iō de fideicommissis tractemus. Et quia fideicommissorum aliud generale, aliud speciale: generale uero dignius, de generali primo uideamus vt infra eo. in prin. & infra. titu. s. in princ. Accursius.*

* Sumitur hic Falcidia īpprie, vt comprehēdat Trebel. Aegi. Per.

† Fideicōmissum dicitur, qa olim pendebat. ex li. de hæredis. Aegi. Per.

† In quibusdā exēplaribus solum legitur, de fideicōmissis.

† Quæ etiam a tabulis in l. Scius ad Trebel. fiduciariæ dicuntur ea formā, qua & hæres fiduciarius ibi est fideicommissarius.

TITVLVS XXIII. DE † FIDEICOMMISSARIIS † hæreditatibus, & ad senatusconsultum Trebellianum.

Fideicommissa ab hæredis fide nomen accepērunt: quia licet nulla iuris necessitatē, sed solo fidei pudore olim præstarentur, hodie tamen ad iuris necessitatem redacta sunt.

NVnc transeamus ad fideicōmissa: sed prius est ut de hæreditatibus † fideicommissariis videamus. Sciendum itaque est [a] omnia fideicommissa primis temporibus infirma fuisse, quia nemo inuitus cogebatur præstare id de quo rogatus erat. Quibus [b] enim nō poterant hęredi tatē uel legata relinquere, si relinquebant, fidei committebāt, eorum qui capere ex testamēto poterāt hæreditatem. Et ideo fideicomissa appellata sunt: quia nullo uinculo [c] iuris, sed tantū pudore eorum qui rogabātur, continebantur. Postea diuus Augustus primus semel iterumque gratia personarum [d] motus, uel quia per ipsius salutem rogatus quis diceretur, aut ob insignem quorundam perfidiam, iussit cō sulib⁹ auctoritatem suam interponere. [e] Quod quia iustum videbatur, & populare [f] erat: paulatim cōuersum est in assiduā iurisdictionem: [g] tan tusq; eorū [h] fauor factus est, vt paulatim etiā prætor proprius crearetur, [i] q de fideicōmissis ius diceret, quē fideicōmissarium appellabant. †

Ad hoc ut ualeat fideicommissum vniuersale ex testamento, debet hæres vniuersaliter instituī, qui potest grauari de tota, uel parte hæreditatis capaci restituenda. Aret. Quidsit de iure Regio vide Gregor. in l. fin. tit. 5. p. 6. glo. 2.

In primis igitur [k] sciēdū ē op⁹ esse ut aliquis recto iure testō hīs instituatur, [l] eiusque fidei cōmitatur, vt eā hæreditatē alij restituat: alioquin inutile [m] est testamētū, in quo nemo hæres instituitur. Cum igitur aliquis scripserit, *Lucius Titius hæres esto.* paulatim quersum est in assiduam iurisdictionē: & per processū temporis fauor fideic. intantum augebatur, vt etiam proprius prætor circa hmōi fideic. crearetur: quem fideicommissariū prætorem appellabant. Et hæc dicunt vsq; ad illū §. in primis.

a *Sciendum itaque est.* q.d. tractaturis nobis de fideic. quia eorū apud antiquos aliter se hab. tract⁹, ne quid antiquitatis penitus ignoret: itaq; dicam⁹ de fideic. gñalib⁹ & specialib⁹: vt arg. ī. de testa. in prin.

b *Quibus.* vt spuriis & in his nil innouat. nā nec hodie ualet * fideicommissum: vt ff. de iur. fisc. l. nō intelligit. §. j. ij. & iij. & C. de natu. lib. l. j. & ij. & C. ad l. Falcl. ēt. fm. Azo. Sunt & alii. q capere nō poterāt, nec pnt: vt ī. de l. §. legari dixim⁹. & in his omnibus nihil innouatur: ut in muliere quæ transit ad secunda vota ītra tempus luct⁹: cui ab extraneo relinq non potest: vt C. de inceſt. nup. l. si qs incesti. & C. de secun. nupt. l. j.

* Nisi ramen ip sis à patre relictum esset ab extraneo ꝑ fideicommissum. nam tunc ualeret no. Spec. tit. de succes. ab intest. §. in primis. Cuius ratio. ī em esse ait Bal. ꝙ ipsis à iure relinq. phibitū non sit. At qua ratione pos sint efficaciter instituī spurii vide per Cepol. in 71. q. quæ incipit, O ctaua cautela.

Quibus enim non poterant.] Quod tñ hodie cum fideicommissa sūt Iuris extraordinarij siue, ut Iustiniano placet. ordinarii, in fraudem legū fieri certè nullomodo potest. Cuiac.

c *Nullo vinculo.* i. nulla actione, sed per officium iudicis, vt ff. de uerb. signific. leg. pecuniæ uerbum. §. actionis.

d *Personarum.* capacium duntaxat: non earum quæ sunt non capaces: de quibus supra locutus est. & dic personarum quarundam.

e *Interponere.* scilicet ut fideicommissa præstentur generaliter in omnibus.

f *Populare.* idest populo expediens.

g *In assiduam iurisdictionem.* i. ut assidue de hoc ius reddatur etiā ab aliis quàm à consulibus. Accursius.

h *Eorum.* scilicet fideicommissorum.

i *Crearetur.* vt ff. de orig. iu. l. ij. §. post deinde diuus. Accursius.

[*In primis.*] Casvs. Dñe, iam uideo qualiter fideicom. quæ olim erant infirma: postea per diuum Augustum ad necessitatē iuris sunt introducta. pro Deo dicatis mih modo qualiter testator in testō suo rogat aliquem soluere hmōi fideicōmissa. Sed antequam Iusti. soluat. hanc quęstionem, ꝑmittit quoddā aliud, & dicit: Amice in primis sciendū est ꝙ necesse est quod aliquis hæres instituatur in testō: & postea fidei hīdis instituti committatur vt illam hīditatem alicui alij restituat. Si. n. secus fieret testm̄ inutile esset, in qno nullus hæres esset institutus, & per ꝙsequens ea quæ in illo testō relinquerentur, nullius essent momenti. Cum igitur aliquis in testamento sibi adscripsit hæredem, puta per talia verba, Lucius Titius, hæres meus esto, poterit postea sic adiicere Luci Titi hæres meus cū primum possis hæreditatem adire: eam Caio Scio reddas & restituas. Et non solum de hæred. restituenda potest testator rogare hæredem suum, sed etiam de parte hæreditatis alicui restituenda. eum rogare potest, & liberum est ipsi testatori vel pure uel sub ꝙditione vel ex die certo fideic. tā gñale q̄ speciale relinquere. Et hæc dicuntur usq; ad illum §. restituta. Fr.

k *In primis igitur.* s. quia ius fideicommissorum exposituri sumus. qm̄ autem fideicommissa uniuersalia & singularia hoc, s. vt hæres primo instituatur, in sua habent natura communiter: igitur de eo in primis notandum est. sic & econtra dicitur & continuatur supra de lega. §. sed ne in primis.

l *Hæres instituatur.* potest etiam ab intestato: vt infra eo. §. præterea. qui est contra.

m *Inutile.* no. nō valere testm̄ sine hærede: sic ff. de his. quæ in test. delen. l. proxime. §. Calphurnius Lōginus & ff. de cod. l. fi.

Sub

a *Sub conditione.* quor. & à quo sũt implẽdæ ꝙditiones· dic vt ff. ad Treb. l. facta. §. si sub ꝙditione. Secus tñ est in directa. §. hæres. s. de hære. instit. Et est ratio: qa hoc ius hæreditariũ nõ est in ſuſpẽſo: qa remanet penes hæredẽ: ut ĵ. pxi. §. An.

[*Restituta.*] Casvs. Dñe iã uideo qualiter testator põt rogare hæredẽ institutum, ut ipse alicui restituit totã hæreditatẽ, uel eius partẽ. Sed pone, Quidã instituit Petrũ hr̃dẽ, & rogabat eum per fideicõmiſ. vt totã hæreditatẽ restitueret M. modo q̃ro à uobis, vtrum facta restitutione ſm uoluntatẽ testatoris, P. nihilomin⁹ debeat hæres cẽſeri? Et rñ. Iuſtin. ꝙ sic. nã restituta hereditate, ille hæres q̃ fuit institutus, nihilominus post restitutionẽ ꝓmanet hęres. Fideic. uerò cui hæreditas restituit̃: quãdoq; loco hæredis, quãdoq; loco legatarij habebatur. ſed Neronis tꝓibus Trebellio Maximo & Annæo Seneca exiſtentib⁹ conſulibus factum fuit ſena. Treb. in quo q̃dẽ ſena. cõ. cautũ est vt ſi hæreditas ex cãfideicõ. alicui restituta fit: oẽs actiones quæ de iure ciuili ipſi hr̃di uel aduerſus hr̃dẽ cõpeterent: fideicõ. & aduerſus ipsũ poſt restitutionẽ hr̃ditatis ei factã darent̃. & poſt illud ſenatuſc. prætor actiones ipſi fideicõ. & aduerſus ipſum quaſi hæredi & in eundem dare cœpit. & ita mãifeſtè liquet ꝙ ſm ſc. con. Trebe. ille cui ex fideic. restituta erat hæreditas, quantũ ad emolumentum & onus loco hæredis habebatur. & iſta dicuntur in tertia parte vſq; ad illum. §. ſed quia hæredes.

poteſt adiicere, *rogo te Laci Tite, vt cum primum poteris hæreditatem meam adire, eam Caio Seio reddas, restituas.* Põt aũt quiſq; & ď parte restituenda hæredem rogare. Et liberũ est uel pure uel ſub cõditione [a] relinquere fideicõmiſſum, vel ex certo die.

Restituta hæreditate nomẽ hęredis indelebile apud restituentem remanet: in fideicommiſſariũ verò actiuæ paſſiuæq; actiones transferuntur.

Restituta autem hęreditate, is quidẽ qui restituit nihilominus hæres ꝓmanet: [b] is uerò qui recipit hæreditatem, aliquando [c] hr̃dis, aliquãdo [d] legatarij loco habet̃. Et Neronis quidem tꝓibus Trebellio [e] Maximo & Annæo Seneca conſulibus [f] ſenatuſcõſultum factũ est, quo cautum est, ut ſi hæreditas ex fideicommiſſi cã restituta ſit, oẽs [g] actiones q uę iure ciuili [h] hæredi & in hæredem competerent, ei & in eum darentur, cui ex fideicommiſſo restituta eſſet hæreditas. Poſt ꝙ ſenatuſconſultũ prætor utiles actiones ei & in eum qui recepit hr̃ditatẽ, [i] quaſi hæredi & in hæredem dare cœpit.

Pegaſiano Senatuſconſulto introductũ fuerat, hæredẽ totam hæreditatem restituere grauatũ quadrãtẽ detrahere poſſe, ne ſolo nomine hr̃s eſſet actionibus tñ actiuis paſſiuisq; apud eũ remanentib⁹, niſi ſtipulatione ſibi prouideret vt damnũ lucrumq; ſibi & fideicõmiſſario ꝓ quota cõmune foret. ſinautẽ intra dodrantem restituere rogabatur, tũc Trebelliano Senatuſcõſulto locus erat: ex quo tã hæres quã fideicommiſſarius pro ratis portionibus onera ſuſtinebant.

Sed quia hæredes ſcripti cum aut totam hæreditatem, aut penè totam plerumque restituere rogabantur, adire hęreditatem ob nullum uel minimum lucrũ recuſabant, [k] atque ob id extinguebantur fideicommiſſa: poſtea Veſpaſiani Auguſti temporibus Pegaſo & Puſione conſulibus [l] ſenatus cenſuit, ut ei qui rogatus eſſet hęreditatem totã hr̃di. vel ferè totã ꝓ fideic. restituere cogebãt̃: vnde testõ ab hæredib. ſcriptis deſerto fideic. in testõ relicta penit⁹ extinguebant̃: ideo poſtea tꝓib⁹. Veſpa. Augu. Pega. & Puſione exiſtentib⁹ ꝙſulib. factũ erat ſena. ꝙ. Pega. in quo q̃dẽ ſc. ꝙ. ſtatutũ fuit vt liceret hr̃di ſcripto qui rogatus eſſet per fidei. hr̃ditatẽ restituere, quartã toti⁹ hr̃ditatis retinere: ſicuti beneficio. l. Fal. ex ſingulis legatis quartã retinere ꝙcedit̃. Et non ſolũ hmõi beneficium retẽtionis quartæ in uniuerſitate erat hęredib. ꝙ ceſſum: ſed ẽt in ſingulis quoq; reb. per fideic. relictis eadẽ retentio quartę ex Pega. ſc conſul. hæredi indulgebat̃. vnde poſt ſc. ꝙ. Peg. hæres ſcript⁹ occaſione illius onera hæreditaria ſuſtinebat: ille verò qui ex fideic. partẽ hereditatis recipiebat, puta dodrantem, loco legatarij partiarij habebat̃. i illi⁹ legatarij cui pars bonorum legabat̃. Nã hmõi ſpecies legati uocabat̃ partitio. & hoc ideo qa talis legatarius cum hærede partiebatur hæreditatem: & in hoc caſu ſtipulationes quæ ſolebãt inter hęredẽ & partiariũ legatariũ interponi, eædẽ iter fidei. & næredem interponebãt̃. ſ. vt lucrum & damnum hæreditarium pro rata portione inter eos cõmune eſſet. vnde tũc demum habebat locũ ſe con. Treb. qñ non totã hęreditatẽ uel ultra dodrãtẽ hæreditatis restituere rogabat̃ hr̃s: & ĩ hoc caſu. ex ſe ꝙ. Treb. fiebat restitutio, & ſine iterpoſitiõe ſtipł'onis actiones hr̃ditarię ĩ vtrũq; videlicet hr̃dẽ ſcriptũ & fidei. q loco hęredis habent̃, ꝓ rata portione diuidebãt̃. Si verò plus q̃ dodrãtẽ vel totã hr̃. fideic. restituere rogabat̃: tũc ex ſena. Peg fiebat restitutio: & hęres q ſemel adierat hęreditãtẽ, ſi ſua volũtate & nõ cõpuls⁹ hoc fecerat: ſiue beneficio Pega. vł⁹ ſibi quartã retinebat, ſiue quartã ſibi retinere nolebat: niſi ꝓ ĩterpoſitionẽ ſupradictæ ſtipł'onis ſibi ꝓ ſpexiſſet, vniuerſa onera hr̃ditaria ꝓ ſe. ꝙ. Peg. ſuſtinebat: quarta tñ ab hr̃de retẽta, ẽt ad euitationẽ onerũ hæreditariorum quaſi partis ꝓ parte ſtipł'ones ĩterponebãt̃ q̃ ſolebãt ĩterponi ĩter partiariũ legatariũ & hr̃dẽ. Alter. n. ab altero ſtipulabat̃, ut vterq; eorũ onera hr̃ditaria ſicut emolumẽtũ ꝓ rata portiõe ſuſtineret. ſi vero hæres ſcript⁹ totam hæreditatem fidei. reſtituebat: in hoc caſu emptę uel uẽditæ hęreditatis ſtipł'ones inter ipsũ hæredem & fideic. inrerponebant̃. & hæc dicunt̃ uſq; ad illũ uerſi. Sed ſi recuſet. ĩ quo pone casũ ſic, Dñe, iã uideo ĩ quo caſu habebat locũ ſen. ꝙ. Tre. olĩ: & ĩ quo caſu locũ habebat Peg & q̃ fuit rõ ſuæ ĩtẽtionis Pegaſiãi: & ĩ qb⁹ differũt illa duo ſe. ꝙ. ꝓ Deo dicatis mihi ſi placet, ſi ĩ aliquo habeãt ꝙueniẽtiã illa duo ſe. ꝙ. Ad hoc rñ. Iuſti. ꝙ sic Dictũ eſt. n. ſ. qd iuris est quãdo hr̃s ſcript⁹ ſua ſpõte adibat & restituebat hr̃ditatẽ. ſed certè ſi ſcript⁹ hæres recuſauerit hæreditatẽ adire, qa dicit eã ſibi ſuſpectã eſſe quaſi damnosã: ĩ hoc caſu cauebat̃ ſe. ꝙ. Peg. vt deſiderãte fideic. ſibi restitui hr̃ditatẽ, iubente ꝓtore ſcript⁹ hr̃s hr̃editatẽ adire & restituere fideic. cõpelleret̃: & tũc oẽs actiones hr̃ditariæ ipſi fideic. & aduers⁹ eũ cui auctoritate Peg. ſen. facta fuiſſet restitutio, dabant̃. & in hoc caſu quãdo hæres coact⁹ hr̃ditatẽ restituit, ſtipł'ones à Pega. deſcẽdẽtes nõ erant neceſſariæ: qa ſine ĩterpoſitione cuiuſlibet ſtipł'onis ſimul hæredi ſcripto qui coact⁹ hr̃ditatem restituebat, plena dabat̃ ſecuritas, & oẽs actiones hæreditariæ ipſi fideic. & in eũ transferebantur. In hoc. n. caſu vtrunq; ſena. cõ. quo ad mentem cõcurrebat. Et hæc dicuntur uſque ad illum. §. ſed quia ſtipł'ones

b *Hæres permanet.* not. ꝙ ſemel eſt, ſemper erit. ſic. ff. de mino. l. ẽt ſi ſine. aliàs incipit, & ſi ſine §. ſed ꝙ Papinia. in fi. ibi, ſine dubio hæres. & ff. de hæred. inſti. l. ei qui ſoluendo. in fi. Acc. Addition. Hoc obtinet in immutabilibus de natura vel ꝙſtitutione iuris, aliàs ſec⁹: arg. §. vt autem. in auth. de non alie. col. j.

c *Aliquando,* id eſt ſecundum vnum ius, ut per Treb. ut ſtatim dicet. nam omnia tranſibant.

d *Aliquando.* i. ſm aliud ius non erat loco hæredis ſed legatarij, vt per Pegaſianum: ſecundum quod retinet Inſtitutus quartam: ut infra eo. §. ſed quia & §. poſt quod.

e *Trebellio.* & hinc dictum fuit Trebellianum ſenatuſconſultum: ut & Macedonianum à Macedone, ut ff. ad Mace. l. j.

f *Conſulibus.* ſ. exiſtentibus.

g *Omnes,* imò nõ oẽs, ẽt per Trebell.: ut ĵ. e. §. ergo. ꝙ. Sol. licet hic dicat omnes, non tñ dicit totæ vel in totum, ſm Io. a Vel dic ꝙ q̃do de toto erat rogat⁹, habebat locũ ꝙ hic dr̃, ſi aũt rete tẽta quarta de cætero erat rogat⁹, habet locũ ꝙ dr̃ ĵ. Acc.

h *Iure ciuili.* vel ẽt ꝓtorio: dummodo tales ſint ꝓtoriæ, q̃ ſunt trãſitoriæ: vt sũt ꝓſecutoriæ: ut ff. ď act. & obl. l. ĩ honorariis. & ff. e. ad ſena. Treb. l. j. §. quãq̃. ſec⁹ in pœnalib. ut ĵ. de act. §. pœn.

i *Vtiles actiones.*] Potuit Senat⁹ fideicõmiſſa. hr̃dẽ facere. §. quos ĵ. de bon. poſſat qa hr̃dem eum nõ fecit, & de trãsferendis tñ actionib. canit, ideo hæredi & in hæredẽ directæ, fideicom. & in fideicõmmiſſariũ vtiles dant̃ tanq̃ in hæredẽ. §. ergo. ĵ. Cui.

k *Hæreditatem.* Non facta ceſſione actionum. aliàs enim etiam directas habet ex nomine cedentis.

[*Sed quia hæredes.*] Casvs. Dñe, iam uideo ꝙ ſm ſena. cõ. Treb. cui restituebat̃ hæreditas: quo ad onus & emolumentũ loco hęredis habebat̃. ſed vos dixiſtis mihi ſ. ꝙ hr̃ditas quo ad on⁹ hęredis habebat̃. Ad hoc rñ. Iuſtin. qa ſ. diximus ꝙ hæredes quandoq; habebat̃. Ad hoc rñ. Iuſtin. qa ſ. diximus ꝙ hæredes ſcripti in testõ tot⁹ hæreditatis restitutione poterãt grauari, nec per ſe ꝙ. Treb. aliq remediũ habebant: & ideirco hæreditatẽ ob nullũ uel minimũ lucrũ adire plerunq; recuſabãt: cũ vel

l *Conſulibus.* ſ. exiſtentibus.

a) Et ſic verbum omnis, eſt diſtributium vniuerſaliũ: totus verò particularium ꝙ no. ſecundum Angel. Sđ Ioan. Fa. hoc re. probat, & tenet ſequẽtem fol.

a *Perinde liceret quartam &c.* i. dicere, sicut p̄ legē Falcidiam defalcant̄ specialia legata: vt s. tit. j. §. cū autē & §. j. ita & generale fideicōmissum defalcat̄ p̄ Pegasianū senatusconsultū, vt hic. Et A no. triplicē esse quartā. Vna ˣ dr̄ iure naturæ debita: vt quæ debet̄ filiis, & filiabus, & inferioribꝰ, & superioribus, & q̄busdam transuersalibꝰ: vt C. de inoff. testa. l. cum q̄rit̄ & l. patētib. q̄ est aucta in auth. de trien. & se. §. j. col. iij. & hæc dr̄ debitū bonorū subsidiū: ut C. de inoff. donat. l. si totas. Alia est q̄ debet̄ iure īstitutionis: vt ex singularibꝰ legatis & fideicōmissis: vt s. titu. j. Alia q̄ dr̄ Trebelliani ca: vt j. co. §. sed qa. licet fuerit per Pegasianū inducta, vt hic. Itē est quarta q̄dam q̄ debet̄ ex p̄stitutione diui Pij filio arrogato. vt s. de adop. §. cū autē. ADDITIO. Itē est & alia q̄ debetur p̄cubinæ, q̄ qs acceperat ea intētione, p̄ eā duceret īyxorem: qm̄ si postea animo mutato illam expellat, tenet̄ ei quartam partē suæ substantiæ dare: vt in auth. q̄bꝰ. mod. nat effic. legit. §. sit igit. aliàs & meliꝰ. §. qm̄ aūt quasi. circa fi. tit. col. vj.

Habes in idē gl. aliam in l. in quartā ff. ad l. Falc. & in l. filiū C. fa. ercisc.

† Nota quos charitas non prouocat ad benesicia, spe lucri incitādos. Aegi. Per.

† Ergo uidetur p̄ hæc quarta debeat dici Pegasiana potius quā Trebellianica. dic p̄ sublatum ē senatus. Pegasia. & eius auctoritatē habet Treb. vt infra eod. § sed quia. Aegi. Per.

† Cēcorcum hoc text. ca. Raynutius. in gl. sū. p̄ verb. Trebellianum ante medium. extra de testa.

b *Permissa est.* p̄ senatusconsultum Pegasianum. Accurs.

c *Post quod senatusconsultum.* s. Pegasianum. Accurs.

d *Onera.* scilicet omnia

e *Partem.* s. dodrantem.

f *Pars bonorum.* Intelligas tñ sub nomine hæreditario, alias aūt iste text. nō p̄cederet: qa ille cui relinq̄tur pars bonorum, nō sustinet aliqua onera: vt l. bonorū ff. de verb. sign. & nota. in l. nō amplius §. fi. in gl. fi. cū l. seq. & ibi Bart. ff. de l. j. & facit text. cum gl. & Bart. in l. mulier q̄ duob. §. fin. ff. eod. ad sena. Treb. Ang.

a) Ista gl. nō est Accursi sed addit.

Partitio. Ostendi ad Vlpianum titu. de leg. de hac partitione accipiēdam esse. l. nomē. §. partitionis. D. de uerb. sign. Moneo de eadem accipiendum esse quod de partitione Cicero scribit. ij. de l. hoc sensu. Legatariū partiarium alligari sacrum cum quo scriptus hæres hæreditatem partiri & diuidere iussus. est, nisi adiectum sit, deductum. C. nummis. At deductione in testamento non scripta, cum ēt sacris liberari si minus ceperit, quàm heredi relinquat̄. Cuiac.

g *Solebant.* s. iure vetustissimo, s̄m Plac. nàm legatarius non sustinebat onera: & ideo hæc stipło interponebatur. Sed cum hodie legata fideicōmissis sint adequata: vt s. de l. §. sed nō vsq; & in fideicommisso diuidantur onera inter hæredem & fideicommissarium: ut j. proxi. §. ergo. & §. sed quia stipulationes. patet quod hæc legata vniuersalia seu particularia sine stipulatione debent transire cum onere. & facit ad hunc. §. ff. de leg. ij l. si quis seruum §. fi. & l. seq. in princ. titu. Accur.

h *Interponi.* puta quando legabatur dodrans. Accur.

i *Commune esset.* sed hac stipulatione non interposita omnia onera eranthæredis rogati occasione quartæ quam retinebat: ut j. eo. §. proxi. uersi. at si plus. Accur.

k *Ergo si quidem.* tunc demum locum habet senatusconsultum Pegasianum, quando uel totum vel vltra dodrantem hæres rogatꝰ

D

est restituere: ergo &c.

l *Pro rata parte.* s. e. §. restituta. l. j. Sol. vt ibi in gl. omnes. Accurs.

m *Vniuersa onera.* nisi stipulationem supradictam interposuisset: vt. supra eo. §. sed quia versi. post quòd. & hic subiicit.

n *Restitueret.* s. spōte. nā poterat quartam retinere p̄ Pegasianū ut s. eo. §. post quod.

o *Interponebantur.* facit ff. de pecu. l. si creditor. & ff. man. l. hæredem. §. fina.

p *Quasi damnosam.* licet cau. no n adsignet, quia uariæ sunt hominū uolūtates: vt ff. ad Treb. l. qa poterat. ibi, non n. Accurs. ADDITIO. Idē dicūt doctores hic in recusatione iudicis: quia sufficit simplex allegatio suspicionis cū iuramento. nisi recusatio esset notorie frustratoria, vt qa datus eēt ex cōmuni p̄cordia partiū: & iō interim processus iudicis recusati est nullus ipso iure. q̄ oīa obtinent de iure ciuili & in perij. sed de iure canonico debet inseri causa, & probari coram arbitris cōmuniter eligēdis c. suspicionis. extra de offic. deleg. & ca. cū speciali. de ap. An. & Porc.

Iudicem recusanti sufficit allegare.

q *Quo casu.* i. cū p̄ Treb. restituit tota. Vel dic p̄ Pegasianū, si in casu proposito vbi coactꝰ adiit. si verò non coactus, sed sponte: secus, ut supra eo. §. si uerò totam.

r *Vtroque.* s. Trebel. quia nil retinebat: & Pegasiano, qa cogebatur. & ita quo ad sniam p̄currūt. quo ad uerba. n. non p̄currūt: cū alio casu vnū & alio aliud loquebatur.

[*Sed quia stiputationes.*] CASVS. Dñe, iam uideo in quibꝰ se. con. Trebel. & se. con. Pega. differebant, & in quibus p̄ueniebant. nunquid remanet adhuc hodie utrūq; in suo uigore? Ad hoc rñ. q̄ nō. Cùm. n. stipulationes ex Pegasiano. se. con. descendentes non solū modernis, sed etiā ipsi antiqtati displicuerint: & Papi. homo excelsi ingenij easdem stipłnes in quibusdam casib⁹ captiosas appellet: & nobis magis simplicitas q̄ difficultas in legib. placeat: iō relatis nobis omnibꝰ tam similitudinibꝰ q̄ differentiis utriusq; se. cōplacuit abrogato senatusconsulto Pegasia. q̄ postea circa fideicō. hæreditates inuētū erat, omnem eiꝰ auctoritatē. sena. p̄. Treb. attribuere: ut hodie ex solo se. Treb. fideicōmissariæ hæreditates restituant: siue hæres ex uolūtate testatoris quartam partē siue plꝰ, siue minus, siue penitus nihil retinuerit: & in eo casu quādo ex uolūtate testatoris vel nihil, uel minꝰ quarta habet: liceat ipsi hr̄di uel quartā, quando nihil penitus habet: uel q̄ deest quartæ, quādo aliq̄d habet minꝰ tñ qnarta, ex nostra auctoritate retinere: uel si forte totā hr̄ditatē per ignorātiā facti restituerit, liceat ei quartā repetere: & in hoc casu statuimꝰ ex senatusconsulto Trebel. actiones hr̄ditarias tā in hæredē qui restituit hæreditatē, q̄ in fideicommissarium. cui restituit̄, p̄ rata portione utriusq; cōpetere. & hæc locū habēt quādo hr̄s quartam sibi retinet. Si verò hæres totam hæreditatē fideicōmisit. spōte restituerit: in hoc casu oēs actiones hæreditariæ fideicōmissarii. & aduersus ipsū dabūt̄. Et non solū quæ dicta sunt, transtulimus

in senatus-

C

B

l dabātur: in hr̄dem quidem iure ciuili, in eum vero qui recipiebat hr̄ditatem, ex senatusconsulto Trebelliano, tā q̄ ī hr̄dem. At si plus q̄ dodrantem, vel etiā totā hr̄ditatē restituere rogatus esset, locꝰ erat Pegasiāo senatusconsulto: & hr̄s q̄ semel adierat hr̄ditatem, si modò sua volūtate adierat, siue retinuerat quartā partē, siue retinere noluerat: ip se vniuersa onera m hr̄ditaria sustinebat. Sed quarta q̄dem retēta, quasi partis & p̄ parte stipulatiōes interponebāt, tā q̄ inter partiariū legatariū & hr̄dem. Si verò totā hæreditatem restituere, n emptæ & uēditę hereditātis stipulationes īterponebāt. o

Hæreditatē restituere grauatꝰ inuitus adire & restituere cogit̄ quo casu in fideicommissariū omneṣ trāsmittuntur actiones.

Sed si recusabat scriptus hæres adire hæreditatem ob id q̄ diceret eā sibi suspectā esse, quasi dānosam: P cauebatur Pegasiano senatusconsulto, vt desiderāte eo cui restituere rogatꝰ esset, iussu prætoris adiret, & restitueret hę reditatem: pindeq; ei & in eū q̄ reciperet hereditatem, actiones darent̄, ac iuris est ex Trebelliano senatusconsulto, quo casu q nullis stipulationibus est opus: quia simul & huic qui restituit, securitas datur: & actiones hæreditariæ ei & in eum transferuntur qui recipit hæreditatē, utroque r senatusconsulto in hac specie concurrente,

in senatusconsul.Trebel.sed etiã illud ꝙ præcipuum fuerat in sena con.Pega.vt s.quando hæres scriptus recusabat adire, auctoritate Pega. compelleretur & totam hr̃ditatẽ fideicõmiss. restituere, & omnes actiones ad fideicõmiss.& aduersus eũ ꝛ ferre:& hoc ẽt ad senatuscons.Treb.trãstulimus,volẽtes vt ex eo solo hr̃s cõpellat̃ adire, & fideicõm. desiderãti hr̃ditatẽ restituere:in hoc casu nullo dãno uel cõmodo apud hr̃dem adire & restituere coactũ remanẽte. Et nihil ī hoc casu interest utrũ aliquis hr̃s institutus ex asse totã hr̃ditatẽ aut ꝑ parte restituere rogatus fuerit: an ex parte hr̃s institut⁹ totã partẽ, aut partẽ illi⁹ partis restituere sit rogat⁹ nã & in hoc casu eadẽ iussim⁹ obseruari, q̃ in restitutione toti⁹ hr̃ditatis s̃ diximꝰ.& hæc dicunt̃ vsq; ad §. si quis una.cui⁹ casus planus est usq; ad §. præterea.

[*Sed quia.*] dixi interponi stipulatjones ex senatusꝗ.Pegasiano &c.Ac.

a *Quibusdam casibus.* s. ꝓp solennitatẽ verborũ,vt dicũt: vel tunc quando is cui restituta erat, nõ erat soluẽdo:vnde inutilis erat stipulatio. Vel veri⁹ hos captiosos modo nescimus qui sint.

Simplicitas est legibus amica.

b *Simplicitas.*not.simplicitatẽ amicã legibus.& facit ī de lega.agna.suc. §.nos uero. & ff. de dolo l.j.in prin. ADDITIO. Intellige de simplicitate q̃ est ꝙria fraudi: non aũt de fatuitate: quia illa est damnabilis.l. iij. §. fi.ff.de suspec. tuto.

c *Suggestis.* hic nota ꝙ in sententia sunt allegationes repetendæ.

d *Quod postea.* quia prius fuit Trebellia.

e *Quartam.*s.de bonis hr̃ditatis,detracto tamen alieno ære: a vt C.eod.l. & sine scriptura.

a) Põtamen fideicommiss. uolẽte quartã totius hæreditatis deducere: & tunc tenetur creditoribus pro sua rata: de quo & qualiter legatariis tenca tur: uide per Ang. hic.

f *Liceat.* etiam contra uolũtatem defuncti iureisto scilicet institutionum : ut C. ad legem Falcid. leg. si ut allegas. hodie forte contra, secundum quosdam: ut in authen.de hæredi.& Falcid. §. si verò expressim.collat.j.

g *Solutum* propter factiõ iuris ignorantiam: vt C. ad legem Falcid.l. error.

Exploso senatuscõsulto Pegasiano, & omni eius auctoritate Trebelliano attributa, hodie hęres restituere grauatus, quadrãtẽ hæreditatis indistincte consequitur: actionesq; inter eũ & fideicõmissariũ ꝑ quota portione scinduntur; nisi aut totã hr̃ditatẽ sponte restituat, aut coactus adeat. quibus sanè casibus quidquid cõmodi uel oneris ẽ in hæreditate,id totum in fideicommissarium deuoluitur.

Sed quia stipulationes ex senatusconsulto Pegasiano descendẽtes,& ipsi antiquitati displicuerunt,& ꝙbusdã casibus [a] captiosas eas homo excelsi ingenij Papinianus appellat,& nobis in legibus magis simplicitas [b] q̃ difficultas placet: iõ omnibus nobis suggestis [c] tam similitudinibus q̃ differentiis vtriusq; senatusconsulti,placuit,exploso senatusconsulto Pegasiano ꝙ postea [d] supuenit omnẽ auctoritatem Trebelliano senatuscõsulto præstare,ut ex eo fideicõmissariæ hæreditates restituantur: siue habeat hæres ex uoluntate testatoris quartã, [e] siue plus,siue minus,siue nihil penitus: vt tunc quãdo uel nihil uel minus quarta apud eũ remãet,liceat [f] ei uel quartã,uel ꝙ deest, ex nostra auctoritate retinere uel repetere solutũ [g] quasi ex Trebelliano senatusconsulto: pro rata portione actionibus [h] tã in hæredem quam in fideicommissarium cõpetentibus.Si verò totã hæreditatẽ spõte restituerit : [i] oẽs hæreditariæ actiones fideicõmissario, & aduersus eum cõpetãt. [k] Sed & id ꝙ præcipuum Pegasiani senatusconsulti fuerat, [l] vt quãdo recusaret hæres scriptus sibi datam hæreditatẽ adire, necessitas ei imponeret̃ totam hæreditatẽ uolenti fideicõmissario restituere, & omnes ad eum & cõtra eum transferre actiones: & hoc transposuimus ad senatusconsultum Trebellianum: vt ex hoc solo necessitas hæredi imponatur,si ipso nolẽte adire,fideicõmissarius desideret restitui sibi hęreditatem:nullo nec damno nec commodo apud hæredem [m] remanente.

Quod iuris est de toto quo ad totum : idem iuris est de parte quo ad partem.Aretinus.

Nihil autẽ interest, utrum aliquis ex asse hæres institutus, aut totã hęreditatem,aut pro parte restituere rogatur : an ex parte hæres institutus, aut totã eam partem,aut partem partis restituere rogatur.Nam & hoc casu eadem obseruari præcipimus, quæ in totius hæreditatis restitutione diximus. [n]

Hæreditatem deducta quarta restituere grauatus, ꝑ ea parte hęreditaria onera sustinet : ꝙ si certa re quantumuis maxima, certàve quantitate præcepta, restituere rogetur,nullatenus oneribus implicatur : sed vniuersa ad fideicommissum conuolant.

Si ꝙs vna aliqua re deducta siue præcepta,quæ quartã [o] continet,ueluti fundo uel alia re,rogatus sit restituere hr̃ditatẽ,simili modo ex Trebelliano senatusconsulto restitutio fiet, perinde ac si quarta parte retenta rogatus esset reliquã hr̃ditatem restituere.Sed illud interest, ꝙ altero casu, id est cùm deducta siue præcepta aliqua re restituitur hæreditas, in solidum ex eo senatusconsulto actiones transeũt scriptus sibi datam hæreditatẽ adire, necessitas ei imponeret̃ totam hæreditatẽ uolenti fideicõmissario restituere, & omnes ad eum & cõtra eum transferre actiones: & hoc transposuimus ad senatusconsultum Trebellianum : vt ex hoc solo necessitas hæredi imponatur,si ipso nolẽte adire,fideicõmissarius desideret restitui sibi hęreditatem:nullo nec damno nec commodo apud hæredem [m] remanente.

Quod iuris est de toto quo ad totum : idem iuris est de parte quo ad partem.Aretinus.

Nihil autẽ interest, utrum aliquis ex asse hæres institutus, aut totã hęreditatem,aut pro parte restituere rogatur : an ex parte hæres institutus, aut totã eam partem,aut partem partis restituere rogatur.Nam & hoc casu eadem obseruari præcipimus, quæ in totius hæreditatis restitutione diximus. [n]

Hæreditatem deducta quarta restituere grauatus, ꝑ ea parte hęreditaria onera sustinet : ꝙ si certa re quantumuis maxima, certàve quantitate præcepta, restituere rogetur,nullatenus oneribus implicatur : sed vniuersa ad fideicommissum conuolant.

Si ꝙs vna aliqua re deducta siue præcepta,quæ quartã [o] continet,ueluti fundo uel alia re,rogatus sit restituere hr̃ditatẽ,simili modo ex Trebelliano senatusconsulto restitutio fiet, perinde ac si quarta parte retenta rogatus esset reliquã hr̃ditatem restituere.Sed illud interest, ꝙ altero casu, id est cùm deducta siue præcepta aliqua re restituitur hæreditas, in solidum ex eo senatusconsulto actiones transeũt

Pro rata portione. Deducto ære alieno hr̃ditas diuidit̃ inter hæredem & legatarios.Nulla fit deductio inter hęredẽ & fideicõmissarium.Igit̃ priore casu,hæres oĩa sustinet onera: posterior pro sua quisque parte.Onera inquam creditorum.An & legatariorũ? Hæc verò onera ad solum fideicommissarium spectant , qui tamen quartæretentionem non habet. Hæc ita si hæres totam hæreditatem restituere rogatus sit, non si partem l.ij.C.ad Trebell.l.j.§.si is qui. cccc.D.eo.Cuiac.

h Actionibus. s.creditorum,non legatorum,ſm B.ut ff. ad senatusconsultum Trebell.l.j.in fine. & l. apud.j. respons. sed & letum:« uel retinebit:ut ff.eo.l.j.§.si hæres præcepto.in fine.

Rema-

b) Hoc quorum facta restitutione:sed ante ipsam bene conuenitur.l. ita tamen §. qui ex Trebellia no. ff. eo. Ange.

c) Et tunc pro eo ꝙ suppletur tenetur creditoribus : qui illud uidetur habere ad restitutionem quotæ.

i Restituerit. quæ restitutio fit re & uerbo.re, ut si patiat̃ res hæreditarias à fideicõmissario possideri,uel totas,uel aliquas earũ hac mẽte, ut sibi restituat̃ hereditas,verbo aũt sic,restituo hęreditatẽ tibi,licet corporaliter rerũ possessionem non tradam. & ex tunc res fiũt fideicommissarij in utroq; casu: ut ff. ad Treb.l facta. in principio.Sed nunquid etiã ante factã restitutionẽ est fideicõmissarius dominus: vt C.cõmunia ḋ l.l.fi.§.sed quia? Rñ.non. quia ante restitutionẽ oĩa facit hęres,& etiam manumittit seruũ hæreditarium: quod non faceret si ali⁹ esset dñs : vt ff.ad Trebel.l. Marcellus §.res. & leg.si hæres. Nec obstat. d.l. communia de lega. quæ dicit dari rei uindicationem fideicommissario generali nam est intelligendum ex quo hæreditas est restituta. Vel speciale est in reb⁹ alienatis , ut ante restitutam hæreditatem deb̃ fideicommissario vtilis rei uindicatio.

k Competant. quia per omnia est vt hæres: ut ff. quod cum eo.l. si filius §. finali.

l Fuerat. vt s. eod. §. ergo.uersic.sed si recuset. Accursius.

m Apud hæredem. cui etiam cauebit fideicommissarius de prestando eũ indemnem futurũ occasione hæreditatis: ut ff. ad Trebellianum l.cum hæreditas. & ẽt pro futuris habet exceptionem: vt ff. ad Trebellianum l. j. §. quanquam. [b] Sed hæc cautio de qua hic dicitur, qualiter fit? Rñ.per officium iudicis, postulãte eo cui est restituẽda hęreditas uel quota pars: non autem si singulare fideicommissum sit relictum:ut ff. ad Trebellianum, l. nam quod.§. non omnis. uel etiam postulante procuratore eius cui sit mandatũ. nec sufficit cauere derato:ut ff. ad Teebellianum.l.quidam §.j. ADDITIO. Et no. ꝙ procuratori simpliciter & habenti speciale mandatum potest fieri restitutio hæreditatis:non autem procuratori in rem suam,siue cessionario: ut est casus mirabilis inl.si mulier §.ex asse.ff. de iure dot.

n Diximus. ut supra e.§.sed qa stipłones & proximo.§.Et not.ꝙ idem iuris est in toto quo ad totũ, ꝙ in parte quo ad partem: ut ff.de acquirend.hæredita.l.si seruus & ff.de vsur.l.qui scit.in prin. Argu.ꝙ ff.de euict.l ex mille.in glo.pro parte. ADDITIO. Tu dic quòd hæc regula procedit quando est eadem ratio in parte quę in toto : alias non,ut in contrario.

o Quartam. vel etiam minus quarta:sed tñ agitur ad supplemẽ

Tene glose Opinus § ut hodie ꝛa sit et sic limita cesse restitutio Trebelliani cas uel Falcidias Phibere ita tenet Gme Zulus Homo. Dauay c.5.n°11.

a *Remanet.* facit.C.de hæted.instit.l. quotiens.
b *Actiones.* scilicet creditorum,non legatorum. quod dic: vt supra eo.§. sed quia. in fin.
c *Institutus.* vt restituat retenta certa re.

[*Præterea.*] Casvs. Dñe,uos dixistis mihi qualiter hrs onera tur ad pstationē fideicōmiss. sed nunquid poterūt successores ab intestato fideicom. similiter grauari? Rñ. Iustinianus q̄ fic.nam p̄ter šdictos modos q̄bus in testō grauaī hrs ad restitutionē fideico. pōt ēt qs, si forte esset intestatus moriturus,p̄ fideic. rogare eum quē intelligit sibi de iure ciuili vel de iure p̄torio ab intestato successurū, vt hæreditatē suam totā vel partē eius,aut rē aliquā singularē, veluti fundū hoiem,vel pecuniā alicui restituat. sed licet hoc sit verū in fideico. secus tñ est ī legatis.Legata.n.olim non nisi ex testō valebant:& nō so lū successorē in vniuersitate ab intestato pōt qs grauare: sed ēt eum cui aliqd restituit per fideico. pōt rogare ut illud rursus alij totū aut p̄ parte restituat,aut ēt aliqd aliud qđ tantundē valeat.& hęc dicunt vsq; ad §.& quia prima.

d *Rogare.* in codicillis.
e *Restituat.* ideo pōt ab his fideicom. relinquere:quoniā sua spōte relinquere legitimā hrditatē videt non instituēdo alium : vt ff. de iurè codi l.conficiuntur.§.j.
f *Non ualeant.* sed quo iure hoc ē verū? antiquo non: ut ff.de leg j.l.j. Itē nouo nō:vt C.com. de lega.l.ij. Dic ergo antiqori iure locū hēre qđ hic dicit. Vel dic q̄ dicta.l. de lega.j. ſm noua iura loquit, ſm q̄ æqparata sunt legata fideicō. a vt š. de lega. sed ñ vsq;.
g *Restituat.* etenī in quātum qs honorat,& onerari pōt: vt j.tit.j §. hoc solū. Sed nunqd quartam retinebit? Rñ. vt j. tit.j §. hoc solum.

Et quia prima.] Casvs. Dñe,iam video qd erat olim circa fideicom.& qd hodie obtinemus. Vnde cum satis manifestum sit qd de antiqtate tollaī, & in quibus p vr̄am cōstitutionē circa fideic. insistere dēamus:trāseatis igit si placet ad aliquam aliā materiā. Ad hoc Rñ. Amice, ad huc nō est ad aliquā aliā materiā trāseundū. Primo adhuc circa m m fideic. insistendū est. nanq; prima fideicōmissorū cunabula à fide hr̄ dum pendebāt,& tā nomē q̄ substantiā acceperūt:& ideo primo diu⁹ Aug. vt š. dictū est,fideic. ad legis necessitatē deduxit, & laqueis iuris innodauit. Igit nos eundē principē circa figmē ta fideic.nuper superare cōtendentes,ex quodā facto per Tribonianū virum excelsum sacri palatij q̄storem nobis relato, quandam fecimus constōnem,qua statuimus,vt si quis testator hr̄dem suum per fideicom. rogauit, vt vel hr̄ditatē vel aliquod speciale fideicom.alicui restituat : & hmōi voluntas testatoris neq; ex aliqua solenni scriptura, neq; p̄ quinq; testes q̄ in codicillis sufficiunt, p̄bari possit:q̄ fidē hr̄dis sui elegit:in hoc casu si hęres perfidia ductus fidē adimplere recusauerit, negando tale onus à testatore sibi fuisse impositū, si fideicōmissarius iusiurandū ei detulerit sacramento de calūnia à fideicom.prius præstito, necesse habebit hrs vel iusiurādum subire, vel fideicom. siue generale siue speciale ab eo relictū fideic.soluere.& ita p̄ nr̄am constitutionem induximus,ne ultima volūtas testatoris fidei hr̄dis sui cōmissa depereat.Sed pone q̄ ille à quo fideico. petit postquā p̄ sacramentū aut p̄ testes q̄uictus fuerit,q̄fiteat fideic.à se relictū: ad legis tñ subtilitatē decurrat, videlicet allegando ex minus solenni volūtate hoc fuisse relictū : certe in hoc casu in pœnam incidit mēdacij: & nō obstāte hmōi defensione ad fideic.p̄stationē oīno cogendus est.Et hæc dicūtur vsq; in fi.tit. F.de A.

h *Nomen.* not. nomen consequens rei: vt š. de don.§. est & aliud.
i *Retraxit.* hæc iura sunt supra eo. in princ.
k *Ex facto.* i.ex quęstione de facto.
l *Constitutionem.* vt C. de fideicommiss.l.fin.
m *Legitimus.* not. testes quinq; in codicillis necessarios esse:vt C.đ codici.l.fi.& de fidec.l.fin. ibi, sed siue quinq; &c.
n *Iurauerit.* nam in omni casu erat olim iurandū,& in oī capitulo: vt C.de iuramen. calū.l.j.ī princ. hodie sufficit semel iurare: vt in authe. de his qui ingred. ad appel.§.fi.col.v.
o *Necesse eum habere.* sed nunquid hodie corrigitur hoc,cū nulli defera tur inuito:vt C.de iure-iur.l.fi.& l.gñaliter §.sed iuro.versf. finaūt? Rñ.ñ: qa hæc est posterior cōstitutio Iustiniani:vt C.de fideicl.fi.& ita est iste specialis casus, in quo qs cōpellit iurare.

† Dicendo, quisquis mihi hæres exiit. & nō ē necesse exprimere ꝓpriū nomen,secundū Iason. Aegi. Per.

a) Et ideo quamuis directo in codicillis reliqui nō possint, vt not. gl. in d.l.1 ff. de leg.1.tamen relicta valent vt fideicōmissa: & nihilominus habēt effectū legati nisi ī libertatibus & tutelis:de q̄bus dic ut infra de codi.§ nō autem.

† Non est improbū, si qs aliū virtute vi cere cōtēdat, nisi hoc fiat ad humanam gloriā.ş.cogitandū. in verbo. ze-lo eis, &c. Authen. demo ſm Por. Aegi. Per.

† Aliàs ex questor.

† fideicō missarius.

i. q̄ animo calūniandi nō peret fidei cōmissū quo casu deferetur iuramentum hæredi ſm Por cū. Aegi. Per.

† ſ. hæredem.

† vniuersalis.

p *Coartari.* nota propter contumaciam non iurantis eum cōdemnari:vt C.de iura calum.l.ij.§.penul.
q *Eacem.* scilicet ut compellatur iurare vel soluere.
r *Quidsi.* dixi qñ contumax fuit non iurando, nunc quando: iurauit.& per sacramentū fuit confessus, vel ēt antequā iurꝫt

sed

sed prius negauerat relictum: vt in fi.huius tit. dicem⁹ statim,
a *Subtilitatē.* quæ est ut ex quo est uoluntas non solēnis, nō valeāt ea q̄ facta sunt: vt C.de.fideic.l.si veritas & C.d̄ testa.l. non dubiū §.illud. *Recurrat.* Vel.decurrat.fauor hic est magn⁹ fidei cōmissorū in codicillis relictorū, ut oīmodo p̄stēt ab hīde q̄ fateat se rogatum, ēt si null⁹ fuerit adhibit⁹ testis, ut īficiator iurare q̄ pellat, ut recusās iurare p̄fesso habeatur. Cui.
b *Soluere cogendus est.* sed qūo coarctat ex nō solēni voluntate? sic ergo soluūt inutiliter relicta sicut & vtiliter quod esse non debet, vt C.de fideic.l. si veritas. quę est contra. Sol. quidam dicunt q̄ ubi solēniter testari voluit & non fecit: habet locū lex q̄ria. alias si noluit testari solēniter, habet locum q̄ hic dī: vt ff.de iu. codic. l.j.a Sed hæc falsa est q̄a & hic de testatore logt q̄ solēniter facit, vt ibi, si testator fidei hīdis sui cōmisit. Alij, vt B.dicebāt esse distīguēd. an dicat hīs 'nō est verū tibi l.esse. in quo casu cogit̄ p̄bare esse verū & solēne, vt in q̄t.eo saluo, vt si deferat̄ sacramētū iuret, vt š. p̄ximo §. an dicat, nō potes petere, q̄a est min⁹ solēne: in quo casu cogitur, vt hic. Sed hoc nō ualet: quia fm hoc expediret ei negare: qđ eē nō debet: vt ff. de tribu.l. illud §. penul. Dic ergo fm.Io. aut ab initio q̄fitetur relictū; & tūc nō teneī ex non solēni volūtate: vt in l. illa q̄ria.b Aut negauit, & tūc ex solēnni uolūtate nō teneī: sed postea per sacramentū vel p̄ p̄bationes q̄pellit̄: vt ita rōne sui mendacij teneatur, ut hic & arg. in auth. de trien. & semis. §. stud. & §. ad hoc.

tur, postquā negauerit, cōfiteat̄ q̄dē aliquid à se relictū esse, sed ad legis subtilitatem recurrat, omnino soluere cogendus est.

TITVLVS XXIIII.
DE SINGVLIS REBVS per fideicommissum relictis.

Etiam res singularis pōt per fideicōmissum relinqui, & tam ab hærede, quàm à legatario.

POtest tamen quis etiā singulas c res per fidei commissum relinquere: veluti fundum, argētum, hominem, vestem, & pecuniam numeratam: & uel ipsum hæredē rogare vt alicui restituat, uel legatarium, d quamuis à legatario legāri non possit. e

Non tantum res testatoris, sed etiā hæredis aut cuiuslibet alterius per fideicommissum relinq̄ pōt. Et legatarius de re sibi legata vel sua uel aliena alteri restituenda pōt grauari: dummodo non pl⁹ oneretur, q̄ honoratur. Et quando res aliena legāt, uel ipsa uel eius æstimatio præstanda est. Aretinus.

Annota, ea tenus quem fideicommissis grauari posse, quatenus honoratur.

Pōt autē nō solum p̄prias res testator p̄ fideicōmissum relinquere: sed & hīdis, aut legatarii, aut fideicōmissarij, aut cuiuslibet alteri⁹. f Itaque & legatari⁹ & fideicōmissarius nō solum de ea re rogari pōt vt eā alicui restituat, quę ei relicta sit: sed ēt de alia, siue ipsi⁹, g siue aliena sit Hoc solū obseruādū est, ne plus quisquā rogeī † alicui restituere, q̄ ipse ex testō ceperit. nā q̄ amplius est, inutiliter h relinq̄t.

Cum autem aliena res per fidei commissum relinquitur: necesse est ei qui rogatus est, aut ipsā redimere & præstare, aut æstimationem eius soluere.

Etiam libertas ſeruo per fidei cōmissum pōt relinqui: & non tantum seruo proprio, sed etiā alieno: vt quando poterit emātur, & manumittatur. hoc dicit.

Libertas quoq; seruo per fidei cōmissum dari pōt vt hæres eū rogeī manumittere, uel legatarius, vel fideicōmissarius. Nec īterest utrū đ suo p̄prio seruo testator roget, an de eo qui ipsius hīdis, aut legatarij, vel ēt extranei i sit. Itaq; & alienus seruus redimi & manumitti debet.

Quod si dns eum uō uēdat: k si modo l nihil m ex iudicio eius qui reliquit libertatem percepe rit: n non statim extinguit̄ fidei commissaria libertas, sed differtur o quoad possit tpe p̄cedente, ubicunq; occasio serui redimēdi fuerit, præstari libertas.

Directe libertati datus, testatoris libertus efficitur fideicōmissariam autem adeptus libertatem, hæredis est libertus.

Qui autē ex fideicōmissi cā manumittitur, nō testatoris fit libertus, ēt si testatoris seruus sit, sed eius qui manumittit. p At is qui directò ex testō liber esse iubeī, ipsius testatoris libertus fit: qui ēt orcinus q appellat̄. Nec alius vllus directo ex testō libertatem habere potest, quam qui utroq; tempore testatoris fuerit & quo faceret testamentum, & quo moreretur. Directo † autē libertas tunc dari uidetur, cum non ab alio seruū manumitti ro

---

a) Et hæc lectura videtur satis p̄bari per istum text. quā sequūtur Fr. Accur. M. simul & alii do. ut refert. Bar. in l. si. C. eo. & Angel. hic fm quam erat practica, q̄ hæredi ab initio nō negari deferret fideicommissarius iramentū, si testator volens solēniter tegari, fidei fuæ commisisset tale legatum quo iurante erit securus: ꝫ recusante uero agetur condictione ex isto §.

b) Et quāuis etiam in isto mēbro opi. Ioa. sit cōmunis, tamen Ioā. Fa. hic eā ꝓpugnat: etiā si in testa. uel codic. fuerit relictū & responderet ad l. si ueritas q̄ quādo hæres negat li. conte. legatarius habet duo remedia: uel q̄ deferat iramentum: & obtinet iste §. & d.l.fin. uel q̄ one ret se probatione: & tunc sibi imputetur: q̄a debet p̄bare dispositionem solēnem: ut ibi.

Non potest quis plus grauari, quā honorarat imò debet habere lucrum. l. 3. §. Iulian. ff. de lega. 3. Accid. Per.

c) Et hoc quando species erat sua. si uero aliena, procedit text. hic. Vbī autem relinquitur species, si simpliciter grauetur habet locū iste text. si alternatiue procedit text. in d. §. sicut.

* etiam ibi est casus ī quo plus grauatur q̄ quam honoratur, secūdum Porc. Acgi. Per.

* At in cō trariū facit tex. in d.l. alieno.

Directa.

DE SINGVLIS rebus per fideicommissum relictis.

De fideicommissis generalibus supra tit. 1. dixit, nunc de specialib. dicit. Accur.

Otest.] Tot⁹ iste ti. diuidit̄ in tres partes. Primo ponit de fideic. pecuniario. Scđo de libertatib. Tertio p̄ quæ verba fieri debeāt. Scđa ibi, Libertas quoq; Tertia ibi, Verba

c *Singulas* non solum generaliter, vt supra tit.j.

d *Vel legatarium.* s. rogare vt aliquid alicui restituat.

e *Nō possit*, antiquo iu. inspecto: sed đ nouo iu. aliter ē nā pōt à quolib. q̄ cōmodū quocūq; modo habet, legari & fideicōmitti: ut C. est de leg. l.ij. §. fin. & hoc statī subiicit. ADDITIO. Dic secund. Io. Fa. q̄ accipiēdo legatū p̄prie, forte nō pōt legari nisi ab hærede, sed fideicōmitti sic: vt l. si fuerit. §. j. de l. iij. & q̄ ibi no. maxime per Bar. s. ed q̄a legatū & fideicōmissum idem sūt & facta sū t hodie similia & synonyma, iō illa differētia hodie nō tenet: vt d.l.ij. §. fi. C. cōmunia de lega. & plenè no. per gl. & doct. l.j. ff. de l.j. & ibi dixi š. de l. §. j. sed ibi Raph. dicit q̄ iste tex. nō pōt loq de iu. antiquo, cū hic sit verb. possit, dū dicit, legari nō possit. nō aūt dicit legari nō poterat, &c. dic ut p̄ eū. Ang.

f *Alterius.* refert tñ an leget rem extranei, an hīdis. primo casu distinguitur an sciuerit alienā, vel credidit suā: secūdo nō, vt š. de leg. §. quod autem, & ff. de lega. ij. l. vnum ex familia. §. si rē.

g *Ipsius.* scilicet legatarij.

h *Inutiliter.* facit ff. de lega. j. l. plane. ij. §. fi. & l. videndū. & ff. de le. iij. l. j §. sciēdū. & l. iij. §. Iul. & l. si legatari⁹. ī prī Sđ q̄ ī dicta l. plane §. si cui. Sed ibi sterit p̄ legatariū quo min⁹ melior rē acceperit. uel melior vī eē quē elegerit, licet deteriorem elegerit, vt arg. j̄ de act. §. p̄terea. Itē arg. q̄. ff. de leg. ij. l. Imperat. §. j. ibi, enimuero * &c. Sed hoc q̄ dī, intellige quando in quātitate legat̄ alicui & in quātitate oneratur: ibi autē quādo quātitas dat̄, & ī specie grauat̄, quo casu tīn vī æstimasse speciē suā legatarius, accipiendo quantitatē: vt ex eadem l. colligit. Item q̄ ff. ad l. Falci. l. sed & si nō seruus. princ. Sed & ibi eo. modo rñde: q̄a quā titas erat legata: & on⁹ erat positū in faciendo. Sed cū quantitas legat̄, & in quantitate grauat̄ sicut hic loquitur, nunquid quartam iure Falcidiæ potest onerat⁹ retinere: siue sit legatari⁹ siue fideicōmissari⁹ qui sit grauat⁹? Quidam dicunt q̄ sic: vt argum. ff. ad l. Falcid. l. pœnales: §. finali. Nos contra: ut in eo. titu. l. lex. Falcidia si interueniat. §. nunquā. & đ uulgari. substi. l. cohæredi. §. ...um filiæ.

ADDITIO. De quo dic ut per glo. in d. §. nunquā. & in. l. denique. & ibi Bart. ff. ad Treb. & p̄ Ang. hic notabiliter.

i *Extranei.* licet etiā crediderit suum. vt ff. de fideicōm. liber. l. Paulus. j. respon. & l. alieno. in princ. Sed in pecuniario legato distinguitur, sciuerit uel ignorauerit rem alienam: vt supra de lega. §. quod autem. & §. non solum. *

k *Non vendat.* vel etiam si uendat, sed ultra iustū pretiū uēdere uult. nam tūc perinde est ac si nō uēdat, vt ff. de leg. iij. l. non dub. §. fin.

l *Si modo.* interpositio ē

m *Nihil.* si enim aliquid etiam modicum relinquitur alicui ut uendat, & ille legatum accepit, compellitur vendere: ut hic, & C. de fideic. li. l. debeī. i. & l. si re donatam. & C. ad leg. Fal. l. si ea cuius filium.

n *Perceperit.* s. dominus istius.

o *Differtur.* quod differtur, non aufertur, sic digestis de iudic. l. cum furiosus. Arg. contra C. de inoffic. testa. l. scimus §. fi. & ff. de usufruct. l. si, vsusfruct. Item not. quod inspicitur quod euenire potest sic. ff. de iurisdi. om. iud. l. si idem §. fi. in glo, adiucari. & ff. de adi. leg. l. si seruo.

p *Eius qui manumittit.* i. hæredis vel legatarij uel fideicommissa. rij. C. de fideicommis. lib. l. hi quibus. Accursius.

q *Orcinus.* sic dict⁹ ab orco, i. manumissus ab eo qui tēdit ad orcū, i. īfernū. Vel hortin⁹ ab orthos q̄ est rectū. Vnde orthin⁹, i. directo manumis. Vel ab orce, quod est capio (Nā & inde archioreh⁹) q̄a mul. capiūt manumis. si in testa. in quo mul. fiūt.

* At in cō trariū facit tex. in d.l. alieno.

d) De isto brocardo dic ut per Bart. in l. inter stipulantē. §. sacramenat. ff. de uerb. obli. Orciuus q̄s & unde dicitur.

a *Ex suo.* non expectata manumissione ab alio facienda.
b *Testamento.* vel etiam codicillis testamento confirmatis: vt ff. de manumis. testa. l. libertas.
c *Competere.* quæ cõpetit hereditate adita etiam ab vno ex pluribus hĩdibus: ut ff. de manu. testa. l. testõ manumissus §. testõ.
d *Maximè.* iõ hoc dicit, qa qbuscũq; verbis relĩ qui pñt vt ſ. de lega. in prin. ſiue directis, ſiue p̃cariis, vt C. cõmu. d̃ lega. l. oẽ verbũ. & facit ff ad Treb. l. Scæuola. ADDITIO. Et hoc uerũ, ſi verba important diſpoſitionẽ, itẽ fideic. vel ad hoc extẽdi poſſit ex cõiecturata mente teſtatoris: nõ alias, vt l. pater §. pater filios. ff. de le. iij.

† Volo. i. cupio mã do. ideſt commit. Hæc uerba imperatiua nõ ſunt ſed precaria Cuiacius

DE CODICILLIS.

Quia teſtamenta & eorum accidentia dicta ſunt: nũc de codicillis ì. de paruula vel de minima ſcripta volũtate. Nã iõ codicilli dicuntur, quia in breuiori chartula uel codice quàm teſtamentũ fiebant: & ſolũ in eis quædam fideicõmiſſa relinquebãtur: & tales ſũt ad teſtamentũ qualis eſt ſcipha ad nauẽ. Sed nunquid ſecundũ hoc poßunt fieri ſine ſcripturâ? Quidã dicunt quòd nõ: ſed tamen dico ẽt ſine ſcriptura hodie fieri poſſe, licet forte olim in ſcriptis tãtũ fierent: vt C. de bo. liber. l. fin. in print. Accurſius.

Cõtinuatio.

Codicilli ſine ſcriptura fieri poſſint.

Diuiſio.

ANte Auguſti &c.] Iſte titu. diuidit in quatuor partes. Primò quomodo fuerit introductus vſus codicilloruni. Secũdò, quãdo codicilli teſtõ cõfirmati ualent. Tertiò, an hæreditas directo poſſit dari, uel adimi, in codicillis. Quarto, an quis poſſit facere plures codicillos. Secũda ibi, Nõ tm̃. Tertia ibi, Codicillis. Quarta ibi, Codicillos. CASVS. Dñe, iam video q̃ vultis tractare de codicillis. dicatis igit̃ mihi, ſi placet, quando primò ius codicillorũ in vſu eſſe cœperit, & quis primò introduxit codicillos. Ad hæc rñ. Amice, ius codicillorum tp̃ib⁹ diui Auguſti primò in uſu eſſe cœpit: nam certũ eſt ante Auguſti tẽpora i⁹ codicillorum in vſu nõ fuiſſe. ſed primò Luci⁹ Lẽtulus, ex cui⁹ perſona ẽt fideicõmiſſa ſumpſerunt originẽ, codicillos introduxit. Nã cũ p̃dictus Lucius Lentulus in Africa diem extremũ clauderet, quoſdã ſcripſit codicillos in teſtõ ſuo q̃firmatos, quibus rogauit Auguſtum per fideicõm. vt aliquid faceret. & cũ Diuus Auguſt⁹ uoluntatẽ ſuã in codic. q̃tẽtam impleuiſſet poſtea cæteri aucto. principis ſecuti, fideic. p̃ſtabant, & filia eiuſdem Lentuli legata in codicillis patris ſui q̃tenta ſoluit, ad quorũ præſtationẽ diu⁹ Auguſt⁹ iuriſprudẽtes q̃uocauit: ĩter quos erat Trebati⁹, cui⁹ tũc auctoritas maxima habebatur, & a b iuriſcon. quæſiuit. an uſus codicillorũ recipi poſſet, & an diſſoni eſſent codicilli iuris rationi? & dicit̃ Trebati⁹ rñdiſſe Auguſto, utiliſſimũ & neceſſarium fore usũ codicillorũ, & maxime ꝓpter longas & magnas pereginationes, q̃ apud ueteres fuiſſent: vt ſi quis teſtã. ſolenne ꝓp impotẽtiã facti facere nõ poſſet, faceret ſaltẽ codicillos, q̃b, vltimã voluntatẽ declararet. vnde poſt illa tpa cũ ẽt Labeo iuriſconſ. codicillos feciſſet: iã nemini dubium erat, quĩ codicilli iu. optimo admitterentur. Et hæc dicuntur vſq; ad §. non tm̃ autem.

c *Confirmatos.* Hic no. q̃ quatuor modis codicilli conficiuntur aut enim in futurum confirmantur; veluti teſtõ prius facto, in quo dictũ eſt, q̃quid dixero in codillis, ualere. uolo, & poſtea codicilli facti sũt. Aut ĩ p̃teritũ: veluti codicillis pri⁹ factis teſtõ facto poſtea q̃firmati ſunt. & hi duo caſus sũt C. eo. l. ſiue in initio, a Tertio fiũt cum teſtõ, veluti cũ teſtator q̃ teſtm̃ implere nequerit, addiderit vt vim codicillorũ haberet: vt C. e. l. fi. §. illud planè ibi, niſi id ille &c. Quartò ſine teſtõ, ſ. ab ĩteſtato, ut ff. e. de iu. codic. l. q̃ficiunt. & ĩ. eo. §. nõ tm̃ & C. e. l. non idcirco. hic autem fuerunt cõfirmati, uel ante uel poſt.

f *Auguſto.* cui aliquid relinquebatur.

g *Eius.* ſ. Auguſti.

Legata quæ iure.] In codicillis teſtõ q̃firmatis directo hæres ſcribi, non põt, legata tm̃ ĩ eis & tutela & libertates relinqui pñt. quo igit̃ ait fiiã lentuli legata ipſo iure nõ debuiſſe. nẽpe quia ius codicillorum non erat receptum. Cuiac.

h *Non debebat.* quia legata nõ debebãt̃ niſi ex teſtõ iu. antiquo, ut diximus ſ. ti. ij. §. prẽterea.

i *Non poſſet.* ꝓp impotẽtiã facti, vt q̃a nõ habet tot teſtes, qui teſtõ q̃ficiendo ſufficiãt. ſec⁹ ſi propter impotentiã iuris: vt ff. e. l. diui. §. codicillos ij. q̃ eſt q̃. Et probatur hæc ſolutio ff. eo. l. q̃ficiuntur. §. codicilli.

[*Non tantum autem.*] CASVS. Dñe, iã uidim⁹ q̃ primò Luci⁹ Lentul⁹ fecit codicillos teſtõ ſuo q̃firmatos: nũquid igit̃ requiritur de neceſſitate q̃ fiat teſtm̃ ad hoc quod poſſint valere codicilli? Et rñ. quòd non. Nam non tm̃ facto teſtõ põt quis codicillos facere: ſed etiã inteſtatus decedens codicillos facere poteſt, & in eis fideicom. relinquere. Papinianus tamen ait codicillos ante teſtm̃ factos non aliter iuris neceſſitatem habere, niſi poſtea ſpeciali uoluntate teſtatoris & in teſtamento confirmentur. Sed diui Seuerus & Ant. reſcripſerunt ex codicillis ante teſtm̃ factis poſtea cum effectu. fideicõ. peti, licet in teſtamento ſubſecuto non fuerint expreſſe confirmati, ſi tm̃ appareat teſtatorẽ qui poſt factos codicillos facit teſtamentum, à uoluntate in codicillis expreſſa non receſſiſſe. & ita nõ eſt neceſſaria ſpecia. confir. ſed ſufficit ſi non appareat de q̃ria uoluntate teſtato. Et hęc dicunt̃ uſq; ad illum. §. codicillis aũt.

k *Confirmentur.* ſ. expreſſim, vel etiã ſi quoquo iudicio retineatur prima uoluntas, ut ff. eo de iu. codi. l. ante tabulas teſtamẽti. ſed Io. q̃. Nã ſiue ante ſiue poſt fiãt, semp. vidẽt̃ q̃firmati. ut hic dr̃ ſtatim, & ff. eod. de iur. codi. l. ſi quis cum §. fi. & l. ab inteſtato. Acc. ADDITIO. In hoc tamẽ remanet hodie differẽtia ſm Io. Fab. quia quãdo expreſſe confirmant̃, ualent iure directo, quę in his q̃tinent̃. ſecus ſi tacitè l. liber. ff. de manu. teſta. & & de teſt. tut. l. iij. quamuis gloſſa ibi notet contrarium.

[*Codicillis autem.*] CASVS. Dñe, iam uideo q̃ codicilli ante teſtm̃ & poſt teſtm̃ fieri poſſunt, & ab inteſtato. Sed nunquid eandem poteſtatem habent codicilli, quam & teſtm̃? Ad hoc rñ. q̃ non, imò codicilli in multis differũt à teſtamento. Hæreditas. n. in codicillis nec directo dari, nec adimi poteſt: & hoc ideo ſtatutum eſt, ne ius teſtõrum & codicillorum confundat̃. vnde nec exhæredatio directo in codicillis ſcribi põt: ſed omnia ſnpradicta in teſtõ fieri poſſunt. ſed licet in codicillis

hæreditas

gat, ſed velut ex ſuo[a] teſtamento[b] libertatẽ ei cõpetere[c] vult. Siue præceptiuis, ſiue rogatiuis verbis fideicommiſſum fiat, valet. hoc dicit. Aretinus. ſ. fi. ꝓp.

Verba autẽ fideicommiſſorũ hæc maximè[d] in vſu habentur peto, rogo, volo mando, ſ fidei tuæ committo. quæ perinde ſingula firma ſunt, atque ſi omnia in unum congeſta eſſent.

TITVLVS XXV. ꝓ. DE CODICILLIS.

Codicillos ẽt non teſtat⁹ quis facere poteſt: porrò ante teſtm̃ facti, nulla expreſſa confirmatione nouo iure indigent.

ANte Auguſti tempora conſtat codicillorum ius in uſu nõ fuiſſe: ſed primus Lucius Lentulus (ex cuius perſona etiam fideicõ miſſa eſſe cœperunt) codicillos introduxit. Nam cùm decederet in Africa, ſcripſit codicillos teſtamento confirmatos,[e] quibus ab Auguſto[f] petiit per fideicõmiſſum, vt faceret aliquid Et cum diuus Auguſtus uoluntatẽ eius impleſſet deinceps reliqui eius[g] auctoritatẽ ſecuti, fideicõmiſſa præſtabant, & filia Lentuli legata quæ iure non debebat,[h] ſoluit. Dicitur autẽ Auguſtus conuocaſſe ſapientes uiros, interq́ eos Trebatiũ quoque, cuius tunc auctoritas maxima erat: & quæſiſſe, an poſſet recipi hoc, nec abſonans à iuris ratione codicillorũ vs⁹ eẽt: & Trebatium ſuaſiſſe Auguſto, q̃ diceret vtiliſſimũ & neceſſariũ hoc ciuibus eſſe, propter magnas & lõgas peregrinationes, q̃ apud veteres fuiſſent: ubi ſi quis teſtamentũ facere non poſſet, ĩ tm̃ codicillos poſſet. Poſt quæ tpa cũ & Labeo codicillos feciſſet, iã nemini dubiũ erat, quin codicilli iure optimo admitterentur.

Etiam ab inteſtato codicilli fieri pñt. Sed quando ante teſtm̃ fiebant non aliter ualebant, niſi erant in teſtamento confirmati. Hodie verò ſemper uidentur confirmati. Aretinus. ſ. titu. ꝓ.

Non tm̃ autem teſtõ facto põt quis codicillos facere, ſed & inteſtatus quis decedens fideicõmittere codicillis poteſt. Sed cũ ante teſtm̃ factum codicilli facti erant: Papinianus ait nõ aliter uires habere, q̃ ſi ſpeciali poſtea uoluntate confirmentur.[k] Sed diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt: ex his codicillis q̃ teſtamentũ præcedunt, poſſe fideicommiſſum peti: ſi appareat eum qui teſtamentũ fecit, à voluntate quam in codicillis ex preſſerat non receſſiſſe.

Codicillis nec dari nec adimi indirecto hr̃ditas põt: nec inſtituto hæredi conditio adiici; nec directo ſubſtitui: fideicommitti autem poteſt.

a) Nota: a liquando confirmatio præcedit ſuum confirmabile. facit ſm Bal. & Saly. in d. l. ſiue in initio C. e. titu. q̃ epiſcopus poteſt cõfirmare electionẽ fiendũ p̃ patronos eccleſiæ, antequã fiat quòd not. uide l. cum antea. C. de arbit. an quis poſſit approbare laudum ante quam p̃ferat, & ſic an primo quis poſſit approbare & confirmare electionem antequã facta fuerit. Ang.

hæreditas directo dari non poſſit: in illis tñ fideicommiſſi iure relinqui poteſt. Item nec conditio hæredi inſtituto in codicillis adiici pōt: nec ēt ſubſtitutio directo fieri. Et non ſolum in prædictis differunt codicilli à teſtō, ſed ēt in aliis. nam plures codicillos quis facere pōt, ita vt omnes ualeant: & nullā ſolennitatem ordinationis uerborū deſiderant licet ſecus ſit in teſtō. Et hæc dicuntur uſque ad finem tituli.

l. 7 tit 3 p 6 cum ſequentibus in 2 tit. 7 p 6 glo. 1.

Codicillis autem hæreditas neque dari, [a] neque adimi † poteſt, ne confundatur [b] ius teſtamentorum & codicillorum: & ideo nec exhæredatio † ſcribi, [c] Directo autem hæreditas codicillis neque dari, neque adimi poteſt. Nam per fideicommiſſum hæreditas codicillis iure relinqnitur. [d] Nec cōditionem hæredi inſtituto [e] codicillis adiicere, [f] neque ſubſtituere directo [g] quis poteſt. l 8 tit 3 p 6.

Plures codicillos vnus facere poteſt omnes habentes effectum: ſecus in pluribus teſtamentis. Aretinus.

Codicillos autem etiam plures [h] quis facere poteſt: & nullam [i] ſolennitatem ordinationis deſiderant. hodie uidenda eſt l 2 tit. 23 p 6 lib. 5 Recopil. ad fin.

a *Neque dari*. directo, ſed per fideicommiſſum ſiue ab eo quem prius fecerat hęredem, ſiue à legitimis bene poteſt relinqui: vt ff. eod. de iure codi. l. ij. §. fi. & C. e. l. hæreditatem. & ĵ. proxi. §. ADDITIO. Et aſſignat glo. in dicta l. hæreditatem. rationem differentiæ: quia non tantum aufertur per fideicommiſſi ſicut directo auferetur. Ve' dic ſecundum Salicetum aliqua virtus attribuitur uni, quæ nō attribuitur alteri: ut l. fi. C. eodem. & maiorem uim teſtamenta, quàm codicilli habent, propter maiorem ſolennitatem in eo requiſitam. Angelus.

b *Ne confundatur*. id eſt ne iſtæ duæ uoluntates ſic miſceanſ, ut una ab altera diſcerni non poſſit. nam ſi idem ſignificarent, quare diuerſa nomina darentur? ut C. eo. l. ſi idem.

c *Scribi*. ſcilicet ut de iure ualeat.

d *Relinquitur*. ſed qua actione hæc hæreditas, uel ēt alia in codicillis relicta petentur? Reſpond. quidam conditione ex l. ut. ff. de condi. ex leg. l. j. Vel dic utili actione ex teſtamento, cum ad inſtar teſtamēti codicilli ſint inuenti: ut ff. e. de iur. codi. l. ij. §. j.

e *Inſtituto*. ſcilicet in teſtamento.

f *Adiicere*. & cui conditioni adiectæ neceſſe parere non hēt: ſed in eius conditionis defectum de ademptione hæreditatis cogitaſſe uidetur: ut ff. de condi. inſtit. l. penul. in fi. a Sed fortè C in uanum cogitauit, ut ibi dixi.

g *Directo*. ſi tamen ſubſtituerit, uidetur rogaſſe per fideicommiſſum, vt reſtituat: ut ff. ad Trebel. l. Sceuola.

h *Plures*. ut etiam omnes ualeāt, niſi contrariam contineant uoluntatem: ut C. e. l. cum proponas, aliud in teſtamentis: ut ſ. quibus mod. teſt. infir. §. poſteriore. & facit. ff. eo. l. diuus. §. j.

i *Et nullam*. ſ. de illis quatuor quæ in teſtō deſiderantur: uel ſeptem teſtium, uel ſigillorum, uel ꝙ ſua manu ſcribantur, uel ꝙ ſubſcribant teſtes: ut ſ. de teſta. §. j. Sed quædam ſolennitates & hic deſiderantur: ut ſunt quinque teſtes, ut diximus ſ. tit. ij. §. fi,

DE HÆREDITATIBVS QVÆ ab inteſtato deferuntur.

Hæc rubrica eſt generalis ad omnes ſequentes titulos vſq; ad titu. de bono. poſ. vbi mixtim tractabit ex teſtamento & ab inteſtato: ſed textus huius tituli loquitur tantum de ſuis hæredibus. & ſic aliàs. ff. ſi certum pet. & de rebus credi. vbi tractat de mutuo in ſpecie tantum. Accur. ADDITIO. *Iſta rubrica ſic continuatur. Dictum eſt ſupra de hæreditatibus quæ teſtamento facto deferuntur: nunc ſequitur uidere de hæreditatibus quæ ab inteſtato deferuntur.*

INteſtatus.] Totus iſte titulus diuidit in quatuor partes principales. Primò ponit quis dicitur decedere inteſtatus. Secūdò ꝙ prima cā eſt liberorum, & qui ſunt liberi, & ſui. Tertio de emancipatis quomodo admittantur, & de adoptiuis: Quartò ponit aliquas ſuas correctiones. Secunda ibi, Inteſtatorum autem. Tertia ibi, Emancipati autem. Quarta ibi, Sed ea omnia.

CASVS. Domine, iam uideo ꝙ uos uultis tractare de hæreditatibus quæ deferuntur ab inteſtato: pro deo, ſi placet uobis, dicatis mihi quis intelligitur decedere inteſtatus? Ad hoc rñ. Inteſtatus decedere intelligitur ille, qui aut nullo modo fecit teſtamentum: aut de facto quidem fecit teſtamentum, nō tamen de iure: ut pote quia iuris ſolennitate caruit: uel teſtamenti factionem non habuit: aut teſtamentum, quod iure fecerat arrogatione ruptum fuit: uel cap. demi. irritum factum eſt: aut ſi ex teſtamento ſolenniter facto nullus hæres extiterit. omnibus. n. his modis intelligitur quis inteſtatus decedere. & hæc dicuntur uſq; ad illum. §. inteſtatorum. Dñe, iam uideo ꝙs intelligitur decedere inteſtatꝰ. dicatis modo mihi, ſi placet, ad quos inteſtatorum hæreditas pertinet? Ad hoc rñ. Amice hr̄ditas A inteſtatorum ex lege. xij. tabularū primo pertinet ad ſuos hr̄des. Sed qd dñe Imperator: uos dicitis ꝙ hr̄ditas inteſtatorū pertinet ad ſuos hr̄des: dicatis mihi, ſi placet, qui intelliguntur ſui hæredes? Ad hoc rñ. Amice, ſui hr̄des intelliguntur, qui in poteſtate morientis ſunt, de cuius hr̄ditate tractatur: ueluti filius & filia, nepos & neptis, & deſcendentes ex filio ꝓnepos & proneptis: & per maſculinā lineam directò deſcendentes: nec intereſt quo ad hoc ut hr̄des cēſeant, utrum ſint naturales liberi, an adoptiui. nam adoptiui liberi tp̄e mortis in poteſtate exiſtentes, ſui hr̄des intelliguntſ: & non ſolū ſupradicti ex binis matrimoniis exiſtentes ꝓcreati dicuntſ ſui hr̄des, ſed ēt neceſſe eſt eos inter ſuos hr̄des connumerari, qui ab inteſtato non erant in poteſtate parentum, utpote naturales qui non ſunt ex legitimo matrimonio geniti: poſtea tñ à parentibus naturalib. curiis dati ſunt: & ita in ptātem patris redacti. Hi. n. beneficio diualium conſtitutionum quæ ſuper filiis natutalibus poſitæ ſunt, iura ſuorum hr̄dum nanciſcuntur. Nec ſolū ſupradicti inter ſuos hr̄des conſtituuntur, ſed ēt illi quos nr̄a conſtitutione ſtatuimus: ut ſi quis aliquam mulierem in ſuo contubernio copulauerit: non tñ ab initio affectione maritali eam habuerit, erat tñ talis cum qua poterat habere legitimum coniugiū: ſi ex ea ꝓplem ꝓcreauerit, & poſtea maritali affectione intetueniente cum eadē muliere inſtr̄a dotalia confecerit, & filios & filias ex eadem habuerit: ſtatuimus dico, non ſolū poſteriores liberos ſpoſt matrimonium contractum editos, legitimos & in ptāte patris eſſe: ſed ēt priores, uidelicet ante matrimonium editos. & hoc merito ſtatuimus. Nā iſti liberi ante matrimoniū nati, occaſionem legitimi noīs ēt alijs poſt matrimonium natis p̄ſtiterunt. Rōne. n. affectionis quam pater ad prolem primo ꝓcreatam habuit, & quia matrem eorum habuit, in prole fœcundam, ideo eam ſibi maritali affectione copulauit. & hoc obtinere cenſuimus non ſolum ſi poſt dotalia inſtrumenta confecta liberi nati fuerint & extiterint, ſed etiam ſi nulli poſt matrimonium fuerint nati: uel ēt ſi aliqui fuerint nati, ſed poſtea mortui. In oī. n. euentu cenſuimus liberos ante matrimonium natos, maritali affectione ſm tenorem nr̄æ conſtitutionis poſtea ſubſecuta legitimos eſſe, & iura ſuorū hr̄dum in oībus habere. Et hęc dicunt vſq; ad illum. §. ita demum. Franc.

B Nteſtatus † decedit, qui aut omnino teſtamentū non fecit, [k] aut non iure fecit: [l] aut id quod fecerat, ruptum [m] irritumve [n] factum eſt: aut ſi ex eo nemo hæres extiterit. [o]

† An aūt idē ſit inteſtatum decedere, qđ ab inteſtato, uide p Barto. in l. Centurio. ff. de vulg. & pupil. & l. r. ff. de ſuis & legit. ſp Bal. in l. generaliter. ad prin. C. de inſti. & ſubſti. ſub cōdi. & per Ioan. Andre. in addi. ad Specu. titu. de ſucceſſ. ab inteſta.

k *Non fecit*. vel quia non uult: uel qui a non poteſt: ut pupillus, furioſus: licet hi impropriè inteſtati dicunt eſſe: qa & ſi uellent teſtari non pñt: ut ff. eo. ſ. de ſuis & legi. l. j in princ. ADDITIO. Quod not. ſm Ioan. Fab. ꝙ eos qui uindicant ſibi bona inteſtatorum ex conſuetudine, uel præferuntur ex ſtatuto de quo & an facto teſtō, & poſtea rupto, habeat locū dictū ſtatutum, ꝙ ab inteſtato præferantur agnati &c. uide lat è per Ange. hic.

Teſtari ali qui nolūt aliqui nō poſſunt.

l *Non iure fecit*. quia caruit ſolennitate teſtium, uel non habuit teſtamenti factionem, & fecit.

Teſtamentū per duo rumpitur.

m *Ruptum*. arrogatione uel agnatione poſthumi: ut ſ. qui. mod. teſt. infir j. rñ. b Et nota ꝙ non eſt per omnia idem qñ rumpitur, ac ſi nullum factum eſſet, ſi tñ fecit codicillos, cum primo caſu, ſ. qñ rumpitur legarum ut ex codicillis, non ualeat: ut C. de codicil. l. j. in prin. ſecundo ſic: ut ſ. de fideicommiſ. hæred. §. præterea. & ff. de iur. codi. l, ſi quis cum. in fin. j. reſpon. & in l. ab inteſtato. & ſupra tit. j. § non tantum. Accurſ.

b) Intelligę ut ibi ꝓ Ioan. Fab. Porc. & Angel.

n *Irritumve*. ut per capitis deminutionem teſtatoris: ut ſ. qui. mo. teſta. infir. §. non tamen & facit. ff. de uerb. ſig. l. inteſtatus.

o *Extiterit*. ſunt & alij duo modi: ut per querelam, uel contra tabulas teſtamento reſciſſo: ut C. de colla. l ut liberis. Accur. ADDITIO Hoc uerum ſi ſit mota ante aditam hæreditatem. ſecus ſi poſt: quia prætor non poteſt facere deſinere quem eſſe hæredem. §. quos autem ĵ. de bono. poſſ. Ange.

Supra

a *Supra diximus.* supra de hæredum quali: & diffe. §. sui. Acc.
b *Fuerint.* item aliud est necesse, ut nemo eos præcedat, ut ibidem dicitur: vt supra de hære. quali. & diffe. §. sui.
c *Ex filio nato* aliud si ex filia, ut ſ. de patria potesta. §. filius.
d *Prognatus.* i. procul à me natus: qa in quarto [a] gradu est mihi, q vocat abnepos, ut ſ. de gradi §. iiij. Vel dic [b] cō positum poni pro simplici, i. natū uel natā. & sic pone pro nepote p̄dicto. Vel dic melius lo quit de oīb⁹ descendētibus vlterioribus: & iō dicit prognatus, quia usq; in infinitum succedunt: vt in auth. de hr. abintesta. §. j. & sic proprie ponit prognatus, i. procul natus.

a) Imo quito gradu: secundum Nic
b) prima est melior secūdum eundem Nico.

Intestatorū hereditates suis hę redib⁹ in primis deferuntur: in quorum numero sunt naturales liberi, quum primum legitimi (secundum prescriptos in l. mo dos) sunt effecti.

e *Naturales.* i. legitimi.
f *An adoptiui.* quo ad hoc vt sui dicant. [c] nisi emancipati fuerīt. tūc. n. interest, cū naturales emancipati iure prætorio succedant: adoptiui nō ut ff. de suis & legi, hære. l. j. §. suos & ſ. e. §. minus. Accur.

e) Scilicet ab intesta to, secus ex testa mēto, de quo dicit per Angelus §. hodie supra de adopt. Itē hoc non obtinet in feudo etiam no uo etiam si cum cōsensu domini adoptetur agnatus. c. adoptiuis in titu si de feudo fue. contro. & de suc. feu. c. 1. vt per Ioan. Fa. & Ange. hic.

Inteſtatorum autē hereditates ex lege duodecim tabularū primùm ad suos hæredes ptinent. Sui autē hæredes, existimanē (vt supra diximus), q in ptāte morientis fuerint: [d] ueluti filius filiave, nepos neptisve ex filio, [B] nepos pneptisve ex nepote ex filio nato, prognatus pgnatave. Nec inrerest utrum naturales [e] sint liberi, an adoptiui.

Liberi legitimati siue per oblationē curię siue p̄ subsequēs matrimonium, de numero suorum hæredum sunt censendi. Aret.

Quibus [g] cōnumerari necesse est ēt eos qui ex legitimis qdē matrimoniis non sunt progeniti, curiis [h] tñ ciuitatum dati, secūdum Diualium [i] constitutiones quæ super his positæ sunt, tenorem, hæredum suorum iura nanciscuntur. Necnon eos [C] quos nostræ amplexæ sunt constitutiones, per quas iussimus, vt si quis mulierem in suo cōtubernio copulauerit, non ab initio affectione maritali, eam tamen, cum qua poterat habere cōiugium, & ex ea liberos sustulerit: [m] postea verò affectione proeedente, etiam nuptialia instrumenta [n] cum ea fecerit, & si

Peccata remittuntur peregrinantibus.

g *Quibus.* ſ. suis hīdibus.
h *Curiis.* Erat. n. curia siue corp⁹ in qualibet ciuitate, quę curia indigebat officialibus, ut negocia expedirentur: ut in auth. de defen. ciuit. §. nulla in fin. coll. iij. un de quicūque uellet naturalem sūū filium dare illi curiæ, uel ipsemet filius post mortem patris se offerre, nō extantibus legirimis, vel pater testō illud dicat, legitimus fiebat: vt in auth quibus modis nat effici. sui. §. q vero & §. si quis igit. coll. vj. sicut fit remissio peccatorum his q uadūt vltra mare.
i *Diualium.* i. principum. ſ. Theodosij & Leonis: vt C. de natur. libe. l. si quis & l. quoniam.
k *Necnon eos.* ſ. necesse est connumerari inter suos. Acc.
l *Constitutiones.* C. de nat. lib. l. cū quis & l. nuper.
m *Sustulerit.* idest habuerit.
n *Instrumenta.* in quibus q̄tineatur matrimonium inter Titium & Bertam esse q̄tractū, & dotem datam esse. quę instrumēta dotalia vel nuptialia dicuntur: & sine his duobus, ſ. scriptura & dote, dicit P. non ualere matrimoniū: quia lex plerunque de his dixit tali casu, ut hic, & ſ. de nup. §. fi. nō aliàs, ut ff. de re. iu. l. nuptias. nos dicimus ualere matrimonium: [o] vt C. de nupt. l. si uicinis. & in auth. de nup. §. nuptias. coll. iiij. sed non fieri liberos legitimos: vt in auth. de trien. & ſe. §. fi. coll. iij.

Matrimonium si ne scriptura & dote potest ualere, sed non filii legitimari.

o *Iustos.* repete iussimus.
p *Præstitetunt.* ſ. primi, nam & ob hoc retinent quidam prius q̄cubinas [e], ut experiāt an ex eis possint filios habere: vt postea accipiant eas in uxores, uel repellant q̄ ſ. vt repellant, in uxore prohibitum est, ut in auth. quib. modis nat. effi. l. §. qm̄. col. vij. ADDITIO. Nota cautelam gl. quæ uult habere filios: sed dicta cautela non est bona quo ad animam: quia omnis fornicatio est hodie prohibita: ut dixi ſ. de nu. §. si aduersus & §. fi. Ang.
q *Censuimus.* q. d. non solum si nascant postea, & uiuant cū primis: siue non nascant aliqui, siue etiā nascant, & moriantur, ut C. de natu. lib. l. nuper. Et not. q̄ etiā si legitimos habent ex vxore quondā: tñ hæc valent, [f] & siue ex libera siue ex liberta, siue ex serua quam postea manumiserit, & in uxorem duxerit, hæc seruant: vt in auth. de incest. nup. §. fi. coll. iij. & in auth. de

d) Idē Ange in §. fi. supra de nup.
e) Istā cautelam sequuntur. Angel. & Port.
f Quod uerum intelligē ēt sine ipsorum con

trien. & ſe. §. fi. colla. iij. & in auth. de filiis ante do instrumenta natis. per totum tit. colla. iij.

A *Ita demum.*] CASVS. Dñe, vos iā dixistis mihi ſ. q̄ nepos & neptis, & pronepos & pronepris, in numero suorū hīdū q̄putanē, si persona directo præcedens desierit in ptāte parētis esse: siue hoc q̄rigat morte, siue capitis demi. Si. n. eo tēpore quo qs moriē, filiū habuit in ptāte: nepos ex eo. filio procreat⁹ su⁹ hīs auo esse non pōt: qa pater ei⁹ gradu præcedens eum à iure sui hīdis excludit: & idē est in pronepote intelligendum: & in cæteris liberorū p̄sonis. Si. n. aliqs ex filio nepotē habuerit: ex eo. nepote p̄ nepos non poterit su⁹ hīs existere. Nepos. n. i. pater p̄nepotis, ipsum p̄nepotem tanq̄ in remotiori gradu q̄stitutū à iur. sui hīdis excludit. Et hæc dicunt usq; ad illū §. posth. quoque.

r *Desierit.* Sed nunquid fili⁹ p̄cedit nepotē ex altero filio vno gradu, vt ſ. de grad. co. §. primo gradu. & §. ij. & tñ non excludit: vt ſ. e. §. cū fili⁹? Rñ. non vī p̄cedere, cū sui patris locū obtineat: vt in dicto §. ſ. eo.
s *Emancipatione.* vel capitis deminutione maxima uel media: nō autē captiuitate: ut ſ. quib⁹ modis ius pat. pote. sol. §. si ab hostibus & ff. eo de suis & legit. hære. l. j. §. si filius.
t *Nam si per id tempus.* q̄ ſ. eo. §. cum autem quæritē. in prin. Sol. vt ſ. tit. j. §. proximus. Accur.
u *Quis.* ueluti auus.
Filius in potestate eius sit.] Quippe cū mortis tempore is nepotem gradu præcedat. sed & illud necessarium est, ut nepotem in hæreditate præcedat. leg scripto ff. vnde lib. cum autem. ſ. Cuiacius.
x *Eius.* scilicet aui.
y *Ex eo.* scilicet auo.
z *Personis.* cum omnes liberi appellentur: licet post trinepotē improprie: ut ff. de gradi. l. iurisconsultus. §. parentes. & ff. de uerborum signifi. l. liberorum.

Ita demum tñ nepos neptisue, & pronepos proneptisve, suorū hæredū numero sunt, si præcedens persona desierit in potestate parentis esse: siue morte id acciderit, siue alia rōne, ueluti emancipatione. [t] Nam si per id tps quo quis moritur, filius in potestate eius [x] sit: nepos ex eo [y] suus hęres esse non potest idq; & in cęteris deinceps liberorum personis [z] dictum esse intelligimus. Posthumi quoque qui si uiuo parente nati essent, in potestate eius futuri forent, sui heredes sunt. [a]

Suus hæres statim post mortē parentis efficitur hæres, etiam ignorans: licet sit pupillus, uel furiosus, & sine auctoritate sui administratoris.

Nepos tamen ex alio filio præmortuo bene esset suus hæres vna cum isto filio uiuo. Ac. Per.

g) Idem Fab. Plac. & Angel.

Posthumi quoque.] CASVS. Domine, iam vos plures enumeraſtis mihi qui inter suos hæredes connumerari possunt. nunquid sunt aliqui alij à prędictis qui debeant inter suos hæredes connumerari? Respon. quod sic. Non enim solum iam nati, sed etiam postſthumi inter suos hæredes q̄numerātur & hoc est verum, si tales sunt posthumi, qui suo legitimo viuo parente nascerentur, sui & in potestate eius essent futuri. Scire. n. debes q̄ sui hæredes siue iā nati, siue posthumi etiā ignorantes hęredes fiunt: & licet furiosi sint, nihilominus hæredes existere possunt: & hoc ideo, quia ex quibus causis nobis ignorantibus acquiritur, ex eisdem causis etiam furiosis acqri poterit: & statim post mortem parentis quasi q̄tinuatur dominium inter suum hęredem & defunctum. & iō pupillis hæredibus suis nō est necessaria tutoris auctoritas ad hoc ut acquirat eis hæreditas: cū suis hæredibus etiā ignorantib⁹ (vt ſ. dictum est) acquiratur hīditas. nec etiam furioso suo hæredi consensu curatoris sui acquiritur hæreditas, sed ipso iure, & hæc dicuntur vsque ad illum §. interdum autem. Franci.
a *Sui hæredes sunt.* cum habeantur p̄ natis quotiens de eorum commodis

commodis quęritur: a vt ff.de sta.ho.l.qui in vtero. Et not. q̄ posthumus dicitur propriè qui post humationem patris nascitur: & dicitur etiam impropriè ille qui facto testamento A nascitur, ut ff.de iniusto rup.testa.l.iij.§.j.

a *Etiam ignorantes.* & inuiti, & statim, licet iure prætorio abstine re possint, vt ff de hære. quali. & different. §. sui. & ff. si quis omiss. causa testa. l.j. §. prætermitti tur. uersi. qui sunt. ADDITIO. Quod prætoris beneficium etiam si nō impetretur, competit ipso iure l. ei qui se immiscuit. ff. de acquir. hę re. Ange.

b *Hæredes.* f. sui. aliàs nō nisi per curatorem, fm quosdam: vt C. de curat. fur. l. fi. §. tali itaque.

c *Acquiri potest.* sic ff. de act. & oblig. l. si à furioso. in princ. & ff. si cert. pet. l. si à futioso.

d *Quasi.* Hoc ideo, quia in corporalibus dicī propriè ꝯtinuatio: sed dominum est incorporale. Hoc reprobo, qa & possessio est res incorporalis: b & tamen una cum alia continuatur: vt ff. de acquir. possess. l. Pomponi⁹ §. prætereа & §. ī dotē & §. fi iussu. & §. sed & legatario. & §. pen. Dic ergo impropriè fieri continuationem: quia inter diuersa, nō inter eadē fieri debet: sed pater & filiꝰ vnum fictione iuris sunt: vt C. de impub & aliis substi. l. fi. §. fi.

b) Hoc verum secūdū Bart. de iure ciuili: non autem de iure gentium.

Sui autem hæredes fiunt etiam ignorātes: c & licet furiosi sint, hęredes b possunt existere: quia ą̄bus ex causis ignorātibus nobis acquiritur, ex his causis & furiosis acquiri pōt. c Et statim à morte parentis quasi d cōtinuatur dominium: & iō nec tutoris auctoritate opus est pupillis, e cum etiam ignorantibus acquiratur suis hæredibus hæreditas. Nec curatoris consensu acquiritur furioso, sed ipso iure.

Qui ab hostibus captus suus B esse desiit, etiam mortuo parēte regressus, beneficio postliminij retro semper suus fuisse fingīt. Item patre etiam post obitum maiestatis damnato, filius iure suitatis priuatur.

Interdum f autem licet in potestate parentis mortis tpe suus hæres non fuerit, tamen suus g hæres parēti efficīt: veluti si ab hostibus qs reuersus fuerit post

c) Idem Pau. Pla. & est singula secūdum Ange. hic. Crimina an post mortem possint inquiri.

mortē patris suis, ius. n. postlimi nij h hoc facit. Per contrarium autē hoc euenit, vt licet quis in familia defuncti sit mortis tpe, tñ suus hæres non fiat: veluti si post mortem i suam pater iudicatus fuerit perduellionis k reus, ac per hoc memoria l eius damnata m fuerit, suum. n. hæredem habere non potest, cùm fiscus ei succedat: sed pōt dici n ipso quidem iure esse suum hædem, sed desinere. o

Nepotes ex pmortuo filio eorū patris locū assumentes simul cū patruo, uel amita aui successionem cōsequunt, in stirpes. s. non in capita. q. si ex præmortuis fratribus nepotes tantum supersint, quæque proles in eā duntaxat partem succedet, quā pater si superstes esset, adsequuturus fuisset.

Cum filius filiave, & ex altero filio P nepos neptisve existunt, ma. non li. §. j. & ex tempore commissi delicti alienationes ab eo factæ, non ualebunt, ut C. ad leg. Iul. maiest. l. pen. in fi. & ff de dona l. donationes §. fi. Acc. ADDITIO. Ex hoc loco nota ri pōt, q̄ de crimine alicuius ēt post mortem q̄rere licet, q̄ verum est, si agīt propter bona, vel ꝙ personam & bona, secus si ꝙ personam vel de persona tantum: quia tunc non licet: cum crimina morte extinguantur. Vide pro hoc glo. not. in c. à nobis. ij. de sent. excom. in notula puta in hæresi. & c. Iurium alle gationes breuitatis gratia omitto, quas illic videre poteris,

C

n *Potest dici.* scilicet verius.

o *Desinere.* scilicet lata sententia, Nam non facit ipso iure desinere hęredem suum esse tale delictum.

[*Cum filius.*] CASVS. Quidam decessit, qui tempore mortis habebat filium in ptāte, & ex atero filio præmortuo nepotes: Modò quæro, vtrum iste qui gradu præcedit nepotes ex fratre suo, à successione intestati parentis illi nepotes debeat excludere? Ad hoc rñ. q̄ non. Cum. n. filius filiave, & ex altero filio præmortuo nepos uel neptis extitērint: oēs simul ad hæreditatē vocantur, nec ille qui gradu proximior est, in ulteriore gradu ꝙstitutos à successione excludit. Aequum. n. est visum esse, nepotes & neptes in locum patris sui præmortui succedere. Igit̄ pari ratione si quis intestatus decedens habuerit nepotē ex filio, præmortuo, pronepotem vel proneptem: oēs pariter ad successionem uocātur intestati patris. Et quia in hoc casu placuit nepotes & neptes. & pronepotes & proneptes in locum patris sui præmortui succedere. Queniens esse uisum est, in stirpes, & non in capita eos hæredes esse. ita videlicet ut filius ex vna parte existens dimidiam hr̄ditatis habeat, & nepotes ex altero filio, siue sint duo, siue sint plures, alteram dimidiam ꝙse quant̄. vt sicuti pater si uiueret, vna cum fratre suo in vna dimidia totius intestato patri succederet, ita nepotes ex eo in locum eius succedentes, ad portionem eius tantūmodo admittant̄. Et idem est si ex duobus filiis præmortuis nepotes vel ēt neptes existant: & ex altero forte vnus uel duo: & ex altero filio præmortuo tres uel quatuor. Nā in hoc casu, sicuti insuperiori ad vnū vel ad duos ex altero filio natos dimidia pars hr̄ditatis aui intestati pertinet: ita & ad tres vel quatuor uel plures ex altero filio natos altera dimidia pertinebit. Et hæc dicūtur usque ad illum § cum autem quæritur. Fran. de Aretio.

p *Ex altero filio.* secus si ex filia: vt). eo. §. item veruntas &). eo. §. diui. ADDITIO. Hodie secus: ut ibi no, & in l. lege. in princ. C. de legiti. hæredi. Accursius.

d) De iure canonico est prohibitum tabellis pugnātibus ministrari sacramenta maxime pro quocunq; vt 2. q. 4 monomachiam. & in Spec. de accu. §. sequitur ver. quid si. Ange. hic.

consonat l. 3 tit. 13 p. 6. et explicat Gomez. 3 Taur. cap. 1. nº. 13.

e) Scilicet Romanorum. arg. l. eum qui vectigal ff. de uer. signi. Idem in aliis ciuitatibus secūdum gl. in l. faciliter C. de aboli. Quod est uerum, si non recognoscit superiorem alias secus vt est gl. l. 1. in pr. ff ad leg. Iu. ma. dic vt per Ange. hic.

f *Interdum.* vt ff. de suis & legit. l. j. § sed si qs. uersi. interdū. Acc.

g *Suus.* ff. de testa. l. lege Corn. in fi. contra. solu. ibi ille qui fuit captus, non fuit reuersus sed hic sic.

h *Post liminij.* quod fingit eum semper in ciuitate fuisse: ut supra quibus modis ius pat. pot. solui. §. si ab hostibus.

i *Post mortem.* No. quædam delicta transire ꝙ hæredem etiam si tenō ꝙtestata: ut læsæ maiestatis in duobus casibus, quando quis ꝙ principem vel rempublicam k fuit molitus: aliàs non: ut ff. ad l. Iul ma. l. fi. & his duobus casibus hic tñ loquit̄. Item de residuis & peculatus & repetundarum, vt ff. ad l. Iul. repe. l. fi, Item apostatæ⁹, vt C. de ap̄. l. ij. & l. apostatarum. in fi. Quædam ēt nō transeunt lite non ꝙtestata, vt oīa alia publica, vt ff. de accusa. l. ex iudiciorum. Alia ꝙtestata lite transeūt, aliàs nō;

k *Perduellionis.* ideo dicit perduellionis, quia per duellū fiebat certamen, si aliqs criminis huius dicebatur reus, q̄ aliqd in ipsum principem uel rēpublicā fuisset molitus, fm Pla. Et pōt dici hoc & defendi: qa & fm iura Romana: d vī posse fieri debere pugna, & sunt aliqua arg. vt ff. ad leg. Aquil. l. qua actione. §. si quis in colluctatione & ff. de re iud. l. commodis. & ff. de his qui not. infam. l. athletas & C. de athle. l. j. & ff. de excusa. tut. l. athletæ. in princ. & C. quæ res pign. ob. poss. l. spem. & ff. de don. l. donationes. in fi. his. n. legibus habetur mentio de tali pugna: quę non fieret, nisi de iure esset. Vel dic perduellionis, hostilis criminis, nā p̄duelles hostes dicunt vt ff. de uerb. significat. l. quos nos.

l *Memoria.* nam ipse cū sit mortuꝰ, nō pōt dānari nisi à deo, ut ff. q̄ sent. sine appel. re. l. pen.

m *Damnata.* hoc s. modo, pronuntio ꝙ imperium Luciū feciſſe: & ideo bona eius in fiscū inferri. nā per hoc memoria damnat̄, & infamia quadā defunct⁹ afficīt: e vt s. quibꝰ ex cau.

z *Aequum.* vt in auth. quibus mod. natu. effic. sui. §. ergo. ibi, quid enim legalius. colla. v

a) Et sic nepos adsumit personam patris nedum abintestato, sed et facto testō q̄ postea impugnatur. Quod est verum si succeditur ti hereditario quia tūc iuris dispositio, q̄ talis ē, cōsideratur secus si tūtu. fideicō missario: quia cōsideratur affectio: quae naturaliter est maior erga filios, quam nepotes. Ange.

b *Vocantur.* idē est & si per bonorū possessionem uocent: vt ff. de q̄ tab. l. i. §. uocant.[a] Sed q̄ ff. de q̄ tab. l. iij. §. j. Solu. nō est q̄ qa ibi p̄cedit filiꝰ, quia patris loco est adoptatus in nepotem: vt s eod. §. ita demum.

c *In stirpes.* j. tit. j. §. hoc etiam addendum. in fine contra Solu. ut ibi.

d *Ex altero.* sic. j. eod §. fi. sic ff. de inoff. testa. l. Papinianus §. proinde si ex duob. sic & C. de suis & legiti. l. nepotes.

e *Ex duobus filiis.* præmortuis.

f *Ex altero.* scilicet filio.

g *Vnus.* scilicet nepos.

[*Cum autem quaeritur.*] Casvs. Dñe, iā uideo qui sunt hæredes: & qualiter sui hr̄des succedūt, siue sint in eo gradu, siue in diuersis gradibus cōstituti. Dicatis ergo mihi, quādo quærēdū est an aliquis suus hr̄s esse possit? Ad hoc rñ. Amice, cū quærit an aliquis suꝰ hæres existere possit: eo tpe q̄rēdum est, quo certū esse cœperit eum intestatu decessisse: & hoc cōtingere pōt ēt testō destituto: q̄ patet tali exēplo: Qui dā qui habebat filiū in ptāte, & ex filio nepotē, q̄didit testm̄: & in testō suo quendam extraneū instituit hr̄dē & filium propriū exhęredauit. mortuo testatore, ante aditā hr̄ditatē decessit filiꝰ exhæredatus. mortuo filio, extraneꝰ hæres scriptus deseruit testm̄, uel forte quia nō uoluit adire hęreditatem, uel morte uel alia cā impedit[h] hæres esse nō potuit. in hoc casu cū certū esse potuerit hęredē instītutum ex testō nō fieri hæredē, nepos ex filio præmortuo suiꝰ hæres auo ab intestato extitit: quia quādo certū est patrēfami. intestatū decessisse, & ita cā testī redacta est ad cām intestati, solꝰ nepos suus hęres auo inuenit. Et hæc obtinent nō solū si iste nepos uiuente auo natus sit: sed ēt licet post mortē aui sit natus, uiuo tñ auo conceptus. Secus enim esset si post mortē aui q̄ceptus fuerit & natus. Nā certe in hoc casu suus hæres auo existere non pōt, & hoc ideo qa nullo iure cognationis patrē sui patris, i. auū suū attigit. Auo. n. uiuēte nōdū animal fuit. Et sic ut ipse nepos post mortē aui q̄ceptꝰ & natꝰ, suꝰ hr̄s auo eē nō pōt: ita nec ille īter liberos q̄numerat, quē filiꝰ emācipatꝰ post emācipationem adoptauerit. vnde cum hi, videlicet nepotes nati post mortem aui, & à filio emancipato post emancipationē adoptati, non sint sui liberi q̄tum ad hæreditatē de iure ciuili: neq; bon. possess. de iure prætorio petere p̄nt quasi p̄xi-

h *Hac ratione si filius exhæredatus fuerit, &c.* Huic similis alia species ponit ī l. j. §. sciēdū D. de suis & legit. hære. cui Papin. in l. vlt. D. de cōd. instit. Hāc vr̄ q̄iūxisse his verbis quemadmodū si ex hæredato, & q̄ sequūt: quæ tñ Papiniani sn̄ia valde amputata aut certe deprauata est. Cuiac.

m *Filio mortuo.* scilicet exhæredato.

n *Non potuit.* morte p̄uētus: vt s. e. §. ita demū.

o *Solus.* s. suus hæres.

p *Certū est.* s. nepotē suū hæredē esse: cum null⁹ præcedat eū: vt s. eo. §. j.

q *Mortuo.* anteq̄ adeat ex testō hęreditas. Vnde q̄stat non transmitti ad filiū de inofficioso querelā. imò ēt ea adita nō trāsmittebat olim: sed hodie q̄: vt C. de inoff. test. l. scim⁹. §. fi. & l. si quis filium ibidem.

r *Deserto.* s. ab hærede, qui non vult adire.

s *Attigit.* nec enim fuit proximus cognatus ei, s. auo viuo, quo uiuo nōdum animal erat: ff. vnde cogn. l. j. §. si qs p̄ximus. Sed nūquid hodie per authe. succedit: vt in auth. de hæred. ab intest. §. j. col. ix? P. dicit q̄ sic: quia naturalis cā tñ spectatur. Io. q̄: q̄a nec de iure prætorio, quo casu naturalis inspiciebatur, admitteba tur: ut sequit: vt j. eo. §. emancipati & ff. de suis & le. l. Titius. & l. pe. Ad dit io. Et hæc est communis opinio: ut p. Io. Fab. & per Ange. hic.

t *Hi autem* s. concepti & nati post mortem aui.

u *Quasi proximi cognati.* i. tanq̄ agnati. nā agnati sunt proximiores q̄ cognati. Nūquid ergo tertio ordine inter cognatos vocāt? Rñ. M. q̄ sic: vt ff. e. l. j. ī fi. & ī gl. fi. Io. q̄: qa ibi de q̄ceptis priꝰ, natis postea loquit. secꝰ si postea cōcipiūt & nascunt, ut hic. d & ff. de iniusto rup. testa. l. si quis filio. §. non fuisse.

x *Neque enim.* bona ratio: vt supra de hære. quali. & diffe. §. sui, & supra eo. §. j. ibi, sui autem &c.

y *Neque vllo alio iure.* s. neq; vt patroni, neq, vt agnati quos uocat lex. xij. tab. vt j. ti. j. ī pr. & j. de suc. li. ī pr. aliud q̄: vt j. ti. j. §. fr

z *Soli sint.* scilicet emancipati.

a *Cum suis hæredibus.* s. cum aliis qui remanserunt in potestate.

b *Pro parte.* s. dimidia: vt ff. d verb. sign. l. nomē filiæ sū §. portiōis.

At hi.

i *Certum est.* supra eo. §. ita demum. contra Solu. ut ibi dixi.

k *Sine testamento.* q̄ q̄tingit. vij. modis: vt s. e. ī pr. diximus in gl. extiterit.

l *Quod accidit.* s. vt uideat q̄s sine testō decessisse.

Hac ratione si filius. Huic similis alia species ponit ī l. j. §. sciēdū D. de suis & legit. hære. cui Papin. in l. vlt. D. de cōd. instit. Hāc vr̄ q̄iūxisse his verbis quemadmodū si ex hæredato, & q̄ sequūt: quæ tñ Papiniani sn̄ia valde amputata aut certe deprauata est. Cuiac.

m *Filio mortuo.* scilicet exhæredato.

n *Non potuit.* morte p̄uētus: vt s. e. §. ita demū.

o *Solus.* s. suus hæres.

p *Certū est.* s. nepotē suū hæredē esse: cum null⁹ præcedat eū: vt s. eo. §. j.

q *Mortuo.* anteq̄ adeat ex testō hęreditas. Vnde q̄stat non transmitti ad filiū de inofficioso querelā. imò ēt ea adita nō trāsmittebat olim: sed hodie q̄: vt C. de inoff. test. l. scim⁹. §. fi. & l. si quis filium ibidem.

r *Deserto.* s. ab hærede, qui non vult adire.

s *Attigit.* nec enim fuit proximus cognatus ei, s. auo viuo, quo uiuo nōdum animal erat: ff. vnde cogn. l. j. §. si qs p̄ximus. Sed nūquid hodie per authe. succedit: vt in auth. de hæred. ab intest. §. j. col. ix? P. dicit q̄ sic: quia naturalis cā tñ spectatur. Io. q̄: q̄a nec de iure prætorio, quo casu naturalis inspiciebatur, admitteba tur: ut sequit: vt j. eo. §. emancipati & ff. de suis & le. l. Titius. & l. pe. Ad dit io. Et hæc est communis opinio: ut p. Io. Fab. & per Ange. hic.

t *Hi autem* s. concepti & nati post mortem aui.

u *Quasi proximi cognati.* i. tanq̄ agnati. nā agnati sunt proximiores q̄ cognati. Nūquid ergo tertio ordine inter cognatos vocāt? Rñ. M. q̄ sic: vt ff. e. l. j. ī fi. & ī gl. fi. Io. q̄: qa ibi de q̄ceptis priꝰ, natis postea loquit. secꝰ si postea cōcipiūt & nascunt, ut hic. d & ff. de iniusto rup. testa. l. si quis filio. §. non fuisse.

x *Neque enim.* bona ratio: vt supra de hære. quali. & diffe. §. sui, & supra eo. §. j. ibi, sui autem &c.

y *Neque vllo alio iure.* s. neq; vt patroni, neq, vt agnati quos uocat lex. xij. tab. vt j. ti. j. ī pr. & j. de suc. li. ī pr. aliud q̄: vt j. ti. j. §. fr

z *Soli sint.* scilicet emancipati.

a *Cum suis hæredibus.* s. cum aliis qui remanserunt in potestate.

b *Pro parte.* s. dimidia: vt ff. d verb. sign. l. nomē filiæ sū §. portiōis.

At hi.

b) Idem Fab. Pla. & Ange.

c) Sequūtur. Ioan. Fab. & Ange.

d) Et hæc cōmuniter tenetur: quæ hodie p̄cedit quādo filius fuit iste & iuste exhæredatus, nec secuta adītio, iuxta gl. sing. in §. exhæredatos. in authe. de hæredi. & fal. alias virtute transmissionis bene admittitur. ut per Ioan. Fa. & An.

ad vs. pau. in hoc vs. nonnulli tenuerunt representatis ultra pnepotes non extendi quoy q oīnō repbat cō trariis alīs satis faciens Domeng 1ª tho. c. l. n. 15 et Greg. sup. in l. 3 tit. 13. p. 6. glo. 7. quia esse enim non est gradum similitudinem cum aperitur de successione ascendentium = secus est si agat de successu patrui, tunc enim fictitius vocantur cum fictis patruis, nec ultra filii fictum extendit hæc representatio ut docuit idem Greg. inl. 3 tit. 13 p. 6. glo. 7. in fine. et in l. 6. glo. 4 eod tit. et sauit Ly Faun qui in 8o tantum casum admittit representatio quidam fit fidei commissi docuit Greg. d. glo. 7. et ita refert DD. in Ly Faun

e vide infra tit. 1. §. proximo qui declarat. hunc. Aegit. er.

f i. desertō.

a *At hi.* ſ. uocantur emanci pati ad ſucceſſionem patris: ſed nō omnes. & hoc ſequitur, at hi &c.

b *Adoptionem.* id eſt arrogationem.

c *Nō admittuntur.* ff. de ⁊ tab. l. iij. §. ſi quis filio ⁊. Sol. ibi non valuit adoptio ſm Io. ſed hic ualuit. Vel diſtingue an detur extraneo: ut hic: an deī in adoptionē nepos ex filio emācipato pr̄i eiuſdē, ut ibi: arg. ſ. d adop. §. ſed hodie. Item. C. de adop. l. pen. §. ſed ſi quidem. a quæ eſt contra. Solu illam intellige: ut j. eo. §. admonendi.

d *Cumis.* ſ. pr̄ naturalis.

e *Viuo eo.* ſ. pr̄e naturali.

f *Ab ipſo.* ſ. pr̄e naturali.

g *Fuiſſent.* v. t ſ. de exhær. lib. §. emancipatos.

h *Extraneorum.* ſi autem morte patris adoptiui facti eſſent iuris ſui, durat agnationis ius inter eos i. inter adoptiuū & naturalē filiū adoptantis non emancipatum, ut ſibi ſuccedat: ut ff. de gra. adfi. l. ſi filium naturalem. & l. non facile. §. cognationis. & ff. unde cog. l. j. §. cognationem. & de adop. l. antepenu. M. item & ipſi adoptiuo patri ſuccedunt: ut j. eo. §. ſed ea.

i *Adoptiui.* poſt emancipationem, nō prius: vt ſ. e. §. inteſtatorum. ver. nec intereſt.

k *Eius.* ſ. naturalis patris.

l *Ad agnatos.* Nam ſi nō emancipat, certum eſt ꝙ filij non ſuccedunt naturali patri: & ita agnati ſuccedunt: ut ſ. prox. & ff. unde li. l. j. Si autem emāciparet, ſuccederent filij: vt ſ. prox. §. & ſic in eius poteſtate eēt ad quē bona naturalis patris pertinerēt: quod eſt abſurdū & contra regulam iuris, ut hic, & ff. de hæred. inſti. l. illa inſtitutio. circa princip. ADDITIO. Itē quia tūc videtur ꝙ auferretur ius quæſitū agnatis: qđ eſt inconueniens. Et ex his nota ꝙ neq; ex teſtamēto, neq; ab inteſtato poteſt eſſe voluntas captatoria. Ang. Aretinus.

m *Minus ergo iuris.* quia naturales emācipati iure prętorio vocant̄ ſed adoptiui emancipati nō: ut ſ. pxi. §. ergo &c.

n *Naturales.* & legitimi.

o *Emancipati.* ab adoptiuo patre.

p *Non adiuuantur.* niſi ſint de ſuis: quia auus adoptauit nepotem in filium, & poſtea emancipauit: ut ff. ad Tertyll. l. ij. §. liberi autē. uerſic. adoptiui.

q *Ciuilis ratio.* id eſt emancipatio, quæ de iure ciuili eſt: ut ff. de reg. iu. l. actus.

r *Non poteſt.* ſic ſupra de leg. agna. tu. §. fina. ſic. ff. de re. iur. l. nihil tam.

ſ *Emancipati.* ab adoptiuo patre, & poſt mortem naturalis: ut ſupra. § proxi. uerſic. poſt mortem.

t *Incipiunt eſſe.* not. ꝙ ſi emācipetur filius, uel filia, uel deinceps, non ſunt ſui hæredes non tamen deſinunt eſſe filij uel filiæ.

u *Eadem.* quæ obſeruantur in bonorum poſſeſſione unde liberi, & in contra tabulas bonorum poſſeſſione ſeruantur.

x *Inſtitutis.* His enim inſtitutis non datur hæc bonorū poſſeſſio, niſi prēteritus rūpat teſtm̄, & huic. ſ. inſtituto uiā aperiat. & hoc eſt qđ dr̄, niſi prēteritus commitat edictum: vt ff. de ⁊ tab. l. iij. §. ſi quis ex liberis. j. ſi aūt prēteritus nolit poſtquā ſemel agnouit, b inſtitutus habet ⁊ tabulas iure, & ſecundū tabulas: quod ē mirabile: nec expectat prēteritum: ut ff. de ⁊ tabu. l. ſi poſt mortem. §. fi. & de leg. præſtan. l. nonunquā. Accurſius.

b) Immo idem eſt ēt ſi repudiat. ut eſt caſus in l. nonnunquam ff. de leg. prę ſtan. Ang.

Quod facit ad quæſtionē ut ex cōtemptu alicuius qui debuit in electione adhiberi: etiā ipſo nolēte cæteri qui interfuerūt, poſſint eam dicere nullam. Dic vt in c. quod ſi cut. extra de elect. per Ioan. Fab. hic.

v *Vt oportet.* ſ. maſculi nominatim, fœminæ inter cæteros: ut ſ. de exhære. lib. §. j.

Exhæredatis. Cum ergo matris prēteritio ꝑ exhæredatione habeat̄: v. ſ. de exhære. libero. §. vlt. ceſſat ibi contra tabu. bonorū poſſeſſio: vt ff. de contra tabu. l. il lud. §. ad teſtamenta.

c) Dic vt l. is qui in poteſtate. ff. de leg. præſtā. nā vt hic eſt text. clarus, licet pro emancipatis ꝓtor adinuenerit bono. poſſeſſ. quia erat eis neceſſaria non tamē uoluit eā denegare ſuis imo conceſſit i caſu quo uoluit ut dictis iuribus: quia qui uocantur ad contra tabu. non uocantur de iure ciuili, ut l. i. §. uocantur. ff. de cōtra tab. Ang.

ADDITIO. Et eſt ratio: quia etiam remoto emācipationis obſtaculo (id quod prætor prīcipaliter intendit) non eſſet ſeruus fęminæ: cū eos i poteſtate habeat: ut ibi. Ange.

a *In poteſtate.* emancipatis committētibus edictum nō aliàs, ſecundū Mar. vt ff. de cōtra tab. l. iij. §. ſi quis ex liberis. Sed Ioan. contra. nam nullū dicere poſſunt, & contra tab. ſuo iure hñt: c ut ff. de leg. præ. l. ſi duo. & C. de libe. prę te. l. maximum. Accur.

* Sic ſupra de ſucceſ. co. §. fina. in prī. & infra đ grad. cog. in prin. & ff. de gra. adfi. l. i. ". ſed admonendi. & l. 2. §. admonendi. eo. tit. & infra. de adſig. liber. in princ. Aeg. Per.

b *Repellit.* ſcilicet prætor: niſi ſint inſtituti, & eis committatur edictū: ut ff. de ⁊ tab. l. non putauit. §. in adoptione. & §. ut aūt. itē ⁊. ff. de ⁊ tab. l. iij. §. ſi quis filio. Soluitur: ut ſ. e. §. at hi. Accurſius.

Admonendi tamen. licet

Et hi q ab ipſo patre in adopt. dati ſunt, hæc prædicta uerba uel ad tex. sūt ſupplēda, uel textus ita legendus eſt: At hi qui emancipati in arrogationē ⁊ & hi qui à parente i adoptionem dati ſunt aliàs Tribonianus uideretur pulchrè hallucinatus: ut ſcribo inf. eo. §. ſed ea omnia i prin. Aeg. Per.

a) Dic ꝙ ita differentia eſt ſm ius antiquum, quia ſm nouū debet dici cōtra: quia quādo datur aſcendenti, nō admittitur ad ſucceſſionē patris naturalis. qñ extraneo, ſic: ut ſupra de adopt. §. ſed hodie. ſecūd. Io. Fa Sed tu dic melius ſecundum Io. & Pla. quòd hic loquitur de arrogatione, ibi de adoptione. Ang.

† aliàs admittūtur.

tinet,perinde atque si in familiã alienã datus non fuisset: idcirco ei intestato aut testato succedit. adoptiuo aũt patri ex intestato tantũ succedit:cõdito aũt testamento præteritus,testatoris nequaquã impugnat iudiciũ: nisi cuipiam ascendentium in adoptionem datus sit.

Sed ea omnia[a] antiquitati quidem placuerunt:aliquam[b] aũt emendationem à nostra cõstitutione[c] acceperũt, quam super his personis expositum, † quæ à patribus suis naturalibus[d] in adoptionem alijs dãtur. Inuenimus enim nonnullos[e] casus, in quibus filij & naturaliũ parentũ successionẽ ꝓpter adoptionem amittebãt,& adoptione facilè ꝓ emancipationẽ soluta,[f] ad neutri⁹[g] patris successionẽ uocabãtur.[h] Hoc solito more corrigẽtes,cõstitutionẽ[i] scripsimus,ꝓ quam definiuimus, qñ parẽs naturalis filiũ suũ adoptãdũ alij dederit,ĩtegra oĩa iura ita seruari, atq; si in patris naturalis ptãte ꝑmansisset,[k] nec penitus adoptio fuisset subsecuta: nisi in hoc tm̃mõ[l] casu,ut possit ab ĩtestato[m] ad pr̃is adoptiui uenire successionẽ. Testõ aũt ab eo[n] fcõ: neq; iure ciuili,[o] neq; ꝓtorio,[p] ex hæreditate eius aliqd perseq põt, neq; cõtra tabulas bonorũ possessione agnita, neq; inofficiosi[q] querela instituta: cũ nec necessitas patri adoptiuo imponatur uel hæredẽ eũ instituere: uel exhæredem † facere, utpote nullo naturali vinculo copulatũ neq; si ex Sabiniano senatusconsulto[r] ex tribus maribus fuerit adoptatus,nã & in hm̃oi casu neque quarta ei seruatur,neq; ulla actio ad eius[s] persecutionem ei cõpetit. Nostra autẽ constitutione[t] exceptus est is quẽ parens[u] naturalis adoptandũ ꝓ susceperit. Vtroq;.n.iure tã naturali q̃ legitimo in hanc personã concurrente,pristina iura in tali adoptione seruamus:[x] quemadmodũ[y] si paterfamilias sese dederit arrogãdũ. q̃ specialiter & sigillatim ex præfatæ constitutionis tenore possunt colligi.

Exposa ueteri iniquitate Dualibus constitutionib.statuitur vt ex filia nepotes ꝓnepotesve cũ reliquis filiis & ex eis descendentibus,ad materni aui successionẽ æquo iure vocẽtur, sed cũ trientis deminutione: quæ etiã locum obtinent cùm nepotes unà cum filijs aut filiabus superstitibus auiæ succedunt.

Itẽ uetustas[z] ex masculis progenitos plus diligens, solos[a] nepotes uel neptes, qui quæve ex uirili sexu descendunt,ad suorum uocabat successionem, & iure agnatorum eos anteponebat:[b] nepotes autem qui ex filiabus nati sunt, & pronepotes ex neptibus, cognatorum loco connumerans, post agnatorum lineam eos uocabat[c] tam in aui uel proaui materni,[d] quàm in auiæ uel proauiæ siue paternæ siue maternæ[e] successionẽ. Diui autẽ principes[f] non sunt passi talem cõtra naturam † iniuriam sine cõpetenti emendatione relinquere:sed cum nepotis & pronepotis nomen cõe sit utrisq;, tam qui ex masculis, quàm qui ex fœminis descendunt:ideo eundẽ gradũ & ordinẽ successionis eis donauerũt,[g] Sed ut amplius aliquid sit eisquinõ solũ naturæ, sed ẽt ueteris iuris[h] suffragijs muniũtur:[i] portionẽ nepotũ uel neptũ, vel deinceps (de quibus supra diximus[k]) paulo[l] minuẽdã esse existimauerunt:[m] ut minus tertia parte acciperẽt, q̃ mr̃ eorũ uel auiæ † fuerat acceptura,uel pater † eorũ,uel auus paternus, † siue maternus, qñ fœmina mortua sit[n] cuius de hæreditate agitur: hisq; [o] (licet soli sint) adeuntibus, agnatos minime uocabãt. Et quẽadmodum lex duodecim tabularũ filio mortuo nepotes vel neptes,pronepotes uel proneptes ĩ locum patris sui ad successionẽ aui sui uocat: [p] ita & principalis dispositio in locum matris suæ uel auiæ eos cum iã

* Malè quitur hæc gl. nã in §.per cã hic citato; tex.nõ loquitur nisi de arrogatis: in quibus nihil corrigitur hic:sed antiquaiura seruantur:ut patet in fin. huius §. dic ergo duorũ alterũ.aut q̃ Triboniani lectio hic luxata est,id de filiis à patre ĩ adoptionem datis corrigens, quod non est in hoc tit. dictũ, cũ nulla ꝺ his in hoc titulo mẽtio fiat. aut ꝙ oportet extendere.§. at hi supr. eo.ut ẽt ꝺ adopt. intelligatur, qđ vt fiat, sic legas illũ text.uel ad eũ supplcas: ut ibi dixi. Aeg.Per.

ꝑ aliàs, cõposuimus.

a) Opinionẽ istius gl. contra Pla.approbat Ange. hic quo ad primã q̃stionẽ indistincte: licet Ioan. Fab. videatur stare cũ Pla. Itẽ quo ad secũdã: nisi operaretur ipsi patri adoptiuo.arg l. ireb.§ possunt.ff cõmo. uel nisi pater naturalis ageret, & adoptatus no habeat unde se alere possit a g l.pe.ff, de li,agnosc.

ł aliàs exhæredatũ.

a *Sed ea omnia,* quæ ś.eo.§.at hi.dicta sunt,& ś. proxi.§.
b *Aliquam.*q.d.quædam correximus,quædam retinuimus.
c *Constitutione.* vt C.de adoptio,l. penul.
d *Naturalibus.* & legitimis.
e *Nonnullos.* id est aliquos. Accursius.
f *Soluta.*ſ.post mortẽ.secus si ante.ut ś.e.§.at hi.
g *Ad neutrius.* ut ś. eo.§. at hi. Accur.
h *Vocabantur.*hoc idẽ vr̃ ẽt contingere hodie in casu quẽ nõmus.ĩ.hoc. §.versic.nr̃a aũt.C.de adop.l.pe.§. sed hoc. Sed dic ꝙ auus adoptãs tenet ei relinquere quartã.ut filio arrogato:ut ĩ.hoc. §. versic. nostra, ibi,quemadmodũ,&c.
ADDITIO. Sed hanc reprobat gl.in d.l pen. qa ubi destituitur omni remedio, sibi imputet q se emancipari permisit.
i *Constitutionẽ.* ſ. pdictã.
k *Permansisset.* Nũquid ergo nõ permãsit? Rñ. immo permansit: ut ś. de adopt. §. sed hodie. Sed hoc dicit referẽdo se ad factũ.q d. ac si de iure & de facto in eius familia permansisset.
l *Tantummodo.* Nũquid eum in ius vocabit sine venia? Itẽ nunquid alimenta tali filio dare tenetur? Rñ.non ꝑ hãc literã:vt ś.de adoptio. §. Sed hodie. a P. dicit ꝛ.
m *Intestato.* id est simul cũ alijs naturalibus: ut C. de suis & legi.l. si te. non tamẽ succedit alijs cõsanguineis sui patris adoptiui:ut C.de adop. l.pen.§.sed si quidem.in fine. Acc. ADDITIO. Hoc uerum de iure nouo,sec⁹ ꝺ iure antiquo ut ff. de adoptio.l. qui in adoptionem.
n *Ab eo.*ſ.adoptiuo pr̃e.
o *Neque iure ciuili.* quia nõ est in potestate sua.
p *Neque prætorio.* qa nõ est emancipatus ab eo: ut ś.de exhær.lib ĩ prin. §.emancipatos.& §.fi.
q *Inofficiosi.*ś. de inoffic. testa.§. tam autẽ. cõtra Sol. illa intelligitur ſm distinctionem huius.§. ut ibi dicitur.
r *Sabiniano senatusconsulto.* quod nõ habemus:sed dicebat ꝙ tres iuuenes arrogãti offerebant,ut unũ eligeret. quo casu magna erat hæc solẽnitas. vnde ex constõne diui Pij quartã ei dabat arrogator: qđ hodie nõ est in vsu,immo idẽ hoc casu ut & aliàs: ut hic,& C.de adopt.l. penul.§.quæ autem.
s *Ad eius.* ſ. quartæ.
t *Constitutione.*ut C. de adop.l, pen.§. si uero pr̃.
u *Parens.*hoc ĩ infinitũ accipe:ut ff.de grad.adfi.l. iurisconsultus. §. parentes.
x *Seruamus,*ut siue loco filij siue nepotis adoptẽ,perinde habeatur ac si uere naturalis esset,scilicet filio præcedente nepotem:ut C.de adoptionibus.l.pen.§.quæ in filio.
y *Quemadmodum.*q.d.sic transit ut in hoc casu qui sequitur.
z *Item uetustas.* Correximus ius antiquũ circa liberos primi gradꝰ naturales siue adoptiuos, nunc circa ulteriores.
a *Solos.*in hoc male.Ac.
b *Anteponebat.*ĩ hoc bñ.
c *Vocabat.*ſ.vetustas,nõ ciuilis iuris auctoritas: ut supra,sed prętorij:ut ĩ.titu.j.§.sed quia.
Tã in aui uel proaui materni. Auus maternꝰ respicit nepotẽ ex filia natũ: Proauus maternꝰ respicit pronepotẽ ex nepte ex filio vl̃ filia nata.Idẽ tamen dicẽdum est in proauo paterno, q respicit pronepotẽ ex nepote ex filia nato. Cui.
Quam auiæ uel proauiæ. Auia materna respicit nepotẽ ex filia natũ,paterna nepotẽ ex filio.Proauia paterna pronepotẽ ex nepote ex filio filiave nato natum, Materna pronepotẽ ex nepte ex filio filiave. Cui.
d *Materni.* ſ. morientẽ masculo de cuius bonis agitur:ut ĩ.§. proxi.
e *Maternæ.*ſ.moriẽte fœmina:ut ĩ.proxi.§. Acc.
f *Diui autem principes.* ut C.de suis & leg. l. si defunctus.& C.de colla.l. illiam.circa prin.
g *Donauerunt.* ſ. principes:sed non idem commodum,ut sequitur.
h *Veteris iuris.*i.l.xij. tab.
i *Muniuntur.*no.duas rõnes uincere unã:ut ś. ꝺ adop.§.sed hodie.ĩ fi.§.
k *Diximus.*ſ.nullo modo, nisi i tertio ordine succederet:ut ś.prox.§.
l *Paulo.*No.parũ de tertia parte totius rei dici. sic in auth.de exhib.& intro reis.§.sancimus.ĩ gl.nullum.colla.v.
ADDITIO. Quod facit ad multa. immo tu dic ꝙ hoc relinquitur arbitrio iudicis.l.hæc adiectio.ff. de verb. sig. & l. cum furti. ff. de in li. iu.
m *Existimauerunt.*ſ. principes.
n *Mortua sit.*no.duos casus.Si.n.moriẽ fęmina: nepotes uel neptes ex masculis vel fęminis in nihilũ o.ĩ, nisi pⁿ agnatos hodie cũ deminutione tertiæ partis succedũt. Si moriẽ masculus,nepotes ex filia tm̃ uocanẽ cũ deminutione tertiæ ptis ut hic dr̃.
o *Hisque.* ſ. q descendũt ex fœmineo sexu.
p *Vocat.*ś. eo. §. cum filius.Accursius.

† Contra naturã est plus diligere nepotẽ ex uirili sexu, quam fœmineo. Fa.l. maximũ. C. de libe. præt. Aeg. Per.

† Si agitur de hæreditate patris ipsius auiæ. Aegid. Per.

† Si agitur de hæreditate matris eius.ſ. patris.

† Si agitur de hæreditate matris ipsius aui paterni,& sic proauiæ.

Patris.

[a] *Partis tertiæ deminutione.* Quod de hac diminutione tertiæ dī, corrigit perſequentem §.fm M.ſed nos fm B. dicimus ſequentē §. loqui in quadā alia parte quæ debebat agnatis, ſ.quarta, nō aūt de hac tertia.ſed p auth. dicim⁹ de hac tertia correctū, ſ.vt æqualiter hodie veniāt:ut in auth.de trien.& ſemiſ.§. neq; illo.colla.iij.

[b] *Conſtitutionis.* quā nō habemus: vt ſequitur.

[c] *Conſtitutione.* vt C. de ſuis & le.l.ſi.

[d] *Tranſuerſa linea.* Sic in auth. de nō elig.§. cum igitur.circa finem col.j.

[e] *His.* ſ. nepotibus & pronepotibus ex filia.

[f] *Et tēpora.* ut in futuris caſib⁹ tm̄ valeāt:ut C.d ſuis.& legi.l.vltima. Ac.

[g] *Ita tamen.* hoc q̄ ſequitur, eſt referendū.ſ. ad §.diui.nō ad proximū.

[h] *Antiquitas ſtatuit.* ſupra eo.§.cum filius.

[i] *Deminutione.* ſ. quartæ q̄ debebat agnatis: non tertiæ quæ debebat patruis:ut ſ. pxi.§. dixim⁹.

[k] *Habeant.* imo in capita vī diuidi: vt.j̄.tit.j. §. hoc ēt addendū. in fi.§. Sed ibi de collateralib⁹, hic de deſcēdentib⁹ loquit. ADDITIO Not.q̄ non tm̄ nepotes, ſed & pronepotes ſuccedunt in ſtirpes, & ueniunt p repræſentationē: cuius q̄rium vī dici in auth. de hęred ab inteſt.ven. §.hmōi.colla.ix. Ange.

DE LEGITIMA agnatorum ſucceſſione.

Quia ſupra tit. proxi. dictum eſt qualiter ſuccedant ſui hæredes ſiue liberi: & quia poſt ſuos vocātur prius agnati quam cognati:ut infra eod.§.fin.& l.j.§.poſt ſuos.ff. de ſuis & legi.ideo poſt titulum præcedentem poſuit iſtum. Ang. Aret.

Continua no.

Diuiſio.

Inemo ſuus.] Totus iſte titulus diuidit in vij.partes. Primo, quando admittit̄ agnatus. Scđo, quis eſt agnatus. Tertio vſq; ad quotum gradū agnati veniunt, & vſq; ad quotas perſonas fœmininas deuoluantur tā de iure uetuſtiſſimo,& de iure p̄toris, q̄ ēt media iuriſprudētia.l.xij.tab. & tpe Iuſtin. Quarto, q̄ generi agnatorū Impator addit vnū cognatū. Quinto, q̄ lege.xij. tab. proximus agnatus uocat̄: & quis dicat̄ proxim⁹. Sexto q̄ ex l.xij.tab. p̄ximo repudiāte ſequēs non admittebat̄: hodie vero ſic. Septimo, q̄ filij emācipati hr̄ditas ēt ītia patri. Scđa ibi, Sūt aūt. Tertia ibi, Cęterū. Quarta ibi, Hoc ēt addēdū. Quīta ibi, Si plures ſint. Sexta ibi, Placebat. Septima ibi, Adītiam.

[l] *Si nemo.* etiam vnus: vt ff. de teſt.tut.l.ſi nemo.

[m] *Suus.* ſupra titu.j.§.j. Accurſius.

[n] *Prætor.* ſupra titu.j.§. emancipati. Accurſius.

[o] *Conſtitutiones.* ſupra tit.j.§. quibus connumerati. & §. item uetuſtas uerſicu. diui. Accurſius.

[p] *Exiſtat.* dico,& amplectatur. nā hæc duo neceſſaria ſūt. Acc.

[q] *Succeſſionem.* defuncti. Accurſius.

Inſtitut.

deſignata partis tertiæ deminutione [a] uocat.

Quāuis olim extantibus etiam ex filia nepotibus, quadrans hæreditatis agnatis tranſuerſalib. defuncti deberetur, hodie tamē non debetur: item nepotes ex filia ex perſona matris cū aui filio ſuccedētes, in ſtirpes ſuccedunt.

Sed nos, cum adhuc dubitatio maneret inter agnatos & memoratos nepotes, quartam partem B ſubſtantiæ defuncti agnatis ſibi vindicantibus ex cuiuſdā conſtitutionis [h] auctoritate memoratā quidem cōſtitutionem à noſtro Codice ſegregauimus, neque in ſeri eā ex Theodoſiano codice in eo conceſſimus. noſtra autem cōſtitutione [c] promulgata toti iuri eius derogatum eſt: & ſanci mus, talibus nepotibus ex filia, vel pronepotib⁹ ex nepte, & deinceps ſuperſtitib⁹, agnatos nullam partē mortui ſucceſſionis ſibi vindicare: ne hi qui ex tranſuerſa linea [d] veniunt potiores his [e] habeantur, q̄ recto iure deſcendunt. Quam cōſtitutionem noſtram obtinere ſecundū ſui ui C gorem & tēpora [f] & nunc ſanci mus: ita tamen, [g] vt quemadmodum inter filios, & nepotes ex filio, antiquitas ſtatuit [h] nō in capita, ſed in ſtirpes diuidi hæreditatē: ſimiliter nos inter filios & nepotes ex filia, diſtributionem fieri iubeamus, uel inter omnes nepotes & neptes, & inter p̄nepotes & proneptes, & alias deinceps perſonas: vt vtraq; p̄genies matris uel patris, auiæ uel aui, portionē ſine ulla deminutiōe [i] cōſequat̄: vt ſi forte un⁹ uel duo D ex una parte, ex altera tres aut quatuor extēt: un⁹ aut duo dimidiā, alteri tres aut quatuor alterā dimidiam hæreditatis habeāt. [k]

[a] *Partis tertiæ deminutione.* Quod de hac diminutione tertiæ dī, corrigit̄ perſequentem §.fm M.ſed nos fm B. dicimus ſequentē §. loqui in quadā alia parte quæ debebat̄ agnatis, ſ.quarta, nō aūt de hac tertia.ſed p auth. dicim⁹ de hac tertia correctū, A ſ.vt æqualiter hodie veniāt:ut in auth.de trien.& ſemiſ.§. neq; illo.colla.iij.

[r] *Quoquo modo.* ſcilicet ciuili uel prætorio iure.

Agnatum proximum.] Sui hr̄des ſunt ēt agnati.l.ſi filiū.de ſuis & leg.hr̄.l.j.§. j. C. de grad. adfl.de bonis. §. huic aūt.de Carb.ed. ſed differentiæ cā ſeparant̄ ſui ab agnatis in ordine ſuorū non ſeruat̄ gradus prerogatiua: q̄ ſec⁹ eſt in ordine agnatorum. Hi diuidunt hr̄ditatē in capita, illi in ſtirpem. In his hr̄ diſcretio ſexus, in illis nō itē. Hi fiūt hr̄des aditiōe, illi exiſtūt. His capite deminutis nō dat̄ bonorū poſſeſſio, Vnde legitimi, illis tūc ēt dat̄ bō. poſſeſſio. Vnde liberi agnati & ſui dicūt̄ ēt ītīmi. Cuia.

[f] *Agnatum.* capite non minutū: vt ff. de ſuis & legi.hæred.l. capitis.

[g] *Proximum.* i. qui proximior eſt defuncto. j̄.eo §.plures.& §. p̄xim. Ac.

[h] *Sunt autem agnati.* ſic ff. de legi.tut.l.sūt aūt. Ac.

[x] *Libro.* vt ſ. de legi.agna.tut.§. ſunt autem.

[y] *Cognatione.* cognatio ē genus, agnatio ſpecies: vnde q̄ſq; eſt agnat⁹, ē cognat⁹: ſđ nō q̄uertit̄.

[z] *Conſanguinei.* quaſi ex eodē ſanguine nati: cæteri agnati nō dicunt̄ q̄ ſanguinei: a vt ff. de ſuis & le.l. ij. & infra de ſucceſſo.cogn.§. uulgo.

[a] *Inuicem.* ſcilicet filius fratris patruo.

[b] *Etiam conſobrini.* im p̄prie. vt. j̄. de gradi. cōgn.§. quarto.

[c] *Iura conſanguinitatis.* ſ. ad ſuos fratres pri⁹ natos ad reliquos uero agnatos agnationis tm̄ i⁹ acq̄rit̄: vt ſ. p̄xi. dixim⁹. Et eſt verū hoc ſi uiuente eo de cui⁹ hr̄ditate agit̄ cōcepti ſaltem erant: vt ff. de ſu.& legi.hr̄.l. Titi⁹ ibi, rm̄.& ff. vnde cogn. l.j.§. ſi q̄s p̄ximior. Acc.

ADDITIO. Alias ex perſona ſua non ſuccedit: ſed bene ex persona patris. Ange.

[d] *Non tamen.* q̄uis agnati uocēt̄ ad hr̄ditatem: nō tm̄ &c. ADDITIO. Et ſic nota fm Ang. diſpoſitionem abſolutā debere intelligi fm ordinis prærogatiuā. Quod facit ad eum qui accepit in emphyteuſim: uel cui legat̄ aliq̄d p̄ ſe & filiis ſuis: ut uideant̄ eſſe vocati ſecundum ordinis charitatem.

[e] *Dat lex,* ſcilicet duodecim tabularum.

[f] *Sed his.* & omnibus his: vt. j̄. eod.§. ſi plures.

[g] *Certum.* quod eſt etiam ſcilicet facto teſtamento, quod euanuit: quod dic, vt. j̄.§. proxi.

[h] *Per adoptionem quoque.* q.d. non ſolū iure naturali conſtituitur agnatio, ſed etiam ciuili: ut per adoptionem ſ. quamlibet iure iſto⁹ vt ff. de adopt.l.j.& ſ. de adopt.in prin. ſed hodie per eā tātum ex qua tranſit in ptātem arrogatoris: vt ſ. eo. tit.j.§. ſed ea omnia. uerſic. noſtra autem. ſed tm̄ licet non fiat agnatus, ſ. hodie, quia non tranſit in poteſtatem extranei arrogantis: ſuccedit tamē ab inteſtato patri tm̄, non aliis patris agnatis ut C. de adopt.l.penul.§. ſed ne articulum uer. ſed ſi quidem. Accur.

TITVLVS II.

DE LEGITIMA AGNAtorum ſucceſſione.†

Poſt ſuo hæredes, eos q̄; qui eorum loco habentur agnatis proximis (i. per uirilis ſexus cognationem iunctis) ſucceſſio defertur: in quorum etiam albo ſunt qui ciuiliter) hoc eſt per adoptionem) fiunt agnati.

Si nemo [l] ſuus [m] hæres, vel eorum quos inter ſuos hęredes prętor [n] vel conſtitutiones [o] uocant, exiſtat; [p] qui ſucceſſionem [q] quo quo modo [r] amplectatur: tunc ex lege duodecim tabularum ad agnatum [s] proximum [t] pertinet hæreditas.

Agnati ſunt illi, qui ex linea maſculina deſcendunt, uel etiā ex adoptione: dummodo ſint in priori gradu. Ange.

Sunt autem agnati [u] (ut primo quoq́ue libro [x] tradidimus) cognati per uirilis ſexus perſonas cognatione [y] cōiūcti, quaſi à patre cōnati. Itaque eodem patre nati fratres, agnati ſibi ſunt, qui & cōſanguinei [z] uocant̄: nec requiritur an etiam eādem matrē habuerint. Item patruus fratris filio, & inuicem [a] is illi agnatus eſt. Eodem numero ſunt fratres patrueles, i. qui ex duobus fratribus procreati ſunt: qui etiā conſobrini [b] uocantur. Qua ratione etiam ad plures agnationis gradus peruenire poterimus. Hi etiam qui poſt mortē patris naſcuntur, iura conſanguinitatis [c] nanciſcuntur. Non tm̄ [d] omnibus ſimul agnatis dat lex [e] hæreditatē: ſed his [f] qui tūc p̄ximiores gradu ſunt, cum certū [g] eſſe cœperit aliquē inteſtatū deceſſiſſe. Per adoptionem quoq; [h] agnationis i⁹ cōſiſtit: ueluti inter

[u] *Quoquo modo.* ſcilicet ciuili uel prætorio iure.

Agnatum proximum.] Sui hr̄des ſunt ēt agnati.l.ſi filiū.de ſuis & leg.hr̄.l.j.§. j. C. de grad. adfl.de bonis. §. huic aūt.de Carb.ed. ſed differentiæ cā ſeparant̄ ſui ab agnatis in ordine ſuorū non ſeruat̄ gradus prerogatiua: q̄ ſec⁹ eſt in ordine agnatorum. Hi diuidunt hr̄ditatē in capita, illi in ſtirpem. In his hr̄ diſcretio ſexus, in illis nō itē. Hi fiūt hr̄des aditiōe, illi exiſtūt. His capite deminutis nō dat̄ bonorū poſſeſſio, Vnde legitimi, illis tūc ēt dat̄ bō. poſſeſſio. Vnde liberi agnati & ſui dicūt̄ ēt ītīmi. Cuia. alias, unde legitimi & unde agnati.

[x] *Libro.* vt ſ. de legi.agna.tut.§. ſunt autem.

[y] *Cognatione.* cognatio ē genus, agnatio ſpecies: vnde q̄ſq; eſt agnat⁹, ē cognat⁹: ſđ nō q̄uertit̄.

[z] *Conſanguinei.* quaſi ex eodē ſanguine nati: cæteri agnati nō dicunt̄ q̄ ſanguinei: a vt ff. de ſuis & le.l. ij. & infra de ſucceſſo.cogn.§. uulgo.

a) Quid autem in uterinis an dicantur cōſanguinei: ui de Ange. hic.

[a] *Inuicem.* ſcilicet filius fratris patruo.

[b] *Etiam conſobrini.* im p̄prie. vt. j̄. de gradi. cōgn.§. quarto.

[c] *Iura conſanguinitatis.* ſ. ad ſuos fratres pri⁹ natos ad reliquos uero agnatos agnationis tm̄ i⁹ acq̄rit̄: vt ſ. p̄xi. dixim⁹. Et eſt verū hoc ſi uiuente eo de cui⁹ hr̄ditate agit̄ cōcepti ſaltem erant: vt ff. de ſu.& legi.hr̄.l. Titi⁹ ibi, rm̄.& ff. vnde cogn. l.j.§. ſi q̄s p̄ximior. Acc.

ADDITIO. Alias ex perſona ſua non ſuccedit: ſed bene ex persona patris. Ange.

[d] *Non tamen.* q̄uis agnati uocēt̄ ad hr̄ditatem: nō tm̄ &c. ADDITIO. Et ſic nota fm Ang. diſpoſitionem abſolutā debere intelligi fm ordinis prærogatiuā. Quod facit ad eum qui accepit in emphyteuſim: uel cui legat̄ aliq̄d p̄ ſe & filiis ſuis: ut uideant̄ eſſe vocati ſecundum ordinis charitatem.

[e] *Dat lex,* ſcilicet duodecim tabularum.

a *Naturales*. & ltīmos, non tñ emācipatos: ut ff. de gra. adf. l. si filium.
b *Item si quis*. nō solum pater de quo dictū est.
c *Inter suos esse*. i. agnascīt aliis agnatis adoptātis, & eis cognat⁹ fit: ut ff. d adop. l. q ī adoptionē.
d *Cæterum*. i. certe, uel aliter, lex q dē. xij. tab. deferebat hr̄ditatē agnatis proximis: sed media iurisprudentia cum distinctione, & ideo hic dicit cæterum pro sed.
alias agnatus.
e *Longissimo*. i. decimo: vt j. de suc. cog. §. fi.
f *Fœminas*. agnatas.
g *Ita placebat*. no. caute dicit placebat, & nō placet: ut j. §. nos uero, & hoc erat per mediā iurisprudētiā, nō per l. xij. tabularum, neque per prætorem: ut j. eo. §. & hoc quide. & §. media.
h *Consanguinitatis*. idest agnationis.
i *Earum*. s. fœminarum.
k *Tua*. s. hæreditas.
l *Plerumque*. Hoc ꝓpter ꝑsāguineas sorores de q̄b⁹ modo dixit.
m *Ad masculos*. sic supra ti. j. §. item uetustas.
n *Eas*. idest agnatas fœminas.
o *Proximitatis*. idest cognationis.
p *Interueniat*. nec aliquis suorum: vt supra tit. j. §. admonendi in fi. §.
q *Et hæc quidem*. quæ scilicet in §. cæterum. & §. sed quia dicta sunt.
r *Sed simplicitatem*. remota differentia agnatorum inter masculos & fœminas. sic ſ. de fideicōmiss. hære. §. sed quia.
Simplicitas legibus amica.
s *Iunior*. & sic nota ꝙ lex xij. tab est uetustior quam media iurisprudentia, & quam ius prætorium.
t *Anterior*. i. ꝙstitutione anteriori. j. scripta, quæ est. C. de legi. hære. l. lege xij tabularum. Acc.
u *Præfatam*. scilicet dictam. ſ. eo. §. cæterum.
x *Eas*. agnatas fœminas, nisi sorores.
y *Omni*. Nam ordo cognatorum non erat ad huc. Vel dic etiam deficientibus agnatis, ipsi tamen non uocabant.
z *Iuris ciuilis*. i. mediæ iurisprudentiæ, q̄ s. ciuile dr: ut ff. de orig. iur. l. ij. §. hæc disputatio. Acc.
a *His scilicet*. mulieribus naturales, & eos quos pater eorū adoptauit. Nec dubiū est quin hi improprie cōsangunei appellentur. Item si q̄s ex cæteris agnatis tuis, ueluti frater, aut patruus, aut denique is qui longiore gradu est adoptauerit aliquem: agnatos inter suos esse non dubitatur.

Ex agnatis mulieribus nulli penitus (nisi sorori) ad agnatorū successionē per mediā iurisprudentiā dabatur aditus: quamuis prætoris beneficio post omnes demū agnatos cognatosque ꝓ unde cognati ad bonorum possessionem admittebātur. Hodie autem cōstitutum est omnes agnatos siue masculos siue fœminas pari ratione ad iura successionis ab intestato uocari.

Cæterum inter masculos q-dē agnationis iure hereditas, ēt si longissimo gradu sint, ultro citroq; capitur. Quod ad fœminas uero attinet: ita placebat, vt ipsæ cōsanguinitatis iure tā tum capiāt hæreditatem, si sorores sint ulterius nō capiant. masculi autem ad earum hereditates (etiā si lōgissimo gradu sint) admittātur. Qua de causa fratris tui aut patrui tui filiæ, uel amitę tuæ hæreditas ad te pertinebat: tua uero ad illas nō ꝓtinebat. Quod ideo ita constitutum erat quia cōmodius uidebatur ita iura cōstitui, ut plerūq; hæreditates ad masculos confluerent. Sed quia sane iniquū erat, in vniuersum, eas quasi extraneas repelli: ꝓtor eas ad bonoru possessionē admittit ea parte, qua ꝓximitatis nomine bonorū possessionē pollicet: ex qua parte ita ſ. admittuntur, si neque agnatus ullus, neque proximior cognatus interueniat. Et hæc q-dē lex duodecim tabularū nullo modo introduxit: sed simplicitatē legibus amicā amplexa, simili modo omnes agnatos, siue masculos, siue fœminas, cuiuscunq; gradus, ad similitudinem suorum inuicem ad successionē uocabat. Media autem iurisprudentia, quæ erat lege quidē duodecim tabularū iunior, imperiali autē dispositiōe anterior subtilitate quadā excogitata, p-fatā differentiā inducebat, & penitus eas à successiōe agnatorū repellebat oī alia successione incognita, donec ꝓtores paulatim asperitatem iuris ciuilis corrigētes, siue q̄deerat ad implentes, humano proposito alium ordinem suis edictis addiderunt: & cognationis linea ꝓximitatis nomine introducta, ꝓ bonorum possessionem eas adiuuabant, & pollicebātur his bonorū possessionem quę *Vnde cognati* appellatur. Nos uero legem duodecim tabularum sequentes, & ei⁹ uestigia hac ī parte cōseruantes: laudamus qui dē ꝓtores suæ humanitatis, nō tñ eos in plenum huic causæ mederi inuenimus. Quare etenim vno eodemq; gradu naturali concurrente, & agnationis titulis tā in masculis quam in fœminis æqua lāce cōstitutis: masculis quidem dabatur ad successionem uenire omniū agnatorum, ex agnatis autē mulieribus nulli penitus nisi soli sorori ad agnatorum successionē patebat aditus? Ideo nos in plenū oīa reducentes, & ad ius duodecim tabularum eandē dispositionem exequātes: nostra constitutione sancim⁹, omnes legitimas personas, i. per uirilem sexum descendentes (siue masculini generis, siue fœminini sint) simili modo ad iura successionis legitimæ ab intestato uocari secundum sui gradus prærogatiuam; nec iō excludendas, q̄a consanguinitatis iura sicut germanę non habent.

Vterinæ uel consanguineæ sororis filii filiæve ad auunculi successionem una cū filiis fratrum defuncti (non etiā cum ipsis fratribus) hoc iure admittuntur, in capita scilicet, non in stirpes.

Hoc etiam addendum nostræ cōstitutioni existimauimus, vt transferatur unus tantummodo gradus à iure cognationis in legitimā successionē: ut non solum fratris filius & filia (secundum quod iam definiuimus) ad successionem patrui sui uocentur: sed etiam germanæ consanguineæ uel sororis uterinæ filius & filia soli, & non deinceps personæ una cum his ad iura auunculi sui perueniant: & mortuo eo qui patruus quidē est sui fratris filiis: auunculus autem sororis suę soboli, simili modo ab utroq; latere succedant, tanquam si omnes ex masculis descendentes, legitimo iure ueniant: ſ. ubi frater & soror superstites non sunt. His agnatis ultra sorores.

b *Vnde cognati*. sic dicta quia per eam cognati uocantur.
c *Nos uero*. Hic Iustinianus loquitur.
d *Laudamus quidem prætores*. a No. ꝙ ille est laudād⁹, q̄ est inuentor alicui⁹ ordinationis siue dispositionis licet non æque perfecte adinuenerit: q̄a facile est adinuentis addere: ut l. j. C. de ueteri iur. enucle. §. oīs. n. nostra Ang. Are.
a) Ista gl. nō est Accursii, sed additio.
e *Huic causæ*. i. expulsioni agnatorum.
f *Quare etenim*. Benedicō fore ꝓuidēdū agnatis fœminis: quare etenī.
g *Titulis*. i. nominib. Ac.
h *Constitutus*. i. ordinatis.
i *Dabatur*. i. cōcedebat.
k *Aditus*. certe non erat rō iusta uel sufficiens licet aliqua sit: ut supra eo. §. cęterum. in fi.
l *Constitutione*. vt C. de leg. hr̄. l. lege. xij. tab. Ac.
m *Simili modo*. i. hinc inde. Vel dic, ita fœminæ vt mares.
n *Consanguinitatis*. i. licet non sint sorores q̄ germanæ uocantur, quasi ex eodē germine natę.
o *Existimauimus*. ut C. de legi. hr̄d. l. lege. xij. tab. §. j. & §. in his Acc.
p *Tantummodo*. i non ulterior, ꝓximior tñ sit, vt ipsę sorores vel fratres uterini uel uterinæ, ut sequit: ut C. de legi. hr̄. l. fi. §. sed neque.
q *Illegitimam*. scilicet agnatorum. Accursius.
r *Germanæ*. i. natæ ex eodem patre & matre cū defuncto.
s *Vterinæ*. idest natæ ex eadem matre tantum.
t *Deinceps*. idest ulteriores, siue in gradu remotiores.
u *Tanquam*. b nor, ex hoc tex. ꝙ im. ꝑprie. sunt agnati: & iō non cōprehenderē in statutis loquētib⁹ d agnatis. Ang.
b) Ista gl. etiam nō est Accur.
x *Superstites*. hoc corrigitur per auth. cessante. C. de legi. hære. quia cum his admittuntur. Item & in alio ꝙ subiicitur,
Filii fratris succedunt cum patruo: & in stirpes sit disputatio.

iicit, hic. §. corrigit: quia in ſtirpes fit diuiſio hodie ſed poſt hos filios fratrũ fit diuiſio in capita: vt in auth. de hr̃. quæ ab inteſt. §. ſi igit̃ defunct⁹ neq; coll. ix. & ī auth. vt fratrũ filij §. j. coll, ix. Vel dic ꝙ dr̃ in auth. in ſtirpes diuidi, verum eſt qñ cũ aliis. ſ. patruis uocant̃ nepotes: * alias in capita, ut hic.

a *In capita.* ſ. tit. j. in fin ꝛ. Solu. ibi de deſcẽdẽtib⁹ loqt̃: hic d collateralib. Acc. vide gl. j. §. hmõi in auth. de hære. ab inteſt.

b *Si plures ſint.* ſic in auth. de hære. ab inteſt. ve. §. ſi vero neque fratres. coll. ix. & ff. de ſuis & legiti. hære. l. ij. §. hr̃ditas.

c *Habetur.* hoc corrigit̃, ut ſupra dixi per auth. ceſſante. Acc.

d *Proximus.* ſic ſupra tit. j. §. cum autem.

e *Quæritur.* ſic ſ. eo. §. sũt autem. verſic. non tñ.

f *Tunc enim.* ſ. cũ non adi tur hæreditas ex teſtõ.

g *Longo tempore*, i. poſt mortem.

h *Placebat.* ſcilicet ex l. xij. tabularum.

i *In eo genere.* ſcilicet in re ſucceſſionis.

k *Succeſſionẽ non eſſe.* i. ſucceſſorium edictũ inter agnatos locũ nõ habere, ſ. de pſona in pſonã: ſed īter cognatos ſic: ut j. ſequit̃: ut ff. de ſucceſſ. edic. l. j. §. quibus. ſed de ordine in ordinẽ, ſeu de capite in caput ſic, a ut d liberis in agnatos, d agnatis in cognatos, & poſt in uirũ & uxorẽ, vt ſequitur, vt ff. ſi tabu. teſta. nul. ex. l. j j. reſpon.

l *Nihilo magis.* ideſt non ideo magis.

m *Sed nos.* loqt̃ Iuſtin.

n *Protulimus.* ſ. in Greco.

o *Cum ſatis.* ratio prima.

p *Apertum eſt.* ſ. ſucceſſo rium ed ictum de perſona in perſonam.

q *Maximè.* ratio. ij.

r *Gradu*, agnatorum.

ſ *Ad legitimam.* eſt. n. filiꝰ agnatꝰ patri ꝓximus: ut ff. de ſuis & legiti. l. filius. ꝙ ius non tollit̃ per capitis deminutionem, ſicut neq; inter fratres: vt hic. & C. de legi. tuto. l. iiij. Acce.

*i. quando ſuccedunt nepotes ſine patruo ſuperſtite. ratio, qa æqualiter diſtant à defuncto ergo æqualiter debẽt ſuccedere: vt infra §. 1. ibi. quoniã ſi plures.

† Vnde ſi ſtatutum eſt ꝙ primus ꝙ intrauerit caſtrum, habeat centũ, & plures ſi mul intrent: ſi mul habebunt centũ, & partientur inter ſe, per hunc text. Aegi. Per. † ſcilicet æqualiter & ſic per capita.

a) Nota ꝓ euidentia ꝙ caput ſit ne ordo eſt genera lius & sũt quatuor: unde liberi, unde agnati, unde cognati, & unde nati & uxor: & uũquodq; ipſorum continet ſub ſe plures gradus; puta in unde liberi ſũt primo filii ſecundo nepotes. tertio proneposes: & ſic deinceps & eodem modo in quolibet capite.

ADDITIO. Quãuis tñ pater ſuccedat filio ab inteſtato, & ſic ſecundũ taciram eius uolũtatem: vt l. ꝓficiuntur. ff. de iure codi. non tñ cõtra uoluntatem, ſi ab ipſo filio aliquid vel tãtum acceperit, quod ſatis ſit ad legitimam l. j. §. ſi parens ff. ſi à pa. quis fuer. ma. de qua materia dic ut per Ange, hic.

etenim pſonis pręcedentibus, & ſucceſſionem admittentibus, cæteri gradus remanent penitus ſemoti: uidelicet hæreditate nõ in ſtirpes, ſed in capita[a] diuidẽda.

Licet ſint plures agnati, tñ ſolus ꝓximior in gradu uocat̃. Et ſi plures sũt in ꝓximiori gradu, oẽs ſimul uocantur. hoc dicit. Areti.

Si plures ſint[b] gradus agnatorum: aperte lex duodecim tabularum proximũ uocat. Itaque ſi (verbigratia) ſint defuncti frater & alteriꝰ fratris filius, aut patruꝰ frater potior habetur.[c] Et quãuis† ſĩgulari numero uſa lex duodecim tabularum ꝓximũ uocet: tñ d ubium nõ eſt, quin ſi plures ſint eiuſdẽ gradus, oẽs admittantur.[d] Nã & ꝓprie proximus ex pluribus gradibus intelligitur: & tamen dubium non eſt, quin licet unus ſit gradus agnatorum, pertineat ad eos hæreditas,

Proximus inſpicitur tpe teſtamenti deſtituti, quando teſtm̃ factum eſt: alias autem tempore mortis teſtantis. Aretinus.

Eum proximiorem agnatũ ẽt dicimus, qui deſtituti teſtamenti tempore proximior eſt.

Proximus[d] autem, ſi quidem nullo teſtõ facto quiſquã deceſſerit, per hoc tẽpus requiritur, quo mortuus eſt is cuius de hæreditate quæritur.[e] Quod ſi facto teſtamento quiſquam deceſſerit: per hoc tempus requiritur, quo certum eſſe cœperit nullum ex teſtamento hæredẽ extiturũ. tũc. n.[f] proprie quiſque inteſtatus deceſſiſſe intelligitur. Quod quidem longo aliquando tempore[g] declaratur. In quo ſpatio temporis ſæpe accidit, ut proximiore mortuo, proximus eſſe incipiat, qui moriente teſtatore non erat proximus.

Lege duodecim tabularũ ceſſabat edictũ ſucceſſoriũ de gradu in gradũ, niſi quo ad tutelæ onera. unius. n. capitis pſona defuncta, ſequentes in gradu perſonæ nequaquam admittebantur, ſed protinus alteri capiti deferebatur ſucceſſio: quod hac conſtitutione emendatur.

Placebat[h] autẽ in eo genere[i] percipiendarũ hæreditatum ſucceſſionem non eſſe:[k] i. ut quamuis proximus, qui ſecundum ea quæ diximus, vocatur ad hæreditatem: aut ſpreuerit hæreditatẽ: aut antequã adeat, deceſſerit: nihilo magis[l] legitimo iure ſequẽtes admittantur. Quod iterum prætores iure imperfecto corrigentes, non in totũ ſine adminiculo relinquebãt: ſed ex cognatorũ ordine eos vocabant, vtpote agnationis iure eis recluſo. Sd̃ nos[m] nihil pfectiſſimo iuri deeſſe cupientes, noſtra conſtõne quam de iure patronatus humanitate ſuggerente protulimus,[n] ſancimus ſucceſſionem in agnatorum hæreditatibus nõ eſſe eis denegandam: cùm ſatis[o] abſurdum erat, quod cognatis à prætore apertum eſt,[p] hoc agnatis eſſe recluſum: maximè[q] cùm in onus quidem tutelarnm primo gradu[r] deficiente ſequens accedit: ut qd̃ in onere obtinebat, non erat in lucro permiſſum.

Olim pater admittebatur ad legitimam hr̃ditatem filij emancipati, ſi in emancipatione fuerat cõtracta fiducia. Hodie vero ꝑſumitur contractã eſſe fiduciã. Ar.

Ad legitimam[s] ſucceſſionẽ nihilominus uocatur etiam parens,[t] qui nõ contracta fiducia filium uel filiã, nepotem uel neptem, ac deinceps emancipat. quod ex noſtra conſtitutione[n] omnino inducitur, ut emancipationes liberorũ ſemper uideant̃ quaſi cõtracta fiducia[x] fieri: cũ apud ueteres nõ aliter[y] hoc obtinebat, niſi ſpecialiter cõtracta fiducia parens manumiſiſſet.[z]

TITVLVS III.

DE SENATVSCONſulto Tertylliano.

Lege duodecim tabularũ mater nõ ſuccedebat filio ab inteſtato, nec ecõtra filius matri: ſed ex conſtõne ſenatuſconſulto Tertylliani, ſi ingenua tres, liberuna quatuor liberos enixa fuerat, illis ab inteſtato ſuccedebat. Are.

Annota, Filiam ẽt nuptiui datã in paterna ſemp reſidere prã e.

Ex duodecim tabularum ita ſtricto iure vtebatur, & præponebat[a] maſculorum progeniem: & eos qui per fẽminini ſexus neceſſitudinem[c] ſibi iunguntur, adeo expellebat, ut nequidem inter matrem & filiũ[d]

t *Parens.* ſecus eꝛ: vt ſupra tit. j. §. emancipati. b

u *Conſtitutione.* vt C. de emancipa. lib. l. fi.

x *Contracta fiducia.* ſic dicendo: ius ſuccedendi in bonis tuis mihi reſeruo. vel etiam ſic: emancipo te ꝛcta fiducia.

y *Non aliter.* c quod nõ erat rectum: vt ff. de regul. iuris. l ſm naturam. & ſ. de legi. patro. tute. in fi. & j. de emp. & uen. §. cum aũt. circa mediũ. nam qui ſentit incommodũ, ſentire dẽt commodum: vt dicunt iura ſuperius allegata, & ecõuerſo. non eſt. n. ferendus q lucrũ amplectit̃, onꝰ aũt ſubire recuſat. C. de cadu. tollen. l. unica. §. pro ſecundo. in fi. habent canoniſtæ regulam iuris, qui ſentit onus. de regu. iur. in vj.

z *Manumiſiſſet.* i. emancipaſſet. ſic ff. qñ act. de oc. eſt an. l. j. §. alienatio.

DE SENATVSconſulto Tertylliano.

Poſt agnatos de quibus ſupra, ſuccedunt cognati. ideo ſequebatur uidere de cognatis. Verum licet mater & filius ſint cognati: tamen ex ſpeciali prouiſione ſibi adinuicem ut agnati ſuccedunt: ut infra de ſuc. cogna. in prin. ideo poſt alios agnatos ante cognatos ponit de ſucceſſione matris ad filium. & econtra. Aretinus. Differentia huius tituli & ſequentis notari põt in his uerſibus: Matri dat meſt̃ geniti bona Tertyllianum. Fili maternas tibi res dabit Orfitianũ.

Ex duodecim.] Totus iſte titulus diuidit̃ in quinque partes. Primò quòd ex l. xij. tabu. mater ad hæreditatem filij, & econtra nõ admittebatur. Secundò qualiter admittebatur ex ſenatuſconſulto Tertyl. Tertio quæ perſonæ præponebantur tunc matri. Quartò cõſtitutionem Tertylliani remouet. Quintò remouet alias cõſtitutiones. Scd̃a ibi, Et primꝰ. Tertia ibi, Præferunt̃. Quarta ibi, Sd̃ nos. Quĩta ibi, Sed cùm antea.

a *Præponebat.* impropriè. d nam cognatos nullo modo vocabat, vt ſequitur.

b *Maſculorum progeniem.* id eſt agnatos: ut §. tit. j. in princ.

c *Neceſſitudinem.* i. cognationem. nam dicuntur cognati neceſſarij: vt ff. de iuſti. & iur. l. fi.

d *Matrem & filium.* qui adinuicem ſunt cognati: ut j. de ſucceſ. cogna. §. vulgo.

b) Erat ratio diuerſitatis: q a pater multum conferebat filio per emancipationẽ, ſe expoliando priuilegiis patrię ptãtis. ideo in recõpenſationẽ admittebatur ad eius hereditatẽm Angel.

c) Iſta glo. nõ eſt Accurſij, ſed additio.

Cõtinuatio.

Diuiſio.

d) Nã proprie nõ dicitur præponi illi qd̃ nõ ſequitur: quãuis ꝓprie ꝓximus dicatur, quem nemo ſequitur: vt fi. unde cogna. l. i. §. ꝓximus. Angel.

Ius quandoq; dicitur iniquum.

a *Iuris angustiæ.* nota ius dici angustiosum, aliàs iniquum dicitur: vt j. de succes. li. in prin. & ff. quod quisque iur. l. iij. in prin.

b *Postea.* post legem. xij. tabularum, & per diuum Claudium: & per senatusconsultum Tertyl. vt sequitur.

c *Amissorum.* s. in acie principis: vt arg. ff. de excu. tuto. in princi.

† aliàs, datur.

Vel dic q̃ generaliter statuit: vt C. de inoff. testam. l. liberi. prima verior est.

d *Eorum.* s. filiorum.

e *Auiæ.* ēt hodie auia succedit sicut mater, vt in auth. de hĩ. q̃ ab intesta. §. ꝙsequens. coll. ix.

f *Trium liberorum.* i. tres habens filios: non autē in ptāte: vt ff. de adop. §. fœminæ. quos tres habere videtur ēt si tergeminos peperit: s̃m Ioa. vt ff. de uerborum significa leg. ter enixa.

g *Filiorum.* quod dic ut supra de hæred. quæ ab intesta. §. j. & ij. & §. emãcipati. & §. diui.

† Successio liberorũ est tristis. Aegi. Per.

h *Parentis sit.* s. mater. Et ita not. de iure Romanorum vxorē alicuius esse in potestate parentis, nõ mariti, nisi quo ad debitũ carnis. aliud de iure Longobardorum: vt hic. & C. de cõdi. inser. l. si vxor tua. & in Longobarda qualiter mulieri alienare permissum sit. l. j. Tenetur tamen operari uiro vxor: ut le. sicut. cum ibi notatis. ff. de oper. liberorum.

a) Et ideo nõ potest testari nec codicillari ēt cum consensu patris: ut per Ange. hic.

† Hæc triplex differentia sublata est per §. sed nos. infra eo. Aegi. Per.

i *Iussu.* s. iure antiquo, cùm quælibet hæreditas patri per filium quæreretur: vt ff. de acqui. hære. l. qui in aliena. in princ. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, s. exigitur iussus: vt C. de bon. quæ liber. l. fin. §. siue econtrario.

ADDITIO. Nota q̃ in pfectitiis iussus hodie nõ est correctus: sed est necessarius vt olim. Idē not. glos. in fin. §. j. C. de bon. quæ libe. Ange.

k *Liberi.* ēt adoptiui: & ita demum si ipsi succedere velint: vt ff. eo. l. ij. §. liberi. & §. ita demum. Accursius.

l *Defuncti.* s. filij de cuius hæreditate nunc agit̃.

m *Suorum.* quod dic ut §. de hære. quæ ab intesta. §. j. & ij. & §. emancipati. & §. diui.

n *Primi gradus.* ut filij.

o *Vlterioris.* ut nepotes, & similes.

p *Sed & filiæ.* quasi dicat, non solum nepos ex filio masculo excludit matrem defuncti: sed & nepotes ex filia.

q *Præponitur.* id est præfertur.

r *Defunctæ.* scilicet filiæ.

s *Pater.* non ad optiuus: vt ff. eo. l. ij. §. sed neque auus.

t *Vtriusque.* scilicet filij & filiæ, hoc est maritus huius mulieris vo

filiamve vltro citroq; hæreditatis capiendæ ius daret: † nisi q̃ prætores ex proximitate cognatorũ eas personas ad successionem, bonorũ possessione *vnde cognati*, accõmodata, vocabant. Sed hę iuris angustię [a] postea [b] emẽdatę sunt. Et primus quidẽ diuus Claudius matri ad solatiũ liberorũ amissorum [c] legitimã eorum [d] detulit hæreditatem. Postea autem senatusconsulto Tertylliano, quod diui Hadriani temporibus factũ est, plenissimè de tristi † successione matri non etiam auiæ [e] deferẽda cautum est: ut mater ingenua triũ liberorũ [f] ius habens, libertina quatuor, ad bona filiorũ [g] filiarumve admittatur intestatorũ mortuorũ, licet in ptāte parentis sit: [h] vt s. cum alieno iuri subiecta est, iussu [i] eius adeat hęreditatẽ, cuius iuri subiecta est, †

Filij defuncti excludunt matrẽ usq; in infinitũ. Idem in patre & fratre. qui etiam matrem excludunt. Soror autem defuncti vnà cum matre admittitur. Areti.

Præferuntur autem matri liberi [k] defuncti, [l] qui sui sunt, q̃ve suorum [m] loco sunt, siue primi gradus, [n] siue vlterioris. [o] Sed & filię [p] suæ mortuæ filius vel filia præponitur [q] ex constõnibus matri defunctæ, [r] i. auie suæ. Pater [s] verò vtriusq;, [t] nõ ēt auus & proauus matri anteponitur, s. cum inter eos [u] solos de hæreditate agitur. Frater aũt consanguineus tam filij quàm filiæ excludebat [x] matrem: soror aũt consanguinea pariter cũ matre admittebat. [y] Sed si fuerant frater & soror cõsanguinei, & mater liberis [z] honorata, frater quidem matrẽ excludebat: coïs aũt erat hæreditas ex æquis partibus fratribus & sororibus.

Abiecta antiqui iuris impietate, hoc iure vtimur: vt quæcũq; matres (ēt si ter enixæ non fuerint) intestatorũ filiorũ succes-

lentis succedere filio suo mortuo.

u *Inter eos.* s. auum & matrem defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præfertur auus matri: & etiam patri: ut ff. e. l. æquissimum. §. j. Et no. quod hic fallit regula, si uinco vincẽtẽ &c. vt ff. de diuer. tempo. præ. l. de accessionibus. §. nam q̃

sionẽ exclusis agnatis cõsequantur, exceptis tamẽ defuncti filij fratribus ex utroq; vel altero parente natis, q̃ vna cũ matribus forma hic tradita succedunt.

Sed nos cõstitutiõe quã i Codice [a] nostro nomine decorato posuimus, matri subueniẽdũ esse existimauimus, respicientes ad naturã, & puerperium, & piculum, & mortẽ sæpe ex hoc casu matribus illatam. Ideoq; impium esse credidimus, casũ fortuitum [b] i eius admitti detrimẽtũ. Si † n. ingenua ter, uel liberta quater non peperit, immerito defraudaba successione suorum liberorum. Quid. n. peccauit [c] si nõ plures sed paucos peperit: Et dedimus ius legitimũ plenum matribus (siue ingenuis siue libertinis) etsi nõ ter enixæ fuerint vel quater, sed eum [d] tãtum uel eam, qui quæve morte intercepti [e] sunt, vt sic uocentur in liberorum suorum legitimã successionem.

Mater pręfertur omnibus aliis agnatis, exceptis fratribus & sororibus: & cũ sororibus solũ uẽnit ad dimidiã: & cum sororibꝰ & fratribus, pro virili. † Areti.

Sed cũ antea cõstitutiones [f] iura legitimę successionis pscrutãtes, partim matrẽ adiuuabãt, partem eam prægrauabãt. & non in solidũ eã uocabãt, sed in quibusdã casibus tertiã ei partẽ abstrahentes, certis legitimis dabãt psonis, [g] in aliis autẽ cõtrarium faciebant: [h] nobis uisum est [i] recta & simplici via matrem omnibus psonis [k] legitimis anteponi, & sine ulla deminutiõe [l] filiorum suorũ successionẽ accipere, excepta fratris & sororis psona siue cõsanguinei sit, siue sola cognationis iura habẽtes: ut quẽadmodũ [m] eã [n] toti alij ordini legitimo pręposuimus, ita oẽs fratres & sorores, siue legitimi sint, siue nõ, ad capiẽdas hæreditates simul [o] uocemus: ita ta-

Si uinco uincẽtem te, vinco te: quãdo que fallit.

† Quartũ ius quo mater indistincte succedit Aegi. Per.

x *Excludebat.* sed male hodie: vt infra eodem §. sed cum.

y *Admittebatur.* & bene: vt infra eodem §. sed cum.

† Fœminę quæ liberis pro creandis strenuam nauabant operam, olim laudabãtur. Aegi. Per. id est in capita.

z *Liberis.* trib⁹, vel quatuor: vt supra eodem §. postea autem.

a *In Codice.* non in eo quem habemus sed in primo Cod. remansit: quę est C. de iu. deli. l. ij.

b *Fortuitum.* s. habere uel non habere tot filios: cum ex diuina gratia hoc descendat.

c *Peccauit.* nam si peccatum est, magis fuisset mariti: vt C. de le. hær. l. lege xij. tabu. in fine. j. respon.

d *Eum.* scilicet succedere vult.

e *Intercepti.* alias interempti.

f *Constitutiones.* quas nõ habemus, s̃m Io. Acc.

g *Personis.* patruo & filio, & nepoti patrui: vt C. eo. d. l. fina. in fin. j. rñ.

h *Contrarium faciebant.* i. nil dabant nisi pdictis.

i *Visum est.* vt C. eo. l. fin.

k *Omnibus personis.* etiã patri defuncti: nisi in usufructu, & toto, quãdo habebat defunctũ in potestate alias in bessem tantum. sed & in hoc casu hodie etiam in totum habet: vt C. eodem. l. fina. & de legi. he. l. de emancipatis. Iure verò authen. ascendentibus deferturæqualiter paternis & maternis? vt in auth. de hære. ab intest. §. si igitur defunctis descẽdẽtes col. ix. ADDITIO. Dic quòd hodie filio defuncto relicta matre & sorore vel fratre aliter succeditur: ut in aut. defuncto Cod. eo. Angel.

l *Deminutione.* quæ fiebat per agnatos suprà dictos in prin. istius. §.

m *Quemadmodum.* q. d. qui in uno honoratur, in alio grauetur sic ff. de iureiur. l. eum qui in princ.

n *Eam.* scilicet matrem.

o *Simul.* scilicet cum matre.

Commodum sentiens sententiam os

Sororcs.

a *Sorores.* hoc casu est hodie idem quod in sequenti. §. ut in auth. de nuptiis. §. penul. & § quoniam. collat. iii.
b *Legitima.* quia sunt sorores ex utroque parente.
c *Cognationis.* quia sunt tantum ex matre sorores.
d *Prospeximus.* in successione.
e *Consulere.* s. in tutore petendo. Accur. ADDITIO. Et dic petēdo, s. intra annū, ut hic. Et istā opinionē dicit Ang. esse cōmunē: & eā tenet tanq̄ magis æquā, p legē, sciāt. C. de leg. hr. q̄uis Bart. & ibi doct. velīt q̄ teneat petere statī eū pōt, nisi fuerit impedita legitima cā, ita q̄ annum nō transcēdat.
f *Sciturisеis.* s. matribus negligentibus. aliàs nō perdunt: vt C. qui petut. l. cū à matribus. & maioribus: aliàs si militet nō pdunt: vt C. si adu er. deli. l. ij. a Accur.
g *Impuberum.* aliud si puberes moriantur: ut C. eo. l. matres.
h *Vulgo quæsitus.* nisi mater sit illustris. Sic eq̄ talis fili⁹ illustri matri nō succedit: ut C. ad Orfit. l. si qua illustris. ADDITIO. Idē si esset nat⁹ ex dānato coitu, secus si ex ꝙcubina ēt illustri: vt per Ange. hīc.

DE SENATVSconsulto Orfitiano.

Visum est ti. superiori qualiter mater succedat filiis per senatusc. Tertyllianum: videamus nunc qualiter filij succedunt matri, quod fit per senatusconsultum Orfitianum.

Hoc senatusconsulto filius succedit matri, & q̄uis matri cognatus sit nō adgnatus, matris tñ agnatis præferт. eius auctores fuere. D. Marcus & Commodus oratione in senatu habita, aut p cādidator. recitata. l. sacratissimi. D. ad Tertyl. Aliud vero eius Ṡ. C. caput referт à Paulo lib. iiij. sent. ad l. Caniniam. Cassiodorum in li. de Cōsulib⁹, Orfitio. & Rufo Coss. inquit, Imp. nequid bonitati deesset, seueriores quasq; leges nouis constitutionib⁹ temperarunt. Cuiacius.

mē, ut si quidem solæ sorores [a] agnatę vel cognatę, & mater defuncti vel defunctæ supersint: dimidiam quidem mater, alteram vero dimidiā partem omnes sorores habeant. Si vero matre superstite & fratre uel fratribus solis, uel etiam cum sororibus, siue legitima [b] siue sola cognatiōis [c] iura habentibus, intestatus quis uel intestata moriatur: in capita distribuatur eius hæreditas.

Quæ filio suo impuberi intra annū spatium tutorem petere neglexerit, ab eius successione (si intra pubertatem decesserit) prorsus fit aliena.

Sed quēadmodum nos matribus p̄speximus, [d] ita eas oportet suę soboli, cōsulere. [d] scituris eis [f] q̄ si tutores liberis nō petierint: vel in locū remoti, aut excusati intra annum petere neglexerint ab eorū īpuberum [g] morię tiū successione merito repellēt.

Filio non tñ legitimo, sed etiā vulgo quæsito mater succedit.

Licet autem uulgo quæsitus [h] sit filius filiave: potest tamen ad bona eius mater ex Tertylliano senatusconsulto admitti.

TITVLVS IIII. DE SENATVSCONsulto Orfitiano.

Filius & nepos veniūt ad hīditatē matris & auiæ ab intestato ex senatusconsulto Orfitiano. Arct.

PEr contrarium [i] autē liberi [k] ad bona matrum [l] intestatarum admittuntur ex senatusconsulto Orfitiano, quod Orfitio & Rufo consulibus factum est, diui Marci temporibus: & data est tā filio. q̄ filiæ legitima [m] hæreditas, ēt si alieno iuri subiecti sint: & p̄feruntur [n] consanguineis [o] & agnatis defunctæ matris. Sed cum ex hoc senatusconsulto nepotes & neptes ad auiæ successionem legitimo iure non uocarentur, postea hoc constitutionibus [p] principalibus emendatum est, ut ad similitudinem filiorum filiarumque, & nepotes [q] & neptes uocentur.

B Successio ex Tertylliano vel Orfitiano non tollitur minima capitis deminutione.

Sciendum autem est hmōi successiones quæ ex Tertylliano & Orfitiano senatusconsultis deferūtur, capitis deminutione [r] nō perimi, p̄p illam regulam [s] † qua nouæ hæreditates legitimę capitis deminutione nō p̄eunt, sed illæ solæ [t] quæ ex lege duodecī tabularum [u] deferuntur.

Etiā filius vulgo quæsitus ad hę reditatem matris admittitur. [x]

Nouissime sciendum ē, ēt illos liberos qui uulgo [y] quæsiti sūt, ad matris hæreditatem [z] ex hoc C senatusconsulto admitti [Inst. 3 p. 6]

Quoniens pluribus legitimis hæredibus delata est hæreditas, non adeuntium portio adeuntibus accrescit. quòd accrescendi ius ad hæredes quoque transfertur.

Si ex pluribus [b] legitimis hæredibus quidam omiserint hæreditatem, uel morte vel alia causa [c] impediti fuerint quo D non: ut in authent. quibus modis natu. effic. sui §. ultimo. Sed tamen distingue, aut est ex tali coitu qui possit damnari, vt incestus, adulterij, nefarij, & similis: quo casu non succedit, cum ob hoc ipsum damnandus est: ut in dicta authen. & digestis solu. matrimo. leg. si ab hostibus. [c] aut non: & tunc succedit matri, ut hic, non patri, cum sit incertus. nam etsi habet certum patrem naturalem, non tamen succedit ei, nisi in duabus unciis ab intestato, non extantibus legitimis: alias in nihilum: vt in authenti. quibus modis nat. effician: sui. §. discretis. colla. vij.

a) De quo & ite libelli super eo formatione quotque itidē ut competat requirantur, ui de apud Rof. c. tit. in li. 7. parte. Diuisio.

b) An aūt in correlatiuis seruetur æqualitas. uide Bart. in l. 2. C. decu. ex lu. libro. ii. Ang.

c) De q̄ itate tamē canonica à parentibus sunt alendi. c. cum haberet de eo q. du. in ma. quampol. per. adult. ex quo inferunt q̄ pater potest relinquere baltardis p̄p dote & alimentis, sed ultra in fraudē non relinquat, secūdum. An-

Si ex pluribus. Iste §. est cōmunis ad oēs titulos quos in hoc tertio libro habuimus, non tm̄ ad hunc titulū. & de iure accrescendi inter legitimos tm̄ tractat, ut hic, & ff. eo. l. j. §. si nemo. & C. de cad. tollen. §. his ita. Idem etiam est in his qui de iure prætorio succedunt: ut ff. de bonor. possessione. l. iij. in fine. & l iiij. & v. ADDITIO. Not. quod iste §. est le. ff. de suis & legihæredi. & incipit, Si ex pluribus.

c *Alia causa.* ut si defecerit conditio sub qua instituti erant: ut supra quibus mo. testa. infir. § posteriore.

Instit.

a *Sorores.* hoc casu est hodie idem quod in sequenti. §. ut in auth. de nuptiis. §. penul. & § quoniam. collat. iii.
b *Legitima.* quia sunt sorores ex utroque parente.
c *Cognationis.* quia sunt tantum ex matre sorores.
d *Prospeximus.* in successione.
e *Consulere.* s. in tutore petendo. Accur. ADDITIO. Et dic petēdo, s. intra annū, ut hic. Et istā opinionē dicit Ang. esse cōmunē: & eā tenet tanq̄ magis æquā, p legē, sciāt. C. de leg. hr. q̄uis Bart. & ibi doct. velīt q̄ teneat petere statī eū pōt, nisi fuerit impedita legitima cā, ita q̄ annum nō transcēdat.
f *Sciturisеis.* s. matribus negligentibus. aliàs nō perdunt: vt C. qui petut. l. cū à matribus. & maioribus: aliàs si militet nō pdunt: vt C. si adu er. deli. l. ij. a Accur.
g *Impuberum.* aliud si puberes moriantur: ut C. eo. l. matres.
h *Vulgo quæsitus.* nisi mater sit illustris. Sic eq̄ talis fili⁹ illustri matri nō succedit: ut C. ad Orfit. l. si qua illustris. ADDITIO. Idē si esset nat⁹ ex dānato coitu, secus si ex ꝙcubina ēt illustri: vt per Ange. hīc.
i *Per contrarium.* id est econtrario. nam supra tit. j. tractatum est qualiter mater filio succedit: nunc dicit contra. Vnde uersus.
Matris succedes o nate per Orfitianum.
Inuidiam portat econtra Tertyllianum. b. Accursius.
k *Liberi.* stricte ponitur pro filiis tantum, vt j. eo. §. uer. sed cū. alias econtra. ut ff. de verbo. signi. l. liberorum.
l *Matrum.* ingenuarum vel libertinarum: ut ff. eo. l. j. j. respon. imo & ancillarum, dummodo sit sibi facta mora in fideicom. libertate præstanda, ut C. eo. l. ffn.
m *Legitima.* non quia. l. duodecim tabularum daret, imo denegabatur: ut ṡ. tit. j. in prin. sed senatusconsulto dat, quod uicem legis

n *Et præferuntur.* scilicet filij.
o *Consanguineis.* ideſt cognatis. Acc. ADDITIO Alibi exponit ꝙsāguineis, i. fratrib⁹: ut l. j. C. e. ti. & illa cōmuniter tenet. Ang.
p *Constitutionibus.* quas non habemus.
q *Nepotes.* idē in aliis dicentibus ex hac linea dicā. Sed q̄d si nepos iste fuit cōceptus post mortē auiæ? Rñ. ut supra de hī. q̄ ab intesta. §. cū autem. diximus.
r *Capitis deminutione.* s. minima nā per alias omne ius etiam cognationis tollit: ut ṡ. de cap. de mi. §. quod autem.
s *Regulam.* cuius tenor. est hic, & ff. d̄ cap. deminutione. l. tutel. j. resp.
t *Sed illæ solæ.* ff. vnde li. l. fi. i fin. ꝙ Sol. Hic dicit solæ, vt excludat eas tā tū quæ ex senatuꝙsulto deferunt, nō prætorias successiones, vt ibi.
u *Ex lege duodecim tabularum.* sic ff. eod. ad sena. con. Tertyllian. & Orfiti. l. j. §. capitis. sic ff. de suis & legi. l. capitis.
x *Defertur.* quare magis lege duodecim tabularū data hīditas p̄ditur per capitis deminutionē minimā quā senatusconsulta? Rñ. quia illa agnatis defert quæ agnatio p̄ capitis deminutionē minimā tollitur, at senatusconsultum filio, qui matri est cognatus, & cognatio non tollit̄ per capitis deminutionem minimam, ut supra. de leg. agna. tut. §. j.
y *Vulgo quæsiti.* quia nō habent certum patrē: vt ṡ. de nup. §. si aduersus. multo magis in naturali tm̄: ut C. e. l. pen.
z *Hæreditatem.* scilicet vna cū legitimis, nisi erat mater illustris. tunc enim cum legitimis ab intestato nō ueniunt, secus in naturalibus ex licita consuetudine p̄creatis: ut C. eod. l. pen.
a *Admitti.* nunquid hodie succedit uulgo quesitus? Videtur quod non: ut in authent. quibus modis natu. effic. sui §. ultimo. Sed tamen distingue, aut est ex tali coitu qui possit damnari, vt incestus, adulterij, nefarij, & similis: quo casu non succedit, cum ob hoc ipsum damnandus est: ut in dicta authen. & digestis solu. matrimo. leg. si ab hostibus. [c] aut non: & tunc succedit matri, ut hic, non patri, cum sit incertus. nam etsi habet certum patrem naturalem, non tamen succedit ei, nisi in duabus unciis ab intestato, non extantibus legitimis: alias in nihilum: vt in authenti. quibus modis nat. effician: sui. §. discretis. colla. vij.

* Id est q̄ ex nouis legibus dantur: ut ex senatusc. Tertyl. & Orfi. & l. tutelas in fi. ff. de cap. de Aegi. Per.

Adde §. nouissimè, adde in fac. optimam decisionē Zerti. in l. Tauri, quæ partim Sunetus correxit. ut docet Rosa. in cons. succes. c. 26. n. 22 et Gregor. in l. iii. tit. 13 p. 6. glo. 4 n. 60. Con. Lesotius. et Vasquius. eod. tit.

a *Adierint.* sic ff. de leg. iii. l. cū pater. §. libertis ibi, Cæterū prout.
b *Accreſcit.* ſed pro qua parte? Reſp. prout erant inſtituti: ut C. de cadu. tollen. §. his ita & ſ. de uulga. ſubſtitu §. j.
d) dic q̄ in hæreditate pars deficiens accreſcat.
d Itē nunquid ē A neceſſe iterū adire? Rñ. non, niſi quando ex alterius perſona, puta ſerui, fiat mihi augmentū, vt ff. de acquiren. hæredi. leg. ſi ſolus. in j. rñ. & in fi. leg.
c *Quam adcreſceret.* quam accreſcet eis. Vel dic, an tequam illi repudiarēt, uel antequam adirēt illorum portionem: nō aūt anteq̄ ſuā partē adirēt immo adiuerant, ut ſequit. alias nō tranſmitterent olim, vel hodie: ut C. de cadu. tollē. §. in nouiſſimo niſi in perſonis liberorum, ut C. de his q̄ ante apertas tab. l. j.

minus adeant: reliquis qui adierint, a accreſcit b illorū portio: & licet ante deceſſerunt quam adcreſceret, c † ad hæredes tñ eorum pertinet. d

TITVLVS V.
DE SVCCESSIONE cognatorum.

Vbi defuncto neque ſuus hæres, neque agnatus ſupereſt, tūc pximiores cognatos, i. per fœminas oriundos, ad ſucceſſionē uocat prætor: in quorum numero ſunt emancipati agnati, ſolis tamen fratre & ſorore demptis. B

ROſt ſuos e hīdes, eoſq; quos īter ſuos hæredes prætor f & conſtitutiones g uocant: & poſt legitimos (quorum in numero sūt agnati; h & hi i quos in locum agnatorum tam ſupradicta ſenatuſconſulta, k quam noſtra erexit cōſtitutio l) proximos m cognatos prætor uocat, qua parte naturalis cognatio n † ſpectatur. Nam agnati capite demi nuti, quique o ex his progeniti ſunt, ex lege duodecim Tabularum inter legitimos non habentur, p ſed à prætore tertio ordine q vocātur: exceptis r ſolis tantūmodo fratre & ſorore emancipatis, non etiam liberis † eorū, quos s lex Anaſtaſiana t cum fratribus integri iuris u cō ſtitutis, uocat quidem ad legitimam fratris hæreditatē, ſiue ſororis: non æquis tamen partib⁹ ſed cum aliqua deminutione, x quam facile eſt ex ipſius cōſtitutionis uerbis colligere. Aliis uero agnatis inferioris grad⁹, licet capitis deminutionem paſſi nō D ſunt: tamen anteponit eos, y & proçul dubio çognatis, z

Tranſuerſales per lineam fœmininam, & liberi in alterius familia adoptiua exiſtentes uocātur ex iſto ordine. Aretinus.

Eos etiā a q̄ per fœminini ſexus perſonas ex tranſuerſo cognatione iunguntur, tertio gradu b proximitatis nomine prætor ad ſucceſſionem uocat. Liberi c quoque qui in adoptiua familia ſunt, ad naturalium parentum hæreditatem hoc eodem gradu d vocantur.

Vulgo quæſit⁹ nō habet agnationē, ſed cognationē: ideo ſuccedit matri, & aliis ex ſua linea deſcendētibus iſto ordine. Aret.

Vulgo q̄ſitos, nullos hīe agnatos manifeſtū eſt: cū agnatio à pīe, cognatio à matre ſit: hi aūt nullum patrē hīe intelliguntur. Eadem rōne ne inter ſe quidem poſſunt videri conſanguinei eſſe: quia cōſanguinitatis ius, ſpecies eſt e agnationis. Tm̄ ergo cognati ſunt ſibi, f ſicut & matri cognati ſunt. Itaque oībus g iſtis ex ea parte competit bono C rum poſſeſſio, qua proximitatis nomine cognati vocantur.

Agnati ad decimum uſq; gradum: cognati uerò in ſextum, ad hæreditates ex inteſtato admittuntur.

Hoc loco h & illud neceſſariò admonendi ſumus, agnationis quidē iure admitti aliquē ad hæreditatem, etſi decimo gradu ſit ſiue de lege duodecim tabularū queram⁹, ſiue de edicto quo prętor legitimis i hīdibus daturū ſe bonorū poſſeſſionem pollicē t. Proximitatis k uerò nomine his ſolis prætor l bonorū poſſeſſionem promittit, qui vſque ad ſextum m gradum cognationis ſunt, & ex ſeptimo n à ſobrino ſobrinaque nato natæve. o

non uocantur. Accurſius.

---

† Legitimos. i. agnatos. alias quo

† Cognatio eſt de iure naturali, ideo capitis deminutione nō tollitur. ſupra de cademi. §. q̄ aūt. Aegi. Per. Diuiſio.

† Imo ex conſtit. Iuſtiniani etiam filiis l ult. C. de l. hæred.

Continuatur per ipſum textum in principio ad præcedentia. Vel ſic, & clarius. Quia ſupra de ſucceſſione ſuorum & agnatorum dictum eſt; & quia poſt illos vocantur, cognati. ideo ſequitur de ſucceſſione cognatorum.

POſt ſuos.] Totus iſte tit. diuiditur in tres partes. Primo quādo cognati admittant̄, & quo iure. Secundo qui ſunt cognati. Tertio uſque ad quorum gradū cognati & agnati admittuntur. Secunda ibi Qua parte, Tertia ibi, Hoc loco.

c *Suos.* ut ſ. de hæredi. quæ ab inteſtato. §. j. & j. de ſerui. cogna. §. j.

f *Prætor.* vt ſ. de hære. quæ ab inteſta. §. emancipati.

g *Conſtitutiones.* ut ſup. de hęred quæ ab inteſt. §. quibus. uerſi. necnon. & §. item uetuſtas uerſ. diui.

h *Agnati.* vt ſ. de legitima agna. ſuc. in princ.

i *Et ei.* ſ. qui ſunt de numero legitimorum.

k *Senatuſconſulta.* ut ſupra proximis duobus titulis.

l *Conſtitutio.* vt ſ. de legitima agnatorum ſucceſſione. §. hoc ēt.

m *Proximos.* ſcilicet quos nemo cognatus antecedit uel præcedit: ſiue unus ſit, ſiue plures, & inſpicitur quis proximior ſit eo tempore quo bonorum poſſeſſio defertur: ut ff. e. unde cognati. l. j. § proximus. & §. gradatim.

n *Cognatio.* Nunquid ergo inter ſeruos datur hęc bonorū poſſeſſio? Rñ. etiam ſi fiat poſtea liber, non datur: vt ff. eo. vnde cognati. l. j. §. pertinet. & l. is qui. Sed nunquid adoptiuis, quia non uidetur ibi naturalis cauſa? Reſpon. ſic quia quibus agnaſcitur, & cognaſcit̄: vt ff. eo. vnde cognati. l. j. §. cognationem. Acc. ADDITIO Sed hoc non obtinet iure nouo, Vide ſ. de hī. quæ ab inteſta. §. at hi qui. uerſicu. poſt mortem. in fin.

o *Quique-* breue debet eſſe illud que.

p *Non habentur.* vt ſupra tit. j. §. ſciendum

q *Tertio ordine.* nam ſunt quatuor ordines ſuccedendi: ut ff. ſi tabulæ teſta. nullę exta. l. j.

r *Exceptis.* nam iſti inter legitimos numerātur.

ſ *Quos.* ſ. fratres emancipatos & ſorores. Acc.

t *Lex Anaſtaſiana.* quam non habem⁹, ſed de ea habetur mentio. C. de leg. tut. l. iiij. de leg. hæred. l. ſi. §. j. Accurſius.

u *Integri iuris.* ideſt non emancipatis.

x *Deminutione.* tertiæpartis forte.

y *Eos.* ſ. fratres emancipatos. Accurſius.

z *Cognatis.* ſ. anteponit. & ſic uocant̄ cū fratrib⁹, & agnatis & cognatis ulteriorib⁹ præferūt.

a *Eoſetiā.* non ſolū agnatos capite minutos. vt ſ

b *Tertio gradu.* ſ. cognationis.

Proximitatis nomine. Hoc proprio nomine cognatio naturalis ſignificat: nā que in ea ſola proximitas ſpectatur In ſuorū, in agnatorū ordine, non quis ſit p̄ximior, ſed quis ſu⁹, q̄ agnat⁹ ſpectatur: ac ſæpe fit ut proximiorē ſuis uel agnatas excludat §. reperitis §. ult. j. tit. p̄xi. Curaciu⁹.

c *Liberi.* ut ſ de hæredit. quæ ab inteſt. §. admonendi. ADDITIO. Dic, hodie immutatū eſt: vt habetur. C. de adop. l. penul. Angelus.

d *Eodem gradu.* ſ. tertio; puta cognationis.

e *Species eſt.* nam agnatio genus eſt. Conſanguinitas eſt illa quæ inter fratres tantū eſt, ut ff. de ſuis & legiti. l. ij. j. reſpo. & ſ. de leg. agna. ſucceſſio §. j.

f *Cognati ſunt ſibi.* ſic ff. eo. l. ſi ſpurius.

g *Itaque omnibus.* inter ſe, & cum matre: ut ff. vnde cog. l. hac parte.

h *Hoc loco.* iſte §. cōmunis eſt ad tot. iſtū titulū & illū. ſ. delegi. agnat. ſucceſ. ſic ſ. ti. j. §. fina.

i *Legitimis.* ſ. agnatis.

k *Proximitatis.* i. cognat.

l *Prætor.* caute tacet hic de iure ciuili. nam cognati de iure ciuili

r *Exceptis.* nam iſti inter legitimos numerātur.

ſ *Quos.* ſ. fratres emancipatos & ſorores. Acc.

t *Lex Anaſtaſiana.* quam non habem⁹, ſed de ea habetur mentio. C. de leg. tut. l. iiij. de leg. hæred. l. ſi. §. j. Accurſius.

u *Integri iuris.* ideſt non emancipatis.

x *Deminutione.* tertiæpartis forte.

y *Eos.* ſ. fratres emancipatos. Accurſius.

z *Cognatis.* ſ. anteponit. & ſic uocant̄ cū fratrib⁹, & agnatis & cognatis ulteriorib⁹ præferūt.

a *Eoſetiā.* non ſolū agnatos capite minutos. vt ſ

b *Tertio gradu.* ſ. cognationis.

Proximitatis nomine. Hoc proprio nomine cognatio naturalis ſignificat: nā que in ea ſola proximitas ſpectatur In ſuorū, in agnatorū ordine, non quis ſit p̄ximior, ſed quis ſu⁹, q̄ agnat⁹ ſpectatur: ac ſæpe fit ut proximiorē ſuis uel agnatas excludat §. reperitis §. ult. j. tit. p̄xi. Curaciu⁹.

c *Liberi.* ut ſ de hæredit. quæ ab inteſt. §. admonendi. ADDITIO. Dic, hodie immutatū eſt: vt habetur. C. de adop. l. penul. Angelus.

d *Eodem gradu.* ſ. tertio; puta cognationis.

e *Species eſt.* nam agnatio genus eſt. Conſanguinitas eſt illa quæ inter fratres tantū eſt, ut ff. de ſuis & legiti. l. ij. j. reſpo. & ſ. de leg. agna. ſucceſſio §. j.

f *Cognati ſunt ſibi.* ſic ff. eo. l. ſi ſpurius.

g *Itaque omnibus.* inter ſe, & cum matre: ut ff. vnde cog. l. hac parte.

h *Hoc loco.* iſte §. cōmunis eſt ad tot. iſtū titulū & illū. ſ. delegi. agnat. ſucceſ. ſic ſ. ti. j. §. fina.

i *Legitimis.* ſ. agnatis.

k *Proximitatis.* i. cognat.

l *Prætor.* caute tacet hic de iure ciuili. nam cognati de iure ciuili

m *Vſque ad ſextum.* imo uidetur quod uſque ad quintum tantum uocentur tam agnati quàm cognati: vt ff. de vetera. mil. ſuc. l. ij. §. fin. Sed reſpon. illa etiam in caſtrenſibus loquitur, hęc in aliis. Vel dic quod ibi ita erat de facto. ſ. quidā in quinto gradu. & ita factū narrat. ADDITIO. * Dic quod prima ſolutio probatur, & obſtat in duobus quo ad agnatos & cognatos: ſed ibi ſpeciale, quia ius priuilegiatum, quod non tranſit, ſicut ius commune. Ang.

n *Ex ſeptimo.* ſubaudi qui ſunt.

o *Natæ ue.* ſed nūquid ſunt alij in ſeptimo gradu? Rñ. multi & alij eſſe pñt: vt colligitur j. ti. j. §. ſexto. Itē & quare magis hi uocantur

Cō ſanguinitatis ius eſt ſpecies agnationis. Conſanguinitas eſt inter fratres tantum.

Poximitas.

* Hic colligi poteſt ex uerbis glo. ſ. quod non liceat ducere argumentū ab enūtiatiuis legis: quod ſæpe accidit. ut habetur in l. ex his C. de teſta. mili.

cantur quàm alij in ſeptimo gradu? Rñ, quia hi reſpiciunt inferius lineã trnſuerſalẽ, alij oẽs ſuperius. ut arg. ff. vnde libe. l. ſcripto in fi. Sed nunquid corrigiẽ hodie diſtinctio huius. §. per authenti. de hẽ. ab inteſt. §. j. colla. ix. vbi nulla inter agnatos differentia fit? P. dicit oẽs in infinitum ſuccedere, & ſic corrigi qđ hic dicitur. Nos oẽs vſq; ad decimũ gradum vocamus: non aũt trahim⁹ agnatos ad cognatos, cũ extẽdere ſucceſſionẽ debeamus, i. velimus: vt ĵ. de bonorum poſſeſſione. §. adhuc. ar. ϙ. C de pact. con. l. lege.[a] & in auth. de nup. §. deinceps. col. iiij. ADDITIO. Qđ dictũ eſt, patet in auth. in ſucceſſione C. de ſuis & le.

DE GRADIBVS cognationum.

Quoniã in ſuccedendo admittitur qui eſt proximior in gradu: ut comprehendatur quoto gradu quis ſit, ponitur iſte tit. Aretinus.

HOc loco. Iſte titulus diuidit̃ in plures partes. Primò cõtinuat materiam. Secũdò incipit dinumerare grad⁹, Tertiò dat vuã regulã gñalem in gradibus ad cognatos. Quarto ponit qũo numerẽt̃ gradus agnatorũ. Scđa ibi, Quare in. Tertia ibi, Hactẽn⁹. Quarta ibi, Agn.

a) Solu. ibi maior trahitur ad minorem: quia cõſtat partes in hoc tantũ conueniſſe. ad hoc ſatis conſtat de mente legis ſucceſſionẽ ampliare uolentis. Præterea cum tex. hodie vocet cognatos & agnatos: cõſtat eos cenſeri legitimos, & vt legitimos ſuccedere vſque ad decimũ gradu: ut hic, arg. ſupra e. in prin. Ange.

a *Neceſſarium*. ſed quid ad nos de his? Rñ. pp hæreditates q̃ per grad⁹ deferunt̃: & tutelas, & pp teſtimonia nõ dicenda: vt ff. e. de gradib. affi. l. iuriſconſultus.

b *Gadus*. quid ſit, dic vt ĵ. eo. §. hactenus.

c *Admonendi*. ſic. ff. eod. de gra. affin. l. j.

d *Aliam*. hæc ſuperflua videtur: ut ff. eo. l. ſtemmata. ϙ. Solu. ibi in directa linea tantum loquitur, hic in indirecta.

e *A ſecundo*. ſed quare non à primo? Rñ. cum ego patri meo ſim in vno gradu, & ipſe pater fratri meo ĩ alio: ſumus ergo in duob⁹ gradi, ego cũ fratre, facto aſcẽſu ad patrem quaſi p quendã gradũ: ut ff. eodem. l. iuriſconſult⁹, §. gradus. b ſed nullius ex tranſuerſo proximior fratre inuenit̃: ergo non poteſt inueniri primus grad⁹ à latere: vt hic, & ff. e. de gra. affi. l. j. in prĩ.

Cognatio tranſuerſalis quare non incipit à primo gradu.

b) In plano n. de iure ciuili nõ eſt gradus: & iterum à patre deſcendit ad filiũ & eſt ſecũdus gradus de iure aũt cano. non aſcenditur ad ſtipitẽ imò p ſalrus ẽt in linea plana fit computatio ut p Ange. hic. & infra. c. §. hactenus.

f *Pater, mater*. ſi pater eſt mihi in primo, & ego ſibi in alio primo: ergo ſumus in duobus? Rñ. nõ ſequitur. nam ſum ei in primo, ita ϙ in eodem, & inter me & ipſum vnum tm̃ gradum facimus ad ſimilitudinẽ feneſtræ: nam duæ colũnæ ex laterib. vnam faciunt feneſtram, tertia aũt adiecta fiet alia feneſtra. & ita in gradu perſona, adiecta etiam vna, deinceps facit gradum: vt ĵ. e. §. hactenus. ADDITIO. No. hãc gl. ϙ ad faciendũ vnũ gradũ primũ, nõ ſufficit ponere vnã pſonã, ſed duæ pſonæ primæ faciũt vnũ gradũ: quo primo gradu facto ex duab. perſonis, una quæque pſona ſola quæ poſtea adiũgit facit aliũ gradum, ad ſimilitudinem feneſtræ: qa neceſſario ad pficiẽdũ vnã feneſtrã requruntur duæ columnæ: poſtea vnaquæque columna ſuperaddita facit aliã feneſtram. Ang.

TITVLVS VI. DE GRADIBVS cognationum.

Quo huiuſce tituli perfectam notitiam, veramq; graduum cognitionem intus & in cute oculari quadã inſpectione aſſequaris, ad cuiuſdam arboris figurã quæ non ab re hic inſeritur, accurrito. Ad hęc ſi qđ ſit cognatio, quid gradus, qđ linea, qđ affinitas, ac pluriũ deniq; vocũ ſignificationes ſcire concupiſcas, amplißimus de gradibus affinitatis tractatus ex Pãdectarum triceſimo octauo libro decerptus, omnia egregiè tibi ſuppeditabit.

HOc loco neceſſariũ [a] eſt exponere quẽadmodũ grad[b] cognationis numerẽt̃. Quare in primis admonẽdi[c] ſumus, cognationẽ aliã ſupra numerari, aliã infra, aliã[d] ex trãſuerſo, q̃ ẽt à latere dicit̃. Superior cognatio ẽ parẽtũ, ĩferior liberorũ, ex tranſuerſo fratrũ, ſororumve, & eorũ qui quęve ex his generant̃: & conuenienter patrui, amitæ, auũculi, materteræ. Et ſuperior quidẽ & inferior cognatio à primo gradu incipit: at ea quæ ex trãſuerſo numeratur à ſcđo, [e]

Ponit perſonas primi gradus tã aſcendendo q̃ deſcendendo.

Primo gradu eſt ſupra, pater, mater: [f] infra filius, filia, [g]

Auus & aliæ pſonæ hic enumeratæ, ſunt in ſcđo gradu. Ar.

Secundo gradu ſupra auus, auia: infra nepos, neptis: ex tranſuerſo[h] frater, ſoror.

Proauus & aliæ perſonæ hic poſitæ, ſunt in tertio gradu cognationis. Angelus.

Tertio gradu ſupra proauus, proauia: infra pronepos, proneptis: ex tranſuerſo[i] fratris ſoror riſq; filius filia, & conuenienter patruus, amita, auũculus, materterа. Patruus[k] eſt frater patris, qui Græcè πατρῶος appellatur. qui apud Græcos μητρῶος dicit̃;

Auunculus eſt frater matris, & uterq; promiſcue θεῖος appellatur. Amitã eſt patris, ſoror, matertera vero matris ſoror utraq; promiſcue θεία appellatur uel apud quoſdam τίτθη.

Qui diſtat à ſtipite p tres pſonas uel gradus, tã in linea aſcẽdẽti q̃ deſcẽdẽti directo eſt in quarto gradu, ſed in linea trãſuerſali, ſi diſtat per duas perſonas. Are.

Quarto gradu ſupra abauus abauia: infra abnepos, abneptis: ex trãſuerſo fratris ſororiſq; nepos[l] neptis. & cõueniẽter patru⁹ magn⁹,[m] & amita magna, i. aui frater & ſoror, itẽ auũcul⁹ magnus,[n] & matertera magna, i. auiæ frater & ſoror cõſobrin⁹, cõſobrina, i. q̃ quæve ex fratrib⁹ p generãt̃ aut ſororib⁹. Sed qđ re ẽte cõſobrinos eos pprie dici putãt, q̃ ex duabus ſororibus pgenerãtur, quaſi cõſororinos: Eos uero q̃ ex duabus fratribus pgenerãt̃ pprie fratres patrueles uocari. Si aũt ex duob⁹ fratribus filiæ naſcũt̃, ſorores patrueles appellari. At eos q̃ ex fratre & ſorore pgenerãt̃, amitinos pprie dici putãt. Amitæ tuæ filij, cõſobrinũ te appellãt: tu illos amitinos.

Atauus & atnepos, & aliæ perſonę hic enumeratæ, ſũt in quinto gradu. Aretinus.

Quinto gradu ſupra atauus, atauia: infra arnepos. arneptis: ex tranſuerſo fratris ſororiſq; pnepos, proneptis; & conuenienter propatruus. proamita, i. proaui frater & ſoror, & proauuneulus & promatertera, i. proauiæ frater & ſoror. Item fratris patrueli uel ſororis patruelis, conſobrini & conſobrinæ, amitini & amitinæ filius, filia: [o] propior ſobrinus, [p] propior ſobrina: hi ſũt [q] patrui magni, amitæ magnæ; auunculi magni materteræ magnę filius filia,

Tritauus & aliæ perſonæ hic enumeratæ; ſunt in ſexto gradu.

Qui aliter intelligeret, arborem corrumperet.

q *Hi ſunt*. ſubaudi, in quinto gradu lineæ collateralium ex parte aſcendentium, ſcilicet filius patrui mei magni. & ſimilium: de quibus dicitur hic, & ff. eo. l. j. in fi. & l. ij.

Amitã dicitur quaſi à metertia. uel quia à patre meo amata ſit. nã plus ſoroles à fratribus q̃ fratres diligi ſolẽt Aegi. Pet.

g *Filius, filia*. q̃ licet multi ſint, oẽs tñ ſũt patrĩi primo: inter ſe autẽ in ſcđo: ut ff. de gra. affi. l. iuriſconſ. §. tranſeamus.

h *Ex tranſuerſo*. nunc de hoc gradu incipit: cũ nemo ex hoc ordine in primo gradu ĩuenitur. vt ff. eo. d. l. j. in prin.

i *Ex tranſuerſo*. no. caute q̃ ẽt illi qui ſunt ex tranſuerſo, diuidunt̃ in ſuperiorem & inferiorẽ lineã: & ſic reperies in ſequentibus gradibus, & quandoque in parẽtibus, vt ĵ. eo. §. quarto.

k *Patruus*. vnde verſ. Sunt patrui, patris fratres amitæque ſorores: Frater auũcul⁹ ẽ, ſoror eſt matertera matris.

l *Nepos*. hoc inferius reſpicit.

m *Patruus magnus*. hoc refertur ad ſuperiorẽ lineam tranſuerſalem.

n *Auunculus magnus*. hoc autem ϙſtat, q̃ qui eſt mei patris patruus, mihi erit magnus patru⁹: qui meæ matris auunculus eſt, mihi erit magn⁹ auunculus. Sed qđ ſi erat patruus matris meæ, uel auuncul⁹ mei patris? Rñ. Io. omnẽ illum mihi eſſe patruũ uel auunculũ magnũ q̃ eſt meo patri uel matri ſimplex: vt ff. eo. de gra. affin. l. iuriſconſultus. §. patruus. & C. de ſucc. edi. l. j. Sed Ro. ϙ.

o *Filius, filia*. iſti nominatiui regũt ſuperiores genitiuos ab illo ver. itẽ fratris &c. Et ſũt oẽs iſti in quinto gradu lineæ collateralis reſpectu deſcendentium.

p *Propior ſobrinus*. quaſi dicat, qui filius dicitur propior ſobrinus, & filia quæ dr̃ propior ſobrina. ADDITIO. Vel dic, & forte melius, ſenſum textualẽ eſſe, q̃ ppior ſobrinus, & propior ſobrina ſũt in qn to gradu. Et qui ſint tales, declarat textus ſubiungens, Hi ſunt patrui &c. Eſt enim propior ſobrinus, filius patrui magni, uel amitæ magnæ. & idem dicas de propiore ſobrina, q̃ ſcilicet ſit filia &c. vt clare patet in arbore.

Hic dicunt Nic. & Ang. q̃ filius fratris dicitur nepos, per hunc tex. & in l. perfecta. C. de cõ. quę ſub mo. ſed hi textus nihil faciunt. dicit tamen Dy. q̃ proprie capitur nepos pro filio filij: quandoque & impprie pro filio fratris: ut in glo. 1. & in l. auunculo. ff. de donat. cau. mor. tex. in x. coll. quia mod. i ſeu. §. ſimiliter. Auguſtus Cæſar is nepos ex ſorore dictũ eſt. Aegid. Perut.

propius.

propius.

Propior ſobrinus.

Gene-

a) Ita sic in directa linea ascendentium & descēdētium non est differētia: quia utroque iure siue personæ de quibus agitur distāt æqualiter quoto gradu distant inter se & inæqualiter toto gradu distant, quoto distat remotior. b) Ipsi enī incipiunt à persona ex qua descendunt illi de quorum gradu agitur. Sed de iure ciuili incipimus ab uno ex istis de quibus agitur, extendendo ad stipitē, & ab eo iterum descendēdo ad alium & quoto gradu distat remotior. toto gradu distant inter se ut hic per doct.

a *Generata.* Hoc est uerum. si una ab una nōsi plures ab una. ut ff. e. l. iurisconsul. §. transeamus. & hoc est uerum ex omni ordine graduum sm nos. a Sed secundum canones ex latere transuerso aliud est. nā quem nos dicimus in secūdo, ipsi dicunt in primo: & quem nos in quarto, ipsi in secundo: & sic de singulis: vt in Decret. xxxv. quæst. v. cap. ij. Sed fuit eorum cōsideratio bona propter matrimonia: b nostra etiā bona propter hērditates quæ per gradus deferuntur: ut infra de bonorū poss. sec. § quos autem. & ff. eod. l. iurisconsultus in princ. ADDITIO. Idem in statutis, & pactis, vbi de pacto non agitur, secundum Ange. Hic no. hanc glossam, quæ allegatur quotidiē, ꝙ in ꝙcernentibus peccatum prꝙualet ius cano. etiā in terris imperij: & ecō tra in non concernenti bus peccatum præualet ius ciuile etiā in terris ecclesiæ, ut per Angelum hic.

b *Adiicit.* hic potest colligi definitio gradus, ut dicatur: Gradus est numeratio singularū personarū cognitione uel affinitate sibi coniunctarum, quoto gradu vna persona distat ab altera, optime indicans. Dictus quasi lapideus gradus: vt ff. eod. l. iurisconsultus §. gradus. Accursius. ADDITIO. Gradus secundum doctores aliter definitur. Gradus est distantia unius personæ ab alia in linea ꝙ sanguinitatis. Vel est habitudo distantium personarum, qua cognoscit quota agnationis uel cognationis seu affinitatis distantia.

c *Longe facilius sit.* propter duas rationes: & quia ultra trinepotem uel tritauum vocabula non inueniunt specialia: sed superiores & inferiores vocant. vt. ff. e. l. fi. §. parentes, & hoc, quia sunt plura negotia, q̄ uocabula: ut ff. de prꝙscrip. uerbis. l. iiij.

Sexto gradu supra tritauus, tritauia: infra trinepos, trineptis: ex transuerso fratris sororisque abnepos, abneptis: & conuenienter abpatruus, abamita, i. abaui frater & soror: abauuncu lus, abmatertera, idest abauiæ frater & soror. Item sobrini sobinæque, idest qui quæve ex fratribus uel sororibus patruelibus uel consobrinis uel amitinis progenerantur.

Vnica psona adiecta alteri per sonæ per carnis propagationē, facit gradum tam in cognatis, quàm in agnatis. Aretinus.

Hacten⁹ ostēdisse sufficiat quē admodum gradus cognationis numerentur. Namque ex his palam est intelligere quemadmodum ulteriores quoque gradus numerare debeamus: quippe semper generata a persona

Sed usque ad quē numerabimus? Respon. vsq; ad vij. cognatorum, & usq; ad x. agnatorum, ut ff. eo. l. non facile. & ē. tit. j. §. fi. nisi ratione demonstrandi uellemus ulterius numerare, non utilitatis, licet decretistæ hic aliter dicant. ADDITIO. No. ꝙ decretistæ contrarium dicunt solum in collaterali linea: non autem in directa. ut supra dixi. Si uis ergo scire de duobus agnatis quoto gradu distant de iure ciuili: incipe ab uno, & computa ab illo descendendo ad personam mediam, ex qua omnes descendunt: & postea descende ab illa usque ad aliam quā uis computare: & apparebit quoto gradu sit. Sed de iure canonico incipias; à psona ex qua descendunt personæ de quarum gradu agitur. verbi gratia, uis scire quoto gradu sunt filij duorum fratrum de iure canonico? incipe ab auo, & fac vnum gradum abiicit: b ut longe facilius c sit respondere quoto quisque gradu d sit, quàm propria cognationis appellatione quēquam denotare.

In gradibus agnationis & cognationis similis est cōputatio. Et quia facilius ostenditur res ad oculum corporalem, quàm intellectualem: ideo necessarium est hic arborem consanguinitatis inscribi. Aretinus.

Agnationis quoque grad⁹ eo dem modo e numerantur.

Sed cū magis veritas oculata fide, quā per aures f animis hominum infigatur: ideo necessarium duximus, post enarrationē graduū, eos etiā præsenti libro inscribi: quatenus possint & auribus & oculorū inspectione adolescentes perfectissimam graduum doctrinam adipisci. § †

ad filium: & de filio ad nepotem ex alio fratre, qui similiter est in secundo gradu. unde quoto gradu quilibet distat à stipite, tali gradu sunt inter se: remotior autem addit gradum, ut in cap. sedem. xxx. quæst. j. Angelus.

d *Quoto gradu.* s. octauo uel decimo.

† Debemus dare doctrinā per modū magis facilem. Aeg. Por.

c *Eodem modo.* s. adiecta persona.

f *Per aures.* Vnde Horati⁹ i arte poetica. Segni⁹ irritāt animos demissa p aures, Quā q̄ sūt oculis subiecta fidelibus Certior. aure arbiter est oculus: & ut ait Candaules in Herodoto, Magis incredulæ sunt hominibus aures, quàm oculi. Aegid. Per.

g *Adipisci.* Vnde quidam habent hic arborem. Accursius. ADDITIO. Et in rei ueritate debet esse, cum textus & glossa illam requirant.

COGNA-

COGNATIONIS SPIRITVALIS ſtudioſiſſimis quibuſcunque, præſertim eccleſiaſticis, apta & utilis materia.

CHriſtophorus Porc⁹ iuris utriuſq; profeſſor acutiſſim⁹, qa difficultates aliquas circa cognationis ſpiritualis materiam hic luculenter tractauit: ei⁹ mẽtem uerbis non mutatis referre nõ erit abſonũ, neque à propoſito alienum, quæ uerba talia ſunt.

Quæritur an ratione cognatonis ſpiritualis matrimonium impediatur? Circa quem articulum dicite breuiter, ꝙ inter compatrem & commatrem impedit matrimonium: ac etiam inter patrem ſpiritualem & filiam ſuſceptã ex ſacro fonte. & hoc ſi iſta cognatio ſpiritualis fuerit cauſata ſiue per ſanctum baptiſma, ſiue per ſantum chriſma. xxx.q.4.c ſi quis unus.

Additæ prædictis, ꝙ ſi maritus & uxor tenuerint aliquẽ uel aliquam ad baptiſmum vel chriſma, quilibet eorum efficit cõpater, uel cõmater. d. c. ſi quis unus. & hoc uerum quando tẽpore cognationis ſpiritualis ꝙtractæ, cõſtabat inter eos matrimonium: ſecus ſi ex poſt facto fuerit cõtractũ. c. Martin⁹ Bertã extra de cog. ſpiri. t cum ſua gl. Ecõtra autem ſi tenueris ad ſacrum chriſma vel ſanctum baptiſma filium uel filiam meam B ex alia muliere quàm uxore, non efficitur tibi cõmater. c. qui ſpiritualem. xxx. q. iiij. Ratio: quia in contrahenda cognatione ſpirituali maritus & vxor copulant ſibi actiones, & nõ paſſiones. Quod igitur agit unus coniugum, intelligitur alius agere: quia ſunt duo in carne vna. d. c. ſi quis unus in fine.

Sed quid ſi fornicator teneat aliquẽ ad ſacrũ baptiſma, an ꝙcubina efficiat cõmater? Videretur ꝙ ſic. Nã ſicut uxor hoc caſu ideo efficitur cõmater, quia eſt eadem caro cum marito. d. c. ſi quis unus. ita de ꝙcubina: quia qui adhæret meretrici, vnum corpus efficit cũ ea. xxxij. quæſt. iiij. c. in eo. A lij ibi tenuerunt ꝙrium, quorum ſnĩa magis placet. quia abſurde dictũ uideretur ꝙ ſpiritualitas ſuper re improbata cauſaretur: ex utraque ſcriptura, & hominũ opinione. Non obſtat, ꝙ concubina & fornicator dicantur duo in carne vna: quia illa uerba exponuntur, i. duo conueniunt in eodem opere carnali. & ita exponit in gl. in d. c. in eo. Sed an uxore mortua, potero mihi C copulare eam quę fuit ſibi commater ante matrimoniũ? Dicite ꝙ ſic. cap. poſt uxoris obitũ. xxx. quæſt. iiij. Sed quid de filiis duorum compatrum: an poterũt ſimul matrimonio copulari? Dicite, ꝙ ſic. ſiue nati fuerint ante cõpaternitatem, ſiue poſt dũmodo matrimonium non ꝙtrahat cum eo uel cum ea, per quorum alterum deuentum fuit ad compaternitatem. ca. j. & c. ſuper eo. extra de cogna. ſpirit. Chriſtophorus Porcus iuris vtriuſque doctor acutiſſimus.

Nota pro ampliori & faciliori intelligeutia huius materiæ, ꝙ cognatio ſpiritualis, quæ impedit matrimonium contrahẽdum, & dirimit poſt contractum, oritur ex datione duorum ſacramentorum dumtaxat: quæ ſunt baptiſmus, & confirmatio: non autem ex aliorum datione ſeu miniſtratione. patet in c. fina. de cog. ſpirit. libr. vj. Ratio eſt, quia in baptiſmo renaſcimur: & chriſmatio frontis ipſum confirmat: quod non eſt in aliis ſacramentis Ioan. And. in d. c. fi.

Nota ulteri⁹, ꝙ ex hac cõgnatione. xx. ſũt cas⁹ prohibiti, ſ. x. rõne baptiſmi, & x. rõne confirmationis. Rõne. n. baptiſmi ꝙhitur cognatio ſpirirualis impediens & dirimens: ut dictũ eſt.

Primo inter has perſonas.

Baptizatum, & baptizantem.
Baptizatum, & uxorem baptizantis prius cognitam:
Baptizatum, & filios baptizantis:
Parentes baptizati, & baptizantem.
Parentes baptizati, & uxorem baptizantis prius cognitam.

Secundo inter has perſonas, uidelicet inter.

Baptizatum, & ſuſcipientem.
Baptizatum, & uxorem ſuſcipientis prius cognitam.
Baptizatum, & filios ſuſcipientis:
Parentes baptizati, & ſuſcipientem:
Parentes baptizati, & uxore ſuſcipientis prius cognitam.

Ecce decem cas⁹ prohibiti rõne baptiſmi. Totidem in ꝙfirmatione reperies: in qua ſunt confirmatus, confirmans, & tenens ante confirmationem, qui ſcilicet ponit faſciolam ſupra, A frontem poſt confirmationem epiſcopalem. De hoc uide textum cum gloſſa in capitulo primo de cognatione ſpirituali lib. vj. Iſta clariſſime referantur per carmina ſequentia:

Spiritualis ab his cognatio ſit ſacramentis:
Quæ ſunt baptiſmus, ac confirmatio frontis.
Perſonaſque decem connectit quodlibet horum.
Baptizans, huius vxor, ſi cognita primo:
Ac eius nati ſunt albuto ſociati:
Cum conſorte tori baptizans atque parentes.
Fonte ſacro loti, ſunt tali ſune ligati.
Baptizans, & ſuſcipiens hic æquiparantur.
In confirmato totidem reperire licebit.

Hæc nota diligenter, quia ſingularia ſunt, & plurimum utilia: nec eſt plures caſus reperire qui matrimonium dirimant.

QVæritur ad propoſitum materiæ præſentis de quæſtione quotidiana & apud uulgares ſatis dubia. Pone ꝙ duo uel plures tenent aliquem in baptiſmo: nunquid iſti inter ſe efficiuntur compatres? Innocentius (& bene) dicit quod non: vnde poſſunt adinuicem cõtrahere matrimonium. Nam quemadmodum cõpatres carnales, ut concubinarius & concubina non prohibentur matrimonium contrahere: ut in c. tanta. extra qui filij ſint legi. ita & iſti qui ſunt compatres ſpirituales reſpectu baptizati, non debent prohiberi contrahere matrimonium. Et pro hoc facit tex. & ibi gloſ in cap. fina. xxx. quæſt. iiij. ubi dicit quod maritus & uxor non debent aliquem ſimul de ſacro fonte leuare, ne infamentur de facto. nam uulgares exiſtimant illos eſſe compatres. Hæc ſunt uerba Abbatis Siculi. in. c. Martinus, extra de cogna. ſpiri. De hoc in ſummula pauperum.

Vnde uerſus.

Maſculus & mulier puerum de fonte leuantes,
Legitime iungi poterunt: nec ſunt prohibendi.

Quæritur ulterius: Pone quod tenui aliquam puellam in baptiſmo: uolo contrahere cum eius ſorore, an poſſim? Dicendum quòd ſic, pater enim ſpiritualis ſi copuletur ſorori filiæ, ſpiritualis, bene tenet matrimonium. xxx. quæſt. iij. c. vlt.

Vnde uerſus.

Doco meæ natæ germanam ſpiritualis.

Quæritur inſuper: Pone quod fili⁹ me⁹ tenuit in ſacris fontib⁹ puellam. uolo cum illa puella poſtquam ad annos nubiles puenit, ꝙhere. an li ceat? Dic ꝙ ſic. Poteſt enim pater ſumere filiam ſpiritualem filij ſui carnalis: quia licet cognatio ſpiritualis de patre ad filios deſeendat: vt. c. j. & c. ſuper eo. extra de cogna. ſpiri non tamen aſcendit de filiis ad patrem, cum iure cautum non reperiatur: & edictum de matrimonio prohibitoriũ eſt: adeo quod cuilibet licet contrahere, niſi expreſſe prohibeat. c. cum apud. extra de ſponſa. & matrimo. Hoc notat Ioannes Teuthonicus gloſſator decre. in. c. fi. xxx. quæſt. iij. Hoc idem recitat & approbat Ioannes And. in c. j. de cogna. ſpiri. lib. vj.

Vnde uerſus.

Eſſe mei nati coniunx, mihi ſpiritualis,
Filia legitime poterit.
Deſcendunt, & non aſcendunt talia uincla.

Multo plura de huiuſmodi materia poſſent adduci: ſed ꝓ nũc D hæc ſufficiant. Si tamen vis uidere an per procuratorem talis cognatio ſpiritualis poſſit contra hi, recurras ad Bartolum in l. Gallus. §. forſitã. ff. de libe. & poſthu. ad Angelum Aretinum in §. illud. inſti. de nupt. ad Ioan. And. in regula, Poteſt quis ꝓ alium de regu. iur. in vj. & ad Panor. in c. ueniens. extra de cogn. ſpiri. Deciſionem tamen communem & magis approbatam potes notare per uerſus ſequentes, in quibus patet, quod licet matrimonium per procuratorem poſſit contrahi. c. fi. de procura. lib. vj. non tamen cognatio ſpiritualis.

Vnde verſus.

Procurator habet nodos uincire iugales;
Non tamen hos nexus domino dat ſpirituales.

DEO GRATIAS.

Arboris ciuilis decimum ad gradum descendentis peculiaris declaratio.

GRadus, lineæ & ꝙsanguinitatis definitionibus omissis, sciendum ꝙ numeratio punctorum qui sunt in cellulis, est numeratio graduum habito respectu ad cellulam vacuam: à quo omnes sumunt nomẽ, exceptis his quæ per genitiuum nominantur. Hanc. Ioan. And. nomine sui Bideli Petrucium uult uocari. Puncti qui superiores sunt, computationem iuris cano. denotant. Illi autẽ qui inferiorem locum retinent, computationem ciuilis iuris exprimunt: quod canonico subesse ipsa graduum situatio declarat. Ex prædicta computatione si diligenter inspicitur, apparet quod in ascendentium & descendentium numeratione ius utrunque concordat, quia in eis persona addita personæ per carnis propagationem, gradum adducit. Vt autem hæc arbor cunctis innotescat, notandæ sunt tres regulę.

Prima, Ascendentium & descendentium quot sunt personæ, de quibus quæritur: computatis intermediis, vna dempta, tot sunt gradus inter eas. Verbi gratia, Abauus distat à Petrucio quatuor gradibus: & sic de aliis.

Secunda (secundum ius ciuile, cuius tantum gratia hæc arbor fuit hic impressa) talis est: Collateralium in linea æquali quoto gradu quis distat à communi stipite, toto duplicato distant inter se, uel sibi attinent: vt P. & pronepos propatrui distant. viij. gradibus, cum abauum stipitem facis. Namsecundum leges quælibet persona gradum facit in collateralibus: vnde duo fratres duos efficiunt gradus.

Tertia collateralium in linea inæquali quot sunt ꝑsonæ, stipite dempto, tot sunt gradus. vnde P. distat à ꝑpatruo ꝙnque gradibus, ab eius filio, sex: & sic de aliis. Non inutile forsitan iudicabitur, si aliquid de computationis diuersitate inter ius ciuile & canoni. subiunxerim⁹. In legibus ob nihil aliud ipsa graduum mentio facta est, nisi vt hæreditas uel successio ab una ad alteram personam inter consanguineos deferatur. In canonibus verò ob hoc progenies computatur, ut apte monstretẽ usque ad quotam generationem à ꝙsanguineorum nuptiis sit abstinendũ. Hac ergo de causa, quia hæreditates nequeunt deferri nisi de una ad alterã ꝑsonam: idcirco curauit secularis Imperat. in singulis personis singulos perficere gradus. Quia uerò nuptiæ sine duabus nõ ualent fieri ꝑsonis, ideo sacri canones duas in uno gradu ꝙstituere ꝑsonas. Hæc habentur plene. c. ij. xxxv. quęst. v. & ferme per totam illam quęstionẽ. Et hoc idẽ not. hic Christoph. Porc. in ver. circa primum. ibi, secunda differentia. & Io. Andreas in declaratione huius arboris.

Christophori Porci in arborem & ipsius intelligentiam quæstiones plurimum vtiles.

PRo declaratione iuris cano. & ciuil. & etiam intelligentia huius materiæ, & eorum quæ pertinẽt ad illam, quædã uidenda sunt. Primò qualitet fiat dinumeratio graduum de iure ciui. & de iure cano. secũdum utriusque iuris rõnum diuersitatem. Secundò vsque ad quem gradum deferunt hæreditates & tutelæ. Tertio usque ad quem gradum copula matrimonialis impediatur. Quarto usque ad quem gradum possit papa dispensare.

Circa primum dicite, ꝙ quo ad lineã ascendentem nulla est differentia inter ius ciui. & ius cano. Vtroque. n. iure pater & mater sunt in primo gradu ascendentium: & similiter filius & filia descendentium: & sic ꝫ in infinitum: quia in dinumeratione graduum in linea ascendentium & descendentium, vtrumque ius habuit respectũ ad stipitem, s. ad primum parentem: ut hic, cum glo. xxxv. q. v. ad sedem in linea transuersali inter ius ciuile & ius can. duplex est differentia. Prima quia iure ciuili frater & soror sunt in secundo gradu, iure canonico sunt in primo. Ratio differentię sumitur ex regula iuris ciuilis, quæ dicit ꝙ unaquęq; persona adiecta nouum gradum generat, ut hic, in ver. hacten⁹. Vnde cũ ego sim in primo gradu patrj meo: si nascatur mihi frater uel soror, ex generatione hui⁹ personæ causatur nouus gradus: & consequẽter appellatur in secundo. Sed iure cano. ideo appellaẽ in primo, qa ius canoni cũ non ꝙsiderauit dinumerationẽ graduum in linea trãsuersali habitò respectu ad stipitẽ, i. cõmunem parentẽ: sed ꝙsiderauit ꝙ duo fratres & duę sorores tribuũt initio lineæ transuersali. & ideo in primo gradu illius lineæ illos ꝙstituit. Secũda differentia est, qa iure ciuili regula traditẽ, ꝙ in linea transuersali sola persona adiecta nouum gradum facit, ut hic. Iure aũt canonico pro regula traditẽ, ꝙ ad causandum nouum gradũ duę personæ requiranẽ, dicto. c. ad sedem Ratio differentiæ, qa ius canonicum dinumerat grad⁹ rõne copulæ matrimonialis. vnde sicut ad causandum copulã matrimonialem requiritur cõcursus duarum personarum, ita ad causandum gradũ quo ad eam. Sed ius ciuile dinumerat gradus quo ad hr̃ditates & tutelas. unde cum tutela & hæreditas deferanẽ de una persona in aliam: nil mirum si unaquæque persona generat nouum gradum. Ista fuit ratio posita in d. c. ad sedem.

A Quo igitur ad inhibẽdam vel permittendam copulam matrimonialem, dinumerabuntur gradus secundum ius canonicum: quo autem ad tutelas & hæreditates deferendas, connumerabuntur secundum ius ciuile.

Circa secundum dicite, quod usque ad decimum gradum deferuntur hæreditates & tutelæ: ut uidistis supra titu. j §. fina. cum sua gloss. & supra de capitis demi. §. fi. & de legiti. agna. tute. in textu & in ꝓlla.

Matrimonium vsq; ad quem gradũ ꝓhibetur.

Circa tertiũ dicite, ꝙ olim erat prohibita copula matrimonialis usq; ad septimũ gradũ agnationis uel cognationis inclusiue: hodie aũt est ꝓhibita vsque ad quartum gradum inclusiue, dinumeratione facta fm ius cano. c. non debet. extra de cõsang. & affi. Sed dubitatur. Pone ꝙ vn⁹ sit in quinto gradu trãsuersalium, alius sit in quarto: an impediatur copula matrimonialis? Si inspiciamus personam existentem in quarto gradu, illa impeditur. Si inspiciamus personam existentem in quinto gradu, permittitur. Dicite quod copula est permittenda: quia quoto gradu remotior distat à stipite, eodem gradu distat à B quolibet descendente. c. fi. extra de ꝙsangui. & adfi. Illud tamẽ est palam, quod inter ascẽdentes & descendentes est prohibita copula matrimonialis in infinitum. vnde si Adam viueret, uxorem habere non posset. §. inter eas. & ibi glo. s. de nuptiis.

Sed quid de gradu adfinitatis? Dicite quod licet olim ratione adfinitatis esset prohibita usque ad tertium genus, ut aliqui dixere: ueritas tamen hodie est, quod solum prohibetur quo ad genus primum: vt no. gl. iij. in c. non debet, extra de consangui. & adfinit.

Adfinitas an contrahatur ex coitu illicito.

Sed nunquid per coniunctionem illicitam causatur adfinitas? In hoc articulo non parcam in totũ verecundiæ. Archid. xxxv. q. iij. c. extraordinaria. dixit per hãc dissolui matrimoniũ & in hoc bene: sed non causari adfinitatem, propterea, quia adfinitas est regularitas personarum ex nuptiis descendentium l. nõ facile. §. adfines ff. de gradibus. vbi ergo nõ sunt nuptiæ, ibi non causatur adfinitas. Sed glo. tenuit contrarium in §. adfinitatis supra de nup, quæ communiter comprobatur per cap. tuæ. & per cap. Iordanæ. & per cap. discretionem. extra de eo q cogno. consangui. vxo. suæ. Stat igitur cõclusio, quod per illicitam coniunctionem ꝙtrahit adfinitas. Sed quid si quis nõ intrauit clausura vuluæ, in circuitu tamen palpitauit, uel feras reserauit, sed opus non expleuit: an contrahatur adfinitas? gl. in d. c. extraordinaria, dicit ꝙ non. Item dicit illud, ꝙ non dico. Dicit Inn. quod ad causandum adfinitatem, requiritur cõcur C sus utriusque sanguinis. Sed tñ causa euitãdi peccata, ius canonicũ & sancta mater Ecclesia in dubio præsumunt ex copula concursum vtriusque sanguinis maris & fœminæ interuenisse. c. iuuenis. extra de sponsa. Addite prædictis, quod si aliquis promiserit alicui illam accipere in uxorem, postmodum habeat copulam cum ea sine aliis uerbis, intelligitur ualidum matrimoniũ extitisse contractum: nec cum alia contrahere posset, sed matrimonium postea cum alia contractum, esset dissoluendum. c. is qui fidem. extra de sponsa.

Circa quartum dicite breuiter, ꝙ in gradu ascendentium & descẽdentiũ nõ posset papa dispensare vt copula matrimonialis ꝙtrahaẽ. Non. n. posset papa dispensare quod filia patri copularetur. Itẽ nec in linea transuersali in gradu primo. vnde non posset papa dispensare quod fratri soror nubat. Itẽ nec in gradu secundo linea existente inæquali. vnde non posset dispensare ꝙ neptis patruo nuberet, vel auunculo. In linea uero æquali bene posset dispensare vt consanguinea consanguineo copularetur. & ita communiter ꝙcluditur in capitu. literas. extra de restitutio. spoliato. facit capitu. gaudemus. extra de diuor. D

Matrimoniũ semel contractũ an possit per papã dissolui.

Sed an papa possit dispensare vt matrimoniũ semel ꝙctum dissoluatur? Dicite breuiter, aut matrimonium fuit per copulam carnalem consummatum, aut non. priore casu non põt, posteriore autem sic: quia primo casu effecti fuere duo in carne vna: secundo vero non. Item quia matrimonium consummatum sortitur naturam ex constitutione diuina, contra quã nõ potest papa dispensare. cap. proposuit. & ibi, supra ius. extra de cõcess. præbend. sed matrimonium non consummatũ sortitur naturam ex constitutione Ecclesiæ, contra quam papa bene potest dispensare. Ista est glossa ordinaria in capit. ex publico. extra de conuer. coniuga. in gloss. fin.

Sed nunquid maritus & uxor pñt se separare? Dicite, aut copula non est subsecuta: & tunc quilibet eorũ altero inuito põt separare matrimoniũ p ingressum religionis. sec⁹ si copula fuerit subsecuta: nisi vterque concordauerit ꝙ vterque pariter intret religionẽ vel alter q remanet in seculo, sit talis conditionis & qualitatis, ꝙ nulla suspicio fornicationis sinistra sit contra eum. vt quia sit ętate confectus. c. quidam. c. verum. c. vxoratus. &, c. cum sis præditus. extra de conuersio. coniugato.

DE

DE SERVILI COGNATIONE.

Continuatio. *Quia supra de cognatione & successione cognatorum liberæ conditionis dictum est: nunc quia naturali iure inspecto inter seruos etiam cadit cognatio: et dubitari posset, an inter seruos ēt esset successio: ideo de seruili cognatione merito subdit. Nec obstat quòd illū inter titulū de succes. cognato. & istum sit titulus intermedius de gradib. quia ex quo pertinet ad materiā horū titulorū, cōtinuatio non uitiatur. l. reos. §. fi. di gestis de duobus reis. Por c.*

Diuisio. *Illud certum.*] Totus iste titulus diuiditur ī tres partes. Primò ponit vtrū serui habeāt i⁹ cognationis ꝙctæ ī seruitute. Secūd. infert ex rōnib. ꝓpositis, uidelicet ꝙ nō semp sequit ꝙ qui prior est in gradu, potior sit in iure. Tertiò illa ineli⁹ declarat. Secunda ibi, Repetitis. Tertia ibi, Amotis.

Casvs. Dñe, iā video ꝙ uos vultis tractare de seruili cognatione, & specialem tractatum facere. Nā uos dixistis mihi ś. iij. titu. de succes. cogna. circa quos, ī bonorū poss. vnde cogn. quā ꝓtor proximis agnatis pollicet, sola naturalis cā spectatur: nū qd igitur cognati ī statu seruili cōcepti & nati, & postea mañumissi, ꝓ bonorū posse. unde cogna. ī tertio ordine, cā naturali īspecta sibi inuicē poterunt succedere? Ad hoc rñdet Iustinianus ꝙ nō. illud. n. certū est, eandē partē edicti ꝓtoris, qua bonorū poss. iure cogna. ꝓmittit, ad seruiles cognatiōes antiquit⁹ nō ꝓtinere. Nec. n. ulla antiqua lege talis cognatio, quo ad onus tutelæ, uel ad cætera onera ciuilia cōputabat. unde uisum erat hm̄oi cogn. seruilē quoad emolumentū succes. non computari: nec quo ad onera cōputabatur. & hæc usque ad nostra ꝓa ita obtinebant: sed nos per constitutionē nostrā, quā pro iure patro. fecimus (quod quidē ius patro. usque ad tp̄s nostrum satis obscurum atque nube plenū, & undiq; confusum fuerat) & hoc suggerēte humanitate statuimus, vt si quis in consortio seruili constitutus, ex libera vel seruilis conditionis muliere liberum uel liberos habuerit, uel econuerso mulier serua ex libero uel seruo liberos cuiuscunque sexus habuerit, & tandem parentibus & liberis ex seruili uentre natis ad libertatem perueniētibus, uel dum forte ipsæ mulieres liberæ erāt, & ita liberi ab illis nati ingenui, & postea patres qui hm̄oi liberos in seruili statu procreauerint, ad libertatem peruenerint. statuimus dico in omnibus his casibus, ut oēs hi liberi ad successionē patris uel matris ab intestato admittantur: iure patro. in hac parte penitus sopito. Nam hos liberos non solum in parentum suorū successionem, sed ēt parentes in liberorum mutuam successionem auctoritate prædictæ constōnis nostræ spāliter ꝓcamus. & hoc obtinere statuimus, siue hm̄oi liberi ex seruili matre nati, postea manumissi soli fuerint, siue cum alijs, qui post libertatem parentum cōcepti & nati, ad successionem uocētur: siue ex eodem patre: uel eadem matre: siue ex alijs nuptijs procreati fuerint. & hoc statuimus ad similitudinem eorum qui ex iustis nuptijs procreantur. Et hæc dicuntur usque ad illum. §. repetitis itaq;. Cætera plana sunt vsq; ad finē tit. quia non potest casus poni nisi secundum quod litera iacet. hoc dicit. Franc. de Aretio.

a *Illud.* aliàs est hic Rubrica de seruili cognatione, aliàs non. A Accursius.

b *Edicti.* Sunt enim quatuor partes successionis ab intestato: ut ff. quis ord. in bo. pos. ser. l. j.

TITVLVS VII.
DE SERVILI cognatione.

Cognationem seruilem, id est sanguinis necessitudinem, quā seruorū filij cum parentibus habēt, antiqua iura nō adiuuabāt: hodie autē serui nati, & deinde manumissi, nō modo parentib⁹ etiam libertate donatis ex intestato succedunt, & parentes eis, sed etiā sibi inuicem, & cum reliquis fratribus ex legitimis nuptijs, atque in libertate procreatis ad successionem vocantur. B

ILlud[a] certum est, ad seruiles cognationes illam partem edicti[b] qua proximitatis[c] nomine bonorū possessio permittitur: non pertinere.[d] nam nec[†] ulla antiqua lege talis cognatio computabatur.[e] Sed nostra cōstitutio ne quam pro iure patronatus fecimus (quod ius usque ad nostra tempora[f] satis obscurū atque nube plenum, & undique cōfusum fuerat,) & hoc humanitate suggerente concessimus: C vt si quis in seruili cōstitutus cō sortio, liberū uel liberos habuerit, siue ex libera, siue ex seruilis conditionis muliere: uel contrà serua mulier ex libero uel seruo habuerit liberos cuiuscunque sexus & ad libertatē his[g] peruenientibus, hi qui ex seruili vētre nati sunt, libertatem meruerint: vel dum mulieres libertæ erāt, ipsi[h] in seruitute[i] eos habuerint, & postea ad libertatem peruenerint:[k] ut hi omnes ad successionem patris uel matris veniāt,[l] patronatus iure in hac parte sopito. Hos enim liberos non solum in suorum parentum successionem, sed etiā alterum in alterius successionem[m] mutuam uocauimus, ex illa lege[n] specialiter eos uocātes: siue soli inueniantur ꝙ in seruitute nati, & postea manumissi sunt: siue vnà cū alijs, qui post libertatem parentum cōcepti sunt: siue ex eodem patre, vel eadem matre, siue ex alijs qualicunque copulatione nati sunt ad similitudinem eorum qui ex iustis nuptijs procreati sunt.

Cum de intestatorum successione agitur, liberorū prima hr̄ ratio: qui etiā si gradus sint remotioris, quoscunque ascendentes & agnatos quantumuis proximiores excludunt.

Repetitis[o] itaque omnibus quæ iam tradidimus,[p] apparet non semper eos qui parem gradum cognationis obtinēt, pariter uocari: eoq; ampli⁹, ne eum qdē ꝙ proximior sit cognatus, semper potiorem esse. Cum. n. prima cā sit suorū hæredum, & eorū quos inter suos hęredes enumerauim⁹:[q] apparet ꝓnepotē vel abnepotē defuncti potiorem esse Sabino, quia ille ex filio, hic ex nepote defuncto originem ducit. Et ideo si filius & nepos simul ad successionem auoli uocentur, filium admitti, nepotem repelli. Quod si filius ante patrem mortuus sit, aut exheredatus, nepos ex eo admittitur. Quod si nepos & pronepos simul supersint, nepos admittitur, pronepos repellitur. Quod si nepos ante auum mortuus sit, aut exheredatus, pronepos admittitur. Et hæc quidem successio ordinem gradus habet. Amotis autem omnibus qui priorem gradum possident, ad sequentem transitur. Et si plures sint eiusdem gradus heredes, in capita dividitur hereditas. Nec interest, quo quisque tempore defuncto heres extiterit, sed sufficit uno tempore aliquem heredem fuisse, ut ei hereditas quæsita esse uideatur. Et ideo si quis heredem instituerit, & is antequam hereditatem adeat, decesserit, & ipse heredem instituerit, & ille antequam hereditatem adeat, decesserit, tertius heres primi testatoris hereditatem ex substitutione adeundo fit eius qui secundo loco heres extitit. Et ideo si tertius adierit, secundi quidem hereditas ad eius heredem transmittitur, primi autem ad eum qui substitutus fuerit secundo heredi. Si quis autem ex substitutione heres extiterit, & ante aditam hereditatem decesserit, nihil ad heredem suum transmittit. Et ideo si substitutus secundo heredi decesserit, & ille antequam hereditatem adeat, decesserit, nihil ad tertium heredem transmittitur. Et hæc quidem de his qui testamento heredes instituti sunt. Ab intestato autem heredes fiunt primo quidem sui heredes, deinde consanguinei, deinde gentiles. Et ideo si quis intestatus decesserit, & filium & nepotem reliquerit, filius ad hereditatem admittitur, nepos repellitur

a *Fuerit.* hoc subdiuididitur.
b *Ex fœmineo sexu.* qui tamen cũ deminutione tertiæ partis succedit huius legis tempore supra de hærc. quæ ab intest. §.itẽ A uetustas uersi, diui. hodie sine deminutione: ut in authen. de triente & semis.§.nec non.colla j.
c *Amotis.* id est cessantibus suis. fallit adhuc hæc regula, qui prior ẽ in gradu &c. ut j. eo. §. totiens. Accursius.
d *Integrum ius habet.* id est capite minutus nõ est. sic supra de succes si. cog.j. respon.in fi.nam sec⁹ esset si esset capite minutus:qa illæ successiones quę ueniunt ex. l. xij. tab.pereũt pmini. c.demi.ut ś. ð senatusc. Orfit §.sciendum.
e *Plerunque.* propter fratrem & sororem emãcipatos: vt j.e.ibi,exceptis. Item ꝓpter quosdam cognatos, qui uocãtur ut agnati:ut ś. de legit,agnat. succ. §. hoc etiam.Item propter patrem qui filium emancipauit: ut ś.de leg.ag. succe.§.fin.
f *Nepos.* qui est in v.gradu agnationis.
g *Pronepos.* qui est in 6.gradu agnationis.
h *Auunculo, uel materterę.* qui sunt in tertio gradu cognationis.
i *Præfertur.* in successione eius qui tales habet agnatos.
k *Totiens.* no.regulã bonã: ut C. cõia de suc. l. auunculo. a & C. unde li.l.ij..& ad eius euidentiã nota. tres esse ordines succedendi, sinferiores & superiores, & ex latere uenientes: ut in auth.de hære.ab intesta.ĩ prin.coll.ix.Primo descendentes in infinitum uocanť:ut ś.de hære.quæ ab intest.§.j. & ĩ authen.de hæred ab intesta.§.j.coll ix. His cessantibus vocãtur ascendentes, primò pater & mater,secundo auus & auia,sic deinceps:sic tamen, vt fratres ca utroque parente defuncto cõiuncti cum his superioribus uocẽtur: licet quidam dicãt cũ patre & matre tm̃ eos uocari:& alios superiores ꝑ fratres excludi. & ꝑ no bis est auth. de hæred. ab intest.§.si uerò cum ascendẽtib.coll.ix.& ff. de suis & leg.l.ij,§. hæreditas.Superioribus cessantibus: primo frater ex vtroq; parente,& soror,& eorum filij.Scđo ex altero tm̃,& eorũ filij.Tertio hæc rła obtinet: ut qui prior est in gradu &c.ut hic, & in auth.de hære.ab intest.§.si reliquuũ. & §.si uerò neq; frater, & in auth.ut fratrũ filij.§.j.colla.ix. Accursius. ADDITIO Dic quòd hodie est sublata differẽtia agnationis & cognationis: ut in d.§.j. in auth. de hære.ab intest.ue.col.ix. Christophorus.
l *Tradidimus.* ut ś. §.proxi. & hoc eo.§.
m *Exceptis.* excipit ab eo quod ś.dixerat,qui integrum &c.
n *Præferuntur.* ut ś. de succes.cog.j.respon..

a)Not.singulariter illam.l.q.a post nepotẽ, quãdo concurrit cũ patruo uel auunculo: qui prior est i gradu: potior est iure. nec assumit per sonam patris sui.pater ibi qđ auũculus qui est in tertio gradu,præfertur fratri consobrino qui est in quarto licet gl in fra titu.1. §. multũ i uer.quoad v. gradũ aliter dicat: sed ibi dicemus.Ang.

† Legit qdã de successione ĩ bonis libertorũ.

* Sic.ff.de bonis lib.

DE SVCCESSIONE LIBERTORVM.

Supra de successione ingenuorum uisum est. Et quia in bonis libertorum est dare successionẽ: iõ de his subdit. Vnde nota quod dicit hic Accu. de successione libertorũ,passi ue accipi,id est qualiter succedatur eis,non actiuè, i. qualiter ipsi succedat aliis. Continuatio.

NVnc de libertorum.] Divisio. Totus iste titulus diuiditur in trespartes. Primò circa successionẽ libertorũ ponit duplex ius antiquũ. Secũdò ponit statutũ circa successionẽ: & ꝙ usq; ad quartũ gradũ agnati patronorũ succedũt liberto. Tertiò ponit aliam nouam constitutionem circa personas & gña libertorũ.Secunda ibi, Sed nŕa. Tertia ibi, Sed hæc Aretinus.
o *Nunc.* quia hucusque de bonis ingenuorum dixit.
p *Olim.* s.lege xij.tabu.& hoc est primũ ius.quatuor enim sunt, ut hic, & j.§ j. & §. postea & §. sed nostra.
q *Impune.* id est sine timore testamenti rumpendi.Accur.
r *Ita demum.* & non alr.
Hæredem. naturalem, uel adoptiuum:ut j.in-nuit.
t *Nihil.* i.nullum ius,secundum Io.
u *Ex naturalibus.* ad differentiam adoptiuorũ.
x *Querela.* i. nõ poterat patronus cõqueri. Ac.
y *Qua de causa postea.* secundum ius.
z *Iuris iniquitas.* dic vt ś. ad sen.con.Tertyl.ĩ prĩ.
a *Libertus.* nullum filiũ habens legitimum & naturalem:ut j.eo.§.pdesse.
b *Dimidiam.* nisi in castris sint bona quæsita: ut ff.de bon. lib. l. iij. §. patronus.Accur.
c *Bonorum possessio.* unde legitimi: ut infra de bonorum possessionibus §.cumque.
d *Solebant.* Hoc iure ꝓtorio :nam de primo nõ erat dubiũ: ut ś. ibi. itaque intestato &c.
e *Ad excludendum patronum.* s.in totum.
f *Naturales.* & legitimi.
g *In adoptionem dati.* si in stituti erãt, ut sequitur. aliàs nec cõtra tab. datur eis: ut ff. de contra tab.l.non putauit. §.in adoptionem
h *Repellebant.* quia pro mortuus habentur:ut ff.de coniun.cum emancipa.lib.l.j.§.sed & si parruus, b nec à iure ciuili respiciuntur in auth.de hære.& Falc.§.exhæredatos.coll j.

Et sic ad optiuus é fu' hæres. sic sup.eo. uer. si uerò. & supra de hæred. quæ ab intest. dese. §. 1. Acg. Acc.

b) Nisi quãdo tractatur de portione sua,cui accrescat.cõ putatur enim i numero filiorum:ut liciat augeri legitimã fratrũ. secus i fratre minore & filia dotata ꝑ statutum succedere priuata: quia non possunt Ang.

Posset.

DE SVCCESSIONE † libertorum.*

Olim patronus habebat ex lege duodecim tabularum ius in bonis liberti solũ ab intestato, nullo suo hærede relicto.Aret.

NVnc[o] de libertorum bonis videamus. Olim[p] itaque licebat liberto patronum suum impune[q] testamẽto præterire. Nam ita demũ[r] lex duodecim tabularum ad hæreditatem liberti vocabat patronum, si intestatus mortu⁹ eẽt libertus hęrede suo nullo relicto. Itaque intestato mortuo liberto, si is suum hæredẽ[s] reliquisset, patrono nihil[t] in bonis eius iuris erat.Et si quidem ex naturalibus[u] liberis aliquem suum hæredẽ reliquisset, nulla videbatur querela.[x] Si uerò adoptiuus filius fuisset, apertè iniquũ erat nihil iuris patrono supereſſe.

Prætorio iure patronus in liberti bonis dimidiam habebat, non solum hærede instituto,sed etiam ab intestato relicto filio adoptiuo.Ipsum tamẽ patronũ excludebat liberi, siue essent in potestate, siue emãcipati,siue ẽt in adoptionẽ dati: dũmodo instituti essent,aut præteriti bonorũ possessionẽ petissent. Aret.

Qua de causa postea[y] prætoris edicto hæc iuris iniquitas[z] emendata est.siue enim faciebat testamentum libertus:[a] iubebatur ita testari, vt patrono partẽ dimidiam[b] bonorum suorum relinqueret: & si aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat, dabatur patrono cõtra tabulas testamenti partis dimidiæ bonorum possessio.[c] Siue intestatus moriebatur suo † hærede relicto filio adoptiuo : dabatur æquè patrono cõtra hunc suum hæredem, partis dimidiæ bonorum possessio. Prodesse autem liberto solebant[d] ad excludendum patronum[e] naturales[f] liberi,non solùm quos in potestate mortis tempore habebat,sed etiam emancipati, & in adoptionem dati:[g] si modò aliqua ex parte scripti hæredes erant, aut præteriti contra tabulas bonorum possessionem ex edicto prætorio petierant.nam exhęredati nullo modo repellębant[h] patronum.

C

D

E

Continuatio.

Divisio.

Et sic ad optiuus é

Posset.

a *Poſtea.* Tertium ius.
b *Cautum.*ſl.Papia.& male:ut & alias.C. de caduc.tol.in pr.Ac.
c *Deberetur.*ex lege Papia.
d *Sed noſtra.*quartum ius.
e *Omnium notione.*alias omni natione: alias omnium notitia.
f *Compoſuimus.*& huius, vt credo, hȳ mentio in multis locis: ut ſ. titu.j. de ſer.cog. in prin. & ſ. de leg.ag.ſuc.§.finali.

Centenariis.) Centenarius eſt qui olim cēſus dicebaī de quo memini medixiſſe tit.đ l. falc. inde centenariū eſt. C. mille ſeſtertiorū,uel ex definitione Iuſtinia.C. aureorū quātitas.& ita accipiēdū eſt ꝙ Suidas ſcribit in hūc modum: κεντηνάριον, νομισμάτων ποσότης, & ꝙ alio in loco cū Priſci cuiuſda Emeſeni fallacias deſcribit, ξυνίει ἤτοι ἕως ἑκατόν, κεντηνάρια, vbi ēt plura notat de origine præſcriptionis centum annorum pertinentia ad l. ult. de ſacr.eccl.C. Cui.

g *Sic.n.* interpoſitio eſt.
h *Nullum lorū.*& in hoc non corrigiī lex. Papia. Et no.ꝙ ꝑdeſt paupertas filio liberti. ſic & alias C.de epiſ & cleri. ſi qs ad declinandā §. ſin aūt in gl.pauperior. ANDITIO. No. ꝙ paupertas ꝑdeſt:ſed a tali ꝑdeſſe libera nos Dñe. de quo in l.cum nō facile. in gl.fi. ff. ſi cui plꝰ q̄ p l. Falc.& in l. ſi quis ad declinādā.§.j.C.de epiſcopis & cleric. & in auth. cui relictū. C. de indic. viduit. tollenda. Angel.
i *Fecerint.*ſiſti liberti minores centenariis.
k *Reſeruauit.* ſ. noſtra cōſtitutio.ſ. ut in totū ſuccedat:ut ſ. eod. in prin.
l *Bonorum poſſeſſores.*i. filios emācipatos: vt ſ.đ hī.q̄ ab īt. §. emācipati.
m *Habeant.*ſ. liberti.
n *Ad eos.*ſ.liberos libertorū: q tñ hīdes inſtituti ſi ſe abſtinuerint, vel mixti hīditati, in integrum reſtituti fuerint, dabiī patrono iꝰ ſuccedendi: vt ff.de bo.lib.l. & ſi ex modica.§.ſi filiꝰ.
o *Omnibus modis.*ſed nūquid econtra moriente filio qui eſt libertus præponitur pater patrono. Rñd. ſic.vt ſupra ti.j.de ſer.cog.in fi.j.rñ. ADDITIO. No.quod ſicut patronus:excluditur.per filios liberti, ita ēt per parentes liberti.& idem notat gloſſa.ſ.titu.j.in fine.in uerbo, alterius.Ange.
p *Vocauimus.*etiam ante fratres liberti:ꝙ dic:vt ſ.titu.j.in fi.j.rñ.
q *Fecerint.*ſcilicet ad extraneos.
r *Mater, ſiue auus.*quorum præteritio pro exhæredatione habetur:ut ſupra de exhęreda.liber §.mater.
s *Non poſſint.*qa iuſta cā ingratitudinis interceſſit:quæ sūt xiiij. vt in auth.vt cum de ap.co.§.cauſas.col.viij.quo caſu nullo iure agunt:ut in auth.de immen.do.§.fi.in fin.col.vij.Sed quid ſi filium emancipatum pater prætereat ſine cauſa, unde contra tab.habet,non autem querelam, & admitti patronus? Sed rñ. hic large accipi de inoffi. vt,etiam contineat per contra tab. ſic.C.fa.erci.l.filij. Acc. ADDITIO. Nec obſtat quia hodie ad inſtar filiij in poteſtate præteriti videatur poſſe dicere nullum &c.cum ſit ſublata differentia emācipationis & patriæ potequia illud eſt uerum ab inteſtato, non autem ex teſtō.Ang.
t *Conſtitutione.*ſcilicet Græca.Acc.
u *Vt antea.* ſicut erat de iure prætorio: ut ſupra eod. §. qua de cauſa Acc.
x *Conſequantur.* ſcilicet quocunque titu.relicti ut ff.de bo. lib. leg. iij. §. fin.
y *Conſtitutione.* ſcilicet cōdictione ex lege Greca:ut ff.de condi. ex lege.l.j.
z *Repleatur.* præter hoc ius ſuccedendi eſt & aliud ius patronatus,ſcilicet ut nō uocetur ab eo in ius ſine uenia: ut C.de in ius uocan. l. ij. Item vt alat eum: ut ff. de libe.agn.l. ſi quis à liberis. §. ſolent. Item ut turpem actionē uel exceptionem contra eū non proponat:ut ff. de doli mali exceptio. le.apud Celſum. §. aduersꝰ & ff.de obſe. l. honori. & l.parens. Item vt poſſit eum in ſeruitutem reuocare:ut in authen. ut liber. de cætero. §. j. col.vj.Item ut ubi eum inuenerit,faciat ei reuerentiam: ut ff. de in ius vocando.l.generaliter. Et hæc iura multis modis perduntur. Primo, ſi patronus remiſerit: ut in authenti. ut liber de cętero.§.illud col.vj. a Item ſi compulit libertum iurare ne acciat uxorem, uel libertam ne nubat: vt ff. de iure patro.l.qui contra legem.& l.adigere. Itē ſi denegat ei alimenta: vt ff.de bo.liber l. ſi patronus non aluerit. Itē propter tertiæ partis conceſſionem: ut hic, & ff.de bonis liber. leg. etiam.§.totiens.Item ſi alteruter eorum relegatus fuerit, vel deportatus: ut ff. de iure patron.l.ſiue. Item ſi natalibus reſtitutus eſt libertus:ut ff. de bon. libert. l.etiam.§.j. Item ſi mercedem pro futuris operis ab inuito liberto extorſit: ut ff. de agno. libe.leg.ſi quis. §. ſi quis. Item ſi libertus domini mortem uindicauerit ff. de iure patrona. l. penult. Item ſi eum patronus capitis accuſauerit:ut ff.de bonis liberto.leg. qui cum maior.j.reſpon.Item ſi non ſuis nummis emptus eſt, uel a principe factionem liberam teſtamenti impetrauerit: ut ff.de bonis liber.leg.etiam.§.ij. Accurſius.
a *Sic onere.*ſic in authenti.de hæred.& Falc. §. non autem.coll. j.Accurſius.
b *Liberis.* quibus dantur alias legata etiam rupto teſtamēto ꝑ contra tab.vt ff.de leg.præ.contra tab.bono poſſeſſione pe.l.j.
c *Præſtentur.*Sed cum filij ſint,quare non excludūt patronum vt ſ.eo.§.cum verò maiores?Reſpondetur: hi filij erant ingrati:ut ſ.eo.§.ſi vero.Vel dic quod hi liberi erāt nepotes, qui & liberi dicuntur:ut ff.de uerborum ſignificatio.l. liberorum. & eos præcedit eorum pater,& eis talia legata dabantur:ut ff. de liberis præteritis.l.j.§ generaliter.

Per legem Papiā patronus uocabatur ad ſucceſſionē liberti una cum filiis ipſius liberti ꝑ uirili:niſi tres uel plures fuiſſent liberi,vel libertus minus centum aureis habuiſſet in bonis:ſiue de ceſſerit inteſtatus, ſiue condito teſtamento. Actenus.

Poſtea [a] uero lege Papia adaucta ſunt iura patronorū q locupletiores libertos habebāt.Cautum [b] eſt.n. vt ex bonis eius qui ſeſtertiorum centum miliū patrimoniū reliquerat, & pauciores quam tres liberos habebat: ſiue is teſtamento facto, ſiue inteſtatus mortuus erat, uirilis pars patrono deberetur. [c] Itaque cum unum quidem filium filiamve hæredem reliquerat libertus:perinde pars dimidia debebatur patrono, ac ſi is ſine ullo filio filiave inteſtatus deceſſiſſet.Cum uero duos duaſve hæredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono: ſi tres reliquerat,repellebatur patronus,

Abiecto antiquo iure,hoc utimur,ut liberto minori centenario, ideſt cuius facultates minores ſunt aureis centum, etiam præterito patrono liberum teſtandi ius ſit: ei tamen ab inteſtato nulla ſobole relicta,patronus ſuccedit, ꝙ ſi maior ſit centenario, & teſtatus fuerit patronū q̄; prętierierit:tunc ſi careat liberis, vel eos exhæredes fecerit,patronus per contra tabulas bonorū poſſeſſione quadrantem oneribus liberum,aut illius ſupplemētum, ſi quid forſan ei relictum fuerit,conſequetur. [x] Sed noſtra [d] cōſtitutio q̄ ꝑ omniū notione, [e] Græca lingua cō pendioſo tractatu habito cōpoſuimus: [f] ita hmōi cām definiuit,ut ſi qdē libertus,uel liberta minores cētenariis ſint,i.minus cētū aureis habeāt ſubſtātiā: ſic n. [g] legis Papię ſummā interpretati ſumus,vt ꝑ mille ſeſtertiis vnus aureꝰ computetur) nullū locū [h] habeat patronus in eorum ſucceſſione:ſi tamen teſtm̄ fecerint. [i] .Sin autem inteſtati deceſſerint, nullo liberorum relicto: tunc patronus ius(quod erat ex lege Duodecim tabularū) integrū reſeruauit. [k] Cum uero maiores centenariis ſint ſi hæredes vel bonorū poſſeſſores [l] liberos habeāt, [m] ſiue unum, ſiue plures cuiuſcunq;ſexus uel gradus: ad eos [n] ſucceſſiones parentū deduximus, patronis oībus modis [o] vna cū ſua progenie ſemotis. Sī autem ſine liberis deceſſerint ſi quidem inteſtati,ad omnē hæreditatem patronos patronaſq;uocauimus. [p] ſi uerò teſtamentum quidē fecerint, [q] patronos autē aut patronas præterierint, cum nullos liberos haberent, uel habentes eos exhæredauerint,uel mater ſiue auus [r] maternus eos præterierint, ita ut nō poſſint [s] argui inofficioſa eorū teſtamēta tunc ex noſtra cōſtitutione [t] ꝑ bonorum poſſeſſionē contra tabulas,non dimidiam,vt antea, [u] ſed tertiam partem bonorum liberti conſequantur: [x] uel quod deeſt eis, ex conſtitutione [y] noſtra repleatur, [z] ſi quando minꝰ tertia parte bonorum ſuorum libertus uel liberta eis reliquerit: [a] ut ne: liberis [b] liberti libertæve ex ea parte legata uel fideicōmiſſa p̄ſtentur, [c]

Ius patronatus in multis cō fiſtit.

Ius patronatus multipliciter perditur.

a) Dic hoc uerum quo ad ius ſuccedēdi, remanet tamen ſibi ius reuerentiæ, q̄uis remiſerit ſibi ius patronatus: ac etiam tali caſu ex iniuria non verbali, ſed illata in perſonam tantum, pōt etiam eū in ſeruitutē reuocare, ut eſt text. inl. fi C. de liber. & eo. lib. Ange.

ibi tertiam. idem diſponit l.10.tit°22.p.4.

a *Ad cohæredes.* Sed nunquid in solidū tenebunt cohēdes? Rñ. nō: ut ff. de le. iij. l. fi. §. fi. & de uulgari substitutione. l. & si q tab.

b *Multis aliis casibus.* qui sequuntur statim.

c *Patronæque.* vt ff. de bon. liberto. l. patrono. a

d *Liberi.* vt ff. de bonis liberto l. si pater exhæredato. & l. si patronis. §. Iulianus.

e *Vsque ad quintum gradū.* Nunquid filius trinepotis ipsi⁹ patroni, uel etiā ipse trinepos admittet? Vī q̄ non qa hic dicit usq; ad quintū gradū. si qs tñ uelit q̄dicere, illud p̄ se inducet, quod non omnes ascēdētes sui patris loco succedūt: ut §. de hī. quæ ab intestato. §. cū filius & in auth. de hī. ab intest. §. j. coll. ix. Aret. Ista gl. non p̄cedit, duplici rōne. Primo, qa hic nō assumitur p̄sona alterius, ut cū altero pariter succedat. Secundo, qa ēt in casu, ubi assumitur, hoc non est usq; in infinitū, ut p̄ Ang. hic.

f *Vocentur.* per nostram q̄stitutionē: licet olim per bonorū possessionem tāquā ex familia vocarent: vt ff. de bonorū possessio. §. sunt aūt. versic. quinto tāquam.

g *In capita.* cum eodem gradu plures inueniāt: alias patruus nepotem ex fratre excludit: ut ff. de bonis libertorū. l. libertus præterito. §. si libertus. in fine. Acc.

h *Veniunt.* scilicet ab ipsis patronis.

i *Pene.* propter tria dicit pene: & qa hic usq; ad quintum gradū succedūt, ut hic dī: alias usq; ad decimū uel sextū ut §. de successio. cogn. §. fi. Itē quia hic in capita succedunt, ut hic dicitur alias non ita: ut §. de hī. di. quæ ab intesta. §. & quia placuit: alias est uersi. in §. cū filius.

b) Et est rō, quia in successione ingenuorū plures descendētes ex vno, habentur ut unus, secus in successione liberti, ut hic fallit in patronis ecclesiæ: ut in c. cū plures de iure patronatus.

b Item quia unus patroni filius excludit nepotes ex altero: quod nō est ita in ingenuis: licet M. contra dixerit: ut ff. de bonis libertorum: l. liberus præterito. §. si libertus. & de legit. tu. l. tutela. §. si duo. Accurs.

k *Peruenerunt.* i. qui facti sunt plene liberi.

l *Quodammodo.* non n. est uere peculium, cum sint liberi: ut C. de inofficioso testamento l. fina. in fine.

m *Nominatim.* quid hoc sit, dic ut supra de exhæred. liber. §. j.

n *Eorum.* s. manumissorum.

o *Quibus.* s. Latinis.

p *Ad ciuitatem Romanam,* scilicet ut ciuis Romanus efficeretur, impetrando ius aureorum annulorum, uel natales: quod inuito patrono non est faciendum: ut ff. de na. re. l. ij. in fine. & l. penul. & fin.

q *Constitutione.* vt C. de Lati. liber. tol. per totum. Accur.

r *In perpetuum deleri.* Nota q̄ quādo fit abrogatio alicui iuris, intelligitur esse perpetua: quia lex semp loquit̄, & est in uiridi observantia: ut l. Arria in C. de hæretic. Ange. c) ista glo. non est Accur.

Quibusdam adiectionibus. s. x. uel xj. casib⁹: ut C. de Lati. libert. tol. p̄ totū.

Successio libertinorum & ingenuorū triplici⁹ differt.

a) Ex qua l. not q̄ licet filii patroni vt succedant liberto, non sit necesse quod sint hæredes patris debent tamen esse tales qui patri uel matri succedere possint. Ang.

adglo. ꝓbo. usq; eam sequit et ex. natale Comestas Et i. tho. c. i. n°. 15. vi. sed in Soc

tates, cum ipsis Latinis ēt legē Iuniā, & senatusc̄os. Largianum & edictum diui Traiani in ꝑpetuum deleri r censuimus: vt oēs liberti ciuitate Romana fruāt & mirabili modo quibusdā adiectionibus s ipsas uias quæ in Latinitatē ducebāt, ad ciuitatē Romanā capiendā trāspositimus.

TITVLVS IX.
DE ASSIGNATIONE libertorum.

Patrono duos, pluresve liberos in ptāte habēti cōcessum est libertū uni liberorū assignare, p q̄ assignationem is cui assignatur, solus efficit patronus & successor in bonis liberti, aliis liberis p̄rsus exclusis. q̄ si is cui assignatio facta fuit, sine sobole decedat, ad cæteros ius patronatus trāsfert. Item emancipatione eius cui fuit assignatus libert⁹, assignatio pri⁹ facta euāescit.

IN summa, q̄ ad bona libertorū attinet, admonendi sumus, cōstituisse senatum, t vt q̄uis ad oēs p̄roni liberos q̄ eiusde gradus sunt æqualiter bona libertorum p̄tineāt u tñ licere parenti, uni ex liberis assignare libertū, ut post mortē ei⁹ x solus is p̄non⁹ habeat, cui assignatus ē: & cæteri liberi, qui ipsi quoq; ad eadē bona nulla assignatiōe interueniente pariter admitterent̄, nihil iuris in his bonis habeant: sed ita demū pristinum ius recipiāt, si is cui assignatus est decesserit nullis liberis relictis. Nec tm̄ libertū, sed ēt libertam: & non tm̄ filio y nepotive, sed etiam filiæ neptive assignare permittitur.

Vni ex liberis in ptāte pōt libertus assignari in oī uoluntate & quibuscunque uerbis. Are.

Dat̄ autem hæc assignandi facultas ei qui duos pluresve liberos z in potestate habebit: ut eis quos in ptāte habet assignare libertum libertāve liceat. Vnde quærebat̄, si eum cui assignauerit, postea emācipauerit: nō a euanescat b assignatio. Et placuit euanescere: quod & Iuliano & aliis plerisq; uisum ē. Nec inter-

DE ASSIGNATIONE libertorum.

Supra visum est quemadmodum patroni & eorum liberi succedant libertis. Verum quia liberi interdum cō sueuerunt assignari liberis patronorum, ideo de hac assignatione subdit. Porcus. Cōtinuatio.

IN summa quod.] Tot⁹ iste titulus diuiditur in tres partes. Primo, q̄ pater pōt vni ex liberis libertū assignare: & ille sol⁹ liberto succedit. Secūdo declarat quibus liberis hoc fieri potest. Tertio, quibus uerbis & in qua uoluntate. Secunda ibi, Datur autē. Tertia ibi, Nec interest. Diuisio.

r *Senatū.* cui⁹ uerba sūt ff. eo: de assigna. lib. l. j.

u *Pertineant.* nulla scilicet facta assignatione.

x *Eius.* s. patroni.

y *Filio.* ēt posthumo: vt ff. eo. de assig. lib. l. fi.

z *Pluresve liberos.* nā in vno nō est necesse. Ac. *Vt eis quos in potestate.* Nō ēt emācipatis. idque ipsa S. C. uerba indicant. Sed obstat l. ix. D. e. ti. q̄ ego sic explicādā esse censeo. Adsignatio tūc vtilis ē, cū duo aut plures sūt in ptāte. Si unus tm̄ sit in ptāte nulla ē adsignatio. Emancipatio quoque remoti suis facta adsignatio nulla est. Et hęc q̄dē oīa dubitatiōe carēt. Dubitari tm̄ pōt an emācipatio postea facta adsignationē adiuuat? q̄ in hoc. §. definit̄. Dubitari illā pōt, an si pter emācipatum duo existant sui, possit patron⁹ non tm̄ uni ex suis, sed simul ēt emācipato adsignare? q̄ in illa l. ix. ita definit̄, ut possit qs vni ex suis & emācipato pariter adsignare: atq; ita ut q̄ p se nō haberet emācipatus, id per coniunctā personā habeat, vt in l. mulieri ff. de lib. & posth. Quod si vnus tm̄ sit in ptāte, unus emancipatus, & vtriq; fiat adsignatio: q̄ in persona sui nulla est adsignatio, nec proter emācipatū utilis futura ē & ita cēseo, Cui.

a *Num.* i. an.

b *Euanescat.* ff. eo. l. vtr ū ci. contra. Sol. secundū Pla. ibi

Pla. ibi valet assignatio facta emancipato, ut ibi licet emãcipatione hoc ꝑdat, si antea facta fuerit assignatio, vt hic: arg. ff. de arb. l. ñ distinguem⁹. §. sacerdotio. vel dic ſm Azo. ꝙ in l. ꝙria ñ dicit fieri assignationẽ in emãcipatũ: sed q̃rit an soli fieri ī ptãte possit. sed nec ī d. l. ꝺarb. dicit solui cõpromissũ sed ñ cõpelli snĩam dicere. Acc. ADDITIO. Requirit ergo vt assignatio teneat, ꝙ filius sit in ptãte, vt his: siue sit exhr̃dat⁹, vel nõ siue iã nat⁹, siue posthumus: vt l. j. §. j. & l. fi. ff. eo.

a) Qđ facit vt obligatus assignare redi tus, non teneatur tradere fundos nec, dominiũ eorũ: sed sufficiat discere, super tali fundo recipiatis. de quo uide Ioan. Fab. hic. ✠ ff. e. l. 1. Igitur Velleio. Rufo, &c.

a *Quibuscunq; uerbis.* ẽt nutu. a vt ff. e. l. j. §. assignare & pure, vel sub condõne: vt ff. cod. l. assignare.

DE BONORVM possessionibus.

Supra uisum est de hæreditatibus quæ ex testõ, & ab intestato deferuntur iure ciuili, & partim iure prætorio. Verum quia prætor interdũ emendauit, interdum confirmauit ius ciuile in successione testati & intestati, dando bonorum possessionem, ideo subdit de bonorum possess.

Vs bonorũ.] Totus iste titu. diuidit in quatuor partes. Primò ponit causas ꝓp quas fuit introducta bo. poss. de iure ptorio. Scđò ponit quas bo. posſ ptor facit. Tertiò Imper. quasdam corrigit & emendat. Quartò, quãtũ tps & quale statutũ sit ad agnoscendã bo. pos. Secunda ibi, Sunt aũt bonorũ. Tertia ibi, Sđ eas qdem. Quarta ibi, Cũ igit̃ plures. CASVS. Dñe, iam uideo ꝙ uos vultis tractare de bon. poss. dicatis igit̃ mihi si placet, quare bon. poss. inuẽtę fuerint. Ad hoc rñ. Amice, ius bo. poss. introduxit ptor gratia antiq iuris emendandi. Nec. n. solum in hęreditatibus intestatorũ antiquũ ius per bon. poss. est an testõ quis assignet, an sine testõ: sed ẽt quibuscunq; uerbis a hoc patronus permittitur facere ex ipso senatusconsulto quod Claudiani temporibus factum est, Suillo † Rufo, & Hostorio Scapula † consulibus.

TITVLVS X. DE BONORVM possessionibus.

Bonorũ possessiones introduxit prætor iuris ciuilis emendandi, ĩpugnandi, & coadiuuãdi seu cõfirmãdi gratia, quæ tam ex testamento, q̃ ab intestato competunt: ex testõ quidem duę, ab intestato uerò octo: quarũ quatuor vtpote superuacuas resecauit Iustinianus, & ad sex ordinarias omnes redegit: septimãq; extraordinariã adiecit, cui locus est quotiens noua. l. bo. poss. ex testamento uel ab intestato alicui defertur.

B

TVs bonorum possessionis b introductum est à ptore emẽdãdi c vel potius supplẽdi veteris iuris gratia. Nec solùm in intestatorũ hæreditatibus vetus ius eo modo ptor emẽdauit, d sicut supra dictum est: sed in eorũ quoq;, qui testamato facto decesserint. Nã si alienus posthum⁹ e hęres fuerit institutus, quãuis hæreditatẽ iure ciuili adire nõ poterat, f cũ

C

institutio non ualebat: honorario g tñ iure bonorũ possessor h efficiebatur, uidelicet cũ à prætore adiuuabaī Sed & is i à nostra cõstitutione k hodie recte hæres instituitur, quasi & iuri ciuili non incognitus. l Aliqñ tñ neq; emendandi, m neq; impugnandi n ueteris iuris, o sed magis cõfirmãdi gratia prætor pol licetur bonorũ possessionẽ. Nã illis quoq; qui rectè testõ facto hæredes instituti sunt, dat secundum tabulas bonorum possessionẽ. p Itẽ ab ītestato suos hęredes, & agnatos ad bonorũ possessionẽ uocat. sed & remota q quoq; bonorum possessione, ad eos ꝓtinet hęreditas iure ciuili.

Prætor solus nõ facit quẽ hęredem, sed loco hæredis. Aret.

Quos aũt solus uocat prætor ad hæreditatẽ: r hęredes quidẽ ipso iure nõ fiunt. nã prætor hæredem facere non potest. Per legem enim tantum, uel similem iuris constitutionem hæredes fiunt, ueluti per senatusconsulta, s & constitutiones principales. sed cùm eis prætor dat bonorum possessionem, loco hęredum constituuntur, t & uocantur bonorum possessores.

Prætor ampliat successionis materiam vlterius quàm sit per l. xij. tab. h. d. Aret.

D

d *Emẽdauit.* expõe: ut š.

e *Alienus posthumus.* quis sit, *. dic vt š. de le. §. post.

f *Non poterat.* vt š. de le. §. posth ꝙ. Sol. ut ibi.

g *Honorario.* ff. e. l. nõ est. §. ubicunq;. ꝙ. Sđ hic specialiter ex illa regula excipit̃ ꝓ ipsum prætorẽ: & quo ad hoc derogat̃ illi regulæ gñali, quia nõ est dubiũ quin generi p speciẽ derogetur: ut ff. đ pœnis. l. sanctio. legum.

h *Bonorum possessor.* secundum tabulas.

i *Sed & is.* s. posthumus alienus. Acc.

k *Constitutione.* s. Græca vt š. de leg. §. posthum⁹.

l *Non incognitus.* sed cognitus. Nã ꝙstitutiones sunt de iure ciuili: ut ff. de iustitia & iure. l. ius. autem ciuile.

m *Neque emendandi.* ut š. eo. j. resp. Et dic emendãdi, i. supplendi.

n *Neque impugnandi.* ut supra proxi. respon. Et dic ideſt corrigendi.

Neque impugnandi. Impugnare ius vr̃ bo. poss. ꝙ. tab. ut appellatio ipsa signific. nec. n. ꝙ hr̃dem datur sed ꝙ tabulas, contra lignum, cõtra testm̃ maxime cũ liberis emãcipatis datur, aut patrono prætorito. Cuia.

o *Veteris iuris.* s. ciuilis.

p *Bonorũ poßessionem.* Nota tres uias prætoris.

q *Remota.* quare ergo fecit ptor? Resp. ut successoribus uias ampliaret: ut j. e. §. quos. sic ff. de leg. ij. l. cũ filius. §. uariis. Arg. ꝙ ff. nau. caup. sta. l. idem. §. sed an sit. & §. sed si gratis. ADDITIO. Dic ꝙ imo cõcordant: qa ibi etsi non necessariũ, utile tũ fuit ptorem se intromittere: quia q recipit, oĩno tenetur, ut ibi, ꝙ nõ sẽp erat de iure ciuili, ſm. Ang. hic.

[*Quos autem.*] CASVS. Dñe iã uideo ꝙ prætor succurrit nõ solum indigentib⁹: sed ꝓ deo, nunquid est & alia dr̃ia inter eos q de iure prætorio, & eos qui de iure ciuili succedũt? Ad hoc rñdet quod sic. Illi. n. quos solus prætor ad successionẽ uocat, ipso iure hr̃des nõ sunt. Nã prætor hæredes facere nõ põt. Per l. .n. tm̃, vel per similẽ constitutionẽ iuris, ueluti per senatusconsulta, uel per ꝙstitutiones principũ fiunt hr̃des: sed illi quibus prætor dat. bon. poss. loco hæredum constituuntur. & in bon. poss. loco hæredum inducuntur, & bonorum possessores appellantur. Et hæc dicuntur usque ad illum. §. adhuc autem.

r *Ad hæreditatem.* ideſt ad successionem: ut emancipatos ab intestato, & cognatos.

s *Per senconsulta.* Tertyl. & Orfitia.

t *Cõstituuntur.* ut C. de suis & legitimis hr̃d. l. fi. ADDITIO. Idem in succedẽtib⁹ ex ꝙstitutione alicui⁹ Baronis uel Marchionis: quia cẽsetur esse ius prætoriũ. Et not. quod non habent nisi actiones utiles, nec ciuiles efficiuntur prætoriæ, secundum An.

[*Adhuc autem.*] CASVS. Dñe, iã uideo quare prætor introduxit bon. poss. & in quo differant illi qui admittuntur de iure ciuili, ab his q de iure prætorio admittunt̃. nũquid est aliqua alia rõ quæ mouit prætorẽ ut ipse successiones ampliaret? Et ipse rñdet ꝙ sic. Adhuc. n. oẽs alios gradus in bon. poss. dandis fecit prætor. Multũ. n. studuit prætor ad hoc, ne aliquis sine successione moriatur: & iõ ius percipiendarum hæreditatũ per l.

L duode-

* Eliciunt hinc doct. aliud esse bonorum possessionẽ, & aliud possessionem bonorũ: ꝙ altera iuris sit, altera uero facti: ꝙ qđ sint, vide hic apud Bald. Ioa. Pla. & Pe. Ias. in addi. ad Por. Accurs. ita appelletur, vide apud eundem Por. nu. 5.

b *Ius bonorum possessionis.* i. bonorum possessio, quæ * est ius persequendi retinendiq; patrimonij quod cuiuscunq;, cum is mo ritur, fuerit: vt ff. eo. l. iij. §. bonorum. Accur.

c *Emendandi.* i. supplendi: qa minus plenè dixerat ius ciuile, non cognoscẽs emãcipatos: vt š. de hr̃di. q̃ ab intestato. §. emãcipati. fic. ff. ad legẽ Rhodiã de iactu. l. vlt. §. j. & fi. Vel dic emendãdi ꝓpriè vt ī agnatis fęminis, vbi ius ꝓtoriũ ꝙ ius ciuile induxit: vt š. de legi. agn. succes. §. cęterũ. vers. sed qa. & ī posthum. vt). §. px.

Vel potius supplendi. Addidi, vel potius supplẽdi: vt in §. medi. ade Institut.

duodecim tabularum in finibus anguſtiſsimis conſtitutũ prætor ex bono & æquo (bonorum poſſ. introducẽdo) dilatauit. Et hæc dñr uſque ad illum.§. Sunt autem bonorum poſſeſſiones cuius caſus eſt planiſsimus uſque ad illum.§. Sed eas. Fran.

a *Complures.* q̃ lex duodecim tabularum, uel quàm dixerat.

b *Ne quis* .ſic. ff. de interrog. act. l. & quia. in princ.

c *Nam anguſtiſſimis* . nam ſui hęredes & agnati tãtum ſuccedebant de iure ciuili ius integrũ habentes: quia non ſunt emãcipati. de aliisenim non dicitur: ut ſ. de hæredit. quæ ab inteſta. §.j. & de legit. agna. ſucceſ. in princ.

d *Præteritis liberis.* ſiue emancipatis, ſiue nõ: ut C. de libe. præter. l. maximum. circa princ. Acc.

* Cõmittere edictũ. i. aperire edictũ inſtituto dicõtra ta. qđ facit præteritus pretendo. gl. in l. 3. §. ſi quis à liberis. ff. de contra ta. nã inſtituti eo ipſo q; alii sũt præteriti, habẽt bo. poſ. cõtra ta. gl. in l. ſi p' mortẽ. §. fi. ff. de bo. poſ. contra ta. & non ſolũ aperitur edictũ per nũa, ſed etiam per naſciturum l. illud § fi ff. de contra ta. Aeg. P.

ADDITIO. Non tamen datur exhæredatis: itẽ nec inſtitutis, niſi commiſſo * edicto per præteritos: ut l. nõ putauit in princ. & §. fina. ff. de bonorum poſſ. contra tabu. licet adhuc dictus præterit⁹ nõ petat, nec amplius petere poſsit ꝙ tabulas, ſecundum Angelum.

† Idem fere operatur bono. poſ. cõtra ta. & querela inofficioſi teſtamenti, ſed illa de iure p̃torio: hac de ciuili: Aeg. Per.

e *Cõtra tabulas* ,ſed quare datur ſuis contra tabulas: cum ipſo iure nullum ſit teſtamentum: ut ſ. de exhęreda. lib in princ. Reſpon. duas habet uias: unam de iure ciuili, per quam poteſt dicere nullum. Aliam de iure prętorio, per quam non dicit nullum, ſed annullandum: cũ nec fieri, nec deſinere poſſit hæres de iure prætorio: ut C. de liber. præteri. l. fina. & ſ. eodem §. quos autem. Item quare contra tabulas dicitur ex teſtamento: cum magis contra teſtamentum dici deberet, cum rumpit teſtamentum: ut C. de colla. l. ut liberis? Reſpond. ideo ſic dicitur, quia ſine teſtamento competere non poteſt. Item quare hanc præmiſit, cum ſecundum tabulas dignior ſit? Reſpon. quia donec iſta competit, illa dari non poteſt: ut ff. de contra tab. l. illud. §. fi. & de ſecun. tab. l. j. §. æquiſſimum. j. reſpon. Item nunquid hæc parenti datur cõtra tabu. filii emancipati? Reſp. ſic, ad inſtar patroni: ut ff. ſi à patre quis. fuerit manumiſſus. l. j. & arg. ff. de bonis dan. l. fin. ſic. ff. ſi tab. teſt. nul. exta. l. j.a

a) Etiam ſi ſit nullũ teſtamentũ: ut q; ſine cã præteritus ſit: ſicut de filio ſupra dictũ eſt. & hæc uera in aſcẽdentib. p maſculinũ ſexũ: ſecus ſi per fœminã, quia datur querela tãtum. l. illud. §. ad teſtamenta. ff. de contra tab. ange,

f *Secundum tabulas.* ſic. ff. ſi tab. teſta. nullæ ext. l. j. Et hoc quãdo teſtm̃ factum eſt in ſcriptis. aliàs ſecundum nuncupationem: ut C. de ſecundum tab. l. ij.

g *Fecit.* ſic. ff. ſi tab. teſta. nullæ exta. l. j. in princ.

h *Primo loco.* ſ. inter eas quæ ab inteſtato deferuntur. Et nota hunc ordinem qui ſequitur, in edicto fuiſſe: ſed non in obſeruando: ut j. ſequitur.

i *Connumerantur* . ut ſupra de hæredi. quæ ab inteſta. §. ij. & §. emancipati.

k *Vnde liberi.* Quid erit cũ filio emancipato mortuo? Rñ. pater habet bonorum poſſ. Vnde parentes, uel Vnde liberi utiliter: cum æqua ratione uocẽt patrem ad hæreditatem filii: ut ff. de inoffi. teſta. l. nam & ſi. & ff. Vnde liberi. l, ſcripto. Vel dic, Vnde legitimi, cum ſemper contracta fiducia eum emãcipet: ut ſ. de legitima agnatorum ſucceſſione. §. fi. Item nũquid filio in bonis matris datur hæc bonorũ poſſeſſio? Rñ. non: ut C. de ſuis & legitimis hæredibus. leg. finali. Item nunquid in aliis ulterioribus ex linea deſcendentibus ſupradicta ſeruantur, ſ. ultra filios? Rñ. ſic, cum omnes inferiores dicantur liberi: ut ff. de ver. ſign. l. liberorum in prin. Accur.

l *Secundo legitimis* i. agnatis, & eis qui eorum loco ſunt: ut ſ. de legit. agna. ſucceſ. §. j. & ij. & §. hoc etiam. & ff. unde legiti. l. ij. §. hæc autem. ij. & l. iij.

m *Tertio decem perſonis.* quas extraneo manumiſſori, i. ei q̃ emebat filium à patre & p̃ poſtea eum manumittebat: b nam ſic fiebat olim emancipatio: ut ſ. quib. mo. ius pat. pot. ſol. §. prætrea. uel melius ut j. eo. §. quæ autem,

b) Placet Fab. & Angel.

n *Quarto cognatis,* qui iure ciuili nõ uocãtur: ut ff. unde cog. le. j. j. reſpon. & ſupra de ſucceſ. agnat. j. reſpon.

o *Quintotum quem ex familia.* quę dabat patrono liberto morienteab inteſtato: ſequẽs dabatur eodẽ liberto moriẽte cũ teſtamento, ſecundum quoſdam. Vel dic c ꝙ hæc familiæ, i. agnatis tranſuerſalibus patroni datur uſque ad quintum gradum

c) Idẽ Io. Fab. Ang. & Iaſ.

Adhuc autem & alios complures a gradus p̃tor fecit in bonorum poſſeſſionibus dãdis, dum id agebat, ne q̃s b ſine ſucceſſione moreretur. Nam anguſtiſſimis c finibus cõſtitutum per legem xij. tabularum ius percipiendarum hæreditatum, prætor ex bono & æquo dilatauit.

Decem bonorũ poſſeſſiones hic enumerãtur, quarũ duæ primæ cõpetunt teſtamẽto facto: reliquæ verò ab inteſtato. Ang. B

Sunt autem bonorum poſſeſſiones ex teſtamento quidẽ hę: Prima, quæ præteritis liberis d datur: uocãtq; *Contra tabulas.* e † Secũda, quam omnibus iure ſcriptis hęredibus prætor pollicetur, ideoq́ue vocatur *Secundũ tabulas.* f Et cũ de teſtatis priu s locutus eſt, ad inteſttos tranſitũ fecit. g Et primo loco h ſuis hæredibus, & his qui ex edicto prætoris inter ſuos hęredes connumerantur, i dat bonorũ poſſeſſionem quæ uocãt *Vnde liberi.* k Secundo legitimis l hæredibus. Tertio decẽ m perſonis, quas extraneo manumiſſori p̃ferebat. Sunt autem decem perſonæ hę: pr̃, mater, auus, auia, tã paterni quàm materni: item filius, filia, nepos, neptis, tam ex filio quàm ex filia: frater, ſoror, cõſanguinei vel uterini. Quarto cognatis n proximis. Quinto *aliàs tãquã* † *ex familia.* o Sexto patrono, p patronę́q;, liberis q́; eorum, & parẽtibus. Septimo q viro & vxori. Octauo cognatis manumiſſoris.

Bonorum poſſeſſiones cõtra tabulas & ſecundũ tabulas: itẽ Vnde liberi, & Vnde lr̃imi, ſiue agnati: hodie ſunt neceſſariæ.

Sed eas † r quidem prætoria introduxit iuriſdictio: à nobis prętor. ex ſua iuriſdictione introduxit, à nobis tñ nihil ſine cura & ſtudio prætermiſſum eſt: ſed per noſtras conſtitutiones omnia corrigentes, duas bono. poſſ. ex teſtamento à prætore introductas, uidelicet contra tab. & ſecundum tab. utpote neceſſarias conſtitutas, diuiſimus; nihil penitus circa eas immutantes: & ſimiliter ab inteſtato bonorum poſſeſſ. Vnde liberi, & bonorũ poſſe. Vnde legitimi, in ſuo ordine & uigore remanere permiſimus. Illam autem bonorum poſſ. quæ appellatur Vnde decem perſonæ, & quæ in edicto prætoris quinto loco poſita fuerat, adnumeratis videlicet duab⁹ bonorũ poſſeſsionibus: eã pio ꝓpoſito & cõpendioſo ſermone ſuperuacuã eſſe oſtendimus. Cũ. n. prædicta bonorum poſſeſſio decẽ perſonas ſupra enumeratas extraneo manumiſſori præponebat, i. illi qui non ꝫcta fidúcia ſuccedẽdi emancipauerat: noſtra cõſtitutio de emancipatione liberorũ facta, omnibus parẽtibus liberos manumittentibus, hoc gaudere priuilegio conceſſit, ut ex ipſa liberorũ emãcipatione (licet hoc non dicat expreſſe) fiduciã ſuccedẽdi tacitè uideantur ꝫxiſſe. Manifeſtè ergo liquet prædictã bonorũ poſſeſſionem Vnde decem. perſonæ, ſuperuacuã eſſe: cum nullus hodie manumiſſor noſtræ conſtitutionis auctoritate (vt dictũ eſt) ſine ꝫcta tacitè fiducia ſuccedendi in bonis manumiſſi intelligatur manumittere. Sublata igitur quinta bonorũ poſ. in gradũ eius & locum illã bonorũ poſſeſſ, quæ antea ſexta fuerat, uidelicet bonorum poſſeſ. Vnde cognati, per noſtrã conſtitutionẽ induximus: & eandem quintã fecimus: & cum olim in edicto prætoris ſeptimo loco poſita fuerat bon. poſſeſ. quaſi ex familia, & octauo loco bono poſſeſ. Vnde liberi patroni patronæq́; & parẽtes eorũ: vtrã q̃ p noſtrã cõſtitutionem de iure pat. factam euacuauimus. Cum enim ad ſimilitudinem ſucceſſionis ingenuorum, libertinorum ſucceſſiones uſq; ad quintum gradum coartãtes poſuerimus: ſufficiunt prędictis perſonis tam contra tab. bono. poſſ. quàm Vnde legitimi, & Vnde cognati, per quas poſſint prædictæ perſonæ ſua iura uindicare: & omni ſcrupuloſitate & inexplicabili errore duarum prædictarum bono. poſ. remota: & bonorum poſſ. vnde vir & uxor, quæ inter ueteres bono. poſſeſſiones in nono loco poſita fuerat, in ſuo vigore ſeruauimus: & altiori loco, id eſt ſexto eã poſuimus, decimam uerò bono. poſſeſ. quæ appellabatur Vnde cognati manumiſſoris; propter prædictas cauſas meritò abrogauimus, ut tantum ſex bonorum poſſ. ordinariæ permaneãt ſuo uigore polentes. Et hæc dicunrur uſque ad illum.§. ſeptima eas. Fran.

† Sunt prima edicti uerba, ut in l. j. l. fi. ex duobus ff. Vnde leg. l. ex illa. ff. de verb. ſign. Cuiac.

† Decem bonorum poſſeſsiones.

r *Sed eas.* ſ. ſupradictas decem bonorum poſſeſſiones.

a *Incuriosum.* idest sine cura.
b *Constitutionibus.* quæ rema nserunt in Græco. Acc.
c *Necessarias.* i. utiles. sic ff. de offic. præto. l. j. in princ. ADDITIO. Dic, imò aliquæ sunt necessariæ: ut infra. eo. §. fi. &c. Ang.
d *Quinto loco.* s. cõnumeratis bonorum possessionibus ex testõ & ab intestato.

Extraneus manumissor.

e *Manumissori.* expone vt ſ. §. iij. Vel dic q extraneꝰ manumissor ẽ ipse pater, qñ non exꝫcta fiducia emancipat. Sed si quæras, quare sibi ipsi p̃ ferẽ? Rñ. sane intelligas, vt pater auũ emancipãtem nepotem p̃cedat, uel si ipse pater emancipauit, inueniunt tñ nouẽ p̃sonæ q eũ p̃cedũt.
f *Constitutio.* C. de emancipa. lib. l. fin.
g *Manumissoribus.* i. emancipatoribus.
h *Contracta fiducia.* i. saluo iure succedendi. Acc.
i *Manumissionem.* i. emancipationem.
k *Dedit.* i. concessit.
l *Manumissio.* i. emancip.
m *Supradicta bonorum possess.* vnde decẽ p̃sonæ.
n *Constitutionem.* de qua habuimus mentionẽ. ſ. de succ. lib. §. sed nostra.
o *Posuerimus.* ut supra ð succes. libet. §. multis.
p *Sufficit eis.* s. tã cognatis q agnatis p̃roni. ADDITIO. Qui excludunt agnatos & cognatos ipsius liberti, ut l. liberto sine liberis. ff. de bo. lib. nec eis fit iniuria: qa si stetissent ī seruitute nõ habuissẽt cognationẽ:

a) Et ad hoc implorari potest officiũ iudicis, non autem agi actione in iuriarum secundum Ioan. Fab. hic.

Altiori. hinc trahe q digniores altiori loco sedere debent, a & est altior, q proximior dño ẽ. tyrones uero posteriori: vt C. de tyro. l. fi. lib. xij. & ff. de aqua plu. arcẽ. l. j. §. pẽ. C. de of. rect. pro. lege potioris. Acc.
r *Decima.* bene dico sexto poni: & hoc dico sublata decima. Accur.
s *Enumeratas.* ſ. e. §. cũq; [*Septima eas.*) CASVS. Dñe, iã uideo qualiter correxistis iꝰ p̃toriũ circa bonorũ pos. à prætore introductas: & qualiter quatuor per uestrã constitutionẽ sublatis, sex tñmõ bo. poss. fecistis p deo dicatis, si placet, nũqd est aliqua alia bonorũ pos. Et rñ q sic. nã sex p̃dictas bonorũ pos. ordinarias, septima extraordinaria subsecuta est, quã qdẽ septimã extraordinariã p̃tores optima rõne ītroduxerunt & hæc septima extraordinaria oĩbus his cõpetit, qbꝰ vt detur bonorũ possessio, l. vel nouo iure, uel senatusc. cautum est: quam quidẽ septimã extraordinariã bonorũ poss. prætor neque bonorũ possessionib. q̃ ab intestato, neq; eis quę ex testõ sunt, stabili iure q̃numerauit: sed quandoq; ex testõ, & quandoque ab intestato quasi ultimum & extraordinarium auxilium prout res exigit, accõmodauit illis, qui ex legibus, uel senatusc. vel principum q̃stitutionibus nouo iure ex testamento uel ab intest. ad successionem ueniunt. Et hæc dicuntur usq; ad illum §. Cum igitur plures species. Cæteri casus usque ad finem tit. plani sunt.
t *Introduxerunt.* ut ff. ut ex lege. & senatusc. l. j. j. respon.
u *Vt detur.* s. bonorum possessio. Et no. duo b esse necessaria ut

b) Imo quatuor requiruntur. Iaſ. in l. fi. C. unde legiti.

hæc bonorum poss. cõ petat. s. ut lege caueatur ut bon. poss. detur: & q de iure ciuili non possit succedere, alias competit Vnde legitimi, ut ff. vnde legitimi. l. iij. & ff. vt ex legib. & senatusc. l. j. §. fin. Accursius.
Lege. ponunt quidam exemplum ex testamẽto: ut C. de inoffi. testa. l. iij. §. sed cum eam. ex eo quod filius natus in puerperio institutꝰ præsumit. Ab intestato ponunt exẽplum in agnatis fœmininis, & in quibusdã cognatis qui efficiuntur agnatis similes ut ſ. de leg agna. succ. §. hoc etiam. Vtrunque reprobo: qa nulla lex expresse dat supradictis bon. poss. sed eos succedere dicit. Ergo non datur hęc septima, sed Vnde legitimi: ut ff. vnde legitimi. l. iij. Pone ergo exemplum ex testamẽto in posthumo alieno instituto: ut ſ. e. §. j. a q incipit, nam si alienus. Itẽ tã ex testamẽto, quàm ab intestato. pone exẽplum in eo qui decessit apud hostes, in cuiꝰ bonis datꝰ bonorum poss. ex lege noua Corn. vt ff. de bono. poss. l. iij. §. sed & eius.
Senatusconsulto. Orfitia. tia. & Tertyl. ut ff. unde leg. l. iij. in princ. & §. fin. nam eis datur bonorũ poss. ibi, & non succedebant de iure ciuili, ut ſ. ad Tertyl. in princ. debet ergo dari hic: ut ff. unde legitimi. l. iij.
Constitutione. ponunt exemplũ. ſ. de legitima agnatorum succ. §. hoc etiam. Item. C. de emancipa. lib. l. fin. Sed hoc reprobo: cum lege non caueatur eis dari bono. poss. unde habent unde leg. ut ff. unde legitimi. l. iij. Potest tamen dici quod ibi subaudiãtur maxime. & sic stabit prima expositio. Vel melꝰ dic, sic aliq. noua q̃stit. fieret de nouo, quæ daret bonorũ poss. ex ea daretur hæc septima.
Extraordinarium. Not. duobus modis fieri bonorum, possessionẽ extraordinariam: quia uaga, ut hic. Itẽ quia nõ tribuit ius: vt. Carboniana, & si uenter mittatur in possessionẽ, & illa quæ datur gratia agnoscendæ litis, quæ datur * sine causæ cognitione: ut ff. de Carbon. edict. l. iij §. causæ. & de uentre in poss. mit. l. ubicunq; §. interdũ. & de inoffi. testa. l. Papin. §. j. & aliæ, cum causæ cognitione: a ut ff. de bonorum poss. l. iij. §. fi causa. & quis ordo in bonorum possessio. ser. l. ij. §. dies & §. in bonorum.

c) Placet A. ex in l. fi. C. unde legiti. in 4. colum.

Add. aliam. vide Aſſ. Rebuffum referentem. in prin. Succes. cap. 33. nº 1.

d) Dic hoc exemplũ nõ esse bonum secũdum doctos. quia de iure nouo succedunt iure ciuili. ergo habent unde legit. vt ff. unde legit. l. 3. de iure antiquo prætor dabat bo. poss. ergo ista cessat, ut supra de leg. ſ. posthumo. Ang. Alias P mittitur.

* Inscriptis exẽp. eã dãtur. a) Hodie autem sine petitione & sine causæ cognitione & datione coram iudice agnascũtur. argu. l. pe. & fin. & q ibi not. per gl. & doct. C. qui admi. ad bó. pos. &c. Ange.

a *Plures.* quia decem, quarum sex remanserunt ordinariæ: ut ſ. eo.§. aliam. vſque ad §. ſeptima.

b *Diſpoſuiſſet* alio modo in edicto, quàm de facto competit: ut diximus, ſ. eo. titu. §. vj.

c *Differrentur.* ſic. ff. de ſuc. edic. l. j. j. reſpon.

d *Liberis.* naturalib. & emãcipatis & emãcipãtib. vt ff. ḍ ſuc. edi. l. j. §. fi.

e *Anni ſpatium. &c.* in honorẽ ſanguinis, īmo nõ vñr coartãdi: cũ velut ad ꝓpria bona veniãt: ut ff. eo. de ſuc. edict. l. j. §. largius. & de liberis & poſt humis. l. in ſuis.

f *Accreſcit.* partes. n. nõ pertentiũ accreſcunt pertentibus: a ut C. qñ nõ pe. par. pe. accreſ. l. j.

a) Et hoc uerum ẽt ipſo iure quãdo eo dẽ iure ſuccedunt: ſecus ſi diuerſo: ut hic ꝑ An

g *Ex ſucceſſorio edicto* hoc intellige ī cognatis, ſed inter agnatos ſucceſſotiũ edictũ locũ nõ hẽbat: ſed hodie utrunq; locũ hẽt: ut ſ. de legit. agnant. ſuc. §. placebat.

h *Pollicetur.* ſ. prætor.

i *Non eſſet.* excluſus tñ tãq̃ filius admitti ꝑt vt agnatus: & excluſus vt agnatus, admittitur ut cognatus: ut ſibi ſuccedere videat: ut ff. ḍ ſuc. edic. l. j. §. ſed vidẽdum. ADDITIO. Tu dic ꝙ ſimplex repudiatio, vel relata ad hr̃ditatẽ, concernit omne ius & oẽs uias ſuccedendi qñ hẽt ſubſtitutũ. ſecus ſi ad iº adeundi quia ad illud tm̃ referr̃ quod exprimitur: niſi eſſet adiecta cã generalis: puta quia hæreditas eſt damnoſa uel ſimilis. nam ex tali ratione repudiatio ad utrunq; refertur, ſecũdum Angelum hic.

ꝙ Sic ſua cuiq; nocet mora. Aegi. Per.

k *Repudiauerit.* intra ſuũ tempus.

l *Admittuntur.* vt C. e. l. fi.

m *Dies utiles.* in quibus tria occurrere oportet, ſ. quòd iudicis copia ſit, item actoris, itẽ rei. ut ff. de diuer. temp. præſ. l. j. & ff. quis ord. in bon. poſſ. ſer. l. j. in prin. & §. dies. ADDITIO Hoc uerum ītellige de iure antiquo. Item in illis bo. poſſ. quę tribuũt ius: ſecus in aliis, ut eſt bon. poſſ. quæ dat̃ gratia litis agnoſcendæ, itẽ Carboniana, & quæ vẽtris nomine de quibus an tribuant ius in poſſ. & an hodie procedant, & in eis locum habeat iſte tex. vide per Io Fab. hic. Hodie autem indiſtincte in omnibus bo. poſſ. dies dicuntur utiles, ẽt ſi iudex pro tribunali nõ ſedeat: & incipiũt currere à die ſcientiæ: & currũt quandiu non dubitat an ſibi comperat bono. poſſ. ſecundum Ang. hic.

Dies utiles. Dies utiles ſunt q̃bus ſcierit ſibi bo. poſſ. cõpetere, quibuſq; eã potuerit petere. His opponunt̃ dies ꝙtinui. Edicta lis bono. poſſ. quocunq; die, peti, & de plano dari ꝑt. Decretalis nõ niſi de tribunali. Decreta n. tribunal exigũt: Edictalis ordinaria eſt: Decretalis non item. l. filium. §. ſi quis q̃. de leg. præſtã. l. iij. §. ult. D. de carb. ed. Edictales in hoc titu. præpoſitæ ſunt Exempla decretalium commodiore tradentur loco. Cuiac.

n *Principes.* C. qui admit. ad bono. poſſ. l. penul. & fi.

Ne diutius creditores ſuis actionibus experiri remorent̃, ac percunctãdo eludant̃, liberis & parẽtibus anni ſpatiũ, agnatisve rò & cognatis dierum centum, ad petendã bonorum poſſeſſionẽ præmittur: portio autem nõ petẽtis pari in gradu accreſcit: uel ſi nullus extiterit, per edictũ ſucceſſorium, qui in ſequenti ſunt in gradu admittuntur.

Cum igiitur plures a ſpẽs ſucceſſionum prætor ītroduxiſſet, easq; ꝑ ordinẽ diſpoſuiſſet, b & in vnaquaq; ſpecie ſucceſſionis ſæpe plures extẽt diſpari gradu ꝑſonæ: ne actiones creditorum different̃, c ſed haberẽt quos cõ uenirent: & nè facilè ī poſſeſſionem bonorũ defuncti mitterentur, & eo modo ſibi conſulerẽt: iõ petendæ bonorũ poſſeſſioni certum tẽꝑs præfiniuit. Liberis d itaq; & parẽtibꝰ tã naturalib. q̃ adoptiuis ī petẽda bonorũ poſſeſſione anni ſpatiũ, e cęteris [ãt agnatis uel cognatis] centũ dierũ dedit. Et ſi f intra hoc tẽꝑs uel aliquis bonorũ poſſeſſionẽ non potierit, eiuſdẽ gradꝰ ꝑſonis accreſcit: f uel ſi nullus ſit, deinceps cæteris bonorũ poſſeſſionẽ perinde ex ſucceſſorio edicto g pollicet̃, h ac ſi is q̃ pcedebat, ex eo numero non eſſet. i

Primo repudiante bonorum poſſeſſionem ſtatim ſequenti incipit currere tempus. Aret.

Si quis itaq; delatã ſibi bonorũ poſſeſſionẽ repudiauerit: nõ quouſq; tẽꝑs bonorũ poſſeſſioni præfinitũ exceſſerit, expectatur: ſed ſtatim cæteri ex eodẽ edicto admittuntur. l

Dies ad bonorum poſſeſſionẽ agnoſcẽdã præfixi, utiles ſunt, non continui: & bonorũ poſſeſſionem citra ſollennitatem coram iudice agnoſcere ſufficit. m

In petenda q̃ũt bonorũ poſſeſſione dies utiles m ſinguli conſiderantur. Sed anteriores principes n & huic cauſæ prouiderunt, ne quis ꝑ petẽda o bonorum poſſeſſione curat, ſed quocunq; modo admittentis eã iudicium † intra ſtatutã tñ tẽpora oſtenderit, ꝑ plenũ habeat eorum † beneficium,

TITVLVS XI
DE ACQVISITIONE per arrogationem.

Quamuis omnia arrogati bona, (his dẽptis quæ capitis deminutione pereunt) arrogatori patri olim pleno iure acquirerent̃, hodie tamen ſolus aduẽtitiorũ vſusfructus inſtar naturalium liberorum illi quæritur.

Est & alterius generis per uniuerſitatẽ ſucceſſio, q quæ neque lege duodecim tabularum, neque prætoris edicto, ſed eo iure quod conſenſu r receptũ eſt, introducta eſt. Ecce enim cũ paterfamilias ſeſe in arrogationẽ dat: oẽs res s eius corporales & incorporales, quæque ei debitę ſunt, arrogatori antea t q̃dẽ pleno iure acquirebãtur: exceptis his quæ per capitis deminutionem u pereunt, quales ſunt operarum x obligationes, & ius agnationis. y † uſus etenim & vſusfructus licet his antea cõnumerabantur: attamẽ capitis deminutione minima eos tolli noſtra prohibuit cõſtitutio. z Nũc autem a nos eandem acquiſitionẽ q̃ per arrogationem fiebat, coartauimus ad ſimilitudinem

o *Propetenda.* erat enim alia edictalis, q̃ ex edicto mortui prætoris cõpetebat. hanc non erat neceſſe peti: ut ff. de bn. poſſ. l. iij. §. ſed ſi nemo. Alia decretalis, q̃ ꝑtore uiuo decernitur: b & hoc olim ſoleniter: hodie ſufficit quocunq; mõ dicat ſe uelle agnoſcere, quæ iudicialis dici poteſt, q̃ ī iudicio ꝑſentia agnoſcitur, ut hic, &, C. qui admit. ad bo. poſſ. l. pe. & fi. Item nunquid hodie bo. poſſ. locum habent? Reſpon. ſic, nã & eas proponere quis poteſt: & ꝑ tab. neceſſaria ẽt eſt filio emancipato & præterito. Itẽ unde uir & uxor, neceſſaria vr̃: & ut olim aliæ non erãt neceſſariæ, ſic nec hodie: eis tamẽ uti poſſumus. Alij cõtra, cum nouus modus ſuccedẽdi ſit inuentus: ut in authen. de hære. ab inteſt. per totum. col. ix.

b) Hodie tamen receſsit ab aula, quia nec decreto nec partis citatione opeſt; ut d. l. fi. ¶m An.

† id eſt uolũtatis ſignum.

† i. principium.

p *Oſtenderit.* corã quocunqu iudice.

DE ACQVISITIONE per arrogationẽ.

Diuiſio.

Quia bona quæ nobis acquiruntur titulo uniuerſali, aut acquiruntur per additionẽ hæreditatis, aut per bono. poſſ. aut per arrogationẽ, aut per addictionẽ bonorũ cauſa libertatũ cõſeruandarũ. §. fin. ſupra per quas perſo. no. acq. ideo uiſo ſup. de hære. & bon. poſſ. ſequitur uidere de acquiſitione per arrogationẽ. Por.

St & alterius.] Totus iſte tit, diuiditur in tres partes. Primò unde fuit introducta acqſitio ꝑ arrogationẽ. Scdò poſtea illud declarat tã de iure antiquo, q̃ moderno, & qd arrogatori acquirat̃. Tertiò an arrogator teneatur ad debita arrogati. Secũda ibi, Ecce n. Tertia ibi, Sed ex diuerſo.

q *Succeſſio.* ut ff. pro ſocio. l. actione. §. morte unius. uerſi. ſocieras.

r *Conſenſu.* ſcilicet arrogantis & arrogati.

Perdit arrogatus agnationẽ. i. ius ſuccedendi tanquã agnatus, ſed nõ tanquam cognatus, Aegi. Per.

ſ *Omnes res.* & etiã filij, ut ſ. de adop. §. illud.

t *Antea.* i. iure ueteri.

u *Per capitis deminutionẽ.* ſ. minimam. nam dãdo ſe in arrogationẽ minimã cãpitis deminutionem patitur, ut ſ. de cademi §. minima.

Operas obſequiales debent liberti patroni.

x *Operarum.* hoc intellige ḍ operis quæ à libertis debentur, & nõ trãſeunt ad hæredẽ extraneũ, ut ſunt obſequiales quæ in faciẽdo cõſiſtunt. ſ. aſſurgere, & ſimilia, ut ff. de ope. lib. l. liberti. Itẽ in fabrilibus incertis, ut ff. de oper. lib. l. ſi operarũ iudicio aliud ſi conduxerit ille arrogatus operas alicuius. nam iſtæ arrogatori quæruntur.

y *Ius agnaticnis.* ius ſuccedẽdi, qḍ quis per agnationẽ cõſequit̃. & hoc hodie eſt, ut j eo. §. mortuo. Itẽ ius petendæ bon. poſſ. perit, ſi ante eã petitã arrogandũ ſe dederit. aliud ſi iam petiit, ut ff. unde lib. l. fi. & de contra tab. l. iij. §. ſi emancipatus. Accu. ADDITIO. Ius tñ adeundi de iure ciuili indiſtincte retinet, & forte etiam inuitus adire cogi poterit ad inſtar naturalis.

z *Conſtitutio.* C de uſu fr. l. corrupti onem. Accur.

a *Nunc autem.* aduerſatur ei quod ſ, dixerat, quòd omnes res acquirebantur arroganti.

naturalium parẽtum. [a] Nihil .n. aliud nisi tm̃mõ ususfructus tã naturalibus parentibus, q̃ adoptiuisp filiosfamilias acquiritur in his reb. q̃ extrĩsecus [b] filiis obueniũt, dn̄io eis ĩtegro seruato

Arrogati filii in arrogatione uita functi successio ad arrogatorem pũnet: nisi superstũt qui ei præferantur. Item ꝑ debitis ante arrogationem contractis non tenetur arrogator.

Mortuo autem filio arrogato in adoptiua familia, etiam dominium rerũ eius ad arrogatorem ptransit: nisi supersint aliæ ꝑsonæ, [c] quæ ex cõstitutione nostra patrem in his quæ acquiri non possunt, [d] antecedant.

Arrogator non tenẽt nõie prio ad debita arrogãti prius cõtracta, sed nõie filij tenetur. Ar.

Sed ex diuerso pro eo quod is debuit qui se in adoptionem dedit, ipso quidem iure arrogator non tenetur, sed nõie filii cõuenitur: [e] & si noluerit eum defendere, permittitur creditoribus per competentes nostros magistratus bona que eius cum usufructu futura fuissent si se alieno iuri nõ subiecisset, possidere, & legitimo modo ea disponere.

TITVLVS XII.

DE EO CVI LIBERTATIS CAVSA BONA ADDICVNTVR. †

Si hæreditas illius q̃ libertates reliquit, non adeatur: potest ille cui libertas est relicta, uel alius, petere sibi addici bona defuncti & satisfacere creditoribus: & erit tanquã successor defuncti, & serui quibus libertas directo uel per fideicommissum est relicta, erunt liberi, etiam si bona forẽt à fisco occupata. Aret.

Accessit nouus casus successionis [f] ex constitutione [g] diui Marci. Nam si hi qui libertatem acceperunt [h] à domino in testamento, [i] ex quo non aditur hæreditas, [l] uelint bona sibi addici libertatum conseruandarũ causa, audiuntur. Et itadiui Marci rescripto ad Põpiliũ Rufum cõtinetur. uerba rescripti ita se habẽt: Si Verginio Valẽti, q̃ testamento suo libertatem quibus dã ascripsit, nemine successore ab intestato existẽte, in ea causa bona eius esse cœperũt, ut, ueni re [m] debeãt: is cuius de eare notio est, aditus: rationẽ desiderij tui habebit, ut libertatũ tam earũ quæ per speciẽ fideicõmissi relictæ sunt: tuendarũ gratia addicãtur tibi, si idoneè [n] credito ribus [o] caueris de solido, quod cuique debetur, soluẽdo. Et hi quidem quibus directa libertas data est: pinde liberi erunt, ac si hæreditas adita esset. [p] Hi autẽ quos hæres manumittere rogatus est, à te libertatẽ consequentur: ita autẽ, si non alia conditione uelis tibi bona † addici, qui vt hi ẽt qui directò libertatẽ acceperunt, tui liberti fiant. [q] Nã huic [r] etiã uolũtati tuæ: si hi de quorũ statu agitur, cõsentiãt, [s] auctoritatem nostram, accõmodamus. [t] Etne huius rescriptionis nostræ emolumentũ alia ratione irritum fiat: si fiscus bona agnoscere uoluerit, & hi qui rebus nostris attendunt, [u] sciãt cõ modo pecuniario præferẽdã [x] esse libertatis causã: & ita bona cogẽda, [y] ut libertas his salua sit qui eã adipisci potuerũt, ac si hereditas ex testõ adita esset. [z]

Bonis addictis cessat uenditio [illegible]

Hoc rescripto subuentum est & libertatibus, & defunctis, ne bona eorum à creditoribus possideantur & ueneant. [a] Certe si fuerint hac de causa bona addicta, cessat bonorum uenditio. Existit .n. defuncti defensor, & quidem idoneus qui de solido creditoribus cauet.

Addictio bonorum tũc demũ habet locũ cũ defunctus reliquit libertates ex testamento, uel ab intestato. Aret.

In primis hoc rescriptũ totiẽs locũ habet, quotiens testõ libertates datæ sunt. Quid ergo si q̃s intestatus decedens codicillis libertates dederit, neq; adita sit ab intestato hæreditas? fauor cõstitutionis debebit locũ habere. Certè si testatus decesserit, & codicillis dederit libertatem: competere eam, [b] nemini dubiũ est tunc constitutioni locũ esse uerba ostẽdũt, cũ nemo successor ab ĩtestato existat. Ergo quãdiu incertũ erit vtrũ existat, an nõ: cessabit cõstitutio. Si verò certũ

a *Naturalium parentum*. vbi in aduentitiis tantũ vsusfructus quæritur: vt C. de. bon. que libe. l. cum oportet.

b *Quæ extrinsecus*. i. in aduentitiis.

c *Aliæ personæ*. vt descẽdentes ex filio arrogato: vt C. communia de suc. l. fi. ubi est constitutio de qua hic fit mentio. Item si hic arrogatus esset impubes, & ĩpubes decederet, admitterentur etiam alij ex stipulatione: ut ff. de adop. l. nõ .n. aliter. & l. his uerbis. & l. hæc autẽ & s. de adopt. §. cũ aũt Sed quid in patre naturali, à quo hic arrogat⁹ erat emancipatus? Rñ. Pla eũ præferri arrogãti a sed hodie fratres vtrinque ꝯiuncti uocantur cũ arrogante: ut in auth. de hęre. ab intest. §. consequens. coll. ix.

d *Non possunt*. ut in aduentitiis. profectitia. n. sibi non auferentur.

e *Conuenitur*. de facto. nã non tenetur de iure sed de his quæ ꝯtraxit postquam fuit arrogat⁹, tenetur de peculio: vt ff. de pecu. l. in arrogatorẽ. b & si tũc nõ defendat pater, in bonis ipsi⁹ patris fit missio: vt ff. quib. ex cau. in pos. eatur. l. Falcinius. §. si. quis. Acc.

DE EO CVI LIBERTATIS causa &c.

Supra uisum est de acquisitione quæ fit per arrogationem, & sic titulo vniuersali. verum quia est & alia. quæ fit per addictionem bonorum libertatum conseruandarum causa. §. fi. supra per quas per son. nobis adquir. ideo subdit de eo cui libertatis. causa bona addicuntur. Porcus.

Accessit.] Totus iste titul⁹ diuiditur in quatuor partes. Primo ponit acquisitionẽ cã libertatis ꝯseruãdæ. Secũdo illud ꝑ rescriptũ diui Marci probat. Tertio verba dicti rescripti interpretat̃. Quarto illud supplet. Scda ibi, Et ita diui. Tertia ibi, Hoc rescripto. Quarta ibi, Sed cum multas. Acc.

f *Nouus casus successionis*. Et est hic quart⁹ succedendi modus: ut s. per quas ꝑso. nobis acqui. §. fi. Accur.

g *Ex constitutione*. cuius uerba sunt. ĩ. eodem. §. si Verginio.

h *Acceperunt*. destinatione.

i *Intesto*. idẽ priuilegiũ dat̃ cuilibet petenti bona hac cõtemplatione:

a) Quod uerum intellige, ubi arrogatus est filii in secũdo gradu ut quia ẽ arrogatus tanquam nepos alias secus secũdum. Ang. hic.

b) Quod uerum si contraxit de peculio: alioq; si sibi hæreditas delata fuerit distinguitur, an iussu patris quæsierit uel non & an filius repudiet, & pater adiuerit pro se, & econtra si cut fit in naturali & legitimo: vt l. fi. §. 1. C. de bo. quæ li. Ange. Diuisio.

† Adiicere quid sit uide Bud. in annot. ad Pãdec. titu. de in diem addictione, & Nebrif. in lexico iu. ciuil. in dictione. ad dicere. Significat enim fere hoc t:. addici, idẽ ꝙ adiudicari per iudicem: unde hæc erant ꝓtoris uerba, do, dico, addico.

Arrogato quæ personæ succedere debent.

ADDITIO Et is præfertur qui præuenit: ut ibi in dicta l. fi. §. sancimus.

k *Non aditur*. s. ab hĩde.

l *Hæreditas*. quomodo ergo ualet ꝙ in eo relictum est ut C. de fideic. lib. l. eam quam? Resp. hic speciale est.

m *Venire*. i. vendi.

n *Idonee*. fideiussoribus uel pignoribus, uel fide habita: vt ff. de fideicõ. liber. l. iiij. §. addici.

o *Creditoribus* vel oĩbus, uel uni noĩe oĩũ. ut ff. de fideic. lib. l. iiij. §. addici uersic. creditoribus.

p *Addita esset*. no. mirabile, ꝙ ex hac pactione serui fiunt liberi, ut Orcini: ut hic, & ff. d̃ fideicom. liber. l. iiij. §. hi qui ad. Qui sint Orcini, & unde dicant̃, dictũ est, s. de sing. re per fideic. relict. §. pen.

q *Tui liberti fiant*. subaudi, hoc tibi ꝯcedimus. sed operas neque Orcinis, neque ab eo manumissis imponet: ut ff. de ope. liber. l. si quis hac l.

r *Nam huic*. subaudi cõcedimus.

s *Consentiant*. alias in seruitute remaneant: & quem nolũt habere patronum, habebũt dñm. C. de manu. testa. l. fin. §. iiij.

t *Accommodamus*. Vide ꝙ no. in dicta l. fi. ꝙa ꝙ dr̃ hic, obtinet ubi extraneus petit addici. Sec⁹ si sit aliquis de illis, cui sit relicta libertas: quoniam etiam potest petere dissentientibus aliis. Ang.

u *Attendunt*. ut procuratores nostri.

x *Præferendam*. hoc est, quia competent libertates. Accur.

y *Cogenda*. i. accipienda per fiscum.

z *Adita esset*. olim prius fiscus admittebatur bonis nõ aditis ab alio, & etiam aditis, dummodo essent bona soluendo: alias aditio ab alio facta ualebat: ut ff. de fideic. lib. Liiij. §. pen. hodie in distincte admittitur: ut C. de test. manu. l. fi. §. penultimo.

a *Veneant*. idest nendantur.

b *Eam*. libertatem. Accursius.

c *Successor*. Nunquid ex testamento uel ab intestato erit iste hr̃s? Respon. neutrum dici potest. Dic ergo hũc anomalũ successorem esse. sicut illũ q̃ succedit hæredi

c) Not. casum ubi priuatus potest stipulari ꝑ altero. cõtra. l. stipulatio ista §. alteri. ff. de uerb. obli. & in § alteri. in fra. ẽ uer. obli. & est ratio fauore libertatis ut facilius possit dari expedimentum, quo libertatẽ serui consequãtur

† Sic ff. de fideicom. l. 4 §. hi q̃ ad Libertas commodo pecuniario præferenda est.

Successor anomalus.

redi non implenti defuncti uoluntatem, ut in auth. de hīrd. & Falc. §. in omnibus coll. j. & iura sepulchrorum habet, ut bonorum possessor: ut ff de fideic. lib. l. iiij. §. is autem cui.

a *Neminem.* hīrdē ab inte. ADDITIO Puta quia repudiauit, vel lapsus est terminꝰ præfixꝰ ad instātiā petentis bona sibi addici. Sd si solū ad īstātiā creditorū fuisset præfixus, haberet p hīrde. Ange.

b *Fieri.* & rñ. sic ut ff. de fideic. lib. l. iiij. §. j. Acc.

c *Diuisiones.* i. casus.

d *Constitutio.* C. de testa. manu. l. fi.

e *Species.* i. casus.

DE SVCCESSIONIBUS &c.

Continuatio.

Supra visum est de multiplici specie successionū: sed quia sunt quædā q̄ hodie sūt sublatæ, ut est illa quæ fiebat p bonorū traditionē, uel senatusc. Claudianū, ideo subdit de successionib. sublatis. Por.

Diuisio.

E *Rant ante prædictam.*] Totus iste titulus diuiditur in duas partes. Primo tollit uenditiones & successiones quæ ex eis fiebāt. Scdo quę fiebant ex senatus. Secunda ibi, Erat.

Bonorum eptio. Bonorū emptor similis erat bonorū possessori. cū eo creditores experiunt l. nā postea. §. sed etsi qs. D. de iureiur. vel certa parte decidūt l. imperator. D. d pactis qua forma ꝙstituat, Th. refert. cui & illud adiūgi pōt q̄ Cicero scribit inhūc modū lib. vj. ad Attic. Alterum q̄ sine edicto cōmode trāsigi nō potest de hīditatū possessionibꝰ, de bonis possidendis, magistris faciēdis, uendendis, quæ ex edicto & postulati & fieri solent. Cuia.

a] No. q̄ sæpe uerbū uenditio, ponitur, p emptione, & econtra. & aduerte (quid fortius dico) quod licet simpliciter dicatur unum intelligitur de utroq; quia sunt correlatiua: ut l. fi. C. de indiuidui. roll. & l. i, ff. de accep. An.

f *Emptio.* i. uenditio: ut sequitur. sic & ff. de actio. ēpt. lueteres. Ac. ADDITIO Quod facit, ut pœnale dispositū in uno puta uēdēte habeat locū ēt in emēte, cū sint correlatiua.

g *Ambages.* nam p̄ponebat creditori actionē, & si cadebat à syllaba, cadebat à cā. Si uero nō cadebat: bōa debitoris absētis uel p̄sētis vendebat sua auctoritate: q̄ hodie non est ut hic, & C. de form. & impe. l. j. & ij.

h *Ordinaria.* i. solennia.

i *Expirauerunt.* idest recesserunt.

k *Bona.* i. oīa: ut ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. j. sed hodie p mēsura debiti declarati, ut in auth. de exhīben. & intro. re. §. fi uero semel. colla. v. ADDITIO Dic hoc uerū, qñ agit p̄sonali. secus si agat ēt hodie reali uel hypothecaria: q̄ iura antiqua remanēt incorrecta: & sic fit missio in solidū ī poss. ut no. gl. ī uer. p̄sequt̄ in auth. ei qui C. de bo. auct. iud. pos, & ī l. iij. in gl. pe. C. de p̄cu.

l *Libris.* ut ff. qui ex cau. in pos. ea. per totum. & de bo. aucto. iu. pos. per totum.

m *Bacchata.* i. capta uel decepta: ut. n. uino quis capitur uel bacho: ita & amore. Item furoris nil uehementius inuenitur: ut in auth qui mod. na. effic. leg. §. illud. ver. nouimus. collat. vj.

Licet ille qui repudiauerit hæreditatem, possit in integrū restitui, & iterum adire: tamē addictio semel facta, & libertates non cessabunt. Aret.

Si is qui in integrū restitui potest, abstinuerit hæreditate; an quamuis potest in integrū restitui, possit admitti cōstitutio, & bonorū addictio fieri? b Quid B ergo si post addictionem libertatuum cōseruādarum cā factā, in integrum sit restitutus? Vtiq; nō erit dicendum reuocari libertates: quia semel competierunt.

Si libertates datæ fuerint inter uiuos datur addictio bonorum, sed reuocatur in dubiū, an datæ fuerint in fraudē creditorū. Ar.

Hæc constitutio, libertatū tuē darum cā introducta est. Ergo si libertates nullæ sunt datæ cessat hęc cōstitutio. Quid ergo si viuꝰ dederit libertates, uel mortis cā & ne de hoc quæratur, utrum in fraudem creditorum, an non factum sit, idcirco uelint sibi addici bona: an audiendi sint? Et magis est ut audiri debeāt, etsi deficiant uerba constitutionis.

Supplet rescriptum diui Marci. Aret.

Sed cū multas diuisiōes c eiusmodi cōstitutioni deesse perspeximꝰ: lata est à nobis plenissima constitutio, d in qua multæ speciesc collatę sunt, quibus ius huiusmodi successionis plenissimū est effectū, quas ex ipsius lectiōe cōstitutiōis pōt qs cognoscere.

TITVLVS XVII.

DE SVCCESSIONIBVS quæ fiebant per bonorum uēditiones, & ex senatusconsulto Claudiano, sublatis.

ADDITIO Et maxime in iuuenibus. Vnde uersus.

Militat in teneris annis amor hospes amœnus,
Atque in canicie ridiculosa Venus.

A Facit. c. cum in iuuentute. extra de præsump.

n *Subsītiā.* si q̄ iūgebat se alieno seruo & q̄ dñi nūtiationē: ut C. ad sena. con. Claud. l. j.

Succesio facta per uenditionem bonorum debitoris, est hodie sublata. Aret.

E *Rant ante prædictam* successionem olim & aliæ per uniuersitatem successiones: qualis fuerat bonorum emptio, f quæ de bonis debitoris uēdēdis p multas ambages g fuerat ītroducta: & tūc locū habebat, qñ iudicia ordinaria h in usu fuerāt. sed cum extra ordinariis iudicijs posteritas usa est, iō cum ipsis ordinariis iudiciis ēt bonorū uenditiones expirauerūt; i & tantūmō creditoribus datur officio iudicis bona k possidere, & prout utile eis visū est, ea disponere: q̄ ex latioribus Digestorum libris l perfectius apparebit.

Succesio quæ fiebat per senatusconsultum Claudianum, est hodie sublata. Aret.

Erat & ex senatusc̄os. Claudiano miserabilis per uniuersitatē acquisitio: cū libera mulier seruili amore bacchata, m ipsam libertatem per senatusc̄osultum C amittebat, & cū libertate substātiam, n quod indignū nostris tēporibus esse existimantes, & à nostra ciuitate deleri, & nō inseri nostris Digestis concessimus.

TITVLVS XIIII.

DE OBLIGATIONIBVS.

Tertiam iuris ciuilis partem expositurus, de obligationibus unde actiōes ceu ex matre oriūtur, titulum generalem, atq; deinceps earū species proponit, quo prælibatis obligationibus, naturas actionum maturius adsequamur. *Adde s. tit. p. s. in. uers. ea est.*

Continuatio.

Hic incipit tertia pars prīcipalis diuisionis totius istius operis, gratia cōmodioris diuisionis, & etiā materiarum. facit. l. Caius. §. j. ff. de le. iij. cū si. ibi no. quoniā hic tractatur de tertia parte siue de tertia materia in qua uersatur ius nostrū: quoniā uersatur circa tria, aut circa personas, aut circa res aut circa actiōes & obligationes: ut §. de iur. nat. gen. & ciui. §. fi. usq; huc tractauit de personis & rebus, ut dicit gl. rubri. igitur aliā; & tertiā partem faciemus de obligationibus & actionibus & per consequens de tertia materia totius iuris ciuilis. Ar. Acc. autē sic continuat istam ru br. Dictū est §. de personis lib. j. de rebus in secūdo & tertio usq; huc. Nunc de actionibus debet dicere, ut §. de iur. natu. §. fi. sed quia obligatio mater est actionis: vt ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio ideo præmittitur de his obligationibus: & ideo dicit hic, Nunc &c. Accur.

Continuatio Accur.

Diuisio.

N *Vnc transeamus. &c.* Totus iste titulus diuidit in quatuor partes. Primo ponit definitionē obligationis. Secūdo ponit unam diuisionē obligationis. Tertio ponit scdā diuisionē. Quarto illā diuisionē ī alia subdiuidit. Secūda ibi Oīū autē. Tertia ibi, Sequens. Quarta ibi, Priꝰ est, CASVS. Quæ si ui ab Imperat. sic: Dñe, cū curam adhibueritis ad res & ad p̄sonas: ad q̄d p̄pōitis uos trāsferre? Rñ. Imper. Nūc &c. Quæsiui etiā ultra sic: Dñe, Quid ē obligatio Rñ. ipse: Obligatio est &c. Sed q̄a unūquodq; tunc p̄fecte cognoscit cū in se & in suis partibus demōstrat, iō dñs Iusti. data definitione dat obligatiōis diuisionē, ut sic oblig. in se & in suis partibꝰ plenię & perfectius habeat notitia. Et primo dat dñs Iusti. obligationis diuisionē generaliorē & breuē: scdo specialiorē, & primā q̄tinētē. Itē primo diuidit: scdo mēbra diuidentia exponit, & sic uno modo ponit casꝰ. Aliter aūt ponit fm dñm Gul. sic casus. Ego iuuenis uolēs legalibus fulciri nutrimētis, accessi ad Iust. & talia uerba p̄posui corā eo: Dñe, uidi per q̄tinuationes multiplices q̄ nūc est ad trac. de obli. transeundū: p̄ deo dicatis mihi, quid est obligatio? Frater, dicit Iustin. obligatio est &c. Franc.

o *Obligatio.* vī q̄ nulla obligatio definiat. nam ciuilis sola non habet effectum exigendi: ut patet in obligatione literarū ante bienniū,* vt j. de lit. ob. Itē patet in oī obligatione ciuili & naturali simul. nā si pactū fieret de nō petēdo, tollit naturalis, & remanet ciuilis: ut ff. de solu. l. Stichū aut Pamphilum. §. naturalis &

* Et hæc sententia cōmunis habetur: licet ultra modo nec naturalē nec ciuilē natam uelit. de quo habetur ī l. cū quis. C. de iur. & fac. ign. & cum his sentit Iac. ab Arena. mei si glo. sequitur hic Porc. quem tu uide.

lis,& tñ non habet effectum iſtum,vt ĩ.de except. §.præterea. Item nec naturalis: ꝙ nec per eam fit actio,licet impediat repetitio,vt ff.de dona.l.hoc iure.§,fi.& de condi.indeb.l.iudex. & l.Iulianus.Sed dic ꝙ ſimul vtraq; definitur. Item ſi bona eſt definitio,ergo conuertitur cum ſuo definito. Vbicunque ergo eſt iuris vinculum, eſt obligatio: & cꝫ ubi non eſt tale iuris uinculũ,non eſt obligatio,ergo nec fideiuſſor adhiberi poteſt,vt ff.de uer. ob.l j.§.ij.incipit,ſi quis ita.in fin. qđ eſt falſum: ꝙ naturali obligationi accedit,vt ĩ.de fideiuſſ. in princ. Sed dias ꝙ hic eſt deceptio. nam ſi dicas,non eſt obligatio.ſ. ciuilis & naturalis:vera eſt. ſi dicas obligatio.ſ. nulla ẽt naturalis, falſa eſt.& ſic vis eſt ĩ dictione obligatio.vbicũque .n.dico,ꝙ naturali obligatione ꝙs tenet,intelligo de iure gẽtiũ:ꝙa ꝙuenit ſolis hoĩb.& oĩbus.

Definitio bona conuertitur cum ſuo definito.

* Solutio fieri debet ſecundum ciuilia iura. Cuiac.

† i.prima ſemper Cuiac.

† Veluti ex pacto in quibuſdam cauſis.

† Veluti ex conuẽtionibus iuris gentium Cu.

a *Iuris vinculum*.i.ius vinciẽs,& ſic ẽ res ĩcorporalis,vtſ.de re.cor.& in cor.in fi. vt.n. boues funib. viſua'r ligantur,ſic hoĩes verbis ligãt ĩtellectua'r, vt ff.de uer.ſig.l. rei.§.j. ADD. Iux.illd,verba ligãt hoĩes: taurorũ cornu.fũes.Cornubos capit̃, voce ligatur hõ.

b *Neceſſitate*. tũc enim uerè debitor eſt cum neceſſe habet ſoluere,ut ff.de uerb.oblig. l.debitor. & ita ſm hoc nulla obligatio cui opponitur exceptio, definitur hic. quod uerum eſt, ſi opponatur exceptio ideo,quia deſiit eſſe uinculum naturale, uel ciuile.Nam quædam exceptiones proponuntur etiam qñ utrunque uinculum adeſt,ut Macedoniani & Velleiani. Sunt enim effectualis obligationis duæ radices una naturalis.ſ.quæ cõſenſu naſcitur,quæ inter omnes fieri poteſt etiam inter ſeruos,& hæc naturalis dr̃,ut ff.de pact.l.j.§.adeo. hæc radix ꝙrio conſenſu tollitur,ut ff.de ſolut.l.Stichum.§.naturalis. quia nil tam naturale &c.ut ff.de regu.iur.l.nihil tam.ſed hæc naturalis uim non habet exigendi, impedit tñ ſoluti repetitionem, ut ff.de fid eiuſſ.l.fideiuſſor.§.fideiuſſor. Huic qñque accedit ciuilis etiam radix,quæ illi naturali faciem dat,uel formam,uel ueſtem,ut poſſit parere actionem. Et hæc ciuilis tollitur ꝙrio ciuili actu,non naturali,ut per acceptilationem,ut ĩ.quib.mod. toll.oblig.§.j.aliàs §.item per acceptilationem.Item per ſententiam remanente naturali,ſed hoc non eſt ipſo iure,ſed per exceptionem,ut ff.de cond.indeb.l.Iulianus.ſnĩa enim eſt de iure ciuili,cũ omnia iudicia ſint de iure ciuili,ut dicimus ſ.de iure natu.§.ius autem.in glo.vt ſunt &c.per l.ff.de orig.iur. l.ij.§. his legibus latis.ver.hæc diſputatio.Et hęc ciuilis non adhæret ſeruis,cum nihil ſint inſpecto iure ciuili,ut ff.de reg.iur.l.ſeruitutẽ.& l.quo d attinet. Item filio ꝙ patrem, uel cꝫ nõ naſcitur, ut ff.de cõdi.ſin de.l.frater à fratre.cũ inter eos nõ poſſit eſſe iudicium, ut ff.de iudi.l.lis.iure ciuili impediente ratione patriæ poteſtatis,ut ſ.de pat.pot.§.ius autem.Accurſ. ADDITIO. Hodie tñ in aduentitiis forte naſcitur ciuilis obligatio, quamuis durante patria poteſtate ꝙ eum non exerceatur. * Ang.

Obligatio effectualis habet radicem naturalẽ & ciuilem.

Obligatio ciuilis tollitur p acceptilationem & ſententiã.

Obligatio ciuilis quibuſdã ꝓſonis nõ adhæret.

* Et idẽ ait Bald.

c *Rei*.uel etiam facti: quia uerbum rei,generale eſt, vt ff.ſi cer. pet.l.j.in fi.& ff.de uerb.ſign,l.rei. ADDITIO. Not.appellatione rei factum contineri .ex quo dixerunt aliqui , quòd ſi ſtatuto caueatur,quòd pro quacunque re petita ſoluatur ſolidus pro libra, quòd habebit locum in facto petito.quod uerum limitat hic Bal. qñ tale factum petitum erat æſtimabile , ut librum ſcribi, domum ædificari,& foſſam fodi. Si autem eſſet inæſtimabile, ut facere uxorem conſentire, tunc nihil eſſet ſoluendum: quia uerba ſtatuti debent intelligi in caſu poſſibili', hoc eſt,quo res æſtimari poſſit.l.non ſolum.ff.de actio.& oblig.& l.ſi ideo. C.de his quib.ut indig. Chriſtophorus.

d *Secundum*.iſtud ſm,poteſt referri adtotam definitionem.q.d. obligatio ſic definitur ſm iura Romana.i.ſm leges.& ſic ciuilis & naturalis hic ſimul definitur.Vel dic quòd refertur tñ ad principium.ſ.iuris uinculũ. Et quod dicit, quo adſtringimur, culum, [c] quo neceſſitate [b] adſtringimur alicuius rei [c] ſoluendæ † ſecundum [d] noſtræ ciuitatis iura.

Ponit primam diuiſionem obligationum: quia aliquæ ſunt ciuiles, aliquæ prætoriæ.

Omnium autem obligationũ ſumma † [e] diuiſio [f] in duo genera diducitur:nanque aut ciuiles ſunt,aut prætoriæ. Ciuiles ſunt, quæ aut legibus [g] conſtitutæ, [+] aut certo iure ciuili comꝓbatæ † [h] ſunt.Prætoriæ ſunt, quas prętor ex ſua iuriſdictione conſtituit, [i] quæ etiam honorariæ [k] vocantur.

Ponit ſecundam diuiſionem obligationum, quæ eſt quadruplex.

Sequens diuiſio [l] in quatuor ſpecies deducitur. Aut enim ex contractu [m] ſunt, aut ex quaſi contractu, [n] aut ex maleficio, [o] aut ex quaſi maleficio. [p]

Obligationes ex contractu ſunt in quadruplici differentia. Angelus.

Prius eſt,vt de his quæ ex cõtractu [q] ſunt, diſpiciamus. Harũ æquè [r] quatuor ſunt ſpecies. Aut enim re contrahuntur, [s] aut uerbis, [t] aut literis, [u] aut cõſenſu: [x] de quibus ſingulis diſpiciamus.

TITVLVS XV.
QVIBVS MODIS RE contrahitur obligatio.

Mutuum ex eo dictum, ꝙ de meo tuum fiat, in his rebus tantum conſiſtit,quas numero, põdere,uel menſura conſtantes,in hoc damus vt eorum fiant à quibus recipiuntur,& ad nos non illæ ipſæ, ſed eiuſdem qualitatis aliæ reuertantur.

e *Summa*.i.prima,uel ſumma i.breuis. ſic ſup.de iure perſon. in prin.eſt enim quandoque maior,vt ĩ.eo.§.fi

f *Diuiſio*. diuiſio eſt innumerabilis materiæ breuis cõpoſitio, & diuiſio ad multa facit,ut diximus in proœ.§.pen. Diuiſionis definitio.

g *Legibus*.ut legis Agliæ obligatio,ut ĩ.de l.Agl.in prin.Item de pauperie per l.xij.tab.ff.ſi qua.pau.fe.di.l.j.j.rñ.Itẽ furti nec manifeſti,ut ĩ.de noxa.§,ſunt aũt.Secus ãt eſt de furto manifeſto: ꝙa illa oblig.eſt p̃toria,ut ĩ.de ꝓpe.& temp.act §.furti quoq;.

h *Iure ciuili comprobatæ*. ut ſunt obligationes iure gentium inuẽtæ,ut ſup.de iure nat.§ ius autẽ.quæ à iure ciuili ſunt comprobatæ,ut ff.de iuſt.& iu.l.ius ciuile.

i *Conſtituit*.ut obligatio ex furto manifeſto,ut ĩ.de perpe.& tẽpo.act.§.j.Item ex rapina,& ubicunque prætor aliquam obligationem inducit,ut patet per multos titulos,ut ff.de iuſti.& iu.l.ius autem ciuile.§.ius prætorium.

k *Honorariæ*, quia prætores honores gerebant,quod dic ut ſupra de iure natu.§.prætorum.

l *Sequens diuiſio*.ſ.obligationum.

m *Ex contractu*.vt ĩ.uſq; ad tit.de oblig, quæ ex quaſi cõtractu.

n *Ex quaſi contractu*.ut inf.de oblig.ex quaſi contractu.Sequentes duo tit.uſque ad quartum libr.ſunt communes.ſ.per quas perſo.no.acqui. & quot mo.toll.oblig.

o *Aut ex maleficio*.ut ĩ.de obli.ex malefi.uſque ad tit.de obliga. ex quaſi malefi.

p *Ex quaſi maleficio*.ut ĩ.de obl.ex quaſi malefi.& ſubaudi,aut ex uariis figuris cauſarum,ut ff.de act.& oblig.l.j.in prin.

q *Ex contractu*.,ꝓprie ponit̃ quo ad illos ꝙctus vbi hinc inde naſcit̃ obligatio,improprie quo ad alios, ut ff.de uer.ſi.l,Labeo. ſic.ff.ſi cer.pe.l.certi ꝙdictio.in prin. & de offi.procõ.& leg. l.ij. ADDITIO. Not.appellatione ꝙctus intelligi proprie ꝙctum ultro citroq; obligatorium,pro quo l.Labeo.ff.de uerb.ſign.Ex quo dicit Bal.quòd ſi ſtatuto caueatur,quòd qui non petierit debitum ex contractu intra x.ann,cadat à iure ſuo,non habet locum in creditore ex mutuo:quia ille non eſt proprie ꝙctus: cum ſolum recipiens obligetur,non autẽ numerans.Chriſto.

r *Aeque*,ut ſupra.Accur.

ſ *Re contrahuntur*,ut inf.titu.pro.

t *Verbis*,ut inf.tit.ij.vſque ad tit,de lit.oblig.

u *Literis*,ut infra de lit.oblig.

x *Conſenſu*.ut ĩ.de oblig.ex conſen.cum ſeq.tit.Sed quæ eſt differentia inter actionem & obligationem & ꝙctum? Reſpon. contractus eſt uerborũ cõceptio,uel conſenſus, ut patet ff.de Contractus obligatio , & actio differunt.

verb.oblig.l.stipulationum.§. stipulatio .& est facti:ut ff.de cura.fur.l.consilio,in fi.Obligatio est quę inde nascitur:ut arg.ff. si cert.peta.l. ij. circa finē. Actio est ꝙ postea inde surgit : & sic nullum est alterum:ut ff.de procur.l. licet.§. ea.& infra tit.ij.in prin.& hæc duo sunt iuris,ut in definitionibus patet.

QVIBVS MODIS re contrahitur obligatio.

Continuatio istius titu ad præcedentem patet supra tit. proxi.in fi.Angel.

† Hoc prī. respondet tit. de re. cre.ff. Ac. Per.

† alias datio . Diuisiq.

Re contrahitur.) Totus iste titu. diuiditur in quinque partes. Primo ponit d̄ mutuo. Secūdo de indebito soluto.Tertio de commodato . Quarto de deposito . Quinto de pignore dato .Secunda ibi in §.is quoque. Tertia ibi, Item is.Quarta ibi, Præterea . Quinta ibi in §. creditor quoque. CASVS Dñe,s̄.dixistis mihi ꝙ obligationū q̄ ex ꝯctu nascūntur, quatuor sunt species.Quarum prima est quod reꝯhitur obligatio.Dñe pro deo dicatis mihi qualiter reꝯhitur obligatio? Et domin⁹ Impera.respon.quod mutui datione ꝯhitur obligatio re . Sed domine,pro deo,in quibus rebus consistit mutui datio ? Ad hoc rñ.dñs Impera. ꝙ mutui datio consistit in his rebus quæ consistunt pōdere,numero,& mensura:ueluti vino,oleo,frumento &c.hoc est in rebus istis,quæ sunt ut quantitas, non ut species:quas res aut in numerādo, & hoc refertur ad pecuniā numeratam: aut in metiendo,& hoc refertur ad uinū, oleum & frumentum:aut in appendendo,& hoc refert ad æs , aurū, & argentum:in hoc damus , ut accipientium fiant.& de natura mutui est,ut non idē corp⁹ reddatur, sed in eodem genere. Transit.n.dominiū rei mutuatæ in accipiētem : licet teneatur de corpore ęquiualenti in eodem genere.Ideo.n.dr̄ mutuum ga de meo fit tuum . Sed dñe,uos tota die loquimini de ꝯctu mutui:sed pro deo,quę actio nascitur ex isto ꝯctu? Rñ. Impera. ꝙ nascit ex isto ꝯctu quædam actio quæ uocatur certi condictio specialis.& hoc dicit dominus Guido . Vel alio modo pone sic casum:Posuit Iusti. determinando species obligationis,& specierum species . Vnde primo de prima specie subdit exemplū.Dixi etiā ei, Dñe,uos dixistis mihi.s̄.ꝙ quandoque reꝯhitur obligatio.sed dicatis,si placet,quando ? Rñd. Impe. ReꝯhiturSc.Et quia ꝯsistit primo in mutui datione: ideo consequenter determinat in quibus consistit mutuum siue mutui datio:ibi,Mutui.Cōsequēter modum designat: & addit rationem quare sic appellatur:ibi,Vnde &c.In fine.dicit ꝙ actio ex eo nascitur , determinando. & ita quinque principaliter in hoc responso continentur.Franciscus.

a *Re contrahitur* .in primo no. uestiri pactum id quod est nudū vj.modis.[a] Re,ut hic.Verbo,ut ĵ.ti.j.Literis,ut ĵ.de lit. ob.Consensu,vt ĵ.de obliga.ex.cons.Cohærentia contractus, ut iuxta contractum apponatur aliquod pactum ante uel post:ut C. d̄ pac.l.petens & ff.de pac.l.iurisgentium.§.quinimo. Item interuentu rei,ut in contractibus innominatis , ex quibus nascitur actio demū re secuta : vt C.de rerum per l.ex placito.Sed quid differt ea quæ uestitur re, ab ea quæ interuentu rei uestitur? Rñd. prima habet vestimentū & robur statim cum nascitur . nā tacite agitur ut reddatur mutuū uel cōmodatū.ff.si cer. pe ta.l.cum quid. Sed in alia dudum forte postea quando res traditur.C.de pac.l.petens.& C.de rerū permu.l.ex placito. Et addе duos modos:ut no.d.§,quinimo,in gl.j.:scilicet quando vestitur legis auxilio.* ꝙ est quotiens nudum pactum actionem parit:ut in donatione:ut ff.de pact.l.legitima. item rei principio,vt in pollicitatione facta reipub. ut ff. de pollicita.l.j. Acc. ADDITIO. Item vestitur pactum auctoritate legis: ut C.de dona.l.si quis argentū. sed iste modus comprehendit̄ sub prædictis.Item iureiurando vt ff.de oper.lib.l.ut iurisiurandi.

a) Et dicitur pactū nudū ,ꝙ stat in purisfinibus conuētionis: alias si trāsit in ꝑpriū nomen contractusvel formā seu solennitatem ; uel causam ꝑ quam robur & efficaciam assumit erit vestitum, Angel.

* Hoc nō recipit Azo, quem sequitur hic Bald.

b *Mutui.*No.ꝙ quatuor debēt esse ī mutuo.natura , ut ad hoc sit inuenta,ut mensuretur, uei pōderet̄, uel numeret̄: sicut est in pecunia:ut ff.de ꝯhen.emp.l.j.Itē consuetudo. Itē aptitudo ut ad numerum uel ad pondus suæ naturæ aptetur.Item actus ſ.vt detur ſm naturam suam. Nam si dedero pecuniam in sacculo non numeratā,ut tantundem reddas,non erit mutuum sed innominatus ꝯctus.Vide hos casus ff.si cer.pe.l.ij.§. ij.

c *Pondere.*ff.si cert.peta.l.ij.§.item mutuum ꝙtra.Solu. ibi large accipitur nomen pecuniæ:ut ff.de lega.j.l.talis. Acc.

d *Numerando.*ut pecuniam.

e *Metiendo.*ut uinum,oleum,frumentum.

f *Appendendo.*ut ære,& argento & auro. Sed quid si librum ad pondus dedero? Rñ.non est mutuum:quia consideratur ꝙsuetudo, & aptitudo,& natura rei talis.sic ff.eo.l.ij. §.j Item quid si pecuniā in sacculo ut speciē? Respon. non est mutuum: quia actus mutuo similis exigitur : ut ff. de leg. j.l.plane ubi. §.ij. uer. sed hoc ita erit.

Consuetudo & alia tria in mutuo sunt considerāda.

g *Et quandoque*: ineleganter.n.quandoq; eadem: quia non indiget ea : ut argu.ff. si cer. peta l. qui pecuniam.sed cum accipit eius debet esse ꝓposīti, ut aliud reddat : ut ff. si cer.peta.l.ij.in pr.Acc.

h *Qualitatis.*i. bonitatis: ꝙ tacite semper præsumitur agi:vt ff. si cer.peta.l.cum quid.§.ij.

† Facit ad hunc.§.c. ul.cum gl. 1. ante med. ibi indebitū iure naturali, extra de solu.v- bi est bona glo. de materia repetitionis debiti is Respon det hic§. tit.de condic. ide.ff.

Redduntur.] Non datur mutuo nisi ꝙ & reddi pōt in suo genere, cū Stich⁹ ꝑ Pāphilo dat̄,Stich⁹ nō reddit̄,sed dat̄.cū vinū ꝑ uino dat̄ æque bonum eademq; mensura,redditur vinum verius quam datur.Cuiac.

i *Vnde.*quia fit accipientis.Accursius .

k *Tuum fiat.*componitur.n.ex integro & corrupto: ut hic & ff. si cer.peta.l.ij.§.appellata.Et no.ꝙ licet deseruire nomini : quia nomina debent esse ꝙsonātia rebus:vt s̄.de dona. §.est & aliud. Et no.recōciliari mutuum trib⁹ modis:vt no.ff.si cer.pet.l.ij.§. appellata.in gl.ij.& ĵ. eo.§. itē is in gl. mutuū. ADDITIO. Quib⁹ adde duos alios modos, ſ.propter superuenientiā dominij in mutuantem ex causa de præterito : ut l.proinde. ff.si cer.peta. Item ratihabitione secuta:vt l.si procurator.ff. de condi.inde. & hæc vera in mutuo mere naturali:alias mere ciuili cursū biēnij. Item ciuile , cui natura cooperatur,reconciliatur stipulatione,siue præcedat,siue sequatur:ut per Ange.hic.

l *Certi condictio.*scilicet specialis, quæ de mutuo datur: quæ hic appellatur à quibusdam , si certum petatur : ut ff. de tritica. l.j. sed dic quod condictio certi ex mutuo specialis dicatur . Est & alia generalis , quæ datur ex omni causa & ex omni contractu ex quo certum petitur: ut ff.eod. de rebus cred. l. certi ꝯdictio.in pr.Sed nunquid ad interesse dat̄ certi ꝯdictio ? Quidā dicunt:quod nō:vt ff.si quis in ius vo.nō.ie.l.fi. Nos dicim⁹ ꝙ sic.& ꝙ.d.l.dr̄ incerti ꝯdictio,dic,i. certi condictio , quæ dat̄ ad interesse quod est incertum.& est ratio: quia licet prima facie sit incertum,certificatur tamen per iudicem : vt ĵ. de act.§. curare.[b] secus si ad factum : quia etiam in sententia non certificatur quantitas:vt ff.de verb.obli.l.ubi autem. §.qui id quod. & ff.de re iudi.l.si quis ab alio.§.fina.

Cōdictio certi specialis . Cōdictio certi generalis . Interesse petitur cō dictione certi .

b) Et pro hoc alle. Ange. hic casum in l.2.C. d̄ in uti. ſtipu. Nō est.n. in potestate actoris quantitas interesse, sed spectat ad iudicem.

(*Is quoque.*] CASVS. Dixi Imperatori:Dñe,iam bene uidi qualiter in mutuo reꝯhitur obligatio: ꝯhiturne alio modo ? Ad hoc rñ.dñs Impe.ꝙ sic:quia non solum qui mutuum accepit, re obligatur: sed etiam ille qui indebitū sibi per errorē solutū recepit,re obligat̄.vnde si aliqs putat se tibi teneri in c.cū in veritate non teneatur,& illa tibi soluerit,re obligatus es ei:& cō petit sibi contra te cōdictio indebiti, quæ datur propter indebita soluta.Nam ab eo qui indebita recepit à sibi soluente per errorem,poterūt cōdici per ꝯdictionem indebiti : sicut ab eo qui accepit mutuā pecuniā , pōt illa pecunia ꝯdici per condictionē certi specialis de mutuo: & ita nunc ista duo paria sunt in effectu,& in modo obligationis . Sicut .n. qui mutuā pecuniā recipit,tibi re obligatur:& pōt ab eo pecunia recepta cōdici per condictionē certi specialis de mutuo:sic & iste qui indebitum recipit ab eo qui indebitum soluit ꝑ errorē,re obligat̄ : & ab eo pōt pecunia illa condici. Sicut ergo paria sunt in ponēdo, siue in affirmando: sic & paria debent esse in negando . unde sicut pupill⁹,si sibi mutuaret̄ pecunia,nō tenebit̄: sic nec tenebit̄ si indebitū sibi fuerit solutū . In fine dicit ꝙ quædā iniuria vr̄ fieri huic ſpecici : eo ꝙ ponitur inter species quæ ex ꝯctu oriuntur:eo ꝙ ille qui indebitum soluit, credens se teneri, cum tñ non teneatur : magis intendat distrahere negocium quam contrahere , eo quod solutum intendit deliberare. Fr.

m *Per errorem.*aliud si ex certa scientia:ut ff.de cōdi. inde. l.j. & ff.de regu.iur,l.cui⁹ ꝑ errorē.& C. de iur. & fac.igno.l.cum qs. Acc. ADDITIO. Ex quo no.modum ꝯcludendi esse,ꝙ indebitū soluit per errorem iuris vel facti , prout fuerit:& est necesse

hoc

hoc exprimere, nisi qualitas personæ agentis esset causa dandæ condictionis: ut in pupillo, in demente vel furioso. Angel.

Cõdictio indebiti ad quid detur.

a *Condictitia actio.* i. condictio indebiti quæ datur propter indebita soluta, si facta sint accipientis: ut ff.eo.de condi.inde.l.indebiti.§.j. alias nulla cõdictio datur, nisi dñium sit translatũ: ut ff. de usufruct.quẽad. ca.l. fi. & ff. de act. §. sic itaq; & §.appellamus. Item ad augmenta naturalia vt ff.eo.de condi.inde.l. indebiti.non ad ciuilia: vt C.eo.l.j. & in quantũ locupletior est accipiẽs si bona fide percepit: ut ff. eo.l.si non sortem. §. libertus. alias si sciens acceperit, in totũ: ut ff.eo. l.in summa.§. si seruum & quandoque furti: ut ff. de condi. fur. l. quoniam. uel dic ut ibi.

† alias, ei.

b *Abeo.* s.q̃ui soluit.

c *Condici.* ei cui solutũ est. Accursius.

d *Si apparet.* si, i. quia. Sed vr̃ hic dici q̃ primo appareat indebitum: & sic probet antec̃ actio ponatur: & ita ante lit. cõtest. q̃ est falsum, nisi in casu: ut C. de testi. in auth. sed & si quis. Sed resp̃ō. hoc uerbum potest, quod hic est, intelligitur cum effectu, scilicet condemnetur reus.

† Quia intendit liberare solutum.

e *Accepisset.* vnde tenetur: nisi in casibus: vt si soluitur ex causa quæ inficiatione crescit: vt C.eo.de cõdic.inde.l.ea quæ. Itẽ ex causa pietatis: ut ff.eo.l.cum is. §. si mulier. Itẽ transactionis: ut ff.eo.l.in summa. Item rei iudicatæ: vt C.eo.l.j. Item scientiæ: vt ff.eo.l.j. & hic dicitur. Item iuramenti: ut ff. de ac. §. item si quis postulante. Et alias vt no. ff. de oblig. ex quasi contractu. §. fina. & etiam in l. eleganter. §. fi. in glo. fi. ff. de condict. indeb.

Indebitũ accipiens certis casibus restituere non tenetur.

f *Vnde pupillus.* sed si pupillo solueris indebitum per errorẽ credens teneri: non poteris contra pupillum agere q̃ dictione indebiti nec certi condictione ex mutuo. sed ista obligatio non vr̃ ex condictione descendere: quia soluit pupillo per errorẽ.

g *Mutui.* quia neutra, nisi sit factus locupletior.

h *Datione.* sed qualiter tenetur ex mutuo? Distingue: aut est infans & tũc nullo modo tenet̃: a ut ff.eo.de q̃di.inde.l.q̃ pupill⁹ & ff. de act. & oblig. l. pupillus. aut maior infante, & tũc si tuto ri promittat, nullo iure debetur: vt ff. de auct. tut. l. pupillus. si alij p̃mittat, & sine tutore: naturaliter tñ tenet̃: ut ff. de noua. l.j. si cum tutore, ẽt ciuiliter & naturaliter obligatur, sed restituitur: ut ff. de auct. tuto. l. si impuberes. & C. si tut. uel cura. inter. per totum. Et in adulto habẽte curatorẽ idẽ q̃ in pupillo. ut C. de in integ. resti. mi. l. si curatorẽ. aliter. n.i. si curatorem non habet, ciuiliter & naturaliter tenetur. b sed restituitur. Et hæc omnia sunt uera, nisi factus sit locupletior: uel quia sit tanua pecunia, uel in aliã rem versa: ut ff. de solu. l. in pupillo. tũc. n. tenetur & ciuiliter & naturaliter, & cũ effectu: ut ff. eo. l. naturaliter. §. fi. & l. seq. & ff. commo. l. iij. His ergo eisdẽ modis & de indebito tenetur, ut hic dr̃. Et no. similitudinem inter mutuũ & indebitum, quod valet ad multa: ut ff. eo. l. indebiti. §. j. & ij. ubi reconciliatur indebitum eisdem modis, quib. mutuum.

a) Scilicet actione ex eo contractu etiam si ad eum aliquid p̃ uenit: tenetur tamen tunc condictione siue causa, uel ad exhibẽdum: ut l. 3. in pr. ff. commo. Et idẽ dicas de proximo infantiæ: & secũdum An.

b) Nisi cõtrahat super re cuius alienatio est interdicta: quia non obligaretur sine decreto. l. ad resoluendam. C. de præ. inju. Ang.

i *Ex contractu.* nec est, imo ex quasi contractu: ut infra de oblig. ex quasi contract. §. item is. Aliquid tamen tacite geritur propter quod est positus his casus inter obligationes ex contractu: ut ff. eo. l. si in area. j. respon. & ff. commo. l. si is qui. §. ult.

[*Item is cui. &c.*) Casvs. Expeditis duobus modis quibus re q̃hitur obligatio, s. mutui datione, & indebiti solutione: superest aliud genus per quod re q̃hitur obligatio, s. per commodatũ. Si. n. res alicui utendi gratia det̃, i. commodetur, re obligat̃: & tenetur actione commodati. Sed diceret aliquis: Dñe, satis patet similitudo inter illum qui recipit mutuum, & illum qui recipit commodatum: quia uterque re obligatur. sed si placet, dicatis mihi, quę est differẽtia inter eos? Fr̃, dicit ipse, differẽtia est: quia q̃ mutuũ recipit, fit dñs rei mutuatæ, si dñs fuerit ille qui rẽ sibi mutuauerit. qui aũt commodatũ accipit, nõ fit dñs rei commodatæ: unde tenetur restituere idẽ corpus q̃ accepit. Domine Iusti. dixi ego: q̃nquid alia differentia inter eos reperitur? Vtique, dicit ipse. Ille. n. qui recipit mutuum, re obligatur, & ab illa obligatione per casum fortuitũ nequaquã liberat̃. secus in illo qui recipit cõmodatũ: quoniã is exactã custodiã tenet̃ præstare circa rẽ sibi cõmodatã. si tñ eam p̃ casũ fortuitũ amiserit, non tenet̃: & hoc uerũ est, nisi culpa sua præcessit casum illũ. Sed dñe, pro deo ponatis mihi exemplũ de culpa fortuitum casum præcedẽte. Libenter, dicit ipse. Si ego tibi scyphos meos argenteos commodauerim, ut eis domi ĩter vicinos tuos, quos ad conuiuiũ inuitaueras, vtereris: & tu eos tecum peregre portasti: si postea aliquo casu fortuito amiseris teneberis, eo q̃ tua culpa præcesserit casum illũ. Sed dñe, p̃ Deo dicatis mihi, quãdo dicitur res proprie cõmodata? Frater, dicit ipse: Res tũc dr̃ cõmodata proprie esse, quãdo nulla merces interuenit: quia si merces interueniret, dicere tur potius locata uel q̃ducta: quod non est in commodato: quia cõmodatũ debet esse gratuitum. Franc.

† Item est dictio repetitiua l. in repetẽdis ff. de lega. 3. Aeg. Per.

k *Item is cui.* q.d. non solum in duobus superioribus casibus, s. quando aliquis accipit mutuum vel quando accipit indebitum, obligatur re, sed etiam in hoc casu. Acc. Additio. No. q̃ si cõmodauero tibi aliquã rem, re obligaris, vt possim q̃ te agere cõmodati actione. Sed differentia est inter illũ q̃ mutuũ accepit, & illũ cui cõmodata est res, q̃a si cõmodauero tibi equum meum, ego nõ do tibi eum vt tuus fiat: & iõ teneris mihi de eadem re restituẽda. sec⁹ in mutuo: quia si mutuo tibi, non teneris mihi reddere eandẽ rẽ, sed aliã rem eiusdem naturæ, & æquè bonã. Alia est differentia: q̃a qui mutuũ accepit: si casu fortuito amiserit q̃ accepit mutuo, ueluti incẽdio, ruina, naufragio, aut ĩcursu latronũ uel hostiũ, nihilominus possum agere q̃ eũ ex mutuo. Sed cõmodatari⁹ diligenter debet custodire rẽ sibi cõmodatã: nec sufficit si adhibeat talẽ diligẽtiã in custodiendo, qualem in suis rebus solet adhibere: si alius homo diligentius potuerit custodire. Si uero propter maiores casus cõmodatarius rem sibi cõmodatam amiserit, non tenetur: dum tñ propter culpam suam casus iste non euenerit. alioqui si tibi cõmodauero scyphum meũ vt haberes in domo tua: & tu forsitan tecum in peregrinationem tuleris, & incursu latronum amiseris, uel naufragio, teneris mihi de eo restitnendo, vel ad eius æstimationem.

Commodatum & mutuum differunt dupliciter.

l *Datur.* ideſt trahitur, c quia dare est dominium transferre, ut l. vbi §. fi. ff. de uerb. obliga. & infra de actio. §. sic itaque quod non fit in re commodata. Christoph.

c) Ista gl. nõ est Accur.

m *Nanque.* prima differẽtia inter mutuum & commodatum.

n *Vt eius fiat.* quod est in mutuo.

o *De ea ipsa re.* quod non est in mutuo.

p *Restituenda.* etiam non deteriore: alias non uidetur reddita, unde tenetur ad interesse: ut ff. commoda. l. iij. §. si reddita.

q *Et is quidem.* secunda differentia.

r *Mutuum accepit.* hic no. mutuũ esse triplex. Naturale tñ: s. q̃ñ fit numeratio sine stipłone de soluendo. Ciuile tñ, quando stipulatio interuenit de soluendo sine numeratione. Ciuile & naturale, quando numeratio & stipulatio interuenit: ut ff. si cer. peta. l. ij. Itẽ no. q̃ deficit mutuũ rõne rei, ut ĩ fure: ut ff. e. l. ij. §. mutui, & §. appellata. & rationepersonæ: ut ff. si cer. peta. l. si à furioso. & rõne dissensus: ut ff. si cer. pet. l. si ego pecuniã. & l. si & me & Titiũ. Recõciliat̃ aũt mutuũ q̃sumptione: ut ff. si cer. peta. l. nã & si fur. stipulatione: ut C. si cer. pet. l. q̃uis. usucapione, ad instar alienæ pecuniæ datæ in dotem: ut ff. de iure dot. l. Procul⁹.

Mutuum est triplex.

Mutuum defici tripliciter.

Mutuum reconciliatur pluribus modis.

s *Naufragio.* hic nota fortuitos casus melius q̃ in aliqua lege. sic enumerantur aliqui casus. C. de pigno. act. l. quæ fortuitis.

t *Exactam.* alias exactissimam. * & sic ponit̃ positiu⁹ p̃ superlatiuo. Et distingue, q̃a interdũ sol⁹ dol⁹ uenit in cõmodato: ut si cõmodo vxori meæ, ut cõpta ueniat ad me: ut ff. e. cõm. l. si ut certo. §. nũc uidẽdũ. & §. interdũ. Quãdoq; dol⁹, & culpa leuis: ut si cõmodo tibi scyphũ, ut cõmines amici inuitẽt: ad cenã ut ff. e. cõmo. l. in reb. §. hocita. Interdũ leuissima, & hoc gñaliter: vt

* Sic in scriptis exemplaribus legitur.

ter,vt hic.Interdum casus,ut si culpa præcedit casum:ut hic sequitur,& ff.eo.l.in rebus.circa prin.versi. alioquin.

Commodatarius de quibus tenetur.

Si quæratur, an in cõmodato cõmodatarius teneatur de dolo,lata culpa uel leui:dic ex mente docto.in dicta.l. si ut certo. A ꝙ si ꝯctus celebratur gratia dantis:tunc recipiens tenetur solum de dolo & lata culpa. Sed si gratia recipiẽtis tm̃, tunc tenetur de dolo & oĩ culpa: sed non de casu fortuito, nisi culpa p̃cedat casum ut hic. Si gratia utriusq; tunc de dolo, lata culpa,etiã leui. Quid si res cõmodata sit æstimata anteq̃ cõmodet?Dic ꝙ æstimatio semp addit unam speciem obligationi primæ ut per gl.& Barto.in dicta l.si ut certo &c.secundũ Iasonẽ & Christophorum.

[1] Vis maior quæ dicatur pulchre Budæ. in annot. ad Pand. tit. de loca.& cond.ad l. si merces. §. uis maior.

a *Ei.*scilicet commodatario.

b *Casus.*scilicet alios.

c *Mercede.*sic ff. locati.§. j.sic infra mandati.§. fi.

d *Commodatum.*cõmodatum est,si dedi tibi rem meam ut utaris, nec inde accepi mercedem. si uero merces interueniat, erit locatio & conductio.gratuitum.n.debet esse cõmodatum.ideo teneris ad exactissimam diligentiam.sic infra locati. §. j. sic infra mand.§. fi.

Commodati declaratio generalis.

[*Præterea.*] Casvs Hic prosequitur Iustinian. quartum modum quo contrahitur re obligatio: dicens quod præter prædictos modos re contrahitur obligatio,s.in deposito.unde si tu rem tuam penes aliquẽ deposueris,ipse re tibi obligatur:& cõpetit tibi actio depositi:depositarius tamen non tenetur nisi de solo dolo, subaudi & de lata culpa:de alio uero non.unde si rem depositam per modicam culpã amiserit depositarius, non tenetur: quia est ꝙ imputet deponenti.Suæ.n.facilitati imputare debet, & conqueri, qui rem suam custodiendam amico tradidit negligenti.Itẽ dĩt Imperator in §.creditor. ꝙ non solum dictis quatuor modis reꝯhitur obligatio, sed etiam creditor qui pignus accepit à debitore,re obligatur, & tenetur de ea restituenda quam accepit, pignoratitia actione.Sed dñe,dixi ego: tenetur ne de leui culpa?Rñd.quod non quia pignus utriusque gratia datũ est: creditoris,vt magis pecunia sua in tuto sit:& debitoris,quia forsan non crederetur ei pecunia: & propterea sufficit vt exactã diligentiã adhibeat; & hæc est illa quã rebus suis adhibere solet:quam si præstiterit, quanquam pignus amiserit non tenetur:& nihilò minus creditum petere poterit.hoc dicit.

Depositi declaratio.

e *Præterea.* i. præter supradictos modos accipiens depositum, re obligatur. Vnde si deposui penes te rem meam,mihi obligaris & possum agere ꝯ te actione depositi ad rem mihi restituendam:& teneris ex solo dolo,si dolum commiseris: sed si D negligenter custodieris,non teneris. Et ideo si depositarius rẽ sibi depositam per negligentiam suam amiserit furto: debet sibi imputare,qui custodiendam rem suam amico suo tradidit negligenti,ut dicitur in fine huius.§.

a] Et si cũ text.dicat solo dolo no. quòd licet lex taxatiue loquatur: tamẽ extẽditur ad casum similem,ut hic ꝑ Angel.

f *Deponitur.*i.custodienda datur:vt ff.depositi.l.j. Accursius.

g *Dolo.*No.in depositio solum dolũ uenire:ut hic,& ff. depositi. l.j.§.illud.Item uenit lata culpa,quæ pro dolo accipitur. vt ff. eo.l.ꝙ Nerua.Quandoq;leuissima,vt si hoc fuerit pactum: ut ff.eo.l.j.§.sæpe.Item si fuit in culpa,quia portauit rem depositã per locum periculosum:vt ff.cõmo.l.in rebus.§.j.& l.si ut certo.§.interdum.Item mora facta in restitutione:ut ff. depositi. l. si in Asia.§.fi.& hic & superior similiter tenetur de casu.

h *Culpa* scilicet leuis.

i *Imputare.*sic infra pro socio.§.fina. & ff.de minori.l.cum mandato.§.fina.

k *Debet.*hic nota aliud esse dolum, ut quando est machinatio studiosa:vt ff. de dolo.l.j. §.ij. Aliud latam culpam, ut non intelligere quod omnes intelligunt: ut ff. de iuris & facti ignorantia.l.regula.§.si filius. & de uerborum & rerum significatione.le.latæ.Aliud leuem,ut desidię & negligentiæ:vt hic. Aliud leuissimam, ut si quocunque modo potuit pręuidere, & non prævidit. vnde furtum fieri non potest sine leuissima culpa: ut ff. pro socio l. cum in duobus b. uel incendium nasci, licet non noceat inculpabilib⁹: ut ff.de officio p̃fecti uigilium.l. nam salutem reipublicæ.§.j. & ff. de periculo & commodo rei vẽditæ.leg. si uendita. & supra proximo.§.Aliud casum fortuitum, qui scilicet præuideri non potest: ut supra proximo.§.& C. de pignorantia actione.le. quæ fortuitis. Accursius.

Dolus. Culpa lata.

Culpa leuis. Culpa leuissima.

b) Cum leuissimata men adhuc est casus fortuitus: secus si sit leuis: & sic intelligitur quid no. in l.nauta ff nau.caup.stabul.

l *Creditor.* Creditorem accipe ex omni causa, vt in authenti. de fideiusso.§.fina.& ff. de uerborum significatione. l.si cui.

+Hic §. respõdet titu. ff. de pign. act.

m *Accepit.* Nota caute poni accepit,aliter non dicitur re obligari. sed pignus creditori etiam nuda conuentione tenet: ut ff. de pignorati. actio. l. j. & hypothecaria sibi nascitur ad pignus illud persequendum: ut infra de actionibus.§.item Seruiana. Additio Pro hac glossa uide text.in l.grege.§. & in superficiariis.ff.de pigno.

n *Actione pignoratitia.*quæ nascitur demum soluta pecunia, uel alias satisfacto:ut ff.de pignoratitia actione leg.si rem alienam §.omnis pecunia.Sic in actione tutelæ, quæ demum finita tutela nascitur:ut ff.de tutelis & rationibus distrahendis.si tutor §.finali.& leg.sequenti. licet quidam dicant etiam prius eam nasci.sed non intentari:ut notatur in dicto.§. omnis pecunia. Accursius Florent.

Actio hypothecaria & actio tutelæ quãdo nascũtur.

o *Exactam.*proprie ponitur,non pro superlatiuo exactissimã: vt supra eod.§. at is qui utendum accepit. non enim tenetur de leuissima:ut ff.de pignoratitia actione.l.si cum uenderet.§. uenit autem.& l.sequen.Accursius.

p *Quam.*scilicet exactam diligentiam.

q *Fortuito casu.*sed quis probabit hunc casum? Respond. creditor probat se amisse:vt C.de pigno.act.l.si creditor.Item debitor probabit dolum uel culpam creditorem commisisse: ut ff.de proba.l.in exceptionibus.& l.quotiens.§. qui dolo. Sed tertio creditor probat casum,si uult euadere c: licet Bul. aliter distinxerit:ut not.d.l.si creditor.Accursius.

c) Et hæc est cõmunis opinio secundum Io.Fab. & procedit indistincte quando ẽ talis casus qui committi põt sine culpa ut hostiũ incursus alias debet probare in tali casu culpam non commisisse.Ang.

r *Securum esse.*repete placuit.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBUS, &c.

Ista continuatur ad præcedentia, vt patet in textu supra de obligationibus,in fine.Aretinus.

Verbis.] Totus iste titul⁹ diuidit̃ in quatuor partes. Primo ponit qualiter obligatio uerbis ꝯhitur, & quæ actio ex ea resultet. Secundo quibus uerbis olim & hodie concipitur. Tertio quot modis stipulatio fieri põt.Quarto illud per exempla declarat. Secunda ibi,In hac re olim. Tertia ibi, Omnis stipulatio.Quarta ibi,Pure ueluti. Casvs. Quæsiui à Iustiniano, Domine,qualiter obligatio contrahitur uerbis? & respondet:Ex interrogatione præcedente,& respõsione subsequẽte cũ quid dati fierive stipulamur. Ex qua obligatione uerborũ duæ proficiscuntur actiones,s. certi cõdictio ex stipulatione: & actio

& actio ex ſtipulatu, ſi res incerta deducat in ſtipulationē. Sed dñe, q̄ eſt nomē uerbo. obliga? Et reſp. dominus Imper. quod vocatur ſtipulatio. Sed dñe, quare dr̄ hæc obligatio ſtipulatio? Et ad hoc reſp. quod hoc eſt iō qa ſtipulū apud ueteres firmū appellebatur, à ſtipite deſcendens: & ideo hæc obligatio tanquam firma uocabat ſtipulatio. Fran. de Ar.

TITVLVS XVI.
DE VERBORVM obligationibus.

Quæ ex ſtipulatione. i. ultro citroq; facta interrogatione & reſponſione, obligatio oritur, uerborū obligatio dr̄: ex qua ſi certum in ea deductum ſit, certi cōdictio: ſi incertum, ex ſtipulatu actio proficiſcitur: & quamuis ſolenni quadā uerborum formula olim concipi deberet, hodie tñ quibuſcunque verbis (modo uterque contrahentium quid alter uelit intelligat) fieri poteſt.

VErbis obligatio cōtrahitur ex interrogatione [a] & rñſione, cū quid dari [b] fierive [c] nobis ſtipulamur: [d] ex qua [e] duæ p̄ficiſcunt actiones, tā condictio certi, [f] ſi certa ſit ſtipulatio: q̄ ex ſtipulatu, [g] ſi incerta [h] ſit: q̄ [i] hoc nomine inde utitur, q̄ ſtipulum [k] † apud veteres firmū [l] appellabat, fortè à ſtipite † deſcendēs.

Olim requirebatur quædam ſolēnitas in ſtipulatione, quę hodie eſt ſublata: nec refert qua lingua fiat interrogatio & rñſio, dū modo ſe intelligant. Aret. l. ult. n. 5.

In hac re [n] olim talia uerba tradita fuerunt: *Spondes? Spondeo. Promittis? Promitto. Fide promittis? Fide promitto. Fideiubes? Fideiubeo. Dabis? Dabo, Facies? Faciam.* n Vtrum autem Latina, an Græca, uel qualibet alia lingua [o] ſtipulatio concipiatur, nihil intereſt. ſ. ſi uterq; ſtipulantium [p] intellectum eius linguæ habeat: nec neceſſe eſt eadem lingua utrunq; uti, ſed ſufficit congruēter ad interrogata rñdere. Quin ēt duo Græci Latina lingua obligationem contrahere p̄nt. Sed hæc [q] ſolennia, uerba olim quidem in uſu fuerunt: poſtea autem Leonina conſtitutio [r] lata eſt, quæ ſolennitate uerborū ſublata, ſenſum [s] & conſonantem intellectum ab utraq; parte ſolum deſiderat, quibuſcunque [t] tandem uerbis expreſſum ſit. †

Stipulationis purę ſtatim cedit dies, & petendi ius cōpetit. ſtipulationis uerò in diē quāuis ſtatim dies ceſſerit, non tamen antea promiſſum peti poteſt, q̄ etiam tota dies in quam ſtipulatio facta fuit prēterierit.

Oīs ſtipulatio aut purè, aut in diē, aut ſub cōdōne fit. Purè ſimpliciter. *Quinq; aureos dare ſpondes?* idq; ſine

m *In hac re.* ſ. ſtipulatione contrahenda.

n *Faciam.* quæ omnia dici debebant in ſtipulatione, vel aliqua de his ſic ſ. de ſing. reb. per fidei. reli. §. fina. ſed hodie uel unū ex his: uel etiam aliud dummodo aptum, ſufficit: ut ſ. eod. §. uerſiculo. ſed hæc, qui continuari debet cum iſto. §.

o *Lingua.* vt Aſſiria, Latina, Græca, uel alia: ut ff. eod. l. j. §. fina. ADDITIO. Dummodo ſe intelligant, alias erit neceſſarius interpres. idem in teſte in Illyrico nato, cuius lingua no intelligitur: quia iudex eum interrogabit per interpretem. Et ſi ipſe iudex & notarius, uel etiam notarius ſolus ſit interpres, ſufficiet: imo ipſius ſcriptura uel inſtrumentum faceret fidem etiam contra nuncium uel teſtem dicentes aliter denuntiaſſe uel depoſuiſſe quam ſcriptum ſit. & hæc uera in iudiciis ciuilibus, ſecus in criminalibus, ut per Ang. hic.

p *Stipulantium.* proprie & improprie dicit. ſic in auth. de ęquali. do. §. j. col. vii. & ſic improprie etiam promittens dicitur ſtipulari: ut hic, & ff. de condic. inde. l. ſi non ſortem §: ſi decem.

q *Sed hæc.* quæ diximus ſupra eo. §. in hac.

r Conſtitutio. ut C. de contrahen. & commit. ſtipu. l. omnes.

ſ *Senſum.* alias conſenſum, ſuerbis * expreſſum ab utroque, & incontinenti: ut ff. eo. l. j. in princ, & §. qui præſens. & §. ſi quis ita interroget. licet uerba inutilia fuerint inſerta: ut ff. e. l. quæ extrinſecus. alias ſi diceret uerba expreſſa non exigi, non differret ab his contractibus qui conſenſu contrahuntur: ut infra de obligat. ex conſenſu. j. reſpon. Accurſius.

t *Quibuſcunqne.* habilibus tamen ad hoc. Quid enim ſi dicam a, & uelim repræſentare, promittis: tu dicas b, & ueliis repræſentare promitto? non ualet: ut ff. de conſtituta pecu. l. qui autem §. fin. in glo. fi. & l. ſequen. & ff. de mu. & hono. l. ut gradatim §. ſed ſi lege. ibi, ſi idonei ſunt.

[*Omnis ſtipulatio.*] Dixi Iuſti. domine, procedatis in materia, & dicatis mihi aliquā ſtipulationū diuiſionē. Et reſp. q̄ oīs ſtipulatio aut eſt pura, aut in diē, aut ſub q̄ditione. Sed domine, poſuiſtis iā trimembrē diuiſionē: ponatis de primo exēplū ſi placet. Et rñ. q̄ ſtipulatio fit pure. Nā ſi quærā a te ſic: frater, q̄nque aureos dare ſpōdes? & tu rñdeas p̄mitto: iſta ſtipulatio dicitur pura: & iō illud quod in iſtam ſtipulationem deductum eſt, ſtatim: peti poteſt: non tamen ſic intelligendum eſt vt ſta-

---

1 Stipulū in hanc ſignificationem quā dicit Iuſti. apud Latinos nō reperiri aſſerit Catelliāus Cotta in memoralibus ſuis, & ſtipulationem à ſtipe potius deduci, q̄ circa ſtip. i. pecuniā maxime conſiſtat.

1 Stipula. ſi eſt ſtipem, i. pecuniā obligare. Vaſer. Ma. li. br. ſecūdo. Aegi. Per. * Gur autē pro pecunia numerata nō competat triticaria, mire ſomniant hic doct. ī reddenda ratione de quibus licet uidere hic apud Por. Tu vero cum zaſio in l. triticum de uer. obli. dicito id eſſe ob id quod ſub appellatione tritici ueniāt opes frumētariæ oēs quæ in terra ſeruntur; ut & ueteres intellexerunt. Item & quæ in pecoribus cōſiſtebāt, excepta pecunia numerata, ac p̄inde triticariā cōdictionē uteribus dictam nō ut glo. ibi ſentit, à tritico, exiſtimat. idē zaſius. Nā & olim uēteribus triticū ſupra modū nobile fuit.

a *Ex interrogatione.* ſ. præcedēte, & reſpōſione ſequente: ut hic, & C. de vſur. l. j. alias nō ualeret.

b *Dari.* ſ. certū, q̄ appareat q̄d, quale uel quantū ſit in obligatione: ut ff. e. l. ſtipulationum. & l. ſequen. Acc.

c *Fierive.* vel ēt nō fieri: vt ff. e. l. ubi autē §. id q̄ & j. eo §. fina. Accur.

d *Stipulamur.* eſt autem ſtipulatio, verborum q̄ceptio, qua aliquid dare uel facere p̄mittim⁹ &c. ut ff. eo. l. v. §. ſtipulatio Accur.

e *Ex qua.* ſ. obligatione verborum.

f *Condictio certi.* ſ. generalis, de qua dic vt ſ. ti. i. dixim⁹ circa pr. Itē & triticaria locū habet, ubi petit certū uel incertū: niſi petat * pecunia numerata: ut ff. de triti. l. j.

g *Ex ſtipulatu.* ſi autē incertum quid mihi debeat, non ex ſtipulatione, ſed ex alio q̄ctu, agitur condictione incerti. nā dico quod eſt propriū nomen actionis, vt ff. de condict. inde. l. ſed & ſi me. §. j. vbi de hoc notaui. Acc.

Ex ſtipulatu. Actio ex ſtipulatu plerūq; gñaīr accipit, & p̄ certi q̄dōne. l. inter ſtip. §. ſi rē quā. D. d uer. ob. l. ſi pacto quo pęnā. C. de pa. l. unica. C. de rei vx. act. ſtipulatū p̄ ſtipłone dicim⁹. l. pecuniæ. D. de vſur. l. uxori. §. ult. de leg. iij. C. de inut. ſtip. ut trāſactū p̄ trāſactione, ī l. ult. C. ſi aduer. trāſ. & cōp̄dinatū p̄ cōperēdinatione apud M. Tullium. Actio igr̄ ex ſtipulatu, i. ex ſtipłone, qua agit hoc mō: Quod mihi ex ſtipłone hac dare facere oportet. Certi q̄dōne, hoc mō: Aio te mihi ex ſtipulatione. C. dare oportere. Actio ex ſtipulatu incerti eſt actio. l. ſi ſtipulatus ſis. D. de vſur. Cuiac.

h *Si incerta.* niſi in caſu: ut C. de rei uxo. act. in pr. Sed quid ſi p̄mitto aliquid in genere? Rñ. nō ualet. nā dado muſcam liberarer. oportet. n. q̄ aliqua certitudo ibi ſit: ut homo, uel equus, quæ certis finibus q̄tineatur. alias nō ualet: ut ff. eo. l. ita ſtipulatus. in princ. & ff. de iure do. l. cum poſt. §. gener à ſocero. Acc.

i *Quæ.* ſcilicet ſtipulatio.

k *Stipulum.* alludit uocabulo. ſic ſ. de teſta. in pr. & ff. de acquir. poſſ. l. j. in prin. nam nomina conſonantia debent eſſe rebus: ut ſupra de dona. §. eſt & aliud.

l *Firmum.* nam & baculū uel ſtipitē paleæ: dabat unus alteri pro inueſtitura, ut hodie fit in Marchia: ſed in Lombardia bibunt. alibi p̄ mantellum inueſtiunt. ſic ff. de pact. l. j. Acc. Iſta tamen inueſtitura non eſt neceſſaria de iure ciuili, ſed de conſuetudine ſic. Idē in beneficialibus de iure canonico, per eam tamen poſſeſſio non acquiritur, ut hic per doctores.

[*In hac re.*] Quæſiui à legiſlatore ſub qua forma fieret ſtipulatio. & dicit legiſlator, i. ipſe Iuſtin. Fr̄. recitabo tibi antiqtatē circa hoc, & ēt nouitatē. & recitat primo antiquitatem, dicens quod antiquitas erat quod per illud idē uerbum per q̄ fiebat interrogatio, debebat fieri reſp. mutata ſ. perſona ſecunda, à parte quærentis in primā perſonam à parte reſpōdentis, Verbi gratia, Spondes? Spondeo. Sed hæc ſolennitas idētitatis uerborū per do. Leonē fuit ſublata per conſtitutionē ſuā, quā habes. C. de q̄hen. & commit. ſtipul. l. omnes. Vnde cōſtitutio illa Imperatoria de ſolennitate uerborū nō curauit: ſed intelle

---

* Vnde ſi annuis capite, non ualet l. 1, § fi. ff. e q̄a conceptus mentis de prehēdi p̄ uerba, nō per ſigna. Bar. tamē refert de quodā qui per motū labiorum quēlibet loquentē intelligebat. Aegi. Per.

Et ſic poteſt fieri ſine interrogatiōe: gl. in l. ſponſio. ff. de uerb. ſign. Aeg. Peru.

vt statim veniat cũ sacco paratus. Sed dñe, iã uidi, qualiter fit stipulatio pure: sed qualiter fit in diem? Rñ. di. In diem fit stipulatio, ueluti si dicat stipulator, Promittis mihi in primis Kalen. Iunij. x? & promissor respõdeat, promitto. ista est stipulatio in diẽ: & statim stipulatione facta debetur quod promissum est: sed non potest peti antequam dies venerit: & die adueniente vel stante adhuc nõ potest peti promissum, nisi tota dies sit præterita siue elapsa: quia incõmutabiliter nõ possumus dicere ꝙ nõ soluerit sua die, id est apposita uel præfixa, antequam totus dies fuerit elapsus.

a *Confestim.* id est statim. ut ff. eod. l. eum qui kalendis. §. fina. & hoc nisi ratione loci sit in diem: ut j. eo. §. loca. uel ratione rei quæ adhuc non est in rerũ natura: ut j. de except. §. antepen. & ff. e. l. interdum. in princip. a & ff. de condit. & demon. l. j. §. fina. Sed ad quid fit promissio, cũ non incontinenti soluitur? Respon. non est sic praue intelligendum verbum confestim, ut ueniat statim cum sacco paratus: ut ff. de sol. l. quod diximus. sed aliquod spatiũ, puta decẽ dierum dandum est vt j. deinuti. stip. §. fi. & in glo. fi. ff. de consti. pe. l. promissor. sic etiam fere ubique consuetudo interpretatur, ut intra decẽ dies fiant præcepta à potestatibus, quæ est bona legum interpres: ut ff. de leg. & senatusc. on. l. si de interpretatione. & c. cum dilectus. extra de consue.

confestim [a] peti potest. In diẽ, [b] cũ adiecto die quo pecunia soluatur, stipulatio fit: veluti, *Decem aureos primis* [c] *kalẽdis Marcijs dare spondes?* Id aũt quod ī diẽ [d] stipulamur, statim quidẽ debetur: sed peti prius q̃ [e] dies uenerit, nõ potest. [f] At ne eo quidẽ [g] ipso die in quẽ stipulatio facta est, [h] peti põt: qa totus is dies arbitrio soluentis tribui dẽt. [i] Neque enim certũ est, eo die ī quẽ promissum est, datũ non esse, [k] prius quàm [l] is præterierit.

Stipulatio annua quoad quis viuet, pura & perpetua est: sed

a) Non est tamen ibi nata actio uel obligatio: qa cum sit incertũ an fructus natũ sit uel nõ, dies q̃ tacite inest habetur, p conditione: vt. l. ff. de cõdi. & demon. An. Stipulatiõ an possit fieri sub condi tione, In diem & ad diẽ differunt.

Cõfestim determinatur, per decem dies.

Sententia die præfixa debet ferri etiã absente altera partium.

b) Hoc verũ ubi nõ enumerãtur: anni, siue aliq̃d quod personæ non cohæreat sit ex parte stipulatoris impliciũ: siue nihil dũmodo: ex cursu temporis debeat stipulatiõ mitti: aliàs si in euẽtũ alicuius conditionis, uel expressè fuerint anni dinumerati, est secus: ut ꝙ Ang. hic.

c] Nisi expresse uel tacite ex stipulãtis pauperta te pro alimẽtis deducta censerentur: & ita ẽm Bart. põt saluari gl. ī l. Stichũ. §. hmõi. fl. eo, licet fit magna demmutio.

etiam de nocte ferri potest. & ab opin. istius glo. quam etiam tenuit Bart. & Bald. dicit Ang. non esse recedendum. & an die A sequenti peremptorium, possit ferri sententia, uide pulchre per eum hic.

k *Datum non esse*, i. non est hoc uerum incommutabiliter.

post mortem stipulatoris obstat exceptio hæredi. Aretinus:

Annota, Tempus ipso iure nõ posse tollere obligationem, sed exceptionis ope.

At si ita stipuleris, *Decem aureos annuos* [m] *quo ad uiuam*, [n] *dare spõdes?* & purè facta [o] obligatio intelligitur, & perpetuatur: [p] quia ad tempus nõ potest deberi: sed hęres petẽdo, pacti exceptione summouebitur.

Stipulatio collata in aliquem futurum euentum incertum, est conditionalis. Aret.

B Sub conditione stipulatio fit, ptionem pacti facti de non petendo, quasi uidear tacite pactũ feciſſe quòd ego possim petere dũ uiuo, hæres autem meus non possit. Illud autem (ut dicunt) pactum tacitum est inductum à potestate iuris ab isto verbo in stipulatione inserto, videlicet quoad uiuam. Eo enim ipso quòd fuit mihi promissum illud annuũ quoad uiuerem: ꝙ hoc tacitè uideor pactus fuisse, ne hæres meus petat. & h. d. Et legatur illud, at, scilicet quod ponitur in princip. §. aduersatiue, uidelicet sic: ita est quòd illa stipulatio in diem quæ est in proximo. §. non est pura: at, pro sed.

l *Prius quàm.* ut ff. eod. l. quicquid. §. fina. & de pig. act. l. si necessarias. §. si annua.

At si ita stipuleris.] Casvs Supra vidimus ꝙ ille qui promittit, non potest cõueniri cum effectu quou sq; dies uenerit. Sed do. quid dicetis de illa stipulatiõe, qua quis mihi promittit decem quo ad viuã? Frater, dicit ipse: ista stipulatio pura est: & perpetuo obligatus est ꝓmissor, vnde si pura ẽ: possum singulis annis quamdiu uiuam, agere de decem in principio cuiuslibet anni: & hrs etiã meus de rigore iuris potest agere: sed sub mouebitur per exce-

Promitto decem aureos annuos, & singulis annis differunt.

m *Annuos.* aliud si dixerit, singulis annis. Nã primo casu in initio cuiuscunque anni secũdo in fine committitur stipulatio: quia sic est in legato sic relicto: ut C. qñ dies leg. ce. l. j. & ff. quã. dies le. ce. l. nec semel. Vnde versus.

Annua si debes, tunc iuspicies caput anni:
Anno si debes, in fine teneberis anni.

C vt dices. j. de inuti. stip. §. qui hoc anno. & ff. e. l. q hoc anno. Sed nunqd est una stipulatio, vel plures? Rñ. vna est. ff. e. l. si Stichũ. §. j. b licet legata sic relicta sint plura: vt ff. de don. causa mortis l. senatus. §. fin. Sed quæ est ratio? Rñ. quia semel in stipulatione inspiciẽ eõditio stipulãtis: ut si sit filius, acquirat patri: & una ẽ actio, ut ff. eo. l. si filius. sed in legatis pluries considerat. s. singulis annis, cũ singulis annis cedat dies legati, & plures sint actiones, ut ff. de an. leg. l. cum in annos. & qñ dies legati cedit. l. cum in annos. Sed Mart. dicebat hanc esse differentiã, qa in stipulatione est vna verborũ conceptio, sed quantum ad rei veritatẽ plures sunt. sicut legata. & facit pro eo. ff. e. l. plurib. §. j. Sed ibi certe ꝙ alia uerba fuit facta, s. per hæc: annua, bima, trima die. vel dic ꝙ ibi quorundam sententia recitat. Nec obstat ꝙ vna est conceptio: nam & in legato una est conceptio.

n *Quoad viuam.* id est donec uiuam.

o *Pure facta.* s. rõne primi anni: sed rõne sequẽtiũ est ī diẽ quo ad quid: quia ante annũ nõ debetur, & cõditionalis quo ad aliud. nã aliàs non debetur, nisi uiuam. ar. ff. eo. l. hoc iure. & l. in illa. Vel dic quòd est pura abnegatiue, id est nõ conditionalis.

p *Perpetuatur.* i. donec viuat. sic. ff. ꝓ socio. l. j. ſm quosdã immo D dic per omnia secula, ẽt post mortẽ. nam tpe non tollitur obligatio, ipso. s. iure, ut sequitur: ut ff. de act. & obl. l. obligationũ fere. §. placet. & ff. de serui. l. seruitutes. sed per exceptionem, ut sequitur, sed hæres petendo &c. ut ff. de act. & obli. l. obligationum fere. §. placet. & ff. de ser. l. seruitures.

Pati exceptione. Ita fit ut quæ iure ciuili non tolliẽ obligatio, iure prætorio tollatur. Tollendæ obligationis modi ex iure ciuili certi, ex iure prætorio incerti & infiniti sunt: in his factũ excutitur, in his non item. Cuiac.

[*Sub conditione.*] Dixi Iusti. Dñe, iã uidi exẽplũ de primo membro diuisionis nostræ, s. qualiter fit stipulatio pure: & ẽt de secundo membro, s. qualiter fit stipulatio in diem. ponatis modo si placet exemplũ de tertio membro, s. qualiter fit stipulatio sub cõditione. Et ad hoc ad rñ. dñs Iustin. ꝙ sub cõditione fit stipulatio, cùm in aliquem casum promissio differt: hoc est ad aliquid q̃d indifferenter se hẽt ad esse & ad nõ esse: veluti si aliquid factũ fuerit, promittis mihi decẽ: uel si aliquid factum

minutio. Vel dic ꝙ quoties agitur de multiplicãda obligatiõe, infinitas est cuitanda: ut l. fideicommissa §. si decem ff. de leg. 3. Ange.

factũ nõ fuerit promittis mihi decem? Et primo ponit exẽplũ conditionis quæ fit per uerba affirmatiua: utputa, Si Titius factus fuerit consul, quinque aureos dare spondes? Franc.

a *In aliquem casum.* i. in aliquam fortunam inopinatam ut possit se habere ad esse & non esse. quod in futuris tantum est: ut infra eod. §. conditiones.

cum in aliquem casum [a] differtur obligatio: [b] ut si aliqd factũ fuerit, uel non fuerit, committatur stipulatio: ueluti *Si Titius consul fuerit factus, quinque aureos dare spondes.*

b *Differtur obligatio.* nam ante euentun conditionis obligatio cessat: ut ff. si cert. pe. l. nõ omnis. & sic ea pendente non est debitor, sicut nec hæres sub cõditione institutus interim est hĩs: vt ff. famil. erciscun. l. si maritus. Argu. cõtra C. de constitu. pecu. l. ij. in eo ꝙ dicit cõditionale debitum posse constitui. ꝙ non posset, nisi esset debitum: ut ff. de cõsti. pec. l. j. Sed dic quod sufficit debitum spe. Item nec illud interim debetur: ut ff. de const. pecu. l. id quod. Item arg. cõtra ff. ex quibus caus. in poss. ea. l. in possessione. & ff. de uerb. signific. l. creditores. Sed ratione spei creditores dicũt ut j. eo. §. ex conditionali.

ADDITIO. Improprie tamen: proprie aũt creditor est, qui fidem alterius credendo secut⁹ est. Et ita intelligitur statutum de eo qui credidit faciẽs mentionẽ. secus de creditore simpliciter, quia intelligit quocũque modo aliũ habet obligatum: dum modo non in diem uel sub conditione. Angel.

Stipulatio sub negatiua conditione concepta: cum uiuo stipulatore impleri nequeat, eo mortuo effectum sortitur.

Si quis ita stipuletur, *Si in Capitoliũ non ascendero,* [c] *dare spondes?* [d] perinde erit ac si stipulatus esset cum morietur [e] † sibi dari.

† Nõ, quia ex stipulatione conditionali nõ põt, a. gi prius q̃ cõditio sit purificata, sed nõ põt purificari ante mortem: ergo &c. Aegid. Per.

Cõditionalis stipulationis spes transmittitur ad hæredes.

12 Ex conditionali stipulationis spes est [f] debitum iri: eamque ipsam spẽ in hæredem transmittimus, [g] si priusq̃ cõditio extet, mors nobis cõtigerit. [h]

Si certo loco solutio fienda destinetur, etiam pura stipulatio tacitam habet diem, qua. s. ad locum uerisimiliter perueniri possit.

Loca [i] etiam inseri stipulationi solent: ueluti, *Carthagini dare spondes?* quæ stipulatio licet pure fieri uideatur: tamen re ipsa habet tempus [k] adiectum, quo ꝑ nem quandoq; dies, quandoque conditio uenit. Et non solũ illa quæ supra dicta sunt: possunt uenire in stipulationem: imo A etiam loca stipulationibus inseri põt: puta si dicã sic, Promittis te mihi daturum decẽ Carthagini? & tu rñdeas, Primitto. & hmõi stipulationes licet puræ uideant, re ipsa tñ habẽt tacite tẽp⁹ adiectũ, quo aliq̃ sire uel mittere possit ad locũ illũ in quo promisit pecuniam se daturum. vnde si aliquis ita stipulet Romæ: hodie Carthagini dare spondes? ista stipło nõ ualet cũ repromissio sit impossibilis: & rõne hui⁹ impossibilitatis uitiat hmõi stipulatio.

missor utatur ad pecuniam Carthagini dandam. & ideo si quis Romæ ita stipuletur, *Hrdie Cartagini dare spondes?* inutilis erit stipulatio, cũ impossibilis sit repromissio.

Eam proprie conditionem dicimus, quæ futurum respicit: idcirco conditio quæ ad præsens aut præteritum refertur, stipulationem conditionalem non red

Vide l. 11. ad. ep. 6. quem loquit' matio cessa

B Conditiones q̃ ad præsens uel præteritum tempus referuntur, aut statim infirmant obligationem, aut omnino non differunt: ueluti, *si Titius consul fuit.* [m] uel *si manius viuit, dare spondes?* Nã si ea ita non sunt, nihil ualet stipulatio: sinautẽ ita se habent, statim ualet. Quę. n. per rerum naturam [n] sũt certa, non morantur [o] obligationem, licet apud nos incerta sint. [p]

Factum in stipulationibus deduci posse explorati iuris ẽ: quibus (cum intersse præstãdo à facti obligatione eximatur ꝑmissor) vtile est pœnam, adiici ꝓp eius quod interest, difficilem probationem.

1 *Loca etiam.* non solum conditio uel dies.

k *Tempus.* ꝙ bonus iudex arbitrat ꝙ dic vt ff. eo. l. ꝗtinuus. §. cum ita.

ADDITIO. No. ꝙ licet in actibus iudiciariis tempus itinerãdi sit statutũ certũ, ut uiginti miliariũ singulo die vt leg. j. ff. si quis cau. (& dic ut ibi per Barto. & doct.) tamen in contractibus non est determinatũ: sed totũ residet in pectore iudicis: q̃ multa debet cõsiderare, & locũ, & piculũ, & qualitatẽ personæ: ut l. continu⁹. §. j. & ibi uide Bartolũ & Imo. ff. eo. Ang.

l *Impossibilis.* Ratione. n. impossibilitatis stipulatio vitiatur. ut infra de inu. stip. §. si impossibilis. nisi uterque haberet ibi procuratorem, & egissent quilibet cum suo ut eadem die fieret solutio: ut ff. eo. leg. fi. §. si inter eos.

12 ads. ex conditionali v. Gomezium. 2 tomo. c. 11. nº. 36. et Couar: Practicar. c. 39. nº. 2. et ex contractibꝫ conditionalibꝫ bene ad hæredes transmitti; ex ultimis uero uoluntatibꝫ non transmitti docet idem Couar. ubi s. nº. 4.

C

[*Si quis ita stipuletur.*] CASVS. ponit exemplum conditionis prolatæ ꝑ uerba negatiua, dic ꝙ si aliquis ita stipulet. Promittis mihi decem, si Capitolium non ascendero? bene ualet talis stipło: sed perinde est ac si stipulator stipulatus esset cũ moreretur, decẽ sibi dari. nam in utroque casu demum post mortem stipulatoris poterit illud ꝙ in stipulationem deductum est, peti cum effectu. no. quod conditio alia respicit tempus futurum: ut supra eo. §. sub conditione. alia præteritum, & alia præsens.

c *Si in Capitolium non ascendero.* supra posuit in affirmatiua conditione, & negatiua: nunc in negatiua tantum.

d *Dare spondes.* s. quinque aureos, uel aliquid aliud.

e *Cum morietur.* similes sunt istæ duę stipulationes in hoc, quia mortuo stipulante in utroque casu committitur, ut hæredes agãt. nam potest obligatio ab hærede sic incipere. ut C. vt act. ab hære. & ꝗ hære. l. j. Dissimiles in hoc quia prima conditionalis, secunda in diem: quem diem certum est euenire: ut ff. de ꝗdi. indeb. l. nam si. licet nesciamus quando: ut ff. de condi. & demon. l. j. & in auth. de nup. §. deinceps. col. iiij.

[*Ex conditionali.*] CASVS. Aliquis stipulatus est aliquid sibi dari sub conditione quæ pendet: nunquid habet statim alium sibi obligatum, s. illum. à quo stipulatus est? Et respon. quod non: imo ex conditionali stipulatione tantum spes est in debito: & si contingat ipsum decedere antequam conditio existat, ipse istam spem transmittit ad hæredem suum.

D

Diem cedere & uenire differunt.

f *Spes est,* non autem cessit uel uenit dies: sed in pura statim cedit & uenit ff. de verb. signi. l. cedere. sed in illa quæ est in diem, statim cedit dies legati, sed non uenit. supra eo. §. in diem.

Legatarius conditionalis legatus spẽ non transmittit.

g *Transmittimus.* sic. C. de his qui ante aper. tab. l. j.

h *Contigerit.* sed quare legatarius conditionalis legati spem ad hæredẽ non transmittit: ut C. de cadu. tollen. §. sin aũt aliquid? Respon. in stipulatione interuenit factum stipulantis uolentis sibi prospicere, & sic hæredi. ut ff. de proba. l. si pactum. quod non est in legatario: cuius nullum factum interuenit. & eod. modo respondeo in hæreditate conditionali.

[*Loca etiam inseri.*] CASVS. Supra dictum est quod in stipulatio

[*Conditiones quæ.*] CASVS Quæsiui à Iusti. Dñe, supradictum est, quod stipulatio conditionalis est cum differtur in aliquẽ casum. Sed domine nunquid oĩs stipulatio est incerta, quæ fit per hanc coniunctionem, si. Rñ. dñs Iustin. quod non nam ea quæ sunt præsentia uel præterita, non dicuntur pendere: sed ea quæ sunt futura proprie dicuntur pendere. quasi diceret: tunc intelligitur stipulatio sub ꝗditione, qñ differt in aliquem casũ futurum. Qñ aũt in aliquẽ de præterito uel de præsenti ꝗcipit: tunc nõ est stipulatio sub ꝗditione: imò aut statim ualet obligatio, aut nõ valet. Ea. n. quæ per rerum naturã certa sunt, nõ morãtur obligationẽ. Si. n. dicã, Promittis mihi decem si Mæuius uiuit? & tu respondeas, Promitto: si uiuit tpe conceptæ stipulationis, statim ualet stipło si aũt nõ uiuat tpe conceptæ stipulationis, nõ ualet, imò statim infirmatur: & ita stipulationes q̃ concipiuntur in aliquem casum præsentem uel præteritum. quanquam illi casus nobis sint incerti: quia tamen quo ad naturam narurantem sunt, certi, nũ morantur. &c. Franc.

m *Consul fuit.* sic ff. si cer. pet. l. itaque. & l. cum ad præsens tempus, patet. etiam in l. conditio ff. de uerb. oblig.

n *Naturam.* ergo nec futura morãt obligationẽ. nã ẽt illa ꝑ rerum naturã certa sunt: ut ff. de iud. l. sed & si restituat. §. fi. ꝗ. Sed dic ꝙ aliud est esse certum per rerũ naturã, i. per naturalẽ cursũ naturæ: ꝑ quam sola præterita & præsentia sunt certa. & ita hic accipitur. Et etiam illa futura certa sunt, quæ nõ habẽt se ad utrumlibet: ut si moriar. nã & hæc nõ morant obligationẽ vt ff. de cõdic. inde. l nã & si & l. præced, & seq & ff. de noua. l. si pupill⁹. §. qui sub ꝗditione. [a] Et aliud est in natura rerũ, i. in sciẽtia dei in qua oĩa quæ sũt, uel fuerunt, uel futura sũt, teste Boetio tanq̃ præsentia sunt. Itẽ & alias, sunt mille anni ante oculos eius tanq̃ hæsterna dies, quæ præteriit. & dr̃ prima natura natu rata, sed secunda natura naturans: quod idem est qđ ipse de⁹.

a) Not. ex glo. conditiones in futurũ collatas quæ necessariã habent existentiã, nõ differre obligationẽ quod verum limita si ꝓferãtur ꝑ tale quid quod tempus significat; ꝓmitto cũ (morieris. §. id autẽ. de inut. stip. Christ.

o *Non morantur.* i. non suspendunt siue differunt. Accur.

p *Incerta sint.* ff. de reg. iur. l. in totum. ꝗ. Solu. illa loquit in his ubi præsens solennitas exigitur, ut septem testes in testamẽto;

vt

vt ſ. de reſt.§.j. Velloqnit in illis caſibus vbi certa ſcīa & intellectus de præſenti exigitur in contractibus puris: ut C. de don.l. nec ignorans nec inuitus. hic autem in conditionali.

[*Non ſolum res.*] CASVS. Supra dictum eſt de ſtipulationib⁹ quę conſiſtunt in dando: nunc tractandū eſt de ſtipulationib⁹ quę ꝙſiſtūt in faciēdo. vnde dicit Iuſti. non ſolū res ꝓſnt deduci ī ſtipulationē, ſed & facta: puta cū ſtipulor aliquid à te fieri uel non fieri in futurum, & ſi non fuerit factū ſm ſtipulationē, potero agere ꝙte, & petere intereſſe meū. & quia difficile eſt probare intereſſe, ꝓpterea dat. Iuſtin. ꝙſiliū ſtipulatori, ut adiicjat pœnā in ſtipulatione, quā petere poterit ſtipulator ſi non fuerit factū ſm ſtipulationē: & ita nō habebit neceſſario probare quāti ſua intereſt. Et docet in litera qualiter pœna debet ſtipulari: dicēs, ꝙ ſi aliqs ſtipuleť aliqd fieri, veluti turrim: ita adiice re debet, Et ſi turrī non feceris, decē aureos dare ſpondes noīe pœnæ Cōtingit aūt aliquādo ꝙ in eadē ſtipulatione ſtipuletur quis aliqd fieri, & aliquid nō fieri, puta, Stipulor à te, vt eas Romā, ſed ꝙ non eas ꝙ Florentiam. & in iſtis ſtipulationibus, in quibus ſtipulor aliquid fieri & non fieri, ita eritpœna adiicienda: ſi aduerſus ea factum fuerit, i. ſi iueris per locum ꝓhibitū: ſeu ita factū nō erit, i. ſi non iueris Romā, decē aureos dare ſpōdes? & hæc dicunť uſq; ad finē.

Non ſolum [a] res in ſtipulatum deduci poſſunt, ſed etiam facta: vt ſi ſtipulemur fieri aliquid, uel non fieri. & in huiuſmodi ſtipulationibus optimum erit pœnā ſubiicere, [b] ne quantitas [c] ſtipulationis in incerto ſit, ac neceſſe ſit actori probare [d] quod eius īterſit. Itaque ſi quis vt fiat aliqd ſtipuleť: ita adiici pœna debet, *Si ita factum non erit, tunc pœna nomine decem aureos dare spondes?* Sď ſi quædam fieri, [e] quædam non fieri, [f] una eademque cōceptio ne ſtipuletur quis, clauſula [g] huiuſmodi erit adiicienda: *Si aduerſus ea factum* [h] *erit, ſiue quid ita factum non fuerit:* [i] *tunc pœnæ nomine decem aureos dare spondes.*

† Reus ſtipulandi, ē reus credēdi. i. cui debetur res: non ꝙ ei res credatur, ſed quia res credat, vel ꝓinde ſit ac ſi crederet. Aeg. P.

Reus ꝓmittendi, ē reus debendi. i. q rē ſibi creditam debet. & eā promittit ſoluere. & no. ꝙ reus actiue eſt reus ſtipulādi: ſď paſſiue eſt reus debendi, ſeu promittendi. Aegi: Per.

TITVLVS XVII.
DE DVOBVS REIS STIPULANDI † & promittendi. †

Ne credito hic reos a reatu ſiue delicto dici, ſed eos reos ſtipulādi dicimus, qui duo pluresve ab aliquo ſibi quid dari aut fieri ſtipulantur, quibus ſimul reſpondetur: promittendi vero reos, q ſeparatim interrogati, cuipiam idem dare aut facere ſinguli promittunt: proīde quod duobus reis ſtipulandi debetur, ſingulis in ſolidum debetur: & eregione quod plures: promittendi rei ſponderunt, ſinguli ſolidū dare tenentur: vnius tamen ſolutione aut receptione, utriuſque perimitur obligatio.

[a] *Non ſolum.* de ſtipulationibus, quæ in dando conſiſtunt, hucuſque diximus: nunc de his quæ in facto conſiſtunt. Accur.

[b] *Pœnam ſubiicere.* ſic ff. de præto. ſtipulatio. l. fi. ubi datur ſimile conſilium.

[c] *Quantitas.* ff. de arbi. l. nō aūt. ꝙ Solu. nō intereſt quo ad hoc ut ualeat cōpromiſſum. intereſt tn̄ quo ad utilitatē ſtipulationis.

[d] *Probare.* ſed qūo intereſſe ꝓbať? Reſp. per teſtes, ut hic in nu. tur. & C. de ſent. quæ ꝓ eo. l. j. §. j. niſi petať ex dolo alterius. quia tunc per ſolū ſacrm, vt ff. qď ui aut clām. l. ſemp. §. in hoc interdicto. & §. ſeq. & C. vnde vi. l. ſi quādo. & C. de iure dot. impe. l. j.*

* Tu uero in hoc, qua ratione probetur intereſſe, addē ut in c. fin. ex quod met. cau. & aptius ī ca. ſi diligenti. extra de for. cōm. & ff. de ui. & ui ar. l 3. §. interdicto. & 3. q. 3. ī ē ꝙ frater & per Inno. c. fin. quodmet. cau. & Bart. in l. nemo. ff. de duob. reis ad fin. Addes quoq; ꝙ licet nil ď eo quod īterſit, pro batum ſit ſi tamen iudici aliū de utpotę ex informationibus quibuſdā offīcio eius ſe ceptis conſtet ꝛ: debeat ipſe iudex condemnationem facere, ut l. 1. C. de ſent. quæ pro eo quod inter. & ibidem per Bart. & l. ſemper in gl. alle. hic Et facit quod not. idē Bart. in l. ſi ex Philo. ff. de lā. 2.

[e] *Quædam fieri.* puta ire Romam.

[f] *Quidam non fieri.* puta per Florentiam. non ire.

[g] *Clauſula,* ſcilicet pœnalis. Acc.

[h] *Factum erit.* hoc redditur ſecundo dicto.

[i] *Factum non fuerit* hoc refertur ad primum. Et ſi ex vno capite ſit pœna commiſſa, non committetur plus: ut ff. de arbit. l. ſi duo. §. fi. niſi hoc actum ſit ut pluries committatur: ut ff. de tranſac. l. ſi qui fidem. ADDITIO. Itē niſi ſit appoſita ſuper facto iterabili, uel continente plura capitula, ſi ratione intereſſe petatur, ſm Ioan. Fab. hic. Et not. quod iuramentum de non contraueniendo habet uim iſtius clauſulæ: item facit ut actus ualeat eo meliori modo quo poteſt. Ang.

DE DVOBVS REIS STIPVLANDI & promittendi.

Quia in ſtipulatione de qua dictum eſt ſupra ti. 1. *plures perſonæ interueniunt, quandoque, quarum quædam dicuntur rei ſtipulandi, aliæ rei promittendi: ideo dicit de duobus reis ſtipulandi ac promitendi. Accur.*

[*Et ſtipulandi.*] Totus iſte titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit de duobus reis ſtipulādi qualiter fiant. Sčdo de duobus reis ꝓmittēdi. Tertio ponit effectus ipſius obligationis plurium reorū. Quarto redit ad duos reos ꝓmittendi. Secunda ibi, Duo pluresve. Tertia ibi, Ex hmōi. Quarta ibi, Et duob⁹, CASVS. Quæſiui à Iuſti. qualiter pňt fieri duo pluresve rei ſtipulandi uel ꝓmittendi? Et reſpon. dˀ, ꝙ hoc facto, ſi poſtquam duo ſtipulati fuerint eandem rem ab eo. ipſe poſſt amborum interrogationem rňdeat, utriq; veſtrum dare ſpōdeo. uerbi gratia pone ꝙ ſum ſtipulatus à Titio in hunc modum, Promittis mihi Stichū? & Petrus incontinenti poſt meam ſtipulationem, & ante ꝓmiſſoris reſponſionem ſtipulať⁹ fuerit ab eodem Titio ſibi dari eūdem Stichū & ipſe poſt ambas interrogationes rňdeat Vtrique veſtrum dare ſpondeo: & ego & Petrus effecti ſumus duo rei ſtipulandi. Sed Pone dňe quid ſi mihi primo ſtipulanti Stichum promiſerit: deīde Petro ſtipulanti ex interuallo eundem Stichum promiſerit? Reſpon. dňs. Iuſtin. di. quod nos. ſ. ego & Petrus ſumus duo creditores in eadem re, ſed non ſumus duo rei ſtipu. unius obligationis, ſed diuerſarū obligationū. Vna. n. obligatio mihi eſt acquiſita, & alia Petro ſtipulanti ex interuallo: quia natura duorū reorū ſtipulandi hæc eſt, ut nihil ſit medium interſtipulationē unius & alteri⁹, ſed ſi ſtatim poſt unam ſtipulationē fiāt, alia, qualiter ītelligi debet, ex ſequētib. apparebit. Franc.

Reus ſtipulandi. Reus promittendi.

[*Et ſtipulandi.*] Hic dicitur reus ſtipulandi ille, q rē aliquā ut pecuniā ſtipulatur; à re, nō à reatu dictus. Et ꝙ reus ꝓmittēdi, qui aliquā rem promittit: ut ff. eo. l. j. alias reus tm̄ debitor dň. ut patet C. de iura. calum. l. ij. alias dň. reus q quenitur: C. de iud. l. properandū. §. & ſi quidem. & dic ut ff. e. l. j. Poteſt dici & alio reſpectu reus ſtipulandi & promittendi: ut dicitur in glo. Acc.

[a] *Nec creduntur duo rei.* ſ. ut una ſit obligatio, & unius rei: ſed ſūt creditores duo & diuerſarum rerum: ut ī. eo. §. ex huiuſmodi.

Reorū debendi uel credendi conſtitutio an per interuallum impediatur.

[*Duo pluresve.*] CASVS. Dixi Iuſti. Dňe ſ dixiſtis qualiter fiant duo rei ſtip. ponatis ſi placet exempla de duobus reis promittendi Rň. dňs Iuſti. dicens ſic: In duobus rei promittendi ſunt duo qui ſtipulantur ab eo, ſed ubi ſunt duo rei promittendi: vnus ſtipulatur à pluribus. Vnde ſic ſcire debes. ꝙ duo rei promittendi ita fiunt, ſi fuero ſtipulatus in hunc modum, Mæui ꝓmittis mihi decem aur. & ipſe rň. ꝓmitto. & poſtea ſine interuallo dixero Seio, Sei ꝓmittis mihi eoſdē. x. aur. quos ſtipulať⁹ ſū a Mæuio? & ipſe rň ꝓmitto, iſti ſunt duo rei debendi uel ꝓmittendi. ſunt. n. duo debitores debentes eandem rem. Fran.

[n] *Spondeo.* hoc acto ut fiāt duo rei, & inſolidū: ut ff. e. l. reos. §. fi.

[*Ex huiuſmodi.*] dixi Iuſti. Iā uidi qualiter fiant duo rei ſtipulandi & ꝓmittēdi ꝓ deo dicatis mihi, quis eſt effectus earum obligationum? Ad hoc rň. Iuſti. quod ex ſtipu. huiuſmodi, ſolidum ſingulis debetur, ſup. reis ſtipulandi, & ſolidum debent ſinguli, ſ. rei promittēdi, quia vterque corū in ſolidū obligatur, ſicut ſingulis eorū ſtipu. ſolidum debetur. ſed licet in ſolidum

lidum teneant̃,uel ſolidum ſingulis debeatur, tñ una res ſola in obligatione vertitur. unde ſi fuerint duo creditores:ſi tñ unus eorũ recipiat illud quod deductũ erat in ſtipulationib⁹:ille qui recipit,p̃rimit obligationẽ ſingulorũ: A unde ab altero reo ſtipulãdi liberat̃ p̃miſſor. & ſi fuerint duo rei p̃mittẽdi,&ita duo debitores eiuſdem rei ſi alter rem illã ſoluat, perimit obli.illam, & liberatur alter. Fran.

a *Obligationibus.* hoc refert̃ ad reos p̃mittẽdi: & quod ſequitur, & ſtipulationib. ad reos ſtipulandi:vt p̃bat̃.j.ſtatĩ.

b *In utraque.* i. utriuſq; obligatione.nã una eſt quo ad unum effectũ: vt ff.e.l.iij. in fi. ſed plures ſunt, quia plures tenentur,ut hic.

Obligatio tamẽ põt eſſe una & plures.

c *Alter.* ſcilicet reorũ ſtipulandi.

d *Alter.* ſcilicet reorũ promittendi.

e *Perimit obligationem.* ille qui accepit.

f *Liberat.* ille qui ſoluit Similis lectio ſeu implicatio uerborũ eſt:ff.de arbi.l.ſi duo. in pr. Vel dic q̃ qnilibet iſtorũ refertur ad utrũq; ſupradictũ. & p̃nt fieri in ſtipulatione duo rei, & i quolibet genere obligandi:ut ff. e. l. eãdem.

[*Ex duobus reis &c.* Casvs. Quæſiui à Iuſtinia. an unus de duob⁹ reis promittendi aliter poſſit obligari, quam alius & vr̃ quod nõ:quia vr̃ quod æquitas omnimoda ſiue paritas debeat eſſe inter duos reos debendi. dicit tñ q̃ ex duob⁹ reis promittendi alter pure,& alter ſub cõditione obligari poteſt:puta.x.fui ſtipulatus a Titio pure,& eadem x.fui ſtipulatus a Martino ſub conditione. Iſti duo intelliguntur eſſe duo rei debendi & licet M.ſub conditione obligetur,non ideo minus petere potero illa.x.à Titio,qui mihi pure eſt obligatus quanquam adhuc pendeat conditio.& hoc dicit Franc.

g *Poteſt.* ſed nõne eſt hic imparitas? q̃ eſſe non debet: ut ff.eo. l.eandem.§.ſed ſi quis.Rñ. ſm M. quod ibi regulariter dr̃,fallit hic:ut ff.eo.l.ſi ex duobus.§. fi. Alij ut P. dicunt quod hic non eſt imparitas:cum aduenient cõditione vel die ambo æqualiter teneant̃: ſed adhuc medio tpe remanet imparitas. quare dic* q̃ in quantitate debita,vel re quæ debet̃, nõ põt eſſe imparitas,ut ibi.ſed in aliis põt:ut hic,& ff.eo.l.ſi ex duobus.§. fina.

Obligatio an poſſit imparitatem continere.

h *Quo minus.* ſed adueniente conditione ſociũ poterit q̃uenire mandati ſm quoſdam,uel uerius neg.geſt.ut C. eo.l.j.Pater ergo conſtitui poſſe pure duos reos debendi,& quẽlibet in ſolidũ q̃ueniri:ut C.eo.l.j.Hodie q̃: etiã ſi hoc actũ eſt expreſſim,* niſi altero abſente,uel inope exiſtente: ut in auth.de duo. reis §.j.coll.ij.& in auth.hoc ita.eo.ti.C.niſi renunciatum fuerit illi conſtitutioni:ut C.de pact.l.pen.& ff.de mino.l.ſi iudex.

* Et huic poſt omnem diſceptationẽ aſtipulatur Iaſ. Rei debẽdi in ſolidũ nõ poſſunt cõueniri.

TITVLVS XVIII.

DE STIPVLATIONE ſeruorum.

Si quid hæreditarius ſeruus iacente adhuc hæreditate ſtipuletur, futuro hæredi acquiriť. Itẽ vtcunque concepta fuerit ſerui aut filij ſtipulatio, domino aut patri protinus quæritur.

Ex hmõi obligationibus a & ſtipulantibus ſolidũ ſingulis debetur:& p̃mittẽtes ſĩguli in ſolidum tenent̃.In utraq; b .n.obligatione una res uertitur: & uel alter c debitũ accipiendo,uel alter d ſoluẽdo, omnium p̃imit e obligationem,& põs liberat. f

Etiã diuerſitas tẽporis adiecta ſolutioni,non facit ceſſare cõſtitutionem duorum reorum. Ar,

Ex duobus reis p̃mittendi, alius pure, alius in diem uel ſub conditione obligari põt: g nec impedimento erit dies aut conditio quo minus h ab eo qui pure obligatus eſt, petatur. B

DE STIPVLATIONE SERVORVM.

Supra titu.j.& titu.præced.dictum eſt de ſtipulatione liberarum perſonarum. Verum qnia interdum ſerui ſtipulantur:ideo de his tractaturus intitulauit de ſtipulatione ſeruorum.

Seruus.] Totus iſte tit.diuidit in tres partes. Primo. q̃ ſeruus ſtipulando acquirit dño,in cuiuſcunq;perſona ſtip'o cõcipiatur.Secundo excipit à regula,quod factũ non acquiriť.Tertio ſi ſint plures dñi,pro dominicis portionib.acquiritur. Secunda ibi,Sed cũ factum. Tertia ibi,Seruus cõmunis. Casvs. Quæſiui à Iuſti.utrum ſerui haberent ius ſtipulãdi: & uidebat̃ q̃ nõ,cũ ſtip'o ſit actus ciuilis, & quantũ ad ius ciuile attinet, ſeruus p̃ mortuo habet̃. & rñ.dñs Iuſti. q̃ quanquam ſeruus quantum ad p̃ſonã ſuã propriã pro mortuo habeatur: ex perſona tñ dñi ſui poteſt habere ius ſtipulationis. Sed dicet aliqs, Domine,hoc uerum eſt ſi ſeruus habet dominũ: ſed quando non habet dominũ, puta dum hæreditas iacet: nũquid ualet ſtipulatio? Et rñ. Iuſti q̃ ſic:quia hæreditas in caſu iſto uicem dñi ſuſtinet. unde ſi ſeruus hæreditarius ante aditam hr̃ditatẽ ſtipuletur,acquirit hæreditati,& ſic hæredi futuro:

i *Domini.* qui dominus caput eſt ſerui, ut ĵ. de noxa. §. omnis. ex ſua.n.perſona nihil poteſt,ut ff.de regu.iur.l. ſeruitutem. & l.quod attinet niſi ex quo manumittitur.tunc enim incipit habere caput,ut ff.de cap.demi.l.hodie. Dominus eſt caput ſerui.

Seruus ex perſona domini i i⁹ ſtipulãdi habet. Sed & hæreditas in pleriſque k perſonæ defuncti l uicem ſuſtinet: ideoq; † q̃ ſeruus hæreditarius ante aditã hæreditatẽ ſtipulatur, acquirit hæreditati: m ac per hoc etiam hæredi poſtea facto acquiritur.

Seruus ſiue filius familias à quocunq; ſtipuletur,& in cuiuſcũq; perſona ſtipulationem cõcipiat acquirit domino & patri. Aret.

Siue autem dño,ſiue ſibi, n ſiue cõſeruo ſuo,ſiue impersonaliter; o ſeruus ſtipuletur: dño acquirit.Idem iuris eſt & in liberis qui in ptãte patris ſunt, ex quibus cauſis acquirere p poſſunt.

Seruus factum,ſuam ip'ius perſonam reſpiciens ſtipulando, ſibi non domino, quærit.

Sed cũ factũ q in ſtipulatione cõtinebiť, omnimodo r p̃ſona ſtipulãtis cõtinet̃; s ueluti ſi ſeruus ſtipuleť ut ſibi ire agere t ligrit. Idẽ iuris eſt & in fillo:qui qualitercũq;ſtipuleť, patri ſuo acquirit ex his cauſis p̃ quas pater per filium acqrere põt. Frã.

k *In pleriſque.* hoc propterea dicit, qa hæreditati furtum fieri nõ poteſt, niſi in trib⁹ caſib⁹ ut ff. de fur. l. hr̃ditariæ &l. ſeq. Irẽ propter uſumfru.qui ſeruo hereditario p̃mitti,nõ põt, vt hæreditati quæra' ut ff.eo.l.uſusfruct. Addit io Et eſt ratio ſecundum doct. quia ſine perſona cui accedit deberi non poteſt. Hæreditati furtum fieri non poteſt.

† Ergo po teſt ſtipulari iacente hæreditate, quia perſonam defuncti repreſentat. Aegi. Peru.

l *Defuncti.* non hæredis ut hic.& ſ.de hr̃.inſti.§. ſeruus. & ff. de acquir. re.do.l.hr̃ditas. Et que ſit ratio quare perſonã defuncti, & non hr̃dis. ſuſtiet:dic ut d. §. ſeru⁹.

m *Hæreditati.* ſic ff. de in iur.l.j.§.quotiens autẽ.

Siue autem.&c.] Casvs. Dixi Iuſtin. Dñe uidi q̃ ſi ſeruus ſtipuletur aliqd dari dño ſuo q̃ illud dño ſuo acqret̃. ſed ponamus q̃ non dño ſuo ſed ſibi ſtipuleť aliqd dari.acqritne dño ſuo? Et rñ.Iuſti.dicẽs q̃ ſiue ſeruus ſtipuleť dño ſuo, ſiue ſibi,ſiue q̃ſeruo ſuo, ſine imp'ſonaliter,i.p'ſona nõ adiecta. oĩb. iſtis modis quatuor dño acqrit. Idẽ iuris eſt & in fillo:qui qualitercũq;ſtipuleť, patri ſuo acquirit ex his cauſis p̃ quas pater per filium acqrere põt. Frã.

n *Siue ſibi.* niſi in caſibus, ut cum factũ eſt in ſtipulatione:quo caſu domino non acquiritur, ut infra proxi.§. & cum operas à liberto ſtipulatur:a ut ff.eod.l.antepe. & in aliis caſibus quos not.ff.eod.l.j.& l. ſeq. Sed nunquid frater poteſt ſtupilari fratri ſuo in eadem poteſtate exiſtenti? Dic quod ſic: quia ſeruus cõ ſeruo ſuo ſtipulari poteſt,ut hic: igitur frater fratri, arg. C. de diuer.reſcrip.l.j. Item quia uox filii, uox patris intelligitur: & uox ſerui,uox domini intelligitur: ut infra.de inuti.ſtipu. §. ei uero.qui.& §.poſt mortem.

a) Nec ualet talis ſtipulatio: quia cum perſonæ cohæreãt: de perſona ſerui ĩ dominũ trãſire nõ poſſunt. Itẽ quia operas nemo niſi dominus ſtipulatur ualeret tamen ſi eas uel imperſonaliter uel domino ſtipularetur, ut per Ang. hic.

o *Imperſonaliter.* nullius facta mentione, i. uel proprio nomine uel appellatiuo:uel facta mẽtione de nomine appellatiuo, ſed non proprio,ut ſ.de exhære.libe.§.j.Accur. Addit io. Idem per omnia dici poteſt in monacho ſtipulante. Ang.

p *Acquirere.* ut ex cauſa profectitia & aduentitia iſto iure. q̃ dic ut ſupra per quas perſo.no.acqui.§.j.

[*Sed cum factum.&c* Casvs Supra dictum eſt q̃ quocũque modo ſeruus ſtipuleť, q̃ dño acquirit:ſed hoc eſt uerum, ſi ipſe ſtipuletur aliquid q̃conſiſtat in dando. Sed pone q̃ ſeruus aliquod factũ ſtipuletur,puta ut liceat eiire agere:tũc ſeruus p hanc ſtipulationẽ dño nihil acquirit, ſed ſibi ſoli. unde ſi dñs uellet ire agere,bene poſſet p̃hiberi ne iret uel ageret.Fr.đ Ar.

q *Cum factum.* ſed ſi ſtipulatur ſeruus ſibi ſcribi librum,& ſic factum:nonne acquirit dño? Reſp.ſic & q̃ hic dr̃,ſed cum factũ &c.i.à ſeruo faciendũ,& nõ ab alio,uel etiam à Domino. Addit io. Tu dic ſecundũ Ang.quod factum ſi perſonæ ſerui in hæreat:à quocunq;ſiue ipſi ſeruo, ſiue ſibi ab alio ſit præſtandum,non acquiritur domino:alias ſecus.Ioan.Fab.

Sed cum factum.] Quæ iuris ſunt ad dñm trãſeunt, quæ facti nõ tranſeunt in his quæ iuris ſũt, nihil intereſt utrum ſibi an dño uel imperſonaliter ſtipulent̃,in his quę facti ſunt: q̃: nã ſi factũ ſibi ſtipuleť, p̃ſona dñi ſtipulatione non cõprehendiť, adquirirur tñ domino obligatio.Factum in ſtipulatione cõprehenditur ſi ut ſibi fiat,ſi ut ſibi facere liceat.ſtipuletur.Cuiac.

r *Omnimodo.* ſic ff.de vſu & habi l.plenum.§.ſi uſus.

ſ *Continetur.* ſic ff.de condi.& demon.l.qui hæredi.

t *Ire agere.* hæc uerba expone,ut.ſ.de ſer.in pr.& ff de ſerui.ruſtic.prædio.l.j. Et no.quia hic p̃ uerba loquiť:aliud ſi p̃ nomẽ, puta iter.tunc n.domino acquiritur:ut ff.eo.l. ſi communis

Non

a *Non autem dominus.* subaudi, prohiberi non debet: quasi dicer. ret, debet ꝓhiberi. Sed q̄ s̄ per quas perso. no. acqui. §. nō solū. & s̄ de his qui sunt sui uel alie. iur. §. j. Sed non est q̄: ga & hic acquiritur dño cōmodum. nam ad sui dñi utilitatem ibit seruus.

[*Seruus communis &c.*] Casvs. Supra dictum est qñ seruus vni⁹ stipulatur. sed domine, quid iuris est si seruus cōmunis stipulat? Et resp. Iustin. quod si seruus communis stipule tur aliquid sibi dari im personaliter, uel domi nis sub noīe appellatiuo: acquirit unicuiq; domino pro portione dominij, & nō pro portione uirili: nisi vnus ex dominis iusserit eū stipulari. tunc. n. iubenti acquiritur. uel si nullus eorum iusserit ei, ipse tū alterum nominauerit, puta stipulatus est Petro dño suo, tunc ꝓ hanc stipulationē acq̄ritur nominato. Si autem un⁹ iusserit, & ipse āliū nominauerit, q̄d iuris sit, habes in gl. Fr.

† Fallit primo quando stipulatur uni ex dominis nominatim: secundo si iussus unius præcedit: tertio si res stipulata nō posset acquiri alteri ex dominis. Aegi. Per.

b *Seruus communis stipulando.* impersonaliter, uel sibi uel dominis suis sub noīe appellatiuo, aliud ſ. ꝓpria nomina expresserit: nā tunc acquirit ꝓ uirili, non ꝓ portione dñij. Sed q̄d si proprium * nomen & appellatiuū? Resp. si præponat ꝓpriū, ꝓ uirili. si appellatiuū præponat, pro dominica: ut ff. de stipula. ser. l. si cōmunis ser⁹ ita stipuletur Lucio Titio. & ff. de statuliber. l. ita. §. j. Acc.

* Ratio quia nomina appellatiua sequentia stār demō stratiue, non dispositiue. Aegid. Per.

c *Nominatim.* proprio nomine: ut s̄. de exhære. lib. §. i. uel appellatiuo: dummodo intelligatur de quo domino dicat: vt C. de lib. præteri. l. ij. & iij. ff. si cer. peta. l. certum. Accursius.

d *Stipulatus est.* hoc distinctim, i. diuisim exaudi. Sed quid si unus iussit seruo, & ipse alteri stipulatus est nominatim? Distingue ex cuius re: ut si ex re iubentis, sibi quæraturalias nominato: vt C. per quas perso. nob. acquir. l. fi. §. fi. & ff. co. l. proinde. §. fin. & l. seq. licet antiqui aliter distinguebant.

Tunc enim soli ei.] Cum seruum communem vnus ex dominis suo nomine iubet stipulari, plus ualet iussum quàm nomen. Cum uerò seruum communē simpliciter iubet stipulari, plus ualet nomen quam iussum, atque ita recte Azo accipiendam censet. l. ult. C per quas pers. nob. acq. Cuiac.

[*Quod seruus communis.*] Casvs. Supra dictum est q̄d iuris sit quando seruus communis stipulatur sibi dari aliquid. & dictū est ꝙ utriq; dñorum pōt acquiri. Sed domine, quid iuris est si seruus cōmunis stipuletur aliquid, ꝙ alteri dominorum acq̄ri nō pōt: ucluti si res quā seruus stipulatus est, sit alterius dominorū: cum res sua sibi acquiri nō possit? Et resp. Iustinia. quod tunc necessarium est quod alteri acquiratur. hoc dicit. Fran.

e *Vnius domini sit.* nā cū sua sit, amplius ei quæri non pōt: ut s̄. de leg. §. sed si rē. & j. de act. §. sic itaq;. restat ergo ut soli alteri q̄ratur. Aliud si ex re unius stipuletur: quia tūc oīb. quæritī, sed. cō muni diuidūdo iudicio reddetur, i. cū aget cōmuni diui. ꝓ isto seruo, pōt etiā deducere ꝙ socius suus lucrat⁹ erat ex stipłone facta ex reb⁹ suis: & reddit illi ex q̄i⁹ re q̄rit: ut ff. e. l. si ex re, §. j.

DE DIVISIONE STIPVLATIONVM.

Continuatio. *Supra dictum est de stipulationum materia. Verum quia earum multiplex est species: ideo subdit diuisione stipulationum. Porcus.*

Diuisio. *Stipulationum.*] Totus iste titulus diuidit in duas partes principales. Primo ponit diuisionē stipulationis. Secūdo illā per exēpla declarat. Secunda ibi, Iudiciales. Tradidit Iustinian⁹ diuisionē stipulationū: modo singula mēbra diuisionis per exēpla declarat. Et primò ponit quæ sūt iudiciales: dicēs ꝙ illæ sunt iudiciales stipulationes, q̄ a mero iudicis officio ꝓficiscūtur. ꝙ sic intellige. s. quæ proficiscunt ab officio iudicis mercenario. & appellat iudicis officiū mercenariū, quādo aliquid expeditur per iudicē, ꝓpter ꝙ iudex principaliter nō adit. Verbi gratia: aliquis usucepit rem meam, quam à nō dño emit bona fide. ego egi q̄ eum rei uindicatione: & litem cum eo sum-cōtestatus: lite cōtestata cōpleuit usucapionē. nō obest ei litis contestatio quo ad cursū usucapionis cōplēdæ. Sed sec⁹ est in præscriptione: quia si tm̄ cōpleta usucapione probem illā rē meā esse tenetur illā mihi restituere: & ita licet quo ad cursū nō noceat sibi litis q̄testatio, tm̄ quo ad effectū usucapionis ei obest: & debet iudex ipsū facere cauere ꝙ nō cōmisit dolū in re illa, seruū forsan peti tū alienādo, uel manumittēdo uel aliquo alio modo: ut ff. de rei uīdi. l. si post acceptū. Et illā cautionē debet iudex facere interponi ꝓ officiū mercenariū: & sic accipe ꝙ litera dī, mero: q̄a nūquā pretor uiuus uel mortuus d̄ hoc se intromisit: sed lege iubēte interponit hmōi cautio: ut in cautione de dolo, per l. prius allegatam ff. de rei uindicatio. l. si post. & subdit exempla duo. primū est ueluti de dolo cautio. Secūdum dī esse quædam stipulatio iudicialis. Si. n. ago q̄ aliquem pignoratitia actione, debet iudex ex officio suo facere reo interponere cautionē, ꝙ in re pignorata non cōmisit dolum seruitutes amittēdo: uel aliquo mō ius læserit: uel depsequendo seruo. Si. n. aliqs metu abstulit à me seruū meū & illū postea ꝓdiderit: dēt iudex facere cauere de ꝓsequēdo seruo illo, & de restituēdo eius ptio. Prætoria aūt ꝓpriè est: illa stipulatio ꝓp quā adit iudex uiuus ad hoc quod illud exequatur ꝙ mortuus iudex promisit uel præcepit. Cum. n. prætor mortuus præceperit quod ille cuius domus minatur ruinā, caueat de dāno infecto: si adeat prætor uiuus ad executionē illius præcepti, hoc est adhoc vt faciat ipsū cuius domus minat ruinā, cauere de dāno infecto: ista cautio siue stipulatio, prætoria nuncupatur. In versi. ptoriæ. Iusti. manifestat per exēpla quæ sunt pretorię stipulationes, quæ ꝓficiscuntur à mero prætoris officio, i. puræ: ita quod nō iudicis officio interponebant: ueluti dāni infecti cautio, & legatorū. & dicunt stipulationes ædilitias sub prætoriis stipulationibus q̄ti neri: ita ꝙ si animal tibi uendam, & de uitiis (prout teneor) caueam dī ista cautio, quanquam sit ædilitia, prætoria. Fr.

[*Stipulationum.*] simile per oīa. ff. de uerb. obli. l. stipulationū. ij.

f *Iudiciales.* quādo iudex cognoscit de aliqua cā, & pēdente cā incidēti facit īterponere cautionē, & dicūt iudiciales à iudice.

g *Prætoriæ.* quādo non aditur iudex alia de cā, sed principaliter ut talis cautio interponat. ueluti dāni infecti. & cautio legatorū ꝑtādorū. & talis est dīa īter ea q̄ dicta sūt. Sed cū hic ponatur ptoriæ, vt species opposi. iudi. quare ff. de præ. stip. l. j. in. pr. ponit ut genus? Rñ. ibi aliter accipit iudicialis. s.* à iudicio: hic à iudice: ut ff. manda. l. Lucius. Additio Gl. ista nō intellexit bene dīam: sed melius dicit j. e. in uerbo ueniunt. Christoph.

Hæc Bal. non placet, quem tu hic uideto.

h *Conuentionales.* quę ex conuentione partium fiunt. de his certum est & planum.

i *Communes.* veluti rē pupilli saluā fore: q̄a principaliter pōt adiri iudex ut interponatur cautio, cū pupill⁹ hēt tutorē q̄ nō satisfecit rē pupilli saluā fore: & sic dī ptoria. Pōt uero adiri iudex non principa. vt cautio illa interponat, sed ex alia cā: ueluti cū pupil. nō hēt tutorē, pōt petere corā iudice: & iudex q̄ dat tutor. ex off. suo facit interponi cautionē rē pupilli saluā fore: & ita dī iudicialis. Itē quidā dicūt illā cautionē rē ratā haberi, eē cōmunē: q̄a qñq; interponitur à procuratore actoris, qñq; à procuratore rei: ut ff. de proc. l. Pōponi⁹ §. sed & is qui. Vel alia rōne dī cōmunis: ueluti cū ꝓcuratorio noīe q̄s aliū q̄enit: iudex ex off. suo dēt facere ut cautio rē ratā haberi, īterponat: & tunc ē iudicialis. Prætoria est qñ q̄s ꝓmisit mihi ꝙ ꝓmitteret rē ratam hr̄i: modo uolo, ꝙ ꝓmittat: & sic principaliter ad istā stipulationem uado ad prætorem: ut ipsa interponatur. [Residuum gl. quæ in aliis impressionib. hic communiter ponitur: in fin. gl. huius tit. habetur.

Cautio rē pupilli saluam fore, est cōmunis.

Cautio rē ratam haberi, est communis.

k *Iudiciales.* scilicet stipulationes.

l *De dolo cautio.* vt si ago pignoratitia: caueas ne seruitutes dolo perdideris,

Tipulationū aliæ sunt iudiciales, f aliæ prætoriæ, g aliæ conuentionales, h aliæ communes tam prætoriæ quàm iudiciales. Iudiciales k sunt duntaxat quæ à mero iudicis officio proficiscunt: ueluti de dolo cautio, l

TITVLVS XIX.
DE DIVISIONE stipulationum.

Prætoria stipulatio est, quæ est inducta ab edicto prætoris: iudicialis à iurisconsultis uel aliis partibus iuris quàm à prętore: conuentionalis à sola partium conuentione: communis quandoque à prætore, quandoque à iurisconsultis inducta est.

perdideris, uel rei ius in aliquo læseris: ut ff. de pi. ac. l. crediror. Itē si rei uind. agam pro re quam usucepisti: iam lite contest. canes de dolo, ne alienaueris, uel manumiseris seruū, ut ff. de rei uind. l. si post. sic & ff. mand. l. si procuratorem. §. pen. & l. seq.

a *De persequendo seruo.* ut si metu mi hi abstulisti seruū, quem postea pderideris: caueas de eo persequēdo, vel eius pretio restituēdo: ut ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. quaten⁹. uers. quòd si homo. Itē emptor qui redhibet, & non hēt seruū quem reddere debet, quia aufugit, debet cauere uenditori de psequēdo seruum, ut si hr̄e poterit, illi restituat, ut ff. de ædil. edic. l. redhibere. §. fi. sic & ff. de condi. caus. da. l. si pecuniam. §. pen.

† Continebunt ēt tribuniciæ. Cuia.

b *Ve.* pro vel.

† Idest, reorum.

c *Prætoriæ.* stipulatiões.

d *A mero,* idest puro: sic quòd nō iudicis officio strali quali in superiori casu, ut statim dicam.

e *Damni infecti.* ut ff. de dā no infec. l. p̄tor ait. §. de eo. uers. in eum qui. Dr̄ & alio respectu p̄toria illa quæ ab initio exigitur: siue sit prætoria inuentione, siue ciuili, siue alio quocunque modo inuenta, ex eo s. quòd prætor eam approbat, ut ff. de uerb. signi. l. lege. & hoc sensu comprehendit prætorias & iudiciales & communes, & omnes prēter conuentionales, & ita accipitur. ff. de prætor. stipu. l. j. sic est de adoptione. ff. de adop. l. ij.

uel de persequendo seruo[a] qui in fuga est, restituendove[b] pretio. Prætoriæ[c] sunt, quę à mero[d] prætoris officio proficiscū tur: ueluti damni infecti,[e] uel legatorum.[f] Prętorias autem stipulationes sic exaudiri oportet, ut in his etiam contineātur ędilitiæ. † [g] nam & hę à iurisdictionie prętoris ueniunt.[h]

Conuentionales sunt quæ ex cōuentione utriusque partis † B concipiuntur: hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium: quarū [i] totidem genera sunt, quot plenè [k] dixerim contrahendarum.[l]

f *Vel legatorum.* ut ff. ut leg. uel fideicom. no. ca. l. j. j. respon.

g *Ædilitiæ.* s. stipulationes: ut si animal tibi uēdo, de uitiis eius cauere debeo: ut ff. de ædil. edic. l. itaque. & l. si uenditor.

Stipulationes prætoriæ & iudiciales multipliciter differunt.

h *Veniunt.* cum ędiles erant ex prætoribus, ut s. de iure na. §. proponebant. Sed quæ erit intelligibilis dr̄ia inter prætorias & iu C diciales: cum hoc tit. accipiatur prætoria & iudicialis? Respō. quia prætoria à prætore mortuo inducta est: sed iudicialis à iurisconsultis aliis. Item in prætoria inuenies iudicem ob hoc ipsum principaliter aditi: sed in iudiciali per consequentiam, ut patet ex supradictis exemplis. Itē iudiciales uagæ, sunt per totum corpus iuris, sed prætoriæ licet & ipsæ sint uagę, comprehensæ tn̄ sunt simul in uno tit. ut ff. de præ. stipu. l. j. Item potes notare quartam differentiam, ut not. ff. de uerb. oblig. l. v. § ij.

ADDITIO. Hanc dr̄iam dñs Ioan. addit dicens: quia prætoriæ sunt, quæ per solum iudicem ordinarium interponuntur: a) & iudiciales quæ per quemlibet alium iudicem.

a) Hanc quoque damnant aliqui, ut per Ioan. Fab. hic: quia de dam. infe. quamuis sit prætoria, per quēlibet etiam minimum magistratum expediri p̄ōt, ut l. i. & l. 4. §. i. ff. de dam. infe. nisi forte dicas ibi speciale p̄p periculummora. Ang.

[*Conuentionales sunt quæ &c.*] CASVS. Quæsiui à Iusti. quæ essent stipulationes conuentionales? Et respon. quòd illæ sunt stipulationes conuentionales, quæ sunt, uel fiunt ex conuentione p̄hētium: hoc est neque iussu prætoris, neque iussu iudicis ordinarij. Sed dñe, quot sunt genera conuentionalium stipulationum? Respon. quòd totferè sunt, quot dicimus esse genera rerum p̄hendarum, & in quibusdam ualet p̄ctus: uerbi gratia uenditio in quibusdam ualet, in quibusdam nō ualet stipulatio. ff. de p̄hen. empti. & uendit. l. & liberi. & l. liberi hominis. D §. fi. & j. tit. proxi. j. respon. Franc.

i *Quarum.* s. conuentionalium.

k *Penè.* ideo dicit penè, quia in quibusdam ualet alius p̄ctus, ut uenditio in libero homine, & similibus, ut ff. de p̄hend. emp. l. & liberi. & l. liberi hominis. & j. de contrahen. empt. §. fi. in quibusdam non ualet stipulatio, ut j. tit. j. j. respon. §. j.

l *Rerum contrahendarum.* s. esse gña. i. quot possumus dicere esse gña contractuum, tot sunt genera stipulationum. i. ubicunq; potest contrahi, ibi potest stipulatio interuenire. nam stipulatio proprie non est contractus, ut ff. de uerbo. signif. l. Labeo.

[*Communes sunt &c.*] CASVS Quæsiui à Iusti. quæ essent communes stipulationes. Et ipse respon. dicens quòd communes stipulationes sunt, ueluti rem pupilli saluam fore. Stipulatio. n. quę interponitur rem pupilli saluam fore, est communis: quia & prætor mortuus præcepit hanc cautionem interponi: & iudex uiuus hoc exequitur, si aliter res hmōi non possit expediri. Sic̄ stipulatio de rato est communis: quia prætor mortuus præcepit, quòd caueret de rato à procuratore actoris, & qñq; præcipit iudex unus, quòd caueatur de rato. Alio etiā modo dr̄ cautio de rato communis, quia interponitur à procuratore actoris proprie, & qñque à procuratore rei dicitur, uel qñque interponitur in iudicio. & qñque extra, ut hic habes in gl. A m *Communes.* abnegatiuè lege. i. non prætoriæ tn̄, uel iudiciales tn̄, uel cōuentionales tn̄: sed partim ex uno, partim ex altero naturam accipiunt. Nam si non cauerit tutor pupillo, hoc ipsum peti potest: & quo ad hoc habet naturam prætoriæ. si petitur tutor, & per q̄ñs præstat satisdatio: in hoc habet naturam iudicialis, vt s. de satisd. tut. §. j. Sed de hoc dic plenius ut ff. de verb. oblig. l v. §. prætoriæ. ubi est hic ti. de uerbo ad uerbum. Item si petatur hæc satisdatio ab altero tutorum, uel curatorū, ex consequētia petitur, & non prēcisè: unde & in hoc habet naturam iudicialis: vt ff. de admi. tuto. l. iij. j. respon. & s. de satisd. tuto. uel cura. §. j. & ij. Vel dic communes alio modo ut j. e. §. sed ſm hoc omnis prætoria potest esse communis.

Cautio petitur à tutore quandoq; principaliter, quandoque incidenter.

† aliàs habetur, exigitur.

ADDITIO. Dic quòd hęc glo. secuta fuit errorem suum, quòd illa appellatur cautio prætoria, propter quā interponendam iudex principaliter aditur: illa uerò appellatur iudicialis, propter quam interponendam iudex non principaliter, sed in consequentiam aditur, quæ opinio ibi fuit reprobata secundum Christoph.

n *Prætor.* s. mortuus, cuius uerba non habemus, sed sententiā, ut sup. de satisd. tuto. in prin. & §. j.

o *Iudex.* s. oiuus.

p *Non potest.* Quia sponte non uult satisdare ex præcepto mortui prætoris, unde inuitus compellitur à iudice uiuo.

q *De rato.* hæc est communis alia causa, q̄ superior. nam hęc est conuentionalis quandoque: ut si fiat extra iudicium ex conuētione, ut ff. si rem ra. ha. l. interdum. Item iudicialis, quando interponitur à procuratore actoris, cum dubium est an sit procurator, ut C. de procu. l. j. & de satisda. l. j. alias non potest res expediri, cum non admittatur: ut infra de satisda. §. penult. Alij dicunt eam communem, scilicet de rato: quia & à procuratore rei præstatur quandoque, non solum actoris: ut ff. de procurat. l. non solum. §. si status. & §. est & alius casus & §. ulti. & l. Pomponius. §. ij & l. si defunctus. §. ulti. Accursius.

Cautio de rato est cōmunis.

ADDITIO. Et hæc melior, q̄ ideo dicantur communes, quia partim prætores, ut in procuratore actoris, partim per iurisc̄ sultos. ut in procuratore rei fuerint inuentæ, ut hic. Cautio autem quæ ex forma statuti inducitur, si sit factum à toto populo, uel repræsentantibus ipsum. dicet̄ ciuilis. Si uero ab episcopo, duce uel marchione, dicetur prætoria. Ange.

Cautio à statuto inducta, an sit ciuilis, an p̄toria. Continuatio.

TITVLVS XX.

DE INVTILIBVS stipulationibus.

Stipulatio rei quæn̄ est, nec esse potest in rerum natura, nō ualet: secus si posset in nostro dominio haberi. Aret. Nota. ff. et j. ff. de

OMnis res quæ dñio nostro subiicit̄, r in stipula. deduci p̄ōt: siue illa rem suum, quòd illa appellatur cautio prætoria, propter quā interponendam iudex principaliter aditur: illa uerò appellatur iudicialis, propter quam interponendam iudex non principaliter, sed in consequentiam aditur, quæ opinio ibi fuit reprobata secundum Christoph.

n *Prætor.* s. mortuus, cuius uerba non habemus, sed sententiā, ut sup. de satisd. tuto. in prin. & §. j.

o *Iudex.* s. oiuus.

p *Non potest.* Quia sponte non uult satisdare ex præcepto mortui prætoris, unde inuitus compellitur à iudice uiuo.

q *De rato.* hæc est communis alia causa, q̄ superior. nam hęc est conuentionalis quandoque: ut si fiat extra iudicium ex conuētione, ut ff. si rem ra. ha. l. interdum. Item iudicialis, quando interponitur à procuratore actoris, cum dubium est an sit procurator, ut C. de procu. l. j. & de satisda. l. j. alias non potest res expediri, cum non admittatur: ut infra de satisda. §. penult. Alij dicunt eam communem, scilicet de rato: quia & à procuratore rei præstatur quandoque, non solum actoris: ut ff. de procurat. l. non solum. §. si status. & §. est & alius casus & §. ulti. & l. Pomponius. §. ij & l. si defunctus. §. ulti. Accursius.

ADDITIO. Et hæc melior, q̄ ideo dicantur communes, quia partim prætores, ut in procuratore actoris, partim per iurisc̄ sultos. ut in procuratore rei fuerint inuentæ, ut hic. Cautio autem quæ ex forma statuti inducitur, si sit factum à toto populo, uel repræsentantibus ipsum. dicet̄ ciuilis. Si uero ab episcopo, duce uel marchione, dicetur prætoria. Ange.

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS.

Supra in tit. de verb. oblig. dixit in genere de stipulationibus interpositis ab vno: verum quia tam ex parte creditoris, quàm ex parte debitoris aliquando plures personæ interueniunt, & sunt duo rei: ideo subiecit titulum de duobus reis. Verum quia non tantum stipulatio interponitur à libero, sed etiam à seruo: ideo subijcit titulum de stipulatione seruorum. Verum quia stipulatio non est simplex, sed multiplex: ideo postea annectit titulum de diuisione stipulationum, vt supra tit. proxi. Verum quia aliquando stipulatio est inutilis, & quia hoc potest contingere multis modis: ideo ponit hic istum titulum de inutilibus stipulationibus. Ang. Aret.

Cautio à statuto inducta, an sit ciuilis, an p̄toria. Continuatio.

OMnis res.] Qm̄ iste titulus est ualde longus, & habet plures §§. & unusquisque habet materiam de per se. ideo non diuidam: quia esset ualde longa diuisio. CASVS. Quæsiui à Iustiniano super quibus rebus posset fieri stipulatio. Respō. dominus Iustinia. q̄ super illis quæ dñio humano subiici possunt, siue illa res sit mobilis: siue immobilis: dum tn̄ sit subiicibilis commercio humano. Sed si quis stipulatus fuerit sibi dari q̄ non est in rerum natura, licet fuerit, puta Stichum iam mortuum, aut rem quæ esse non potest, puta Hippocentaurum, non ualet stipulatio. hoc dicit. Fran. de Aret.

r *Subijcitur.* i. subiici potest. Sunt. n. quædam res quæ non p̄nt esse in nostro dñio: uel quia nec sunt nec fuerunt, s. in rerum natura: ut j. proximo. §. uel si sunt, impossibile est de natura, ut in Sole & Luna, & similibus: ut j. e. §. si impossibilis. uel de facto, ut aureum montem, ut ff. de statulib. l. cum hæres. §. j. uel de

Dominiū in quibusdam rebus haberenō possum⁹.

homin um dispõne:vtres sacræ & religiosæ,& sanctæ,& publi cæ,& in usu publico existētes,& aliæ similes:vt liber homo ex sui natura,vt ĵ.proxi.§.& s̄.de rer.diui.j.respō.& §.nullius.& ff. A de verb,oblig.l.inter stipulantem.§.sacram.Accur.

a *Mobilis*.cuius applone & per se mouen§a,vt equi,continen tur: vt ff.d e verb.sign. l.mouentium. Accurs.

b *In rerum natura*.i.apud aliquos homines. sic s̄. de verb. oblig. .condi tiones.Accur.

c *Credebat*. maxime su baudi.nā idem si sciret mortuū ,nisi mora de bitoris p̄cessisset mor tem:vt ff.de consti.pec. l.promissor.& ff.de ver bo,ob. l.inter stipulātē. §.Stichum.quæ est q̄.

ADDITIO. Et tunc res ipsa.& in stipulationē, & in petitionē in cōdē nationem deduci dēt: in eius tī ęstimationē fiet executio. l.si seruū, §.effectus.vbi gl.in ver bo, possit, & doct.ff.de verb.oblig.Ange.

d *Hippocentaurū*.animal fortènatū ex equa, & tauro,quod nunquam fuit visum . vnde Hora.

Humano capiti ceruicem pictor equinam Iungere si velit &c.

e *Inutilis*.i.uitiosa, quia contra ius est.

[*Idem iuris &c.*] CASVS. Supradictum est, quòd inutilis est stipulatio,si qs stipulaī dari sibi Hippocēntaurū, qui esse nō pōt.Sic inutilis est stipulatio,si quis stipulaī dari sibi rē sacrā,vel religiosam,q̄ credebat esse humani iuris,vel publicā, q̄ publico vsui deputata est,ut forū uel theatrū,uel liberū hominē quem seruū esse credebat,& rem cuius commerciū ha beri non pōt,vel rem suā sibi dari. & si dicas, vī q̄ istæ stipula tiones non debent esse,vel dici inutiles sed magis in pendēti, eo quòd illud qđ mō publicū est,potest priuatū fieri,& ex libe ro hoīe potest seruus fieri:& sic de aliis,& sic stipulatio potest ualere, nihil dicis. Stipulatio.n.cū iuribus nitaī , ex pūti illico ualet,uel inutilis est.& h.d.Supradictum est,quòd si aliquis sti pulatus fuerit sibi dari liberum hominem,nō ualet stipulatio, licet postea factus fuerit seruus , vel si aliquis fuerit stipulatus dari sibi rē suā,licet postea aliena facta fuerit,non valet stipula tio,vel econuerso si fuerit aliqs stipulatus rē alienā sibi dari,si postea facta fuerit sua,nō ualet stipulatio.Sic r si aliquis stipula tus fuerit sibi dari rē priuatā,& postea fiat sacra,& sic de aliis, nō valet stipulatio.Quotiescunque.n.sine facto promissoris il lud qđ stipulatur,deductū est in eū casum à quo incipere non possit,non valet stipulatio.Scire.n.debes,quòd si ego stipulor mihi dari rem sacrā,uel religiosam,uel liberum hominē:non valet stipulatio. Sed pone quòd si dicā: Promittis mihi Petrū qui liber est,cum fuerit seruus:uel rē sacram,vel religiosam cū facta fuetit priuata,& sic de aliis:quid iuris erit? certè nō ualet stipulatio.Quę enim de natura sui à dñio nostro exempta sūt, nullo modo in stipulationem deduci possunt,& h.d.Fran,

f *Idem iuris est*.s.ut sit inutilis.Accur.

g *Sacram*.licet non ualeat stipulatio,vt hic:valet tñ venditio in ter ignorātes,ut actio detur,vt ĵ.de ℈hen.emp§.fi. & de ℈hen. emp.l.liberi.& l.sed Celsus.Sed quæ est r atio? Rñ.quia in vendi tione non est necesse transferri dñium, in stipulatione sic, ut ff.de ℈hen empt.& vend.l.si ita.§.fi.& in glo.fi.Et est similis ra tio quare quis potest rem alienam vendere,vt ff.de ℈hē.empt. l.rem alienam.sed non obligare,vt C.quæ res pign.oblig.poss. l. qui filios. b quia in pignore debet ius constitui creditori, q̄ sibi det hypothecariam actionem:in uenditione sola traditio cum obligatione euictionis sufficit,ut ff.de pign.l,& quæ non dum.§.quod dicitur.& de act.empt.l.ex empto.Accurs.

h *Religiosam*.hæc verba,sacram & religiosam,expone vt s̄.de re rum diui.§.nullius.& §.religiosum. ADDITIO. Dic hoc verum qñ res in totum est sacra,uel religiosa:sinautem esset pro par te:an ualeat stipulatio,emptio,uel alia dispositio:vide l.hāc,& l.in modicis.ff.de contrahen.empt.Ang.

i *Vsibus*.aliàs si non est in usu publico, potest alienari, ut ff.de ℈h.empt.l.sed Celsus.j.rñ.& l pacta.§.fi.sic.ff.de via pub.l.uiam

k *Forum*.s.ubi redditur ius,ut ff.de iustit.& iu.l.pen. uel rerum uenalium.Sed forus est bursa. Accurs. ADDITIO. Item forus dī locus exercendarum litium,ut c.forus.extra de uerb.signi. Forum & forus.

præsens status nō tendit,nequa quam considerandum [illegible].

Nec in pēdenti erit stipulatio ob id q̄ publica res in priuatam deduci, & ex libero seruus fieri potest,&commercium adipisci stipulator potest,& res sua,stipu latoris esse desinere potest, sed protinus p inutilis est. †

Annota, Etiā quod à prīcipio ualuit, si ad eū pueniat casum à suo initiū sumere neq̄ vitiari. [illegible].

Item contra, q licèt ab initio vtiliter res in stipulatum dedu cta sit:si tamen postea in aliquā eorum causam r de quibus su pra dictum est,sine facto s pro m issoris deuenerit:extinguitur t stipulatio . Ac nec statī ab initio talis stipulatio ualebit *Luciū Titiū cum seruus erit, dare spondes?* & similia. u q̄.n.natura sui dñio nostro exēpta sunt,ī obligationem x deduci nullo mō possūt.

† Hippocentaurus est homo equo mixtus, ab ἵππος. id est ęquus, & κεντέω. idest pungere. vide Diodo. & Virg.in 6. Hiero. in uita Pauli dicit centaurū ab Antonio uisum. Pl. in 7 ait se uidisse Hippocentaurū in melle allatum Claudio Principi ex Aegypto . ergo eótra hūc tex.qui dicit impossibile esse centaurū reperiri. tu cogita. Aegi. Per.

† Cōcor. cum hoc tex.cap.ad audiētiā . iuncta gl. super uer. habere.circa mediū. extra de sponsa.

Item calcatorium.i.locus ubi uua calcatur: quòd pede calcantis fe riatur . Dñr etiam fori tabulata nauium,ab eo q̄ incessus ferant. Item spectacula,hoc est loca erecta,vt ex his spectēt. Item forus dī foramē illud per quod remus immittitur, à forando. Vnde versus.

Causatur venditque forum, signatque foramen:
Alta fori loca sunt: datque carina foros.

Hos. dicit quòd forum in neutro genere poni tur pro territorio cu iusque iudicis,intra qđ pōt in facinorosos ho mines animaduertere. unde tota diœcesis dī territorium epi.16.q.7. omnes basilicæ.

l *Theatrum*.expone,vt s̄. de re.di. §.vniuersitatis. Accur.

m *Credebat*.idē si sciebat vt ĵ.prox.§.& ff.de ver. obl. l.inter stipulātem. §.sacrā.ibi,casum.n.&c.

n *Commercium*.generale nomē est ad omnes ℈ ctus.Vnde dī aliquis habere commercium rei,quādo per em ptionem,uel alio modo potest eam habere,qnare Iudæus nō habet commercium Christiani mancipij, ut C.ne Christianū man.Iu.&c. Vnde si Iudæus Iudæo promittit tale mācipium, non ualet, uel Christianus Iudæo, ut hic.si autem Christiano promittat Iudæus,ualet,ut ff. de uerb.obli.l.multum interest. & de leg.j.l.apud Iulianum.§.fin. Commercium comprehendit omnes cō tractus.

o *Suam*.nam cum sua sit,plus sua fieri non potest, vt s̄.de leg.§. sed si rem.& ĵ.de acti.§.sic itaq;. nisi ratione possessionis apud alium constitutæ,vt ff.de ℈hend.empt.l.si in emptione.§.3.uel nisi sub q̄dōne,dum tamen aduenientę q̄dōne,stipulatoris res esse desierit,vt ff.de uerb.oblig.l.si rem meam. & l.existimo. Stipulatio rei sue an ualeat.

p *Protinus*.i.statim: quia pura stipulatio suspendi non potest, ut ff.de stipu.seruo.l.usus fructus.§ecus in aliis actibus uiuorū, ut ff.commu.præ.l.fi.in fi.Accur. ADDITIO. Puta per euētum confirmationis quæ ex post facto fieri potest , sed tamen ipse actus in ueritate non pendet, sicut nec stipulatio : sed interim uel est nullus,uel sola ipsius qualitas , puta dñij translatio, uel ęui acquiratur,pendere dicitur,& hæc uera in actibus puris.

q *Item contra*. i. econtrario . nam supra dixit quando ab initio res erat sacra,uel similis,sed postea desiit.nunc econtra quando prius non sacra,sed postea fit.

r *Eorum causam*.i.facta,uel religiosa,uel similis,ut s̄.prox.§.Acc.

s *Sine facto*.quod est cum erat res aliena:aliàs si sua,semper suo facto factum uidetur,etiam si alienauerit post tempus stipula tionis. Idem & si erat aliena,dummodo post moram,ut ff.de D uerb.oblig.l.si seruum.§.j.& ij.

t *Extinguitur*.arg.℈.s̄.de leg.§.si quis debitori.ver. q̄ si uiuo.*

u *Similia*.puta rem sacram cum erit profana, & sic de singulis scilicet sacra,uel religiosa,ut sup.proxi.§.

Quæ enim.Versic.qua natura sui dom.nost.exempta in obliga tionem. Dixit autem quà, pro quatenus siue qm̄, & bene na rura sui . nam rem meam rectè stipulor sub q̄dōne cum aliena erit.quia & si nunc mea effici non possit,natura sui,tamen tñ abest ut à dominio meo exempta sit,ut in eo nunc sit, uel ma xime, atque ita licet, quantum ad personas attinet, ex quibus obligatio consistit, tempus cōtractus inspiciatur, uti dictum est tit.de uerb.oblig.non tamen quantum ad eas res pertinet, quæ in stipulationem ueniunt.Cuiac.

x *In obligationem*.s.istam,hoc est stipulationem.

[*si quis*.] CASVS. Quidam promisit quòd dominus eps daret mihi decem.ualetne illa stipulatio? Dicitur quòd non:quia vi detur factū alienum promisisse.si tamen promitteret se factu- * Tu verò dicas ideo ibi actum non uitiari, licèt ia eū casum perductus esset, abs quo cępit se non po tuit,quòd ille casus ad eúdem finem per tinebat, ad quem & causa ip sa, nempe ut legatū ualeret se cundum Pos.

rum

rum, uel præstiturum, vel procuraturū quòd alius aliquid mihi faceret, factum suū promittere vī, & ideo stipulatio valet, & ex ea obligatur. & h.d. Et ad instantiam illam quæ ponitur in glo. ꝙ regulam istam de eo qui cauit dñm suum rem ratam habiturum: rñdet, non vī factum alienum promisisse: sed interesse rei qui cōuenitur, si dñs suus ꝓ quo agit, ratū non hēat, & sīr est in aliis instantiis. Franc.

l. 7. ff. o. 11. p. s. v. quę notasti. §. sed et Greco. d. l. 7. glo. 1.

Alieni facti promissio inutilis est: facti autem ꝓprij, utilis.

Si quis alium [a] † daturum factumve quid promiserit, non obligabit: [b] veluti si spondeat Titiū quinq; aureos daturum. Quòd si effecturū [c] se ut Titius daret, spoponderit: obligatur.

Stipulari nemo potest vt alteri quàm ei cuius iuri subiectus sit, aliquid detur aut fiat.

Si quis alij q̄ ei cuius iuri [d] subiectus sit, stipulet: nihil agit. [e]

Adiecto solutioni obligatio non quæritur: ei tñ rectè soluitur: talisq; solutio obligationē perimit: tenetur tñ adiectus mādati actione proposita, stipulan

A

tū quod accepit restituere.

Planè solutio ēt in extraneā personā conferri potest: ueluti si qs ita stipuletur, *Mihi aut Seio dare spondes?* vt obligatio quidē stipulatori acquiratur, [f] solui tamen Seio [g] ēt inuito eo rectè possit, vt liberatio ipso iure contingat, [i] sed ille [k] aduersus Seiū habeat mandati [l] actionem.

Si quis sibi & alteri copulatiuè stipulatur, dimidia tantùm stipulatori debetur.

B

Annota, ea est ratio, nā extranei adiectio inutilis, utilem pro parte stipulatoris uitiare non debet stipulationē: utile enim per inutile nequaquam uitiatur.

cuius pacto quæritur municibus. Item in curatore furiosi, & ꝙsimilium personarum, & tutoribus, vt ff. de consti. pec. l. eum qui. §. si actori. Item fallit in institore. nam sibi actio ex pacto instituti quæritur, vt ff. de instit. l. j. in fi. & l. ij. Item fallit in iudice, vel notario, vel simili persona publica: ex quorum pactis & stipulationibus alteri q̄ritur: vt ff. rem pupi. sal. fore. l. 2. & 3. & 4. j. respō. & in anth. de exec. & his qui con. §. j. colla. 7. & in auth. de hære. ab intest. §. ex his. co. 9. Item fallit in creditore, excuius pacto quęritur actio debitori, vt ff. de pig. acti. l. fi cum vēderet. j. rñi. Item fallit si auus paciscatur dotem reddi nepti, quā iā in ptāte nō habet, ut ff. sol. mat. l. Caius Seius. Item fallit in procuratore vendentis, vt ff. de ac. emp. l. Iulianus. §. si procurator. Itē fallit in deponente, si paciscat alij rem restitui. Item fallit in commodante faciēte simile pactum: vt ff. dep. l. Publia. & C. ad exhi. l. si res. Itē fallit in donante simile factū faciēte in euentum alic uius ꝙdōnis, ut C. de dona. quæ sub modo. l. quotiens. [d] Item fallit si pater stipuletur filio, uel alij posito sub sua potestate post mortem suam. s. patris. Nam & filio quę ritur, licet hæres non sit, ut ff. de uerb. obli. l. quodcunque. §. si quis ita. Si uerò purè. & non post mortem, ipsi stipulanti quæritur, ut ff. de uerb. obliga. l. dominus seruo. His enim casibus ex pacto, uel stipulatione alterius alteri quæritur, non aliàs, ut hic, & C. per quas perso. nob. acquir. l. j. Cum enim sint speciales, non sunt trahendi ad consequentiam, ut ff. de legib. & sena tusco. l. quod uerò. Sed M. dicebat hos casus facere regulam: & si quis casus esset contra illud, speciale esse: & quod hic rīr dī, & ʒ. eo. §. alteri. & C. per quas perso. nob. acqui. l. j. dicebat iure directo non ualere, sed utiliter acquiri posse. & sic fm eum semper ex pacto alterius quæritur, quod falsum est, cum parum interesset, directo, an utiliter quæreretur, ut ff. de neg. ge. l. actio. Accursius.

l. 7. ff. o. 11. ps.

f. 7. ff. ad. Sigus. nota Suncte de iure regio non pacisci, quatenus ait non posse nec d. ij. quam sic quos imponere sumus stipulari, ex l. 2. ff. lib. 5. Recop. v. Parlad. lib. 2. rer. quotid. c. 3. n. 27.

f *Acquiratur.* s. tantum.

g *Seio.* non tñ hæredi eius, vt ff. de uerb. oblig. l. cum quis. Item hoc inteligē statu huius adiecti nō mutato, aliàs ꝙ: ut ff. de solut. l. cum quis. Item hoc intellige ante litem contestatam à stipulante, aliàs ꝙ: ut ff. de sol. l. si quis stipulatus fuerit decem. §. j. Itē licet solui possit adiecto, non tamen agere potest adiectus ut ff. de constit. pecu. l. sed & si filio fam. in fi. & l. si uerò.

h *Inuito eo.* qui stipulatur.

i *Contingat.* nisi in casu, ut ff. de eo quod certo loco. l. 3. §. idem Iulianus. Sed ibi facta fuit solutio alibi, quàm fieri debuit: unde uenit interesse: ut ʒ. de actio. §. loco. in quo non potuit domino ptæiudicare accipiendo sortem adiectus, ut ff. de re. iur. l. non debet. licet & ipse dominus posset: ut ff. de eo quod cer. lo. l. centum. in fi. & l. fi. in fi.

k *Ille.* s. stipulator.

D

l *Mandati.* nunquid adiectus mandati semper tenetur? M. dicit quòd sic: ut hic, & ff. de uerb. oblig. l. Iulianus. §. fi. Nam semper tacitum mandatum, etsi non expressim, interuenire dicebat, & in absentia, & sine nuncio, uel epistola. quod est contra legem. ff. de procur. l. j. §. j. Quare dicemus quòd mandati agitur si interceſſit mandatum, ut quia præsente adiecto fuit stipulatus, ut hic, & ff. de uerb. oblig. l. Iulianus. §. fin. & ff. manda. l. qui fidem. aliàs agit negotiorum gestorum, cum non sit procurator, ut ff. de solu. l. uero procuratori. §. interdum. & ʒ. de oblig. quæ ex quasi contractu. in princ. ADDITIO. Nota bene hanc glos. quā actione teneatur, & ista sunt uera, nisi adiectus esset animo sibi donandi, ut d. l. Iulianus. §. j. & ibi Bart. ff. de uerbor. oblig. In dubio autem non vī adiectus animo donandi, ut l. si cum aurum. ff. de solut. Ang.

[*Quòd si quis.*] CASVS. Supradictum est, quòd si stipuler alteri dari, q̄ ei qui iuri meo subiectus est, nō ualet stipulatio. Sed pone quòd aliquis stipuletur aliquid sibi dari, & extraneo, valetne ista stipulatio? Rñ quòd sic, sed nunquid in totum? Respō. qnòd non, sed pro parte dimidia. s. pro parte stipulatoris. Super isto §. quæri potest, quare ita est quòd si ego emero fundū

---

a) Et hoc ideo ibi, quia præcessit contract⁹ emptionis, de cuius natura tenetur ex facto omnium etiā extraneorum, puta de euictione, secundum Ang. secūdum Io. Fab. cōtra': quia etiam tūc nō nisi de facto suo, uel hæredis tenetur, nisi uel quanti interest uel pœnā promisent.

b) Etiam si formed uerba in persona domini, & est ratio auctoritas iudicialis, per quam interponuntur. ff. de diui. sti. circa princ. Io. Fab.

c) Nec refert in cuius persona uerba concipiantur, ut per Ioan. Fab. hic.

[a] Facit ad hunc §. quod dicitur in c. ex rescripto. in gl. fi. in fi extra de iureiur.

Factum alienum quandoq; licitè permittitur.

mihi & extraneo ꝑ x.valet totus ꝯctus, vt ff.de ꝯh.empt. & vē. l.fundus.si aũt ſtipulatus fuero x.dari mihi & extraneo,nō valet ſtipulatio in totum,ſed pro parte? Rñ.ꝯctus empt.& vend. celebratur tam gratia emptoris,q̃ vēditoris: vnde tam emptori,q̃ venditori expedit quòd valeat ꝯctus:& niſi in totum valeret venditio :ꝯctus qui vtriuſq; gratia celebrari dr̃,in detrimentū alterius partis redundaret, quod eſſenō debet.Sed ſi dicas: pōt eſſe ꝙ non expediat emptori, ꝙ emptio in totū ualeat ſemper. Ad hoc dico, quòd ſibi imputet. Rr enim loquendo, gratia vtriuſq; ꝯctus hmōi dicitur fieri.Non ſic autē eſt in ſtipulatione. Semper enim expedit ꝓmiſſori,ꝙ ſtipulatio potius valeat in partem,q̃ into tum.h.d.Franc.

† Filius eſt pars ui ſicrū pr̃is. Ariſto. in 5.Ethi.un de Chriſt° lo:5. Ego in q t, ī pa tre &pr̃ in me mãet. Aegi. Per. ‡ Quia pater & filius cenſentur una perſona, & con cor.glo.in c.ſuꝑ eo. ibi, & pater & filius. extra de teſta.& c.tu à nobis.in glo. ſuper uerbo,lucro. circa me. extra de deci. Vtile per inutile nō uitiatur.

a *Valet*.ſ.pro parte dimidia, vt ſubiicit, vt ff de eo quod cer.loc.l.iij.§.ſi quis. Et collige quòd non vitiat̃ vtile per inutile.ſic.ff.de verb.oblig. l.j.§.ſed & ſi mihi.arg.ꝯ. ff.de arbi.l.parui.a s Pedius.§.j.& dic vt ibi.

b *Non plus*. vt ff.de ver. oblig.l.ſi mihi. Sed ꝯ.ff. de contrahen. emptio. l.fundi. Sed dic vt ibi.

[*Ei qui.*] Casvs. Supra dictū eſt, quòd ſi ſtipulor aliquid dari extraneo : non valet ſtipulatio. Sed pone quòd ſtipuler aliquid dari ei qui iuri meo ſubiectus eſt, vt puta filio,uel ſeruo,ualetne ſtipulatio iſta? Dr̃ quòd ſic, qa uox patris, uox filij intelligitur . & hoc verum eſt quòd valet ſtipulatio in rebus illis quæ patri poſſunt acquiri per filium,vt in bonis aduentitiis proficit,in bonis autem caſtrenſibus,uel quaſi non ualet.h.d.Franc.de Aret.

ad § præterea lim. Hoc ideo ſic Regio abrogata ſit Guido apud Palador. lib. 2. rer. quotidia. cap. 3. n°. 26.

c *Acquiris*. ſic.ff.de verb.obli.l.dñs ſeruo. & C.de contrahẽ.& committ.ſtipu.l.ij.& ff.de pact.l.& hæredi.§.nos autem.

Filius & pater cenſentur eadem perſona.

d *Filij ſit* . cum una perſona cenſeatur pater & filius : ut C.de impub.& aliis ſubſtit.l.fin.ſic & in ſeruo & domino eſt eadem uox:vt inf.eo.§.poſt mortem.

e *Acquiri poſſunt*.ut profectitio peculio , & aduentitio quo ad vſumfructum,ut s.per quas perſo.no.acqui.§.j.Accur.

[*Præterea inutilis.*] Casvs. Dixi Iuſtin. Dñe, ſupra dixiſtis multos caſus in quibus inutilis eſt ſtipulatio : ſed præter illos ſunt ne alij caſus in quibus ſtipulatio inutilis ſit? Et reſpō.quòd ſic. Quotienſcunq; enim ille qui promittit, ad ea quæ interrogatus eſt,nō reſpondet:veluti ſi dicat aliquis,Promittis mihi decem?& tu reſpondeas,Promitto quinque, uel econuerſo: uel dicat aliquis,Promittis mihi x. & tu rñdcas, Promitto ſi nauis uenerit ex Aſia , vel ſi alicui ſtipulanti in diem , vel ſub ꝯdōne, tu reſpondeas,pręſenti die,vel purè:dum tñ illud exprimas,videlicet,præſenti die,vel purè ſpondeo:non valet ſtipulatio. Si enim ſtipulanti in diem,vel ſub ꝯdōne,reſponderes,& non exprimeres, quòd præſenti die,uel purè promitteres: ualeret ſtipulatio , & uidereris in eandem diem , uel purè ſpopondiſſe, Nō enim neceſſe eſt in rñdendo eadem omnia repeti quæ ſtipulator expreſſit. quæ enim in præfationibus dr̃, in rñſionibus repetita creduntur,ut ff.de uerb.obliga.l.Titia. §.idem rñdit. Itẽ dr̃ quòd ſi ad ea quæ interrogata ſunt,non reſpondeat promiſſor, non ualet ſtipulatio .Hoc intelligas niſi diuerſitas placeat ſtipulanti. Quæ autem diuerſitas vitiet ſtipulationem, utrum ea quæ eſt in qualitate , uel in quantitate ,uel in ſpecie: habes in glo.ordinaria,non tamen ſufficienter.h.d.Fran.

Stipulatio non ſemper uitiatur ex diuerſitate reſponſionis.

a) Subaudi nec expreſsè diſpliceat : quia tunc nō eſſet locus, d.§. cum adiicitur, nec huic materiæ.loã. Fab.

f *Inutilis eſt*. interdum in totum,interdum in parte.

g *Non reſpondeat*.ſ.congruè.diligenter tñ attende,ꝙ vbicunque eſt diuerſitas: ſi incontinẽti placet diuerſitas ſtipulatori, valet ſtipulatio,vt ff.de uerb.oblig.l.j.§.cum adiicit.Si autem nō placeat, aut eſt in qualitate,aut in quantitate,aut in ſpecie diuerſitas.In primo caſu nullo modo ualet,ut hic ibi, aut ſi ille &c. & ff.eo.l.j.§.cũ adiicitur.& §.ſi quis ſimpliciter.Si uerò in quantitate:in eo quod conſonat,ualet,ſiue detrahat,ſiue adiiciat, vt ff.de uerb.oblig.l.j. §.ſi ſtipulāti. quæ eſt ꝯ.in alio non,ut hic ibi,ueluti &c.Si autẽ in ſpecie,aut promittitur una ſpecies pro altera,& tunc non ualet,ut j̃.eo. §.ſi de alia. aut alia adiecta, & ita copulatiuè .& tunc valet in alia, nō in adiecta, ut ff.de uerb.oblig. l.j.§.ſed ſi. Si autẽ plures res ſtipuletur , tunc aut copulatiuè fuit facta interrogatio,& ualet ī eo quod rñſum eſt.aut diſiunctiuè : vt, Illam aut illam rem ꝓmittis? quo caſu ualet ſiue ad utrunque,ſiue ſimpliciter rñdeat,& in vtraque.Si verò in una,nō ualet ẽt in ea:licet in ſummis non vitiet̃ alternatiua , ſi reſpondeatur ad unã tm̃ , ut ff.de uerb.obli. l.j.§.ſi quis. & l.inter ſtipulantem.§.ſi ſtipulantẽ.Acc.

b) Niſi eſſet actum ſtipulationem non ualere:niſi ſub toto, uel niſi ualiditas ſtipulationis noceret ſtipulāti, vt l.ſi decem. ff.locat.& hæc uera quãdo ſtipulatio & reſponſio eſt de toto & parte numerabili : aliàs ſi de toto integrali, & parte propria , uel ipropria : dic ut per Io.Fab. & Ang.hic.

Addtio Et eſt ratio diuerſitatis ſm Io. Fab. quia in ſpeciebus talis reſponſio facit diuerſitatem in qualitate:quia in qualibet ſub ꝯdōne interrogaſſe vr̃. Sed in alternatiua ſummarū minor eſt in obligatione.l.ſi ita ſtipulatus fuero decem aut quinque. ff.eo.ideo de ea interrogatum & reſponſum eſſe uidetur.

h *Expreſſerit*. quæ enim in pręfationibus dicuntur, in contractibus repetita creduntur , ut ff. de uerborum obligationib.l.Titia.§.idem reſpondit.

[*Item inutilis.*] Casvs. Non ſolũ in caſibus qui præceſſerunt, eſt inutilis ſtipulatio:ſed etiam in aliis : quia ſi fueris ſtipulatus aliquid ab eo qui iuri tuo ſubiectus eſt,uel ſi is à te fuerit aliqd ſtipulatus,inutilis eſt ſtipulatio . Sed dr̃ia eſt inter ſeruũ qui eſt in poteſtate, & filiũfamilias qui ſimiliter eſt in poteſtate: qnia ſeruus neque domino,neque extraneo promittendo obligatur. Filius autem familias patri ſuo nō obligatur,præterquam in uoto & in mutuo.Sed vr̃ quòd filiusfamil.promittendo in uoto obligatur,per l.in auth.de ſan.epiſc. §.interdicimus. Sed poteſt reſponderi diſtinguendo inter uotum perſonæ, & uotum rerum. In uoto rerum non obligatur, in uoto autẽ perſonæ obligatur.& ſic loquitur in auth.Franc.

i *Item inutilis*. quantum ad ciuile uinculum, ſed naturale contrahitur,ut ff.de condict.indeb.l.ſi id quod. & l.frater à fratre. §.j.unde fideiuſſor accedit,ut j̃.de fideiuſſ.in prin. Et hæc uera ſunt niſi in caſtrẽnſi pecu.uel quaſi.nam tunc eſt loco patrisfamil.ut ff.ad Macedon.l.ij.& ff.de collat.bono.l.j. §.nec caſtrenſe. tunc enim & cum patre obligatur,& agitur cum effectu,ut ff.de iudic.l.lis nulla.

Obligatio naturalis inter patrem, & filium pōt cōſiſtere.

k *Stipuletur*. C.de pac.conuentis. l.pactum dotale. contra.Sol. maximè ibi poſitum,abundat.ſic.C.de teſta.manu.l.ſi.§.j.

l *Obligari non poteſt*.ſ.ciuiliter.Accur.

m *Obligari poſſunt*.ex omni cauſa, ut ff.de iudic. l.tam ex contractibus.& cōueniri in ſolidum durante patria poteſtate,auctoritate tamen patris interueniente:ad quod pater compellitur officio iudicis,ut C.de bon.quæ libe.l.cum non ſolum.§.j. & poſtea, niſi in ſex caſibus,qui ſunt.ff.quod cum eo.l.ij. Excipe duos caſus, ut in mutua pecunia,ex qua non tenetur cum effectu propter exceptionem Macedoniani, neque pater, ut C. ne filius pro patre.l.j. Item in uoto, uel Deo, uel Reipu. facto, ut ff.de pollici.l.ſi quis rem. §.uoto. Nam licet aliàs, ſcilicet ex contractu,uel quaſi conueniatur à prẽlato maiore loci illius, hic tamen non conuenitur , ut C.de epiſc. & cler.l.nulli. & in auth.de eccle.tit.§.ſi quis.collat.ix.

c) Scilicet captis pignoribus. Et ſi nullo modo uelit conſentire, ſi filius agat , & pater ſit pſens, repellitur à iudicio. ſecus ſi pater ſit abſens longa abſentia , uel filius conuenitur.Ange.

[*Mutum.*] Casvs. Quæſtiui à Iuſtin.utrum mutus ſtipulari poſſit.Et reſpondit dicens quòd mutus,neque ſtipulari poteſt,neque promittere.& rō huius eſt:quia ſtipulatio fit vno interrogãte,altero rñdente,& ſic vtroq; loquente.Idẽ dicit de ſurdo propter

ꝑp defectum auditus. Qui.n.ſtipulatur, exaudire debet ꝓmittentē: & qui promittit, verba interrogantis ſiꝛ exaudire dēt. & hoc planum eſt. Quod tñ de illo ſurdo intelligitur, qui omnino nō exaudit, & non de illo q tardius exaudit. Qui n tardè exaudit, promittentē & ſtipulantē poterit exaudire, q̄q̄ non illico: & ita ſtipulari, & promittere poteſt. Itē quæſiui à Iuſti. de furioſo, an poſſet verbalem obligationē ꝙhere, & dicit ꝙ non. Nullum enim negotiū furioſus rectè gerit, quia non intelligit quod agit. Fran.

a *Nullum negocium.* ſ. obligatoriū. Idem in prodigo, cui bonis interdictum eſt. ff. de ver. obl. l. is cui. quia furioſo ſimilis eſt: vt ff. de cur. fur. l. j. j. rñ. & ff. de reg. iur. l. furioſi. Idē * in mente capto, vt ſup. de curat. §. j.

AUDITIO. Idem in ſa- *l. 4ti. p.s.*
tuo. Et intellige de his qui oīno nihil rōnis ſapiūt, aliàs ſecus, ſm An.

* Tu tamen intelige gloſ. hanc de ꝓdigo, ac mente capto cui bonis interdictum ſit, alioqui obligaret, quamuis manifeſtè ac apertè prodigus eſſet, ſecūdum Bal.

b *Poteſt.* ſ. ciuiliter. Ac.

[*Pupillus.*] CASVS. Quę ſiui à Iuſtin. an pupillus poſſet rectè ſtipulari? Rñ. quòd pupillus omne negotium rectè gerit, dū tñ tutoris auctoritas intercedat. & hoc qñ neceſſaria eſt. ſ. cum ſe alteri velit obligare: alterum tñ ſine tutoris auctoritate benepoteſt obligare. In verſic. Sed quod diximus, pone ſic caſum. Supra dictū eſt, quòd pupillus rectè gerit omne negotium: ergo cùm infans ſit pupillus, omne negotium rectè gerit, & ita ſtipulari, vel promittere rectè poterit. ſed non eſt ita ſimpliciter. Et ad hoc reſpondens legislator dicit, quod dictū eſt de pupillo, intelligendum eſſe de eō qui proximus eſt pubertati, & etiam de illo qui aliquem habet intellectū. Infantes enim, & illi qui proximi ſunt infantiæ, non multum diſtant à furioſis: quia nullum habent intellectū. Sed deinde ſtatim corrigit iam dictum ſuum quo ad vnum membrum: dicēs quòd pupilli proximi infantiæ non per omnia ſunt cenſendi pubertati proximi. ſ. tanquam furioſi, ſed habent idem iuris, quòd cum tutoris auctoritate ſe aliis poſſint obligare, & ſine tutoris auctoritate ſibi alios obligare poſſint. Sed poteſtne fillusfami. impubes auctoritate patris ſui alteri obligari patris auctoritate præcedente, ſicut poteſt pupillus tutoris auctoritate? Et rñ. quòd non. & huius ratio poteſt eſſe, quia ſi tutor malè prę ſtiterit auctoritatem pupillo ſuo, [1] pupillus habebit illum ſibi obligatum, non ſic autem filius patrem. Franc.

c *Pupillus.* ſ. pubertati proximus, vt ſequitur, & eſt ratio, quia intellectum habet, ut ff. de reg. iur. l. in negotiis.

d *Obligetur.* ſ. alij.

e *Auctoritate.* ſic ſ. de auc. tu in prin. ſic. ff. de pac. l. ꝙ iuris ciuilis.

f *Infans.* i. vſque ad ſeptem annos, vt C. de iure delib. l. ſi infanti. j. reſpon.

Et qui infantiæ.] Ver. & q infanti. & paulò poſt, ſed in ꝓximis infantibus. Aliud eſt nō intelligere quid loquamur, longè aliud nō intelligere qd agamus. Infans nō intelligit quid loquatur. Proximus infanti non intelligit qd agaī. Proximus pubertati vtrunq; intelligit. Proximus infauti eſt, q egreſſus eſt infantiā vtrunq; intelligit. Proximus puber & qui linguę gnarus, rerū adhuc ignarus eſt. Proximus pubertati qui nondū ingreſſus eſt pubertatē, ſed prope eam eſt tñ, ita vt annale tñmodo, uel ſemeſtre tempus reliquū ſit. Cuiac.

g *Infantiæ proximus.* i. vſq; ad .x. annos & dimidium, & ſic proximus reſpicit ī. ſed cū dico pubertati proximum, à decē annis & dimidio ſ. intellige. nam ſic in maſculis debet fieri dimidio: ut ſ. quib. ex cau. ma. non

Proximus pubertati.

Hæreditas tranſmittitur per infantem, ſed non ꝑ furioſum.

Stipulatur quandoq; infans, nō autem furioſus.

h *Non multum.* nam diſtat aliquantulum, vt in hæreditate, quā tranſmittit infans, vt C. de iu. delib. l. ſi infanti. §. j. ſecus in furioſo: vt C. de cur. fur. l. ſi. §. ſi autem. & hoc ſm Azo. Sed certè ſic poſſet dixiſſe: quia vnus paruus, alter magnus, alter continuū tempus. alter habet interualla dilucida. Dic ergo, diſtat in ſtipulando in hoc, quia infans ſine intellectu interdū ſtipulatur, ſed furioſus nunquā, ut ff. rem pup. ſaluam forc. l. ſeruum pupilli. Item dicit, non multum, ꝑp proximū infantiæ, qui intellectū hēt, & ideo corrigit ſe tàm quod hic dicit, ibi, ſed in proximis. Accur.

i *Benignior.* q̄ ſ. dictū eſt.

k *Idem iuris habeant.* vt alios ſibi obligent: aliis verò non obligentur ſi ne tutore: vt ſ. proxi. §. ne tutore.

l *Impubes.* aliud ſi ꝓpubes. nam obligatur ac ſi eſſet ſui iuris: vt ff. eo. de verb. obli. l. fi. §. j. niſi in ij. caſibus: vt ſ. eod. §. item inutilis, diximus.

m *Patre.* Sed quæ eſt ratio de hoc ad pupillum cum tutore auctore obligatur? Rñ. quidam, quòd ob hoc ipſum datur tutor, ſed patria poteſtas eſt ad corrigendum. & eſt pro eis. C. de bo. quæ lib. l. fi. §. ſinaūt. Vel dic quòd tutorem habet obligatū. ſi malè auctoratur: partē non, vt C. de bo. quæ lib. l. cū oportet. §. ſub hac tamen. verſi. non autem hypothecam. Accur.

ADDITIO. Hoc verum qñ de pupillo merè obligando tractatur: ſecus ſi de mera utilitate: quia poteſt etiā ſine parte. Si verò pōt eſſe utilitas & damnum, puta quando vſusfructus, vel aliquid quæri poteſt, (quo caſu de iure nouo pater legitimam adminiſtrationem habet) ſufficit ipſius auctoritas, non in aliis, ut l. ſi infanti. C. de iure delib. Ang.

[*Si impoſſibilis.*] CASVS. Supra habuiſtis multa exempla inutiliū ſtipulationū. adhuc ponit hic vnum. ſ. cū impoſſibilis ꝙdō ſtipulationi adiicitur: & appello impoſſibilem ꝙdōnem, illam ſ. cum natura impedimēto eſt: vt puta hominem in ſtatu iſto exiſtētem cœlum digito tangere. vnde iſta ſtipulatio, Promittis mihi decē, ſi cęlum digito tetigeris? inutilis eſt. ſed ſi negando ꝙdōnem impoſſibilem promittas aliquid alicui ſtipulanti, vt puta, Promitto tibi decem, ſi cœlum digito non tetigeris, puta eſt ſtipulatio: & quod ſtipulatur, incōtinenti peti poteſt. h. d. Non quòd impoſſibilis conditio nitiat ſtipulationē. Fran.

n *Obligationibus.* quibuſcunque, vt hic, & ff. de act. & obli. l. non ſolum. a Secus eſt in ultimis voluntatibus, quia tunc pro non appoſita habetur: ut ſup. de hære. inſti. §. impoſſibilis.

o *Cui natura.* nō ita ſi verborū ꝑplexio ſit, ut ff. de ꝙdit inſti. l. ſi Titius. Io ꝙ: tunc. n. qñq; non diceretur impoſſibilis, licet non poſſet exiſtere ut ff. de uerb. oblig. l ſi Titius. ſm Azo. Et facit ad hunc §. ff. de reg. iu. l. impoſſibilium. & ff. e. l. impoſſibilis. §. j.

p *Purè.* l. ſine conditione, etiam ſi dies eſſet appoſita, ut ff. eo. l. in illa ſtipulatione. §. fi.

q *Statim.* cū ſpatio tñ quo ſolui poſſit, vt ī. e. §. fi. & ff. eo. l. cū q Kalendis. Et de hoc dixi ſ. de ver. obli. §. omnis ſtipulatio. Acc.

[*Item verborum.*] CASVS. Supra dixiſti dñe multa exēpla de inutilibus ſtipulationibus: ſed pro Deo quid ſi inter abſentes fiat ſtipulatio ualetne ſtipulatio? Rñ. ꝙ non, ſed eſt inutilis: & hoc ſ. quòd ſtipulatio inter abſentes cōcepta, inutilis ſit, hoc ideo eſt, quia viā, ſiue materiam altercandi ꝙtentioſis hominib. prę ſtabat. Cum. n. aliquis ab aliquo ſibi promiſſum per ſtipulationē peteret, & inſtrm in quo fuit ꝓmiſſum, pro ſe ꝓduceret in

a) Et dum glo. ibi ſolut cōtrarium de l. ſi militē. C. de condi. ob cau. eſt contraria huic glo, iſta tamen eſt verior. Nec ob. cōtra. quia concor. cū hic & ibi conditio, & cauſa impoſſibilis annullet effectum. non enim ad conficiendum agitur, ſed ſolum ad reuocāda mandata, ſecūdum Ioan. Fab.

Mutus & ſurdus oīno nō pñt ſtipulationem cōtrahere. Aret.

Mutum neq; ſtipulari, neque promittere poſſe, palā eſt. quod & in ſurdo receptum eſt: quia & is qui ſtipulatur, uerba promittentis: & is qui promittit, uerba ſtipulātis audire debet. unde apparet non de eo nos loqui qui tardius exaudit, ſed de eo qui omnino non audit.

Furioſus neque ſtipulari, neq; aliter contrahere poteſt. Aret.

Furioſus nullum negotium a gerere poteſt: b quia non intelligit quod agit.

Qui infantiam exceſſit, alium ſibi obnoxium ēt ſine tutoris auctoritate reddere poteſt, ipſe autem alteri obligari non poteſt.

l. 4ti. p.s.

Pupillus c omne negotium rectè gerit: ita tamen, ut ubi tutoris auctoritas neceſſaria ſit, adhibeatur tutor, veluti ſi ipſe obligetur. d nam alium ſibi obligare etiā ſine tutoris auctoritate e poteſt. Sed quod diximus de pupillis, vtiq; de his verum eſt, qui iam habēt aliquem intellectum. nam infans, f & qui infantiæ proximus g eſt, non multum h à furioſo diſtant: quia hmōi ętatis pupilli nullum habent intellectum. Sed in proximis infantiæ, propter utilitatem eorum benignior i iuris interpretatio facta eſt, ut idem iuris habeāt, k quod pubertati proximi. Sed q in poteſtate parentis eſt impubes, l ne auctore quidē patre m obligatur.

Conditio impoſſibilis uitiat ſtipulationem; conditio uerò neceſſaria facit eam haberi pro pura. Aret.

Annota, Conditionem impoſſibilem negatiuè conceptā, cum potius neceſſaria, quàm impoſſibilis dicatur, ſtipulationem non uitiare, nec ſuſpendere, ſed puram reddere.

Si impoſſibilis conditio obligationibus n adiiciatur, nihil ualet ſtipulatio. † Impoſſibilis autem conditio habetur, cui natura o impediměto eſt quo minus exiſtat: ueluti ſi quis ita dixerit, *Si digito cælum attigero, dare ſpondes?* At ſi ita ſtipuletur, *Si digito cælum non attigero, dare ſpondes?* *l. 7ti. p.s.* purè p facta obligatio intelligitur: ideoq; ſtatim q peti poteſt.

† Quia impoſsibilium nulla eſt obligatio, ut hic, & in c. ad audientiam. iuncta gl. ſuper uer. habere. poſt princ. extra de ſponſal. & ma. Et fac ult. cum gloſ. ſuper uerbo, impoſsibilis, extra de cond. app.

Nota ſi impoſsibilis conditio Gomez 2 tom. c 11. n. 38. vtrum eſt conditio

medium: in huiusmodi casibus solebāt promissores sępissime contra stipulatores talibus uti allegationibus. Frater, quanquā in instrumento contineatur, me tibi hoc uel illud promisisse: A ista tamen stipulatio nullius est momenti, cum ego nō essem præsens tali die in loco in quo conficiebatur instrumentum: uel etiam cum tu non esses præsens, & stipulatio inter absentes cō cepta sit inutilis. Etiō propter celeritatem dirimendarum litium, introducta fuit à domino Iustiniano quædam cōstitutio, quam habes. C. de contrahē. & commit. stipu. l. optimam. quam scripsit ad Cæsariēses aduocatos: in qua cautū est, quòd huiusmodi scripturis q̄ partes præsto fuisse indicant, omnimō fides adhibeatur, nisi ille qui talibus utitur allegationibus, scilicet dicendo aliquam partium absentem fuisse: manifestissimis ꝓbationibus, uelut per scripturā aliam, vel per testes idoneos, quibus nulla possit opponi exceptio, probauerit se uel aduersarium suum in alio loco fuisse, quàm ubi instrumentum cōfectum erat. h. d. Franciscus.

Stipulationis cōtractus partiū præsentiam expostulat: publicæ tamen scripturæ partes præsentes fuisse narranti, usque adeo fides adhibetur, ut nisi absentiā allegās eam legitimè probarit, perpetuò illi stetur [32.H°.ip.5.

Item verborū [a] obligatio inter absentes [b] cōcepta, inutilis est. Sed cum hoc materiam litiū cōtentiosis hominibus præstabat, [c] fortè post tēpus [d] tales [e] allegationes opponentibus, & non [f] præsentes fuisse vel se uel B aduersarios suos contendētib. ideo nostra cōstitutio [g] propter celeritatem dirimendarū litium introducta est, quam ad Cæsarienses aduocatos scripsimus: [h] per quam dispositimus tales scripturas [i] quæ præsto [k] esse partes indicant, oīno [l] esse credendas: nisi is qui talibus utitur improbis [m] allegationibus, manifestissimis [n] probationibus, uel per scripturam, [o] vel per testes idoneos [p] approbauerit, toto eo die [q] quo [r] conficiebatur instrumentum, sese uel aduersarium suum in alijs locis esse. [s]

Actiones hodiè ab hęredibus & contra hæredes initium capere possunt.

Post mortem suam dari sibi poterit eis opponi: ut C. de contrah. & commit. stipu. leg. optimam. Accursius.

q *Eo die.* no: q̄ dies debet inseri in instrumento. & alia sunt necessaria, ut dixi in auth. ut prępon atur nomen Imperatoris. & facit. C. de diuer. re. leg. si qua. Sed quomodo hoc probabitur, cum dies instrumenti non debeat exhiberi: ut ff. de edend. l. j. §. editiones? Respon. tribus modis petitur instrumentum edi. Primo, vt fundet intētionem ex instrumento rei actor, uel reus ex instrumēto actoris fūdet exceptionem, cùm neutro casu aduersarius vteret, qđ non debet esse: & tunc nulla pars instrumenti debet exhiberi: vt C. de eden. l. fi. in fine. & C. de testi. l. nimis. Secundo, scilicet quādo aduersarius utitur: nā tunc editur, ut videatur an aliqđ possit ei opponi: & tūc exhibetur, sed sine die & cōsule: ne materia detur falsum fabricandi: ut d. l. ff. de eden. l. j. §. editiones. & ff. quemadmo. testa. ape. l. j. §. j. Tertiò, ut de falso accusetur, [b] & tunc etiam cum die & cōsule est exhibendū ut hic. & C. de contrah. & committ. stipul. l. optimā & C. de fide instrumen. l. fi. Aliis autem modis petuntur instrumēta edi uel tradi per uaria genera actionum: ut ff. de eden. leg. quædā personæ sunt. sed dictis tribus modis petuntur edi, i. demonstrari. Item quomodo hoc est, ꝓ hic probat reus contra iuris ordinem: ut C. de eden. l. qui accusare? Rñ. hoc ꝑ ꝓsumptionem, quę est cōtra eum propter scripturam: ut ff. de pac. l. iuris gentium. §. quod fere. Item, nunquid duo testes hoc probantes, ſ. alterum contrahentium abfuisse, sufficiunt? Rñ. sic, ut ff. de testib. l. ubi. Sed nonnę instrm̄ uicem duorum tenet? ut C. fid. instr. l. in exercendis. quare vī ꝓ in dubio pro instrumento stet. Sed certè non directè ꝺ̄ instrumento, sed per obliquū, scilicet se fuisse in scriptura quadam facta Romæ uel ut testis, C uel ut contrahens. Si uerò contra eam directè dī, plures quā duo exiguntur, ut uincant scripturā: ut ff. de testi. l. iij. ibi aliàs numerus &c. Vel dicas ēt hic exigi tres. Sed nunquid si aliqui testes dicant pro instr̄o, uel in eo scripti uel non tot, uel plures erunt necessarij ꝙ instrm̄? Rñdet, sic, quia instrumentum per se uicem duorum tenet: ut dictum est. Itē & præter ipsum sunt probationes, ut ponis, ut ff. de pig. l. cōtrahitur. Item quod dicit, eo die, idē dicas si alio tali. quod hic esse nō potuit: ut arg. ſ. de verb. oblig. §. loca. Accur. ADDITIO. Ex hac glossa not. ꝓ duo testes probantes per indirectum contra instrumentum, faciunt uacillare instrumentum, quia probant affirmatiuam, & etiā uoci uiuæ magis creditur, quam mortuæ. authē. si quis aliquid. C. de testi. Christophorus.

Instrumēti editio triplicīter petitur fieri.

b) Siue criminaliter siue ciuiliter, & contra quancūque partē instrumenti falsitas opponatur. si alio bono modo probari non posit: aliàs illa ꝑtātum editur contra quam opponitur, debet tamen ante exhibitionem accusator se subscribere ad pœnam talionis, ut per Ioan. Fab. & Angel. hic.

a) Item uerborum. sicut per conditionem impossibilem, ita per absentiam fit inutilis stipulatio.

Item uerborum. Cæteri oēs ꝯctus, itē pacta rectè fiunt inter absentes & fieri possunt à mutis & surdis. neque in eis exigitur adeò cōgrua rñsio. l. si stipuler. §. ult. D. de verb. ob!. Sola stipulatio fit inter præsentes, & inde nomen verborū obligationi. nā uerba sunt præsentiū non absentium. Non fit à mutuo & surdo, denique congruam responsionem exigit. Cuiac.

b *Absentes.* ita intellige absentem, ut audire non possit. unde si est in turri, uel à remotis, & clamet, valet stipło si se audiāt. a) ar, ff. ad Sil. l. j. §. eo. *aliàs accipitur multis modis: ut ff. de verb. sig. l. absentē. & notat in auth. de fideiuſ. §. j. Sed ꝯ: ut est. ff. de don. inter virum & vxo. l. ea quæ. Sed ibi intercesserat stipulatio ante absentiam, cuius uerba ēt inter absentes nunc repetunt. Itē ꝯ. ff. de pac. leg. Labeo, in prin. Sed aliud in pacto quolibet alio, quod sine hmōi solennitate fieri potest: sed stipulatio nō: ut ff. de pac. leg. j. in fi. & ꝯ. de acti o. §. de constitura. Itē ꝯ. ff. de spon salibus. l. iiij. & l. v. Sed pōt dici ibi speciale, ut ualeāt inter absentes. Vel dic ꝓ & per stipulationem fieri possunt sponsalia: & tunc inter præsentes, ut hic. Item c onsensu. ſ. solo possunt fieri sponsalia: & tunc etiam inter absentes: ut dicta. l. iiij. Accur.

a) Sub. & intelligāt.

* Et dicit Bar. illum dici uicinū, cuius uox audiri potest, si ex ostio clamauerit. Aegid. Per.

ADDITIO. Et hæc ultima cōmu niter tenet in l. j. in prin. ff. eo.

c *Præstabat.* antiquitus.

d *Post tempus.* post ideo dicit, quia quādo conueniuntur post tempus contractus, talia opponuntur. Accursius.

e *Tales,* quales subiicit statim, & non &c. Accursius.

f *Et non.* ecce allegationes.

g *Constitutio.* ut C. de contrah. & committ. stipul. l. optimam.

h *Scripsimus.* Loquitur Iustinianus auctor illius cōstitutionis.

Instrumēta duo si sint eiusdem diei, sed diuersi loci cui stabitur.

i *Scripturas.* sed quid si unus proferat instrumētum, in quo cōtineatur ꝯhentes fuisse præsentes Romæ tali die, alter ꝓ Boñ? Dicunt quidā quòd neutri creditur. Alij, quòd bonus iudex dēt animaduertere cui potius credendū sit: ut si stipulator ipso tēpore tenebat scholas Bono. stabitur illi instrumēto quo continetur ipsum fuisse Bononiæ. D

Scripturæ an semper stand ū sit.

k *Præsto,* idest præsentes.

l *Omnino.* Nota standū saripturæ, nisi ꝯ probet. sic. C. de prob. l. cū precibus. & ꝯ. eo. §. si scriptum, & ꝯ. ti. j. §. fi. & hoc qñ formā hēt publicā. aliàs si priuatam. si pro scribente, nō ualet: si ꝯ scribentem, ualet, si est cum cā: ut in auth. de iure iu. à mo. §. j. & C. de non nu. pecu. l. generaliter. Accur. ADDITIO. Scilicet sola: sed cum adminiculis sic: puta si à tribus testibus sit annotata: pro tertio tamē, si persona scribens sit legalis, scriptura priuata facit semiplenam probationem: ut per Ioan. Fab. & An. hic.

m *Improbis,* ſ. prima facie: quæ fortè probæ apparebunt tandē. sic C. de episc. & cleri. l. omnes qui. circa prin. secundum Ioan.

n *manifestissimis.* quia contra scripturam.

o *Scripturam.* ſ. aliam, quod est melius.

p *Idoneos.* omni exceptione maiores: i. quòd nulla exceptio

r *Quo.* uel etiam alio, dummodo sit tantum remotus locus in quo dicitur fuisse tempore quo dicitur instrumentum fuisse factum. ꝓ hic non potuit esse, ut ff. de verb. oblig. l. ulti. §. fi. & ſ. de uerb. oblig. §. loca. Accursius.

s *Esse.* id est fuisse. sic. ſ. de his q̄ sunt sui uel alieni iuris. §. in pōt.

[*Post mortem.*] CASVS. In §. isto recitat nobis Iustinianus antiquā formā stipulationum, & eā corrigit. Olim. n. ita fuerat, ꝓ si aliquis stipulatetur ita, Promittis mihi decē post mortē tuā? no ualebat stipulatio, eo ꝓ post mortem stipulatoris uel promissoris, qui quod in stipulationem deductum est, solueret uel reciperet ex iure uetustissimo, quod ī fine huius §. corrigitur, neq; ab hæredibus, neq; ꝯ hæredes īcipere posset obligatio. Similiter si is qui in potestate alicuius esset, ut patris uel domini, stipularetur sibi aliquid dari post mortem patris, vel dñi, non ualebat stipulatio olim, sicut si ipse pater uel dñs stipularetur aliquid post mortem suā sibi dari: quia filius uel seruus uoce patris uel dñi loqui vī. Similiter si quis olim ita stipulareť, Pridie q̄ moriar, vel Pridie q̄ morieris, promittis mihi decem, non ualebat stipulatio. Sed demum iam dicta corrigit Iustinianus, dicens ꝓ cum stipulationes ualeant, quæ consensu contrahentium sunt conceptæ, sibi placuit hunc iuris articulū emendare, statuens ut siue post mortē, seu pridie q̄ moriatur fuerit quis stipulatus aliquid sibi dari, uel promisit aliquid se daturum, ualeat stipulatio, Et h. d. Fran.

Nemo.

a *Nemo ſtipulari poterat.* ſ. iure vetuſtiſſimo: quod hodie corrigitur, vt in fi. huius §.

b *Non magis.* quia nec hæc valebat. Accur.

c *Eius.* ſ. patris, uel domini.

d *Videtur.* vnde ſicut patre, vel dño ſic ſtipulante erat ſtipulatio inutilis: ita & ſeruo

nemo ſtipulari poterat: [2] non magis [b] q̃ poſt ejus mortem, à quo ſtipulabatur. Ac nec is qui in alicuius ptāte eſt, poſt mortē eius [c] ſtipulari poterat: quia patris, uel dñi uoce loqui vr̃. [d] Sed & ſi quis ita ſtipulareṫ, *Pridie* [e] *quàm moriar, vel pridie quàm morieris, dare ſpondes?* inutilis erat [f] ſtipulatio. Sed cum [g] ut iam dictum [h] eſt, ex conſenſu contrahentium ſtipulationes valeant: placuit [i] nobis etiam in hũc iuris articulum neceſſariam inducere emẽdationem, vt ſiue poſt mortem, ſiue pridie quàm moriatur ſtipulator, ſiue promiſſor, ſtipulatio concepta ſit; ſtipulatio valeat. [k]

Præpoſtera ſtipulationis conceptio, inutilem minimè reddit ſtipulationem.

Item ſi quis ita ſtipulatus erat, *Si nauis cras ex Aſia venerit,* [l] *hodie dare ſpondes?* inutilis erat ſtipulatio: quia præpoſterè [m] concepta eſt. Sed cũ Leo inclytę recordationis in dotibus eandẽ ſtipulationẽ, quæ præpoſtera nuncupatur, non eſſe reiiciendam exiſtimauerit, [n] nobis placuit [o] & huic perfectũ robur accõmodare, vt non ſolum in duobus, ſed ẽt in omnibus [p] valeat hmõi cõceptio [q] ſtipulationis.

Stipulatio cum morietur promiſſor, vel ſtipulator, vel poſt mortem tertij, valet etiam de iure ueteri. Aret.

Ita autem concepta ſtipulatio, ueluti, ſi Titius dicat, *Cum*

* Addas q̃ immo iure ff. alio qui ſuperuacanea eſſet correctio. l. fi C. de contrahen. & cõmit. ſtipu. Nec huic ob̃ſtabit l. quodcunque. §. nõ ſolũ. ff. eo. quoniam loquitur in ſtipulatione cum moriar: de qua in ſequen. §.

e *Pridie.* i. die præcedente mortem, ut ff. de fer. l. pridie.

f *Erat.* ſ. olim.

g *Sed cum iam.* nunc corrigitur.

h *Dictum eſt.* ſic ſ. de ver. oblig. §. ſed hæc.

i *Placuit.* vt C. de ꝯhen. & committ. ſtip. l. ſcrupuloſam. ADDITIO. Et ſic quando conſtat de mẽte ꝯhentium, ſm eam fit interpretatio etiam in his quæ ſtricti iuris ſunt, quod facit vt ſtatutum recipiat interpretationem extenſiuã etiã actiuam, ſi ſic conſtet de mente ſtatuentium: aliàs ſecus: ut per Angelum hic.

k *Valeat.* ſ. ſtatim, efficax autem erit poſt mortem. vnde ab hærede, & ꝯ hæredem incipiẽt actiones hodie, quod olim non erat, ut C. ut act. ab hærede, & contra hæredem leg. j.

[*Item ſi quis.*] CASVS. Supra vidimus ſtipulationem vnam, quæ olim erat inutilis. & adhuc recitat unum caſum in quo olim erat ſtipulatio inutilis, hodie tñ vtilis eſt. Olim enim ſi aliquis ſtipulabatur ita, Si nauis uenerit ex Aſia, hodie dare ſpõdes? inutilis erat talis ſtipulatio ꝓp præpoſterationem. innuitur. n. in iſta ſtipulatione, ꝙ datio euẽtũ ꝯdõis debeat p̃cedere. Sed cũ Leo prępoſterã ſtipulationẽ in dotibus non exiſtimauerit reiiciendam, placuit Iuſtiniano, & huic ſtipłoni nõ obſtãte p̃poſteratione ꝓfectũ robur accõmodare, vt nõ ſolũ in dotib. ſed & ĩ aliis ualeat ſtipulatio p̃poſtera, & p̃poſtere concepta. h. d. Franc.

Duplicitẽr literã exponit.

l *Venerit.* Poſt hoc uerbum uenerit, eſt punctum: & ſubaudi quandoque, uel uſque ad annum. ſi autem eſſet poſt illam dictionem hodie non eſſet ſtipulatio inutilis etiam iure ueteri: ſed utilis & ꝯdõalis, ut ſup. de uerb. oblig. §. ſub conditione.

m *Præpoſtere.* primo enim debet uenire nauis ſm naturam conditionalis ſtipulationis, uel conditionis, quàm dari hodie.

n *Exiſtimauerit.* ſ. cum ita ſtipulabatur mulier, Si ſine liberis deceſſeris, promittis mihi dotem reddere, ut de ea poſſim teſtari? cum prius teſtari proponebat, & ea mortua dotem reddi, ut C. de iure dot. l. ſi mulier. Vel dic ſecundum Ioannem, cum ſtipulatur maritus ſic, Si dabis mihi decem, promittis te mihi nupturam? primo enim nubere, & poſtea dare debebit.

o *Placuit.* ut C. de teſta. l. præpoſteri.

p *In omnibus.* ſ. obligationibus.

Ordo ſcripturæ attendus non eſt.

q *Conceptio.* exactio tamen ſit poſt cõditionem exiſtentem, ut C. de teſtam. l. præpoſteri. in fi. & facit ad hunc §. ſcilicet quòd non ſit curandus ordo ſcripturæ. ff. de pecu. lega. l. quidam. in fi. & glo. fin. & ſup. de lega. §. ante. & ff. de ſolut. l. nec enim.

[*Ita autem concepta.*] CASVS. Supra dictum eſt quod hmõi ſtipulatio, Promittis mihi decem poſt mortẽ? inutilis erat olim: A hodie tñ utilis eſt. Sed quid dices de iſta ſtipulatione, Cũ moriar, dare ſpondes? Et rñ. Iuſtin. dicens quòd olim hmõi ſtipulatio utilis erat, & hodie ẽt utilis eſt. Item ſi quis ita ſtipuletur-

moriar, dare ſpondes? uel, *Cum morieris?* & apud ueteres utilis erat, [r] & nunc ualet. Item poſt mortem alterius [s] rectè ſtipulamur.

Verbum promiſiſſe, in ſcriptis repertum, importat ſtipulationem.

Annota. Ea eſt ratio: nam oĩa ſolenniter acta præſumuntur.

Si ſcriptum [t] in inſtrõ fuerit promiſiſſe aliquem: perinde [u] habetur, atque ſi interrogatione præcedente reſponſum ſit.

Singulares ſtipulantium in ſtipulationem, & ſimpliciter reſpondet promiſſor, ad omnes tenetur: aliàs ad eas tantum, in quibus reſpondet. Aret.

Annota, tot ineſſe ſtipulationes, quot ſunt res in ſtipulatione deductæ.

Quotiens [†] plures res una ſtipulatione comprehendũtur: ſi quidẽ promiſſor ſimpliciter reſpõdeat, *Dare ſpondeo*: ꝓp oẽs tenetur. Si uerò vnam ex his, vel quaſdam daturum ſe ſpopõderit: [x] obligatio in his pro quibus ſpoponderit, cõtrahitur. [y] Ex pluribus enim ſtipulationibus una, uel quædam uidentur eſſe perfectæ. Singulas enim res ſtipulari, & ad ſingulas reſpondere debemus. [z]

Vt alteri detur uel fiat, ſtipulari non poſſumus, qñquidem alteri acquiri noſtra minimè intereſt: pœnam tamen, ſi promiſſa non præſtentur, ſtipulari nobis non prohibemur.

D

[*Quotiens plures res.*] CASVS. Quidã ſtipulatus eſt ſibi dari plures res, ut puta Codicem, Digeſtum, & Inſtit. quæritur utrum ualet talis ſtipulatio? Et reſpõdet, quòd ſi reſpondeat promiſſor, Promitto: omnia uidetur promiſiſſe. Si autem reſpõdeat, Inſtituta promitto: pro ſolis inſtitutis contrahitur obligatio. Singulas enim res ſtipulari, & ad ſingulas reſpõdere debemus hoc dicit. Franc. de Aret.

x *Spopondерit.* aliàs reſpondeat.

y *Contrahitur.* immo uidetur non ualere, cum ſit diuerſitas in reſpondendo, ut ſupra eodem. §. præterea. Sed diſtingue ut ibi diximus.

z *Reſpondere debemus.* ſi uolumus in omnibus teneri, aliàs tenẽmur tantum in his in quibus reſpondemus, ut hic. Item & ſufficit ſimplex reſponſio, ut diximus, cum æquiparetur ei quando ad omnes reſpondet. ſic ff. de uerbor. obliga. l. Titia. §. idem reſpondit, & ſupra eodem. §. præterea.

[*Alteri ſtipulari.*] CASVS. Supra dictum eſt, quòd nemo poteſt alteri ſtipulari, eo quòd inuentæ ſunt hmõi obligationes ad hoc, ut unuſquiſque ſibi acquirat quòd ſua intereſt: ſed non intereſt ſtipulatoris ꝙ aliquid alteri detur. Sed ponamus quòd

[r] Facit ad hunc §. c. præterea. cum gl. 2. ibi, itẽ arg. extra de uer. ſigni f.

r *Vtilis erat.* ut ff. de bo. auct. iudi. poſſid. l. hæreditarium. Accur.

ſ *Alterius.* ſ. tertij.

[*Si ſcriptum fuerit.*] CASVS. Scriptum fuerat in quodam inſtrõ Petrũ promiſiſſe Titio c. poſt modum Titio. c. illa petenti prætextu illius inſtri, Petrus opponit in hunc modum, Frater, q̃q̃ contineaṫ in inſtrõ me tibi promiſiſſe. c. tamen continetur ibi, ꝙ interrogatio ꝓmiſſionem nõ præceſſerit, vnde cum nõ valeat promiſſio in ſtipulatione, niſi interrogatio prędcat, non poteris per illud inſtrm ad illa c. agere. Quæſiui ergo à Iuſtiniano in iſto caſu quid iuris? & rñdet dñs Iuſt. quòd ſi ſcriptum fuerit in inſtrõ quempiam aliquid promiſiſſe: perinde hñ, ac ſi ĩterrogatione præcedente promiſſio facta eſſet. Cũ enim in inſtrõ contineatur ipſum promiſiſſe, vñr omnia ſolenniter acta. & h. d. Fran.

t *Si ſcriptum.* nũquid idẽ ſit, ſi teſtes dicãt aliquẽ promiſiſſe, vt etiã tunc intelligatur præceſſiſſe interrogatio? Vr̃ quòd ſic, vt C. de fi. inſtru. l. in exercendis. Sed tñ ꝯdico, vt C. de vſu. l. j. in gl. pen. Et eſt ratio ſecundum Ioan. quia teſtes nõ ſic in iure inſtructi ſunt, ut inſtrumenta quæ à iuriſperitis fiũt.* Accurſius.

u *Perinde.* niſi contra. probetur, ut ff. de pact. l. iuris gentium. §. quod ferè.

* *Nam* ſæpe teſtes ſunt iuris periti, tabelliones non. dicergõ quòd id prouenit ex ratione intellectus, quia ita conceptus intellectus indicat in inſtrumẽto. ſed teſtes non auſiũtur ſuper eo', quod percipiunt ratione intellectus, ſed ſuper eo quod percipiunt ſenſu corporeo ad extra declarato.

aliquis velit alteri aliqd stipulari, qualiter poterit hoc facere? Et tñ. q̃ pœnam debet stipulari, videlicet sic: nisi ita factum sit vt comprehensum est in stipulatione, verbi gratia: Promittis Titio decẽ? Promitto. & nisi illa decem dederis, promittis mihi viginti? Pœna aũt adiecta in secunda stipulatione, non facit primã stipulationem, quæ primo erat inualida, valere sed metu pœnæ, qđ in prima stipulatione ꝙtentũ est, soluit. Nisi n. dederit decẽ in prima stipulatione contenta, committitur illa stipulatio. ſ. in viginti. Cũ aũt qs stipulat pœnã, nõ inspicitur quod interſit stipulatoris, sed quæ sit quantitas in cõdone stipulationis. qđ sic intelligunt quidam q̃ pœna nõ excedat duplum. Alij autẽ dũt, q̃ non dẽt excedere quadruplum. Dñs aũt Guido sic distinguit. Cum aũt pœna interponitur aut interponit per verba quantitatẽ designãtia, cuiusmodi sunt, duplũ, triplũ, quadruplũ, & talis pœna nõ dẽt excedere quadruplũ, aut per verba designantia qualitatẽ, & tunc q̃tacũq; fuerit q̃titas, ẽt in centuplũ, bene valet stipulatio. hoc dicit. Frã.

† Hunc locum intellige, ac limita ut p Bar. ac gl. in l. stipulatio ista. §. stipulatio. ff. de verb. obli. Ang. in §. sed & si qs int. eo.

† Cui non possit adiici pœna, uide hic, p Angel. ex sententia Iaco. But. Bar. & Io. And. in 3. col ad me. versi. solet esse dub.

Stipulãdo alteri, quãdoque illi actionem quærimus quandoq; non.

Stipulatio alteri facta potest tribus modis formari.

Alteri [a] stipulari, vt supra dictum est, [b] nemo † potest. Inuentæ enim sunt hmõi obligationes ad hoc vt vnusquisq; acquirat sibi quod sua interest. Cæterum si ãlij detur, nihil interest stipulatoris. Planè si quis velit hoc facere, pœnam stipulari conueniet, vt nisi ita factũ sit, vt est comprehensum, committatur pœnæ stipulatio etiã ei [c] cuius nihil interest. Pœnã enim cũm stipulatur [d] quis, non illud inspicitur quod interſit eius, sed quæ sit quantitas [e] in conditione stipulationis. [f] † Ergo si quis ita stipuletur, *Titio dari*: [g] nihil agit. Sed si adiecerit pœnam, *Nisi dederis, tot aureos dare spondes?* [h] tunc committitur stipulatio. [i]

Quotiens nostra interest extraneo dari, toties ei stipulari possumus.

Sed & si quis stipuletur alij, cũ eius [k] interesset, † placuit stipulationem valere. Nã si is qui pupilli tutelam administrare cęperat, cesserit [l] administrationem cõtutori suo, & stipuletur rem pupilli saluam fore, qm̃ interest stipulatoris fieri qđ stipulatus est (cum obligatus futurus sit pupillo si malè res gesserit) tenet obligatio. [m] Ergo & si q̃s procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires hẽbit. [n] Et si creditori suo quis stipulatus sit, quòd [o] sua interest, ne fortè uel pœna committatur, uel prędia distrahãtur quæ pignori data [p] erant, ualet stipulatio. [q] Perhps

Promissio facti alieni non valet, nisi apposita sit pœna. Are. ſ. eo. §. quod turpi. Quantitas vero quæ sit inspicitur, vt quantacũque sit, petatur certi condictione, si est certa: aliàs si stipulatio est incerta, actione ex stipulatu, vt hic, & ſ. de verb. obli. in princ. Ista enim nomina quis, & quæ, substantiæ sunt significatiua, non quantitatis. ſ. certæ, uel taxatæ, uel taxandæ, & hoc fm Azon. Sed ꝙ est, ut ſ. de actio. §. omnes. Solue ut ibi. Item contra. ff. de euicti. l. si dictum. in princ. Sed ibi sic agebatur. Item contra. C. de sponsal. l. mulier. §. q̃ omnia. Sed illud fauore matrimonij, ne in infinitum pœna excedat, ut C. de inutil. stipul. l. ij. Alij, vt M. dicunt vsque ad duplũ, & in hoc cõsideratur hic quantitas ut duplum nõ excedat fm eum, ut C. de sentẽ. quæ pro eo quod interest. l. j. Alij, ut Ioannes, distinguunt inter eum qui scienter promittit ultra duplum, cũ sciat se non teneri, ut ille teneatur, aliàs non, ut ff. si quis cau. l. sed si quis. §. fin. Alij dicunt vsque ad quadruplum semp extendi, & non plus, ut ſ. de actio, §. omnes. prima uerior est. Accurſ.

Quis & q̃ substantiã significãt.

† Ratio, quia hic deest causa finalis, ob quam modus stipulationi adhibendus est, q. a quis stipulatur qđ sua interest. Aegy. Peru.

a) Dic q̃ ibi loquitur in pœna legali, quæ non excedit quadruplum, sed nos loquimur in pę na conuẽtionali, quæ põt excedere quadruplum ex dispositione contrahentium. mitius enim agitur cum lege, q̃ cũ homine, ut l. si cum dies. §. fin. & l. sequẽ. ff. de arb. i. Christ.

Addition. Quæ procedit ubi datio quantitatis non est in obligatione, ut quia promittis daturum te centũ Titio, ad ea enim agere non possum, & sic facti obligationi pœna censetur apposita, secundum Ioan. Fab. & Ang. hic.

a *Alteri*. sic. ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. alteri. Accur.

b *Vt supra dictum est*. ſ. eo. § si quis alij. hoc tñ fallit in multis casibus, vt ibi diximus. Et no. hic quòd tribus modis alteri stipulamur. Nã interdũ directam acquirimus actionem, subaudi alteri stipulando, vt filius patri, seruus dño, & eꝫ. vt ſ. eo. §. si qs alij. & §. ei verò qui. qũque utilem, ut tutor pupillo, & in similibus ratione officij. ut seruus publicus, vt ff. de constit. pecu. l. eum qui. §. pen. ff. rem pup. sal. fo. l. 4. Interdum nullam, & tunc necessaria est pœna, ut hic dr̃. Item no. quòd hoc ultimo casu verba stipulationis, & sortis, & pœnæ. possunt formari tribus modis. Aut n. sic dico, Promittis mihi q̃ dabis illi. & eodem modo pœnam? Aut sic, Promittis illi quòd dabis ei, & eodem mõ pœnam? Et in his duob. casib. non ualet, neque sortis, neq; pœne promissio. Sed aliud qñ deberet vtilis, vel directa acqri, ut in primis duobus casib. vt ff. de ꝙst. pec. eum qui. §. si actori. & §. Iulianus, & hic. Aut sic, Promittis mihi q̃ dabis illi? aut pœnam mihi tm̃ stipulor: quia & tunc hẽt locum quod hic dicitur. Aut quartò modo dico, Promittis quòd dabis mihi recipienti noĩe eius, quo casu valet vtrũque, & ego illi cedã, cuius nomine stipulatus sum, vt ff. manda. l. si procuratorem. §. fin.

Addition. Et hoc uerum, siue sim procurator habens mãdatum, siue negotiorum gestor, siue saltẽ gñalis, ut mihi acquirã, & postea cedã, sicut procurator cum ratihabitione &c. vt l. fi. C. ad Mace. & l. si ego. ff. de ne. ge. vt per Io. Fab. & Ang. hic.

Inuentæ. Illud notandum est hac in re promissoris & stipulatoris diuersam esse cãm. Reus nanq; promittendi est is qui p altero quid promittit. ſ. de fideiuſſ. in prin. Reus stipulandi nõ est is qui alteri adstipulatus est. quod ex Ælio Gallo Verrius Flaccus, aut Sex. Pompeius. festus refert. lib. 17. Cuiac.

c *Etiam ei*. ſ. stipulanti: cuius tm̃ non interest ei dari cui fuit stipulatus. nec mirum, quia sibi fuit stipulatus pœnam, ut modo diximus. & facit ff. de recep. arbi. l. cum pœna. Sed ꝙ. ff. de recep. arbit. l. aduersus. §. sed si cum. Sed ibi non directo ꝙ arbitrium itur, & ideo inspicit̃ an interſit etiam in pœna, cum ad ea quæ frequenter accidũt, iura se referant, ut ff. de legib. l. nam ad ea. Item contra. ff. si quis in ius uocã. l. ij. §. fi. in glo. interſit. Sed ibi in pœna prætoria, hic autem in couuentionali dicit. Vel ibi iõ non committitur, quia non debuit uenire: quia aduersarij nõ intererat, & ita per obliquum illa ratio redditur.

d *Pœnam enim cum stipulatur*. no. quòd cautè ponit stipulatur: nã secus est cum paciscitur tm̃. cum pœna ex nudo pacto etiã incontinenti appositio, sicut usura, non possit peti, ut ff. de seru. expor. l. seruus. in glo. j. & C. de vsur. l. 3.

Pœna ex pacto non potest peti.

e *Quæ sit quantitas*. i. quæ sit quantitas. & quæ sit ꝙdõ. Inspicitur ꝙdõ, utrum sit probabilis, uel non, vt ſ. eo. §. si impossibilis. &

f *In conditione stipulationis*. i. in pœnali stipulatione, quæ est conditionalis, scilicet si non pareat promissor principali promissioni. Accur.

g *Titio dari*. Vt promittis Titio, uel mihi quòd dabis Titio. Accursius.

h *Spondes*. scilicet mihi: aliàs nõ ualet hoc, ut modo diximus. Accursius.

i *Committitur stipulatio*.. ſ. pœnæ eo non dante. non autem illa inutilis efficitur utilis, sed pœnæ metu & illi statur: ut & aliàs C. de arbit. l. j. Accur.

[*Sed & si quis.*] Casvs. Supradictum est, quòd nemo potest alteri stipulari, unde quęritur qualiter hoc est intelligendum. Et dicit Imperator, quòd hoc est sic intelligendum, nisi interſit eius qui stipulatur. Nam si tutor qui tutelam pupilli sui cœpit administrare. cesserit administrationem cõtutori suo, bene poterit à contutore stipulari rem pupilli saluam fore, & alteri stipulari, cum eius interſit: eo quòd si malè administrauerit cõtutor tutelam, haberet pupillus tutorem qui primò administrauit, sibi obligatum. Et eadem ratione poterit aliquis aliquid stipulari procuratori qui aliquid certa die à dño suo promisit sub pœna, ne pœna committatur, uel creditori suo, ne pignora sua distrahantur. h. d. Franc.

k *Eius*. ſ. stipulantis.

l *Cesserit*. sic sup. de satisd. tuto. §. 2. aliàs 3.

m *Tenet obligatio*. nam utilis actio pupillo datur, ut ff. de magi. conue. l. j. §. penul. Item ipsi stipulanti directa acquiritur, ut hic dicitur.

n *Habebit vires*. interest enim mea procuratori meo solui, qui in rem meam expendit, ut infra manda. §. j. versic. tua gratia. & mandantis.

o *Quòd*. i. quia.

p *Data*. ab isto qui nunc stipulatur.

q *Valet stipulatio*. non ut procuratori, uel creditori actio competat, sed q̃ stipulatus est, aget actione ex stipulatu ad interesse quanti sua interest, creditori, uel procuratori fuisse solutum, ut C. de inu. stip. l. fi. & ff. de uerb. oblig. l. liber homo. §. fi. & C. de donat. l. cum res. Vel fm nos aget certi condictione ad interesse quod probauimus supra de uerbor. obligatio. in princip. Accursius.

[*Versa vice.*] Casvs. Supra dictum est, q̃ si aliquis alteri stipuletur, nõ ualet stipulatio, nisi fuerit stipulatus sic, si ita non factũ fuerit ut in stipulatione cõprehensum est in casu ꝓrio. Nã si ali-

si aliquis promiserit alium aliquid facturum, & stipuletur, nō ualet promissio, nisi pœnam promiserit si illud non fecerit alius. hoc dicit. Franc.

a *Versa vice.* ad superiorem. §. alteri.

b *Pœnam.* Sed & tunc ad pœnam tm̄ tenetur, & facit sup. eod. §. si quis alium.

[*Item nemo.*] Casvs Ali quis ꝓmisit tibi fructū fundi in futurū, valet ne hmōi stipulatio? Et rn̄. Iustin. q̄ nō. Nemo enim rem suam futurā in eum casum quo sua sit, utiliter stipulatur. h. d. Franc.

c *Futuram.* ut partū ancillæ, vel fœtum animalium suorum, quæ sua futura sunt, vt s. de re. dui. §. item ea. Itē multo magis si stipuletur rem q̄ nunc est sua, vt s. e. §. j.

d *Quo sua sit.* hoc iō q̄a in eo casu quo sua futura non est, ualet stipulatio, ut ff. de uerb. oblig. l. si rem meam. Accur.

e *Stipulatur.* s. dari. & est ratio: q̄a quod suū est, amplius suum fieri nō potest, vt j. de acti. §. sic itaq;. restitui tamē possum stipulari, vt ff. de verb. obli. l. nemo. j. rn̄. & ff. vsufruct. quemad. l. j. §. sed quod diximus.

[*Si de alia.*] Casvs. Stipulatus fui à Titio in hunc modum, Promittis mihi animal? intelligens de equo, & ipse respon. Promitto, intelligēs de asino, valetne stipulatio? Et rn̄. dns Iusti. quòd non. Cum enim de vna re senserit stipulator, & de alia promissor: perinde non ualet stipulatio, ac si ad interrogatum responsum non esset. & h. d. & istum §. bene intellige, nisi diuersitas illa placeat stipulatori: q̄a si sic, bene valet stipulatio. h. d. Fran.

f *Crediderit.* hoc est uerum, ꝙn̄ certum est eos dissensisse, ut ff. de verb. obliga. l. continuus. §. j. aliàs autem si potest ꝑm vtriusque intellectum ualere, ualet ꝑm intellectum promissoris: ut ff. de uerb. oblig. l. qui ex pluribus. & l. stipulatio ista. §. cum q. a Nec ob. quod dr̄ minorē præstari debere, ut ff. de leg. j. l. apud Iulianum. §. scio, quia minor est quam dare vult promissor, ut j. de act. §. præterea. Si autem ꝑm unius intellectum tm̄ ualere potest, ꝑm eius intellectum ualet, ut hodie dare mihi Bono. x. promittis? si enim de hac Bononia in qua sumus, intelligatur, ualet: aliàs non, ut ff. de uerb. oblig. l. quotiens in stipulationibus. & de reb. dub. l. quotiens. ij.

a) Nisi fauor bilius esset secūdum stipulatorem interpretari. l. in ambiguo. ff. de reg. iur.

[*Quod turpi.*] Casvs Stipulatus fui sic, Promittis mihi decem, si Titiū occidero, vel si furtū fecero? valetne hmōi stipulatio? rn̄. q̄ non. Quod enim ex turpi causa promissum est &c. Fran.

g *Promissum est.* siue dicam, Promittis homicidium facere, siue dicam, Promitto decem, quia promittis facere homicidium, ut ff. de uerb. oblig. l. generaliter.

h *Non valet.* huiusmodi enim conditiones turpes, impossibiles præsumuntur à iure, ut ff. de condit. instit. l. filius. unde non ualet stipulatio, vt s. eo. §. si impossibilis. Circa quod tamē dic, quòd aut ipsum quod promittitur, est turpe, ut facere homicidium: & tunc non ualet, nec etiam pœna apposita, ut ff. de uerb. obliga. l. generaliter. & l. ueluti. & l. si plagij. Idem dico & si sub conditione turpi. ut hic. Aut si honestum promittatur, sed tm̄ turpiter, ut dare decem, sed per metum, uel per dolum, tunc ualet quidem promissio facta, sed exceptione elidit, * vt C. de inut. stipul. l. dolo. nisi in casu, ubi ipso iure non ualet ꝓmissio facta per metum, ut ff. quod met. ca. l. si mulier. §. si dos. secundum Ioannem.

* Vel per iudic. officiū rescinditur. l. si dolo. C. de inu. stipu. & l. interpositas. C. de transactio. l. fin. §. 1. ff. qā me. cau. & habetur in l. elegan ter. ſi. de dolo.

[*Cum quis.*] Casvs. Stipulatus fui à Titio dari mihi x. sub aliqua ꝙdōne. antequam existeret ꝙdō, decessi, postmodum e. existente ꝙdōne· quæritur utrum meus hæres agere possit ex ista stipulatione? Et respon. Iustin. quòd sic. Eodem modo si me stipulatore uiuente demum ante conditionis euentum decedat promissor, postmodum si existat conditio, potero agere contra hæredes promissoris. Franc.

i *Agere potest.* hoc in ꝙctibus, ut hic, & s. de verb. obl. §. ex condonali, aliud in relictis, vt C. de cad. tollen. §. sin aūt aliquid. & ff. de manu. test. l. si ita scriptum fuerit. in fi. l. Et facit ad hūc §. ff. de peric. & cōmo. rei uē. l. necessario. §. quòd si pēdente. j. rn̄.

[*Qui hoc anno.*] Casvs. Stipulatus fui à te dari mihi x. hoc anno, uel hoc mense. quæritꝝ qn̄ possim ista x. petere? Et rn̄. Imper. quòd omnibus partibus anni, uel mensis ꝓteritis possum petere. Aliud autem est si stipulatus fui mihi dari aliquod annuum: q̄a tunc in principio anni peti potest. hoc dicit. Franc. de Are.

† Not. q̄a hoc tēpus additū est fauore ꝓmissoris, unde debet interpretari in eius fauorem, ut de mum anno finito teneatur. secus si dixisset, annuum ꝓmitto, q̄a hoc tēpus est appositum fauore stipulatoris. Accurs. Per.

k *Qui hoc anno.* i. qui stipulatus est his uerbis, Promittis hoc anno, uel hoc mense? Et not. quòd iste §. est lex. ff. de uerb. ob. & incipit, Qui hoc anno. Accur.

l *Præteritis.* i. elapsis. sed secus est in relictis fauore ultimæ uoluntatis. nam in capite anni præstatio fit, ut C. qn̄ dies leg. ce. l. j. vel distingue. aut promittit per hæc uerba, hoc anno. uel quolibet anno, & tunc in fine anni fit solutio, ut hic, & ff. de uerb. ob. l. qui hoc anno. & l. eū qui certarum. Aut annuum, & tunc in capite anni fit solutio, siue legatum sit, siue in ꝙctu fiat promissio, ꝑm Io. & B. ut ff. de condi. & demon. l. si in annos. & ff. qn̄ dies leg. ced. l. nec semel. Vnde uersus.

Annua si debes, tunc inspicies caput anni.
Anno si debes, in fine teneberis anni.
Sed quid si vsque ad forum rem promiseris?

Vr̄ quòd statim incepto foro possit agi, ut ff. ad Treb. l. qui filium. §. Sabinus. Addit io. Et hanc approbat Ange. hic, ꝓp dictionem usque, quæ de proprio significato excludit, ut l. j. ff. de pign. actio. secundum Ang.

[*Si fundum.*] Casvs. Promisisti fundum & hominem pure, q̄ro ergo cum ista stipulatio sit pura, utrum ex ea incontinenti possim agere? Et rn̄. Iustin. quòd non, nisi tm̄ tempus præterierit, quo traditio fieri possit. & h. d. Super autem isto tit. solebat aliqn̄ à quibusdam fieri tale q̄situm, quare apud antiquos ista stipulatio, Promittis mihi pridie quàm moriar, erat inutilis: hæc autem, Promittis mihi decem cum moriar, apud antiquos erat utilis? Quidam istud quare, reputant pro trufa, cūius antiquum hodie sit correctum: sic tn̄ respondetur, Incertior est dies mortem præcedens, quàm dies mortis dicatur, ut in pluribus, & ꝓp maiorem incertitudinem dies proxima morti dicebatur apud antiquos stipulatio in diem proximā morti, non sic autem in diem mortis. Franc.

m *Fieri possit.* cum commodo promissoris, ut ff. de uerb. signi. l. nepos Proculo. nec tamen nimium expectatur, licet prius non possit soluere, ut ff. de verbor. oblig. l. continuus. § illud. Item & si incontinenti potest, non tamen ideo statim exigit, ut ff. de solu. l. quod diximus. Quoddam ergo tempus mediū exigimus. s. decem dierum ꝑm quosdam, ut ff. de consti. pecu. l. promissor. Vel dic arbitrio iudicis, cum lege nō sit determinatum, ut ff. de iure deliberā. l. j. in fi. qui iudex statuet tempus quoddam nec nimium, nec modicum, ut ff. de solu. l. ratum. & rem ratam habe l. quo enim. §. j. & j. de offic. iudic. j. respon. Item nunquid idem in quantitatibus, quod in speciebus hic dr̄? Respon. non, immo tpe tanto quantum iudicatis datur, expe-

Promissor an statim conueniri possit.

expectatur, vt ff.de iud.l.si debitori. ſ. quatuor menſium : a vt C.de vſu.rei iud.l.ij.ſecundum quoſdam. vel verius dic vt no. ſ.de verb.oblig.§.omnis.in glo.j.ſtatim &c.

a) Quibus pendentibus capi poterit, niſi ſatisdet quòd adueniente termino ſatisfaciet nec interim compẽſare, uel aliquid exponere poterit, quia tale tẽpus miſerationis cauſa cõceditur, ſecũdum Ang.

DE FIDEIVSSORIBVS.

Continua ſic, Viſum eſt de his qui principaliter obligantur ex pluribus contractibus. Verum quia vt hic dicit tex. in princ. pro eo qui obligatus eſt, ſolet accedere fideiuſſor: ideo poſt illos tit. ſubijcitur iſte, De fideiuſſoribus. Aret.

PRo eo.] Totus iſte titulus diuiditur in quinque partes. Primò qualiter fideiuſſores accipiuntur. Secundò, in qua obligatione accedere pñt. Tertiò, qñ sũt plures fideiuſſores, an in ſolidum, vel pro parte quilibet obligatur. Quartò, q̃ non poteſt fideiuſſor in plus obligari, q̃ principalis, & qñ dr̃ in plus obligari. Quintò, qñ ſolennitas intrinſeca præſumitur. Scda ibi, In omnibus, Tertia ibi, Si plures. Quarta ibi, Fideiuſſores. Quinta ibi, In ſtipulationib.

CASVS. Quæſiui à Iuſtiniano, vnde procederent fideiuſſores, ſiue ortum haberent? Certe, dicit ipſe, ſæpe cõtingit, q̃ vnus principaliter obligatur, & alius p̃ eo intercedendo obligatur, qui fideiuſſor appellatur, & fideiuſſores iſtos accipiunt creditores, dum curant ut tutius ſibi caueatur. Franc.

PRo eo q̃ promittit, [a] ſolẽt alij obligari, qui fideiuſſores appellantur: quos [b] homines accipere ſolent, [c] dum curant ut diligentius ſibi cautum ſit. [d]

Omni obligationi accedere poteſt fideiuſſor, & ciuili tantũ, & naturali tantum, & non tantũ pro homine libero, ſed etiã pro ſeruo. Aret. Iſtud ipſum

In omnibus autem obligationibus [e] aſſumi poſſunt. i. ſiue re, ſiue uerbis, ſiue literis, ſiue conſenſu [f] contractæ fuerint. Ac nec [g] illud quidẽ intereſt, vtrũ ciuilis, [h] an naturalis [i] ſit obligatio cui [k] adiicitur fideiuſſor: adeò [l] quidem, vt pro ſeruo [m] quoq; obligẽt: [n] ſiue extraneus ſit qui fideiuſſorem à ſeruo accipiat, ſiue ipſe dominus [o] in id quod ſibi naturaliter debetur.

Obligatio fideiuſſoria, eſt tranſitoria ad hæredem. Are. Iſtud ipſum

Fideiuſſor non tantum ipſe obligatur, ſed etiam hæredem relinquit obligatum. [p]

Fideiuſſor poteſt adhiberi ẽr pro futura obligatione. Are. Iſtud ipſum

Fideiuſſor & præcedere [q] obligationem, & ſequi poteſt.

Si plures ſint fideiuſſores pro eodẽ interuenientes, in ſolidum tenentur ſinguli: diui tñ Hadriani beneficio, ſi omnes litis cõteſtatæ tpe ſoluendo exiſtant, in uiriles ſcinditur debitum. quod ſi unius fideiuſſorum negligẽto diui Hadriani beneficio ſolidũ debitũ exoluerit, fruſtra à confideiuſſoribus uiriles repetere niti tetur: ſed ei cum principali debitore experiendum eſt.

Si plures ſint fideiuſſores, quotquot erũt numero, ſinguli in ſolidum tenentur. [r] Itaq; liberum eſt creditori, à quo uelit ſolidũ petere. Sed ex epiſtola [s] diui Hadriani compellitur creditor à ſingulis, qui modò ſoluendo ſunt litis conteſtatæ tpe, pali: vt hic, & ff.de ac.& obl.l.ex ẽctibus. Sed qd ſi ad pœna fuerit obligatus eſt, vel alia actione, vel obligatione, q̃ nõ trãſit ad hæredes? Rñ. nõ puto teneri ex hoc caſu hæredẽ, quaſi naturã mutet hoc caſu ſtipl'o, vt arg.ff.ſi quis cau.l.ſi eũ. §.qui iniuriarũ, & j̃.de act.§.fuerat autem. c & facit ad hunc §.ff.e.l.4.§.fi.

[*Fideiuſſor.*] CASVS. Pone q̃ aliqs ita fideiuſſit p̃ Titio, Fideiubeo p̃ Titio ĩ id qđ ſibi credes, vel in id qđ ſibi credidiſti: valet ne talis fideiuſſio? Rñ. q̃ ſic. & hoc ẽ qđ ĩ iſtis duob.§§.dr̃. Frã.

[*Si plures.*] CASVS. Pone q̃ pro quodam debitore penes ſuũ creditorẽ quatuor fideiuſſerunt. nunquid iſti plures fideiuſſores tenentur in ſolidum? Reſpon. uſti. q̃ ſic, & liberum eſt creditori à quo petat, ſi uelit exigere ſolidũ, de rigore iuris primitiui, ſed poſtea inuenta fuit epiſtola D. Hadriani, in qua cauet, quòd inter omnes fideiuſſores qui ſunt ſoluendo tpe litis cõteſtatæ, diuidatur obligatio. ſed ſi tpe litis conteſtatæ vnus inueniat nõ ſoluẽdo, cęteros onerat. Sed pone, cũ quatuor ſunt fideiuſſores, q̃ vnus q̃uentus à creditore, ſolidũ ſoluerit: quid iuris in iſto caſu? Rñ. Iuſt. quòd ſi principalis debitor nõ ſit ſoluendo, hoc erit ſuũ detrimentũ, & ſibi debet imputare quare totũ ſoluit: q̃a potuiſſet ſe iuuiſſe epiſt. diui Hadriani. h. d. Frã,

[*Fideiuſſor.*] CASVS. Si aliqs p̃ debitore aliquo fideiubeat: nõ ſolũ ipſe eſt obligatus, q̃diu uiuit, ſed ẽt ſi deceſſerit, relinq̃t hr̃dẽ obligatũ: & huius rõ eſt, quia ex q̃ctu eius tenent hr̃des.

[*Si plures.*] CASVS. Pone q̃ pro quodam debitore penes ſuũ creditorẽ quatuor fideiuſſerunt. nunquid iſti plures fideiuſſores tenentur in ſolidum? Reſpon. uſti. q̃ ſic, & liberum eſt creditori à quo petat, ſi uelit exigere ſolidũ, de rigore iuris primitiui, ſed poſtea inuenta fuit epiſtola D. Hadriani, in qua cauet, quòd inter omnes fideiuſſores qui ſunt ſoluendo tpe litis cõteſtatæ, diuidatur obligatio. ſed ſi tpe litis conteſtatæ vnus inueniat nõ ſoluẽdo, cęteros onerat. Sed pone, cũ quatuor ſunt fideiuſſores, q̃ vnus q̃uentus à creditore, ſolidũ ſoluerit: quid iuris in iſto caſu? Rñ. Iuſt. quòd ſi principalis debitor nõ ſit ſoluendo, hoc erit ſuũ detrimentũ, & ſibi debet imputare quare totũ ſoluit: q̃a potuiſſet ſe iuuiſſe epiſt. diui Hadriani. h. d. Frã,

Promittit. ſ. principaliter. ſ. per ſtipulationem. & idem ſi quocunque alio modo quis obligetur, vt j̃.eo.§.j.& ff. eo.l.j. Nunquid autem acceſſoriæ obligationi accedere fideiuſſor põt? Rñ. ſic: vt ff.eo.l.Græcè.§.fi.& de pign.actio.l.ſi rem.§.j.

Quos. ſ fideiuſſores.

Solent. ſ. creditores.

Cautum ſit. & eſt cautum ſine dubio, vt j̃.de replicatio.§.fin.

ADDITIO. Vnde plena cautio dr̃ cum fideiuſſoribus, ſed plenior cum pignoribus. ſimpliciter vero prolata ab homine, intelligitur ſine fideiuſſoribus: ſecus ſi à lege, vel à prætore, niſi procederet vltra declarando nudã cautionem ſufficere. Ang.

[In omnibus.] CASVS. Quæſiui ab Imp. an fideiuſſor accipi poſſit ſolũmodo à debitore q̃ eſt verbis obligatus? Rñ. dicens, q̃ fideiuſſor põt accipi in oĩ obligatione, ſiue ſit obligatio q̃ctare, ſiue verbis, ſiue q̃ſenſu: & plus dico, q̃ fideiuſſor poteſt dari pro obligatione ciuili tñ, & pro naturali tñ, & pro ciuili & naturali. vnde cũ ſeruus dño ſuo poſſit naturaliter obligari poteſt & dare fideiuſſorem dño ſuo in id quod ei naturaliter debet, & ẽt extraneo: & erit ille fideiuſſor à ſeruo datus dño, naturaliter & ciuiliter obligatus, cũ tñ debitor principalis ſit tñ naturaliter obligatus: quod mirum vr̃, cũ plus nõ debeat eſſe in acceſſione, q̃ in principali obligatione, vt j̃.eo.tit.§.fideiuſſores. Ad quod rñ. q̃ plus loco, vel tpe, vel re, vel cauſa non poteſt eſſe in fideiuſſore, q̃ in principali debitore: tñ circa illud idẽ quod deber principalis debitor, poteſt eſſe efficacior obligatio fideiuſſoris, q̃ principalis debitoris. Franc.

In omnibus autem obligationibus. i. in omni ſpecie obligationum, dummodo non ſit q̃ legem, vt ff.eo.l.cum lex. Sed q̃.C.ne fideiuſſ.do.den.l.j. Solu. illud ſpeciale eſt. b Item in præſentibus, & futuris negotiis poteſt accedere fideiuſſor, vt ff.de iudi.l.non quemadmodum. & j̃.eo.§.fideiuſſor.

Conſenſu. ſiue etiam ex maleficio, vel quaſi: vt ff.eo.l.Græce.§. ſed & ſi ex delicto.

Nec. i. non.

Ciuilis. ſ. tñ, vt pro eo qui fuit confeſſus ſpe futuræ numerationis, vt j̃.tit.proxi. habet tñ eandem exceptionem quã reus, vt C.de non num.pec.l.pen.in fi.& l.tam mandatori. Et ſic nota ciuili tñ obligationi accedere fideiuſſorem, vt hic, & d.l.dicitur. & ff.eo.l.fideiuſſor obligari.§.j.

Naturalis. ſ. vt pro ſeruo, vt ſubiicit, & ff.eo.l.fideiuſſor obligari.§.fideiuſſor accipi. ergo quantum ad dationem fideiuſſoris nõ intereſt, ſed quo ad alia multa intereſt. ſ. inter ciuilem & naturalem obligationem, ut ff.de conſtit.pecu.l.j.§.debitum, & l.quòd ſi maritus.§.ſi quis autem. Accur.

Cui. ſ. obligationi.

Adeo. i in tantum.

Pro ſeruo. q̃ ſeruꝰ de iure naturali teneẽtr̃, nõ ciuili: vt ff.de q̃d.ind.l.ſi id qđ. & ſ.de lib.§.j.& ſ. de inu.ſtip.§.itẽ inutilis. & huic naturali accedit hic fideiuſſor. At ipſe ſeruꝰ fideiubere ñ p̃t: vt ff. e.l.ſeruus inſcio. & l.ſe.

Seruus ciuiliter nequit obligari.

Obligetur. fideiuſſor q̃ pro eo intercedit.

Dominus. nõ idẽ eꝫ vt dñs ſeruo poſſit fideiuſſorẽ dare. Et eſt rõ: quia talis fideiuſſor obligando ſe ſeruo, p̃ q̃ns dño obligat. Itẽ p̃ eod. ſ. dño obligat, qđ eſſe nõ põt, vt idẽ p̃ eodẽ, & apud eundẽ poſſit obligari: vt ff.eo.l.ſi quis pro eo. §.j. & l.Vranius. & ff.ad Velle.l.tutor. Accur.

Relinquit obligatum. ſiue hoc dictũ ſit, ſiue nõ. & idẽ ĩ oĩ obl'one ex q̃ctu vel quaſi ĩ ipſa re principali: vt hic, & ff.de ac.& obl.l.ex ẽctibus. Sed qd ſi ad pœna fuerit obligatus eſt, vel alia actione, vel obligatione, q̃ nõ trãſit ad hæredes? Rñ. nõ puto teneri ex hoc caſu hæredẽ, quaſi naturã mutet hoc caſu ſtipl'o, vt arg.ff.ſi quis cau.l.ſi eũ. §.qui iniuriarũ, & j̃.de act.§.fuerat autem. c & facit ad hunc §.ff.e.l.4.§.fi.

Fideiuſſor & præcedere. puta, fideiubeo in id quod ſibi credes, vel credidiſti, vel credis. Nam in tribus temporibus poteſt accipi, vt hic, & ff.de vſufr.carum re.quæ vſu con.l.qñ.§.fi.

Tenentur. idẽ eſt ĩ plurib.mãdãtib.vel iubentib. vt ff. qđ iuſſu. l.fi. Sed vr̃ iure nouo, q̃ p̃ parte ſua tñ quilibet teneat ipſo iure, vt iã non ſit neceſſaria epiſt. de qua ſubiicit hic: niſi expreſſe in ſolidũ p̃mittat. & ſic vr̃ corrigi qđ hic dr̃, vt ĩ auth.de duo.re.§.j.col.7. Vel verius (vt puto) d.auth. loquit ĩ plurib. reis debendi: in quib. ẽt iure veteri vr̃ fuiſſe cautũ vt pro partib. teneãtur: vt ff.de duo.re.l.reos. At ſecus ſit in fideiuſſoribus, quorũ quilibet teneẽt in ſolidũ, vt ipſe reus pro quo intercedit. & ita habebit locum epiſtola hodie vt olim.

ADDITIO. Et iſta communiter approbatur. Adhibentur enim iſti pro ſecuritate, vt ſ.eo.in prin. ſecus in duobus reis: ideo &c. Io.Fab.& Ang.

Ex epiſtola Diui Hadriani. Quod etiam edicto comprehenſum fuiſſe Paul. indicat lib.j.ſentent. Hoc beneficium omnibus acceſſionibus datur. l.vlt.C.de conſti.pec. cuius legis extrema ratio ſic reſtituẽda eſt, æquitatem enim q̃ diuiſionis ſpecies actionis, vt apparet ex l.fideiuſſ.ff.de feu.tut. Cuiac.

Ex epiſtola. Sed ubi eſt hæc epiſtola? Reſpondet, nõ habemus eam

b) Hoc uerum in fideiuſſ. de dote conſeruanda propter p̃fidiam eui tandam inter eos, ut ibi dicit. rex. Quid aũt de dote reſtituenda, uide in l quotiens. ff. ſo.mat. Ang.

c) Hoc uerum intellige quando ſimpliciter pro tali actione, uel delicto fideiubet, ſecus ſi pœnã, uel certam ſummam licet pro delicto promiſerit, uel p̃ eo qui iã erat condemnatus quia contra hæredem tranſit, niſi ſub conditione promiſſiſſet, ut Io.Fab. & Ange. hic.

eam scriptam: multotiens tñ de ea mẽtionem facit lex, vt hic, & C. de constit. pec. l. fi. & ff. eo. l. inter fideiussores. & l. seq.

Exceptio diuisionis fallit in quinque casibus.

a *Partes.* Hæc tñ epistola fallit in quinque casibus, vt in fideiussoribus tutorum, qui nõ implorant beneficium, licet tutores implorent, vt ff. rem pupil. sal. fore. l. fi. & ff. de tut. & rat. distra. l. j. §. nunc tractemus. Itẽ fallit in fideiussore fideiussoris: vt ff. eo. l. si plures. §. fi. Item fallit qñ cęteri fideiussores soluendo non sunt tpe litis cõtestatæ, ut ĵ. subiicit statim. Item falllt qñ eiusdẽ summæ sunt fideiussores, sed nõ pro eodẽ debitore, vt ff. eod. l. si à Titio. Itẽ & qñ inficiantur, vt ff. eo. l. si dubitet. §. ita. Sed nunquid hæc exceptio epłæ est perẽptoria, vel dilatoria? Vr̃ peremptoria: quia prorsus ꝑimit id in quo opponitur. Item eꝯ vr̃ dilatoria: quia ante litem cõtestatam opponi debet, ut hic, quare vr̃ dilatoria, vt C. de probat. l. exceptionem. Sed dico eam quasi anomalam, cum nec peremptorias prorsus imitetur, quæ vsque ad sententiã opponuntur, nec dilatorias, quæ tñ differũt, ut ĵ. de excep. §. hæc exẽpli. & C. sent. rescin. non poss. l. peremptorias. a sed qd si soluit, nũquid repetet quasi sit fauorabilis exceptio? Vr̃ ꝙ sic, vt in Velleiano, vt ff. de condict. indeb. l. qui exceptionem. & ff. eo. l. si contendat. Sed Ꝯdico: quia nõ inuenio quòd sit sic fauorabilis. & quia suum recipit, vt ff. de condict. indeb. l. repetitio.

Exceptio epistolæ Hadriani est anomala.

a) Tu dic quòd etiã usque ad sentẽtiam potest opponi, ut no. glo. in l. fideiussor. C. eo. an autem post sentẽtiam, uide Ang. hic.

partes [2] petere. Ideoq; si quis ex fideiussoribus eo tpe soluendo nõ sit, hoc cęteros onerat. [b] Sed si ab uno fideiussore creditor totum consecutus fuerit, huius solius detrimentum erit, si is [c] pro quo fideiussit, soluendo non sit: & sibi imputare debet, cũ poterit iuuari [d] ex epistola diui Hadriani, & desiderare vt pro parte in se detur actio.

Fideiussoria obligatio accessoria est principali: quo fit, ut maior principali esse nequeat: minor autem queat. Annota illud vulgatum. Quinquies stat, bis dat. 7 lit.° 12 p.s. quam bene limitat

Fideiussores ita obligari non possunt, vt plus debeant quàm debet is pro quo obligantur. [e] Nam eorum obligatio, accessio est principalis obligationis, nec plus [f] in accessione potest esse, quam in principali re. At ex diuerso, ut minus debeant, obligari possunt. Itaque si reus decem aureos promiserit, fideiussor in quinque rectè obligatur: contra [g] uerò obligari non potest.

b *Onerat.* argum. Ꝯ. ff. ad l. Rhod. de iactu. l. ij. §. si quis. Accursius. ADDITIO. Solut. ibi non erat fideiussor obligatus nisi pro sua parte.

c *Siis.* s. reus.

d *Iuuari.* facit ff. eo. l. vt fideiussor.

[*Fideiussores.*] CASVS. Quæsiui à Iustin. vtrum fideiussores ita pñt obligari, ꝙ plus debeant, q̃ debeat debitor principalis? Et rñ. Iust. ꝙ non, Obligatio enim fideiussoria accessoria est principali obligationi. Plus enim non debet esse in accessione, q̃ in principali obligatione, sed econuerso bene potest esse. Si enim principalis debitor obligetur in decẽ, bene potest fideiussor obligari in v. ꝙ fideiussor obligetẽ in xx. hoc esse non potest. In vers. Item si ille. casus est talis. Supra dixi ꝙ in maiori quantitate non potest teneri fideiussor, q̃ debitor principalis. Idem dico in tpe. non enim potest esse, quòd fideiussor teneatur purè qñ principalis debitor sub Ꝯdõne obligatur: quia sic in plus teneretur fideiussor, q̃ debitor principalis: quia plus intelligitur non solum in quantitate, sed etiam in tpe minus & plus intelligitur. econuerso autem non potest obligari purè. hoc dicit.

e *Obligantur.* Sed nunquid in idipsum in quo reus tenetur, saltẽ remanet obligatus, qñ in plus fideiussit? Quidam dñt ꝙ sic: ꝑ quibus est hoc generale, V tile per inutile non uitiatur, ut ff. e. l. si à reo. §. j. & C. de do. l. si quis argẽtum. §. sed in his omnibus. Nos Ꝯ. s. quòd in nihilo teneatur: & est pro nobis ff. e. l. Græcè. §. illud. ADDITIO. Collige ex gl. duas opiniones. Prima, quòd ubi fideiussor fideiubet in plus, q̃ reus principalis debet, obligatur pro occurrente quantitate, & pro hac sententia allegat primo. l. si à reo. ff. eo. l. hactenus. in fi. ff. de constit. pecu. l. rogatus. in fi. ff. man. allegatur vulgaris regula: Quia vtile per inutile uitiari non debet, regula iuris. vtile. lib. vj. Christoph.

f *Nec plus.* Ꝯ hanc regulam est ŝ. de rer. diui. §. si tñ rem alienam. Item ff. de Ꝯh. emp. l. si in emptione. in prin. ibi, nec refert. Item ff. de so. l. qui res. §. mihi decem. & §. qui stipulatur. & §. mihi Romæ. Sed his omnibus dat gñalem solutionem, vt sic exponas hanc literam, nõ plus esse potest in accessione &c. i. in accesso-

ria obligatione, ſm Ioã. Item Ꝯ. ff. de iud. leg non quemadmodum Sol. ibi non est plus: quia licet fideiubeat ante rem, non tñ plus tenetur. Item Ꝯ. ŝ. eo. j. ver. at nec. Sed ibi non est plus eo modo quo dr̃ plus. Dr̃ enim plus quatuor * modis, quorum nullus est ibi, ut ĵ. de act. §. plus autem. Accur. ADDITIO. Et est ratio: quia in dictis quatuor modis disparitas prouenit ex facto stipulatoris, ideo sibi imputet. Disparitas uero in efficacia, seu substantia obligationis ex iuris ordinatione prouenit, iõ sibi magis succurritur.

* An autẽ his quatuor modis cõtingat in amplius fideiussorem, atque reũ obligari, uide hic ꝑ Io. Plat.

Item si ille purè promiserit, fideiussor sub conditione promittere potest: contra uerò [h] non potest. Non solùm autem in quantitate, sed etiam in tempore minus, aut plus intelligiẽ. Plus est enim [i] statim aliquid dare, minus est post tempus dare.

Fideiussor soluens pro reo, habet cõtra eum mandati actionem. Aret, *adde* ſ 11. lit.° 12 p.s.

Si quid autem fideiussor pro reo soluerit, [k] eius recuperandi causa habet cum eo mandati iudicium. [l] Græcè [m] etiam fideiussor ita accipitur, τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω, λέγω, βέλῳ. siue βέλομαι. sed si & φημὶ dixerit: pro eo erit ac si dixerit λέγῳ.

Solennitas intrinseca interueniſſe ꝓsumitur, quando scripturæ uerba apta sunt illam cõprehendere.

In stipulationibus fideiussorũ sciẽdum est hoc gñaliter accipi: 30 vt quodcunq; scriptum sit quasi actum, uideatur etiam actum. [n] Ideoq; constat, si qs scripserit se

h *Contra verò.* Si reus sub conditione promittat, & fideiussor pure. Accc.

i *Plus est enim.* ꝙ Facit ad hoc. ff. de verb. signi. l. si cui. §. fi. & ĵ. de ac. §. plus aũt. & ff. de solut. l. solidum. & ff. sol. matri. l. si ꝓstante §. quotiens. Accc.

Si quid.] CASVS. Supra dictum est, quòd inter fideiussorẽ, & creditorẽ est obligatio verborum, sed quæ est obligatio inter fideiussorẽ, & principalem reũ? Et rñdet Iustinianus, quòd si aliquid fideiussor pro reo soluerit, haber Ꝯ eũ actionem mandati, & ita quãquam verborũ obligatio, quæ est stricti iuris, sit inter fideiussorem & principalẽ debitorem, est obligatio mandati, quæ est bonæ fidei. Franc.

Fideiussori quatuor casibus agit antequam soluerit.

b) Intellige de arbitrio iudicis, secundum communem opi. & no. quia debuit stetisse in obligatione, nec sufficeret, quòd stetisset in promissione tantum, uel fideiussione. Et alio casu adde ad illam glo. ut per Ange. hic.

30. ad. §. si. uide gomez. Tom. 2. c. 11. nº 17

k *Soluerit.* siue per iudicem, siue non, vt ff. mã. l. idemque. §. fideiussores. Sed ẽt in casibus quatuor, antequam soluat, agit mandati, ut si hoc dictum sit, ut ad tempus teneat: item si fuerit condemnatus, item si cœpit bona sua dissipare reus, itẽ si diu stetit fideiussor in obligatione, ut C. mand. l. si ꝓ ea. & ff. man. l. Lucius. [b] aliàs non agit antẽq̃ soluat, sed soluere debet, vt ff. de cond. indeb. l. indebitum. Sed ẽt in his casib. nullo mõ agit, ut si pro inuito, aut donãdi animo, aut in rẽ suam fideiussit, vt ff. man. l. si remunerandi. §. si passus. & l. si pro te ꝑsente. Item si hoc actum sit, ut non agam, ut ff. mand. l. si remunerandi. §. Marcellus. Item si mandatum nõ sit obligatorium, vt ĵ. mand. §. illud. Item & si fideiussor non opposuit exceptionem, quam debuit opponere, ut ff. mand. l. si fideiussor. Acc.

a) Not. secundum Ange. hic, quòd falsitas instrumenti, itẽ solennitas uel error scribentis possunt ꝓbari per testes. Item in simulatione, dũmodo cõtractus fuerit sine scriptis celebratꝰ fuerit, aliàs si in scriptis sit celebratur: non reprobatur nisi ꝓ contrariã scripturã. De qua mate. ia uide sup. tit. 1. §. i. e uerborũ. Ang.

l *Mandati iudicium.* i. actionem, si interceſſit mãdatum, vel ẽt eo præsente fideiussisset, ut ff. mand. l. qui fide. & l. ex mandato.

m *Græce.* Facit ff. e. l. Græcæ. j. rñ. & ĵ. qui. mo. toll. obl. §. j. vers. sed & Græcæ. & ŝ. de ver. obli. §. vtrum aũt. Accur. ADDITIO. Græcũ qđ in tex. hr̃, sic exponit. ti emi pisti keleuo &c. ti, emi, mea: pisti. fide: keleuo, iubeo: lego, dico. Quid aũt hic sigñet iubeo, nemo vel paulo humanior ignorat, deinde sequit thelo. i. uolo, siue boulomai. i. cũ destinatione quadã animi volo sed & si dixerit phemi. i. aio, ꝓmitto, ꝑ eo erit ac si dixerit lego. i. dico.

[*In stipulationibus fideiußorum.*] CASVS. Stipulatio autem fideiuss. potest esse cauta, & non cauta. si autem cauta non sit, ut si instrm̃ dicat, quòd ipse promiserit creditori interroganti, nihilominus omnia præsumuntur solẽniter acta, quasi interrogatio promissionem præcessisset, hoc dicit usque ad finem. Frãc.

n *Etiam actum.* quasi dicat, si ita dicit scriptura, ac si vere ita fuisset factum, quod fortè fuit, uel non fuit actum, certè præsumitur pro scriptura, ut sic uideatur actum, & hæc scriptura priuata, dicit enim, si quis se &c. & ex causa, unde incontinẽti præiudicat, nisi Ꝯ probetur, vt ff. de non nu. pecu. l. gñaliter. Et facit ad hunc §. ff. de uerb. obl. l. sciendum. & C. de Ꝯh. & cõmitt. stip. l. j. & ŝ. tit. j. §. si scriptum. In scriptura autem publica constat ei standum multo magis, nisi contra probetur, ut C. de probat. l. cum precibus. & in auth. de fi. instr. §. si uero moriãtur. in prin. §. col. vj. a Item nota hic præsumi omnia solẽniter acta, quod probant supradictæ leges. Accur.

Solen-

a *Solenniter.* i.etiam interrogationem factam fuisse, quam necesse est præcedere,vt ſ.de verb.oblig.in prin.& C.de ꝙhen.& committ.ſtipul l.j.

b *Acta.*ſed ꝙ.ff.de Publ.in rem actio.l.quæcunque. §.fi. Sol.ibi ſunt extrinſecæ ſolennitates de tutore & iudice,qui dēt adeſſe cum pupillus vendit.

At hic actus promiſſionis nullus eſt ſine actu interrogationis. Vnde ex quo dixi,fideiubeo, vel ꝓmitto,intelligit interrogatio fcā esse quasi pars ꝓmiſſionis,& ſic ñ eſt extrinſeca ſolēnitas,cū ſit pars ſtipłonis.

† Sic etiā præſumitur pro ſententia iudicis, ꝙ ſit ſolenniter lata: vide tamē de hoc in capi.quoniam contra.in glo. ſi.extra de probat. & in c.ſicut nobis. in gloſ.ſuper uerbo, ex primatur. poſt med. extra de reiudi.

DE LITERARVM obligationibus.

Iſta rubr. continuatur ad præcedentia. Quia ſupra viſum eſt de obligationibus quæ contrahuntur re & verbis: ideo nunc ponit de his quæ contrahuntur literis. Aret.

Sic. C.de non num. pecu.

De literarum.] obligationibus nullo in loco fit mentio in Pā dectis,ſed de aliis tribus duntaxat.l.Græcè.§.j.ff.de fideiuſſ. l.j. de nouat.l.j.§.j.l.obligamur de oblig.& act.fuit enim olim per petua exceptio nō numeratæ pecuniæ, nulla igitur literarum obligatio.imp.eam exceptionem temporatiam fecerunt, atque ita induxerant obligationem literarum.Cuiac.

Olim ſcriptura.] Totus iſte tit.diuiditur in duas partes. Primò ponit qualiter olim ſcriptura obligabat,& eius correctionem,& nouum ſtatutum.Secundo ponit intra qnantū tempus olim & hodie poteſt opponi exceptio non nnmeratæ pecuniæ. Secunda ibi,Multum. CASVS. Qnæſiui à dño Iuſt. quid eſſet obligatio literarum Et rñ.dicens,quòd oblig.literarum eſt illa,quæ neque conſtat re,neque uerbo, neque cōſenſu: ſed literis ſiue ſcriptura, Iſta obligatio literarū fiebat olim cum quadam ſolennitate,quā hodie nō habemus. Obligatio tñ iſta inefficax eſt, quamdiu ei poteſt opponi exceptio non numerate pecuniæ. ſ.olim vſq; ad quinquennium, ſed hodie intra bienniū. Ex iſta aūt obligatione naſcit actio, quæ vocat condictio ex lege. ſ. tunc qñ non habet locum exceptio uon num.pec.cum non ſit verborum obligatio.ſi.n.eſſet ꝙ verborū oblig.non haberet locum tit.iſte, ſed ad præcedentes tit. eſſet recurrēdum. Ad intellectum tamen tam tex.quam gl.iſtius §. ſciendum eſt, quòd ſi aliquis confiteatur in iudicio ſe debere aliquid alicui, tunc valet iſta confeſſio, ēt ſi ſine cā confiteat, cū auctoritas iudicis, ſiue iudicij vicē cauſæ ſuppleat, vt ff.de interr.acti.l.i.& iij. ſi autē extra iudiciū facta ſit ꝙfeſſio, aut eſt facta ſine cā,& tunc non valet,aut cum cā, & tunc diſtingue, quia aut apponit cā mutui,& tunc in odiū fœneratorum poterit opponi excep.non num.pec.intra bienniū, & compellet fœnerator probare pecuniā ſe numeraſſe. Aut opponit cā dotis.& tunc intra mēſem,vel annū poterit opponi except. non nume.dotis.Si aūt ex alia cā confiteatur ſe debere,veluti cauſa emp.ſit r incontinenti p̄ſumitur cā vera, & ſic confitenti p̄iudicat.Item q̄ritur,cum quis ꝙfitet in ſcriptura ſe debere quare nō ſtatur ſcripturæ p̄cisè, ſed poteſt opponi ꝙ eum except. non num.pec. Dicas ꝙ multum refert, vtrum in ſcriptura iſta contineat ſic. Noueritis M.in noſtra p̄ntia conſtitutum cōfeſſum fuiſſe ſe debere tali cā mutui.c.Hæc.n.ſcriptura non dicit pe.ſibi nu. fuiſſe,ſed ꝙfeſſum fuiſſe ſe debere tali,quod forſan ſpe futuræ numerationis ſecit,quæ forſan non fuit ſubſecuta & ꝓpea ꝙ talem ſcripturam bene pōt opponi except.non nume.pec. nec ſequitur quòd de neceſſitate tali ſtetur ſcripturæ, ut poteſt ſubtiliter indagāti liquere. Si autem ita contineatur in ſcriptura,Noueritis quòd talis in præſentia noſtra conſtitutus numerauit,uel numerari fecit tali c.hic fit mētio p̄cisè in ſcriptura:de numeratione facta.ideo ſctipturæ ſtare oportet, quia non poteſt hmōi literis excep.non num.pec.opponi.Itē ſcire debes, ꝙ ꝓp tres gradus exiſtentes in ſcriptura. ſ.ſctipturæ,ſtipulationis,& iuī:dicunt qnidam,quòd tres ſunt except. rñdentes iſtis iij gradibus.Aut enim confitetur quis ſe debere aliquid in ſola ſcriptura], ſ.ſine ſtipulatione & iuī o : & ꝙ iſtam ſcripturam habet locum excep.non num.pec.aut in ſcriptura in qua continetur ſtipulatio, & ꝙ iſtam opponitur except.in factum. Aut in ſcriptura in qua continetur iuīm, & ꝙ iſtam opponitur exceptio doli. Alij dicunt, quòd exceptio non numeratæ pecuniæ non eſt exceptio ſpecialis,ſed generalis cum qua coucurrit excep.doli ſpecialis.ſed quia exceptio doli non habet locum ꝙ patrem, vel patronum:ideo adinuenta fuit exceptio in factum,quæ poterit opponi ꝙ ſcripturas in tali caſu.

fideiuſſiſſe: videri omnia ſolenniter [a] acta [b] †.

TITVLVS XXII. DE LITERARVM obligationibus. †

Qui ſe mutuum accepiſſe numerationis futuræ ſpe, in ſcriptis confeſſus fuerit, ni intra biennij ſpatium non numeratæ pecuniæ exceptionem obiecerit, poſtea literis effectualiter obligatur.

Multi autem dicunt, quòd ſi debitor ante biennium exce. nōnum.pec.opponat,& artet creditorem ad probandum pecuniam fuiſſe numeratam, poſt biennium ēt poterit ipſam opponere,ſed non cum tanto effectu:quia tunc neceſſe habebit probare pecuniam non fuiſſe numeratam.h.d.Fran.

Olim ſcriptura [c] fiebat obligatio, quæ nominibus fieri dicebatur: quæ noīa hodie non ſunt in vſu. Planè [d] ſi quis [e] debere [f] ſe ſcripſerit, [g] quod ſibi numeratū nō eſt: [h] de pecunia minimè numerata poſt multū [i] tpis exceptionem [k] opponere non poteſt. hoc enim ſæpiſſime cōſtitutum eſt. [l] Sic fit ut & hodie [m] dum queri non poteſt, [n] ſcriptura [o] facere fidem.Fallit quando hæc ſcriptura aliquid continet cō tra ſcribentem, quia non eſt ueriſimile aliquem ſcribere contra ſe quod ueritati non innitatur,arg.l.exemplo. cum ibi no. C.de probat.Fallit ſecundo ſi talis ſcriptura priuata habet ſub ſcriptionem trium teſtium fide dignorum. authē.ſi quis uult cautè deponere.C.qui pot.in pign.hab.Chriſtoph.

f *Debere.*ſ.ex cauſa mutui,& ſine ſtipulatione.hæc enim verba non ſunt apta ad ſtipulationem,vt ſ.de verb.obli.§.j. Si autem ſine cauſa,non præiudicat,vt ff.de probat. l.cum de indebito. in fi.Quid ſi ſtipulatio interuenit. Reſpon.& tunc habet locū effectus huius ti.nam exceptionem in factum poteſt opponere,vt C.eo.de non uu.pec.l.cum vltra.& hoc ſi ſpe futuræ numerationis:aliàs ſi tanq̄ iam eſſet debitū,cum nō eſſet, ſciēter confitetur,vī donare aliàs i.ſi non vult donare: ſed ꝙ credit ſe ei debere,non valet ſtipulatio:quia obiicitur exceptio,vt ff. de reg.iu.l.cuius.& ff.de exce.do.l.ij.§.ij.Et no.cautè hic,quòd per uerba præſentis tēporis fit hæc obli.vt per hæc,Scribo me debere:vel,Confiteor me debere,vt hic dī:& ſic eſt ꝙ opin.noſtram, qua dicimus obligationem literarū debere fieri ꝓ verba futuri tpis tñ,ut C.de poſtu.l.ſi ſub ſpecie.vt,Scribo me daturū tibi.x.ex cauſa mutui.ad inſtar ſtipulationis quæ per verba futuri tpis tñ fit:vt ff.de verb.oblig.l.ſtipulationum.j. §.ſtipulatio. Sed certe nec hic dico, quòd per hæc verba naſcātur nunc & vt nunc,ſed quaſi ēt prius nata ſit,ſi confiteor per verba pñtis,uel præteriti tpis.& ſa.C.de epiſ.aud. l.ſi præſens. & C. de non nu.pecu.l.in ꝙctibus.in prin. Vel apertius,non faciunt hæc uerba ut obliget,ſed ut obligatus præſumar,licet habeā * exceptionem. Vel verius,licet apponam uerba pñtis, uel præteriti temporis,tñ ſemper intelliguntur futura. Quid.n.,pdeſt dicere.Confiteor me accepiſſe x.vel debere x.ex cā mutui, & hoc ſcribam,niſi intelligatur,& ideo reddam? Item quid ſi dicam: Recepi ab illo x. ex cauſa mutui,& hoc ſcribam? Reſpō. quidam non teneri,propter ſupradictam rationem: quia per uerba futurl temporis debet fieri. Sed certè ſatis puto, quòd præſumat obligatus,ſicut & cum ſcribo me debere,ut hic.nec enim verbis,immo rebus legem imponimus, vt C.comm.de leg.l.ij.Vel dic quòd ibi intelligitur futurum,ut prædixi.

Stipulatio tātum fit per uerba futuri tēporis.

* Hæc gl. Por. non placet tu hic eum uideto.

Obligatio fit tātum per uerba futuri tēporis.

Lex eſt imponenda rebus.

g *Scripſerit.*i.ſcriptura confeſſus fuerit.

h *Numeratum non eſt.* alias.n.ſi numeratū eſſet, non literis, ſed re obligatus eſſet:ut ſ.quibus.mod. re contrahitur oblig.j. rñ.

i *Multum.*hoc exponitur.j.proxi.

k *Exceptionem.*ſ.non nume.pecuniæ: quæ poteſt proponi ſiue petat actor,ſiue non:* ut arg.C.eo.de non nume.pecu.l.ſi quaſi.& in ſcriptis ſecundum quoſdam:vt in auth.de tem.non ſol. pe.ſuper dote. §.j. col. vij. Vel forte illud ſpeciale in dotę. Primum tamē ſecundum Ioannem verius eſt. Acc. ADDITIO. Et hoc uerum,ibi non prouocatus oppoſuit. Et eſt ratio, quia tunc obtinet vicem actoris,alias ſecus.Angel.

* Et hoc in his quę nnmero pondere &c.cōſtāt. At in his quæ non numero, ac ponderę cōſtāt, habet locum exceptio non habita rei, in qua excipiens debet probare ſecundum Por. hic.

l *Conſtitutum eſt.*à multis Imperatoribus,q fecerūt leges tales.C. eo.per totū uſq; ad l generaliter.nam poſtea.Iuſtin. ſunt.

m *Hodie.*ſic loqtur quaſi ſupradicta loqnantur ante tēpora Iuſtin. & nunc ſubiicit ꝙ hodie ſit idem. Vel dicit hodie,i. poſtquam cucurrit hoc tempus,ſ.quinquenniū olim,hodie bieniū.ut j.proxi.& ſecundum hoc non debet eſſe & in tex. Acc.

n *Dum querī non poteſt.*dum querimoniam proponere non pōt de excep.non nume.pecuniæ,quā ex quo cucurrit tēpus obligabitur per ſcripturā ad dandam pecuniam non muneratam.

o *Scriptura* i.per ſcripturā.Sed certe uidetur neminem ſcriptura uel literis obligari, ſed intellectu qui. ex literis percipitur &

uer-

& uerbis.ff.de act.& obli.l.non figura.quòd quidã concedũt. Sed certe vtrunq; facit ad obligationem, & ipſa figura literarum,& ꝙſenſus quem exprimunt,& ꝙ d.l.dr̃ non figura.ſ.ſola. Item nunquid & per contrariam ſcripturam obligatio ciuilis nata poterit tolli,ut ſi creditor ſic ſcribat, Confiteor me non numeraſſe,vel re cõfeſſum nõ fuiſſe,uel illum ſoluiſſe? Rñ.ſic,ut ff.de reg.iur.l.nihil tam naturale eſt.Accurſ.

Literarũ obligatio tolli põt per cõtrariam ſcripturam.

obligetur: [a] & ex ea naſcaẽ condictio, [b] ceſſante ſcilicet uerborum obligatione. [c] Multum [d] autem tempus in hac exceptione antea quidam ex principalibus conſtitutionibus [e] vſque ad quinquenniũ procedebat: ſed ne creditores [f] diutius poſſint ſuis pecunijs [g] forſitan defauda ri, per conſtitutionem [h] noſtrã tempus coartatum eſt, ut ultra biennij metas [i] huiuſmodi exce B ptio minimè [k] extendatur. [18 u° ips.]

præſtari oportet:in ſtipulationibus uero ea ſola quę ex conuentione partium expreſſim ſtipulationi adiecta ſunt.

TITVLVS XXIIII.
DE OBLIGATIONIBVS ex conſenſu.

Annota.In contractibus,quæ conſenſu perficiũtur, ea omnia venire quæ ex bono & æquo præiudicat ſibi,nec poteſt ꝙ probari,niſi per aliam ſcripturam ut C de non nu.pec.l.gñaliter.Item hoc in debitore cõfitente. A ſed in creditore confitente ſibi ſolutum.xxx. dies ſtatuuntur, niſi in caſibus ubi incontinenti præiudicatur,ut C.de non nu. pec.l.in contractibus.§.ſuper certis.& §.ſed quoniam.

Exceptio nõ numeratæ pecuniæ etiam poſt biennium põt opponi.

Iuramentũ eſt ſpecies probationis.

Conſonſu [l] fiunt obligationes in emptionibus, [m] venditionibus, locationibus, [n] cõductionibus, ſocietatibus, [o] mãdatis. [p] Ideo autem iſtis modis obligatio dicitur conſenſu contrahi, quia neque ſcriptura, [q] neque præſentia omnimodo opus eſt. at nec dari quicquam neceſſe eſt ut ſubſtãtiam capiat obligatio: ſed ſufficit eos qui negotia gerunt, conſentire. vnde inter abſentes quoq; talia negotia contrahuntur,veluti per epiſtolã, [r] ne,conductione,ſocietate,& mandato. Sed quæſiui iterum: Dñe,quare dr̃ his quatuor modis ꝟhi obligatio ꝙſenſu? Quia ad hoc quòd iſtis quatuor modis ꝟhatur obligatio, nõ eſt neceſſe quòd partes ſint præſentes,neque quòd interueniat ſcriptura,neque etiam aliquid dari:ſed ſufficit quòd ꝟhenres cõſentiant.unde iſti cõtractus etiam inter abſentes ꝟhi poſſunt, uel per epiſtolam,aut per nuncium.h.d.Franc.de Are.

DE OBLIGATIONIBVS ex conſenſu.

Continuatio.

Supradictum eſt de obligationibus quæ verbis, & literis contrahuntur:verum quia ſunt aliæ quæ conſenſu contrahuntur,ideo de his ſubdit. Chriſt.Por.

Diuiſio.

Conſenſu.] Totus iſte ti. diuiditur in tres ptes.Primò ponitquot caſibus quis obligetur ex conſenſu ſolo.Secũdò, quarein his magis conſenſu ſolo,q̃ in aliis obligatio ꝟhitr̃. Tertiò ponit effectum huius obligationis,ponendo dr̃iam inter hunc ꝟctũ & ſtipulationẽ. Secũda ibi,Ideo autem. Tertia ibi,Item in his.

Quæſiui à Iuſtin. Dñe, in quibus exemplis eſt hoc,quòd obligatio ſolo conſenſu ꝟhitur? Et reſpõ.quòd in emptione,venditione,locatio

l *Conſenſu.*ſic.ff.de act.& obli.l.conſenſu.quæ eſt l.ij.Accur.

m *In emptionibus.*ut ff.de ꝟhen.emp.l.j.§.fi.& j̃.tit.j.in prin.

n *Locationibus.*ut j̃.tit.ij.in prin.Accur.

o *Societatibus.*ut j̃.pro ſoc.in prin.Sed contra.ff.pro ſoc.l.3.j.reſpon.Sed certe ibi non negatur quin conſenſu cõtrahatur ſocietas,unde non eſt contra.

p *Mandatis.*ſed nonne in ſtipulatione conſenſus debet interuenire,ut ſupra de uerbor.oblig.§.j.uerſicu.ſed hæc.& ff.de pact. l.j.§.penult. Reſpon ibi expreſſis uerbis debet eſſe conſenſus, ut ff.de uerb.oblig.l.j.j.reſpon.hic autem etiam ſine uerbis, & inter abſentes,ut j̃.prox.ibi,inter præſentes tm̃.& ſup.de inut. ſtipul.§.item uerborum.

q *Neque ſcriptura.*hic cauteno.dr̃iam quam facit inter hunc ti. & ſuperiores. Nam quòd dicit,neq; ſcripturam,in hoc diſcrepat ab obligatione literarum,ut ſ.tit.j. a Item in eo quod dicit neque præſentia, dicit propter uerborum obligationem,quę inter præſentes fit,vt ſ.de inut.ſtipul.§.item inutilis.Item in eo quod dicit non eſſe neceſſe quid dari: ideo dicit, ut diſcrepet ab illa quæ fit re.ut ſup.quib.mod.re contrahi.obl.per totum.

Addition. Tu potes dicere ſm Io.Fab.quòd immo etiam iſtis tex. dicit ad dr̃iam contractus innominati, qui rei interuentu contrahitur,ut l.ex placito.C.de rer.perm ut.Ang.

r *Per epiſtolam.*ut ff.de rei uind.l.quædam mulier.ad fi.tit. Acc.

Item in his contractibus.] Casvs. Ad intellectum iſtius §.ſcite debes,quòd ſtipulatio dr̃ ſtricti iuris.Sed quæritr̃,qñ ꝟctus dr̃ ſtricti iuris? Ad hoc dico generaliter, ꝙ quotienſcunque in ꝟctu nihil uenit niſi quod inter partes expreſsè conuenit: tunc ille ꝟctus dr̃ ſtricti iuris. unde reſcripta demandata iudicibus dñr tota die eſſe ſtricti iuris: eo quòd in eis nihil uenit.niſi ea de q̃bus in eis cautum eſt.& arbitrium dr̃ etiam ſtricti iuris, eo ꝙ in arbitrio nihil uenit præter uerba expreſſa in conuentione, ſiue in compromiſſione. Hoc prænotato:po.ca,in iſto §.ſic. Dixi Iuſtin.Dñe,uidi ſ.dr̃iam generalem inter hunc titu.& ſpecies ſuperiores ꝟhendi.ſ.inter obligationem quæ fit re,& obligationem uerborum,& obligationes literarum.ſed domine. pro Deo detis aliam dr̃iam inter obligationem quæ fit ex cõſenſu,& obligationem uerborum.Et reſpon.dicens:Frater,ecce etiam aliam dr̃iam: In obligatione enim quæ fit ex conſenſu,obligatur hinc & inde alter alteri in his etiam quæ nõ ſunt dicta in couuentione, ſi ex bono & æquo ea præſtari oporteat. In ſtipulatione autem uerborũ nihil uenit ultra id quod inter partes conuenit.h.d uſque ad fin.tit.Franc.de Are.

Item

Cõ cor. cum hoc text.glo.j. ante med. ibi, & hoc eſt uerum in c.ult.extra de ſolut.

Multum quinquẽnium, & diu decennium cõprehẽdit.

* Dic ꝙ multum, aut modicum iudicatur ſecundum materiam ſubiectã: uel hoc moderatur arbitrio iudicis. Aegid. Ieru.

a) Dic certe idẽ videtur poſſe dici in omnib. pactis quib. contrahitur obligatio ex conſenſu,ut ff.de ſolut. l. in his.§. imperator.& tamen regulariter nõ requiritr̃ ſcriptura niſi tantũ in quatuor caſibus hic deſcriptis,vt l pactũ qđ bona fide. C.de pact. & ſic uidetur quòd iſte tex. ſit defectiu', dic ſecundum Ioã. Fab, quòd hic contrahuntur obligationes efficaces,ibi nõ, unde hic de obligationibus, efficacib. loqui intẽdit. Angel.

a *Item in his.* fuit superior dria ad tria gña obligatonũ: hicl aũt sit dria ad stipulationem, vel verborum obligationem. Acc.
b *Contractibus.* qui fiunt consensu.
c *Oportet.* q.d. hincinde ꝯhitur obligatio etiam in his quę non sunt dicta. nã veniunt vsuræ post moram: vt ff. de actio. empti. l. Iulianus. §. ex vendito.
Idem est & in omnibus bonę fidei iudiciis, licet nõ ex ꝯctu, sed quasi na scãtur: vt j. de actio. §. in bonæ fidei. Accurs.
d *Alius stipuletur.* q.d. necesse est quòd oĩa deducantur in stipulationẽ. nam aliàs nihil venit in talem obligationem.* vt ff. de neg. gest. l. si pupilli. in fi. & l. quia tantũ dem. Accurs.

DE EMPTIONE, & venditione.

Supra dictum est de obligationibus quæ consensu contrahuntur. Verum quia illæ cõsistunt aut in emptionibus, & venditionibus, aut locationibus, & conductionibus, vel societatibus, uel mandatis, ut supra tit. 1. in prin. ideo de his tractaturus incipit de emptione & venditione. Christ. Por.

Emptio. Totus iste titulus diuiditur in que partes. Primo, quã do emptio, & venditio ꝯhatur, & qñ ab ea possit recedi. Secundò, qđ pretium debet interuenire. Tertiò, qñ emptio est perfecta, ad quem spectat periculum rei venditæ. Quartò, an sub conditione possit emptio celebrari. Quintò, quibus casibus emptio esse non possit. Secunda ibi, Pretium autem. Tertia ibi, Cum autem. Quarta ibi, Emptio tam sub conditione. Quinta ibi, loca sacra. CASVS. Quæsiui à Iustiniano, qualiter contrahat emptio & uenditio? Et respondet dicens, quòd emptio, & venditio contrahitur solo consensu, q̃ cito fuerit de pretio conuentum: licet nõ fuerit arrha data, neque pretium, neque aliquid loco pretij, & hæc obtinent ex natura emptionis & venditionis quæ fiunt sine scriptura. In huiusmodi enim emptionibus & uenditionibus nihil à nobis innouatum est. Franc.

e *Contrahitur.* hic no. tribus modis perfici emptionẽ. Vno modo scilicet ex quo non possunt discedere contrahentes, vt C. de actio. & oblig. l. sicut ab initio. fm quem modum etiam cõditionalis emptio est pertecta. Secundo modo, qñ est pura, & tunc incipit periculum rei ad emptorem pertinere, vt ff. de peri. & commo. rei uend. l. necessario. in prin. & ita contrahitur hic, siue perficitur. Tertio, quando res traditur, dicitur plus perfici adhuc, siue impleri: vt ff. de act. emp. l. si quis rem alienã.

ADDITIO Et istam inducit Io. Fab. ad decisionem quæstionis, an & quando ex consuetudine domino, vel proximo per rei vindic. ius aliquod quæsitum esse censeatur. Ang.

f *Simul atque.* i. statim postquam, ut s. de rer. diuis. §. ferè. Accurs.
g *Numeratum.* nec aliquid datum loco pretij, ut supra titu. j. in princip.
h *Arrhæ.* vt ff. de contrahen. empt. l. quod sæpe. in princ.
i *Emptionis & venditionis contractæ.* non autem est de substantia contractus.
k *Sine scriptura.* i. sine solennitate scripturæ.
l *Venditionibus.* s. quæ fiunt sine scriptura.

[*In his autem.*] CASVS. Dñe, supradictũ est, quòd si fiat emptio & uenditio sine scriptis, solo consensu perficitur. sed quid erit de emptio. & vendit. quæ scriptura conficitur? Et respond. dicens quòd aliter nõ ualet talis emptio & uenditio, nec est perfecta, nisi instra ab omni uituperio munda, manu alterius cõtrahentium fuerint conscripta, vel si ab aliis sint scripta, oportet quòd illa à contrahentibus sint subscripta: & si fiant per tabellio nem, oportet quòd illa scripta sint à partibus subscripta & approbata, ut accipiant complementum. Donec enim aliquid deest hmõi scripturæ, pœnitentiæ locus est tam emptori, quàm venditori sine aliqua pœna. & hoc verum est si non fuerit arrha data, siue in scriptis, siue sine scriptis celebrata fuerit emptio: quia tunc emptor à cõtractu recedere potest: perdit tamen arrhas quas dedit, Si autem venditor qui arrhas recepit, à contractu recedere uelit, poterit: sed restituet arrhas duplicatas ipsi emptori, etiam si super arrhis nihil inter ꝯhentes actum fuerit. h. d. Quæri potest hic. si tabellio scripturam suam super contractu emptio. & vendit. fecerit, & eam per annum, vel biennium tenuerit: vtrum sit ꝯhentibus locus pœnitentiæ? & potest rñderi quòd non: nisi ꝯctus in scriptis celebretur, sine scriptura sic. Sed vlteri quæri potest. quis contractus in scriptis celebrari potest? Et respon. quòd super hoc diuersæ sunt opin. Mar. enim dicit, quòd ꝯctus tunc dr in scriptis celebrari, qñ ita ꝙuenit inter partes, quòd nõ valeat cõtractus nisi inde fiat scriptura. sed hoc nõ inuenitur in lege cautũ. Dominus autem Gul. dicit quòd cõtractus dicitur fieri in scriptis, quando super ꝯctu illo debeat fieri scriptura, ut C. de fide instrum. l. cõtractus. Sine scriptis autem appellat contractus super quibus nõ conuenit ut fieret scriptura, uel si fiat scriptura, tamen nõ fit ut per scripturam contractus melius ualeat, sed solummodo ad memoriam. Scire autẽ debes ad dilucidiorem huius materiæ intellectum, quòd in Italia talis est consuetudo, quòd primò fit imbreuiatura, quãdo super aliquo cõtractu à tabellione publico debet confici scriptura, & fit munda, qđ nihil aliud est, uisi noua scriptura principalis, quæ debet esse nõ cancellata, non vitiata, nec in aliqua sui parte abolita, sed ab omni uituperatione munda, & postea uocantur partes, & legitur istud mundum coram partibus, & si consentiãt partes, tunc dr scriptura à partibus absoluta. Cũ autem à tabellione fiunt subscriptiones, tunc est super scriptura completa. Et ista consuetudo, dixit dominus Iacobus Baldus, ab isto §. est deriuata: illa autem ab isto §. hoc enim subsecuto siue in scriptis, siue sine scriptis &c. sic intellige. vtrunq; §. quantum ad pœnam arrharum. Idem est siue in scriptis, siue in non scriptis fuerit uenditio celebrata: sed nõ intellige quo ad pœnitẽtiam, vnde referas hoc quod dicit, solummodo ad pœnam arrharum, & concordabit scriptura. Nam tunc quando contractus in scriptis celebratus est, & completus: si uelit emptor, vel venditor à contractu recedere, sustinebit pœnam arrharum, sed non solam. Si autem non fuerit contractus scriptura completus: volens recedere à contractu, solam pœnam arrharum sustinebit. Not. quòd solo consensu emptionis, & uenditionis perficitur. Item no. quòd arrha non est de substãtia contractus. Item no. puniri in arrhis illum contrahentem quem pœnitet. Franc. de Aret.

m *Scriptura conficiuntur.* patet hic qꝺ alia est emptio, siue vẽditio in inscriptis, alia sine scriptis. In scriptis dr, qñ hoc agunt ꝯhentes, ut non aliter ualeat contractus nisi fiat scriptura fm quosdam, quod non uidemus in vsu. Alij dũt, ut P. quod sufficit qꝺ ꝯhentes, uel aliquis eorum dicat in principio cõtractus quod inde scriptura fiat: licet non dicat quòd aliter non ualeat nisi fiat: & hoc approbat, vt C. de fi. instru. l. contractus. ibi, illos tamen quos in scripturis fieri cõuenit &c. Si autem simpliciter fiat contractus, sed postea ad probationem fiat scriptura: ualet quod actum est, & etiam ualuisset sine ea, ut ff. de pignor. l. contrahitur. Et eodem modo dico esse intelligendum ubicũque dr lege contractum aliquem in scriptis fieri, uel distractũ, ut C. de testib. l. testium. & in auth de testib §. & licet. col. 7. Sed cum fiat in scriptis hmõi uenditio, & sine scriptura non ualeret, quare non dr obligatio literarum? Respon. quia aliud habet nomen; scilicet emptio: & uerum est hoc nomẽ. at in mutuo non est uerum mutuatum esse: tunc enim re esset obligatio contracta, ut sup. de lit. obli. §. planè.

n *Constituimus.* præteriti temporis est, & dic ut C. de fi. instrum. l. contractus.

o *Instrumenta.* quæ vulgo rogationes dicuntur secundum Ioã.

+ Ratio differẽtiæ est, quia stipul. partes sunt præsentes & imputatur eis si qꝺ omissum fuerit quid in rem eorũ sit. hæc autem obligatio fit etiam inter absentes, ió lex prouidet ipsis, ut ex bono, & æquo eis succurratur. Aegi. Peru.

† Titu de contrahẽ. emptio. & ven ff. cor respondet huic, & de peri, & cõ. rei ue.

* Nec aliquid extrinsecus subintelligitur. l. ita stipulatus §. Chryso gonus. l. in conuẽtionalib. & l. quicqd astringendæ. ff. de uerbo. oblig.

a *A contrahentibus.*emptore & uenditore,& talis ſubſcriptio fit & aliàs ubi contractus alius fit in ſcriptis,ut in auth.de fi. inſt. aliàs de inſtrumento.cautela & fi.d.§.ſi quis igitur.& §.ſed & ſi quis aut mutui.& §.ſeq.col.vj.

b *Ftunt.*ſ.hæc ĩſtr̃a.& ſubaudi,nõ aliter ualeãt,niſi & cõple.&c.

c *Completiones.*i.mundũ completum.

d *Acceperint.* ſ.ab eodẽ tabellione & à partib⁹: ut ſubiicit.

e *Abſoluta.*ut quia lecta fuerint partibus,& laudauerint. Vel dic abſoluta.i.ſubſcripta.

f *Sine pœna.*ſed qũo ſine pœna:cùm ſtatim in ar[illegible]his eum puniat? Rñ.ſi [illegible]pœna intereſſe,& iu[illegible]rrarãdi in litem.Nam hæc pœna eſſet quantũ ad ſoluentem, licet nõ quantum ad accipientem, ut ff.ſi quis ius di. non ob.l.j. §.fi. non aũt ab arrhis aliter liberaẽ, ut ſubiicit,ita tñ &c.Itẽ iſte talis non facit ⁊ legem.C.de actio.& obl. l.ſicut.cum hæc lex ſibi permittat. Et no.quòd huius legis ꝓmiſſio eſt cum aliqua pœna, arg. ⁊. in authẽ.conſtitutio quæ de dig.§.illud.colla.vj.Sed * ſi nõ eſt ſubſcriptus,& tñ res eſt tradita:an valeat trãſlatio? Quidam dñt quòd nõ, ut C.de ſuffrag. l.unica. Alij ⁊, ut C.ſi quis alteri,vel ſibi. l.multum intereſt.in fi.& in glo.fi.& ff.le do.l.& eleganter.in princ.Diſtingue aut per errorem,aut [illegible]cienter.

* Hoc reſiduum nõ eſt Accurſij. Aegid. Peru.

manu propria contrahentium, vel ab alio quidẽ ſcripta, à contrahentib. a autẽ ſubſcripta: & ſi per tabellionem fiunt, b niſi & completiones c acceperint, d & fuerint partib.abſoluta. e Do nec enim aliquid deeſt ex his,& pœnitentiæ locus eſt, & poteſt emptor vel uenditor ſine pœna f recedere ab emptione & uenditione. Ita tamen impune eis recedere concedimus, niſi iam arrharum nomine aliquid fuerit datum.Hoc enim ſubſecuto, ſiue in ſcriptis,ſiue ſine ſcriptis uenditio celebrata eſt:is qui recuſat adimplere contractum, ſi quidem eſt emptor, perdit qd dedit:ſi vero uenditor,duplum reſtituere compellitur, g licet nihil ſuper arrhis expreſſum ſit. h

Contractui emptionis certũ debet interuenire pretium: pretio autem in arbitriũ tertij collato,ſuſpenditur effectus emptionis,ut ſi tertius arbitreẽ, ualeat: eo non arbitrante non ualeat.

Pretium aũt cõſtitui oportet. Nã nulla emptio ſine pretio eſſe põt. i Sed & certũ k eſſe pretium l debet: alioqui ſi inter aliquos ita conuenerit,ut quãti Titius rẽ æſtimauerit,tanti ſit empta:inter ueteres ſatis abũdeq; hoc m dubitabatur,conſtaretne uenditio,an nõ. Sed nra deciſio n ita hoc cõſtituit,ut quotiẽs ſic cõpoſita ſit venditio, *Quanti ille æſtimauerit,* o ſub hac cõditione ſtaret contractus, ut ſiquidẽ ille qui nominatus eſt, p pretiũ definierit: q tunc oĩno ſecundum eius æſtimationem & pretium perſoluatur, r & res tradatur, s & uenditio ad effectum t perducatur: emptore quidem ex empto u actione,uenditore ex uẽdito agente. Sin autem ille qui nominatus eſt,uel noluerit,uel nõ potuerit pretium definire;tunc eq̃uum illũ pro tanto pro quanto Titius cõis amicus nr æſtimaret:qd erit in iſto caſu?Et dicit Imperator,quòd alibi ordinatum eſt, ꝙ ſi communis amicus nr definierit pretiũ, ualeat ⁊ctus.Si aũt ille qui noĩaẽ,noluerit uel nõ potuerit ptiũ definire,non ualet ⁊ctus.Idẽ ẽt intelligiẽ in locato & ⁊ducto.h.d.Fr.

i *Eſſe poteſt.*ut ff.eo.l.ij. & C.eo.l.ult.

k *Sed & certum.*No.duo & quòd pretium dẽt eſſe,& quòd certum.

l *Pretium.*repetit de pretio, quod debet interuenire: ut addat duo.ſ. ꝙ ſit certũ, item in pecunia numerata. Acc.

m *Hoc.*i.de hoc.

n *Deciſio.*ut C.de contrahen.empt.l.fi.

o *Æſtimauerit.*no.quòd caute ponit de tertia ꝑſona.Nam ſecus ſi in ⁊hentis arbitrium,ut dicemus j.eod.§.emptio.

p *Nominatus eſt.* quid ſi in innominatum contulimus, ut uendo pro quanto æſtimabiẽ? Reſpon.nõ ualet,inſtar locationis ſic factæ, ut ff. loca.l.ſi merces.in prin. niſi in uno caſu,qui eſt de pign.l.ſi fundus. §.fi. Accur. Additio. Sol. ex præcedentibus ⁊ctibus, quorum occaſione deuenitur ad uenditionẽ, poteſt ſuper declaratione pretij officiũ iudicis implorari, ut ibi.Secus ſi nullus ꝓceſſiſſet ⁊ct⁹, vt hic.An.

q *Definierit.*etiam inique:quia à perſona inſerta nõ receditur, ut ff.de uerb.oblig.l.ſi quis arbitratu.b & hoc uerum eſt,qñ id quod eſt de ſubſtantia ⁊ctus,apponiẽ: ſed ſecus ſi conferaẽ qd eſt de accidente ⁊ctus.nam tunc ad arbitrium boni uiri recurritur,ut ff.eo.de ⁊h.emp.l.hæc venditio.& ff.pro ſoc.l.ſi ita coita.& l.ſi ſocietatẽ.& ff.loca.l.ſi in lege.in prin.quæ omnes huic ſunt contrariæ.& hoc ſm Ioã. Sed ſm Azo. hoc redigitur ad arbitrium boni uiri, & ſic non contradicunt d.leges. Nec ob. d.l.ff.de uerb.oblig.l.ſi quis arbitratu.quia ibi non fuerat arbitratus,quo caſu concedo non recurri ad boni uiri arbitrium. Sed quando dr iniquè definiri? Reſpon.forte ultra dimidiam iuſti pretij,ut arg.C.de reſcind.uendit.l.ſi uoluntate.& l.ij. Vel (ut puto) iudicis officio expeditur,etiã ſi minor ſit deceptio, dummodo non minima,ut ff.de in integ.reſti.l.ſcio. Nam nõ tantum committitur ſibi in alienis,quantum ipſis dominis liceret,ut ff.ſolu.mat.l.etiam.§.j.& l.ſi conſtante. §.ſi maritus.

b) Hoc reprobant doct. quia quando non fuit arbitratꝰ: receditur ab eius ꝑſona etiã ſi de ſtãdo ſuæ ſentẽtiæ iuratũ fuerit. l. ſi libertus iurauerit.ff. de oper. li. & c.quintauallis. extra de iureiurã. Ange.

r *Perſoluatur.*ita quòd fiat accipientis? ut ff.de action.empt. l.ex empto.§.j.etiam uſuræ poſt morã,ut ff.de act.empt.l.Iulianus. §.ex uendito.

s *Tradatur.*caute dicit tradatur,& non detur.nam non tenetur facere accipientis,ſed de euictione ſe obligare,ut ff.de act.emptici.l.ex empto.in prin. Sed nunquid præciſè tenetur ad rem tradendam? M.dicit quòd ſic.& facit pro eo quod hic dr, omnino tradatur &c.ut ff.de rei uindica.l.qui reſtituere.& ſup.de donat.§.aliæ. Sed Bar.contra:dicit enim eum liberari præſtando intereſſe.& facit pro eo.ff.de actio.empt.l.j. j.reſpon.& l.ex empto.§.& ex empto.uerſi.idem Neratius ſcribit. & C.de act. empti.l. 4. Sed forte hic poſſet diſtingui, an uenditor habeat rem, & tunc ſententia M.tenet per ſuas leges, an non habeat rem: & tũc aut dolo,aut culpa deſiit eam habere,in fraudem puta emptoris:& tunc ſentẽtia B. tenet. Aut ſine dolo & culpa, & tunc non tenetur uẽditor, ut j.eo. §.cum autem. Eſſet enim ualde mirum (quod ait B.)ut ſic compellatur æſtimationem pro re recipere, ut ff.ſi cer.pet.l.ij.§.ij.& C.de fideicomm. lib.l.fi.Item ſic improbe pacta rumpere,cum prætor dicat,pacta ſeruabo,ut ff.de pac.l.iuris gentium.§.ait prætor.

Venditor an teneatur præciſè ad rem tradendã, uel ad intereſſe.

t *Ad effectum perducatur.*ſ.iam dicto modo.ſ.per traditionẽ rei, & pretij,ut j.quib.mod.toll.oblig.§.fi.

u *Ex empto.*not.quòd ex empto emptor, ex uendito uenditor agit,ut hic,& ff.de act.empt.l.ex empto. j.reſpon. & l.Iulianus. §.ex uendito.

Pro

a) Et ſic ad intereſſe agit̃ quatenus eſt ultra arrhas. quæ opin. uerior eſt ſecundum Ang.

* Et adde huiuſmodi contractũ arrharum eſſe contractũ per ſe, ab alio ramẽ pẽdere. ad quod uide Cy. in l.1. C. quãdo liceat ab emptione diſcedere.

Venditor utrum ultra arrharũ duplicium perditionem teneatur ad intereſſe

Venditor an teneatur præciſè ad rem tradendã, uel ad intereſſe.

hanc Martini opinionẽ communem dicit Gregorius in l.7to.5.p.5.glo.fin. & in l.7to.7.p.7.glo.fin.

cum vñ. ſedma. consonat l. 9to.5.p.5

a *Pro nihilo.* vt neč ad boni viri arbitriū recurrat, vt modo diximus, sed legatū nō: ideo nō est ꝓ nihilo sic relictū: vt C. cō. de leg. l. si duo b. §. sed & si qs. Sed ibi fauore vlt. volunt. ne pereat. ADDITIO. Hoc verū intellige cū distinctione, an fuit datū arbitriū ꝙdōnaliter, an non, iux. l. j. cū materia. ff. de leg. ij. Itē quo ad substātiam legati, nō quo ad pęnæ cōmissionem: vt l. multa. in prin. ff. de cōd. & dem. Ange.

b *Pretio statuto.* sine quo esse non potest uenditio: vt in princ. huius §.

c *Et in locationibus.* vt ff. locat. l. si merces. in prin.

[*Item pretium.*] CASVS. Supra dictū est, ꝙ duo requiruntur ad hoc ꝙ valeat emp. & ven. vcz, ꝙ pretiū ꝙstituat, & ꝙ certū ptiū: & adhuc tertiū ē necessariū, s. ꝙ sit in pe. nu. Sed nōne si dero tibi equum pro vino, & ita equum pro uino pmutauero: erit ne emptio & venditio? Et rñ. Imp. di. ꝙ super hoc apud antiquos q̄rebat: & Cassius & Sabinus docebant ꝙ sic. Dicebāt. n. quòd permutatio erat vetustissima species empti. & vē. & hoc ꝓbabāt argō Homeri, dicentis quòd aliqua pars exercitus Achiuorū vinū sibi emit permutatis quibusdam rebus ꝓ vino: & ita pmutatio dr̄ emptio sm Homerū. Sed diuersę scholę auctores aliud sentiebant. Dicebāt. n. aliud esse emp. aliud permu. qa in pmutatione non pōt patere q̄ res noīe ptij data est, & q̄ data non est. Quòd aūt vtraq; videatur vēdi, & loco ptij dari, hoc nulla rō permittit. Sed Proculus dicebat pmutationē esse speciem separatā ab emp. & vend. & eius snīa ualuit. Sed dñe, qd vr̄ uobis de snīa Cassiij & Sabini, q̄ nititur auctoritate philosophorū? Et rñ. quòd snīa Proculi melior est, & rationibus validioribus nititur. h. d. Fran.

d *Item pretium.* dixit ptiū dēre certū esse: nūc dicit ꝙ in nu. pec.

e *Putabant.* sed male, ut j̄. dicam.

f *Poeta Homero.* No. ar. quòd aucto auctorum & philos. sunt in causis allegādæ. sic. ff. de sol. l. si pr̄. nā & Aristoteles. & ff. de iu. l. ꝓponebat. & ff. de sta. ho. l. septimo. Sed interdum redarguūtur, * vt hic, & ff. de rer. diuis. l. in tūn. §. fi. & l. sed diui.

g *Rebus.* pro equis.

h *His verbis.* s. Græcis, q̄ legi non pñt. Accur. ADDITIO. Ab aliquo huius artis ignaro. Versus Homeri sunt in 7. Iliados, quorum interpretatio hæc est: Cæsariæ insignes redimunt hinc vina Pelasgi. Pars dedit æs nitidū, ferrū pars altera: bobus Tergora diripiens hic ꝓtulit, ille agit ipsos Ad naues tauros, hic bello corpora capta. Ægi. Perr. Vides igitur mentem tex. optime probari per illud Græcum. Græci. n. pro uino dederunt aliqui æs, & alij ferrum, alij coria, alij ipsos boues, alij mancipia. *

i *Scholæ.* sing. numeri est hic. Sic j̄. de man. §. is qui exequitur.

k *Expediri.* i. cognosci.

l *Speciem contractus.* s. innoīati. Nā nō hēt nomē suū, vt ff. de rer. permut. l. j. §. item emptio. Sed quare dr̄ innominatus, cum ita curiale nomē hēat? Rñ. qa illi ꝙctus sunt noīati, qui statim ut fiūt, pariūt actionē, vt ff. de pac. l. iurisgentium. in prin. siue fiāt ꝙsensu, vt uenditio, ut ş. e. in princ. siue re, ut mutuum, ut ş. qui. mod. re ꝙhi. obligat. in prin. At permutatio nec ex pacto parit actionem, nec ex re, sed ex utroque. s. postea dudum re interueniente ex pacto primo, ut subtiliter colligitur. C. de rerum permutat. Lex placito. Et ex hoc contractu oritur actio præscriptis verbis, vt j̄. de act. §. actionū. & ꝙdictio ob cām: ut ff. de præscrip. verbis. l. naturalis. §. j. ADDITIO. No. quòd sunt q̄dam A ꝙctus nominati, & quidā innominati: de quib. in d. l. iuris gentiū. in prin. ff. de pac. in l. naturalis. per totū. ff. de p̄scrip. verb. & naturā talium ꝙctuum habes in glo. vnde dixerunt q̄dā, ꝙ donatio erat ꝙctus innoīatus: qa ex se nō pariebat actionē, cū dēt ꝙdictio ex l. si quis argētum. C. de dona. Christoph.

m *Digestis.* vt ff. e. l. j. §. j. A.

n *Latius.* i. melius & aptius in ff. dicitur q̄ hic.

Cùm autem emptio. cum emp. & uen. plana & pfecta sit. Vt aūt perfecta sit, hæc requiruntur: vt fiat scripto, cōplexa, quæ in prin. huius tit. proposita sūnt, ut si fiat ex non scripto & pure, certū sit pretium, certa merx: si sub ꝙdōe, vt existat ꝙdō. Itē si non vno ptio res veneat, sed verbi gratia in singula iugera fundi, aut in singula gregis capita, aut in singulas olei metretas, aut argenti libras, aut in singulos eos nummos qui mercis loco hñr, cuiusmodi sunt nummi peregrini auctore Vol. Mætiano, & nummi uictoriati, vt eo. li. c. 3. Plī. scribit: si inquā ita pretium statuatur, necesse est vti pōdus, numerus, mēsura, exploret & peragat. Quòd non ita uenit sed vno ptio, auersione uenisse id dicimus, sine διὰ τὴν ἐπιχλώσιαν, quod, s. quasi auersi quodammō negotiū ita ꝙham, re oī neq; perfecta, nec explorata bene. Cuiac.

[*Cum autem.*] CASVS. In superiorib. ductū ē, ꝙ em. & vēd. ꝙhit sit atq; de ptio cōuenerit, l3 adhuc res ñ sit tradita, neq; ptiū solutū, & hoc si sine scriptura ꝙcta fuerit venditio. Si. n. aliqua vēditio ꝙhit in scriptis: poterit tā emptor, q̄ venditor impunè à ꝙctu recedere, donec totū fuerit completū. Cū igit dicat legislator post ꝙctū cōpletū periculū rei uend. ad emp. pertinere, apparet ꝙ periculū rei uen. ad emp. post q̄ de ptio fuerit quētum. Cōpletus aūt dr̄ ꝙctu, ut ex p̄cedētib. patet, q̄ cito de ptio quētum est, q̄uis emptori res tradita nō fuerit, sed penes uenditorē pericrit. vnde si seruus fuerit venditus, & anteq̄ emptori tradat, sine dolo & culpa uēditoris penes uenditorē decesserit, vel aliqua parte sui corporis læsus fuerit, emptori perit, & nihilominus necesse habebit uēditori integrū pretium restituere, si nōdū ptiū fuerit solutū. Idē ēt est si ędes uend. an teq̄ tradantur, totæ vel aliqua ex parte sui incendio cōsumptę fuerint, vel fundus venditus anteq̄ tradatur, vi fluminis totus, vel ex aliqua parte ablatus sit, vel inūdatione aliquò mō deterior sit factus: qa semp emptoris damnū erit. Quicquid. n. sine dolo & culpa vēditoris accidit, in eo uenditor secutus est: periculū aūt ad emptorē ptinet. Sed pone ꝙ in re vendita anteq̄ tradat, aliqđ lucrū ꝙtingit, puta res uendita per alluuionē, uel aliquo alio mō lōge melior est effecta, cuius erit lucrū? Et rñ. dñs Iusti. quòd emptoris: quia sm naturā est, vt eum sequant̄ commoda, quem sequuntur incommoda. h. d. Franc. de Are.

o *Diximus.* ş. eo. in princ.

p *Statim.* certè imò nō statim: sed nouē sunt necessaria. Primò, quòd uēd. fiat ñ ī scriptis, alṡ. i. si fiat ī scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē piculū, nisi mūdū esset cōpletū, vt hic, & C. de fi. instr. l. ꝙctus. & C. de peri. & com. rei uel. cū inter. Itē ꝙ fiat purè, alṡ nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior, ut ff. de peri. & comm. rei uen. l. necessario. §. quòd si pēdente. uer. sanè si extat.

Vide Budæum in annot. ad Pā. j. ff. de conrahē. emp. & Alcia. li. præter. 2. hoc ipso tit.

* Et male. nam hic non redarguitur dictum Homeri, sed Sabini iurisconsulti dictum alia Homeri auctoritate reprehenditur. Aegi. Per.

* Facit illud Pli. li. 33. quantū felicioribus æuo, cū res ipsæ permutabantur inter se, ut Troianis temporibus Homero credi conuenit. ita enim ut opinor commercia uictus gratia inuēta, alios corriis, alios ferro emptitasse tradit, Serui, in uersu illo Geor. Quamuis Milesia magno Vellera mutētur. sic ait magno mutentur, i. magno ptio comparentur. Aegi. Per.

*Hi apud Homerū leguntur 6. Iliados, Latinè sic, Iuppiter erpuit mire hic precordia Glauco, Qui cū Tydide de mens crepitantia mutat Arma sub ærratis auro uiscēda corusco. Vel sic declara ultimum uersum vt apud Ari. li. 5. Ethi. c. 9. Proq; nouē centum, pro ferro tradidit aurū ibi. n. dicitur Glaucum arma aurea permutasse cum æreis nō autem ærea cū arma aureis emptitasse armis. Aegi. Per. * Pro hac opinione facit illud Iust. lib. 3. Emi singulas res nō pecunia, sed cōpensatione mercium Lycurgus iussit: auri que & argēti usum uelut omnium scelerum materiam sustulit. Plutarchus tamen aiteū ferreum nummū percussisse. Aeg. Pe.

Venditione facta non pertinet ad emptorem ꝓ piculum rei uenditæ, nisi nouem concurrāt.

ād ite pretium. adde Felicianum. lib. 1°. decen sibq; c. 4. n°. 10.

ſi extat. Itē ꝙ ſit facta uēditio in ſpecie. nā ſi in genere. vt puta uēdo hoīem: nō perit ēptori ante traditionē: ut ff. đ per. & cō mo. rei. ven. l. eūq; & l. ꝙ ſi neq;. in gl. j. Itē ꝙ ſit certa ſpecies, ꝙa A ſi ſub īcertitudine ſit uēdita: licet ſit ſpecies, nō tñ ſpectabit sē per ꝑiculū ad emptorē: puta vēdo Stichū aut Pāphilū. primus .n. moriī periculo vēditoris: vt ff. de ϑh. empt. l. ſi in emptione. §. ſi empt. Itē ꝙ alio mō ꝑeat, q̄ publicatione rei. nā tūc non perit emptori: ut ff. lo. l. ſi fund⁹. Itē ꝙ nullū pactū ſit inſertū, ꝙ periculū vēditorē re ſpiciat. nā tunc nō periret emptori: ut ff. e. de peric. & commo. rei uind. l. ſi ī venditione ī pr. & ĵ. ꝑxi. §. ꝙ ſi fugerit, &c. ſiue ſpecialiter eſſet de caſu fortuito dictū, ſm B. ſiue gñaliter ſm Mart. ut diximꝰ. ff. ſi qs ca. l. ſed & ſi qs. §. q̄ ſitum. a Item ꝙ uenditor nō fuerit ī culpa uel dolo quare res pereat: vt ĵ. ꝑxi. §. Itē ꝙ nō ſit in mora, nā tūc q̄ ultimā fecit moram ſibi perit: ut ff. de petic. & cōm. rei uenditæ. l. illud & hoc eſt uerū hoc caſu, ſ. ſiue res peritura erat penes emptorem, ſi ue non ſm Io. ut ff. de leg. j. l. cū res §. fin. licet M. diſtingueret, arg. l. ff. de rei vind. l. item ſi uer beratū. §. fi. Item ꝙ nō ſit res q̄ deguſtationē deſideret: ut uinum & zinziber, & ſimilia. Nā tunc diſtinguiī an vendaī in ſpecie: & tunc poſt deguſtationem eſt periculū emptoris. An in genere & tunc ſunt duo neceſſaria vt ſit emptoris periculo, ſ. deguſtatio, & menſura ſiue pōdꝰ & hoc ſm Io. & B. & Pla. vt ff. de peric. & cōmo. rei vend. l. j. in princ. & §. j. Sed Azo dicit ꝙ in uino ſit ſpeciale, ꝙ ſtatim facta uenditione, etiā ante deguſtationē ſit emptoris periculū, ſi ſit in ſpecie uenditio: ut ff. eo. de ϑhen. empt. l. ꝙ ſæpe §. in his. Sed nunquid diſtinguitur periculū per emptionis à deterioratione uino uendito in mēſura, ut in uē ditione ϑditionali diximꝰ mō per legem. ff. de ꝑi. & comm. rei venditæ. l. neceſſario. §. ꝙ ſi pendente. vt ſic effuſionis periculū ad uenditorē, a coris & mucoris ad emptorē ꝑtineat? Bul. ait ꝙ ſic ꝙa hoc ſub quadam ϑditione fit, ſ. ſi deguſteī. Sed certe ipſemet mutauit ϑſiliū poſtea, & merito: ꝙa aliud eſt in alia cō ditione, q̄ non eſt in ptāte uenditoris: aliud in hac quæ in ſua ptāte eſt: cum poſſit denuntiare emptori ut guſtet & accipiat. alias poteſt effundere. b vt ff. de peric. & cōmo. rei vendi. l. j. §. fi. Et ſic indiſtincte periculum ante menſurā eſt uenditoris. Acc.

a) Cautela tamē eſt, ꝙ maximi caſus & terribiles expriman tur: ꝙa clauſula generalis ſubſequens nō niſi ad alios minores uel æquales refertur: vt in cle. 2. đ ꝑcur. imò ꝛbicunq; ꝙs tenetur đ caſibus, intelligitur de conſuetis & ſolitis: & nō aliter ꝑ l. fiſtulas. §. fin. ff. eo. Angel.

b) Vel ab eo die in antea petere pensionem vasis. Et hoc uerū, q̄n eſt appoſitū ꝑps ad mē ſurandū, aliàs debet cōſeruare donec vaſa erunt ſibi neceſſaria. & hæc, pcedunt in vino: ſecus aūt in aliis rebus, ꝙa ꝑ hoc eſt fundi non poterunt. Angel.

a *Itaque.* nunc ponit exempla.

b *Periculum eſt.* facit ff. de pericu. & comm. rei uend. l. id quod & de regu. iur. l. ſecundum naturam & ſ. de legi. patro. tur. §. fi.

[*Quod ſi fugerit.*] Casvs. Dixi Iuſt. Dñe ſ dictū eſt ꝙd iuris eſt ſi res uēdita anteq̄ tradaī, penes uēditorē deterior fiat, uel ꝑeat: ſed mō q̄ro, ꝙd iuris ſit ſi ſeruꝰ uēditꝰ poſt cōpletā uēditione, anteq̄ tradaī fugerit vel ſurripiaī: ad quē ſpectabit periculum iſtud fugæ? Et rñ. dñs Iuſt. dicēs, ꝙ ſi ſine dolo & culpa uēditoris fugerit, uel ſurreptꝰ fuerit: animaduertēdū ē primo utrū uēditor aliquod fecerit pactū cū emptore, ꝑ ꝙ in ſe recepit ꝑiculū fugæ uel ſurreptionis: ueluti ſi cuſtodiā ſerui uēditi in ſe ſuſceperit vſq; ad traditionē. Tūc. n. ꝑiculū tam fugæ q̄ ſurreptionis ad uēditorē ꝑtinebit: & de oī ꝑiculo ϑtingēte tenebiī. Aliq̄ aūt dicūt ꝙ etiā adſtringitur per illud ad ꝑtium gñale, ſi periculum cōtingat. Si aūt nihil cōuenerit inter emptorem & venditorem: tunc erit periculum emptoris, Sed qualiter poterit ei ſubueniri, cum nō ſit dñs ſerui, eo ꝙ ſeruus non erat traditus, ſed magis ſeruum illum à uenditore poſſit petere uel rei uind. uel condictione furtiua? Et rñderi pōt ad hoc, ꝙ emptor aget cōtra uenditorem ad hoc ꝙ uenditor cedat ei tā uindicationem, q̄ condictionem furtiuā. Idem dicit ſi damnum datum fuerit in ſeruo vendito poſt ϑctum perfectum, quia actionem

f legis Aquiliæ ſibi competentem propter damnum in re datū poſt contractum, tenetur uenditor cedere emptori. h. d. Frau.

c *Veniit.* ideſt uenditus eſt.

d *Neque culpa.* ēt talis, qualis in cōmodato gña utriuſq;, partis ϑcto uenit: ut ff. de per. & cō. rei vē. l. cuſtodiā. & ff. commo. l. ſi ut certo. §. interdum.

ad ipſius periculū is caſu g pertinet: ſi nō ſuſceperit, ſecurus eſt. Idē & in cæteris animalibus cæteriſque rebus intelligimus.

Annota. Quotiens q̄s ideo tenetur quia actionem habet, eam cedendo liberatur: alioq; ſecus.

Vtiq; tñ uindicationem rei & cōdictionē h exhibere i debebit emptori: quia ſane q̄ rē nondū emptori tradidit, adhuc ipſe dominus eſt. Idem etiam eſt de furti & de damni k iniuriæ actione.

Etiā ſub cōditione poteſt emptio celebrari: & accidētalia cōtractus poſſunt in alterutrum ex contrahentibus celebrari. Aret.

Emptio tam ſub conditione, quam pure contrahi poteſt. Sub conditione: velutil, *Si Stichus intra certum diem tibi placuerit,* l *ſit tibi emptus aureis* m *tot.*

Emens ignorāter rem quæ nō eſt in commercio, habet contra vēditorem actionem ex empto ad intereſſe. Aretinus.

e *Animaduertendum.* i. diſtinguendum.

f *Suſceperit.* ꝙ pactū ualet: ut hic, & ff. e. de ϑh. emp. l. ꝙ ſæpe. §. ſi res & ff. de peric. & com. rei uendi. l. j. §. j. Accur.

g *Is caſus.* etiā leuiſſima culpa ϑtingens, ſm Io. non uero fortuito: licet Mart. ϑ ut C. de pig. act. l. quæ fortuitis.

h *Condictionem.* ſ. furtiuā quæ ſ. ſoli dño dabaī: ut hic & ff. de cōd. fur. l. j.

i *Exhibere.* ſ. cedendo actiones iſtas. & hoc q̄n non fuit in culpa, alias nō liberatur cedendo: ut ff. ꝑ ſo. l. de illo in pr. quæ eſt contra.

k *Et de damni.* puta ſi fuerit res uendita uendito ri ſubtracta, uel in ea datum ſit damnum: ut in pr. huius. §. nam hæc actio damni iniuriæ domino datur: ut ff. ad l. Aqui. l. itē Mela. §. legis.

[*Emptio tam.*] Casvs. Quæſiui à legiſlatore: Domine, uultisne plura dicere de emptione & uenditione? Et ipſe reſp. dicens. Frater, adhuc præter prędicta ſci re debes, quod emptio tam pure quam ſub conditione contrahi poteſt. Et ponit exemplum de emptione facta ſub conditione: ꝙa pura emptio omnibus manifeſta eſt. Et eſt exemplum ſuum tale, ſi emptori dicar uenditor in hunc modū: Si Stichꝰ intra certum diem, ueluti hinc ad quindecim dies tibi placuerit, erit tibi emptus ꝑ decem: hæc eſt emptio ſub ϑditione. h. d. Et no. ad intellectum huius. §. quod cum tria ſint in emptione, ſ. commercium, pretium, & res: duo prima non pñt ϑferri in arbitrium alterius ϑhentium: hoc eſt emptoris: ueluti ſi dicat uenditor emptori ſic: Vendo tibi rem pro quanto uoleris. Secus autem eſt q̄n datur à uenditore emptori optio in re ipſa: ueluti cum cōuentū eſt de pretio: & dicit uenditor emptori ſic, Si res tibi placeat hinc ad dies octo, fit tibi empta ꝑ tot. Sed dicet aliquis, ſemp intra terminū illum pōt emptor dicere quod res ſibi nō placet: & ita in ptāte emptoris erit utrū ϑctus ualeat, necne. Certe uerum eſt quod per obliquum & implicite eſt hoc in ptāte ſua: ſed directe non, neque expreſſe. Expreſſa enim nocent, non expreſſa non nocent. Franc.

l *Placuerit.* Sed uidetur quod in alterius contrahentium arbitrium conferatur emptio, quod eſſe non poteſt, vt C. e. de cō trahen. emptio l. in uendentis uel ementis & ff. eo. de contrah emptio. l. quod ſępe. §. j. quæ ſunt contrariæ. Sed dic rem ipsā hic conferri in arbitrium emptoris. Aliud ſi commercium: vt ſit tibi empta ſi uis, uel prętium pro quanto uoles, ut dictis legibus contrariis. c Item opponitur: hæc uenditio quæ hic fit, non vī conditionalis: ut ff. eo. de ϑhen. emptio. l. iij. quæ eſt ϑ. Sed certe ibi fuit empta pure: ſed reſolutio debebat ſub condi tione fieri. at hic ſub conditione facta fuit, unde non poteſt impleri niſi impleta conditione: ut ff. e. l. hæc uenditio. in prin.

m *Aureis tot.* puta. x.

[*Loca ſacra.*] Casvs. Quæſiui à Iuſti. utrum poſſum emere loca ſacra uel religioſa? Et rñ. di. ꝙ loca ſacra & religioſa, cuiuſmodi ſunt iter forū, & baſilica, truſtra quis emit. & hoc uerum eſt de publicis, quę publico uſui deſtinata ſunt, cuiuſmodi ſūt forum, & baſilica: ſecus autem eſt in rebus quæ ſunt in patrimonio publico, vt cœmeterium. Et hoc eſt uerum, ſi ſciens quis hmōi res emerit. ſi autem quis ignorans emerit deceptꝰ à uenditore, credens ea prophāna uel priuata: tunc ſibi cōpetit act. contra uēditorem ad intereſſe. Idem iuris eſt, ſi hoīem liberum deceptus à uenditore pro ſeruo emerit. h. d. Franc.

hic glosa est dd ex gomesijs 2 tomo. c 2. n° 20.

c) Tu dic ꝙ oīa iſta ſunt đ ſubſtantia cōtractus: q̄ involuntā alterius contrahētium committi non pōt ēt per verba importantia arbitrium boni viri. hic aūt nō ſubtilitātia, ſed accides vel qualitas cōmittitur. Ang.

a *Loca sacra.* quæ sint ista, habes supra de rerum diui. §. flumina & §. nullius & §. religiosum.

b *Privat s* redde singula singulis, nam priuata contraria est publicę prophana sacræ & religiosæ & facit ff. eo. de contrahen. empt. l. & liberi & l. quia & l. liberi. Accur.

c *Quod.* i quia.

d *Emerit.* ignorans: ut ff. de contrahen. empt. l. liberi hominis.

† Facit ad totū istū §. ca. de iure. cum gl. fi. extra de iure. pa & c. 2. cū gl. 1 de relegu. & ve. san.

DE LOCATIONE & conductione.

Textus continuat rubricā.

Seeus si ignorans, qa tenet, sotractus non ut cō sequatur rem uendi tam, sed interesse. l. & liberi. ff. e. & si uendi tor. ignorat, soluit pretiū tantum: si scit soluit iter esse totale l. emprorē in fi. & gl. fi. ff. de ac empti. Ac. Per.

Quia locatio est similis emptioni ut in textu, & ff. eo. l. j. ideo post emptionē sequitur uidere de locatione. Are.

Locatio.] Totus iste tit. diuidit in quinque partes. Primo ponit ꝙ iste ꝯctus habet si multitudinem cum ꝯctu empt. Secundo illud ꝓ exēpla declarat. Tertio qd ueniat in isto ꝯctu. Quarto ad qd tenet ꝯductor. Quinto an iste ꝯctus transeat ad hr̄dē Secunda ibi, Nā ut emptio Tertia ibi in §. ꝯductor. Quarta ibi ꝓ usu. Quīta ibi ī fi. Mortuo.

Sic ff. locati & cōducti,

Casvs. Quæ siui à Iust. quæ esset natura locationis & ꝯduct. Et rñ. dicēs, ꝙ proxima est emptioni & uēditioni. Eis dē. n. regulis ꝯsistūt isti duo ꝯctus. nā sicut emptio & vēditio ꝯhunt simul atq; de pretio cō uenerit, ita locatio & ꝯductio, cum certa merces, i. pretiū fuerit īter eos constitutū, ꝯhit. & sicut in præcedenti ꝯctu actio ex empto dat emptori, & actio ex vēdito dat uenditori: sic ī isto ꝯctu actio ex locato datur locatori, & actio ex cōducto dat cōductori. & dicit ꝙ locatio & cōductio ꝓxima est emptioni, i. vicina quo ad tractatū, & quo ad sn̄iam. Sed dñe, satis uidi ꝙ isti duo ꝯctus ꝯsistunt iisdem regulis. habetisne plura exempla? dicit quod hic quia sicut si uendidero rem ꝓ pretio quod Petro iustum uisum fuerit: si pretiū definiuerit Petr⁹, ualet ꝯctus: si aūt non fuerit arbitratus quod sit iustum pretium, non ualet ꝯct⁹, ut ş. tit. ꝓximo dictum est. sic est in ꝯctu locationis & ꝯductionis: quia si aliquis domum suā locauerit alicui pro quanto Petrus æstimauerit: si Petr⁹ æstimationē definierit, ualet ꝯctus, si non definiuerit, non ualet contractus. h. d. Franc. de Aret.

Locatio. sic ff. eod. l. ij. Acc.

Proxima est. quo ad tractatum, & quo ad sententiam.

Si de pretio. ut supra. titu. j. §. pretium autem.

Simerces, s. certa, & in pecunia numerata: ut ff. depositi. l. j. §. si qs seruū. & ff. de præscr. ver. l. naturalis. §. at cū do. Vnde partiarius colonus, q partē dño reddit fructuum, improprie dr̄ ꝯductor, imo socius magis: ut ff. eod. l. si merces. §. vis maior. Acc.

Colonus partiarius non est cō ductor.

Addit io. Et ideo emptor cogetur stare tali colono. quod ita pro limitatione notatorum in l. emptorem. C. eo. Ange.

Locatori. sicut uenditori ex uendito, emptori ex empto actio mpetit: ut supra ti. j. §. sed & certum esse pretium. in fi.

Supra dixim⁹. ut supra ti. j §. sed & certum esse. Accur.

Arbitrio. ff. eo l. si merces. j. respon.

Qua de causa.] Casvs. Versic. iste nō referr̄ ad versic. ꝓxime dictū & præcedentē: sed ad illud ꝙ dictum est in prin. ti. qa sicut emptio & uend. ꝯhitur q̄ cito de pretio ꝯuenitur: s. certæ pecuniæ: ita si in pecunia numerata fuerit merces ꝯstituta, ꝯhitur locatio & ꝯductio. qua de causa si in pecunia numerata nō fuerit certa mihi res constituta, non ualet ꝯctus loca. & conduct.

Loca† sacra a vel religiosa, itē publica (ueluti forum, basilicā) frustra quis sciēs † emit: quæ tñ si ꝓ prophanis uel priuatis b deceptus à uenditore quis emerit, habebit actionem ex empto ꝙ c nō habere ei liceat, ut consequatur q&od sua interest eum deceptum non esse. Idē iuris est si hominē liberū pro seruo emerit. d

TITVLVS XXV.

DE LOCATIONE & conductione. †

Similū titulū. B. P. S.

Sicut emptio & uenditio solo consensu simulatq; de pretio cō uenit, pficitur: ita locatio & conductio quum primū merces cōstituta est: quæ usque adeo emptioni similis est, ut eisdē regulis cōstet: idcirco si locationi incerta merces interuenerit, à contrahentibus tamen postea certificanda, non proprie est locatio sed innominatus contractus.

Locatio c & cōductio ꝓxima est f emptioni & uenditioni, iisdem que iuris regulis consistit. Nam C ut emptio & uenditio ita contrahitur, si de pretio g conuenerit: sic etiam locatio & cōductio ita cōtrahi intelligitur, si merces h † cōstituta sit. & cōpetit locatori i quidē locati actio, cōductori vero conducti. Et quæ supra dixi-

† Quæ & pretiū dicitur. l. si quis ante de adq. po. l. ult. de l. Rho. & in titu. lect. sæpe Cuiac.

mus k si alieno arbitrio l pretiū permissum fuerit: eadē & de locatione & cōductione dicta esse ītelligim⁹, si alieno arbitrio merces permissa fuerit. Qua de m cā si fulloni n polienda curandave, aut sarcinatori o sarcienda vestimenta quis dederit, nulla statim mercede constituta, sed postea p tm̄ daturus, quantum inter eos conuenerit: non proprie locatio & conductio contrahi intelligitur, sed eo nomine q actio præscriptis verbis r datur.

Locatæ rei merces in numerata pecunia cōsistere debet: alioqui si in specie cōsistat, non locatio quidem, sed innominatus cō tractus est, ex quo prescriptis verbis actio oritur.

Præterea sicut uulgo s quærebatur, an permutatis rebus emptio & uenditio cōtraherēt: ita quæri solebat de locatione & cōductione, si forte rem aliquā utē dā siue fruendā tibi aliquis dederit, & inuicē à te vtendā siue fruē dā aliā rem acceperit. Et placuit nō esse locationē & cōductionē, sed propriū genus cōtractus: ueluti si cū unū bouem quis haberet, & uicinus eius vnū, placuerit inter eos, ut ꝓ denos dies inuicē boues commodarent, t ut op⁹ facerēt, & apud alterū alteri⁹ bos u

pone ergo ꝙ tradidero vestes meas poliēdas nulla certa mercede ꝯstituta: dñne ꝯctus locar. & ꝯduct? & rñ. ꝙ nō. Qualiter ergo agetur inter me & ipsum, cū non possit agi locati & ꝯductī? & rñ. dicens quod agetur præscriptis verbis. h. d. Fran.

V

m *Qua de.* quia dixi certum debere pretium interuenire.

n *Si fulloni.* est autē fullo qui lauat siue tingit siue polit. Accur. Fullo.

o *Sarcinatori.* sarcinator est, q fracta uestimenta resarta: ut dicemus. ĵ. man. in fi. Et proprius dixisset sartor fm aliquos, à sarcio, eis Addi tio. Tñ etiā bene stat sarcinator, & dr̄ à sarcina: & est proprie ille q plurimum uestium sumit: & aliquando ponitur pro sutore, ut hic. Sarcinator.

p *Postea.* No. postea. Nā prius re non secuta. i. nōdū tradita ad reaptādum, actio non daretur, ut C. de rerum permu. l. ex placito.

q *Nomine.* quasi ex nouo ꝯctu nominato: ut ff. de præscri. uerb. l. j.

r *Præscriptis uerbis.* infra man. §. fi. ꝯ. sed distīgue, aut certa merces interuenit, & tunc agit locati: vt ş. e. in pr. aut incerta, & tūc præscrip. verb. agitur, ut hic; aut nulla, & tunc est mandatū: vt ff. de præscri. verb. l. si tibi polienda. & in ꝯrio. Merces quādo qs est certa: quādoq; incerta: quādoq; nulla.

Addit io. Intellige si res erat solita locari, alias secus. ut l naturalis. §. at cum do. ff. de præscrip. verb. Angelus.

Præscriptis uerbis actio. datur. Datur hæc actio. ēt si pri⁹ fecerit fullo aut sarcinator, quam merces daretur ulla, nimirū quia ita res ab initio gesta fuit, dabo ut facias, non faciā ut des. Huic actioni nomē est ex eo qđ detur ex præscripto conuentionum. uel proinde vti conuenerit, si conuentio scripta non sit. l. j. §. si gs seruū depo. l. si dñs. de præscr. verb. Est igit̄ præscriptis uerbis, i τῶ προγεγραμμένον συμφώνον actio. sic. n. ab Constantino nuncupata est in lib. xj. Epit. ti. iij. ex quo apparet non omnem in factum actionem, & præscriptis verbis esse: si quidē nō oīs actio in factum ex conuentione descendit, omnis tamen actio præscriptis uerbis ex ꝯuentione descēdit. Cuiac.

[*Præterea sicut.*] Casvs. Dixit Iust. Dñe, bñ ppēdi ꝓ exēpla supiora. ꝙ isti duo ꝯct⁹, s. emp. & vēd. loca. & ꝯduc. magnā habēt adīnicē familiaritatē siue ꝯueniētiā: qd amodo sup illis ostēdere ꝓponitis? Fr̄, dr̄ ipse, adhuc istud tibi ꝓpono ostēdere in alio exēplo. sicut. n. dictū fuit in præced. ꝙ apud ueteres dubitabat vtrū empt. & ven. possit esse in ꝓmntatione, & dictū fuit ꝙ nō. ita solebat queri de loca. & ꝯduct. vtrū posset fieri in rerū ꝓmutatione. & dr̄ ꝙ nō, sed est ꝓpriū genus ꝯctus. Pone. n. ꝙ ita cō uenerit inter me & te, quod si ego nō haberē nisi unū bouem & tu sīr vnū quod tu haberes bouem meū ad arādū una cum tuo ꝓ duos dies & ego tuū haberē postea ad arandū per alios duos dies: & bos me⁹ apud te tua culpa pierit: q̄ actio mihi cōpetit ꝯ te? nō actio emp. & ven. qa nō est certum p̄tiū ꝯuentū inter nos. neq; loca. & ꝯduc. qa non est certa merces ꝯstituta inter nos. neq; commodati: non. n. erat gratuitū. Quid ergo erit? Et resp. quod præscriptis uerbis est agendum. h. d. Fran. de Ar. D

f *Vulgo quærebatur.* ut supra tit. j. §. item pretium.

t *Commodarent.* improprie ponitur, ut sequitur.

u *Bos perierit.* sua culpa, alias non tenetur, cum utriusque gratia contractum sit: ut hic, & ff. de præscrip. ver. l. si gratuitam. §. si margaritas. & ff. comm. l. si ut certo. §. nunc videndum.

Quia

Præscriptis uerbis agitur triplicit.
a) Hoc uerum si super accidentalib⁹ apponatur: secus si sup. substantialibus: ut l. pacta ff. de contrahen. emp. Ange.

a *Quia non fuit.* bona rō: ut ſ. qb. mo: re ϗh. obli. §. commodata.
b *Præscriptis verbis.* quæ cōpetit ex ϗctibus tribus innominatis: do, ut des, facio ut facias, do ut facias: vt ff. de præscr. verb. l. naturalis. §. j. ij. & iij. alias datur ex pactis incontinenti appositis: ut C. de re. permu. l rebus. a alias datur quando dubium est de nomine contractus: ut ff. de præscrip. uer. l. j. §. fi. & l. ij. iij. & iiij.

perierit, neque locati uel conducti neque commodati competit actio: quia non fuit [a] commodatum gratuitum: verum præscriptis uerbis [b] agendum est.

Emphyteuseos constitutio (id est cum prædium perpetuo fruēdum annua pensione constituta cuipiam conceditur) neque uenditio, neque locatio est: sed propriam contract⁹ speciem parit: in qua si de rei periculo nihil inter contrahētes actum sit, totius rei interitus ad dominum, particularis uero ad emphyteutam spectat. v. l. 28 ti⁰ 8 ps. quæ consonat et pro nulla ex adijcit

Adeo autem [c] aliquam [d] familiaritatem inter se uidentur habere emptio & uenditio, [e] item locatio & conductio, [f] ut in quibusdam causis quęri soleat, vtrū emptio [g] & uenditio contrahatur, an locatio [h] & conductio: ut ecce de prædiis quæ perpetuo [i] quibusdam fruenda tradunrur, ideſt [j] ut quamdiu pensio [k] siue reditus [l] pro his domino præstetur: neque ipsi conductori, neq; hæredi eius, cuive

conductor, hæresve eius id prædium vendiderit aut donauerit, aut dotis nomine dederit, aliove quocūque modo alienauerit, [m] auferre liceat. [n] Sed talis contractus quia inter ueteres dubitabatur, & à quibusdam locatio, à quibusdam uenditio existimabatur: lex Zenoniana [o] lata est, quæ emphytheuseos [p] †contractus ppriam [q] statuit naturam, neque ad locationem [r] neque ad uenditionem [s] inclinantem, sed suis pactionibus fulciēdam: & si quidem aliquid pactum fuerit, hoc ita obtinere, ac si natura talis [t] esset cōtractus: sin autem nihil de periculo rei fuerit pactum, tūc si quidem totius rei interitus accesserit, ad dominum [u] super hoc redundare periculum, sin autem particularis, [x] ad emphyteuticarium huiusmodi dānum venire. quo iure utimur. [y]

Conuentio ut ex artificis materia opus fiat mercede certa constituta, venditio est: ꝙ si ex conductoris materia, locatio est.

Item quæritur, si cum aurifice hic possidet naturaliter, sicut fructuari⁹: vt ff. đ acquiren. poss. l. naturaliter. fed ϗductor nō: ut C. cōmunia de vsuca. l. j. Itē hic hab. dūium utile, sed ϗductor non: ut ff. e. l. non solet. c Itē hic contractus fit in immobilibus tm̄, ille etiā in molibus: ut in auth. de alienat. & emphyteu. §. licentiā coll. ix. Itē hic agit condictione ex lege. ibi ex ϗducto. Item hic ϗctus iuris ciuilis est, ille naturalis, ut hic dī. Item est hic in scriptura, ille etiam sine ea: vt C. de iure emphy. l. j. & ſ. de oblig. ex consensu: ut ſ. eo. in pr.

Sic expo nit glos. 10 q. 2. in §. perpetua, q̄ ponit quot modis accipitur hæc dicto, perpetuum.

Emphyteusis datur ad uaria tempora

Emphyteusis unde dicitur

b) Imo oritur quædam actio specialis quę uocatur actio emphyteusis secundum Bar. in l. 1 ff. de cōdi ex leg. & Ange. hic. Concor. cum hoc text. ca. uti, cum gl. in prin. extra eo. tit.

Dominus uincitur à non dom no.

†Emphyteusis à locatione in septem differt.

c Nisi conduxisset ad no modicū tempus: ut ſi. ſi ager ve ct. per to. And. Fab.

Emphyteusis differt à uenditione in tribus.

Emphyteutica res si peat cuius erit dannum.

[*Item quæritur.*] Casvs. Per exempla superiora uidistis familia-

c *Adeo autem.* quia iisdem regulis & constitutionibus ϗsistunt: ulta ergo habent inter se communia.
d *Aliquam.* alias non est in litera, aliquam.
e *Et uenditio.* ſ. ex una parte.
f *Et conductio.* ſ. ex alia.
g *Vtrum emptio.* quod videbatur: cum talis datio alienatio sit: vt in auth. de non alie. §. alienationis. col. ij. quod locatio non facit: ut ff. eod. l. non solet. Accur.
h *An locatio.* quod uidebatur, cum mercedē soluere teneret
i *Perpetuo.* aliter accipitur ff. pro soc. l. j.
k *Pensio.* in pecunia.
l *Reditus.* in specie.
m *Alienauerit.* cū multi sint modi alien. ut ff. đ pub. l. 3. 4. 5. & 6.
n *Auferre liceat.* interdū autē datur ad certum tp̄s, interdum in tertiā p̄sonā uel generationē: cū oīa pacta super hoc ϗctu habita ualeāt: ut j. pxi. §. sed eccl. dat in emphytheusim vsq; ad tertiā gn̄ationem tm̄, vt in auth. de nō alle. coll. ij. §. emphyteusim. Vel ut puto, ēt in p̄petuū dabit, ut quilibet priuat⁹: ut hic, & in auth. de alie. & emphy. §. licētiā. col. ix. Acc. Additio Tu dic de iure canōico (cui stādū ē) ꝙ aut fit sine solēnitate đ qua hr̄. xij. q. ij. sine exceptione. & m̄ ca. j. de rebus eccle. non alie. in sexto. & in c. nulli extra eo. ti. & tūc nō ualet ullo mō. aut fit cū dicta solennitate, & ualet, & ad oēs ēt extraneos trāslibit. Ang.

Instit.ut.

o *Lex Zenoniana.* ut C. de iure. emphy. l. j.
p *Emphyteuseos.* emphyteusis Græce latine dī melioratio, hoc ideo, quia olim tm̄ sterilia dabantur, ut meliorarentur: sed hodie non tantum sterilia dantur sed etiam fertilia, nisi in ecclesia, quæ dat sola ea quæ congrua uidentur œconomo & aliis gubernatoribus ecclesiæ. sic C. de sacrosanc. eccle. authen. perpetua quoque. Accur.
q *Propriam.* agitur ergo condictione ex lege ad oīa obseruanda quæ ϗueniunt. b Sed nūquid emphyteuta potest alij dare in emphyteusim? Rn̄. sic: ut in hoc §. in auth. de non alie. aut permu. § alienationis. coll. ij. Itē nunqd illud vtile dn̄ium quod solum habet, transfert in eum? Resp. sic. cum rei uindicatio utilis sibi det̄: ut ff. si ager. ve. l. j. & iij. Sed qualiter aget prim⁹ emphytenta ϗtra secund. ut eū expellat? Resp. rei uindicatione, quæ licet de iure sibi nō cōpetat, exceptio tn̄ opponi nō potest, quia replicaret̄: & sic non dominus dominum vincit: ut C. de transact. l. ubi. vbi de facto tn̄ agit, & uincit. & ff. de excep. rei iudi. l. si quis rem. Vel uerius aget præscriptis uerbis. uel dic ex leg. Zenonis ad mercedem.
r *Neque ad locationem.* immo differt in septem. Nā hic etiam in specie præstatur pensio: sed ibi in pecunia tantum, ut hic scripsimus. Item
s *Neque ad uenditionem.* quia hic pensio præstatur, ibi res libere transit. Item ob hoc res reuocatur, sed ab emptore, non per uenditorem ut C. de rei uindi. l. inciuile. Item hic utile transit dominium, ibi directum: ut ſ. de re. diui. §. per traditionem.
t *Natura talis.* Placuit ut scriberem⁹ natura talis, nō ut antea naturalis: ut in. ſi cōstante. §. si maritus. D. sol matr. sic in l. erit. D. de fundo dot. ꝑ dotalis, scribēdū ē dotis talis. ut inqt, ābulatoria ē talis obligatis dotis nēp. disiūctiua, ita & ptās l. Iuliæ. Cui
u *Ad dominum.* ut pensionem non habeat. Acc.
x *Particularis.* i. medietatis, uel minꝝ fm M. & Io. arg. ff. de vsufruct. l. etiā & de uerb. signific. l nomen filiariū. §. portionis. & ff. de dam. infec. l. inter quos. §. damni. & de ϗhen. emptio. l. domum. Nos dicim⁹, si aliqd etiā parū remanſit, damnū emphytheutæ esse, arg. hui⁹. §. C. e. l. j. De hoc dant tales uersus. Res pitt tota: tūc nil dabit emphytheora: Si ꝑ parte perit, nō ita lib. erit
y *Vtrum.* sunt & duo alia naturalia siue tacita pacta in hoc cōtractu: ut de reiiciendo emphyteuta si non soluerit pensionē per triennium. ut C. e. l. ij. §. j. & in auth. de non alienan. §. scire coll. ij. Item & si velit emphyteuta vendere, quod domino primo denuntiare debet: ut C. e. l. fi. §. j. Acc. Additio. Quod dictum est emphyteutam posse expelli non soluta pensione per trienniū, uerum est in emphyteuta priuati: quoniā emphyteuta ecclesiæ cessans per biennium in solutione, expelli pōt. Auth. qui rem C. de sacrosancte eccle. & nota C. de iure emphy. l. ij. in gl. repellere. & extra de locat. c. potuit, & in Auth. de non alie. § scire. in gl. hominū. coll. ij. Sed in simplici colono indistincte biennium expectatur: nt ff. de loca. l. qnæro. §. inter locatorem.

Emphyteusis data ad uaria tempora

Emphyteusis tacita pacta continet.

ritatem inter istos ꝙtractus: adhuc est familiaritas mirabilis in exemplo sequẽti: verbi gratia, ꝙueni cũ quodã aurifice, ut de suo argento mihi faceret scyphum certæ formæ, certique põderis quæritur mõ utrũ inter me & ipsum uideatur empt. & uendi. uel loca. & ꝙductio? Cassius dicit ꝙ in hoc casu quantũ ad materiã est emptio & venditio, quãtum verò ad operam est conduct. & locat. Iustin. autem dicit, ꝙ magis placet, sibi quod ex toto sit emptio & uendit. quia perinde est ac si aurifaber scyphũ de argento suo fecisset, & postea mihi factum uẽdidisset. Sed pone quod ꝙueni cum aurifabro, ut ꝺ meo argento mihi scyphum certi ponderis, certæq; formæ & mẽsure faceret: qd iuris ĩ isto casu? Et rñ. Iust. ꝙ non dubiũ quin sit locatio & conductio?

a *Suo.* s. artificis.

b *Forma.* s. demonstratæ. sed quid si certa nõ est materia demonstrata? Rñ. non interest: ut ff. de ꝙtrahẽ. empt. leg. conuenit. & leg. Sabinus. Vel facies punctũ in dictione, suo.

[*Conductor autem omnia.*] Casvs Dicit dñs Iusti, ꝙ conductor oĩa fm ꝙ cõuenit in conuentione, facere debet. si autẽ aliqd esset omissum, ita quod in cõductione de eo nihil esset actũ: ueruntñ inter eos dẽt illud qꝺ fuit omissum ex bono & æquo prẽstari: puta si conductor in mora fuerit soluendæ pensionis. Nam licet ꝺ usuris nihil actũ fuerit, tenet tamen ad usuras: & econuerso licet nihil actum fuerit de ostiis reficiendis, nihilomin⁹ adhuc tenet locator. & hoc uult. dicere litera præsens.

c *Legem.* i pactum, ut ff. depos. l. j. §. si cõueniat. Accursius.

d *Ex bono & æquo.* ut usuras post moram, ut C. eod. l. præsens. Idem econtra. nam conductor agit ut domus & ostia sibi reparentur: ut ff. eo. l. ex conducto. in prin.

[*Qui pro usu uestimentorum.*] Casvs Quidã concessit mihi iumẽtũ suũ, aut uestimentũ suũ, aut argentũ utendũ ꝙ certa merce de. quæritur qualẽ custodiã in ista re mihi ꝙcessa pstare teneat? Et rñ. Iust. ꝙ talẽ diligentiã teneor pstare, qualẽ pr̃fam. diligẽs prætaturus esset. & ita expone diligentissim⁹, i. diligẽs, & hoc est quia utriusque gratia celebratur contractus. hoc dicit. Fr.

e *Diligentissimus:* i. diligens. sic exponitur. ff. e. l. si merces. §. qui columnã. nã cũ utriusq; gratia. fiat locatio. non uenit exactissima dilgentia: ut ff. cõmo. l. si ut certo. §. nunc videndũ. Alij ꝙprie ponũt, & dicũt speciale in his rebus quæ facile pñt frangi.

Superlatiuus ꝙ positiuo quãdoque ponitur.

Additio Et hæc ultima vr̃ cõmunior: & ratio diuersitatis fundatur sũper facili harum rerum fragilitate: ideoq; diligentior cura est adhibẽda. cap. vbi periculum. de elect. lib. vj. Chri.

f *Amiserit.* uel damnum datum sit: quod præuideri non poterat: ut ff. eo. l. sed & damno.

[*Mortuo conductore.*] Casvs Quæsiui à Iust. sic, Quidã conduxit sibi hospitiũ tẽporã conductionis decessit conductor, & succedit ei heres eius in conductione. poteritne alteri domũ locare? Et resp. Iustin. quod sic quod intelligo iure loca. & cõduc. non autem iure societatis. h. d. usque ad fi. titu.

g *Conductore.* ꝓprietatis, sec⁹ in usufructu, ut C. de usufruct. leg. Titius conuenerit, ut is ex auro suo [a] certi ponderis certæque formæ [b] annulos ei faceret, & acciperet (uerbi gratia) decẽ aureos: utrum emptio & uẽditio, an locatio & conductio contrahi videatur? Cassius ait, materiæ quidem emptionem & venditionẽ contrahi, operæ autem locationem & conductionem. Sed placuit tantum emptionem & uenditionem contrahi. Quod si suũ aurũ Titius dederit, mercede ꝙ opera constituta: dubium nõ est quin locatio & conductio sit.

Quæ partium expressa conuentione promissa fuerunt, necnon & quæ ex bono & æquo ꝓstari debent, licet de his conuentum non sit, hæc in contractu seruanda sunt.

Conductor autem omnia secundum legem [c] conductionis facere debet: & si qd in lege prætermissum fuerit, id ex bono & æquo [d] præstare.

Conductor de leui culpa tenetur. Aretinus.

Qui pro usu aut uestimentorũ, aut argenti, aut iumẽti, mercedẽ aut dedit, aut promisit: ab eo custodia talis desideratur, qualẽ diligentissimus [e] paterfam. suis rebus adhibet. quã si præstiterit, & aliquo casu fortuito eã rẽ amiserit, [f] de restituẽda ea nõ tenebit.

Contractus locationis ad hæredes transit conductoris. Aret.

dominia. Vel dic ut ibi, a & de iur. dot. l. si socrus. in fi.

h *Succedit.* ut C. e. l. viã sed an moriente scholari uel recedente, subst̃ituere põt⁹ Rñ. sic de iure conductionis, sed rõ societatis prohibet: quæ prævalet ubi certa psona eligitur, ut j. ti. j. soluit.

DE SOCIETATE.

Ista rubrica sic cõtinuatur. Dictum est ſ. de quibusdam contractib. qui fiunt cõſ nſu: uerum quia societas est ẽt cõtractus qui fit consensu, ut patet ſ. de obl. ex consensu. §. 1. ideo sequitur rub⁹. de societate. Est autem societas (ut ait Marcus Tullius) duorum pluriumve conuentio honeste contracta ad uberiorem quæstum, & commodiorem usum, Accur.*

Societatem, Tot⁹ iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit in quib⁹ rebus possit ꝙhi societas. Secundo, quæ partes põt esse in lucro & damno: & si non fuerint à partib⁹ expresse, quę ĩtelligũt. Tertio qñ societas & quo finitur. Quarto ad qd socius tenet. Scda ibi, Et quidem. Tertia ibi Manet aũt. Quarta ibi, Socius socio Casvs Dixi Iusti. Dñe, bene perpẽdi per supradicta, ꝙ iã de societate estis tractaturus. ꝓ Deo qualiter ꝙhitur societas? Et resp. dñs Iusti. ꝙ solemus ꝙhere societatẽ omnium bonorũ, quam Græci cœnopraxian appellabãt: aut vnius negotiationis, ueluti uini, olei, frumenti uendendi & emẽdi: & tunc æqualiter partiẽpabunt lucrũ & damnum. si autem sup partibus luci aut damni aliquid statuerint: tunc quod inter eis conuenit, seruabunt. Sed qd dices de tali conuentione, vt ad Titiũ duæ partes lucri pertineant, damni uerò tertia: ad Seium vero duæ partes dãni, tertia verò lucri: ualetne ista ꝙẽtio? & dr̃ ꝙ sic. Quintus tamẽ Mutius dicebat quod talis ꝙuentio erat ꝙ natura societatis, & quod non ualebat. Seruius autẽ Sulpiti⁹ dicit quod talis pactio ualeat, quod iure conuentionis intelligi põt etiam ita ꝙhi, quod unus pecuniam cõferat, alius autẽ nihil: lucrum tamen inter eos communicabunt: quia sæpe alicuius prouidẽtia vel opera pecuniæ prævalet. Sed qd si ita fuerint pacti inter se, quod vnus habeat partẽ lucri, partẽ aũt dãni non ferat: ualetne pactũ tale in societate? Dicit Serui⁹ quod sic, ita tñ quod si sit in vna re lucrũ, in alia damnũ, debet fieri cõpensatio lucri cum damno: & illud solum quod supersit, dr̃ lucrum. h. d.

a) Et hæc uera ubi ius ususfructus constituitur: secus si fructus usque ad certum tempus uendãtur uel locentur: ut hic per dicto.

† Sic ff. ꝓ socio.

*Nam malorum nõ est societas l. si à reo §. id ꝙ ff. de fideiuss. ergo si est in honesta, dicitur conuẽticulum. l. conuenticula. C. de episco. & cle. ab historicis cõiuratio vocatur. Acc.

i *Totorum.* i. omnium, & expresse: ut ff. eo. l. j. §. j. & l. iij. §. j. Nam hoc nomen, s. totus, ta, tum, totuitatem ad unam rem signat.

Additio Hoc uerum si ad unam adiicitur. alias si ad uniuersitatem, de illa tanquam de uno prædicatur. Ioan. Fab.

k *Emendi* itẽ duob⁹ aliis modis, s. simplioiter: * ut ff. eo. l. coiri. & l. nec adiecit. Item unius rei: vt ff. eo. l. societas. Acc.

l *Æquales.* sic ff. de hære. instit. l. quotiens. §. hr̃des. & ſ. de hr̃. instit. §. si plures. & ff. e. l. si nõ fuerint. & dic æquale fuisse capit. Ac.

Additio Alias erit in arbit. iudicis cõsid. sociorũ opis. Et no. qd̃ sicut capitale, ita nec luc. durãte societate extrahi. põt. An.

m *Expressẽ.* etiam in solo lucro: & infra eo. §. illud.

n *Conuentio.* l. talis ut sequitur.

o *Tertia.* s. pars lucri & damni.

*Alias, κοινωνίαν. Hæc est quæ uenalitia negotiatio dicitur Cuiacius.

* Si non sit expresse dictum quod sit omnium bonorum & tunc uidetur esse coitu uniuersorum quæ ex quæstu ueniũt i. si quod sit lucrum ex empt. uẽdi. loca. cõduc & sic tacere nocet secundum glo. in d. l. coiri Acc. Per.

Titium

a *Ad Titium.* Cōputatio hic ita expedita fiat, ut si lucrū in una re, in alia vero damnum contigerit: vt si deducto oī damno lucrum supersit: vnus in duas partes, ali⁹ in tertiam partem admittatur eius lucri. Si uero tm̄ damnum supersit: is qui duas partes damni ferre debet, in rebus quæ supersunt, tanto minus q̄ alter accipiat, quantum faciat tertia pars damni ut ff. eo. l. Mutius.

b *Seruius.* hic Seruius sibimet ꝙdicere vr̄: ut ff. e. l. Mutius. sed non est uerum. nā ibi dr̄ de facto hoc esse non posse, s. ut damnum & lucrum sit in eadē societate: cum damnum lucro, & eꝙ lucrum dāno deducto intelligatur, ut ibi dr̄. & ꝯ. eo. uersicu. & adeo.

c *Et adeo.* hæc pacta inæqualia tunc demum locum habent, q̄n alter plus cōtulit opæ uel industriæ, quā alter: ut ff. e. l. si non fuerint. in pr. ibi, si uero placuerit ſm Azo. cū societas sit fraternitatis ius: ut ff. e. l. uerum in fin. j. resp. Io. ꝙ & subaudit in l. illa si non fuerint, maxime. Alii idē q Io: sed tali ratione qa iure cōuentionis ualent, nō societatis. ff. de pol. l. j. §. si ꝙuenerit Ac.

ADDITIO. Ista communiter approbatur: ut per Christo. hic. Et hæc uera intellige, quando uel deutroq; uel de altero tm̄ aliquid inter partes conuentū est. Si uero nihil sed simpliciter tm̄ sit ꝙcta societas, dic ut per. Ang. hic.

d *Partem.* non totum: alias esset leonina, aut dr̄ in fabula Aniani uel Aesopi. & ff. eo. l. si non fuerint. §. fi.* & l. si unus §. sed si pretium. in fine.

e *Quod & ipsum.* s. dictum hoc proximo casu.

f *Conuenienter sibi.* i. conueniens suæ sn̄iæ, quam dixit supra eo. §. de illa.

[*Illud expeditum.*] CASVS. Po. Duo mercatores societatē ad inuicem ꝙxerunt: & super hoc literas confici fecerunt, in quib⁹ continebatur q̄ lucrum si quod inter eos contigeret, diuideretur, & nulla fuit facta mentio de damno. qd iuris in hoc casu? Resp. quod eadem est ratio obseruanda in damno, quæ & in lucro est expressa, & econuerso. hoc dicit.

g *Seruari.* Not. eandē esse rōnem ꝙriorum sic ff. de le. iij. l. fi. §. fi. & ff. fami. ercis. l. si filia. §. Papin. Ar. ꝙ ff. de lib. & posthu. l. cōmodissime. & ff. loca. l. ea leg. j. rn̄. & ff. de neg. gest. l. si quis negot.

[*Manet autem.*] CASVS Supra dictum est qualiter societas ꝙtrahitur: restat nunc uidere qualiter dissoluitur. Dicit ergo Iusti. q̄ societas inter aliquos tandiu manet, quandiu perseuerauerint in eodem ꝙsensu. cum autem alter eorum societati renunciauit dissoluitur societas. si autē callide renūciauerit societati, ad hoc q̄ ipse solus aliquod lucrum sentiat. illud lucrū sol⁹ nō habebit, sed tenet illud lucrum socio suo communicare. si autem aliquod lucrum aliunde senserit, quam sibi sperabat, s. quando societati renunciauit, i. ex insperato sibi euenit, id totum habebit. quicquid autem lucratus fuerit ille cui renunciatum est, post renunciationem illi soli acquiritur.

Valet conuentio inter socios, ut maiorem partem lucri ferat alter quam damni, & ecōtra: & etiam quod lucrū participet alter, & damnum non sentiat. Et lucrum dicitur, quod supersit omni damno deducto. Aret.

De illa sanè conuentione quæ situm est: si Titius & Seius inter se pacti sunt. vt ad Tiniū a lucri duæ partes pertineāt, damni tertia: ad Seium duę partes damni, lucri tertia: an rata debeat haberi cōuentio. Quintus Mutius cōtra naturam societatis talem pactionem esse existimauit: & ob id non esse ratam habendā. Seruius b Sulpitius (cuius sentē tia præualuit) cōtra sensit: quia sæpe quorūdam ita pretiosa est opera in societate, ut eos iustum sit cōditione meliori in societatem admitti. Nam & ita coiri posse societatem non dubitatur ut alter pecuniam cōferat, alter non conferat, & tamen lucrum inter eos cōmune sit: quia sæpe opera alicuius p̄ pecunia ualet. Et adeo c contra Quinti Mutij sn̄iam obtinuit, ut illud quoq; constiterit posse conuenire, ut quis lucri partē d ferat, de dāno non teneatur. quod & ipsum e Seruius conuenienter sibi f fieri existimauit. Quod tamen ita intelligi oportet, ut si in alia re lucrum, in alia damnū illatum sit: cōpensatione facta, solum q̄ supersit, intelligatur lucro esse.

Pars in lucro adiecta, in damno quoq; adiecta uidetur, & e diuerso.

Illud expeditum est, si in una causa pars fuerit expressa, ueluti in solo lucro, uel in solo dāno, in altera uero omissa: in eo quoque quod prætermissum est, eādem partem seruari. g

Renuntiatione soluitur societas: quo fit ut quæ post renunciationē obuenere, cōmunicanda nō sint: nisi callide quis societati ideo renunciarit, ut solus expectatū lucrum consequeretur.

Manet autē societas eousque, B donec in eodem consensu perseuerauerint. Et cum aliquis renūciauerit h societati, soluit̄ societas, Sed plane si quis callide i in hoc renūciauerit societati, ut obueniens aliquod lucrū solus habeat: ueluti si totorū k bonorū socius, cū ab aliquo hæres esset relictus, in hoc renunciauerit societati, ut hæreditatem solus lucrifaceret: cogitur hoc lucrum cōmunicare. Si q̄d uero l aliud lucrifaciat, quod non captauerit, m ad ipsum solū p̄tinet. Ei uero cui renūciatū est, quicquid omnino post renunciatā societatē acquiritur, soli conceditur. n

Adiiciūtur quatuor modi quibus finitur societas: s. morte socij, negotio finito, publicatione, & bonorum cessione. C

Soluitur adhuc societas etiam morte o socii: quia qui societatē contrahit, certā personā sibi eligit. Sed & si consensu pluriū societas contracta sit, morte uni⁹ socij soluitur, etsi p plures super sint: nisi in coeunda societate aliter cōuenerit. q Itē si alicuius rei r cōtracta societas sit, & finis negotio impos⁹ est, finitur societas. Publicatione s quoq; dissolui societatem manifestū est, D quinto modo soluitur societas: ueluti si unus ex sociis cesserit bonis, ne in carcerem detrudatur. si tamen adhuc alter in ipsū consenserit, noua uidetur contrahi societas.

h *Renunciauerit.* præsenti socio. b. non absenti, ut ff. eod. l. sed & socius. §. si absenti.

i *Callide.* idem & si intēpestatiue renunciet; item & si expediat non renūciari, ut ff. eo. l. actione. §. Labeo. & l. sed & si soci⁹ §. fi.

k *Totorum.* idest omnium, hoc expresso, ut digestis eod. l. iij. §. j. alias contra, ut ff. eo. l. nec adiecit.

l *Si quid uero.* alias si quidem. sic ff. ex quib. cau. in poss. ea. l. Fulcinius §. q̄ si aduersus. sic. ff. eo. l. actione. §. diximus.

m *Non captauerit.* i. non prēcogitauerit.

n *Cōceditur.* no. hic q̄nq; modos soluendæ societatis hic, & sequentibus quatuor. §§. sunt & alii duo: ut interemptione rerū naturali, uel ciuili: ut ff. e. l. uerū §. pen. incipit, societas. Item cum ab alio stipulor animo nouandi, uel iudicij cū aliquo dicto animo nouandi, vt ff. eo. l. actione j. respon. Accur.

[*Soluitur adhuc.*] CASVS. Non solum per renūciationem de qua dr̄ s. soluit̄ societas, sed & morte. unde non succederet socio superstiti hæres in societate, nisi hoc placuerit ipsi socio superstiti & tunc etiam dr̄ ꝙhi societas, & si plures ꝙxerunt adinuicem societatem: si unus illorum decesserit, dissoluit̄ societas inter oēs, nisi aliter cōuentum fuerit inter eos. In. §. item si alicuius rei &c. dicit Imperat. q̄ non solum duobus modis supradictis dissoluitur societas: imo & tertio modo, s. qn̄ finis impositus est negotio p̄p q̄ ꝙxerūt adinuicem societatem. In §. publicatione, casus talis est: Iā uidistis tres modos soluendi societatem: modo ponitur hic quartus modus quo soluitur societas, puta per publicationē oīum bonorum suorum in fiscum propter suum delictum. Qn̄ enim fiscus in loco suo succedit, pro mortuo habetur.

[*Item si quis.*] Iam uidistis quatuor modos qui b⁹ soluitur societas. Itē

o *Morte*, idem est in tutela, secus in deposito & mandato: ut ff. de his qui not. infa. l. furti. §. illud.

p *Etsi.* idest quamuis. Accur.

q *Conuenerit.* ut duret inter superstites etiā uno moriente: nō autem ad hr̄dem transit ēt ex pacto, ut ff. eo. l. adeo. & l. nemo nisi in societate vectigalium: ut ff. e. l. verum §. in hr̄dem & l. adeo. j. rn̄. & nisi denuo ꝙsentiant: ut ff. e. l. plane. ADDITIO. Itē nisi iuramento hincinde appositō: quia forte de iure canonico teneret ēt in persona hr̄dis, nec morte unius ex sociis solueretur, per ca. cum ꝙringat. extra de iureiu. ſm Io. Fab. hic.

r *Item si alicuius rei.* ut duo tabernarij de uendendo uinū in foro.

s *Publicatione.* quæ publicatio fit p̄p delicta: ut ff. de bo. dam. l. j. respon.

a) Idest, si non habito respectu ad lucrum de certa quātitate cautum sit puta uolo x. annuatim etiā si concedens pecuniā, in se periculum suscipiat, ſm Ang. hic. * Iniquissimum. n. genus societatis ē, i qua quis damnum nō etiam lucrū spectat: ut ibi dicitur. Aegi. Per.

† Captare hoc loco accipitur pro eo q̄ est blandiuis quibusdam ac illecebris obsequiis que & laudationibus uenari, ut sic dixerim. Hīc & captateriæ institutiones. ff. de hære. instit. l. captatoriæ. Hīc & captanda hæreditas. C. de trāsac. l. si maiores. & apud Horatium, li. 2. sermo. Captes astutus ubiq; Testamenta senum.

* Ratio quia in societate eligitur industria personæ, & licet hæres non sit socius, tenetur tamē inchoata a defuncto perficere. l. hæres socij. ff. e. Aegi. Per.

a *Alius.* alias alter scilicet si seus.
b *Pre mortuo.* sic ff.eo.l.actione.§. publicatione. Acc.
c *Habetur.* sed quid si hic socꝰ cuius bona publicata sunt, rõne operæ socius erat, non rerũ, ꝙ esse põt: vt ff.e.§. de illa. uersi. nã & ita? Rñ. idem, cũ libertatẽ uel uitã, uel ciuitatem amittat: ut ff. de bo. dam. l. j. & j. §. proxi. innuitur in fi.

Cessio bonorũ quare fit.

d *Bonis suis cesserit.* ꝙ facere põt, ne in carcerẽ detrudaꝰ: vt j. de act. §. fi. & C. de cessio. bo. l. j.

* Non tamen cedẽs liberatur à creditoribus, sed in postea quæsitis habet beneficium. ne conueniatur nisi in quantum facere potest. l. iij. ff. de cess. bono. Aegi. Per.

e *Debita.* quia fisco uel priuatis debebat: vt ff. eo. l. actione. §. j.

f *Veneat.* i. vendatur,

g *Sed hoc casu.* quasi diceat, nõ sicut supiori, pximo, s. qñ bona fuerunt publicata. nã hic uiuens & in ciuitate existẽs sibi postea acqrere põt vt ff. de cessio. bo. l. v.

[*Socius soci o.*] CASVS Dixi Imperatori: Dñe, iã uidi quinq; modos quibꝰ societas soluit: modo quæro. utrũ socius socio suo teneatur ꝓp dolum, uel ẽt propter culpam: uel ẽt ex negligentia teneat? Et rñ. Impera. ꝙ non solum ex dolo teneꝫ, sed ẽt ex negligentia. Sed dñe, quã diligentiam debet præstare socius? Et respondet quod non exactissimam, sed eãdem quam in rebus suis solet præstare. unde si in rebꝰ suis solet esse negligens: quanquam in oĩbus rebus sit diligens, non tenetur: sed debet de se conqueri, qui parum diligẽtem socium sibi assumpsit. h. d.

scilicet si vniuersa bona socij publicentur. nam cùm in eius locũ alius[a] succedat, pro mortuo[b] habetur.[c] Item si quis ex sociis mole debiti prægrauatus bonis suis cesserit,[d] & ideo ꝓpter publica aut priuata debita[e] substãtia eius veneat,[f] soluitur societas. Sed hoc casu[g] si adhuc consentiant in societatem, noua videtur incipere societas.

Sociũ in cõmuni re tantã adhibere diligentiã, quantã in re ꝓpria, sufficit. ideo eo nõie tm̃ tenetur, si quid in communibus rebus segnius egerit, quã in suis.

Socius socio vtrum eo nõie tm̃ teneatur pro socio actione,[h] si quid dolo cõmiserit, sicut is qui deponi apud se passus est,[i] an ẽt culpæ, i. desidiæ atque negligentiæ nõie, quæsitum est: ꝓualuit tamen etiam culpæ nomine teneri[k] eum. Culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est. Sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere socium, qualem suis rebus adhibere solet.[l] Nam qui parum diligentem[m] so-

facturus alias tale factũ: ideoq; locari ꝙsueuit, us j. e. §. fi. & fit ꝓ uerbum rogo, uolo, mando: supplico, & similia: ut ff. eo. l. j. § j.

Mandati definitio.

o *Quinque modis.* imo uidetur quod sex, ut sequit. Sed dic quinque scilicet obligatoriis. Vltimum. n. s. quando tm̃ tua gratia, non est obligatorium: ut ff. eo. titu. l. ij. §. fi. Item fm̃ Ioan. est ꝙ

Mandatũ multismodis contrahitur.

dam aliud sextum obligatoriũ, ut cum sua gratia, & tua, & aliena aliqs tibi mãdat ut emas fundum ꝓ me, & te, & Titio. Acc. ADDITIO. Et exemplifica vt ff. eo. l. si procuratorem. §. si tutores. ubi tutor mandat contutori suo ut seruum necessarium emat pupillo: & sic gratia mandantis & mandatarij & pupilli contrahitur mandatum.

†Sic ff. mãdati.

TITVLVS XXVII.
DE MANDATO.†

Mandatum obligatorium contrahitur pluribus modis: nec obligatur quis, si mandatarij gratia tantum mandet. *addelano. cum duobꝰ sequentibꝰ. tit. 12. p. 5.*

[n] MAndatum contrahitur quinque modis:[o] siue sua tantum gratia aliquis tibi mandet, siue sua & tua, siue aliena tantum, siue sua & aliena, siue tua & aliena. Et si tua tantum gratia tibi mãdatum sit, superuacuum est mandatum: & ob id nulla ex eo obligatio,[p] nec mandati inter uos actio nascitur.

Eius gratia fieri mandatum dr̃ cuius emolumentum respicit. Franc. in l. 20. titꝰ 12. p. 5.

Mandantis tm̃ gratia interuenit mandatum ueluti si quis tibi mandet ut negotia eius gereres,[q] uel ut fundum ei emeres, uel ut pro eo sponderes. [Tua gratia, & mandantis: ueluti si mandet tibi, ut pecuniam sub usuris[r] crederes ei[s] qui in rem ipsius[t] mutuaretur: aut si uole gessit, cum ei esset mandatum, obligabitur eodem modo ac si ita esset mandatum, ut non ageret. & gessit tua gratia & sua. resp. quod tunc hoc modo contrahitur, sed male impleuit. Modo sumus in ver. Tua gratia, &c. Quæsiui à Iusti. qualiter mandatum ꝙtrahitur qñ aliquis tibi mandat ut sub usuris pecuniam credas ei qui in rem suam esset mutuaturus: vel si fideiussor datus tibi, mandet tibi uolenti agere contra eum, ut periculo suo experiaris cum reo principali: uel si idem fideiussor tibi mãdet ut suo periculo stipuleris à quodam, quem delegauit tibi eo tempore quo cœpisti agere contra eum. Qualiter enim huiusmodi mandata ꝙhantur tam mandantis gratia, quam mandatarij, patet cuilibet intuenti. & sumus in uersi. Aliena, &c. Modo uideamus qualiter aliquis mandat gratia alterius tm̃: & exemplum est planum, ueluti si mandet tibi aliqs ut Petri negotia gereres, quod non est gratia tui nec sui: imo solum gratia Petri. & sic de aliis exemplis. In uersi. Sua & aliena &c. ponit exemplum qualiter mandatum contrahitur gratia sua & aliena, & nihil ad vtilitatem suam, & est exẽplum tale, ueluti si de cõmunibus negotiis sibi & Titio, tibi mandet, aliquis ut sibi & Titio fundum emeres: uel ut pro eo & Titio pecnes aliquem spondeas. hoc dicit Fran.

Mandatum importat uoluntatem spontaneã iussum ne cessitatẽ, rogatio si emanat à superiore præceptũ. hinc uulgo dici solet, rogatio domini præceptum est. Quid. Et orare ducum species uiolẽ ta iubẽdi. Et quasi nuda supplicatẽ se potẽs. Ausoni'. Blando vis latet imperio. uide glo. in l. i. in uersic. sed ego ff. quod iussu. Aegid. Per.

p *Obligatio.* nisi dolus & calliditas intercedãt: b ut ff. de reg. iur. l. cõsilij.

b) Intellige si sit cõsilium rei honestæ: nec esset alias factu rus: Et tamen qui ex hoc dãnificatus fuerit, in distincte tenetur: vt per Ange. hic.

[*Mandantis tantum.*] CASVS. Quæsiui à Iustin. Domine, qualiter potest interuenire mandatum gratia mandantis tantum? Et resp. quod tunc mandantis gratia interuenit mandatum, cum mandat tibi aliqs vt negotia eiꝰ geras, aut fundum ei amas, aut ꝓ eo fideiubeas. & si tale mandatũ susceperis, dr̃ necessitate obligaberis quanquam ab initio tibi liberum sit suscipere mandatũ, uel nõ suscipere. & hoc dicit. & super illa gl. & tunc ꝙa suscepit, intellige, quod si bene gessisset, nõ esset obligatus. Item si male gessit, nõ propter hoc est obligatus: sed si male gessit, cum ei esset mandatum, obligabitur eodem modo ac si ita esset mandatum, ut non ageret. & gessit tua gratia & sua. resp. quod tunc hoc modo contrahitur, sed male impleuit. Modo sumus in ver. Tua gratia, &c. Quæsiui à Iusti. qualiter mandatum ꝙtrahitur qñ aliquis tibi mandat ut sub usuris pecuniam credas ei qui in rem suam esset mutuaturus: vel si fideiussor datus tibi, mandet tibi uolenti agere contra eum, ut periculo suo experiaris cum reo principali: uel si idem fideiussor tibi mãdet ut suo periculo stipuleris à quodam, quem delegauit tibi eo tempore quo cœpisti agere contra eum. Qualiter enim huiusmodi mandata ꝙhantur tam mandantis gratia, quam mandatarij, patet cuilibet intuenti. & sumus in uersi. Aliena, &c. Modo uideamus qualiter aliquis mandat gratia alterius tm̃: & exemplum est planum, ueluti si mandet tibi aliqs ut Petri negotia gereres, quod non est gratia tui nec sui: imo solum gratia Petri. & sic de aliis exemplis. In uersi. Sua & aliena &c. ponit exemplum qualiter mandatum contrahitur gratia sua & aliena, & nihil ad vtilitatem suam, & est exẽplum tale, ueluti si de cõmunibus negotiis sibi & Titio, tibi mandet, aliquis ut sibi & Titio fundum emeres: uel ut pro eo & Titio pecnes aliquem spondeas. hoc dicit Fran.

Depositarius solũ tenetur de dolo & lata culpa.

a) Scilicet si tũc erat diligẽtior alias secus ut per glo. in l. cum duobus §. j. ff. eo.

h *Pro socio actione.* quæ est directa ab utraq; parte: ut j. de pœ. te. li. §. ex quibusdã. & finita societate nascitur, ut C. eo. l. tandiu. ni si in casu: ut ff. e. l. actione. §. si communis. uersi. nonnunquam.

i *Passus est.* qui de solo dolo tenetur, & lata culpa, quæ dolũ repræsentat: ut ff. depos. l. quod Nerua. & ff. si quis test. li esse. iussu. l. j. §. non autem.

k *Teneri.* nisi alter tantam culpam præstiterit, quantã & iste, & afferret par damnum: quo casu cõpensatur culpa, item dolus cum dolo: ut ff. de cõpen. l. si ambo. in pr. & de dolo. si duo.

l *Solet.* ante contractam societatem, a & in hoc discrepat à depositario, qui ut in præsenti tenetur: sic ff. depo. l. quod Nerua. sic est in eo cum quo habeo rem communem sine societate: vt ff. famil. erciscꝰ. l. hæredes. §. non tantum.

Continua iio.

m *Qui parum diligentem.* sic supra. quib. mod. re ꝙ. ob. §. præterea.

DE MANDATO.

Obligationum aliæ re contrahuntur, aliæ uerbis, aliæ literis, aliæ consensu ut supra de oblig. Item earum quæ ex consensu, aliæ per uenditionem, aliæ per locationem & conductionem, aliæ per societatem, aliæ per mandatum: ut supra de oblig. ex consensu. in prin. De tribus primis dixit: nunc de quarta. scilicet de mandato. Accursius.

Diuisio.

Mandatum.] TOtꝰ iste ti. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit quot modis mandatum ꝙhitur, & illud per exempla declarat. Secundo, ꝙ fines mandati non sunt prætereundi. Tertio qũo mandatum finiatur, & quando mandatũ possit renuntiari. Quarto, ꝙ mandatũ debet esse gratuitum. Secunda ibi, Is q. Tertia ibi, Recte. Quarta ibi, In sũma. CASVS. Quæsiui à Iusti. de mandato quot modis ꝙtrahit: & ipse ꝙsiderans rñdet ꝙ sex modis. Dicit. n. quod mandatum quinq; modis obligatoriis contrahitur. Aut. n. tua gratia cõtrahitur &c. aut aliis quatuor modis enumeratis in litera. Sextus aũt modus nõ est obligatorius: quia quando aliquis tua gratia tm̃ mandat, nullum est mandatũ, nec aliqua nascit obligatio: sed quinq; modis præcedentib. obligatio ꝙhit, & ex his mandati actio nascitur.

n *Mandatum.* mandatum est officium gratuitum ab eo q suscepit exhibẽdũ nisi. n. fiat gratis, incipit esse locatio, si nõ erat

Mandet

a *Mandet.* ſ. fideiuſſor. Et hoc caſu agetur contra fideiuſſorem mandantem actione mandati, non ex ſtipulatione prima, ſi nouandi animo hoc mandatum interceſſit: vt ff. e. l. ſi mandato meo. in fi. l. Si autem non nouandi animo, agetur ex prima cauſa: vt ff. de procu. l. licet. §. ea obligatio. in fin.

b *Mandet.* hic agi poteſt duabus actionib⁹, mandati ſ. contra mandantem, & negotiorũ geſtorum contra Titium, quæ datur & mãdanti: vt C. de neg. geſt. l. ſi mandatum.

c *Crederes.* ſcilicet mandauerit.

[*Tua tantum gratia.*] CASVS. Vidiſtis iam qualiter quinq; modis obligatoriis contrahit mandatum, licet etiam ſexto modo contrahit mandatum, ſed non ſit obligatorium: veluti ſi mandet Titius ut pecunias tuas potius fœneres q̃ in emptionem prædiorũ colloces, vel econuerſo. & huiuſmodi obligatio plus ſortit nomen conſilij, quàm mandati. & hac de cã non eſt obligatorium. & illud patet euidẽter: quia nemo ex hmõi conſilio obligat, quanquam mandatario nõ expediat, niſi in caſibus exceptis: & hoc ideo eſt, quia liberum eſt ſuſcipienti conſilium penes ſe explorare: an ſuſceptum conſilium ſibi expediat, necne: & pp hoc ſi te pecuniam habentem monuerit aliquis vt ex ea, rẽ aliquã coparares, vel crederes nõ tenerur tibi iudicio mandati: licet tibi non expediat eã emiſſe, vel alicui credidiſſe. & hæc vera ſunt cum mandatum ſit ſine adſignatione certæ perſonæ. Sed pone q̃ mandabat tibi aliquis vt Titio nominatim crederes pecuniã, nunquid eo facto is qui tibi mandauit, erit tibi obligatus? Et certe ſecundũ ſententiam domini Sabini dicendum eſt q̃ ſic: quia forte aliter non credidiſſes Titio, niſi tale mandatum ſuſcepiſſes. Fran.

lente te agere cum eo ex fideiuſſoria cauſa, mandet a tibi, vt cũ reo agas periculo mandãtis: vel vt ipſius periculo ſtipuleris ab eo quẽ tibi delegetin id quod tibi debuerat. Aliena autem tantum cauſa interuenit mandatũ veluti ſi tibi aliquis mandet, vt Titij negotia gereres, vel vt Titio fundum emeres, vel vt pro Titio ſponderes. Sua & aliena: veluti ſi de communibus ſuis & Titij negotiis gerendis tibi mandet b vel vt ſibi & Titio fundum emeres, vel vt pro eo & Titio ſponderes. Tua & aliena: veluti ſi tibi mandet vt. Titio ſub vſuris crederes. quod ſi vt ſine vſuris pecuniam crederes, c aliena tantum gratia intercedit mandatum.

Mandatum gratia mandatarij tantum factum, potius conſiliũ quàm mandatum eſt: quam ob rem mandantem nemo ligat: cũ ex conſilio etiam pernicioſo nõ obligetur: niſi vt certæ perſonæ mutuetur, mandatum fuerit.

[23 ff. 12 p.] Tua tantùm gratia d interuenit mandatum: veluti ſi tibi mãdet vt pecunias tuas in emptiones potius prædiorum colloces, quàm fęneres: vel ex diuerſo, vt pecunias tuas fœneres potius, quàm in emptiones prędiorum colloces, Cuius generis mandatum, magis conſilium quã mandatum eſt: & ob id non eſt obligatorium: quia nemo ex conſilio c mandati f obligatur, etiam ſi non expediat ei eui mandabatur: cum liberum g cuique ſit apud ſe explorare, an ſibi expediat cõſilium. Itaq; ſi otioſã pecuniam domi te habentẽ hortatus fuerit aliquis ut rem aliquam emeres, uel eam crederes: quamuis nõ expediat eam tibi emiſſe uel credidiſſe: non tamẽ tibi mãdati tenetur. Et adeo hæc ita sũt ut quæſitum ſit an mãdati teneatur, qui mandauit tibi ut pecuniam Titio fœnerares: ſed obtinuit Sabini ſententia, obligatorium eſſe in hoc caſu mãdatum: quia non aliter h Titio credidiſſes, quam ſi tibi mãdatum eſſet.

Mandatum rei turpis, uel contra bonos mores, non ualet.

Illud quoque mandatum non eſt obligatorium, i quod cõtra bonos mores k eſt: ueluti ſi Titius de furto, aut de damno faciendo, aut de iniuria facienda mandet tibi. licet enim pœnam iſtius facti nomine præſtiteris, l non tamen ullam habes aduerſus Titium m actionem.

Mandati fines excedere nequaquam licet: alioqui excedenti, quatenus exceſſerit, mandati actio denegatur.

Cõſilium non facit quem teneri, niſi in caſibus quibuſdã.

d *Tua tantum gratia.* hic autem addunt doct. ſextum modum: q̃ dic vt ſ. eo. in prin. in glo. immo videtur &c. in fine glo.

e *Ex conſilio.* nota bonam regulam: quem de conſilio non teneri Fallit tñ in caſibus qui his legibus dicuntur: vt digeſtis de dolo. leg. q̃ ſi cum ſcires. & digeſtis de proxenetic. leg. ij. Sed certe ibi fuit fraudulentum conſilium: vt ff. de regu. iur. leg. conſilij. Item fallit: vt ff. ad leg. Aquil. leg. liber homo. j. rñ. & ĩ. de iniur. §. non ſolum. & digeſtis de iniur. leg. non ſolum. in princ. & §. Proculus. & ff. quod ui aut clam. leg. ſemper. § j. & ff de fur. leg. ſi quis vxori. §. cum Titio. & digeſtis de ſerui. cor. leg. j. j. rñ. & §. perſuadere. Sed hoc in maleficiis, ideo non datur mandati. tenetur tamen vel de dolo, vel aliis actionibus. Item aliàs facturus non erat in prædictis caſibus, aliàs obtinet hæc regula: ut hic, & digeſtis eo. leg. ſi remunerandi. §. plane. Sed certe nec his caſibus videtur teneri: vt ĩ. proxi. §. ſed dic, non tenetur illi cui tale conſilium præſtitit, vt ibi: ſed illi in cuius læſionem conſuluit, vt hic dicim⁹. Vnde dici poteſt quòd nec his caſibus fallit dicta regula: cum dicat non teneri illi, ſ. cui conſilium præſtitũ eſt: niſi in caſu illius. leg. ff. de dolo. leg. quòd ſi cum ſcires. & illius, leg. ff. de proxene. leg. ij. ADDITIO. Eandem gloſ. habes digeſtis eo. leg. ij. §. fin.

f *Mandati.* ſcilicet actione.

g *Liberum.* ſcilicet ſuſcepto conſilio: ſed ſuſcepto mandato ne-

A ceſſe eſt conſummari, ſecundum Io. niſi congruo tempore nuntietur: ut infra eo. §. mandatum. ff. eo. l. ſi mandauero. §. fi. & ff. commo. l. in commodato. §. ſicut.

h *Non aliter.* hoc eſſe uĩ pro opi. Pla. qui dixit duo, ſ. vbi conſulo certæ perſonæ mutari: teneor ita demum, ſi alias facturus non eras. Vbi autem non eſt deſignata aliqua perſona, non teneor, etiam ſi alias facturus non eras. Sed Ioan. in utroq; caſu dicit cõtra. Nã primo indiſtincte teneor: ſiue alias eras mutuatur⁹, ſiue nõ. Secundo autem cum diſtinctione, non alias: & facit pro eo. ff. eod. l. ſi remunerãdi. §. plane. & ſ. e. §. tua & aliena. in fi. & ff. de neg. geſt. leg. iij. in fin. & leg. iiij. Nec obſtat quod hic dicĩ: quia & ſi alias etiam factur⁹ erat, tenetur qui mandauit, ut dictum eſt. unde poteſt ſubaudiri, maxime, quia non aliter &c. ADDITIO Hæc opinio Io. ueluti communior approbatur, de quo in leg. ſi remunerandi §. plane. ff. eo. Chri.

[*Illud quoq;.*] CASVS. Dixi Iuſtin. Domine, ſupra uidimus qualiter mandatum contrahit quinque modis obligatoriis: & etiam ſexto modo nõ obligatorio. quid modo pl⁹ dicetis? Et dominus Iuſt. reſpõdet: Frater, una cũ prædictis ſcire debes quod ſicut mãdatum gratia tua tantum, non eſt obligatorium: ſi nec cõſilium ſeu mandatum de re turpi: ueluti ſi tibi mandet aliquis ut furtum facias, uel iniuriã aut damnum alicui inferas, huiuſmodi non obligant quẽ, & ſi mãdatarius præſtiterit pœnam ei contra quem deliquit, attamen aduerſus mandantem nullam habebit actionem. Fran.

i *Non eſt obligatorium,* *etiam ſi iuramẽtum intercedet; ut in anth. ſcenicas non ſolum. §. j. coll. v. a & facit ad hunc. §. ff. eod. l. ſi remunerandi. §. rei turpis & leg. ſi mandauero. ij. §. qui ædem & ff. de arb. l. ſi cum dies §. compromiſſo. & ſupra de inſtti. ſtip. §. quod turpi. & ff. de uerb. oblig. l. generaliter. & l. ſeq. & ff. de condi inſti. l. conditiones. j. & ij.

k *Contra bonos mores.* hic quæritur, quid ſi mandaui tibi ut illi nomine meo iniuriam inferres, an teneor? Reſpon. utiq; arg. ff. de dam. infect. l. damni §. ſi mandato.

Præſtiteris ſ. ei cui commiſſum eſt maleficium, ut pœnam dupli. & ita licet interſit mandatarii: tamen non agit, quia nec intereſſe fingitur. ut ff. de condi. inſti. l. filius in fin. & melius ff. de reg. iur. l. quod quis ex culpa. in fi.

m *Titium.* ſcilicet mandantem.

[*Is qui exequitur.*] CASVS Dixi Iuſtiniano. Domine, beneuidi quot modis & qualiter cõtrahitur mandatum: q̃ Deo dicatis mihi qualiter mandatarius tenetur exequi id q̃ ſibi datur in mandatis? Dicit ipſe, Scite debes q̃ ſi mandet alicui ſub certa forma, non debet mandatarius illam formã excedere. nã ſi aliquis tibi mandaſſet ut ei fundum emeres, ueluti pro. c. uel ut q̃ Titio in rãta pecunia ſpõderes: nec teneberis plurisemere, nec in ampliorem pecuniam fideiubere q̃ ſi feceris, ad id q̃ expenderis prædictam actionem non habebis. unde Caſſius & Sabinus dicebant in hoc caſu q̃ nõ cõpereret tibi actio q̃ mandantem etiam q̃ cẽtum aureis in mandato cõprehenſis: & hoc ſi

* Quia tale iuramẽtum uelut peccati nutritiũ, nec eſt feruandum, nec contractũ firmat. c. non eſt regu. iur. lib. 6. Aeg. Pe. a) Et hoc uerum in omnibus pactis quę rõne turpitudinis uel publicæ utilitatis principaliter improbãtur. Secus ſi ſecundario uel ĩ odiſi creditoris aut q̃ per defectum ſenſus, uel imbecillitatem perſonæ improbẽtur. quia iuramento cõfirmãtur. Et q̃ dicitur nõ uelere iuramentũ cõtra legem intellige de canonica, non autẽ de ciuili, ut q̃ Ang.

contra formam mandati pl' expẽderis. Aliter tñ obtinuit fm opinionem aliorum, ꝙ usque ad pecuniam in forma mandati comprehensam agere poteris, Sed pone ꝙ is cui mandaui ut emeret mihi fundum pro centum aureis, pro minori pretio illum cõparauit: nunquid habebit act. ꝙ me? Et certe sic: quia rite uideor mandasse ut dictum fundum ꝑ minori pretio emeret si posset. Litera est plana usque ad fi. tit. Fra.

a *Mandatum*. s. certæ formæ. Nam qñq; habet certam formã: & tunc habet locum ꝙ hic dr: ut ff.e.l.diligenter. qñq; non & tunc bona fide facere debet: ut ff.e.l.iij. & ꝑbatur ẽt hæc distinctio ff.e.l.si quis pro eo.

b *Mandati actione*. sed nec certe nego. gest. fm B. & Io. & est pro eis. C. d nego gest.l.ulti. & ff.de nego.gest. l. qui aliena. §. libertos & d peculio. l. si creditor. §. j. sed M. dabat utilem neg. gest. actionem, & rñdebat illi.le.fi.neg.gest. quia specialis ibi fuit prohibitio. a Sed certe miror de hac opinione. cum uideatur lex expedita, quæ ẽt utilem denegat expresse: ut ff. e.l.si ꝑ te. & ff.de ede.l.j.§. causa.

a) Quo casu non habet etiam utilem nisi in causis piis & necessariis puta alendo liberos uel faciendo id q tẽdit ad exonerationẽ uel euasionem personæ, seu infamiæ mãdantis, ut per Io. Fa. & Ange. hic.

c *Mandati actionem*. pro pretio dato: vt ff. de in rem ver. l. si fundum.

d *Emeretur*. est autem illa ratio, qa maiori summæ minor inest: ut hic & ff.de verb.obl.l.j. §. ij. & l. inter stipulantem §.ij. & ff.de recept. arbi. diem. §. si plures. ADDITIO. Et hęc vera ubi negotium ꝙ mandat, respicit dãnum uel utilitatem mandantis vel mandatarij: secus si tertium tñ: quia non pot ampliari nec restringi tã q̃ odiosũ: ut in c.cui de non sacerdotali de præben. in vj. Ioan. Fa.

c *Recte*. nam si non recte, non est necesse reuocari: ut s.e.§. illud.

f *Euanescit*. speciale est in mandato, ut sic facile reuocetur per uolũtatem unius partis tñ. In aliis ff. contractibus non sic: ut C. de act. & oblig. l. sicut. quæ est ꝛia huic. Et est rõ, quia hic non statim interest, & iõ nõ statim hinc inde nascit obligatio quæ ex interesse dat: ut ff.e.l.si ꝑcuratorẽ. §. mandati actio &. facit ad hunc. §. ff.de iurisd.om.iu.l. & qa ff.de mino.l.ꝙ si minor. §. Scęuola. & C.de repu.hær.l.fi. & ff.de ritu.nup.l.pleriq;.

g *Item si adhuc integro*. sed usquequo dr integrum? Rñ. si mandata fuit emptio, donec arrhas dederit, uel alias se emptori obligauerit, & idem in similibus. Et (ut breuius accipias) si iam cœperit interesse mandatarii, nõ est res integra, alias sic: arg. ff.e.l. si procuratorem. §. mandati. Si uero nõ est res integra, nõ finitur mãdatum nisi in iudicio, ut ff de iudi.l.tã ex ꝛctibus. §. fin. Sed quid ꝑdest si non finitur mandatum re nõ integra. Rñ. qa per hæredem cœpta negotia debent consummari digestis ꝑ socio leg fin. licet noua inchoare necesse non sit ut ff. de neg. gest. l. nam & Scruius. §. si uiuo. & digestis pro socio. leg. hæres socii quod non est re integra: cum nullum cœptum sit.

Is qui exequitur mandatum, a non debet excedere fines mãdati: ut ecce si quis usque ad centũ aureos mandauerit tibi vt fundũ emeres, uel ut pro Titio sponderes: neq; pluris emere debes, neque in ampliorem pecuniam fideiubere: alioqui non habebis cum eo mandati actionem: b adeo quidem ut Sabino & Cassio placuerit, ẽt si usque ad centum aureos cũ eo agere uolueris inutiliter te acturũ. Sd diuersæ scholæ auctores recte usque ad centũ aureos te acturũ existimant. quæ sententia sanè benignior est. Quod si minoris emeris, habebis s. cum eo mandati actionem: c quoniam qui mandat ut sibi cẽtum aureorum fundo emeretur, is utique mandasse intelligitur, ut minoris (si possit) emeretur. d

Mandatum re integra reuocatum extinguitur. rem autem in tegram appellamus, si quando nihil ꝙ ad mandati consummationem attinet, uel factum uel in choatũ sit. morte quoque mandantis re integra cõtingente, euanescit mandatum: mãdatario tamen mortem aut reuocationem ignoranti subuenitur.

Recte e quoque mãdatum cõtractum, si dum adhuc integra res sit, reuocatum fuerit, euanescit f † Item si adhuc integro mandato mors alter utrius interueniat, i. uel eius qui mandauerit, uel illius qui mandatum susceperit, soluitur mandatum. † Sed utilitatis causa receptum est: si eo mortuo qui tibi mandauerat, tu ignorans eum decessisse executus fueris mandatum, posse te agere mãdati actione: alioqui h iusta & ꝑbabilis ignorantia i tibi damnum afferret. k Et huic l simile est qd placuit, si debitores manumisso dispẽsatore Titij, per ignorantiã liberto m soluerint, liberari eos: n cũ alioqui stricta iuris ratione non possent liberari, o qa alij soluissent quàm cui soluere debuerint.

Mandatum suscipere volũtatis est: susceptum verò adimplere necessitatis: nisi congruo tpe illi renuntietur. quod si aut non renũtietur, aut intempestiuè renuntiatum sit, mãdati actio aduersus mãdatarium competit: nisi iusta ratione excusetur.

Mandatum nõ suscipere cuilibet liberum est: susceptum aũt consummandũ est, aut quamprimũ p renunciandũ, vt per semetipsum aut per alium eandẽ rẽ mandator exequatur. Nam nisi ita renuncietur, vt integra cã mãdatori reseruetur eamdem rem explicandi: nihilominus mandati actio locũ habet: nisi iusta cã q interceserit aut non renuntiandi, aut intempestiuè renunciandi. Mandatum & in diem differri, & sub conditione fieri potest.

Mandatum debet esse gratuitum, aliàs transit in alium contractum. Aret.

In summa r sciendũ est, mandatum nisi gratuitum sit, in aliã formam negotij s cadere. Nam mercede t constituta incipit locatio & cõductio esse. Et ut generaliter dicamus, quibus casibus sine mercede suscepto officio mandati, siue depositi cõtrahit negotiũ, his casibus interueniente mercede u locatio & cõ dabo tibi equum, uel par uestimentorum: & tunc potest dici ꝙ valeat conuentio salarij, cum non sit prorsus incertum: vt ff.e.l.si fideiussor. in gl.j. secus in his quæ pondere uel numero consistunt: vt ff.de leg.j.l.si hominem. Si aũt certum omnino: tunc aut stipulatione promittitur, & tũc certi condictione petitur. Si aũt sine stipulatione, & incontinenti ante mandatum uel post: petitur actione ex eo contractu, s. contraria mandati informata. Si autem ex interuallo, scilicet postquam contrahentes ad alia diuertissent negotia, petitur officio *iudicis: vt C.eo.l.j. & ff.eo.l.salarium. & C.de pact.l. pensitens. & ff.de duo.reis.duos.in fi. Accur.

h *Alioqui*. i. si non posses agere. Accur.

i *Probabilis ignorantia*. quæ est in facto alieno: vt hic, & ff.e.l.idẽque. §. pen. aliàs non est probabilis: vt ff.ad Velle.l.quamquam. & C.de rescin.ven.l.quisquis. & ff.de ædil.edict.l.j. §. causa.

k *Afferret*. quod esse non debet.

l *Et huic*. s. ꝓximo casui.

m *Liberto*. primo dispensatori & seruo. Ac.

n *Liberari eos*. facit ff. si cer.peta.leg. eius qui in prouincia. & C.de solu. l.si cum seruus.

o *Non possent liberari*. nisi in casibus: vt j. qui.mo. tol.obli. in prĩ.dicem.

p *Quamprimũ*. s. põt fieri.

q *Iusta causa*. puta casus fortuitus. nam de dolo tenet, & lata culpa & leui & leuissima, fm Bart. & Io. vt C.e.l. in re mandata & l. à ꝑcuratore. Alij dicũt de leuissima mandatariũ nõ teneri: sed de dolo tñ, qñ gratia mãdantis tm fit: vel de leui culpa qñ vtriusque gratia, instar aliorũ ꝛctuũ: vt ff.de regu.iur. l. ꝛctus. Sed primum videtur verius, cum hic ꝛctus multũ discrepet ab alijs ꝛctibus. ADDITIO. Tu dic ꝙ de lata leui uel leuissima culpa eatenus tenetur, quatenus id quod venit in mandato, exactam vel exactissimam requirit diligentiam. Ang.

r *In summa*. i. breuiter amodo hunc titu. expediamus.

s *Negotij*. i. contractus.

t *Mercede*. s. vt mercede: vt quia aliàs non erat pariturus mandato. si autem aliàs pariturus erat, & constituatur aliquod salarium gratia remunerandi, non minus erit mandatũ: vt ff. e.l.si remunerandi j. rñi. Et ad huius rei euidentiam distingue: qa aut est incertum re & gene re, puta si dicam tibi, Bene retribuam tibi hoc seruitium, vel recognoscam. & tunc nõ potest peti quicquam vt C.e. l. salarium. & ff.eo.l. qui mutuam. §. salarium. c Aut certum genere, licet incertum specie: vt dabo tibi equum, vel par uestimentorum: &

u *Interueniente mercede*. s. in pecunia numerata: ut diximus. s. loca in prin. Item hæc regula generalis est uera, nisi sit talis persona quæ non consueuerat locare operas suas, vel res talis quæ nõ consueuerat locari. tunc. n. non locat, sed præscriptis verbis agitur: vt ff.de præscrip.uerb. l. si tibi. & l. naturalis. §. at cum do,

Fulloni.

l *Et huic*. s. ꝓximo casui.

m *Liberto*. primo dispensatori & seruo. Ac.

n *Liberari eos*. facit ff. si cer.peta.leg. eius qui in prouincia. & C.de solu. l.si cum seruus.

o *Non possent liberari*. nisi in casibus: vt j. qui.mo. tol.obli. in prĩ.dicem.

p *Quamprimũ*. s. põt fieri.

q *Iusta causa*. puta casus fortuitus. nam de dolo tenet, & lata culpa & leui & leuissima, fm Bart. & Io. vt C.e.l. in re mandata & l. à ꝑcuratore. Alij dicũt de leuissima mandatariũ nõ teneri: sed de dolo tñ, qñ gratia mãdantis tm fit: vel de leui culpa qñ vtriusque gratia, instar aliorũ ꝛctuũ: vt ff.de regu.iur. l. ꝛctus. Sed primum videtur verius, cum hic ꝛctus multũ discrepet ab alijs ꝛctibus. ADDITIO. Tu dic ꝙ de lata leui uel leuissima culpa eatenus tenetur, quatenus id quod venit in mandato, exactam vel exactissimam requirit diligentiam. Ang.

r *In summa*. i. breuiter amodo hunc titu. expediamus.

s *Negotij*. i. contractus.

t *Mercede*. s. vt mercede: vt quia aliàs non erat pariturus mandato. si autem aliàs pariturus erat, & constituatur aliquod salarium gratia remunerandi, non minus erit mandatũ: vt ff. e.l.si remunerandi j. rñi. Et ad huius rei euidentiam distingue: qa aut est incertum re & gene re, puta si dicam tibi, Bene retribuam tibi hoc seruitium, vel recognoscam. & tunc nõ potest peti quicquam vt C.e. l. salarium. & ff.eo.l. qui mutuam. §. salarium. c Aut certum genere, licet incertum specie: vt dabo tibi equum, vel par uestimentorum: &

u *Interueniente mercede*. s. in pecunia numerata: ut diximus. s. loca in prin. Item hæc regula generalis est uera, nisi sit talis persona quæ non consueuerat locare operas suas, vel res talis quæ nõ consueuerat locari. tunc. n. non locat, sed præscriptis verbis agitur: vt ff.de præscrip.uerb. l. si tibi. & l. naturalis. §. at cum do,

Fulloni.

nit esse integra etiã per solam citationẽ. In mandato uero ꝓ curatoris adiudicia, si sit actoris, per lit. contest. si rei, sufficit qꝙ dominus ꝑ eo sciente uel uolente sa tisfecerit. In procuratore aũt ad negotia sufficit feciss ꝑ paramenta necessaria puta sine q̃bus principale negotiũ expediri nõ põt. Ang. Mandatarius de quatuor tenetur.

c) Põt tamen officio iudicis peti, sicut quando nullo mõ fuit promissũ dummõ non constet qꝙ sine prætatis verbis gratis fuisset pariturus. Ange.

* Ex hac gl. collige qualiter salariũ ad uocati & ꝑcuratoris petitur officio iudicis. idẽ est de presbytero celebrando facit aliqua seruitia pro aliquo: qui nõ ꝑ actionem sed iudicis officio petet salariũ Aeg. Per

adds. mandatus? adde Gregor. Lopez in l. 20 tit. 12 p. 5. glo. 3 vbi. reade. et adde l. si mandauero 22. ff. ead tit.

adde Covar. Practicar. c. nº. 2. vº. Deinde illud

§ 2345 p. 5.

Simile in cap. in causis ubi res non esset integra cũ glos. super verb. integra. extra de elec.

Nisi mandatum sit exequendum post mortẽ uel mandans de necessitate teneatur exequi. Aegi. Per.

b in dicꝙ) Tmandata iurisdictione res desi-

Fullo. Sarcinator.

a *Fulloni*: fullo est qui lauat & tingit pannos, & etiã polit eluẽdo superflua. Sed sarcinator ẽ qui sarcit & addit ubi est sciſsũ vestimentũ uel pannus, & consuit. Vnde dr̃, Iste habet sarta tecta: quia cum essent fracta, sunt reparata ex quibusdam adiunctionibus. ut ff. de vsufruct. l. hactenus. Et dr̃ sarcinator à sarcina: & significat ꝓprieẽ qui plurimũ vestiũ sumit. Aliquando ẽt ꝓ sutore accipit, ut hic.

b *Actio*. imo vr̃ præscriptis verbis competere: ut s. loc. §. j. solue ut ibi.

DE OBLIGATIONIBUS &c.

Alias de obligationib. quasi ex cõtrac. Sic ff. & C. de neg. gestis.

Rubricæ istius continuatio sumitur ex §. sequẽs. supra ti. de obligationibus: ubi dicitur quod obligationum quædam sunt ex contractu, quædam ex quasi contractu &c. Et quia dictum est supra de obligationibus ex contractu, sequitur de oblig. ex quasi contractu. & etiam hic continuatur in text.

Diuisio.

Post genera.] Totus iste titulus diuiditur prĩcipaliter in duas partes. Primo ponit continuationẽ rubricæ de qua est tractaturus. Secundo illud per exempla ꝺclarat. Secũda ibi. igitur cũ quis. Casvs. Istum titulũ continuat Iustin. cum præcedẽtibus, ita dicens, ꝙ post gña ϙctuum enumerata dispiciendum est de quibusdã ϙctibus siue obligationibus quæ ex ϙctu proprie nascunt̃, quia tñ nõ oriuntur ex maleficio, nec ex quasi maleficio, supple ꝓ totũ titulum istum, ut bona sit illatio: nec ex ϙctu, ut dictum est in pr. relinquitur ergo ꝙ ex quasi ϙtractu nascãtur. unde de hmõi ϙctibus siue obligationib9 notat dñs Iustin. plura exẽpla. Et primũ exemplũ est tale. Aliquis gessit negotia absentis alicui9 sine mãdato. ex ista gestione nascũt duæ actiones. i. nasci pñt. Si. n. bene gesserit negotia absentis, datur sibi actio neg. gest. ϙria contra eum cuius negotia gessit ad repetendum illud ꝙ impendit. Si aũt male gessit, dat̃ actio neg. gesto. directa ei cuius negotia gesta sunt, ϙ gerentem. Sed dñe, quæ est dr̃ia inter has duas actiones? Et dicit ꝙ quo ad effectũ nulla est dr̃ia: sed subtilitate iuris talis est dr̃ia, ꝙ actio illa quæ datur dño ϙtra gerentem, uocat̃ directa: illa aũt quæ datur gestori ϙ dominum, uocatur contraria, ut dictum est. & nascuntur istæ duæ actiones, vt s. dictum est qñ. ãliquis sponte & sine mãdato accedit ad negotia alterius gerenda, utputa absentis: & si ea bene & utiliter gerit, habet eum cui9 negotia gerit. & ignorantẽ & inuitũ sibi obligatum. & hoc maximę utilitatis cã factũ fuit siue institutum, s. ne negotia negotiatorũ qui subita festinatione compelluntur abesse, nulli demandata negotiorum suorũ gestione, deserta relinquerent̃: ꝙ ϙtingeret nisi hmõi actiones negotiorũ gestoribus darentur. Nullus .n. sine mandato accederet ad negotia aliena gerenda, si de eo ꝙ impẽdisset, ad illud recuperandũ nullã haberet actionem. In uersiculo, Sicut aũt, casus est talis. Supra dictũ est ꝙ ille qui sine mãdato utiliter gessit negotia absentis: si aliquid de suo impendit, poterit illud recuperare per actionem neg. gest. ϙriam. Eodem modo & ecõuerso, s. si male se habuerit gestor in gerendo negotia absentis dño tenetur actione neg. gest. directa & hac ratione ad reddendas rõnes administrationis suæ tenet̃ gestor p̃stare exactã diligentiã: & nõ sufficit ꝙ talẽ diligẽtiã adhibeat qualẽ in reb9 suis adhibere solet. & hoc est uerũ, si alius diligẽtior eo accessisset ad negotia illa gerenda si ipse ea non gessisset. hoc dicit. Fr.

c *Genera*. i. maneries uel diuersitates contractuum: ut s. de obl. §. fi. usque huc.

TITVLVS XXVIII.

DE OBLIGATIONIBVS quæ quasi ex contractu nascuntur.

Valet argumentum à sufficienti partium enumeratione. Aret.

POst genera c contractuum enumerata, dispiciamus etiam de his obligationibus quæ quidem nõ proprie nasci ex contractu intelliguntur: sed tamen quia non ex maleficio d substantiam capiunt, quasi ex contractu nasci uidentur.

Cum quis absentis negotia sine mandato curauit, hinc inde ex quasi contractu nascitur obligatio: ex qua duæ proficiscuntur actiones, altera negotiorum gestorum aduersus dominum, si quid eius nomine utiliter impẽderit, competit: altera vero domino contra gestorem, ut administrationis rationem reddat: qui quidem si minus diligenter quam oportebat gesserit, tunc etiam de leuissima culpa tenetur, cum alius commodius negotia erat administraturus [26 tit. 12 p. 5.

Igitur e cum quis negotia absentis gesserit, ultro citroq; f nascuntur eos actiones, quæ appellantur negotiorum gestorum, sed domino quidem rei gestæ aduersus eum qui gessit, directa competit actio: negotiorũ autem gestori g contraria, quas ex nullo contractu proprie nasci manifestum est. quippe ita nascũtur istæ actiones, si sine mandato h quisque alienis negotiis gerendis se obtulerit. Ex qua causa hi quorum negotia gesta fuerint etiam ignorantes obligantur. id que i utilitatis causa receptum est: ne absentium qui subita festinatione coacti, nulli demandata negotiorum suorum administratione, peregre profecti essent, deferentur negotia: k quæ sanè nemo curaturus esset si de eo qđ quis impendisset, nullam l habitur9 esset actionem. Sicut autem is qui utiliter gesserit negotia, habet obligatum m dominum negotiorum: ita & contra, iste quoque tenetur ut administrationis reddat rationem. [3 tit. 12 p. 5. Quo casu ad exactissimam n quisque diligentiam compellitur reddere rationem: nec sufficit talem diligentiam adhibere, qualem suis rebus adhibere solet: si modo alius diligentior eo, commodius administraturus esset negotia. [2 tit. 12 p. 5.

Ea quæ inter tutorem & pupillum ex gestione tutelæ oritur obligatio, ex quasi contractu nascitur eos actiones, quæ appellantur tutelæ directæ. Item ea quæ inter curatorem furiosi & furiosum ex gestione curæ oritur obligatio, ex quasi contractu nascitur eos actiones, quæ appellantur curatoriæ directæ. Item ea quæ inter eum qui pro tutore uel pro curatore negotia gessit & pupillum uel furiosum ex gestione pro tutore uel pro curatore oritur obligatio, ex quasi contractu nascitur eos actiones, quæ appellantur pro tutore uel pro curatore directæ. Item ea quæ inter eum qui pro tutore uel pro curatore negotia gessit & pupillum uel furiosum ex gestione pro tutore uel pro curatore oritur obligatio, ex quasi contractu nascitur eos actiones, quæ appellantur pro tutore uel pro curatore directæ.

d *Ex maleficio*. subaudi, vel quasi: ut sit bona argumẽtatio. sic. j. ff obl. quæ ex quasi maleficio in princ.

e *Igitur*. qa de his obligationibus quæ ex quasi ϙctu sunt, dicere debemus, incipiamus de hac quæ ex sola prouenit amicitia: ut j. eod. §.

f *Vltro citroque* i. hinc inde possibile est eas. nasci. nam ex una parte tñ qñq; agit̃, ut si alterius nõ interfit, sed sua tñ.

Additio. No. uerba legalia significare habilitatem & potentiã: licet sẽp significare nõ possint: ut no. s. de iustit. & iur. in princ. ℞m Chri.

Vltro citroque. ϙcontract9 est negotiũ ex quo mutua obl. nascitur: & ea quidem actio uel utrinque directa est. uel hinc directa, Illic contraria. Directa, i. principalis: Cõtraria. i. quæ principalis non est, sed ex ϙrio in eum dat̃ cui principalis actio cõpetit. Aut igitur uno tñ ex letere principalis est actio, aut ultro citroque. Cõtraria actio prĩcipalis non est, quia ea indemnitas tñ cõsulit: quãobrem nec famosa est nec in ea iuratur in litẽ. l. ei apud quem. D. depositi. Cuiacius.

g *Negotiorum autem gestori*. licet etiã unũ negotiũ sit gestum. ff. de nego. gest. leg. iij. §. j. uersi. negotia. sic. j. ui bono. rapt. in prin. & ff. ui bõ. rapt. l. ii. §. ꝙ ait prætor.

h *Sine mandato*. scili cet eius cuius negotia gesserit. & sic soluitur C. de neg. gest. leg. si mandatum.

i *Idque*. s. ut repetat qđ impẽdit, nisi denũciatio inhibeat: ut C. đ neg. gest. l. fin uel paterna affectio: ut C. eod. l. si paterno. & l. ꝙ in uxorẽ. & ff. e. de neg gest l. is q. Vel obsequiũ, qđ est si libert9 pr̃ni negotia gerat: ut C. e. l. officio. His. n. casib. nil repetit̃, alioq; qñq; repetitur in quantũ locupletior est, ut dicem9. j. §. proxi.

k *Desererentur negocia*. ꝙ in multis noceret: ut ff. eo. l. j. Acc.

l *Nullam*. cum neminem sit uerisimile suam pecuniam iactare uel effundere: ut ff. de proba. l. cum de indebito, §. qui enim.

m *Obligatum*. s. in solidũ: dũmõ sit utiliter cœptum negotium, licet diuersus exitus sit secutus: ut ff. e. l. sed an ultro. §. j. In casibus tñ nõ tenetur in solidum: ut si pupillus est, cui9 negotia sũt gesta. Item si animo deprædandi gessit: ut ff. e. de nego. gest. l. si pupilli. j. rñ & §. sed & si quis negotia mea. Item etsi ad noua * negotia gerenda accessit: ut ff. e. l. si quis negotia. Item si pacto * hoc actum: est: ut C. eod. l. negotium. Item si fuit in culpa gerens: ut ff. eod. l. siue hæreditaria. Item si fuit in mora: ut ff. de le. j. l. cũ res. §. fi. Additio Et est ratio, quia in oĩbus istis casibus gerens tenetur etiam de casu fortuito, & in eis non sufficit esse cœptum utiliter, nisi utilitas perduret: ut not. gl. in l. si negotia, in uerbo, sit solitus. ff. de negot. gest. Angel.

Ad exactissimã. no. gestorem interdũ de dolo solo & lata culpa teneri: vt si ad deserta neg. accessit. ff. đ neg. gest. l. iij. * §. interdũ. Qñq; de dolo, lata culpa & leui: & hoc regulariter: vt C. e. l. tut

Negotiorũ gestor certis in casib9 nõ repetit quid impendit. * Noua in. solita sũt. n. tria genera negotiorũ: consuetũ, insolitum, & desertũ gl. sit solitus in l. si negotia. ff. e. Aegi. Per. * Pacto. i. si casum cepit in se ꝑ pactum. Aegi. Per.

tutori & ff.eo.l.si pupilli.§.fi. Q̃ñq; de leuiſſima:ut qñ alius diligentius uolebat adminiſtrate,ut hic dr̃,& ff. e.l. ſi pupilli. §. uideamus. Q̃ñq;de caſu:ut in his caſibus ubi agitur in quantum A dñs locupletior eſt,ut modo ś diximus in eod.§.Acc.

Et hæc uera in geſtis.de neglectis autẽ tenetur, ſiue gerere incepit, & poſtea dimiſit:ſiue nõ incepit dummõ à principio v. oĩa geſturus acceſſerit Idẽ ſi nõ ut oĩa geſtur⁹ ſi alias diligens erat geſturus:alias ſecus. Ang.

Tutores quoq;.] CASVS. Viſo uno exẽplo d obligatio.q̃ ex quaſi ꝯctu naſcunt:uidendũ eſt de alio.Nõ ſolum.n. geſtores negotiorũ tenẽtur ſine mãdato,quaſi ex ꝯctu:verũ ẽt tutores qui tutelæ officio tenent, ex quaſi ꝯctu obligant. Nullũ n.negotiũ inter pupillũ & tutorẽ geriť: ſed quia nõ tenẽt ex ꝯctu, nec ex maleficio, vel quaſi,ſupple:ex quaſi ꝯctu teneri ur̃: & naſcuntur actiones hinc ĩde.Ex iſta.n. obligatione naſcit actio directa pupillo ꝯ tutorẽ: ꝯria uero naſcitur tutori ꝯ pupillũ ad perẽdũ ſi aliquid impẽdit de ſuo in negotiis pupilli: aut ſi aliqd eſt ei abfuturũ,ut ſi ꝓ pupillo alteri fuit obligat⁹ h.d. Fr. de Ar.

Tutores,ſ.quondã. nã quãdiu eſt tutor, non oriť obło: ut ff. de tute. & ra. diſtra. l. ſi tutor.§. fi.& l.ſed non dať. Azo.

Ex maleficio. ſubaudi uel quaſi: ut bona ſit illatio. Accur.

Actio pro tutelæ directa & cõtraria eſt ex quaſi cõtractu

Actione.ſ.directã.tenẽt et aliis actionib⁹ tutor. ut diximꝰ,ś.d Attil. tut. §.fi.& ita habes hoc §.actionẽ tutelæ directã & ꝯriã eſſe ex quaſi ꝯctu.Quid de actione pro tutelæ? Rñ idẽ, cũ ad inſtar actionis tutelæ ſit inducta:ut ff.de eo q ꝓ tut.neg.geſſ.l.j.§.ꝓ tutore.

Contrariam.quam finita tutela demum intendit, ut modo diximus de directa:ut ff.de contra.act.tut.l.j.§.finito. A ccurſius.

Obligatus.vnde abfuturum eſt:quod perinde eſt ac ſi iam abeſſet:ut ff.de nego.geſt.l.ij.in fi.& l. ſi quis mandato. in fi.

[*Item ſi inter aliquos &c.*] CASVS. Vidiſtis iam duo exempla de obligationibs quæ ex quaſi ꝯctu naſcuntur modo ponit hic dñs Iuſtin.tertium exẽplũ,dicens:Si inter aliquos fuerit res aliqua cõmunis ſine ſocietate,ut quia eis pariter fueritlegata,uel donata: ſi unus eorũ alteri teneatur iudicio cõmuni diuidundo,& hoc uel quia alter ſolus in re communi, fecerit impenſas,uel quia ipſe ſolusfructus ex ea receperit: tunc nõ intelligiť ꝓprie obligatus ex ꝯctu, eo ꝙ nihil inter ſe contraxerint: ſed qm̃ ex maleficio,uel quaſi ſupple,non tenetur: ex quaſi cõtractu teneri vr̃.Idem iuris vr̃ de eo qui coheredi ſuo obligatur, uel quia cohæres in re commmni fecerit impenſas neceſſarias uel quia ipſe ſolus fructus perceperit.cum .n.inter ſe non contraxerint,nec ex maleficio ſit obligatus,uel quaſi, ideo ex quaſi contractu obligatus uidetur.h.d.Fran.

a) Et ſic præſupponit ꝙ nõ communi diuidũdo: ꝙ eſt falſum per l. 2 ff, communi diuidundo.Igitur dicit text. ſine ſocietate, quia alias eſſet contractus, & non quaſi de quo hic intendit. An autẽ expenſæ p unum ex fratribus factæ debeant ſibi poſt ea in diuiſione imputari, uide. Ioã. Fab. hic.

Sine ſocietate.tunc.n.ageretur pro ſocio.a ſ.ſi eſſet ſocietas.Vr̃ ñ ꝙ hic §.ſibi ipſi ꝯtradicat. nã nunc dicit ꝙ non eſt ſocietas : & poſtea dicit,ſocius eius &c.Sed dic ꝙ non eſt ſocietas uera, ſed quædam incidens: nam uera ꝯhitur ꝯſenſu:ut ś.de obli. ex conſenſu in prin. Hæc autem præter ſpem:ut in hoc §.dicitur.

Socius eius.i. ꝯſors eius.im ꝓprie.n.ponitur, ut modo diximꝰ.

Ex maleficio.ſubaudi,uel quaſi:ut ſit bona illatio:ut ś.eo.in pr. & facit adhunc.§.ff.famil.erciſcun.l.hr̃des.§.non tantum.in fi. §.& ff.cõmuni diuidun.l.ij.in fin.j. reſp.& ff. pro ſocio. l. ut ſit. pro ſocio & l.actione.§.ſi poſt diſtractam.Accur.

Idem iuris.non per oĩa:quia ſuperior,ſ. communi diuidundo, pro rebus ſingularibus competit,hæc autem ad uniuerſitatẽ: vt ſupra §.proxi.& ff.pro ſocio l.pro ſocio arbitrer. Item ſuperior pluries intendi poteſt, hæc autem ſemel tantum: ut ff.fami.erciſcun.l.ſi filia.§.familiæ.& C.famil.erciſcun.l j.

Qui cohæredi.Vet.qui cohæredi ſuo.finium regundorum non eſt in pſonã,niſi ex maleficio.Cõmuni diuidũdo & familiæ herciſcũdæ ſunt in perſonã quaſi ex ꝯctu.Petitio hæreditatis quæ etiam mixta eſt actio, eſt quaſi ex contractu.Cuiac.

Ex his cauſis.quas ſuperiori §.diximus.

[*Heres quoque &cæt.*] CASVS. In proximo. §. dictum eſt ꝙ hæres ſi ſit cohæredi obligatus ex cauſis ſupradictis,ſi fructus rei communis ſolus perceperit, uel ſi cohæres ſuus in rẽ cõmunem impenſas fecerit neceſſarias: ꝙ tunc ex quaſi ꝯtractu intelligitur obligatio contracta.Sed quid dicetis de hærede qui obligatus eſt legatario:obligatur ne ex quaſi contractu? Et reſpon.dominus Iuſtinian.dicens quod ex contractu non eſt obligatus legatario, eo ꝙ nullum negotium geſſit legatarius cum hærede, neq; cum defuncto: nec ex maleficio, nec ex quaſi ſupple: quare intelligitur obligatus ex quaſi contractu.h.d.

Rei uindicatio quæ datur legatariis non eſt ex quaſi contractu.

b) Imo differunt,q a rei uindic. nulla præcedente oblig. ex ſolo dominio cauſatur.ſed hypotecharia ex conuentione: & p̃ſupponit oblig. perſonalẽ uel tuiſſe: ideo in ea dicẽdi ꝙ in actione exteſtamento,ſecundũ Io. Fab. & Angel. hic.

Ex maleficio. ſubaudi, uel quaſi.

Intelligitur.ſ.actione ex teſtamento: ut ś. de leg.§.noſtra. Rei uindicatio aũt q̃ datur, ut in eo.§.dr̃.nũqd ẽ ex quaſi ꝯtractu? Rñ.nõ puto:quia nõ eſt obło, unde non debet dici ex contractu uel quaſi: ut j̃.de actio.§. Idẽ.ſ.quod in rei vindicatione,de hypothecaria dico,quæ ſimiliter legatariis dať: ut C.cõmunia de leg.l.j.& in d.§.noſtra ś.de leg.b Sed unde naſcit hic quaſi ꝯct⁹,uel unde oritur actio ex teſtõ? Rñ. adeũdo hr̃ditatẽ hr̃s quaſi ꝯtrahere vr̃:ut ff.quibus ex cauſ.in poſſ.eatur.l. apud Iulianũ.§.fi.& l.ſequenti. Item quid de petitione hr̃ditatis? Rñ. & hæc eſt ex quaſi ꝯtractu:cũ is nõ ꝯtraxerit qui poſſidet pro hr̃de vel pro poſſeſſore. nec etiam deliquit uel quaſi unde ſequitur,ex argumentis q̃ fiunt in hoc titulo, ꝙ ſit ex quaſi ꝯtractu.Itẽ quid de actione finiũ regundorũ? Rñ. idem, quia & illa habet ſimiles actiones multas cum actione familiæ erciſcundæ,& communi diuidũdo,& cum petitione hr̃ditatis, ut j̃. de actio. §. quedam & ff.de peti.hęre. l. bonę fidei.§. petitor autẽ hęreditatis.& l.ſed & ſi lege.§. petitio hæreditatis.

[*Item is cui quis.*] CASVS. Iã habuiſtis multa exempla de oblig. quæ fiunt ex quaſi ꝯtractu. Adhuc reſtat unum exemplũ:uelut ſi quis credẽs ſe debere Titio cẽtũ, cũ in ueritate ſibi in nullo teneretur,per errorem ſoluerit indebitum: habet Titiũ cui iſta centum ſoluuntur indebita,obligatum:& non ex contractu proprie imo ur̃ magis ex diſtractu obligatus. Dr̃ ex diſtractu,quia qui ſoluẽdi animo pecuniã dat, potius eam dare vr̃ ut diſtrahat,quam ut ꝯtrahat: nec ex maleficio eſt obligatus, uel quaſi ſupple.quia per diuiſionẽ illã ś.de obligationib. §. ſequens diuiſio. apparet ꝙ ex quaſi ꝯtractu obligatus eſt, unde iſte qui indebitum accepit,perinde obligatur, ac ſi mutũ ei daretur. & hoc uerum eſt quantum ad effectum obligandi, & non quantum ad nom obligationis uel actionis.h. d. Fr.

Debere uidetur.nam eo ipſo ꝙ ſoluit,aliquid negotij cõtrahere ur̃:ut ff.de ꝙdi.inde.l.ſi in arca. Cum ergo ſit ex quaſi contractu:ad quid ponitur hæc ꝙdictio indebiti inter actiones ſiue obligationes ex contractu ſupra quibus modis re cõtrahiť

Additione hæreditatis quaſi cõtrahere hæres cũ legatariis dr̃.

Hæres quoq; legatorum noĩe nõ ꝓprie ex cõtractu obligatus intelligitur.neq; n.cum hærede, neq;cũ defuncto ullũ negotiũ legatarius geſſiſſe proprie dici poteſt;& tñ quia ex maleficio i nõ eſt obligatus, quaſi ex cõtractu debere intelligitur. m

Qui recipit ĩdebitũ ſolutum ꝓ errorẽ, ex quaſi cõtractu dr̃ obligatus ad reſtituẽdum illud. Ar.

Annota, Videto. §. is quoque. ſupra quibus modis re contrahitur obligatio.

Item is cui quis per errorem non debitum ſoluit, quaſi ex cõtractu debere uidetur. n Adeo enim non intelligitur proprie ex contractu obligatus eſſe, ut

obl.§.j.quæ eſt huic contra? Reſp.ut ibi in fi.§. diximus in glo. conductitia. ADDITIO. Reſponde quod ideo hæc ꝙdictio indebiti fuit appoſita inter obl.quæ re contrahuntur: non quia dicatur prouenire ex contractu,ſed quia non pōt ſine re ſuſtētari.ibi igitur poſita fuit,ut eius ſubſtantia denotetur: hic aūt etiam poſita fuit, ut ei[a] inſinuetur origo: quia ex quaſi ꝙtractu trahit originem.Chriſtoph.

a *Supra diximus*. ut ſupra quib. mod. re contrah. obligatio. §. is quoque.Accur.

b *Obligatur*. ſcilicet benignitate inſpecta, quæ prævalet:ut C. de iudi. l. placuit. nā nemo debet locupletari cū aliena iactura:ut ff. de ꝙdi. indeb.l nā hoc natura.

Locupletari nemo debet cum aliena iactura.

c *Condictio*. ſcilicet indebiti:& ita tranſit dominium in accipiētem. alias n. condictio nulla daretur, niſi ꝙ furem: ut ff.vſufru. quēadmodum ca.l. fi. Sed contra ff.de acquir.re.do.l.ſi p curator.Solu.multum intereſt an error ſit in obligatiōe,an in re. primo caſu tranſit dñiū vt hic dicitur,& condictio oritur. Secūdo uero nec tranſit dñiū nec orit̄ actio, unde agens exceptione repellitur: ut ff.man.l.ſeruum Titii.Accur.

† Hic.§.reſpicit titu. de condi. inde. ff & C. De hoc §.& gl. facit mētionem gloſ. 1. in c. u', in me extra de ſol.

Ex quibuſdam.] CASVS. Iſte §. non eſt proprie pertinens ad titulum iſtum:ſed ponitur hic gratia uberioris doctrinæ ad proximam materiam de indebito. Et pone caſum ſic. Supra dictum eſt ꝙ ſi aliquis ſoluit alicui indebitum per errorem,quod ille q indebitum recipit,ſoluēti obligatur ex quaſi ꝙctu:& iſte qui ſoluit a recipiente pecuniam illam repetere pōt, Aliqñ tñ in aliquib[9] caſibus non eſt ita,ueluti ſi quis ſoluerit indebitum ex cā illa quæ inficiatione creſcit. Eſt & aliud exemplum in legato relicto,& hoc uerum erat,ſed non in oī legato. Quatuor. n. olim erant genera legatorum: ſ. per uindicationem. per damnationem,per ſinēdi modum,& per præceptionem, ut ſ. de leg. §.j. Illud autem beneficiū per quod creſceret legatum per inficiationem,ſolummodo locum habebat in relicto p dānationem.ſed cū una hodie ſit natura oīum legatorum & etiam fideicōmiſſorum,ut ſ.de leg. §.noſtra autē conſtitutio.ideo nō diſtinguitur hodie qualiter legetur,ſed cui legetur. Si n. ſacroſan.eccle.uel aliis uenerabilibus locis, quæ religionis uel pietatis intuitu decorantur, aliqua legata ſint: huiuſmodi legata p inficiationem creſcunt: & ſi hniuſmodi locis legata indebita ſoluantur,non repetuntur.h.d.uſque ad finem. Franc.

d *Ex quibuſdam*.iſte.§.non facit adhunc titulum:ſed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad ꝓximam materiā de indebito.

e *Quod per errorem* licet ponat unum caſum tñ,in quo ſolutum per errorem indebitum, non pōt repeti, tamen & alii ſex ſunt: ut ſi ſcienter ſoluit indebitum, nam non habet locū repetitio ut ff.de condi.indeb l.j.Item propter ſnīam ſolutum,etiā indebitum non repetitur:ut C.de condi.inde.l.j.Item propter tranſactionem,ut ff.de condi.indebiti.l.in ſumma in pr.ver. & quidem.& C.eod.l.ij. Item ſi iurauit quis ſibi deberi etiam indebitum,deferente aduerſario,& fuerit ſolutum, nō repetit̄: vt ff. de iureiu.l.nam poſtea.§.j.item quando ſoluitur in cā quæ per inficiationem * creſcit,ut ff.eo.de ꝙdict.indebi.l.eleganter.§.fi. in gl.fi. & C.eo.de cōdi.inde.l.ea quæ & hic dī. Item cauſa pietatis ſolutum indebitum non repetit̄:ut ff. de condi. inde.l.cū is §.ſi mulier.Item ſi eſt ab alio debitum, licet ſit indebitū ab eo qui dedit: ut C. de peti. hæredi.l.de hæreditate. ADDITIO. Intelligе ſi nomine debitoris ſoluerit,alias ſecus.l.ſi pœnæ.§.j, ff.de condi.indeb.Ang.

Solutum per errorē indebitū, ſæpe repeti non poteſt.

* Quādo cauſa creſcat p inficiationem declaratgl. 1.2.& 3 in l. ea quæ C.eo.Aeg. Per.

f *Ex lege Aquilia*. ut ſi ſoluam emēdando dānum ab alio datū, quaſi ego dediſſem. videor, n. confiteri me damnum dediſſe, quod ab alio datum eſt[a]. Nā ſi à nullo datum eſt, non impediar repetere,ſicut nec mihi præiudicat ꝙfeſſio mea,ſi à nullo datum eſſet damnum: vt ff.ad l.Aquil.l.inde Neratius.§.fi. & l. ſeqnen & ff.de interrogat.actio.l.qui ſeruum §.j & §.ij. in fine. Sed nūquid hæc ſunt vera ſiue in iure, ſiue in facto erret ſi is q ſoluit? Reſp.cū lex illa C.e.ti.de condi.inde.l.ea quæ. nō diſtinguat,nec ego diſtīguā: & eſt arg.ff.ut in poſſ. l. j.Sed quidā diſtinxerūt ut ſi errauit in iure, nō reperat:ſi in facto,repetat. Primæ tñ ſentētiæ ſto, ut.ff.e. de condict. indebi.l.ſed & ſi me putem. Sed contra hūc.§. eſt ff.de cōdict.indeb.l. eleganter.§.fi. Solu. illa erat * pœnalis à principio,hæc autem ex inficiatione, ut hic dicitur, & infra.de actio.§. ſed furti.

quia uidetur ſoluiſſe propter dubiū probationis, vt euitet dolum ex quo inſurgit quædā ficta tranſactio.quę repetitionem impedit.

g *Item ex legato*.quod & ipſum per inficiationē creſcit: ut j. de actio.§. item mixta.Accur.

h *In his legatis*.ſ. indebite ſolutis. quantum ad ſoluentem, debite tamen quantum ab alio, ut & modo diximus in l.Aquilia, & hoc ſecūdum quoſdam. Sed B. contra.dicit.n. de indebito à quolibet: & ſic differt à ſuperiori proximo caſu.& ē ſpeciale in hoc legato, de quo hic dī. alias autem.i. in alio legato diſtinguo:aut ſoluitur ſcienter indebitum legatū quocunque modo, & tunc non repetitur:ut ff.de condict.indebi.l. fideicōmiſſum.

* Nota q quamuis quis conſtitendo ſe commiſiſſe delictū, ſibi præiudicet ciuiliter ad pœnam tēporalē: tamen ſecus ſi agitur criminaliter ad pœnam corporalē. Ratio differentiæ eſt quia illic eſt arbiter ſuorū bonorū: hic uero non eſt dominus ſuorū membrorum uide Angel. hic Aegi. Per. b) Et eſt ratio,quia licet ceſſet cauſa indebiti, tamē nō ceſſat coniectura pietatis: quæ impediret petitionē: ut l. cū is §. mulier ff. de cōdi. indebiti. p ſertim cū nō ſic euidenter relictum nō eſſe, ſicut damnū datum non eſſe apparе nō poſſit, Angel.

Si in eo cauſarum genere quæ inficiando duplātur, indebitum ſolutum fuerit, repetitio ceſſat: ideo quod ex lege Aquilia, uel legato religionis & pietatis intuitu uenerabilbius locis facto ſolutum eſt,non repetitur.

Ex quibuſdam[d] † tamen cauſis repeti non poteſt quod p errorem[e] non debitum ſolutum ſit.Sic nanque definierunt ueteres, ex quibus cauſis inficiando lis creſcit, ex iis cauſis non debitum ſolutum repeti non poſſe, ueluti ex lege Aquilia,[f] item ex legato[g] quod ueteres quidem in his legatis[h] locum habere uoluerunt, quæ certa conſtitura, per damnationem[i] cuique[k] legata fuerant. Noſtra autem conſtitutio[l] cum unam naturā omnibus legatis & fideicōmiſſis indulſit, huiuſmodi augmentum in omnibus legatis[m] & fideicōmiſſis extendi uoluit: ſed nō omnibus legatariis[n] hoc præbuit, ſed tantum modo in his legatis & fideicommiſſis,quæ ſacroſanctis eccleſiis,& cæteris uenerabilibus locis, quæ religionis[o] uel pietatis[p] intuitu honorantur,relicta ſunt: quæ ſi indebita ſoluantur,non repetuntur. facit l.25. tit. 14 p.s. quę poſſit allegari p concordante

TITVLVS XXIX.

PER QVAS PERSONAS nobis obligatio acquiritur.

Obligatio acquiritur etiam per ſeruum uel filium: p ſeruum quidem in totum, per filium autem quo ad cōmodum uſusfructus. Aretinus.

C Si autem per errorem iuris,idem eſt, vt nō repetat̄ ſi eſt debitum naturaliter,ſed ciuiliter indebitum:ut C.ad l.Falcidiā.l. error.niſi ſit minor qui repetit utroq; ꝓa ſua per reſtitutionem in integrum,ut C.ſi aduerſus ſolu.l.ij.Si uero per errorem facti, repetitur:ut C.de condict.indeb.l.fideicommiſſum.

i *Per damnationem*,ut per hæc uerba, Damnas eſto hæres illum ære alieno liberare,ut ſupra de lega,§.ſed & tale.

k *Cuique*.alias cuicunque.

l *Conſtitutio*.ut C.commu.de leg.l.ij.

m *In omnibus legatis*.i.in omnibus generibus legatorum,quorū quatuor erant generā:ut ſupra de leg.§.j.

n *Legatariis*.ut eis ſolutum indebitum non repetatur.

o *Religionis*.ut monaſteriis.

p *Pietatis*.ut hoſpitalia & ſimilia,quæ nominantur in auth. de non alie.§.nos igitur.col.ij.

PER QVAS PERSONAS NOBIS obligatio acquiritur.

Continua iſtam rubricam vt hic in nigro in prin. Dictum eſt ſupra de obligationibus tam illis quæ contrahuntur re,uerbis, literis,& conſenſu, quam de aliis. Nunc ſequitur videre per quas perſonas nobis acquiritur obligatio.

D Expoſitis.] Tot[9] iſte tit.diuidit̄ in tres partes. Primo oſtendit̄ quomodo nobis acquirit̄ p illos qui ſunt in totū in dominio uel poteſtate noſtra. Secundo quomodo per illos in quibus habemus aliquod ius,uel qui ſeruiūt nobis bona fide. Tertio quomodo acquirit̄ per illos qui ſunt in dominio noſtro pro parte. Secunda ibi,Itē per liberos. Tertia ibi,Cōmunem CASVS Dicit Iuſtin.ꝙ nō ſolum per noſmetipſos nobis acquiritur aliquid:ſed etiā per eos quos in poteſtate habemus,ueluti per ſeruos ac filios noſtros. Sed domine,eſt ne differentia inter illud ꝙ acquiritur alicui per ſeruum,& illud quod acquiritur alicui per filiū? Et rñ.ꝙ ſic. Quod, n, ex obligatione aliqua per filium meū mihi acquiritur, illud mihi acquiritur quo ad uſumfr.filio autem quo ad proprietatem. C.de bo,quæ lib.l.fi. & hoc uerum eſt, niſi obligatio fuerit ex caſtrenſi peculio uel quaſi, tunc enim nec quo ad vſumfr. nec quo ad proprietatē patri acquiritur quod ex tali obligatione filio debetur. Ex omni enim cauſa aduentitia acquiritur proprietas rei filio per obligationem in perſonam filij factam:& uſusfru.patri:& cōpetit etiam actio patri,& non filio.h.d.Franc.

a) Vel dic rationem,

a *Quæ.* s. obligationes. Sed quid differt hic. tit. à superiori š. p quas perso. nob. acqui. Rñ. ille dicit de rebus acquirēdis: hic autē de obligatiōe, vt ibi diximꝰ. Itē quid differt iste ab alio š. de stip. ser A uo cum ibi, de obligatione dicaī? Rñ. ille specialis est in obligationib. q̄sitis per stipulationē: hic autē in oī genere obligationum loquitur acquiren

* Ac proinde constat patrip filium quæri, at qualiter ex patris stipulatione filio acquiratur: vide hic apud Bald.

do* p filium, uel seruū p terquā si sint ex castrēsi peculio uel quasi: quibꝰ casibus nec ad ꝓprietatem nec ad usumfructū patri acquiritur: ut C. de bonis quæ lib. l. cum oportet. §. ij.

b *Vt tamen.* alias est attñ. alias, ut qđ. & hic similiter subauditur tamen.

c *Acquiritur.* nisi ab alio possideatur seruus: qui possessori nec dñiū nec possessionem quærit, si nō ex re eius comparauit, uel ex opera sua, nec domino si ex re bonæ fidei possessoris uel opa sua acquisiuit: qui eum nō possidet: ut ff. de acquirendo rerum do mi. l. si seruus. j. respon. & l. homo liber §. finali.

d *Secundum imaginē.* quasi dicat, fiat hæc diuisio imaginariè & intellectualiter. nam uisibiliter fieri nō pōt: cum sint incorporalia, quę nō diuidūtur: ut ff. de acqui. re. do. l. seruꝰ §. incorporales. & supra de re corpo. & incorp. j. respon. & supra de usufruct. in prin.

e *Constitutio.* vt C. de bonis quæ lib. l. fin. §. ubi autem Accur.

f *Actionem.* ꝓprietas tñ ipsius actionis est filii, ut hic dī, & hoc obtinet hodie in oībus aduētitiis. Sed olim tantū quinq; actiones filiofamilias cōpetebāt rōne ꝓprietatis: ut iniuriarum, ꝙ ui aut clā, depositi, cōmodati, & actiones in factū: ut ff. đ act. & obl. l. filius fam. & l. in factū has tñ pater exercebat, uel suus ꝓcurator, nō filius: ut ff. de in iur. l. sed si unius §. ait prætor. & l. filio. & l. pater in fi nisi pater abesset. ut ff. đ iudi. l. si lōgius. §. j. qđ ēt in mutuo erat: ut ff. sicertū petatur. l. cū filiꝰ. Sed hodie ex oī cā aduentitia acquirit ipsi filio ꝓprietas, ut hic dī. ADDITIO. Dic undecumq; dictæ actiones in factū descendunt, uel ex edictis prætorū, uel ex interdictis. & est rō, quia prætor usus est æquitate, & illa tñ motus: & in illis non tñ quæritur patri, qñ aliquid non remanet penes filium, ut l. j. cum ibi no. C. qui admit. ad bon. poss. ergo non est mirum si oēs actiones in factū filiofa. competebant. & ita dicit Bar. in d. l. in factum. Ang.

Aduentitiorum ꝓprietas filii est. Filio familias olim v. actiones competebant ratione ꝓprietatis quas tamen non exercebat.

Patre actione. Ex ꝓfectitiis causis filio utiles actiones dātur absente patre. Ex aduētitiis si pr̄ vsūfructum respuat, filiꝰ agit ꝯsē su patris: si amplectatur, ipse agit ꝯsēsu filii (idq; ꝯstit. Iustiniani indicat in §. & filiꝰ. &. §. Vbi aūt in unū) Vel ēt filiꝰ absente aut ꝓmittēte patre, ut recte Acc. noster adnotauit in l. si lōgius. de Iudic. Restat ex causis aduētitiis ꝙnumer. esse actiones. ꝓinde utrinq; ratihabitio exigit, exēplo de dote actionis, q̄ iure antiquo cōmunis est patris & filię, nec. n. similis ē pater tutori, curatori, syndico & aliis qbusdā q nō explorato aliorū ꝙsensu agūt. Pr̄. n. nō agit ignorāte filio, uel si agit iō cauet, de rato. Cu.

g *Diuisionem.* quam diuisionem longnm esset hic dicere: sed dicitur plene per ordinem in d. l. C. de bo. quæ lib. l. fi.

[*Item per liberos homines.*] CASVS. Nō solū p filios nostros & seruos nobis acqrit, sed ēt p liberos homines & seruos alienos quos bona fide possidemꝰ, nobis aliqd acqrit. sed hoc intellige in duobꝰ casib. s. si ex operis suis aliqd acqrānt, aut ex re nostra & sibr p seruū illū ī quo vsumfructū habemꝰ, uel usum, ſm aliā literā, ut patet ī notula, ex duab. caus. nobis aliqd adqrit. h. d. F.

Liber homo quandoque bona: quādoque mala fide possidetur.

h *Per liberos homines.* No. ꝙ liber homo qñq; bona fide possidetur: ut qñ possessor credit eū seruū esse, & suum: & quandoq; mala fide, ut qñ credo eū seruū esse, & scio meum non esse: ut ff. de acquir. poss. l. j. §. sed & per eum. quandoque nullo modo possidetur licet detinea tur: ut quādo scit liberū esse, ut ff. de acquir. poss. l. qui uniuersas. §. j. & ff. de prob. l. si quis liberum.

i *Vsumfructum.* in quibusdā libris est in litera, vsumfructum, vel vsum. & ſm hoc videt ꝙ per eum seruum in quo habeo vsum ex duabus causis acquiram. Sed ꝯ ff. de vsu & hab. l. per seruū. in princ. Sol. dicunt quidam illud corrigi. Vel dic ſm Io. ꝙ illud uerbū, ex duabus, referat ad solū vsumfructū: alterū verò si ex re, ad vsuariū: & sic erit in litera ꝙfusio: sicut. C. de col. l. illā. & š. q da. tu to. poss. §. si quis. Sed in aliis libris non est vel vsum: & tūc ꝓlanū est, & nullū est ꝙrium. Accur. ADDITIO. Tu dic secūdum doct. vsuariū posse vti operis serui in suis fundis, non autem eas alteri locare. Ange.

* Et hanc recipit Haloander. Seruus vsufructuarius quærit nobis ex re & operis: sed vsuarius ex re tantum.

Item per liberos homines [h] & alienos seruos quos bona fide possidemus, acquirit nobis: sed tm̄ ex duabus causis, i. si quid ex operis suis, vel ex re nostra acquirant. Per eum quoq; seruum in quo vsumfructum [i] uel vsum habemus, similiter ex duabus istis causis nobis acquiritur.

Seruus communis acquirit dominis communiter pro portione dominica: nisi vni, vel iussu vnius fuerit stipulatus. Aret.

Cōmunē seruum pro dñica [k] parte dominis acqrere certum est: excepto eo, ꝙ nominatim vni stipulādo, aut per traditionem accipiēdo, illi soli acquirit: veluti cū ita stipulatur, *Titio domino meo dare spondes?* Sed si domini vnius iussu seruus fuerit stipulatus, [l] licet antea dubitaretur: tñ post nostram decisionem res expedita est, vt illi tantum acquirat, qui hoc ei facere iussit, vt supra dictum est. [m]

C

Communem seruum.] CASVS. Supra dictum est ꝙ per seruos nr̄os acquirimus. sed nunqd per seruum cōmunem possumus nobis acquirere? Et rñ. ꝙ per seruū cōmunē dño acquirit. quod intelligo vt sic dicendo. Dominis meis dare spōdes? fiat stipło s. propria nomina in stipłone inserendo. Tunc n. pro uirilibus portionibus dominis acquiretur. Et hoc verū est nisi nominatim vni eorum rē stipulatus fuerit, vel vni tradiderit. Item q̄siui à Iustiniano, Dñe, si vnus dominorū seruo cōmuni iusserit ꝙ aliqd sibi stipuletur, ipse aūt seruus alterū (cui voluerit acquirere) nominauerit in stipulatione: cui acquirit per stipulationem illā? Et rñ. ꝙ ei q iussit, & non ei quē nominauit. sic ponūt multi casum in isto vlt. rñ. sed si dñi. & sic vult gl. ordinaria ꝙ ita ponat, sed dñs Guido dicit ꝙ iste nō est casus istius ver. quanquā veritatē contineat. iste. n. est casus quē habes. C. per quas perso. nobis acquirit. l. ij. & non istius respōnsi. & hoc patet per hoc qđ dicit in fi. istius uersi. ibi, š. dictum est. pōt ergo sic poni casus. Sed quid si vnus ex dñis iusserit seruum communem aliquid stipulari, cui acquirit per stipłonem istam? Et rñ. di. ꝙ licet ante tempora huius libri in tali casu dubitaretur vtrū duobus dñis, an iubenti per stipulationem istam acquireretur: tñ post compositionem huius libri est quæstio ista expedita. s. ꝙ iubenti tm̄ acquiret: vt š. dictum est de stipulatione seruorum. §. vlti.

k *Pro dominica.* nisi cum propria nomina eorum stipulationi inseruit, vbi prō uirilibus portionibus acquirit: vt ff. de stipula. ser. l. si communis seruus.

l *Stipulatus.* s. simpliciter vel sibi, vel domino iubenti, vt statim equitur. aliàs nullum esset dubium: vt š. de stipu. ser. §. penul.

m *Supra dictum est.* š. de stipu. ser. §. penultimo.

D

QVIBVS MODIS TOLLITVR &c.

Cōtinuatio.

Visum est supra de obligatione inducenda: sequitur videre de obligatione dissoluenda siue tollenda: quia nihil tam naturale est, quàm unumquodque vinculo quo ligatur, dissolui posse. l. nihil tam naturale. ff. de regulis iuris. hoc dicit, Aretinus.

Diuisio.

Tollitur.] Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit qualiter tollat obligatio solutione. Secundò qualiter acceptilatione, Tertiò qualiter nouatione. Quartò qualiter consensu. Scđa ibi, Item per acceptilationē. Tertia ibi, Præterea oblatio. Quarta ibi, Hoc amplius. CASVS. Scire debetis, ꝙ oblatio tollitur per solutionem eius quod debetur. Sed nunquid tollit obligat. si debitor soluat aliud q̄ debeatur: puta si asinum dederit pro pecunia quam debebat? Et rñ. ꝙ sic: dum tamen volente creditore fiat. Regulariter. n. loquendo, inuito creditori aliud pro alio solui non pōt. Sic ergo, vt iam dictum est, solutione eius quod debetur, tollitur omnis obligatio: sed verū est, si ipse debitor soluat qđ debeat, sine aliquo noīe debitoris, ēt debitore inuito & ignorante. h. d. Ad intellectū glossæ signatæ super illo verbo, Oīs oblatio &c. scire debes ꝙ oīs obligatio tollitur solutione eius quod debeat, etiam si fuerit ciuilis tantum. Et ad l. inductam in contrariū. ff.

de so-

de solutio.l.q hoïem.§.fi.rñ.dñs Iusti. quod speciale est ibi, q aliud operetur solutio,quã credebat soluens.& pone cas.qualiter.aliquis solũ ciuiliter obligatur.po.quod aliquis mihi centũ numerauit:& ita naturaliter & ciuiliter sum obligat⁹. fecit mihi postea pactũ denõ petẽdo:& ita tollit obligatio naturalis,& remanet ciuilis.

Concor. cõ hoc pr. cap.t cum dua glos. post me.i. bi,itẽ tollitur solutione extra de reg. i.i. in anti. * Hic finit glo. Acc. in neteri impresso Venet.& scriptis exemplaribus. Aegi. Per.

Sed si post illud pactũ factum de non petẽdo ignorãs sibi soluero qđ debebam, nõ liberor à ciuili oblig. per istã solutionem, quia operat repetitionem, vnde liberationem petere nõ potest: ut in prædicta l. qui hoïem. Item insuperiorib⁹ dictum est q bene liberatur debitor solutione ei⁹ quod debetur. Sed nũquid per istam solutionem liberant fideiussores? Et respõ.quod sic,& econuerso si soluat fideiussor creditori q ei debetur, liberatur principalis debitor.hoc dicit. Franc.

* Nota quod non est aplicanda fisco, q ius publicũ pacto priuatorum non tollitur.l. ius publicum.ff. de pact. Aeg. Per.

a *Tollitur.* alias tollitur, alias soluitur.* Si tollit ergo non renascitar de cætero,ut ff.de solu.l.q res.§.aream.vers.in perpetuum.& de noxa.l.si alienus.& C. de remissio,pig l.cum ex causa de sent.pas. l. si debitor. ubi magis suscitatur solutio eius quod debetur,quam tollatur: ut ff.de noxa. l.electio.§.fi.Sed ibi æquitatis ratione nec sublata dicitur.

a) Dic q iõ in prædictis legibus solutio nõ parit liberationẽ: q a fuit facta aut aliter quam debuerit,aut alteri quã debuisset formanda est igitur regula p hunc modum: solutione eius quod debetur facta pleno iure personæ cui debetur, debitor liberatur. & cessabunt omnia cõtraria. Christ.

b *Omnis obligatio.* siue re,siue uerbis,siue literis,siue cõsensu.nã de his s.dictum est a tit.de obligationibus usque huc. Sed nunqđ est idẽ ĩ his quę ex maleficio sũt uel quasi.Resp.sic * Itẽ hæc sũt uera siue ciuilis & naturalis fuerit obligatio simul, siue naturalis tm̃: ut hic,& ff.ad l.Falc.l.si pupillus.in pr. Sed nunquid ciuilis tm̃ tollitur solutioue eius quod debetur? vr̃ q non: ut ff.de solu.l.qui hoïem.§. fi. & hoc quidam dicunt.Sed ꝙdico. si.n.sciens me debere ciuiliter tm̃,soluam,sicut ecõtra si nudo pacto tibi x.debeam,& soluam cã meæ fidei implendæ, quare non liberor? vt ff.de condi.indebi. l. fideic. Quod autem in d. l.qui hoïem,dr̃:iõ est,quia aliud operabatur solutio,quã crederet soluens, s.repetitionem : cum errabat credens se teneri naturaliter.non ergo mirũ si non facit quod credebat.soluẽs s.liberationẽ.Itẽ est cõtra ad hoc j. rñ. in auth. ut hi qui ob. sc. hab.per res.§.si uero tacuerit.col.vj.a Solu.illud speciale est.Itẽ ꝙtra ff.de sol.l.si rẽ meam.Itẽ cõtra.ff.de uerb.obl.l. Iulianus.§. qui fundum.Itẽ cõtra ff.commo.l.iij.§.fi addita. Sed his legib⁹ licet fuerit facta solutio,non tamen fuit facta sicut debuit fieri:unde pro non facta quantũ ad hoc habetur. Itẽ contra ad id quod subiicit, quod demum sciente creditore soluitur p alio ff.de leg.j.l.non amplius §.fi.& l.si domus §.ij.& iij. & ff.de auro & ar.leg.l.j.§.fi.& C.de dona.l. si quis argentum ff. de solu.l.qui hominẽ & ff.de verb.obl.l.inter stipulantem.§. pe. & l. si seruus. In quibus legibus dr̃ quod liberatur quis soluendo aliud pro alio.Sed hæc specialia sunt,hoc autem regulare.

b) Tu dic quod contrariũ loquitur ubi beneficium respicit cõmodum cõtra dicentis tã tum secus si etiam alterius in toto titu. demune & hon.& hic Angel.

c *Consentiente creditore.* interdum tamen ẽt aliud pro alio soluit creditori etiam inuito,ut diximus in auth.de fideius.§. pen.in gl.coactum.col.j. & quosdam ex his notauimus.s. proxime.

c) Quod in dubio Præsumitur:nisi essent æque principali ter obligati, ut duo rei & duo tutores : quia tunc simplici-

TITVLVS XXX.
QVIBVS MODIS TOLlitur obligatio.

Eius quod debet solutio, à debitore uel à quouis ipsius nomine facta, omnem obligationem perimit quo fit ut solutione pr̃i cipalis, euanescat fideiussoria obligatio:& uersa uice idẽ dicito.

[1 tit. 14 p.5] OLlitur [a] autem omnis obligatio [b] solutione eius quod debetur : vel si quis consentiente creditore aliud pro alio soluerit. Nec interest quis soluat, vtrum ipse qui debet,an alius pro eo.liberatur.n. & alio soluente, siue sciente siue ignorante debitore uel inuito eo solutio fiat. [d] Itẽ si reus soluerit : ẽt hi qui pro eo interuenerũt, liberantur. Idem ex cõtrario cõtingit,si fideiussor soluerit. non enim ipse solus liberatur, [f] sed etiam reus.

[3 tit. 14 p.5] Vpomer 2. tom. c. 13. n° 20

Acceptilatione, i. imaginaria quadã & ficta solutione, mutua interrogatione & respõsione cõcepta, verborũ obligatio tantũ tollitur:reliquæ uero obligationes ex re, cõsensu & alio quouis modo cõtractæ,nõ antea soluũtur, q̃ in Aquilianã stipulationẽ, i.uerborum obligationem deducãtur: ut sic demum acceptilatione sopiri queant [2 tit. 14 p.5.]

Item per acceptilationem tollitur obligatio. Est autem acceptilatio,imaginaria [g] solutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur,id si uelit. ter soluendo totalẽ actionem quæ ambos ligat, dissoluit : secundum Angel.

bit.l.si duo.Acc.

(*Item per acceptilatione.*) Casus Iam uidistis vnum modũ principalẽ obl. tollendę, est & ali⁹ modus obligatio.tollẽ dę principalis, ut p acceptilationẽ. Sed dñe, quid est acceptilatio ? Resp.dicens, quod acceptilatio est imaginaria solutio. Si.n. creditor debitori suo illud quod sibi debet ex uerborum obligatione,remittere uelit, poterit hoc facere in hũc modum, si patiatur debitorem hæc uerba dicere: Domine creditor, quod tibi debeo p stipulationẽ, habesne acceptum? & respondeat creditor,Habeo:liberatus est debitor,ac si creditor soluisset ei quod debuisset. Item uidebatur aliquibus quod stipulatio posset fieri per verba Latina tm̃,& non p uerba Græca. & quasi ad istam dubitationem rñdet Iustin.dicens q non solum per uerba Latina, sed etiam per uerba Græca põt fieri acceptilatio : dum tm̃ per verba Græca sic fiat,sicut exigitur per uerba Latina. Et dis soluũtur per acceptilationem obligationes uerbis solummodo contractæ: quia consentaneum est iuri,obligatio uerbis ꝙctam, uerbis posse dissolui. Ad intellectum finis notulæ signatæ super illo uerbo cæteræ,distinguere debes,utrum acceptilatio sit inutilis rõne rei super qua concipitur:ut si super debito conditionali concipiatur:quia talis acceptilatio inutilis est. & quanquam non habeat hanc uim acceptilationis, attm̃ habet C vim pacti.& sic intellige illas l.ff.de rescin.ven.leg.cum emptor & ff.de accept.l.acceptilatio. Aut ratione ꝙceptionis ineptæ:ut si tibi dicam.Quod ego tibi debeo,habesne acceptum in diẽ? & tu ipse rñdeas,Habeo acceptum. & talis acceptilatio inutilis nõ habet vim pacti & sic intelligo.l. ff. de accep.an inutilis. In vers.Sicut aũt.casus est talis:Quæsiui à legislatore,an accep. possit fieri in partẽ debiti,sicut fit in toto.Et rñ.di.q accep.potest fieri p parte debiti,sicut põt fieri p toto.hoc dicit.& sum⁹ in vers.Est autem ꝑdita.in quo dic:Tractatũ est s.quod oblig. alia à uerbali potest deduci in stipulationem, & tunc tolli potest per acceptilationem: hic autem dicit quod est ꝑdita quædam stipulatio quæ uulgo Aquiliana appellatur.Aquilius n.q ualde fauorabilis erat,ad stipulationes dissoluendas, adinuenit istum modum dissoluendi & liberandi per acceptilationẽ debitorem illum qui ex quocunque ꝙctu alio teneretur, q̃ ex contractu uerbali:sicut potest liberari per acceptilationem is qui uerbis est obligatus.Adinuenit.n.stipulationem quandã, in quam possent deduci omnes aliæ obligationes quæ in stipulationem deductæ,per acceptilationem tolli possunt.Stipulatio enim Aquiliana omnes obligationes nouat. Qualiter autem confici debeat hæc stipulatio, narrare magis laboriosum est,q̃ subtile.Apertissime enim de hoc traditur in litera. Et h.d.vsque ad illum.§.præterea.

D

g *Imaginaria.* i.ficta.sic ff.de regu.iur.l imaginaria. Vel dr̃ imaginaria. i. per momentum duratura. sic in auth. qũo opor. epis. circa pr.§.neq; ,n.idiota.in gl nec imaginariam.col.j & in psal. In imagine pertransit homo &c. P.al. 38.

Additio Ipsa tamen acceptilatio habetur pro solutione:ut leg.si ex pluribus.ff. de accep.ut in simili etiam dicimus de iuramento, quod habetur loco solutionis inter deferentem & iurantem. non tamen eriam est proprie solutio:ut l.duobus.§.j.& ibi gl.in uerbo , solutionis.& doct.ff.de iureiur. Ange.

Imaginaria solutio.] Illa fit re,hæc uerbis:Illa naturalis: hæc ciuilis est,Seneca.lib.vj.de benef.Oïs,inquit, solutio nõ idem reddit sed tantumdem: nam & pecuniam dr̃ reddidisse, quamuis numerauimus pro argenteis aureos,quãuis nõ interuenerint nummi, sed delegatione & uerbis perfecta solutio sit. Cuiac.

Vt patia-

a *Vt patiatur.* & etiam respondeat ei, ut sequitur ff. eo §. est aūt. in fi. §. uam sola patientia non prodest. Accur.

b *Sed & Græce.* non solum Latinis, sed ēt Græcis verbis, dum tamen aptis ad hoc, ut sequitur. & fac. ff. de verb. obl. §. vtrum. & ff. de ver. obl. l. j. §. fi. Accur. Vnde* verba Græca in textu posita sunt huic proposito apta, si rectè exponantur. Sunt autē talia. Hoper hyposchestin soi, echeis prosdecton? echo. Et sic intelligūtur: hoper hyposchestin soi, i. qđ promisi tibi: echeis ꝓsdecton? id est habes acceptum? & respondeatur Echo, id est habeo.

* Hoc gl. residuum nō est Accursij qui ne Græca quidē elementa nouit: ut nota sup. de empt. & ven. §. itē preciū. in gl. his uerbis. Aeg. Per.

c *Vt diximus.* ff. e. §. ibi, qđ enim ex verborū. Acc.

d *Cæterę.* s. quæ sunt de iure gentiū, cū acceptilatio q̄ est ciuilis actus: ut ff. de reg. iur. l. actus. nō possit iura gentiū tollere, ut ff. de leg. agnatu. §. fi. q̄ sunt vetustiora & firmiora: vt ff. de re di ui. §. singulorū. Sed nunquid alias obligationes iuris ciuilis tollet acceptilatio: ut literarum & emphy. & similes, ut diximus ff. de iur. nat. gen. & ciuili. §. ius aūt? Rñdetur, non: cum solam obligationē verbis inductam tollat, vt hic dicitur. Sed certe licet nō possint tolli iure acceptilationis, scilicet obligatio iuris gentium, & aliæ ciuiles: tñ possunt iure pacti etiā acceptilatione facta secūdum Io. ut ff. de rescin. uen. l. emptio. & l. cum emptor. Quod generaliter etiam dicebat M. ꝙ vbicunque fieret acceptilatio inutilis, ꝙ habeat vim pacti. & facit ꝙ eo. ff. de pactis. l. si unus. §. penul. ubi de hoc. At B. totum contrarium. & erat pro eo. ff. de acceptil. l. an inutilis. j. respon. & ff. de consti. pecu. l. j. §. eum qui. Sed nos dicimus idē quod M. ubi fuit inutilis rōne rei, ut dictū est. Itē idem quod Bul. ubi est inutilis ratione cōceptionis. & facit pro nobis. ff. de accept. l. si accepto latum. Accur.

Acceptilatio nō tollit obligationes iuris gētiū.

Acceptilatio inutilis ratione rei, habet uim pacti. secus si ē inutilis rōne conceptionis inceptæ.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis: quia minus est peccatū quod prouenit ex alieno facto, ut in primo casu, q̄ quod prouenit ex propria culpa, ut in secundo casu. Io. Fab.

e *Consentaneum.* & facit ad hoc ff. eo. §. fi. & ff. de reg. iu. l. nihil est tam. & C. qñ li. ab emp. di. l. ij. & ff. de pact. l. ab emptione.

f *Ex alia causa.* s. quàm verbis.

g *Dissolui.* s. ipsum debitum. Et nota mirabilem proditionē. nā cum non pateretur ꝙctus alius tolli suo ꝙrio actu, s. per acceptilationem, decipitur & deducitur in quendam non prorsus ꝙrium actum: ut in stipulationem: quod est obligatorium: & sic fit nouatio indistincte iure isto: ut ff. eo. §. præterea. & ff. de act. & obli. l. obligationum ferè §. fi. & ipsa stipulatio patitur se tolli per acceptilationem, ut hic dicitur.

h *Rectè soluitur.* s. uolente creditore. Sed nunquid eo inuito debiti pars soluitur? Rñ. aut confitetur de toto debitor, & tunc non potest soluere nisi totum: ut ff. de ꝟsuris. l. tutor. §. Lucius. quæ est huic ꝙ. nisi uolenti creditori, ut hic dicitur. Aut diffitetur, & tunc pars confessata tantum recipietur ab inuito: ut ff. si cer. pet. l. quidam existimauerunt. & hoc etiā casu potest intelligi quod hic dicitur.

Solutio particularis ancreditore inuito possit fieri.

i *Ita composita est.* i. his verbis quæ sequūtur, quicquid te & c. Idē habes. ff. de accep. l. & vno. §. eius rei. Et no. ꝙ non potest sic legi, quin aliqua verba sint hic superflua. Item nunquid unū solum ex his duobus, s. dare uel facere, sufficit, s. dare· cùm solū quod erat dandum, in hac stipulatione deducitur: ut inf. ibi, tantam pecuniam &c. Respon. sic, argum. supra de verborum obli. §. sed hæc solennia. & C. de dona. l. fina.

k *Dare.* vbi debet dñium transferre: ut ff. de act. §. sic itaque. & ff. de verb. obl. l. vbi autem non apparet. §. fi.

l *Actio.* in personam, at petitio in rem persecutio vtrumq; cōtinet: ut ff. de act. & obli. l. actio in personam.

Persecutio continet actionem & petitionem.

m *Petitio.* in rem.

n *Ve.* pro vel.

o *Res.* i. æstimatio.

p *Stipulatus.* nūc mutat personas: de secunda. n. transit ad tertiā. Et nota ꝙ ēt realis actio deducitur in stipulationē facta rei ęstimatione: & ita ipsa pecunia siue rei æstimatio deducitur in stipulationem, & in acceptilationē. Nam ipsa res non potest: cum nemo rē suā possit stipulari sibi dari, vt supra de inut. stipul. §. ij. Sed qūo deducam ęstimationē, cum nō debeatur? Rñ. immo quasi debita est. liberatur. n. exceptione quasi à rei vindicatione, si præstat æstimationem: ut ff. de rei vindi. l. eius rei. & l. seq. Si autē ipsam rem in acceptilationem deducā, valet iure pacti secundum B. vt diximus ff. eodem. §. quo genere. Accur.

Actio realis potest in stipulationē deduci.

ADDITIO. Tu dic ꝙ quāuis actio realis nec obligationem nec officiū iudicis pſupponat: præſupponit tñ quandam æquitatē, ex qua datur actio: & illa æquitas nouatur per acceptilationem. Angelus.

[*Præterea nouatione.*]

CASVS. Iam vidistis ꝙ duobus modis tollitur obligat. tollitur etiam tertio modo. s. per nouationem uoluntariā: ueluti si illa decem quæ debes Seio, Seius stipulatus sit ab aliquo alio quàm à te animo nouandi: quia tunc tollitur prima obligatio interuentu nouæ personæ: & noua nascitur obligatio, prima obligatione tranſlata in posteriorem, adeo etiā ꝙ si nō ualeat noua obligatio, prima per secūdam nihilominus tollitur: veluti si à pupillo sine tutoris auctoritate fueris stipulatus illud quod tibi debebam. Omnino enim amittitur actio tua, eo ꝙ prima obligatio sublata est: & sic inutilis est actio quo ad effectum experiendi. est tamen aliqua, scilicet naturalis. Sed pone: Supra dictum est ꝙ si creditor stipulatus fuerit à pupillo id quod debitor pupilli sibi debet: tollit obligatio ipsius debitoris. Sed scire debes ꝙ non idem iuris est si creditor stipulatus est à seruo alicuius animo nouandi illud quod debitor sibi debet. cum enim secunda obligatio nulla sit ipso iure, neq; naturali neq; ciuili: perinde remanet prior debitor obligatus, ac si nō esset aliqua nouatio facta. v. g. Vbi enim per secundam obligationem debet tolli prima: oportet quòd secunda sit aliqua, puta naturalis vel ciuilis. Item in versi. Sed si eadē. casus est talis. Supradictum est quod interuētu nouæ personæ noua nascitur obligatio. sed pone ꝙ stipulatus fui à debitore meo quod ex alia quacumque causa q̄ ex stipulatione mihi debebat: dicet in hoc casu fieri nouatio, cum in hoc casu noua persona nō interuenerit? & respon. quòd sic, si aliquid noui interuenerit in secunda obligatione, i. in stipulatione ista: ueluti si cōditio uel dies uel fideiussor obligationi addijciatur. Scire tñ debes ꝙ si conditio in nouatione addita existat, uale nouatio. si autē non existat: non ualet. & sumus in ver. Sed cum. in quo dic. Supra dictum est ꝙ nouatio fit interuētu nouæ personæ, vel ēt eiusdē, dūmodo fiat per diei vel conditionis adiectionē vel subiectionē. sed scire debes ꝙ apud antiquos hoc verū erat, ꝙ his modis fiebat nouatio, dum tñ animo nouādi fieret: & ita quòd

Titius remittere, poterit sic fieri, ut patiatur [a] hæc verba debitorem dicere, *Quod ego tibi promisi: habesne acceptum?* & Titius rñdeat, *Habeo.* Sed & Græcè [b] potest acceptilatio fieri, dummodo sic fiat, ut Latinis verbis solet exigi ὅπερ ὑποχέωσι σοὶ, ἔχεις ἀπόδεκτον; ἔχω.

Quo genere, vt diximus, [c] tm̄ eæ soluuntur obligationes, quę ex verbis consistunt: non etiam cæterę. [d] Consentaneū [e] enim uisum est, uerbis factam obligationem, aliis posse verbis dissolui. Sicut autem quod debetur, [f] ꝓ parte rectè soluit: [g] ita in parte debiti acceptilatio fieri potest. Est autē prodita stipulatio, quæ vulgo Aquiliana appellatur: per quam cōtingit, vt omniū rerum obligatio in stipulatum deducatur, & ea per acceptilationem tollatur. Stipulatio enim Aquliana renouat omnes obligationes: & à Gallo Aquilio ita cōposita est, [i] Quicquid te mihi ex quacunque causa dare [k] facere oportet, oportebitve, præsens, in diēve, aut sub conditione: quarumcunque rerum mihi tecū est actio, [l] queq̄; aduersus te petitio, [m] vel aduersus te ꝓsecutio est vel erit: quod que tu meū habes, tenes, possides, dolove [n] malo fecisti quo minus possideas: quanti quæq̄; earum rerum res [o] erit, tantam pecuniam dari stipulatus [p] est Aulus Agerius, spopondit Numerius Nigidius. Item ex diuerso Numerus Nigidius interrogauit Aulum Ageriū, Quicquid tibi hodierno die per aquilianā stipulationem spopondi, id omne habesne acceptum? Respondit Aulus Agerius, Habeo, acceptumque tuli.

Nouatio est prioris debiti in aliā obligationē trāslatio: quo fit vt anteriori obligatione sublata, noua constituat, quę olim nouæ personæ interuentu (etiā quæ naturaliter tātum obligari posset) inducebatur. Eadē verò interueniēte persona, ita demū nouatio facta erat, si quid priori obligationi posterior adjiceret vel detraheret: hodie aūt nūquā īducta cēsetur nouatio, nisi expressim à cōtrahēntibus hoc agat: aliàs anterior firma manet, & posterior loco incremēti accedit.

sæpe diuersæ præsumptiones inducebantur ad probãdum q̃ aĩo nouãdi fierer. vnde super hoc apud antiquos magna fuit altercatio. & pp, h.d. dominus Iusti. fecimus quandã constitutionem ad hmõi altercationes tollendas: in qua cauetur q̃ tunc demũ intelligatur fieri nouatio interuentu nouæ personæ, vel ẽt eiusdẽ personæ (vt dictũ est) qñ hoc expresse actũ est inter ẽntes, q̃ pp nouatio nẽ prioris obl̃onis hoc fiat. alioqui si hoc non fuerit expresse actũ, nõ intelligit fieri nouatio interuentu nouę personæ: sed accedit secunda obligatio primæ, & manet vtraq; obligatio. F.

† Hic. §. respõdet ti. de nouatio.

† Nouatio ẽ prioris obligationis in aliã transmissio, ut prior pereat. l. j. ff de nou. Aegi. Per.

I. ad. § preterea. Iuide Palador. lib. 2 cap. 3. quando. c. fi. ff. §. 12. n. 46.

I Præterea † nouatione [b] † tollitur obligatio: veluti si id qđ tibi Seius debebat, à Titio dari stipulatus sis. Nã interuentu nouę personæ, [c] noua nascitur obligatio, & prima tollitur, trãslata ĩ posteriorẽ: adeo vt interdũ licet posterior stipulatio inutilis sit, tñ prima nouationis iure tollatur: ueluti si id quod tu Titio debebas, à pupillo [d] sine tutoris auctoritate stipulatus fuerit. quo casu res amittitur. Nam & prior debitor liberat̃, & posterior obl̃o nulla est. [e] Nõ idẽ [f] iuris est si à seruo quis fuerit stipulatus. nã tunc prior pinde obligatus manet, ac si postea nullus stipulatus [g] fuisset. Sed si eadem persona sit, à qua postea stipuleris: ita demum nouatio fit, [h] si q̃d in posteriori stipulatione noui sit: fortè si conditio, aut dies, aut fideiussor adiiciat̃ aut detrahat̃. Qđ autẽ [i] diximus si cõditio adiiciat̃. nouationẽ fieri: sic intelligi oportet, ut ita dicamus factã nouationẽ, si conditio extiterit: alioquĩ si defecerit, durat prior obligatio. Sed qm̃ hoc q̃dem ĩter ueteres cõstabat, tunc fieri nouationẽ cum nouandi [k] animo in secundã obligationẽ itum fuerat: per hoc autem dubium erat qñ nouandi [l] animo videretur hoc fieri, & quasdam de hoc pręsumptiones alii in alijs casibus introducebant: [m] iõ nostra pcessit cõstitutio, [n] quæ apertissime definiuit, tunc solùm nouationẽ prioris obligationis fieri, quotiens hoc ipsum inter cõtrahẽtes expressum fuerit, q̃ pp nouationẽ prioris obligationis conuenerunt: alioq̃ & manere pristinã obligationẽ & secũdã ei accedere, [o] ut maneat ex utraq; causa obligatio secundum nostrę cõstitutionis definitionẽ, quã licet ex ipsius lectione apertius cognoscere.

Contractus qui consensu contrahitur, contrario consensu: e non secuta dissoluitur. Aret.

Hoc amplius, eæ obligationes quæ consensu [p] contrahuntur, cõtraria voluntate dissoluunt̃. Nã si Titius & Seius inter se cõsenserint ut fundum Tusculanũ emptũ Seius hr̃et cẽtum aureis: deinde re nondum secuta, id est neque pretio soluto, [q] neque fundo tradito, placuerit inter eos, ut discederetur ab ea emptione & venditione, inuicem liberantur. Idem est in conductione & locatione, & in omnibus contractibus qui ex consensu nascuntur, contrario consensu tolluntur: ueluti si cõuenerit inter me & Titium, ut fundum Tusculanum habeã emptum pro c. deinde nondum pretio soluto, nec fundo tradito placuerit inter nos q̃ ab emptione & venditione discedatur. inuicem liberamur: & sic per ẽrium consensum tollitur obligatio consensu ẽcta. Idem etiam intelligas in omnibus aliis contractibus ex consensu descẽdentibus. hoc dicit usque ad finem.

[a] *Prærerea.* non solum solutione vel acceptilatione, ut dictum est. ŝ.

[b] *Nouatio re.* si fiat p stipulationẽ, vt subijcit, sine p iudiciũ: ut si aliqs noĩe meo iudiciũ suscipiat aĩo nouãdi: vt ff. de sol. l. solutionẽ. & ff. de in rẽ uer. l. si p patre: & ff. de verb. obliga. l. scire debemus. in fi. j. respon.

[c] *Nouę personæ.* etiam si hoc non agit̃ ut fiat nouatio iure isto: hodie ẽ: ut ĩ. eo. §. sed cum.

[d] *A pupillo.* qui naturaliter tenetur: vt ff. de noua. l. j in fi. l. si est maior infante. aliàs nec naturaliter: ut ff. de act. & oblig. l. pupillus.

[e] *Nulla est.* sed nũquid restituitur creditor in priorẽ debitorẽ? Quidã dicunt q̃ sic: ut C. de re pu. l. j. §. j. & ff. de fideiuss. l. si Titius. §. huic. quæ ẽ ĩ. & quod hic dr̃, res amittitur, si iure cõi: sed nõ per restitutionẽ, ut dictũ ẽ. Alij. ut Pla. dñt hãc in impubere (quasi stulte acceperit hic creditor tã paruulum) illã in pubere loqui. Vel verius refert an minor iuuetur, ut non teneat̃, p beneficiũ restitutionis: & tunc ẽt restituitur creditor in ueterẽ debitorem, ut ibi. An uerò non restituatur, quia non est necesse, cum tm̃ creditor restituitur, ut hic: nec ẽt tunc qñ dolo creditoris minor fuit obligatus: ut ff. de fideiuss. l. si Titi⁹. §, fin [Vnde * huic doloso non succurritur: quia frustra legis auxiliũ inuocat, q̃ committit in legem. ff. de min. l auxilium. in fine. & l. si ex causa. §. nunc videndum. & ad Velleianũ. l. si decipiendi.] Quod ẽt in muliere distinguitur. nã restituitur in primũ debitorẽ actio ea subducta per Velleian. vt C. ad Velleia. l. si mulier. nisi fuerit dolo inducta: ut ff. ad Velleia. l. quidã. & d. l. si Titius. in fi. At secus esset ubi nulla esset secunda obligatio, ut in seruo subiicitur: qui nõ põt ẽt naturaliter teneri fideiubendo vel intercedẽdo quoquo modo: ut ff. de fideiuss. l. seruus inscio. & l. seq. Idẽ ẽt in infante dicã, q̃ secũdo se obligauerit. Nã cũ nulla sit, nõ tollitur prima cũ non habeat in quem transeat. Quidã tñ dixerunt naturaliter seruũ teneri ẽt fideiubẽdo, quod falsum est. nam nec aliter tenet̃ nisi naturaliter: cuius occasione dñs tenetur de peculio. at hic non tenetur: ut ff. de peculio. l. iij. §. si filius. & facit ad hunc. §. ff. de fideiuss. l. si Titius. §. huic similis.

Nulla est.] Ne naturalis quidẽ nimirũ quia pupillus animi iudicio caret. l. quod pupillus. de cõd. indeb. l pupillus de obl. & act. sed tñ si pupil. factus sit locupletior, iure naturali obligat̃, ut ait. l. naturaliter. §. ult. & l. prox. de cond. indeb. Addatur ẽt. l. cùm illud. §. heres. qñ dies leg. ced. si quidem in ea Flor. legitur accepisset, locupletior: ubi tñ ex priore dictione repetitur sylaba legendum est accepisse & locupletior: uti ut in l. ita tamẽ ad Trebel. & alibi passim. Cuia.

[f] *Non idem.* sed q̃ est ratio diuersitatis inter hunc. §. & superius respõsum? Rñ. quia ibi saltem naturalis obligatio fuit, hic nulla in seruo: vt ibi diximus. Item hoc ideo, quia pupillus potuit obligari naturaliter & ciuiliter cũ auctoritate tutoris: & p eũ s. creditorem stetit: quare sibi imputet. Vnde prior actio tollitur, & posterior nõ manet. Seruus aũt nullius auctoritate potest obligari ciuiliter: ideoque non imputatur scilicet creditori: unde etiam actio prior durat.

ADDITIO. Dic q̃ seru⁹ non põt esse fideiussor alicuius, nisi ex cã peculiari, ut l. iij. §. filiusfamilias. ff. de pec. Ange.

[g] *Stipulatus.* i. ĩterrogatus. Stipulor enim, i. interrogo, ſm Priscianũ. sic [l] accidit ff. de condi. indeb. l. si non sortem. §. si decem.

Stipulor significat ĩterrogo.

[h] *Nouatio fit.* nota hic tria iura circa nouationem. antiquissimũ, ubi ẽt si nihil noui interueniret, fiebat tñ nouatio: ut ff. de act. & obl. l. obligationũ ferè. §. fin. Item nouum, vbi nouatio p̃sumptiue fiebat, quotiens noui quid interueniret: & semp intelligebatur hoc agi: ut hic, & ff. de nou. l. ij. Itẽ tertium, qñ hoc expressim diceret̃: ut C. de nou. l. fi. Vel dic tm̃, (& verius) duo esse. Primo fiebat si hoc agebat̃ expresse uel tacite: ut ff. e. de noua. l. ij. & nouo iure, si id exprimat̃: ut ĩ. eo. § prox. & in d. l. obligationum ferè. nouũ ĩterueniebat, scilicet stipulatio pœnalis. & facit ad hoc ŝ. quib. mod. testa. infir. §. j. & ff. de re iud. l iiij. §. si ex quentione. & §. sed & si pignora.

Nouatio triplici ĩre fit.

ADDITIO. Et nota q̃ casus in q̃bus olim ex uerbis expressis insurgebat tacita coniectura nouationis: hodie nõ corriguntur, quia in illis fit nouatio saltem ope exceptionis. Ang.

[i] *Quod autem.* facit ff. de noua l. quotiens.

[k] *Cum nouandi.* expresse uel tacite.

[l] *Quando nouandi.* ſ. tacitè.

[m] *Introducebant.* & alij in aliis, ut quia forte aliquid noui in obligatione erat adiectum: ut ŝ. eo. §. ver. sed si eadem.

[n] *Constitutio.* ut C. de noua. l. fi. Accur.

[o] *Accedere.* fit tamen exactio tantum semel de eodem: vt ff. de reg. iur. l. bona fides.

[*Hoc amplius.*] CASVS. Iam uidistis tres modos princip. tollendæ obligationis: quarto etiam modo obligationes q̃ consensu nascuntur, contrario consensu tolluntur: ueluti si cõuenerit inter me & Titium, ut fundum Tusculanum habeã emptum pro c. deinde nondum pretio soluto, nec fundo tradito placuerit inter nos q̃ ab emptione & venditione discedatur. inuicem liberamur: & sic per ẽrium consensum tollitur obligatio consensu ẽcta. Idem etiam intelligas in omnibus aliis contractibus ex consensu descẽdentibus. hoc dicit usque ad finem.

[p] *Quæ consensu.* * ſ solo. sed quæ sunt hæ? Rñ. enumerantur. supra de oblig. ex consensu. Item in quibusdam ex maleficio, vt nudo consensu etiam tollantur ipso iure: ut iniuriarum, item furti, & similes: ut ff. de pactis. leg. si tibi. x. §. quædã actiones. [b] aliæ non ipso iure tolluntur consensu, scilicet pacto de nõ petendo: sed per exceptionem: ut ff. de pactis. l. si unus. §. pactus. Accursius.

* Obligationes q̃ solo consensu contrahũtur, solo dissensu dissoluuntur. l. nihil tam. ff de reg. iur. Aegi. Per.

b) Hoc verũ intelligẽ quo ad prætiudicium patris: nõ fisci uel reipu. sicut e cõtra princeps faciẽdo gratiã malefactori, non tollit ius pœne quæ ĩte partã. Ange.

[q] *Neque pretio soluto.* sed quid si partem pretij soluat? Respond.

non

)a Et ita cõiter tenetur, nisi virtute talis naturalis obligationis sol uisset: q̃ a tunc contra sol. & cõtra obl. restituere tur. Ange.

*Hęc clausula vnde, &c. vsque ad illã, q̃d etiam &c. non est Accur.

non est res integra,& ideo nõ receditur nudo cõsensu:sed ita demũ si hincinde facta sit retro traditio:ut C.qñ liceat ab emptio.dis.l.j.& ff.de pactis.l.ab emptione. & est rõ vtrobiq; : qa nihil est tam conueniens naturali æquitati, quàm eodẽ genere quodq; dissolui,quo ligatum est:ut ff.de reg.iur.l.nihil.

a *Dictum est.* ś.eod.§. & no.in fine hui' tit.duodecim esse modos per quos tollitur obligatio tã ciuilis q̃ naturalis ipsoiure,vt nullę maneãt reliquiæ.Per solutionẽ. ut ś.eo.in prin.Itẽ p acceptilationẽ:vt ś.e.§. itẽ per acceptilationẽ. Itẽ per nouationẽ volũtariã:ut ś.eo.§.pterea.& ś. px.§.Itẽ per nouationẽ necessariã,ut per ſniam & cõtestationẽ litis: ut ff. de noua.l. delegare.j. §.j.& l.aliã. Item per cõpensationẽ: ut ĵ.de act. §.penul.& §.in bonæ fidei.Item per delegationem:ut ff.de noua.l.delegare.j.j.rñ.Itẽ per confusionẽ debiti:ut ff.de fideiussorib.l.si debirori creditor. a Itẽ per oblationẽ,consignationẽ & depositionẽ,vt C.de sol.l.ob signatione.& ẽt ipso iure:ut ff.depositi.l.j.§.si pecunia. in fin.§. Itẽ per interitũ speciei:ut ff.de verb.obli.si ex legati.Itẽ malefi cio suo mora non præcedente:ut p q̃stõnẽ,si quis in tantã.vel per edictũ diui Marci:vt C.vnde vi.l.si qs in tantã.& ff.qđ met. cau.l.extat.& ff.ad legem Iuliã de vi pri.l.pe.Item nudo cõsensu qñq;.vt in hoc.§. Item nudo pacto , ut in maleficiis. Sed & alijs modis tollit,nõ vtraq;,ſ. ciuilis &naturalis, sed interdũ ciuilis tm̃,& remanet naturalis:ut per sententiã: ut ff.de cõdi.indeb.l.Iulian.Itẽ remanet ciuilis,& tollitur naturalis,vt p pactũ & chirographi redditionẽ,*& iusiurãdũ:ut ff.de sol.l. Stichũ. §.naturalis.Ipsa ẽt ciuilis sic eliditur,ut non habeat vigorẽ: ut ĵ.de excep.§.pterea.Item sunt & alij modis quibus tollit obligatio p exceptionẽ,quos habemus.ĵ.de excep.p totũ.Accur.

i Sic ff.đ fur. Aegi. Per.

a) Intelligẽ scã cõgruo loco & tempore & sola sufficit diuditio. idẽ extra iudiciũ si res sit immobilis: aliàs secꝰ: quia regitur consignatio & depositio. Ang.

* Proinde addas, q̃ creditor redd.ns istrumentũ videtur taciturnus pactũ inire de nõ petendo: & iõ solã naturalẽ obligationẽ tollit.l.Labeo. ij. ff. de pac. Secus aũt in pignoris redditione, p quã videtur remissũ debitum. Et rõ diuersitatis est, q̃ instrumenti redditio nullã affert aliã vtilitatẽ quã debiti remissionẽ cõtra vero pignoris redditio. de qua vide p Bar. in l. item quia & d. l. Labeo. & hic per Porc.

INSTITVTIONVM SEV ELEMENTORUM D. Iustiniani sacratissimi Principis.

Liber IIII.

TITVLVS I.

DE OBLIGATIONIBVS quæ ex delicto nascuntur. †

Omnis obligatio ex delicto nascit ex re,i.ex maleficio. Are.

Vm expositũ sit libro superiori de obligationib. ex cõtractu, b & quasi ex contractu c sequitur sensu descendunt , sicut iam dictum est. a

DE OBLIGATIONIBVS QVAE ex delicto nascuntur.

Hanc continua ut in prin.huius ti. cõtinetur. Dictũ est sup.de obligationib. ex cõtractu,& ex quasi cõtractu. Verũ quia ẽ reperire obligationes, quæ sunt ex delicto,& ex quasi delicto:ideo uidendũ est de ipsis . Sed quia obligationes ex delicto sunt maiores & generaliores, ideo de ipsis prius uidendum est .

Vm sit.] Totus iste ti. in nouẽ partes diuidit. Primò cõtinuat istũ librũ ad librũ præcedentẽ.Scđò ponit definitionem,allusionem, & diuisionem furti:ibi , Furtũ est contrectatio.Tertiò ponit duo genera furtorũ, eorũ pœnam annectẽdo:ibi,Manifestũ est. Quartò in quibus reb⁹ fiat furtũ,& q̃ fur excusẽt:ibi,Furtũ aũt fit . Quintò q̃ quis præstat opem.ibi,Interdum furti.Sextò q̃ illi qui sunt in ptãte alterius,dño uel patri furantur,ibi,Hi qui.Septimò, cui cõpetit actio furti ibi,Furti autẽ actio. Octauo an impubes cõmittẽs furtum teneatur:ibi,In summa.Vltimò ponit q̃ sit vera pœna furti manifesti. Casvs. Cum igit in superiorib. satis dictũ sit de oblig.quæ ex ĉctu uel quasi ĉctu nascunt: nunc tractandũ est de obliga.quæ ex maleficio uel quasi descedũt.Scire tamen debetis.q̃ obligationes quæ nascuntur ex contractu , in quadruplici genere reperiuntur, uel in quatuor genera diuiduntur.obligationes tamen quæ nascuntur ex maleficio , in uno genere reperiuntur. semper enim nascuntur ex re ipsa, i.ab ipso delicto perpetrato: ueluti ex furto, aut damno, aut iniuria. h.d.Sed sup.§.isto dubitari potest super id quod dicit , q̃ obligationes ex contractu in quatuor genera diuiduntur: obligationes tamen quæ ex maleficio nascũtur, sunt unius generis . Et quia sicut obligationes quæ ex contractu nascuntur:aliqñ ex re,aliquando ex verbis,aliqñ ex literis,aliquando ex cõsensu nascuntur: sic oblig.quæ ex maleficio oriuntur,aliqñ fiunt re,ut patet in furto:aliquãdo uerbis,ut patet in cõtumelia: aliquando literis,ut patet in libello famoso ad infamiam alicui⁹ composito:quid est ergo quod dicit obli ex maleficio esse vnius generis magis q̃ obligationes ex cõtractu? Si dicas q̃ omnes nascuntur ex re ipsa,i.ex maleficio ipso : sic similiter & ex alia parte omnes obligationes ex ĉctu nascuntur. Ad hoc dicas q̃ ex uno fonte nascuntur oblig.ex maleficio::ideoq; omnes sunt eiusdẽ generis.unde licet oẽs sint odiosæ, & stricti iuris,& diuersam habeant pœnam:secus tñ est in oblig.quæ nascuntur ex ĉctu,quia diuersam sortiuntur naturam ꝑm diuersam cõtractuum qualitatem.Quædam enim sunt obligationes bonæ fidei,quædam stricti iuris.Item oblig. quæ fiunt ex maleficio , statim obligãt maleficio cõmisso. sic aũt non est in obligationibns q̃ nascũtur ex contractu.Sed diceret aliqs : Nonne actio iniuriæ dissimulatione aboletur ? quare ergo ipso maleficio non uidetur malefactor obligatus ? Resp.ämmo deberes contrarium concludere.si enim abolet dissimulatiõe,ergo nata fuit.h.d.Franc.

† Hęc sũt priuata maleficia quatuor alia autẽ sunt publica, aut popularia,aut extraordinaria. Cuia.

b *ex cõtractu.*vt ś.de obl. ex contractu. usq; ad titulum de obli.ex quasi contractu.

c *Quasi ex cõtractu.*vt ś.de oblig.quæ ex quasi cõtractu.Accur.

d *Ex maleficio.*caue tibi: quia licet hic ꝑmittat dicere de oĩbus his, b non tamen dicit in hoc ti.de ijs quæ sunt ex quasi maleficio: sed dicet,ĵ.de obligat.ex quasi maleficio.Nec etiam de omnibus quæ ex maleficio,,sed de solo furto agitur in hoc tit.sicut & aliàs rubrica est generalior quàm sit tex.ut ff.si cer. pe.& de con.cer.& C.de reb. cre. & iureiu.Nã nõ dicit ibi de re.cre.sed in sequẽtibus. tit. post illum. Additio. Nota q̃ nõ est inconueniens, q̃ rubrica sit aliqñ generalior textu, de quo dic ut dictum est.ś.in rubri.proœmiũ. Ang.

b] Dic qđ ista gl. nõ fuit necessaria : q̃a imperator nõ dicit quod in isto tit. sit de omnibus maleficiis tractaturus : sed in isto lib. Ange.

c *Sed illæ.*ſ. quæ sunt ex contractu, non autem repetit eas quæ sunt ex quasi contractu.

f *Diuiduntur.*ſ.re,verbis,literis,& consensu,ut ś.de obli.§.fi.

g *Hæ.*ſ.quæ sunt ex maleficio,uel quasi .

h *Iniuria.*sed nonne fit iniuria verbis,& conuitio ut ff.de iniu. l.j.§.iniuriam Item literis infamatorijs:ut ff.de iniur.l.lex Cornel.§.si quis librum.& ĵ.de iniur.§.j. Sed certe tunc ex maleficio fit,& sic re fit:quia maleficiũ fit verbis uel literis: & sic habet locum quod hic dicitur.Accur.

[*Furtum &c.*] Casvs. Quæsiui à legislatore quid esset furtũ, & quid rapina,&c.Et ipse primo ponit definitionẽ de furto , dicens q̃ furtum est contrectatio rei alienæ inuito dño. & exponit hoc nomen rei,di.siue ipsius rei,i.proprietatis, siue possessionis & istud furtum communiter fuit prohibitum à lege diuina,ſ.per præceptum illud,Non furtum facies.h.d.Franc.

i *Furtum est contrectatio &c.*& facit extra de elec.c.dudum.ij. cir. prin.in ver.retinẽdo.& ibi gl.furtũ hæc* exigit in furto,& sine ea nõ fit furtũ:licet uolũtas,uel alia uerba, uel scriptura interueniat:ut ff.eo.l.si qs uxori.§.si qs asinũ.& l.inficiando. in prĩ. & l.j.§.sola.Qñq; tñ sine cõtrectatione,ut in charta rasa: ut ff. de fur.l.qui tabu.§ fi.& l.si quis uxori.§.si quis asinum.Sed certe ibi contrectatio interceſſit,cum generaliter contrectationem accipiamus: licet non fuerit ibi amotio.Accur.

* Hic incipit gl Accur.quod, præcedit nõ est ipsius. Ang. Per.

*Furtum est.*Solius possessionis furtũ fit.l.j.§.Scæuola. D. si quis test.Qui rem alienã quam non tenet aufert , possessionis furtum facit:Commodatarius q̃ re cõmodata diutius vtitur,uel qui ea ad aliã rem atq; accepit vtitur,usus,id est,naturalis possessionis:depositarius si pro suo possidere instituat eã rẽ, quã iure depositi tenet,ciuilis possessionis:debitor q̃ pignus contrectat uel hypotecham distrahit , naturalis possessionis furtũ facit.Solius igit possessionis furtum fit.Et id verò nec fraude fit nec contrectatione sola,sed cõtrectatione fraudulosa. fraus in eo uersatur ut quis possessionem sibi habeat:Contrectatio in eo ut res loco moueat.l.iiij.de acquir.poss.Cuiacius.

k *Fraudulosa.* hoc ideo dicit,quia si credat sibi licere, non facit furtum , ut infra titulo primo. §. quia tamen.Item si credat dominum permissurum , non facit furtum infra eodem. §. placuit. In duobus tamen casibus uidetur furtum fieri etiam sine fraude furandi:ut in eo qui saccũ pecuniæ surripuit. Nam etiam sacci nomine furti tenetur,licet saccum non ꝑposuerit furari,sed pecuniam:ut ff. e.l.qui saccum . Sed certe licet non principaliter,secundario tamen uoluit saccum surripere.Ali⁹ casus est.ut ff. de condit.cau.da& penult.§.sed si tuus in gl.fina. Item subaudi ad definitionem,quę fit inuito domino : nã eo volente

volente non potest committi furtum, vt ff. eo. §. placuit.

a *Velipsius.* i. proprietatis ipsius rei.

Furari nō possum rē immobilē incorporalē & meā.

b *Rei.* subaudi mobilis. nā de immobili non potest fieri furtū: ut ff. de usucap. §. qđ autem. nisi in casu, vt increta. Sed certe iam illa est mobilis: vt ff. eo. de fur. l. si certæ. Itē subaudi corporalis. nā de incorporalibus nō fit furtum: cum nec contrectatio in his esse possit, vt ff. de acquirē. rer. do. l. seruus. §. incorporales. Item subaudi, alienæ: quia rei meę nō facio furtū, in eo quòd est meum: sed secus in communi: ut ff. eod. l. si socius. a Idē & si est nullius: vt hæreditariæ rei non fit furtum, vt ff. eo. l. hereditarię. & ideo dixi subaudiri, alienæ.

c *Vsus.* ut habes exemplum. ff. eo. tit. §. furtum autem fit. Sed qualiter quadruplicatur hic? Respon. usus estimatiotiū quadruplicabit, ut non plus extendatur pœna, q̄ delictum: vt C. de pœ. l. sancimus. in fi. & facit ff. eod. l. uulgaris. in fi. & l. si quid fur. j. respō. §. j. & ij. & l. uerum est. Alij dicūt etiam ipsam proprietatem debere æstimari: quia nō potest separari usus à proprietate: ut ff. eo. l. qui iumenta. & l. si vendidero. § cū autem. Prima tamen uerior est: ut not. in l. ij. C. de seruis fugit.

Furtum prohibitū est iure naturali, ut hic. & l. j. ff. e. Iustinus li. 2. Nullū crimen apud Scythas furto grauius, q̄ iure nāturali tātum utebātur. idē dicitur iure diuino. Exo. 2. Nō furtū facies. & Leuiti. 19. & Deut. 5. & Exo. 21. Qui furat. & rapit hominem & vendidit, morte morietur. Vide gl. in l. j. §. ius naturale, ff. đ iust. & iur. Aeg. Perr.

a) Dic tamen q̄ licet socius possit cōmittere furtum, tamen non p̄sumitur ut l. merito, ff. p so. quod ē uerū quādo socius vtitur re ad eum vsum ad quē est destinata: ut l. Sabinus, & l. si ædes, ff. cói diui. secus si aliter uteretur: ita q̄ auferitur socio commoditas partis suę, ut d. l. Sabinus. ita dixit Bart. in d. l. si socius. Ang.

Furtum prohibitū est iure naturali, ut hic. & l. j. ff. e. Iustinus li. 2. Nullū crimen apud Scythas furto grauius, q̄ iure nāturali tātum utebātur. idē dicitur iure diuino. Exo. 2. Nō furtū facies. & Leuiti. 19. & Deut. 5. & Exo. 21. Qui furat. & rapit hominem & vendidit, morte morietur. Vide gl. in l. j. §. ius naturale, ff. đ iust. & iur. Aeg. Perr.

Qui cum re furtiua anteq̄ eò peruenerit, quò furtum p̄terre destinarat, vbi uis locorū cōprehensus fuit, fur est manifestus q̄ si ad locum destinatum iā aduenarit, ēt si demum cum re deprehendatur, non manifestus dī. B

Furtorū aūt duo sunt gña: manifestum, & nec manifestum. Nā cōceptum & oblatum species i potius actionis sunt furto cohærentes, quam gña furtorū, sicut inferius apparebit. k Manifestus fur est, quem Græci ἐπαυτοφώρῳ † appellant: nec solū is qui in ipso furto deprehēditur, sed etiam is qui in eo loco deprehenditū quo furtū fit: veluti qui in domo I furtū fecit, & nondum egressus ianuam deprehensus fuerit: & q̄ in oliueto, oliuarum: aut in uineto, uuarum furtum fecit, q̄diu in eo oliueto, aut uineto deprehensus fuerit. Immo ulterius furtum manifestum extendendum est, quandiu eam rem fur tenens uisus uel deprehēsus fuerit, siue in publico, siue in priuato, uel à dño, uel ab alio, l antequam eò peruenerit, quò deferre uel deponere destinasset. m Sed si pertulit quò destinauit: tametsi deprehendatur cum re furtiua, nō est manifestus fur. Nec manifestum n furtum quod sit, ex his q̄ diximus, intelligitur. nam quod manifestum non est, id scilicet nec manifestum est.

Varia furtorū genera, ex quibus quoque varię actionum species prodibant, hodie in desuetudinem abierunt. Qui sciens prudensq; rei furtiuę & receptator & occultator est, furti non manifesti obnoxius sit.

Conceptum furtum dī, cum apud aliquem testibus præsentibus o furtiua res quęsita & inuēta sit. nam in eum propria actio constituta est, p quamuis fur nō sit, quæ appellatur concepti. Oblatum furtum dī, cum res furtiua ab aliquo tibi oblata sit, eaque apud te concepta sit: utique si ea mente tibi data fuerit, ut apud te potius q̄ apud eū qui dederit, conciperetur. nam tibi apud quem concepta sit, propria aduersus eum qui obtulit, quamuis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati.

per liberam personam: sed ex delicto furis mihi acquiritur, cū exinde utitur. h. d. Franc.

i *Species.* i. casus. Accurs.

k *Apparebit.* vt ĵ. eo. §. conceptum. & §. oblatum. Accur.

l *Ab alio.* per hoc vī infringi regula, per liberam personam nihil acqri: vt C. per quas person. nob. acquir. l. j. quod falsum est: quia magis ex delicto suo pr̄prio, quàm alterius facto hoc euenit: ut ff. de usur. l. si quis solutioni. §. fi. & ff. quod ui aut clam. l. prohibere. Et sunt hæc uera, nisi in casu, scilicet cum se occultauit ille cui fiebat. Nā licet fur uisus fuerit, tamen est fur non manifestus, ut ff. de fur. l. siqs in seruitute. §. cęterum. Accursius.

m *Deponere destinasset.* intantum fm Hugo. ut si ultra montes deferre destinasset: tamen si deprehendatur ante, erit fur manifestus.

n *Nec manifestum.* l. quia ꝓriorum eadem est disciplina, vt ŝ. de his qui sui uel alie. iur. sunt. §. j. & facit ad hunc §. ff. eo. l. 2. 3. 4. 5. 6. 7. & 8. Disciplina eadem est contrarium.

[*Conceptum furtum &c.*] Casvs. Dixi Iustin. Domine, satis uidi quid est furtum manifestum: & ex cōsequenti quid est furtum non manifestum. sed intellexi à uobis fieri mentionem de furto cōcepto & oblato. vnde quæro: Domine, quid est furtum cōceptū? Et dicit Imp. Fī. hodie furtum cōceptū non est in vsu: olim tū erat talis eius natura, q̄ si aliquis credebat rem furtiuā in domo alicuius esse, ad eā cum magna pōpa ꝓueniebat: & si dns domus eam restituere nolebat, q̄q̄ nō esset fur, dabatur tū dño rei ꝑ eū actio furti concepti. Olim quoque erat alia species furti, quę uocabatur oblatum, & habebat olim locum actio furti oblati in tali casu: Pone sic. Quidā erat amicus meus specialis, & penes eū erat res furtiua depositа. ipse aūt uidens, quòd res furtiua cū magna diligentia quærebatur, plus diligens suam honestatem q̄ meam, penes me rem illam furtiuā deposuit: deinde fuit res illa furtiua penes me inuēta, unde teneor ego actione furti cōcepti: & ille qui penes me rem illam deposuit, tenetur mihi actione furti oblati, ad resarciendum quicquid illi soluero, conuentus act. furti concepti. Fuit etiam olim quædam actio quæ uocabatur actio furti prohibiti: quæ dabat ꝑ eum qui me quærere prohibuit testib. præsentibus rem furtiuam quam in domo sua esse dicebam. & ad huc ex edicto prætoris fuit instituta actio furti nō exhibiti aduersus eum qui rem furtiuam q̄sitam & penes eum inuentam nō exhibuit. sed oēs istæ actiones, videlicet furti ꝓcepti, oblati, prohibiti, non exhibiti, quæ p̄p inquisitionem rei furtiuę olim erāt adinuentæ, hodie in desuetudinem abierunt, quippe cum hodie requisitio rei furtiuæ locum non habeat, eo quòd hodie oēs qui rē furtiuā sic receperint & occultauerint, furti non mēnifesti teneantur. Item quæsiui à Iustiniano quæ esset pœna furti manifesti. Respon. Iustin. quòd pœna furti manifesti est quadruplum: non manifesti autem duplum. Franc.

o *Testibus præsentibus.* b No. quòd magis dī notus ille qui præsentibus testibus in delicto deprehenditur. facit l. hæredes palam. in prin. ff. de testam. b) Ista gl. non est Accursij.

p *Constituta est.* l. olim. Accursius.

ut d. l. Sabinus. ita dixit Bart. in d. l. si socius. Ang.

ϰαλέσηται φανερόν legit hic Andreas Alc. lib. prętermis. 2. tit. de fur.

Duo faciunt furtum manifestum, locus in quo furtum cōmisit, & apprehensio seu clamor antequam perueniat ad locum destinatum. Aegi. Per. Ita glo. non est Accursij.

a *Non fiat* immo fit: vt ff. de fer. fug. l. §. hoc autem. sed illud est speciale in persona serui.

b *Ex consequentia.* hæc non est semper bona ꝓsitia, vt sublata solennitate, iō id tollatur, quod cum solennitate fit: vt ſ. de verb. obliga. §. sed hæc. & C. de formulis & impe. sub. l. j. & ij. Accur.

c *Pœna manifesti.* quæ est de iure ptorio: vt ĩ. de perpet. & temp. acti. §. j. Accursius.

d *Ex serui*, hoc tamen casu seruus pro noxa dari poterit: vt ĩ. de noxa. actio. in prin:

e *Nec manifesti.* ſ. quæ descendit ex lege xij. tab. vt ĩ. de noxa. §. sunt autem. Sed quare minor pœna iure. leg. xij. tabu. imponitur, q̃ per prætorem? Rñ. quia maius delictum est, vt ĩ. ti. prox. i. in prin. præterea tpe l. xij. tabul. pauperiores erant homines: unde minores pœnæ imponebantur, vt ĩ. de iniur. §. pœna. Accur.

f *Dupli.* nisi in casu: vt C. de fer. fug. l. mācipia. Accur.

[*Furtum autem fit &c.*] Casvs. Quæsiui à Iusti. qualiter fieret furtum. Respond. dicens, quòd non solum fit furtum, qñ animo intercipiendi. i. intrandi proprietatem aliquis quippiam amouerit: sed etiã cum aliquis rem inuito dño contrectat. vnde si creditor pignore utatur, vel depositarius re deposita penes ipsum, vel res quę ad vnum vsum ꝙceditur, in alium trãsferatur, q̃ cuius gratia data est: omnibus his casibus furtum fit. Vnde scire debes, quòd illi qui habent rem sibi ad vnum vsum commodatã: si in alium usum cõuertant, ita demum furtum committitur, si se intelligant inuito dño hoc facere. Sed pone quid si credant se inuito dño hoc facere, sed dñs hoc ratum habeat, sit ne furtũ ĩ hoc casu? Respond. ꝙ non. Vnde ad hoc quòd cõmodatarius cõuertens rem sibi commodatam in alium vsum, q̃ in eum ad quem cõmodata erat, furtum faciat, duo exiguntur, videlicet quòd credat se inuito domino hoc facere, & credat eum non permissurum. h. d. vsque ad §. sed & si. Franc.

g *Inuito domino.* & qñq; volente, vt ĩ. eo. §. vnde illud. Accur.

h *Gestandi causa.* i. ducendi. Additio. No. ꝙ illos quì accipiunt in commodatum equum vsque ad villam, & postea ducunt eum Bononiam: quia furtum committunt. Ang.

i *Perduxisset.* idem est & si alij commodauit. species enim furti est de alieno largiri: vt ff. eo. l. si pignore. §. j.

k *Intelligant.* & est ratio quia voluntas distinguit maleficia: ut ff. eod. leg. qui iniuriæ. in fi. j. respon. & facit C. ad leg. Cornel. de sicar. l. j. & ff. si cer. pet. l. quod te. * patet in c. cum voluntate. extra de sent. excom.

l *Permissurum.* quid si hoc credidit. ſ. dñm permissurum, sed stulte credebat? Rñ. furti non tenetur: cum non fiat furtum absq; affectu: vt hic subiicit, & ſ. de vsucapio. §. item si is. & facit ff. de furt. l. inter omnes. §. rectè. Sed actione ex eo contractu, vt cõmodati, vel simili, bene tenetur: vt ff. eod. l. qui re sibi commodata. Sed secus si stulte opinor te permissurum rem tuam accipere: ut ff. de furt. l. qui vas. §. vetare. Accursius.

Additio. Quid autem in filiofamilias, vxore, viro, vel monacho corruptis, an habeat locũ pœna istius §. dic vt ꝑ Ang. hic.

Est ẽt prohibita furti actio aduersus eũ qui furtũ quęrere tẽstibus præsentibus volentẽ prohibuerit. Præterea pœna constituitur edicto ptoris per actionem furti nõ exhibiti aduersus eũ qui furti uã rem apud se quęsitam & inuẽtã nõ exhibuit. Sed hæ actiones, ſ, concepti & oblati, & furti prohibiti, necnõ furti non exhibiti, in desuetudinem abierunt. Cum enim requisitio rei furtiuę hodie secũdum veterem obseruationẽ non fiat, [2] meritò ex consequentia [b] ẽt præfatæ actiones ab usu communi recesserunt: cum manifestum sit, ꝙ omnes qui scientes rem furtiuam susceperint & celauerint, furti nec manifesti obnoxij sunt. Pœna manifesti [c] furti, quadrupli [f] est tam ex serui, [d] q̃ ex liberi persona: nec manifesti, [e] dupli. [f]

Quæuis indebita alienæ rei cõtrectatio inuito dño facta, furti alligat cõtrectãtẽ: quapp qui re aliena abutitur, furtũ cõmittit.

Furtum aũt fit non solum cum quis intercipiendi causa rẽ alienã amouet: sed gñaliter cũ quis alienã rem inuito dño [g] contrectat. Itaq; siue creditor pignore, siue is apud quẽ res deposita est, ea re vtatur: siue is qui rem vtendam accepit, in alium usum eam transferat, q̃ cuius gratia ei data est, furtum committit: veluti si quis argentum vtendum accepe rit quasi amicos ad cęnam inuitaturus, & id peregre secum tulerit: aut si quis equum gestãdi causa [h] commodatum sibi, longius aliquò duxerit. quod veteres scripserunt de eo qui in aciem equum perduxisset. [i]

Contrectans rem quam contrectare credit probabiliter dñi voluntate, furti non tenetur.

Placuit tñ, eos qui rebus commodatis aliter vterentur, q̃ utendas acceperint, ita furtum committere, si se intelligant [k] id inuito dño facere: eumq;, si intellexisset, non permissurum. [l] at si permissurum credãt, extra crimen uideri, optima sanè distinctione: quia furtum sine affectu furandi non committitur. [m]

Qui etiam inuito dño contrectare falso credit, si idvolẽte dño faciat, furti reus non est: excipe alieni serui improbũ solicitatorem: quippe qui ẽt si dñi applausu, eius rẽ assequutus fuerit, furti obnoxius est: nihilominus serui corrupti iudicium subiturus.

Sed & si credat aliquis inuito dño se rem commodatam sibi contrectare, dño autem uolente id fiat: dr furtum [n] non fieri. Vnde illud quæsitũ est, cum Titius seruum Mæuij solicitauerit ut quasdam res dño [o] surriperet, & ad eum [p] perferret, & seruus id ad Mæuium ptulerit: [q] Mæuius autem dum vult Titium in ipso delicto deprehendere, permiserit seruo quasdã res ad eum perferre: vtrum furti, an serui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro. Et cum nobis super hac dubitatione suggestum est: & antiquorum prudentum super hoc altercationes perspeximus: to: sed magis me volente, & iussu meo fuerunt sibi deportatæ. Super ista quæstione olim fuit magna dubitatio: constitutio tamẽ domini Iustiniani statuit, quòd teneatur actionibus ambabus: quia quantum in eo fuit, ipse, res illas inuito domino cõtrectauit, & etiam seruum corrupit. Et propter hoc statuit Iustinianus, quod prædictis duabus actionibus teneatur, vt auferatur occasio delinquendi: ne forte si in casu isto impunitus remaneret, ex huius impunitate alij tentarent seruos alienos corrumpere, qui de facili possent corrumpi, quamquam iste bonus non fuit corruptus. h. d. & litera plana est vsque ad §. interdum quoque furti. Franc.

m *Non committitur.* nisi in duobus casibus, ut dixi ſ. eo. §. j. Accur.

[*Sed & si.*] Casvs. Supradictũ est, quòd furtum non fit nisi cõtrectatione rei alienæ, & dño inuito. & ita necesse est quòd duo cõcurrant. ſ. quòd ꝙtrectans credat se inuito dño ꝙtrectare: & quòd dño inuito contrectet. & qa ita est, ideo quæritur, vtrum verum esset furtum commissum in tali casu: Titi⁹ accessit ad seruum meum, & eum solicitauit hoc modo: Serue nequam, vade furare dño tuo res istas: & cum eis venias ad me ad castrũ meum, & ego bene defendã teꝙ dñm tuum. Seruus autem ille accessit ad me dñm suum, & intimauit mihi omnia hæc. Ego autem uolens Titium in furto deprehendere, dixi illi seruo meo: Serue bonæ & fidelis, sup multa te cõstituam. vnde volo quòd res illas capias, & fugias ad Titium solicitatorem. Seruus autem ille de uolũtate mea res illas detulit ad Titium: venio postea, & res meas furtiuas, seu furatas simul cum seruo meo inuenio apud Titium: facio eum in iudicium cõueniri: & intento ꝙ eũ tam actionem furti, q̃ serui corrupti. Ex aduerso aduocati Titij ipsum viriliter defendentes dicunt se paratos esse ostendere, quòd neutra istarum actione teneatur. Innotuit enim iam nobis tota veritas. Actione enim seruicorrupti non tenetur, dicũt ipsi, quia seruus nõ est corruptus: quia nõ habet res illas me inui-

n *Furtum.* ut furti actio nascatur: furtum tamen fit secundum quosdam. Sed certè immo nec furtum fit: vr ff. eo. l. inter omnes. §. penult.

o *Domino.* ſ. Mæuio. Accur.

p *Et ad eum.* ſ. Titium.

q *Pertulerit.* i. domino hoc renunciauerit, vt C. de furt. l. si quis seruo alieno persuaserit.

Decisionem.

§ Sic Luce 19. Si aliq defraudauit, quadruplum reddo. & Exodi 22. Si quis furatus sit bouem, aut ouẽ, quinque boues pro uno, & quatuor oues pro una restitui. si non habuerit quid pro furto reddat, ipse venundabitur. Et no. quòd pro furto quæsitis non debet fieri elemosyna exemplo Zachæi: sd potius reddidomino cum quadruplo, ut c. fi. 13. q. 5 Aegi. Per.

Furtum facit qui de alieno largitur.

*Hoc non est Accur. Aegi. Perr.

Ad §. Furtum. vide Couar. in Iuriam. Lib. 3. Variar. cap. 15. n°. 8. ubi utiliter & eleganter eum expli cat

a *Decisionem*, vt C. de furt. & seruo corrup. l. si quis seruo alieno persuaserit.

Furtum non fit volenti.

b *Furti actionem*. speciale est quod hic dr: aliàs non fit furtum volenti, ut s. proxi. §. & ff. de don. inter uir. & uxo. l. de eo. in fi. quæ est ꝛ. Sed vr quòd nec hoc casu debeat esse speciale, ut C. de ser. fugit. l. quicunq; §. fi. Sed ibi incepit malitiaà dño, hic autem ab ipso corrumpente, Accur.

c *Licet*. i. quamuis. Acc.

d *Regulæ*. quas regulas habemus. ff. de ser. corrup. l. j. in prin. & per totum titulum.

e *Perniciem*. i. destructionem.

f *Impunitate*. sic ꝛ. titu. j. §. sed ne dum talia.

g *Quibusdam*. item & ut unius pœna sit metus multorum, vt C. ad leg. Iul. repe. l. j. Et no. in hoc §. puniri affectum, etsi nõ sequatur effectus. * sic C. de episc. & cler. l. si quis nõ dicam. & C. de his qui ad eccl. confug. l. pñti. Arg. ꝛ. ff. de pœn. l. cogitationis. Sed certè hæc cogitatio iã deuenerat ad aliquem actũ, unde nõ erat nuda. Ac.

Affectus punitur, licet non sequatur effectus.

* Sic Metellus Celer Sergiũ damnauit & non factum, sed animus in quæstionem deductus est: plusq; voluisse peccare nocuit, q̃ nõ peccasse profuit. Val. Max. lib. 6. ca. 9. de pudi. Aegi. Per.

ADDITIO. Tu dic circa istam materiam, quòd aut quis nõ cogitat delinquere, nec agit, nec perficit, & rr non tenetur. fallit in casu. l. quisquis. C. ad leg. Iul. maie. & l. ij. C. de lib. & eorum liber. aut cogitat tñ, & iure poli punitur, nõ fori. Aut cogitat & agit, sed nõ perficit, & tunc ciuilis actio non datur, nisi delictum de facili transeat in exemplum, vt hic. In criminali autem distingue, quia pro delicto accessorio, puta qa fregit ostium vel fenestras, punit. non pro principali, nisi processerit ad actũ proximum ipsi delicto, quod ex facti impedimento non perfecerit. Aut egit & perfecit, sed non cogitauit, & tunc siue culpa id euenerit, siue casu, semper tenetur. dũmodo culpa p̃cesserit casum, mitius tñ punitur, quatenus ex leuiori culpa fuit obnoxius. Qñ autem agit, cogitat, & perficit, clarum est ipsum fore puniendum, nec est locus pñiæ. l. q̃ ea mente. ff. eo. fallit in l. ij. ff de cri. stellio. Ang.

Corpus liberum est inæstimabile.

h *Furtum fit*. non rõne dñij, sed maleficij, & ideo ex hoc maleficio non ciuiliter, sed criminaliter agitur. Nam cùm sit liberum corpus, non recipit æstimationem, vt ꝛ. de oblig. quæ ex quasi deli. §. ob hominem. criminaliter aũt extra ordinem ageretur, ut ff. eo. l. fi. & de priua. del. l. fi. mater uerò non agit, sed & pater non agit condictione furtiua, cùm ipsa ad possessionẽ uel proprietatem competat, quorum neutrum in filio habet locum, ut ff. eo. l. eum qui §. an pater. uersic. si filius. & l. mater. in princ. & §. liberorum. & ff. de acquirẽ. possess. l. cum hæredes. §. fin. & ff. de rei uindicatio. l. j. § per hanc.

Cõdictio furtiua ad possessionem, uel proprietatem competit.

ADDITIO. Istam gl. reprobant doctores, quia immo ciuiliter agitur, & duplicantur operæ, uel damna quæ pater sustinuit, q̃ licet nõ proprie, largo tamen modo habet in filium dominiũ & possessionem, quod patet, quia habet rei uindic. de iure Romano, ut l. j. §. j. ff. de rei uindi. Accurs.

Fur, furtiua res, & condictio furti, quãdoque separantur.

i *Subtraxerit*. Sed hæc res non efficitur furtiua, ut ff. de usucap. l. sequitur. §. si rem. & ff. pro empt. l, si rem. Vnde dic quòd quãdoque est res furtiua, & fit furtum, & nascitur actio furti, ut fere in toto hoc tit. & ff. e. & C. e. interdum nullum eorũ est, ut si re mea utar. Interdum furtum fit, & res furtiua, sed actio furti non nascitur, ut inf. eo. §. hi qui. Interdum furtum fit, & actio nascitur, sed non fit res furtiua, ut hic dicitur.

[*Interdum quoque furti.*] CASVS. Scire debes, quòd quandoq; tenetur ille qui furtum non facit, & hoc reperitur in illo cuius

ope & consilio furtum factum est, cuiusmodi est ille q̃ de manu tua pecuniam, seu nummos excusserit, ut ab alio surriperentur, & etiã qui tibi uolenti euadere resistit, ut alius res tuas raperet, necnon & ille qui panno rubeo, uel aliquo alio modo oues uel boues fugauerit, ut alius abigeus eas surriperet.

qui opẽ & consiliũ ad id patrandũ p̃stat: eadem q̃; pœna qua fur condemnandus est: qui si consilium tm̃ dederit, non tenetur.

Et hoc verum est, si hoc eo animo fecerit, ut alius eas surriperet. Si enim per lasciuiam hoc fecerit, & non ut ab aliquo alio surriperentur tunc non tenetur acti. fur. sed l. Aquil. Cum autem ope unius alter furtum fecerit, ambo acti. fur. tenentur. Et caue tibi quòd bene scias literam & naturam distinguere, quia quod iã dictũ est, quòd ille cuius ope fit furtum, tenetur acti. furt. intellige de eo qui opem expressam p̃buit, sicut si aliquis furtum uolentem facere, sciẽs quid ipse facturus esset, accommodauit scalas, ut fenestrã ascendat & frangat. nã aliter uult litera sequens. s. q̃ ille qui præbet consiliũ tm̃ facienti furtum, act. furt. non teneatur, uelut si aliquis solum consiliũ dederit alicui facienti furtũ, quia tũc actio. fur. non tenebitur. h. d. Et ita habes ĩ hoc §. tres casus. vnus est quando aliquis opem uel consilium expressum p̃buit furtum facienti. secundus quando opem uel consilium tacitum. tertius, quando solum cõsilium, & non opem. In primis duobus casibus tenẽt act. furti. in tertio non tenetur. h. d. Franc.

*Demateria huius §. vide in c. qui cum fure. iuncta glo. extra de fur.

†Concor. cum hoc §. ca. si culpa iuncta glos. super verbo, tulisti. extra de iniuriis & da. m. da.

k *Furti tenetur*. non manifesti, licet etiam deprehendatur, vt ff. eo. l. is qui.

l *Alius*, facit ad hoc. ff. ad l. Aquil. l. si seruus seruum. §. si quis. de manu mihi. & ff. eo. l. furti. §. pen. l. qui seruo.

m *Per lasciuiam*. a) i. stultitiam.

a) Quid sit lasciuia, pulchre Bud. in annot. ad Pandectas. tit. de loc. & con. du. l. ex cõducto. §. sed & si labes.

n *In factum*. i. utilis legis Aquiliæ, si corpora læsa sint, alioquin subsidiaria, ut inf. ad leg. Aquil. §. fi. & §. pe.

o *At vbi*. aduersatur proximo dicto. ubi dixit dari in factum.

p *Supponit*. No. hic dari consilium solo facto. aliàs dr consiliũ, hominis intentio uel propositum, ut ff. eod. l. si quid fur. §. j. Itẽ dr consilium quod alij datur bonum uel malum, ut ff. eod. l. in furti. §. pen. in fin. Item consilium dicitur, quod capitur à multis, ut C. de leg. & constit. l. humanum.

q *Non tenetur furti*. cum alias esset facturus furtum etiam sine consilio huius, aliàs. i. si non erat aliàs facturus, tenetur uterq;. ff. de furt. l. qui seruo. & de uerb. signi. l sæpe. b Aliud vr in actione serui corrupti, ubi tenetur etiam si aliàs esset facturus. nec enim oportet laudando augeri malitiam, ut inf. ad l. Aqui. §. cæterum. & inf. de actio. §. in quadruplum. & ff. de ser. corrup. l. j. §. persuadere. Sed quæ est ratio? Respon. quia hic agitur de delicto secuto post persuasionem, nõ autem ex ipsa persuasione. Et ideo distinguitur, an erat aliàs facturus, uel non. sed in aliis casibus ex ipsa persuasione agitur, quicquid postea sequatur, ut s. eod. §. vnde illud. dummodo non ex interuallo nimio sequatur, ut ff. de seruo corrupto. l. in hoc. & l. Neratius. Item est contra, infra de iniur. §. non solum. Sed ibi non erat aliàs factus, & fecit.

b) Dic ut per Bart. in l. non solum. §. si ex mandato ff. de iniur. aduertas tamẽ, q̃ ibi casu concedendum est, quòd teneatur de dolo: ut l. si cum sciret. ff. de dol. Ange.

[*Hi qui in &c.*] CASVS. Meus filius uel seruus meus Codicem meũ mihi furtipuit, nunquid possum ꝛ. eum agere ac. fur. Rñ. quòd non. res tm̃ ipsa in furtiuam causam deuenit, unde nec usucapi põt anteq̃ in domini potestatem reuertatur. Si tamẽ aliquis filio meo, uel seruo mihi furtum facienti, ipse consiliũ & opem dederit, tenebitur actione furti. Fran.

a *Nec ob id.* quod verum est. frem furtiuam non posse vsucapi, nisi fuerit lis æstimata, vel dñs vendiderit furi: a vt ff. eodem. l. quamuis. in fi. tit. Accur.

a) Idem si redeat in domini potestatẽ, de quo dic vt per Ang. in §. aliquãdo. supra eo.

Furti actio non nascitur.] Directa non nascitur: Vtilis tñ in factũ nascit aduersus filiumfam. militem, hoc est, non κλοπῆς. sed ὑφαιρέσεως. eadem pater tenetur filiofam. militi, mater filio, filius matri. l. si qs vxori. ff. de furt. frater fratri vt Cõst. scribit lib. j. Epito. qđ ꝓbo: id. n. officiorum & honestatis rõ exigit, q̃ eam quoque iuris regulam extorsit, vt ne frater fratrem capitis reũ accerseret. l. si magnum. C. q accus. non poss. Cuiac.

Si quid filius patri furto furripiat, furtum facit: idq; furtiuum efficitur: & eapropter inusucapibile: filius tamẽ furti conueniri minimè potest: opem autem & consilium illi præstans, potest.

Hi qui in parẽtum vel dominorum potestate sunt, si rem eis furripiunt, furtum quidem faciunt, & res in furtiuam causam cadit, nec ob id [a] ab vllo vsucapi potest, antequam in domini potestatem reuertatur: sed furti actio non nascitur: [b] quia nec ex alia vlla causa potest inter eos actio nasci. Si vero † ope & consilio alterius furtum factum fuerit: quia vtiq; furtum committitur, conuenienter ille furti tenetur: quia verum est ope & consilio eius furtum factum esse.

b *Non nascitur.* nisi sit filius hñs castrense peculium, vel quasi castrẽse, vbi filius tenẽt patri, & pr̃ filio. Idẽ de vxore, ꝓ hic de filio dr̃: vt ff. e. l. si qs vxori. ī prin. & in §. j.

[*Furti autẽ &c.*] CASVS. Dixi legislatori: Dñe, iã bene video in quib. potest fieri furtũ: quia nedum in re aliena, sed & in re propria. Sed dñe, pro Deo cui competit actio furti? Ipse respondens, quòd actio furti competit ei cuius interest rem nõ fuisse surreptam, quamuis nõ sit dñs rei surreptę: quia ẽt ipsi dño rei nõ competit, nisi eius interfit furtum factum nõ esse. vnde si creditori res obligata furripiat: dño rei s. debitori non competit actio fur. sed magis creditori ipsi. q̃is em̃ creditor habeat actionem personalem, per quam possit à debitore suum cõsequi, si idoneus fuerit debitor: tñ tutius est ei pignori incumbere, q̃ in personam agere. & hoc vult innuere: quia si debitor creditori pignus furripuerit, poterit creditor q̃ debitorẽ actio. furti experiri. h. d.

† Sic licet aliàs ubi principale nõ tenet, nec accessorium l. Græcè §. illud. ff. de fideiusso. hoc tamẽ fallit hic: quia licet principalis faciens furtũ, non teneatur, tenetur tamen persuasor. Vide Bart. in l. si qs seruo. ff. eod. Aegi. Per.

c *Cuius interest.* etiam modicè: vt j. tit. j. §. fi. & ff. vi bo. rap. l. ij. §. in hac actione. vers. sed ideo addidi. Item oportet quòd interfit ex iusta causa, & probabili. nam si est mala fidei possessor, vel huius rei fur, furti nõ aget: vt ff. eod. l. itaque. circa princ. vers. sed furti. & l. eum qui emit. §. is autẽ.

Furti agit cuius interest.

Actio furti cõpetit illi cui[c] interest furtũ factũ non esse. Aret.

Furti aũt actio ei cõpetit, cuius interest [c] rem saluam esse, licet dominus non sit. Itaque nec dño aliter cõpetit, quàm si eius interfit rẽ non perire. Vnde constat creditorẽ de pignore surrepto furti actione agere posse, ẽt si idoneum debitorem habeat: quia expedit ei pignori potius incumbere, quàm in personam agere: adeo quidem, vt quamuis ipse debitor eam rem furripuerit, nihilo minus creditori competat [d] actio furti. [e]

Qui alienæ rei custodiẽdę exactam curã pr̃stare tenetur (vtputa fullo & sarcinator) re furto sublata, cõtra furẽ experiri possunt: modò integrè soluẽdo existant.

Itẽ si fullo [f] polienda curandave, aut sarcinator faciẽda vestimenta mercede certa constituta [g] acceperit, eaq; furto amiserit: ipse furti habet actionem, Sed si bonum initium habuerit, vt quia sibi commodaui vel locaui, habet actionem furti. Et hic est casus in quo fur furti agere potest: vt ff. eod. l. qui vas. §. si ego tibi. vers. quia nõ debueras. ibi, fur tum admiseris.

Fur furti quandoq; agit.

d *Competat.* contra debitorem qui furripuit.

e *Actio furti.* res tñ non fit furtiua: vt dixi ſ. eo. §. aliquando.

[*Item si fullo.*] CASVS. Supra positum est vnum exemplum in quo act. fur. datur ei cuius interest, licet non sit dñs: vt dictum est in creditore. Hic ponitur alius in fullone & sarcinatore. Si enim fullo vel sarcinator vestimenta mea quæ sibi curãda sarcinanda ve certa mercede ꝙstituta dedi, furto amiserit: mihi nõ cõpetit actio furti, eo ꝙ mea non interest vestimenta illa non fuisse surrepta: cùm iudicio locati à fullone ęstimationem vestimęntorum meorum consequi possim. Et sumus in ver. Sed & bonæ fidei &c. Iam habuistis duo exempla vel tria in quib. competit actio furti illis quorum interest furtum factum non fuisse. Hic adhuc ponit quoddam exemplum de eodem. Si. n. nõ dominus: quia domini nihil interest eã rem non perire: cùm iudicio locati à fullone aut sarcinatore rẽ suam persequi possit. Sed & bonæ [h] fidei emptori surrepta re quam emerit, quamuis dominus non sit, omnino competit furti actio, quemadmodũ & creditori. Fulloni verò & sarcinatori; non aliter furti actionem cõpetere placuit, quàm si soluendo fuerint: hoc est, si domino rei æstimationem soluere possint. [i] Nam si soluendo non sint: tunc quia ab eis suum dñs consequi non possit, † ipsi domino furti competit actio: quia hoc casu ipsius interest rem saluam esse. Idem est [k] & si in parte soluendo fuerit fullo aut sarcinator,

Qui è duabus experiundi vijs alterutram elegerit: ita demũ alteri renuntiasse videtur, si sciens prudensq; plures sibi cõpetere, alterã intetarit. qđ si aut nescit, aut dubitãs egerit, nil prohibet quin iã instituta actione omissa, sibi competentem proponat.

Quæ de fullone & sarcinatore diximus, eadem & ad eum cui commodata res est, transferenda veteres existimabant. Nam vt ille fullo mercedem accipiendo, custodiam præstat: ita is quoq; qui commodatum vtendi causa accepit, similiter necesse habet custodiam præstare. Sed nostra prouidentia etiam hoc in nostris decisionibus [l] emendauit, vt in domini voluntate sit, siue commodati actionem aduersus eum qui rẽ commodatam accepit, mouere desiderat: siue furti aduersus eum qui rem furripuit: & alterutra earum electa † dominum actione commodati, vel aduersus eum qui furripuit, actione furti: & si dñs vnam istarum actionum elegerit, ad alteram nõ potest redire. Si enim dominus actionem furti moueat aduersus furem, commodatarius penitus liberatur, si autem contra commodatarium moueat actionem, non poterit postea q̃ rem agere: sed commodatarius qui à commodatore conuenitur, poterit aduersus furem habere actionem, & nullo modo commodator, nisi ignarus rei surreptæ, q̃ commodatarium actione commodati egerit primo. ex hoc enim, non obiicitur sibi obstaculum à iure reperta, quin possit agere, nisi à commodatario sibi fuerit satisfactum. h. d. Franc.

f *Fullo.* is & sarcinator qui sint, dic vt sup. manda. §. fin.

g *Constituta.* b supple in pecunia numerata, aliàs autem non esset locatio: vt l. j. §. si quis seruum. ff. depos.

† Ratio, qui non hẽt quod reddat, ei periculo nihil est. l. itaque fullo. in prin. ff eod. Et inannis est actio, quã inopia debitoris excludit. l. nam is. ff. de dolo. Aegi. Per. b) Ista gl. non est Accur. sed additio.

h *Sed & bonæ.* facit ff. eo. l. itaque.

i *Possint.* imò vr̃ ꝙ semper dñs debeat furem conuenire: vt ff. loca. & condu. l. cum in plures. §. vestimenta. Sed ibi de actione in rem, vel condictione furtiua dicit: hic aũt de actione furti.

k *Idem est.* vt furti actio competat dño, & facit ad hunc §. ff. de condic. sine cau. in l. si fullo.

[*Quæ de fullone.*] CASVS. Supradictum est, quòd si vestimentum fulloni vel sarcinatori curandũ vel sarcinandum traditum surreptum fuerit: quòd fulloni, si soluendo fuerit, nõ dño competit actio furti. Idẽ intelligas si res fuerit surrepta commodatario: quia si fuerit soluendo, sibi, & non commodatario competit actio: quia ad rem restituendam nõ tenetur. & hæc vera fuerũt ſm iura antiqua. Dñs tñ Iustinianus in quadam cõstitutione quã habes. C. de fur. & ser. corrup. l. fin. §. tales itaque. hoc emendauit. Statuit em̃ quòd in electione commodatoris sit, vtrũ velit agere q̃ commodatarium

† Tu in id vbi aduersus duos, aut plures quis optionem hẽt, quando sibi uno semel electo in alio p̃iudicet. & quãdo ei uariare liceat, vide diffuse per Bart. in l. nonnunquam. ff. de collat. bono.

l *Decisionibus.* vt C. de fur. & ser. corrup. l. fi. §. tales itaque.

Ad

a *Ad alteram.* unde actio furti hoc casu non est ambulatoria.
ADDITIO. Et de dictione penitus, vltra istum text. uide tex. in l. fi. C. de noua. Ange.
b *Ipsi.* s. commodatori.
Onus sentiẽs habeat lucrum.
c *Habere actionem.* & pœnam exactam dño restituere non cogitur: quia vbi periculũ, ibi commodũ: vt C. de furt. l. fi. §. sed cũ in fi. §.
d *Peruenit.* agendo cõtra eũ actione cõmodati. Accur.
e *Ab eo.* s. commodatario.
f *Suppositum.* s. furem.
g *Ei.* s. commodatario.
h *Cum manifestissimum.* bene dico quòd eligẽdo vnam, repellitur altera, si sciens à principio fuit &c.

[*Sed is apud quẽ.*] CASVS. Dictum est ff. de fullone & commodatario, qualiter eis cõpetit actio pro re aliena: modo videamus de depositario, utrũ si res apud aliquẽ deposita fuerit, depositario cõpetat actio furti. Non. n. tenetẽ nisi de dolo: & ita non interest suã rem nõ fuisse surreptã. si aũt in dolo fuit, nõ dabit sibi actio, ne ex malitia sua actionẽ ꝓsequat. h. d. F.
i *Dolo.* ff. quibus modis re contra. oblig. §. præterea. & C. depos. l. j. §. penult. & l. fina. & idem quod hic habemus. ff. eo. l. eum qui. §. is autẽ.

[*In summa.*] CASVS. Dixi Iustiniano, Domine, quid plura vultis dicere in titulo isto? Iam tm̃ dixistis de materia ista, ꝙ generat tædium deo, & toti mundo. Et rñ. Iusti. Frater, ut breuiter hũc titulũ expediamus, scire debes quòd apud antiquos quæsitũ fuit utrum impubes rẽ alienã amouendo, furtum facere possit. & placuit dño Iustiniano, ꝙ si impubes animũ furãdi habuerit, & in ipsum posset cadere istud delictum, hoc est, si sit proximus pubertati: ꝙ ac. furti teneatur. h. d. Fr.
k *In summa.* i. ut breuiter hunc titulum expediamus.
l *Amouendo.* No. quòd furum fit contrectãdo & amouendo & sine eo non fit: ut l. ei. qui. ff. eo. Ange.

Impuberem.] Actione furti impuberem teneri ex xij. tab. cõstat, qb. cautũ est ut manifesto furto prehẽsi ipuberes prætoris arbitratu uerberentur, utique noxa ab eis facta sarciat. Cum nõ posse ex pnĩa ad alteram [a] venire actionẽ. sed si quidem furẽ elegerit: illum qui rem utẽdam accepit, penitus liberari. sin autẽ cõmodator veniat aduersus eum qui rem utendam accedit, ipsi [b] quidem nullo modo competere posse aduersus furem furti actionem: eum aũt qui pro re cõmodata conuenitur, posse aduersus furem furti hr̃e actionem: [c] ita tm̃, si dñs sciẽs rem esse surreptã, aduersus eum cui res commodata fuerit, peruenit. [d] Sinautẽ ne scius, & dubitãs rem surreptam esse apud eũ, commodati actionem instituerit, postea autem re cõperta uoluerit remittere quidem commodati actionem, ad furti autẽ actionem peruenire: tunc licentia ei conceditur, & aduersus furem venire, obstaculo nullo ei opponendo, qm̃ incertus constitutus mouit aduersus eum qui rem utendam accepit, commodati actionem: nisi dño ab eo [e] satisfactum fuerit. C tunc etenim furẽ omnino à dño quidem furti actione liberari: suppositum [f] autẽ esse ei [g] qui pro re sibi commodata dño satisfecit: cum manifestissimum [h] sit; ẽt si ab initio dñs actionem commodati instituerit, ignarus rem esse surreptam, postea autẽ hoc ei cognito, aduersus furem transierit: omnino liberari eum qui rem commodatam acceperit, quemcunque causæ exitum dñs aduersus furem habuerit: eadem definitione obtinente siue in partem, siue in solidum soluendo sit is qui rem commodatam acceperit.

Depositarius qui tenetur de dolo, non habet furti actionem, sed dominus. h. d. Aret.

Sed is apud quem res deposita est, custodiam non p̃stat, sed tm̃ in eo obnoxius est, si quid ipse dolo [i] malo fecerit. qua de causa si res ei surrepta fuerit: qa restituendæ eius rei nomine, depositi nõ tenetur, nec ob id eius interest rem saluam esse: furti agere non potest, sed furti actio domino competit.

Impubes non tenetur furti, nisi fuerit doli capax. Aret.

Cum ex furandi doloso animo furtum consiliat, is tm̃ furti tenetur, qui doli capax est.

In summa, [k] sciendum est q̃situm esse, an impubes rem alienam amouẽdo, [l] furtum faciat. Et placuit, quia furtum ex affectu furandi consistit, ita demum obligari eo crimine impuberẽ, si proximus pubertati [m] sit, & ob id ĩtelligat se deliquere. [f]

Duplũ aut quadruplum quod in furti actione uenit, ad pœnæ persecutionem tãtum pertinet, cum præterea res ipsa furto subtracta, aut à quocunque possessore per rei uindicationem, aut ab ipso fure eiusque hærede per condictionem furtiuam extorqueri queat.

Furti actio, siue dupli, siue quadrupli, tm̃ ad pœnæ persecutionem pertinet. Nam ipsius rei psecutionẽ extrinsecus habet dominus: quam aut uindicando, [n] aut condicendo [o] potest auferre. Sed rei uindicatio quidem aduersus possessorem est siue fur ipse possidet, siue alius quilibet. cõdictio autem aduersus furem ipsum, hæredemve eius, licet nõ possideat, competit.

TITVLVS II.
DE VI BONORVM raptorum.

Quisquis res alienas rapit, nõ tm̃ furti obnoxius est, sed etiam ui bonorum raptorum actione conueniri potest: quę intra annum à commissa rapina in quadruplum, post uerò in simplũ datur: ita q̃ in quadruplo etiam rei persecutio contineat. eius enim triplum in pœnam, simplum uerò in rem computatur.

[*Furti actio.*] CASVS. Quæsiui à Iustiniano de natura furti. s. ad quid detur actio furti. Et respon. Iustin. quòd actio. fur. siue A sit ad duplum, siue ad quadruplum, datur ad pœnam, & nõ ad rem suam persequendam. datur ẽt dño alia actio. s. rei vind. & condic. furt. Scire tm̃ debes, quòd rei uindi. datur ꝯ quemlibet possidentem: cõdictio furti datur ꝯ furẽ, & eius hæredem. h. d. usque ad finem tituli. Franc.
n *Vindicando.* i. dominium petendo si extet.
o *Condicendo.* i. in personã agendo cõdictione furtiua, si cõsumpta sit. & fac. ad hũc. §. ff. de cõdictiõe furtiua. l. si ꝑ furẽ. §. furti. & l. ĩ ꝙdictione. & ĩ. de ac. §. sic itaq; & C. de fur. leg. ancillæ. Condictio furtiua.

E VI BONORum raptorum.

Viso de furto, sequitur de rapinæ & cõsequẽter ut potes uidere sup. ti. j. in princip. Continuatio.

Q*Vi ui res.*] Totꝰ iste titu. diuidit ĩ tres partes. Primò quòd raptor & fur inæqualiter puniuntur. Secũdò qm̃ quis rapit rem suã uel alienam putãs esse suã. Tertiò qd sit subiectũ ĩ hac actione: uidelicet quid debet deducere actor. Secunda ibi, Quia tamen. Tertia ibi, Sane in hac. CASVS. Dixi Iustiniano, Domine iam uidi quòd ille q rem alienam clam surripit, tenetẽ act. fur. sed quid dicetis de illo qui rem alienam ui rapit? Et respõ. quòd ille similiter actione furti tenetur. Nullus enim magis rẽ inuito domino cõtrectat, quàm qui eam ui rapit: unde improbus fur dicitur. & pro ista improbitate prætor introduxit actionẽ vi bonorum raptorum. & ẽ intra annũ quadrupli, post annũ uero simpli. & datur propter vnam rẽ vi raptam, quanquã aliter secus uideretur propterverba in numero plurali posita à prætore ĩ nomine actionis sui bon. rapt. Et sumus in vers. Quadruplũ autem &c. Supra dictũ est quòd act. vi bo. rap. intra annum datur ĩ quadruplum, post annum uerò in simplum. quæro vtrum quadruplum istud sit totum pœna? Et respõ. quòd non, & in isto quadruplo simplum inest, & triplũ est pœna: siue comprehẽdatur raptor ĩ delicto, siue non. Non enim debet esse melioris conditionis raptor. quã fur. h. d. Franc. Diuisio.

† Et sic ẽt in delict. doli capacitas supplet ætatẽ, vt hic, & in c. fi. iuncta glo. super uerbo, prudentia, extra de despõ. impu.

al. non habetur. i.

p *Alienas.* largè accipe, ut etiam si sint cõmunes, idem sit quo ad socij partem: ut ff. de fur. l. si socius. Accur.
q *Furti.* l. non manifesti, etiam si deprehendatur, secundum P.

Proximus pubertati quis.
m *Proximus pubertati.* à decimo anno & dimidio, s. ut ff. diximus de inuti. stipu. §. furiosus. & facit ad hunc. § ff. ed. l. impuberem. & ff. ad Silania. l. excipiuntur. & ff. de regulis iuris. l. pupillus.

Raptor qua actione tenetur.

quod falsum est:immo si deprehendatur,manifestus est, & in quadruplū pōt ꝙueniri:ut ff.de fur.l.si vēdidero.§.cū raptor.[a] aliàs si non deprehendatur, nō manifesti tenet: qua actione si fuerit actū,tollitur vi bonorū raptorū: nisi in id quod excedit:vt ff.eo.l.j.Itē in casu nec manifesti, nec nō manifesti tenetur:vt si quis ex domo ī qua nemo erat, rapuerit: sed tātū hac actione vi bonorum raptorū tenetur: fm P. vt ff. de fur.l.si qs de domo. Sed hoc est falsum, qa ibi erat actio furti non manifesti: & ideo amplius cessat actio furti: & ideo dat hæc* actio ni bo.rap.quia excedit, & in id quod excedit: ut d.l.ff.eod.l.j. & ff. de actio.& obligationib⁹. l.qui seruum.§.fi.

a) Sed hoc est falsum secūdū B. in d.l. si vē didero.qa opus ē ut acclametur.l.2. & l.si quis in seruitute. ff. de fur. Ang.

* Sic habes ꝙ minor pœna iniuncta à lege non tollitur ꝑ maiorem inducta ab alia lege nisi quatenus inuicē cōcurrūt fm Bar.in l.1. ff.eo.Acg. Per.

a *Qui ui rapit.*q.d.nullus: ut hic, & ff. quod met. causa.l.si cum exceptione.§.qui vim. Accur.

b *Annum.*s.vtilem:ut C. e.l.fi.& l.res,& C.de noxa.l.penul.

Quadrupli.. nisi in casu quo agit ad duplū tm̄: ut C.de paga.l. Christianis.quę est huic ꝯ.Sed illud est speciale.

Quia pœna est tripli tantū: & rei persecutio simpli, & ita ambo faciūt quadruplū: licet glo. in ver. extra dicat contra. Aegi. Per.

d *Vtilis.* id est efficax & directa. Vel dic ꝙ directa cōpetit quando plures res raptæ sunt: sed vtilis quando vnū tantum bonum raptum ē id est vna res rapta est. Et facit ad hoc ꝙ plura lis oratio, scilicet raptorum,trahatur ad singularem.ff. de cōdi. & demōst.l.falsa.§. ulti. & ff. de nego. gest.l.iij.§.hæc verba.versi. negotia. & ff. de petit.hære.l.regulariter.& l.licet.

e *Diximus.* vt ŝ.ti.j.in fin.

f *Comprehendatur raptor.* sed quomodo potest raptor non deprehendi: cum dicatur eripere,quasi de manu auferre:ut ff.ne quis eū qui in ius.l.iiij.§.j? Respon.distingue animum auferentis:ut si erat animus ei palam & quasi per vim auferendi, licet ibi neminem inueniat, tamē est raptor.Sed fur est qui habet animū ut faciat clam licet interdum deprehendatur, ex qua deprehensione efficitur manifestus:ut argum.supra titu.j.§.furtum autem à furuo.

Raptor & fur distinguuntur.

ADDITIO. Vult dicere gl.ꝙ fur manifestus semper tenetur vi bonorum raptorum:sed nō manifestus ita demū,si habuit animū &c.Et aduerte vnicum furtum dici, quod de loco vni co contextu siue unico tēpore fit,licet plures res simul asportentur: ex quo non ueniret quis furca suspendēdus, nisi esset egregium, quod pluribus paruis prævaleret,ut hic per Ang.

Raptor in minus tenetur quā fur manifestus.

g *Ridiculum.*bene dixi,siue non: ridiculum enim &c.

h *Qui clam.*i.fur nec manifestus. Nā raptor tenetur in quadruplum hic autem,s.fur nō manifestus, in duplum tm̄ uel triplū cum re surrepta.sed qui palam furatur,certū est in plus teneri quàm raptorem:cum in quintuplum cum re teneatur. Acc.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis fm Ang.quia raptor se exponit morti:& ideo cum incurrat maius periculū in persona leuius punit in pœna pecuniaria,ar.l.qd ergo.§. pœna grauior. ff.de his qui not.infa.Vel dic q; ex rapina inducitur crimen publicum.& in hoc grauatur:quia à quolibet de populo pōt accusari,ideo in alio alleuiat:arg.l.eum qui.in prin.in gl.probandi.ff.de iureiur.Quare autem in vi bo.rap.prætor eandem pœnam in manifesto & non manifesto,imposuit, cū lex duodecim tab.& ipse prætor in furto diuersas imposuerit? Dic esse rationem pp eundem animum rapiendi, qui semper requirit.

[*Ita tamen.*] CASVS. In isto.§.dicit ꝙ act.vi bon.rap.ita competit, si aliquis rē alterius dolo malo rapuerit.Cæterū si aliqs errore ductus rē alienam credens esse suā, eā alteri rapuerit: A iure primitiuo nō tenet actione vi bo.rapt.sed ne inueniat uia per quā raptores suam malitiā impune possint exercere: constitutionib.principū est prouisum,ne alicui liceat rē mobilē, vel immobilē licet suā esse dicat vel ęstimet,alicui per vim auferre. si ꝙ hoc statutū venerit:si sit dns rei qui eā rapit, cadit à dnio suæ rei. Si aūt res aliena fuerit,dēt eā primo restituere, & postea in pœnā sui delicti æstimationē rei præstare. & illud nō solum habebit locū ī reb.mobilibus, sed etiā immobilibus:ut ex hac causa ab omni rapina se abstineant.h.d.Fran.

inuito domino contrectat, q̄ ꝙ vi rapit? [a] ideoq; rectè dictū ē, eum improbū furē esse) sed tm̄ propriam actionem eius delicti nomine prætor introduxit,quę appellatur vi bonorū raptorū: & est intra annū [b] quadrupli: [c] post annū simpli:quæ actio utilis [d] est etiam si quis vnā rē licet minimā rapuerit.Quadruplū autem non tm̄ ꝑ pœna est, sicut in actione furti manifesti diximus: [e] sed in quadruplo inest & rei persecutio,ut pœna tripli sit: siue comprehendatur [f] raptor in ipso delicto, siue non. Ridiculum [g] enim esset, leuioris cōditionis esse eum qui vi rapit, q̄ qui clam [h] amouet.

Si quis rē suam, aut quam suā opinabatur, penes alium consŭ tutam,uiolēter aut rapuerit,aut inuaserit, is si dominus sit,à dominio cadet: si non sit, post rei restitutionem eiusdem quoque æstimationem uim passo præstare cogitur.

Ita tm̄ [i] competit hæc actio, si dolo malo quis rapuerit. Nā ꝙ aliquo errore ductus rem suā esse existimans, & imprudens iuris,eo animo rapuerit, quasi domino liceat etiam per vim rem suā auferre à possessoribus: absolui [k] debet.Cui scilicet cōueniens est,nec furti teneri eū,qui eodē hoc animo rapuit. Sed nedū [l] talia excogitātur, inueniatur via [m] per quā raptores impune suā exerceant auaritiam: melius diualibus constitutionibus [n] pro hac parte prospectū est ut nemini liceat vi rapere vel rē mobilē, uel se mouentē, licet suam eandem rē esse existimet: sed si qs cōtra statuta principū fecerit, rei qdē suæ dominio cadere: [o] si autem aliena res sit, post restitutionē eius,ēt ęstimationem eiusdē rei pręstare. Qd nō solū in mobilibus rebus quę rapi possunt; constitutiones obtinere cēsuerunt: sed ēt in inuasionibus quæ circa res soli [p] fiunt, ut ex hac causa ab omni rapina homines abstineant.

Is cuius interest rapinā factam non fuisse,quanquam dominus non sit, vi bonorum raptorum actionem mouere potest: ut id scilicet consequatur, quod sibi abesse docuerit.

Sane in hac actione [q] non vtique spectatur rē in bonis [r] actoris esse.Nam siue in bonis sit,siue non: si tamen ex bonis sit, [s] locum hęc actio [t] habebit. Quare siue locata, siue commodata, siue etiam pignorata, siue deposita [u] sit res apud Titium, sic

B

C

k *Absolui.*s. ab actione. vi bonorū raptorū iudicis sntia, ut quidā dnt: uel ipso iure,fm Azo. b arg.ff.de public.& vect. l.commissa.§. finali.

b) Et vtra que opi. ē vera.s. prima si fuerit in iudicio deductum. Ité secunda si non fuit deductū ī iudicio.vt ꝑ doc.hic.

l *Sed ne dum.*pro tamen, secundum quosdā: uel pone proprie.

m *Inueniatur uia.*sic ŝ.tit. j.§.unde illud.

n *Constitutionibus.*ut Co. vnde vi.l.si quis in tantam.& in alijs sequentibus vsque in finem tit. sed hic prosequitur tantum tenorem illius.l.si quis in tantā. Sup qua materia longū esset hic dicere:cum plures quæstiones ibi notentur super prædicta.

*Rei quidem suæ.*Qui rem suam rapit,nec vi bon. raptorum tenetur.l.ij.§. hac actione is demum. D.eo.nec lege Iulia.l. si quis ad se fundum. C. ad l.Iul.de vi. sed domi-

nio rei suæ mulctatur ex l.si quis in tantam.C.unde vi.qua abrogatur.§.vlt.l.ij.C.Ad.ad l.Iul.de vi.Cuiac.

o *Cadere.** repete,prospectum est,& ibi etiam præstare:nec est necesse ponere cogitur vel debet:quæ uerba non inuenies in libris emendatis.

* Hæc gl. non est Acc.

p *Res soli.*proprie,* qñque tamen improprie:ut C.de ac.empt. l.ij.sed rei mobilis dicitur occupatio : licet etiam quandoque immobilia dicantur occupari: ut C.de rei uindica.l.domum. in glossa prima.

* Occupā tur mobilia inuadū tur īmobilia. Acgi Per.

[*Sane in hac.*] CASVS. Dixi Iustiniano, Dñe, competit mihi hæc actio ita demum, si dominus fuero rei? Respondetur ꝙ immo siue ī bonis eius fuerit res rapta:siue in bonis uidelicet eius qui ius aliquod habuerit in re:ut quia sibi sit commodata uel impignorata,siue locata vel deposita: uel aliqd iuris habeat in ea: ita ꝙ eius interfit modo non rapi.Semper enim cō petit ista actio, non ut dominium rei raptæ accipiatur : sed ꝙ res rapta restituatur.Et ut breuiter me expediam: ex quacunque causa potest competere alicui actio furti ꝑ furtum datum in re:ex omni consimili causa potest dari actio vi bonorum raptorum propter rapinam in re factam.h.d.Fran.

q *In hac actione.*s.vi bonorum raptorum.

r *In bonis.*i.in dominio,ut ff.de acquir.rerum do.l.rem in bonis.& l.statuas.& ff.de verbo.signi,l.bonorum appellatio.Vel si etiam bona fide possideantur,idem est.

s *Ex bonis sit.* ut aliquod ius habeat, ut statim per exempla probat.

t *Hæc actio.*s.ui bonorum raptorum.

u *Depositā.*promissa custodia à depositario,ut ŝ.titu.j.§.penult.

Vel

Vel etiam commisit culpam, vt sequitur. [a] Vel etiam si pretiũ acceperit depositionis, non tñ quasi mercedem, tenetur eidẽ: vt ff.eo.l.ij.§.dicet aliquis. alioqui esset locatio: vt ſ.mand.§.fi. ADDITIO. Dic vt hĩ in l.naturalis.§ j.in glo.ſi res.ff de præſcri. ver.& facit l.j.§.ſi quis ſeruum.in glo.non datur.ff.depoſ.Ang.

a) Dic q̃ a ſi commiſiſſet dolum, non haberet actionem furti, nec alĩ actionem, nec ex improbitate ſua conſequitur actionẽ, ut not. in d. §. pe, & facit l. itaque. ff. de fur. Angel.

Continuatio.

Diuiſio.

[a] *Dominium*. i. dominij ęſtimationem, ut ff.qđ met.cauſ.l.ſi mulier.§.q̃ poſſeſſionem. & ff. uti poſſid.l.pen.§.fi. Accur. [b] *Hanc actionem* fac.ff.ui bonor.rapto.l.j. §.& generaliter.

DE LEGE Aquilia.

Poſt maleficium rapinæ ſequitur de damno, quod per legem Aquiliam punitur. Accurſius.

Omni.] Totus iſte titulus diuidit̃ in duas partes. Et primo tractat de primo capite l.Aq̃l.Secũdo tractat de tertio capite. Secunda ibi, Capite tertio. Item prima ſubdiuiditur: q̃a primo ponit uerba primi capitis l.Aquiliæ.Secũdo illa interpretatur. Secunda ibi, Quòd autem non præcisè. Item ſecunda principalis ſub diuidit̃ in duas partes. Nam primo ponit uerba:ſecundo interpretatur.Secunda ibi,Itaque ſi quis. CASVS. Si aliquis dederit mihi damnum per iniuriam: ad damnum iſtud puniendum conſtituitur actio per l. Aquil. Et ſciendum eſt quòd le.Aquil.tria ſunt capita.videndum eſt ergo de primo capite. In primo autem capite eſt cautum,vt ſi aliquis ſeruum alienũ alienamve quadrupedem, quæ in pecudum numero ſit, iniuria occiderit: quanti pretij ea res in anno proximo præterito fuerit, tantum domino dare condẽnetur. In verſi.quod autem,dic caſum. Poſitis materialiter uerbis Galli Aquilij,quæ aliquantulũ ſunt obſcura,intẽdit Imperat. verba illa per ordinẽ exponere: & primo exponit quare non ſufficit ſibi dicere præcisè, ſi quis hominem alienum, alienamve quadrupedem occiderit: ſed adiecit, quæ in pecudum numero ſit.hoc enim adiecit ad ſignificandum, quòd ſi aliquis occiderit vrſum meum,uel leonem uel aliam ferã beſtiam quòd non debeat puniri per primum caput l. Aquil. eo quòd non ſunt de numero pecudum illarum quæ gregatim paſcuntur.i.in paſcuis cuſtodiuntur,ſicut equi, muli, oues, & boues,capræ,& ſimilia. Sed domine,de ſuibus quid dicemus? continenturne ſub pecudum numero? Et reſpond.dicitur q̃ ſic:quia gregatim paſcuntur.& hoc confirmatur per auctoritatem antiquorum: dicens quòd ſic uoluerunt Homerus, & Aelius Martianus. Franc.

¶ Hic large ſumitur l. pro plebiſcito: quia Aquilius tribunus plebis hanc rogauit. Aegi. Per.

¶ ſic ff. ad l.Aquil.

b) No. differentiam inter actionem furti, uel bonorum raptorũ, & hanc quia actio furti, uel bonorum raptorum competit quando rem meã tecum aſportas: ſecus quando occidis vel deſtruis: quia tũc competit hęc actio, licet utroquemodo ſit damnũ & ſic deminutio patrimonij, quod bene no. Angel.

[c] *Iniuriæ actio*. ideſt actio legis Aquiliæ,quæ competit pro damno dato, id eſt deſtructione alicuius rei facta. [b] Nam ſic dicitur damnum deminutio patrimonij:vt ff.de damno infecto. l.iij. ſi autem rem alterius ſurriperes, licet uidearis damnnm inferre, tamen non infers tale, quòd per hunc titulum tenearis, ſed actione furti:vt ff.eodẽ.l,ſi ſeruus ſeruum.§.ſi oliuam. & §.idem & in ſylua.

[d] *Primo capite*. habebat enim hæc tria capita, ſiue capitula. & de primo capite dicitur hic. Secundum autem non eſt in vſu. De tertio dicetur infra eod.§.caput ſecundum.& §.capite tertio.& ff.eod.l.ij.Accurſius.

[e] *Iniuria*.i.non iure,vt j̃.eo.§.iniuria.

[f] *Occiderit*.nota occiderit: nam ſi alio modo læſerit, ex tertio capite agitur,vt j̃.eo.§.c.3.Accur.

[g] *In eo anno*.ſ præterito.

Inſtitut.

Vel etiam ſi commiſit culpam, vt ſequitur. [a] Vel etiam ſi pretiũ acceperit depoſitionis, non tñ quaſi mercedem, tenetur eidẽ: vt ff.eo.l.ij.§.dicet aliquis. alioqui eſſet locatio: vt ſ.mand.§.fi. ADDITIO. Dic vt hĩ in l.naturalis.§ j.in glo.ſi res.ff de præſcri. ver.& facit l.j.§.ſi quis ſeruum.in glo.non datur.ff.depoſ.Ang.

[a] *Dominium*. i. dominij ęſtimationem, ut ff.qđ met.cauſ.l.ſi mulier.§.q̃ poſſeſſionem. & ff. uti poſſid.l.pen.§.fi. Accur. [b] *Hanc actionem* fac.ff.ui bonor.rapto.l.j. §.& generaliter.

DE LEGE Aquilia.

Poſt maleficium rapinæ ſequitur de damno, quod per legem Aquiliam punitur. Accurſius.

Omni.] Totus iſte titulus diuidit̃ in duas partes. Et primo tractat de primo capite l.Aq̃l.Secũdo tractat de tertio capite. Secunda ibi, Capite tertio. Item prima ſubdiuiditur: q̃a primo ponit uerba primi capitis l.Aquiliæ.Secũdo illa interpretatur. Secunda ibi, Quòd autem non præcisè. Item ſecunda principalis ſub diuidit̃ in duas partes. Nam primo ponit uerba:ſecundo interpretatur.Secunda ibi,Itaque ſi quis. CASVS. Si aliquis dederit mihi damnum per iniuriam: ad damnum iſtud puniendum conſtituitur actio per l. Aquil. Et ſciendum eſt quòd le.Aquil.tria ſunt capita.videndum eſt ergo de primo capite. In primo autem capite eſt cautum,vt ſi aliquis ſeruum alienũ alienamve quadrupedem, quæ in pecudum numero ſit, iniuria occiderit: quanti pretij ea res in anno proximo præterito fuerit, tantum domino dare condẽnetur. In verſi.quod autem,dic caſum. Poſitis materialiter uerbis Galli Aquilij,quæ aliquantulũ ſunt obſcura,intẽdit Imperat. verba illa per ordinẽ exponere: & primo exponit quare non ſufficit ſibi dicere præcisè, ſi quis hominem alienum, alienamve quadrupedem occiderit: ſed adiecit, quæ in pecudum numero ſit.hoc enim adiecit ad ſignificandum, quòd ſi aliquis occiderit vrſum meum,uel leonem uel aliam ferã beſtiam quòd non debeat puniri per primum caput l. Aquil. eo quòd non ſunt de numero pecudum illarum quæ gregatim paſcuntur.i.in paſcuis cuſtodiuntur,ſicut equi, muli, oues, & boues,capræ,& ſimilia. Sed domine,de ſuibus quid dicemus? continenturne ſub pecudum numero? Et reſpond.dicitur q̃ ſic:quia gregatim paſcuntur.& hoc confirmatur per auctoritatem antiquorum: dicens quòd ſic uoluerunt Homerus, & Aelius Martianus. Franc.

¶ Hic large ſumitur l. pro plebiſcito: quia Aquilius tribunus plebis hanc rogauit. Aegi. Per.

¶ ſic ff. ad l.Aquil.

b) No. differentiam inter actionem furti, uel bonorum raptorũ, & hanc quia actio furti, uel bonorum raptorum competit quando rem meã tecum aſportas: ſecus quando occidis vel deſtruis: quia tũc competit hęc actio, licet utroquemodo ſit damnũ & ſic deminutio patrimonij, quod bene no. Angel.

[c] *Iniuriæ actio*. ideſt actio legis Aquiliæ,quæ competit pro damno dato, id eſt deſtructione alicuius rei facta. [b] Nam ſic dicitur damnum deminutio patrimonij:vt ff.de damno infecto. l.iij. ſi autem rem alterius ſurriperes, licet uidearis damnnm inferre, tamen non infers tale, quòd per hunc titulum tenearis, ſed actione furti:vt ff.eodẽ.l,ſi ſeruus ſeruum.§.ſi oliuam. & §.idem & in ſylua.

[d] *Primo capite*. habebat enim hæc tria capita, ſiue capitula. & de primo capite dicitur hic. Secundum autem non eſt in vſu. De tertio dicetur infra eod.§.caput ſecundum.& §.capite tertio.& ff.eod.l.ij.Accurſius.

[e] *Iniuria*.i.non iure,vt j̃.eo.§.iniuria.

[f] *Occiderit*.nota occiderit: nam ſi alio modo læſerit, ex tertio capite agitur,vt j̃.eo.§.c.3.Accur.

[g] *In eo anno*.ſ præterito.

Inſtitut.

TITVLVS III.

DE LEGE † AQVILIA.

Primo legis Aq̃liæ capite cautũ eſt, vt qui alienũ ſeruum, aut quadrupedẽ quæ eorũ numero eſt, q̃ gregatim paſci conſueuerunt, iniuria occiderit, q̃ti ea res eo anno retrorſum plurimi fuerit, tm̃ dño præſtare cogatur.

DAmni iniuriæ actio [c] cõſtituit̃ p legẽ Aq̃liã: cuius primo cap. [d] cautũ eſt, vt ſi q̃s alienum hominẽ, alienãve quadrupedẽ, q̃ pecudũ numero ſit, iniuria [e] occiderit: [f] q̃ti ea res ĩ eo anno [g] plurimi [h] fuerit, tm̃ dño [i] dare dãnetur. Quòd aũt non præcisè de quadrupede, ſed de ea tm̃ quæ pecudum numero eſt, cauet̃: eo pertinet, ut neq; de feris beſtiis, neq; de canibus cautum eſſe intelligamus, ſed de his tm̃ quæ gregatim propriè paſci dñr: quales ſunt equi, muli, aſini, oues, boues, capræ. † De ſuibus quoq; idem placuit.nam & ſues pecudũ appellatione cõtinent̃: quia & hi gregatim [k] paſcuntur. ſic deniq; & Homerus in Odyſſea ait, ſicut A elius Martianus ĩ ſuis inſtitutionibus refert: [l]

Δύεις τόν γε σύεσσι παρήμενον, αἳ δὲ νέμονται
Πλὰρ κόρακος πέτρῃ, ἐπὶ τε κρήνη ἀρεθουσῃ.

Qui caſu occidit. l.Aquilia nõ obligatur: qui aut dolo, aut culpa obligatur. L. 384. ff. de p. 7. et ibi Bologn. alleg. 1. etc.

Iniuria [m] aũt occidere intelligitur, q̃ nullo iure occidit. Itaq, qui latronẽ [n] inſidiatorẽ occiderit, nõ tenet̃, vtiq; ſi aliter periculũ effugere non põt. Ac ne is quidẽ hac lege tenet̃, qui caſu occidit: ſi modò culp a eius nulla inueniatur.nã alioqui [o] non minus [p] ex dolo q̃ ex culpa quiſq, hac lege tenetur. Itaque ſi quis dũ iaculis ludit, uel exercitatur militum ſe exercitantium traiecerit, non intelligitur miles eſſe in culpa:& ideo non tenetur.Si autem aliquis priuatus hoc fecerit,cuius nõ intererat tẽlo traiicere,culpæ reus eſt: & ideo tenetur ex primo capite l.Aquil.eo.modo ſi miles in alio loco quàm militibus ad ſe exercitandos deſtinato hoc fecerit,culpæ reus eſt:& tenebitur.h.d.Fran.

[h] *Plurimi*. habita æſtimatione non ex affectione ſingulorum, ſed communi ęſtimatione,vt ff.eo.l.ſi ſeruum meum.

[i] *Domino*.ut ff.eo.l.item Mela.§.item & cum eo. verſic.legis autem Aquil.vel quaſi dño,vt fructuario, vel alij qui habet ius in re:vt ff.eo.l.item Mela.§.fi.& l.ſeq.

[k] *Gregatim paſcuntur*. facit ff.de le.3.l.legatis ſeruis.§.pecoribus.

[l] *Refert*.* duo hæc carmina Greca ex Odyſſeę Homeri libro decimotertio circa finem deprompta ſunt, quorũ hic eſt ſenſus. Inuenies autem illum ſuibus aſſidentem iuxta Coraeis ſaxum,ac fontem Arethuſam.

* Hæc gl. nõ eſt Ac.

[Iniuria autem.] CASVS. Exponit Iuſti. illud verbum poſitũ prius,iniuria occiderit, dicens, q̃ ille iniuria occidit, qui nullo iure occidit: & manifeſtat per exempla qualiter quis poteſt iure occidere: quia hoc vĩ alicui dubium. Vnde dicit. Si enim ſeruum meum latronem diurnum, dum tm̃ telo ſe defenderet, quis occiderit, iure permittente eũ occidere vĩ: & ideo nõ tenetur.& hoc intellige ita, ſi nõ poſſit occiſor modo alio euadere periculum. Idem dicit de eo qui caſu occidit ſeruum alienum, ſi nõ fuerit in culpa, & dolo: & de hoc ponit̃ tale exemplum: Quidam milites ludebãt cum iaculis in campo eis deputato ad ſe exercendos:ſi ſeruus alienus ibi tranſitum fecerit ad ludum reſpiciẽdum, cùm tm̃ eius non interſit: ſi eum aliquis

† Hic fœmininũ p̃t concipere maſ. quia etiam capri intelliguntur, q̃ not. Aegi. Peru.

† Vide Accia.li.præterm iſſ. 2. tit.de le.3. nam alij uerſum hunc ſubſtituunt. χλαγγὴ δ' ἄασετος ὑρτοσεῶν αὐλιζομεναων. ideſt grugnitus autem ingens excitabatur ſuum ſtabulantium inquã: quod raro fit in animalib. diuerſi paſtus. Tu nunc diſpice quid ſubſtituas.

c) Pone exemplũ ſecundum Old. in leuiſſima. ſi Titius aggrediatur te, tu reſiſtis, uenit alius ad diuidendum uos: & tu reſiſtendo uolẽs percutere aggreſſorẽ, percuſſiſti mediatorem. tenetur: vt l.ſciẽtiã. §. quicũ alter. ff.eo.Ang.

a *Distinguitur.* vtrum commiserit dolo, uel culpa, uel non.
b *Nulla culpa.* Nisi data opera factum est: vt ff.eo.Item si obstetrix.in fi.& l.nam sicut.
c *Reus est.* qa hoc non est ei deputatum, arg.in auth.vt hi q ob. se ha.p.res mi.§.fin uero taceuit.col.vj.& ff.eo.l.idemiuris.in fi.

[*Item si putator.*] CASVS.

Hicponit aliud exẽplũ: in quo si in culpa fuerit q̃ hoĩem occiderit, tenet̃.l.Aqlia.si aũt eũ sine culpa occiderit, non tenet̃.& est exẽplum tale: Quidã putator ex arbore deiecto ramo seruũ alicuius ĩterfecit. Vnde q̃d iuris in isto casu sit, q̃rit̃:& rñdet̃ q̃ distĩguitur: qa aut illud factum est propè uiã publicam aut p̃pè uiã uicinalẽ: & tunc si non p̃clamauit, vĩ esse in culpa,& tenetur.si aũt p̃clamauit, & q̃ trãsibat, hoc non obstãte p̃cessit, & sibi p̃cauere noluit: tũc putator extra culpã est & nõ tenet̃. Idẽ dico si p̃pè locũ aliquẽ vbi nõ erat i[9] q̃uersandi, uel trãseũdi, ramo ex arbore deiecto putator seruũ alicuius ibidẽ transeuntẽ occiderit: qa tunc q̃q̃ non p̃clamauerit, extra culpã est: nisi de dolo putatoris q̃stiterit, quẽ cum viderit, tñ non p̃clamauit. in isto tñ casu semp p̃sumendũ est q̃ putatore. seũ esse extra culpã, & dolũ, nisi dol[9] possit probari. & sic intellige q̃d hic dr̃. In §. prẽterea. Imper. ponit adhuc bonũ aliud exemplum, in quo si aliqs seruum alicuius occiderit: si fuerit in culpa, tenebit̃. si autẽ nõ fuerit in culpa, nõ tenebit̃. Si.n. medicus seruũ tuũ secuit,& postea curationẽ eius reliqt,& seruus tuus mortuus ẽ, in culpa est medicus:& iõ tenebit̃. & idem erit si imperite eũ secuit, & p̃p hoc mortuus est. in culpa. n. est: & iõ tenet̃. imperitia em̃ culpæ annumeratur. h.d.Franc.

† Sic clamans excusatur & facit contra eos q̃ faciũt currere ĩ quos nã dicunt dicere garda, garda, secũdum Bal. in l. si putator, ff.eo. Aeg. Per.

† Scilicet tempestiue, nõ post factũ: unde sumpta est practica Pari. q̃ rectores domorũ dũ domos operiunt, ponũt pericas ante domos suspensas, ut transeuntes admoneantur. Aeg. Per.

† Hoc uerum in ad scerente se peritum. Aeg. Per.

† Cõcor. cum hoc tex. c. si culpa. cũ glo. super uerbo, imperitia, ext. de iniur.

† Medicus tenetur de culpa ante factũ, non prouidendo ĩ facto male secando. & post factum dimittendo secũdum gl. in l. idẽ juris. ff. eo. Aegi. Per.

d *Putator.* i. q̃ putat vires in arboribus positas, ut ĩ q̃busdã terris sunt, vel ẽt ipsas arbores. nã & arbores putãtur.

[*Publicam aut vicinalem.*] Vicinalis via, & publica est: qa vniuerso populo pater. sed & agraria, q̃ è uia publica diuertit̃ in uillas aut colonias. publica est: priuata via. i. setuitus, nõ item. De his in l. vlt. de loc.& inu. pub. l.ij.§. viarũ. ne qd in lo. pu. l. vl. de seru. rust.& apud Sicculum Flaccum in lib. de cond. agr.

e *Licet non præclamauit.* nisi fortè dolo: ut ff.eo.l.si putator.
f *Imperitia.* fa. ff. de re. iu. l. imperitia.& ff. loc. l. si qs fundũ. §. Celsus.& §. si qs uitulos.& ff. de suspi. tu. l. tutor quoq;. §. fi. ADDIT. In isto casu medicus nõ tenet̃ de fica. qa illa lex req̃rit dolũ: vt l. j. C. ad l. Corn. de sica.& l. in lege. ff.eo.tit. ad l. Corn. de sica.

[*Impetu quoque.*] CASVS. Habebas mulionẽ quendã, q̃ seruũ Titij impetu mularũ, quas p̃p imperitiã retinere non potuit, oppressit. vnde mulio iste in culpa est: & iõ tenet̃. Si autẽ p̃p infirmitatem eas retinere non potuit, alias tñ bene eas retinuisset, adhuc in culpa est, & tenet̃. Idẽ iuris est in eo q̃ ascendit equũ tuum, & p̃p imperitiam, uel infirmitatem eum retinere non potuit: qa si equus seruũ alicuius oppresserit, æquè tenet̃. Si ãt satis fortis fuit mulio, & tñ aliquo casu fortuito p̃ mulas quas ducebat, vel equũ quẽ ascẽdebat, seruus alicui[9] opp̃ssus fuerit, ñ tenet̃: attñ infir. vel ĩperitia alicui[9] nulli dẽt eẽ dãnosa. h.d.F.

g *Infirmitatem.* nõ enim debet infirmitatem suam in alterius læsionem conuertere, ut ff.eo.l.j.§ idem iuris. Accursius.
h *Veheretur.* puta in rheda, uel uehiculo, uel etiam ipso equo.

[*His autem verbis.*] CASVS Expositis duobus b. verbis positis ſ. in prin. hic exponit tertiũ mẽbrũ. ſ. hoc quod dictũ est ibi', q̃ti in eo anno plurimi fuerit: dicens q̃ hoc nihil aliud est dictum, nisi q̃ si aliquis interfecerit seruum tuum, si eo die quo interfecerit, fuerit luscus, uel mãcus: in anno tñ proximo p̃terito fuit integer, & p̃tiosior valde q̃ eo tp̃e quo occisus fuerit, tenet̃ q̃nãti in anno p̃ximo p̃terito plurimi fuerit: & nõ q̃ti eo die quo occisus fuerit, & iõ dr̃ hæc actio pœnalis desui primitiua natura: quia obligat delinquentẽ nõ tanti q̃tũ dãni datũ est, sed aliq̃n lõgè pluris. Et p̃pter ea ẽt in hæredẽ nõ datur: in eum aũt daretur, nisi vltra damnum lis ęstimaret̃. h.d. Et caue: quia q̃dã uolunt dicere. quod hæc actio de sui primitiua natura non est pœnalis, sed pœnabilis solũ. Dñs aũt Gui. dicit hanc esse pœnalem de sui primitiua natura: sicut satis põt probari per literã istam, pœnalem autẽ esse huius legis. uerum est, dicit ipse, in duplũ. q̃ autem duplum p̃stetur in hac actione, hoc q̃tingit p̃ inficiationẽ, & sic est pœnalis in duplũ. & in pœnali de sui primitiua natura semp intellige. h.d. Fran.

† Quid autem ſi quis damnum dediſſe ſoneget, probetur tamen teſtibus aut inſtrumẽtis. Dices tum p̃p mẽdacium eum damnandum in duplũ, & uniuersum id quod læſi intereſt, duplicandũ, quod alioquin in ſimplũ deducendum erat, ut tradit Gio. C eo. in l. contra negãtem. Secus tamẽ ſi factor nõ probet per teſtes, aut inſtrumenta, ſed tãtum per iuramentum ipſi delatum, quoniam cum releuetur à p̃bandi onere, fiet condemnatio duntaxat in ſimplũ. l. eum qui. ff. de iurei. Quid autẽ ſi deferẽte eo ipſi actori iuramentum, actor ipſe detrectet, inquiens ſe uelle teſtibus probare, nõ cõdemnatio mittitur, nũ poſſit, & poſſe. tradit glo. & Bar. in d. l. eum qui. ſecundum Platea.

i *Quanti id in eo anno.* materialiter hæc uerba ponũtur, & habes ea. ſ. eo. tit. in prin.
k *Non transire.* nisi ex dãno locupletior factus esset: vt ff.eo.l.inde Neratius.§. si infans. ver. hanc actionem.
l *Aestimaretur.* Opponit̃ de eo qui hodie pluri-

ritiã, uel imbecillitatem mulionis, vel equitantis seruũ alterius occiderit, tenebit̃ mulio uel q̃tanslege Aquilia. Aret.

Impetu quoq; mularũ, quas mulio p̃p imperitiã retinere nõ potuit, si seruus tuus oppressus fuerit, culpę reus est mulio. Sed & si p̃p infirmitatem g eas retinere nõ potuerit, cũ ali[9] firmior eas retinere potuisset: æquè culpa tenetur. Eadẽ placuerunt de eo quoque, qui cũ equo vehere tur, h impetum ejus aut p̃p infirmitatem, aut p̃p imperitiam suã retinere non potuerit.

Pœnales actiones in delinquentis hæredes non dantur.

His autem uerbis legis, *Quanti id in eo anno* i *plurimi fuerit*, illa sñia exprimitur, ut si quis hominem tuũ, qui hodie claudus, aut mancus, aut luscus erit, occiderit, q̃ in eo anno integer aut pretiosus fuerit: nõ tanti teneatur quanti hodie erit: sed quanti ĩ eo anno plurimi fuerit. Qua ratione creditum est pœnalem esse huius legis actionem: quia nõ solum tanti quisque obligatur, quãtum damni dederit: sed aliquando longè † pluris. Iõq; constat in hæredem eam actionem non transire: k quæ transitura fuisset, si ultra damnũ nunquam lis ęstimaretur. l

In lege Aquilia non modo illud damnum perẽpti corporis ęstimatur, sed eo amplius quidquid perempto eo corpore dãni patimur: siue in amittendo, siue in non acquirendo consistat.

mi fuerit, q̃ olim, & occisus est ab aliquo. Nam non vr̃ in hoc casu esse pœnalis hæc actio: ergo vr̃ transire debere in hoc casu ad hæredes. Sed non sequitur. licet enim reperiatur in hoc casu, quòd non sit pœnalis, tñ non est apta nata ut transire debeat, ut in hoc exemplo aliquis non uidet, uel non ridet actualiter: tñ est aptus ridere, uel uidere naturaliter: ut ar. ff. de aqua quoti.& æsti. l.j.§. quotidiana.& ff. de flumi. l.j. §. item fluminũ. ADDITIO. Et sic inspicimus propriam & primæuam naturam actionis, & fm illam iudicamus, nõ autem fm accidentalem. facit quod no. glo. in l. si creditori. ff. de leg. j. Qñ actio subrogatur, & capit naturam alterius, intelligitur fm naturam ordinariam & propriam & primæuam. quod no. Are.

[*Illud non ex verbis legis.*] CASVS. Scire debetis, quòd non ex verbis legis, sed ex interpretatione est, q̃ si aliquis seruum meum occiderit iniuria, non solũ act. l. Aquil. fiat æstimatio serui perempti fm quod iam dictũ est: sed & omnis damni mihi in seruitio meo per illud corpus occisum dati in aliis rebus meis: ueluti si seruus meus institutus fuerit hæres, & anteq̃ hæreditatem adiret, ab aliquo fuit occisus: non solum corporis mei

serui

ſerui fiet æſtimatio, ſed hæreditatis amiſſæ eſt habenda rō. Ad hoc ēt adiungere poſſum multa alia exempla. Si.n. ex uno pari mularū una occiſa fuerit, uel ſi ex quadrigis equorū vnus occiſus fuerit, uel ex comœdis vnus occiſus fuerit: non ſolū æſtimatio corporis eſt hñda: ſed ſi per unius mortē alter, uel alteri minus utilis facta uel factus fuerit, totius illi⁹ dāni rō eſt hñda. h.d.F.

a *Diximus.* per tot. hunc titulum.

b *Nam hæreditatis.* In l.n. Aquilia dānum conſequimur; & amiſiſſe dicimur, quod aut cōſequi potuimus, aut erogare cogimur: ut ff.eo.l. pin de ſi ſeruū occidiſti. & l. ſi ſeruum meum.

c *Vel ex comœdis.* i. qui cā tabant de comœdia: & unus ſine altero cantare neſciebat.

d *Qui ſuperſunt.* facit arg. q̄. ff. de act. empt. l. ſi ſteri lis. §. cū per uenditorē. a & de peri. & comm. rei uend. l. ſi.

[*Liberū.*] Casvs. In iſto §. ult. dicit Iuſt. q̄ fm qđ iā dictum eſt, ſi ſeruus meus iniuria iā occiſus fuerit: ſi voluero q̄ eum agere ad perſequēdum dānum mihi datum in ſeruo meo occiſo, poſſum hoc facere actio l. Aquil. ex primo capite. poſſum etiā ſi uoluero crīaliter q̄ eum agere, & poſſum eum accuſare l. Corn. de ſica. & hoc intellige, ſi doloſè eū occiderit: ſecus autem eſt ſi ſolum fuerit in culpa occiſor. Sed quid dñe, ſatis uidi de primo capite: modo dicatis de ſecundo capite. Et rñ. Frater, caput ſm in uſu nō eſt. h.d. Fran.

e *Damnum.* ſ. q̄ti fuerit in anno retro: ut ſ.e. ī prī.

f *Capitalis criminis.* ſ.l. Corne. de ſicar. ut ff.e.l. inde Neratius. §. ſi dolo ſeruus. & §. ſed & ſi. Nā & p ſeruo occiſo ea. l. agit vt pro libero, ut ff. ad le. Cor. de ſic. l.j. §.j. donec tñ agit vna, non poterit agi reliqua, vt ff. de pub. iud. l. 4. & ff. ui bo. rap. l.j. ſed peracto vno aget reliquo: vt C. qñ ci. ac p̄iu. cri. l.j. & ff. vi bo. ra. l.ij. §.j.

Capite tertio.] Casvs. Supra uidi de ca. primo & ſecūdo: reſtat uidere de tertio capi. Et ſcire dēs, q̄ in capite tertio cauet de omni dāno de quo non eſt cautum in ca. 1. Vnde tertium caput locum hēt cum aliquis ſeruum, uel quadrupedem illā q̄ pecudum numero eſt, uulnerauerit uel occiderit: & ſic caue tibi: quia mors uenit in iſto cap. 3. ſicut in primo: ſed non in illis animalibus in quibus uenit in primo. Item damnum iniuria datum in cæteris animalibus, & in cæteris reb. inanimatis, hoc 3. c. uindicatur. unde ſi quid fuerit ruptum, uel fractum, uſtum uel cæſum: actio ex hoc capite conſtituitur. Scire tñ debes, quòd plura uerba hic poſuerunt iuris conditores, q̄ neceſſe fuerit. Omnia enim uerbo rupti contineri potuerunt. Adhuc etiam ſcire deberis, quòd ſi aliquis in alienum uinum, uel oleū aliquid miſcuerit, per q̄d natura uini, uel olei corrumpat, hoc tertio capite l. Aquiliæ tenet. Item ſicut pro occiſione de qua in primo capite tractatur, per leg. Aquil. pœna imponitur ſi dolo, uel culpa facta fuerit occiſio, & aliter nō: ſitr & hic nō debent puniri propter damnum datum de quo in tertio capite tractatur: niſi dolo uel culpa hoc factum fuerit. Scire etiam debetis, quòd in primo capite punit occiſor tā ti, quanti plurimi fuerit res in anno retro: ſed in 3. cap. fit æſtimatio quā ti fuerit in xxx. dieb. retro. & non repetit hæc dictio plurimi in hoc 3. ca. ſufficit enim eā eſſe poſitam in primo cap. Intelligit. n. hæc dictio quāti plurimi &c. in primo capite poſita, in tertio repetita. h.d. Fran.

g *Cætero damno.* quod ſ. non continet in primo capite: ut ſ. eod. in prin.

h *Rupti.* quod uerbum eſt legis tertij capitis.

i *Sufficere.* ſed non eſt nouum ut ſpecialiter quibuſdam enumeratis generale ſubiiciat uerbū, in quo ſingula comprehendantur: ut ff. eo. l. ſi ſeruus ſeruum. § ingt lex.

k *Culpa.* etia leuiſſima: ut ff. eod. l. in lege Aquilia. & leuiſſima: alſs non: ut ſ. eo. §. iniuria.

l *Ex hoc.* ſ. tertio quod ē loco ſecundi.

m *Damno.* i. damno dato in cæteris rebus.

n *Triginta.* ſed quare in nus ſpatium ī tertio capite q̄ in primo apponitur? Reſpon. quia in primo grauius deliquit, & ideo grauius punitur, ut ff. de offic præfi. l. diuus. & melius facit lex præcedens. Accurſius.

o *Ac ne plurimi quidem verbum adijcitur.* i. non eſt poſitum in hoc 3. cap.

p *Plebem Romanam.* ergo eſt plebiſcitum, quod eſt uerum: ut ff. eodē. l.j. & ſup. de iure natu. §. plebiſcitum.

q *Prima parte.* Quæ eñ in præfationibus dñr, * in q̄ctibus repetita eſſe creduntur, ut ff. de uerbo. obl. l. Titia. * §. idem reſpondit. & l. qui ſic. & ff. de reb. dub. l. fin. & C. famil. erciſc. l. quotiens. & ff. de actio. empti. l. ſi uenditor hominis. & ff. de contrah. emptio. l. qui fundum. & de le. 3. l. in repetendis. & de condit. & demon. l. auia. & l. libertis. & ff. de leg. ij. l. Latinus. & ff. de fundo inſtru. l. 3. & l. Seiæ §. Caio. & ff. de pact. do. l. cum pater. Sed arg. contraria ſunt. ff. de annuis leg. l. Scio. §. fin. & ff. de fideicom. lib. l. fin. §. fi. in glo. non uideri. & in glo. fin. & ff. de hæred. inſtit. l. item quod Sabinus ſecundum Ioan.

[*Cæterum placuit.*] Casvs. Scire debetis, quòd tunc demum habet locum actio legis Aquil. directa, cum corpore ſuo aliquis damnum dederit in corpus. q̄ñ autē aliquo alio modo quàm corpore ſuo aliquis damnum dederit in corpus, habebit q̄ ipſum actio l. Aquil. utilis locum: ueluti ſi hominē alienum aut pecus ita incluſerit, ut fame necaretur: & ſitr in aliis exemplis poſitis in litera. Sed quid dicemus de illo qui ſeruum alienum in

Illud nō ex uerbis legis, ſed ex interpretatione placuit: nō ſolū perēpti corporis æſtimationē habendā eſſe, ſecundū ea quæ dixi mus: a ſed eo amplius: q̄cquid p̄terea perēpto eo corpore dāni nobis illatū fuerit: ueluti ſi ſeruū tuum hæredē ab aliquo inſtitutum ante q̄s occiderit, q̄ is iuſſu tuo hæreditatē adierit. nā hæreditatis b quoq; amiſſæ rōnē eſſe hñdā cōſtat. Itē ſi ex pari mularū unā uel ex quadrigis equorum, unū q̄s occiderit, vel ex comœdis c unus ſeruus occiſus fuerit: nōſolū occiſi fit æſtimatio, ſed eo amplius id quoq; cōputatur, q̄ti depretiati ſunt q̄ ſuperſunt. d

Actio legis Aquiliæ nō ſolum ciuiliter, ſed etiam criminaliter poteſt intentari. Aret.

Liberum aūt eſt ei, cuius ſeruus occiſus fuerit: & ex iudicio priuato legis Aquiliæ dānum perſequi, & capitalis criminis f eum reum facere. Caput ſecundum legis Aquiliæ in uſu nō eſt.

Reliqua q̄ præter mortē ſerui aut quadrupedis q̄ pecudum numero eſt, rebus noſtris aīatis, vel aīa carētibus dāna illata ſunt, capite l. Aquiliæ tertio uindicant. quapp quiſquis alteri utēdo, frāgendo, depaſcendo, ſecando, rūpendo, & id genus modis dānū fecerit, quāti ea res in diebus triginta retro p̄ximis plurimi fuerit, domino dare damnabitur.

Capite tertio de oī cętero dāno g cauetur. Itaq; ſi quis ſeruū, uel eā quadrupedem q̄ pecudū numero eſt, uulnerauerit, ſiue eā quadrupedē quæ pecudum numero nō eſt, veluti canem, aut ferā beſtiam uulnerauerit, aut occiderit: hoc capite actio cōſtituitur. in cæteris quoq; oīb. aīalib. itē in oībus rebus quę anima carent, damnum iniuria hac parte uindicatur. Si quid enim uſtum, aut ruptum, aut fractum fuerit, actio ex hoc capite conſtituitur, q̄q̄ poterat ſola rupti h appellatio in oēs iſtas cauſas ſufficere. i Ruptum † enim intelligitur, q̄ quoquo modo corruptū eſt. vnde nō ſolum fracta, aut uſta, ſed etiam ſciſſa, & colliſa, & effuſa & quoquo modo perempta, atque deteriora facta, hoc uerbo cōtinentur. Deniq; rñſum eſt, ſi quis in alienum uinum aut oleū id miſcuerit, quo naturalis bonitas vini, aut olei corrumperetur, ex hac parte legis Aquiliæ eū teneri. Illud palam eſt, ſicut ex primo capite ita demum quiſq; tenetur, ſi dolo aut culpa k eius hō aut quadrupes occiſus occiſave fuerit: ita ex hoc l capite, de dolo aut culpa de cętero damno m quemque teneri. Hoc tñ capite nō quanti in eo anno, ſed quanti in diebus triginta n proximis res fuerit, obligatur is qui dānū dederit. Ac nec *plurimi* quidē verbum adiicitur: o ſed Sabino rectè placuit, perinde hñdam æſtimationem, ac ſi ēt hac parte *plurimi* uerbum adiectū fuiſſet. Nā plebē Romanā, p quæ Aquilio Tribuno rogāte † hanc legem tulit, contentam fuiſſe q̄ prima parte q eo verbo vſa eſſet.

Directa l. Aquiliæ actio competit, ſi corpori à corpore damnum illatum ſit. q̄ ſi à non corpore corpori, utilis dabitur, ſin autem neque à corpore datum ſit, neque corpus læſum, in factū actioni locus eſt.

Cæterum placuit ita demum directam ex hac lege actionem eſſe, ſi q̄s præcipuè corpore ſuo

a) Sue q̄ ibi a con tractu hic ſi delicto, in quo ue ſit. omne intereſſe, ut ff. de furt. l. inficiādo. §. 1. & ibi Bar. ff. de cond. furt. l. 4. & ff. de ui & ui ar. l. interdicto. & ad iſtū tex. facit l. apud Iulianum. §. 1. ff. de leg. 1. ubi poſt mortem, & ſic poſt delictum hæres tenetur non ſolum ad ſeruū mortuum, ſed etiam ad hæreditatē in qua erat inſtitutus. l. ſi ſeruum. ff. de uerbo. obligat. in prin.

Appellatione rupti continetur omne quod deterioratum eſt, ſeu per ſciſſuram, ſeu per effuſionem, aut aliter. Aegi. Per.

† Aliàs interrogante.

* Hoc uerum niſi repetitio inducat uitium, vt in contrarijs legibus. Aeg. Per.

* Plic Accurſ. patitur fluxū legū. Aegi. Per.

in fluuium deiecit, & is suffocatus fuerit? Respondeo quòd non est dubium quin corpore suo in corpus damnum dederit: & ideo actio legis Aquilliæ tenetur. Sed domine, quid si alicui damnum datum fuerit à non corpore in corpus: vt puta si aliquis misericordia ductus seruum alicuius compeditum soluerit: vt effugiat, quid dicemus in isto casu? Respondeo quòd neque dabitur in hoc casu actio legis Aquiliæ directa, neq; vtilis, sed actio ne in factũ subsidiaria, quæ datur pro damnis quæ in lege Aquilia nõ comprehenduntur, tenebitur. h.d.Fran.

damnum dederit, ideoq; in eũ qui alio modo damnum dederit, utiles actiones dari solent: ueluti si quis hominem alienũ, aut pecus ita incluserit, ut fame necaretur: aut iumentum ita uehementer egerit, ut rumperetur: aut pecus intantum exagitauerit, ut præcipitaretur: aut si quis alieno seruo persuaserit ut in arborem ascenderet, uel in puteum descenderet: & is ascendendo, vel descẽdendo aut mortuus,[a] aut aliqua parte corporis læsus fuerit: utilis actio[b] in eum datur. Sed si quis alienum seruum aut de ponte aut de ripa in flumen deiecerit, & is suffocatus fuerit: eo quòd proiecit, corpore suo damnum dedisse non difficulter[c] intelligi potest: ideòq; ipsa lege Aqlia † [d] tenetur. Sed si nõ corpore damnum fuerit datum, neq; corpus læsum fuerit, sed alio modo alicui damnum contigerit: cũ non sufficiat neq; directa, neq; vtilis legis Aquiliæ actio: placuit eum qui obnoxius fuerit, in factum actione[e] teneri: ueluti si quis misericordia ductus[f] alienum seruum compeditum[g] soluerit ut fugeret.[h]

Dãnidans causam damnum fecisse uidetur.

Ad titio. Tu dic fm Floren. ibi quòd aut qs dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligẽtiam quam potest: & tunc nõ tenetur de his quæ postea sequuntur, ut d.§.in hac. in fi. secus si non adhibeat diligentiã, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argu. ff.eo.l.item Mela. in prin. & est glo. in c. sicut nobis. extra de testib. in verbo, dederunt. Ange.

† Hoc est quod dicimus ipso iure. Cuiac.

b *Vtilis actio.* in eum datur. ſ. legis Aquiliæ: & nihilominus in factum: ut ff.eo.l.item si obstetrix.§.si quis hominem.

† Iniuriæ genus cõtinet multas species sub se. i. species iniurias. scõtumeliã, culpã, iniquitatem, iniustitiã. Tul. lib. 1. de offi. tit. de duob. generibus iniustitiæ. Aeg. Per.

c *Non difficulter.* imò facile: vt ff.eo.l.qua actione.§.pen.

d *Lege Aquilia.* i. directa actione legis Aquiliæ.

e *In factum actione.* i. subsidiaria, [a] quæ pro damnis datã, quæ lege Aquil. non comprehenduntur, vel non tenentur: vt ff.eo.l.si seruum.§.fi. & vĩ hæc esse prætoria, vt ff.de præscrip.verbis.l.quia actionum.

f *Si misericordia ductus.* sed si non ductus misericordia, datur furti: vt ff.de dolo.l.& eleganter.§.idem Labeo.

a) Quę datur in subsidiũ ubi mens, & uerba. l. Aqui. desũt. Aegi. Per.

g *Compeditum.* est enim dolo proximum: vt ff.depositi.l.si homĩ nem. j. respon.

h *Vt fugeret.* hic nota: quandoque damnum datur à corpore in corpus: & tunc locum habet actio legis Aquiliæ directa. Quandoque à non corpore in corpus, ut patet per multa exẽpla supra proxi.§. Quandoque e contrario de corpore in non corpus, vt si annulum excusserit, vt in aquam caderet: vt ff.eo.l.si seruus seruum.§.si quis de manu. Et in his duobus casibus habet locum utilis actio legis Aquiliæ: & nihilominus; in factum secundum Ioan. vt ff.eod.l.quemadmodum.§. magistratus municipales. cum vtroque casu vtranque reperiam dari, secundum Io. vt ff.vi bono, rap.l.ij.§.si publicanus. Quandoq; à non corpore in corpus, & tunc subsidiaria in factum competit: vt ff.eo.l.si seruum.§.fin. De qua actione in factum quot habet naturas: dic vt ff.de præscri.verb.in rubr.& vt dicemus. ĩ.de interdi.§.fina.

Damnum datur qua dupliciter.

† Tul.li.4. rhetor. de defin. iuuria, iquit, est q̃ aut pulsatione corpus aut conuicio aures, aut aliqua turpitudine uitam alicuius uiolat. uide l.1. ff.e. Aeg. Peru.

DE INIVRIIS. *

Post alia priuata delicta & de iniurijs ponit, quod priuatum est delictum, i deest non publicum. nec enim cuilibet competit, sed iniuriato tantum. Accur.

Generaliter.] Totus iste tit. diuiditur in sex partes principales. Primò ponitur quot modis accipitur iniuria, & qualiter committitur. Secundò, ex cuius persona nobis iniuria illata intelligitur. Tertiò, quæ est pœna actionis iniuriarum. Quartò, quando iniuria atrox estimatur. Quintò quòd pro iniuria potest etiam criminaliter agi: & an tunc possit interuenire procurator. Sextò, quando tollitur ista actio. Secunda ibi, Patitur autem. Tertia ibi, Pœna autem. Quarta ibi, Atrox, Quinta ibi, In summa. Sexta ibi, Sed hæc actio. Casvs. Quæsiui à Iustiniano quid dicatur fieri per iniuriam? Et respond. dicens quod generaliter dicitur fieri iniuria, quod non iure fit. & ita ponitur hic priuatiuè. Specialiter autem dicitur iniuria pro contumelia à contemnendo dicta: quam Græci appellabant sicut voluerunt. Quandoq; autem specialiter dicitur culpa, sicut sumitur in actione legis Aquiliæ: ubi ponitur damnum iniuria datum, id est culpa facientis datum. Tertio modo sumitur iniuria pro iniquitate, vel pro iniustitia. vnde cum prætor vel iudex contra aliquẽ iniquè pronunciat: ille contra quem iudicatum est, iniuriam accepisse dicitur, siue iniustitiam. hoc dicit. Franciscus.

A

TITVLVS IIII.

Iniuria potest capi generaliter & specialiter: & specialiter sumitur tripliciter. Aret.

GEneraliter[i] iniuria dr̃ oẽ qd̃ non iure fit: specialiter aliàs contumelia, † q̃ à cõtemnendo dicta est, quã Græci ὕβριν appellant: [k] aliàs culpa, quã Græci † ἀδίκημα dr̃t, sicut in lege Aquilia dãnũ iniuria datũ accipiẽ: aliàs iniqtas & iniustitia, [l] quã Græci ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν uocant. Cũ enim ptor uel iudex non inre contra quem pronunciat, iniuriã accepisse dicitur.[m]

B

Iniuria non solũ cõmittitur in corpus, vt verberib. & pulsatione: sed ẽt extra corpus, vt conuiciis, famosis libellis, pudicitia attẽtata, aliisq; modis innumeris.

C

Iniuria[n] aũt cõmittitur nõ solum cum quis pugno pulsatus, aut fustibus cæsus, vel ẽt verberatus † erit: sed & si cui cõuiciũ[o] factũ fuerit, siue cuius bona qua si debitoris[p] qui nihil deberet, possessa fuerint ab eo qui intelligebat[q] nihil eum sibi debere: vel si quis ad infamiam alicuius libellum aut carmen aut historiam scripserit, composuerit, quatuor modis sumatur, vt ex præcedenti responso liquet: attamen in toto isto titulo propriè sumitur iniuria pro contumelia. Volui ergo scire à legislatore quomodo dicitur iniuria, siue contumelia committi. Et respon. dicens quòd non solum committitur iniuria, cum quis pugno pulsatus fuerit, aut fustibus cæsus, vel verberatus, sed etiam si alicui conuicium aliquod dictum fuerit. Item plus dico, quòd si aliquis vellet possidere bona alicuius tanquam bona debitoris sui, sciens eum nihil sibi debere, iniuriam committit. Item dico si aliquis ad infamiam alicuius libellum famosum composuerit aut scripserit, aut ediderit, iniuriam committit: si aliquis pudicitiã alicuius bonæ matronæ attentauerit, vel matrem familias adsectatus fuerit: vel prætextatum, id est masculum, vel prætextatam, id est fœmiuam adsectatus fuerit: & aliis pluribus modis. h.d.Franc.

Ita sumitur hic secundum glo. in l.1. ff.eo. Aegi. Per.

† ἔγκλημα.

i *Generaliter.* facit ff.eo. l.j. Accur.

k *Græci hybrin appellabant.* Hybris Græce, dicitur contumelia Latinè: vt adferit textus. Adikeima est culpa. Anomia iniquitas. Adikia est iniustitia. inde adikon, id est iniustum.

* Hæc gl. nõ est Accur. Aegi. Per.

l *Iniustitia.* iniquitatem committit iudex, quando contra æquitatem pronunciat: iniustitiam quando cõtra strictum ius: iniquitatem & iniustitiam, quando contra utrunque pronunciat. Accursius.

† Dicitur uerberare qui alio modo q̃ pugnis percutit. ergo pugnoper cutiens nõ puniretur pœna statuti punitis uerberantem. Aegi. Per.

m *Accepisse dicitur.* ſ. ille cõtra quem est iudicatum. Vel dic accepisse, id est fecisse iudicem. sic ff.de dam.infec.l.Procu lus. Accur.

Iniuria autem. [Casvs. Scire debes in principio quòd licet iniuria quatuor modis sumatur, vt ex præcedenti responso liquet: attamen in toto isto titulo propriè sumitur iniuria pro contumelia. Volui ergo scire à legislatore quomodo dicitur iniuria, siue contumelia committi. Et respon. dicens quòd non solum committitur iniuria, cum quis pugno pulsatus fuerit, aut fustibus cæsus, vel verberatus, sed etiam si alicui conuicium aliquod dictum fuerit. Item plus dico, quòd si aliquis vellet possidere bona alicuius tanquam bona debitoris sui, sciens eum nihil sibi debere, iniuriam committit. Item dico si aliquis ad infamiam alicuius libellum famosum composuerit aut scripserit, aut ediderit, iniuriam committit: si aliquis pudicitiã alicuius bonæ matronæ attentauerit, vel matrem familias adsectatus fuerit: vel prætextatum, id est masculum, vel prætextatam, id est fœmiuam adsectatus fuerit: & aliis pluribus modis. h.d.Franc.

n *Iniuria.* hic prosequitur prout hoc tit. accipitur.

o *Conuicium.* quasi conuocium: cum in vnum plures uoces cõferuntur: vt ff.eodem.l.item apud Labeonem.§. conuicium. Conuiciũ.

Addi tio. Nota quòd verbum iniuriosum dicitur, siue in genere, siue in specie improperatur aliquod delictum commissum: vt not. Bartol. Bald. & doctor. in l.iij. in princ. ff.de liber. & posthumis.

p *Quasi debitoris.* cum non esset: ut hic, & ff.eod.l.si iniuriæ. Accursius.

q *Qui intelligebat.* ex affectu enim fit iniuria: vt ff.eo.l.3. sed quid si erat uerè debitor? Adhuc videtur idem: cum nihil adeo durum sit, quàm familiarem pompam ostendi. Quid enim tam durum, tamque inhumanum, quàm publicatione pompaq; rerum familiarium, & paupertatis detegi viliratem &c. vt C. quando & quibus debe. quarta pars ex bon. defun. l.ij.§.j. lib.x. Sed dico contra in sequenti casu, si iure eum prouocaui, uel

meum

meum debitorem appellaui, cum esset: vt argu. ff. eo. eum qui. in princ.

a *Fieret.* nisi nocens erat. Nam peccata nocẽtium nota esse expedit: vt ff. eod. l. eum qui. in princ.

b *Matremf amilias.* matremfamilias eam dicimus, quæ est notæ auctoritatis & honestę vitæ in domo sua: vt ff. de lib. exhi. l. ij. §. fi. & ff. de his qui sunt sui, vel alienatio. iuris. l. nam cium.

c *Prætextatum.* ptexta* genus est vestis qua nobiliores ciues Romani solebant vti. Vnde si alius q̃ cui permissum erat deferre, a deferebat in alicuius certæ personæ ignominiã: iniuriarum tenebatur illi quẽ insectabat. sic plerunq; fit. Accur.

d *Adfectatus.* adsectari, est frequenter sequi. sed attẽtare, est blando sermone pudicitiam alicuius impetere: vt ff. eod. l. item apud Labeonẽ. §. aliud.

c *Cuius.* i. alicuius.

f *Plurimis modis.* qui no. ff. eo. per totum. & C. e. per totum.

[*Patitur autem quis.*] Casvs. Supra dictum est quot modis fit iniuria: modo vidẽdum est qualiter quis patiẽ iniuriam. Patitur autẽ quis iniuriam non solum si aliquo prædictorũ modorum ei directo fiat iniuria: vt puta quia cõuicium ei dictum fuit: vel aliquo alio modo: sed etiam si liberis eius quos in potestate habet, aliquo prædictorum modorum fiat iniuria, pater dẽ passus iniuriam. vnde pro iniuria facta vni personæ quandoque tribus, quandoque quatuor datur actio iniuriarum: veluti si facta fuerit iniuria filiæfamilias nuptæ: datut actio iniuriarum patri mulieris: & etiam mulieri, & marito mulieris. Sed quid si marito fuit iniuria facta? potestne vxor agere pro iniuria sibi facta, & econuerso? Respon. quòd non. Æquum enim est vxores à uiris defendi, & nõ maritos ab vxoribus. Quatuor enim personis competit actio iniuriarum pro iniuria facta vni personæ in tali casu. Pone quòd aliqua filiafamilias nupta filio meo sit, quem in potestate habebam. huic si facta fuit iniuria, competit actio iniuriarum nuptæ: & mihi socero pro iniuria facta nurui meæ: & etiam filiofamilias marito mulieris: & etiam patri mulieris. h. d. Franc.

g *In potestate habet.* si ille qui iniuriam facit, scit eos esse in potestate, licet ignoret in cuius potestate sint. alioquin non: sicut marito si mulierem viduam credat: vt ff. eod. l. eum qui nocentem. §. fi. Accursius.

h *Per vxorem suam.* vel sponsam: vt ff. eo. l. item apud. §. sponsum quoque.

i *Sed etiam patris.* licet in potestate patris eius non esset: vt ff. eo. l. j. §. item. Additio. Ista glo. non est vera, per legem, sed si vinius. §. ait prætor. versic. idem est & si emancipatus. ff. eo. & ibi vī glo. præterea si non competit patri actio iniuriarum, quando credit pulsatum fore patrem familias: vt d. l. eum qui. §. fi. ff. eo. ergo multo fortius non competit sibi, quando in veritate est pater familias, scilicet quando est emancipatus, secundum Ioan. Fab. quod credo verum. Ang.

k *Cuius.* f. fœminæ, vel nurus.

[*Seruis autem.*] Casvs. Supra dictum est, quòd patitur aliquis iniuriam non solum per semetipsum, sed & per vxorem suã, & per liberos suos quos in potestate habet. Hæc autem omnia intelligere debes vera esse in liberis. Si enim alicui seruo fiat iniuria, non intelligitur ei fieri aliqua iniuria, eo quòd inspecto iure ciuili serui pro nullo habentur, sed domino serui fit iniuria per iniuriam factam seruo: sicut per iniuriam factã vxori, vel liberis, iniuria fit marito vxoris, & illi in cuius potestate liberi sunt. Solum enim in duobus casibus fit domino iniuria per iniuriam factam seruo: si vel in contumeliam domini apertè facta fuerit seruo iniuria, licet non atrox: vel si seruus atrociter verberetur. Cæterum si aliquis contra seruum tuum conclamauerit, & eum leuiter pugno percusserit, nõ dabitur tibi actio iniuriarum. hoc dicit. Fran.

Ex iniuria facta seruo, non agit seruus, sed eius dominus si iniuria in suam contumeliã fiat, vel si fuerit atrox. Aret.

Seruis autem ipsis quidem nulla iniuria l fieri intelligitur, sed domino per eos fieri uidetur: nõ tamen iisdem modis quibus per liberos m & vxores: sed ita, cum quid atrocius n cõmissum fuerit, & quod apertè o ad cõtumeliam domini respicit: p veluti si quis alienũ seruum atrociter verberauerit: & in hunc casum q actio proponitur. At si quis seruo conuicium fecerit, uel pugno eum percusserit: nulla in eum actio domino competit.

Pro iniuria illata seruo communi, agit vtetque dominus habita distinctione dignitatis vtriusque. Aret.

Si communi seruo iniuria facta sit, æquum est non pro ea non viros ab vxoribus, æquum est. Sed & socer inurus nomine, cuius k vir in eius potestate est, iniuriarum agere potest.

l *Nulla iniuria.* quantum ad hoc vt agant, scilicet inspecto iure ciuili: sed sic, inspecto iure naturali: vt ff. eo. d. l. eum qui. §. j. & ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris. l. ij. & supra de his qui sunt sui vel alieni iur. §. fina. quę est contra.

m *Per liberos.* i. filios.

n *Atrocius.* quàm æquũ sit.

o *Et quod apertè.* repete, & cum id commissum fuerit quod &c. Si autem non in domini cõtumeliam, sed serui tantum: tamen adhuc nõ debet inulta relinqui à prætore, vt ff. eo. l. item apud Labeonem. §. siqs sic fecit. b

p *Ad contumeliam domini respicit.* his duobus casibus domino datur actio: hoc est siue ad eius contumeliam fiat iniuria, siue seruus atrociter verberetur, & sic dominus aget propter iniuriam seruo factam, non tamen serui nomine, c quasi seruo competat actio. sed in primo casu suo nomine,

q *In hunc casum.* non solum in superiori casu, quando ad contumeliam domini facta est iniuria.

[*Si communi seruo.*] Casvs. Supra dictum est, quòd si seruo alicui us qui in totum alicuius est, fiat iniuria: quòd in duobus casibus actio iniuriarum competit domino. sed pone quòd seruo communi alicuius simplicis hominis, & alicuius nobilis viri pro æqualibus partibus, fiat iniuria, ex qua nascatur actio iniuriarum, qualiter debet ista iniuria æstimari? Et respõ. quòd non debet fieri iniuriæ æstimatio pro ea parte pro qua quisq; eorum dominus est: sed ex personis dominorum, hoc est dignitatibus: hoc est dicere quòd licet humilis persona tãtum habeat in seruo quantum & nobilis: non tamen tantum debet iniuria sua æstimari, quantum iniuria facta nobili. Ad legem autem inductam per contrarium. ff. codẽ. l. sed non est æquum? Respon. sic, exponendo l. sed non est æquum, pro maiori parte, quàm pro qua dominus est, damnationẽ fieri. hoc sic intelligo, quòd quilibet dominorum habebit dimidiam emendæ respectu facto ad suum totum. Si enim seruus cui facta est iniuria, totus fuisset nobilis, æstimaretur iniuria sua viginti solidos. sed quia non est nisi dimidius, æstimabitur decẽ, & ita æstimatio nobilis viri deducitur ad suum totum. Aut illud æstimabitur habito respectu ad diuturnitatem. Si autem seruus cui facta est iniuria, totus esset domini ignobilis., non valeret iniuria nisi decem. cum ergo non habeat nisi medietatem in seruo suo, æstimabitur quinque. Aliis autem modis soluitur ibidem. Sed quid si fiat iniuria seruo in quo aliquis habet vsumfructum: cui competit actio iniuriarum: Et respond. quòd domino proprietatis. Sed pone quòd alicui libero homini qui tibi bona fide seruit, fiat iniuria, dabiturne tibi actio iniuriarum? Et respond. quòd non, sed sibi, & hoc verum est, nisi in contumeliam tui domini cui bona fide seruit, sit vulneratus, vel pulsatus. Idem est in seruo alieno bona fide seruiente: vt tunc pro iniuria ei facta tibi concedatur actio iniuriarum, quando in cõtumeliam tui iniuria fuerit ei facta. Et hæc sunt quæ in litera continentur. Franc.

Dominus.

b) Not. q̃ maleficiũ non debet remanere impunitũ. l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil. Ex quo no. q̃ si iniuriã passus non põt agere ex forma statuti, q̃ a forte non soluit collecta tamẽ iudex ex suo officio potest iniuriantem punire, vt d. §. si quis sic fecit. & est bonus tex. & ibi Barto. in l. nõ solum. §. quãquã. ff. eo. Ang. c) No. modum libellandi, & agẽdi, quia dominus debet dicere seruum fuisse uerberatum in contumeliã sui: & iõ quia sibi iniuria illata est, suo nomine iniuriarum agit: sinaãt alio modo ageret succumberet. Angel.

Facit cõ tra mugue tos Aurelianenses, qui quotidie adsectãtur puellas: ut l. itẽ. §. appellare. ff. eo. secus si collu dendi, aut officij causa id fiat. d. l. itẽ. §. meminisse. hocverum si sit in ueste matronali. ead. l. §. si quis virgines. Aeg. Per. Accursius hic ut incultioris homo literaturæ, prorsus inepta, nec est Imperatoris, aut verius Iurisconsulti mentem adsecutus; in verbo, prætextatum prætextatumve. Quare recurre tu ad Bud. in annotationibus ad Pandectas. in l. fin. ff. de Senato. ubi locum hunc diligentissime cum ex aliis, tum ex Au. Gel. explicat.

a) Not. secundũ Io. Fab. cõtra istos gabbadeos, q̃ sumunt habitum eremitarum, siue religiosorũ: quia possunt puniri. videin authen. de sanct. episc. §. 1. Angel.

a *Dominus.* immo pro parte dñij, vt ff.eod.l.sed non esse.ꝙ. Solut. * non ꝙdicit si rectè intelligatur. Nam quilibet agit ratione dimidiæ: vt si duo sunt. vnus nobilis, alius ignobilis: si seruus esset totus nobilis, ageret iniuriarum in viginti. nunc ergo aget in decem.ignobilis autem ageret in decem,si esset totus suus seruus:nunc ergo aget in quinque, & ita qlibet pro parte sua: & ratio dignitatis hĩ. Vel ibi erant pares per omnia domini.

* Vera solutio secũdum Bar. in l. item §.fi ff. eo. est, quia aut fit iniuria ad contumeliam domini, & habet locum hic tex. aut non, sed simpliciter sit seruo: & tunc loquitur lex contraria. Aegid. Per.

b *Ex dominorum persona.* quasi dicat, non ex serui persona.

c *Magis.*ꝙ Titio.

d *Mæuio.* nisi ad contumeliam vsufructuarij facta sit: vt ff.eod.l.item apud Labeonem. §.si vsumfructum. & §.item si liberum.ad fi.legis.

e *Et tibi.* non solum ei.

f *In tuam contumeliam.* nec minus ipse iniuriarum aget.ideo in fructuario distingui oportet: vt ff. eo.l.itẽ. §.item si liberũ.

[*Pœna autem iniuriarum.*] Casvs. Dixit Iusti. Dñe dicatis mihi,ꝙ pœna ĩposuit ꝓ iniuria in actione ĩiuriarũ? ipse narrat mihi antiquas fabulas, dicẽs quòd antiquitus imponebatur vna pœna ꝓ iniuria per l.xij tabul.& alia ꝓ prætores postea, & secunda: & vt breuiter dicam, membrum pro membro. os vero fractum, vt si aliquis in ore percuteretur, ita quòd sanguis vndique flueret, ſm dñm Guid. sunt pecuniariæ pœnæ cõstitutæ propter veterum paupertatem: quia ita pauperes erãt tunc, ꝙ satis puniebant propter os fractum, si parũ de pecunia soluerent. Maluerunt. n. tunc tpis suspẽdi, ꝙ aliquid de pecunia sua dare, vel põt hoc quod dicit propter nimiam paupertatẽ veterũ, referri non ad proximum dictum, sed ad aliud ꝙ dicit. erat pœna taliõis. Quòd. n. ita pauperes erant olim, ꝙ nõ habebãt pecuniã unde satisfacere possent mẽbrum ruptum: propter hoc fuit statuta pœna talionis. sed postea prætores circa naturam iniuriarum tractantes statuerunt, quòd pro iniuria agatur ciuiliter: & tunc debet iudex in tĩm condemnare iniuriantem, quanti ille cui fit iniuria, iniuriam sibi factam æstimauerit, vel minoris: ſm quod sibi æquum visum fuerit. Dicit etiam Iusti. quòd pœna l.xij.tab. in desuetudinem abijt: pœna autem à prætoribus introducta hodie habet locum. nam ſm qualitatem personæ cui fit iniuria, crescit vel minuitur iniuriæ æstimatio. h. d. Franc.

† Iudex habet auctoritatem taxandi, minuendi, augendi, & prius tollendi. Luideamus. §. fi. & l. in actionibus. ff. de in litem iurando. Aegid. Per.

g *Membrum.* puta manum vel pedem. Additio. No. ex tex. & glo. quid dicatur membrum: & habetur in l. non sunt liberi. ff. de statu ho. per glo. & doct. & an dens dicatur membrum. habetur in l. cui dens. ff. de ædil. edic. de quo vide Bart. & Ioan. de Imo. in l. ij. ff. de publ. iud. Ang.

h *Ruptum.* i. detruncatum.

i *Talio.* i. similitudo supplicij, vt membrum pro membro.

k *Quasi in magna.* hæc est ratio non ad proximum, sed ad illud quod erat pœna talionis. Accur.

parte qua dñs [a] qsq; est, æstimationẽ iniuriæ fieri, sed ex dñorũ psona: [b] qa ipsis fit iniuria. Qđ si vsusfructus in seruo Titij est, proprietas Mæuij, magis [c] Mæuio [d] iniuria fieri intelligitur.

Pro iniuria facta libero homini & seruo alieno, qui seruiunt nobis bona fide: si facta fuerit in despectum nostrum, competit nobis actio iniuriarum. Aret.

Sed si libero homini, qui tibi bona fide seruit, iniuria facta sit: nulla tibi actio dabitur, sed suo noĩe is experiri porerit: nisi in contumeliam tuam pulsatus sit. tũc. n. competit & tibi [e] iniuriarum actio. Idem ergo est & in seruo alieno bona side tibi seruiente: vt totiens admittatur iniuriarum actio, quotiens in tuam cõtumeliam [f] iniuria ei facta sit.

Reiecta talionis pœna, quę olim iniuriosis irrogabatur, hodie pecuniaria imponit, vt ſ. tanti reus condemnetur, quanti iniuriam passus æstimandam duxerit, aut iudici taxanti æquum visum fuerit, quippe qui pro dignitate illius cui infert, pluris minorisve iniuriam æstimabit.

Pœna aũt iniuriarũ ex lege xij. tabu. ꝓp mẽbrũ [g] quidẽ ruptũ [h] talio [i] erat: ꝓp os verò fractũ nũ mariæ pœnæ erant constitutæ, vt in magna [k] veterũ paupertate; Sed postea prætores permittebant ipsis qui iniuriã passi sunt, eã æstimare: vt iudex vel tãti reũ condẽnet quãti iniuriam passus æstimauerit: [l] vel minoris, prout ei visum fuerit. † Sed pœna qui dẽ iniuriæ, ꝙ ex lege xij. tabu. introducta est, ĩ desuetudinẽ abiit. quã aũt prætores introduxerũt, ꝙ ẽt honoraria [m] appellatur) in iudiciis frequentatur. Nam secũdum gradũ dignitatis, vitæq; honestatẽ, crescit aut minuitur æstimatio [n] iniuriæ, qui gradus contemnationis & in seruili persona nõ immerito seruat: ut aliud in seruo actore, [o] aliud in medij actus homine, [p] aliud in vilissimo vel compedito [q] ius æstimationis constituatur.

Lege Cornelia de iniuriis tenetur quis ẽt in tribus casibus hic specificatis: & domus nostra dicitur etiam conducta. Aret.

Sed & lex Cornelia [r] de iniuriis loquitur, & iniuriarum actionẽ introduxit, [s] quæ competit ob eam rem, quòd se pulsatum [t] quis, verberatum [u] ve, uel domum suam [x] ui ĩtroitam esse dicat. Domum autẽ accipimus, siue in propria domo quis habitet, siue in conducta, siue gratis, siue hospitio receptus sit.

Atrox iniuria grauius punit. atrocem autem iniuriam ex facto, loco, psona, & corporis parte qua facta fuit, reputamus.

Atrox [y] iniuria † æstimatur, vel ex facto: [z] ueluti si quis ab alio uulneratus sit, uel fustibus cæsus. uel ex loco: uelut si cui in theatro, uel in foro, uel in conspectu † prætoris iniuria facta sit. uel ex persona: ueluti si magistratus iniuriam passus fuerit, vel si senatori ab humili persona [a] iniuria facta sit: aut parenti, patronovc fiat à liberis, vel libertis. [b] Aliter enim Senatoris, &

l Æstimauerit. per sacramentum taxatione iudicis.

m *Honoraria.* facit ſ. de iur. nat. gen. & ciuil. §. proponebant.

n *Æstimatio.* proposita actione iniuriarũ prætoria, quæ anno continuo tollitur, vt C. eo. l. si non conuitij. uisi in casu, vbi anno vtili datː a vt ff. quod me. ca. l. si cũ exceptione. §. post annũ.

o *In seruo actore.* i. castaldo.

p *Medij actus homine.* qui mesonauta, aliàs media stinus dr. ff. nautæ caupones stabu. l. j. §. q sunt. versi. nec enim. & §. caupones. versi. cæterum.

q *Compedito.* i. in eo seruo qui nullam aliam affert vtilitatem: sed tantum l̃gatus stat.

[*Sed & lex Cornelia.*] Casvs. Scire debes, quòd pro cĩ iniuria de mundo dẽt agi actione iniuriarum ex l. Cornel. de iniur. quod contingit in tribus casibus: puta si aliquis dicat se pulsatum, verberatum, vel domum suam vi introitam. & appello domũ tuam, siue propria tibi fuerit, siue locata, siue gratis concessa. hoc dicit. Franc.

r *Lex Cornelia.* ideo sic dicta, quia Cornelius Sylla præfectus primus eam fecit: vt ff. de accusatio. l. hos accusare. in fine l. Accur.

s *Introduxit.* ſ. dicta l. Cornelia: in qua actione cõdemnatio fit æstimatione iudicis, non iureiurando in litem, vt ff. eo. l. constitutionibus. Sed nunquid in his casibus, qui tres sunt ex l. Cornelia, est hæc actio perpetua? Dicunt quidam vt M. quòd sic: cum omnis actio ex lege descẽdens si perpetua: ut infra de perpe. & tempo. actio. in princ. Sed Ioã. contra. dicit enim semper eam anno cõtinuo tolli: vt C. eod. l. si non conuitij. Et nota quòd his tribus casibus est ciuilis, aliàs est vbiq; prætoria, cum à prætore sit inducta: ut ff. e. l. prætor. Accursius.

† Concor. cũ hoc §. c. ult. in gl. super uerbo, atroces, extra de donat. ubi recitat tenorem huius §. & glos. 1. paulo post me diũ. & in c. fi. extra de consecrat. eccles. uel alia.

† Nam atrocior est quæ fit in conspectu. l. ꝓtor edixit. in fi. ff. eo. Aegid. Per.

t *Pulsatum.* sine dolore.

u *Verberatum.* ſ. cũ dolore: vt ff. e. l. lex Corn. §. j.

x *Domum suam.* b facit ff. de his qui deiec. uel effu. l. prima. §. habitare.

Actio iniuriarum, an sit annalis in omnibus casibus.

b) Not. ꝙ relatiuum suus sua suum, non semper importat dominium: & facit qđ no. Bart. in l. Quintus. §. argẽto. ff. de auro & argẽto. Ang. Gl.

[*Atrox iniuria.*] Casvs. Intellexi domine Iustin. superius fieri mentionem de atroci iniuria sed domine, qualiter cognoscã atrocem iniuriam? Et ipse respond dicens, quòd atrox iniuria quatuor modis cognoscitur: videlicet ex loco dupliciter. ſ. ex loco vbi fit, vel loco vulneris. Item ex facto, vt si aliquis vulneratus fuerit, vel grauiter læsus. & etiam ex persona: ut patet ex litera. h. d. Franc. de Aret.

y *Atrox.* ideo atrox iniuria ab alia separatur, quæ sit minor, vt per hoc magis puniatur: vt supra eod. §. pœna autem. ff. eod. l. prætor. dixit. §. atrocem. & §. fi. & l. vulneris. & l. seq.

z *Ex facto.* magis quàm ex pretio rei, vt ff. de incen. rui. naufra. l. Pedius. §. j.

a *Humili persona.* quæ sit persona humilis: dic vt C. de incestis nupt. l. humilem.

b *A liberis vel libertis.* quibus aduersus parẽtes & patronos agere

re permittitur, si sit atrox iniuria facta eis à parentibus, & patronis: ut ff.eo.l.prætor edixit.§.præterea.puta in oculo uel in ore: ut ff.eod.l.prætor.§.fin.& l.sequenti. Accur.

ADDITIO. Dicas ſm Saly.in l iniquum.C.qui accus.non pos. ꝙ licet pro leui iniuria filius in potestate non possit patrē solēniter accusare: ut l.lis nulla.ff.de iudi. tñ iudicis officium potest implorare ꝓ graui. ut l. si lenones.C.de epis. aud. Emancipatus quoque pro leui delicto nō accusat, sed pro graui sic, dummodo ciuiliter agi non possit. aliàs secus, ut hic per doct.

a *Nonnunquam.* id est aliquando, & sic duæ negationes faciūt unam affirmationem. Acc.

b *Filiofamilias.* nisi qa facta iniuria filio duæ actiones nascunt: & vtri usq; exercitiū cōpetit patri: ut ff.e.l.sed si vni. §. filiofamilias. & l.pē. sed facta iniuria patri, non ideo filius aget.

In summa.] CASVS. Ille qui patitur iniuriā, potest agere de iniuria sibi illata ciuiliter, si uoluerit, vel criminaliter. Si autem ciuiliter agat: æstimatione facta secūdum quod supra dictū est, iudex pœnam reo irrogabit. Si autem criminaliter, tūc extraordinaria pœna est imponenda. Hoc tamen vult semper obseruari dñs Iustinianus: quia illustres & superillustres iniurias sibi illatas per ꝓcuratores agere possint tam criminaliter q̄ ciuiliter secundum tenorem constitutionis Zenonis quam habes. C.eod l.fin. ad quam recurre. Franc.

* Seu leuis, siue atrox: q.a q. totū dicit, nihil excludit. Aegi. Per.

† scilicet solū, non quēlibet de populo: quia iniuria ē crimē priuatū. fallit in libello famoso. Aeg. P.

† In aliis ubicunq; potest imponi pœna corp. non admittitur procurator, neq; agēdo, neque defēdēdo ſm Bar. Aeg. Per.

c *Agere.* & sic tollitur vnum iudiciū per aliud: cum vtrumque sit proditum ad vindictam: vt ff.e.l prætor. §.j. & l. qđ senatusconsultum. in fi. in gl. fi. secus si alterum esset de re familiari: vt C.qñ ciui. act. crimi. præ. l.j. Et ideo si de iniuria atroci actū est iniuriarum, nihilominus potest agi lege Aquilia ad damnū, & econuerso. Nec enim actione iniuriarum agitur ad damnū ut ad damnum, sed ad contumeliam: ut ff.eo.l.item apud Labeonem.§.si quis seruo verberato.

d *Dictum est.* vtš. eo.§. pœna. in fi.§.

e *Pœna.* pecuniaria scilicet actori danda

f *Extraordinaria* ſ capitis uel ſtatus ſi iudici ſedeat, uel pecuniaria inferenda fisco, non actori: ut ff.eod.l.fin. Accur

ADDITIO. Et sicō, vbi pœna est in arbitrio iudicis, pōt suum arbitrium extendere usque ad mortem: quod est uerū pensata & attenta facti qualitate l.Pedius.§.j. ff. de incendio ruina naufrag. Item ex hac glossa elici potest ꝙ si ageretur de crimine ad pœnam pecuniariam fisco applicandam, iudicium dicitur esse criminale.

Pœna arbitraria ad mortē extenditur.

g *Constitutio.* ut C.eo.l.fina.

h *Illustres.* hi sunt qui tñ nomine illustres sunt, & non dignitate. Illi autem sunt super eos, qui dignitatē & administrationē habent: supra quos nemo est nisi imperator. a quod dic ut notaui in auth. ut ab illustri & qui supra eos sunt. col.v.

a) Dic ut per gl.o. & oēs doct. in l. fin. C. eo. Ang.

i *Actionem.* i. accusationem. Et est speciale ī accusatione, aliàs contra: ut ff.de procur.l. licet.§. ad actionem. & ff.de pub. iudi. l.penul.§. ad crimen.

k *Apparet.* dic ergo hic casum eius legis.

[*Non solum.*] CASVS. Scire debes quòd non solum tenetur actione iniuriarū qui fecit iniuriam: sed & ille qui procurauit ut ab alio fieret. h.d. Fran. de Aret.

l *Vt cui.* i alicui. uel cuius, id est alicuius.

m *Mala.* id est maxilla.

n *Percuteretur.* sed videt quòd ex tali consilio non teneatur: vt š. de obl.q̄ ex delic. nascuntur.§. ope. in fine.§. Sed dic ut ibi dixi A mus. Item arg. ꝙ š. man.§. tua tantū. ibi, quia nemo ex consilio.

[*Hæc actio.*] CASVS. Si aliqs fecerit. mihi iniuriā. & ego dis simulauerim: si pœniteā postea, & uelim agere iniuriarū: nō possum. h.d. Franc.

o *Dissimulatione.* ut si risi vel lusi vel comedi cū eo postea. Item tollitur etiam nudo pacto ipso iure: vt ff.de pactis. l. si tibi. §. quædam actiones. Sed nunquid est nata ēt statim facta iniuria: an ita demū si dicat, ad animū reuoco? Quod vltimum dixit. B. ut dicūt. Sed certe immo est nata statim nec enim ex reuocatione ad animum, vel ex verbis talibus nascitur hęc actio, sed ex cōtumelia: ut ff. de pac. l. si vnus. §. pactꝰ. Item quomodo abolerē hæc nisi esset nata? certè nullo modo: vt ff. de iniusto rupto testa. l. nam & si §. post defectū & ff.de verbo. obliga. l. decem.

Actio iniuriarum quo modo tollitur.

p *Non reuocauerit.* id est aboleuerit. Non enim oportet dicere, ad animū reuoco: sed sufficit si remaneat iratus, & ei non reconcilieī. b Sed quid si in vltima uoluntate in pœnitētia remittit quasi coactꝰ morte, & postea cōualet: nunquid renascitur? Videt quòd sic: arg. š. de dona. §. mortis cā. Item quia coactus remisit, unde prętor ratū non hēt: vt ff. quod met. cau. l.j. Sed cōtra dico: quia fuit semel extincta: unde ī ꝑpetuam resuscitari non potest: ut ff. de sol. l. qui res. §. areā. ibi, ī perpetuū. Item præsumo quòd perpetuò uoluerit remittere, siue conualuerit, siue non. nam aliàs non potuit bene pœnitere. præsumā ergo eum non fuisse immemorem suæ salutis: ut C. ad legem Iul. repe. l. fi. Item est ꝙ ad id quod hic dicit nuda uoluntate tolli hāc actionē. ff. de neg. gest. l. Pōponius. ibi, nam qūo &c. & ibi no. gl. nuda. sed certè ab initio tollitur nuda voluntate & simplici & unius tñ. sed si semel ad animum reuocauerit, non remittitur per nudam uoluntatem, sed per uoluntatem nudam uerbis uel pacto expressam, sic, etiam ipso iure, ut dictum est per. l. ff. de pactis. l. si tibi. §. quædam.

b] Dic ut ff. de adi. lega. l. filio. §. Seia & uide l. 3. §. fin. ibi Barto. eod. tit. Ange.

TITVLVS V.
DE OBLIGATIONIBVS quæ quasi ex delicto nascuntur.

DE OBLIGATIONIBVS &c.

Continuatio.

Quia de obligationibus ex maleficio diximus, sequitur de his quæ ex quasi maleficio sunt. Accur.

Diuisio.

SI iudex. Totus iste tit. diuidit in duas partes principales. Primò ponit casus in qbus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundo qua actione his casibus agat. Secūda ibi, „In his aūt. CASVS. In toto tit. isto nihil aliud dī, nisi ꝙ ponunt q̄dā exēpla in qbus quidem exemplis tenetur aliquis ex quasi delicto & inter oīa exempla primùm exemplum est de iudice, qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suā imprudentiam uel imperitiam ꝓ iustititiam meam ꝓnuntiauit, credens æquum de me facere. Iste. n. iudex dī litem facere suā: hoc est damnū alterius in se transferre. In id etiam mihi tenet, ī quo ꝑ imperitiam suam me læsit. Sed quo genere dicemus ipsum mihi obligatum? Rñ. ut superius dictum est, ꝙ cum non sit obligatus ex ꝙctu, nec ex quasi ꝙctu, eo quòd neq; ꝙxit, neque quasi ꝙxit: neq; maleficio, quia credebat bene facere, ex quasi delicto obligat. Sed ꝓ deo, in quantū sustinebit iudex iste imperitus pęnā? Rñ. quod ī quantū æquū uisum fuerit iudici maiori: hoc est ſm quòd plus uel minus iudex maior uiderit ipsū errasse. Secus. n. est si circa certa & cōia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philoso. h.d. Franc.

Iudex.

a *Iudex.* siue sit pr̃familias iudex, siue filiusfamilias: sed qñ est filiusfamilias, pater de peculio tenetur in q̃tum fuit in pc̃culio: cum filiusfamilias litem suã fecerit, vt ita sint duo specialia: & quia datur de peculio, licet sit quasi maleficiũ, qđ nõ est ais: vt ff. de his q deie. vel effu. l. j. §. si filiusfam. Itẽ quia inspicit tps quo fecit litẽ suã inq̃demnãdo: licet aliàs rei iud. tps spectet: vt ff. de pecu. l. q̃sitũ. & probant hæc. ff. de iud. l. si filiusfamilias. Vel dic quòd filius conuenitur: a vt not. in d. §. si filiusfamilias. Accurs. ADDITIO. No. q̃ iste titulus nõ hẽt locum qñ iudex per dolũ, vel corruptelam tulit sñiam: quia tũc tenet̃ proprie ex delicto: vt etiam no. Bart. in d. §. si filiusfamilias. Ang. Aret.

a) De peculio, cum pater consueuit cõueniri.

b *Litem suam.* i. controuersiam, vel litigium: vt in id teneat̃ ipse in quo læsit aliquẽ: & hoc qñ p ignorantiam vel imperitiã: vt j. sequit̃. Nam si dolo, tunc nõ habet locum hic titulus: sed ex maleficio tenetur, & fit infamis: vt C. de pœna iud. qui malè iu. l. fi. Sed nunquid hæc oĩa in arbitro locũ hẽnt? Dicit Io. q̃ sic: vt C. de pac. l. si quis in conscribendo. Alij q̃, cùm possit pœna peti tm̃: nec sñia valeat: vt C. de arbitr. l. j. & ij. & maximè fm̃ noua iura: quæ loquũtur cum est iuratum ab arbitro, vel à partibus: fm̃ quę nihil eis erit præter facr̃m: vt in auth. de iud. §. quia vero. versicu. si autem ex ignorantia. collat. vj. Sed certè sententia prima vera est. nec obstat hæc auth. quia nihil erit ei. i. arbitro, præter facr̃um &c. s. vt possit cogere partes suo stare iudicio: vel eis. i. partibus. Nam vocabit alteram partem per iur̃m. sed & contra arbitrum nihilominus aget, vt dictum est, & p actionem in factum: vt j. eo. §. fin.

Arbiter si facit litem suam, an sit puniendus sicut iudex.

b) Et idem si fuerit sectus intellectũ multorum doctorũ multorum doctorum in vna lege quę habet plures intellectus. licet ille nõ sit cõmunis, ut dicit Bart. in l. cum pro la. is. in fi. ff. de re iudi. ualeret tamen talis sententia: unde opus esset appellatione, & iudex appellationis posset seq. aliam opinio. & aliũ intellectũ: & retractare, uel confirmare sẽ tẽtiam, ut no. Bar. in l. 4. 5. hoc autem iudicium. in fine. ff. de dam. infe. De hac materia vide latius per Ange. hic.

Obligatio ex quasi delicto oritur dr̃ qñ nõ ex dolo malo, sed magis imperitia quadã & minus prudẽtè delinquit quo pacto, & iudex si p imprudẽtiã pperã pnũciauit, facit litẽ suã. i. dãnũ eius litis, vt equitati iudicãtis uidebit̃, læso restituendum compellitur.

l. 24. tit. 22. p. 3.

Si iudex litẽ suã [b] † fecerit, [c] nõ propriè ex maleficio obligat⁹ vr̃: sed qa neq; ex maleficio, neq; ex cõtractu [d] obligatus est, & utiq; peccasse aliq̃d intelligitur, licet per imprudentiã: iõ vr̃ quasi ex maleficio teneri: & in q̃tum de ea re æquũ religioni iudicantis uidebitur, [e] pœnam sustinebit.

Si ex ædib. quas quis inhabitat quidpiã, dejectũ effusumve fuerit, qđ transeunti dãnũ intulerit, aut ea parte qua uulgo iter fit, aliq̃d suspẽsum hẽat, cui⁹ casus periculosus sit, ex quasi delicto obligatus, pœnas hic descriptas ĩcurrit.

Itẽ is ex cuius cœnaculo vel p̃prio ipsius, uel conducto, vel in quo gratis habitat, [f] dejectũ effusũve aliquid est, ita vt alicui noceret: quasi ex maleficio obligatus intelligit̃. Iõ aũt nõ p̃prie ex maleficio obligatus intelligitur quia plerũq; ob alterius culpã tenetur, aut serui, aut liberi. † Cui similis est is qui ea parte qua uulgo iter fieri solet, id positũ [g] aut suspensum hẽt, qđ põt, † si ceciderit, [h] alicui nocere: † quo casu pœna [i] decẽ aureorũ [k] cõstituta est. De eo vero qđ dejectum effusumve est, dupli q̃tũ dãni datũ sit, cõstituta est actio. [l] Ob hominẽ uerò liberũ occisum, quinquaginta [m] aureorũ pœna constituit̃. Si uero uiuat, nocitumq; ei esse dicatur: q̃tũ ob eã rẽ æquũ iudici ur̃, actio datur. [n] Iudex. n. cõputare dẽt mercedes medicis p̃stitas, cæteraq; impẽdia quæ in curatione facta sunt: p̃terea operas quib. caruit aut cariturus est ob id q̃ inutilis est factus. [o] †

Si ex cœnaculo filij habitãtis seorsũ à patre aliquid fuerit proiectũ, uel aliquid fuerit appẽsũ, uel fecerit litẽ suã: pr̃ nõ tenetur. Ar. rit. Non. n. inspicitur hic euentus: sed quid euenire põt. In eiectis vero vel effusis tũc demũ puniendus est quis, eũ per eiectũ vel effusum alicui nocitũ fuerit. Sed dñe, pro Deo, quæ est pœna de eiectis vel effusis? Et respõ. do. Iustin. quòd ex primo edicto de eiectis vel effusis pœna est tripli damni dati. Si aũt liber hõ interfectus fuerit p eiectũ vel effusum: tũc cõstituta est pœna quinquaginta aureorũ. Si ãt veniat liber hõ, & p eiectũ vel effusum ei nocitũ sit, tunc punit̃ in q̃tũ iudici æquũ videbitur. Debet. n. iudex cõputare impendia in curatione facta, & operas eius quib. caruit: forte si scriptor manu dextra mutilat⁹ est, vel alibi est vulneratus, ita quòd scribere nõ potest, vel quibus caritur⁹ est: vt puta scriptor est, & manus est ei abscissa, qua scribere solebat. qđ tñ difficillimũ est enarrare dicit glo. q̃ nõ referas ad impẽdia, sed ad operas quibus caruit &c. Licet. n. ita eẽt, quòd solebat quolibet anno x. libras scribẽdo lucrari: non tñ p̃p hoc sequitur, quòd in posterũ faceret. Posset enim contingere, quòd non inueniret q operas suas q̃duceret. & hoc vult dicere litera ista. h. d. Fran.

† aut uxoris. Aegid. Perr.

† Scilicet facilè, alias nõ teneratus. Aegid. Perr.

† Vndevbi lex considerat quid põt euenire, non debemus requirere quid actu literi euenerit: secundum Bar. Aegi. Per.

† Cicatricum æstẽ nulla fiet æstimatio, quia liberum corpus non æstimatur l. fi. ff. eod. Aegi. Per.

f *Habitat.* hospes planè non tenetur, sed is qui hospitium dederit: ut ff. de his q deiecer. uel effu. l. j. §. penultimo. ADDITIO No. quòdqñ quis debet citari ad domum solitæ habitationis, non sufficit citari ad hospitium: iux. l. 4. §. prætor. & ibi latè Bart. ff. de dam. infec.

g *Id positum.* licet ipse non posuerit.

h *Si ceciderit.* non enim expectatur vt noceat.

i *Pœna.* præstanda.

k *Decem aureorum.* vel solidorũ: vt ff. de his q deie. uel effu. l. si vero. §. prætor. & §. fi. & tunc dicas actionem in factum fore annuam: vt ff. de popul. actio. l. fi.

Aureus & solidus idem.

l *Constituta est actio.* perpetua, quæ hæredi daẽ, sed in hæredẽ nõ datur: vt ff. de his qui deie. vel effu. l. si vero. §. hæc autem actio.

m *Quinquaginta.* iõ certa pœna statuitur, quia non põt æstimatio liberi corporis fieri: vt ff. ad leg. Rho. de iac. l. ij. §. ij. c Et cõpetit hæc actio intra annum, & nec hæredi nec in hæredem datur: cùm sit pœnalis & popularis: quæ prius datur ei cuius magis interest: vt ff. de his qui deiec. vel effu. l. si vero. §. quæ autem.

c) No. illũ tex. qñ fit contributio p̃p iactum: non fit computatio liberi hoĩs. facit l. sed ad des. §. si q̃s mulierem ff. loc. An.

n *Actio datur.* Perpetua ſibi: sed alij puta hæredi pro eo si mortuus est, annalis datur: vt ff. de his qui deie. vel effu. l. si vero plures. §. hæc autem actio. ibi, sed si libero &c.

o *Est factus.* quia difficillimum est æstimare futuras operas. *

*Quia dubium est quamdiu uiuet, & quamdiu erit utilis ad operandum. Aeg. Per.

[*Si filiusfamilias &c.*] CASVS. Supradictum est, quòd si aliquid de hospitio patrisfam. eiectum vel effusum sit, quod alicui nocuerit: vel si aliquid positum vel suspensum fuerit supra uiam publicam, cuius casũs transeuntibus sit periculosus, qualiter agatur q̃ patrem fam. ex edicto de eiectis uel effu. Sed pone q̃ ex domo alicuius filiifam. seorsum à patre habitantis fuerit aliquid eiectum vel effusum, quod alicui transeũti nocuerit, vel aliquid habuerit appensum &c. quid iuris in isto casu? dabitur ne actio in patrem? Et respon Iustin. quòd non dabitur in patrem aliqua actio, nec etiam actio ex peculio: sed q̃ filium fam. est agendum. Hoc etiam idem obseruandum dicit litera in filiofamil. iudice, qui per imperitiam suam litem suam fecit, & per imprudentiam suam. Hoc autem exponunt quidã, quòd si filiusfam. per imperitiam litem suã m fecerit: si seorsum à patre habitauerit, nõ tenetur pr̃ etiam de peculio. Si aũt cum patre habitauerit: pr̃ de peculio tenetur. Sed dñs Guido pro q̃stãti ponit, q̃ si filiusfa. per imperitiã litem suam fecerit: siue seorsum habitauerit à patre, siue cum patre, hoc non refert. Semp

crim

enim filius tenetur in ſolidum pater aũt, peculio tenus. & gloſſat ſm quod in glo. ordin. eſt. Idem eſt in filiofa. quo ad hoc. ſ. vt ſemper teneatur filiusfam. in ſolidum, ſiue cũ patre habitauerit, ſiue ſeorſum à patre, ſed tñ qñ fiiius litem ſuam facit, pr̃ teneẽ de peculio, licet filius ſeorſum habitauerit, q̃q̃ in caſu qñ filiusfa. aliquid appoſitũ hẽt qđ nocere poſſit, pr̃ nõ teneat. Franc.

a *Seorſum.* i. ſeparatus à patre.

b *Nullam eſſe.* ẽt de peculio: vt ff. de his qui deie. vel effu. l. j. §. ſi filiusfa.

c *Litem ſuam fecerit.* ſ. ſi ſine patre habitauerit: alias pr̃ de peculio tenetur: vt ff. de iud. l. ſi filius familias. ſm Io. Vel dic idem. ſ. vt teneatur ipſe filiusfamilias, habitet cum patre vel non. ſed ſm Azo. pr̃ hic tenetur de peculio, vt dictũ eſt per l. ff. de his qui deie. uel effuſ. l. j. §. ſi filiusfa. Filio vero condẽnato, & ibi pr̃ teneẽ de peculio: cũ videatur quaſi ꝙhi cum filio: aut ff. de noxa. actio. l. & ſi condemnatus. & ff. de pec. l. iij. §. idem ſcribit.

† Secus ſi extra hoſpitium: uel ſi non eſt factum à familia: quid uerũ niſi recepe rit ſaluum fore. Aegi. Per.

[*Item exercitor.*] Casvs. Nõ ſolũ in exemplis p̃dictis tenetur quis, ſiue obligatur ex quaſi maleficio: ſed ſiꝛ põt conuenienter poni exẽplũ de exercitore nauis, aut caupone, aut ſtabulario. Si. n. aliquod furtũ vel damnũ fuerit factũ in naui, vel caupona, vel ſtabulo per aliquẽ eorũ quorum opera vtitur magnus exercitor nauis, vel ſtabuli, vel dñs cauponę, ex quaſi maleficio obligatur: quia deliquiſſe vr̃ qui opera malorum hominum vtitur. In omnibus autem quatuor exẽplis, ſiue caſibus ſupradictis poteſt aliquis per actionem in factũ, q̃ hæredi datur, ſed non ꝙ hæredem, conſequi illud in quo ſibi obligantur prædicti. h. d. vſque ad fin. tit. Franc.

† quia in culpa eſt q̃ utitur opera malorũ Aegi. Per.

a) Dic ſecundum Angel. qđ iſta vltima uidetur verior: quia ex contractu. uel quaſi pat. tenetur de peculio: nõ autem ex delicto, uel quaſi.

d *Item exercitor.* quis ſit. dic, vt ꝯ. quod cum eo. §. ij. Accurſ.

e *Quaſi ex maleficio.* i. actione in factum in duplũ: vt ff. nau. caup. ſta. l. fin. & ff. fur. aduer. nau. caup. ſtab. l. j. Item eſt & alia in factum actio. quæ eſt ex eo ꝙctu de recepto: vt ff. nau. cau. ſta. l. j. in princ. Additio. Et hic dicit Ioan. Fab. quòd ſi dñs fuit condẽnatus ex fcõ nautarũ, ab eis põt repetere, arg. l. ſi colonus. ff. de aq. plu. arc. & l. ſi uerò §. cũ aũt. ff. de his qui deiec. vel effu.

f *Ex contractu.* vel quaſi.

g *Aliquatenus culpæ reus.* facit ff. ad leg. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. §. Proculus. & ff. fur. aduer. nau. cau. ſtab. l. j. §. pen.

h *In his autem caſibus.* ſ. ſupradictis omnibus.

i *Hæredi.* ſ. patientis iniuriã. Sed in caſu de ſuſpenſo non dat hæredi: vt diximus ſ. eo. §. itẽ his. verſ. ob hominem. Et not. dr̃iam inter actionem ex maleficio, & quaſi ex maleficio. nã ubi eſt ex maleficio: ſi plures ſunt, quilibet inſolidum cõuenitur: ſed ſecus in hac actione ex quaſi maleficio: vt C. de cond. fur. l. j. & ff. nau. cau. ſtab. l. j. & l. fi. §. ſi plures. Item in actione ex maleficio vnus ſoluendo non liberat alium, ſed in hac ſic: vt ff. nau. cau. ſtab. l. licet. §. poſſumus. & d. l. j. de condic. furt. Item furi non ceduntur actiones ex maleficio: vt ff. nau. cau. ſta. l. ſed & ipſi. ſed in actione ex quaſi maleficio ceduntur, vt d. §. poſſumus. Datur etiam hæc actio nõ ceſſa, vt ff. de his qui deiec. uel effu. l. ſi verò plures. §. cum autem. Item hæ generalius dantur hæredibus actorum, vt hic, q̃ ille quæ ſunt ex maleficio: vt ꝯ. de ꝓpet. & temp. actio. §. ſed hæredibus.

Actio ex maleficio, & quaſi ex maleficio differunt.

k *Aduerſus hæredem.* vt ff. de iudi. l. Iulianus autem. & ff. nau. cau. ſta. l. fi. §. hæc iudicia.

DE ACTIONIBVS.

Actio in ſingulari rectè diffinitur.

Rubrica iſta continuari poteſt, vt dicit glo. ſupra in titu. de oblig. quam ſequitur Bald. hic. Vnde nota diligenter glo. Accurſii poſitam ſuper rubrica, quæ ſoluit aliquas notabiles quæſtiones dicens ſic.

i *De actionibus.* ideo ponit in plurali, quia plures actiones ſunt, vt ꝯ. eod. per totum. Sed cum ſint plures, quare in ſingulari numero definitur, vt ꝯ. eo. §. j. Reſpon. licet ſit numeri ſingularis, tamen ponitur vt genus, vt in aliis definitionibus contingit: & ſub ſe continet omnes actiones. Item quare non dicit de agendo? Reſpon. quia illud eſt facti, hoc iuris. Accur.

Additio. Vult dicere gl. q̃ gerundia denotant actum prout eſt in facto, vt eſt ĩ exercitio: quia deriuantur à verbo quod ſignãt agere vel pati. ſed hic nõ tractaẽ de actionibus, prout ſunt in actu, ſed prout ſunt iuris. ita dñt doctores hic.

Diuiſio.

Vpereſt.] Totus iſte titulus diuidit in tres partes principales. Primò ponit cõtinuatio iſtius tituli ad præcedentes materias. Secundò definitur actio. Tertio ponitur diuiſio omnium actionum. Secunda ibi propeprincipiũ, Actio autem nihil. Tertia ibi, Oĩum autem actionũ.

Casvs Dicit Iuſti. continuãdo ꝓceſſum ſuũ: Ex quo expeditum eſt primò de perſonis & rebus: ſupereſt ut iam de actionibus loquamur. Dñe, iam uideo q̃ uos vultis tractare de actionibus. dicatis ergo mihi, qđ eſt actio? Ad hoc rñ. Iuſt. definiẽdo actionẽ ſic, q̃ act. nihil aliud ſit, q̃ ius ꝓſequẽdi in iudicio qđ ſibi debeẽ. & hoc vſq; ad illũ §. oĩum aũt actionum. Franc.

b) Iſtam ſequuntur Cyn. Fab. Ang. & Ia.

c) Hanc ſecundam continuationem ali qualiter impugnat Ia. But. ui de hic per doct. Iaſo.

d) Iſtam primã partẽ ſequuntur Fab. Ang. & Ia.

e) Quarto modo capitur pro adminiſtratione, vt in §. iuſiurãdum, in auth. ut iudi. ſine quoquo ſuſpi. a.

f) Iſti argumento impoſſibile reſpondere ẽ ſecundum Ioã. Fab.

g) Verbis tam peratam Bart. in l. infamiem ff. de publ. iudi.

h) Et bene Dyn. Fab. Ang. & Ia.

i) Immo idem in ſubſtãtia. An. & Iaſ.

K) Iſtam glo. reprobat Iaſ. nõ dic. aliter ut per eũ.

m *Supereſt.* ſed quid ſupereſt? Rñ. forma, b vt ſ. de iu. na. §. fi. Vel dic q̃ ſupra tractatum eſt de oblig. quarum filiæ ſunt actiones ut ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. & ſ. de uerb. obli. in princ. ideo de filia poſt matrem ponit c quaſi ordine ſucceſſorio.

n *Actio autem.* no. quòd actio qñq; pro actu ponit̃, ut in auth. de non alien. §. ſinimus. in fi. in gl. actio. col. ij. & C. de ſacroſan. eccl. auth. hoc ius porrectũ. in prin. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. iij. §. ſciendum circa med. Qñq; pro accuſatione criminali, vt C. qñ ciu. actio. crim. præ. l. j. Qñq; pro iure agendi vel perſequẽdi, d vt hic, & ff. eo. l. nihil. e Item no. quòd illud quod de actione hic dr̃, uoluit Plac. dicere de cauſa. ſ. quòd cauſa ſit actio, ut ſicut apud dialecticos dr̃ argñ, quod ex propoſitione, aſſumptione & concluſione conſiſtit, non tñ concluſio: ſic apud legiſtas actio, cauſa agendi dicatur, vt ſi dicã, Quenio te ad decẽ, quia uendidi tibi equum pro x. ſit idem ac ſi dicerẽ, ago ꝙ te actione ex vendito. Sed Azo dicit (quod & verum eſt) aliud eſſe cauſam, & aliud actionẽ. Nã obligatio eſt cã & mr̃ actionis: vt ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. ſicut ergo aliud eſt obligatio, & aliud eſt actio: ſic aliud eſt cã, & aliud actio. Itẽ quia vendidi, eſt factum, f ſed actio eſt ius: vt ff. de cur. fur. l. cõſilio. §. j. & fi. & hic. Itẽ põt eſſe quòd uendidi, & nõ competat mihi actio: quia mihi ſolutum eſt: uel quia remiſi. unde hæc uerba, quia uendidi, non ſunt actio. Item nomina certa actionũ ſunt à iure inducta, ſ. ex empto, & ſimiles: nec hoc inductũ eſt ut cã ſit actio. Si quis ergo hoc uelit dicere, non põt cum lex non dicat: ut ff. de ſupel. lega. l. Labeo. in fi. Itẽ ſi cã eſſet actio: fruſtra diceret lex. mutari actionis nomen cum agitur de dolo patroni uel parentis, uel ſimilium perſonarum: de quorum dolo nõ agitur per actionem de dolo, ſed per actionem in factũ. g Nã ad quid mutaretur nomen, cum tñ cã maneret eadem, ſi eſſet jus in ſola cã? Concludo ergo & dico h q̃ aliud eſt cã, & aliud eſt actio. Itẽ licet dixerim q̃ nomina ſunt actionũ ex empto, & ſimiles, caue tibi, qa nõ ſunt actiones, ſed actionũ nomina ſicut hæc dictio homo, non eſt homo, ſed ſignificat hominẽ. o *Nihil aliud eſt.* patet ergo q̃ olim alind erat: erat. n. cõceptio uerborum formata à magiſtratibus: ut ff. de origi. iur. l. ij. §. deinde ex his. & §. omnium. vnde formula uulgaris dicebat̃: ut ff. de ſur. l. ſi ſeruus nauẽ. Sed hodie hæc ſolennitas eſt ſublata C. de formul. & impe. l. j. & ij. & ẽt circa interdicta eſt ſublata huiuſmodi ſolennitas: ut ꝯ. de interdictis. §. fi. k Sed quæ erat olim

Si filiusfamilias ſeorſum a à patre habitauerit, & q̃d ex cænaculo eius deiectum effuſumve fuerit, ſiue quid poſitũ ſuſpẽſumve habuerit, cuius caſus periculoſus eſt: Iuliano placuit in patrem nullã eſſe b actionẽ, ſed cum ipſo filio agendum eſſe. Quod & in filiofamilias iudice obſeruandum eſt, qui litem ſuam fecerit. c

B Nauis, cauponę, & ſtabuli exercitio pr̃fectus, ſi hi quorum opera vtitur, furtum aut dolũ in naui, caupona & ſtabulo commiſerint, ex quaſi delicto obligatus, eorum factum præſtare debet.

Itẽ exercitor d nauis aut cauponæ aut ſtabuli, de dolo, aut furto qđ in naui, aut caupona, † aut ſtabulo factũ erit, quaſi ex maleficio e teneri vr̃: † ſi modò ipſius nullum eſt maleficiũ, ſed alicuius eorum quorũ opera nauem aut cauponã, aut ſtabulum exercet. Cũ enim neq; ex maleficio, neq; ex contractu f ſit aduerſus eum

C constituta hæc actio, & aliquatenus culpæ reus g ſit, q̃ opera malorum hominum uteretur: ideo quaſi ex maleficio teneri videẽ.

Ex quaſi maleficio agitur actione in factum: quæ non tranſit contra hæredem. Aret.

In his aũt caſibus h in factum actio cõpetit, quæ hæredi i quidem datur, aduerſus hæredem k autem non competit.

TITVLVS VI.
DE ACTIONIBVS. l

Non ſumatur: quia Imperator definiẽdo procedit: nec poſſunt definitiones breuius ſummari. Aret.

Annota, Tertiam iuris ciuilis partem quę actiones reſpicit, aggreditur Imperator: quas meritò tractatui obligationũ poſtpoſuit: cùm ab obligationibus ut pote à matre originem ducant.

D Vpereſt m vt de actionibus loquamur. Actio aũt n nihil aliud ẽ, o q̃

m *Supereſt.* ſed quid ſupereſt? Rñ. forma, b vt ſ. de iu. na. §. fi. Vel dic q̃ ſupra tractatum eſt de oblig. quarum filiæ ſunt actiones ut ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. & ſ. de uerb. obli. in princ. ideo de filia poſt matrem ponit c quaſi ordine ſucceſſorio.

n *Actio autem.* no. quòd actio qñq; pro actu ponit̃, ut in auth. de non alien. §. ſinimus. in fi. in gl. actio. col. ij. & C. de ſacroſan. eccl. auth. hoc ius porrectũ. in prin. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. iij. §. ſciendum circa med. Qñq; pro accuſatione criminali, vt C. qñ ciu. actio. crim. præ. l. j. Qñq; pro iure agendi vel perſequẽdi, d vt hic, & ff. eo. l. nihil. e Item no. quòd illud quod de actione hic dr̃, uoluit Plac. dicere de cauſa. ſ. quòd cauſa ſit actio, ut ſicut apud dialecticos dr̃ argñ, quod ex propoſitione, aſſumptione & concluſione conſiſtit, non tñ concluſio: ſic apud legiſtas actio, cauſa agendi dicatur, vt ſi dicã, Quenio te ad decẽ, quia uendidi tibi equum pro x. ſit idem ac ſi dicerẽ, ago ꝙ te actione ex vendito. Sed Azo dicit (quod & verum eſt) aliud eſſe cauſam, & aliud actionẽ. Nã obligatio eſt cã & mr̃ actionis: vt ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. ſicut ergo aliud eſt obligatio, & aliud eſt actio: ſic aliud eſt cã, & aliud actio. Itẽ quia vendidi, eſt factum, f ſed actio eſt ius: vt ff. de cur. fur. l. cõſilio. §. j. & fi. & hic. Itẽ põt eſſe quòd uendidi, & nõ competat mihi actio: quia mihi ſolutum eſt: uel quia remiſi. unde hæc uerba, quia uendidi, non ſunt actio. Item nomina certa actionũ ſunt à iure inducta, ſ. ex empto, & ſimiles: nec hoc inductũ eſt ut cã ſit actio. Si quis ergo hoc uelit dicere, non põt cum lex non dicat: ut ff. de ſupel. lega. l. Labeo. in fi. Itẽ ſi cã eſſet actio: fruſtra diceret lex. mutari actionis nomen cum agitur de dolo patroni uel parentis, uel ſimilium perſonarum: de quorum dolo nõ agitur per actionem de dolo, ſed per actionem in factũ. g Nã ad quid mutaretur nomen, cum tñ cã maneret eadem, ſi eſſet jus in ſola cã? Concludo ergo & dico h q̃ aliud eſt cã, & aliud eſt actio. Itẽ licet dixerim q̃ nomina ſunt actionũ ex empto, & ſimiles, caue tibi, qa nõ ſunt actiones, ſed actionũ nomina ſicut hæc dictio homo, non eſt homo, ſed ſignificat hominẽ. o *Nihil aliud eſt.* patet ergo q̃ olim alind erat: erat. n. cõceptio uerborum formata à magiſtratibus: ut ff. de origi. iur. l. ij. §. deinde ex his. & §. omnium. vnde formula uulgaris dicebat̃: ut ff. de ſur. l. ſi ſeruus nauẽ. Sed hodie hæc ſolennitas eſt ſublata C. de formul. & impe. l. j. & ij. & ẽt circa interdicta eſt ſublata huiuſmodi ſolennitas: ut ꝯ. de interdictis. §. fi. k Sed quæ erat olim

dria inter actionem & interdicta? Nam & interdicta erāt uerborum conceptiones: ut ff. de interd. in prin. Respon. ut dicemus ibi. [a] At hodie nulla est dria inter interdicta, & actiones, cum interdictum nihil aliud sit, q̄ actio prætoria, vt ff. de interdic. §. fi. Additio. Idem tenet glos. in rub. ff. de interdic. quæ reprehenditur per Bar. & doct. ibi, quia est differētia inter actionem & interdictum, sicut inter matrem, & filiā: cū ex interdicto oriat actio in factū, ut in §. fin. infra de interdictis.

a) Dic q olim erat differētia solum in modo loquēdi. Ni. Fab. & Ias.

Actio est tam de iure ciuili, quā prætorio.

a *Quàmius.* s. ciuile, ubi est actio ciuilis, uel prætorium, vbi actio prætoria est. nam ciuiles actiones & prætorias dico hic definiri. Itē no. quòd actio est ius quo persequimur, sed obligatio est ius pp quod persequimur. Et si quæratur quod sit istud ius, uel naturale, uel ciuile, uel prætoriū, uel gentium: [b] Respon. quia ciuile uel prætorium, ut modò diximus. Nec facias magnam uim ibi: quia cum multas habeat significationes hæc dictio ius, ut ff. de iust. & iu. l. pen. & fin. hoc est ēt unum de significatis eius, vt dicatur ius agendi uel persequendi. Sed ad cuius driam ponitur in definitione ius, cū singula membra posita in definitione habeant suum ministeriū? Respon. sm M. quòd ad driam rerum corporalium hic ponit, ut det intelligere quòd actio sit res incorporalis. quod uerum est, ut s. de reb. corpor. & incorp. §. j. Vel melius dicas, ad driam officij iudicis, quod nō est actio: [c] vt ff. de minor. l. quòd si minor. §. fi. licet M. dicat quòd offic. iud. est actio: & est pro eo q̄ dicit lex in actione iniuriarum fieri estimationem iudicis officio, vt s. de iniur. §. pœna aūt & §. in summa. Sed certè actio iniuriarū est actio cui inhæret officium iudicis, non tñ illud officium est actio, sed in facto [d] potius hoc q̄sistit. ius. n. petendi p actionē mihi competit, qđ per hoc officiū iudicis mitigatur. [e] Sed qd perā? Rñ. [f] quod estimauero. nā debeo æstimare, licet iudex possit refrenare. Est tñ quoddā aliud officium quod uicē sustinet & obtinet actionis, ut dicemus ff. eo. §. p̄terea. in fi. §.

b) Sequūtur eam, Dyn. Nic. Bal. Ang. & Ias.

Ius ad q̄d ponitur in definitione actionis.

c) Et bene Ias. hic.

Officium iudicis an sit actio.

d) Idest exercitio.

e) Et sic officium iudicis non est facti: sed consistit in facto: puta in exercitio.

f) Idem Ang. & Ia.

g] Sequūtur Bar. & Ang.

b *Persequendi*, hoc dr ad driam exceptionū quæ dantur reis, p quas defenduntur. Sicut. n, actiones sunt [g] arma actorū, ita exceptiones sunt arma reorū, vt ff. de excep. l. ij in prin. & §. illud.

h) Idem Pla. Ange. & Ia.

c *In tudicio.* h. d. ad driam eorum quæ fiunt, licet ēt extra iudicium, non tñ sunt actiones, [h] vt si nocturnum uel diurnum furem uel militem deserentem militiam quis capiat, ut ff. ad leg. Aquil. l. 4. & C. quando liceat unicuique sine iud. se uin. l. j. & ij. Item & pp debitorem fugitiuum, quem [i] capere possumus: ut ff. de his quæ in frau. credi. l. ait prætor. §. si debitorem. licet quidā [k] exponāt legem illam ibi quòd captus fuit auctoritate iudicis. Accursius. Additio. Dicidē in omnibus personis quæ pertinēt ab obedientiam perpetuam, de quo non fit quæstio, ut in monacho, fratre, uel uxore: quia si aufugiant, poterunt capi propria auctoritate, ut per Bald. in l. j. C. ubi quis de curia. aliave condi. conueni. secus si esset quæstio. Ias.

i) Singulāris est secūdum Bal.

K) Et male. Ang.

l) Quod nota pro statutis in quib. verba sunt strictè intelligēda. l. 3. §. hæc uerba. ff. de negot. gest. & l. quicquid. ff de uerb. oblig.

d *Quod sibi debetur.* hoc duobus modis exponitur, uel ad driam realis actionis sm Azo. & ita strictè accipitur hæc definitio p personali actione tm̄, [l] sicut accipitur ff. eo. l. actio in personā. Vel largius, [m] ut etiam realem contineat, non tñ officium iudicis, ut ff. eo. l. actionum genera. qñque largissimè, vt etiam iudicis officium contineat: illud s. quod est loco actionis: ut per quod restitutio minorum petitur, ut ff. eod. l. actionis uerbo. Vel ponuntur hæc uerba ad driam criminalium actionum, p quas non persequor mihi debitum, sed ad uindictam ago. & sm hoc etiam realem actionem dicas definiri hic. licet enim non sit obligatus, qui realiter tenetur, vt ff. eo. §. j. ibi, aut cum eo agit qui nullo &c. uerum est personaliter. grosse [n] tñ potest dici q̄ sit realiter obligatus. Et facit p hoc ut ēt realis hic definiat: quia uerbū debere, & ad actionem in rē, & ad actionem in personam refertur, ut ff. de uerb. sig. l. pecuniæ. §. fi. Itē facit quod est in definitione uerbum persequendi, quod est commune tam ad realem, q̄ ad personalem actionem, ut ff. eod. l. actio. in personam. Item facit ff. eo. §. j. in princ. ubi actio realis species est actionis, sicut personalis: & ita largè accipio hic uerbum debetur. sed in stricta significatione uerbi huius debere, tñ alienum & non meum mihi debetur. vnde personalis actio tñ definiri vī: [o] ut ff. eod. §. sic itaque. & s. de legat. §. sed & si rem. Sed certe quandoque ago etiam ad id quod mihi non debetur, ut C. de pact. l. si pacto quo pœnam. nam ibi ago ad id quod non est debitum, sed ad id quod ex nudo pacto conuenit. Sed certè illud naturaliter erat debitum, quod nudo pacto debebatur, Put ff. de fideiuss. l. fideiussor. §. fideiussor. Vel non agitur ibi ad id quod nudo pacto debetur, sed ad id quod uere debetur, sed prætextu eius consequitur etiam quod nudo pacto debetur, ut ff. de uerbor. significa. l. si cui. q Item oppono de popularibus actionibus. Nam in eis non dr debitum, & tamen petitur, ut ff. de popul. actio. l. pen. Sed non obstat, quia saltem post litem contestatam debetur. Vel dic quia & sibi debitum persequitur, nam cum toti populo sit debitū: ergo & sibi. [r] Itē oppo. de actione iniuriarum: quia non dicitur esse in bonis, ut ff. de iniur. l. iniuriarum. Item non ad debitum, sed ad uindictam competit, ut ff. de collat. bonor. l. 3. §. emancipatus. & tamen est actio. Respon. non est in bonis ut transeat ad hæredes, ut ff. ad l. Falcid. l. pœnalis. Item licet detur ad uindictam, tamen potest deberi mihi propter id quod est in æstimatione uindictæ, uel propter id quod est in alterum ut uindicta. Item oppono de petitione hæreditatis. Item de actione de peculio. Nam in his agitur ētiam antequam sit penes possessorem, uel antequam sit in peculio, ut ff. de petit. hæred. l. 4. & l. si quo. & ff. de peculio. l. quæsitum. in princ. & ff. de liber. leg. l. si quis reum. §. idem. Sed dic esse subaudiendum hic, uel deberi speratur. [s] Vt dic quod quando fuit actio proposita, fuit efficax tantum pro eo quod tunc erat penes possessorem, uel in peculio: & postea cum augebatur, eatenus & actionis efficacia crescebat: cum uniuersalis, uel in aliquo uniuerso fuit petitio, ut ff. de iudi. l. solemus. Item opponitur de actionibus quas intendunt aliqui pro aliis, ut procurator & tutor, & prælatus & similes. nam agunt, & tamen non sibi debitum petunt, Sed dic quòd quasi domini sunt, ut ff. pro empto. l. qui fundum. §. si tutor. Vel dic sibi, id est ei cui actio competit quæ intenditur. Vel subaudi quod sibi debetur, uel ei cuius nomine agitur. huius alternatiuæ secunda pars est uera.

q) Ista continet meram ueritatem, ut p do. hic.

r) Ista reprobatur communiter p doc. hic.

s) Sed hæc reprobatur, qui arguit Imperatorē de insufficientia.

Diuisio.

[*Omnium autem.*] Ista pars diuiditur in sex partes, prout in hoc ti. ponūtur s. diuisiones actionum quas enumerat per ordinē gl. magistralis in §. sunt præterea. ff. eo. Et ibi glo. addit alias sex diuisiones quæ ponuntur in aliis locis extra hunc titulum. Prima diuisio actionum est quæ respicit causam materialem: qa quædam actiones sunt reales, quædam personales, quædā causam mixtam habentes. Et ista pars durat usque ad §. sed istæ. Secunda diuisio est, quæ respicit causam efficientem, quia quædam ciuiles, quędam prætorię. Et durat vsq; ad §. seq. Tertia est respiciēs causam finalem: quia quædam sunt rei persecutoriæ, quædam pœnales, quædam mixtę rei & pœnæ. Et durat vsque ad §. omnes. Quarta est respiciens causam formalem: quia quę dam dantur ad simplum, quędam ad duplum, quædam ad triplum, quædam ad quadruplū. usq; ad §. actionum. Quinta est respiciens causam substātialem: quia quędam sunt bonę fidei, quædam stricti iuris: ibi vsq; ad §. sunt præterea. Sexta est respiciēs persecutionis effectū: quia quædam sunt persecutorię solidi, quędam non, vsque ad fin. vt sequitur Bal. hic. Item prima subdiuiditur in duas partes. Primo diuidit. Secundò membra declarat. Secunda ibi, Namq; nā totus iste titulus procedit per diuisiones actionum. Casvs. Accessi ad Iustinianū, & ita proposui coram eo: Dñe, ego satis bene video quid est actio: pro Deo dicatis mihi, si placet, aliquam cōpendiosam uiā, uel diuisionē actionis. Et ad hoc rñdet Iustin. Amice, libēter dico tibi: quia oīum actionū quibus inter aliquos litigatores apud iudices ordinarios uel delegatos, uel ēt apud arbitros cōpromissarios, de quacunq; re corporali, uel incorporali agitur, summa diuisio in duo gña diducitur. aut. n. oēs actiones sunt in rē, aut in personam. Et q̄ ista diuisio sit bona, liquet tali ratione. Nā quicunq; in iudicio experitur: aut agit cū eo qui obligatus est ex ☞ctu uel quasi: aut ex maleficio, vel quasi: aut aliis quibusdā. j. ex variis causarum figuris. & in hoc casu qñ agitur ☞ eum qui aliquo prędictorum modorum obligatus est, proditæ sunt actiones in personam: per quas actor intendit aduersarium sum aliquid ei dare, aut facere oportere. Aut agit cum eo qui nullo iure sibi est obligatus: mouet tamen ei controuersiam de aliqua re: & in hoc casu prodite sunt actiones in rem. Cum ergo quicunque agit, aut agit contra eum qui sibi obligatus est: & tunc contra eum habet locum actio in personam, aut contra eum qui nullo iure est sibi obligatus, & tunc habet locum actio in rem: & pluribus modis agi non potest. liquet igitur manifestè quòd supradicta diuisio bona sit. Sed domine, Iam uideo quia diuisionem uestram satis probabili ratione confirmastis. pro Deo si placet, ponatis mihi familiare exemplum qualiter agitur cum eo qui nullo iure est obligatus? Ad hoc respond. Imper. Amice, ponamus quòd aliquis possideat aliquā rem corporalem, quam Titius affirmat esse suam: & ille qui possidet,

c *Contractu aut quasi, uel ex delicto aut quasi obnoxius est: realibus uerò quotiēscūq; cū eo agimus, qui nullo iure nobis obligatur, rei tamen nostræ possessor est.*

d *Prima actionū diuisio hæc est, vt quædā reales sint, quædā personales. Personalibus etenim cū eo experimur, qui nobis aut ex*

possidet, dicat rem illam suam esse. Nam in casu isto si Titius rem illam suam esse intendat, & à possessore iure dominij eã vindicet, tunc actio in rem locum habet. Et hæc dicuntur vsq; ad illum § æquè si agat. Fran.

a) Quia relatiuũ qs vel q̃ adiũctũ alicui generalitati sine copula: illã restringit l. ea tñ adiectio. ff. de leg. 3.

a *Inter aliquos.* videtur innuere q̃ aliæ actiones sunt quæ coram aliis proponuntur: sed non est verum. Accur. ADDITIO. Solutio. dic q̃ hic relatiuum stat declaratiuè: quia aducitur qualitati q̃uenienti vnicuiq; q̃tẽto sub genere.

b) Idẽ Ioã. Fab. Plat. Ang. & Ia.

b *Iudices.* ordinarios vel delegatos.

c *Arbitrosve.* s. compromissarios. nam & apud eos actiones proponẽdæ sunt: vt hic & ff. de arbitris. l. j. Accur. ADDITIO. Est ẽt libellus offerendus: vt C. de arbit. l. cum antea. §. exceptis videlicet in gl. conuentum. circa finem. Sed contra fm Plat. C. de episcopis & cleric. authen. generaliter. Ad quod rñ quia ibi non de libelli oblatione loquit: sed de remissione cautionis quæ consensu partium fieri potest; vt ff. de feriis. l. j. j. rñ.

c) Istam sc ntur Bar. & Pau. ĩ d. authẽ. generaliter.

d *De quacunque re.* generaliter accipe verbum rei: d vt ff. si certũ peta. l. j. in fine. nam pro corporalibus & incorporalibus competunt actiones: vt infra eo. §. proxi. & §. ij. & ff. si serui. vindi. l. j. & ij. in principio.

d) Vt ẽt factum comprehendat Bar. in l. 1. ff. si cer. pe.

c *Summa.* id est prima quo ad tractatum s. e vel summa, id breuis. breuior enim esse non potest, quàm bimembris, sicut ista est. Sed opponiturinfra e. §. quædam. Rñ. quia & illæ sunt reales, quando ad res agitur. Item in personam, quando ad personales præstationes agitur: immo ẽt si simul agatur, non tñ egrediuntur hanc diuisionem, cum sint in rem & in personam. nisi. n. sic exponeretur, iam multæ inuenirentur breuiores: ut ĩ eo. §. aliæ. & §. actionem. & aliæ quædam diuisiones quæ breuio ꝛs inuenirẽt. ADDITIO. Dic, melius l. dicit tex. in l. quis ergo casus. ff. de pecu. Sed contra gl. instatur: quia actio in rẽ scripta concominatur, & tamen non est realis: vt ĩ. eo. §. quę- sed soluevt ibi, quia ius agendi ex reali oritur ex ipsa re, & ipsi rei competit, & contra ipsam rem: ut hic: & in simili dicimus in seruitute debita fundo. ff. de neg. gest. l. qui aliena. §. fin. & sic in actione personali in rem scripta: vt d. §. quædam. Ang.

e) Et hoc ideo, q̃ a p eã cognoscitur cã mediata & immediata actionum. as.

f *Aut enim in rem sunt.* Ideo in rem dicuntur, quia rem concomitantur: f vt ff. de publi. l. Imperatores. & in personam: quia nõ recedunt à persona obligati, vel hæredis eius, cuius eadem est persona: vt ff. eo. l. actionum genera. §. j. & ij. & in authen. de ireiu. à mo. præ. in prin. col. v.

f) Imò q̃a dantur occasione directi dominij, vtilis vel quasi.

LIBELLVS IN ACTIONE IN rem, siue in rei vindicatione.

[*Nanque agit.*] In actione in rem, siue rei vindicatione, si libellum quis formare uelit, non poterit nisi contra possessorem: quia possessio parit in rem actionem aduersario: vt C. de alie. iud. mutan. cau. fact. l. vnica. vel contra illum qui dolo desiit possidere: vt ff. de noxa. actio. l. electio. ff. de regulis iuris. l. qui dolo. extra de iud. c. dilecti. propter quod sic interrogat reum, cum vult experiri contra eum vtrum possideat, vel dolo desiit possidere, ne frustra experiatur: vt ff. de rei vindicatione. l. qui petitorio. & cogitur respondere: & in iure faciendа est interrogatio & responsio: ut ff. de inter. actio. l. qui seruum. §. in iure. & l. j. in princip. & si neget se reus possidere cum possideat, amittet possessionem, & transferetur in actorem propter mendacium suum: vt ff. de rei vindicatio. l. fin. in principio. & si non possideat, liber erit: nisi dolo desierit possidere: quem dolum oportebit actorem probare: vt ff. de probatio. l. quotiens. §. qui dolo. Si verò dicat vere se possidere, cum possideat: tunc formabitur libellus in hunc modum, Propono sue dico ego a q̃ b, quòd ipse detinet rem meam: vnde propono rei vindicatio. q̃ eum, & peto rem ipsam mihi adiudicari: & ipsum b. ad restitutionem mihi condemnari. Nec miretur aliquis quòd ego dixi qui detinet: & non dixi qui possidet. nam ideo dixi, quia multi detinent rem, qui non possident: & tenẽtur rei vindicatione. Hoc enim solum considerat libellans in rei vindicatione, quòd habeat reus facultatem rei restituendæ vt ff. de rei vindc. l. officium. & licet actionis nomen editũ non sit in libello, sufficit tamen adsignare causam: arg. C. de edicto diui Hadriani tollen. l. fi. & ff. si cert. peta. l. certum. maximè hodie per not. decret. domini Alexandri Papæ extra de libel. obli. cap. fi. quidam tamen contrarium dicunt per l. ff. de eden. in l. j. & C. de eden. l. edita. Et erit causa petendi in hoc libello talis: Vnde cùm mea sit, peto illam rem mihi restitui. Hoc uerum est quòd in omnibus actionibus sufficit proponere causam:

nisi talis sit causa q̃ plures pariat actiones. tunc enim nomen actionis est exprimendum: ut ff. de tributo. l. quod in hærede. §. eligere. & ff. de lega. ij. l. cum filius. §. uarijs. & ĩ. quod cum eo. §. is quoq;. circa finem. & in glo. fin. oportet etiam quantitatem & qualitatem rei exprimere, si sit es mobilis. & hoc per legem. ff. de rei vindic. l. si in rem j.

g] Ista glo. & gl. posita in verbo date. & gl. in ver. facere. declarãtur per Ange. in glo. magistra. in isto. §.

g *Aut.* hoc aut, respicit aliud aut, quod est. ĩ. eodem, aut cũ eo &c.

Vel ex contractu vel ex maleficio. Hoc etiam trahi debet ad varias causarum figuras ex quibus scilicet agitur quasi ex cõtractu, uel quasi ex maleficio: sic. n. varias causarum figuras accipi oportere, ex collatione & cõiunctione. l. j. de obliga. & act. cùm. l. iiij. liquido constat. Cuiac.

h) Imò approbatur per Bart. Nic. Ang. & Ias.

h *Per quas.* s. personales actiones.

i *ntendit.* g s. vnusquisque vel actor.

i) Hanc primã expositionem licet glo. reprobet: tñ cã sequuntur cõmuniter doc. hic. & induct ad hoc l. 1. ff. eo. vi de hic per doct. Ias. q̃ lõge tractat an appellatione cẽsus veniat quasi contract.

k *Dare.* cùm datio est in obligatione, ut ff. d verb. obliga. l. ubi autem non apparet. §. fi.

K) Vel rõne nudæ detentionis.

l *Facere.* cum factum sit in obligatione, ut si promisisti scribere librum, quod petitur actione ex stipulatu: ut supra de verborum oblig. in prin.

l) Idẽ Ioã. Fab. Plat. & as.

m *Et alijs quibusdam modis.* id est ex quasi contractu, & ex quasi maleficio (nec enim de his supra dixerat) quod reprobatur: h quia ex quo dixit de his quæ sunt ex contractu uel ex delicto, per consequens & de his quæ sunt ex quasi contractu. & ex quasi delicto, dixit, ut supra de obliga. quę ex quasi contractu. in principio. & supra titulo. j. in principio. i Vel dic omnia ista supra esse comprehensa, sed sunt supradicta intelligenda ubi præcisè agebatur ad dandum uel faciendum: hic autem quando non præcisè, sed sub alternatione, ut hoc aut illud. Sed & hoc reprobatur: quia supra non dixit q̃ præcisè quid fieret. Dic ergo hic de condictione furtiua loqui, quæ est personalis: non tamen ex contractu uel quasi, uel ex maleficio uel quasi: sed ex uarijs figuris causarum oritur: ut ff. de actionibus. & obligat. l. j. in principio. Idem de interdictis omnibus potest dici quòd omnia sunt personalia, ut ff. de interdict. seu extraordina. actio. l. j. §. fin. non tamen iure ordinario, sed extraordinario sunt introducta: unde nõ continentur sub hac diuisione ex contractu uel quasi, ex maleficio uel quasi: ex delicto tamen uel propter delictum quandoq; dantur, ut in interdicto unde vi potest uideri: quandoque non, ut in interdicto quod ui aut clam, quando contra eũ qui non fecit opus, sed factum habet, datur: ut ff. quod vi aut clam. l. iij. §. clam. & l. competit. §. fi. Et ut breuiter dicam, ille tertius articulus qui dicitur. ff. eo. l. j. in prin. ex uarijs figuris &c. est quod hic dicit, & alijs quibusdam &c. Accur.

m) Idẽ Io. Fab. & alij in apparatu. Nico. & Ias. in glo. sequen.

n *Nullo iure.* not. hic q̃ ille qui rem meam tenet, non est mihi ideo obligatus, sed ratione possessionis K eũ possum cõuenire, ut C. de alie. iud. mu. cã fact. l. j. Sed oppono, teneris mihi ad rem restituendã: ergo es obligatus Rñ. nõ est uerum! q̃a verbum tenetur, duobus modis accipitur. Nã si dicas, teneris iõ, q̃a ex natura actionis sis mihi obligatus, falsum est. si verò dicas, teneris, q̃a per officium iudicis debet tibi necessitas imponi ut restituas: verum est, ut ff. de rei vindi. l. qui restituere. & si hoc modo accipiatur, teneris ergo es obligatus, non sequit. ADDITIO. Et est ratio, quia officiũ iudicis nullã præsupponit obligationem. l. qui per collusionem. in fine. ff. de act. empti. l. Quintus. in prin. & fin. & gl. ij. ff. de ann. leg. nisi largo modo, fm quod dicit Bart. in l. fina. ff. de iniur. & uide gl. s. in principio in verbo: debetur. Ang.

n) Imò alterũ quatuor. s. dominiũ directũ, utile, vel quasi uel ius in re. Dyn. Nico. Ang. & Ias.

o *Rem corporalem.* bene dicit corporalem, quia incorporalia non vindicantur: m ut ff. de rei vindica. l. vindicatio.

o) Displicet Nic. Fa. & Ange.

p *Possidet.* nota in actione in rem ex parte actoris alterũ duorum n debere interuenire. s. dominium, ut ff. de rei uindic. l. in rem actio. & hic. uel quasi dominium, o ut in emphyteuta, superficiario, & in bonæ fidei emptore, & similibus: p ut infra eodem. §. aliæ. & ff. si ager uec. uel emphyteut. l. j. §. fina. & l. ij. & l. iij. & ff. de superfici. l. j. in fine. j. respond. & §. quod ait. Item ex parte rei similiter duorum alterum, scilicet possessionem, uel quasi: ut quia dolo desierat possidere: ut hic, & ff. de interrogat. act. l. qui seruum. §. in iure. & l. si seruus. & de noxa. actio. l. electio. §. j.

p) Dic hoc non uidetur bene dictũ, quia immo hẽt tantũmodo Publicianam, ut infra eod. §. sed istæ. aliàs si haberet utile dominiũ, ut dicit gl. præferretur domino directo. l. 1. §. 1. ff. si aget uectig. uel emphy. & tame hoc est falsum, quia regulariter excluditur à uero domino. l. pe. & quid sibi nota. ff. de publi.

ADDITIO. Ista glossa uix potest saluari, nisi loquatur de rei uindicatione specialiter: quia illa nunquam competit, nisi in possidentem uel quasi.

a] Onus tamē probandi potest assumere si vult Nico. Fa. & An.

a *Dicat.* hoc nō est necesse ꝓbare, a vel dicere: sed ex voluntate dicitur hoc: ut C. de edend. l. qui accusare. & de rei vindica. l. fi. ff. de interdict. §. commodum. Accur.

[*Aeque.*] Supra. §. proximo ponitur de actionibus in rē pro rebus corporalibus, nunc pro rebus incorporalibus. Et sunt duæ actiones, confessoria & negatoria. Et diuiditur iste §. in duas partes. Primò ponit de actione confessoria, quæ intētatur pro seruitute cōstituta cōseruanda vel custodiēda. Secundò ponit de actione negatoria, quę competit domino negando aduersario suo ius esse seruitutis. & sic competit pro libertate conseruanda. Secunda ibi, Contrá quoq; . Itē tot² iste. §. sex facit. Primò ponit exēplum de confessoria quæ datur pro seruitute personali. Secundò dat exempla de confessoria pro seruitute reali rusticana. Tertiò ponit quatuor exempla de confessoria pro seruitute reali vrbana. Quartò ponit plura exempla de negatoria. Quintò ponit differentiam inrer actiones reales, quæ competunt pro rebus corporalibus: & inter eas quæ cōpetunt pro rebus incorporalibus. Sex tò infert quandam exceptionem. Secunda ibi, Vel per fundum. Tertia ibi, Eiusdem. Quarta ibi, Contra quoque. Quinta ibi, Quod genus. Sexta ibi, Sane Casvs. Accessi ad Iustinianum, & ita quæsiui ab eo, & dixi: Domine, iam video de actione in rem, & vnde actio in rem habet locum pro dominio rerum corporalium. sed nunquid sunt plures actiones in rem? Et rñ. Iustinianus ꝙ sic. Sicut enim dixi tibi ꝙ actio in rem locum sibi vindicat quādo aliquis rem corporalē aliquā iure dñij in iudicio intentat suam esse: eodem modo dico tibi ꝙ si aliquis ius vtendi fruendi sibi esse in fundo uel ædibus vicini sui dicat, uel si dicat ius sibi esse ducendi aquam in fundum suum per fundum uicini sui: in omnibus his casibus actio confessoria locum habebit. & non solum in seruitutibus rusticorum prædiorum vindicandis locum habet in rē actio confessoria, sed & in seruitute vrbanorum prædiorum. Eiusdem enim generis est actio quæ de iure vrbanorum prædiorum cōpetit: ueluti si aliquis agat se habere ius ne uicinus suus altius ædes suas tollat: uel si aliquis dicat se habere ius prospiciendi in fundum vicini sui, uel proiiciendi aliquid de fundo suo in fundum vicini sui. Aut si agat ius sibi esse immittendi tignum, de ædibus suis in ædes vicini sui. & sic in his omnibus superioribus casibus actio confessoria locum habet in rem. Sed quid domine, iam satis mihi liquet de confessoria in rem, quæ habet locum in uindicat. rerum incorporaliū: nunquid plures sunt actiones in rem, quæ locum habere possunt in rebus incorporalibus: Ad hoc respondet dominus Iustinianus ꝙ sic. Nam sicut ego dixi ꝙ in seruitutibus rusticorū vel vrbanorum prædiorum vindicandi locum habet confessoria in rem: eodem modo dico tibi in casu conuerso, ꝙ si aliquis negat te habere seruitutem rusticorum vel vrbanorum prædiorum, competit ei actio in rem negatoria. Nam de vsufructu & de seruitutibus rusticorum præd. item de seruitutib. vrban. præd. proditę sunt in rem actiones negatoriæ: veluti si quis agat ius vtendi fruēdi in fundo suo vel in ædibus suis aduersarium suum non habere: vel si aliquis agat ius nō esse aduersario suo eundi vel agendi per fundū ipsius aduersarij: uel si quidam dicat aduersarium suum non habere ius in ædibus sui ipsius actoris, ut ipse actor non teneat altius tollere ædes suas: uel si quis dicat aduersarium suum non habere ius prospiciendi per fundum suum, uel proiiciendi aliquid in fundū suum: uel si quis agat ius non esse aduersario suo mittendi tignum ex ædibus aduersarij in ædes suas. Nam in omnibus casibus his, sicut in superioribus, habent locum actiones in rē, sed tñ negatoriæ. Sed hoc genus negatoriæ. s. actionis, in reb⁹ corporalibus locū non habet. Nam licet in his casibus supra dictis agat possessor negatoria, & hoc in rebus incorporalib. in rebus tamen incorporalibus ille agit, qui non incumbit in possessionem: quia non est aliqua actio corporalis à iure prodita, beneficio cuius actionis possit negare illam rem corporalem actoris esse. Sed licet tibi dixerim rñr ꝙ possidenti & detinenti in rebus corporalibus non competat actio: in uno tñ casu ille ꝙ possidet, nihilominus actoris partes sustinet: sicut in latioribus Digestorum lib. apertius apparebit. Et hæc dñr vsque ad illum. §. sed istæ. h. d. Aretinus.

met, possessor autem dominū eius se esse dicat. a nā si Titius suā esse intēdat, in rem actio est.

Etiam pro incorporalibus rebus in rem proditæ sunt actiones, confessoria scilicet & negatoria, prior quidē ei qui sibi per sollēnem siue realem seruitutem vrbani vel rustici prędij debitā cōtendit, conceditur: altera pro libertate vindicāda contrā uicinū agimus: cui ius seruitutis in re nostra esse negamus. Incorporaliū aūt rerum huiusmodi actiones ab his quæ pro corporalibus rebus competunt, in hoc differunt, ꝙ illæ possidenti conceduntur, hæ verò non.

Libellus pro seruitute personali.

Est quædā actio realis, q̄ datur ꝓ seruitute vindicanda, siue sit realis, siue ꝓsonalis: ut hic. §. æq;. & ff. si seruit. vindic. l. ij. & primo circa seruitutē ꝓsonalē formā libellus. Est aūt seruitus ꝓsonalis vsusfructus quē hēmus in rebus alienis: ut ff. de vsufr. l. j. & ſ. de vsufru. §. cōstituitur. & ſ. de usu & habit. in prin. forma igitur libellū primo in seruitute personali in hunc modū, Dico ego b, contra c, quòd ipse habet prędium in quo habeo ius siue seruitutē vtendi fruēdi: vnde propono confessoriā actionem q̄ dictum c, & peto dictam seruitutem mihi adiudicari: & ipsum c, ut patiatur me uti frui condēnari. In qua etiam actione sufficit causam ꝓponere ut supra dictum est: & proponetur ita, Vnde cum habeam ius vtendi fruendi, peto mihi illum condemnari. Eodem modo formabis libellum in eo qui habet tñ vsum, dimittendo hoc verbū frui. & potest addi sic, Et quia tāto tempore me prohibuit & impediuit uti frui: peto dictum c in fructibus quos percepissem, uel percipere potuissem, mihi condemnari. & hoc per l. j. ij. iij. respon. & l. fin. ff. si ususfructus peta.

ad. §. aque vide Pal. in part. 3. tomo. c. 1.

Libellus pro seruitute reali.

Circa seruitutem realē forma sic libellum. sed primò sciendum est ꝙ seruitus realis non ꝑt deberi, nisi uterq; habet prædium: unus unum quod seruiat, alter aliud cui seruiatur. Inde seruit. §. ideo aūt. & ff. cōmunia prędio. tam rusticorum quas sex no. l. j. in fin. Seruitutes rusticorum. prædio. sunt iter, actus, & aquæ ductus: ut ff. de serui. rusti. prædio. l. j. in princ. Forma ergo sic libellum in serui. rustico. prædio. Dico ego a, cōtra b, ꝙ habeo seruitutem eundi per fundum suum ad fundū meū: unde propono confessoriam contra ipsum b, & peto ipsam seruitutē mihi adiudicari: & ipsum ut patiatur me uti hac seruitute, mihi condemnari. Eodem modo formabis in alijs ser. rustic. prædio. & loco actio. si uis potes ponere causam, & adsignare. s. hanc, Vnde quia ius habeo euudi. & formabis ut in libello superiori continetur.

b *Aeque.* s. datur actio in rem.

c *Agat.* s. actione confessoria. Quòd sic vocetur, legitur. ff. si seruit. vindi. l. ij. in princ.

d *Vtendi.* hæc seruitus est personalis, sed sequentes reales: vt ff. de serui. l. j.

e *In rem actio.* s. confessoria.

f *Eiusdem generis.* s. ut sit in rem.

g *Sibi ius esse.* b No. ꝙ cōfessoria ꝓponit verbis affirmatiuis, & negatoria negatiuis: & ex hoc cōprehenditur medium cōcludendi in huiusmodi actionibus: de quo dic ut per Ang. hic.

b) Ista glo. nō est Acc. sed additio.

h *Tollendi.* ut si eras in quasi possessione seruitutis dom⁹ meę, ne mihi liceret altius tollere: me volēte ædificare, debeo agere negatoria. & hic ita interserit exēplū negatoriæ: ut ff. si ser. vin. l. & si forte. §. j. In hac. n. seruitute negatoria verbis affirmatiuis, & cōfessoria negatiuis ꝓponit: ut ff. si ser. vin. l. loci. Alia verò exempla quæ ponunt, bene ponunt in cōfessoria vsq; illuc, Contra & c. Vel pone hoc exemplū in confessoria: ut si talem mihi debeas seruitutem, ut altius teneas ędificatū: ut ff. de serui. vrba. præd. l. si arborem. §. interdum. & l. eum debere.

c] Displicet Dy. Ni. Io. Fab. & Ang. & dicit Iaſ. qđ est de risio.

Libellus pro seruitutibus vrba. prædiorum.

[*Contra quoque.*] Seruitutes vrb. præd. sunt ut seruitus prospiciendi, uel immittendi tignum in vicini ædes, & aliæ similes: vt ſ. hoc. §. Aeque. ver. eiusdem. & ff. de ser. vrb. præd. l. j. forma libel. in qualibet istarū actio. hoc modo: Dico ego c, q̄ a, ꝙ ego habeo ius immittēdi tignum de domo mea in ædes suas: vnde propono confessoriam q̄ ipsum, & peto dictū ius sine seruitu. immittendi tignū mihi adiudicari: & ipsum a, ut me patiatur vti tali serui. mihi condēnari. & in libel. potes edere causam pro act. & erit cā talis, Quia seruitutē habeo immittēdi tignum de ædibus suis in ędes meas, inde peto &c. nihil aliud in libello mutatur. Et eodem modo forma lib. in alijs ser. vrb. p̄d. excepta seruitut. altius nō tollendi: in qua lib. hēt formari verbis ne-

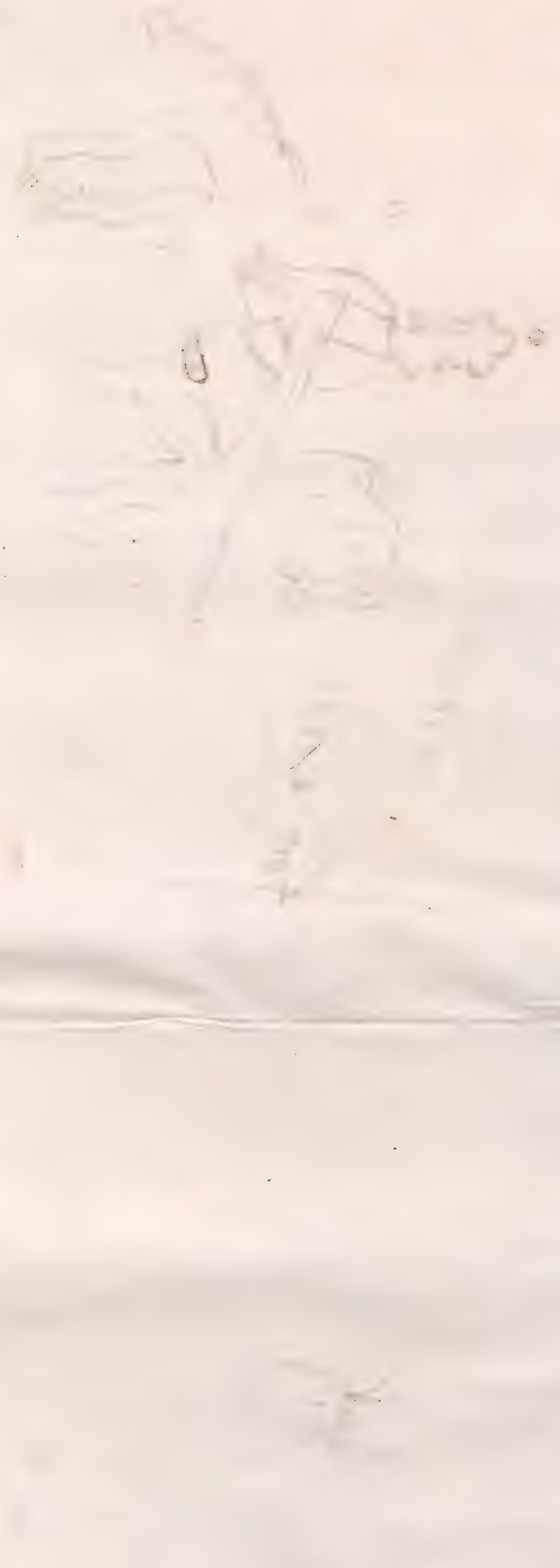

C 18718425-

63

79

30

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm